

**Kálvin János**

# **Magyarázat Dániel próféta könyvéhez**

# Tartalomjegyzék

|                                                                          |    |
|--------------------------------------------------------------------------|----|
| A fordító előszava .....                                                 | 11 |
| Az angol fordító előszava.....                                           | 12 |
| Dániel könyvének hitelessége .....                                       | 14 |
| A németországi hittudósok.....                                           | 17 |
| Az írásmagyarázat hamis rendszerei .....                                 | 18 |
| Az angol filozófiai iskola .....                                         | 20 |
| Az újabb keletű keleti felfedezések.....                                 | 21 |
| Ókori asszír maradványok.....                                            | 21 |
| Ókori babiloni maradványok.....                                          | 23 |
| Perzsa és egyiptomi régiségek.....                                       | 24 |
| Pozitív bizonyítékok.....                                                | 26 |
| Zsidó bizonyosságok – Sinai feliratok.....                               | 26 |
| Dániel könyvének tartalma.....                                           | 27 |
| A hetven hét .....                                                       | 28 |
| A preterista, a pápaellenes és a futurista nézetek .....                 | 28 |
| Kálvin profetikus rendszere .....                                        | 30 |
| Oecolampadius, Zuingle és Bullinger .....                                | 31 |
| Grotius .....                                                            | 32 |
| Maldonatus .....                                                         | 32 |
| Joseph Mede.....                                                         | 34 |
| Kálvin magyarázó módszerének vallási, szociális és politikai értéke..... | 36 |
| A kortárs franciaországi események.....                                  | 38 |
| A párizsi protestánsok egyetemes zsinata .....                           | 38 |
| A Poissy-i Ediktum .....                                                 | 39 |
| Párhuzam a francia protestánsok és a babiloni zsidók között .....        | 40 |
| Kálvin János ajánlólevele.....                                           | 41 |
| Ima.....                                                                 | 48 |
| Kommentár Dániel próféta könyvéhez.....                                  | 49 |
| Első előadás.....                                                        | 49 |
| Kálvin János előszava a Dániel könyvével kapcsolatos előadásaihoz .....  | 49 |
| 1. fejezet .....                                                         | 52 |
| Dániel 1:1-2.....                                                        | 52 |
| Dániel 1:3 .....                                                         | 54 |
| Ima.....                                                                 | 55 |
| Második előadás.....                                                     | 56 |
| Dániel 1:4 .....                                                         | 56 |
| Dániel 1:5 .....                                                         | 58 |
| Dániel 1:6-7.....                                                        | 59 |
| Dániel 1:8 .....                                                         | 60 |
| Ima.....                                                                 | 62 |
| Harmadik előadás.....                                                    | 63 |
| Dániel 1:9.....                                                          | 63 |
| Dániel 1:10.....                                                         | 64 |
| Dániel 1:11-13.....                                                      | 65 |
| Dániel 1:14-15.....                                                      | 67 |
| Dániel 1:16 .....                                                        | 69 |
| Ima.....                                                                 | 69 |
| Negyedik előadás .....                                                   | 70 |

|                             |     |
|-----------------------------|-----|
| Dániel 1:17 .....           | 70  |
| Dániel 1:18-20.....         | 71  |
| Dániel 1:21 .....           | 72  |
| 2. fejezet .....            | 73  |
| Dániel 2:1 .....            | 73  |
| Dániel 2:2 .....            | 74  |
| Ima.....                    | 76  |
| Ötödik előadás .....        | 77  |
| Dániel 2:3-4.....           | 78  |
| Dániel 2:5 .....            | 79  |
| Dániel 2:6.....             | 80  |
| Dániel 2:7-9.....           | 81  |
| Ima.....                    | 83  |
| Hatodik előadás .....       | 84  |
| Dániel 2:10.....            | 84  |
| Dániel 2:11 .....           | 84  |
| Dániel 2:12 .....           | 85  |
| Dániel 2:13-15.....         | 86  |
| Dániel 2:16.....            | 87  |
| Dániel 2:17-18.....         | 88  |
| Dániel 2:19 .....           | 89  |
| Ima.....                    | 89  |
| Hetedik előadás .....       | 91  |
| Dániel 2:20 .....           | 91  |
| Dániel 2:21 .....           | 92  |
| Dániel 2:22 .....           | 94  |
| Dániel 2:23 .....           | 95  |
| Ima.....                    | 97  |
| Nyolcadik előadás .....     | 98  |
| Dániel 2:24 .....           | 98  |
| Dániel 2:25 .....           | 98  |
| Dániel 2:26 .....           | 99  |
| Dániel 2:27-28.....         | 99  |
| Dániel 2:29 .....           | 101 |
| Dániel 2:30.....            | 102 |
| Ima.....                    | 103 |
| Kilencedik előadás .....    | 104 |
| Dániel 2:31-35.....         | 104 |
| Ima.....                    | 109 |
| Tizedik előadás.....        | 110 |
| Dániel 2:36-38.....         | 110 |
| Dániel 2:39 .....           | 111 |
| Dániel 2:40-43.....         | 112 |
| Ima.....                    | 115 |
| Tizenegyedik előadás .....  | 116 |
| Dániel 2:44-45.....         | 116 |
| Dániel 2:46 .....           | 121 |
| Ima.....                    | 122 |
| Tizenkettedik előadás ..... | 123 |
| Dániel 2:47 .....           | 124 |

|                                     |     |
|-------------------------------------|-----|
| Dániel 2:48 .....                   | 126 |
| 3. fejezet .....                    | 128 |
| Dániel 3:1 .....                    | 128 |
| Ima.....                            | 128 |
| Tizenharmadik előadás.....          | 130 |
| Dániel 3:2 .....                    | 130 |
| Dániel 3:3 .....                    | 131 |
| Dániel 3:4-5.....                   | 131 |
| Dániel 3:6-7.....                   | 131 |
| Ima.....                            | 136 |
| Tizennegyedik előadás .....         | 137 |
| Dániel 3:8-12.....                  | 137 |
| Dániel 3:13-15.....                 | 139 |
| Dániel 3:16-18.....                 | 140 |
| Ima.....                            | 142 |
| Tizenötödik előadás.....            | 143 |
| Dániel 3:19-20.....                 | 144 |
| Dániel 3:21-23.....                 | 145 |
| Dániel 3:24-25.....                 | 147 |
| Ima.....                            | 148 |
| Tizenhatodik előadás .....          | 149 |
| Dániel 3:26 .....                   | 149 |
| Dániel 3:27 .....                   | 150 |
| Dániel 3:28 .....                   | 151 |
| Dániel 3:29 .....                   | 153 |
| Dániel 3:30 .....                   | 154 |
| Ima.....                            | 155 |
| 4. fejezet .....                    | 156 |
| Tizenhetedik előadás .....          | 156 |
| Dániel 4:1-3 (Dániel 3:31-33) ..... | 156 |
| Dániel 4:4-6.....                   | 159 |
| Dániel 4:7 .....                    | 160 |
| Dániel 4:8-9.....                   | 161 |
| Ima.....                            | 161 |
| Tizennyolcadik előadás .....        | 163 |
| Dániel 4:10-12.....                 | 164 |
| Dániel 4:13-16.....                 | 164 |
| Ima.....                            | 168 |
| Tizenkilencedik előadás .....       | 169 |
| Dániel 4:17 .....                   | 169 |
| Dániel 4:18 .....                   | 171 |
| Dániel 4:19 .....                   | 172 |
| Dániel 4:20-22.....                 | 173 |
| Dániel 4:23-24.....                 | 174 |
| Ima.....                            | 175 |
| Huszedik előadás.....               | 176 |
| Dániel 4:25 .....                   | 176 |
| Dániel 4:26 .....                   | 177 |
| Dániel 4:27 .....                   | 178 |
| Ima.....                            | 182 |

|                              |     |
|------------------------------|-----|
| Huszonegyedik előadás .....  | 183 |
| Dániel 4:28-32.....          | 183 |
| Dániel 4:33 .....            | 187 |
| Dániel 4:34 .....            | 188 |
| Ima.....                     | 189 |
| Huszonkettedik előadás.....  | 190 |
| Dániel 4:35 .....            | 191 |
| Dániel 4:36 .....            | 193 |
| Dániel 4:37 .....            | 194 |
| Ima.....                     | 195 |
| 5. fejezet .....             | 197 |
| Huszonharmadik előadás.....  | 197 |
| Dániel 5:1 .....             | 197 |
| Dániel 5:2 .....             | 199 |
| Dániel 5:3 .....             | 200 |
| Dániel 5:5 .....             | 202 |
| Ima.....                     | 203 |
| Huszonnegyedik előadás ..... | 204 |
| Dániel 5:6 .....             | 204 |
| Dániel 5:7 .....             | 205 |
| Dániel 5:8-9.....            | 207 |
| Dániel 5:10-11.....          | 208 |
| Ima.....                     | 209 |
| Huszonötödik előadás .....   | 210 |
| Dániel 5:12 .....            | 210 |
| Dániel 5:13-16.....          | 211 |
| Dániel 5:17 .....            | 212 |
| Dániel 5:18-20.....          | 213 |
| Ima.....                     | 215 |
| Huszonhatodik előadás.....   | 216 |
| Dániel 5:21 .....            | 216 |
| Dániel 5:22 .....            | 217 |
| Dániel 5:23 .....            | 218 |
| Dániel 5:24 .....            | 219 |
| Dániel 5:25-28.....          | 219 |
| Dániel 5:29 .....            | 221 |
| Ima.....                     | 222 |
| Huszonhetedik előadás.....   | 223 |
| Dániel 5:30-31.....          | 223 |
| 6. fejezet .....             | 224 |
| Dániel 6:1-2.....            | 224 |
| Dániel 6:3-5.....            | 225 |
| Dániel 6:6-7.....            | 227 |
| Ima.....                     | 228 |
| Huszonnyolcadik előadás..... | 229 |
| Dániel 6:8-9.....            | 229 |
| Dániel 6:10 .....            | 230 |
| Dániel 6:11 .....            | 233 |
| Dániel 6:12 .....            | 234 |
| Ima.....                     | 234 |

|                                |     |
|--------------------------------|-----|
| Huszonkilencedik előadás ..... | 235 |
| Dániel 6:13 .....              | 235 |
| Dániel 6:14-15 .....           | 236 |
| Dániel 6:16 .....              | 237 |
| Dániel 6:17 .....              | 239 |
| Dániel 6:18 .....              | 240 |
| Dániel 6:19-20 .....           | 240 |
| Ima .....                      | 241 |
| Harmincadik előadás .....      | 242 |
| Dániel 6:21-22 .....           | 242 |
| Dániel 6:23 .....              | 245 |
| Dániel 6:24 .....              | 247 |
| Ima .....                      | 247 |
| Harmincegyedik előadás .....   | 248 |
| Dániel 6:25-27 .....           | 248 |
| Dániel 6:28 .....              | 252 |
| Ima .....                      | 253 |
| Harminckettedik előadás .....  | 254 |
| 7. fejezet .....               | 254 |
| Dániel 7:1-2 .....             | 254 |
| Dániel 7:3 .....               | 256 |
| Dániel 7:4 .....               | 257 |
| Dániel 7:5 .....               | 258 |
| Ima .....                      | 259 |
| Harmincharmadik előadás .....  | 261 |
| Dániel 7:6 .....               | 261 |
| Dániel 7:7 .....               | 262 |
| Dániel 7:8 .....               | 265 |
| Ima .....                      | 266 |
| Harmincnegyedik előadás .....  | 268 |
| Dániel 7:9 .....               | 269 |
| Dániel 7:10 .....              | 271 |
| Dániel 7:11 .....              | 272 |
| Ima .....                      | 273 |
| Harmincötödik előadás .....    | 274 |
| Dániel 7:12 .....              | 274 |
| Dániel 7:13 .....              | 275 |
| Dániel 7:14 .....              | 277 |
| Dániel 7:15-16 .....           | 278 |
| Ima .....                      | 279 |
| Harminchatodik előadás .....   | 281 |
| Dániel 7:17-18 .....           | 281 |
| Dániel 7:19-20 .....           | 283 |
| Dániel 7:21-22 .....           | 284 |
| Ima .....                      | 286 |
| Harminchetedik előadás .....   | 287 |
| Dániel 7:23-24 .....           | 287 |
| Dániel 7:25 .....              | 289 |
| Ima .....                      | 292 |
| Harmincnyolcadik előadás ..... | 293 |

|                                 |     |
|---------------------------------|-----|
| Dániel 7:26 .....               | 293 |
| Dániel 7:27 .....               | 294 |
| Dániel 7:28 .....               | 298 |
| 8. fejezet .....                | 299 |
| Dániel 8:1 .....                | 299 |
| Ima.....                        | 300 |
| Harminckilencedik előadás ..... | 301 |
| Dániel 8:2-3.....               | 301 |
| Dániel 8:4 .....                | 303 |
| Dániel 8:5-6.....               | 304 |
| Dániel 8:7 .....                | 305 |
| Ima.....                        | 306 |
| Negyvenedik előadás.....        | 307 |
| Dániel 8:8 .....                | 307 |
| Dániel 8:9 .....                | 308 |
| Dániel 8:10 .....               | 310 |
| Dániel 8:11 .....               | 310 |
| Dániel 8:12 .....               | 311 |
| Ima.....                        | 313 |
| Negyvenegyedik előadás.....     | 314 |
| Dániel 8:13-14.....             | 314 |
| Dániel 8:15 .....               | 318 |
| Dániel 8:16 .....               | 319 |
| Ima.....                        | 319 |
| Negyvenkettedik előadás.....    | 320 |
| Dániel 8:17 .....               | 320 |
| Dániel 8:18 .....               | 321 |
| Dániel 8:19 .....               | 322 |
| Dániel 8:20-21.....             | 323 |
| Dániel 8:22-23.....             | 323 |
| Dániel 8:24-25.....             | 323 |
| Ima.....                        | 326 |
| Negyvenharmadik előadás .....   | 327 |
| Dániel 8:26 .....               | 330 |
| Dániel 8:27 .....               | 331 |
| 9. fejezet .....                | 333 |
| Dániel 9:1-3.....               | 333 |
| Ima.....                        | 333 |
| Negyvennegyedik előadás.....    | 334 |
| Dániel 9:4 .....                | 337 |
| Ima.....                        | 339 |
| Negyvenötödik előadás .....     | 340 |
| Dániel 9:5-7.....               | 341 |
| Ima.....                        | 346 |
| Negyvenhatodik előadás .....    | 347 |
| Dániel 9:8 .....                | 347 |
| Dániel 9:9 .....                | 347 |
| Dániel 9:10 .....               | 348 |
| Dániel 9:11 .....               | 349 |
| Dániel 9:12 .....               | 351 |

|                                |     |
|--------------------------------|-----|
| Dániel 9:13 .....              | 353 |
| Ima.....                       | 354 |
| Negyvenhetedik előadás.....    | 355 |
| Dániel 9:14 .....              | 356 |
| Dániel 9:15-17 .....           | 358 |
| Ima.....                       | 361 |
| Negyvennyolcadik előadás.....  | 362 |
| Dániel 9:18 .....              | 362 |
| Dániel 9:19 .....              | 365 |
| Dániel 9:20-21 .....           | 366 |
| Ima.....                       | 368 |
| Negyvenkilencedik előadás..... | 369 |
| Dániel 9:22 .....              | 369 |
| Dániel 9:23 .....              | 370 |
| Dániel 9:24 .....              | 371 |
| Ima.....                       | 375 |
| Ötvenedik előadás .....        | 376 |
| Dániel 9:25 .....              | 376 |
| Ima.....                       | 382 |
| Ötvenegyedik előadás .....     | 383 |
| Dániel 9:26 .....              | 386 |
| Dániel 9:27 .....              | 388 |
| Ima.....                       | 388 |
| Ötvenkettedik előadás .....    | 390 |
| 10. fejezet .....              | 393 |
| Dániel 10:1 .....              | 393 |
| Dániel 10:2-3.....             | 394 |
| Ima.....                       | 396 |
| Ötvenharmadik előadás .....    | 397 |
| Dániel 10:4 .....              | 398 |
| Dániel 10:5-6.....             | 398 |
| Dániel 10:7 .....              | 400 |
| Dániel 10:8 .....              | 401 |
| Ima.....                       | 402 |
| Ötvennegyedik előadás .....    | 403 |
| Dániel 10:9-10.....            | 403 |
| Dániel 10:11 .....             | 403 |
| Dániel 10:12 .....             | 404 |
| Dániel 10:13 .....             | 405 |
| Dániel 10:14.....              | 407 |
| Ima.....                       | 408 |
| Ötvenötödik előadás.....       | 410 |
| Dániel 10:15 .....             | 410 |
| Dániel 10:16-18.....           | 410 |
| Dániel 10:19 .....             | 413 |
| Dániel 10:20.....              | 414 |
| Dániel 10:21 .....             | 414 |
| 11. fejezet .....              | 416 |
| Dániel 11:1 .....              | 416 |
| Ima.....                       | 416 |



|                               |     |
|-------------------------------|-----|
| Ötvenhatodik előadás .....    | 417 |
| Dániel 11:2 .....             | 417 |
| Dániel 11:3 .....             | 419 |
| Dániel 11:4 .....             | 420 |
| Dániel 11:5 .....             | 422 |
| Ima .....                     | 423 |
| Ötvenhetedik előadás .....    | 424 |
| Dániel 11:6 .....             | 424 |
| Dániel 11:7 .....             | 426 |
| Dániel 11:8 .....             | 427 |
| Dániel 11:9 .....             | 428 |
| Dániel 11:10-11 .....         | 428 |
| Ima .....                     | 429 |
| Ötvennyolcadik előadás .....  | 430 |
| Dániel 11:12 .....            | 430 |
| Dániel 11:13-14 .....         | 430 |
| Dániel 11:15 .....            | 432 |
| Dániel 11:16 .....            | 433 |
| Dániel 11:17 .....            | 433 |
| Dániel 11:18 .....            | 434 |
| Ima .....                     | 436 |
| Ötvenkilencedik előadás ..... | 437 |
| Dániel 11:19 .....            | 437 |
| Dániel 11:20 .....            | 438 |
| Dániel 11:21 .....            | 439 |
| Dániel 11:22 .....            | 440 |
| Dániel 11:23 .....            | 441 |
| Dániel 11:24 .....            | 441 |
| Dániel 11:25 .....            | 442 |
| Ima .....                     | 443 |
| Hatvanadik előadás .....      | 444 |
| Dániel 11:26 .....            | 444 |
| Dániel 11:27 .....            | 444 |
| Dániel 11:28 .....            | 445 |
| Dániel 11:29-30 .....         | 446 |
| Dániel 11:31-32 .....         | 448 |
| Ima .....                     | 449 |
| Hatvanegyedik előadás .....   | 450 |
| Dániel 11:33-34 .....         | 452 |
| Ima .....                     | 455 |
| Hatvankettedik előadás .....  | 456 |
| Dániel 11:35 .....            | 457 |
| Dániel 11:36 .....            | 459 |
| Ima .....                     | 462 |
| Hatvanharmadik előadás .....  | 463 |
| Dániel 11:37 .....            | 464 |
| Dániel 11:38-39 .....         | 464 |
| Ima .....                     | 470 |
| Hatvannegyedik előadás .....  | 471 |
| Dániel 11:40 .....            | 471 |

|                             |     |
|-----------------------------|-----|
| Dániel 11:41-42 .....       | 472 |
| Dániel 11:43 .....          | 474 |
| Dániel 11:44 .....          | 474 |
| Dániel 11:45 .....          | 475 |
| 12. fejezet .....           | 477 |
| Dániel 12:1 .....           | 477 |
| Ima .....                   | 478 |
| Hatvanötödik előadás .....  | 479 |
| Dániel 12:2 .....           | 481 |
| Dániel 12:3 .....           | 482 |
| Dániel 12:4 .....           | 483 |
| Ima .....                   | 485 |
| Hatvanhatodik előadás ..... | 486 |
| Dániel 12:5-7 .....         | 486 |
| Dániel 12:8 .....           | 488 |
| Dániel 12:9 .....           | 489 |
| Dániel 12:10 .....          | 489 |
| Dániel 12:11-12 .....       | 491 |
| Dániel 12:13 .....          | 492 |
| Ima .....                   | 493 |

## A fordító előszava

Talán egyetlen ószövetségi könyv sem váltott ki annyi vitát és félremagyarázást, mint Dániel könyve, amelyet az ószövetségi Jelenések könyvének is mondanak, és ami mindig is vonzotta a hamis próféták tömegeit. Nem kívánom senki kommentárjait megítélni, de magam is olvastam nem kevés magyarázatot, amelyek – ha lehet ezt mondani – kissé úgy kezelték Dániel könyvét, mint Nostradamus jóslatait. Éppen ezért Isten iránti hálával és örömmel adom közre Kálvin Jánosnak ehhez a könyvhöz írott Kommentárját, mely úgy tudom magyarul eddig nem volt hozzáférhető, s most is csak ebben a szerény formában készült el. Mint mondtam, nem akarom senki kommentárjait bírálgatni – így Kálvinét sem –, mert ehhez sem a szakképzettségem, sem a tudásom nem elegendő. De annyit hadd mondjak, hogy az összes, Dániel könyvéről írott, általam olvasott kommentár közül számomra ez a legegyszerűbb és legvilágosabb – Kálvin tartja magát ahhoz az általa gyakran hangoztatott alapelvhez, hogy legtöbbször a legegyszerűbb magyarázat a legjobb. Az angol fordító előszavában erről egyébként rendkívül magvas gondolatok olvashatók.

A korábbi fordításaimnak megfelelően – ha a Károli-fordításhoz viszonyítva nagyobb eltérést tapasztaltam – itt is néha Kálvin fordítását szerepeltetem, de ilyenkor lábjegyzettel jelzem a Károli-fordításban foglaltakat (a magyar változatban ezt használtam). A héber szavakat igyekeztem pontosan átmásolni. Néha előfordult, hogy hibát véltem felfedezni, ha ez ténylegesen beigazolódott, igyekeztem kijavítani. A héber szavak átírásánál a korábbiaknak megfelelően itt is meghagytam az angol változatot. Néha magyarázó lábjegyzetet fűztem egyes részekhez. Erre akkor volt szükség, ha úgy éreztem: magyarázni kell az eredeti gondolatokat. Minden, általam hozzátett, de az eredeti anyagban nem szereplő lábjegyzetet – *a ford.* jelzéssel jeleztem.

Az angol fordításban érdekes bevezető is olvasható, melyet szintén érdemesnek láttam lefordítani – nekem legalábbis sokat segített a későbbiekben.

Mivel Kálvin nagyon sok lábjegyzetet szűrt be a latin változatba, úgy döntöttem, hogy a latin változatot is szerepeltetem benne, már csak Kálvin iránti tiszteletből is.

Legyen Istené minden dicsőség azért, hogy sikerült befejeznem ezt a fordítást. Imádkozom, hogy Ő juttassa el mindazokhoz, akikhez csak akarja, hogy a hasznukra váljon. S ismét köszönöm az idén 90 éves édesanyámnak, hogy változatlan szorgalommal végigolvas minden lefordított sort, javítja a hibákat, és sokszor az enyémnél jobb szöveget javasol.

Budapest, 2012 júliusában

Szabó Miklós

## Az angol fordító előszava

Dániel próféciai az Ószövetség legfigyelemreméltóbb próféciai között vannak. Nem korlátozódnak sem egy adott időszakra, sem egy szűkebb területre. Ezek mondják el a nagyhatalmú birodalmak sorsát, s kinyúlnak olyan korokra, melyek még mindig rejtve vannak a jövő kebelében. Elhangzásuk időszaka nagyon jelentős volt fajunk történelmében. Az asszír hős már régen kiséperte a tíz törzset atyáik földjéről, de a maga idejében ő is fejet hajtott a halál előtt, hátrahagyván nagysága fenséges emlékműveit a kolosszális palotákban és gigantikus szobrokban. A híres-nevezetes Szardanapál fia, Assur és Beltis imádója már felvéste a nevét és hőstetteit azokra a napbarnított obeliszkekre és hatalmas bikákra, melyek később a századok sírjából támadtak fel. Ninive elmúlt dicsőségét most napjaink Koyunjik, Khorsaba és Nimrud városokban folyó régészeti feltárásai hivatottak helyreállítani. Új főváros emelkedett fel az Eufrátesz partján, melynek az volt a végzete, hogy felülmúlja a Tigris partján romba dőlt elődjének ókori ragyogását. A sasfejű Nisrók imádója – a kaldeus hordák nagyhatalmú vezére – felkelt, és összeszedve seregét a hegyi otthonaikból, Ninive palotáit és csarnokait sivataggá tette, majd Délnek masírozott, az Egyiptomban uralkodó fáraó ellen – Kárkemishnél csaptak össze – majd a szent város felé vette útját, ahonnan elvitte magával kedvenc fővárosába az Úr lázadó népét. Közöttük volt egy nem közönséges fogoly. Abban az időben gyermek volt, de mégis megérte, hogy a szívós Kaszdim eme utóda nagyra nőtt a hatalomban és a hírnévben, s meghallotta Tírusz és a „sidoniak leánya” bukásának, valamint Ofra fáraó felett aratott győzelem történetét, akit a modern régészek az egyiptomi királyok huszonhatodik dinasztiájában fedeztek fel. Végül a gögös győztes hazatér, és titokzatos álmot lát. S ez az elfelejtett rab lesz az egyetlen magyarázója a századok során felemelkedő és kiterjedő birodalmakról szóló csodálatos látomásnak. Az álmot látó végül atyáihoz takarítottatik, de a magyarázó tovább él unokája uralkodásáig, s megmagyarázza a csodálatos kézírást a palota falán a mulatozás közepette, ami a város legyőzésekor fejeződik be. Círusz és a perzsái, Dárius és a médjei gyorsan hatalomra emelkednek, s a próféta velük emelkedik, míg az irigység bele nem taszítja az idős látnokot az oroszlánverembe. De addig nem pusztul el, amíg meg nem látja a látomássorozatot az emberiség jövőjéről. Kijelentetnek a perzsa és macedón győzelmek – Nagy Sándor birodalmának széthullása – utódainak háborúi – Róma hatalmas területek feletti uralma – a szentély lerombolása Titusz által – végül a Messiás eljövetele, hogy megújítsa a világot, és uralkodjon felette, mikor betelik a hetven hét.

A könyvtekerics, mely mindezeket a meglepő bejelentéseket tartalmazza, természetesen minden korban felkeltette a tanárok és a hittudósok figyelmét. A dolgos Kálvin Kommentárjainak vaskos kötetei mellett a brit közönség semmit nem fogad majd szívesebben, mint az ő előadásait Dániel könyvéről. Dániel könyvének és a Jelenések könyvének különböző illusztrációi, amelyekben a sajtó mindig is bővelkedett, mutatják azt a megbecsülést, amelyben a közvélemény részesítette ezeket az isteni jóvendöléseket. A különböző elméleteket hevesen, néha késhegyig menően vitatták. A preterista, a futurista a német hitújító és az amerikai hittudós egyformán bátran és bőven írtak, s a keresztyén közönség mohón falta ezeket az írásokat, mert ezek arra tanították őket, hogy ezek a jóvendölések korunkban, a modern ellentmondásaink közepette fognak beteljesedni. Nehezen érthető érvek és történelmi viták váltak népszerűvé az abbéli várakozásban, hogy akár a pápát, akár a törököt, vagy talán a szaracénokat lássák meg kemény arcú, ravaszságokhoz értő királyként és kis szarvként. Ha I. Napóleon, vagy II. Napóleon, egy orosz cár, vagy az egyiptomi fáraó felismerhető az északi király által visszanyomott déli királyban, akkor a prófécia mély jelentősége *a számunkra* tüstént felismerhető, és ragyogásának intenzitása közvetlenül *a mi generációnkra* árad. Ha a tizenkettedik fejezetben szereplő „ezerkétszázkilencven nap” valóban évek, akkor a „végidőkre” várás áldása valóban ránk

látszik szállni, mert a francia forradalom, a fogyatkozó török uralom valamint a britek keleti győzelmei vannak előre jelezve ezekben a „szavakban”, melyek mindezidáig „be voltak zárva és pecsételve”.

Akár igaz ezek közül az elméletek közül bármelyik, akár nem, hatalmas hatást gyakoroltak a próféciákkal foglalkozó modern írók képzeletére, s annyira odavonzották a teológusok elméit a témához, hogy felmerül a kérdés: Mi volt Kálvin nézete ezekről az izgalmas színterekről? Anélkül, hogy elébe vágnánk a Magyarázatának, elmondhatjuk, hogy néhány sorban rendelkezik a fontos kérdéssel: „*In numeris non sum Pythagoricus*”, s ez mind a bölcsességének, mind a szerénységének a kifejezése. Megoldást keresvén azonban a nagy problémákra a próféciákban, a reformátorok véleménye a legfontosabb, s közülük senki sem jutott olyan magasra alapos és eredeti gondolkodóként, mint ennek a Magyarázatnak a szerzője. Elég azt megjegyezni az előszavunkban: annak pusztán lehetőségessége, hogy e könyv tartalma hatással van Európa és a Kelet napi politikájára, nagy vonzerőt és különös érdekességet ad a következő oldalaknak, amit a szerző semmiféle hiányossága sem képes tönkretenni.

Ezekben a bevezető megjegyzésekben utalunk majd a vélemények jelenlegi állására a könyv valódiságának és hitelességének vonatkozásában, megemlítvén néhány feltevést, melyek Kálvin kora után keletkeztek egészen napjainkig. Rátérünk a német hitújítás szkepticizmusára, valamint a szeretetre méltó Arnold bátor spekulációira. Cáfolván minden hitetlen ellenvetést, ezután általánosságban felvázoljuk Asszíria és Babilon történelmét, amiképpen az nemrég madame Botta és Layard ásatásai feltárták, illetve Hinck és Rawlinson az ékírásos táblákra vonatkozó vizsgálatai kiderítették. Ezekből kiindulva a British Múzeumban található Nimród obeliszk, Perszepolisz szárnyas bikája, Círusz szobra Moorhabban, Dárius fenséges szobra Behistunban – mindezek visszhangzó bizonyítékai Dániel jövendölései megbízhatóságának. Ha felkeressük Londonban a Kelet-India Házat, megismerhetjük a Nabukodonozor hitelesített feljegyzéseit, melyek tartalmazzák „az összes díszes templom listáját, melyeket a király épített Babilónia különböző városaiban, megnevezvén a különböző isteneket és istennőket, akiknek a szent helyeket szentelték.”<sup>1</sup> Egy utazás Bagdadból Bier Nimrudjáig megmutatja nekünk, hogy *minden* rom Nabukodonozor korából származik”: a tapasztalat bizonyosága itt döntő. „*In situ* vizsgáltam meg a téglákat”, mondja Rawlinson őrnagy, „melyek talán városok százaihoz tartoznak ezen a mintegy száz mérföld hosszú és harminc-negyven mérföld széles területen, de soha nem találtam más legendát, mint Nabukodonozorét, Nabupolasszár babiloni király fiáét.”<sup>2</sup> Ezeket az érdekes kutatásokat Dániel korába követi majd Dániel könyvének némi kritikája. Ezt a végtelenségig bővíthetnénk, de szükségszerűen korlátozni fogjuk megjegyzéseinket arra a módszerre, amellyel Kálvin magyarázza ezeket a csodálatos próféciákat. Ezután szükséges lesz azt is megmutatni, hogy az utána következő reformátorok miképpen különböztek a nagy reformátortól, de meghagyjuk az olvasónak a lehetőséget, hogy saját véleményét alkosson az ő érdemeiről, mikor összeveti nézeteit a követőiével. Viszont elegendő adatot adunk az olvasónak ehhez az összehasonlításhoz, s egyes kiváló kortárs szerzőkre utalva, valamint fő érveik rövid tartalmi kivonataát ismertetve reméljük, hogy eme ünnepezt magyarázat jelen kiadását olyan tanulságossá és érdekessé tesszük, amennyire csak lehetővé teszi ezt a terjedelme.

---

<sup>1</sup> Rawlinson őrnagy (most ezredes) Kommentárja Babilónia és Asszíria ékírásáról, 78. oldal

<sup>2</sup> Ugyanott, 76. oldal

## Dániel könyvének hitelessége

A keresztyénség harmadik évszázada még alig kezdődött el, mikor a könyv hitelességét máris heves támadás érte Porphyrios élénk kételkedése miatt, s teljesen felesleges lenne felemlíteni egy időben ennyire ellenfelet, ha érveit nem ismételték volna meg a későbbi német tanítók, s ne fogadta volna el egyik nemes lelkünk, akit sok dologban örömmel csodálunk. Noha a zsidók befogadták ezt a könyvet az *Írásaik* közé, s Urunk is utalt a tartalmára, mikor megjósolta Jeruzsálem lerombolását, mégis, napjaink eme öntelt kritikusi megismételték azt a pogány ellenvetést, amit Jeromos oly ékesszólón megcáfolt. Ha utánanéznünk eme oly idejétmúlt szkepticizmus okának, megtaláljuk azt a testi elme gögijében, ami nem hajlik meg alázatosan a Mindenható csodálatos tettei előtt. A szeleukidák és a lagidák idejére vonatkozó próféciaik rendkívül pontosaknak és részleteseknek bizonyultak, ezért állították, hogy „ezek egyáltalában nem próféciaik – ez prófécia-ruhába öltöztetett történelem, amit valamiféle pszeudo-Dániel írt a feltételezett beteljesedésük során”. A Szentírás szent szavaira így ráütötték a csalás bélyegét, a zsidóknak és Urunknak a szent kánon épségével kapcsolatos bizonyágtételét félreállították, s a keresztyén egyház egyszerű hitét mind a reformációt megelőzően, mind azt követően alaptalan illúzióknak állították be. Sir Isaac Newton ítélete és munkája, Faber és Hales kronológiai éleselméljűsége nem más, mint „a bölcsek bolondsága”, mivel Bertholdt és Bleek, De Wett és Kirmis megismételték a kiáltást: „*vaticinia post eveturn*”! S miért kellene ennek a buzgóságnak ledegradálnia ezt a könyvet a makkabeusi idők mesegyűjteményének szintjére? Egyszerűen azért, mert ha Isten Ígéjeként fogadjuk el, akkor az felforgatja a racionalistáknak az Ószövetséggel kapcsolatos kedvenc elméleteit. Nem vállalhatjuk fel, hogy részletesen megfeleljünk ezekre az ellenvetésekre, csak néhány említést tehetünk az olvasónak azokról a szerzőkről, akik népszerűsítették, illetve cáfolták azokat. Először jelezzük és felcímkezzük a mérget. Rosemüller proscéniuma rövid kivonatát képezi Eichhornas állításainak az *Einleit in das A. T.* című munkájából,<sup>3</sup> Bertholdt állításainak a *Histor. krit. Einleit* című munkájából,<sup>4</sup> Bleek állításainak a *Theolog. Zeitschr.* című munkájából,<sup>5</sup> valamint Grissinger állításainak a *Neue, Ansicht der auffatze im Buche Daniel* című munkájából.<sup>6</sup> Az ellenmérget ezekre a feltevésekre megtaláljuk Havernick Dániellel kapcsolatos cikkében, Kitto *Cyclopedia of Biblical Literature*, valamint értékes *New Critical Commentary on the Book of Daniel* című műveiben.<sup>7</sup> A berlini Heigstenberg professzor nagy szakértelemmel egészítette ki elődei neologista ellenvetéseit.<sup>8</sup> Az amerikai olvasó a témával kapcsolatos szekértő értelkezést talál a *Biblical Repertory of Philadelphia*-ban, az angol diák pedig a vitatott pontok kivonatát Hartwell Horne kimunkált „Bevezetőjében” találja meg.<sup>9</sup> Eme neologisták különböző elméletei azt sugallják, hogy Dániel könyvét a makkabeusi időszakban írta egy, esetleg több szerző, akik a korábbi részeket úgy agyalták ki, hogy a mesét és a történelmet elválaszthatatlan zűrzavarban keverték össze, s a saját koruk történelmét a prófétai románc ruházatába öltöztették! Ha bármelyiket elfogadjuk ezek közül a hipotézisek közül, az oly teljesen lenullázza Kálvin egész magyarázatát, hogy feloldozva fogjuk magunkat érezni a részletekbe bocsátkozás alól. Ennek az iskolának egyetlen tanulója sem fog soha leereszkedni annyira, hogy figyelmesen átolvassa ezeket a

<sup>3</sup> 1 rész. 3. § 615, 6 – 4. szerk.

<sup>4</sup> 1563. oldal, stb.

<sup>5</sup> 3. rész, 241. oldal, stb.

<sup>6</sup> 12. oldal, stb.

<sup>7</sup> Hamburg, 1838: kiváló német nyelvű tanulmány

<sup>8</sup> Die Authentie das Daniel stb. Berlin, 1831

<sup>9</sup> 4. kötet, 51. és azt követő oldalak

magyarázatokat. Nekünk azonban elég annyit tudnunk, hogy a korai német reformátorok eme méltatlan utódai szembesültek Luderwalk, Staudlin, Lack és Steudel képességeivel és kutatásaival. Semler, Michaelis és Corrodi hitetlensége Kálvin követője számára ama szentségtelen gondolkodás sarjának fog tűnni, melyet soha nem tanítottak áhítatos tiszteletre az ihletett Íge iránt. Ennek a perverz kritikának a csípőssége megpróbált félremagyarázni két fontos tény, nevezetesen hogy először is Ezékiel a maga korában élőként említi Dánielt a kegyesség és a bölcsesség modelljeként (Ezék14:20, és Ezék28:3<sup>10</sup>), másodszor hogy a héber Biblia kánonját még a makkabeus háborúk előtt végleg lezárták. Havernick szintén a legnagyobb tudományos képzettséggel tekinti a könyv nyelvészeti jellegét eredetisége döntő bizonyítékának. Emlékeztet minket arra, hogy a héber nyelv a zsidók által beszélt nyelvként már jóval a szeleukidák uralkodása előtt megszűnt létezni, így akkor az arameus nyelv volt a nemzeti nyelv, de ennek ellenére vannak különbségek Dániel arameus nyelvezete, valamint az Ószövetség késői kaldeus magyarázó körülírásai között. A keleti tanítók döntőnek mondták ki ezt a bizonyítást. Bármennyire érdekesek is azonban a szemléltetései, a megannyi téma, ami megköveteli a közvetlen figyelmünket csak azt teszi lehetővé, hogy felhívjuk az olvasó figyelmét a professzor „Dániel könyvének új, kritikai kommentárjára”.<sup>11</sup>

Szerencsére létezik komoly konzervatív védelem az efféle spekulációk által okozott sebekkel szemben. Ezek tökéletesen ártalmatlanok a számunkra, mikor bezárkóznak az idegen nyelv és a fenyegető teológia homályosságába. De elszomorítja a keresztyén ember elméjét, ha talál egy szerzőt, aki noha méltó arra, hogy egy osztályba sorolják a leghatározottabb reformátorokkal, mégis a tekintélyével szentesíti az efféle alaptalan különbségeket. Sok hasonlóságot fedezhetünk fel Arnold és Kálvin jelleme között. Mindketten arról voltak híresek, hogy rendíthetetlen állandósággal tartották fenn mindazt, amit igaznak vélték, és álltak ellene mindannak, amit rossznak ismertek. Mindketten fáradhatatlanok voltak a tevékenységükben, s csodálatosan sikeresek a hatásgyakorlásban a fiatalokra a saját mentális szigorúságuk bélyegével. Egyetértve a bátor kiállásban a papság mesterkedéseivel szemben, nagyon eltérő véleményen voltak Dániel könyvét illetően. A kortárs fordítónk a barátjának írott levelében<sup>12</sup> az alábbiakat írja: „Dániel későbbi fejezetei, melyek ha valódiak, világos magyarázatul szolgálnának az én magyarázatom kánonjának, mert nem lehet ésszerű lelki jelentést fabrikálni az északi és a déli királyból. Én azonban már régóta gondoltam, hogy Dániel könyvének legnagyobb része egészen bizonyosan késői munka valamikor a Makkabeusok korából, s az állítólagos prófécia a görög és a perzsa, valamint az északi és a déli királyokról egyszerűen csak történelem, hasonlóan Vigilius és mások költői próféciaiához. Valójában konkrétan visszakövethetjük a megírásának dátumát, mert az események egészen odáig aprólékos történelmi pontossággal szerepelnek a valódi prófécia jellegétől teljesen eltérően, s ezen a dátumon túl minden csak képzelgés benne”. Nem nehéz felfedezni az idézetben a vezető téveszmét „a magyarázatom kánonja” kifejezésben. Ez a külön gondolkodó Kálvin állhatatosságával fogadta el a saját módszerét a prófécia megmagyarázására, amihez aztán elszántan ragaszkodott bármi áron. Miután ennek a művelt tanítónak a művei nagyon széles körben elterjedtek, nem árt megvizsgálni az általa használt érveket. A „Sermons on Prophecy” (Prédikációk a próféciaikról) című műve tartalmazza azt a veszélyes elméletet, amit Blake teljességgel megválaszolt a „The Historical Reality of Prophecy” (A prófécia történelmi valósága) fejezetben.<sup>13</sup>

<sup>10</sup> Bleek, De Wette, és Kirms feltételeznek néhány régebbi Dánielt a jövőben. Lásd Rosen. Proem, 6. oldal

<sup>11</sup> A cím: Neue kritische untersuchungen über das Buch Daniel. Hamburg, 1838, 104. és azt követő oldalak

<sup>12</sup> Lásd a néhai dr. Arnold Rugby életét és levelezését, 2. kötet, 191. oldal a 2. kiadásban, 195. oldal az 5. kiadásban.

<sup>13</sup> 20. fejezet (Dán20): „Dániel két utolsó látomásának történelmi magyarázata (The two later Visions of Daniel)”. A szerkesztő nagyon ajánlja Mr. Birks összes, a próféciaikkal kapcsolatos munkáját, s bár nincs velük mindenben egy véleményen, mélyen lenyűgözi azok nagyon alapos műveltsége és szelíd jámborsága.

Dr. Arnold kijelentései az alábbiak: a szent prófécia nem a történelem ösztönös megérzése. A történelem ugyanis konkrét nemzetekkel, időkkel, helyekkel és személyekkel foglalkozik. A prófécia azonban ebből nem lophat, mert megváltoztatná magukat az emberiségnek a viszonyait. Csak jó és gonosz egyetemes alapelvekkel, igazsággal és hazugsággal, Istennel és az Ő ellenségeivel foglalkozik. Isten hangja jelenti be a nagy harcot a jó és a rossz között. A prófécia tehát, ezzel a nézetrel nem teljesebben be szó szerint Krisztus személyében. Azaz, így minden résznek állítólag kettős értelme van. Egy történelmi, amit a próféta és a kortársai láttak annak minden költői jellemzőjével, de ami soha nem teljesedett be a nyelvezet fenségének megfelelően, mivel azt a magasabb rendű cél, a másik Lelki ihlette, aminek a megfelelő formáját sem a próféta, sem a kortársai nem ismertek. Ám ez kellőképpen Krisztusban teljesedett be, a népének adott ígéretei pedig az ellenségei feletti ítéletként. „A történelem foglalkozik Izrael tizenkét törzsével, de a prófécia Izraelje valóban és igazán Isten Izraelje, azok, akik hűségesen járnak Vele, és kitartanak mellette mindvégig.” A próféciák beteljesülése kétszer hiúsult meg: egyszer a körülmetélt, egyszer pedig a megkeresztelt egyházban. „A keresztyén Izrael nem felelt meg méltóbban a próféciák elvárásainak, mint a testi Izrael. Az Egyiptomból kihozott nép ismét megromlott”, így aztán az egyház boldogságára vonatkozó jóslatok a Messiás korát megelőzően és azt követően egyformán látványosan és szükségszerűen csődöt mondtak. Most nem vállalhatjuk fel ennek az egyetemes elméletnek a cáfolatát, csak felhívhatjuk az olvasó figyelmét Birks kielégítő érveire. Csak idézhetünk világos magyarázatából arról a módról, ahogyan Dániel látomásai megcáfolják ezeket a vad spekulációkat: „Ahelyett, hogy csak futó bepillantásunk lehetne a jószág végső győzelmébe, sok részletét is láthatjuk a gondviselés ama lépéseinek, melyek ehhez az áldott végkifejlethez vezetnek. Nabukodonozor hétéves őrültsége, majd visszakerülése a trónra, Belsazar sorsa, s a médek és a perzsák győzelme, a második birodalom felemelkedése, a médek előbbi, majd a perzsák későbbi méltósága, Círus győzelmei nyugat felé Lídiában, észak felé Örményországban, dél felé Babilonban, birodalmának páratlan nagysága, a meghódított provinciák kiuzsorázása, Círus három utódja, Cambyzes, Smerdis és Dareiosz, Xerxész felemelkedése, a nagy hadsereg, amivel Görögország ellen indult, mind meg vannak jósolva az első két birodalom idejére. Nagy Sándor hőstettei, a Perzsia felett aratott teljes győzelme, életútjának gyorsasága, korlátlan uralma, hirtelen halála a hatalmának csúcsán, a birodalmának négy részre osztása, utódainak kiirtása, az első Ptolemaiosz bővelkedő uralkodása, akit a nagy Szeleukosz követett utóbbi óriási hatalmával a halálát megelőzően, majd Philadelphus uralkodása, s lányának, Berenikének a házasságkötése Antiochus Theusszal, Antiochus és Bereniké, valamint csecsemőkorú fiúk meggyilkolása Laodice által, Euergetész, Bereniké bátyjának bosszúállása, és trónra lépése, a győzelme Szeleucia, Szíria erődje felett, a bálványistenek, amiket Egyiptomba vitt, Kallinikosz korai halála, a fiainak, Szeleukosznak, Ceraunusznak, és Nagy Antiochusnak a készülődése az Egyiptom elleni háborúra mind a szemünk előtt vannak. Ezután következik Antiochus története. Az ő egyedüli uralkodása bátyjának halálát követően, keleti győzelmei és Szeleukia visszafoglalása, a két rivális hadsereg ereje, s az egyiptomi győzelem Rafiánál, Ptolemaiosz Filopáter gőgje és részleges győzelme, kicsapongó uralkodásának gyengesége, Antiochus visszatérése megerősödve néhány év elteltével, és a Kelet gazdagságával, győzelmei Júdeaiban és Sidon elfoglalása, az egyiptomi erők legyőzése Paniumnál, a tisztelet, amivel Antiochus viseltetett a templom iránt, gondoskodása annak befejezéséről és szépségéről, az Egyiptommal kötött szerződése, lányának, Kleopátrának a házassága Ptolemaiosz Filométórral, s elpártolása atyja ügyétől, inváziója a görög szigetek ellen, durva visszaverése a római konzul részéről, és a sarc szégyene, amit a veresége miatt fizetett, visszatérése Antiókhiaiba, és gyors halála mind rendes sorrendben szerepelnek. Azután következik Szeleukosz és Antiochus Epiphanes uralkodása, melyek ugyanolyan profetikus részletekkel szerepelnek, s zárják a harmadik birodalom történetét. Még a negyedik



és a végső birodalom idejére, melyek jöllehet időben még távolabb esnek a próféta korától, meglehetősen sok részletet említ a könyv. Konkrétan megtaláljuk itt a rómaiak acélos erősségét, a többi hatalmak általuk történt fokozatos legyőzését, heves és katonás természetüket, birodalmuk lopakodó politikáját, s fokozatos terjeszkedését Kelet irányában, délre és keletre Izrael földjétől, amíg le nem győzte a legnemesebb királyokat, s szilárdan meg nem erősítette uralmát a görög birodalom romjain. Ezután olvassuk, hogyan nyomták el a zsidókat, miképpen rombolta le Titusz a várost és a szenthelyet, mocskolta be és tette sivárrá a szentélyt, valamint gögös büszkeségüket, ami a Messiással, a királyok Királyával szembeni viselkedésükben mutatkozott meg.”<sup>14</sup>

Ha e jóslatok utóbbi részét valóban az eseményeket megelőzően írták, akkor ihleteteknek kell lenniük, s ha a makkabeusi korszak írója ilyen pontosan előre tudta jelezni Róma keleti győzelmeit, akkor az egész kérdés eldőlt, és nincs semmi ok arra, hogy a második és harmadik birodalom eseményei miért ne lehettek volna ugyanolyan világosan előre jelezve, mint a negyediké. Azaz a könyvnek maga a létezése még a zsidó kánon lezárása előtt olyan tény, ami minden szükségeset bizonyít. Ezek a látomások ezután „az Ő hangjává váltak, Aki a kezdettől fogva látja a véget, s kihirdeti titkos tanácsvégzését még a lehulló nyílvevő sorsára nézve is. Ezek az egyház korai, alantas állapotát írják le, miközben felmagasztalják az abba a dicsőségbe vetett reménységét, ami majd kijelentetik. Az örökkévaló korokon át húzódnak, de egy futó fénysugarat vetnek arra a számárcsikóra is, ami az út mellett volt kikötve, s amin a dicsőség Urának kellett belovagolnia Jeruzsálembe. Minden lépés a készülődés hosszú távlatában előttük hever, kezdve Smerdis hétéves uralkodásával, valamint Bereniké és Antiochus összeházasodásával (Dán11:2-6), a testek hét hónapos temetésével Izrael földjén a jövőben, továbbá a Bárány menyegzői vacsorájával együtt. Ezek mintegy varázspálcával érintik meg a az emberi történelem összegubancolódott fonálát, s az azonnal ritka és drága szövetté válik, ami elárulja isteni Mesterének ügyességét kívülről felakasztva és mennyi bölcsességgel hímezve azon a dicsőséges sátoron, amiben a menny Istene fogja örökre kijelenteni Önmagát”.<sup>15</sup>

## A németországi hittudósok

Ebben az előszóban az olvasó sok utalást fog találni a német hittudósokra. Egyesek közülük olyan magyarázatokat adtak a prófétánkra, melyek az angol olvasók számára nyilvánvalóan tévesek, így csodálkozhatnak azon, hogy túl sok teret adunk a cáfolatoknak. Aki azonban lépést akar tartani napjaink teológiai kutatásaival, fejlődhet Berthold és De Wette hipotéziseinek figyelmes áttanulmányozásából, s örvendezhet annak, hogy szerették Havernick és Hengstenberg ügyes válaszait. Valójában Dániel könyve olvasójának félre kell tennie a dicséretes előítéleteket, melyek táplálását egész kicsi korától kezdve megtanították neki, s le kell ereszkednie a küzdőtérre, ahol a csata a leghevesebb – akár Nabukodonozor, akár Antiochus kortársa volt a prófétánk. Sokak számára maga a kérdés is megdöbbentő, s hogy felkészüljünk a vele való szembesülésre, alaposan felfegyverkezve a rendelkezésre álló fegyverekkel, vessünk egy pillantást a kontinentális racionalizmus tág mezejére Dániel könyve hitelességének vonatkozásában.

A most vizsgált rendszer gyászos elhajlás Luther és rettenhetetlen követőinek tanításától. Ők elvezették az embereket a formától, a ceremóniától, és a szélhámosságtól, hogy csak egyetlen Könyvre, mint a hit és a köteleesség szabályára támaszkodjanak. De többet is tettek – elkülönítették a pelyvát a búzától, s elvetvén az apokrif írásokat, az emberiség buzgó figyelmét a menny tiszta szavára irányították. Luther és Kálvin nagyon eltérő nézeteket

<sup>14</sup> “The two later Visions of Daniel,” 357. oldal

<sup>15</sup> Birks, 359. oldal

vallottak a kijelentésről és a feltámadásról, s nagyon bátran szálltak síkra az egyetlen Könyvvel kapcsolatos nézeteik mellett, mely a Mindenható írásművészete által íródott. Az ő munkájuk a megtisztítás és az újjáépítés munkája volt az isteni kijelentés létezéséhez, valamint az ahhoz való ragaszkodás mellett, hogy az benne foglaltatik az Ó-, és az Újszövetségben, és egyedül ezek a dokumentumok az ihletett feljegyzések arról, hogy miben kell hinnünk, és miképpen kell élnünk. Az idő múlásával minden könyvet egyenként tanulmányoztak – a történetét, a kritikáját, s a fennmaradását külön-külön, komoly buzgósággal megvizsgálván – s hatalmas mennyiségű információt gyűjtöttek össze, ami egyáltalában nem volt ismert a korai reformátorok számára. Hamarosan világossá vált, hogy a református gyülekezetek a dolgok teljesen más állapotában éltek, mint ami az Ószövetségben volt leírva. Dániel eme könyvének minden eseménye például nagyon összekeveredettnek, és nagyon egybefonódottaknak tűntek. A mindennapos élet eseményei annyira átfedésbe kerültek a csodálatos álmokkal és látomásokkal, s az uralkodók viselkedését és szeszélyeit látszólag annyira páratlan módon irányította a láthatatlan Elme, hogy felmerül a kérdés: vajon pontosan úgy következtek ezek be, ahogyan le van írva? Vagy, ez csak egy allegorikus, vagy történelmi regény, esetleg csak részben ihlette Jehova, és stílusában és nyelvezetében keveredett a keleti képzelgés túlzásaival? Az efféle kutatások megmutatják nekünk, miképpen próbálja az elme kipuhatolni annak titkait, amit tisztelni ajánlottak neki, s jut arra a következtetésre, hogy a héberek szent könyvei nem tiszta kijelentések, hanem tartalmazznak sok oda nem tartozó anyagot is.<sup>16</sup> Az írók, akikre utalunk a tizenhatodik századtól kezdve állandóan azt próbálták meg meghatározni, hogy a héber Szentírásból mennyi az isteni Elme nekünk szóló, tiszta és lelki kijelentése, és mennyi az elkerülhetetlen, a közvetítő csatornától eredő tisztátalanság. Néhány későbbi kritikus neve jól ismert a modern teológus előtt. Gesenius, Wegscheider, és Rohr még mindig nagy hatást gyakorolnak a későbbi diákok elméjére. A breslaui Schultz, a göttingeni Gieseler, a heidelbergi Allmann, a gothai Bretschneider, a – nemrég elhunyt baslei De Wette, a jénai Hare, a lipcsei Weiner azok a szerzők, akik tiszteletlenül az emberi gondolkodás szentélyénél ájtatoskodnak, és vagy korlátozzák, vagy tagadják a kijelentés ihletettségét.

## Az írásmagyarázat hamis rendszerei

Egy fontos változásnak kellett szükségyszerűen végbemenni a reformátorok követőinek elméjében a klasszikus irodalom általánosabb terjedésével és a sokkal jobb megismerkedéssel a héber filológiával. Itt el kell ismernünk, hogy Luther és Kálvin egyes tanítványai jobban ellátottak voltak a magyarázat munkájához, mint keresztyén beállítottságú mestereik. Ernesti, a művelt leipzig-i filológus 1761-ben publikálta „A bölcs magyarázat törvényei” című művét, s azóta őt tekintik az írásmagyarázat klasszikus rendszere alapítójának. Elveit ma általánosan elfogadják, s ezek szerint fel kell használnunk azon időszakok nézeteinek történelmét és filológiáját, amikor a Biblia egyes könyvei íródtak, valamint mindazokat az segédeszközöket, melyeket a tudományos kutatás biztosított a klasszikus görög és római szerzők esetében. A német teológia minden figyelmes olvasójának észre kell vennie, hogy túlon túl sok ünnepezt bibliakritikusuk megelégedett a józan észre és a kutatásokra történő eme külsődleges hivatkozással. Semler, Tittmann, Michaelis és Henke odáig követték az alkalmazkodásnak ezt a rendszerét, hogy az isteni kijelentésnek magát a lelkületét és lényegét semmisítették meg. A prófétáknál, s különösen Dánielnél, akit Semler a kétséges könyvek közé sorol, az időnek csak lelki jelentősége van, amit az erkölcsi és a vallásos képességekkel kell szemlélni, s ha ezt a lelkületet nem hozzuk felszínre, a prófétai tollbamondás pusztán külsődleges formájának

---

<sup>16</sup> Lásd Tollner *Die heilige, Eingebund der heiligen, Schrift*. Linden, 1771, idézve az *Am. Saintes' Hist. Rat.*, 1849.

nem lesznek vallásos eredményei. Gúnyolódjon csak Rohr és Paulus ahogyan csak akarnak az evangélikus reformátorok miszticizmusán és pietizmusán, nekünk akkor is azt kell állítani, hogy a hozzájuk hasonló lelkeség nélkül minden magyarázat lényegileg élettelen és haszontalan az ember lelke számára. Ezek a emberek mutathatnak műveltséget, de nem fogják segíteni a lelket, amikor az éhezik és szomjazik az igazság után a menny felé vezető útján. Minden diáknak, aki ezekkel az elemzésekkel kíván megismerkedni, előnyére válik Hegstenberg Disszertációjának tanulmányozása, aki alaposan és nagy hozzáértéssel írt Dániel eredetiségéről. Történelmileg felvázolta az ellene indított támadásokat, és minden lehetséges ellenvetést megválaszolt. A héber tisztátalanságát, a görögöknek feltételezett szavakat, Sirach hallgatását, a zsidók által tanúsított tiszteletlenséget, valamint a Szentírás kánonjában elfoglalt helyét mind tárgyalta. A csodákat „szám szerint túl soknak, céljukat tekintve haszontalannak” nevezték, történelmi tévedéseket hangoztattak, a kijelentéseket ellenmondásosoknak, gyanúsoknak, vagy valószínűtleneknek tartották. Sok elképzelésről és szokásról állították, hogy a későbbi időkhez tartoznak. Ezeket és más hasonló érveket használták fel annak kimutatására, hogy Dániel könyve Antiochus Epiphanes korában keletkezett, de ezeket teljes mértékben kielemezte ez a berlini ortodox professzor. Olyan ügyesen, és a legszorgalmasabb műveltséggel tárgyalja ennek a szent könyvnek a csodálatos próféciáit, hogy az szükségszerűen az ellenfelek seregét bőszítette fel. Porphyry a tizenkettedik könyvét az e próféta elleni támadásnak szentelte, s Jeromosnak köszönhetjük ellenvetéseinek ismeretét, valamint azok cáfolatát. Ő állította azt, hogy a könyv Antiochus Epiphanes korában íródott görög nyelven, „s hogy Dániel nem annyira a jövőbeni eseményeket jósolja meg, mint inkább a múltbeliekről számol be”.<sup>17</sup> Noha a császári parancsok elégetésre ítélték a munkáit, mégis, Caesarai Eusebius, Tíruszi Methodius és Laodiceai Apollinaris ügyesen cáfolták azokat. Később az első tanári jellegű támadásokat az egyes részek eredetisége ellen J. D. Michaelis, Collins és Semler, Spinoza és Hobbes indították. Ők mindannyian a saját maguk módszerével ítélték el a könyvet, de Eichhornra<sup>18</sup> maradt a későbbi teológusok ama seregének vezetése, akik a tanultságukkal dicsekedve és a következtetéseik ürességével mutatták ki a hiábavalóságukat és kételkedésüket. Hezel és Corrodi egy csaló munkájának tartják, míg Berthold, Griesinger és Gesenius megalkották a maguk elméleteit a szerzőség és a tartalom kérdéseit illetően. Más kritikusok az ő lábnymaikat követve jutottak ezekre a legveszélyesebb és legmegtévesztőbb utakra. Megválaszolván a legkörmönfontabb ellenvetéseket ezeknek a próféciáknak az eredetiségével szemben, Hengstenberg a mellette szóló közvetlen érvek támogatásával folytatja. Először magának a szerzőnek a bizonyosságát tárgyalja, majd rátér a könyv felvételére a Szentírás kánonjába. Teljes terjedelmében kommentálja a fontos szakaszt a *Josephus contra Apionem* 1:8-ból, s megmutatja minden egyes, a kánoni értékét vitató állítása alaptalanságát. Ezután bebizonyítja, hogy a mi Urunk kijelentése elismeri a könyv prófétai tekintélyét, s visszavezeti annak keletkezését a makkabeusi kort megelőző időkre. E könyv bemutatása Nagy Sándornak, valamint a tartalmának előadása a Kelet nagy hódítójának páratlan epizódja az alapos kritikának. Az alexandriai változat helytelensége, valamint az, hogy a korai egyház ezt elvetette és Theodotion változatát fogadta el helyette, az eredeti makkabeusi eredetével szembeni érvvé erősödött. Biztos ugyanis, hogy egy alkotás esetében, ahol a szerző és a fordító majdnem kortársak, jobb a fordítás, mint ott, ahol a kettőjüket több korszakból álló időtartam választja el. Aztán a sajátos jellemzők és az eredeti nyelv jellege is rámutatnak arra a pontos időszakra, amelyre az írás datálendő. A történelmi pontosság, a látszólagos *hibák*, sőt még a valódi egyezés a világi beszámolókkal is mind-mind azt az állítást erősítik meg, hogy a szerző a babiloni és perzsa monarchiák korába élt. A másik érv, ami ugyanolyan erős, mint az előbbi a könyvben használatos szimbolizmus természetéből származtatható. Hengstenberg érvelései további igazolást nyertek mostanság Layard ásatásainak eredményeiből. A

<sup>17</sup> Jeromos: *Procemium in Daniel*

<sup>18</sup> Einleitung in A. T.

kezdetlegesen groteszk és ügyetlenül gigantikus állat formájú bálványok a kaldeus időkre jellemzőek, s egy, a persepolsi mész-perzsa szobrok korát megelőző időszakra utalnak. Érveit összefoglalva, a professzor Fenelon megfigyeléseit idézi: „lisez DANIEL, denoncant a Balthasar la vengeance de Dieu toute prete a fondre sur lui, et cherchez dans les plus sublimes originaux de l’antiquite quelque chose qu’on puisse comparer a ces endroits la!”

## Az angol filozófiai iskola

A spekulációk, melyeket eddig tárgyaltunk, nem szorultak az olvashatatlan német neológia határai közé, hanem beáradtak az angol filozófiába, és kortárs irodalmunk olvasói számára is népszerű formában váltak hozzáférhetővé. Egy tudományos és spekulatív munkában, melynek címe „Az értelem fejlődése, amint az megmutatkozott a görögök és a héberek vallásos fejlődésében”,<sup>19</sup> a szerző a német neológusok tarthatatlan álláspontját tette a magáévá. Az „A természetfeletti Messiás fogalma” című fejezetben a következőképpen ír: „Az Antiochus Epiphanes alatt elszenvedett komoly üldöztetések során, mikor a zsidó hit helyzete a kolosszális pogánysággal vívott harcában kétségbeejtőnek látszott, s mikor a hősiesség néhány ragyogó példája ellenére a felsőbb osztályok többsége hajlott a behódolásra és hitehagyásra, egy ismeretlen író felvette a régi Dániel nevet annak érdekében, hogy felélessze a honfitársai majdnem teljesen kialudt reménységét, s példázza a hűséges zsidó viselkedését a pogány zsarnok jelenlétében. A pszeudo-Dániel célja a pogányságnak a közelgő, a Messiás eljövételén át bekövetkező, megsemmisülésének előre jelzése a honfitársaira a legnagyobb hatást gyakorló formájú, félig célzást tartalmazó, félig apokaliptikus próféciával. Közvetlenül a négy egymást követő pogány birodalmat jelképező fenevad legyőzése után, melyek közül az utolsó a macedón a szír oldalágával, a királyság ’átadatik a magasságos egek szentei népének’, azaz a zsidó várakozás szerinti messianisztikus testületnek, akik felett a felhőkben megjelenő lény elnököl, aki az angyalokhoz hasonlóan szintén emberi formájában különbözik a pogány birodalmak bárdolatlan jelképeitől”.<sup>20</sup> Ő a „Messiást” mint „titulust” kezeli, „ami mindezidáig az emberek által felkent hatóságokra, például királyokra, papokra, vagy prófétákra korlátozódott, ettől kezdve azonban egy ideális személyre vonatkozik, akinek Izrael Reménységének, Várakozásának és Üdvösségének kell lennie”. A hetven évhetet úgy tárgyalja, mint a kitalált Dániel képzelgését, s az ezzel kapcsolatos jóslatokat „merészeknek” és „olyan megtévesztőknek” tartja, mint „mindent, ami azokat megelőzte”. Művének negyedik szakasza, ha lehet, még vadabban feltevéseken alapuló, mint a megelőzők. „Dániel elképzelése”, mondja, „az Emberfiának nevezett természetfeletti vezetőről válik a misztikus krisztológia alapjává”. Azok a ragyogó igeszakaszok ettől a prófétától, melyek bámulattal és örömmel töltik el a keresztyén elmét, ennek az elméletfaragónak a számára „a kegyes zsidók földi, vagy messianisztikus feltámadása, s ez volt minden, amit eredetileg a jóslat tartalmazott”. Ekképpen próbálván cáfolni Dániel ihletett szerzőségét, összekeveri Ezsdrás könyvét a zsidó Targummal, s úgy igyekszik szövetségesre lenni a zsidó feltevésekben, mintha azok az ókori próféciák valódi magyarázatai lennének. Úgy utal a gyerekes rabbinikus mesékre, mint amelyek valóban magyarázzák az isteni feljegyzéseket, s belekeveri Zoroasztert, Mammonideszt, Gfrörert és Eisenmengert, mint egyenértékűeket a szilárd kritika homályosabb pontjainak meghatározása során! A szakaszok, melyeket említettünk, a legnagyobb kutatómunkáról tesznek bizonyosságot, de a legnyersebb véleményeket a legcsekélyebb kritikai jártasság, vagy filozófiai éleselmjűség nélkül hordja össze. A legnagyobb bőségben összeszedett anyagokkal kialakult eredmények egyaránt alaptalanok, értéktelenek és ártalmasak. Tóbiást és Papiast, Báruk és Énókh könyveit

<sup>19</sup> Robert Williams Mackay, *The Progress of the Intellect, as exemplified in the Religious Development of the Greeks and Hebrews*, 2 kötet, 1850

<sup>20</sup> 2. kötet, 2. bekezdés: „A Messiás eljövételének ideje”.

mondhatni egy szinten kezeli Mózes, vagy Tacitus, Jusztin mártír, vagy a német misztikusok műveivel! A nyilvánosság is abban a veszélyben van, hogy elkápráztatja a tudományos és hosszan latinosított szavak és kifejezések showja, ami pedig csak álruha klasszikus formában, elképzelések, melyeket a művelt hittudós már ismer. Ugyanakkor ezek a tudomány olyan légkörét kölcsönzik ezeknek a spekulációknak, hogy azok a tanulatlanokat könnyen megtéveszthetik mutatós racionalizmusukkal. Az egész munka teljes csődöt mond a zsidó istentisztelet rítusainak és jelképeinek magyarázatában, valamint az Ószövetség „elméletei” és „filozófiái” legcsekélyebb magyarázatának a megadásában. Az egészet hajlik a miszticizmus és a szimbolizmus, valamint bármely más „teozófia” szintjére leegyszerűsíteni, ami elvezeti az elmét az egyetlen Istenbe, az egyetlen hitbe és az egyetlen Lélekbe vetett keresztény meggyőződéstől.

## **Az újabb keletű keleti felfedezések**

A lehető legerősebb érvet ezekkel a megtévesztő elméletekkel szemben csak nemrég alakították ki a keleti felfedezésekből. Faragott köveket napi rendszerességgel hoznak be Európába azoknak a városoknak a sírhelyeiről, melyek között a prófétánk élt. S minél jobban feléled ez a véna, annál gazdagabbá válik. Vajon nem azt mondta nekünk Bleek, hogy ennek a könyvnek a szerzője azokat az eseményeket helyezi át Asszíria és Babilon korábbi történelmébe, melyeknek a szemtanúja volt? S Nabukodonozor és Belsazar csak mesealakok voltak, akiket Antiochus Epiphanesről és Nagy Sándorról mintázott?<sup>21</sup> Vajon Eichorn és Berthold nem tették meg Dánielt egy újabb Homérosznak, Vergiliusnak, vagy Aiszkhülosznak? Akkor hadd hivatkozzunk M. Botta és Layard bizonyására, látogassuk meg a British Múzeumot, s Rawlinson és Hincks vezetésével gondosan tanulmányozzuk át Asszíria és Babilon uralkodóinak ékirásos történetét, s figyeljük meg, hogy ezek az ókori feljegyzések milyen pontosan szemléltetik a prófétánk látomásait. Ezeknek az ásatásoknak a segítsége a témánk megvilágosításához túl fontos ahhoz, hogy egyszerűen csak figyelmen kívül hagyjuk, s meg kell próbálnunk ezeket annyira bevonni az általános előszóba, amennyire igazolják annak a magyarázatnak a történelmi pontosságát, amelyet Kálvin oly gondos munkával tár eléink a soron következő előadásokban.

## **Ókori asszír maradványok**

A látomások sorrendje azt sugallja, hogy helyes, ha először az ókori asszír maradványokat tárgyaljuk, majd a babiloniakat és a perszeopolisziakat, olyan megjegyzésekkel a Ptolemaioszok Egyiptomáról, melyeket a történelmi kapcsolatok megkövetelnek.

Asszíria legkorábbi emlékei nem irodalmi feljegyzésekben, hanem tartós márvány-, és gránit-véseteken maradtak fenn. Az utóbbi ötven évben az egyiptomi piramisok kénytelenek voltak megnyitni kőajkait és megszólalni Isten Ígéje mellett, s a rosettei kő Young és Champollion számára olyan ábécét adott, melynek segítségével a szarkofágokon és a koronapárkányzatokon elolvashatják a Nílus legkorábbi dinasztiáinak történetét. Amit Lepsius és Bunsen megtettek Théba és Memphis, Dendera és Edfu városaiban, azt végzi most el Layard és Rawlinson a rég elveszett Ninive, a fenséges Babilon és az elegáns Perszeopolisz területén. Mostanság az is kiderült a ledöbbszent Európa számára, hogy egy eltemetett város terül el eredeti szépségében az alatt a mesterséges domb alatt, mely Mosulra tekint le a Tigris folyó partján. Khorsabad, Koyunjik, Nimroud és Behisztun most átadják fekete obeliszkjeiket, kolosszális bivalyaikat, és sas-fejű harcosaikat, hogy azok „jelek és csodák” lehessenek kíváncsi generációnk számára. Ebben az általános vázlatban el kell kerülnünk a részleteket,

---

<sup>21</sup> Rosemüller, *Procem.* 26. oldal

bármennyire is érdekesek legyenek azok, s csak utalhatunk az M. Botta által 1843-ban felfedezett első asszír emlékművekre,<sup>22</sup> melyek tartalmazzak egy sor ékírással vésetet a szárnyas királyok és harci szekereik között. Ezeket a Louvre Múzeumban lehet megtekinteni, s a múzeum feltételezhetően legkorábbi gyűjteményét alkotják. Layard elegáns kötetei és fáradhatatlan munkálkodásának kézzelfoghatóbb bizonyítékai, melyek most a British Múzeumban vannak kiállítva, új fényt vetettek az Ószövetség profetikus részére. Kétszárvú hódítók, szárnyas vezérek, akik vagy a gazellát, vagy a kecskét cipelik, a szent fák, és a térdelő imádók:

Az életszerű szobor és a lélegző mellszobor,  
Az oszlop, mely a feledés porából került elő<sup>23</sup>

lehetővé teszi a számunkra, hogy találgassuk a feltárásoknál a Sault, vagy Priámot megelőző királyok hosszú sorát. A Szardanapál név most megtisztult a hagyományos szégyentől, s megnemesedett az elődök és az utódok bátor versenyében. Eme ékírással titkok feltárásában tett előmenetelünk lehetővé teszi a számunkra, hogy i. e. 1267-re tegyük Ninive alapításának idejét, ami az ázsiai kronológia fix időpontja. A világ legkorábbi történelmi dokumentuma Nimródnek az Assar-Adan-Pal által felépített északnyugati palotája falán látható. Ez tájékoztat minket első Temen-Bar létezéséről és ünnepli a hőstetteit. Ő volt Haleh alapítója abban az időben, mikor a zsidók épp hogy csak beléptek az ígért földjére, s a görögök épp hogy elkezdtek benépesíteni Hellasz szűz völgyeit! Az ismert Szalmanasszár, Sénakhéríb, Esarhaddon neveket megtalálták bevésve a falakon. Most már megállapíthatjuk, ki alapította Xenophón Mespiláját, ki építette Nimród délnyugati palotáját, s ki nyomtatta rá a krónikáit a British Múzeumban található agyaghengerekre.<sup>24</sup> A Nimród-obeliszk drága ereklyévé válik, mert lehetővé teszi a számunkra, hogy most először megállapítsuk annak a kilenc évszázadnak az eseményeit, melyek során Ninive létezett a felemelkedésétől a bukásáig. Minket főleg az érdekel, hogy miképpen erősíti mindez meg a zsidók prófétái által elmondottakat, mégpedig azokkal a megválaszolatlan érvekkel egyetemben, melyeket a német neológia elmésségeivel szemben biztosít. Az egyik próféta hitelessége szorosan kapcsolódik a másikhoz. Bármilyen, amit Ézsaiás, vagy Ezékiel is megerősít, fényt vet Dániel és Hóseás szavaira is. Nisrók istenséget, akinek a templomában Sénakhéríbét levágták (2Kir19:37 és Ézs37:38), többször is említi az obeliszk, mint az asszírok fő istenségét. Szargon, Assíria király minden valószínűség szerint az az uralkodó, aki az M. Botta által feltárt várost alapította, s a „Jehuda” név előfordulása a British Múzeum sorozatának 33. darabján a magyarázókat arra indítja, hogy az igeszakaszt Samária legyőzéseként értelmezzék. Az Ezékiel által oly képszerűen leírt festmények (Ezék23:14-15) ismét feltűntek ezeknek a palotáknak a falain. Ezek talán pont azok, melyeket a próféta is szemlélte, mert nem túl nagy távolságra lakott ezektől a Kahbur folyó partján, s az igeszakaszt mintegy 13 évvel az Asszír Birodalom bukása után írta. A prófécia az i. e. 593-as dátummal bír, s „az utolsó asszír szobor Ninivében i. e. 634-re tehető”.<sup>25</sup> Örömmel időznénk ezek mellett az ókori próféták szavahihetőségét megerősítő bizonyítékok mellett, de a további részleteket a szöveget kísérő disszertációkban kell szerepeltetni, mi pedig az asszír maradványok eme rövid vázlatát az egyik merész feltárójuk megindító szavaival fejezzük be. „Hosszasan szemléltem”, mondja Layard úr „ezeket a titokzatos jelképeket, s elmerengtem a céljukon és a történetükön. Miféle nemesebb formák kísérték be az embereket az istenük templomába? Miféle nemesebb képeket kölcsönözhetek volna a természettől azok az emberek, akiket nem világosított meg a

<sup>22</sup> Lásd M. Mohlnak írott leveleit a *Journal Asiatique* lapjain 1843. április 5-én, június 2-án, október 31-én és 1844. március 22-én.

<sup>23</sup> Az eredetiben verses formájú - a ford.

<sup>24</sup> Lásd Rawlinson őrnagy kommentárjait az ékírással vésetekről, 57. oldal, valamint utalásait a British Múzeum különböző táblasorozataira.

<sup>25</sup> Lásd Vaux, *Ninevah and Persepolis*, 2. kiadás, 263. oldal

kijelentett vallás, ami megtestesítette a Legfőbb Lény bölcsességéről, hatalmáról és mindenütt jelenvalóságáról alkotott elképzeléseiket? Nem találhattak jobb képet az értelemre és a tudásra, mint az emberi fejet, a testi erőre az oroszlán rituális testét, s a mindenütt jelenvalóságra a madárszárnyakat. Az emberfejű szárnyas oroszlánok nem hiábavalóságok, a fantázia szüleményei voltak, a jelentésüket rájuk vették. Azokat a fajokat ejtették bámolatba és tanították, akik 3000 évvel ezelőtt virágoztak. Az általuk őrzött kapukon keresztül királyok, papok és harcosok vittek áldozatokat az oltáraikra sokkal korábban, mint mikor a Kelet bölcsessége átjárta Görögországot, és ellátta a mitológiájukat az asszír szerzetesek által már régóta ismert jelképekkel. Őket eltemették, és létezésük nem volt ismert az Örök Város megalapítását megelőzően. Huszonegy évszázadon át rejtve voltak az emberek szeme elől, most pedig ismét ókori szépségükben állnak előttünk. De mennyire megváltozott az őket körülvevő világ! A nagy nemzet luxusa és civilizációja átadta a helyét néhány félbarbár törzs nyomorúságának és tudatlanságának, a templomok gazdagságát és a nagyvárosok vagyonát romok és alakatlan földhalmok követték. A tágas csarnokokat eke szántotta fel és kukorica nőtt bennük. Egyiptomnak is voltak nem kevésbé régi és nem kevésbé csodálatos emlékművei, de azok fennálltak az évszázadok során, s hirdették korábbi hatalmát és hírnevét. Azok azonban, melyek előttem vannak, csak most jelentek meg, hogy bizonyosságot tegyenek a próféta szavairól, hogy egykoron Asszíria cédrus volt a Libanonon, szép ágakkal, és árnyat adó, magas törzsön levő koronával. Magasságában felülmúlta az erdő minden fáját, ágai megsokszorozódtak és megnyúltak az őt tápláló vizek sokasága miatt. Minden égi madár rajta rakott fészket s ágai alatt hozták a világra a mező vadjai a kicsinyeiket. Árnyékában élt minden nagy nemzet de most 'Ninive egy pusztaság, s száraz, mint a sivatag, nyájak heverednek le benne, a nemzetek minden vadja, a kormorán és a bölömbika lakja a szemöldökfákat, a hangjuk az ablakokból hallatszik, s kietlenség van a küszöbén.'<sup>26</sup>

## Ókori babiloni maradványok

Ahogy előre haladunk az időben és Dél felé a térben a figyelmünket azok a babiloni régiségek keltik fel, melyek Kálvin kommentárjainak helyességét támasztják alá.

Több évszázados kiterjedt uralkodás után Ninive átadta a helyét egy fiatalabb riválisnak. Sénakhérib hadseregét az Úr angyala megsemmisítette, Esarhaddon, a fia pedig pogány kolóniákat ültetett be Samária termékeny síkságaira. Nabukodonozor, megnyerte a csatát Rhagaunál, Phaortest levágták, és a fia Cyaraxes Nabupolasszárral szövetkezve bevette Ninivét, s örökre megsemmisítette a helyét Ázsia történelmében. A határtalan győzelmek legendáival elborított fekete bazalt paloták, lapos domborművek, és sólyomfejű hősök többé már nem emelkedtek fel Bar szolgáinak, valamint Assarac, Beltis és Rimmon imádóinak parancsára. Eltemetett krizolit-obeliszkjei többé nem hirdették messze földön ismert fenségét, mert új mesterei áthelyezték trónjukat az Eufrátesz partjára. Nabupolasszár híres fia most kezdi meg a babiloni nagyság korát. Ez a vállalkozó törzsfőnök nem a költői képzelet szüleménye. Hérodotosz és Besorus feljegyezték hősi tetteit, s most rendelkezésünkre állnak a közelmúlt felfedezései is, melyek megerősítik Dániel kijelentéseit, és új fényt vetnek a történetére.

„A legkorábbi babiloni feljegyzések, melyekkel rendelkezünk”, mondja Rawlinson őrnagy, „azt hiszem, a Zagros hegye melletti Holwan városánál talált győzelmi tábla vésete főleg vallási, de egyben feljegyzi egy bizonyos Temnin királynak a hegylakókkal szemben aratott győzelmeit is. Sajnos nagyon megcsonkított állapotban van, s csak egyes részei olvashatók. Ezt a táblát a legutolsó behistuni látogatásom során fedeztem fel távcső segítségével, mert sehogy sem lehet felmászni a sziklára az írás olvasható részeinek

---

<sup>26</sup> Vaux, 221. oldal

lemásolása végett. Jelenleg nem vagyok képes megadni a babiloni királyok osztályzását, amiképpen tudunk róluk a birtokunkban levő különféle maradványokból, s bizonyossággal azt sem tudom megmondani, hogy a feljegyzett királyok Nabukodonozor és atyja kivételével vajon Nabonassar kora előttiak, vagy utániak. A babiloniak természetesen az asszíroktól vették át az ábécéjüket, s nem szükséges nagy munka, vagy elmésség manapság a betűk összehasonlító táblázatának elkészítéséhez.”<sup>27</sup> „Megvizsgáltam”, mondja ez a vállalkozó szellemű utazó „több száz Hymer téglát (Babilon mellett), és mindig Nabukodonozor nevét találtam meg rajtuk. Borsippa egy Babilonnal szomszédos város volt, s egy emlékmű bizonyítja, hogy ez volt Sineár fővárosa oly korán, mint a legkorábbi asszír korszak.” Temenbar, az obelisk-király uralkodásának kilencedik évében győzte le. A helyszínen a téglák kizárólagosan Nabukodonozor nevével vannak elpecsételve, ami ebben a pillanatban kézzelfogható bizonyítéka az alábbi szavak valóságának: „Nem ez-e ama nagy Babilon, a melyet én építettem?” A város újjáépítése és a nagy templom megalkotása és felszentelése „Nabukodonozor szokásos ajánlásával történt, amelyről az India ház kőtáblája a legjobb és legtökéletesebb másolatot szolgáltatja nekünk”. Ez az értékes emlékmű adja meg az összes templom részleteit, amit kiterjedt birodalmának különböző városaiban épített, megnevezi a különböző istenségeket, akiknek a szent helyeket szentelték, s megemlíti egyéb részleteket is, amelyet a nyelvvel kapcsolatos jelenlegi tudatlanságunk miatt csak részben vagyunk képesek megérteni. El Kasr hatalmas dombja tartalmazza a Nabukodonozorénak feltételezett palota maradványait, mivel azonban ezek a legutóbbi ásatások inkább a mostani céljainkat szolgálják, nem szükséges hosszabban kitérni ezekre a fenséges romokra.”<sup>28</sup>

## Perzsa és egyiptomi régiségek

Azután a kilencedik fejezet magyarázatánál Kálvin a magyarázat szokásos módszerét követve ezeket Nagy Sándorra és az utódaira vonatkoztatja, s természetesen valóságos jóslatokként értelmezi, valamint hiszi, hogy be is következtek úgy, ahogyan a héber fogoly előre megmondta. S vajon számunkra nem maradtak fenn Nagy Sándor lábnyomainak maradványai? Nemrég egy utazó Perzsia pusztaságain váratlanul egy fenséges romra bukkant – egyedül, egy elhagyott pusztaságban – csiszolt márványai és vésett oszlopai vad összevisszaságban heverték szerteszét. Ez a Chehel-Minar, vagyis a negyven oszlop csarnoka, amit a dzsinnek építettek fel, mondták az arabok, Merdusht sivatagi magányában. A dzsinnek később meg lettek fosztva mesebeli álruhájuktól, és a rég elveszett Perszepolisz, amit az örült bohóc Nagy Sándor semmisített meg, most megmutatkozott a világ előtt Takt-e-Jamshidban. Ezeknek az oszlopos csarnokoknak a pompája, a faragott lépcsőik, és a szarvakat viselő oroszlánok faragott alakjai felkeltik Dániel könyve olvasójának az érdeklődését a rájuk vésett feliratokon keresztül. Egy Westergaard és egy Lassen elméssége mutatkozott meg ezek megfejtésében, s tette lehetővé az eredeti építők megismerését. Círusz, Kambyzes, Dárius Hisztaszpesz és Xerxész mindannyian hozzátették a maguk részét. Az egyik rész tulajdonítható az achaeani dinasztiának, a másik a szászánidák uralkodóinak. Ezek a vésetek azt is megmutatják, hogy a perzsa uralkodók hol építették fel a sírboltjaikat. Círusz sírját Murghab városában és az emlékművét Sir. R. K. Porter fedezte fel, s az „ezer sor” a behisztuni faragott sziklán<sup>29</sup> világos és ragyogó fényt vet mind Dániel kijelentéseire, mind Hérodotosz feljegyzéseire. Ezeknek a futó utalásoknak most elégnek kell lenni – a további elemzések külön-külön disszertációk témáit képezhetik – míg Vaux Ninive és Perszepolisz című munkájának kilencedik és tizedik fejezetei további információval szolgálnak mindenki számára, aki hajlamos további kutatásokat végezni a témában. De elegendőt mondtunk, ha az

<sup>27</sup> *Comments on Cuneiform Inscriptions*, 76. oldal

<sup>28</sup> Lásd El Kasr leírását Kitto *Bib. Cye.*, art. *Babylon* című munkájában

<sup>29</sup> Rawlinson őrnagy a Királyi Földrajzi Társaság újságjában, 9. oldal



olvasó eljutott a meggyőződésre, hogy Dániel látomásai és Kálvin előadásai nem homályos, vagy ravasz káprázatok, nem a történelem kifigurázásai akár a szándékos hamisítás, akár a naiv hiszékenység ruhájában.

Miután Perszepolisz a kecskebak győzelmét, valamint a négy szarv felemelkedését az ég négy szele irányában (Dán8:8) sugallja, ez továbbvezet minket az ez után következő, Ázsia és Egyiptom közötti háborúhoz. Az erős király felemelkedett, de a királysága elosztott, és a déli király hatalmasodott el (Dán11:3-5). Minden utalás itt a Nílus völgyére mutat, ahol most megszámlálhatatlan emlékmű található, melyeket a fajunk legkorábbi napjainak nagyjai emeltek. Mikor Cambyzes diadalittasan a saját kezével döfte le Ápiszt, s megparancsolta, hogy a fáraók csontjait botokkal verjék, a legérzékenyebb csapást mérte a Nílus génuszára. Abban az időben a kőfejtők serény szobrászokkal teltek meg, akik oly sokan voltak, mint a rajzó méhek – a masszív sziklatömbök szfinxekké és Memnon-kolosszusokká váltak, miközben párkánygerendák és a karnaki templomhoz méltó kapuk emelkedtek ki az élő sziklából. Ők valamennyien azzal a szándékkal tértek nyugovóra este, hogy holnap majd folytatják a munkát, de vajon képes a másnap lerepeszteni a bosszúálló perzsát, miután a munkások ama hosszú karavánja örökre elcsendesedett? A tökéletes szobor csak az utolsó kalapácsütésre vár, mely elválasztja a sziklától, amiből kifaragták – ott vannak a kerekék helyei, melyeken Edfuba, vagy Luxorba kellett volna szállítani. Talán láthatók az eszközök nyomai, melyek egész éjjel mellette heverték, és amiket soha többé nem használtak már a következő, végzetes reggelen.

Ettől kezdve az egyiptomi művészet áttevődött a perzsa királyok síremlékeihez és palotáihoz. Szívet vidámító dolog érezni, hogy amint eme kincsek jelentőségével kapcsolatos ismereteink növekednek, azok a Szentírás kijelentéseit erősítik meg. Karnak falszobrainak egyikén egy zsidó kinézetű alak titulusa, melyet már képesek vagyunk elolvasni, a Jouda Malek, ami azt jelenti: Júda királya. A Rosettei követ, melyet a British Múzeum őriz, s ami a modern egyiptológia alapját képezi, i. e. 195-ben faragták, s annak Ptoleimaosz Epiphanesnek a rendeletét őrzi, akire a feltevések szerint Dániel utal. A Dendera fenséges oszlopcsarnokában levő Zodiákus ősrégiségét mára megcáfolták. „A pronaoszon olvasható feliratok Tiberiusra és Hadrianusra utalnak.” A hieroglifás legendák a falainak legkorábbi részein az utolsó Kleopátrához tartoznak, míg a Zodiákust i. sz. 12-132 között alkották.

Miközben tudatosan elismerjük a kapcsolatot Asszíria és Egyiptom között már a Krisztus előtti tizenharmadik évszázadban, s elismerjük nevének előfordulását a Nimród-obeliszkben, ami most a British Múzeumban van,<sup>30</sup> valamint Behisztun és Naksi Rustam szobrain,<sup>31</sup> mégis vitatjuk annak a hamis régiségnek az elismerését, amit a Szentírásunk profetikus részeinek hiteltelenítése végett koholtak. Mi hát az eredménye a régi korok dinasztiai maradványaival kapcsolatos gyors vázlatunknak? A német neológia koholmányainak teljes cáfolata. Amíg az ékírást nem fejtették meg, Ninive története majdnem teljesen ismeretlen volt a világ előtt. Miután azonban most Asszíria és Babilon a feltámadt dicsőségben lélegeznek és élnek, így mindazt, amit Dániel írt megerősítik a márványtömbök és a sírok, melyek a Nyugat eme szigetéhez kerültek. Ettől kezdve ez a júdeai fogoly valóban élt, mikor az Aranyfej fenségesen felemelkedett az allegorikus képmáson. Antiochus uralkodásának egyetlen költője, vagy csalója sem lett volna képes kitalálni, vagy koholni olyan személyeket és eseményeket, melyek ennyire pontos összhangban lennének Layard ásatásaival, vagy Rawlinson írás-megfejtéseivel. A kételkedő hitetlenségnek örökre el kell rejtenie az arcát, s Arnold iskolája spekulációinak vissza kell süllyedniük eredeti jelentéktelenségükbe.

<sup>30</sup> Kenrick, *Ancient Egypt under the Pharaohs*, 1. kötet, 44. oldal

<sup>31</sup> Rawlinson őrnagy „Kommentárja”, 47. oldal

## Pozitív bizonyítékok

További tények pozitív bizonyítékait is megemlíthetjük. Ezt a könyvet a Septuaginta szerzői sok évvel Antiochus Epiphanes halála előtt fordították le, s a fordítást jól ismerte Jeromos, jóllehet az nem maradt fenn napjainkig. Chandler püspök tizenöt helyet mutatott ki, ahol Jeromos utal erre a fordításra,<sup>32</sup> s Halifax püspök sok döntő bizonyítékot gyűjtött össze ezekről és hasonló témákról.<sup>33</sup> Josephus szavai elég világosak a korának elfogadott véleményét illetően: „Dániel könyvét megtalálod a szent Írásaink között”.<sup>34</sup> Maimonidesz valóban megpróbált elvenni a nagy tisztességéből, de kellőképpen megcáfolta Abarbanel és Jarchi fia.<sup>35</sup> A zsidók beosztása, mely ezt a könyvet a hagiográfia, s nem a prófétai könyvek közé sorolja látszólag szintén a kanonikus értékét volt hivatott csökkenteni, de miközben a korai talmudisták a Zsoltárok és a Példabeszédek mellé helyezik, a későbbiek Zakariás és Aggeus könyveivel egyenértékűnek tartják.<sup>36</sup> Mikor Aquila és Theodotion lefordították a maguk változatait, akkor ismerték el prófétai rangúnak, s jóllehet ezt nem tudjuk pontosan meghatározni a Septuaginta kéziratából, amit a római Chigian Könyvtárban őriznek, a valószínűség mégis erőteljesen alátámasztja ezt. Origenész Dánielt a próféták közé, Ezékiel elé sorolja, Josephus példáját követve az Apion ellen írott első könyvében.

## Zsidó bizonyosságok – Sinai feliratok

Ahelyett, hogy követnénk az utalások általános útját a zsidó magyarázatokra és a rabbinikus hagyományokra, amit Kálvin mindig is idézett és rendbe tett, itt inkább a páratlan és értékes bizonyítékok párhuzamos ágát mutatjuk be. Miután a teológiai világ felszíne rendkívül háborog a történelmi tények iránti, a racionalisták és a katolikusok keltette kételyek miatt, kíváncsian megerősíteni a bizonyítékainkat a létező feliratokból, melyeknek értéke hasonló a ninivei feliratokéhoz. Róma hírneves szakadárja, dr. Newman beszél egyes „bibliai történetekről, melyek ugyanolyan nehezen érthetők, mint bármely a szentek történetében feljegyzett csoda”, majd példaként hozza fel „az izraeliták kimenekülését Egyiptomból, és belépésüket az ígért földjére”.<sup>37</sup> Akár a babona, akár a gondolkodás rajongójaként vetnek fel kételyeket a feljegyzett tényeket illetően, a Sinai sziklái most a vándorló törzsek zajától lármásak. Egymás után találtak völgyeket, melyekben bőségesen lehet találni ezekből a sinai feliratokból. „A számuk ezrekre tehető, a kiterjedésük több mérföldes nagyságú, s a helyzetük a völgyek felett gyakran több ölnyi, vagy lábnyi.”<sup>38</sup> A régi korok eme mostanáig olvashatatlan maradványait most elolvasták, s a mózesi történet igazságtartalmának friss megerősítéseivé váltak. Nekünk elegendő utalni nt. Charles Foster perdöntő munkáira, aki a rozettai kő karaktereit vetette egybe a rovásírással, valamint Etruria, Palmira és Persepolis ábécéivel, s képes volt elolvasni azt, amit sem Beer nem tudott megfejteni, sem Pococke nem tudott magyarázni.<sup>39</sup> Ő mutatta ki, hogy ezek rögzítik a vizek keserűségét Márában, a fáraó menekülését lóháton, a tollas madarak csodáját, a zúgolódás Méribánál, s Mózes kezeinek felemelésért a csatában Refidimnél. Így az „írott völgy”, és az „írott hegy” a kijelentés javára

<sup>32</sup> *Vindication of the Def.*, 1. fejezet 3. bekezdés

<sup>33</sup> *Warburtonian Lectures*, 2. prédikáció

<sup>34</sup> *Antiq.*, 10. könyv, 10:4 fejezet

<sup>35</sup> Mor. Nevoch, 2. könyv, 45. fejezet

<sup>36</sup> Lásd *Bava-bathra* és *Megilla* 2. fejezet. *Prideaux Connex.*, 1. oldal, 65. bekezdés, illetve *Kennicott Dis. Gem*, 14. oldal, és *Disser. Prelim. to Wintle's Translation*, 10. oldal, stb.

<sup>37</sup> Lásd a *Discourses addressed to Mixed Congregations* c. művét, 2. kiadás

<sup>38</sup> Forster, *One Primeval Language*, 33. oldal, idézet Lord Lindsay leveleiből

<sup>39</sup> Részleteket a fent idézett érdekes munkában találhatunk. Beer professzor a *Century of Sinaitic Inscriptions* című művében teljes csődöt mondott a kibogozásukkal. *Leipsic*, 1840.

tették meg bizonyosságaikat. Sem a helyzet nehézségei, sem az anyag göröngyössége, sem a hely távolsága nem nyújtott semmiféle biztonságot a titokzatos törzsek vésnökeinek csapatával szemben. A Serbál-hegy majdnem hozzáférhetetlen gránitszikláit az alapjuktól a tetejükig megismétlik Mokateh homokköveinek írásjegyeit és véseteit. S feltételezik, hogy még nagyon sok ezek között felfedezetlen. S mi más nép vészhették ki ezeket, mint az izraeliták? Beer professzor mindegyiküket azonos korúnak tartja – a föld nem biztosít táplálékot embertömegeknek, és soha nem biztosította azt egy letelepedett népesség ellátása végett. Ezen a pusztaságon időnként át lehet utazni, de ott állandóra emberek soha nem telepedtek le. Magának ennek a munkának a kivitelezése létrák és állványok, kötelek kosarak és segédeszközök használatát követelik meg, melyek mindegyike megszokott dolog a régóta letelepedett népeknél. Azonban egyetlen nemzet sem vihette véghez mindezt a hasznát nem hozó munkát víz-, és élelem-utánpótlás nélkül. Ha tehát egyetlen generáció véste és faragta ki ezt a megszámlálhatatlanul sok vésetet, miképpen adhatnánk róluk számot másként, mint a mózesi történet alapján? Honnan származott mindaz a testi táplálék, amellyel annyi munkás volt képes ellátni a veszélyes feladatait egy ennyire hosszú és folytonos időszakon keresztül? Ha feltételezzük, hogy az Egyiptomból kijövő Izrael tette meg, a probléma megoldódik., Ha azonban bármi más lehetőséget fogadunk el, a probléma tökéletesen megoldhatatlanná válik! De nem folytatjuk tovább ezt a fontos értekezést, mert elegendő, ha elindítottuk ezt a gondolatmenetet a korábbi érveléseinknek megfelelően.<sup>40</sup>

## Dániel könyvének tartalma

Ennek a könyvnek a tartalma könnyű és természetes felosztást tesz lehetővé. Az első részt nevezik „történelminek”, a másodikat „profetikusnak”. Mindegyikben hat fejezetet találunk. A történelmi részben jóslatok is szerepelnek, de ezeket nem maga Dániel mondta ki, s úgy tűnik, hogy természetes módon erednek az időbeli eseményekből. S minden nem problémamentes. A tudósok véleménye eltérő volt egy második Nabukodonozor létezését, Círus személyét és jellemét, valamint a méd Dárius uralkodását illetően. Hatalmas erőfeszítéseket tettek azt kimutatandó, hogy az egyik Nabukodonozor rombolta le a jeruzsálemi templomot, míg a másik örült meg, vagy hogy a hatodik fejezet utolsó versében nem a nagy Círus szerepel, hanem egy korábbi kor ismeretlen szatrapája. A nemes herceg, akinek a bibliai kutatásai nagyobb tiszteletet kölcsönöznek a nevének, mint az általa viselt koronának, kimunkált elmélettel hozakodott elő „Dániel korának”<sup>41</sup> jobb magyarázata végett, s a feltevésekre ugyanolyan tanult választ adott a „Dániel két utóbbi látomásának” szerzője.<sup>42</sup> Az érvelések részleteit megtalálhatjuk a korábban említett disszertációkban. A Hérodotosz és Xenophón közötti eltéréseket, melyeket Secker érsek hiába próbált meg kiegyenlíteni, újra kell tárgyalni: Ptolemaiosz Csillagászati Kánonjának kritikai értékét megerősítették, s megannyi alárendelt és párhuzamos eseményt megvizsgáltak. Kálvin nem kérkedik azzal, hogy aprólékos történelmi kritikát alkot, hanem a magáévá teszi korának elfogadott véleményeit, s ha néha téved, azt azért teszi, mert nem ismeri azokat az ismeretforrásokat, melyek azóta tárultak fel a világ előtt. Szorgalma és ítélőképessége azonban megóvták őt a legsúlyosabb hibáktól, s mindig emlékeznünk kell arra, hogy az archeológiai kutatások azóta fényzuhatagot árasztottak ezekre a régi korokra. Az alaptalan feltételezgetés igaz, sokat tett a legvilágosabb igazságok megrontására és elködösítésére, bár az anyagok maguk is a legváltozatosabb és legbonyolultabb jelleget mutatják, ezért e történelmi nehézségek kielégítő

<sup>40</sup> Korábban Beer professzor próbálta ezeket megmagyarázni. Mountfalcon felhívta az irodalmi világ figyelmét az értékükre, lásd *Coll. Nov. Patr.* 2. kötet, 206. oldal, ahol Cosmasnak az indián utazónak a története szerepel görög eredetiben.

<sup>41</sup> Manchester hercege.

<sup>42</sup> T. R. Birks, *The Revelation*.

rendbehozatala megköveteli a legjózanabb ítélőképességet., valamint az összes ütköző bizonyíték legátfogóbb megragadását, melyek a kétséges eseményt zavarják.

## A hetven hét

Ahhoz, hogy megpróbáljuk értékelni Kálvin kommentárjait ennek a könyvnek a történelmi részéről, s különösen annak ünnepeit „hetven hetéről”, szükséges utalnunk a kronológia néhány nehezen érthető pontjára. Szándékosan elkerülünk mindenféle unalmas értekezést a dátumokról és a jelképekről, bár sok fontos érdeke manapság megköveteli a kitérést az efféle aritmetikai bizonyítékokra. Chevalier Bunsen erőteljes kijelentésének igazolnia kell minket az utat illetően, amelyet követni szándékozunk. „A zsidó, vagy a keresztyén kutatások”, mondja, „minden eredménye az ószövetségi Írásokon és azok magyarázatán, valamint az általuk szolgáltatott kronologikus adatokon és az isteni kijelentés közötti kapcsolaton alapszik. Vannak pontok tehát, melyek vonatkozásában elengedhetetlenül fontos mind a komoly gondolkodó, mind a komoly kritikus számára eljutni a világos megértéshez a kutatásait megelőzően... A kérdés az, hogy vajon a szent könyvekben elmondott külső történelem külsődlegesen teljes-e, és megengedi-e a kronológiai sorba rendezést?”<sup>43</sup> A választ „a Szentírás általános kronológiai megjegyzései iránti mély tisztelettel kell megadni, melyeket oly sok évszázadon keresztül tekintettek a vallásos hit alapépítőműve formálóinak, s még manapság is szoros kapcsolatban állnak a keresztyén hittel”. Vezessenek minket is a tanult egyiptológus eme megjegyzései a döntéshozatalban, s reménykedjünk a menny áldásában a sok történelmi bonyolultság kibogozásához, melyek hamarosan az utunkba kerülnek.

## A preterista, a pápaellenes és a futurista nézetek

E leckék valódi értékének felbecsülése során szükséges lesz Kálvin profetikusan magyarázatait egybevetni az őt megelőző, valamint az őt követő hittudósok magyarázataival. A látomásos magyarázatai általánosságban három csoportra oszthatók: a preterista, a pápaellenes és a futurista nézetekre. Az első nézetet néhány csekély változtatással rendszerint az ősegyház és a korai reformátorok fogadták el. A másodikat, melyet néha „protestáns” rendszernek is neveznek, feltételezi, hogy a pápai hatalmat mind Dániel, mind János apostol szembeütnően megjósolták, míg a harmadik nézet a próféciaik közül soknak a beteljesedését még mindig a jövőbe helyezi. Ha ezt a három rendszert észben tartjuk, akkor könnyű lesz megérteni, miben különböznek a legnépszerűbb modern magyarázatok a reformáció korábbi szakaszainak magyarázataitól. Az ősegyházban kevés kivételtől eltekintve egyetértettek abban, hogy az arany fej vagy a Babiloni Birodalmat, vagy Nabukodonozor személyét jelenti, az ezüst a médek és a perzsákat jelöli, a bronz a görögöket, a vas a rómaiakat, az agyag (a cserép) pedig a legyőzött nemzetek keveredését a pogány Róma hatalmával. A négy fenevad közül az oroszlan a Babiloni Birodalom, a sasszárnyak Nabukodonozor becsvágyáról beszélnek, a medve a médek és a perzsák, a leopárd a macedónok, míg a negyedik vadállat Róma jelképe. A tíz szarvat különféleképpen magyarázták: egyesek tíz külön királyra vonatkoztatták, mások a birodalom tíz szakaszára. Egyesek a Kelet római irányításának kezdetének feltételezték, mások a Krisztus utáni negyedik-ötödik századra tették.

Kálvin kissé eltér a korai, és a leghatározottabban a késői magyarázóktól. Feltételezvé, hogy a negyedik fenevad a Római Birodalom előképe, ezt mondja: „a tíz király nem személyek voltak, akik egymást váltották az uralkodásban, hanem inkább a kormányzás összetett formája, nem pedig az egység egyetlen fő alatt.” A „tízes” szám meghatározatlan, és

---

<sup>43</sup> Bunsen, *Egypt's Place in Universal History*, 1. kötet

„sokat” jelent, s monarchiát felváltó a Szenátus uralmának kezdetét tekinti prófécia tényleges beteljesülésének. Az egyik király felemelkedését a másik három elnyomásával a két Caesarra, Juliusra és Octaviusra vonatkoztatja, Lepidusszal és Antoniusszal. Mennyire nem volt Kálvin annak tudatában, hogy az őt követő protestáns szerzők a „kis szarvval” a pápát, míg a három királlyal a Ravennai Exarchátust, a Lombardiai Királyságot és Róma államát azonosítják! Ebben a modern magyarázók sokaságának véleménye a leghatározottabban különbözik a leckék szerzőjének véleményétől. Az „idő, idők és fél idő” kifejezést ebben a fejezetben Kálvin a keresztyén egyház üldöztetéseire vonatkoztatja Néró, és Róma más zsarnoki uralkodóinak korában, de a legcsekélyebb bátorítást sem adja ahhoz, hogy ezekben a szavakban bármiféle konkrét évszámot lássunk. Számára az „idő és idők” hosszú, meghatározatlan időszak, a „fél idő” pedig az idő megrövidítésével kapcsolatos ígéretként tétetik hozzá a választottak kedvéért. Azoknak a modern szerzőknek, akik úgy vélik, hogy az év-nap elmélet feltétlenül szükséges Dániel látomásainak teljes magyarázatához, csalódást fog okozni reformátorunk magyarázata. Ő nem veszi figyelembe sem a pápaság 1260 évét, sem az 1290 évet az Antikrisztus uralkodásához. Emellett vannak szerzők, akik mindenestől tagadják, hogy a negyedik fenevad a Római Birodalomra vonatkozna. Rosenmüller és Todd ennek példái, s közülük mindenki a maga módján magyarázza ennek a fejezetnek a befejező részét. Az előbbi azt állítja, hogy ez a prófécia a Görög Birodalomban teljesedett be Ázsiában Nagy Sándor halála után, míg a másik jövőbeni eseménynek tekinti. Dr. Todd és a futuristák szerint még előttünk áll a kifejlődése. A beteljesedése a végső Antikrisztus előfutára lesz, akit az Úr majd a személyes eljövételének ragyogásával semmisít meg. Ez az Antikrisztus lesz a világ zsarnoka „ideig időig és fél ideig”, azaz egy határozott, három és fél éves időszakon át, napok végén ki nem hirdettetik a pogány korszak végső lezárása.

A prófécia magyarázatának eme három nézete tehát így világosan elkülöníthetők. A preterista nézet beteljesedettnek tekinti ezeket a múlt történelmi eseményeiben, melyek a Babiloni, a Perzsa, a Görög és a pogány Római Birodalomban zajlottak le. A modern pápaellenes nézet a „kicsiny szarvat” a pápának tekinti, a napokat pedig éveknek, s ez kiterjeszti a próféciaikat az egyházi és a világi hatalmak közötti húsz évszázados európai küzdelmekre. A futurista nem elégszik meg az év-nap elmélettel, ezért nem fogadhatja el a jövőbeni áldottság eme ragyogó képeinek múltbeli beteljesedését. Ezért Antiochus, Mohamed, Néró, vagy a pápa helyett a jövőbeli Antikrisztust a hetedik fejezet tizenegyedik szarvában, a nyolcadik fejezet tíz kicsi szarvában, és a tizenegyedik fejezet akaratos királyában látja. Teljes mértékben elveti az év-nap magyarázatot, s minden, azon alapuló feltételezést: a napokat szó szerinti napoknak veszi, s még be nem teljesedettnek tekinti. A szobor „lábujjai” és a fenevad „szarvai” számára nem királyságok, vagy uralkodók egymásutánisága, hanem egyetlen konkrét személy. A pápa megnevezés, mint a „szarvval” egyenértékű, számára tévedés, mert nem egy személyt jelent, pl. Nagy Sándort, vagy Szeleukoszt, vagy bárki más despota Antikrisztust, hanem az uralkodók egymást követő hosszú sorát.<sup>44</sup> Faber például „az igazság Szentírásának” 11. fejezetét az egész történelemre kiterjedőnek tekinti, egészen a pogányok korának végéig. Dr. Todd csak a lezárására vonatkoztatja, s nagyon erősen érvel a negyedik vers szokásos magyarázata ellen. Elliott (*Horae Apoc.* 3. kötet) ezt a fejezetet nagyon világosan és helyesen magyarázza egészen a 35. fejezetig, de azonnal rátér a ptolemaioszoktól és a szeleukidáktól a pápára, akit szerinte „az akaratos király”. A napok ezután évekké válnak, s a pápaság különböző, évszázados fázisainak kijelentését feltételezi itt beteljesedni Jusztiniánusz rendeleteiben, a valdensek üldözésében, a francia forradalmakban, valamint a még előttünk álló katasztrófákban és megrázkódtatásokban. Amerikai testvéreink hasonló elméleteket fogadtak el. Bush professzor a „Hierophant”-jában szerepeltet egy ügyes

<sup>44</sup> A fő futurista írók és kijelentéseik felsorolása megtalálható Birks *First Elements of Sacred Prophecy* című művében, ahol az év-nap elméletet ügyesen védi, és sok hasznos információt is közöl.

magyarázatot a „kis szarvról”, mint a pápaság egyházi hatalmáról,<sup>45</sup> s a gótokat, valamint Charlemagne frank királyt jelöli meg a megfelelő részek beteljesüléseként ebben az érdekes látomásban. Az andoveri Stuart professzor és egyes követői azonban visszatértek a korábbi magyarázók egyszerűségéhez.<sup>46</sup>

## Kálvin profetikus rendszere

Kálvin egészében véve tehát preterista volt. Ő a világnak a Messiást megelőző történelmét e könyv látomásai beteljesülésének látta. Ezek Nabukodonozortól Néróig terjednek. A „magasságos egek szentjei” számára a pogány üldöztetés alatt álló zsidó, vagy keresztyén egyházat jelentette. Valóban vetett egy pillantást a Messiás korára, és általános nyelvezettel ki is fejezte a nézeteit, de elvetette, hogy bármi is a pápák, vagy a szultánok sorában teljesedett volna be. Ezekben a négy lábú lényekben nem látta sem Mohamedet, sem Jusztiniánuszt, sem az Ottomán Birodalmat, sem az albigens mártírokat. A pogány Róma és annak Szenátusa, valamint első császárai azok voltak a számára, ami a későbbi magyarázóknak a pápai Róma és papsága, valamint a Gergelyei. A második kötetet, mely a könyv profetikus részét foglalja magában, sok disszertáció szemlélteti, melyek összetömörítik a későbbi magyarázók kijelentéseit. Itt bőséges anyag található a fontos részletekről. Kivonatossan szerepelnek benne a legelfogadottabb modernek, valamint bőséges utalásokat találunk a legjobb információforrásokra. Elegendő lesz itt beszúrni a new yorki Bush professzor az andoveri Stuart professzornak adott válaszát ama különbség fontosságának szemléltetése végett, mely az év-nap elméletet elfogadók és el nem fogadók között áll fenn. „*In toto tagadva, amiképpen én is teszem, s cáfolván, amiképpen úgy vélem, cáfoltam az ön elméletének valóságtartalmát, a nap szó szerinti jelentését illetően én természetesen nem látom bizonyítékát és nem érdekel az ön érvelése azokkal az eseményekkel kapcsolatosan, melyeket ön ezeknek a ragyogó látomásoknak a beteljesedéseként kezel. Ha a Nap szerepel az Év helyett, a Fenevad pedig egy Birodalom helyett, akkor parancsoló szükségünk van az események nagyon más sorrendjére a misztikus képek megvalósulásának megfejtéséhez, mint amit ön javasolt. Miután a prófécia Lelke a határtalan látóterében ugyanúgy látja a legtávolabbi jövőt is, mint a legközelebbi jelent, ezért nem ismerek semmit a józan észben, vagy az exegézisben, ami megakadályozná a keresztyén üdvökonómia Dániel és János által élénk tárt eseményeit. Miután Dániel negyedik fenevada egy 1260 évig tartó időszakban él és tevékenykedik, s mivel János hétfejű, tízszarvú vadállata ugyanabban az időszakban áll fenn, és lényegében ugyanazokat mutatja, én arra a következtetésre jutok, hogy pontosan ugyanazt a valamit körvonalazzák – pusztán csak ugyanannak a valóságnak az egyes összetevői – s nekem kétségem sincs afelől, hogy ez a Római Birodalom. Ezt ön tagadja, én viszont állítom, hogy ez a tagadás csak akkor tartható fenn, ha jó okot szolgáltatunk rá, amiért Isten Lelkének meg kellene tiltani, hogy efféle kiterjesztést adjon az ószövetségi próféták látomásainak. Amíg ennek a követelménynek nem teszünk eleget, semmiféle előrelépést sem tehetünk a keresztyén világ általános gondolkodásának meggyőzése felé az ön magyarázatainak megalapozottságát illetően. A Jelenések könyvének tanulói még mindig felteszik majd a kérdést: miért kellene Dániel jóslatainak kizárólagosan Antiochus Epiphanes történelmi sorsával foglalkozni? Ha nem tévedek, az idők előjeleiből kiindulva, még előtte állunk egy küzdelemnek a két szembenálló fél között a próféciaik területén, akiknek a zászlóin az *Antiochus* és az *Antikrisztus* feliratok fognak majd látszani.*”<sup>47</sup>

<sup>45</sup> 109. oldal, New York, 1844.

<sup>46</sup> *Hints on the Interpretation of Prophecy*, 1842; és Folsom *Daniel*, Boston, 1842

<sup>47</sup> Hierophant, 1843. május, New York

## Oecolampadius, Zuingle és Bullinger

Pontosan ez az a pont, ahol ezek az előadások segítenek majd a döntéshozatalban, s Kálvin közvetlen elődei és követői véleményeinek soron következő vázlatai hasznosak lesznek az olvasó ítéletének kialakításában.

A korai reformátorok között az egyik legműveltebb Oecolampadius volt, Zuingle jól ismert kortársa. Bullinger a prófétákkal kapcsolatos megjegyzéseit mintegy ötven évvel azelőtt tette közzé, hogy Béza szerkesztette Kálvin előadásait. Kegyessége és alapos műveltsége kiemelkedett a kortársai között, s a prófétákkal kapcsolatos kidolgozott magyarázatai kézzelfogható bizonyítékát adták a szorgalmának, éleseszűségének és keresztyén jártasságának. Némi összefoglaló a módszeréről, mellyel ezeket az érdekes kérdéseket tárgyalja, itt helyénvaló lesz. A könyvet két természetes részre osztja, a történelmire és a profetikusra. A első résszel kapcsolatos megjegyzései nem tartalmaznak semmit, ami most figyelmet követelne tőlünk, de a második rész tartalmaz néhány értékes megjegyzést. Ő a hetedik fejezet négy fenevadját a Babiloni, a Perzsa, a Görög és Római Birodalomnak tekinti, s elidőzik Sulla és Marius, valamint Tiberius és Néró kegyetlenkedéseinél. Azzal vádolja Aben Ezrát és a zsidókat, hogy azért tagadják a negyedik fenevad és Római Birodalom azonosságát, nehogy magukhoz kelljen ölelniük Jézust, mint a Messiásukat. Nem elégszik meg Jeromos véleményével, miszerint a tíz szarv tíz királyt jelent, akiknek el kell osztaniuk egymás között a Római Birodalom területét. A „tízes” és a „hetes” számokat a tökéletesség számainak tartja, a példabeszédből idézve: „A mennyország olyan, mint a tíz szűz”. Idézi és elfogadja Hippolytus véleményét, aki azt állítja, hogy „a kicsiny szarv” az Antikrisztust jelenti, akire Szent Pál is utal a thesszalonikabeliekhez írott második levelében. Apollinarius és a többi egyházi írók helyesen ítélnék, mikor elfogadják ezt a magyarázatot, Polychroniust viszont megtévesztette Porphyry, aki Antiochus Epiphanesre vonatkoztatta. De kicsoda ez az Antikrisztus? Vajon a pogány, vagy a pápai Róma lerombolása után uralkodik majd? Oecolampadius nagyon sok véleményt közöl velünk – egyesek szerint ő Mohamed, mások szerint Traianus, megint mások szerint a pápai szentszék. Idézi a megfelelő szakaszt az Apokalipszisből, s arra céloz, hogy Mohamed követői, valamint Szent Péter székének elfoglalói egyaránt érintettek. Így bevezetvén a modern Európa és Ázsia történelmét, inkább Dániel könyve kommentátorainak második csoportjához tartozik. Az „idő, idők és fél idő” embert próbáló kérdésében úgy foglal állást, hogy ez három és fél évet jelent. Nem korlátozza az idő semmiféle kiterjesztését sem 1260 évre, megjegyezve: „semmi okunk sincs arra, hogy vallásosan kötődjünk ahhoz a számhoz, vagy gyermekes, illetve bizonytalan fecsegéseket kövessünk”. Nem hiszi, hogy az Antikrisztus egyetlen konkrét személy lenne, s így a bizonytalanság levegőjével veszi körül az egész kérdést.

Ezekkel az alapelvekkel összhangban érti a 11. fejezet „erős királya” alatt egyszerre Mohamedet és a pápaságot, s magyarázza el, hogy miképpen kell ennek a kettős hatalomnak megsemmisülni a Szentföldön. Az ismétlést a számokban a 12. fejezetben nagyon tömören tárgyalja. Szerinte konkrét napokról van szó, s kételkedik a pontos meghatározás lehetőségességében. „Ha bárki felfedezett bármiféle bizonyosságot ezekben a homályos dátumokban, én nem irigylem, de a már vázolt magyarázat kielégít engem, mert nincs a hatalmunkban ismerni az idő (*articulos temporum*) pontos felosztását.” Oecolampadius egész magyarázatában benne van a sajnálkozás felhangja, s a hozzáértés a korrekt magyarázatban, amit hiába keresünk a korai reformátorok egyes tanítványainál. Ő nyilvánvalóan lelki gondolkodású ember volt, aki mindig Krisztust hirdette az Ószövetséghez írott kommentárjaiban. Bizonyos vonatkozásban egyenértékű az alaposabb Kálvinnal, sőt talán még felül is múlja őt. A rendkívüli lelkiisége ennek a kiváló reformátornak megérdemli, hogy ma is több figyelemre méltassuk, mint amennyit valójában kap. Állandó, arra irányuló erőfeszítéseinek, hogy Krisztust a Megváltójaként tisztelje, valamint a gyakorlatias és kitartó

módnak, amivel a Megváltója evangéliumát hirdeti az Ószövetség-magyarázatában ismertté kell tenni az írásait minden komoly, és egyszerűen gondolkodó keresztyén számára. S nem vagyunk meglepve, ha a Kálvin és közötté fennálló különbségek hozzáértő bírái néha jobban kedvelik az ő kommentárjainak hangszínét, mint a nyomatékosabb szövetségességét.

## Grotius

Grotius kommentárjai szintén megérdemlik az összehasonlítást Kálvin kommentárjaival. Ő nagyon precíz és aprólékos annak bemutatásában, hogy a Kelet történelme miképpen bizonyította be ezeknek a próféciáknak az igazságát, s talán még pontosabb a részletekben, mint elődje. Valóban csak néhány fontosabb pontban különböznek, amit majd konkrétan említünk, de egészében véve a megjegyzései helyesek és józanok. A hetedik fejezet tíz királyát ekképpen sorolja fel: a szír uralkodók, a szeleukidák, Antiochus Epiphanes, a ptolemaiások. Polanus és Junius, a Poole által az összegzésében állandóan idézett két igemagyarázó hasonlóképpen kezelik az igeszakaszt. Az utánuk támadó királyt továbbra is a zsidó korszakra korlátozzák, s az „idő, idők”, stb. részt konkrétan három és fél évnek tekintik. A 11. fejezet 36. versében Grotius szerint Antiochus Epiphanes szerepel, s ebben támogatják Junius, Polanus, Maldonatus, Willet és Broughton is. A 12. fejezet „napjait” a Poole által idézett kommentátorok Kálvintól Medeig szó szerint veszik, s azt feltételezik, hogy az időszak a Nagy Sándor utódainak uralkodása alatt következett be. Mede volt az első közismert megújítója az év-nap elméletnek. Előtte ez csak homályos állítás volt, ő öntötte először formába, s kölcsönzött neki hihető következetességet. Tőle ezt sok intelligens biblíamagyarázó átvette, közöttük Sir Isaac Newton, Newton püspök, Faber, Frere, Keith és Birks.

## Maldonatus

Maldonatusnak a jezsuitának a kommentárjai bővebb vizsgálatot követelnek meg, miután nagyjából a szerző korában élt és őt a *Patriarcha Hereticorium* névvel illette, a témát pedig az ellentétes szemszögből vizsgálja. A Jeremiás, Báruch, Ezékiel és Dániel könyveivel kapcsolatos magyarázatai Moguntiae-ben (Mentz) jelentek meg 1611-ben. *Procemium*-jában felvázolja Dániel életét, és védi a könyvét Porphyry-vel, a manicheánusokkal, és az anabaptistákkal szemben. Idézi Dánielnek az Ezékiel általi említését, s szabályként fekteti le, hogy a könyv szerzőjével kapcsolatos tudatlanságunk nem zárja ki annak kanonikus hitelességét, s a vallási társasága lelkületével különös hangsúly helyez „az egyház” megítélésére és határozatára. Ezután síkra száll a szerzőnek tulajdonított apokrif könyvek mellett, majd egyházának tekintélyét Jeromos bizonyossága fölé helyezi. Védelmet Zsuzsanna és Bél, a bálvány történeteinek kanonikusságát, s „A három gyermek énekét” behelyezi a Dániel 23:3-4 közé, a Theodotion változatából származó fordításban. Semmi sem érdemel különös figyelmet az első hat fejezetben, de a következő hat Krisztusnak és az Antikrisztusnak az uralkodását tárgyalja. E nézet alapján határozza meg a hetedik fejezet negyedik fenevadját a Római Birodalomnak, miután elveti Aben Ezrának a törökökre vonatkozó véleményét, valamint Porphyry véleményét is, aki úgy vélte, hogy a negyedik fenevad Nagy Sándor négy követője. A „kis szarvat” illetően felgerjed a haragja az eretnek lutheránusok és kálvinisták, valamint egyéb szörnyűséges szekták ellen, akik azt merték mondani, hogy ez a római pápa. „Ez a magyarázat azonban még a mesterük, Kálvin esetében is abszurdnak bizonyult.”<sup>48</sup> Azzal az elképzeléssel száll harcba, hogy egyetlen kifejezés az összes római pápára vonatkozik, s diadalmasan kérdezi: Hol az a „három”, akiket ennek az

---

<sup>48</sup> *Commentary*, 673. oldal, Dán7:8



egynek kell kilöknie? Majd megkérdezi: Vajon mindez a múltra vonatkozik, vagy a jövőre? Majd megállapítja, hogy mindennek a beteljesülése még előttünk van, s így válik a futuristák támogatójává. S miután még sem a tíz szarv, sem a tizenegyedik nem léteznek, természetesen arra a következtetésre jut, hogy a tizenegyediknek az Antikrisztusnak kell lennie, akit Jeromos nem démonnak, hanem embernek tart, „akiben a Sátán lakozik majd testileg”. Ő, vélekedik, három és fél évig uralkodik majd – konkrét és megszabott időtartam, – s ellenzi azt, amit a „figura Calvinii” névvel illet, azaz hogy egy bizonytalan hosszúságú időszakot jelez ez a nagyon világos kifejezés. Elődeinek különböző véleménye a Dán11:36-ról inkább gúnyolódásra, semmint haragra indítja. A megjegyzéseik Konstantinról, Mohamedről és a római pápákról nem kívánnak meg komoly cáfolatokat. Majdnem minden katolikus, teszi hozzá, mind az ókoriak, mind a modernek, az Antikrisztusra vonatkoztatják. S vádolja az „új eretnekek” nagyobbik részét is, amiért a 12. fejezet Mihályát magának a Messiásnak tartják, s a fejezet záró részében említett „napokat” részben a zsidó, részben a keresztyén korszakban beteljesedetteknek tartja. A következtetlensége ebben a magyarázatban látványosabb, mint az előzőekben, miközben a munkája egészében véve elolvasásra érdemes, miután a tanult zsidók és a keresztyén egyház korai igemagyarázóinak véleményét idézi.

A reformációt követő első évszázadban a hittudósoknak a prófeciákra vonatkozó véleményei sokkal jobban összhangban voltak az ókori görög és latin egyházatyák véleményeivel, mint a kortársakéval. Az a diák, aki szeretné megismerné, miképpen tárgyalták a témát Melancthon, Osiander, és Bullinger, válaszképpen Bellarmine, Fereirus és más római katolikus hittudósok munkáira, haszonnal tanulmányozhatja Willet *Hexapla in Danielelem* című, 1610-ben Cambridge-ben megjelent, I. Jakab királynak ajánlott munkáját. Az ókoriaknak „a bűnös Porphirie-nek” adott válaszait gyűjti össze és tekinti át, a különböző zsidó szerzők véleményeit sorolja fel és cáfolja meg, és nem hagyja ki a korábbi igemagyarázók egyetlen értékes megjegyzését sem. Például, a hetedik fejezet negyedik fenevadját a zsidók a Török, míg Jeromos a Római Birodalomnak tartja, ő azonban úgy dönt, hogy ez Szíria, mégpedig Szeleukosz és utódainak uralkodása alatt. A „kis szarvat” Antiochus Epiphanesnek tartja, Kálvin nézetét pedig, aki Augusztusszal és az utána következő császárokkal kapcsolja össze, így kommentálja: „Bár ezeket a dolgokat analógiával lehet ekképpen alkalmazni, történelmileg azonban mégis megmutatkozott, hogy a prófécia még a Messiás világba jövetelét megelőzően beteljesedett”. Bullinger a pápára, mások a törökökre vonatkoztatják, s „ezeket a véleményeket az analógia alapján nem kezeljük ellenszenvvel”. Az „időket” az idézett magyarázók többsége egy-egy évnak, az egész időszakot pedig három és fél évig tartónak tekinti. A „hetven héttel” kapcsolatos munkálkodása nagyon tanulságos, a legnagyobb dicséretet érdemli a türelem, amellyel minden szaktekintélyt megvizsgált, valamint az éleselméjűség, mellyel a legellentétesebb véleményeket tárgyalta. Gondosan megemlíti a szöveg különböző olvasatait, valamint az összes korábbi fordítási változatot. A tizenegyedik fejezetet Szíria és Palesztina történelmében beteljesedettnek tekinti Krisztus születését megelőzően, s nagyon okosan tárgyalja a kérdést, miszerint az Antikrisztus egyetlen személy, vagy uralkodók, például kalifák, vagy pápák egymásutánisága, s bemutatja nekünk a vezető katolikus és református egyházatyák döntéseit „azokról a megjegyzésekről és jelekről, melyek szerint Antiochus Epiphanes és az Antikrisztus egy és ugyanaz a személy”. Mindazok, akik ebben Bellarmine cáfolatát látják, a fejezet szörnyűségeiről pedig meg vannak győződve, hogy a Szentszék néhány elfoglalójára vonatkoznak, Willet munkáját lelkesen és haszonnal forgatják majd. Ők Kálvin magyarázatát is világosnak és korrekt módon összehasonlítottak fogják tartani a legünnepeltebb reformátorok, valamint a legesküdtobb ellenségeik munkáival. A tizenkettedik fejezet napjait szó szerinti napoknak tekinti, és semmiféle utalást sem látunk benne a tucatnyi évszázad kimunkált elméleteire, melyek időben egészen a modern Európa történelméig tejednek ki. Mindazok, akik szeretik végigkövetni a vélemények fejlődését az emberek és az angyalok közötti érintkezésről, a „régii napokról”, a

könyvek megnyitására, Mihály arkangyalról, a prófécia vonatkoztatására a törökökre, a pápaságra, s a még jövőbeli Antikrisztusra, azoknak a *Hexapla* az értékes anyagok tárháza lesz, ahol teljes függetlenséggel gyakorolhatják a választás szabadságát. Feltesz és megválaszolt 593 kérdést, és tárgyal 134 ellentmondást, utóbbiak nagyobbik része a római egyház tanításai és gyakorlatai ellen irányul.

## Joseph Mede

A jelen előadásokban ismertetett alapelvek félelmetes ellentéte található meg Joseph Mede írásaiban. Ezt a tanult és eszes szerzőt tartják a nap-év elmélet leghozzáértőbb és legkorábbi magyarázójának. Nem lehetséges, de nem is szükséges itt sem megerősíteni, sem cáfolni valamennyi feltevését, ezért csak a *Revelatio Antichrist, sive de Numeris Daniel's, 1290 1335* című munkájára utalunk. Ennek elő része Broughton és Junius cáfolata, akik azt állították, hogy ezek a titokzatos napok szó szerint beteljesedtek Antiochus Epiphanes háborúi során. A jóslat, vélekedik az i. sz. XII. században teljesedett be, mikor az akkori eretnekeknek a Szentszék általi üldözéseiben, mondja, teljesedtek be a próféta szavai. Dr. Todd úgy vélte: ez az értekezés méltó a részletes cáfolatra, s mindazok számára, akiket érdekel, hogy az Antikrisztus vajon az uralkodók egymásutánisága, vagy egyetlen személy, tudós megjegyzései megérdemlik a figyelmes tanulmányozást. A saját elképzeléseit követve az Antikrisztus személyes jövőjét illetően, vitatta Nagy Sándor birodalmának négy részre osztását, s teljes terjedelmében idézi a különböző szaktekintélyek, de főleg Venema véleményét, aki megpróbálta kimutatni, hogy a felosztás száma tíz, s a nyolcadik fejezet ama része, melyet rendszerint a Római Birodalomra vonatkoztatnak, tulajdonképpen a keleti Görög Birodalomban teljesedett be.<sup>49</sup>

Kálvin tehát, amint majd látjuk, teljes mértékben egyetért Venemával, s eleve cáfolja dr. Todd érveit. Meglepőnek véli, hogy a Szentírásban jártas emberek miképpen helyettesíthetik a világosságot a sötétséggel. Őt támogatja Melancthon és Michaelis, Hengstenberg és Rosenmüller, valamint Theodoret, és a legtöbb görög igemagyarázó véleménye. Elnézöbben beszél azokról, akik mértékletesen és megfontoltan tételezik fel, hogy az Antikrisztus kora jelképesen Antiochus Epiphanes napjait jelentik. Ezt a „kálvini figurát” gúnyolja Maldonatus, de mégis, ha úgy döntünk, hogy Kálvin megoldása a helyes, akkor az egy nagyon hasznos alapelv lesz, mellyel a Szentírás alapos tanulmányozása hasznos lesz a számunkra. „Arra vágyom”, mondja, „hogy tisztelettel kezeljem a szent jóslatokat, de szükségem van valami biztosra”. „Ha bárki a jelen korhoz akarja ezt az igeszakaszt igazítani, megteheti az Antikrisztusra vonatkoztatva”, azon az alapelven, hogy „bármilyen történt az ókori egyházzal, az okulás végett történt”. Ezért kettős értelmezést enged meg, és felteszi a kérdést, melyen ügyesen igyekezett védeni, illetve cáfolni megannyi későbbi hittudós. Ez túl fontos ahhoz, hogy átugorjunk, s majd a második kötetben felhívjuk rá a figyelmet.

Mede követői félelmetes ellenféllel, Kálvin támogatói pedig rendületlen támogatóra találtak a héber nyelv néhai Regius professzorában a Cambridgei Egyetemen. Dr. Lee a Dániel és Szent János látomásairól írott rövid értekezésében<sup>50</sup> kimondta az okokat, amiért a régebbi igemagyarázókhöz ragaszkodott, elfogadván ezzel a preteristák alapelveit, s teljes mértékben elvetve a legcsekélyebb utalást a pápára és a pápaságra. Az ő végkövetkeztetéseit pár szóban összefoglalhatjuk. Nabukodonozor állóképét illetően „a lábak szükségszerűen a *pogány* Rómát jelentik annak végnapjaiban”. „A pápai Róma tehát nem lehet semmiféle meghosszabbítása Dániel negyedik birodalmának.” „Ezekről a királyokról”, melyeket a lábujjak jelképeznek, „feltételezhetjük, hogy misztikus értelemben – mint a tízes szám –

<sup>49</sup> Lásd *Herm. Venem. Dis. ad Vat. Daniel Emblem., Dis. 5:§ 3-12, 347-364. oldalak*, (Leovard, 1745), amiképpen Todd idézi az Antikrisztussal kapcsolatos értekezéseiben, 504-515. oldalak.

<sup>50</sup> Seeleys, London, 1851

alkothatnak kerek számot, s jelenthetnek egész sorozatot”.<sup>51</sup> A „kis szarvat” a pogány Rómának mondja – üldöző uralkodóit Nérótól Konstantinig – a profetikus feltételek beteljesüléseképpen. Az „idő, idők és fél idő” kifejezés szerinte „a próféta hetven hetének (misztikusan szólva) második felére vonatkozik”. „Dániel hét napos hete itt azonos Ezékiel hét éves időszakával, amiről látjuk, hogy két, misztikusan felfogott félre, vagyis három és fél napra oszlik”.<sup>52</sup> „Ahhoz pedig, hogy a római hatalom vette el a mindennapos áldozatot és döntötte le annak helyét a szenthelyen, kétség sem férhet. Titus, atyja, Vespasianus uralkodása alatt pusztította el Jeruzsálemet, romba döntve mind a várost, mind a szenthelyet”. Azaz, a magyarázata általános alapelveiben ez az ünnepeelt hebraista Kálvin és a magyarázata mellett teszi le a voksát.

Ezekben az előadásokban nem történik említés a próféta deuteró-kanonikus kiegészítéseiről. A Septuaginta, valamint Theodotion változataiban szerepel néhány kiegészítés ehhez a könyvhöz, melyek nem találhatók meg a héber kánonban. Jeromos ezeket Theodotion változatából fordította, s ügyesen válaszolja meg Porphyry ellenvetéseit, tagadván az alábbi értekezések kánoni mivoltát: Azáriás imája, A három gyermek éneke, Zsuzsanna története, valamint Bél és a sárkány története. Eusebius szintén tagadja azt, hogy a próféta azonos lenne Abdiás fiával, azzal a pappal, aki Babilon királyának asztalánál evett. De Wette a *Lehrbuch* című munkájában nagyon ügyesen tárgyalja ezeknek az értekezéseknek a kritikáit. A Septuaginta Dániel-változatát már a második században felváltotta Theodotioné, s az előbbi el is veszett, míg 1772-ben meg nem találták, és ki nem adták Rómában. De Wette és Alber of Pesth nézetei, akik Jahn ellenében e változatok történelmi igazságtartalma mellett szállnak síkra, megtalálhatók Kitto *Cyclopaedia*-ja *Kiegészítés Dánielhez* című részében. A római katolikus egyház igemagyarázói úgy érzeték: becsületből védeniük kell ezeket a kiegészítéseket. A legjobb érveik J. G. Kerkherdere *Őfelsége, a katolikus III. Károly története* című munkájának dicséretre méltó kísérletében találhatók, mellyel az ezzel a prófétával kapcsolatos egyes nehézségeket igyekezett magyarázni.<sup>53</sup> Ő Dániel tanulmányainak számát tizenkettőre teszi. Első helyre a saját fiatalságának történetét teszi, második Zsuzsanna története, a harmadik Bél és a sárkányé, majd Nabukodonozor álma a negyedik, majd nagy pontossággal és világossággal kezd bele azokba a történelmi kérdésekbe, melyek a tárgyalásuk során megkövetelik mind az éleselméjűséget, mind a kutatást.<sup>54</sup> Bellarmine szintén a görög egyházatyák bizonyosságainál idézik, de ügyes ellenféllel találkozik Willet személyében, aki a *Hexapla in Daniele*<sup>55</sup> szorgalmas szerzője.

Nem szabad elfelejteni, hogy ennek a könyvnek a részei, Ezsdrás könyvéhez hasonlóan kaldeus nyelven íródtak: a 2. fejezet 4. versétől kezdődően a 7. fejezet végéig a nyelv kaldeus. Rosenmüller megjelöli ennek az okát: a szerző úgy szeretné bemutatni Nabukodonozort és a mágusokat, mint akik a saját országuk nyelvén beszélnek. Bármennyire is érvényes ez az ok a korábbi fejezeteknél, a hatodik és hetedik fejezeteknél már nem áll meg, mivel a médek és a perzsák valószínűleg perzsa nyelven beszéltek. Abarbenel a kommentárja előszavában azt feltételezi, hogy a kaldeus nyelvet a város bevétele után többé már nem használták, s Dániel a perzsák tudatlansága folytán visszatért a héber használatára. C. B. Michaelis habozik ebben a kérdésben, és úgy véli, hogy bármely nyelv használata önkéntes volt úgy, ahogyan a modern tudósok is vagy a latint, vagy a saját nemzeti nyelvüket használják ízlés és megfontolás alapján. Az arámi népnyelv eme régebbi formájának előfordulása megragadta a figyelmét azoknak, akik tagadják ennek a könyvnek az

---

<sup>51</sup> Ugyanott, 2. oldal

<sup>52</sup> Lásd a Bevezetőt.

<sup>53</sup> Lásd *Prodromus Danielicus*, Lovanii, 1711.

<sup>54</sup> Lásd a Függelékét, ahol a különböző szerzők véleményeit taglalja.

<sup>55</sup> Lásd *Sixfold Commentary*, 1610

eredetiségét, pedig a használatát nagy szakértelemmel magyarázta meg és bizonyította Hengstenberg.<sup>56</sup>

## Kálvin magyarázó módszerének vallási, szociális és politikai értéke

A bevezető megjegyzések lezárásaképpen hasznos lesz megemlíteni néhányat Kálvinnak ezekben az előadásokban alkalmazott magyarázó módszerének vallási, szociális és politikai értékei közül. Az efféle gondolatok manapság még inkább helyénvalók, mikor a Kálvinéval ellentétes nézetek rendkívül népszerűek Faber, Elliott és Cumming elmés elméletein keresztül. Azok, akik magukévá tették a nézeteiket, ezeket a köteteket haszontalanoknak és sivároknak fogják tartani. „Mi hasznunk van belőlük manapság”, fogják majd kérdezni, „ha tudjuk, hány király uralkodott Círusztól Xerxészig, ha ismerjük a változásokat Nagy Sándor birodalmában, vagy a Raphiánál küzdő csapatokat, Bereniké házasságát, vagy Görögországnak az Antiochus Epiphanes általi lerohanása eredményeit?”<sup>57</sup> „Miért nem hagyjuk, hogy a történelem eme ósdi tényei nyugodtan aludjanak a porban, s miért ne irányítanánk erőfeszítéseinket napjaink ellentmondásaira és gyakorlati mozgalmaira?” Hadd ne válaszoljunk azzal, hogy az képes a legjobban a maga korának vallási fázisait megérteni és feltárni, aki a legjobban ismeri a megelőző korok eseményeit és véleményeit. Bárki tartós hatást gyakorolhat a saját korára a lelki bölcsesség tantétéleivel, még ha nem is tud másról, csak amit a saját szemeivel látott, és a saját kezeivel megfogott. A Szentlélek állandóan változó üzenetei mindig összekombinálták a történelmi valóságot a legmélyebb lelki jelentőséggel. A világtörténelem eseményei, valamint azok összevetése a szent szövegekkel önmagában soha nem teszik lehetővé, hogy eljussunk e szent jóslatok alapos tanulmányozásából származó szilárd műveltség teljes learatására. Ezeket az egyetlen fenséges és ünnepélyes igazság fényében kell vizsgálnunk. Ezek valamennyien „az élő Isten előre látott tanácsvégzése és munkái, a gondviselés nagy sémája, amit a saját dicsőségére rendelt el, s az Ő örök terve megvalósulásának irányába mutatnak”.

Teljes mértékben tisztában vagyunk azzal, hogy sokan ezt a kötetet elégtelennek tartják majd a lelki élet, valamint a protestáns buzgóság vonatkozásában. De az a keresztyén, aki nem merészel Isten Lelke közvetlen tanításait felülmúló dogmatikus kijelentéseket tenni, közvetve a jele korra is vonatkoztatja majd a benne foglaltakat, a szent analógia értelmes alapelveinek alkalmazásával. Ezzel részévé válik majd annak az isteni leckének, amit a beteljesedett prófécia mindig is jelentenek Isten egyházának. Bemutatja az Ő szüntelen uralmát az uralkodók akarata, valamint a nemzetek sorsa felett. Mikor az elvont igazságokat erőtlenségnek érezzük a világiság bűbájának megtöréséhez, valamint a szociális küzdelem és a politikai pártok bűvköréből történő kitöréshez, akkor az örökké figyelő Istenség eme megtestesült bizonyítékai eltölthetik az embereket félelemmel vegyes tisztelettel, hogy engedelmeskedjenek az Ő szuverén akaratának. A földi politika üres szóvirágai soha nem lesznek leváltva, amíg az emberek nem tisztelik Dániel Istenét, s a mennyi vénekhez hasonlóan nem vetik az értelmük és a hírnevük minden koronáját az Ő trónja elé. Nabukodonozor és Círus óta minden változásban az irányító Istenség ujjlenyomatait látjuk. „Cambyses, Smerdis és Dárius uralkodását, Xerxész fegyverkezését a hatalmas létszámú csapataival egyetemben, a masírozásokat és ellen-masírozásokat, s összeütközéseket, a titkos terveket és a civakodó királyok változó szövetségeit már hosszú idővel a bekövetkezésük előtt feljegyezte a Szentírás – az isteni tanácsvégzés titkos kötete. Isten fia ezeket az embereket

<sup>56</sup> *Authentisch des Daniel*, 310. oldal — a másik oldalon lásd *Theologische Studien*, 1830, idézve Kitto Bibliái *Enciklopédiájában* az archaikus kaldeus nyelvről.

<sup>57</sup> Birks, ugyanott, 21. fejezet. Noha ennek a szerzőnek a 12-20. fejezetekben kifejtett nézetei szöges ellentétben állnak Kálvinéval, a 21. fejezet megjegyzései azonban mégis oly kiválóak, hogy idézünk belőlük néhány mondatot.

már a születésük előtt kijelentette szent prófétáinak, s ők az Ő gondviselésének és előre tudásának elpusztíthatatlan emlékművei lesznek mindvégig. Ő mindent előre látott a bölcsességében, és mindent eleve elrendelt szuverén hatalmával. Az emberiség egymást követő generációi, miközben látják a gondviselés eme kék ívét maguk felett és maguk körül, mégpedig korról korra olyan bizonyosan, mint Őt, Aki elrendelte, érezniük kell, hogy mély és csendes tisztelet veszi birtokba a lelkeiket.” A részletek aprólékossága Nagy Sándort, Ptolemaiosz Szótért, valamint Antiochus Epiphanes visszaverését illetően ugyanazt a tanulságos leckét közvetíti. „Minden királyi házasság, például Bereniké, vagy Kleopátra házassága annak minden titkos békés, vagy háborús következményével, a viszályokkal, vagy egységgel, az egyes hadseregek által vívott háborúkkal, az egyes erődök elfoglalásával, az uralkodás időtartamaival, a konkrét csaták végkimeneteleivel, a hamis becsvágy hazugságaival, a tanácsadók árulásaival, a politika összetett, tízezernyi emberi fortélyból szőtt hálójával, mind tévedhetetlenül pontosan vannak megírva a Szentírásban.” „... a nagy Antiochus gőgje, sikeres becsvágya és katonai sikerei politikai kapcsolatainak sémái, sőt, még az Isten egyházával szembeni óvatossága sem fordíthatja el az ellene megírt, az Isten Ígéjével szembeni csalásai és erőszakossága miatti ítéletet. Látszólagos hatalma csúcsán a saját becstelensége fordult ellene, s megbotlik, elbukik, és többé meg nem találhatik.”

Ha tehát Kálvinnal együtt arra a következtetésre jutunk, hogy az üldözések a kis szarv által, valamint az erőszakos király bálványimádásai már mind a múlté, akkor miféle alapelvvel merítünk tanítást ezek aprólékos tanulmányozásából? Az isteni analógia bevezetésével, annak kijelentésével, hogy „mindaz, *ami elmúlt, bizonyos értelemben előképe az eljövendőknak*”. „A Magasságos szentjei” mindig is az Úr speciális gondoskodásának a tárgyai, s mindig szembetalálkoznak majd olyan elnyomóval, aki heves lesz, mint Antiochus Epiphanes, és gyűlöletes, mint „a bűn embere”. Mégis, bármilyenek is legyenek a szenvedéseik egy Guise, vagy egy Alva uralkodása alatt, végül majd „elveszik az országot” és bírák azt örökkön örökké. Mindig állnak majd Mahuzzim erődjei vagy Medici követői, vagy Mohamed leszármazottai alatt. Gibbon bizonyítéka, amit oly gyakran használ sok modern elméleti tudós, ugyanolyan értékes azzal a feltevessel, hogy hasonló kapcsolatok az egyház és a világ között újra és újra létrejönnek az egymást követő korokban. Párhuzamokat gyakorta vonnak a leleményes elmék a pogányok és a pápai Róma üldözései között, s mindig nagy a kísértés arra, hogy a prófécia beteljesedését mindig a dolgok ama rendszerére vonatkoztassuk, melyekkel közvetlenül és személyesen foglalkozunk. A katonai ambíciók, a kifinomult politika, az államférfiak ügyessége, a felizgatott tömegek hangja, minden óra szeszélyei, minden kor téveszméi – mindezeknek keresztül kell menniük az ég szemének csendes felülvizsgálatán. Ezek minden következő korban megismétlődnek a külső formák végtelen változatosságában, de lélekben és érzésben tökéletes egyformasággal. Bátran kijelenthetjük, hogy minden szociális és politikai változásnak Nabukodonozor idejétől Konstantinig megvolt a maga párhuzama a megfelelő eseményekkel Charlemagne napjaitól Napóleonig. A jóslatok, melyek eredetileg a Kelet birodalmaira vonatkoztak, természetes módon áthelyezhetők a nyugati keresztyénség tranzakcióira. Ugyanakkor a szerző soha, a legcsekélyebb mértékben sem akarta ezeket ebben a kettős értelemben használni. Nem próbálhatjuk meg az összes érvet a prófécia kettős értelmét támogató, vagy azt elutasító módon tárgyalni. Kálvin, legalábbis, nagyon ellenezte ezt, s valahányszor eltért a szó szerinti változattól, helyettesítette az alkalmazkodás alapelvét a Szentírás tapasztalt magyarázójának ízlése szerint. Talán a legbölcsebben úgy járunk el, ha meghallgatjuk Horsley püspök okos tanácsát: „A prófécia minden egyes szövegét egy rendszer részének kell tekinteni, s abban az értelemben magyarázni, mely a legjobban kapcsolja azt az egészhez. A prófécia értelme általánosságban a már bekövetkezett eseményekben keresendő... Ahhoz, hogy a keresztyéneket megtanítsuk ezeknek a szabályoknak az okos alkalmazására, nincs szükség képzettségre a szóbeli bibliakritikában, sem jártasságra a logikatudós művészetének

finomságaiban, sem pedig a titkos tudás megszerzésére. Az értelem ama foka, mellyel a kompoly elmék rendszerint meg vannak áldva, a gondviselés sémáinak ama általános nézetei, s a prófétai nyelvezet ama általános ismerete, melynek egyetlen keresztyén sem lehet híjával, lehetővé teszik a kegyes, még ha tanulatlan keresztyéneknek is, hogy sikeresen alkalmazzák az apostoli szabályokat (2Pt1:20-21).<sup>58</sup> Miközben ez a kijelentés szívet vidámító az alázatos elméjű hívő számára, az ugyanazon szerző által lefektetett másik alapelvet soha nem szabad figyelmen kívül hagyni. Egy jóslat jelentése „soha nem deríthető ki ama fő események általános ismerete nélkül, melyekre vonatkozik”. Ítéljük hát meg Kálvint ezzel az egyszerű próbával – s mielőtt elítélni merésznénk, egyforma türelemmel és gondossággal gyűjtsünk össze minden információt, ami csak a rendelkezésünkre áll.

## **A kortárs franciaországi események**

Az időszak, melyben a szerző ezeket az előadásokat Isten minden kegyes, franciaországi imádójának a figyelmébe ajánlotta, méltó a figyelmünkre. Kálvin 1561 augusztusának végén ír Genfből, közvetlenül a Poissy-beli eszmecserét megelőzően, amire az Ezékiel könyvéhez írott magyarázatában utal.<sup>59</sup> A levele olyan hűségeseen írja le az üldöztetéseket, melyeket a francia keresztyének szenvedtek el, s olyan hatékonyan hasonlítja össze Dánielnek és Isten kegyes imádoinak a helyzetével Nabukodonozor alatt, hogy minél többet ismerünk meg azokról az időkről, amikor Kálvin írt, látszólag annál teljesebbé válik a párhuzam. Erről az eseménydús korszakról később egy nagyon eleven vázlatot tett közzé a modern történelem fő professzora a Cambridgei Egyetemről. Miután a szerző nézetei összhangban vannak a professzornak „a reformációról és a francia vallásháborúkról” alkotott nézeteivel, a célunknak legjobban megfelelő módon kivonatoljuk és lerövidítjük a történetét.

## **A párizsi protestánsok egyetemes zsinata**

Mikor Kálvin a franciaországi követőihez szólt arra vágyakozva, hogy Isten országa megszilárduljon a szülőföldjén, akkor a Genfi Kollégiumban élt, de munkái és írásai szinte korlátlan hatással voltak a francia reformátusokra. Létszámuk kellően nagy volt a Birodalom falvaiban és városaiban. Lefevre és Farel olyanok voltak, mint atya és fia a szakadatlan erőfeszítéseik vonatkozásában, melyekkel „Krisztus végére mehetetlen gazdagságát” igyekeztek megismertetni ezekkel a pogányokkal. Evangéliumi prédikációikat jeles áldások követték. Bricconnet, Meaux püspöke segítette őket az evangélisták fordításában és Isten Ígéjének kihirdetésében. Az általuk hirdetett evangéliumot oly gyorsan, és oly széles körben befogadták, hogy a pápai ellenfelek között a „meauxi eretnekek” népszerű megnevezéssé vált. Nem számítván az undorító látványosságot és az aljas mészárlást 1535. január 29-én, amikor I. Ferenc Párizs ünnepét Isten szentjeinek mártíromságával ünnepelte, a reformátusok oly sokan voltak országszerte, hogy komoly konfliktus alakult ki közöttük és az ellenségeik között. 1559. május 25-én az összes protestáns gyülekezet egyetemes zsinatát hívták össze ünnepélyesen és tartották meg Párizsban. Ezen elfogadták genfi pátriárkájuk egyházi rendszerét, s az ő „*Institution Chretienne*” című műve vált a hitvallásuk forrásává és alapjává. Párizs nem más volt, mint a szervezett egyház energiaközpontja az ország mind a tizenhat provinciájában, a zsinatok, a protestáns egyháztanácsok és a konferenciák pedig egyfajta lelki köztársaságot alkottak, mintegy hálózatként szétterjedve az országban. Az üldözö azonban már a szemét és a kezét rajtuk tartotta. Rómának megvoltak a maga despota zsarnokai mind az udvarban, mind a hadseregben. Magában a párizsi parlamentben is megjelent az igaz hit

<sup>58</sup> Lásd Horsley négy prédikációját erről az igeszakaszról.

<sup>59</sup> Kálvin, *Magyarázat Ezékiel próféta könyvéhez*

megvallója, de a kárhoztatás miatt elfogyott a bátorsága. Dubourg, a kiválóan képzett és jeles családból származó magiszter a király jelenlétében a parlamenti helyén összehívta a nemzeti tanácsot a vallás megreformálására, s elítélte az eretnekek üldözését, mint Isten elleni bűnt, Akinek szent nevét szokták ékesíteni utolsó lehetetükkel. A halála által várta a meghallgatását, de mielőtt a sír megnyílt volna előtte, már bezárult a királyi zsarnok II. Henrik felett, aki II. Ferencre 16 éves korában hagyta a koronát. S ki ne ismerné az anyakirálynő, Medici Katalin ravasz, áruló és intrikus gonoszságát? Ki ne ismerné Lotaringiai Claude két fiát és becsvágyó világiasságukat: Ferencet, Guise hercegét, a champagnei hugenották barbár mészárosát, valamint Károlyt, Lotaringia bíborosát, Róma leggyűlöletesebb politikájának titkos ügynökét? Ezek a ravasz testvérek kimunkálták a legnagyobb befolyáshoz vezető útjukat a nemzeti tanácsokban. Összeházasítván a fiatal uralkodót Máriával, a skótok királynőjével, hatalmas befolyásukat Krisztus védtelen nyájának nagybani mészárlására használták. A királyság minden parlamentjében kínzókamrákat állítottak fel az eretnekséggel megvádolt személyek kínzásához és megégetéséhez, ami kiérdemelte az irigylésre nem éppen méltó *chambres ardentes* nevet. „A mélységet azonban”, mondja az elegáns előadó, „vonzza a mélység”. A megriadt és felbőszült hugenották, akik bíztak a maguk erejében és a kétségbeesésből merítettek bátorságot, Franciaország sok pontján felkeltek esküdt ellenségeik visszaverése, vagy legalábbis megbüntetése végett. A kor anarchiája közepette megszólalt egy nyugodtan és komolyan tiltakozó hang, türelemre, és békességre intve. 1560 augusztusában a híres kancellár, L'Hopital megjelent a király és a nemesek gyűlése előtt Fontainebleauban. Benyújtott egy petíciót a királyság egész református egyháza nevében, s királyi engedélyt kért a nyilvános istentisztelet szabad gyakorlására. „Az ön petícióján”, mondta a király, „nincs aláírás!” „Igaz, felség”, válaszolta Coligny, „de ha ön megengedi, hogy ebből a célból összegyülekezzünk, én egy nap alatt csak Normandiából összeszedek 50,000 aláírást!” A buzgósa némi túlzással párosul, de a szám lehetővé teszi a számunkra annak elképzelését, hogy mennyien is voltak a „kegyesek”, akikhez körülbelül egy év múlva Kálvin intézte a szavait. Amint lehetőség nyílt az üdvösséggel kapcsolatos jó hírek meghallgatására, hatalmasan gyarapodtak a hívők seregei. Farel, jóllehet évek alatt jutott el odáig, hatalmas és lelkes tömegeknek prédikálta az igazságot. Páris szomszédságában Béza követői voltak sokan, tisztelőinek száma elérte a 40,000 főt. L'Hopital az anyakirálynőnek egy 2150 református gyülekezetet számláló listát adott át, melyek mindegyikében önálló pásztor szolgált, s a hugenották számát a katolikusok létszámának harmadára becsülte.

## A Poissy-i Ediktum

Pontosan amikor Kálvin papírra vetette a levelet, melyet a Dániel könyvéhez írott előadásai elé is beillesztett, adták ki az 1561. júliusi Ediktumot. Ez magán viseli a lotaringiai-ház helyreállt befolyásának ujjenyomatát, ami mindig is engesztelhetetlen ellensége volt Krisztus evangéliumának, amiképpen azt a kálvinisták prédikálták. Ez az Ediktum megtiltotta a nyilvános gyűléseket, ám megtűrte a magán-, és társasági istentiszteleteket. Megvédte a kálvinistákat a sérelmekről, amiket eltérő véleményük miatt szenvedhettek volna el, s gondoskodott egy Nemzeti Tanácsról, mely – amennyire csak lehetséges – igyekezett megoldást találni a természetüknél fogva kibékíthetetlen ellentétekre. Ez a fontos királyi rendeletet a Poissy-i Gyűlésen adták ki, melyet ama levél dátumához viszonyítva néhány héttel később tartottak, ami az előszót követi, s amelyben Kálvin utal az Ezékiel könyvéhez írott magyarázat előszavára is. Ő maga nem volt jelen, mert a francia udvar elutasította azoknak a biztonsági intézkedéseknek a megtételét, amit a Genfi Köztársaság megkövetelt. De felkészülten képviselték őt Béza, valamint egy tucatnyi szolgáló, továbbá a gyülekezetek huszonkét laikus küldötte. A francia elme drámai ízlését kielégítette a színhely, mert a nagyhatalmú lovagok lovagi tornái most utat engedett a teológiai vitáknak. A nagy Konvent

refektóriumában a még fiúkorú királyt átmeneti trónra ültették. A családtagjai, udvarának hivatalnokai és hölgyei álltak az egyik oldalán, a süveges püspökök csoportja pedig a másikon. Béza és társainak falusias öltözéke, amint a kancellár bemutatta őket a királynak, erőteljes ellentétben állt az udvar és kísérlőinek fényűző megjelenésével és hivalkodó csillogásával. Iago Lasquez lotaringiai kardinális, a jezsuiták titkos generálisa kezdte a vitát Béza ellenében. A Sorbonne doktorai hivatalos buzgósággal figyelték a vitát, miközben Katalin titkolt megvetéssel hallgatta azt, mert már régen eldöntötte, hogy gyökerestől kiirt minden eretneket, amint képes lesz a politika köpenyét borítani a saját kegyetlenségére.

## **Párhuzam a francia protestánsok és a babiloni zsidók között**

A felnőtt keresztyén most már első pillantásra is látja, hogy az efféle konferenciák szükségszerűen semmit sem érnek, ami az élő vallás bármiféle fejlődését illeti a lélekben. A történet azonban lehetővé teszi az olvasó számára, hogy kicsit beleképzelje magát egy keresztyén helyzetébe Franciaországban abban az időben, amikor Kálvin a bevezető levelét megírta, s alátámaszthatja az összehasonlítást, amit tesz az ő sorsuk között, akik ilyen könyörtelen zsarnokok alatt éltek, valamint Dániel sorsa között, aki a dölyfös Nabukodonozor idején élt, illetve a társai iránti gyengéd könyörület között Dárius alatt. A párhuzam annyira teljes, amennyire csak lehetséges a franciaországi kegyesek pillanatnyi helyzete, valamint a istenfélő zsidóké között Babilonban, s a modern történelem fő professzorának festői leírása teljes mértékben alátámasztja a szigorú genfi teológus pásztori buzgalmát.

T. M.

Sheriff-Hutton Vicarag,

1852. május



## Kálvin János ajánlólevele

Isten minden kegyes imádójához, akik arra vágnak, hogy Krisztus királysága hibátlanul álljon fenn Franciaországban.

Egészséget!

Jóllehet az elmúlt huszonhat évben sajnos nem jártam a veletek közös szülőföldemen, melynek kellemes éghajlata a világ legtávolabbi részeiből is sok idegent vonz, mégis, egyáltalában nem lenne örömteli, vagy kíváncsi olyan helyen laknom, ahonnan az Isten igazságát, a tiszta vallást és az örök üdvösség tanítását száműzték, magát Krisztus királyságát pedig ledöntötték! Ezért nem is vágyok visszatérni oda. Mégsem lenne azonban összeegyeztethető sem az emberek, sem az Isten iránti kötelezettséggel megfeledezni arról a népről, melyből származom, s félretolni minden törődést a jólétükkel. Azt hiszem, elég komoly bizonyítékát adtam annak, hogy mennyire komolyan és hevesen vágyom a honfitársaim javát, akik számára talán hasznos volt az én távollétem, mert lehetővé tette a számukra, hogy nagyobb haszonnal forgassák a tanulmányaimat. S ennek az előnynek a szemlélése nemcsak kihúzta a fullánkját a száműzetésemnek, de azt egyenesen kellemessé és örömtelivé is tette.

Mivel tehát az egész időszak alatt mindvégig nyilvánosan igyekeztem Franciaország lakosainak a javát szolgálni, és soha nem szüntem meg személyesen felrázni a tunyákat, serkenteni a lassúakat, megeleveníteni a reszketőket és buzdítani a kételkedőket és ingadozókat a kitartásra, most mindent meg kell tennem annak érdekében, hogy a szolgálatom feléjük nehogy csődöt mondjon ebben az olyannyira sürgető és nyomasztó időszakban. S a legkiválóbb lehetőség adatott meg nekem gondviselészerűen, mert közreadván az előadásaimat, melyek Dániel próféciáinak általam adott magyarázatait tartalmazzák, nagyon jó alkalom nyílik a számomra, szeretett testvéreim, hogy ebben a tükörben megmutassam: miképpen teszi sokféleképpen próbára Isten a népének hitét ezekben a napokban, s csodálatos bölcsességgel miképpen gondoskodott az elméik megerősítéséről az ókori példákkal, nehogy meggyengüljenek a legkomolyabb viharok és fergetegek megrázkódtatásaitól, vagy, ha egyáltalán meginognak, nehogy végleg elessenek. Mert jóllehet Isten szolgálóinak sok akadállyal tarkított pályát kell megfutniuk, mégis, aki szorgalmasan olvassa ezt a könyvet, megtalál benne mindent, amire egy önkéntes és aktív futónak szüksége van, hogy a kiindulóponttól a célig vezesse, a jó és tevékeny harcosok pedig a gyakorlatban ismerik fel, hogy kellően fel lettek készítve a küzdelemre.

Először is egy nagyon fájdalmas, de mégis hasznos történet van feljegyezve a számunkra Dánielnek és társainak a száműzetésében, miközben a királyság és a papság még fennmaradt, mintha Isten a szégyenen és a gyalázon keresztül a választott népe színét-javát a szélsőséges nyomorúságra szánta volna. Mert első ránézésre mi lehet rosszabb, mint az, ha a majdnem angyali erényekkel felruházott ifjak lesznek a gögös győztes rabszolgái és foglyai, mikor pedig Isten leggonoszabb és legzüllöttebb megvetői tökéletes biztonságban maradtak otthon? Vajon az volt a jutalma a kegyes és ártatlan életnek, hogy miközben az istentelenek kellemesen hízelegtek maguknak a büntetés elkerülésével, a szenteknek kelljen megfizetni azt a büntetést, amit ők érdemeltek? Itt mintegy élő képen látjuk, hogy miközben Isten egy ideig megóvjá, sőt elnézi a gonoszokat, a szolgálókat úgy próbálja, mint az aranyat és az ezüstöt. Ezért nem szabad sérelemként felfogni, ha bevettünk a megpróbáltatás kemencéjébe, miközben a világi emberek a pihenés nyugalmaát élvezik.

Másodszor, itt példáját látjuk a legemberibb gögnek, s a páratlan állhatatosságnak, a valóban hősiességgel egyesülve. Mikor a zsenge korú kegyes ifjakat megkísértették

a királyi udvar csábításai, akkor nemcsak legyőzték a kísértést a mértékletességükkel, de azt is észrevették, hogy ravasz módon csalogatja őket a kísértés a tiszta istentisztelettől való fokozatos eltávolodásra. Miután pedig kiszabadították magukat az ördög csapdáiból, bátran és szabadon megvetettek minden szennyes tisztességet, pedig ezzel az azonnali halált kockáztatták. S kegyetlenebb és félelmetesebb küzdelem következett Dániel társaira, mikor a hihetetlen állhatatosság emlékezetes példájaként el nem fordultak a kegyetlen fenyegetésre, s nem szennyezték be magukat az állókép imádatával, hanem végül nemcsak a vérükkel de a szemük elé tárt félelmetes kínok megvetésével is készek voltak bizonytságot tenni a tiszta istentiszteletről. Azaz, ennek a tragédiának a végén Isten jósága ragyog fel, s nem csekély mértékben fegyverez fel bennünket legyőzhetetlen magabiztossággal.

Ezután magának Dánielnek a hasonló küzdelme és győzelme következik, mikor inkább engedte, hogy bevessék a vad oroszlánok közé, semhogy elálljon a hite napi háromszori megvallásától, s nehogy hitszegő képmutatással kitegye Isten szent nevét az istentelenek tréfálkozásának. S csodálatos módon került ki a veremből, mely nem volt más, mint a sírja, s diadalt aratott a Sátán és frakciója felett. Itt nem a bölcsek előznek meg minket, mikor elmés vitákat folytatnak az erényről a háttérben, hanem a szent emberek fáradhatatlan kitartása a kegyesség követésében az, ami hangosan a követésükre hívogat minket. Így tehát amíg nem vagyunk mindenestől érinthetetlenek, addig ezektől a mesterektől kell megtanulnunk, hogy ha a Sátán a hízalgés csapdáit állítja fel a számunkra, miképpen kerüljük el azokat körültekintéssel és óvatossággal, ha pedig hevesen támad minket, akkor minden támadásával a halál és minden gonoszság félelem nélküli megvetésével szálljunk szembe. Ha ennek bárki azt veti ellenébe, hogy mindkét fajta, itt említett szabadulás ritka, nos akkor megvallom: Isten valóban nem mindig egyformán nyújtja ki a kezét a mennyből a népe megsegítésére. Nekünk azonban meg kell elégednünk azzal, hogy megígérte: Ő lesz életünk hűséges őrzője, valahányszor csak bajba kerülünk. Nem lehetünk kitéve az istentelenek hatalmának úgy, hogy Ő ne korlátozná az ellenünk szőtt dühödt és szilaj terveiket úgy, amiképpen jónak látja. S nem tekinthetünk kizárólagosan az eredményekre, hanem észre kell vennünk, milyen bátran szánták magukat ezek a szent emberek a halálra Isten dicsőségének megvédelmezésével: s jóllehet az elvétetett tőlük, szándékos fürgeségük, mellyel áldozatul kínálták magukat, semmiképpen sem kisebbíti a dicséretüket.

Azt is érdemes megfigyelni, milyen változatos hányattatásban és zaklatásban volt része a prófétának a száműzetésben töltött hetven év során. Egyetlen király sem bánt vele emberségesebben, mint Nabukodonozor, ő mégis úgy találta, hogy vadállatként cselekedett. Mások kegyetlensége még nagyobb volt, amíg végül Belsazar hirtelen halála és a város bevételé után átadatott új urainak, a médeknek és a perzsáknak. Ellenséges betörésük mindenkit félelemmel töltött el, s kétség sem férhet hozzá, hogy ez a prófétára is kiterjedt. Noha Dárius kegyesen fogadta, így a rabszolgasága tűrhetővé vált, a nemesek irigysége és trükkös árulása mégis újra a legnagyobb veszélynek tette őt ki. De jobban érdekelte az egyház őt az egyház, mintsem a saját maga biztonsága. Nyilvánvalóan a legnagyobb fájdalom sújtotta, s a legnagyobb aggodalmak gyötörték, mikor a dolgok alakulása nem szabott semmiféle gátat a népe súlyos és nyomorúságos elnyomásának. Valóban belenyugodott Jeremiás prófécijába, de mégis, a páratlan türelmének bizonyítéka volt, hogy a reménysége ily hosszú idő alatt sem fogyott el, sőt, mikor ide-oda hányattatott a háborgó hullámok között, mégsem fulladt bele teljesen.

Most rátérek magukra a prófeciákra. Az előbbi részt a babiloniak ellen mondta, részben azért, mert Isten olyan biztos bizonyságokkal akarta felékesíteni a szolgálait, melyek még a leggőgösebb és győztes nemzetet is arra kényszeríthették, hogy tiszteljék Őt, részben pedig azért, mert az Ő nevét a világban is tiszteletben kell tartani. Így tehát a prófétálás ajándékát szabadabban gyakorolhatta a saját népe között, noha fel volt ruházva tekintéllyel. Miután a nevét már ünnepelték a kaldeusok között, nagyobb jelentőségű prófeciákat is kapott,

melyek kimondottan a saját népére vonatkoztak. Emellett Isten úgy alakította ki ezeket az Ő ókori népe használatára, s ezek úgy enyhítették a fájdalmukat a megfelelő orvosságokkal, s támogatták meg ingadozó elméiket Krisztus eljöveteléig, hogy nem kisebb értéket képviselnek napjainkban sem. Mindazt ugyanis, amit ezeknek a monarchiáknak a változó és szertefoszló ragyogásáról, valamint Krisztus királyságának örök jellegéről tudattak velünk, *a saját korunkban* is nem kevésbé hasznos ismerni, mint korábban. Isten ugyanis megmutatja, miképpen kell minden, nem Krisztusra támaszkodó világi hatalomnak elbuknia, s a gyors megsemmisüléssel fenyeget valamennyi királyságot, melyek a túlságos kiterjedésük következtében elhomályosítják Krisztus dicsőségét. Azok a királyok pedig, akik uralkodása a legkiterjedtebb, fájdalmas megtapasztalással érzik majd meg, micsoda félelmetes ítélet szakad rájuk, hacsak nem vetik alá magukat önként Krisztus uralmának! S mi volna tűrhetetlenebb, mint megfosztani Őt a jogaitól, Akinek a védelmével marad meg a királyok méltósága biztonságban? Mégis látjuk, milyen kevesen ismerik el közülük Isten Fiát, sőt, miképpen gördítenek minden követ akadályként az útjába, s próbálnak meg minden lehetséges sémát annak meggátolása végett, hogy Ő a területükre léphessen! Sok tanácsosuk minden tőlük telhetőt megtesznek és minden befolyásukat latba vetik azért, hogy minden utat eltorlaszoljanak Őelőtte. Mert bár a keresztyén névvel kérkednek, és azzal dicsekednek, hogy ők a katolikus hit legfőbb védelmezői, léha hiábavalóságukat könnyű megcáfolni, ha az emberek ragaszkodnak Krisztus királyságának igazi és valódi meghatározásához. Az Ő trónja és jogara ugyanis nem más, mint az evangélium tanítása. S az Ő fensége sem ragyog máshol, és a birodalma sem létezik másként, csak mikor mindenki, a legnagyobbtól a legkisebbig a juhok nyugodt engedelmisségével hallják a hangját. S ezek a királyok nemcsak teljesen elutasítják ezt a tanítást, mely magában foglalja az igaz vallás lényegét, valamint Isten törvényes tiszteletét, amiben az emberek örök üdvössége és a valódi boldogságuk rejlik, hanem fenyegetéssel és rettentéssel, tüzzel-vassal messze űzik tőlük, s nem mellőznek semmiféle erőszakot a kioltására irányuló erőfeszítéseikben. Milyen hatalmas, milyen elképesztő ez a vakság, mikor nem képesek elviselni azokat, akiket Isten egyszülött Fia könyörületesen Magához hívogat! Sokan azonban a saját büszkeségükben valóban a közönséges szintre érzik magukat lealacsonyítva, ha a királyság zászlaját meghajtják a legnagyobb Király előtt. Mások nem hajlandók megzabolázni a vágyaikat, s miután pedig a képmutatás megragadja minden érzéküket, a sötétséget keresik, és félnek a világosságra jöveteltől. Nincs annál rosszabb csapás, mint Heródesé, mintha az, aki a mennyei királyságot kínálja a nép legkisebb és legmegvetettebb tagjainak, a földi királyságok uralkodóitól ragadna el valamit. Emellett, mikor valamennyien mások véleményére hallgatnak, ez a kölcsönös szövetség konkrét rabszolgaságban tartja őket a kegyetlenség igája alatt. Ha ugyanis komolyan annak vizsgálatára akarják adni az elméiket, hogy mi az igaz és helyes, ha valóban kinyitnák a szemeiket, akkor nem mulaszthatnák el azt meglátni.

Gyakorta megtapasztaltuk, hogy mikor Krisztus fellép az evangéliumával, komoly zendülések támadnak, így a királyoknak hihető ürügyük keletkezik a mennyei tanítás elutasítására a közbiztonságra hivatkozva. Valóban elismerem, hogy minden változás, mely kavargást okoz, ártalmasnak tekintendő, de hatalmas az igazságtalanság Istennel szemben, ha nem tulajdonítjuk azt is az Ő hatalmának, hogy valahányszor csak zavargás kezdődik, Ő csillapítja le azokat, s így szilárdítja meg az Ő Fiának országát! S keveredjen bár az ég a földdel, Isten tisztelete olyan drága, hogy a legcsekélyebb elhomályosodása sem ellentételezhető semmi áron. Akik azonban azt állítják, hogy az evangélium a zavargások forrása, hamisan és igazságtalanul vádolják ezzel (Agg2:7). Valóban igaz, hogy benne Isten mennydörög olyan heves hangon, melye eget-földet megrendít, miközben azonban a próféta a bizonyosságával kelti fel a figyelmet az evangélium tanítása iránt, az efféle megrázkódtatás kíváncsi és várható. S bizonyos, hogy Isten dicsősége mindaddig nem ragyog fel a maga fényében, amíg minden test meg nem aláztatik, s ezért szükséges, hogy az ember gögjét Isten

bátor és erős keze alázza meg, mert az a gőg önmagában Isten ellen lázad, és magától soha nem engedelmeskedik. Ha azonban a föld a törvény kihirdetése során is megremeg (2Móz19:18), nem meglepő, ha az evangélium ereje és hatékonysága még tündöklőbbnek mutatkozik. Ezért illik felkarolnunk azt a vigasztaló tanítást, mely feltámasztja a holtakat a sírból, megnyitja a mennyet, és szokatlan keménységet kölcsönöz azoknak, akiket a föld sem méltó a hátán hordozni úgy, mintha minden elem a mi üdvösségünket szolgálná.

De íme! A viharok és a fergetegek most más forrásból erednek! Miután a világ urai és kormányzói önként nem veszik magukra Krisztus igáját, most még a faragatlan tömegek is elvetik a számukra üdvösséget még mielőtt megízlelnék azt. Egyesek a mocskban lelik örömüket, mint a disznók, másokat a dühük indít örvendezésre a mézszárlás láttán. Az ördög különleges dühöt vált ki azokból, akiket a mindenféle tumultussal tett a rabszolgáivá. Emellett a római tiltakozó – a Heliogabalus – a vörös és vérszomjas seregeivel és szarvat viselő fenevadjaival<sup>60</sup> hevesen dühöng Krisztus ellen és bőszi mindenfelé a szövetségeseit a bolond papsága<sup>61</sup> mocskából, akik közül mindenki ugyanabból a fazékból szürcsöli a táplálékát, még ha nem is egyformán ízleltest. Sok éhes fickó is odaszalad, hogy segítsenek. A bírák legnagyobb része ezeken a fényűző bankettekben szokta kielégíteni az étvágyát, s ezeken harcolnak a konyháért és a húsfazékért! Emellett a szerzetesek törzshelyei<sup>62</sup> és a Sorbonne bünbarlangjai is elküldik a maguk falánkjait, akik csak olajat öntenek a tűzre. Nem is említem azokat titkos mesterkedéseket és gonosz összeesküvéseket, melyeknek a legjobb bizonyosságai a kegyesség eme esküdt ellenségei! Senkit sem említek név szerint, elegendő csak ujjal mutatni azokra, akiket ti is jól ismertek. A fenevadak eme zűrzavaros támadásában nem meglepő, ha azok, akik csak a dolgok bonyolult eseményeitől függnék, a zavarodottság miatt vonakodnak, miközben igazságtalanul és tisztességtelenül Krisztus szent evangéliumára hártják a hitetlenségük szégyenét. Azt kellene feltételeznünk, hogy miközben minden alvilági régió a maguk dühével csatába száll velünk, Isten kényelmesen üldögel a mennyben, s cserbenhagyja és elárulja a saját ügyét? Vagy amikor csatába szállt, akkor majd az emberek ravasz mesterkedései, vagy féktelen törtétele megfosztja Őt a győzelemtől? A pápa, mondják, hatalmas csoportot von maga után – a hitetlenség jogos büntetése az, amikor reszketnek a hulló falevél zörejétől (3Móz26:35). Ó, ti tanácsosok! Miért oly csekély előrelátással bírtok? Krisztus majd gondoskodik arról, hogy semmiféle újdonság ne lepjen meg titeket. Hamarosan megérzitek, milyen sokkal jobb Istennel kibékülve csekélységgé megvetni a rettentést, és megnyugodni az Ő védelmében, mintsem nyílt háborúskodással zaklatni Őt az ördög és a képmutatók haragjával. Igazság szerint mindezen viták után a babonáság, mely mostanáig uralkodott a pápa védelmezőiben nem más, mint jól beültetett gonoszság,<sup>63</sup> s úgy vélik, nem is törölhető ki, mert ha megpróbálnák, az kijavíthatatlan sérüléseket okozna. Azoknak azonban, akik törődnek Isten dicsőségével, meg vannak áldva a valódi kegyességgel, ennél sokkal fontosabb dolgokat kell a szemük előtt tartani, s úgy kell magukat alávetni Isten akaratának, hogy az Ő gondviselésének minden eseményét elfogadják. Ha nem ígért volna nekünk semmit, akkor lenne ok a félelemre és az állandó ingadozásra, mivel azonban oly gyakran kijelentette, hogy az Ő segítségének soha nem leszünk híjával Krisztus királyságának a fenntartásában, a rátámaszkodás erre az ígéretre az egyetlen szilárd alapja a helyes cselekvésnek. Ezért kedves testvéreim az a kötelességünk, hogy amennyire csak tőletek telik, s amennyire csak az elhívásotok megköveteli, tegyetek szívbeli erőfeszítéseket, hogy az igaz vallás visszanyerhesse a tökéletes állapotát. Nem szükséges elmondanom, mennyi fáradsággal igyekeztem mindezülig elvágni a zavargás minden lehetőségét, sőt, az angyalokkal együtt a

<sup>60</sup> A kardinálisok és a püspökök

<sup>61</sup> A római katolikus papság

<sup>62</sup> A kolostorok

<sup>63</sup> A latinban „*malam, bene positum*” a francia fordító a kifejezéseket közmondásoknak veszi: „*comme dit le proverb, un mal qui est bien en repos*”. Az angol változatban: „jól leülepedett”.

Legfőbb Bíró előtt teszek tanúvallomást arról, hogy nem az én hibám, ha Krisztus királysága nem fejlődik csendesen, minden sérelem nélkül. S úgy vélem, az óvatosságomnak köszönhetően nem lépték túl egyesek a saját korlátaikat. Nos, jóllehet Isten az Ő csodálatos ügyességével továbbvitte az egyháza helyreállítását, mint azt én remélni mertem, mégis helyes megemlékezni arról, amit Krisztus tanított a tanítványainak: nevezetesen hogy a békesség által nyerik meg a lelkeiket (Lk21:19).

Ez a látomás egyik célja, amit Dániel megmagyarázott. A követ, amely megsemmisítette az Istennel háborúzó királyságokat, nem ember keze formálta, s noha durva és csiszolatlan volt, mégis hegygé növekedett. Úgy véltem, emlékeztetni kell benneteket erre, hogy nyugodtak maradjatok a fenyegető mennydörgések között, míg az üres felhők mennyei közreműködéssel szertefoszlának. Nem kerülte el a figyelmemet, ha nem is említem az elmúlt harminc év számtalan tüzét, hogy micsoda sértéseket szenvedtetek el az elmúlt hat hónap során. Sok helyütt mily gyakran tört rátok a bösz csöcselék, s mily gyakran támadtak benneteket hol kövekkel, hol karddal! Miképpen szőtték a terveiket ellenetek az ellenségeitek, s nyomták el békés összegyülekezéseiteket hirtelen és váratlan erőszakossággal! Miképpen vágtak le közületek egyeseket az otthonaikban, másokat pedig az úton, majd tették ki a holttesteket a nevetség tárgyának, asszonyaitokat meggyalázták, sokakat közületek megsebesítettek, s még a terhes anyát is átdöfték, otthonaitokat pedig feldúlták és lerombolták. De jóllehet jöjjenek hamarosan még kegyetlenebb dolgok, minden erőfeszítésekkel azon kell igyekeznetek, hogy Krisztus elfogadott tanítványai lehessetek és az Ő iskolájában tanulhassatok bölcsességet, s az ily féktelenül cselekvő istentelenek örültsége ne foszson meg benneteket attól a mértékletességtől, mely kizárólagosan győzte és verte le őket mindezidáig. Ha pedig a nyomorúságotok hosszassága meggyengít benneteket, tartsátok észben azt az ünnevelt prófécia, melyben az egyház állapota van lefestve az életben. Isten ez által mutatja meg a prófétájának, miféle küzdelmek és aggodalmak, bajok és nehézségek vártak a zsidókra a száműzetésük végétől és az örömteli hazatérésüktől kezdve egészen Krisztus eljöveteléig.

Az idők hasonlósága ránk is vonatkoztatja ezeket a jóslatokat, s alkalmassá teszi azokat a mi használatunkra. Dániel gratulált a nyomorult egyháznak, mely oly sokáig merült a gonoszság áradatába, mikor az évek számolgotásából rájött, hogy a szabadulásnak a Jeremiás által megjövendölt napja küszöbön áll (Jer25:12 és 29:10). Kap azonban egy választ, miszerint a nép sorsa a hazatérés engedélyezésétől számítva annyival keservesebb lesz, hogy még levegőt is alig vehetnek majd az elnyomó gonoszságok sorozata alatt. A legkeserűbb fájdalommal és megannyi szomorúsággal vészelte át a nép a hetven évet, most azonban Isten hétszeresre terjeszti ki az időszakot, s belsőleg mér halálos csapást a szíveikre. Nemcsak azt jelenti ki, hogy a népnek a hazatérésük után össze kell szednie az erejét és fel kell építenie a várost és a templomot, miközben újabb aggodalmakat kell elszenvedniük, de új bajokat is jövendöl már az örömük legelején, pedig még alig ízlelték meg a kegyelem édességét. Aztán, a hamarosan bekövetkező megpróbáltatásokat illetően, az itt bemutatott sokféle lajstrom megrémít még bennünket is, akik pedig csak hallottunk ezekről: akkor mennyire keserű és kétségbeejtő lehetett annak a kezdetleges nemzetnek! Látni a templom megszenteltségtelenítését az istentelen zsarnok által, amint a szent rítusai szégyenletesen keverednek a gyalázatos mocsokkal, a törvénykönyveit a tűzre vetik, az egész ceremóniát eltörlik – micsoda szörnyű látvány! Miután mindenkit, akik megvallottan kitartottak bátran és állhatatosan az istentisztelet mellett, elfogtak, és ugyanabba a tűzbe vetettek, miképpen volt képes a szelíd és gyenge mindezt a legnagyobb szörnyülködés nélkül szemlélni? Hiszen az volt a zsarnok szándéka, hogy a kegyetlenség a kevésbé komolyakat a hitük megtagadására ösztönözze. A makkabeusok alatt látszólag némi levegőhöz jutottak, de hamarosan ismét a legkegyetlenebb mézszárlás lett az osztályrészük, mely soha nem volt híjával a siralomnak és a jajszónak sem. Miután ugyanis az ellenség messze felülmúlta őket erőben és fegyverzetben, semmi más nem

maradt az egyház védelmében fegyvert ragadók számára, csak az, hogy elrejtőzzenek a vadállatok barlangjaiban, vagy az erdőkben bujkáljanak a legnagyobb gyötrelmek közepette, végtelen ínségben. A kísértés másik forrása is felbukkant, mivel az istentelen és aljas emberek, amint Dániel mondja képmutató beszédekkel, csatlakoztak Júdáshoz és a társaihoz, s ezzel a mesterkedéssel a Sátán becstelensége úgy tapadt a Júdás által összeszedett csapathoz, mintha rablók hordája lettek volna (Dán11:34). De semmi sem okozott nagyobb fájdalmat a kegyeseknek, mint látni, hogy maguk a papok árulják el a templomot és az istentiszteletet a bűnös megállapodásaikkal, melyeket a saját maguk érdekeit szem előtt tartó becsvágy diktált nekik. Nemcsak adták-vették ugyanis azt a szent méltóságot, de gyilkosoknak és hazaárulóknak is engedték megvásárolni. Ezért történt, hogy a mindenféle rendű és rangú emberek egyre istentelenebbek lettek, s a romlás mindenütt a tisztátalansággal együtt sokszorozódott. Ezért noha a körülméletlenség, és az áldozatok bemutatása még használatban voltak, a várakozás Isten országára Krisztus megjelenésekor furcsa és sosem hallott csodaszámba menő dologgá vált. S valóban csak nagyon kevesek méltók még erre a dicséretre is. Ha tehát az egyháznak abban a méltatlan eltorzulásában, a számos szétszórattatásában és félelmetes rettegéseiben, a föld letarolása, a lakóhelyek elpusztítása és az ennek következtében közvetlenül fellépő életveszély közepette Dániel eme próféciaja tartotta a lelket a kegyesekben, mikor a vallásos ceremóniák a homályba merültek, a tanítás majdnem teljesen megszűnt, s a papok voltak a legromlottabbak, minden szent rendelést pedig megszüntettek – mennyire szegényteljesek leszünk mi magunk, ha a gyávaságunk folytán az evangélium tisztasága, amiben Isten az atyai ábrázatát mutatja be nekünk, nem emel minket minden akadály fölé, és nem támaszt minket fel fáradhatatlan állandósággal? Kétségtelen, hogy Isten szolgálói a saját korukhoz igazították a próféta jövendöléseit a babiloni száműzetésről, s ezzel enyhítették az őket sújtó megpróbáltatások nyomását. Nekünk is az atyák nyomorúságán kell tartanunk a szemünket, hogy ne ellenezzük az egyesítésünket annak az egyháznak a testületével, amelyről meg van írva: „Oh te szegény, szélvészről hányt, vigasztalás nélkül való! Ímé, ólomporba rakom köveidet, és zafírokra alapítalak.” (Ézs54:11).

Miután azonban az egyház elpanaszolta, hogy úgy felszántották a hátát az istentelenek, mint a szántóvetők a földet a barázdáikkal, mégis rögtön utána azzal dicsekszik, hogy a köteleiket elvágta az igazságos Isten (Zsolt129:1-4). A próféta tehát nemcsak a reménységre és türelemre buzdít minket azoknak az időknek a példájával, hanem hozzáteszi a Lélek által diktált buzdítást is, ami Krisztus egész uralkodására kiterjed, s ránk is vonatkozik. Nem okoz tehát nehézséget úgy tekinteni önmagunkra, mint akiket azok közé sorol, akik majd megpróbáltatnak és megtisztíttatnak tűz által, mivel a felbecsülhetetlen boldogság és dicsőség, ami ebből a folyamatból származik, több, mint elégtétel annak minden keresztyéért és nyomorúságáért. S jóllehet ezek a dolgok a többség számára unalmasak, de nehogy a lustaságuk és az ostobaságuk túl tunyává tegyen bennünket, mélyen a szívünkbe kell vésnünk a próféta intését, miszerint az istentelenek istentelenül fognak cselekedni, mert semmit sem értenek, Isten fiai viszont felruháztatnak azzal a bölcsességgel, mely megtartja őket az isteni elhívásuk útján. Érdemes tehát megfigyelni az általánosan észlelhető hatalmas vakságnak a forrását, hogy a mennyei tanítás bölcséje tehessen bennünket. Ezért történik meg, hogy a sokaság szidalmazza Krisztust és az evangéliumát, gond, félelem, vagy mindennemű veszélyérzet nélkül merülve bele ebbe, s nem rázza őket fel Isten haragja a lázas és komoly vágyakozásra az után a megváltás után, mely egyes-egyedül képes minket kimenteni az örök pusztulás mélységéből. Emellett megragadják őket a luxus, a gyönyörök és más csábítások, s nem törődnek a boldog örökkévalóság kilátásával. S noha van sok szekta, ahol megvetően lenézik az evangélium tanítását: egyesekre a gög, másokra a butaság, megint másokra az elme józanságának hiánya, vagy az álmos tompultság a jellemző, mégis látjuk, hogy a lenézés a világias biztonságérzetből fakad, mert senki sem száll magába a saját nyomorúságait lerázandó, hogy orvosságot találjon azokra. Mikor azonban Isten átka nehezedik ránk, és az Ő

jogos bosszúja serkent minket, az örültség csúcsa félredobni minden aggodalmat, s úgy belemerülni az örömekbe, mintha semmitől sem kellene félnünk. Mégis nagyon komoly hibája az ezer bűnben vétkeseknek, s ezerszer is rászolgál az örök halálra, ha léhán elvégeznek néhány felszínes ceremóniát Istennel kapcsolatban, majd átadják magukat a tunyaságnak és a közönynek. Emellett Pál is halálosnak mondja az evangélium illatát (1Kor2:16) a Sátán által megigézett minden elme számára. Ezért ahhoz, hogy megízlelhessük életadó illatát, meg kell állnunk Isten ítélőszéke előtt, s oda kell vinnünk a komoly félelem által megsebzett lelkiismeretünket is.

Azaz, mi a valódi értékén becsüljük meg azt az engesztelést, mait Krisztus szerzett meg nekünk az Ő drága vérén. Az angyal tehát, hogy tiszteletet és megbecsülést szerezzen Krisztus tekintélyének, az örök igazság üzenetét hozza, amit Ő a halálának áldozatával pecsételt el, s elmondja a módot és tervet, mellyel a gonoszság eltöröltetett és a jóvátétel megtörtént. Azaz, miközben a világ a vágyaiban dárídózik, minket töltsön el félelemmel a kárhozat ismerete, melyre rászolgáltunk, s alázzuk meg magunkat Isten előtt: Miközben pedig a világiak a földi gyönyörök örvényébe merülnek, mi öleljük magunkhoz szorosan ezt a felbecsülhetetlen kincset, melyben a szilárd áldottság rejlik. Gúnyolódjanak ellenségeink, ahogyan csak akarnak, minden embernek magának kell arról gondoskodnia, hogy Isten jóindulatú legyen vele, s világos, hogy a hitnek magát az alapját forgatják fel azok, akik úgy vélik: kétséges dolog Őt segítségül hívni. Csak gúnyolódjanak a hitünkön olyan ingerülten, ahogyan csak nekik tetszik, mi viszont legyünk arról meggyőződve, hogy senki nem kapja meg Isten jóindulatát másként, csak mint Tőle származó ajándékként. Az emberek ugyanis kizárólag Krisztus támogatásával nevezhetik Istent „Atyának” szabad és békés lelkiismerettel. A kegyesség követése azonban soha nem virágzik úgy bennünk, amint kellene, amíg meg nem tanuljuk felemelni elménket. Az ugyanis nagyon hajlamos arra, hogy a földön csússzon-másszon, ezért a mennyei életen való elmélkedésben kell szüntelenül gyakoroltatnunk. S ebben a vonatkozásban az emberi faj meglepő hiábavalósága mutatkozik meg, mivel valamennyien ékesszólóan beszélnek, mint a filozófusok az élet rövidegéről, de mégsem vágyik senki az örök létezésre. Így mikor Pál a kolossébeliek hitét és nagylelkűségét dicséri, nagyon jogosan mondja, hogy a mennyekben letett reménységre lettek megelevenítve (Kol1:5). S mikor máshol a számunkra a Krisztusban megnyílt kegyelem eredményeit tárgyalja, ezt mondja róla: úgy kell megépülnünk általa, hogy minden istentelenség és világi kívánság megöldöklöttessék, s mértékletes, igaz és kegyes életet kell élnünk ebben a világban, várván az áldott reménységet, és a nagy Isten és a mi Megváltónk Jézus Krisztus dicsőséges eljöveteletét (Tit2:12-13). Mentessin hát minket ez a várakozás minden akadálytól, s vonjon minket magához, mert lépjen bár a világ több mint epikureánus mocsokba, még buzgóbban kell küzdenünk, nehogy elérjen minket a fertőzés. S bár az tényleg nagyon szomorú, hogy nagy tömegek fognak szántszándékkal elkárhozni, s vakbuzgó módon rohannak a saját pusztulásukba, ostoba őrjöngésük ne zavarjon minket, mert Dániel másik intésének kell támogatni, nevezetesen hogy bizonyos üdvösség van félretéve mindazok számára, akik be vannak írva a könyvbe. S jóllehet a kiválasztásunk el van rejtve Isten titkos tanácsvégzésében, ami a mi üdvösségünk elsődleges oka, mégis, miután mindenki örökbe fogadása, akik beoltattak Krisztus testébe hit által az evangéliumban egyáltalában nem kétséges, elégedjünk meg ezzel a bizonyossággal, s tartsunk ki az úton, melyen boldogan kezdünk el járni. Ha azonban tovább kell küzdenetek (s kijelentem, hogy még komolyabb küzdelmek várnak rátok, mint amilyeneket most láttok), s bármiféle támadással tör ki az istentelenek örültsége úgy, mintha a földalatti régiókat keverné fel, emlékezzetek rá, hogy utatokat a küzdelem mennyei Mestere jelölte ki, Aki a törvényeinek annál szívesebben kell engedelmeskednetek, mert Ő lát majd el benneteket erővel mindvégig.

Miután tehát nem törvényes a számomra elhagyni a helyet, ahová Isten állított engem, nektek ajánlottam ezt a munkámat abbéli vágyam zálogaként, hogy a segítségetekre lehessenek,

mígnem a földi vándorutam befejeztével a mi mennyei Atyánk az Ő mérhetetlen könyörületéből egybegyűjt minket az Ő mennyei örökségéhez.

Vezessen benneteket az Úr az Ő Lelkével, s védelmezzen benneteket, szeretett testvéreim az Ő saját védelmével az ellenségeitek minden tervével szemben, s tartson meg benneteket az Ő legyőzhetetlen hatalmával.

Kálvin János,  
Genf, 1561. augusztus 19.

## **Ima**

melyet Kálvin János szokott elmondani az előadásai kezdetén

Add meg, Ó Uram, hogy foglalkozhassunk Te mennyei bölcsességed titkaival, s tehessünk valódi előrelépést a kegyességben a Te dicsőségedre és a magunk épülésére. *Ámen.*

Ez az ima nem szerepel, az 1617-es genfi kiadásban, de benne van az 1571. éviben. A francia változat így fordítja: „Adja meg az Úr nekünk, hogy úgy tárgyalhassuk az Ő mennyei bölcsességének titkait, hogy az valóban a hasznunkra váljon az Ő szent nevének félelmében, az Ő dicsőségére és a magunk épülésére. Ámen.”



# Kommentár Dániel próféta könyvéhez

## Első előadás

### Kálvin János előszava a Dániel könyvével kapcsolatos előadásaihoz

Dániel próféta könyve következik az alábbi megjegyzések után, s ennek haszna majd jobban meglátszik, ahogyan haladunk előre, mert nem lehet azonnal alkalmas módon elmagyarázni. Most azonban csak előízt éreztetek az olvasóval, hogy előkészítsem az elméjét és felkeltsem a figyelmét. Mielőtt azonban ezt megtenném, rövid összefoglalóját adom a könyvnek. A könyvet két részre oszthatjuk, s ez a felosztás lényeges segítséget jelent majd nekünk. Dániel ugyanis azt mondja el nekünk, miképpen tett szert befolyásra a hitetlenek felett. Neki arra volt szüksége, hogy a prófétai hivatalba valami páratlan és szokatlan módon jusson. A zsidók állapota, amennyire ez közismert, nagyon zűrzavaros volt, hogy mindenki számára nehéznek bizonyul annak megállapítása: létezett-e egyáltalában próféta. Először Jeremiás élt, majd őt követte Ezékiel. A hazatérésük után a zsidóknak megvoltak a maguk prófétái, de Jeremiás és Ezékiel már majdnem kitöltötték a hivatalukat, mikor Dániel követte őket. Mások, amint már láttuk, például Aggeus, Malakiás és Zakariás a nép buzdítására lettek prófétákká, s ezért az ő feladataik részben korlátozottak voltak. Dánielt azonban aligha tartották volna prófétának, ha – amint említettük – Isten nem jelölte volna őt ki figyelemre méltó módon. A hatodik fejezet végén majd látjuk, hogy isteni módon ruháztatott fel figyelemre méltó jelekkel, hogy a zsidók biztosan meggyőződhesse az arról: rendelkezik a próféta ajándékával, hacsak nem voltak aljasul hálátlanok Istennel szemben. Dániel nevét ismerték és tisztelték Babilon lakosai. Ha a zsidók megvetettek bármit, amit a világi pogányok bámultak, akkor ez vajon nem Isten kegyelmének szándékos elfojtása és lábbal tiprása volt? Dániel tehát biztos és látványos jelekkel rendelkezett, mellyel elismerhették Isten prófétájának és megkérdőjelezhetetlenné vált az elhívása.

Ezután következik a második rész, melyben Isten Dániel közreműködésével jelenti ki azokat az eseményeket, melyek majd rákövetkeznek az Ő választott népére. A látomások tehát a hetedik fejezettől kezdődően a könyv végéig főként Isten egyházára vonatkoznak. Ezekben Isten jelenti ki, hogy mi fog megtörténni a jövőben. S ez az intés annál is szükségesebb, mivel a megpróbáltatás komoly volt, hiszen a zsidókra egy hetven évig tartó száműzetés várt, de miután visszatértek az országukba, Isten meghosszabbította a száműzetésüket még hetven évhéttel. Így a késleltetés meghiúsult. A lelkük ezerszer is megtörhetett, vagy akár el is csüggedhetett, mert a próféták oly magasztosan beszéltek a megváltásukról, hogy a zsidók egy különösen boldog és virágzó állapotot vártak rögtön a babiloni fogságból bekövetkezett szabadulásuk után. Mivel azonban oly sok megpróbáltatás érte őket, sőt, ezek nem is rövid ideig, hanem több, mint négyszáz éven át tartottak, a megváltásuk pusztán illúzióknak tűnhetett, hiszen még csak hetven évnyi fogság volt a hátuk mögött. Kétségtelen, hogy a Sátán sokak elméjében lázadást szított, mintha Isten csak gúnyolódott volna, mikor kihozta őket Káldea földjéről és hazavitte a saját országukba. Ezek miatt az okok miatt mutatja meg Isten a szolgájának egy látomásban, hogy milyen sok és komoly megpróbáltatás várt még az Ő választott népére. Emellett Dániel a próféciáiban a korábban rejtett eseményeket írja le majdnem történelmileg. S azért volt erre szükség, mert ezekben a viharos társadalmi megrázkódtatásokban a nép soha nem ismerte volna fel, hogy ezeket Dániel isteni kijelentés által kapta, ha az isteni bizonyosságtételt nem követte volna maga az esemény is. Ennek a szent embernek úgy kellett beszélnie és prófétálnia a jövőről, mintha azt mondta volna el, ami már bekövetkezett. De meglátjuk majd szép sorjában mi is mindezeket. Most visszatérek arra, amivel kezdtem, nevezetesen hogy meglássuk pár szóban,

mennyire hasznos ez a könyv Isten egyháza számára. Először is, maga a témája mutatja, hogy Dániel nem a saját megítélése alapján beszélt, hanem bármit mondott, azt mind a Szentlélek diktálta. Hiszen honnan tudhatta volna azokat a dolgokat, melyeket majd később látunk, ha csak emberi bölcsességgel lett volna megáldva? Például azt, hogy más birodalmak támadnak majd és törlik el azt a Babiloni Birodalmat, melynek a legnagyobb volt akkor a tekintélye a világban? Vagy miképpen lett volna képes megjósolni Nagy Sándort és utódait? Hiszen jóval Nagy Sándor születése előtt Dániel már elmondta, hogy mit kell neki véghezvinnie. Azután megmutatta, hogy az ő királysága se marad fenn, mert közvetlenül négy szarvra oszlik. Más események szintén világosan bemutatják, hogy a Szentlélek által szólt. A bizonyosságunkat ebben már történetek is megerősítik, ahol azokat a különféle nyomorúságokat mutatja be, melyeknek az egyház lesz kitéve a két legkegyetlenebb ellenség, Szíria és Egyiptom királyai között. Először felidézi a tárgyalásaikat, majd ellenséges betöréseiket mindkét oldalon, majd a sok változást, mintha ujjal mutatna magukra a dolgokra. Így halad végig az egész folyamaton, mintha Isten szólna az ő szájával. Ez tehát egy hatalmas lépés, s nem sajnáljuk megtenni, ha elismerjük, hogy Dániel csak a Szentlélek eszköze volt, aki soha semmit nem mondott saját magából kiindulva. S a megszerzett tekintélye, amely arra indította a zsidókat, hogy tökéletesen megbízzanak a tanításában, ránk is kiterjed. Valóban szégyenteljes és aljas a hálátlanságunk, ha nem öleljük őt magunkhoz Isten prófétájaként, akit a kaldeusok is kénytelenek voltak tisztelni – az a nép, akiről közismert, hogy tele vannak babonával és göggel. Ez a két nemzet, az egyiptomiak és a kaldeusok mindenki más fölé helyezték magukat. A kaldeusok ugyanis úgy vélték: csakis bennük lakozik a bölcsesség. Ezért soha nem ismerték volna el Dánielt, míg a valóság nem kényszerítette őket erre, s az arra vonatkozó megvallás, miszerint ő Isten igazi prófétája, ki nem csikarta volna ezt belőlük.

Miután Dániel tekintélye ezen a módon nyert megerősítést, most szólnunk kell néhány szót a témákról is, melyekről beszél. Az álmok magyarázatát illetően az első Nabukodonozor álma, mely nagyon fontos, mert amint majd látjuk, bemutatja, hogy miképpen múlik el a világ minden csillogása és hatalma, s Krisztus királysága marad egyedül stabil, és semmi más sem tartós. Nabukodonozor második álmában Dániel bámulatos állhatatossága kerül bemutatásra. Valóban nagyon szégyenletes volt az egész világ leghatalmasabb uralkodója levettetésének hivatala, amiképpen azt megmondta: „Felmagasztaltad magad az emberek fölé, és istenként imádtattad magad, ezután állattá fogsz változni!” Egyetlen ember sem merészelt volna azokban a napokban így szólni az uralkodóhoz, sőt, ki meri akár csak gyengéden meginteni őket, ha egyáltalában vétkeznek? Mikor tehát Dániel rettenhetetlenül megjósolta Nabukodonozor királynak a rá váró kegyvesztettséget, azzal az állhatatosságának ritka és emlékezetes bizonyosságát adta. S ezen a módon az elhívása is elpecsételtetett, mivel a bátorsága Isten Lelkétől származott.

A második rész azonban különösen méltó a figyelemre, mert abban azt látjuk, hogy miképpen viseli gondját Isten az Ő egyházának. Isten gondviselése valóban kiterjed az egész világra. Ha ugyanis egy verebecske sem esik le a földre az Ő engedélye nélkül, akkor kétségtelenül gondoskodik az emberi fajról is (Mt10 és Lk12)! Semmi sem történik tehát velünk véletlenségből, hanem Isten ebben a könyvben ad nekünk világosságot, ahonnan megtudjuk, hogy az egyházat az Ő speciális gondoskodása tárgyaként kormányozza. Ha a dolgok annyira zavarosak lennének a világban, hogy valaki azt gondolhatná: Isten alszik a mennyben, s megfélekedett az emberi fajról, akkor bizonyos, hogy azoknak a napoknak a változásai ilyenek, mert oly sokrétű, kiterjedt és változatos változásokat látunk, hogy még a legmerészebbeket is összezavarja, mert vége-hossza nem volt a háborúknak. Egy ideig Egyiptom kerekedett felül, máskor meg zendülések törtek ki Szíriában. Látván tehát, hogy minden a feje tetejére állt, mi mást gondolhattak volna, mint hogy Isten magára hagyta a világot, s a zsidók nyomorultul csalódtak a reményeikben? Ők úgy vélték: miután Isten volt a szabadítójuk, Ő lesz a biztonságuk örök őre is. S jöllehet minden nemzet egyformán ki volt

téve a közös mézszárlásnak, mégis, ha a szírek győztek Egyiptommal szemben, akkor visszaéltek az erejükkel a zsidókkal szemben, s Jeruzsálem mondhatni a prédájukká és a győzelmük jutalmává vált. Ha viszont a másik fél győzött, megbosszulták a sérelmeket, vagy legalábbis elégtételt vettek a zsidókon. Azaz, a nyomorult népet mindenfelől nyúzták, s az állapotuk sokkal rosszabb volt a szülőföldjükre történt visszatérés után, mintha örökre száműzöttek, vagy idegenek maradtak volna más területeken. Mikor tehát intést kaptak a jövőre nézve, ez volt a legjobb támaszték, melyen megnyugodhattak. De ugyanennek a tanításnak a használata miránk is vonatkozik manapság. Látjuk, mintegy tükörben, vagy képen, hogy Isten mennyire törődik az egyházával még mikor látszólag minden vele kapcsolatos gondoskodást elvetett. Ezért mikor a zsidók ki voltak téve az ellenségeiktől elszenvedett sérelmeknek, ez nem volt más, mint Isten céljainak megvalósulása.

A második részből meglátjuk csodálatos megőrzésüket, mégpedig Isten hatalmának nagyobb és meglepőbb gyakorlásán keresztül, mintha békében éltek volna, és senki nem zaklatta volna őket. Ezt a 7-9. fejezetekből ismerjük meg. S miután Dániel az éveket Krisztus eljöveteleig számolja, mennyire világos és konkrét az a bizonyosság, amit szembeállíthatunk a Sátánnal és az istentelenek gúnyolódásaival! S mennyire biztos, hogy Dániel könyvét ismerősen használták az emberek még az esemény bekövetkeztét megelőzően. Mikor azonban megszámlolja a hetven hetet, s azt mondja, hogy Krisztus ennek leteltével jön el, minden ember jöhet, hencegphet és kérkedhet felfuvalkodottan, mégis megítéltetnek, mert Krisztus az a Megváltó, Akit Isten az idők kezdetétől kezdve megígért. Ő ugyanis nem akarta őt ama legbizonyosabb bemutató nélkül megismertetni, amire a matematikusok soha nem lesznek képesek eljutni. Először is érdemes megfigyelni, hogy Dániel később tárgyalta az egyház különféle megpróbáltatásait, és prófétált azokról az időről, amikor tetszik majd Istennek megmutatni az egyszülött Fiát a világnak. Értekezése Krisztus hivataláról a hitünk egyik alapvető támasza. Nemcsak az eljövetelet írja le ugyanis, hanem kihirdeti a törvény előképeinek eltörlését is, mert a Messiás az eljöveteleivel teljes mértékben betölti majd a törvényt. S mikor Krisztus halálát jövendöli, azt is megmutatja, mi célból kell meghalnia: hogy áldozatával eltörölje a bűnt és elhozza az örök igazságot. Végül azt is meg kell említeni, hogy miután tanította a népet a keresztjeik hordozására, arra is figyelmezteti őket: az egyház állapota még a Messiás eljövetele után sem lesz nyugodt. Isten fiainak mindvégig háborúzni kell, s nem szabad mindaddig a győzelmük bármiféle gyümölcsében reménykedni, míg fel nem támadnak a halottak, és Maga Krisztus össze nem gyűjt minket az Ő mennyei birodalmába. Most pedig, miután pár szóban megláttuk, vagy inkább megízleltük, mennyire hasznos és gyümölcsöző a számunkra ez a könyv, rátérek magukra az Ígésekre. Amint mondtam, csak néhány dolog előízét szerettem volna éreztetni, s a könyv olvasása majd jobban megmutatja, miféle hasznunk származik minden egyes fejezetéből.

# 1. fejezet

## Dániel 1:1-2

**1. Jojakim, Júda királya uralkodásának harmadik esztendejében jöve Nabukodonozor, a babiloni király Jeruzsálemre, és megszállá azt.**

**2. És kezébe adá az Úr Jojakimot, a Júda királyát, és az Isten háza edényeinek egy részét; és vivé azokat Sineár földére, az ő istenének házába, és az edényeket bevivé az ő istenének kincsházába.**

Anno tertio regni Jehoiakim regis Jehudah venit Nebuchadnezzar rex Jerosolyma Babylonis, et obsedit eam.

Et tradidit Deus in manum regis Jehoiakim Regem Jehuda, et partem vasorum domus Dei, et traduxit ea,<sup>64</sup> in terram Sinear in domum dei sui<sup>65</sup> quod vas a posuerit in domo hesauri dei sui.

Itt nem két külön dologról van szó, hanem a próféta ugyanazokat a kijelentéseket magyarázza és erősíti meg a kifejezésváltással, és azt mondja, hogy az edényeket, melyeket Nabukodonozor Sineár földjére vitt, a kincsházában helyezte el. A zsidók, mint ez közismert, a „ház” kifejezést általánosan használják bármely hely megjelölésére, amiképpen Isten templomát is „háznak” nevezik. Meg kell említeni, hogy Sineár földje szomszédos volt Babilonnal, s Bél híres temploma, melyre a próféta nagy valószínűséggel utal, ott épült fel. Itt Dániel azt az időt jelöli meg, amikor a társaival együtt fogságba vitetett, nevezetesen Jojakim uralkodásának harmadik évében. Itt azonban egy nehéz kérdés merül fel, miután Nabukodonozor Jojakim uralkodásának negyedik esztendejében kezdett uralkodni. Miképpen ostromolhatta Jeruzsálemet, s vihette fogságba a népet tetszése szerint a harmadik esztendőben? Egyes igemagyarázók ezt a problémát azzal a számomra könnyelműnek tűnő következtetéssel oldják meg, hogy a négy évnek az ő uralkodására kell vonatkozni, ezért az időpont tehető a harmadik esztendőre. A második fejezetben azonban látjuk majd, hogy Dánielt a király előtt az ő uralkodásának második évében vitték fogságba. S ezek az igemagyarázók másik magyarázattal is előhozakodnak. Azt mondják, az éveket nem az uralkodása kezdetétől kell számolni, és ez a második esztendő volt a zsidók felett aratott győzelme és Jeruzsálem bevétele után. Ez azonban túl nyers és erőltetett. Számomra a legvalószínűbb az a feltételezés, mely szerint a próféta az első Nabukodonozor királyról beszél, vagy legalábbis a második uralkodását említi, miközben az ő atyja még életben volt. Tudjuk, hogy két király létezett ugyanezzel a névvel, atya és fia, s miután a fiú sok nagyszerű és látványos dolgot cselekedett, kiérdemelte a Nagy melléknevet. Bármit is olvasunk tehát a továbbiakban Nabukodonozor királyról nem értelmezhető másként, csak a második, a fiú vonatkozásában. Josephus azonban azt mondja, hogy a fiút az atyja küldte az egyiptomiak és a zsidók ellen, s ez volt a háború oka, mivel az egyiptomiak gyakran ösztökélték a zsidókat a dolgok megváltoztatására és csábították őket az iga letörésére is. Nabukodonozor, a fiatalabb beszüntette a háborút Egyiptomban atyja halála után, és gyorsan hazatért, nehogy egy szövetségese megelőzze őt. Mikor azonban mindent a kívánságának megfelelő állapotban talált, Josephus szerint megindította a hadjáratot és felvonult Jeruzsálem ellen. Nincs abban semmi szokatlan, sőt nagyon is megszokott dolog királynak nevezni azt, aki atyjával együtt osztozik a hatalomban. Én tehát ekképpen értelmezem ezt: Jojakim uralkodásának harmadik

<sup>64</sup> „Vagy *eos*. Mindkét olvasat helyes, mert a héberék nem használják a semlegesnemet, és azonban mégis inkább ezt használtam az utána következő miatt.” – *Kálvin*.

<sup>65</sup> „Ez nem illik sem a királyra, sem a foglyokra, mert a próféta látszólag az *edényekről* beszél, majd ugyanannak a mondatnak az ismétlése következik.” – *Kálvin*.

évében Nabukodonozor, atyja parancsára és irányítása alatt jött el, vagy ha valakinek ez tetszik jobban: maga az atya jött el. Nincs ugyanis semmi, ami ne illenék a képbe, akár az atyára, akár a fiúra vonatkoztatjuk mindezt. *Nabukodonozor* tehát, a *babiloni király jöve* Jeruzsálemre, azaz a fia kezével ostromolta Jeruzsálemet. Ha azonban másik magyarázatot tartunk jobbnak, miszerint ő maga volt ott és személyesen vívta a háborút, azt a nézetet nem fogadhatjuk el, amíg az események nem Jojakim uralkodásának harmadik évében mentek végbe. Az igemagyarázók sok hibát vétenek ebben a dologban. Josephus valóban azt mondja, hogy ez a nyolcadik évben történt, ám ő soha nem olvasta Dániel könyvét.<sup>66</sup> Tanulatlan ember volt, aki egyáltalában nem ismerte a Szentírást, sőt úgy vélem, soha nem olvashatta Dániel könyvének ezeket a verseit. Félelmetes ítélete volt Istennek egy pappal szemben, hogy olyan tudatlanná tette, mint Josephus volt. Egy másik szakaszban azonban, melyhez én is fűztem kommentárt, látszólag Metasthenest és másokat követett, akiket idéz is, mikor annak a monarchiának a megsemmisüléséről beszél. S ez látszólag jól ideillik, mert Jojakim uralkodásának harmadik évében vették be Jeruzsálemet és vittek a győztesek néhány királyi származású nemest, közöttük Dánielt és a társait is fogságba. Mikor Jojakim később fellázadt, a bánásmód, amiben részesült, sokkal szigorúbb, amint azt Jeremiás megjövendölte. Miközben azonban Jojakim Nabukodonozor engedélyével birtokolta a királyságot, Dániel már fogoly volt, így Jeremiás jóslata beteljesedett – az idő előtt érett fügék állapota javult, mert azok, akiket fogságba hurcoltak, jobb állapotban levőknek gondolták magukat a többiekénél. A próféta azonban megfosztja őket a hiábavaló dicsekvéstől, s megmutatja, hogy a korábbi foglyokkal jobban bántak, mint a nép többi részével, akik addig még megmaradhattak otthon biztonságban (Jer24:2, 8). Feltételezem hát, hogy Dániel a fogság első gyümölcsei között volt, s ez egy példája annak, hogy mennyire felfoghatatlanok a számunkra Isten ítéletei. Ha ugyanis volt bármiféle becsületesség az egész népben, akkor annak Dániel egész biztosan az egyik figyelemre méltó példája volt, hiszen még Ezékiel is a közé a három igaz ember közé sorolja, akik által Isten a legvalószínűbben megengesztelődik (Ezék14:14). Olyan volt tehát Dániel erényeinek kiválósága, hogy menyrei angyalnak tűnt a halandók között, mégis fogságba került, s úgy élt, mint a babiloni király rabszolgája. Mások, akik oly sok módon provokálták ki Isten haragját, megmaradtak nyugodtan a saját otthonunkban. Az Úr nem fosztotta meg őket a szülőföldjüktől, s attól az örökségtől, mely az örökbefogadásuk jele és záloga volt.<sup>67</sup>

Ha bárki azt akarja itt meghatározni, hogy Dániel miért volt az első fogságba hurcolandók között, azzal vajon nem a saját ostobaságát árulja el? Ezért tanuljuk meg bámulattal szemlélni Isten ítéleteit, melyek felülmúlják minden felfogóképességünket, továbbá emlékezzünk Krisztus szavaira: „Mert ha a zöldelő fán ezt mívelik, mi esik a száraz fán?” (Lk23:31)

Mint már említettem, angyali szentség volt Dánielben, még ha oly megszégyenítően száműzetett és került is a király eunuchjai közé. S ha ez történt ezzel a szent emberrel, aki gyermekkorától teljesen odaszánta magát a kegyességre, akkor vajon mekkora Isten elnézése, ha minket is megtart? Mit érdemelnénk? Közülünk ki merésznélne magát Dánielhez hasonlítani? Hisz a régi közmondás szerint még arra is méltatlanok vagyunk, hogy a saruja szíját megoldjuk. A legcsekélyebb kétely sem férhet hozzá, hogy korának körülményein keresztül Dániel Isten páratlan és rendkívüli ajándékát kívánta bemutatni, mivel ez a próba nem sújtotta le az elméjét, s nem tudta elfordítani őt a kegyesség helyes útjáról. Mikor tehát

<sup>66</sup> Kálvin kifejezése a *tam brutus homo* latinul, és *si stupide et brutal* franciául, de nyilvánvalóan túl szigorúan ítéli meg azt az elemzőt, aki oly sok versben erősíti és magyarázza meg a bibliai történetet. Emellett Kálvin látszólag átsiklott a felett, hogy *A zsidók története* 11. kötet, 8. fejezet 5. szakaszában igenis említi Dániel könyvét, sőt, még a tartalmát is alaposan ismerteti.

<sup>67</sup> Sok fény derült ezeknek az időknek a kronológiájára Kálvin óta: a későbbi igemagyarázók a Jojakim lázadása utáni harmadik esztendőre datálják, miután visszahelyeztetett a királyságba. Lásd 2Kir24:2-3. A témát nagyon világosan tárgyalja Bleek a *Theology Zeitchrist* című művében, 280. oldal, valamint Jarchi az igeszakasszal kapcsolatos értekezésében.

Dániel látta, hogy a becsületesség példájává jelöltetett, nem tért le a tiszta istentisztelet útjáról. Ami pedig azt a kijelentését illeti, hogy Jojakim Isten parancsára került Nabukodonozor király kezébe, ez a beszédforma elvesz minden, az istenfélők elméiben lehetségesen felmerülő akadályt. Ha Nabukodonozor mindenki közül a legkiválóbb lett volna, akkor Maga Isten látszólag megszűnt volna létezni, s így az Ő dicsősége a háttérbe szorult volna. Dániel azonban világosan kijelenti, hogy Nabukodonozor király nem a saját bátorsága, vagy okossága, illetve a szerencse által vette be Jeruzsálemet és győzte le a népet, hanem azért, mert Isten akarta megalázní a népét. Dániel tehát itt Isten gondviselését és ítéleteit tárja a szemünk elé, nehogy azt gondoljuk, hogy Jeruzsálemet az Ábrahámnak és utódainak tett isteni ígéret megsértésével vették be. Beszél a templom edényeiről is. Ez pedig tűnhet teljességgel nem helyénvalónak, és meg kell rendítenie a kegyesek elméit. Hiszen mit is jelent ez? Azt, hogy Isten templomát beszennyezték a gonosz és istentelen emberek. Vajon nem tett arról bizonyosságot Isten, hogy az lesz az Ő nyugalmának helye? „Ez lesz nyugovóhelyem örökre; itt lakozom, mert ezt szeretem” (Zsol132:14). Ha a világ bármely helyének bevezethetlenné kellett lennie, hát akkor a tiszteletnek itt, Isten templomában valóban épnek és mocsoktalannak kellett maradnia. Mikor tehát a templomot kirabolták, és szent edényeit megszenteltelenítették, s mikor az istentelen király elvitte azokat a maga istenének templomába azt, amit az élő Istennek szántak oda, akkor ez vajon nem sújtja le a szentek elméit? Bizonyosan nem volt senki olyannyira köszívű, hogy ez a váratlan megpróbáltatás ne sújtotta volna le. Hol van hát Isten, ha nem védi meg a templomát? Jóllehet nem ebben a világban lakik, és nincsen bezárva sem a kőből, sem a fából épült falak közé, mégis ezt a lakóhelyet választotta Magának (Zsolt80:2, 99:1,<sup>68</sup> Ézs37:16), s gyakorta a prófétái közreműködésével mondotta a trónját a kerubok közé helyezettnek. Mit jelent hát mindez? Amint már mondtam, Dániel Isten ítéletére hívja fel a figyelmünket, s egyetlen szóval biztosít minket róla: nem kell meglepődnünk, hogy Isten ennyire súlyos büntetéseket szab ki az istentelen és gonosz hitehagyottakra. Isten neve alatt ugyanis fennáll egy hallgatóságos ellenmondás: az Úr nem jogos ok nélkül adta át Jojakimot a babiloniak kezébe. *Isten* tehát megtette őt prédának, hogy megbüntethesse az istentelen népe lázadásáért. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 1:3

**3. És mondá a király Aspenáznak, az eunuchok<sup>69</sup> fejedelmének, hogy hozzon az Izrael fiai közül és királyi magból való s előkelő származású ifjakat,**

Et mandaviti<sup>70</sup> Rex Aspenazo<sup>71</sup> principi eunuchorum, ut educeret e filiis Israel et ex semine regio, et ex principibus.<sup>72</sup>

Dániel itt folytatja a történetét, s megmutatja miképpen vitték a társaival együtt fogságba. A király megparancsolta, hogy hozzanak ifjakat, de nem a köznépből, hanem a királyi nemességből, akik előtte álltak, azaz szolgáltak neki. Ebből megtudjuk, miért választották ki Dánielt és a társait: mert királyi magból származó nemes ifjak voltak, vagy legalábbis olyan szülőktől származtak, akiknek a rangja fölülmúlta másokét. A király ezt célzatosan tette: így akarta magát győztesnek mutatni. S céllal tervezhette azt is, hogy megtartja a tűszokat a saját hatalmában, mert amint majd látjuk, abban reménykedett, hogy akik az ő palotájában nevelkednek, azokat a zsidók elkorcsosultaknak és ellenségeknek fogják tekinteni. Ezért a király úgy vélte: a jelenlétük az ő számára bizonyul majd hasznosnak.

<sup>68</sup> Mindkét helyen a frigyláda tetején levő kerubokról van szó – *a ford.*

<sup>69</sup> A Károli-fordításban itt az *udvarmesterek* szó szerepel – *a ford.*

<sup>70</sup> Vagy, kihirdette. – *Kálvin.*

<sup>71</sup> Vagy, mondta Aspenáznak, amiképpen a hébert kifejezést megtartók fordítják. – *Kálvin.*

<sup>72</sup> Vagy, véneket. – *Kálvin.*

Abban is reménykedett, hogy mivel nemesi származásúak voltak, a zsidók békülékenyebbek lesznek, s így elkerül minden, azokat a nyomorult száműzötteket fenyegető veszélyt, akik királyok és nemesek rokonai voltak. A szavakat illetően, Aspenázt az eunuchok fejedelmét szólítja, s az eunuch név alatt azokat az ifjakat érti, akik a király palotájában nevelkedtek, hogy aztán a nemesek közé kerüljenek. Aligha lehetséges ugyanis, hogy Aspenáz más vezetők fölött álló lett volna. Innen azonban megtudjuk, hogy a fiúk, akiket a király tisztességben tartott, az ő felügyelete alatt álltak. A héberek az eunuchokat a סריסים *serisim* névvel illetik, s ez a név bizonyos előljárókra vonatkozik. Pótifár például szintén ezzel a névvel szerepel, noha volt felesége. Így ez a név a Szentírásban mindenütt a király szatrapáira (alkirályaira) vonatkozik (1Móz37:36, 1Móz40:2, 7). Mivel azonban a szatrapákat szintén a nemes ifjak közül választották, valószínűleg eunuchoknak nevezték őket, még ha nem is tették őket azzá. Josephus mégis tudatlanul kijelenti, hogy ezeket a zsidó gyermekeket kasztrálták. De amint már mondtam, mikor az eunuchok a keleti királyok luxuscikkeiként léteztek, rendszerint azokat az ifjakat illették ezzel a névvel, akik egyfajta nemesi iskolába jártak, s később a különböző provinciákba kerültek ki vezetőknek.

*A király tehát megparancsolta, hogy hozzanak hozzá királyi magból való, előkelő származású ifjakat.* A mondatot tehát úgy kell magyarázni, hogy nem a köznépből parancsolt odahozni valakit, hanem királyi származásúakat, hogy még világosabban a legyőzőjüként mutakozzon, aki mindent úgy tesz, ahogyan akar. Azokra a „vénekre” gondol, akik Júdea királya alatt a legfőbb tekintéllyel rendelkeztek. S Dániel is közülük származott, amint azt majd később látjuk. A פרתמים *pharthmim*, *hercegek* szót a *Perah* szóból származtatják, ami az Eufrátesz, s a fordítók olyan előljárókat értenek alatta, akikre az Eufrátesz partján elterülő provinciákat bízta, de ez nem illik bele a jelen igeszakaszba, ahol a zsidókról van szó. Most már látjuk ennek a névnek az általános jelentését, s azt, hogy valamennyi előljárót értenünk kell alatta.<sup>73</sup> A többit majd holnap.

## Ima

Add meg nekünk mindenható Isten, mivel oly tiszta tükörben tártad elénk ókori néped iránti csodálatos gondviselésedet és ítéleteidet, hogy mi is meg legyünk győződve arról, hogy a te kezéd és védelmed alatt állunk. Add, hogy Rád támaszkodva remélhessük a vezetésedet, történjen bármi is, hiszen Te soha nem hagyod figyelmen kívül a biztonságunkat, s így biztos és nyugodt elmével hívhatunk Téged segítségül. Hadd várjunk félelem nélkül minden veszélyt a világ minden változásai közepette a Te Ígéd alapjára támaszkodva, ami soha nem tévedhet, s ígéreteidre támaszkodva hadd nyugodjunk meg Krisztusban, Akire rábízta minket, s Akit megtettél egész nyájad pásztorának. Add, hogy úgy gondoskodjon rólunk, hogy elvezessen a háborúskodásnak ezen az útján, legyen az bármennyire bajokkal terhes és kavargó, míg meg nem érkezzünk abba a mennyei nyugalomba, amit a tulajdon vérével vásárolt meg a számunkra. Ámen.

<sup>73</sup> Ez a név hatalmas véleménykülönbségeket gerjesztett az igemagyarázók között. Theodotion meg sem próbálja magyarázni. Symmachus a pártusok megnevezésének tekinti. Jeromos a *tyranni* szóval fordítja, Saadias a leszármazottainak tekinti. Aben Ezra idegen szónak véli, R. Salom Jarchi pedig perzsának, és „vezetőknek” fordítja. Hottinger és A. Pfeiffer is perzsa szónak gondolják, de más gyökérből származtatják. A legjobb megfelelőjének a *nemesek*, vagy *vének* szó tűnik.

## Második előadás

### Dániel 1:4

**4. A kikben semmi fogyatkozás nincsen, hanem a kik ábrázatra nézve szépek, minden bölcseségre eszesek, és ismeretekkel bírnak és értenek a tudományokhoz, és a kik alkalmasak legyenek arra, hogy álljanak a király palotájában; és tanítsák meg azokat a Káldeusok irodalmára<sup>74</sup> és nyelvére.**

Pueros, quibus nulla esset macula<sup>75</sup> et pulchros aspectu,<sup>76</sup> et intelligente in omni prudentia,<sup>77</sup> et intelligentes scientia et diserte exprimentes cognitionem, et in quibus vigor, ut starent in palatio regis, et ad docendum ipsos literaturam et linguam Chaldaeorum.

A tegnapi előadásban láttuk, hogy az eunuchok prefektusa, vagy vezetője miképpen kapott parancsot néhány ifjú összegyűjtésére a király és a vének leszármazottai közül. Most pedig Dániel leírja a tulajdonságait Nabukodonozor parancsának megfelelően. *Fiatalok voltak*, de nem hét-, vagy nyolcévesek, hanem már felnőtté válók, *akikben nem volt fogyatkozás*, azaz, akikben nem volt testi hiba, vagy erőtlenség. *Ábrázatra szépek* voltak, azaz értelmes és nyílt tekintetűek, *minden bölcseségre eszesek és ismeretekkel bírók*, továbbá *gondolataikat kifejezők*. Azt hiszem, azok az igemagyarázók helyesek, akik ezt a kötőszót aktív értelemben fordítják, ellenkező esetben ugyanis az ismétlés hüvös és értéktelen. Nekem úgy tűnik: itt az ékesszólásukat mutatja be, mert vannak emberek, akik belsőleg megértik a nekik bemutatott dolgokat, de nem képesek elmondani másoknak, amit az elméjükben tartanak, mert nem mindenkinek egyforma a jártassága annak pontos kifejezésében, amit gondolnak. Dániel tehát mindkét tulajdonságot említi, a tudás megszerzésének, valamint közlésének képességeit. *S akikben elevenesség volt*, mert a כח *cach* rendszerint állhatatosságot jelent, mint Ézsaiásnál is (Ézs40:9). Azok, akik félik az Istent, megváltoztatják az állhatatosságukat, vagy megújítják a keménységüket. A 22. zsoltárban is olvassuk: „Erőm, vagy keménységem kiszáradt” (Zsolt22:16). Hozzáteszi az értelem erejét, vagy szilárdságát, a tudást, az ékesszólást, vagy az egészséges habitust, ami ugyanazt jelenti.<sup>78</sup> *Álljanak a király palotájában; és tanítsák meg azokat a Káldeusok irodalmára* (én nem tudom másképpen fordítani a ספר *sepher* szót. Ennek szó szerinti jelentése „*betű, iromány*” de itt tanulást, vagy tudományt jelent) *és nyelvére*. Most már látjuk, hogy a király nemcsak a rangjukra volt tekintettel, mikor a király és nemes gyermekek legkiválóbbjait rendelte magához, hanem arra is ügyelt, hogy az őt szolgálók ügyesek legyenek: magas rangú születésűek, amint a kifejezés mutatja, így az ékesszólásban kiemelkedőknek, s mind testi, mind elmebeli vonatkozásban reményteljesen ígéreteseknek kellett lenniük. Kétségtelenül nagy becsben akarta őket tartani, hogy a többi zsidót is megnyerhesse magának. Azaz, ha később tekintélyre tettek szert, ha a körülmények megengedték, uralkodókká válhattak Júdeában, uralmuk alatt tartván a népüket, de mégis megmaradván a Babiloni Birodalom mellett. Ez volt a király célja, ezért nincs okunk a nagylelkűségét dicsérni, mivel kellőképpen nyilvánvaló, hogy csak a maga javát tartotta szem előtt. Emellett azt is észrevesszük, hogy a tanultság és a bölcsészettudomány nem voltak annyira megvetve, mint mostanság, s a jelen kort közvetlenül megelőző korban. A

<sup>74</sup> Károlinál: *írására - a ford.*

<sup>75</sup> Mert elhagyom a már megmagyarázott hebraizmust. – Kálvin.

<sup>76</sup> Vagy, ábrázatra. – Kálvin.

<sup>77</sup> Azaz, minden bölcsességben jártas. – Kálvin.

<sup>78</sup> Aligha helyes összekeverni a testi és az elmebeli tehetségeket. Wintle nagyon ügyesen magyarázza a három mondatot, az első „a kiváló természetes képességekre”, a másodikat „a művelődésből fakadó legnagyobb fejlődésre”, a harmadikat pedig „észleléseink legügyesebb közlésére másokkal” vonatkoztatva.



barbarizmus olyan erőteljesen eluralkodott a világban, hogy már majdnem szégyenteljes dolog a nemesek számára a művelt és írástudó emberek közé számláltatni! A nemesek főleg azzal dicsekedtek, hogy híjával vannak a klasszikus műveltségnek – sőt azzal a kijelentéssel dicsekedtek, hogy napi nyelvezettel szólva „nem tudósok” voltak. Ha pedig bármelyik rangjukat versbe is foglalták az irodalomban, a tudásukra csak azért tettek szert, hogy püspökök és apátok lehessenek, de, amint mondtam, általánosságban megvetettek minden irodalmat. Látjuk, hogy a kor, amelyben Dániel élt, nem volt ennyire barbár, mert a király azt akarta, hogy ezek az ifjak, akiknek az oktatását ekképpen rendelte, a hercegei közé legyenek sorolva, de, mint említettük, a maga javára. Mégis meg kell említenünk annak a kornak ezt a szokását. Annak vonatkozásában pedig, hogy mennyi tudást és jártasságot követel meg, az látszólag nem helyénvaló, s több annál, amit ifjú koruk megenged, hogy ennyire felkészültek legyenek megfontoltságban, tudásban és tapasztalatban. Tudjuk azonban, hogy a királyok semmit sem kérnek mértékkel, s mikor bárminek a megvalósítását rendelik el, gyakorta emelkednek a felhők fölé. Így beszél itt Nabukodonozor is, s Dániel, aki beszámol a parancsairól, teszi azt királyi módon. Miután a király elrendelte, hogy a legképzettebbek közül valamennyit hozzák elé, mintha azok valóban mutattak volna figyelemre méltó jellemvonásokat, nem kell csodálkoznunk a tudásukon, jártasságukon és okosságukon. A király egyszerűen csak azt akarta, hogy azokat a fiúkat és ifjakat hozzák elé, akik eszesek és veszélyesek voltak, alkalmasak a gyors tanulásra, továbbá természetes módon voltak ékesszólók és testileg egészségesek. Ebből következik, hogy *tanulják meg*, vagy inkább *tanítsák meg azokat a Káldeusok irodalmára és nyelvére*. Látjuk, hogy Nabukodonozor király nem tanárokat követelt, hanem nemes származású és tehetséges, valamint ígéretes képességekkel rendelkező ifjakat. Azt akarta, hogy kötetlenül tanítsák őket a kaldeusok tanítására, ezért nem akarta, hogy természetes képességekkel meg nem áldott, pusztán csak csiszolt és pallérozott elméjű ifjak kerüljenek hozzá. Az a kívánsága, hogy megismerkedjenek a kaldeus nyelvvel, abból a kívánságából fakadt, hogy bizonyos fokig elválassza őket a saját nemzetüktől, s elfeledtesse velük a zsidó származásukat, s megismertette velük a kaldeus életmódot, mert a nyelv a kommunikáció páratlan köteléke. A tanulásukat illetően megkérdezhetjük, hogy vajon Dánielnek és a társainak megengedték-e, hogy megtanulják a csalással teljes tudományágakat, melyekről tudjuk, hogy a kaldeus tanítás természetéhez tartoznak. A kaldeusok ugyanis azt vallották, hogy mindenki sorsát ismerik, mint manapság is sok, magukat jövendőmondóknak nevező csaló a világban. Ők visszaéltek a megtisztelő névvel, mikor matematikusoknak nevezték magukat, mintha nem lenne tudományos tanultság külön ezektől a művészetektől és ördögi illúzióktól. Ami pedig a szavak használatát illeti, a császárok a törvényeikben egyesítik a kaldeusokat és a matematikusokat, egymás szinonimáinak tekintvén a két szót. A magyarázat azonban könnyű: a kaldeusok nemcsak azt az asztrológiát üzték, amit „törvényszékinek” neveztek, de képzetek voltak a csillagok valódi és tényleges ismeretében is. Az ókoriak azt mondják, hogy a kaldeusok azért figyelték meg a csillagok menetét, mert nem volt a világnak még egy olyan része, amelyben oly sok csillag látszott volna, mint náluk, s nem volt sehol annyira kiterjedt a látóhatár, mint Babilonban. S miután a kaldeusoknak megvolt ez az előnyük, hogy az eget ennyire az ember szeme elé tárultak, ez vezethette a tanulmányaikat, és vehette rá őket a csillagászat mélyebb megismerésére. Miután azonban az emberek elméje hajlik a hiábavaló és ostoba kíváncsiszkodásra, nem elégedtek meg a törvényes tudományokkal, hanem ostoba és romlott képzelgésekbe estek. Amit ugyanis a jövendőmondók mondanak bárki sorsát illetően, az mind pusztán csak ostoba fanatizmus. Dániel tehát tanulhatta ezeket a tudományokat, azaz a csillagászatot és egyéb bölcsészettudományokat, amiképpen Mózesről is olvassuk, hogy Egyiptom minden tudományára megtanították. Tudjuk, miképpen voltak az egyiptomiak is megfertőzve hasonló romlottsággal, de mind Mózesről, mind a prófétánkról azt olvassuk, hogy mélyenszántóan ismerték a csillagokat és az egyéb bölcsészettudományokat. S bár

bizonytalan, mit parancsolt meg a király azt illetően, hogy milyen mélyen kell ezekbe belemerülniük, mégis azt kell vallanunk, hogy Dániel amiképpen megtartóztatta magát a király ételétől és italától, úgy ezek a sátáni csalafintaságok sem vonták el, és azokba nem merült bele. Bármit is parancsolt a király, én azt feltételezem, hogy Dániel megelégedett a természetes dolgok tiszta és valódi ismeretével. Ami pedig a királyt illeti, amint már láttuk, ő csak a saját érdekeit tartotta szem előtt, mikor azt akarta, hogy Dániel és a társai egy idegen nemzetbe illeszkedjenek bele, s szakadjanak el a saját népüktől, mintha káldeai születésűek lettek volna. Most pedig ez következik:

## Dániel 1:5

**5. És rende le nekik a király mindennapi szükségletül a királyi ételből és a borból, melyből ő iszik vala, hogy így nevelje őket három esztendeig, és azután álljanak a király előtt.**

Et constituit illis rex demensum diei in die suo<sup>79</sup> ex frusto<sup>80</sup> cibi regis, et ex vino potus ejus. Et ut educarentur annis tribus et a fine illorum<sup>81</sup> starent coram rege.

Ebben az igeversben Dániel megmutatja, hogy a király magához rendelt néhány ifjút Júdeából, és azt a parancsot adta, hogy a táplálásuk során mérgezzék meg őket az ingyencségekkel, s így felejtessék el velük a saját nemzetüket. Tudjuk ugyanis, hogy ha valahol van bármilyen ravaszság a világban, az elsősorban a királyok palotájában uralkodik! Így aztán Nabukodonozor, mikor észrevette, hogy makacs nemzettel van dolga (s tudjuk, hogy a zsidók kemény és fêkezhetetlen nemzet voltak), spontán módon engedelmes szolgákat akart magának, s ezért luxuscikkkel próbálta őket megpuhítani. Ez volt az oka, amiért *adagot rendelt nekik a saját ételéből és italából*, amiképpen manapság is a legnagyobb megtiszteltetés a fejedelmek asztalánál, ha *bon-bouche* is felszolgálásra kerül, ahogyan mondják. Nabukodonozor ezt akarta Dániellel és társaival, akik jöllehet foglyok és száműzöttek voltak, hogy nemcsak ragyogóan, de egyenesen királyi módon, mondhatni királyi nemzetséggé legyenek felnevelve. A győztes jogán erőszakkal hozta el őket a szülőföldjükről, amint említettük tegnap. Ezért nem a nagylelkűség bármiféle érzésétől vezérelve cselekszik, s mikor ezeket a nyomorult száműzötteket az asztalánál látja vendégül, azt nem kell erényes cselekedetnek tekinteni. Ehelyett, mint mondtuk, ezeknek a fiúknak az elméit csillapítja le ügyesen, hogy inkább kaldeusoknak, semmint zsidóknak számíttassanak, s tagadják meg a saját származásukat. Ez volt tehát a király szándéka, de majd látjuk, hogy a király miképpen kormányozta Dánielt és társait az Ő Lelkével, s miképpen vették észre az ördög csapdait, s tartózkodtak a királyi étrendtől, nehogy megfertőződjenek. Ezt a dolgot majd a maga helyén tárgyaljuk, itt most csak megemlíti a király ravaszságát. Napi adagot rendelt ki a számukra. Nem a fôsvénység lelke diktálta ezt a napi adagot, hanem a király azt akarta, hogy az ő élelmezésük pontosan olyan legyen, mint a sajátja és a fôembereié. Hozzáteszi: *három évig kell tanulniuk*, s ez azt jelenti, hogy alapos képzettségre kell szert tenniük a kaldeusoknak mind a nyelvén, mind a tudományában. Három év elegendő mindkét cél eléréséhez, mivel mind a nyelvi, mind a tudományos területen folytatandó tanuláshoz kellően tehetséges ifjakat választott. S miután ilyen képességekkel voltak megáldva, nem meglepő, hogy a király három éves időszakot írt elő. Végül azt mondja: *aztán*, ennek a jelentése a három éves időszakot befejezően. Megmutattuk, hogy ezt nem kell a

<sup>79</sup> דִּבְרֵי, *deber*, a mindennapi „anyag” – *Kálvin*. „A napi ellátmány.” – *Wintle*. Ez a „napi kenyeret” jelenti, mint Urunk imájában is, s gyakran előfordul Mózes második könyvében.

<sup>80</sup> Szó szerint *adagot* jelent – *Kálvin*.

<sup>81</sup> Egyesek „résznek” fordítják, aminek a jelentése „valamely része”, de kétségtelen, hogy a próféta egy időtartamot ért alatta, amint azt majd hamarosan látjuk – *Kálvin*.

fiúkra vonatkoztatni, mintha a király később közülük választott volna egyeseket, mert majd a maga idejében meglátjuk, hogy a konkrét időtartam már korábban ki lett jelölve, ezért nincs szükség hosszas cáfolatra. Bizonyos, hogy a próféta a három éves időszak végéről beszél. Pont előtte mondja, hogy *azután álljanak a palotában*, de ezt is az említett időszakra vonatkozólag kell érteni. Nem kerültek azonnal a király elé, hanem el lettek különítve erre a célra. Miután a király azzal a céllal hozatta el őket, hogy azután használja a szolgálatait, Dániel kétszer ismétli: kiváló képzésben részesültek, látván, hogy a király az asztalánál, illetve egyéb feladatok ellátásában akarta igénybe venni a szolgálatukat.

## Dániel 1:6-7

**6. Valának pedig ezek között a Júda fiai közül: Dániel, Ananiás, Misael és Azariás.**

**7. És az udvarmesterek fejedelme neveket ada nékik; tudniillik elnevezé Dánielt Baltazárnak, Ananiást Sidráknak, Misáelt Misáknak, Azariást Abednegónak.**

Et fuit in illis ex filiis Jehudah Daniel, Hananiah, Misael, et Azariah.

Et imposuit illis princeps eunuchorum<sup>82</sup> nomina imposuit inquam, Danieli Balhsazar, et Hananiae Sadrak, et Misael Mesack, et Azariae Abednego.

A próféta most rátér arra, ami a tulajdonképpeni mondanivalója. Nem akart teljes beszámolót írni, de érintette röviden azt, amit szükséges volt, hogy tájékoztasson, miképpen készítette fel Isten őt a próféta hivatallatására ezt követően. Miután elmondta a királyi és nemesi magból történt kiválasztásukat, mint tehetségben, képességben, ékesszólásban, valamint testi keménységben kiemelkedőket, most hozzáteszi, hogy ő és társai is ezek között voltak. Kihagyja a többiekét, mivel semmi feljegyzésre méltót nem talál bennük, illetve mert amint mondtam, eddig a történet csak kiegészítő jellegű. A próféta szándékát kell tehát megemlíteni, hiszen száműzött volt, s királyi és pazar oktatást kapott Nabukodonozor király palotájában, hogy azután egyike lehessen az előjáróinak, s a társait is hasonló rang várta. Nem mondja, hogy a királyi ház leszármazottja volt, csak azt, hogy Júda törzséből való. Valószínű azonban, hogy inkább nemesi, mintsem plebejus családban született, hiszen a királyok inkább a saját, semmint mások rokonságából választottak maguknak előjárókat. Emellett, miután Izrael királysága kivágatott, talán a mértékletesség érzésétől vezérelten nem jegyezte fel Dániel a családját, s nem mondja ki nyíltan a nemesi és nagyírú származását. Megelégedett egyetlen szóval: ő és társai Júda törzséből származtak, s a nemes ifjak között hozták őket Babilonba. Elmondja, hogy *a neveiket megváltoztatták*, azaz a király minden eszközzel megpróbálta kitörölni a szívükből a saját népük emlékét, s elfeledtetni velük a származásukat. Ami a magyarázókat illeti, azt hiszem, a számotokra eleget mondtam, mert nem kíváncsiskodok szándékosan a nevetek illetően, ha azokat némi homály lengi körül, különösen pedig, ha ezek kaldeus nevek. Ami a héber nevetek illeti, tudjuk, hogy Dániel nevének jelentése Isten bírása, vagy ítélete. Tehát vagy Isten titkos sugallatára adták neki a szülei ezt a nevet, vagy az akkori szokásnak megfelelően hívták Dánielt ezzel a névvel Isten bírójaként. S a többiekkel is ez a helyzet, mert Ananiás jelentése: aki kegyelmet kapott Istentől, Misael jelentése: Istentől megkövetelt, Azariás pedig: Isten segítsége, vagy akinek Isten segít. Mindezt azonban már jobban megmagyarázták, ezért csak érintettem ezeket a dolgokat, mert a váltásnak nem volt kielégítő oka. Elegendő annyit tudnunk, hogy a nevetek azért változtatták meg, hogy kitöröljék Júda királyságának emlékét a szívükből. Egyes zsidók azt is kijelentik, hogy ezek voltak a bölcsek nevei. Így volt, vagy sem, a király terve mindenesetre az volt, hogy elvonja ezeket az ifjakat, s így azoknak semmi közös dolguk ne

---

<sup>82</sup> Azaz, az eunuchok vezetője – Kálvin.

legyen a választott néppel, hanem korcsosuljanak el a kaldeusokhoz hasonlóan. Dániel nem tehetett semmit, mikor az eunuchok fejedelme, vagy vezetője megváltoztatta a nevét, mert nem állt a hatalmában ezt meggátolni, s ez vonatkozik a társaira is. De volt bennünk elegendő a származásuk emlékének megtartásához, amit a Sátán a mesterkedéseivel ki akart belőlük törölni. Ám mégis nagy próba volt ez, hiszen szenvedtek a rabszolgaság eme jele miatt. Miután a nevük megváltozott, akár a király, akár Aspenáz, az előljárója akarta rájuk tenni a rabigát, mert valahányszor csak hallották a nevüket, azzal mintha a szemük elé tárta volna a saját rabszolga-mivoltukat. Látjuk tehát a névváltoztatás mögött meghúzódó szándékot, nevezetesen hogy a nyomorult száműzöttek foglyoknak, és Izrael nemzetétől elvágottaknak érezzék magukat, s ezzel a jelöléssel, vagy jellel váltak Babilon királyának és a palotájának a rabszolgáivá. Ez valóban kemény próba volt, de Isten gyermekei számára semmit sem számított, ha megvetően bántak velük az emberek között, amíg nem fertőzte meg őket semmiféle romlás. Ebből arra következtetünk, hogy isteni kormányzás alatt álltak meg tisztán és folttalanul. Dániel ugyanis ezután ezt mondja:

## Dániel 1:8

**8. De Dániel eltökélé az ő szívében, hogy nem fertőzteti meg magát a király ételével és a borral, a melyből az iszik vala, és kéré az udvarmesterek fejedelmét, hogy ne kelljen magát megfertőztetnie.**

Et posuit Daniel super cor suum,<sup>83</sup> ne pollueretur in portione cibi regis, et in vine potuum ejus, et quaesivit a magistro<sup>84</sup> Eunuchorum, ne pollueretur.

Itt Dániel megmutatja az állóképességét azt illetően, amit sem elvetni, sem elkerülni nem tudott, miközben ügyelt arra, hogy ne távolodjon el az istenfélelemtől, s ne idegenedjen el a saját nemzetétől, hanem mindig megőrizze származásának emlékét, s megmaradjon Isten tiszta, folttalan és komoly imádójának. Ezért mondja tehát, hogy *eltökélé az ő szívében, hogy nem fertőzteti meg magát a király ételével és a borral, a melyből az iszik vala, és kéré az udvarmesterek fejedelmét*, akinek a felügyelete alatt állt, hogy ne kelljen ezt megtennie. Megkérdezhető: mi volt az a különösen fontos dolog az étrendben, ami miatt Dániel úgy döntött, hogy elkerüli? Ez egyfajta babonának tűnik, vagy legalábbis Dániel lehetett túl morcos, mikor elutasította a király étrendjét. Tudjuk, hogy a tisztának minden tiszta, és ez a szabály minden korban érvényes. Semmi effélét nem olvasunk Józsefről, s nagyon valószínű, hogy Dániel minden ételmet vegyesen fogyasztott, mert a király nagy tisztességgel bánt vele. Ez tehát nem tartott örökké Dániel esetében, mert megfontolatlan vakbuzgónak, vagy, amint mondtuk, túl morcosnak tűnhetett volna. De ha Dániel csak egy ideig utasította volna vissza a királyi ételmet, a könnyelműség, és következtelenség jele lett volna, ha azután megengedte volna magának azt a szabadságot, amelytől egy időre tartózkodott. Ha azonban ezt józansággal és okkal tette, akkor miért nem tartott ki a célja mellett? Erre azt mondom: Dániel először azért tartózkodott az udvar luxusától, hogy az ne hogy megváltoztassa őt. Meg volt engedve neki és a társainak, hogy bármiféle étrendet válasszanak, de észrevette a király szándékát. Tudjuk, hogy a csábítások milyen nagy mértékben képesek megtéveszteni minket, különösen mikor finom falatokban van részünk. A tapasztalat pedig megmutatja, milyen nehéz mértékletesnek lenni, mikor minden bőségben van körülöttünk, mert a luxus közvetlenül követi a bővelkedést. Az efféle viselkedés tehát nagyon megszokott, s a tartózkodás erényét ritkán gyakorolják, ha az ellátás bőséges.

<sup>83</sup> Vagy: a szívében, azaz elhatározta magában. – Kálvin.

<sup>84</sup> Azaz, kérte a vezetőt. – Kálvin.

Ez azonban nem a teljes oka annak, ami Dánielre nehezedett. Nem egyszerűen a józanságot és a tartózkodást dicséri itt, mivel sokan elcsúrik-csavarják ezt az igeszakaszt a böjt dicséretére, s azt mondják: Dániel fő erénye abban rejlett, hogy a zöldségféléket részesítette előnyben a palota csemegéivel szemben. Dániel ugyanis nemcsak a király asztalának nyalánkságaitól akart óvakodni, miután észrevette az efféle csábításokból származó felfuvalkodás veszélyét. Ő ugyanis egyszerűen csak elhatározta a szorultságában, hogy nem ízleli meg az udvari ételmezt, mert arra vágyott, hogy az ételme is folyton emlékeztesse a szülőföldjére. Így akart élni Káldea földjén: Ábrahám szent családjából származó száműzöttek és fogolynak tekintve magát. Látjuk tehát Dániel szándékát. Egyszerűen csak azért kívánt tartózkodni az étel túl nagy bőségétől és finomságától, hogy elkerülje a Sátán csapdáit, melyeket maga körül látott. Kétségtelenül tudatában volt a saját erőtlenségének, s ezt is a dicséretére kell mondani, mivel azzal akarta elkerülni a csábításokat és kísértéseket, hogy nem bízott önmagában. Ami a király szándékát illeti, az, amint mondtam, valóban az ördög csapdája volt. Dániel elutasította, s kétségtelen, hogy Isten világította meg az elméjét az Ő Lelkével, amint imádkozott hozzá. Ezért nem akarta belevetni magát az ördög csapdáiba azzal, hogy tartózkodott a királyi étrendtől. Ez az igeszakasz teljes jelentése.

Azt is meg lehet kérdezni, hogy miért követeli magának ezt a dicséretet, miközben a társaira is vonatkozik, hiszen nem ő volt az egyetlen, aki visszautasította a királyi étrendet? Meg kell néznünk, miképpen vezette őt Isten Lelke a gyermekkorától fogva, hogy tanításának bizonyossága és befolyása minél nagyobb lehessen. Ezért nem a dicsekvés kedvéért beszél konkrétan önmagáról, hanem hogy magabiztosságra tegyen szert a tanításában, valamint annak megmutatása végett, hogy Isten hosszú időn át formálta és csiszolta a prófétai hivatalra. Arra is emlékeznünk kell, hogy ő volt a társainak tanácsadója is, mert ez az út soha eszükbe nem jutott volna, s ennek következtében meg is romolhattak volna, ha csak Dániel meg nem inti őket. Isten tehát azt akarta, hogy Dániel legyen a társainak vezetője és tanítója, s ösztönözze őket is ugyanarra a megtartóztatásra. Ebből azt is megtanuljuk, hogy valamennyiünket termékenyebbé tesz a Lélek kegyelme, ezért köteleseknek kell éreznünk magunkat mások tanítására. Senki számára nem elegendő pusztán visszafognia magát és így ellátnia a kötelességeit Isten Lelkének tanítása alatt, ha csak egyidejűleg nem nyújtja ki a kezét mások felé is, s nem igyekszik velük a kegyesség szövetségében, valamint Isten félelmében és imádatában egyesülni. Efféle példa tárul itt elénk Dánielben, aki nemcsak a palota csemegéit utasította vissza, amik elkábíthatták, sőt megmérgezhették volna, de a társainak is ennek az útnak a követését javasolta. Emiatt nevezi a király ételének megízlelését beszennyeződésnek, vagy utálatnak, jóllehet, amint említettem, önmagában nem volt abban semmi utálnivaló. Dánielnek szabad volt enni és inni a király asztalánál, de a beszennyeződés ennek következtében lépett fel. Mielőtt ez a négy ember Káldeában élt volna, kétségtelenül a szokásos módon vették magukhoz a megszokott táplálékot, s szabad volt nekik bármit megenni, amit kínáltak. Nem kértek zöldségeket, mikor fogadóban háltak, vagy úton voltak. Akkor kezdtek rá vágni, mikor a király a csemegékkel akarta megfertőzni őket, valamint arra ösztökölte, hogy ezt az állapotukat tartsák jobbnak, mint a barátaikhoz történő visszatérést. Mikor észrevették a csapdái célját, akkor vált szennyezéssé és utálattá ezeknek a csemegéknek a fogyasztása, s az étkezés a király asztalánál. Ebből tehát megállapíthatjuk az okot, amiért Dániel beszennyezettnek vélte magát, ha pazarul étkezik és kiveszi a részét a királyi étrendből: amint már említettük, tudatában volt a saját erőtlenségének, s a kellő időben akart elővigyázatos lenni, nehogy elcsábítsák ezek a csapdák, eltávolodjon a kegyességtől, és Isten tiszteletétől, s úgy megrontsa a kaldeusok életmódja, mintha egy lenne a nemzetükkel, az egyik közülük született fejedelmük. A többit holnapra hagyom.

## Ima

Add meg nekünk mindenható Istenünk, hogy amíg tart a vándorutunk ebben a világban, olyan étrendünk lehessen, ami kielégíti a testi szükségleteket, de soha meg nem ront minket, és soha el ne távozzunk a józanságtól, hanem tanuljuk meg a bőségünket az önmegtartóztatás által használni a bővelkedésben is. S add meg azt is, hogy türelemmel tűrjük a szükségletet és az éhezést, és úgy bátorkodjunk enni és inni, hogy mindig a Te neved dicsőségét tartsuk szem előtt. Végül, ösztönözzön a takarékoságunk minket a vágyakozásra az után a teljesség után, amely majd teljesen felfrissít minket, mikor a Te arcod dicsősége jelenik meg előttünk a mennyben a mi Urunkon, Jézus Krisztuson keresztül. Ámen.

## Harmadik előadás

### Dániel 1:9

**9. És az Isten kegyelemre és irgalomra méltóvá tévé Dánielt az udvarmesterek fejedelme előtt;**

Dederat autem Deus Daniele<sup>85</sup> in clement am et mistrationes coram prefecto eunuchorum.

Tegnap Dániel elmondta, mit kért az udvarmesterek fejedelmétől, akinek a gondoskodására bízták őket. Most pedig beszúrja ezt a mondatot, megmutassa: a kérése teljességgel kifogástalan volt, mert az udvarmesterek fejedelme kedvesen bánt vele. A vétek akkor lett volna végzetes, ha Dánielt a király jelenlétébe viszik. Jóllehet nagyon valószínű, hogy nem használta a „mocsk” szót, s nem nevezte a királyi étrendet nyíltan és közvetlenül „beszennyeződésnek”, mégis könnyen arra következtethetnénk az itt feljegyzett szavakból, hogy azért kérte az udvarmesterek fejedelmének engedélyét a zöldségek fogyasztásához, mert nem gondolta, hogy szabad neki a királyi ételekből fogyasztania. Tegnap elmondtuk az okot, de Babilon királya biztosan azonnal megharagudott volna, ha tud minderről. Micsoda? mondhatta volna, én megtisztetem ezeket a foglyokat, akikkel úgy bánhatnék, mint a rabszolgáimmal, sőt gyengéden bánok velük, mint a gyermekeimmel, ők viszont úgy utasítják vissza az étellemet, mintha szennyes volnék? Emiatt mondja hát el Dániel, hogy kegyet talált ennél az előjárónál. Mert amint azt majd látjuk a következő versben az előjáró egyszerűen megtagadta a kérés teljesítését. Hol van ebben bármiféle kegyesség? Nos, jóllehet nem akarta teljesíteni Dániel kérését, mégis páratlan kegyel viszonyult Dánielhez annyiban, hogy nem vitte azonnal a király elé, hiszen az udvaroncok bárkit készek megvádolni uruk kegyeinek elnyerése végett. Az is nagyon valószínű tehát, hogy az előjáró tudta volna, ha ezt valamelyik szolgálja engedélyezte volna Dánielnek. Ha tehát bármi felett szemet hunyt, akkor ez az a kegyelem és irgalom, amelyről Dániel beszél. A szándéka tehát semmiképpen sem kétséges: nem vonakodott elfogadni másik életmódot, hogy tiszta és folttalan maradjon, meg nem fertőztetvén a babiloni palota csemegéivel. Elmeséli, miképpen kerülte el a veszélyt, mert az előjáró kegyesen bánt vele, pedig azonnal halálra adhatta volna. Meg kell azonban figyelni az itt használt beszédmódot: *az Isten tette kegyelemre és irgalomra méltóvá őt az udvarmesterek fejedelme előtt*. Használhatta volna a szokásos kifejezést, s mondhatott volna pusztán annyit, hogy kedvező elbánásban részesült. Mivel azonban ennyire emberinek és könyörületesnek találta ezt a barbárt, ezt a jótéteményt Isten számlájára írja. Ez a kifejezés, amint már említettük, megszokott a hébereknél. Mikor ugyanis azt olvassuk, hogy Isten könyörületre indította a zsidók iránt az őket fogságba vivőket (Zsid106:46), azt az jelenti: gondoskodott arról, hogy a legyőzöik ne bánjanak velük annyira kegyetlenül, mint legelőször. Tudjuk, miképpen bántak gyakran durván, kegyetlenül és megvetően a zsidókkal. Azt pedig, hogy ez az embertelenség itt enyhült, a próféta Istennek tulajdonítja, Aki kegyelmet készített a népe számára. Ennek eredményeképpen talált Dániel kedvező elbírálásra az előjárónál, mert Isten hajlított annak az embernek az egyébként meg nem lágyult szívét irgalmasságra és emberségre. Dániel célja ezzel a történettel az, hogy nagyobb komolyságra serkentsen minket a kötelességeink ellátásában, ha bármiféle nehézségekkel kell szembenéznünk Isten elhívásakor.

Gyakran megtörténik, hogy nem vagyunk képesek teljesíteni mindent, amit Isten követel tőlünk anélkül, hogy ne tennénk ki magunkat a közvetlen életveszélynek. A

---

<sup>85</sup> Tette Dánielt – Kálvin.

gyengeség és a puhaság természetes módon kerítenek a hatalmukba, és készítetnek a kereszt elvetésére. Dániel tehát bátorságra buzdít Istennek és a parancsainak a tiszteletében, s itt azért jelenti ki az előjáró részéről megtapasztalt kegyes bánásmódot, mert Isten biztosította ezt a kegyet a szolgálójának, miközben ő hűségesen a kötelességét látta el. Tanuljuk meg hát ebből Istenre vetni a gondjainkat, mikor a világi terror nehezedik ránk, vagy mikor az emberek a fenyegetéseikkel tiltják meg nekünk, hogy Isten parancsainak engedelmeskedjünk. Vegyük tudomásul: Isten kezének megvan a megfelelő hatalma arra, hogy elfordítsa az ellenünk dühösködők szívét, s kimentsen minket minden veszélyből. Ez tehát az oka annak, amiért Dániel azt mondja: az udvarmesterek fejedelme kegyes volt vele. E mellett még azt az általános tanítást is leszűrjük ebből az igeszakaszból, hogy az emberek szíve isteni kormányzás alatt áll, s ez megmutatja nekünk, Isten miképpen lágyítja meg a vaskeményességüket, s változtatja a farkast báránnyá. Mikor ugyanis kihozta a népét Egyiptomból, azt úgy tette, hogy a legdrágább edényeiket is elhozták magukkal. Teljesen világos, hogy az egyiptomiak ellenségesek voltak az izraelitákkal szemben. Akkor viszont miért kínálták fel nekik oly nagylelkűen a háztartásuk legértékesebb javait? Csak mert az Úr új érzelmekkel töltötte el a szíveiket. S az Úr képes feldühíteni is a barátainkat, s ellenségessé tenni őket velünk szemben. Vegyük hát észre, hogy az akarás mindkét oldalon Isten hatalmában áll: akár az emberek szívének emberségre hajlítása, akár azok megkeményítése esetén, akik a természetüknél fogva lágyak. Valóban igaz, hogy mindenkinek sajátos hajlamai vannak a születésétől fogva: egyesek vadak, harciasak és vérszomjasok, mások gyengédek, emberségesek és taníthatók. Ez a változatosság Isten titkos rendelésének a következménye. Isten azonban nemcsak a születésekor formálja mindenki hajlamát, hanem minden napon és minden pillanatban is, s ha jónak látja, bárki hajlamát megváltoztatja. Elvakítja az emberek elméit, majd felrázza őket a kábultságukból. Néha ugyanis látjuk, hogy a legotrombább emberek vannak megáldva nagy éleselméjűséggel, s páratlan leleményességet tanúsítanak a cselekedeteikben, mások viszont, akik kiemelkedően előrelátók, csődöt mondanak, mikor józan észre és megítélésre van szükségük. Meg kell értenünk, hogy Isten titkos befolyása úgy kormányozza az emberek szívét és elméjét, ahogyan csak Neki tetszik. Ezért nincs okunk nagyon félni az ellenségeinktől, mert bár nyitott szájjal okádják a dühüket, s a kegyetlenségtől lihegnek, az Úr képes őket elfordítani. Tanuljuk hát meg Dániel példájából félelem nélkül folytatni utunkat, amelyről még akkor se térjünk le, ha az egész világ száll szembe velünk. Isten ugyanis könnyen és azonnal képes eltávolítani minden akadályt, s meglátjuk, hogy akik korábban a legkegyetlenebbek voltak, emberségessé lesznek, ha az Úr meg akar minket kímélni. Most már értjük az igevers szavainak jelentését, valamint a próféta szándékát. Ezután ez következik:

## Dániel 1:10

**10. És mondá az udvarmesterek fejedelme Dánielnek: Félek én az én uramtól, a királytól, a ki megrendelte a ti ételeket és italotokat; minek lássa, hogy a ti orczátok hitványabb amaz ifjakénál, a kik egykorúak veletek? és így bűnbe kevernétek az én fejemet a királynál.**

Et dixit praefectus eunuchorum Danieli, Timeo ego Dominum meum regem qui, constituit<sup>86</sup> cibum vestrum, et potus vestros, quare videbit facies vestros tristes,<sup>87</sup> prae pueris, qui sunt vobis similes,<sup>88</sup> et obnoxium<sup>89</sup> reddetis caput meum regi.

<sup>86</sup> A מנה *minneh* jelentése ugyanis *elrendelni, kijelölni*. – Kálvin.

<sup>87</sup> Vagy soványabb, mogorvább, haragosabb, mert a זענעפ *zegneph* szóból származik, aminek a jelentése *haragosnak lenni*. Ezért az alany váltása miatt az arcokat nevezi soványnak, morcosnak, vagy haragosnak. – Kálvin.



Dánielt elutasítja a főudvarmester, s tulajdonképpen, amint azt már említettem, az emberise viselkedését nem az dicséri, hogy hallgatott volna Dániel kívánságára és kérésére, hanem hogy hallgatásba burkolt mindent, ami nehézségeket okozhatott volna neki. A barátságos mivolta pedig abban nyilvánul meg, hogy jóllehet megtagadja a kérést, de teszi ezt gyengéden és civilizált módon, mintha azt mondaná: megtenném, ha nem félnék a király haragjától. Ez tehát az igevers jelentése: a főudvarmester, noha nem mert eleget tenni Dániel kérésének, mégis kegyesen bánt vele és a társaival, s nem sodorta veszélybe az életüket. Azt mondja, *félt a királytól, aki megrendelte az élelmüket*. Nem szabad őt azzal vádolnunk, hogy embertől jobban félt, mint az élő Istentől, mert nem rendelkezhetett semmiféle ismerettel sem Istenről. Jóllehet meg lehetett győződve arról, hogy Dániel ezt a kérését a kegyesség komoly követése érdekében fogalmazta meg, mégsem tartotta magát felhatalmazottnak a teljesítésére. Tudta, hogy a zsidóknak sajátos volt az istentiszteletük, de ő teljes mértékben a babiloni valláshoz ragaszkodott pont úgy, ahogyan manapság is nagyon sok világi ember, akik teljesen jogosnak tartják, ha elvetjük a babonát, de mégis abban a hibában szenderegnek, hogy számukra törvényes a régiekhez hasonló módon élni, mivel abban nőttek fel, és elődeik arra tanították őket. Ezért használnak olyan rítusokat, melyekkel kapcsolatosan megengedik, hogy mi viszont elvessük azokat. Így ez az előjáró is helyesnek vélhette az eljárását Dánielt és a társait illetően, bár a dolog nem érintette őt meg olyan mélyen, hogy vágyott volna a két vallás közötti különbség megismerésére. Ezért egyszerűen csak mentegetőzik, miszerint nincs szabadsága teljesíteni Dániel kérését, hiszen ez a saját fejére hozna veszélyt a király részéről. Most ez következik:

## Dániel 1:11-13

**11. És mondá Dániel a felügyelőnek, a kire az udvarmesterek fejedelme bízta vala Dánielt, Ananiást, Misáelt és Azariást:**

**12. Tégy próbát, kérlek, a te szolgálóiddal tíz napig, és adjanak nekünk zöldségféléket, hogy azt együnk, és vizet, hogy azt igyunk.**

**13. Azután mutassák meg néked a mi ábrázatunkat és amaz ifjak ábrázatát, a kik a király ételével élnek, és a szerint cselekedjél majd a te szolgálóiddal.**

Et dixit Daniel ad Meltsar, quem constituerat praefectus eunuchorum super Danielelem, Hananiah, Misael, et Azariah,

Proba<sup>90</sup> servos tuos diebus decem, et apponantur nobis de leguminibus,<sup>91</sup> et comedemus,<sup>92</sup> aet aquae, quas bibamus.

Et inspiciantur coram facie tua vultus nostri, et vultus puero- rum, qui vescuntur portione<sup>93</sup> cibi regis et quemadmodum videris fac cum servis tuis.

Mivel Dániel megértette az előjáró válaszából, hogy nem teljesülhet a kívánsága, most a beosztottjához szól. A főudvarmesternek ugyanis sok beosztottja volt a fontos gondnok szokásának megfelelően. Valószínű, hogy a beosztott feladata hasonló volt az udvartatás főgondnokának<sup>94</sup> feladatához, amiképpen az a mai Franciaországban van. Dánielt és a társait

<sup>88</sup> Mások így fordítják: *egyenlők, hozzátok hasonlók*. Ennek ez lehet az értelme: most olyanok, mint ti, de később kövérek és testesek lesznek, míg ti soványak. Ez a változás pedig veszélyt jelent *rám nézve*. – Kálvin.

<sup>89</sup> Mert a חֹב *chob* szó a héberben *adóst* jelent, s innen származik ez a szó, melynek a jelentése *alattvalóvá tenni*. – Kálvin.

<sup>90</sup> Vagy kísérletet. – Kálvin.

<sup>91</sup> Egyszerűen csak zöldségeket. – Kálvin.

<sup>92</sup> Melyeket ehettünk. – Kálvin.

<sup>93</sup> Egy darab, mint mondtuk. – Kálvin.

<sup>94</sup> Du grand Escuyer.

egy ilyen beosztott felügyeletére bízták. Dániel ehhez a jogorvoslathoz folyamodik, és teljesül a kérése, bár, amint majd látjuk nem minden mesterkedés nélkül. S itt Dániel páratlan állhatatossága figyelemre méltó, mert miután egyszer hiába próbálta meg a dolgot, nem szűnt meg ugyanarra a célra törekedni. Világos és komolybizonyítéka a hitünknek, ha nem fáradunk el, valahányszor csak valami kedvezőtlen dolog történik, és soha nem tekintjük úgy, hogy az út lezárult előttünk. Ha tehát nem lépünk vissza, hanem minden módot megpróbálunk, azzal valóban megmutatjuk: a kegyesség gyökeret vert a szívünkben. Bocsánatosnak tűnhetett volna a visszalépés Dániel esetében, miután része volt az első visszautasításban, mert ki ne mondta volna azt, hogy teljesítette a kötelességét, de egy számára áthághatatlan akadállyal szembesült? Miután azonban nem járt sikerrel a főudvarmesternél, elment a szolgájához. Azaz, a kockázat önkéntes felvállalása a nem közönséges körütekintés eredménye volt. Ez a beosztott ugyanis nem mondhatta ugyanazt a kifogást, amit épp az imént hallottunk a főudvarmestertől. Kétségtelenül hallotta Dániel kérését, majd az azt követő visszautasítást is, ezért fordul hozzá Dániel, és mutatja meg neki a módját, miképpen engedelmeskedhet ez a szolga a legcsekélyebb veszély nélkül. Mintha ezt mondta volna: valóban nem tett eleget a kérésünknek az udvarmesterek fejedelme, mert féltette az életét. Most azonban új sémát találtam ki, mellyel te eleget tehetsz a kérésünknek anélkül, hogy bármi vád érhetne, mivel az egész dolog titokban marad. *Tégy próbát, kérlek, a te szolgálóiddal tíz napig*, és vizsgált meg őket, *s ne adjanak mást nekünk, csak zöldségféléket enni és vizet inni*. Ha ezt követően az arcunk friss és dundi, semmiféle gyanú nem ébred, és senki sem vélekedik majd úgy, hogy nem a király parancsa szerint bántak velünk. Miután ez a bizonyítás kellően biztonságos lesz neked, s kellően óvatos mindkettőnk számára, semmi okod sincs arra, hogy elutasítsd a kérésünket. Emellett a legcsekélyebb kétely sem férhet ahhoz, hogy mikor Dániel ezzel a kéréssel hozakodott elő, akkor Isten Lelke indította a megfontoltság eme cselekedetére, s Ő ösztönözte erre a kérésre. A Szentlélek páratlan ajándékával találta ki Dániel ezt a módszert a beosztott elméjének elhajlítására, akinek a gondjaira bízták őket. Azt kell tartanunk tehát, hogy mindezt nem elhamarkodottan, vagy a maga akaratából mondta, hanem a Szentlélek ösztönzésére. Nem a kötelesség, hanem az elhamarkodottság lenne, ha Dániel lett volna ennek a tervnek a szerzője, s az Úr nem biztosította volna őt annak kedvező végkimeneteléről. Kétségtelenül volt némi titkos kijelentése a dologról, s ha a szolga megengedte neki és a társainak, hogy zöldségeket egyenek, az nem volt más, mint a boldogító válasz az imáikra. Ezért mondom, hogy nem beszélt volna így másként, csak a Szentlélek vezetése alatt és az Ő parancsára. S ezt érdemes megjegyezni, mert sokszor engedünk meg magunknak olyasmit, aminek nem jó a végkimenetele, mert pusztán a testi érzelmek vonnak el minket, és nem vesszük fontolóra, hogy mi tetszik Istennek. Nem meglepő tehát, hogy mikor az emberek különböző várokozásokkal viseltetnek, végül becsapottnak érzik magukat, hisz mindenki végső soron ostoba reménységeket táplál és ezért meghíúsulnak a céljai. Valóban nem a mi dolgunk bármiféle sikert ígérni magunknak. Lássuk hát meg, hogy Dániel sem holmi ostoba buzgalommal közeledett ehhez a dologhoz, vagy kezdett abba bele, s nem beszélt megfontolatlanul, hanem a Szentlélek biztosította őt a dologról.

Ezt mondja: *adjanak nekünk zöldségféléket enni, és vizet inni*. Látjuk tehát, hogy a bolond ifjak nem tartózkodtak a királyi étrendtől a beszennyeződéstől való félelem miatt, mert semmiféle törvény nem tiltotta a borivást, a nazíreusok törvényét leszámítva (4Móz6:2), s bármiféle húst megehettek, amik bőségben voltak a király asztalán. Honnan származott hát ez a lelkiismeretesség? Onnan, hogy amint tegnap említettük, Dániel nem akarta hozzászoktatni magát a palota csemegéihez, ami megrontotta volna őt. Nemcsak szerényen akarta hát táplálni a testét, de egyenesen önmegtartóztató módon, s nem akart belemerülni a nyalánságokba. Hiába emelkedett ugyanis a legnagyobb tisztességre, még mindig olyan volt, mintha a nyomorult foglyok egyike lett volna. Nincs szükség más okát keresni Dániel önmegtartóztatásának. Ehetett volna ugyanis kenyeret, és más, kevésbé ízletes ételeket, de

megelégedett a zöldségfélékkel, miközben folyamatosan siratta és táplálta elméjében a szülőföldjének emlékezetét, amit azonnal elfelejtett volna, ha belemerül a palota luxusába. Most ez következik:

## Dániel 1:14-15

**14. És engede nekik ebben a dologban, és próbát tón velük tíz napig.**

**15. És tíz nap múlva szebbnek látszék az ő ábrázatuk, és testben kövérebbek valának mindazoknál az ifjaknál, a kik a király ételével élnek vala.**

Et a audivit eos in hoc verbo, et probavit eos decem diebus.

Et a fine decem dierum visus est vultus eorum pulcher,<sup>95</sup> et ipsi pinguiore carne prae omnibus pueris,<sup>96</sup> qui comedebant portiones cibi regii.

Ekkor az a meglepő dolog történt, hogy Dániel se le nem soványodott, se el nem erőtlenedett a közönséges ételtől, hanem az arca úgy ragyogott, mintha továbbra is a legfinomabb csemegéket fogyasztotta volna. Mondtam már, hogy Isten készítette a szilárd kitartásra a saját célja mellett, hogy ne szennyezze be magát a királyi étrenddel. Isten tehát az eredménnyel arról tett bizonyosságot, hogy Ő adott tanácsot Dánielnek és társainak a kérésükben és a javaslatételükben. Teljesen világos, hogy nincs szükségszerű erény a minket tápláló kenyérben, mert Isten titkos áldása táplál minket, amint Mózes is mondja: nemcsak kenyérrel él az ember (5Móz8:3). Ezzel arra utal, hogy a kenyér önmagában nem ad erőt az embernek, hisz a kenyérben nincs élet, így mi módon adhatna nekünk életet? S miután a kenyér önmagában nem rendelkezik erénnyel, mi Isten Ígéje által tápláltatunk. Miután pedig Isten úgy határozott, hogy életünket a táplálkozással kell fenntartani, Ő adott életerőt a kenyérnek. Ezért kell úgy tekintenünk, hogy életünket nem a kenyér, vagy bármely más élelem tartja fenn, hanem Isten titkos áldása. Mózes itt nem a lelki élettel kapcsolatos bármely tanításról beszél, hanem azt mondja, hogy testi életünket Isten kegyessége tartja fenn, mert Ő ruházta fel a kenyeret és a többi élelmiszert a sajátos tulajdonságaikkal. Az legalábbis bizonyos, hogy bármivel is táplálkozunk, Isten ingyenes ereje táplál és tart fenn minket. A példa azonban, amit itt Dániel említ, páratlan. Amint mondtam, ezzel mutatja meg Isten, hogy Dániel és társai nem maradhattak volna tiszták és folttalanok, csak ha zöldségféléket esznek és vizet isznak. A magunk javára elsősorban azt kell megjegyeznünk, hogy nagyon óvakodnunk kell, nehogy a palota rabszolgáivá váljunk, s ez elvonjon minket a kötelességünk teljesítésétől, valamint az Isten iránti engedelmisségtől és az istenfélelemtől, mikor takarékosan, minden luxustól mentesen kell élnünk. Napjainkban látjuk, mily sokan vélik hatalmas keresztnek, ha nem ülhetnek le a gazdagok asztalához, mely roskadozik az élelmiszerek sokféleségétől. Mások pedig úgy megkeményednek a luxus élvezetében, hogy nem képesek megelégedni a mértékletességgel. Ezért mindig a saját mocskukban fetrengenek, mert teljesen képtelenek visszautasítani a palota örömeit. Dániel azonban kellőképpen megmutatja nekünk, hogy Isten nemcsak az ínségbe visz minket, ha szükséges, de nekünk magunknak is spontán módon meg kell tagadni minden élvezetet.<sup>97</sup> Amint tegnap láttuk, Dániel valóban nem tulajdonít semmiféle erényt a tartózkodásnak bármiféle élelemtől. Mi pedig ebből tanultuk meg, hogy nem akart mást, mint hogy megtanulni óvakodni a közvetlen veszélytől és nem alkalmazkodni egy idegen nemzet erkölcsiéhez, s nem elfelejteni Babilonban sem, hogy ő Ábrahám fia. Mégis szükséges volt azonban megtagadni az udvar luxusát. Noha finom ételeket kínáltak neki, ő magától utasította el azokat, mivel, amint láttuk, halálos szennyezést jelentettek volna – nem önmagukban, hanem a következményeikben. Így

<sup>95</sup> Vagy, gömbölyded – Kálvin.

<sup>96</sup> Konkrétan: a többiekénél – Kálvin.

<sup>97</sup> Az élvezet szót lehet bűnbemerülésnek is fordítani – a ford.

Mózes is, mikor Egyiptomból menekült, új életet kezdett élni, nagyon mást, mint korábban, mert luxusban és nagy tisztességben élt a királyi palotában, mintha a király unokája lett volna. Utána viszont takarékosan élt a sivatagban, s az életét nagyon fáradtságos munkával tartotta fenn. Krisztus keresztségét többre tartotta, mondta az apostol Egyiptom gazdagságánál (Zsid11:26). De miképpen lehetséges ez? Mivel nem lehetett egyszerre megbecsült egyiptomi, és annak a tisztességnek a birtokosa, ami Ábrahám fiainak lett megígérve. Mindig is egyfajta önmegtagadás volt megmaradni a király palotájában.

Takarékosságunk és mértékletességünk igazi próbájának tekinthetjük, ha képesek vagyunk kielégíteni az étvágyunkat, mikor Isten a szegénység és az ínség eltűrésére kényszerít minket, sőt, képesek vagyunk eltaszítani a kezünk ügyében levő nyalánkságokat, melyek a romlásunkat segítik elő. Nagyon komolytalan lenne ugyanis teljességgel zöldségféléken és vízen élni, mert a nagyobb mértéktelenség sokszor inkább a zöldségek, semmint a legjobb és legízletesebb ételek iránt mutatkozik meg. Ha bárki a gyenge egészsége folytán zöldségre és más olyasféle élelemre vágyik, mely ártalmas, akkor biztosan elítélik a mértéktelenségért. Ha azonban tápláló étrendet tart, s így tartja fenn magát, akkor a takarékoságnak meglesz a dicsérete. Ha bárki a vízre vágyik, és a túlságos falánksága miatt elutasítja a bort, az, mint közismert, nem válik a dicséretére. Ezért nem szabad efféle élelmen élni azért, hogy felfedezhessük Dániel erényének nagyságát. Elménket azonban mindig is a céljára kell irányítanunk: nevezetesen arra, amit akart, és ami a hatalmában állt. Ez pedig nem volt más, mint úgy élni Babilon királyának a hatalma alatt, hogy egész állapota más legyen, mint a nemzet egészéé, és soha ne feledkezzen meg izraelita mivoltáról. S amíg nem volt meg ez a hatalmas különbség, Dániel képtelen lett volna felélénkülni, és lerázni magáról a kábultságot, vagy elszakadni attól. Dániel szükségszerűen az elméjében tartott néhány jelentős és figyelemre méltó különbséget, melyek elválasztották őt a kaldeusoktól: a bővelkedő élet ártalmas hatásai miatt vágyott zöldségfélékre és vízre.

Végül, ez az igeszakasz arra tanít minket, hogy ne álljon bár más a rendelkezésünkre, csak fagyókerek és levelek, sőt, tagadja bár meg a föld a legvékonyabb fűszálakat is tőlünk, Isten az Ő áldásával mégis nem kevésbé egészségessé és tevékenyvé tehet minket, mind azokat, akik minden kényelemben bővelkednek. Isten nagylelkűségét azonban soha nem szabad megvetnünk, mikor kenyérrel, borral, és más étrenddel táplál minket. Pál ugyanis a dicséretre méltó dolgok között sorolja fel, hogy tudott bővelkedni, és szűkölködni is (Fil4:12). Mikor tehát Isten nagylelkűen húst és italt kínál nekünk, józanul és mértékletesen ihatunk bort, és ehetünk ízletes eledeleket. Mikor azonban elveszi tőlünk a kenyeret és a bort, s az éhségtől szenvedünk, akkor is elégségesnek találjuk majd az Ő áldását minden élelem helyett. Látjuk ugyanis, hogy Dániel és társai pirospozsgások és kövérkések voltak, sőt figyelemre méltóan erőteljesek, pedig csak zöldségféléket ettek. Miképpen történhetett ez, ha nem úgy, hogy az Úr, aki a pusztaságban is egyedül a mannával táplálta a népét, mikor más élelem nem állt rendelkezésre, ma is képes mannává változtatni a számunkra egyébként ártalmas ételmet (2Móz16:4). Ha ugyanis bárki megkérdezi az orvosokat, hogy vajon a zöldségek és más hüvelyesek egészségesek, azt mondják majd, hogy nagyon ártalmasak, mert így ismerik ezeket.<sup>98</sup> Mikor azonban nem állnak a rendelkezésünkre húsételek, s nem kaphatjuk meg azt, ami a legegészségesebb a számunkra, s megelégszünk növényekkel és gyökerekkel, az Úr, amint mondtam, képes minket nem kevésbé táplálni, mintha egy csemegéssel dúsan megrakott asztalt állítana elénk. A mértékletesség nem az élelemben rejlik, hanem az ínyben, mert ugyanolyan mértéktelenek vagyunk, ha a gyönyör arra csábít, hogy alantasabb étellemmel elégítsük ki az étvágyunkat. Ezért tökéletesen mértékletesek maradhatunk még a legjobb étrend mellett is. Ugyanezt a véleményt kell formálnunk a különféle húsételek tulajdonságairól, mert ezek sem a maguk benne rejlő minőségével táplálnak bennünket,

---

<sup>98</sup> Kálvin korában láthatóan más nézeteket vallottak az egészséges táplálkozásról – *a ford.*

hanem Isten áldásával, ahogyan Ő jónak látja. Néha látjuk, hogy a gazdagok gyermekei rendkívül soványak, még ha a legnagyobb figyelemben részesítik is őket. Azt is látjuk, hogy a vidéken élők gyermekei a legszebbek, ábrázatuk dundi, s egészségesek, pedig mindenféle élelemmel táplálkoznak, néha olyasmivel is, ami ártalmas. S noha híjával vannak az ízletes mártásoknak, Isten mégis megadja nekik az áldását, s az éretlen gyümölcsök, a disznóhús, a szalonna, sőt a növények, melyek a legegészségtelenebbnek tűnnek, táplálóbakká válnak a számunkra, mintha mindenféle csemegében dűskálnának. Ezt kell tehát megjegyezni Dániel szavaiban. Most ez következik:

## Dániel 1:16

**16. Elvevé azért a felügyelő az ő ételöket és az ő italokul rendelt bort, és ad vala nékik zöldségfélét.**

Et factum est, ut Melsar tolleret sibi portionem cibi illorum et vinum potionum eorum,<sup>99</sup> et daret illis legumina.

Miután a felügyelő lehetségesnek látta Dániel és társai kérésének veszélytelen teljesítését a maga javára, emberiessé és könnyen meggyőzhetővé vált, s nem volt szükség hosszas megbeszélésre. Egy közbenső akadály ugyanis gyakran eltérít minket a cél követésétől, s felhagyunk annak keresésével, amiért nagyon könyörgünk, ha fáradságos munkát követel meg. Mikor azonban a haszon közel van, s minden veszélytől mentesek vagyunk, akkor természetes módon mindenki törekszik az elérésére. Látjuk tehát, mit jelentenek Dániel szavai ebben az igeversben, nevezetesen hogy mikor a felügyelő meglátta a terv hasznos mivoltát, s a nyereség lehetőségét azzal az étrenddel, amit a király rendelt a négy ifjú számára, akkor adott nekik zöldségeket. De észre kell vennünk Dániel szándékát. Ő azt akarja megmutatni, hogy nem szabad az emberi kedvesség számlájára írunk azt, hogy ő és társai megtarthatták magukat tisztán és foltatlanul. S miért? Mert soha semmit sem kaphattak volna ettől a felügyelőtől, amíg az nem látta volna, hogy biztonsággal teljesítheti a kérésüket. Miután tehát a felügyelő a maga javát kereste, a saját érdekeire volt tekintettel, és el akart kerülni minden kockázatot és veszélyt, ebből könnyen megállapíthatjuk, hogy a jótétmenyt nem lehet teljességgel neki tulajdonítani. Dánielnek és társainak teljesült a kérése, de Isten gondviselése tette ezt az embert hajlíthatóvá és kormányozta az egész esemény menetét. Emellett Isten nyíltan megmutatja, hogy miképpen az Övé minden dicséret abból a célból, hogy kiváltsa Dánielnek és a társainak a háláját.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mert oly sok ellenség vesz körül minket, s az ördög sem szűnik meg újabb és újabb csapdákkal zaklatni, így az egész világ ellenséges velünk, hogy észrevehessük: még magán az ördögön is a Te zablád van. Add meg azt is, hogy minden istentelen Neked legyenek alávetve, hogy oda vezesd őket, ahová csak akarod. Irányítsd a szívüket, mi pedig tapasztalatból tanulhassuk meg, mennyire biztonságban vagyunk a Te kezed védelme alatt. S hadd haladjunk ígéretednek megfelelően a mi elhívásunk útján, míg végül meg nem érkezünk abba az áldott nyugalomba, ami a mennyben van eltéve a számunkra a mi Urunk Jézus Krisztus által. Ámen.

---

<sup>99</sup> Azaz a bort, amit a király rendelt italukul – *Kálvin*.

## Negyedik előadás

### Dániel 1:17

**17. És ada az Isten ennek a négy gyermeknek tudományt, minden írásban való értelmet és bölcseséget; Dániel pedig értett mindenféle látomáshoz és álmokhoz is.**

Et pueris illis quatuor, dedit, *inquam*, illis Deus cognitionem et scientiam in omni literatura et sapientia et Daniel intellexit in omni visione et somniis.

A próféta itt megmutatja, amit már említettünk, hogy miképpen nőtt a tekintélye a prófétai hivatal gyakorlásának lehetőségét kihasználva. Neki konkrét jelekkel kellett megkülönböztetnie, hogy először a zsidók, majd az idegenek is elismerjék: prófétai lélekkel van felruházva. Ebben a kegyben azonban részben a társai is részesültek, de ő mindegyikük fölé emelkedett, mert Isten pontosan ennek a hivatalnak az ellátására tette őt alkalmassá. Itt a végcélt kell megfigyelni, mert helytelen lenne azt mondani, hogy azért jutalmazta meg őket Istent, mert mértékletes és szent életet éltek, és spontán módon tartózkodtak a palota csemegéitől. Istennek ugyanis teljesen más volt a célja. Ő ugyanis, amint már mondtam, azt akarta, hogy Dániel kiemelkedjen, s megmutassa: Izrael Istene az egyetlen Isten. Miután pedig azt is akarta, hogy a társai a későbbiekben a politikai kormányzásban legyenek kiemelkedők, nekik is adott egy részt a Lelkéből. De érdemes Dánielt a szemünk előtt tartani, mivel, amint mondtam, mielőtt Isten a prófétájának jelölte volna ki, felruházta a saját *insignia*-jával, hogy bizonyosságot keltsen a tanításában. Ezért mondja, hogy adott *a négy gyermeknek*, vagy ifjúnak, *tudományt, minden írásban való értelmet és bölcseséget*. Dániel páratlan ajándékot kapott: *értett mindenféle látomáshoz és álmokhoz is*. Miután Dániel itt az irodalomról beszél, kétségtelenül a bölcsészettudományokra gondol, nem pedig azokra a mágikus művészetekre, melyek akkor és később is virágzottak Káldeában. Tudjuk, hogy semmi őszinte dolog nem létezett a hitetlenek között, viszont, amint már mondtam, Dánielt nem áztatta át az abban a korban a kaldeus nemzet által nagyra becsült babonáság. Mivel nem elégedtek meg a valódi tudománnyal, megrontották a csillagok tanulmányozását, de Dániel és társai úgy nőttek fel a kaldeusok között, hogy nem színeződtek el azoktól a keverékektől és romlottságoktól melyeket mindig el kell különíteni a valódi tudománytól. Abszurd lenne tehát Istennek a mágikus tudományok jóváhagyását tulajdonítani, amikről közismert, hogy maga a törvény is erőteljesen tiltja és elítéli (5Móz18:10). Noha Isten utálja az ördög munkáiként a mágikus babonákat, ez mégsem gátolja meg abban, hogy Dánielt és társait felruházza ezzel az isteni ajándékkal, s nagyon jártassá tegye őket a kaldeusok minden irodalmában. Ezt tehát az igazi és természetes tudományra kell korlátoznunk. Ami pedig Dánielt illeti, azt olvassuk, hogy *értett mindenféle látomáshoz és álmokhoz is*, s tudjuk, miképpen tájékozódott ezzel a két módszerrel a próféták Isten akarátában (4Móz12:6). Miközben ugyanis Isten elítéli ott Áront és Miriámot, ki is jelenti, hogy ez az Ő szokásos módszere. Amikor csak ki akarja jelteni a céljait a prófétáknak, látomásokkal és álmokkal keresi meg őket. Mózással azonban az emberekkel való szokásos bánásmódtól eltérően bánt, mert szemtől szembe beszélt vele. Isten tehát, valahányszor csak használni akarta a prófétáit akár látomások, akár álmok által, azt adta a tudtukra, amit a népnek kihirdetni szándékozott. Mikor tehát azt olvassuk, hogy Dániel *értett mindenféle látomáshoz és álmokhoz is*, annak a jelentése az, hogy felruházott prófétai lélekkel. Miközben a társai kiemelkedő mesterei és tanárai voltak mindenféle irodalomnak, egyedül ő volt Isten prófétája.

Most már megértjük ennek a megkülönböztetésnek a célját, melynek során a látomások és álmok ismerete konkrétan Dánielnek tulajdonítatik. S ez megerősíti a korábbi kijelentésünket is, mely szerint Dániel a küldetésének legteljesebb bizonyítékaival volt

felékesítve, ami lehetővé tette a számára, hogy később nagyobb magabiztossággal vegye át a prófétai hivatalt, s nagyobb figyelmet keltsen a tanításai iránt. Isten valóban képes lett volna egy pillanat alatt felkészíteni őt, s félelmet és tiszteletet keltvén mindenki elméjében, a tanítása elfogadására készíthette volna az embereket. Ő azonban fokozatosan akarta felkészíteni a szolgáját, s nem hirtelen, hanem alkalmas időben léptetni színre, hogy az évek hosszú során felhalmozódott jeleken át mindenki meg tudja őt különböztetni a közönséges emberektől. Ezután ez következik:

## **Dániel 1:18-20**

**18. Miután pedig elmúlt az idő, a mikorra meghagyta vala a király, hogy eléje vigyék őket, bevivé őket az udvarmesterek fejedelme Nabukodonozor elé.**

**19. És szóla velök a király, és mindnyájok között sem találtaték olyan, mint Dániel, Ananiás, Misáel és Azariás, és állának a király előtt.**

**20. És minden bölcs és értelmes dologban, a mely felől a király tőlök tudakozódék, tízszerte okosabbaknak találá őket mindazoknál az írástudóknál és varázslóknál, a kik egész országában valának.**

Et a fine dierum, quibus edixerat Rex ut producerentur introduxit eos princeps<sup>100</sup> eunuchorum coram Nebuchadnezzar.

Et loquutus est cum illis rex et non inventus est ex omnibus sicut Daniel, Hananiah, Misael, et Azariah, et steterunt coram rege.

Et in omni verbo, sapientia et intelligentia, quod sciscitatus est ab eis rex, invenit eos decuplo supra omnes genethliacos et astrologos<sup>101</sup> qui erant in toto regno ejus.

Dániel most azt meséli el, hogy miképpen mutatták be őket a meghatározott idő elmúltával, mivel a király parancsa alapján három évig kellett őket oktatni a kaldeusok minden tudományára, s az udvarmesterek fejedelme ezen az alapon állítja őket a király elé. Megmutatja, miképpen fogadta őt és társait a király, s tartotta őket többre a többiekénél. Ezekkel a szavakkal megerősíti a megjegyzésemet, miszerint az Úr a hosszú időszak alatt sok kegyel ruházta őket fel az egész királyi palotában szemmel látható módon úgy, hogy még a király is elismerte: van bennük valami rendkívüli. Neki, valamint az udvaroncoknak olyan véleménynyel kellett lenni ezekről az ifjakról, ami őszinte tiszteletet fejezett ki velük szemben. Emellett Isten is szemléltetni akarta a saját dicsőségét, mert a király kétségtelenül csodálkozni kényszerült azon, ahogyan felülmúltak minden kaldeust. Ez az uralkodó nem sajnált költeni a saját népére, s nem hanyagolta el az oktatásukat, mikor azonban látta, hogy az idegen foglyok ennyire kiemelkedők, akkor a vetélkedés lelkülete természetes módon feltámadt benne. De, amint már mondtam, Isten akarta felmagasztalni Magát a szolgáinak személyében, így a királynak el kellett ismerni valami istenit ezekben az ifjakban. S honnan származott ez a felsőbbrendűség? A kaldeusok ugyanis a születésüktől fogva dicsekedtek a bölcsességükkel, s a többi nemzetet barbárnak tartották. A zsidók, állíthatták, mások felett állnak, bizonyos hát, hogy az általuk imádott Isten osztogatja a tehetséget és felfogóképességet, amint akarja, mert senki sem rendelkezik természetes módon efféle ajándékokkal, míg meg nem kapja ezt a kegyelmet a mennyből. Istent kell tehát dicsőíteni, amiért Dániel és társai messze felülmúlták a kaldeusokat. Isten az ellenségeit rendszerint a hatalmával ejti bámulatba még akkor is, ha azok teljességgel elkerülik a világosságot. Hiszen mi mást akart Nabukodonozor király, mint kioltani Istennek magát az emlékezetét? Nemesi családokból származó zsidókat akart maga köré, akik szembeszállnak azzal a vallással, melybe beleszülettek. Isten azonban

---

<sup>100</sup> Vagy, *előljáró* – Kálvin.

<sup>101</sup> Azaz, minden jóvendőmondó és asztrológus feje. – Kálvin.

meghiúsította a zsarnoknak ezt a tervét, s gondoskodott arról, hogy az Ő neve még látványosabb legyen. Most ez következik:

## **Dániel 1:21**

### **21. És ott vala Dániel a Cyrus király első esztendejéig.**

Et fuit Daniel usque ad annum primum Cyri regis.

Az igemagyarázókat összezavarja ez az igevers, mert amint majd látjuk, a látomást Dániel Círusz király harmadik esztendejében kapta. Egyesek a *היה* *haiah* szót a *megtörtnek lenni* kifejezéssel magyarázzák, de ez egyáltalában nincs összhangban a történettel. Az a vélemény a helyes, mely kimondja, hogy Dániel Círusz uralkodásának első esztendejéig látta el a prófétai hivatalát, bár az igemagyarázók ezt nyíltan nem mondják ki. Én azonban kijelentem nyíltan azt, amit ők burkoltan mondanak. Miután ő később útnak indult Médiába, azt mondják, erről a változásról van itt szó. Mi azonban jobban érthetjük a szót Dánielnek a kaldeusok és az asszírok közötti virágzására vonatkoztatva, akit ünnepelt prófétaként ismertek el, mivel tudták róla, hogy Belsazár álmát megmagyarázta a halála éjszakáján. A szó itt egyszerű és teljes – *(ő) volt* – de a soron következőktől függ, mivel a babiloni királyok mindig is prófétaként bíztak benne és tisztelték a tekintélyét. Ez tehát a valódi jelentés.



## 2. fejezet

A második fejezetben arról kapunk tájékoztatást, miképpen léptette színre Isten Dánielt, hogy elkezdje azt a prófétai hivatalt, amire kijelöltetett. Isten már rávéste azokat a megkülönböztető jeleket, mellyel Dániel elismerhető prófétának, de valójában a Dánielre ruházott kegyelem hatását akarta kimutatni. Először egy egyszerű történetet hallunk, majd Dániel megmagyarázza az álom jelentését. Ez a fejezet bevezetője.

### Dániel 2:1

**1. És Nabukodonozor uralkodásának második esztendejében álmokat látta Nabukodonozor, és nyugtalan lőn az ő lelke, és álma félbeszakadt.**

Anno autem secundo regni Nebuchadnezzar somniavit Nebuchadnezzar somnia et contritus fuit spiritusejus, et somnus: ejus interruptus est ei.<sup>102</sup>

Dániel itt azt mondja: Nabukodonozor király uralkodásának második esztendejében álmodott. Ez ellentétesnek látszik az első fejezetben kimondottakkal. Ha ugyanis Nabukodonozor ostromolta Jeruzsálemet az uralkodásának első évében, akkor miképpen számláltathatott Dániel máris a bölcsek és az asztrológusok közé, holott még csak tanítvány volt? A szöveggörnyezetből könnyen arra következtethetünk, hogy őt és a társait már a király elé vitték szolgálatra. Első ránézésre ezek a dolgok nincsenek összhangban, mert Nabukodonozor uralkodásának első évében Dánielt és a társait tanulni küldték, s a második évben Dánielt máris halálos veszély fenyegette a mágusok között. Egyesek, amint már említettük máshol, a második évet számítják a fogság kezdete és a város lerombolásának ideje óta, mert azt mondják, hogy Nabukodonozort attól kezdve nevezték királynak, amikortól megszerezte az uralmat békességben. Mielőtt lerombolt a várost és a templomot a nemzettel együtt, nem tekinthető az uralma egyesítettnek, ezért ezt, mint mondtam, a város elfoglalására vonatkoztatják. Én azonban inkább más, valószínűbb feltételezésre hajlok – nevezetesen hogy együtt uralkodott atyjával. Megmutattam, hogy atyja küldte oda, mikor Jojakim idején Jeruzsálemet ostromolta. Ezután visszatért Káldeába az egyiptomi expedíciót követően, melynek során a lázongásokat akarta letörni, hogy senki ne merészeljen lázadni. Ebben tehát semmi össze nem egyeztethető sincsen. Nabukodonozor már atyja halála előtt uralkodott, mert már egyesült vele a legfőbb hatalomban. Azután egyedül uralkodott, s az itt szereplő történet uralkodásának második esztendejében történt. Ebben a magyarázatban semmi erőltetett sincs, s miután a történelem is egyezik vele, én a legjobbként fogadom el.

Azt olvassuk: *álmokat látott*, de mégis csak egy álomról van szó. Mivel azonban sok minden szerepelt az álmában, a többes szám használata nem meglepő. S hozzáteszi: *és nyugtalan lőn az ő lelke*, jelezvén, hogy mennyire szokatlan álmot látott. Nabukodonozor ugyanis nem akkor kezdett el álmodni, s nem rettent úgy meg minden éjszaka, hogy azonnal a mágusokért küldött volna. Ezért az álmában volt valami rendkívüli, amit Dániel ezekkel a szavakkal akart kifejezni. Az igevers végén szereplő mondat, melyet rendszerint az *és álma félbeszakadt* szavakkal fordítanak, látszólag nem ezt jelenti. A másik, D. Antonius testvérünktől származó magyarázat<sup>103</sup> jobbnak tűnik, nevezetesen, hogy rászállt az álom, azaz ismét álomba merült. A szavak tulajdonképpeni és egyszerű jelentése szerintem a következő: *a lelke összezavarodott*, azaz nagyon nagy félelem kerítette hatalmába az elméjét. Valóban

<sup>102</sup> Ekképpen fordítják, vagy úgy, hogy „eltávozott tőle”, illetve „rászállt az álom”. – *Kálvin*.

<sup>103</sup> A „D. Antonius testvérünktől származó magyarázat” szavak hiányoznak az 1562. és 1569. évi francia változatokból.

tudta, hogy az álom a mennyből küldetett, majd döbbsen ismét álomba merült, és olyan volt, mint a halott ember. Mikor pedig magyarázatot keresett az álomra, elképedt, és ismét elaludt, elfeledvén a látomást, amint majd látjuk. Ezután ezt olvassuk:

## Dániel 2:2

**2. És mondá a király, hogy hívjanak írástudókat, varázslókat, bűbájosokat és Káldeusokat, hogy fejtsék meg a királynak az ő álmait; és bemenének azok, és állának a király elé.**

Etedixit rex ut vocarentur<sup>104</sup> astrologi, et conjectores, et divini, et Chaldei, annuntiarent regi somnia sua<sup>105</sup> et venerunt et steterunt in conspectu regis.

Ez az igevers világosabban bizonyítja, amit már mondtam: a király érezte, hogy álma Istentől származik. Bár nem ez volt az első álma, mégis, a félelem, mellyel Isten sújtotta az elméjét, arra készítette, hogy hívja össze az összes mágust, mert még újra elaludván sem tudott pihenni. Úgy érezte, hogy ez mintegy ének volt az elméjében, mivel Isten nem engedte őt pihenni, hanem azt akarta, hogy aggodalmaskodjon, amíg csak nem kapja meg az álom magyarázatát is. Még a világi szerzők is összekötik – nagyon helyesen – az álmokat az isteni közreműködéssel. Különbőféle véleményeken vannak, mert semmit sem tudhatnak teljes bizonyossággal, a meggyőződés azonban bizonyos isteni közreműködést illetően az álmokban belerögzült az elméjükbe. Ostoba és gyermekes dolog lenne ezt minden álomra kiterjeszteni, amiképpen látjuk, hogy egyesek egyetlen álom mellett sem mennek el képzelgés nélkül, s így teszik magukat nevetségessé. Tudjuk, hogy az álmok különbőféle forrásokból származnak, például a napi gondolatokból. Ha bármin elmélkedtem napközben, néha az éjszakai álomban is felbukkan, mert az elme nem teljesen süllyed szendérgésbe, hanem megtartja az értelem némi magvát, bár elfojtva. A tapasztalat is kellőképpen tanítja, hogyan térnek vissza a nappali gondolatok az álom során, ezért az elmét és a testet érő különbőféle hatások megannyi álmot hoznak létre. Ha bárki bánatosan fekszik ágyba akár egy barát halála, akár valamilyen veszteség, akár valamilyen sérülés, vagy szerencsétlenség miatt szenvedve, az álmai részét fogják képezni elméje korábbi tevékenységének. Maga a test is hoz létre álmokat, amint azt a láztól szenvedők esetében látjuk: mikor eluralkodik a szomjúság, forrásokról tüzekről, és effőle dolgokról álmodnak. Látjuk azt is, miképpen zavarja a mértéktelenség az embereket az álomban, mert a részek úgy kezdenek el álmodni alvás közben, mint az örületben. Miután az álmoknak sok természetes oka van, nagyon nem lenne összeegyeztethető isteni közreműködést, vagy konkrét okot keresni valamennyiben. Másrészt viszont kellően bizonyos, hogy egyes álmok isteni ellenőrzés alatt állnak. Nem említek eseményeket, melyeket az ókori történetek említenek. Bizonyos azonban, hogy Calpurnia, Julius Caesar feleségének álma nem lehet a fantázia szüleménye, mert mielőtt meggyilkolták, általánosan jelentették, hogy „a császárt meggyilkolták” pont úgy, ahogyan megálmodta. Ugyanez mondható el Augustus orvosáról, aki azt rendelte, hogy hagyja el a sátrát a pharsalusi csata napján. Pedig nem volt rá ok, amiért az orvos azt az utasítást adta, hogy gyaloghintón vigyék ki a sátrából, hacsak szükségesnek nem álmodta azt. Mi volt ennek a szükségnek a természete? Miért ne lehetne olyasmi, amit ne lehetne feltételezni emberi leleményességgel, meg Augustus táborát abban a pillanatban foglalták el. Nem kételkedem abban, hogy sok mesészerű beszámoló létezik erről, de hadd válasszam itt azt, amiben azután hiszek is. Mégsem érintem azonban az Isten Ígésében említett álmokat, mert csak arról beszélek, amit a világi emberek voltak kénytelenek gondolni erről a dologról. Jóllehet Arisztotelész

<sup>104</sup> Nem igazán tudom, mifőle azonos kifejezésekkel kellene fordítani ezeket a héber szavakat. Ezért magáról a dologról fogok beszélni. – *Kálvin*.

<sup>105</sup> Azaz, hogy részletesen kifejtsék az álmot a királynak. – *Kálvin*.

tartózkodás nélkül elutasított minden előre megérzést, és előítéleteket táplálva a dologban, le akarta egyszerűsíteni az Istenség természetét az emberi okosság határain belülre, mindent a maga éleselméjűségével szemlélve. Mégis kimondja azt a megvallást, hogy minden álom nem összeviessza keletkezik, hanem néhánynak a *μυντική*, azaz az „isteni sugallat” a forrása. Valóban vitatja, hogy ezek az elme intellektuális, vagy érzéki részéhez tartoznak-e, majd arra a következtetésre jut, hogy az utóbbihoz, amennyire az nagy képzelőerővel rendelkezik. Azután, mikor azt vizsgálja, hogy vannak-e okok, vagy bármi más efféle, akkor hajlamos úgy tekinteni ezeket, mint tüneteket, vagy véletlenül előforduló eseményeket. Emellett nem ismeri el, hogy az álmok a mennyből küldetnek, s ennek azt az okát jelöli meg, hogy megannyi ostoba ember is álmodik, s ennek ugyanazt az indokát mutatják, mint a bölcsek. Ezután megemlíti az értelem nélküli teremtményeket, melyek közül egyesek, például az elefántok, álmodnak. S miután az okatlan állatok is álmodnak, a bölcsek pedig ritkábban, mint a legvaskosabb idióták, Arisztotelész nem gondolja, hogy az álmok isteni ihletésűek. Ezért tagadja, hogy Istentől származnak, vagy mennyei eredetűek, hanem azt állítja a *Daimones* a forrásuk,<sup>106</sup> azaz ezeket az Istenség és a *Daimones* között állóknak tekinti. Tudjuk, hogy a filozófusok miféle értelemben használják ezt a szót, mely a Szentírásban többnyire rossz értelem. Arisztotelész azt mondja, hogy az álmokat azok a légies ihletek okozzák, nem pedig az Istentől származnak. S azért van ez így, mondja, mert az ember természete nem isteni, hanem alantasabb, de mégis több, mint földi, mert angyal. Cicero hosszasan tárgyalja ezt a témát a jövendöléssel kapcsolatos első könyvében, bár mindazt cáfolja a másodikban, amit az Akadémia diákjaként mondott.<sup>107</sup> Az istenségek létezésével kapcsolatos más érvek mellett az álmokat is hozzáteszi – ha van bármiféle jövendölés az álmokban, abból következik, hogy van Istenség az égben, mert az ember elméje nem képes semmiféle álmot sem létrehozni isteni ihletés nélkül. Cicero érvelése megállja a helyét: ha van jövendölés az álmokban, akkor Istenség is van. A Macrobius által tett különbségtétel figyelemre méltó: jóllehet tudatlanul összekeveri a fajokat és a nemzetségeket, mert tökéletlen nézetű ember volt, aki elragadtatva kötött egybe bármit, amit olvasott különbségtétel, vagy sorba rendezés nélkül. Azt tehát le kell szögezni, hogy a vélemény, miszerint van valamiféle isteni közreműködés az álmokban, nem elhamarkodottan alakult ki az emberek szívében. Ezért olvassuk Homérosznál a Jupitertől származó álom kifejezést.<sup>108</sup> Ezt nem minden álmra érti válogatás nélkül, hanem akkor említi, mikor hőseinek jellemét tárja elénk, mivel isteni intést kaptak álmukban.

Most rátérek Nabukodonozor álmára. Ebben két dolog méltó az említésre. Először is, a tartalma emléke teljesen eltöröltetett, másodszor, nem volt rá magyarázat. Néha az álom tartalma nem vész el, míg a magyarázata nem ismert. Nabukodonozort azonban itt nemcsak az álom magyarázata zavarta össze, hanem maga a látomás is szertefoszlott, s ezért a zavara és aggodalma megkétszereződött. Ami a második dolgot illeti, semmi újdonság sincs abban, hogy Dániel ismerteti a magyarázatot, mert ritkán bár, de néha megtörténik, hogy valaki jelképek, vagy rejtélyek nélkül, teljes érthetőséggel álmodik, s nincs szüksége álomfejtőre – ezt a nevet adják az álmok magyarázóinak. Ez valóban megtörténik, bár ritkán, mert Isten szokásos célja az álmokkal az, hogy jelképesen és homályosan szóljon bennük. S ez előfordul mind a világi emberekkel, mind Isten szolgáljaival. Mikor József arról álmodott, hogy a Nap és a Hold megtisztelték (1Móz37:9), nem tudta annak jelentését. Mikor pedig azt álmodta, hogy a testvéreinek a kénéi meghajlottak az ő kénéje előtt, akkor sem értette, csak egyszerűen a testvéreire vonatkoztatta. Isten tehát gyakran beszél rejtélyekben az álmokban, míg a magyarázatot hozzá nem teszik. S Nabukodonozor álma is ilyen volt.

<sup>106</sup> Kálvin a görög *θεοπεμπτα*, *θεια* és *δαμονια* szavakat használja. A görög *Daimones* megfelel a mi angyalokról alkotott elképzelésünknek, és a lelke forrásának tartották. Lásd a legérdekesebb szakaszokat Platon *Dialógusában*.

<sup>107</sup> *De Divinatio*, 1 21-23 kötet és 2:58 kötet, és azt követők.

<sup>108</sup> *Iliász*, 1. könyv 63. vers.

Látjuk tehát, hogy Isten még a hitetleneknek is kijelenti akaratát, azonban nem világosan, mert ők látván nem látnak pont úgy, mintha egy becsukott könyvet, vagy egy lepecsételt levelet szemlélnének. Amiképpen Ézsaiás mondja, hogy dadogó ajkkal és idegen nyelven szól a néphez (Ész28:11 és 29:11). Isten úgy nyilvánította ki az akaratát Nabukodonozornak, hogy ő továbbra is zavart és teljesen ledöbbent maradt. Az álma semmi haszonnal sem járt a számára mindaddig, amíg – ahogyan majd látjuk – Dániel nem jelent meg előtte annak magyarázójaként. Isten ugyanis nemcsak várakoztatni akarta a királyt, de azért törölte ki az elméjéből az álom emlékét, hogy növelje az Ő fullánkjának erejét. Miután az emberek el szokták hanyagolni azokat az álmokat, melyekre nem emlékeznek, Isten belülről döfött egy olyan fullánkot ennek a hitetlennek az elméjébe, ami miatt nem volt képes megnyugodni, hanem még álmában is éber volt, mert Isten titkos láncokkal vonta őt Magához. Ez tehát a valódi ok, amiért Isten megtagadta tőle az álom azonnali magyarázatát, s törölte ki annak emlékezetét az elméjéből, míg Dánielen keresztül meg nem adta neki mindkettőt. A többi holnapra hagyjuk.

## **Ima**

Add meg, mindenható Isten, – mivel minden tökéletes ajándék Tőled származik, s noha egyesek kiemelkednek értelemben és tehetségben, ám mégis senkinek semmi sajátja, csak amit Te kegyeskedsz megadni az embernek ingyenes kegyelmedből, – add meg, hogy bármekkora értelmet is adsz nekünk, azt mi a Te neved dicsőségére használjuk. Add meg azt is, hogy alázattal és mértékletesen ismerjük el: amit ránk bízál, az is a Te tulajdonod, s tanuljuk meg józansággal korlátokat szabni magunknak, semmi feleslegesre sem vágyni, soha meg nem rontva az igazi és valódi tudást, és megmaradni abban az egyszerűségben, amelyre elhívtál minket. Végül add meg, hogy ne nyugodjunk meg ezekben a földi dolgokban, hanem inkább tanuljuk meg elménket az igazi bölcsességre emelni, elismerni Téged igaz Istenként, s odaszánni magunkat a Te igazságod iránti engedelmességre. Hadd legyen az egyetlen célunk teljességgel odaszánni és odaszentelni magunkat a Te neved dicsőségére egész életünkben mindvégig Jézus Krisztuson, a mi Urunkon keresztül. Ámen.

## Ötödik előadás

Tegnap láttuk, miképpen szedték össze a mágusokat a király parancsára nemcsak az álom megmagyarázása, hanem magának az álomnak az elmesélése végett is, mely elillant az elméjéből. Miután azonban négy, de legalább háromféle mágusról van szó, s az ő megnevezésük szerepel itt negyediknek, röviden érintem, mit jelent a megnevezésük. A *הרטמים hartummim* szót rendszerint *jövendőmondóknak*, majd az utána szereplő *אשפים assaphim* szót *orvosoknak* fordítják. Nem akarok vitatkozni az első fordítással, de nem látom okát a másodiknak. Azért fordítják *orvosoknak*, mert ők az ember egészségét a pulzusa megtapintásával ítélik meg, de ennél jobb okuk nincs. Ezért én inkább azt a véleményt fogadom el, mely szerint ők csillagjósok. A harmadik a *מכשפים mecasphim*, amit a *varázsló, bűvész* kifejezéssel fordítanak, bár némi jelentésbeli változással, s azt mondják, hogy tulajdonképpen *csillagvizsgálókat* jelent, akik a csillagok állapotából kiindulva jeleznek jövőbeli eseményeket és jósolnak meg ismeretleneket. Semmit sem tartok valószínűbbnek, mint ezt, leszámítva azt a bizonytalanságot, hogy a héberek mit érthettek ez alatt a szó alatt, mivel maga a dolog a feledés homályába merült. S ki képes különbséget tenni olyan szavak között, melyek egy feledésbe merült foglalkozásra vonatkoznak? A *כשדים casdim* kétségtelenül a fajta megnevezése, mert ez egy nemzet neve, de a kiválósága miatt a mágusok úgy kisajátították maguknak, mintha az egész nemzet nemes mivolta és kiválósága az ő hatalmukban állna. Ezt a nevet általánosan használják Görögországban és Olaszországban. Mindazokat, akik azt hangoztatták, hogy képesek jövőbeli, vagy titkos eseményeket megjósolni a csillagokból, *kaldeusoknak* nevezték.<sup>109</sup> A három másik szó vonatkozásában én nem kételkedem azok tiszteletreméltó jelentésében, s ezen okból nevezték magukat matematikusoknak, mintha rajtuk kívül nem is lenne tudomány a világban. Emellett, jóllehet az alapelveik jók voltak, természetesen tele voltak mindenféle babonával, mert jövendőmondók és jósok voltak, s tudjuk, hogy különös figyelmet fordítottak a jóslásra. Noha a honfitársaik nagyra becsülték őket, Isten törvénye mégis elítélte valamennyit, mert minden tudományos kérdésük teljes szélhámosság volt. Általánosságban mágusoknak, valamint kaldeusoknak nevezték őket – mint Dániel is, mikor elmondja, hogy mit mondtak a király előtt, akkor nem sorolja fel a három fajtájukat, hanem egyszerűen csak kaldeusoknak mondja valamennyit.

Meglepő, hogy Dánielt és a társait nem hívták közéjük, hiszen az elsők között kellett volna lenniük, miután a király tízszerre jobbnak találta őket, mint a királysága többi mágusát és jósát! Miután az ügyességük nem volt ismeretlen a király számára, miért hagyja őket teljesen figyelmen kívül, miközben a többi mágust becitálják ehhez a vesződéses üggyhöz? Nagyon valószínűen azért, mert a király jobban bízott a honfitársaiban, vagy esetleg gyanakodott a foglyokra, és nem akarta rájuk bízni a titkait, miután a hűségüket és az állhatatosságukat még nem tette kellőképpen próbára. Ez lehetett az oka, de jobban tesszük, ha a Mindenható szándékára figyelünk, mert kétségem sincs afelől, hogy ez a feledékenység a király részéről Isten gondviselésének volt köszönhető, miután Ő nem akarta összekeverni mindjárt az elején Dánielt és a többieket a mágusokkal és a jósokkal. Ez lehet az oka, amiért Dánielnek nem kellett a többiekkel együtt a király elé járulnia, hogy – amint majd később látjuk – az ő jóslata *látványosabb* lehessen. Most ez következik:

<sup>109</sup> A szó nagyon sok nyelvben megtalálható, bár időnként módosult jelentéssel. Az oroszban például a *kaldun* varázslót jelent, de ott is a *kaldeus* szóból származik.

## Dániel 2:3-4

**3. És monda nékik a király: Álmodtál, és nyugtalan a lelkem megtudni az álmodat.**

**4. És mondták a Káldeusok a királynak szíriai nyelven: Király, örökké élj! mondd meg az álmodat a te szolgálóidnak, és megjelentjük az értelmét.**

Et dixit illis rex, Somnium somniavi, et contritus est spiritus meus, ad sciendum<sup>110</sup> somnium.

Et dixerunt Chaldaei regi Syriace, Rex in eternum vive: dic somnium servis tuis, et expositionem indicabimus.

Dániel először a kaldeusok nagy önbizalmáról számol be, mert meg merték ígérni a magyarázatot úgy, hogy az álmodat magát még nem is ismerték. *A király azt mondja: nyugtalan volt, mert vágyott az álom jelentésének megértésére.* Ezzel azt fejezi ki, hogy egyfajta rejtvény került elé isteni módon. Megvallja a tudatlanságát, miközben a dolog fontossága kideríthető a szavaiból. Miután a király bizonyosságot tesz arról, hogy kérdezni szeretne erről a homályos és mélyenszántó, a felfogóképességét meghaladó dologról, s miután világosan kimondja: nyugtalan a lelkében, a kaldeusokat meg kellett szállnia valamiféle félelemnek és izgalomnak. Mégis, magabiztosan ígérk az álom legjobb magyarázatát, amint megismerik azt. Mikor azt mondják: *Király, örökké élj*, az nem holmi egyszerű és jelentéktelen ima, hanem inkább arra ösztökéli a királyt, hogy legyen vidám és nyugodt, mert ők képesek eltörölni minden gondot és aggodalmat az elméjéből, hiszen az álom magyarázata kéznél van. Tudjuk, hogy szavakban mennyire nagyvonalúak voltak mindig is azok a csalók. Ahogyan egy ókori költő mondta: mások füleit meggazdagították, a pénzes zacskóikat pedig kiürítették. S valóban, akik kíváncsian keresik a léhaságot a füleikkel, megérdemlik, hogy abból táplálkozzanak, és efféle becsapások áldozataivá váljanak. Minden kor bebizonyította, hogy semmi sem múlja felül a csillagjósok magabiztosságát, akik nem érik be a valódi tudománnyal, hanem megjósolják mindenki életét és halálát, találgatnak mindenféle eseményt, és azt vallják, hogy mindent tudnak.

Általánosságban azt kell vallanunk, hogy az álomfejtés művészete elhamarkodott és ostoba dolog. Valóban létezik az álmok néhány kikötött magyarázata, amint tegnap említettük, mégis, amint majd látjuk, ezt nem szabad biztos tudománynak tekinteni, hanem ez Isten rendkívüli ajándéka. Miután tehát egy próféta nem a konkrét okfejtésből mondja, amit mondania kell, hanem Isten jóslatait magyarázza, így az is, aki helyesen magyarázza az álmokat, nem holmi konkrét szabályokat követ, hanem ha Isten megmagyarázta az álom jelentését, akkor csak a kihirdetésének hivatalát vállalja magára annak megfelelően, amilyen mértékben Isten felruházta őt ezzel az ajándékkal. Igazán szólva az alábbi két dolog ellentétesek egymással és nem egyeztethetők össze: az általános és örök érvényű tudomány, valamint a speciális kijelentés. Miután Isten magának követeli annak képességét, hogy álom segítségével nyissa meg azt, amit az emberek elméjébe vésett, így a művészet és a tudomány nem képesek azt megszerezni, hanem meg kell várni a kijelentést a Lélektől. Mikor tehát a kaldeusok ennyire magabiztosan állítják magukat az álom ügyes értelmezőinek, azzal nemcsak az elhamarkodottságukat árulják el, hanem egyszerűen csalókká züllebenek le, akik olyan tudománnyal kérkednek, melyben egyáltalában nem jártasak – mintha képesek lennének megjósolni a király álmának jelentését a találgatásaikkal. Ezután ez következik:

---

<sup>110</sup> Megérteni – Kálvin.

## Dániel 2:5

**5. Felele a király, és monda a Káldeusoknak: Az álom kiment a fejből.<sup>111</sup> Ha tehát meg nem mondjátok nékem az álmot és annak értelmét, darabokra tépettek, és a ti házaitek szemétdombokká tétetnek.**

Respondit rex et dixit Chaldaeis, Sermo a me exiit,<sup>112</sup> si non indicaveritis mihi somnium et interpretationem ejus, frusla efficiemini,<sup>113</sup> et domus vestrae ponentur sterquilinum.<sup>114</sup>

Itt a király többet követel a kaldeusoktól, mint amennyit hamisan megadni színeltek neki, mert dicsekvésük, amint említettük ostobaság volt, mely szerint bármely álmod megfejtene, azt azért nem állították, hogy képesek bárki álmát el is mondani. A király tehát számomra úgy tűnik igazságtalanul jár el, mikor nem veszi figyelembe az általuk eddig mondottakat, valamint a művészetük és tudományuk korlátait, ha egyáltalában ismertek bármiféle tudományt! Mikor tehát azt mondja, hogy a dolog, vagy a beszéd eltávozott tőle, a szavak kétféle értelmezést is megengednek. A מלתה *millethah* ugyanis fordítható *királyi rendeletnek*, amint majd később látjuk, mivel azonban a kifejezés ugyanaz a kifejezésforma nem sokkal később megismétlődik láthatóan az álomra vonatkoztatva (Dán2:8), az a magyarázat elegendő, mely szerint a király látta: az álma szertefoszlott. Ezért én eldöntetlenül hagyom ezt a dolgot. Érdemes ismét megjegyezni, amit már tegnap is mondtunk, hogy a rettenet úgy megragadta a királyt, hogy megfosztotta a nyugalomtól, noha az álom legcsekélyebb emléke sem maradt meg az elméjében. Pont mint egy ökör, amelyik egy súlyos csapás után kábultan tántorog, és pörög-forog. Ekkora az örültsége ennek a nyomorult királynak, mivel Isten zaklatja őt félelmetes kínokkal, pedig az álom emléke teljesen kitörlődött az elméjéből. Ezért vallja meg, hogy álma elillant tőle, s bár a mágusok jelezték neki a tudományuk határait, a dicsekvésük miatt, miszerint ők az istenek magyarázóit, nem vonakodik olyasmit kérni tőlük, amit soha nem állítottak, hogy képesek rá. Ez a gög jogos jutalma, mikor az emberek felfuvalkodva a romlott magabiztossággal többet állítanak mások előtt, mint kellene, s elfeledkezve minden mértékletességről, anyagi lelkeként akarják feltüntetni magukat. Semmi kétség sem férhet hozzá, hogy Isten a nevetség tárgyává akarta tenni ezt a bolond dicsekvést, mely feltűnő volt a kaldeusok között, mikor a király határozottan mind az álma ismertetését, mind annak magyarázatát követelte tőlük.

Majd egy világosan zsarnoki kifejezést is hozzátesz: *ha nem magyarázzák meg az álmod, az életük is veszélybe kerül*. Nem közönséges büntetéssel fenyeget, hanem azt mondja, hogy *darabokra tépetnek*, ha a szót a *darabok* kifejezéssel fordítjuk. Ha úgy véljük, hogy *vért* jelent, akkor is ugyanaz a mondat értelme. A királynak ez a dühe világosan őrzöngő, sőt, Nabukodonozor ebben a vonatkozásban a vadállatokat is felülmúlta. Mi vétet lehetett tulajdonítani a kaldeusoknak, ha nem ismerték a király álmát? Biztos, hogy ezt soha nem állították, ahogyan azt majd látjuk, s egyetlen király sem követelt soha semmit, ami meghaladta volna az emberi képességeket. Látjuk, milyen brutális dühöt tanúsított a király, mikor halállal és mindenféle kegyetlen kínzással fenyegette a mágusokat és a varázslókat. A zsarnokok valóban sokszor szabadjára engedik a vágyaikat, s minden dolgukat törvényesnek tekintik, s ebből származnak a tragédiáiról szavai is: bármit akar, az törvényes. S Szophoklész joggal mondja: bárki is lépi át a zsarnok küszöbét, sutba kell dobnia a saját szabadságát. Ám ha összegyűjtenénk az összes példát is, akkor is aligha találnánk ehhez hasonlót. Ebből tehát

<sup>111</sup> Szó szerinti fordításban: *Ez a dolog eltávozott tőlem*. A Károli-fordítás szerint: *Az én szavam áll! – a ford.*

<sup>112</sup> Vagy: *eltávozott* – Kálvin.

<sup>113</sup> Egyesek a חֲדָמִין *hedmin* szót *vérnek* fordítják, de az elfogadott jelentés jobb, s mivel magának a dolognak csekély a jelentősége, én nem fárasztalak benneteket vele. – Kálvin.

<sup>114</sup> Azaz, szemétdombbá tétetik – Kálvin.

az következik, hogy a király elméjét ördögi düh kerítette a hatalmába, ami arra sarkallta őt, hogy megbüntesse a kaldeusokat, akik őt illetően ártatlanok voltak. Tudjuk, hogy csalók voltak, ami méltóvá tette őket a halálra, mert a törvény előírásai szerint hatalmas bűnt követett el az, aki mágikus művészetekkel mutatta magát a prófétálás hatalmával rendelkezőnek (3Móz20:6). A király vonatkozásában viszont nem érhette őket vád. Miért fenyegette hát őket halállal? Azért, mert, amint majd látjuk, az Úr akart csodát mutatni. Ha ugyanis a király engedte volna eltávozni a kaldeusokat, akkor közvetlenül eltemethette volna azt az aggodalmat, ami az elméjét kínozza és gyötörte. A nép is kevésbé vette volna észre a dolgot, ezért Isten addig kínozza a király elméjét, amíg ezt a dühkitörést ki nem váltotta belőle. Ennek a szörnyű és kegyetlen ítéletnek tehát fel kellett ráznia minden embert, mert kétség sem férhet hozzá, hogy a legnagyobb és a legkisebb együtt reszkettek, mikor hallottak az uralkodó haragjának eme hevességéről. Ez tehát a teljes értelme, s itt figyelniünk kell Isten gondviselésének a céljára, amiért engedte, hogy a király haragja korlátlanul tomboljon.<sup>115</sup>

## Dániel 2:6

**6. Ha pedig az álmod és annak értelmét megjelentitek: ajándékokat, jutalmat és nagy tisztességet vesztek tőlem; ezért az álmod és annak értelmét jelentsétek meg nekem.**

Et si somnium, et interpretationem ejus indicaveritis, donum, et munus, et honorem, vel *pretium*, magnum accipietis a facie mea:<sup>116</sup> propterea somnium, et interpretationem ejus indicate mihi.

Itt viszont a király a jutalom reménységével kívánja ösztönözni őket az álma elmondására. Már megpróbálta őket megrettenteni, hogy még ha nem is akarják, kifacsarhassa belőlük magát az álmod, valamint annak magyarázatát. Emellett, ha hízélgéssel is ösztönözhető, ezt azt érvet is kipróbálja rajtuk: *ajándékokat, jutalmat és nagy tisztességet* ígér, azaz hatalmas díjazást, ha elmondják az álmát, és hiteles magyarázóknak minősülnek. Ebből megtudjuk, amit az egész történelem is megerősít, hogy a mágusok hasznot húztak a jóslataikból és találgatásaikból. Az indiai bölcsek, akik életmódjukat tekintve mértékletesek és szigorúak, nem voltak teljesen odaszánva a nyereségnek, mert ismeretes, hogy pénzre, bútorokra, vagy más effélére nem volt szükségük. Megelégedtek gyökerekkel, nem volt szükségük ruhára, a földön aludtak, s így mentesek voltak a kapzsiságtól. A kaldeusok azonban, amint ismeretes, ide-oda futkostak az egyszerű és hiszékeny emberek pénzéért. Ezért a király a szokásoknak megfelelően beszél, mikor nagy jutalmat ígér. Meg kell itt figyelniünk, miképpen szórták a kaldeusok a próféciaikat a nyereség kedvéért, mikor pedig a tudás eladhatóvá vált, bizonyosan sok tévelygéssel hamisították meg azt. Ahogyan Pál is beszél az evangélium megrontóiról, s azt mondja, hogy kereskedtek azzal, mert mikor haszon keletkezik, akkor amint korábban említettük, még a tiszteletreméltó tanítók is szükségszerűen megrontanak és kiforgatnak minden őszinteséget a hazugságaikkal. Mert ahol a kapzsiság uralkodik, ott hízélgés, szolgál hajlongás és mindenféle ravaszság is van, az igazságot pedig végleg kioltják. Nem meglepő tehát, ha a kaldeusok ennyire hajlottak a megtévesztésre, mert természetessé vált a számukra a nyereséghajhászás és a vagyonra vágyakozás folytán. Egyes

<sup>115</sup> Kálvin helyesen tartja jobbnak a „darab” jelentést a „vérrel” szemben, mert a *הדם* *hedem* kaldeus szó, és az *ין* a kaldeus többes szám jele. A *מלה* *meleh* szóval kapcsolatos kritikája is helyes, mert ez a kaldeus *דבר* *deber* megfelelője, „szó”, vagy dolog, s joggal fordítja „királyi rendeletnek”. Miután jelentős fény derült az egyes szavak jelentésére és származására Kálvin kora óta, gyakran úgy találjuk, hogy a modern ismeretek ezeket a származtatásokat tarthatatlanná teszik. Kálvin ítéletének szilárdsága azonban mégis figyelemre méltó. Azt is hozzátéhetjük, hogy a zavar csak fokozódik, mikor a kaldeus formák használatosak, jóllehet az egyes betűk egyetemesen változnak a két nyelv közötti átmenet során. Így például az *ש* s átalakul *ת* *t*-vé (pl. Dán2:7 és 2:14), a héber *ד* *d*-vé (Dán2:26), a *צ* *c* *gn*-né, a szóvégi *ה* *h* *alef*-fé, a szóvégi *מ* *m* pedig *ן* *n*-né.

<sup>116</sup> Azaz, *általam* – Kálvin.



összinte tanítók kaphatnak támogatást a közkincsekből, de – amint mondtuk – ha valamelyiket elvonja a haszonszerzés, akkor szükségszerűen kiforgatja és megrontja a tanítás tisztaságát. Ebből az igazságszóból pedig még jobban megértjük a király aggodalmát, aki költséget nem kímélve igyekezett kisajtolni az álma magyarázatát a kaldeusokból, miközben rendkívül dühös lett rájuk, miután nem kapta meg azt, amit a felkínált jutalomnak el kellett volna nyernie. Most ez következik:

## Dániel 2:7-9

**7. Felelének másodszor, és mondának: A király mondja meg az álmot az ő szolgálóinak: és az értelmét megjelentjük.**

**8. Felele a király, és monda: Bizonytal tudom én, hogy csak időt akartok ti nyerni, mert látjátok, hogy a dolog kiment a fejemből.<sup>117</sup>**

**9. Hogy ha az álmot meg nem mondjátok nékem, csak egy ítélet lehet felőletek: hogy hamis és tévovázó beszédet koholtok, hogy azzal tartsatok engem, míg az idő múlik. Mondjátok meg azért nékem az álmot, akkor tudom, hogy az értelmét is megjelenthetitek nékem.**

Responderunt secundo, et dixerunt, Rex sonnium exponat<sup>118</sup> servis suis, et interpretationem indicabimus.

Respondit rex et dixit, Vere<sup>119</sup> novi ego<sup>120</sup> quod tempus redimitis, quia scitis quod exierit sermo a me.<sup>121</sup>

Propterea si somnium non indicaveritis mihi, una haec sententia est; et sermonem mendacem<sup>122</sup> et corruptum praeparastis ad dicendum coram me, donec tempus mutetur;<sup>123</sup> propterea somnium narrate mihi, et cognoscam quod interpretationem ejus mihi indicetis.<sup>124</sup>

Itt a mágusok védekezéséről olvasunk. Kimondják az igazságot: a művészetük csak az álmok magyarázatát teszi a lehetővé a számukra, de a király magát az álmot akarta megtudni. Ebből ismét kiderül, hogy rendkívüli düh fogta el, s egészen engesztelhetetlenné vált. A királyok néha felfortyannak, de egyetlen intésre lecsillapodnak, ezért nagyon igaz a mondás, mely szerint a haragot a szelíd nyelv megoltja. Mivel azonban a korrekt válasz nem enyhítette a király haragját, ezért kimondhatjuk: teljesen magával ragadta az ördögi hevesség. S mindezt, amint említettem, Isten titkos tanácsvégezése kormányozta, hogy Dániel magyarázata még figyelemre méltóbb lehessen. Majd arra kéri a királyt, *mondja meg az álmot*, s ez után majd közvetlenül megmondják az értelmét. Ám még ez is túlságosan nagy dicsekedés volt, mint említettük, mert ebben a szorult helyzetben inkább helyesbíteniük kellett volna önteltségüket és bolond dicsekedésüket. Az azonban, amiképpen kitartanak ebben az ostoba és hamis magabiztosságban, megmutatja, mennyire elvakította őket az ördög: pontosan úgy, mint azokat, akik a babonás csalásokba belegabalyodva magabiztosan védik a saját örültségüket. Ezt a példát látjuk a mágusoknál, akik mindig azt állították, hogy képesek magyarázni az álmokat. De elhangzik a király kifogása: *tudom, mondja, hogy csak időt akartok nyerni, mert tudjátok, hogy a dolog kiment a fejemből*, vagy a szó kimondatott, ha az előző értelmet fogadjuk el. A király itt szégyenteljes ravaszkodással vádolja őket, mert a mágusok semmit

<sup>117</sup> A Károli-fordítás szerint: *hogy áll az én szavam – a ford.*

<sup>118</sup> Elbeszélni – Kálvin.

<sup>119</sup> Igazságban – Kálvin.

<sup>120</sup> Most (már) tudom – Kálvin.

<sup>121</sup> Azaz, hogy az álom kiment az elméből, vagy a mondat elillant az ajkamról. – Kálvin.

<sup>122</sup> Vagy: megtévesztő – Kálvin.

<sup>123</sup> Azaz, eltelik – Kálvin.

<sup>124</sup> Azaz, hogy képesek lehettek megmagyarázni nekem – Kálvin.

sem tudnak felkínálni, s igyekeznek elmenekülni, miután megtudták, hogy a király elfelejtette az álmot. Pont olyan ez, mintha azt mondta volna: azt mondtátok, hogy az álmom biztos magyarázóit vagytok, de ez nem igaz. Ha ugyanis képes lennék elmondani az álmot, könnyű lenne bebizonyítani a gőgötöket, mert nem lennétek képesek megmagyarázni a rejtélyt. Miután azonban tudjátok, hogy elfelejtettem, ezért kéritek, hogy mondjam el, de *ez csak időnyerés végett* teszitek, mondja, mert így igyekeztek elrejteni a tudatlanságotokat és fenntartani a tudós hírneveteket. Ha azonban emlékeznék az álmomra, hamar kideríteném a tudatlanságotokat, mert nem tudnátok teljesíteni, amivel dicsekedtek. Látjuk tehát, hogy miképpen vádolja a király új bűnnel a mágusokat: csalók voltak, akik hamis dicsekedéssel tévesztették meg az embereket. Ezért nyilvánítja őket halálra méltóknak, ha nem mondják el neki az álmát. Az érv itt a végtelenségig hibás, de nem meglepő, mikor a zsarnokok a kegyetlenségük valódi színeiben lépnek színre. Emellett emlékeznünk kell arra is, amit már mondtam: a mágusok megérdemelték ezt a feddést, mert felfuvalkodtak a hiábavalóságtól, és hamis ígéreteket tettek, mikor álmokból, jóslatokból, és más effélékből találgatták a jövőt. A király esetében azonban semmi sem lehetett volna igazságtalanabb, mint ez a vád, hiszen ha ők becsaptak másokat, annak az volt az oka, hogy maguk is tévelyegtek. Megvakította és elbűvölte őket a saját bölcsességükkel kapcsolatos ostoba meggyőződés, de nem állt szándékukban becsapni a királyt, hiszen olyasvalamiről gondolkodtak, ami rögtön bekövetkezve minden aggodalomtól megszabadítaná az elméjét. A király azonban mindig a dühének legelvakultabb impulzusát követte. Emellett meg kell figyelmünk ennek az érzésnek az eredetét is – Isten kínozza őt, s egy pillanatra sem volt képes megnyugodni, míg meg nem kapta az álma magyarázatát. Ezért teszi hozzá: *ha az álmot meg nem mondjátok nekem, csak egy ítélet lehet felőletek*, azaz ez már eldöntetett rólatok egyetemlegesen, mert én nem fogom vizsgálni, hogy közületek konkrétan ki a hibás, és ki akar engem becsapni, hanem végleg kivágatom a mágusok egész törzsét, így senki nem kerül el a büntetést, hacsak meg nem mondjátok nekem magát az álmot, valamint annak magyarázatát. Majd hozzáteszi: *megtévesztő és romlott beszédeket mondotok nekem* ürügyként. A király emellett még csalással és gonosszággal is vádolja őket, amiben pedig nem voltak vétkesek – mintha azt mondta volna, hogy céllal hozakodtak elő tetszetős kifogásokkal a becsapás gyakorlása végett. De, mondja a király, a *hazug beszéd*, vagy a megtévesztő és romlott, mint a ti beszédeitek, ahogyan mondani szoktuk, banális kifogás, amit utálok. Ha bármiféle hihető kifogással hozakodnátok elő, el tudnám fogadni, amit mondotok, de nem látok mást a szavaitokban, csak megtévesztést, így azok a romlás illatától bűzlenek. Látjuk tehát, hogy a király nemcsak azért haragszik, mert a mágusok nem képesek elmondani neki az álmát, de ezen felül még azzal is vádolja őket, hogy tetszetős kifogásokkal hozakodtak elő és tudatosan be akarták csapni. Ez után hozzáteszi azt is, hogy *mondjátok meg azért nekem az álmot, akkor tudom*, vagy tudni fogom, hogy képesek vagytok helyesen magyarázni. Itt a király újabb érvvel igyekszik meggyőzni a mágusokat arról, hogy ravaszkodnak. Tényleg azzal dicsekedtek, mondja, hogy képesek vagytok nehézség nélkül magyarázni az álmokat. Miképpen lehettek ebben biztosak, hiszen még magát az álmot sem ismeritek? Ha elmondtam volna nektek, akkor mondhatnátok, hogy képesek vagytok-e, vagy sem azt magyarázni, de mikor arról az álmomról kérdezlek benneteket, amelyet sem én, sem ti nem ismertek, akkor mondjátok, hogy az álmom megismerése után minden a hatalmatokban van? Ezért akkor tekintelek benneteket az álmok jó és igaz magyarázóinak, ha el tudjátok nekem mondani az én álmomat, hiszen az egyik dolog függ a másiktól, s ti túl elhamarkodottan építkeztek olyasvalamire, ami még nem ismert. Mivel tehát ennyire elhamarkodottan törtettek előre, és igyekeztek engem meggyőzni arról, hogy biztosak vagytok a magyarázatot illetően, nyilvánvalóan teljes sötétségben tapogatóztok a dologban, s ezzel kiderült az elhamarkodottságotok és a csalásotok, mert világosan becsaptok engem. Ez a lényege az egésznek, a többit majd holnap.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mivel e világi vándorutunk során minden nap szükségünk van a Te Lelked tanítására, hogy valódi mértékletességgel csak a Te Ígédttől és titkos ihletésedtől függjünk, s ne vegyünk magunkra túl sokat. Add meg azt is, hogy a tudatában lehessünk a tudatlanságunknak, vakságunknak, és ostobaságunknak, s mindig Hozzád meneküljünk, soha meg nem engedvén magunknak, hogy a Sátán és az istentelenek bármiféle ravaszsága elvonjon. Hadd maradjunk oly szilárdan meg a Te igazságodban, hogy attól soha el ne forduljunk, Te pedig vezess minket végig pályánk egész útvonalán, hogy aztán megérkezhessünk abba a mennyei dicsőségbe, ami a te egyszülött Fiad vére árán vásároltatott meg a számunkra. Ámen.

## Hatodik előadás

### Dániel 2:10

**10. Felelének a Káldeusok a királynak, és mondák: Nincs ember a földön, a ki a király dolgát megjelenhesse: mivelhogy bármilyen nagy és hatalmas király sem kívánt még egyetlen írástudótól, varázslótól és Káldeustól sem ilyen dolgot.**

Responderunt Chaldaei coram rege, et dixerunt, Non est homo super terram qui sermonem<sup>125</sup> regis posset explicare; propterea nullus rex, princeps, vel prefectus rem consimilem exquisivit ab ullo mago, et astrologo, et Chaldaeo.

A kaldeusok ismét mentegetőznek, amiért nem mondják el a király álmát. Valójában azt mondják, hogy ez nem az ő művészetük, vagy tudományuk, s nem ismernek olyan példát, amikor a bölcseket ilyesmire kérték, mind *de facto*, mind *de jure* követelik tőlük a választ. Dicsekedtek azzal, hogy ők az álmok magyarázóai, de a találgatásaikat nem lehet kiterjeszteni magukra az álmokra, csak a magyarázataikra. Ez jogos kifogás volt, ám a király mégsem fogadja el, hanem a saját haragjától, valamint az isteni késztetéstől felindulva mutatja a mágusokat, a jósokat és az asztrológusokat pusztán csalóknak, és a nép megtévesztőinek. S észre kell vennünk a szem előtt tartott célt: Isten fel akarta magasztalni a szolgáját, Dánielt, s el akarta őt különíteni a többiektől. Ők még hozzáteszik, hogy egyetlen király sem bánt így a mágusokkal és a bölcsekkel. Ez után ezt olvassuk:

### Dániel 2:11

**11. Mert a dolog, a mit a király kíván, becses,<sup>126</sup> és nincs más, a ki azt megjelenhesse a király előtt, hanemha az istenek, a kik nem lakoznak együtt az emberekkel.**

Et sermo de quo rex inquit pretiosus est;<sup>127</sup> et nullus est qui possit exponere coram rege, nisi dii, quorum habitatio cum carne non est ipsis.<sup>128</sup>

Hozzáteszik: a király kérdezősködésének tárgya túllép az emberi találékonyság határain. Kétségtelen, hogy ezt csak lassan vallották meg, mivel, amint említettük, oly hatalmas bölcsességbirtokosainak hírében állottak, hogy a köznép úgy vélte, mindent tudnak, és semmi sincs elrejtve előlük. S nagyon is el akarták kerülni a tudatlanságuk megvallásának borzasztó szükségességét ebben a vonatkozásban, de a szertelenségük folytán kénytelenek voltak ehhez a kibúvóhoz folyamodni. Felmerül a kérdés: miért gondolták a dolgot, ami felől a király kérdezősködött, értékesnek? Hiszen nem ismerték a király álmát, miképpen becsülhették hát fel annak értékét? Nem meglepő azonban, ha az emberek a szélsőséges aggodalom és félelem hatása alatt megítélés nélkül mondanak ki bármit. Ezért mondják tehát a dolgot *becsesnek*, azaz, hízeltéssel keverik a mentségeiket a király haragjának csillapítása végett, remélvén, hogy így elkerülhetik a küszöbön álló igazságtalan halált. *Mert a dolog, a mit a király kíván, becses*, de valószínűleg az is elhangzott, miután a dolog szokatlan volt, hogy az álom isteni módon küldetett a királyhoz, majd hirtelen borult rá a feledés homálya. Természetesen volt ebben némi titokzatosság, s a kaldeusok ezért nagyon ésszerűen következtettek arra, hogy az egész dolog nagysága meghaladja az emberi képességek

<sup>125</sup> Vagy a dolgot – Kálvin.

<sup>126</sup> A Károli-fordítás szerint: *igen nehéz* – a ford.

<sup>127</sup> Vagy: ritka – Kálvin.

<sup>128</sup> A nyelv természete miatt sok szó felesleges – Kálvin.

megszokott mértékét. Ezért teszik hozzá: *nem lehet más magyarázó, csak az istenek, vagy az angyalok*. Egyesek ezt az angyalokra vonatkoztatják, de tudjuk, hogy a mágusok istenek sokaságát imádták. Ezért egyszerűbb ezt az általuk elképzelt istenségek tömegével magyarázni. Nekik tulajdonképpen alsóbbrendű isteneik voltak, mert minden nemzetben létezett a meggyőződés egyetlen felsőbbrendű Istenről, Aki egymaga uralkodik. Utána azonban koholtak maguknak alsóbbrendű isteneket, mindenki a saját szájíze szerint. Ezeket nevezték „isteneknek” a közvélekedés és szóhasználat alapján, bár inkább dzsinneknek, vagy a levegő démonjainak kellett volna őket nevezni. Tudjuk, hogy a közbenső istenekről alkotott vélemény uralkodó volt minden hitetlennél. Az apostol hevesen küzdött ezzel az ókori tévelygéssel, s tudjuk, hogy Platon könyvei<sup>129</sup> tele vannak a tanítással, mely szerint a démonok, vagy dzsinnek közbenjárókként tevékenykednek az ember és a mennyei Istenség között.

Érthetjük tehát alkalmasan úgy is ezeket a szavakat, hogy a kaldeusok az angyalokat vélték a kizárólagos magyarázóknak, de nem azért, mert úgy képzelték el az angyalokat, ahogyan a Szentírás beszél róluk tisztán és világosan, hanem mert a platoni tanítás, valamint a mennyben élő, a felsőbbrendű Istennel bensőséges kapcsolatot tartó dzsinnek babonája virágzott közöttük. Mivel az emberek testbe öltöztek, nem képesek felemelkedni a mennybe és kifürkészni minden titkot. Ebből következik, hogy a király igazságtalanul bánt velük, azt követelve, hogy angyali, vagy isteni feladatot lássanak el. Ez a kifogás tényleg hihető, de a király fülei süketek voltak, mert elragadta a szeszélye, és Isten is olyan dühre sarkallta, mely nem hagyott neki pihenést. Ebből fakadt a Dániel által feljegyzett vad viselkedés.

## Dániel 2:12

**12. E miatt a király megharaguvék és igen felgerjede, és meghagyá, hogy a babiloni bölcsek mind veszíttessenek el.**

Propterea rex in ira et indignatione magna edixit ut interficerent omnes sapientes Babylonis.

A korábbi fenyegetés is rettenetes volt, de most Nabukodonozor tovább is megy, mert nemcsak halállal fenyegeti a kaldeusokat, de meg is parancsolja annak végrehajtását. Efféle példát aligha találunk a történelemben. Meg kell azonban jegyeznünk a király haragjának okát: Isten akarja előtérbe állítani a szolgáját, Dánielt, valamint azt, hogy minden ember figyeljen rá oda. Ez volt az a felkészülés, melynek során általánosan nyilvánvalóvá vált, hogy a babiloni bölcsek hiábavalóknak bizonyultak, mikor többet ígértek, mint amire képesek voltak: még ha rendelkeztek volna is a legnagyobb bölcsességgel, akkor is híjával lettek volna a kijelentés ama ajándékának, ami Dánielnek adatott meg. Így történt, hogy a király halált mondott ki valamennyiükre, mert talán akkor jött rá, amit korábban soha nem vett észre, nevezetesen hogy a dicsekedésük csak hiábavalóság, és a művészetük tele van babonával. Mikor ugyanis a babona sikertelen, azt azonnal az örület követi, s mikor azok, akiket figyelemre méltóan jámboroknak vélnek és mondanak, rájönnek, hogy a koholt istentiszteletük haszontalan, akkor törnek ki olyan dühöngésben, amelyről beszéltem, s átkozzák meg a bálványait, megvetvén mindazt, amit ezidáig követtek. Így történt itt is, mikor Nabukodonozor csalást feltételezett egy ennyire fontos dologban, amelyre mindaddig még csak nem is gyanakodott. Most azonban, mikor a átlát a csaláson ebben a rendkívül zavaró ügyben és nagy aggodalomban, mikor nem kapott tanácsot azoktól, akikbe minden

---

<sup>129</sup> A legérdekesebb és páratlanabb allegória a témában Platon *Phaidrosz* című munkájában található. Lásd még Cicero, *Tusc. Quoe. 1:16*, és Arisztotelész, *Metafizika 1:5*, és *De Anima 1:2*.

reménységét vetette, százszor jobban feldühödött, ha előzőleg még a tökéletes nyugalom állapotában volt is. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 2:13-15

**13. És a parancsolat kiméne, hogy öljék meg a bölcseket; és keresik vala Dánielt és az ő társait, hogy megölettessenek.**

**14. Ekkor Dániel bölcsen és értelmesen felele Arióknak, a királyi testőrség fejének, a ki kiment vala, hogy megölesse a babiloni bölcseket.**

**15. Szóla és monda Arióknak, a király főemberének: Miért e kapkodó<sup>130</sup> parancsolat a királytól? Akkor Ariók elmondá a dolgot Dánielnek.**

Et edictum exiit et sapientes interficiebantur; et quaerebant Daniel et socios ejus ad interficiendum.

Et tunc Daniel sciscitatus est *de consilio* et edicto ab Arioch principe satellitum regis, qui exierat ad interficiendum sapientes Babylonis.

Respondit et dixi et ipsi Arioch praefecto<sup>131</sup> regis, Ad quid edic tum festinat ev conspectu regis? Tunc rem<sup>132</sup> patefecit Arioch ipsi Danieli.

Ezekből a szavakból kiderül, hogy a bölcsek közül egyeseket kivégeztek, mert Dánielt nem azonnal állították elő kivégzésre, mikor azonban a mágusokon és a kaldeusokon válogatás nélkül kezdték végrehajtani az ítéletet, Dániel és társai is ugyanebbe a veszélybe kerültek. S ezt világosan kifejezi az alábbi módon: *mikor kiment a parancsolat*, azaz, a latin kifejezésnek megfelelően kihirdettetett, *s a bölcseket kivégezték*, akkor Dánielt is keresték, mert a király soha nem tűrte volna, hogy a parancsát semmibe vegyék, miután az kihirdettetett. Ha ugyanis nyilvánosan megparancsolta valaminek a végrehajtását, de azt nem követték volna tettek, nem lett volna az nevetséges? Ezért valószínűsíthető, hogy a mágusok és a kaldeusok kivégzése kiterjedt méreteket öltött. S jóllehet a királynak nem volt semmi törvényes oka erre a viselkedésre, amazok mégis rászolgáltak a büntetésre, mert amint azt már tegnap mondtuk, megérdemelték, hogy kitöröltsenek ebből a világból, hogy a dögvészt eltávolítsák, ha lehetséges. Ha Nabukodonozor olyan lett volna, mint Dávid, vagy Ezékiás, vagy Jósias, joggal semmisíthette volna meg valamennyit és tisztíthatta volna meg a földet ettől a szennyezéstől, ám őt csak a haragjának hevessége ragadta el, mert ő maga is tévelygésben élt. Emellett Isten joggal bünteti a kaldeusokat, s ennek az intésnek az egész nép javára kell válnia. Ők megkeményedtek a tévelygésükben, s kétségtelenül még megbocsáthatatlanabbá tette őket a tény, hogy vakok voltak Isten eme ítéletére. Miután Dániel is halálra volt ítélve, noha nem hívta maga elé a király, ezzel még látványosabbá válik ama királyok parancsainak igazságtalansága, akik nem vizsgálják meg azt a dolgot, amely felett ítéletet mondanak.

Nabukodonozor sokszor hallotta Dánielt, s kénytelen volt bámulni génuszának jártasságát és bölcsességének rendkívüli ajándékát. Hogyan történhet hát meg, hogy figyelmen kívül hagyta őt, mikor pedig az ő páratlan képességeire volt szüksége? Jóllehet a király izgatottan kérdezősködik az álmáról, mégsem cselekszik komolyan, hiszen ha úgy tenne, kétségtelenül eszébe kellett volna jutnia: „Íme, láttam korábban a júdeabeli foglyok között a mennyei bölcsesség hihetetlen ajándékát – akkor hát először is értük küldetek!” Itt a király tunyaságát látjuk, amiért nem küldetett Dánielért is a többiekkel egyetemben. Azt mondtuk, hogy mindezt Isten titkos gondviselése irányította, Aki nem akarta, hogy az ő szolgája a Sátán szolgái közé keveredjen, akiknek a tudománya a szemfényvesztésben és a

<sup>130</sup> Károlinál: *kegyetlen – a ford.*

<sup>131</sup> Ez ugyanaz a főnév, amit legutoljára használt – *Kálvin.*

<sup>132</sup> Vagy, előadta – *Kálvin.*

tévelygésben rejlett. Most már látjuk, miképpen hanyagolta el a király Isten ajándékát, s fojtotta el a neki felkínált világosságot. Ezután azonban Dánielt is előállították a kivégzésre. Ezért mondom, hogy a zsarnokok nagyon igazságtalanok, s kegyetlen erőszakot gyakorolnak, mert nem vállalják fel a vizsgálódás munkáját és nehézségét. De látjuk: Isten csodálatosan menti ki a szolgáit a halál állkapcsaiból, ahogyan történt Dániel esetében is, hiszen csodálkozhatunk azon, hogy Ariók megkímélte az életét, miközben a honfitársait levágta. Miképpen adhatunk számot arról, hogy Dániel idegen és fogoly létére több emberségben részesült, mint a kaldeusok? Mert életét Isten tartotta a kezében, Aki visszafogta a prefektusnak mind az elméjét, mint a kezét, nehogy azonnal levágja őt is. S azt olvassuk, hogy Dániel *kérdezősködött a tanácsról és a parancsról*. Egyesek a *bölcsen és ügyesen* kifejezéssel fordítják, mert a גַּנְתָּא *gneta bölcsességet* jelent ugyanúgy, ahogyan a טֶגֶם *tegem* szót átvitt értelemben *intelligenciának* veszik, mikor ízt jelent.<sup>133</sup> Később azonban ugyanezt a szót látjuk a *parancs* helyén szerepelni, s mivel ez a jelentése látszólag jobb, ezért én ezt fogadom el: Dániel a prefektustól a parancs értelme és a király céljai után tudakozódott. Ariókot a darabontok fejedelmének is nevezik. Egyesek a hóhérok fejedelmének fordítják, mások a szakácsokénak, mert a טֶבַח *tebech* azt jelenti: *levágni*, de az ebből származó főnév jelentése *szakács*. A Szentírás így nevezi Potifárt is, akinek Józsefet eladták (1Móz39:1). Nekem egyfajta abszurditásnak tűnik őt a börtönőrök fejedelmének nevezni, s ha azt mondjuk, hogy a szakácsok fejedelme volt, akkor a hivatalához ugyanúgy nem illik a kaldeusok mészárlása. Ezért én jobbnak látom szelídebben fordítani a darabontok fejedelmének feltételezve őt, mert amint mondtam, Potifárt is a רֶב טֶבַחִים *reb tebechim* névvel illeti a Szentírás, s itt csak a kiejtés változik. Majd ezt olvassuk:

*Dániel mondta: Miért e kapkodó parancsolat a királytól?* Ezekből a szavakból úgy tűnik, hogy Dániel közvetve megfeddi a király haragját és hálátlanságát, amiért nem kellő szorgalommal vizsgálódott, mielőtt ezt a kegyetlen büntetést sietett kiszabni. Azután azzal látszik megemlíteni a hálátlanságát, hogy most őt is halálra ítélték, noha nem is küldettek érte korábban, bár a király tudhatta, hogy mi lakozik benne. S miután a kapkodásra utal, nekem kétségem sincs felőle, hogy ezt a király esetében helyteleníti, mert se nem hívták, se meg nem hallgatták, most mégis a többiekkel egyetemben adatik halálra úgy, mintha ugyanabban a hibában lenne vétkes, mint a kaldeusok. A végkövetkeztetés tehát az, hogy nem volt ok a nagy sietségre, mert a király, ha szorgalmasabban tudakozódik valószínűleg megtudhatta volna azt, ami érdekelte. Ezután hozzáteszi: *Ariók elmagyarázta a dolgot Dánielnek*. Ebből kiderül, hogy Dániel előtte nem is tudott az egész dologról. Elképzelhetjük hát, micsoda félelem ragadta meg az istenfélő embert. Nem tudván ugyanis semmit az egészről, hirtelen és váratlanul kapta a büntetést, mintha bűnös lett volna. Szükséges volt hát a számára az isteni megerősítés, hogy higgadtan kérhesse a megfelelő időt mind a prefektustól, mind a királytól az álom elmeséléséhez, és annak megmagyarázásához. Dániel ereje, amivel ennyire összeszedetten cselekedett, Isten speciális ajándéka volt, mert ellenkező esetben a félelem eluralkodott volna az elméjében. Ismeretes előttünk ugyanis, hogy hirtelen események bekövetkeztekor minden tervünk elszáll, és elveszítjük elménk összeszedettségét. Miután semmi efféle nem látunk Dánielnél, világos, hogy elméjét Isten Lelke irányította. Utána ez következik:

## Dániel 2:16

**16. És beméne Dániel, és kéré a királyt, hogy adjon néki időt, hogy megjelenhesse az értelmet a királynak.**

<sup>133</sup> Így szerepel az alábbi igeversekben: 2Móz16:31, 4Móz11:8, Jó6:6 és Jer48:11.

Et Daniel ingressus est, et postulavit a rege, ut tempus daret sibi, et expositionem<sup>134</sup> afferret regi.

Ebben az ígeversben semmi új sincs, hacsak azt nem említjük meg, ami nincs leírva, nevezetesen hogy a prefektus nem volt mentes minden félelemtől, mikor Dánielt bevezette a királyhoz. Tudta ugyanis, hogy a király nagyon haragos, s ő maga is rendkívül nyugtalan volt, amiért nem hajtotta végre azonnal a parancsot. De ahogyan mondtuk, Isten adta ezt a magabiztosságot Dánielnek, s ő úgy hajlítja és szelídíti meg ennek a prefektusnak az elméjét, hogy többé nem vonakodik elvinni Dánielt a királyhoz. S egy másik dolgot is ki lehet következtetni a szövegből, nevezetesen hogy Dániel kérése teljesült, mert később azt olvassuk, hogy *hazament*, tehát kétségtelenül kapott legalább egy napot a királytól, hogy azután másnap eleget tegyen a követelésének. Mégis meglepő, hogy ezt a kegyet megkapta, mivel a király azt akarta, hogy az álmát azonnal mondják el neki. S jóllehet Dániel itt nem mondja el a király előtti érveit, mégis a legvalószínűbben azt vallotta meg, amit majd a maga helyén mi is olvashatunk: nem volt felruházva kellő intelligenciával az álom elmagyarázásához, de Isten kedvességében reménykedett, aki majd másnapra új kijelentést ad neki. Ellenkező esetben ugyanis a király soha nem járult volna hozzá ehhez, ha Dániel kétértelműen könyörgött volna, vagy ha Isten holmi titkos kijelentésébe vetett reménységéről tett volna bizonyosságot, mert akkor azonnal elutasított volna, és csak tovább bősztítette volna a király haragját. A héberektől nagyon megszokott, hogy később, a szövegkörnyezetben említik meg azt, amit kihagynak a tulajdonképpeni helyén. Így mikor szerényen megvallja, hogy képtelen eleget tenni a király kérésének, amíg az Úrtól nem kap hiteles üzenetet, a király megadja neki a kért időt, amint azt majd később világosabban is látjuk. Most ez következik:

## Dániel 2:17-18

**17. Ekkor Dániel haza méne, és elmondá e dolgot Ananiásnak, Misáelnek és Azariásnak, az ő társainak:**

**18. Hogy kérjenek az egek Istenétől irgalmasságot e titok végett, hogy el ne vesszenek Dániel és az ő társai a többi babiloni bölcssekkel együtt.**

Tumc Daniel in domurn venit,<sup>135</sup> et Hananise, et Misaeli, et Azariae sociis suis sermonem<sup>136</sup> patefecit.

Et misericordias ad petendum<sup>137</sup> a facie Dei coelorum super arcano hoc, ut ne interficerentur Danielet socii ejus cum residuo sapientum Babylonis.<sup>138</sup>

Látjuk, milyen céllal és mekkora magabiztossággal kért időt Dániel. A célja az volt, hogy Isten kegyelméért könyörögjön. A magabiztosság is hozzáadódott, mert észrevette, hogy kettős büntetés fenyegeti, ha csalódást okoz a királynak. Ha válasz nélkül tér vissza másnap, akkor a király nem elégedne meg a könnyű halállal, hanem kegyetlen haragra gerjedne Dániel ellen annak következtében, hogy becsapta őt. A legcsekélyebb kétely sem férhet ahhoz, hogy Dániel azt várta, amit azután meg is kapott – hogy a király álma kijelenttetik neki. Arra ösztönzi tehát a társait, hogy együttesen könyörögjenek Istenhez kegyelemért. Dániel már megkapta az álmok magyarázásának páratlan ajándékát, s amint láttuk, ő volt egyedül próféta. Isten ki szokta jelteni a szándékait a prófétáinak álmokban, vagy látomásokban (4Móz12:6), s Dániel megkapta mindkettőt. Mivel Misáel, Ananiás és Azariás csatlakoztak

<sup>134</sup> Magyarázat – Kálvin.

<sup>135</sup> Eltávozott – Kálvin.

<sup>136</sup> Vagy, a dolgot – Kálvin.

<sup>137</sup> Szó szerint: hogy kérjenek irgalmasságot – Kálvin.

<sup>138</sup> Azaz, hogy a többi babiloni bölccsel együttesen – Kálvin.



hozzá imádságban, ebből arra következtetünk, hogy nem a becsvágy fűtötte őket, amivel maguknak kívántak valamit. Ha ugyanis Dániel versenytársai lettek volna, akkor nem tudtak volna vele együtt imádkozni. Nem a saját személyes dolgaikért imádkoztak, hanem csak azért, hogy az álom magyarázata adassék tudtára Dánielnek. Azt is észrevesszük, milyen komoly egyetértésben imádkoztak, mennyire félretették a büszkeséget és a becsvágyat, s mennyire nem a saját javukat tartották szem előtt. Emellett azt is érdemes megjegyezni, miért *kértek Istentől irgalmasságot*. Bár nem bűnözőkként léptek Isten jelenlétébe, mégis remélték, hogy kérésük kegyelmesen megadatik, s ezért használja itt az „irgalom” szót. Valahányszor Istenhez fordulunk segítségért a szükségünkben, szemeinket és érzékszerveinket mindig az Ő kegyelme felé kell fordítanunk, mert az Ő jobb akarata békít ki minket Ővele. Mikor azt olvassuk az igevers végén: *hogy el ne vesszenek Dániel és az ő társai a többi babiloni bölcsekkel együtt*, ezt egyesek úgy magyarázzák, mintha aggódott volna a mágusok életéért, és el akarta volna őket ragadni a halál elől. De jóllehet szerették volna, ha mindenki biztonságban van, itt elég világosan elkülönülnek a mágusoktól és a kaldeusoktól: a viselkedésük teljességgel más volt. Most ez következik:

## Dániel 2:19

**19. Akkor Dánielnek megjelentetek az a titok éjjeli látásban. Áldá akkor Dániel az egek Istenét.**

Tunc Danieli in visione noctis arcanum patefactum est: tunc Daniel benedixit Deum coeli.

Itt arra következtethetünk, hogy Dániel nem húzódozott, és nem is kételyekkel az elméjében imádkozott a társaival együtt. Jakab ama mondatára kell itt emlékeznünk, mely szerint akik vonakodnak, reszketnek, és ingadozva imádkoznak Istenhez, nem méltók a meghallgatásra. Ne képzelje, mondja Jakab, hogy az ilyen ember bármit kaphat az Úrtól, mikor ide-oda hányódok, mint a tenger hullámai (Jak1:6). Miután Isten jóindulatának mutatkozott Dániel imái iránt, ebből arra következtethetünk, hogy igaz hittel imádkozott, s világosan meg volt arról győződve, hogy az élete Isten kezében van. Ezért azt is érezte, hogy Isten nem ok nélkül gyötri Nabukodonozor elméjét, hanem valamiféle jeles és figyelemre méltó ítéletet készít a számára. Miután Dánielnek ez volt a szilárd meggyőződése, teljes magabiztosságot gyakorol és úgy imádkozik Istenhez, mintha már megkapta volna, amit kért. Másrészt azt is látjuk, hogy Isten soha nem csukja be a füleit, mikor helyesen és teljes szívből könyörögnek Neki, ahogyan a zsoltárokból is olvassuk (Zsolt145:18). Ő közel van mindazokhoz, akik igazságban imádkoznak Hozzá, mert ott nem lehet igazság, ahol a hit hiányzik. Mivel azonban Dániel hittel és őszinteséggel vegyítette az imáit, meghallgatást nyert, és éjjeli látomásban az álommal kapcsolatos titok kijelentetett neki. De ennél tovább most nem mehetek.

## Ima

Add meg, mindenható Isten – mert minden napon és minden pillanatban nem egyetlen zsarnok kegyetlensége miatt vagyunk veszélyben, hanem az ördögtől, aki az egész világot ellenünk hangolja, felfegyverezvén e világ fejedelmeit és a megsemmisítésünkre ösztönözve őket – könyörgök, add meg, hogy a tapasztalatból érezhessük és mutathassuk meg, hogy életünk a Te kezében van, s a Te hűséges őrizeted folytán nem engeded, hogy fejünk akár egyetlen hajszála is elvesszen. Védj is meg minket, hogy az istentelenek elismerjék: nem hiába dicsekszünk a neveddel és nem eredménytelenül hívunk Téged segítségül. S mikor megtapasztaltuk atyai gondoskodásodat egész életünkben mindvégig, hadd érkezzünk meg az

áldott örökkévalóságba, amit megígértél nekünk, s ami a mennyben van eltéve a számunkra a mi Urunk Jézus Krisztuson keresztül. Ámen.

## Hetedik előadás

### Dániel 2:20

**20. Szóla Dániel, és monda: Áldott legyen az Istennek neve örökkön örökké: mert övé a bölcsesség és az erő.**

Loquutus est<sup>139</sup> Daniel et dixit, Sit nomen Dei benedictum a seculo et in seculum ejus est sapientia, et robur ipsius.<sup>140</sup>

Dániel itt folytatja a történetét, s megköszöni Istennek, hogy megtudhatta Nabukodonozor király álmát. *Áldott legyen az Istennek neve*, mondja, *örökkön örökké*. Naponta kell ezt kívánnunk, mert mikor azért imádkozunk, hogy Isten neve szenteltessék meg, akkor a folytonosságot jelzi ez az imaforma. Dániel azonban itt nagyobb heveséssel fog bele Isten dicséretébe, mert elismeri azt a páratlan jótéteményt, hogy várokozáson felül és társaival együtt megmenekült a haláltól. Valahányszor csak Isten valamilyen figyelemre méltó áldásban részesíti szolgálóit, az még inkább az Ő dicséretére serkenti őket, ahogyan Dávid mondja: „új éneket adott szájamba” (Zsolt40:4). S Ézsaiás is kétszer használja ezt a beszédformát (Ézs42:10), mintha Isten anyagot adott volna neki egy új, és szokatlan énekhez, miután oly csodálatosan bánt az Ő egyházával. Kétségtelen tehát, hogy Dániel itt figyelemre méltó módon kívánta dicsérni az Istent, mivel a kegyességének ritka bizonyítékát kapta, mikor megmenekült az azonnali haláltól. Utána hozzáteszi: *mert* (vagy: *mivel*) *övé a bölcsesség és az erő*, mert a névmás itt okhatározó kötőszó is egyben, és így kell a mondatot olvasni. További kötőszavakat is lehet használni a kifejezés erősítésére, s vehetjük ezeket kizárólagos értelemben is, mintha ezt mondta volna: egyedül Istené legyen a bölcsesség és az erő dicsérete. Nélküle valóban mindkettőt hiába keressük de ezek a tulajdonságok látszólag nem illenek a szóban forgó dologhoz, mert Dánielnek inkább Isten dicsőségét kellene ünnepelni a látomásért, s ennek elégnek kellett volna lenni a számára. Azonban beszélhet itt Isten dicsőségéről az erejéből és a bölcsességéből kiindulva. Mikor ugyanis a Szentírás meg akarja különböztetni az igaz Istent minden fikciótól, akkor ezt a két alapelvet veszi elő: először is, Isten mindent a saját kezével kormányoz, s tart a maga uralma alatt, másodsor, semmi sincs Előle elrejtve. S ezek a pontok nem különíthetők el, mikor az Ő fenségét kell alátámasztani. Látjuk, hogy az emberiség fabrikál magának istenségeket, így sokszorozván meg az istenek létszámát, s osztván ki mindegyiknek a maga hivatalát, mert nem képesek belenyugodni az egyszerű egyetlenségbe, mikor Istenről van szó. Egyesek fantáziálnak Istenről, de az attribútumainak felét tartják csak meg, például fecsegnek a pusztá jövőismeretről. Elismerik, hogy semmi sincs elrejtve Isten és az ő mindentudása elől, s ezt a Szentírásban előforduló prófeciákkal bizonyítják. Amit mondanak, az igaz, de kisebbitik Isten dicsőségét, sőt darabokra tépik azt, mikor Apollóhoz hasonlítják, akinek korábban a hivatala a pogányok szerint a jövőbeni események ismertetése volt. Mikor jóslatokat kerestek a jövőbeli eseményekkel kapcsolatosan, felruházták Apollót azzal, hogy képes ismertté tenni számukra a jövőt. Manapság sokan vélik úgy, hogy Isten képes előre látni a dolgokat, de azt is feltételezik, hogy takargatja, vagy céllal rejtje el a világ kormányzása elől.

Végül, az Isten jövőismeretéről alkotott fogalmuk nem más, mint hűvös és üres spekuláció. Ezért mondtam, hogy elrabolják Istentől a fele dicsőségét, sőt amennyire tőlük telik, darabokra is tépik azt. A Szentírás azonban, mikor azt akarja kijelenteni, ami konkrétan Istenre vonatkozik, a két dolgot elválaszthatatlanul összekapcsolja: először, hogy Isten

<sup>139</sup> Szó szerint: *válaszolt* – Kálvin.

<sup>140</sup> Ezek a kötőszavak feleslegesek, mert semmi homályos nincs az igeszakaszban. – Kálvin.

mindent előre lát, mert semmi sincs elrejtve a szeme elől, másodszor, hogy elrendel jövőbeli eseményeket és az akaratával kormányozza a világot, így semmit sem enged véletlenül, vagy az irányítása nélkül megtörténni. Dániel itt ezt az alapelvet fogadja el, vagyis inkább egyesíti a kettőt, kijelentvén, hogy egyedül Izrael Istene szolgál rá erre a névre, mert mind a bölcsesség, mind az erő az Ő birtokában van. Emlékeznünk kell, miképpen van megfosztva Isten az Őt megillető dicsérettől, ha nem kapcsoljuk össze ezt a két attribútumot – egyetemes előre látását és a világ kormányzását, amelynek következtében semmi sem történik meg az Ő engedélye nélkül. Nagyon hüvös dolog lenne azonban azt kijelenteni, hogy egyedül Istené a bölcsesség és az erő, amíg a bölcsessége nem tisztán látható, és az Ő erejét nem ismerjük el nyíltan, s ezért mondja az alábbiakat:

## Dániel 2:21

**21. És ő változtatja meg az időket és az időknek részeit; dönt királyokat és tesz királyokat; ad bölcseséget a bölcseknek és tudományt az értelmeseknek.**

Et ipse<sup>141</sup> mutat tempora, et articulos temporum, constituit reges et admovet reges: dat sapientiam sapientibus, et scientiam iis qui scientiam cognoscunt.<sup>142</sup>

Dániel ezekkel a szavakkal magyarázza el, ami homályos lehetne, mert azt tanítja, hogy Isten a valódi forrása a bölcsességnek és az erénynek, de nem tartja meg ezeket kizárólagosan magának, hanem elterjeszti égen-földön. S azt szorgalmasan meg kell jegyeznünk, mert mikor Pál egyedül Istent jelenti ki bölcsnek, akkor ez a dicséret nem tűnik eléggé magasztosnak. (Rm16:27). Mikor azonban Isten bölcsességére gondolunk, és minden minket körülvevő dologra tekintünk, akkor erőteljesebben érezzük Pál szavainak jelentését, miszerint egyedül Isten a bölcs. Isten tehát, amint már mondtam, nem tartja a bölcsességét Önmagába zárva, hanem elárasztja az egész világra. Az igevers teljes értelme tehát ez: bármiféle bölcsesség és hatalom van is a világban, az mind a Mindenhatóról tesz bizonyosságot. Az pedig az emberek hálátlansága, ha bármi dicséretre méltót találnak magukban, vagy másokban, s így Isten dicsőségét elhomályosítja azok romlottsága, akik az áldásaikat Tőle kapják. Ebből megtanuljuk, hogy semmit se vegyünk el Isten bölcsességéből és hatalmából, mert valahol csak ezek a tulajdonságai látványosan megmutatkoznak a világban, azoknak inkább az Ő dicsőségét kell visszatükröznünk. Most már látjuk a próféta szavainak jelentését: Isten mintegy tükörben állítja elénk az Ő bölcsességének és hatalmának bizonyítékait, mikor a világ dolgai tovagördülnek, s az emberiség a bölcsesség által vélik hatalmassá, melynek során egyesek felemelkednek, mások elbuknak. A tapasztalat azt tanítja nekünk, hogy ezek a dolgok nem emberi ügyesség, vagy a természet egyenletes menetének következményei, mikor a legönteltebb királyok levettetnek, s mások emelkednek fel a tisztesség legmagasabb fokaira. Dániel tehát azt tanácsolja nekünk, hogy ne egyedül a mennyben keressük Isten bölcsességét és hatalmát, mert azok Földön is nyilvánvalók a számunkra, s bizonyítékaik naponta kerülnek a szemünk elé. Most már látjuk, miképpen egyesül kölcsönösen ez a két igevers. Először kijelentette, hogy a bölcsesség egyedül az Istené, most pedig bemutatja, hogy az nincsen benne elrejtve, hanem előttünk is megmutatkozik, s az ismerős tapasztalatokból láthatjuk, miképpen árad minden bölcsesség Őbelőle, mint kizárólagos forrásból. S ugyanezt kell éreznünk az Ő hatalmáról is.

Tehát *Ő változtatja meg az időket és az időknek részeit*. Tudjuk, a szerencsének tulajdonítják, mikor a világ oly bizonytalan változásokon megy keresztül, hogy minden naponta változik, ezért a világiak szerint mindent vak impulzusok váltanak ki. Mások azt

<sup>141</sup> Vagy: *Ő az, Aki – Kálvin*.

<sup>142</sup> Azaz: azoknak, akik képzettek a tudományokban – *Kálvin*.

állítják, hogy az emberi fajból Isten sportot űz, mert az emberek labdákként pattognak ide-oda. Amint azonban már mondtam, nem meglepő, ha megátalkodott és romlott hajlamú embereket látunk, akik így forgatják ki Isten minden munkájának célját. Ami a saját gyakorlati fejlődésünket illeti, azt kell fontolóra vennünk, amit a próféta itt tanít, hogy a forradalmak, amiképpen ezeket nevezik, Isten hatalmának bizonyosságai, s ujjal mutatnak arra az igazságra, hogy az emberek dolgait a Felséges irányítja. Szükségszerűen el kell ugyanis fogadnunk e két nézet valamelyikét: az egyik szerint a természet irányítja az emberek dolgait, vagy másként mondva a szerencse forgatja különféle irányokba azokat a dolgokat, melyek menetének egyenletesnek kellett volna lennie. Ami a természetet illeti, annak a menete egyenletes marad, amíg Isten az Ő páratlan tanácsvégzésével – ahogyan láttuk – megváltoztatja az idők menetét. Mégis, azok a filozófusok, akik a legnagyobb tekintélyt a természetnek tulajdonítják, sokkal hangosabbak, mint azok, akik a szerencsét emelik a legnagyobb rangra. Ha ugyanis ezt az utóbbi véleményt fogadjuk el egyetlen pillanatra, miszerint a szerencse valamiféle vak impulzusokkal irányítja az emberi dolgokat, akkor honnan származik maga a szerencse? Ha megkérdezzük tőlük a meghatározását, miféle választ adnak? Bizonyosan kénytelenek lesznek megvallani, hogy a „szerencse” szó semmit sem magyaráz meg. De sem Istennek, sem a természetnek nem lesz helye a világ eme hiábavaló és változó kormányzásában, ahol minden dolog magától ölt különféle formákat a legcsekélyebb rend, vagy kapcsolat nélkül. S ha ezt elismerjük, akkor igazából Epikureus tanítását fogadjuk el, ha ugyanis Isten visszavonul a világ legfelsőbb szintű kormányzásából úgy, hogy minden dolog hirtelen összekeveredik, akkor Ő többé már nem Isten. Ebben a változatosságban azonban inkább abban mutatja be a kezét, hogy Magának követeli az uralmat a világ felett. A sok változásban tehát, amit mindenfelé látunk, valamint a megújított dolgok teljes arculatában Isten gondviselésének felragyogását kell meglátnunk, s a dolgok azért nem folytatódnak egyenletes menetben, mert úgy Isten konkrét tulajdonságai a természetnek volnának tulajdoníthatók. Isten, azt mondom, azért változtatja meg az idöket és az idöknél részeit, hogy megtanulhassunk Őrá tekinteni. Ha a Nap mindig ugyanakkor kelne és nyugodna le, vagy legalábbis bizonyos szimmetrikus változások mennének végbe éves rendszerességgel, de alkalmi változások nélkül, ha a téli napok nem lennének rövidek a nyáriak pedig hosszúk, akkor ugyanazt a rendet fedezhetnénk fel a természetben, s ezen a módon Isten ki lenne utasítva a saját birtokából. Mikor azonban a téli napok nemcsak hosszúságban különböznek a nyáriaktól, de még a tavasz sem tartja ugyanazt a hőmérsékletet, hanem néha viharos és havas, máskor langyos és lágy, továbbá a nyarak is oly változatosak, hogy egyetlen év sem pontosan olyan, mint az előző, hisz a levegő minden órában változik, s az ég új ábrázatot ölt – mikor mindezeket felfedezzük, azzal Isten ráz fel minket, nehogy eltunyuljunk az otrombaságunkban, s istenséggként tiszteljük a természetet, amivel megfosztanánk Őt az Őt megillető tisztelettől, s saját fantáziánkra testálnánk át azt, amit egyedül Magának követel. Ha tehát ezekben a közönséges eseményekben is kénytelenek vagyunk elismerni Isten gondviselését, akkor, ha bármely nagyobb jelentőségű változás következik be, mint mikor Isten az egyik kézből a másikba ad át birodalmakat, vajon nem kell jobban megindulnunk ezen, hacsak nem vagyunk a végletekig ostobák? Dániel tehát nagyon ésszerűen helyesbíti azt a romlott vélekedést, mely rendszerint mindenki érzékeit megragadja, miszerint a világot vagy a véletlen mozgatja, vagy a természet a legfőbb istenség, mikor kijelenti, hogy Isten változtatja meg az idöket és az idők részeit. A szöveggörnyezetből teljesen világos, hogy itt tulajdonképpen a birodalmakról beszél, mert Ő *dönt királyokat és tesz királyokat*. Nagy nehézségek árán hisszük el, hogy a királyok isteni hatalom által kerülnek a trónjaikra, majd utóbb kerülnek le arról, mert természetes módon azt fantáziáljuk, hogy a saját tehetségükkel, vagy örökösödési jogon, illetve a szerencse folytán szerzik meg a hatalmat. Emellett mindenki kizártnak véli Istent, mikor az emberi munkálkodást, vagy a bátorságot, vagy a sikert, vagy bármi más emberi minőséget magasztalják fel! Ezért olvassuk

a zsoltárban is, hogy sem napkeletről, sem napnyugatról nem támad felmagasztalás, hanem egyedül Isten a bíró (Zsolt75:6-7). A próféta itt azok értekezését gúnyolja, akik bölcsnek nevezik magukat, s akik mindenfelől okokat gyűjtögetnek annak megmutatása végett, miképpen szerez hatalmat az ember akár a saját tanácsával és bátorságával, akár a jószerencse, vagy valamely más emberi és alacsonyabbrendű eszközök segítségével. Nézzünk körül, mondja, amerre csak tetszik, napkeltétől napnyugtáig, s nem találunk okot arra, amit valamelyik embernek a teremtménytársai urává kellene válnia. Egyedül Isten a bíró, így a kormányzásnak teljes mértékben Isten kezében kell maradnia. Így mondja ebben az igeszakaszban is, ahol azt olvassuk, hogy az Úr jelöl ki királyokat, s emeli ki őket a saját tetszése szerint az emberiség többi részéből. Miután ez az egyik legfontosabb érv, bővebben is tárgyalhatjuk, mivel azonban más igeszakaszokban is előfordul, csak röviden magyarázom ezt az igeverset, mert gyakran kell majd tárgyalnunk a királyságok állapotát, valamint a romlásukat és a változásait. Ezért most nem akarok semmi többet mondani, mivel elegendő Dániel szándékát így röviden is magyarázni.

Ez után hozzáteszi: *ád bölcseséget a bölcseknek és tudományt az értelmeseknek.* Ebben a második mondatban a próféta megerősíti az általunk már mondottakat, miszerint Isten bölcsessége nem burkolódik homályosságba, hanem megmutatkozik előttünk, amint Ő naponta adja annak bizonyos és figyelemre méltó bizonyítékait. Emellett itt az emberek hálátlanságát is helyesbíti, akik maguknak tulajdonítják a dicséretet a saját kiválóságaik miatt, melyek pedig Istentől származnak, s így válnak majdhogynem istenkáromlókká. Dániel tehát azt jelenti ki, hogy az embereknek nincs más bölcsességük, csak ami Istentől származik. Az emberek valóban okosok és értelmesek, de felmerül a kérdés, hogy ez vajon tőlük maguktól származik? Azt is megmutatja, miképpen vádolható az emberiség, mikor bármit is maguknak tulajdonítanak, hiszen valójában semmijük sincs, bármennyire is belegabalyodnak önmaguk bámolatába. Ki dicsekszik hát azzal, hogy a saját maga erejéből vált bölcsé? Vajon tőle származott az értelem, mellyel felruháztatt? Miután Isten a kizárólagos szerzője a bölcsességnek és a tudásnak, az ajándékoknak, melyekkel felruházta az embereket nem elhomályosítani, hanem inkább szemléltetni kell az Ő dicsőségét. Ezután hozzáteszi:

## Dániel 2:22

**22. Ő jelenti meg a mély és elrejtett dolgokat, tudja mi van a sötétségben; és világosság lakozik vele!**

*Ipse patefecit profunda et abscondita cognoseit quod in tenebris,<sup>143</sup> et lux cum eo habitat.<sup>144</sup>*

Ugyanazt a kijelentést folytatja, s erősíti meg: minden halandó Isten Lelkétől kapja az összes értelmet és világosságot, amivel rendelkeznek. Tovább is megy azonban egy lépéssel ebben az igeverben. Korábban általánosságban mondta, hogy az emberek a bölcsességet és az értelmet Isten jóakarata által kapják, itt azonban konkrétan szól. Mikor ugyanis egy ember értelme ritka és szokatlan, ott Isten ajándéka világosabban ragyog, mintha ezt mondta volna: Isten nemcsak osztogatja mindenkinek a saját nagylelkűségének megfelelően az okosságot és éleselméjűséget, mellyel rendelkeznek, de egyeseket akkora értelemmel ékesít, hogy azok az Ő magyarázóinak tűnnek. Dániel tehát itt konkrétan a prófétálás ajándékáról beszél, mintha ezt mondta volna: Isten jósága nemcsak az emberiség okosságában látszik, mert senki sem úgy alkottatott, hogy ne lenne képes különbséget tenni az igazság és az igazságtalanság között, s ne tudna valamiféle tervet alkotni az életének szabályozására, hanem a prófétákban

<sup>143</sup> Hever rejtetten – Kálvin.

<sup>144</sup> Vagy, az Ő hatalmában – Kálvin.

van valami rendkívüli, mely még meglepőbbé teszi Isten jóságát. Honnan szerzik a próféták a prófétálás hatalmát a rejtett eseményeket illetően és hatolnak feljebb az egeknél, minden határt meghaladóan? Ez mindenki számára közös? Bizonyos, hogy ez messze felülmúlja az emberek szokásos képességeit, s a próféta azt tanítja: Isten nagylelkűsége és hatalma még több dicséretet érdemel, mert *Ő jelenti meg a mély és elrejtett dolgokat*, s ebben az értelemben teszi hozzá: *világosság lakozik vele*. Mintha ezt mondta volna: Isten nagyon sokban különbözik tőlünk, mert mi megannyi felhőbe és ködbe burkolódzunk, Isten számára azonban minden dolog világos. Neki nincs oka húzódozni, vagy kérdezősködni, s nem akadályozza Őt a tudatlanság. Ezzel most már teljesen értjük a próféta szavainak jelentését.

Tanuljuk meg ebből az igeszakaszból Istennek adni azt a dicséretet, amit a világ nagyobbik része szentségtelen vakmerőséggel magának tulajdonít, pedig Isten megmutatja, hogy Őt illeti. Bármiféle értelemmel, vagy ítélőképességgel is rendelkezünk, emlékeznünk kell arra, hogy ezt először Istentől kaptuk. Ezért ha csak a józan ész szerény mértékével is rendelkezünk, azzal is Istennek vagyunk a lekötelezettjei, mert olyanok lennénk, mint a fatuskók, vagy a kövek, ha titkos módon nem ruházna fel értelemmel. Ha azonban bárki kiemelkedik a többiek közül, s kivívja mindenki bámulatát, neki is szerényen alá kell vetnie magát Istennek, s elismerni, hogy még jobban kötődik Hozzá, hiszen többet kapott másoknál. Mert ki ismeri teljességgel önmagát Isten kivételével? Minél inkább kiemelkedik tehát értelemben, annál inkább félreteszi minden saját követelését és magasztatja Isten nagylelkűségét. Harmadszor pedig tanuljuk meg azt is, hogy a lelki dolgok megértése a Szentlélek ritka és páratlan ajándéka, melyben Isten hatalma ragyog fel látványos módon. Óvakodjunk hát attól az ördögi büszkeségtől, amiről látjuk, hogy majdnem az egész világot felfuvalkodottá teszi és megmérgezi. S ebben a vonatkozásban főleg Istent kell dicsőítenünk, mivel nemcsak közönséges előrelátással ékesített minket, ami lehetővé teszi a különbségtételt a jó és a rossz között, hanem az emberi természet közönséges szintje fölé is emelt, s úgy megvilágosított, hogy a képességeinket messze meghaladó dolgokat is érthetjük. Mikor Dániel kijelenti, hogy *világosság lakozik Istennel*, ebben egy hallgatolagos ellentétet is látnunk kell, mert amint már mondtam, ezzel jelzi, hogy minden embert sűrű sötétség vesz körül, s a sötétségben tapogatóznak körbe. Az emberek lakóhelyét közvetve állítja szembe Isten szentélyével, mintha a próféta azt mondaná: nincs tiszta és tökéletes világosság, csak egyedül Istenben. Ezért mikor megmaradunk a természetes állapotunkban, szükségszerűen a sötétségben, vagy legalábbis megannyi felhőtől körülvéve kell kóborolnunk. Ezek a szavak természetes módon vezetnek arra, hogy ne elégedjünk meg a saját álláspontunkkal, hanem Istennél keressük azt a világosságot, amelyben egyedül Ő lakozik. Emellett emlékeznünk kell arra, hogy Isten hozzáférhetetlen világosságban lakozik (1Tim6:16), amíg nem kegyeskedik kinyújtani a kezét felénk. Ezért ha részesedni akarunk ebből az isteni világosságból, óvakodjunk a vakmerőségtől, legyünk tudatában a tudatlanságunknak, és keressük Isten megvilágosítását. Azaz, ez a világosság akkor nem lesz a számunkra hozzáférhetetlen, ha az Ő Lelke által az egeken túlra vezet minket. Majd hozzáteszi:

## Dániel 2:23

**23. Néked adok hálát, atyáimnak Istene, és dicsérlek én téged, hogy bölcseséget és erőt adtál nékem, és mostan megjelentetted nékem, a mit kértünk tőled; mert a király dolgát megjelentetted nekünk!**

Tibi confiteor, Deus patrum meorum et laudo ego,<sup>145</sup> qui dedisti mihi sapientiam et robur, et nunc notificasti mihi quae postulavimus abs te; qui negotium<sup>146</sup> regis patefecisti nobis.

---

<sup>145</sup> És dicsérlek is Téged – Kálvin.

Dániel a mondanivalóját Isten felé fordítja. *Néked adok hálát, atyáimnak Istene, és dicsérlek én téged*, mondja. Itt nyíltabban különbözteti meg az izraeliták Istenét a nemzetek minden fikciójától. S nem hiába használja ezt a díszítő jelzőt, mikor atyái Istenét dicséri, mert semmivé akarja tenni a pogányok minden, az istenségek sokaságára vonatkozó koholmányát. Ezt Dániel hiábavaló és ostoba dologként utasítja el, s megmutatja, hogyan méltó egyedül Izrael Istene a dicséretre. Azonban nem az atyáik tekintélyére alapozza Isten dicsőségét, mint a pápisták, mikor a legfelsőbb hatalmat akarják tulajdonítani Györgynek, vagy Katalinnak, vagy bárki másnak, s összeszámolják a korokat melyeken át ez a tévelygés fennállt. Azt akarják tehát, hogy bármiféle egyetértésre is jutott az emberiség, azt csalhatatlannak fogadja el mindenki. Ha azonban a vallás az emberiség általános egyetértésétől függene, mivé lenne a stabilitása? Tudjuk, hogy semmi sincs hiábavalóbb, mint az emberek elméje. Ha az embert mérlegre teszik a hiábavalósággal, maga a hiábavalóság is túlsúlyban lesz (Zsolt62:9). Semmi sem ostobább tehát, mint ennek a királynak az alapelve – ami sok kor egyetértésével uralkodott, annak vallásilag igaznak kell lennie. Itt azonban Dániel részben az ő atyáik Istenét is dicséri, hiszen az ő atyáik is amolyan istenféleségek voltak. Az a szent örökbefogadás érvényesült ugyanis a zsidók között, mellyel Isten Ábrahámot és egész családját kiválasztotta Magának. Dániel itt tehát nem emberi személyeket magasztal, mintha azok képesek lennének bármit Istennek tetszőt hozzáadni, vagy ezt kellene tenniük, hanem azért mondja, hogy Izrael Istene az ő atyáik Istene, mert ő a Mindenható által örökbe fogadottak közül való volt. Egészében véve úgy állítja szembe Izrael Istenét a pogányok összes bálványával, hogy az elkülönülés jele maga a szövetség, s az a mennyei tanítás, mellyel kijelentette Magát a szent ösatyáknak. Mialatt ugyanis a pogányoknak nincs biztos látása, s csak a saját álmaikat követik, Dániel itt jogosan hozakodik elő *atyái Istenével*. Ez után hozzáteszi: *bölcsességet és erőt adtál nekem*. Ami a bölcsességet illeti, annak oka kellően világos, miért ad hálát Dániel Istennek: mert megkapta – amint nemsokára elmondja – az álom kijelentését. Korábban a prófétaság lelkével és látomásokkal is felruháztatott, amiképpen az első fejezetben elmondja (Dán1:17). De megkérdezhetjük? Mit ért az *erő* alatt? Nem volt figyelemre méltó az emberek részéről megnyilvánuló tisztelet alapján, soha nem volt parancsnok katonai ügyekben, és nem rendelkezett a hatalmas erő magasztos ajándékával, ami az Isten iránti hálaadásra készítette volna. Dániel azonban alapvető dologként kezeli, hogy Izrael Istene az igaz és egyetlen Isten, mert bármiféle bölcsesség és erény létezik is a világban, az mind Tőle, mint annak forrásától származik. Emiatt beszél mind önmagáról, mind másokról úgy, mintha ezt mondta volna: ha bármi erővel, vagy értelemmel bírok, azt mind Neked tulajdonítom, az teljesen a Tiéd. S valóban, jöllehet Dániel nem volt sem király, sem előljáró, mégis, az elme legyőzhetetlen nagyságát, amit láttunk, nem szabad értéktelennek tartani. Ezért nagyon helyesen ismeri el, hogy a mennyből adatott meg neki valami efféle. Végül az a szándéka, hogy megalázkodjon, s Istennek tulajdonítsa azt, ami az Övé, de amint említettük, tömören beszél, mert az „erő” és a „bölcsesség” kifejezések alatt korábban az Ő isteni mivoltának bizonyítékait fogta össze. Majd hozzáteszi: *és mostan megjelentetted nekem, a mit kértünk tőled; mert a király dolgát megjelentetted nekünk*. Itt látszólag egy kis ellentmondás van, mivel azért ad hálát Istennek, maiért neki jelentette meg az álmot, majd másokat is magához kapcsol. A kijelentés azonban nem volt közös mindannyiuk számára, hanem csak ő kapta meg. A feloldás azonban könnyű, mert először azt fejezi ki: speciálisan neki adatott meg, hogy ismerhesse a király álmát, s megérthesse annak magyarázatát. Miután ezt megvallotta, a társaira is kiterjeszti a jótéteményt, s joggal teszi ezt, mert jöllehet még nem értették, mit adott meg Isten Dánielnek, mégis, vele együtt részesültek abban a kegyben, hogy megmenekültek a haláltól, s minden imájukra választ kaptak. S ez nagyon nagy mértékben járult hozzá a hitük megerősítéséhez,

---

<sup>146</sup> Vagy kérdést – Kálvin.



mivel arról biztosította őket, hogy nem imádkoztak hiába. Azt mondtuk ugyanis, hogy imáinkban nem volt becsvágy, mintha bármelyikük valamiféle speciális ajándékot kért volna, amivel azután kivívhatja a világ tiszteletét és megbecsülését. Semmi efféle. Elegendő volt a számukra felmutatni Isten nevét a hitetlenek között, mivel az Ő kegyessége által menekültek meg a haláltól. Ezért mondja nagyon helyesen Dániel, hogy a király álma a magyarázatával egyetemben jelentetett meg neki, s utóbb ezt terjeszti ki a társaira is.

## **Ima**

Add meg nekünk mindenható Isten, miután a Te dicsőségednek oly sok bizonyítéka kerül naponta a szemünk elé, bár olyan vakoknak látszunk, hogy a hálátlanságunkkal minden világosságot kioltunk, szóval könyörgök, add meg nekünk, hogy végül megtanuljuk kinyitni a szemünket, sőt Te nyisd azt ki a Lélek által. Vegyük észre a te nagylelkű ajándékaid számát, nagyságát és fontosságát, s míg örök istenséget bizonyítékát tárod elénk, add meg, hogy okosodjunk a kegyesség eme iskolájában. Tanuljuk meg Neked tulajdonítani a dicséretet minden erényért, amíg már semmi más nem marad, csak ami Téged magasztal. S minél inkább kegyeskedsz nagylelkűnek mutatkozni irántunk, add meg, hogy annál hevesebben vágyakozzunk imádni Téged. Hadd szánjuk magunkat oda Neked a legcsekélyebb öndicséret nélkül, csak azzal törődve, hogy a Te dicsőséged maradjon fenn és ragyogjon szerteszét az egész világon Krisztuson, a mi Urunkon keresztül. Ámen.

## Nyolcadik előadás

### Dániel 2:24

**24. Beméne azért Dániel Ariókhhoz, a kit rendelt vala a király, hogy elveszítse a babiloni bölcseket; elméne azért, és mondá néki: A babiloni bölcseket ne veszíttesd el; vígy engem a király elé és a megfejtést tudtára adom a királynak.**

Itaque ingressus est Daniel ad Arioch, quem prefecerat rex ad perdendum<sup>147</sup> sapientes Babylonis, venit ergo, et sic loquutus est ei, Sapientes Babylonis ne perdas, introduc me ad regem et interpretationem regi indicabo.

Tegnap láttuk: mielőtt Dániel elküldte volna üzenetét a királynak, ellátta a kegyesség kötelességét, mert hálát adott Istennek a titok kijelentéséért. Most azonban azt mondja, hogy *bement Ariókhhoz, akit a király rendelt a babiloni bölcsek elvesztésére, s megkérte, ne ölje meg őket, mert van kijelentése*, melyről majd később szólunk. Itt meg kell említenünk, hogy egyes bölcseket kivégeztek, Miután ugyanis Ariók megkapta a megbízást a királytól, soha nem mert volna akár csak pár napig is késlekedni. A késlekedés az után történt, hogy Dániel rövid időt kért magának. Akkor Ariók enyhített a királynak a bölcsekkel szemben kimondott parancsán, most pedig Dániel arra kérte őt, hogy kímélje meg a maradékot. Ezt látszólag csekély ítélőképességgel tette, mivel a mágikus művészetek teljes megsemmisítését kellett volna kívánnia, hiszen korábban láttuk, hogy ezek ördögi boszorkányságok voltak. Erre válaszolhatunk ekképpen: noha Dániel sok hibát és romlást látott a mágusokban és a művészetükben, vagy a tudományukban, illetve a hamis kérdésekben a tudással, mégis, miután az alapelvek igazak voltak, nem akarta megengedni, hogy az Istentől származó dolgok kitöröltsenek. Nekem azonban úgy tűnik, hogy Dániel célja némileg más volt, mert jóllehet a mágusok végleg megsemmisíthetők lettek volna a legcsekélyebb nehézségek nélkül, ő mégis inkább az okot tartja szem előtt, s meg akarta kímélni a személyeket. Gyakran megtörténik, hogy a gonoszokat ugyanúgy kérdőre vonják, mint a tízszeres halált érdemlőket, ha azonban nincs semmi jogos oka a megbüntetésüknek, akkor meg kell kímelnünk a személyüket. Nem az érdemeik miatt, hanem az egyenlőséggel és egyenességgel kapcsolatos szokásos érzéseink miatt. Valószínű tehát, hogy Dániel, mikor oly zsarnokinak látta a királynak a mágusok kiirtására vonatkozó parancsát, akkor elébe járult, nehogy valamennyit barbár és kegyetlen erőszakossággal kiirtsák a legkisebb ok nélkül. Én ezért úgy vélem, hogy Dániel megkímélte a mágusokat, de nem bármiféle személyes megfontolásból. Biztonságban szeretne volna őket tudni, de más célból, nevezetesen hogy megvárja az Istentől jövő büntetésüket. A vétkük még nem érték be a megsemmisítésre a király haragján keresztül. Nem meglepő tehát, hogy Dániel minden tőle telhetőt megtett ennek a kegyetlenségnek a megakadályozására. Majd ezt olvassuk:

### Dániel 2:25

**25. Akkor Ariók sietve bevivé Dánielt a király elébe, és mondá: Találtam férfiút Júdának fogoly fiai között, a ki a megfejtést megjelenti a királynak.**

Tunc Arioch cum festinatione introduxit Danielelem ad regem, et sic locutus est ei, Inveni virum ex filiis captivitatis Jehudah, qui interpretationem regi notam faciet.

---

<sup>147</sup> Levágására – Kálvin.

Itt megkérdendhető, milyen értelemben beszél Ariók Dánielnek a király elé hozataláról, mint valamiféle új dologról. Dániel ugyanis már kért a királytól időt az imádkozásra, ahogyan azt korábban láttuk. Miért dicsekszik most Ariók azzal, hogy *talált férfit Júdának fogoly fiai között*, mintha egy teljesen idegen és ismeretlen emberről beszélne? Nagyon valószínű azonban, hogy Dániel Arióktól kért időt az imádkozásra, mert tudjuk a történelemből, hogy milyen nehéz volt megközelíteni ezeket a királyokat. Ők ugyanis a fenségük megszenteltetésének tekintették, hogy udvariasak és humánusak legyenek. Valószínű tehát a következtetés, hogy Ariók volt a csatorna, melyen keresztül a király időt adott Dánielnek. De azt is feltételezhetjük, hogy Ariók szavait Dániel nem egyszerűen csak elmeséli, hanem be is mutatja az udvaroncok fokozott dicsekedését, akik mindig magasztalják a maguk jó hivatalát és ragyogó szavakkal ékesítik azt. Ezért emlékezteti a királyt Ariók arra, miképpen találkozott Dániellel, és miképpen szerezte meg végül, amire a király oly nagyon vágyott. Én ezért nem időzöm hosszasan ezen, mert Ariók vagy világosabban jelentette meg a királynak, hogy Dániel képes elmagyarázni az álmát, vagy könyörgött a királynak, hogy adjon időt Dánielnek. A *fogoly fiak* megnevezéssel illeti, amit a Szentírás is gyakorta használ a foglyokra, jóllehet ez csupán gyűjtőnév. Most ez következik:

## Dániel 2:26

**26. Szóla a király, és monda Dánielnek, a kit Baltazárnak nevezének: Csakugyan képes vagy megjelenteni nékem az álmot, a melyet láttam, és annak értelmét?**

Respondit rex, et dixit Danieli cujus nomen erat Baltasazzar, Estne tibi facultas ad notificandum<sup>148</sup> mihi somnium quod vidi, et interpretationem ejus?

A király ezeket a szavakat a magyarázat teljes hiánya felett érzett kétségbeesésében használja, mert észrevette, hogy a mágusok ebben vonatkozásban teljesen híjával vannak a józan ítélőképességnek és az értelemnek. Korábban ugyanis meg volt győződve arról, hogy egyedül a mágusok rendelkeznek minden bölcsességgel. Mivel hiába kérdezte őket, a tévelygés, mely teljesen átjárta, meggátolta őt abban, hogy bármi jobb dologban reménykedjen. Meglepődve kérdezi hát, mintha a dolog lehetetlen volna: Csakugyan megvan a hatalmad erre? Kétségtelen, hogy Isten húzta ki ezt a kérdést a gögös királyból, hogy még látványosabbá tegye a Dánielben megnyilvánuló kegyelmét. Minél kevesebb reménység volt magában a királyban, annál több volt magában a kijelentésben méltóság és fennköltség, amint azt majd látjuk, mert a király ámulatba esett és megdöbbenve borult a földre egy fogoly előtt! Ez az oka annak, amiért Dániel elmondja a király eme kérdésének jelentését. Ezután ezt olvassuk:

## Dániel 2:27-28

**27. Felele Dániel a király előtt, és mondá: A titkot, a melyről a király tudakozódék, a bölcsek, varázslók, írástudók, jövőmondók meg nem jelenthetik a királynak;**

**28. De van Isten az égben, a ki a titkokat megjelenti; és ő tudtára adta Nabukodonozor királynak: mi lesz az utolsó napokban. A te álmod és a te fejed látása a te ágyadban ez volt:**

Respondit Daniel regi, et dixit, Arcanum quod rex postulat sapientes, magi, astrologi, genethliasi non possunt indicare regi.

---

<sup>148</sup> Megjelenteni – Kálvin.

Sed est Deus in coelis, qui revelat arcana; et indicavit regi Nebuchadnezzar quid futurum sit in fine<sup>149</sup> dierum somnium tuum, et visio capitis tui super lectum tuum, haec est.

Először is, nem kell sokat foglalkoznunk a nevekkal, mert maguk a zsidók is találgatásra kényszerülnek ezeket illetően. Ők nagyon bátrak a meghatározásaikkal, s elhamarkodottak a kijelentéseikkel, ám mégis képtelenek tisztán különbséget tenni a különféle bölcsek között. Ezért elegendő, ha tudomásul vesszük: akikről itt szó van a mágusok, jósok és asztrológusok különféle megnevezései alatt, azokat akkor „bölcseknek” tartották. Most pedig térjünk rá Dániel válaszára. Azt mondja: nem meglepő, ha a király nem találta meg a mágusok között azt, amit remélt, mert Isten ezt az álmodat az emberi felfogóképességet meghaladó módon lehelte őbelé. Nem tudom, igazuk van-e azoknak az igemagyarázóknak, akik úgy vélik, hogy itt egyszerűen csak a mágia művészetének kárhoztatását látjuk, mert szerintem inkább egy összehasonlításról van szó a király álmának lényege és a mágusok tudománya között. Én mindig kizárom a babonát, amivel megrontották a valódi és igazi tudományt. Ami viszont az alapelveket illeti, valójában nem ítéldhetjük el a csillagászatot, valamint mindazt, ami a természet rendjének vizsgálatához tartozik. Nekem úgy tűnik, Dánielnek ez a jelentése: a király álma nem tartozott az emberi tudás birodalmához, és a halandóknak nincsenek olyan természetes képességeik, melyekkel képesek felfogni az álom jelentését, hanem Isten jelenti ki azokat a titkokat, melyekhez a Lélek titkos kijelentése szükséges. Mikor Dániel azt mondja, hogy a mágusok, az asztrológusok és a többiek nem képesek megjelentetni a király álmát, s nem alkalmas magyarázóik annak, ennek a valódi oka az, hogy az álom nem természetes forrásból származott, és nem volt semmi köze az emberi találgatásokhoz, hanem a Lélek speciális kijelentéseként adatott. Ahogyan Pál is, mikor az evangéliumról vitatkozik, egy rendbe sorol minden intelligenciát az emberek között, mert azok, akik bármilyen jelentős éleselméjséggel és ügyességgel vannak megáldva, azt hiszik, bármit megvalósíthatnak. Az evangélium tanítása azonban mennyei titok (1Kor2:4)), amit még a legtanultabb és a legtehetségesebb emberek sem képesek felfogni. Dániel szavainak valódi jelentése tehát ez: a mágusoknak, az asztrológusoknak és a jósoknak nincs hatalmuk a király álmának megmagyarázására, mert az nem volt sem természetes, sem pedig emberi.

Ez világosan kiderül a szövegkörnyezetből, mert hozzáteszi: *van Isten az égben, a ki a titkokat megjelenti*. Én ugyanis a ברם *berem* szót itt ellentétes köztöszónak tekintem. Isten kijelentését állítja tehát szembe a mágusok fantáziálásaival és magyarázataival, mert minden emberi tudományt beleért, úgymond, a saját korlátain és határain belül. Dániel tehát azt mondja, hogy a dologhoz szükség van a Szentlélek rendkívüli ajándékára. Ugyanaz az Isten, Aki kijelentette Dánielnek a király álmát, osztogat mindannyiunknak képességet és ügyességet, amint Neki tetszik. Honnan származna, hogy egyesek figyelemre méltóak a gyorsaságuk, mások pedig az ostobaságuk és tunyaságuk folytán? – egyesek jártasakká válnak az emberi művészetekben és tudományokban, mások pedig a végtelenségig tudatlanok maradnak, ha ezzel a változatossággal nem Isten mutatja meg, hogy miképpen világosodnak meg, vagy maradnak tompák és ostobák az emberek az Ő hatalma és akarata által? Miután a Mindenható a legfontosabb forrása minden világi intelligenciának, ezért amit itt Dániel mond, az nem egyetemesen igaz, így ez az ellentét, hacsak nem bocsátkozunk a részletekbe, vagy hüvös, vagy felesleges. Most tehát értjük, miért mondta az előző igeversben, hogy a mágusok és az asztrológusok nem voltak képesek megmagyarázni a király álmát, mert a Mindenható Nabukodonozor királyt az átlagos szint fölé emelte abból a célból, hogy megmagyarázza neki a jövőt az álmán keresztül.

*Van tehát Isten az égben, a ki a titkokat megjelenti; és ő tudtára adta Nabukodonozor királynak: mi leszen az utolsó napokban.* Megerősíti, amit már mondtam, hogy a király teljes

---

<sup>149</sup> A legvégén – Kálvin.

mértékben képtelen volt felfogni a saját álmának jelentését. Gyakran megtörténik, hogy az ember elméje ide-oda mozdul, s így alkot ügyes feltevéseket, Dániel azonban kizár minden emberi médiumot, s úgy beszél az álomról, mint ami közvetlenül Istentől származik. Hozzáteszi: *mi leszen a napok végén, vagy az utolsó napokban*. Feltehetjük a kérdést, mit ért az „utolsó napok” kifejezés alatt. A magyarázók úgy vélik, ez Krisztus eljövetelére utal, azonban nem magyarázzák meg, miért vonatkozna ez Krisztus eljövetelére. Nincsen semmi homályosság a „napok vége” kifejezésben, mint Krisztus eljövetelében, mert ez egyben a világ egyfajta megújítása is volt. Valóban nagyon igaz, hogy a világ még mindig ugyanabban a zűrzavaros állapotban van, mint amelyben volt Krisztus testi megjelenésekor, de amint majd látjuk, Krisztus pont a világ megújítása céljából jött el, s mivel az Ő evangéliuma minden dolog egyfajta tökéletessége, ezért mondjuk, hogy „az utolsó napokban” élünk. Dániel a Krisztus eljövetelét megelőző egész időszakot a napoknak ehhez a végéhez hasonlítja. Isten tehát azt akarta megmutatni Babilon királyának, hogy mi történik majd azután, hogy az egyik monarchia megsemmisítette a másikat, valamint azt, hogy mindezeknek a változásokat majd vége szakad, ha eljön Krisztus királysága. Most csak röviden érintem ezt a pontot, mert majd a maga helyén bővebben is kell róla szólnunk.

*A te álmod, mondja, és a te fejed látása a te ágyadban ez volt.* Abszurdnak tűnhet, hogy Dániel itt állítólag az álma természetét és jelentését magyarázza, de látszólag mégis másba kezd. Mivel azonban semmi ide nem illőt nem tesz hozzá, nem kell megkérdőjeleznünk a szavainak helyességét, miszerint ez volt a király látomása és álma. A célja ugyanis az volt, hogy még jobban ösztönözze a királyt az odafigyelésre mind az álmára, mind annak jelentésére. Ezért meg kell figyelnünk, miképpen tart ki a próféta ebben, hogy meggyőzze a királyt: Isten volt annak az álomnak a szerzője, amelyről most Dánielt kérdezi. A szavak ugyanis teljességgel elpocsékoltak lennének, ha az emberek nem volnának teljes mértékben meggyőződve arról, hogy az adott magyarázat Istentől származik. Napjainkban ugyanis sokan nagyon szívesen meghallgatják mindazt, ami az evangéliumról mondható, de belsőleg nem érinti az meg őket, s azután minden, amit hallanak, szertefoszlik, és azonnal elillan tőlük. Ezért a tisztelet az alapeleme a valódi és szilárd megértésnek. Dániel tehát nem minden átmenet nélkül hozakodik elő az álom magyarázatával, vagy a tartalmának elmondásával, hanem felkészíti a gögös királyt annak meghallgatására, megmutatván neki, hogy se nem véletlenül, se nem a saját gondolatainak megfelelően álmodott, hanem isteni tanítást és intést kapott a rejtett eseményekről. Most ez következik:

## Dániel 2:29

**29. Néked, oh király! gondolataid támadtak a te ágyadban a felől, hogy mik lesznek ez után, és a ki megjelenti a titkokat, megjelentette néked azt, a mi lesz.**

Tibi, rex, cogitationes tuae super lectum tuum ascenderunt, quid futurum esset posthac; et qui revelat arcana exposuit tibi quid futurum esset.

Ismét megerősíti, amit az imént említettem, mert a király elméjébe akarta vésni, hogy Isten volt az álom szerzője. Ezzel akarta arra indítani a királyt, hogy a magyarázatát illő józansággal, szerénységgel és fogékonysággal fogadja, mert amíg nem rendült meg mélyen, megvethette Dániel magyarázatát úgy, ahogyan azt másoknál is látjuk, akik a saját büszkeségük, vagy hanyagságuk folytán nem húznak még abból sem hasznot, ha Maga Isten szól hozzájuk. Ezért be kell tartanunk ezt a sorrendet és teljes mértékben fel kell készülnünk Isten meghallgatására, megtanulván megzabolázni önmagunkat az Ő szent nevének hallatán, soha el nem vetvén, amit nekünk ajánl, hanem a megfelelő komolysággal kezelvén azt. Ez a valódi oka annak, amiért Dániel megismétli, hogy Nabukodonozor király isteni tanítást kapott a jövőbeli eseményeket illetően. Az első mondatban azt mondja: *a király gondolatai*

*felemelkedtek* – ez héber és kaldeus kifejezés. A gondolatokra akkor mondják, hogy felemelkedtek, mikor kavarnak az elmében, vagy a fejben, ahogyan korábban láttuk – *ez volt a fejed látása*, mert a gondolkodás képességének a helye a fejben van. Dániel tehát azt jelenti ki, hogy a király a jövő miatt aggódott, mert a nagy uralkodók el szoktak arról gondolkodni, mi lesz a haláluk után, s mindegyikük arról álmodik, hogy az egész világ feletti uralomra jut. Így Nabukodonozor király is nagyon valószínűsíthetően foglalkozott ezekkel a gondolatokkal. Ám rögtön azt olvassuk, hogy a gondolatai semmiféle haszonnal nem jártak a számára, amíg Isten nem tárta fel előtte a jövőt, mert, mondja a próféta, az Ő feladata volt *a titkok megjelentése*. Itt világosan látjuk, milyen haszontalanul zaklatják önmagukat az emberek, mikor újra és újra a képességeiket meghaladó dolgokkal kezdenek foglalkozni. Nabukodonozor király hosszú időn át fárasztotta volna magát, ha nem tanítatott volna a jóslat által. Ezért ezeknek a szavaknak súlya van: *a ki megjelent a titkokat, megjelentette neked azt, a mi lesz*. Azaz, nem értheted meg az álmot a magad gondolataival, hanem Isten tekintett téged méltónak erre a különleges kegyre, mikor azt akarta, hogy megtudd ezeket a titkokat, melyek másképpen teljes mértékben rejtve maradtak volna előtted, mert te magad soha nem tudtál volna ennyire mélyre hatolni azokba. Majd hozzáteszi:

## Dániel 2:30

**30. Nékem pedig ez a titok nem bölcseségből, a mely bennem minden élő felett volna, jelentetett meg, hanem azért, hogy a megfejtés tudtára adassék a királynak és te megértse a te szívednek gondolatait.**

Et ego,<sup>150</sup> non in sapientia quae sit in me prae cunctis viventibus, arcanum hoc patefactum est mihi;<sup>151</sup> sed ut interpretationem regi exponerem, et cogitationes cordis tui cognosceres.

Dániel itt elébe megy egy ellenvetésnek, amivel Nabukodonozor hozakodhatott volna elő: ha egyedül Isten képes megjelentetni a titkokat, akkor, kérdelem én, te, mint halandó, miképpen vagy képes erre? Dániel előre érzi ezt, és a teljes dicsőséget Istennek tulajdonítja, eszesen megvallván, hogy neki nincs saját, felkínálható magyarázata, hanem úgy mutatja be magát, mint aki Isten keze állít a király elé magyarázóként. Ezért nincs semmije a saját természetes tehetségéből, hanem azért cselekszik, mert tetszett Istennek őt kijelölni a Maga szolgájaként erre a hivatalra, és felhasználni az Ő közreműködését. *Ez a titok*, mondja, *a tudtomra adatott*. Ezekkel a szavakkal kellőképpen kihangsúlyozza, miképpen Isten ajándéka a számára az álmok magyarázatának felvállalása. S azt is még világosabban kiemeli, hogy ez az ajándék természetfeletti, mert azt mondja: *nem a saját bölcsességem folytán* adatott meg. Ha ugyanis Dániel az egész világot felülmúlta volna is intelligenciában, akkor sem lett volna képes megmondani, mit álmodott Babilon királya! Valóban kiemelkedett a képességeinek tekintetében és a tudományban, s amint említettük, figyelemre méltó ajándékokkal is fel volt ruházva, ám mégsem juthatott volna el a saját tanulmányaival, munkálkodásával, vagy bármilyen emberi erőfeszítéssel arra a képességre, amit Istentől kapott az imán keresztül.

Látjuk, milyen gondosan zárja itt ki Dániel nemcsak azt, amit az emberek ostoba módon maguknak tulajdonítanak, hanem azt is, amit Isten természetes módon ad meg, mert tudjuk, hogy a világiak néha páratlan tehetséggel, és más, kiváló képességekkel vannak megáldva, melyeket azért nevezünk természetesnek, mert Isten azt akarja, hogy az efféle példákkal ragyogjanak fel az Ő kegyelmi ajándékai az emberi fajban. Miközben azonban Dániel elismeri, hogy nem közönséges képességgel lett felruházva Isten jótetszésének és

---

<sup>150</sup> Azaz, nékem – *Kálvin*.

<sup>151</sup> Az ismétlés felesleges, de nem homályosítja el az igeszakasz értelmét – *Kálvin*.

nevelésének köszönhetően, szóval, mondom, miközben ezt elismeri, még magasabb alapzatra állítja ezt a kijelentést. Azt is észrevesszük, miképpen különböznek kölcsönösen a Szentlélek ajándékai, mert Dániel mintegy kétféle képességgel megáldott személyként járt el azoknak a tehetségeknek a vonatkozásában, melyekkel tetszett Istennek őt felékesíteni. Először is gyors előrehaladást tanúsított a tudományokban, s nagyon virágzott az értelmi gyorsaságban, ami – ahogyan már világosan kimutattuk – pusztán Isten nagylelkűségének volt köszönhető. Ez a nagylelkűség mindent a maga helyére tesz, közben pedig kimutatja Istennek az álom megmagyarázásában megmutatkozó páratlan kegyét.

*Nékem pedig tehát ez a titok nem bölcseségből, a mely bennem minden élő felett volna, jelentetett meg.* Dániel nem állítja magát mindenki másnál bölcsőbbnek, ahogyan egyesek hamisan kiforgatják a szavakat, hanem pont ezt teszi kétségesse annak kimondásával, hogy ezt nem szabad a bölcsességnek tulajdonítani, mert ha én lennék is mindenki között a legokosabb, akkor sem lenne semmi hasznomra az éleselméjűségem. Ha viszont én volnék is a legostobább, akkor is Isten használ engem az Ő szolgájaként az álmod megmagyarázására. Neked tehát nem szabad semmiféle emberi dolgot várnod tőlem, hanem el kell fogadnod, amit én mondok neked, mert én Isten Lelkének eszköze vagyok úgy, mintha a mennyből jöttem volna. Ez a szavak egyszerű értelme. Ebből megtanulhatjuk, hogy egyedül Istennek adjuk a dicséretet, Akit illet, mert az Ő saját hivatala megvilágosítani az elménket, ami után szemlélhetjük a mennyei titkokat. Mert bár a legnagyobb éleselméjűséggel vagyunk megáldva – ami szintén az Ő ajándéka – azt mégis nevezhetjük korlátozott javadalomnak, mert nem ér fel a mennyig. Tanuljuk hát meg, hogy meghagyjuk Istennek a magáért, amint arra Dániel eme kifejezése is int minket.

Ezután hozzáteszi: *hanem azért, hogy a megfejtés tudtára adassék a királynak és te megértsed a te szívednek gondolatait.* Dániel többes számot használ, de határozatlanul, mintha azt mondta volna, hogy Isten eddig valóban meghagyott téged a bizonytalanságban, ám mégsem ihletett meg téged ezzel az álommal hiába. Ezek a mondatok tehát kölcsönös egységet alkotnak – Isten kijelentette neked ezt a titkot, és engem jelölt ki a magyarázójaként. Látjuk tehát Dániel célját. Nabukodonozor ugyanis tiltakozhatott volna: Miért kínoz így engem Isten? Először álmodom, majd az álom elillan tőlem, a magyarázata pedig nem ismeretes előttem? Nehogy tehát Nabukodonozor így vitatkozzon Istennel, Dániel itt megelőzi őt, és megmutatja: sem az álom, sem a látomás nem következett be hiába, hanem Isten most megadja, aminek eddig híjával volt, azaz az álom visszatér Nabukodonozor emlékezetébe, s egyidejűleg megismeri a jelentését is, valamint az okot, amiért hozzá küldetett.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, hiszen Te azt akarod, hogy különbözzünk az állatoktól, s ezért adod az elménkbe az értelem világosságát – add meg, könyörgöm, hogy megtanuljuk felismerni és felmagasztalni ezt a páratlan kegyet, s gyakoroljuk magunkat ama dolgok ismeretében, melyek a Te szuverenitásod tiszteletére indítanak minket. Emellett hadd tehessünk különbséget a Tőled kapott józan ész, valamint a te Lelked megvilágosítása, és a hit ajándéka között, hogy egyedül Tiéd legyen a dicsőség, amiért hit által bevésítettünk a Te egyszülött Fiad Testébe. Könyörgünk ugyanannak a hitnek a további fejlődéséért és növekedéséért is, míg végül majd eljuttatsz a világosság teljes megmutatkozására. Akkor, Hozzád hasonlatosakká válván, színről-színre szemléljük majd a Te dicsőségedet, s élvezzük majd azt Krisztusban, a mi Urunkban. Ámen.

## Kilencedik előadás

### Dániel 2:31-35

31. Te látád, oh király, és ímé egy nagy kép; ez a kép, mely hatalmas vala és kiváló az ő fényessége, előtted áll vala, és az ábrázata rettenetes volt.

32. Annak az állóképnek feje tiszta aranyból, melle és karjai ezüsből, hasa és oldalai rézből,

33. Lábszárai vashból, lábai pedig részint vashból, részint cserépből valának.

34. Nézed vala, a míg egy kő leszakada kéz érintése nélkül, és letöré azt az állóképet vas- és cseréplábairól, és darabokra zúzá azokat.

35. Akkor egygyé zúzódék a vas, cserép, réz, ezüst és arany, és lőnek mint a nyári szérún a polyva, és felkapá azokat a szél, és helyöket sem találák azoknak. Az a kő pedig, a mely leüté az állóképet nagy hegygyé lőn, és betölté az egész földet.

Tu rex videbas, et ecce imago una grandis, imago illa magna, et splendor ejus<sup>152</sup> pretiosus<sup>153</sup> stabat coram te et species ejus terribilis.

Hujus imaginis caput ex auro bono,<sup>154</sup> pectus ejus et brachia ejus ex argento, venter ejus et femora ejus ex aere, oes.

Crura ejus ex ferro,<sup>155</sup> pedes ejus partim ex ferro, et partim testa.

Videbas, quousque excisus fuit lapis, qui non ex manibus,<sup>156</sup> et percussit imaginem ad pedes qui erant ex ferro et testa, et contrivit eos.

Tunc contrita sunt simul ferrum, testa, aes, argentum, et aurum: et fuerunt quasi quisquiliae<sup>157</sup> ex area aestivali; et abstulit ea ventus, et non inventus est locus eorum; et lapis qui percusserat imaginem, fuit in montem magnum, et implevit totam terram.

Jóllehet Dániel itt az álmodat jegyzi fel, s nem tér ki a magyarázatára, mégsem mehetünk tovább anélkül, hogy ki ne tértünk a dologra. Mikor később a magyarázatot is olvassuk, megerősítjük majd a korábban elhangzottakat, ahogyan a szövegkörnyezet vezet. Dániel itt azt jegyzi fel, hogy Nabukodonozor egy szobrot látott aranyból, ezüsből, bronzból és vashból, melynek a lábai részben vashból, részben agyagból álltak. Már foglalkoztunk a „látás” névvel, de röviden megismétlem: Nabukodonozor az itt említett képet nem a fizikai szemeivel látta, hanem olyan kijelentésként kapta, melyről biztosan tudta, hogy isteni úton adatott meg neki. Ellenkező esetben ugyanis elvethetett volna minden óvatosságot, s cselekedhetett volna úgy, ahogyan neki tetszik, de Isten teljes kínban tartotta őt féken, míg Dániel fel nem lépett magyarázóként.

*Nabukodonozor tehát látta a szobrot.* Minden szilárd ítélőképességgel megáldott igemagyarázó, akik őszintén igyekeznek a próféta szavait magyarázni, ellentmondás nélkül egyetértenek abban, hogy ez négy, egymást követő birodalmat jelent. A zsidók, mikor rájuk nehezedik ez a magyarázat összekeverik az Oszmán és a Római Birodalmat, de a tudatlanságukat és tisztességtelenségüket könnyű bebizonyítani. Mikor ugyanis igyekeznek elkerülni a világ előtt megjelent Krisztus megvallását, olyan elcsépelet rágalmakkal hozakodnak elő, melyek nem követelnek cáfolatot. A maga helyén azonban mégis kell majd erről néhány szót szólni. Az állításom tökéletesen helyes, miszerint a józan ítélőképességgel

<sup>152</sup> Vagy, köznyelven szólva, a megjelenése, tehát a ragyogása – Kálvin.

<sup>153</sup> Vagy, kiváló – Kálvin.

<sup>154</sup> Színarany – Kálvin.

<sup>155</sup> Vas – Kálvin.

<sup>156</sup> Amely emberi kéz nélkül vágatott le – Kálvin.

<sup>157</sup> Vagy, pelyva – Kálvin.



és pártatlansággal megáldott minden igemagyarázó ezt a szakaszt a Babiloni, a Perzsa, a Macedón<sup>158</sup> és a Római Birodalmakra vonatkoztatja, s utóbb ezt Dániel is kellőképpen kimutatja a saját szavaival. Felmerül azonban a kérdés, hogy miért mutatja be ezt a négy birodalmat Isten ezzel a jelképpel? Nem látszik ugyanis tökéletesen megfelelni azoknak, mert a rómaiak semmiben sem közösködtek az asszírokkal. A történelem alaposan tájékoztatott minket arról, miképpen követték a médek és a perzsák a kaldeusokat, hogyan ostromolta az ellenség Babilont, és mi módon testálta át Círusz a győzelem megszerzése után a birodalmat a médekre és a perzsákra. Talán abszurdnak látszik, hogy csak egyetlen szobor legyen. De valószínű – sőt megmutatható, – hogy Isten nem törődik bármiféle egyezséggel e között a négy birodalom között, mert nem is létezett ilyesmi, hanem a világ állapotára tekint egészében véve. Isten tehát ezzel a jelképpel a világ jövőbeli állapotát akarta bemutatni Krisztus eljöveteleig. Emiatt egyesítette Isten ezt a négy birodalmat, jóllehet azok különböztek egymástól, hiszen a második az első megsemmisüléséből pattant ki, a harmadik pedig a másodikéból. Ez egy dolog, s most megkérdezhetjük másodjára azt is, hogy miért nevezi Dániel a babiloni királyságát a megtisztelő *arany* jelzővel. Ismerjük ugyanis a zsarnokságának fokát, valamint az asszírok jellemét, és az egyesülésüket a kaldeusokkal. Tudunk Ninive megsemmisítéséről is, valamint arról, hogy miképpen tették a kaldeusok Babilont a fővárosukká. Ha megvizsgáljuk annak a birodalomnak a kezdeteit, bizonyosan úgy látjuk majd az asszírokat, mint vadállatokat, telve kapzsisággal, kegyetlenséggel és telhetetlenséggel, a kaldeusok pedig még őket is felülmúlták ezekben a vétkekben. Miért nevezi hát a birodalmat *fejnek*, mégpedig *arany fejnek*?

Ami a „fej” nevet illeti, miután ez a birodalom volt az első, nem meglepő, hogy Dániel a legelőkelőbb helyet tulajdonítja neki. Az pedig, hogy átsiklik Ninive felett, szintén nem csoda, hiszen akkorra azt a várost már lerombolták, itt pedig jövőbeli eseményekről beszél. A kaldeus birodalom volt tehát időrendi sorrendben az első, s összehasonlításkeppen nevezi „arany”, mert a világ egyre rosszabbá válik, ahogyan öregszik. A perzsák és a médek, akik Círusz vezetésével megszerezték az uralmat az egész Kelet felett, rosszabbak voltak, mint az asszírok és a kaldeusok. A világi költők is így alkottak meséket a négy korról, az arany-, az ezüst-, a bronz-, és a vaskorról. Ők nem említik az agyagot, pedig ezt a hagyományt kétségtelenül Dánieltől vették át. Ha ennek bárki azt veti ellenébe, hogy Círusz kiemelkedett a legnemesebb tulajdonságok terén, hősies beállítottságú volt, s a történészek magasztalták az okossága, a kitartása, és más tulajdonságai miatt, arra azt válaszolom, hogy itt nem szabad egyvalaki tulajdonságaira néznünk, hanem a Perzsa Birodalom folytatatólagos állapotát kell szem előtt tartanunk. Ez igencsak valószínűsíthető a médek és a perzsák, valamint a babiloniak birodalmának összehasonlításával, amit azért nevez „ezüstnek”, mert amint már említettük, az erkölcs lezüllött. A tapasztalat is megmutatja, hogy a világ egyre csak romlik és fokozatosan a vétkekbe és a romlottságba süllyed.

Ami a Macedón Birodalmat illeti, nem szabad abszurdnak tekinteni a bronzhoz hasonlítását, mert Nagy Sándor kegyetlensége közismert. Felszínes dolog azt a műveltségét emlegetni, ami előnyös színben tüntette őt fel a történészek előtt. Ha ugyanis a természetes jellemére tekintünk, megláthatjuk, hogy már fiúkorától a kegyetlenség áradt belőle. Vajon nem látjuk benne már egészen kisfiú korában az irigységet és a versengést? Mikor látta a háborúban győztes apját, amint fáradtsággal, vagy romlott mesterkedéssel lerombolja

<sup>158</sup> Általában a Görög Birodalmat szokás emlegetni, de Kálvin konkrétan a macedón szót használja, ezért én is annak megtartása mellett döntöttem. Egyébként Nagy Sándorról a mai Macedóniában is sajátos kép él. A délszláv macedónok magukat előszeretettel azonosítják Nagy Sándor macedón népével. Ez nem felel meg a valóságnak, mert az igazi macedónok a görögökkel rokon népcsoport volt, a mostani macedón nép, amely ugyan nyelvben *makedoni*-nak mondja magát, de nyelvileg és más szempontok miatt a bolgárokhoz áll közel, nem leszármazottja az ókori macedónoknak. Görögország és Macedónia között emiatt már többször pattanásig feszültek az ellentétek – *a ford.*

Görögország városait, sírva fakadt az irigységtől, amiért az apja nem hagyott neki semmi legyőznivalót. S miféle céllal és szándékkal vállalta fel az expedíciót, melynek során a királyok királyává vált, ha nem azért, mert nem elégedett meg a saját hatalmával, hanem az egész világot akarta birtokolni? Azt is tudjuk, miképpen kesergett, mikor a spekulatív filozófiában meghallotta, hogy léteznek még más világok is. „Micsoda?”, mondta, „Hiszen én még egyetlen világgal sem rendelkezem!” Miután tehát egy világ nem volt elég a kistermetű ember számára, neki kellett a legjobban felfuvalkodnia az egész emberiségből, amiképpen láthatóan tette is. Soha nem kímélte senki véré, s valahányszor kitört, mint holmi pusztító vihar, megsemmisített mindent. Emellett az itt arról a birodalomról elhangzottakat nem szabad Nagy Sándorra korlátozni, aki annak a birodalomnak a vezetője és alapítója volt, hanem ki kell terjeszteni minden utódjára is. Tudjuk, micsoda borzalmas kegyetlenségeket követtek el, hisz mennyi vér kiomlott, mielőtt a birodalom feloszlott volna négy részre, magában foglalván Ázsiát, Szíriát, Egyiptomot és Macedóniát. Isten elvette Nagy Sándortól az összes leszármazottját. Ő maradhatott volna otthon, és nemzhetett volna gyermekeket, s akkor az emlékezete nemes és ünnepelt maradt volna minden utódánál. Isten azonban kiirtotta az egész családját a világból. Anyja nyolcvan éves korában kard által veszett el, s ugyanígy járt a felesége, a fiai és a félkegyelmű testvére. Ez Istennek a Nagy Sándor leszármazottaival szembeni haragjának félelmetes bizonyítéka volt abból a célból, hogy belevesse minden korban élők elméjébe az efféle kegyetlenséggel szembeni nemtetszését. Ha tehát kiterjesztjük a Macedón Birodalmat Perseus vereségéig, Kleopátra és Ptolemaiosz egyiptomi lemészárlásáig, valamint Szíria, Ázsia és Egyiptom összezsugorodásáig a római uralom alatt – ha ennek az időszaknak az egészét szemléljük, akkor nem fogunk csodálkozni, miért illeti Dániel próféta ezt a birodalmat a „bronz” jelzővel.

Mikor a Római Birodalomról, mint „vasról” beszél, mindig emlékeznünk kell az okra, amit említettem: általánosságban az egész világot, valamint az emberiség megromlott természetét tartja szem előtt. Ezért növekednek állandóan az emberek vétkei és erkölcstelenségei, amíg végül félelmetes szintre nem jutnak. Ha fontolóra vesszük, miképpen viselkedtek a rómaiak, s milyen kegyetlenül zsarnokoskodtak mások felett, azonnal megmutatkozik, miért illette Dániel a birodalmukat a „vas” jelzővel. Bár látszólag rendelkeztek némi ügyességgel a politikai dolgokban, ismerjük a becsvágyukat, a kapzsiságukat és a kegyetlenségüket. Aligha van még egy olyan nép, mely a rómaihoz hasonló mértékben szenvedett ettől a három betegségtől, s mivel oly mértékben ki voltak téve ezeknek, no meg másoknak is, hogy nem csoda, ha Dániel megfosztja őket a hírnevüktől, s fölébük helyezi a macedónokat, a perzsákat és a médeket, de még az asszírokat és a kaldeusokat is.

Mikor azt mondja, hogy *a szobor lábai pedig részint vasból, részint cserépből valának*, ezt arra a romlásra kell vonatkoztatni, mely akkor következett be, mikor Isten mondhatni szétszórta és darabokra tépte azt a birodalmat. Először a kaldeus hatalom bukott el, majd a macedónok, miután legyőzték a Keletet, váltak az egyedüli uralkodókká, akiket a médek és a perzsák szolgáltak. De ugyanez történt a macedónokkal, akiket végül legyőzték a rómaiak, s mindegyik, Nagy Sándort követő királyukat levágták. Volt azonban más oka is annak, amiért Isten meg akarta dönteni a Római Birodalmat. Magától bukott el ugyanis, ennek a próféciaának megfelelően. Miután minden külső erő nélkül esett szét, könnyen meglátható, hogy Krisztus zúzta össze Nabukodonozor király álmának megfelelően. Igaznak bizonyult tehát, hogy a világ kezdete óta soha semmi nem volt stabil, s Pál állítása is mindig megállta a helyét, miszerint elmúlik e világ ábrázata (1Kor7:31). Az „ábrázat” alatt azt érti, hogy minden, ami ebben a világban ragyog, bizonytalan és tovatűnő. Azt is hozzáteszi, hogy mindannak, amit a szemeink látnak, el kell múlnia. Amint azonban mondtam, más oka volt annak, amiért Isten meg akarta semmisíteni a kaldeusok, a perzsák és a macedónok birodalmait. S ez még világosabban megmutatkozott a rómaiak esetében, mikor Krisztus az Ő

eljövetelével elvett mindent, ami ebben a világban ragyogó, fennkölt és bámulatos volt. Ez tehát az ok, amiért Isten a rómaiakhoz a *cseréplábakat* rendeli. Ennyit tehát a négy birodalomról.

Harmadjára megkérdendő, miért mondja, hogy Krisztus ezt a szobrot *egy kővel zúzta szét*. Ha ugyanis Krisztus Isten örök bölcsessége (Péld8:15), Aki által a királyok uralkodnak, akkor ez aligha látszik összhangban állónak vel. Hiszen mi módon zúzhatná szét az eljövetelével azt a politikai rendet, amelyről tudjuk, hogy Isten elfogadja, s a Maga hatalmával rendelt el és szilárdított meg? Erre azt válaszolom: a földi birodalmakat Krisztus esetlegesen töri össze és zúzza szét (Zsolt2:9). Ha ugyanis a királyok becsületesen gyakorolják a hivatalukat, akkor kellően világos, hogy Krisztus uralma nem ellentétes a hatalmukkal. Mi az oka annak tehát, ha Krisztus vasvesszővel sújt le a királyokra, s összetöri, szétzúzza és megsemmisíti őket? Pont azért, mert a gőgjük fékezhetetlen, s fejüket a mennyig emelve, ha lehetséges volna, még Istent is letaszítanák a trónjáról. Ezért érzik meg szükségszerűen, hogy Krisztus keze van ellenük, mert nem képesek alávetni magukat Istennek, s nem is teszik meg.

Felmerülhet azonban a kérdés: mire Krisztus megjelent, ezek a birodalmak már régés-rég elbuktak, hiszen a kaldeusok, a perzsák, és Nagy Sándor követői már régen elenyésztek. A megoldás kéznél van, ha eszünkbe jut, amit korábban mondtam: egyetlen jelképpel a világ egész állapotát festi itt le a számunkra. S bár nem egyetlen pillanatban történt az összes esemény, mégis meglátjuk, hogy a próféta szavai lényegében igazak, miszerint Krisztus semmisít meg minden birodalmat. Mikor ugyanis a Kelet trónja megváltozott, s Ninive megsemmisült, majd a kaldeusok állították fel a birodalom trónját saját maguknál, mindez Isten jogos ítéletének következtében történt, s Krisztus ekkor már uralkodott a világ Királyaként. Azt a birodalmat valóban az Ő hatalma törte össze, s ugyanez mondható el a Perzsa Birodalomról is. Mikor ugyanis elfajultak a puritán és mértékletes élettől, és belemerültek a szennyes és aljas luxusba, kegyetlen dühvel viseltettek az egész emberiség ellen, és szélsőségesen kapzsiszává váltak, a birodalmukat szükségszerűen elvesztették, s Nagy Sándor végrehajtotta Isten ítéletét felettük. De ugyanez történt Nagy Sándorral és a követőivel is. Ezért a próféta szavai azt jelentik, hogy Krisztus már a megjelenése előtt rendelkezett a legfelsőbb hatalommal mennyen és földön, s így törte le és semmisítette meg minden ember büszkeségét és erőszakosságát.

Dániel azonban azt mondja, hogy a képmás megsemmisült, mikor a Római Birodalom felbomlott. Mégis látjuk, Keleten és a szomszédos régiókban, hogy a legnagyobb uralkodók még mindig félelmetes rettenhetetlenséggel uralkodnak. Erre azt válaszolom, hogy emlékeznünk kell arra, amit tegnap mondtam: az álom azért adatott Nabukodonozor királynak, hogy megérthesse a világ megújításának minden jövőbeli eseményét. Ennélfogva Isten nem akarta többre tanítani a királyt, így csak a négy birodalomról tájékoztatta, melyeknek majd birtokolni kell az egész Földet, és el kell homályosítani a ragyogásukkal a világ hatalmasságait, magukra vonván minden tekintetet és figyelmet. Utánuk pedig Krisztusnak kell következnie, s megdönteni ezeket a birodalmakat. Isten tehát ezekről az eseményekről akarta tájékoztatni Nabukodonozort, s itt meg kell figyelünk a Szentlélek szándékát. Nem említ más királyságokat, mert fontosságban ezek nem jutottak ezzel a négy birodalommal egyező szintre. Mikor az asszírok és a kaldeusok uralkodtak, egyetlen szomszédjuk sem volt a versenytársuk, mert az egész Kelet őket tisztelte. Hihetetlen volt, mikor a barbár régióból származó Círusz oly könnyen szerzett meg annyi forrást, és oly rövid idő alatt vette át a hatalmat oly sok provincia felett! Hisz olyan volt ő, mint egy forgószelel, mely az egész Keletet megsemmisítette. Ugyanez mondható el a harmadik birodalomról, mert ha Nagy Sándor követői kölcsönösen egyesültek volna, nem lett volna birodalom a világon, mely tovább növelhette volna hatalmukat. A rómaiak teljesen el voltak foglalva a szomszédjaikkal vívott küzdelemmel, de mégsem nyugodtak meg a saját földjükön. Később pedig, mikor elfoglalták Itáliát, Görögországot, Ázsiát és Egyiptomot, egyetlen birodalom

sem versengett velük a hírnév tekintetében, mert a világ összes hatalma és dicsősége abban az időszakban a birtokukban volt.

Most már értjük, miért említette Dániel ezt a négy királyságot, s miért teszi a végüket Krisztus eljövetelére. Mikor Dánielről beszélek, ezt az álmra kell vonatkoztatni, mert kétség sem férhet hozzá, hogy Isten buzdítani akarta a zsidókat, nehogy kétségbe essenek, mikor először a Kaldeus, majd a Perzsa, azután a Macedón, végül a Római Birodalom ragadta magához az egész világot. Hiszen milyen következtetésre juthattak maguktól abban az időben, mikor Nabukodonozor álmódott a négy birodalomról? Izrael királysága teljesen megsemmisült, a tíz törzs száműzetésbe ment, és Júda királysága is teljesen sivárrá vált. S jóllehet Jeruzsálem városa még állt, de mivé lett a királyság? Szégyen és gyalázat borította, sőt Dávid utódai is bizonytalanul uralkodtak Júda törzsében, sőt annak is csak egy részében. Később pedig, noha lehetségessé vált a számukra a hazatérés, tudjuk, mennyire nyomorultul lesújtottak voltak. Mikor Nagy Sándor viharoként falta fel az egész Keletet, tudjuk, hogy a legnagyobb nyomorúságot szenvedték el: gyakran pusztították őket Nagy Sándor utódai, a városuk majdnem elnéptelenedett, a templomot pedig megszenteltelenítették. Mikor pedig a legjobb állapotba kerültek, még akkor is adófizetők voltak, amint azt majd később látjuk. Természetes, hogy elméiknek támaszra volt szüksége ebben a nagy és zűrzavaros forrongásban. Ez volt tehát az oka annak, amiért Isten ezt az álmot küldte a birodalmakról Babilon uralkodójának. Ha Dániel álmódott volna, az istenfélőknek nem állt volna rendelkezésükre ennyire figyelemre méltó történet a hitük megerősítése végett. Mikor azonban a király álma elterjedt majdnem az egész Keleten, s mikor annak magyarázatát mindenütt egyformán ünnepelték, a zsidók lélekben megújulhattak, és megleveníthették a reménységüket a maguk korában, hisz megérthették, hogy a négy birodalom nem a véletlen folytán jön létre, mert ugyanaz az Isten, Aki előre megmondta Nabukodonozor királynak a jövő eseményeit, azt is meghatározta, hogy mit kell neki tennie, és minek kell bekövetkeznie. A zsidók tudták, hogy a kaldeusok csakis a menny rendelete folytán uralkodnak, majd utánuk egy még pusztítóbb birodalom emelkedik fel. Harmadjára szolgásgba kerülnek majd a macedónok alatt, s végül a rómaiak fogják legyőzni és uralni a világot – mindez pedig a menny rendeltére történik. Mikor ezekre a dolgokra gondoltak, végül pedig az ígélet szerinti örök Király Megváltóról, valamint arról hallottak, hogy az akkor oly fényes négy birodalomnak semmiféle stabilitása sincs, az nem közönséges erőforrásnak bizonyult a számukra. Most tehát értjük, hogy Isten miféle szándékkal akarta a mindeddig elrejtett dolgokat mindenfelé kihirdetni: hogy a zsidók is adják tovább fiaiknak, majd unokáiknak, s így maradjon fenn ez a prófécia korról korra, és váljon a bámulat tárgyává.

Ha rátérünk a szavakra, Dániel ezt mondja: *ímé egy nagy kép; ez a kép, mely hatalmas vala és kiváló az ő fényessége, előtted áll vala, és az ábrázata rettenetes volt.* Ezzel a kifejezéssel Isten szembe akart menni azzal a kétellyel, mely belopakodhatott volna a zsidók elméjébe, amiért minden egyes birodalmat a maga idejében virágzóknak láttak. A zsidók, foglyokként és elhagyatottan mit gondolhattak volna erről, látván, hogy az egész világon mindenütt félik a kaldeusokat, következőképpen nagyra becsülik és bámulják? Miért ne veszíthették volna el a hazatéréssel kapcsolatos minden reménységüket, látván, hogy Isten ekkora hatalomra emelte ellenségeiket, akiknek a kapzsisága és a kegyetlensége mély örvényhez volt hasonló. A zsidók könnyen juthattak volna így arra a következtetésre, hogy olyan mélységbe taszítottak, amelyből már nincs menekvés. Mikor azonban a hatalom átkerült a médek és a perzsák kezébe. Tudjuk, hogy bár engedélyezték a számukra a hazatérést, mégis nagyon kevesen éltek ezzel a lehetőséggel és a nagy többség hálátlan maradt. Így, vagy úgy, de csak csekély számú zsidó tért vissza a szülőföldre, s azoknak is háborút kellett vívniuk a szomszédjaikkal, és állandó zaklatásnak voltak kitéve. Ha pusztán a józan ész vezette volna őket, akkor jobb lett volna egyetlen lépést sem tenniük Káldeából, Asszíriából, vagy a Kelet egyéb területeiről, hisz a saját szülőföldjük szomszédai nagyon

ellenségesek voltak velük szemben. Amíg hűbéresek voltak, és majdhogynem jobbágyoknak és rabszolgáknak tekintették őket, s amíg az állapotuk ennyire megalázó volt, ez a kísértés mindvégig fennállt. Ha ugyanis Isten népe voltak, Ő miért nem gondoskodott róluk azzal, hogy megszabadította volna őket a kegyetlen zsarnokság alól? Miért nem állította helyre a nyugalmaikat, és szabadította meg őket a sok kényelmetlenségtől és a rengeteg sérelemtől? Mikor eljött a Macedón Birodalom ideje, nyomorultabbakká váltak, mint annakelőtte: naponta voltak prédának kitéve, s a kegyetlenség minden formáját gyakorolták velük szemben. Azután, a rómaiak vonatkozásában tudjuk, milyen gőgösen uralkodtak rajtuk. S jóllehet Pompeius az első támadás során nem szennyezte be a templomot, de végül merészebb lett, s röviddel utána Crassus mindent megsemmisített, amit a legborzasztóbb és a leghatalmasabb mészárlás is követett. Miután a zsidóknak el kellett szenvedni mindezeket, a vigasztalás szükségesszerű volt a számukra: végül majd eljön a Megváltó, Aki ledönti mindezeket a birodalmakat.

Ami pedig azt illeti, hogy Krisztust *emberkéz érintése nélkül leszakadó kőnek* nevezi, ezt most nem kezdem megmagyarázni.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mert mi oly módon utazunk át ezen a világon, hogy a figyelmünk könnyen megragad, és az értelmünk megsötétedik, mikor az istentelenek csillogó, és mind a magunk, mind mások számára félelmetes hatalmát szemléljük, szóval add meg, hogy felemelhessük a szemeinket és megláthassuk, mekkora hatalmat ruháztál rá a Te egyszülött Fiadra. Add meg, hogy az Ő Lelkének erejével uraljon és kormányozzon, az Ő hűségével és oltalmával védelmezzen minket, s az egész világot a mi üdvösségünk előmozdítására kényszerítse. Hadd nyugodjunk békében az Ő védelme alatt, s küzdhessünk azzal a bátorsággal és türelemmel, amit parancsol és ajánl, amíg végül majd élvezzük a győzelem Általad megígért gyümölcsét, amit majd a mennyek országában adsz meg nekünk. Amen.

## Tizedik előadás

Megmagyaráztuk Isten szándékát, amiért Nabukodonozor királynak adta az álmot a négy birodalomról, s Krisztus királyságáról, ami majd véget vet azoknak. Megmutattuk, hogy ez nem annyira a király kedvéért, mint inkább a kegyesek maradékának vigasztalása és támogatása végett adatott azokhoz a nagyon súlyos megpróbáltatásokhoz, melyek rájuk vártak és már a küszöbön álltak. Mikor ugyanis a szabadulás megígértetett nekik, és a próféták nagyon fennkölt kifejezésekkel magasztalták fel Isten eme jótéteményét, a magabiztosságuk csődöt mondhatott volna azok között a zűrzavarok között, melyek ez után következtek rájuk. Isten ugyanis meg akarta támogatni a lelküket, hogy ilyen kavarodások és zűrzavarok között is állhatatosak maradjanak, s türelemmel és csendben várakozzanak a megígért Megváltóra. Emellett Isten az összes kaldeustól is el akart venni minden mentséget, mert a királyok álmát mindenfelé ünnepezték, ám ez közülük senkinek sem vált a hasznára, ami Krisztus örök uralkodását illeti. Ez volt pedig az álom fő pontja, amint azt majd látjuk. Isten azonban elsősorban a saját választottainak javával törődött, nehogy kétségbeessenek az úgynevezett forradalmak közepette, melyek ellentéteseknek látszottak a megannyi próféciával, melyek nem egyszerűen csak a szabadságot ígérték, hanem örök és folytatódó boldogságot is Isten keze alatt. Most már értjük, mi volt Isten célja ezzel az álommal. Ez után rá kell térnünk a magyarázatának vizsgálatára. Ennek néhány pontját már említettük, de most maga Dániel vezet minket azon az úton, melyen haladnunk kell. Először is ezt mondja:

### Dániel 2:36-38

**36. Ez az álom, és értelmét is megmondjuk a királynak.**

**37. Te, oh király! királyok királya, kinek az egek Istene birodalmat, hatalmat, erőt és dicsőséget adott;**

**38. És valahol emberek fiai, mezei állatok és égi madarak lakoznak, a te kezedbe adta azokat, és úrrá tett téged mindezenen: Te vagy az arany-fej.**

Hoc est somnium; et interpretationem ejus dicemus coram rege.

Tu rex, rex regum es, cui Deus coelorum regnum, potentiam et robur dedit, et<sup>159</sup> gloriam tibi.<sup>160</sup>

Et ubicunque habitant filii hominum, bestia agri, et volucris coelorum,<sup>161</sup> dedit in manum tuam, et praefecit to omnibus<sup>162</sup> tu ipse caput es aureum.

Dániel itt a szobor „arany fejének” a Babiloni Birodalmat jelenti ki. Tudjuk, hogy az asszírokat már azt megelőzően legyőzték, hogy az uralom átkerült Babilon kezébe. Mivel azonban még nem jutottak a kellő uralomra ahhoz, hogy annak a keleti területnek a legfőbb uralkodóiként tekintsenek rájuk, ezért említi először a Babiloni Birodalmat. Azt is érdemes megemlíteni, hogy Isten itt nem a már bekövetkezett eseményekre kívánt utalni, hanem azt szerette volna, ha a nép a jövőben erre a próféciára támaszkodik, és megnyugszik benne. Itt tehát felesleges lett volna bármit is mondani az asszírokról, mert annak a birodalomnak ekkorra már vége szakadt. A kaldeusoknak azonban még egy ideig – úgy hatvan-hetven évig uralkodniuk kellett. Ezért akarta Isten az Ő szolgáinak elméit megtartani a visszafogottságban annak a birodalomnak a végéig, majd friss reménységgel felrázni őket a második birodalom

<sup>159</sup> Egyesek a főneveket melléknevekként, vagy díszítő jelzőkként fordítják: *erős és dicsőséges birodalmat* – Kálvin.

<sup>160</sup> A 𐤀𐤋 *lek*, „neked” szó felesleges – Kálvin.

<sup>161</sup> Azaz „madarak”: váltás többes számra – Kálvin. (A Károli-fordításban eleve minden többes számú – a ford.)

<sup>162</sup> Szó szerint: mindezek felett uralkodóvá tett téged – Kálvin.

megszűnéséig, hogy utána nyugodtak maradjanak a harmadik és a negyedik birodalom idején, s végül vegyék majd észre, mikor Krisztus eljövele a küszöbön fog állni. Emiatt teszi itt Dániel a kaldeus birodalmat rangban és sorrendben az első helyre. S ebben a dologban nincs semmiféle nehézség, mert Nabukodonozor királyt jelenti ki a szobor arany fejének. Annak okát pedig, amiért *arany fejnek* nevezi, kideríthetjük a szövegkörnyezetből: nevezetesen mert az osztatlansága nagyobb volt, mint a médek és a perzsák birodalmáé. Nagyon igaz, hogy a kaldeusok voltak a legkegyetlenebb rablók, s tudjuk, Isten valódi és őszinte tisztelői mennyire megvetették Babilont. Mégis, miután a dolgok az idő múlásával rendszerint rosszabbodtak, a világ állapota még tűrhető volt annak a királynak az idejében. Emiatt nevezi Nabukodonozort „arany fejnek”, ám ezt nem személyesen kell rá vonatkoztatni, hanem inkább ki kell terjeszteni az egész birodalmára, s valamennyi utódjára, akik között Belsazár volt Isten leggyűlöletesebb megvetője. Egy hasonlattal nevezi tehát őt az arany fejnek. Dániel azonban azt is megmutatja, hogy ezzel nem a királynak hízeleg, mert azt is tudtára adja, hogy miért vált ő azzá – Isten tette őt mindenkinél feljebbvalóvá az egész Földön. Ez azonban közösnek tűnik minden király esetében, mert egyikük sem uralkodik Isten jóváhagyása nélkül. Ez a kijelentés részben igaz, de Dániel itt arra céloz, hogy Nabukodonozor speciális módon emeltetett fel, mert minden más király fölé került. Most ez következik:

## Dániel 2:39

**39. És utánad más birodalom támad, alábbvaló mint te; és egy másik, egy harmadik birodalom, rézből való, a mely az egész földön uralkodik.**

Et post to exsurget regnum aliud inferius te,<sup>163</sup> et regnum tertium aliud quod erit aeneum, et dominabitur in tota terra.

Ebben versben Dániel a második és a harmadik birodalomról beszél. Azt mondja, hogy a második alábbvaló lesz, mint a kaldeus, de nem hatalomban, vagy gazdagságban, mert a kaldeus birodalom, bár széltében-hosszában nagyon kiterjedt volt, mégis csak *hozzáadatott* a médek és a perzsák birodalmához. Círusz először a médeket győzte le, majd jóllehet szövetségesévé tette apósát Cyaxarest az uralkodásban, mégis száműzte atyai nagyapját, s így teremtette meg a királyság békés birtoklását Média-szerte. Azután legyőzte a kaldeusokat és az asszírokat, valamint a lídeket és Kis-Ázsia többi nemzetét is. Látjuk, hogy a királyságát nem azért nevezi alábbvalónak, mert az emberi számítás szerint kevésbé ragyogó, vagy gazdag lett volna, hanem mert a világ általános állapota a második uralom alatt rosszabbá lett, ugyanis az emberek bűnei és romlottsága egyre csak nőttek. Igaz, Círusz bölcs uralkodó, ám mégis vérszomjas volt. A becsvágy és a kapzsiság hevesen hajtották őt előre, s úgy csapongott minden irányba, mint holmi vadállat, megfélemlítve minden emberiségről. S ha jobban górcső alá vesszük a hajlamait, meglátjuk, hogy nagyon vérszomjas volt, amiképpen Ézsaiás próféta mondja róla (Ézs13:18). S itt megemlíthetjük, hogy nemcsak a királyok személyére nem volt tekintettel, hanem a tanácsosaikéra, és egész népeikre sem. Dániel tehát joggal mondja a királyság második állapotát alantasabbnak az elsőnél: nem azért, mert Nabukodonozor felülmúlta volna azt méltóságban, gazdagságban, vagy hatalomban, hanem mert alatta a világ még nem züllött le annyira, mint a későbbiek során. Minél jobban kiterjedtek ugyanis ezek a birodalmak, a tapasztalat szerint annál jobban növekedett a züllöttség a világban. Ebből kiderül azok ostobasága és örültsége, akik nagyon hatalmas királyokra vágnak: mintha valaki a leggyorsabb folyóra vágná, ahogyan Ézsaiás említi, mikor ezzel az ostobasággal veszi fel a harcot (Ézs8:7). Minél gyorsabban, mélyebben és szélesebben folyik egy folyó, annál nagyobb pusztítást okoz az áradása a szomszédos

<sup>163</sup> Azaz, hozzád képest – Kálvin.

területeken. Megmutatkozik tehát azok bolondsága, akik a legnagyobb monarchiákra vágnak, mert bizonyos dolgok pozitív szükségességből fognak megtörténni a törvényes renden kívül, mikor egyvalaki foglal el ilyen kiterjedt területeket, s ez be is következett a médek és a perzsák uralkodása alatt.

Ezután a harmadik birodalom leírása következik. Ezt *rézből valónak* mondja, de nem annyira a keménysége miatt, mint inkább azért, mert még a másodiknál is rosszabb. A próféta azt tanítja, hogy a második és a harmadik birodalmak közötti különbség hasonlít az ezüst és a réz közötti különbségre. A rabbik összekeverik a két birodalmat, mert a második birodalom alatt kívánják taglalni azt, amit a görögök királyságának neveznek, ám ezzel csak a legnagyobb tudatlanságot és tisztességtelenséget mutatják ki. Nem a pusztá tudatlanság folytán tévednek ugyanis, hanem szándékosan akarják felforgatni azt, amit a Szentírás itt világosan jelent ki Krisztus eljöveteléről. Ezért nem szégyellik összekeverni és összezavarni a történelmet, s gondatlanul szólni a számukra ismeretlen dolgokról – ismeretlen, mondom, de nem azért, mert kikerülnek a történelemben kellően jártas embereket, hanem mert önmagukban ostobák és nem értenek semmit. Sándor, Philipposz fia helyett ugyanis Sándort, Mammea fiát veszik, aki a Római Birodalom felett uralkodott, mikor a provinciáinak fele már levált arról. Ő bátor ember volt, akit a saját katonái mészároltak le a legnagyobb szégyennel a maga sátrában. Emellett valójában soha nem uralkodott, hanem kiskorúként élt az anyja uralkodása alatt. A zsidók azonban mégsem állják eltorzítani és elcsúszni-csavarni azt, ami a macedónok királyára vonatkozik, és Mammea eme Sándor fiára vonatkoztatni azt. Gonoszságuk és tudatlanságuk azonban később könnyen megcáfolja a szövegkörnyezet, amint majd látni fogjuk. Dániel itt röviden azt jelenti ki, hogy lesz egy harmadik birodalom, de sem a jellemzőit nem írja le, sem nem magyarázza meg teljesen, hanem majd a próféciája másik részében látjuk mindennek a jelentését. Most Babilon királyának álmát magyarázza úgy, amiképpen a négy birodalomról szóló látomás adatott meg neki. Az angyal azonban később ugyanezt erősíti majd meg neki látomásban, s nagyon világosan, amint azt majd ott látjuk. Kétség sem férhet hozzá, hogy a réz szoborrészről szóló eme történet a Macedón királyságra vonatkozik. A negyedik birodalom leírásával, amely sokkalta teljesebb, világosan jelzi, hogy a Római Birodalom olyan volt, mint a szobor lábai, részben agyagból, részben pedig vasból állt, amint azt majd hamarosan meglátjuk. Ezt mondja tehát:

## **Dániel 2:40-43**

**40. A negyedik birodalom pedig erős lesz, mint a vas; mert miként a vas széttör és összezúz mindent; bizony mint a vas pusztít, mind amazokat szétzúzza és elpusztítja.**

**41. Hogy pedig lábakat és ujjakat részint cserépből, részint vasból valónak láttál: a birodalom kétfelé oszol, de lesz benne a vasnak erejéből, a mint láttad, hogy a vas elegy volt az agyagcseréppel.**

**42. És hogy a lába ujjai részint vas, részint cserép: az a birodalom részint erős, részint pedig törékeny lesz.**

**43. Hogy pedig vasat elegyülve láttál agyagcseréppel: azok emberi mag által vegyülnek össze, de egymással nem egyesülnek, minthogy a vas nem egyesül a cseréppel.**

Et regnum quartum erit robustum instar ferri: quia sicuti ferrum conterit et comminuit omnia, et sicuti ferrum contundit omnia haec, conteret et contundet.

Quod autem vidisti pedes et digitos partim ex luto fictili,<sup>164</sup> et partim ex ferro: regnum divisum erit, et de fortitudine ferri erit in eo, propterea vidisti ferrum mixtum cum testa luti.<sup>165</sup>

<sup>164</sup> Vagy, a fazekas agyagjából – Kálvin.

<sup>165</sup> Vagy, nedves agyagból – Kálvin.



Et digiti pedum<sup>166</sup> partim ex ferro, et partim ex terra,<sup>167</sup> ex parte regnum *illud* erit robustum, et ex parte erit fragile.

Quod vidisti ferrum commixtum testae luteae, commiscebunt se inter se in semine hominis, et non cohaerebunt alius cum alio, sicuti ferrum non miscetur cum testa.

Itt írja le a negyedik birodalmat, mely csakis a Római Birodalomra illik. Tudjuk ugyanis, hogy Nagy Sándor négy utóda végül vereséget szenvedtek. Philopator volt a macedónok első királya, majd Antiochus a második, de Philopator mégsem vesztette el semmit a maga királyságából, leszámítva, hogy átengedte azt a szabad görög városoknak. Addig tehát egyben volt az, kivéve, hogy néhány évig adót fizetett a rómaiaknak hadi költségként. Antiochus, mikor kénytelen volt elfogadni a győztes feltételeit, száműzetett a Taurus hegyén túlra, de Macedónia egy provinciányi területre zsugorodott, mikor Perseust legyőzték és elfogták. Szíria és Ázsia királyai hasonló módon szenvedtek, végül Egyiptomot Augustus foglalta el. Utódaik ugyanis addig uralkodtak, s Kleopátra volt az utolsó abból az uralkodóházból, amint az közismert. Mivel tehát a három birodalmat magukba olvasztották a rómaiak, a próféta nyelvezte nagyon ideillő, mert amiképpen a kard meggyengít, lerombol és romba dönt mindent, úgy verte le és törte szét ezt a három monarchiát a Római Birodalom. Semmi meglepő sincs abban, hogy az itt olvasható felsorolásában a kormányzásnak ezt a népies formáját is a „birodalmak” közé sorolja, hisz tudjuk, milyen kevés vezetője volt ennek a népnek, s mennyire megszokott volt közöttük mindenféle kormányzati formát birodalomnak nevezni, magát a népet pedig a világ urainak! A próféta azonban nemcsak a keménységük folytán hasonlítja őket a vashoz, jóllehet ezt az okot világosan kifejezi, hanem egy másik hasonlóság miatt is: minden korábbinál rosszabbak voltak, s kegyetlenségben és barbárságban felülmúlták mind a macedónokat, mint a médekét és perzsákat. Jóllehet sokat dicsekedtek a saját hősiességükkel, mégis, ha valaki igaz ítéletet formál a cselekedeteikről, rájön, hogy a zsarnokságuk messze kegyetlenebb volt az összes többinél. S bár azzal hengegettek, hogy a szenátoraik oly nagyok, mint a közönséges királyok, mégis látjuk, hogy nem jobbak a közönséges rablóknál és zsarnokoknál, mert talán száz közül egy mutatta az egyenlőség valamely morzsáját, akár ha kiküldettek, valamely tartományba, akár ha bármiféle magisztrátusi hivatalra töltötték be. A birodalom egészét tekintve pedig az egész egyetlen borzalmas szeméthalom volt. Ez az oka tehát annak, amiért a próféta azt mondja, hogy ez a birodalom részben vasból, részben fazekas-agyagból áll, hiszen tudjuk, miképpen szenvedett a rejtett betegségektől. A próféta szavai itt nem követelnek egyéb magyarázatot, mert azt mondja, hogy a vas és a cserép oly rosszul egyesülő eme keveréke a széthúzás jele, mert ezek soha nem egyesülnek.

A birodalom tehát megosztott lesz, s hozzátesz még egy dolgot: *emberi mag által vegyülnek össze*, azaz szomszédok lesznek, s a kölcsönös keveredés, melynek az igazi barátságot kellene előmozdítania, a végtelenségig haszontalannak bizonyul majd. Azok véleménye, akik ezt Pompeius és Caesar szövetségére vonatkoztatják, erőltetett, mert a próféta folyamatos kormányzásról beszél. Ha bármiféle stabilitást keresünk a kormányban, annak biztosan a köztársaságban kell felragyognia, vagy legalábbis inkább egy oligarchiában, semmint a despotizmusban. Mikor ugyanis mindenki szolga, a király nem bízhat annyira magabiztosan az alattvalóiban, mert azok folytonosan féltik magukat. Mikor azonban valamennyien egyesülnek a kormányzásban, s még a legalacsonyabb rangúak is jutnak némi előnyhöz a közösségből, akkor, amint említettem, a legkiválóbb stabilitásnak kellene megmutatkoznia. Dániel azonban azt jelenti ki, hogy még ha a legfőbb hatalom a szenátusban és a népben koncentrálódik is – mert van méltóság a szenátusban, és fenség a népben – a birodalom akkor is elbukik. Emellett bár kölcsönösen egyesülniük kellene a szomszédságban

<sup>166</sup> Vagy, ha megismételjük az ígét, akkor ez tárgyeset – *Kálvin*.

<sup>167</sup> Vagy az általa említett agyagból – *Kálvin*.

és atyafiságban, ez mégsem gátolja majd meg őket abban, hogy vad ellenségességgel küzdjenek egymással egészen a birodalom megsemmisüléséig. Itt a próféta eleven képes fest elénk a Római Birodalomról, azt mondván, hogy *a vashoz hasonlított, de agyaggal, vagy sárral is keveredett*, amint megsemmisítették önmagukat a belső viszálykodással, miután felértek a jólét legmagasabb csúcsára. Ennyit a négy birodalomról.

Most már feltehetjük a kérdést: miért mondta Dániel, hogy *a hegyről leszakadó kőnek kell megsemmisítenie ezt a négy birodalmat*, hiszen első ránézésre ez nem illik rá Krisztus királyságára. A babiloni monarchia már korábban eltöröltetett, a médek és a perzsákat végleg leverte Nagy Sándor, s Nagy Sándor hódításai után a birodalma négy részre oszlott, majd a rómaiak legyőzték mindazokat a területeket. Ezért mondják, hogy a próféta nyelvezete abszurd: *egy a hegyről leszakadó kő töri össze valamennyi birodalmat*. A megoldás, mint említettem, kéznél van. Dániel itt nem azt jelenti ki, hogy mindezek az események együttesen következnek be, hanem egyszerűen csak azt akarja tanítani, hogy a világi birodalmak miként buknak el, s csak egyetlen királyság lesz örök. Ő tehát nem foglalkozik azzal, hogy a kaldeusok, vagy a perszák birodalma mikor, vagy miért bukik el, hanem Krisztus királyságát hasonlítja az általunk említett összes monarchiához. S mindig emlékeznünk kell arra is, amit már mondtam: a próféta a fogoly néphez szól, és stílusát az istenfélőkhöz igazítja, akik felé kezet akart nyújtani, és meg akarta őket erősíteni azokban a nagyon komoly megrázkódtatásokban, melyek küszöbön állottak. Ezért mikor minden országról és nemzetről beszél, akkor, ha valaki azt veti fel, hogy léteztek más birodalmak is a világban, a válasz könnyű. A próféta itt nem azt írja le, hogy mi fog megtörténni a teljes világtörténelem során, hanem azt, amit a zsidóknak kell majd megtapasztalniuk. A rómaiak ugyanis már sok terület urai voltak, mielőtt Görögországba mentek volna: tudjuk, hogy létezett két provinciájuk Hispániában, majd a második pun háború befejeztével ők váltak a felső tengerek uraivá, s vitathatatlanul ők birtokolták a szigeteket, valamint Gallia Cisalpina területét, és egyéb területeket. Nem említi ezt a birodalmat mindaddig, amíg nem vált ismertté a zsidók számára, mivel végleg kétségbe eshettek volna, nem látván a végét azoknak a viharoknak, melyek majdnem az egész világot elpusztították. Emellett ők voltak minden ember között a legnyomorultabbak, mert a világ különféle és folytatólagos megpróbáltatásai soha nem értek véget. Emlékeznünk kell a dolgok eme nézetére, mert egyébként az egész prófécia hűvös és haszontalan lesz a számunkra. Most visszatérek Krisztus királyságára.

Azt olvassuk, hogy Krisztus királysága nem közvetlenül *zúzza szét a világi birodalmakat*, hanem csak véletlenül, mert a kifejezés ezt jelenti. Dániel itt ugyanis a zsidók által jól megértett alapelvet feltételez: nevezetesen azt, hogy ezek a birodalmak szembeszegültek Krisztus királyságával. A kaldeusok ugyanis lerombolták Isten templomát, s megtettek minden tőlük telhetőt az Ő tiszteletének felszámolása, valamint a kegyességnek a világból történő kiűzése érdekében. Ami a médek és a perzsákat illeti, jöllehet a könnyorületességük folytán a nép engedélyt kapott a hazatérésre, mégis, ezután nagyon hamar a médek és a perzsák királyai addig dühösködtek ezzel a legnyomorultabb néppel, míg a többségük jobbnak látta maradni a száműzetésben, mintsem hazatérni. Végül elkövetkezett a macedón őrület, s bár a zsidók egy rövid időre megkíméltettek, tudjuk, hogy Szíria és Egyiptom királyai milyen féktelenül rohanták le Júdeát, milyen kegyetlenül bántak a nyomorult néppel, rabolva és fosztogatva, s az ártatlan vért ontva. Azután közismert Antiochus Epiphanes szélsőséges barbarizmusa, aki nemcsak a prófétai könyveket parancsolta meg felégetni, de magát a vallást is meg akarta szüntetni (1Makk1:59).

Nem csoda hát, hogy Dániel szembeállítja Krisztus uralkodását az efféle birodalmakkal! Azután, ami a rómaiakat illeti, tudjuk, milyen nagyon és gögösen vetették meg a „keresztyén” nevet, sőt, próbálták meg minden eszközzel gyökerestől kiirtani a világból az evangéliumot és az üdvösség tanítását, mint megvetendő dolgot. Mindezt ismerjük. Ezért, hogy tájékoztassa a kegyeseket a jövőbeli állapotukról Krisztus eljövételéig,

Dániel megmutatja, miképpen lesz minden világbirodalom ellenséges Istennel, s miképpen lesz azoknak minden hatalmas királya és fejedelme személyesen is Isten legrosszabb és legkegyetlenebb ellensége, akik minden tőlük telhetőt megtesznek majd a valódi kegyesség kioltása végett. Arra biztatja tehát őket, hogy hordozzák a keresztyüket, és soha ne csüggyenek el őket a nyomorult és fájdalmas látvány, hanem kitartóan haladjanak az elhívásuk útján, amíg a megígért Megváltó meg nem jelenik. Ezt „véletlennek” mondtuk, mivel e világ minden birodalma világosan Krisztus hatalmán és nagylelkűségén alapszik, azonban valamennyivel szemben léteznie kell Isten haragja figyelemre méltó bizonyítékának, amiért oly szélsőséges dühvel és ellenségességgel keltek fel Isten Fia a legfőbb Király ellen.

Krisztust pedig *a hegyről leszakadó kőhöz* hasonlítja. Egyesek ezt szükségtelenül bár, de Krisztus születésére korlátozzák, mivel Ő szűztől született, a természet szokásos menetén kívül. Ezért mondja Dániel, hogy *kéz érintése nélkül leszakadt kő* volt Ő, azaz isteni módon küldetett, a az Ő birodalma elkülönült a földiektől, mivel isteni és mennyei volt. Így értjük meg ennek a hasonlatnak az okát.

A „kő” szót illetően Krisztust itt nem a Zsolt118:22-ben, az Ézs8:14-ben és a Zak9:15-ben szereplő értelemben nevezi a Szentírás kőnek. Ott ugyanis a kő megnevezést azért alkalmazza Krisztusra, mert az egyház alapszik rajta. Királyságának örök mivoltát ott ugyanúgy megemlíti, mint itt, de, amint mondtam, ezeket a kifejezéseket el kell különítenünk. Most hozzá kell tenni: Krisztust azért nevezi kéz nélkül leszakadó kőnek, mert Ő a kezdettől fogva létezett mondhatni forma és csinosság nélkül, már ami az emberi megjelenést illeti. Hallgatolagos ellentét is van az Ő a próféta által hamarosan megemlített nagysága, valamint az itt látható kezdet között. *Az a kő pedig, a mely leüte az állóképet nagy hegygyé lőn, és betöltte az egész földet.* Látjuk, miképpen jelzi itt előre a próféta Krisztus királyságának a kezdetét, mint a világ szemében megvetendő és nyomorúságos valamit. Nem volt látványos a kiválósága folytán, amiképpen meg van írva Ézsaiásnál, hogy vesszőszál származik Jesse gyökeréből (Ézs11:1). Mikor Dávid utódait minden méltóságuktól megfosztották, a királyi név a végsőkig eltemetett és a királyi koronát lábbal taposták (Ezék17:19). Ezért Krisztus először alacsony ranggal és alázatosan jelent meg, de a vesszőszál csodálatosan, minden várakozáson és számításon felül megnövekedett és hatalmas méretűvé vált, míg végül betöltötte az egész földet. Most már látjuk, milyen találóan beszél Dániel Krisztus királyságáról, de a többi holnapra kell hagynunk.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, hogy emlékezzünk: vándorok vagyunk ebben a világban, s a gazdagság, vagy a hatalom, vagy a világi bölcsesség ragyogása el ne vakítsa a látásunkat, hanem szemeinket és érzéseinket mindig is a Te Fiad országa felé fordítsuk. Hadd rögzítsük ezeket mindig azon, s ne gátoljon minket semmi abban, hogy sietősen haladjunk előre az elhívásunk útján, míg az véget nem ér, s mi el nem érjük a Te általad kiszabott célunkat, amire ma is hívogatsz minket az evangéliumod hirdetésével. Gyűjts minket össze végül abba a boldog örökkévalóságba, amit a Te Fiad vére szerzett meg nekünk. Add, hogy soha el ne szakadjunk Tőle, hanem az Ő erejének segítségével végül hadd emelkedjünk fel hozzá a magas egekbe. Ámen.

## Tizenegyedik előadás

Most világosabban meg kell magyaráznunk, amit tegnap jelentettünk ki Krisztus örök királyságáról. Az álom elmesélése közben a próféta ezt mondta: *a kéz nélkül a hegyről leszakadó kő az ötödik királyság*, aminek össze kell zúznia és meg kell semmisítenie az első négy királyságot a Nabukodonozor királynak adott látomás alapján. Most azt kell megvizsgálnunk, hogy ez vajon Krisztus királysága-e, vagy sem. A próféta szavai az alábbiak:

### Dániel 2:44-45

**44. És azoknak a királyoknak idejében támaszt az egek Istene birodalmat, mely soha örökké meg nem romol, és ez a birodalom más népre nem száll át hanem szétzúzza és elrontja mindazokat a birodalmakat, maga pedig megáll örökké.**

**45. Minthogy láttad, hogy a hegyről kő szakad vala le kéz érintése nélkül, és szétzúzza a vasat, rezet, cserepet, ezüstöt és aranyat: a nagy Isten azt jelentette meg a királynak, a mi majd ezután leszen; és igaz az álom, és bizonyos annak értelme.**

Et in diebus illis regum illorum suscitabit Deus coelorum regnum, quod in seculum non dissipabitur,<sup>168</sup> et regnum *hoe* populo alieno non derelinquetur confringet et conteret omnia illa regna, et ipsum stabit perpetuo.

Propterea vidisti, nempe e monte excisum lapidem et absque manu, qui confregit <sup>f164</sup> ferrum, aes, testam, argentum et aurum, Deus magnus patefecit regi quid futurum esset postero tempore, et verum est somnium, et fidelis interpretatio ejus.

A zsidók egyetértenek velünk abban, hogy ezt az igeszakaszt nem lehet semmiféle más módom értelmezni, csak Krisztus örök királyságára vonatkozóként, s akarattal és buzgón tulajdonítanak mindent a maguk nemzete dicsőségének, ami a Szentírásban meg van írva. Sőt, gyakorta ócsárolják a Szentírás megannyi bizonyosságát azért, hogy a maguk előjogaival dicsekedjenek. Nem tagadják tehát, hogy a Nabukodonozor királynak küldött álom Krisztus királyságával kapcsolatos, de abban különböznek tőlünk, hogy a saját Krisztusukat várják. Ezért kénytelenek sokféleképpen megrontani ezt a próféciát. Ha ugyanis elismerik, hogy a negyedik birodalom, vagy monarchia a Római Birodalom volt, akkor szükségszerűen el kell ismerniük az evangéliumot is, ami a törvényben megígért Messiás eljövételéről tesz bizonyosságot. Dániel ugyanis itt nyíltan kijelenti, hogy a Messiás országa a negyedik birodalom vége felé fog eljönni. Ezért folyamodnak a zsidók ahhoz a nyomorult mentséghez, hogy a negyedik birodalom alatt az Oszmán Birodalmat kell érteni, amit ők az izmaeliták birodalmának neveznek, s ezen a módon keverik össze a Római és a Macedón Birodalmakat. De miféle ürügyet tudnak felhozni arra, hogy egyetlen birodalmat alkotnak két ennyire különbözőből? Azt mondják, hogy a rómaiak a görögöktől származtak, de ha ezt elfogadjuk, akkor honnan származtak a görögök? Vajon nem a Kaszpi-tenger melletti hegyekből és Kaukázus hegyei közül? A rómaiak Trójából számítják az eredetüket, s abban az időben, mikor a próféciának be kellett teljesednie, az a teljességgel ismeretlenné vált – de mi ez ahhoz képest, hogy utána vagy ezer évig még nem volt semmiféle hírnevük? A törökök azonban hosszú idő, nevezetesen 600 év elteltével tűntek fel hirtelen, mint az árvíz. A körülmények eme változatosságában, és ekkora időbeli távolságokkal miképpen alkothatnának egyetlen birodalmat? Ha így lenne, akkor nem volna közöttük és a világ többi nemzete között semmiféle különbség. A zsidók ugyanis visszavisznek minket a világ teremtéséig, s ezen a módon alkotnak egyetlen birodalmat a kettőből. Ez az összekeverés, vagy a rá való

<sup>168</sup> Vagy, nem semmisül meg – Kálvin.

bárminemű hivatkozás azonban teljesen okatlan. Semmi kétség sem fér tehát hozzá, hogy Dániel a Római Birodalmat értette a negyedik birodalom alatt, mert tegnap láttuk, mennyire természetellenes dolog, ahogyan az a birodalom végül elpusztult a belső széthúzások következtében. Ebben nem egyetlen monarchia uralkodott, hanem a demokrácia. Mindenki egyenlően királynak gondolta magát, mert valamennyien rokonok voltak. Ennek az egységnek kellett volna lenni a maradandóság legerősebb kötelékének. De Dániel már jó előre bizonyosságot tesz arról, hogy még ha szoros kapcsolatban is állottak, a királyság nem lesz szociális, hanem a saját viszályai folytán fog elpusztulni. Végül pedig eléggé nyilvánvaló, hogy a próféta szavai nem magyarázhatók sehogyan másként, s csak erőszakkal vonatkoztathatók az Oszmán Birodalomra.

Elmondom, hogy Antal testvérünk mit mesélt nekem egy bizonyos Barbinel rabbitól,<sup>169</sup> aki látszólag felülmúlt másokat az éleselméjűségben. Ő hat alapvető érveléssel kíséri meg kimutatni, hogy az ötödik királyság nem vonatkozhat a mi Krisztusunkra – Jézusra, Mária Fiára. Először is azt feltételezi, hogy miután az első négy birodalom evilági volt, az ötödiket nem lehet hozzájuk hasonlítani, csak ha ennek természete is ugyanolyan, mint azoké. Ellenkező esetben, mondja, az összehasonlítás pontatlan és abszurd. Mintha a Szentírás nem hasonlítaná folyton Isten mennyei királyságát a földiekhez! Se nem szükséges, se nem fontos ugyanis, hogy egy összehasonlítás minden pontja pontosan ugyanolyan legyen. Jóllehet Isten mutatta meg Babilon királyának a négy földi monarchiát, ebből nem következik, hogy az ötödiknek is ugyanolyan a természete, mert lehet nagyon is eltérő. Sőt, ha minden dolgot helyesen súlyozunk, akkor szükséges megjelölni bizonyos különbségeket ama négy és ezen utolsó között. A rabbi okoskodása tehát felszínes, mikor azt állítja, hogy Krisztus királyságának láthatónak kell lennie, mert más módon nem illeszkedhet a többi királysághoz.

A második érv, amivel szembeszáll velünk ez: ha a vallás tesz különbséget a birodalmak között, abból az következik, hogy a Babiloni, a Perzsa és a Macedón Birodalom egy és ugyanaz, mert tudjuk, hogy mindezen nemzetek bálványimádók voltak, s a babonaságra adták magukat! Ezt a nagyon gyenge érvet nagyon könnyű megválaszolni is. Nevezetesen, ez a négy birodalom nemcsak a vallás tekintetében különböztek, de Isten fosztotta meg a babiloniakat a hatalomtól és adta át az uralmat a médeknek és a perzsáknak, majd Isten ugyanezen gondviselése folytán követték őket a macedónok, s miután mindezek a birodalmak megsemmisültek, a rómaiak vették át az uralmat az egész Kelet felett. Már megmagyaráztuk a próféta szavainak jelentését. Ő egyszerűen csak azt akarta a zsidóknak tanítani, hogy nem kell kétségbe esniük a világban végbemenő különböző felfordulások, valamint a világ meglepő és félelmetes kavargásai láttán, mert jóllehet azok a korok nagyon sok változásnak voltak kitéve, a megígért Messiás végül el fog jönni. Ezért a próféta türelemre akarta serkenteni a zsidókat, s vissza akarta őket fogni a Messiás-várással. Nem tesz különbséget e négy birodalom között a vallási különbségek alapján, hanem az egyik nemzet azért üzte el a másikat, mivel Isten forgatta a világot körbe, mint egy kereket, így a zsidók az elméjüket és a figyelmüket a megváltás ama ígéretére összpontosíthatták, ami a Messiás eljövételén keresztül lett nekik megígérve.

A rabbi által felhozott harmadik érvet is a legcsekélyebb nehézség nélkül cáfolhatjuk. A próféta szavaiból ő arra következtet, hogy a mi Krisztusunk, Mária Fiának királysága nem lehet azonos azzal a királysággal, amiről Dániel beszél, mivel itt világosan ki van mondva,

---

<sup>169</sup> Barbinel rabbi, akinek a véleményére Kálvin figyelmét felhívták, ünnepelt politikus és kommentátor volt, név szerint Isaac Abarbanel. Azt állította, hogy Dávid király családjából származik. 1437-ben született Lisszabonban, és 1508-ban halt meg Velencében. Dr. M'Caul Tegg *Prideaux* című művéhez írt előszavából tudjuk, hogy a Dániel könyvéhez írt magyarázata címe a *Mayene ha-yeshuah* volt, ami a halála után, 1551-ben jelent meg, majd 1647-ben Amszterdamban is kiadták. Az ifj. Buxtory fordította latinra, majd Carpzov, Hulsius és Varenius cáfolták meg részleteiben. Néhány munkája a mai napig kiadatlan. Heves ellenzője volt Dániel keresztyén magyarázatának, de ugyanolyan elhatározottan küzdött Maimon fiának, az egyiptomi Mózesnek a racionális nézetei ellen is.

hogy ez a királyság nem fog elmúlni, vagy megváltozni: *soha örökké meg nem romol, és ez a birodalom más népre nem száll át*. A törökök azonban, mondja, a világ nagy részét elfoglalták, s a keresztyének között a vallás megosztott, és sokan elvetik az evangéliumot. Ebből következik, hogy Jézus, Mária Fia nem az a király, Dániel prófétált, azaz nem az, akiről a Dániel által megmagyarázott álom adatott Babilon királyának. Nagyon ostobán fecseg azonban, mert azt feltételezi, amit mi mindig is tagadni fogunk – hogy Krisztus királysága látható formát ölt. Bármennyire is szét vannak szórva Isten gyermekei bármilyen megbecsülés híjával az emberek között, az teljesen világos, hogy Krisztus királysága megmarad biztonságban és bizonyosságban, mert annak természete nem külsődleges, hanem láthatatlan. Krisztus nem hiába mondta ezeket a szavakat: „Az én országom nem e világból való” (Jn18:36). Ezzel a kijelentéssel akarta kiemelni az Ő országát a kormányzás közönséges formái közül. Jóllehet tehát a törökök szélteben-hosszában elterjedtek, s a világ megtelt Isten istentelen megvetőivel, s a zsidók is csak egy részét foglalják el, Krisztus királysága mindazonáltal fennáll, és nem adatott át senki másnak. Ezért a rabbi érvelése nemcsak gyenge, de gyermekded is.

Következik a negyedik érv: nagyon abszurdnak látszik, hogy Krisztus, Aki Octavius, vagyis Augustus császár alatt született, legyen az a király, Akiről Dániel prófétált. Mert, mondja a rabbi, a negyedik és az ötödik monarchia kezdete egybeesett, ez pedig abszurd, mert a negyedik monarchiának fenn kellett volna állnia bizonyos ideig, s az ötödiknek ezt követően kell következnie. Itt azonban nemcsak a tudatlanságát, de a hatalmas ostobaságát is elárulja, mivel Isten úgy megvakította az egész népet, hogy olyanokká váltak, mint a csökönyös kutyák. Sok zsidóval és sokat beszélgettem – soha nem láttam bennük egy cseppnyi kegyességet, illetve az igazság, vagy az elmésség egyetlen morzsáját sem, sőt soha nem találtam józan észet egyikükben sem. Ez a fickó azonban, aki olyan éles elméjűnek és okosnak látszik, a maga szégyenére mutatja ki magabiztosságát. Úgy gondolta ugyanis, hogy a Római Birodalom Julius Caesarral kezdődött! Mintha a Macedón Birodalom nem semmisült volna meg, mikor a rómaiak birtokba vették Macedóniát, s provinciává silányították le azt – amikor Antiochus Epiphanest is rendreutasították. Sőt, mikor a harmadik, nevezetesen a Macedón Birodalom hanyatlani kezdett, akkor követte azt a negyedik, a Római. A józan ész maga diktálja nekünk, hogy ezen a módon gondolkodjunk, mert amíg nem azt valljuk, hogy a negyedik birodalom rögtön a harmadik lehanyatlása után következett, miképpen következne a többi? Azt is észre kell vennünk, hogy a próféta nem a császárokra tekint, mikor ezekről a birodalmakról értekezik. Sőt, már láttuk a nemzetségek keveredését illetően, hogy ez semmiképpen sem illik a császárokra. Tegnap ugyanis már megmutattuk, mennyire jelentéktelenek és minden józan észnek híjával valók azok, akik ezt az igeszakaszt Pompeiusra és Caesarra szűkítik. A próféta ugyanis általánosan és állandóan a nép államáról beszél, mivel valamennyien kölcsönösen rokonok voltak, de a birodalom mégsem volt stabil, mert belülről felemésztették egymást a belső háborúskodásokkal. Mivel ez tehát a helyzet, arra a végkövetkeztetésre jutunk, hogy ez a rabbi rettenetesen ostoba és nyilvánvalóan abszurd azzal a kijelentésével, hogy Krisztus nem Mária Fia, aki Augustus császár idején született, jóllehet nem állítom, hogy Krisztus királysága az Ő születésével kezdődött.

Az ötödik érve ez: Konstantin, és más császárok Krisztus hitét gyakorolták. Ha elfogadjuk, mondja, Jézust, Mária Fiát az ötödik királynak, miképpen egyeztethető ez össze mindezzel? Hiszen a Római Birodalom még létezett ennek a királynak az idejében. Ahol ugyanis Krisztus vallásának szertatása virágzik, ahol Őt imádják és ismerik el az egyetlen Királynak, azt a királyságot nem kellene elkülöníteni az övétől. Mikor tehát Krisztus Konstantin és a követői alatt megkapta mind a dicsőséget, mind a hatalmat a rómaiak között, ott az Ő monarchiája nem különíthető el amazokétól. Ennek feloldása azonban könnyű, mivel a próféta itt azt jelöli meg a Római Birodalom végeként, mikor az elkezdett darabokra szakadni. Ami pedig Krisztus uralkodásának kezdeti időpontját illeti, épp az imént mondtam,

hogy ezt nem a születésének pillanatával kell azonosítani, hanem az evangélium hirdetésének megkezdésével. Attól az időtől kezdve, hogy az evangélium terjedni kezdett, tudjuk, hogy a római monarchia elkezdett foszladozni, majd végleg elenyészett. Ezért a birodalom nem tartott ki Konstantinig, vagy a többi császárig, mert az ő származásuk más volt. Tudjuk ugyanis, hogy sem Konstantin, sem más császárok ben voltak római származásúak. Trajanus idejétől kezdve a császárság elkezdett átszállni idegenekre, s külhoniak uralkodtak Rómában. Azt is tudjuk, hogy Isten micsoda szörnyetegekkel semmisítette meg a római nemzet ókori dicsőségét!<sup>170</sup> Semmi sem lehet züllöttebb, vagy gyalázatosabb mint sok császár viselkedése. Ha valaki csak végigfut a történelmükön, azonnal felfedezi, hogy soha más népnek nem voltak olyan szörnyeteg uralkodói, mint a rómaiaknak Heliogabalus és más hozzá hasonlók alatt – nem beszélek Néróról és Caliguláról, csak a külhoniakról. A Római Birodalom tehát azután kezdett megsemmisülni, miután az evangélium hirdetése megkezdődött, és Krisztus általánosan ismertté vált világszerte. Azaz, a rabbi eme érvében ugyanazt a tudatlanságot fedezzük fel, mint a többiben.

Az utolsó állítás: a Római Birodalom még részben fennállt, ezért ami itt elhangzik az ötödik birodalomról, az nem vonatkozhat Mária Fiára, mert a negyedik birodalomnak véget kellett érnie, ha az ötödik király akkor kezdett uralkodni. mikor Krisztus feltámadt a halálból és prédikáltatott a világban. Erre azt válaszolom, amint már mondtam, hogy a Római Birodalom akkor szűnt meg, és ért véget, mikor Isten átadta minden hatalmukat szégyennel és gyalázzal a külhoniaknak, akik nemcsak barbárok, de rettenetes szörnyetegek is voltak! Jobb lett volna a rómaiaknak elszenvedni a nevük végleges kitörlését, mint elszenvedni ezt szégyent. Látjuk, miképpen foszlik szét a hatodik és egyben utolsó érv. Azért akartam egybegyűjteni mindet, hogy megmutassam, mennyire ostobán hadakoznak a zsidó gondolkodók Istennel, s szegülnek szembe dühödtén az evangélium tiszta fényével.

Most visszatérek Dániel szavaira. Azt mondja: *eljön egy királyság, mely véget vet az összes többinek.* Tegnap már megmagyaráztam, milyen értelemben vetett véget Krisztus azoknak az ókori monarchiáknak, melyek véget értek még az Ő eljövele előtt. Dániel ugyanis nem azt akarja pontosan elmondani, amit Krisztus tesz bármely pillanatban, hanem azt ami majd bekövetkezik a fogság idejétől kezdve az Ő eljöveteleig. Ha ügyelünk erre a szándékra, minden nehézség eltűnik ezzel az igeszakasszal kapcsolatosan. A végkövetkeztetés tehát ez: a zsidóknak meg kell látniuk a legnagyobb hatalmú birodalmakat, melyek félelemmel töltik majd el, és nagy bámulatba ejtik majd őket, ezek azonban mégsem bizonyulnak majd sem stabilaknak, sem szilárdaknak, mert szembeszegülnek Isten Fiának királyságával. Ézsaiás azonban átkot mond ki mindazokra a királyságokra, melyek nem engedelmeskednek Isten egyházának. Miután pedig mindezek a birodalmak ördögi vakmerőséggel emelték fel a fejüket Isten Fia és a valódi kegyesség ellen, végül el kell töröltetniük, s Isten átkának, amit a próféta mondott ki, meg kellett rajtuk mutatkozni. Krisztus tehát gyökerestől tépte ki a világi birodalmakat. Az Oszmán Birodalom manapság valóban kiemelkedik gazdagságban és hatalomban, valamint a hatalmában levő nemzetek számában, de Istennek nem volt célja a Krisztus megjelenése után bekövetkező jövő eseményeit ismertetni. Ő csak inteni akarta a zsidókat, és meggátolni, hogy a terheik súlya alatt összeroskadjanak, hiszen a sok új világi zsarnok felemelkedése, és a nyugalom hiánya folytán ennek a közvetlen veszélyébe kerültek. Isten tehát bátorsággal akarta megerősíteni az elméiket. Ennek egyik oka az volt, hogy a megígért megváltásra támaszkodjanak, s tapasztalják meg, mennyire tovatűnő és bizonytalan minden világi birodalom, melyek nem Istenen alapultak, s nem csatlakoztak Krisztus királyságához. Isten tehát felállítja majd *a mennyek országát, ami soha nem ér majd véget.* Itt érdemes megemlíteni azt, hogy Dániel milyen értelemben használja az „örökké” szót. Nem kell Krisztus személyére korlátozni,

---

<sup>170</sup> Ez a szó kimaradt az 1667-es genfi kiadásból, de helyesen szerepel Bart. Vincentius 1571-es kiadásába.

hanem minden kegyesre, és az egyház egész testére is vonatkozik. Krisztus valóban örökkévaló Önmagában is, de velünk is közli az örökkévalóságát, mert megőrzi az egyházat a világban, s a jobb élet reménységével hívogat minket, újjászülvén az Ő Lelke által a romolhatatlan életre. Krisztus uralkodásának öröksége tehát kettős, a személyének figyelemre vétele nélkül. Először is, a hívők egész testületében, mert jóllehet az egyház sokszor szétszórt, és el van rejtve az emberek szeme előtt, teljes mértékben azonban soha nem pusztul el, hanem Isten úgy megőrzi azt az Ő felfoghatatlan erejével, hogy a világ végéig fennmarad. Azután létezik egy második örökkévalóság minden hívőben, mivel mindegyikük romolhatatlan magból született újjá, s Isten Lelke újította meg őket. Ádám fiai most nemcsak halandók, de mennyei életet is hordoznak magukban, mert a Lélek bennük élet, ahogyan szent Pál mondja a rómaiakhoz írott levelében (Rm8:10). Azt valljuk tehát, hogy valahányszor a Szentírás örökkévalónak mondja Krisztus királyságát, ez kiterjed az egyház egész testületére, s nem kell egyedül az Ő személyére korlátozni. Látjuk tehát, miképpen volt örök az a királyság, melytől az evangélium tanítása elindult, mert noha az egyház bizonyos értelemben el volt temetve, Isten mégis adott életet a hívőknek még a sírban is. Honnan ered, hogy az egyház fiait eltemették, s új népre, és új teremtetésre volt szükség, mint a Zsolt102:19-ben? Ebből könnyen meglátható, hogy Istent a maradék szolgálja, bár ők nem láthatók az emberi szem számára.

Dániel hozzáteszi: *ez a birodalom más népre nem száll át*. Ezzel a kifejezéssel a próféta azt mondja, hogy ez a szuverenitás nem ruházható át, mint más esetekben, mikor például Nagy Sándor követte Dáriust, s utódait eltörölte, majd végül Isten meg nem semmisítette a baljóslatú macedón nemzetséget, amíg senki sem maradt, aki azzal dicsekedhetett volna, hogy abból a családból származik. A rómaiak vonatkozásában, jóllehet továbbra is léteztek, mégis olyan kegyetlenül ki voltak téve az idegenek és a barbárok zsarnokságának, hogy teljes szégyen és hatalmas gyalázat sújtotta őket. Azután, ami Krisztus uralkodását illeti, Ő nem fosztható meg attól az uralomtól, ami Neki adatott, s mi, akik az Ő Testének tagjai vagyunk, sem veszíthetjük el azt a királyságot, melynek részeseivé tettünk. Krisztus tehát mind Önmagában, mind a tagjaiban minden veszély, vagy változás nélkül uralkodik, mivel mindig megmarad biztonságban a saját Maga személyében. Ami minket illet, mivel megtartatunk az Ő kegyelme által, s személyesen viseli gondunkat és óv minket, ezért semmi veszély sem leselkedik ránk. Amint pedig mondtam, a biztonságunk bizonyos, mert nem lehet minket megfosztani a mennyben minket váró örökségtől. Mi tehát, akiket az Ő hatalma őriz hit által, ahogyan Péter mondja, érezhetjük magunkat biztonságban, és lehetünk nyugodtak (1Pt1:5), mivel bármit is talál ki a Sátán, s akármilyen terveket is sző a világ a megsemmisítésünkre, mi akkor is biztonságban maradunk Krisztusban. Látjuk tehát, miképpen kell értenünk a próféta szavait, amikor azt mondja, hogy ez az ötödik birodalom más népre nem száll át. Az igevers utolsó mondata – *hanem szétzúzza és elrontja mindazokat a birodalmakat, maga pedig megáll örökké* – nem kíván hosszas magyarázatot. Megmagyaráztuk már a módon, ahogyan Krisztus királysága meg fog semmisíteni minden földi, korábban Dániel által említett királyságot, mert mindennek, ami ellentétes Isten egyszülött Fiával, szükségszerűen el kell pusztulnia és meg kell semmisülnie. A zsoltáros arra buzdítja a Föld minden királyát, hogy csókolják a Fiút (Zsolt2:12). Mivel sem a babiloniak, sem a perzsák, sem a macedónok, sem a rómaiak nem vetették alá magukat Krisztusnak, sőt inkább minden tőlük telhető módon szembeszálltak Vele, a kegyesség ellenségei voltak, és meg kellett semmisülniük Krisztus királysága által, mert bár a Perzsa Birodalom már nem létezett, mikor Krisztus megjelent a világban, az emléke mégis átkozott volt Isten előtt. Dániel itt nemcsak az emberek számára látható dolgokról beszél, hanem magasabbra emeli elménket, a legvilágosabban biztosítván minket arról, hogy valódi támogatásra, melyre nyugodtan támaszkodhatunk, sehol másutt nem lelünk, csakis Krisztusban. Ezért hirdeti, hogy Krisztus nélkül a világ minden csillogása, hatalma, gazdagsága és nagysága hiábavaló, ingatag és értéktelen. Ugyanezt a kijelentést erősíti meg a következő mondatban, ahol Isten



megmutatta Babilon királyának, miknek kell meglenni a végidőkben, mikor rámutatott *a hegyről kéz nélkül leszakadó köre*. Kimondtuk, hogy Krisztus az, Aki kéz nélkül szakad le a hegyről, mert isteni módon küldetett. Ezért az emberek semmit sem követelhetnek maguknak ebben a vonatkozásban, mivel Isten, a saját népe megváltásáról szólva azt mondja Ézsaiás által, hogy miután nem talált segítőre a világban, akire támaszkodhatott volna, a saját karja és ereje segítették Őt (Ézs63:5). Miután tehát Krisztust csak az Ő mennyei Atyja küldte, ezért mondta Dániel, hogy *kéz nélkül szakadt le*. Emellett azt is fontolóra kell vennünk, amit másodjára mondtam, hogy Krisztus alázatos és szánalmas születéséről van szó, mert olyan volt Ő mint egy durva, csiszolatlan kő. A „hegy” szót illetően nekem kétségem sincs afelől, hogy Dániel ezzel azt akarta megmutatni: Krisztus uralkodása fenséges, a világon mindent felülmúló lesz. Ezért a hegy, mint jelkép jelentése szerintem ez: Krisztus nem földi származású lesz, hanem mennyei Atyjának dicsőségében fog eljönni, ahogyan a próféta mondta: „De te, Efratának Bethleheme, bár kicsiny vagy a Júda ezrei között: belőled származik nékem, a ki uralkodó az Izráelen; a kinek származása eleitől fogva, öröktől fogva van” (Mik5:2). Dániel itt azokhoz a vaskos képzelődésekhez ereszkedik alá, melyeknek a mi elméink vannak alávetve. Miután a kezdetben Krisztus méltósága nem mutatkozott meg oly nagyon, hogy észrevennénk Benne a világ Királyát, s manapság is egyesek számára elhomályosítja azt a kereszt szégyene, ezért ó jaj! sokan megvetik Őt, s nem fogadnak el semmiféle méltóságot Őbenne. Dániel ezért magasra emeli a szemeinket és az érzékeinket, mikor azt mondja, hogy *ennek a kőnek a hegyről kell leszakadnia*. Egyébként ha bárki a választott népnek tekinti a hegyet, én nem ellenzem, de számomra ez nem tűnik összhangban állónak a próféta szavainak valódi jelentésével. Végül hozzáteszi: *és igaz az álom, és bizonyos annak értelme*. Dániel itt határozottan és elszántan kijelenti, hogy nem kétséges feltételezésekkel hozakodik elő, hanem hűségesen megmagyarázza Nabukodonozor királynak azt, amit Istentől kapott. Ezzel prófétai tekintélyt követel magának, hogy azzal a királyt arra ösztönözze: ismerje őt el Isten biztos és hűséges magyarázójának. Látjuk, miképpen beszélnek a próféták minden ezzel a magabiztossággal, ellenkező esetben ugyanis minden tanításuk haszontalanná válik. Ha a hitünk emberi bölcsességen, vagy bármi effélén alapulna, akkor valóban változó lenne. Ezért szükséges az igazság eme alapjának kimondása: bármit tárnak eléink a próféták, az mind Istentől származik. Annak oka pedig, amiért ehhez folyamatosan ragaszkodnak: el akarják kerülni, hogy bárki azt feltételezze, a tanításuk ember fabrikálta dolog. Ezért mondja itt is Dániel először is, hogy *igaz az álom*, mintha azt mondaná: nem közönséges, mint a költők által a szarvkapuról alkotott mese.<sup>171</sup> Nem is zavaros, mint mikor az alig épelméjű, vagy az evéstől és az ivástól eltelt, illetve a testi alkattól késztetett – legyen melankolikus, vagy ingerlékeny – ember álmodik. Kijelenti tehát, hogy Babilon királyának álma valódi jóslat volt, s hozzáteszi: *és bizonyos annak értelme*. Itt, mint a következő mondatban is, a próféta kihangsúlyozza a saját tekintélyét, nehogy Nabukodonozor kételkedjen abban, hogy isteni tanítást kapott az álom magyarázásához. Ezután ez következik:

## Dániel 2:46

**46. Akkor Nabukodonozor király arczra borula és imádá Dánielt, és meghagyá, hogy ételáldozattal és jó illattal áldozzanak néki.**

Tunc rex Nebuchadnezer cecidit in faciem suam, et Daniele adoravit et oblationem,

<sup>171</sup> A szarv-, és az elefántcsont kapuk irodalmi kép a valódi (a tényeknek megfelelő) és a hamis álmok megkülönböztetésére. A kifejezés görög eredetű, mert a görög nyelvben a „szarv” szó hasonlít a „beteljesedik” ígéhez, az „elefántcsont” szó pedig a „becsap” ígéhez. Ennek a szójátéknak az alapján a valódi álmokról úgy beszéltek, mint amelyek a szarvkapun mentek keresztül, míg a hamis álmok útja az elefántcsont kapun keresztül vezetett. – *a ford.*

et suffitum odoriferum,<sup>172</sup> jussit illi sacrificari.

Mikor Babilon királya *arcra esett* ez részben a dicséretére, részben a szégyenére vált. A kegyesség és a mértékletesség jele volt, mikor elterült Isten és az Ő prófétája előtt. Ismerjük a királyok hevesességét és gögjét, sőt látjuk, hogy néha örültekhez hasonlóan cselekednek, mert nem sorolják magukat a halandók közé, s elvakítja őket a saját nagyságuk ragyogása. Nabukodonozor valóban nagyon nagy hatalmú uralkodó volt, s nehézséget jelentett a számára úgy szabályoznia az elméjét, hogy Istennek tulajdonítsa a dicsőséget. Azaz, a Dániel által megmagyarázott álom kiválthatta a nemtetszését is. Látta a birodalmát Isten előtt átkozottként, mely majd szégyenteljesen elpusztul, valamint a többi, melyek a menny által elrendelt sorrendben következnek, de mégis nagyon bántó volt a kényes fűleknek azt hallani, hogy a királyság, mely látszólag a legjobban virágzik, csak rövid ideig marad fenn és bizonyosan elpusztul. Az tehát, hogy a király így leborult Dániel előtt, amint mondtam, a kegyesség jele, mert az által tisztelte Istent és ölelte magához a prófeciát, ami egyébként keserű és íztelen lett volna a számára. Ennyit Babilon királyának dicséretre méltó mivoltáról, holnap pedig majd megtárgyaljuk, mi volt ennek a tiszteletadásnak a hiányossága.

## Ima

Add meg nekünk mindenható Isten, hisz oly sok, oly világos és oly szilárd bizonyossággal mutattad is meg, hogy ne reménykedjünk más Megváltóban, csak abban, Akit Te küldtél el, s Te szenteltél meg isteni és örök hatalmaddal oly sok csoda által, s pecsételtél el mind az evangélium prédikálása, mind a te Lelked pecsétje által a szívünkben, s erősítsd is ezt meg napi megtapasztaláson át. Add, hogy szilárdan és megingathatatlanul megmaradjunk Őbenne, soha el ne térjünk Tőle, s a hitünk se ingadozzék, hanem kiálljuk a Sátán minden kísértését, s így tartsunk ki a Te szent elhívásodnak útján. Végül pedig hadd legyünk egybegyűjtve abba az örök áldottságba és nyugalomba, ami a Te Fiad vére árán vétetett meg a számunkra. Ámen.

---

<sup>172</sup> Azaz, édes illatú fűszerekkel – Kálvin.

## Tizenkettedik előadás

Tegnap láttuk, hogy Nabukodonozor király méltó volt a dicséretre, mert leborult Dániel előtt, miután hallotta az álmának történetét, valamint a rá adott magyarázatot. Ezzel ugyanis az istenfélelem néminemű bizonyítékát adta, mivel Dániel személyében az igaz Istent imádta, amint majd később meglátjuk. Taníthatónak mutatta tehát magát, mivel a próféta fel is ingerelhette volna az elméjét, hiszen a zsarnokok alig képesek bármit is elviselni, ami a hatalmukat kisebbsíti. Azonban nincs teljes mentsége. Jóllehet megvallja Izrael Istenét az egyetlen Istennek, az Őt megillető tisztelet egy részét mégis halandó embernek adja meg. Azok, akik ezt megbocsátják, megfedkeznek arról, hogy a világi emberek miképpen kevernek össze mennyei és földi dolgokat. Jóllehet néha helyes a beállítottságuk, mégis azonnal belenyugszanak a saját babonáikba. Kétségtelen, hogy a megvallás, amivel majd találkozunk, erre az egyetlen esetre korlátozódott. Nabukodonozor igazából és teljesen nem tért át a valódi istenfélelemre úgy, hogy megtért volna a tévelygéseiből, de részben elismerte, hogy a legfelsőbb hatalom Izrael Istenéé. Ez a tisztelet nem helyesbítette minden bálványimádását, de amint mondtam, hirtelen impulzustól indítatván az igaz Isten szolgájának vallotta meg Dánielt. Egyidejűleg viszont nem távozott el a tévelygésektől, melyekhez hozzászokott, majd később még jobban megkeményedett, amint azt majd a következő fejezetben olvashatjuk. Így látjuk a fáraót is dicsőséget adni Istennek, de csak egy pillanatig (2Móz9:27 és 2Móz10:16), miközben továbbra is határozottan gögös és kegyetlen maradt, és soha nem vetközte le eredeti hajlamait. Babilon királyáról is hasonló véleményt kell megformálnunk, jóllehet mértékben eltérő. Nabukodonozor király makacssága nem volt egyenlő a fáraó büszkeségével. Mindkettő valóban mutatta a tisztelet némi jelét, de egyikük sem vetette alá magát igazán és szívből Izrael Istenének. Ezért hajlik meg Dániel előtt, s bár nem véli őt Istennek, de összekeveri, mint az istentelen emberek tenni szokták, a feketét és a fehéret, s tudjuk, hogy a kezdetektől fogva még a legostobább embereknek is van némi észlelete az egyetlen Istenről. Soha senki nem tagadta ugyanis a legfőbb Isten létezését, de később az emberek istenek sokaságát fabrikáltak maguknak, s az isteni imádatban részben halandókat részesítettek. Miután Nabukodonozor király is részese volt ezeknek a tévelygéseknek, nem lepődünk meg, hogy imádja Dánielt, pedig egyidejűleg azt is megvallja, hogy csak egyetlen Isten létezik! Napjainkban is látjuk, miképpen vallja a teljes pápaság ugyanezt az igazságot, de mégis széttépik Isten nevét – nem szóban, hanem a valóságban – és ezzel úgy megosztják Isten imádatát, hogy közülük mind ennek a rablásnak és fosztogatásnak a részesévé válik. Amit Dániel elmond, az a tapasztalat számunkra is tanulságos. Igaz, ezt az imádatot általánosan elfogadták a kaldeusok között, mert a keletiek mindig is szélsőségesek voltak a ceremóniáikban, s tudjuk, hogy a királyaikat istenekként imádták. Mivel azonban itt az *áldozat* szó használatos, s a מנחה *mencheh*, *felajánlás* is előfordul, teljesen világos, hogy Dánielt megfontolás nélkül, úgy imádták, mintha félistenként a mennyből esett volna alá. Ezért arra a következtetésre kell jutnunk, hogy Nabukodonozor király nem cselekedett helyesen, mikor Dánielt ekképpen tisztelte.

Mértékleteseknek kell lennünk Isten prófétáinak tiszteletével, mert nem szabad őket feljebb magasztalnunk, mint amit megérdemelnek. Ismerjük a feltételt, mellyel az Úr elhív minket – csak egyedül Őt lehet felmagasztalni, minden tanítójának, prófétájának és szolgájának pedig meg kell maradniuk a maguk pozícióiban. De felmerül a kérdés magával a prófétával kapcsolatosan: miért engedte meg, hogy imádják? Ha ugyanis Nabukodonozor ezzel vétkezett, akkor a prófétának nincs semmi mentsége arra, hogy ezt megengedte. Egyes igemagyarázók buzgón munkálkodnak, hogy mentséget találjanak a számára. Ha azonban ő ezt csendben tűrte, kénytelenek vagyunk megvallani, hogy bizonyos fokig megrontották őt az udvar csábításai, hiszen nehéz ott ismertté válni anélkül, hogy azonnal a fertőzést is ne kapná

el. Bármely ember védelme, legyen az illető bármennyire tökéletes, sem ütközhet azzal a kikötött alapelvvel, mely szerint semmit sem szabad elvenni Isten tisztességéből, ezért a romlottság jele az, mikor az Istennek kijáró imádatban a teremtményeket részesítik. Dániel talán határozottan visszautasította ezt, s így korlátozta a babiloni király ostobaságát, én azonban nyitva hagyom a dolgot, mivel semmi sincs róla megírva. Ugyanakkor aligha valószínű, hogy mikor látta az Istennek kijáró tiszteletet részben önmagára átszállni, ne vette volna tudomásul, mert így ő is részesévé vált volna a szentségtörésnek és az istentelenségnek. Egy szent próféta aligha eshet ebbe a csapdába. Tudjuk, hogy sok minden kimaradt a történetből, s Dániel nem azt jegyzi fel, hogy mit történt, hanem hogy a király mit rendelt el. Arcra esett előtte, de Dániel talán rámutatott, hogy ez törvényellenes. Mikor a király elrendelte az áldozat bemutatását, Dániel azt is elutasíthatta, mint még nagyobb vétket. Péter ugyanis helyesen igazította helyre Kornéliusz tévedését, ami pedig tűrhetőbb volt, mert ő a szokásos módon kívánta imádni Pétert. Ha tehát az apostol nem tűrte ezt el, hanem bátran megfeddte a cselekedetet (Csel10:26), mit kell mondanunk a prófétáról? Én azonban, amint említettem, nem merek semmit kijelenteni sem az egyik, sem a másik oldal javára, csak azt, ami valószínűsíti, hogy Isten szolgálja visszautasította ezt az abszurd tiszteletadást. Ha valóban megengedte, akkor nincs mentsége a bűnére, bár, amint mondtuk, nagyon nehéz helyzetben vannak azok, akik szoros kapcsolatban állnak az udvarral, ha a romlás bizonyos foltjaitól mentesen akarják megőrizni a tisztaságukat. Ezt még József személyében is látjuk. Jóllehet teljesen odaszánta magát Istennek, az eskütelében szereplő szavaiból kiderül, hogy beszennyezte őt az egyiptomi szokás (1Móz42:15). S mivel ez bűnös dolog volt benne, ugyanez mondható Dánielről is. De folytassuk:

## Dániel 2:47

**47. Szóla a király Dánielnek, és monda: Bizonynyal a ti Istenetek, ő az isteneknek Istene, és a királyoknak ura és a titkok megjelentője, hogy te is megjelenthetted ezt a titkot!**

Respondit rex Danieli, et dixit, Exvero Deusvester ipse est Deusdeorum, et dominus regum, et revelator arcanorum, quod potueris revelare arcanum hoc.

Ez a megvallás egészen kegyes és szent, s tele van őszinteséggel és nyíltsággal, így akár tekinthető lenne a valódi újjászületés és megtérés bizonyítékának is. De amint nemrég emlékeztettem rá, a világi embereket néha nagy bámulat fogja el Isten iránt, s bőségesen és terjedősen vallják meg azt, amit Isten valódi imádóitól várhatunk el. Mégsem több ez, csak pillanatnyi, mert mindvégig belecsavarodva maradnak a saját babonáikba. Isten sajtolja ki tehát belőlük ezt a nyelvezetet, mikor oly kegyesen beszélnek, de belül megtartják a hibáikat, s utóbb könnyedén visszaesnek a szokásaikba, amiképpen egy emlékezetes példa fogja ezt hamarosan bizonyítani nekünk. Bármiféle jelentést fogadunk is el, Isten ennek a világi királynak a szájával akarta hirdetni a dicsőségét, s őt akarta megtenni a saját hatalma és befolyása hírnökének. Ez azonban különösen hasznos volt azoknak a zsidóknak, akik még mindig szilárdak maradtak a szövetségben. A nagyobbik részük ugyanis elszakadt – meglehetősen közismerten, és hatalmas könnyedséggel szakadtak el a tiszta istentisztelettől. Mikor fogságba vitettek, bálványimádókká és hitehagyottakká váltak, s megtagadták az élő Istent, de csekély számú istenfélő maradt, s Isten akart a javukra tenni, s az elméjüket megerősíteni, mikor ezt a megvallást csikarta ki Babilon királyától. Más cél is teljesült azonban, mert így mind a kaldeusok, mind az asszírok még megbocsáthatatlanabbakká váltak. Ha ugyanis Izrael Istene igazi Isten, akkor miért tartotta meg Bél is a maga rangját? *Ő az isteneknek Istene*, akkor viszont azonnal hozzá kellene tenni, hogy *Ő a hamis istenek ellensége*. Látjuk miképpen keveri itt össze Nabukodonozor király a világosságot a

sötétséggel, a fehéret a feketével, mikor Izrael Istenét az istenek Istenének nevezi, de mégis folytatja más istenségek imádatát. Ha ugyanis Izrael Istene megkapja a jogait, akkor minden bálvány szertefoszlik. Ezzel a nyelvezettel tehát Nabukodonozor király önmagával vitatkozik. De, amint említettem, őt egy heves impulzus ragadta meg, s nincs egészen eszénél, mikor ilyen szabadon vallja meg az egyetlen Isten hatalmát.

Ami tehát a szavakat illeti, azt mondja: *Bizonnyal a ti Istenetek, ő az isteneknek Istene.* A *bizonnyal* kötőszó itt egyáltalában nem felesleges, hanem erőteljesen helyeslő. Ha ugyanis bárki megkérdezte volna őt, hogy vajon Béli és a többi bálványt istenként kell-e imádni, valószínűleg igennel válaszolt volna, de kételkedve, és az előre kialakított véleménynek megfelelően, mert az összes babonás imádó összezavarodik, mert valahányszor csak a babonákat akarják védeni, azt az ördög által sugallt sietséggel, nem pedig a saját megítélésük alapján teszik. Igazság szerint az elméik nem összeszedettek, mikor a saját babonákat merik kegyesnek és szentnek mondani. Nabukodonozor azonban látszólag itt formálisan megtagadja a saját tévelygéseit, mintha ezt mondaná: Eddig elismertem más isteneket, most azonban megváltoztatom a véleményemet, mert rájöttem, hogy a te Istened az a legfőbb az összes isten között. S valóban, ha a saját elméjéből szólna, észrevehetné, hogy igazságtalanul bánt a bálványával, ha azokban van bármiféle isteni mivolt, mert Izrael Istenéhez elismerten a legnagyobb gyűlölettel és utálattal viszonyultak a pogány nemzetek. S Őt felmagasztalva a többi fölé lealacsonyítja Béli és a hamis istenek egész seregét, amiket a babiloniak imádtak. Amint azonban mondtuk, hirtelen felindulásból, és gondolkodás nélkül beszélt. Egyfajta lelkesedés uralkodott el rajta, mert Isten lenyűgözte őt, s arra készítette, hogy bámulja és megvallja a hatalmát. *A királyok urának* nevezi Őt, s ezzel a magasztalással Neki tulajdonítja a legfőbb hatalmat a világon. Azt igyekszik kijelenteni, hogy Izrael Istene nemcsak felülmúl másokat, de a világ kormányzásának kantárszárait is a kezében tartja. Ha ugyanis Ő a királyok ura, akkor minden nemzet az Ő kezében és hatalmában áll, s az emberiség tömegei nem vonhatók ki a birodalmából, ha Ő az uralkodók felett is Úr. Most már értjük ezeknek a szavaknak a jelentését: bármely istenség, amelyet imádnak, alárendeltje Izrael Istenének, mert Ő minden más isten felett áll. Akkor viszont az Ő gondviselése irányítja a világot, Ő az Ura minden népnek és királynak, s mindet az akaratával irányít.

Hozzáteszi: *Ő a titkok megjelentője.* Ez az Istenség bizonyítéka, amint máshol már mondtuk. Ézsaiás ugyanis, mikor bizonyítani akarja az egyetlen Isten létezését, ezzel a két alapelvvel hozakodik elő, nevezetesen hogy semmi sem történik az Ő engedélye nélkül, és előre lát mindent (Ézs48:3-5). Ez a két alapelv elválaszthatatlan egységet alkot. Jóllehet Nabukodonozor nem értette, mi volt az Istenség valódi sajátossága, Isten Lelkének titkos indíttatására itt mégis kénytelen volt világosan felmutatni Isten hatalmát és bölcsességét. Ezért vallja meg, hogy Izrael Istene felülmúl minden más Istent, mert az egész világon mindenütt van hatalma, és semmi sincs elrejtve Előle. S megadja az okot is: *Dániel megjelentette a titkot.* Ez az ok nem tűnik nagyon jónak, mert azért következtet arra, hogy a világot az egyetlen Isten kormányozza, mert Dániel megjelentette a titkot. Akkor azonban „ez nem vonatkozik az Ő hatalmára”. Ezt a megjegyzést könnyű megválaszolni. Máshol már megmutattuk, hogy nem szabad Apollóhoz hasonló istent elképzelnünk, aki csak a jövőbeli eseményeket képes megjelenteni. S valóban nagyon kifejezéstelen Istennek egyszerűen csak előre tudást tulajdonítani úgy, mintha a világ eseményei mástól is függenének, mint az Ő hatalmától. Azért mondjuk ugyanis, hogy Isten rendelkezik előre tudással a jövőbeli eseményekről, mert Ő határozta el azt, aminek meg kell lennie. Ezért jutott Nabukodonozor arra a következtetésre, hogy az egész világhatalom Isten kezében van, mert nem lett volna képes semmit sem biztosan előre megmondani, ha nem rendelkezett volna teljhatalommal a jövő felett is. Mivel tehát valóságosan megjövendőli a jövő eseményeit, ez egyrészt világosan bizonyítja, hogy minden dolgot Ő rendelt el, másrészt cáfolja a véletlen létezését, mikor minden általa elrendelt dolog beteljesedik.

Tanuljuk meg ebből az igeszakaszból, hogy mennyire elégtelen Isten bölcsességét és hatalmát hangos szónoklással ünnepelni, hacsak egyidejűleg nem üzünk ki az elménkből minden babonát is., úgy ragaszkodván az egyedüli Istenhez, hogy minden másnak őszintén búcsút mondunk. Nem követeltetik meg teljesebb szóbeli megvallás, mint ami itt tárul elénk, ám mégis látjuk, miképpen volt Nabukodonozor mindig is belegabalyodva a Sátán szélhámosságaiba, mert meg akarta tartani a maga hamis isteneit, s azt hitte, elegendő az első helyet Izrael Istenének adni közöttük. Tanuljuk meg tőlünk telhetően minden megtenni az elménk megtisztítása végett minden babonától, hogy az egyedüli Isten töltsen el minden érzékünket. Emellett azt is látnunk kell, milyen komoly és félelmetes ítélet vár a pápistákra, s valamennyi hozzájuk hasonlóra, akiknek legalábbis át kellene itatva lenni a kegyesség alapelemeivel, mikor az egyetlen legfőbb Isten létezését vallják meg, de mégis az istenségek hatalmas tömegét keverve Hozzá, szégyent hoznak mind a hatalmára, mind a bölcsességére, egyben figyeljük meg azt is, ami itt az istentelen királyról hangzik el. A pápisták ugyanis nemcsak megosztják Isten hatalmát részben a szentekre testálva azt, hanem mikor Magáról Istenről beszélnek, úgy képzelik el Őt, mint Aki mindent előre tud, ám mégis az ember szabad akaratától függővé téve egyes dolgokat, először mindent megteremt, majd meghagyja az eseményeket a bizonytalanságban. Valóban igaz, hogy sem az eső, sem a hőség, sem a felső, vagy derűs időjárás nem következik be Isten engedélye nélkül, s minden káros dolog az Ő átkának, míg a virágzó és kíváncsi dolgok az Ő jóindulatának jelei. Ez valóban igaz, mikor azonban a pápisták az ember akaratára alapoznak, látjuk, miképpen csorbítják ezzel Isten jogait. Tanuljunk hát meg ebből az igeszakaszból nem tulajdonítani kevesebbet Istennek, mint amit ez a világi király tulajdonított Neki.

## Dániel 2:48

**48. Akkor a király fölmagasztalá Dánielt, és sok nagy ajándékot ada néki, és hatalmat adott néki Babilonnak egész tartománya felett, és a babiloni összes bölcseknek előljárójává tevő őt.**

Tunc rex Daniele magnificavit, et munera praeclara, et magna dedit ei,<sup>173</sup> et constituit eum super totam provinciam Babylonis, et magistrum procerum super omnes sapientes Babylonis.

Még egy dolgot hozzátessz, nevezetesen hogy miképpen emelte fel Nabukodonozor király Isten prófétáját és részesítette őt a legnagyobb tisztességben. Beszéltünk arról az abszurd imádatról, amiben ő maga részesítette Dánielt, és parancsolt meg másoknak is megtenni. Ami az ajándékokat és a közfeladatok ellátását illeti, itt sem Nabukodonozort nem ítéldhetjük el, amiért tisztességben részesítette Isten szolgáját, sem pedig Dánielt, amiért engedte, hogy így felmagasztalják. Isten minden szolgájának ügyelni kell arra, hogy ne haszonszerzés végett lássa el a hivatalát, s tudjuk, mennyire fertőző betegség az, amikor a próféták és a tanítók a haszonszerzésre adják a fejüket, vagy könnyedén elfogadják a nekik felkínált ajándékokat. Ahol ugyanis nincs a pénz megvetése, ott szükségszerűen bűnök sokasága üti fel a fejét, mert minden kapzsi és pénzsóvár ember meghamisítja Isten Ígését, és áruba bocsátja azt (2Kor2:17). Ezért Isten minden prófétájának és szolgájának óvakodni kell attól, hogy kapzsi módon az ajándékokra vágyjanak. Ami viszont Dánielt illeti, elfogadhatta, amit a király kínált neki, ahogyan József is törvényesen elvállalhatta egész Egyiptom kormányzását (1Móz41:40). Kétség sem férhet hozzá, hogy Dánielnek más cél lebegett a szeme előtt, nem a saját és személyes előnye. Nem szabad őt nyereségvágyónak képzelnünk, hisz nagyon türelmesen viselte a száműzetést, és élete kockáztatásával vállalta a tartózkodást

---

<sup>173</sup> Vagy, sok ajándékot adott neki, ahogyan egyesek fordítják – *Kálvin*.

a királyi ételektől, nehogy elidegenedjen Isten népétől. Miután nyilvánvalóan vállalta a kereszt szégyenét, mely akkor Isten népére nehezedett, a vagyonnal, a luxussal és a tisztességgel szemben, ki gondolná azt, hogy elvakította őt a kapzsiság, mikor ajándékokat fogadott el? Mivel azonban látta, hogy Isten gyermekeit nyomorultul és kegyetlenül elnyomják a kaldeusok, minden tőle telhetőt meg akart tenni a nyomorúságukat enyhítendő. Miután jól tudta, hogy ez bizonyos vigasztalást és támogatást jelent majd a nemzetének, engedte, hogy egy provincia előljárójává tegyék. Ugyanezen okból keresett tekintélyes helyet a társainak is, amiképpen olvassuk:

**49. És Dániel kéré a királyt, hogy Sidrákot, Misákot és Abednégót rendelje a babiloni tartomány gondviselésére; Dániel pedig a király kapujában<sup>174</sup> vala.**

Et Daniel petiit a rege; et constituit super opus<sup>175</sup> provinciae Babylonis Sidrach, Mesach, et Abed-nego: Daniel antem erat in porta regis.

Itt talán némi becsvágyat vehetünk észre a prófétában, mert a saját társainak eszközöl ki tisztességet. Mikor ugyanis a király spontán módon kínál neki parancsnokságot, azt el kell fogadnia, mert nem szabad megsértenie a gögös király elméjét. S ez szükséges is volt, mert ő maga kér a királytól előljáróságot a többiek számára. Mit mondhatunk ennek a viselkedésnek az eredetétől? Amint már utaltam rá, Dánielnél gyanítható némi becsvágy, mert meg lehet gyanúsítani azzal a bűnnel, hogy az Isten által adott tanításból próbál nyereségre szert tenni. Ő azonban inkább a saját népe javát tartotta szem előtt, s némi vigasztalást akart nyújtani az elnyomottak számára. A kaldeusok ugyanis kegyetlenül bántak a rabszolgáikkal, s tudjuk, miképpen gyűlölte a zsidókat az egész világ. Mikor tehát Dániel a sajnálat érzésével némi vigasztalást keres Isten népének, akkor nincs okunk bármiféle vétekkel vádolni őt, mert nem a maga javát kereste, s nem magának, vagy a társainak akart tisztességet szerezni, hanem az volt a célja, hogy ő és a társai támogatást nyújthassanak a zsidóknak a bajaikban. Ezért a társai számára megszerzett tekintélynek nem volt más célja, mint hogy kissé emberségesebben bánjanak a zsidókkal, így ne legyen az állapotuk annyira durva és keserű, mikor a saját népükből származó előljáróik lesznek, akik majd igyekeznek testvérekként kezelni őket. Látjuk tehát, hogy Dánielt minden nehézség, vagy okoskodás nélkül menthetjük fel e vádak alól, mert a dolog önmagában is elegendően világos, s rögtön arra a következtetésre juthatunk, hogy Dániel kegyes és humánus volt, s mentes minden bűn vádjától. Az *a király kapujában vala* szavakat pedig nem kell úgy értelmeznünk, hogy ajtónálló lett belőle. Egyesek feltételezésre szerint itt azért ez a kifejezés használatos, mert ott szoktak igazságot szolgáltatni, ám ők azt vonatkoztatják a kaldeusokra, amit a Szentírás a zsidókkal kapcsolatosan említ. Én egyszerűen úgy vélem, hogy Dániel azért volt fő a király palotájában, mert ő volt ott a fő parancsnok, s ez az értelmezés eredetibb. Emellett közismert a kaldeusoknak és az asszíroknak az a szokása, hogy a király megközelítését megnehezítették. Dánielről azért mondja tehát, hogy *a király kapujában* volt, hogy meggátoljon bármiféle belépést a királyi palotába az ő engedélye nélkül. Most ez következik:

<sup>174</sup> A Károli-fordítás szerint *a király udvarában – a ford.*

<sup>175</sup> Vagy, adminisztráció – Kálvin.

### 3. fejezet

#### Dániel 3:1

**1. Nabukodonozor király csináltata egy arany állóképet, magassága hatvan sing, szélessége hat sing; felállíttatá azt a Dura mezején, Babilon tartományában.**

Nebuchadnezer rex fecit imaginem ex auro, altitudo ejus cubitorum sexaginta, latitudo cubitorum sex: erexit eam in planitie Dura,<sup>176</sup> in provincia Babylonis.

Nagyon valószínű, hogy ezt a szobrot Nabukodonozor király nem rövid idő alatt állította fel, bár a próféta nem jegyzi meg, hány évbe telt a felállítása. Nem valószínű ugyanis, hogy röviddel azután állította volna fel, miután megvallotta Izrael Istenét a legfőbb Istennek. Miután azonban a próféta hallgat, nem kell foglalkoznunk a dologgal. Egyes rabbik úgy vélik, hogy ezt a szobrot engesztelésként állíttatta Nabukodonozor, mintha el akarta volna háritani az álmának következményeit ezzel a bűbájjal, mondják. De a találgatásuk nagyon felszínes. Megkérdezhetjük azonban, hogy vajon Nabukodonozor önmagát istenítette, vagy Bélnek, a kaldeusok fő istenének állította ezt a szobrot, vagy pedig valami új keletű istenséget alkotott? Sokan hajlanak arra a véleményre, hogy az istenségek közé akarta magát sorolni, ez azonban nem biztos, én legalábbis nem így gondolom. Nekem úgy tűnik, hogy Nabukodonozor inkább valamelyik istenségnek állíttatta ezt a szobrot. Mivel azonban a babona mindig is becsvággyal és göggel társul, nagyon valószínű, hogy Nabukodonozort a hiábavaló dicsőség és a luxus is mozgatta a szoborállításban. Valahányszor a babonások költségekbe verik magukat a templomépítésben és a bálványok fabrikálásában, ha megkérdezzük tőlük, tőlük, miért teszik, azonnal azt válaszolják: Isten dicsőségére! Ugyanakkor valamennyien a saját hírnevüket és dicsőségüket is igyekeznek előmozdítani. Minden babonás ember értéktelennek tartja Isten imádatát, s inkább maguknak igyekeznek kegyet és megbecsülést szerezni az emberek között. Készen állok elismerni, hogy ez volt Nabukodonozor szándéka, s valóban majdnem bizonyos is vagyok ebben. Egyidejűleg azonban a kegyesség látszatát is hozzátette, mert azt színlelte, hogy Istent akarja imádni. Ezért az is világosabban megmutatkozik itt, amiről korábban beszéltem – Nabukodonozor király nem igazán és szívből tért meg, hanem szilárdan megmaradt a maga tévelygéseiben, mikor dicsőséget adott Izrael Istenének. Amint már említettem, ez a megvallása korlátozott volt, s most elárulja, mit táplált a szívében. Mikor ugyanis felállíttatta a szobrot, akkor nem a természetes hajlamaihoz tért vissza, hanem inkább az egy ideig rejtve maradó istentelensége mutatkozott meg. Azt a figyelemre méltó megvallást ugyanis nem fogadhatjuk el az elme megváltozásának jeleként. Mindenki azt mondta volna tehát, hogy új emberré vált, ha Isten nem akarta volna világossá tenni, hogy a Sátán láncai kötik meg, s még mindig a saját tévelygésének rabszolgája. Isten tehát ebben a példában mindig is istentelennek akarta mutatni Nabukodonozort, még ha rá is kényszerült, hogy adjon némi dicsőséget Izrael Istenének.

#### Ima

Add meg, mindenható Isten, hiszen elméinknek oly sok rejtett zuga van, és semmi sem nehezebb a számunkra, mint megtisztítani azokat minden feltételezéstől és hazugságtól – add meg, mondom, hogy őszintén megvizsgálhassuk önmagunkat. Ragyogj ránk a Szentlelked világosságával, hogy ténylegesen elismerhessük a tévelygéseinket, s messze vethessük el

---

<sup>176</sup> Egyesek ezt a szót köznévként fordítják a „lakható föld” kifejezéssel, de az alábbi fordítás helyesebb: *Dura mezején* – Kálvin.



azokat magunktól, hogy csak te lehess a mi Istenünk, s a tényleges kegyességünk elnyerje a te jóváhagyásodat. Hadd kínáljunk Neked tiszta és folttalan imádatot, és hadd legyünk ugyanakkor a világ előtt tiszta lelkiismerettel, s mindegyikünk úgy lássa el a kötelességeit, hogy felebarátaink javával ugyanúgy törődjünk, mint a magunkéval. Végül pedig hadd legyünk a részesei annak a valódi dicsőségnek, amelyet Te készítettél el a számunkra a mennyben Krisztuson, a mi Urunkon keresztül. Ámen.

## Tizenharmadik előadás

A legutolsó előadásban elkezdjük a Nabukodonozor által Dura síkságán, vagy mezején felállított aranszobor tárgyalását. Kimondtuk, hogy ezt vallásos célból állították fel, mikor annak a királynak, vagy zsarnoknak kiteljesedett, amit mindig megfigyelhetünk a babonás embereknél. Mert jóllehet mindig előhozakodnak Isten nevével, s arról győzködik magukat, hogy Istent tisztelik, a büszkeségük mindig is a világ elismerése utáni vágyakozásra készteti őket. Ez volt Nabukodonozor király vágya is a szobor felállításával, amint azt annak a nagysága is megmutatja. A próféta ugyanis kijelenti, hogy a *magassága hatvan sing, szélessége hat sing*. Ekkora tömeg hatalmas költséggel járt, mert a szobor aranyból készült. Az aranyat valószínűleg sok-sok rablással és fosztogatással szedték össze, de akár így volt, akár nem, láthatjuk: az istentelen király úgy imádja Istent, hogy közben a saját nevét is népszerűsíti az utódai előtt. A terület, ahol elhelyezte a szobor, ezt látszik megerősíteni. A próféta itt kétségtelenül valami ünnepelt helyre mutat, amit az emberek kereskedés, vagy más szükségletek céljából gyakran felkerestek. Ami a király speciális szándékát illeti, említettük már: azok feltételezése nem állja meg a helyét, akik úgy vélik, hogy az álma miatti engesztelés végett állíttatott szobrot. Valószínűbb, hogy – miután a zsidók Assíria- és Káldea-szerte szét voltak szórva – a szobrot azért állíttaták fel, nehogy a saját hazájukból száműzött idegenek valamiféle újdonságot vezessenek be. Ennek a feltevésnek van némi alapja, mert Nabukodonozor tudta: a zsidók annyira ragaszkodnak atyáik Istenéhez, hogy irtóznak a pogányok minden babonaságától. Attól félt tehát, hogy másokat is elcsábítanak a saját véleményükkel, s ezt kívánta megelőzni az új szobor felállításával, s a parancs kiadásával minden alattvalója számára, hogy imádják azt. Emellett azt is látjuk, hogy Izrael Istenének elismerése, Akinek a dicsőségét és hatalmát nemrég még ünnepeltre, milyen gyorsan elillant az elméjéből! Ezt a trófeát pedig azért emelte, hogy Őt becsmérelje, mintha ugyanúgy szertefoszlana, mint a pogányok összes bálványa. Amint azonban máshol is mondtuk, Nabukodonozor soha nem fogadta el komolyan Izrael Istenét, hanem csak hirtelen felindulásból volt kénytelen megvallani Őt a legfőbb és az egyetlen Istenként, miközben egész idő alatt bele volt sülyedve a babonáiba. Ezért a megvallása inkább a bámulat eredménye volt, s nem a szíve valódi megváltozásából származott. Térjünk most vissza a többi részre:

### Dániel 3:2

**2. És Nabukodonozor király egybegyűjteté a fejedelmeket, helytartókat, kormányzókat, bírákat, kincstartókat, tanácsosokat, törvénytevőket és a tartományok minden igazgatóját, hogy jöjjenek az állóképnek felavatására, a melyet Nabukodonozor király állíttatott vala.**

Tunc Nebuchadnezer rex misit ad congregandum satrapas, duces, et quaestores, primates, *vel* *proceres*, iudices, magistratus, optimates, et omnes praefectos provinciarum, ut venirent ad dedicationem imaginis, quam erexerat Nebuchadnezer rex.

Nem ismerem a „szatrapa” szó eredetét, de ezek a nevek mind világosan a magisztrátusok nevei, ezért megengedem magamnak a szavak szabad fordítását, mert ezek nem héber szavak, s a zsidók sem ismerik az eredetüket. Némelyik valóban túl kifinomultnak tűnik, de nem jelentenek ki semmi mást, csak olyasmit, ami felszínes és ostoba. Meg kell elégednünk az egyszerű kifejezéssel – *egybegyűjtette a szatrapákat*.

## Dániel 3:3

**3. Akkor egybegyűlének a fejedelmek, helytartók, kormányzók, bírák, kincstartók, tanácsosok, törvénytevők és a tartományok minden igazgatója az állókép felavatására, a melyet Nabukodonozor király állíttatott, és megállának az állókép előtt, a melyet Nabukodonozor állíttatott.**

Tunc congregati sunt satrapae, duces, proceres, quaestores, magistratus, iudices, optimates, et omnes praefecti provinciarum ad dedicationem imaginis, quam erexerat Nebuchadnezer rex: et steterunt coram imagine quam erexerat Nebuchadnezer.

Folytassuk az olvasást, mert a téma folytatódik:

## Dániel 3:4-5

**4. És a hírnök hangosan kiálta: Meghagyatik néktek, oh népek, nemzetek és nyelvek!**

**5. Mihelyt halljátok a kürtnek, sípnek, cziterának, hárfának, lantnak, dudának és mindenféle hangszernek szavát: boruljatok le, és imádjátok az arany állóképet, a melyet Nabukodonozor király állíttatott.**

Et praeco clamabat in fortitudine:<sup>177</sup> Vobis edicatur, populi, gentes, et linguae,<sup>178</sup>

Simulae audieritis vocem cornu, *vel, tubae*, fistulae, citharae, sambucae, psalterii, symphoniae, et omnia instrumenta musices: ut procidatis, et adoretis imaginem auream, quam erexit Nebuchadnezer rex.

Nem tudom, miféle hangszerek voltak ezek.

## Dániel 3:6-7

**6. Akárki pedig, a ki nem borul le és nem imádja, tüstént bevettetik az égő, tüzes kemenczébe.**

**7. Azért mihelyt hallák mind a népek a kürtnek, sípnek, cziterának, hárfának, lantnak és mindenféle hangszernek szavát: leborulának, mind a népek, nemzetségek és nyelvek, és imádják az arany állóképet, a melyet Nabukodonozor király állíttatott.**

Et quisquis non prociderit<sup>179</sup> et adoraverit, cadem hora,<sup>180</sup> projicietur in inedium fornacem ignis ardentis, *vel, ardentem*.

Itaque simulatque, *aedem hora atque*, audierint omnes populi vocem cornu, fistulea, citharea, sambucae, psalterii et omnium instrumentorum musices, prociderunt omnes populi, gentes et linguae adorantes imaginem auream, quam erexerat Nebuchadnezer rex.

Látjuk, miképpen akart Nabukodonozor minden uralma álló nemzet között megalapítani egy vallást, melybe nem keveredhet külföldi újdonság. Attól félt, hogy viszályok keletkeznek a birodalma szétválásakor. Ezért feltételezhetjük, hogy a király a saját személyes könnyebbségét és javát tartotta szem előtt, amiképpen a fejedelmek is inkább a saját vágyaikra, semmint Isten követelményeire figyelnek az Isten tiszteletére vonatkozó rendeleteik kihirdetésekor. S ez a vakmerőség és elhamarkodottság a kezdetektől fogva csak növekedett, mivel azok, akik a legnagyobb hatalommal bírtak, mindig is merészeltek isteneket

<sup>177</sup> Vagy, a tömeg közepette, mert a הֵל fordítható minkét módon – *Kálvin*.

<sup>178</sup> Vagy, minden nyelv nemzetei – *Kálvin*.

<sup>179</sup> Azaz, azonnal – *Kálvin*.

<sup>180</sup> Azaz, azonnal – *Kálvin*.

fabrikálni, sőt, ezen is túllépve, elrendelték az általuk kiagyalt istenségek imádatát is. A különféle istenségek hármass csoportra osztása közismert – léteztek *filozófiai*, *politikai* és *költői* istenségek. *Filozófiai*nak azokat az istenségeket nevezték, amelyek imádatára az embereket természetes okok indították. A filozófusok valóban ostobák időnként, mikor az Isten lényegéről, vagy imádatáról vitatkoznak, mivel azonban a saját fantáziájukat követik, ezért szükségszerűen tévelyegnek. Isten ugyanis nem figyelhető meg emberi érzékszervekkel, hanem Neki ki kell jelentetnie a számunkra az Ő Ígéje által, s ahogyan leereszkedik hozzánk, mi úgy emelkedünk fel a mennybe (1Kor2:14). A filozófusok a vitáikban azonban mégis hoznak fel ürügyeket, hogy ne látsszanak a végtelenségig bolondok és irracionálisak. A költők viszont kitaláltak, amit csak akartak, s ezzel betöltötték a világot a legvaskosabb, s egyidejűleg a legostobább tévelygésekkel. Miután pedig a színházak visszhangoznak a hiábavaló képzelgéseiktől, a közemberek elméi is megteltek ugyanazokkal a téveszmékkel, hiszen tudjuk, hogy az emberi természet mindig is hajlik a hiábavalóságra. Mikor azonban az ördög lángra lobbantja a tüzelőt, látjuk, hogy milyen rendkívül gyorsan eltévelyedik mind a tanult, mind a tanulatlan. Így történt akkor is, mikor meg voltak róla győződve, hogy az igazság az, amit a színházaikban láttak. Így a mágusok tekintélyére alapozott vallást a pogányok igaznak tekintették, s azokat az isteneket nevezték *politikaiaknak*, melyeket mindenki általános egyetértésével fogadtak el. Azok, akiket bölcseknek tekintettek, azt mondták: semmiképpen sem hasznos megkérdőjelezni azt, amit a filozófusok mondtak az istenségek természetéről, mert ez darabokra szaggatna minden nyilvános rítust, valamint mindazt, ami kétségek nélkül rögzült az emberek elméiben. Mind a görögök, mind a latinok ugyanis más barbár nemzetekhez hasonlóan úgy imádtak bizonyos isteneket, mint pusztán emberi leszármazottakat, s ezekről azt hitték, hogy egykor halandók voltak. A filozófusok azonban legalábbis fenntartották azt az alapelvet, hogy az istenek örökkévalók, s ha a filozófusokat meghallgatták volna, akkor a mágusok tekintélye elbukik. Ezért a legnagyobb világi bölcsességgel rendelkezők, amint már említettem, nem átalították száműzni a filozófiát a szent dolgokból.

A költőket illetően közülük a leghatalmasabbak kénytelenek voltak engedni a köznép zsémbelődésének, sőt egyidejűleg azt tanították, hogy amit a költők az istenek természetéről kiagyaltak és koholtak, az ártalmas. Ez volt tehát a majdnem egyetemes szabály világszerte az Isten imádatát illetően, valamint a kegyességnek maga az alapja, nevezetesen hogy egyetlen istenséget sem kell imádni, csak amelyeket az elődeinktől örököltünk meg. S ez Apolló orákulumának a tendenciája is, amit Xenophón<sup>181</sup> Szókratész személyében oly nagyon dicsér, nevezetesen hogy minden városnak a saját országai isteneit kell imádnia! Mikor ugyanis Apollót kérdezte meg<sup>182</sup> a legjobb vallásról azoknak a tévelygéseknek a fenntartására tekintettel, melyekkel minden nemzet meg volt mérgezve, ő azt parancsolta, hogy semmit se változtassanak meg a nyilvános istentiszteleteiken, s kinyilatkoztatta, hogy minden város és nép számára az a legjobb vallás, ami a legkorábbról származik. Ez az ördög csodálatos csalafintasága volt, mivel nem akarta felrázni az emberek elméit, hogy elkezdjék vizsgálgatni, mi a valóban helyes, hanem meg akarta őket tartani a régi letargiában: „Hah! Őseitek tekintélye elegendő a számotokra!” A világiak között, amint említettem, a legnagyobb bölcsességnek számított egyetértésre jutni a józan ész tekintetében. Emellett azok, akik a

<sup>181</sup> Xenophón, *Kommentár Cicero De Legibus* című munkájához, 2. kötet, 8 bekezdés.

<sup>182</sup> Ifjúkorában Xenophón részt vett az ifjabb Kürosz hadjáratában annak bátyja, II. Artaxerxész perzsa nagykirály ellen i. e. 401-ben. Xenophón elmondja, hogy megkérdezte Szókratészt, vajon részt vegyen-e a hadjáratban, de Szókratész azt tanácsolta neki, hogy forduljon a delphoi jósdához. Xenophón így tett, viszont nem azt kérdezte, részt vegyen-e, hanem hogy melyik istenhez imádkozzon és tegyen áldozatot, hogy a legjobban teljesíthesse az utat és térjen vissza jószerencsével. Az orákulum tehát megmondta neki. Amikor Xenophón visszatért Athénba, és elmondta Szókratésznek az orákulum tanácsát, Szókratész megfeddte őt, mondván, rossz kérdést tett fel, de ezt mondta: „Mivel feltetted a kérdést, azt kellett tenned, amit az isten (Apollón) parancsolt.”

csúcson voltak akár a hatalom, akár a befolyás, akár a méltóság tekintetében, maguknak tulajdonították az új istenségek fabrikálásának jogát, mert látjuk, mennyi templomot szenteltek a kitalált istenségeknek, mert hatalommal parancsolták meg nekik. Ezért semmiképpen sem csodálatos, hogy Nabukodonozor magának tulajdonítja egy új istenség megalkotásának jogát. Talán Bélnek szentelte ezt a szobrot, akit a kaldeusok Jupiternek tekintettek, de még új vallást is be kívánt vezetni, mellyel az utódai ünnepelhették volna az ő nevének emlékeztetét. Virgule teszi nevetségessé ezt az örületet, mikor kimondja: Az istenségek számát az oltárokkal gyarapítja.<sup>183</sup> Ő ugyanis azt érti alatta, hogy akármennyi oltárt is állítsanak az emberek a Földön, azzal nem képesek az istenek számát növelni a mennyben. Így tehát Nabukodonozor az istenek számát növelte egyetlen oltárral, azaz új rítust vezetett be, a szobrot saját magának állítván emlékül, hogy a neve híres maradjon mindaddig, amíg az a vallás fennmarad. Látjuk, milyen durván visszaélt a hatalmával, mert még a saját mágusaival sem tanácskozott arról, hogy mi az, amit megtehet, s még magában sem gondolkodott el arról, hogy vajon törvényes-e, vagy sem ez a vallás, hanem a gögtől elvakítva mindenki elméjét bilincsbe akarta verni, arra kényszerítve az embereket, hogy fogadják el, amit ő megkívánt. Ebből kiderül, mennyire hiábavaló az istentelenek állítása, mikor azt mondják, hogy Istent tisztelik, pedig egyidejűleg még Istennél is nagyobbakká akarnak válni. Nem ismernek el ugyanis semmiféle tiszta gondolatot, s nem adják a fejüket Isten megismerésére, hanem úgy alkotják meg a törvényeiket, ahogyan nekik tetszik. Nem Istent tisztelik, hanem a saját koholmányaikat. S ilyen volt Nabukodonozor király büszkesége is, amint az kiderül a rendeletéből.

*Nabukodonozor király egybegyűjteté a fejedelmeket, helytartókat, kormányzókat, bírákat, kincstartókat, tanácsosokat, törvénytevőket és a tartományok minden igazgatóját, hogy jöjjenek az állóképek felavatására, a melyet Nabukodonozor király állíttatott vala. A király nevét egy hely kivételével mindig úgy teszi hozzá, mintha a királyi hatalom oly magasságokba emelné a halandókat, hogy jogot szereznek a saját istenségeik megalkotására! Látjuk, miképpen tulajdonította magának Babilon királya a jogot a szobor, mint istenség imádatának a megkövetelésére, melyet nem holmi magánszemély, vagy közember állíttatott, hanem maga a király. Miközben a királyi hatalom látványosság tétetett a világban, a királyok nem ismerik el a saját kötelességüknek a törvényes keretek között maradáást, s ezzel az engedelmességet Istennek. Manapság is látjuk, milyen gögösen viselkednek a földi uralkodók. Soha nem kutatják ugyanis, hogy mi egyeztethető össze Istent Ígéjével, s a valódi kegyességgel, hanem a hibákat védelmezik, melyeket az elődeiktől kaptak, közbeavatkozván a királyi mivoltukkal, s elegendően vélik a saját korábbi döntéseiket, miközben tiltják bármely isten tiszteletét, amit nem az ő engedélyükkel és parancsukra tisztelnek. A felavatás vonatkozásában tudjuk: szokás volt a pogányok között felszentelni a képeiket és a szobraikat, mielőtt imádni kezdték volna azokat. Manapság ugyanez a tévelygés található meg a pápistáknál. Amíg ugyanis a szobrok a szobrásznál, vagy a festőnél maradnak, nem hódolnak azoknak, de amint a szobrot felavatják bármiféle magán-ceremóniával (amit a pápisták „ájtatosságnak” neveznek), vagy nyilvános és ünnepélyes rítussal, a fa, a deszka, a kő, és a színek istenné válnak! A pápisták az ördögűzéseikhez is rendelkeznek kikötött ceremóniákkal a szobrok és a képek felszenteléséhez. Nabukodonozor tehát, mikor azt akarta, hogy a képmását Isten helyett tiszteljék, ünnepélyes rítussal szentelte fel azt, és amint említettük, ez megszokott dolog volt a pogányok között. A próféta itt nem említi a köznépet, mert mindenki nem gyűlhetett össze egyetlen helyre, hanem azok a előjárók és a vének kaptak utasítást a részvételre, akik sok kísérvél jöttek volna a király parancsának végrehajtására, s közülük mindenki gondoskodott volna valamiféle emlékmű felállításáról a maga provinciájában, amin át minden alattvaló istenként imádhatta volna a király által állított szobrot. Majd ezt olvassuk:*

<sup>183</sup> *Aeneid*, 7. kötet, 211. oldal, “et numerum Divorum altaribus addit”. Heyne olvasata “addit”, Kálmáné, “auget”.

*Akkor egybegyűlének a fejedelmek, helytartók, kormányzók, bírák, kincstartók, tanácsosok, törvénytevők és a tartományok minden igazgatója az állókép felavatására, a melyet Nabukodonozor király állíttatott, és megállanak az állókép előtt, a melyet Nabukodonozor állíttatott.*

Nem meglepő, hogy az előjárók engedelmeskedtek a király parancsának, hiszen nem volt más vallásuk, csak amit az atyáiktól vettek át. A király iránti engedelmesség azonban többet jelentett a számunkra, mint a régiség tisztelete, ahogyan manapság is, hiszen, ha valamelyik király vagy valami új babonáságot kohol, vagy elszakad a pápaságtól, vagy vissza akarja állítani a tiszta istentiszteletet, hirtelen változást tapasztalunk meg közvetlenül minden előjárónál, minden országban, és minden szenátornál. S miért van ez így? Mivel se nem félik az Istent, se nem tisztelik Őt igazán, hanem a király akaratától függenek, akinek rabszolgákként hízelegnek, ezért mindent elfogadnak és megtapsolnak, ami csak a királynak tetszik. Nem meglepő tehát, ha a kaldeus vének, akik semmit sem tudtak tapasztalatilag az igaz Istenről, vagy a valódi kegyességről, annyira igyekeztek imádni ezt a szobrot. Ebből megláthatjuk ama pogányok nagy ingatagságát is, akik soha nem tanulták az igaz vallást Isten iskolájában. Ők ugyanis minden pillanatban ingadoznak mindenféle szellőtől, amiképpen a faleveleket is mozgatja a fák között fújó szél. Miután pedig soha nem vertek gyökeret Isten igazságában, szükségszerűen változékonyak, s ide-oda hányódnak minden fuvallatra. A király parancsa azonban nem egyszerűen csak szél, hanem heves vihar, és senki nem szállhat azzal büntetlenül szembe. Következésképpen, akik nem szilárdan Isten Ígéjére alapoznak, nem a tiszta istenfélelemtől vezettetve cselekednek, hanem a vihar ereje ragadja el őket.

Ezután ezt olvassuk: *És a hírnök hangosan kiálta*, vagy, a tömeg közepette. Utóbbi magyarázat nem annyira jó – a hírnök a nagy tömeg közepette kiált –, mert Babilon királysága sok provinciát foglalt magába. *A hírnök tehát hangosan kiálta: Meghagyatik néktek, oh népek, nemzetek és nyelvek!* Ez félelemmel töltötte el őket, mivel a király nem hagyott kivételt a parancsának vonatkozásában, hogy minden provincia imádjja ezt a bálványt. Minden ember engedelmeskedik ugyanis, mikor látja, hogy az egész tömeg engedelmes, és senki sem meri megtagadni az engedelmisséget, mert egyszer minden szabadságnak vége lesz. Most ez következik:

*Mihelyt halljátok a kürtnek, sípnek, cziterának, hárfának, lantnak, dudának és mindenféle hangszernek szavát: boruljatok le, és imádjátok az arany állóképet, a melyet Nabukodonozor király állíttatott. Akárki pedig, a ki nem borul le és nem imádjja, tüstént bevettetik az égő, tüzes kemenczébe.* Ez még nagyobb félelmet kelt, mert Nabukodonozor király nagyon súlyos büntetéssel szentelte meg ezt az istentelen imádatot. Nem elégedett meg ugyanis a szokásos kivégzéssel, hanem elrendelte mindazok tűzbe vetését, akik nem imádják a szobrot. Ám a büntetésnek ez a fenyegetése világosan rámutat arra, hogy a király gyanított valamiféle ellenszegülést. Vita sem lenne, ha a zsidók elkeveredtek volna a kaldeusokkal és az asszírokkal, mert azok mindig ugyanazokat az isteneket imádták, s uralkodó szokás volt náluk azokat az istenségeket imádni, akiket a királyaik elfogadtak. Kiderül tehát: a szobor azzal a céllal állíttatott, hogy lehetőséget adjon a királynak annak pontos megállapítására, hogy vajon a zsidók, akik még nem szoktak hozzá a pogány babonásokhoz, vajon engedelmeskednek-e az ő parancsának. Arra akarta kényszeríteni Ábrahám gyermekeit, hogy tegyék félre az igazi istenfélelmet, s adják át magukat a romlásnak mások példáját követve, s a király akarata, valamint annak a nemzetnek a szokásai szerint alakítsák viselkedésüket, akik között éltek. Ezt azonban majd később tárgyaljuk. A megkövetelt imádatot illetően nem vártak mást, csak külsődleges engedelmisséget. Nabukodonozor nem követelte meg az ebbe az istenségbe, azaz az általa imádni parancsolt szobor isteni mivoltába vetett hit szóbeli megvallását, teljesen elegendő volt külsődleges engedelmisséget felmutatni. Látjuk tehát, mennyire jogosan ítélandó el a bálványimádás azoknál, akik a bálványimádást színlelik, még ha mentálisan tartózkodnak is attól, s csak a félelemtől és a királyi tekintély tiszteletétől

indíttatva cselekednek. Ez a kifogás ugyanis teljes mértékben felszínes. Látjuk tehát, hogy ez a király, vagy zsarnok, jöllehet a szobrot az ördög ravaszsága folytán állíttatta, nem követelt semmi mást, mind térdhajlítást a szobor előtt minden nemzettől és néptől. S ezen a módon valóban elidegenítette volna a zsidókat az egy igaz Isten tiszteletétől, ha ezt kikényszeríthette volna részükről. Isten ugyanis mindenekelőtt belső imádatot akar, s csak azután külsőt. Isten imádata fő oltárának az elménkben kell elhelyezkednie, mert Istent lelki módon imádjuk hit, ima és a kegyesség egyéb cselekedetei által (Jn4:24). A külső megvallást is szükséges hozzátenni, s nemcsak azért, hogy gyakorolhassuk magunkat Isten tiszteletében, hanem azért is, hogy teljes mértékben felajánljuk magunkat, meghajoljunk Előtte mind testileg, mind lelkileg, s teljesen odaszánjuk magunkat Neki, amint Pál tanítja (1Kor7:34, 1Thessz5:23). Ennyit tehát az imádatról és a büntetésről. Majd ez következik:

*Azért mihelyt hallák mind a népek a kürtnek, sípnek, csiterának, hárfának, lantnak és mindenféle hangszernek szavát: leborulának, mind a népek, nemzetségek és nyelvek, és imádák az arany állóképet, a melyet Nabukodonozor király állíttatott.* Itt megismételhetem a korábban mondottakat: minden ember engedelmeskedett a királyaik rendeleteinek. Bármit is parancsoltak, megtették mindaddig, amíg az nem okozott teljes romlást, s gyakran hordozták a legsúlyosabb terheket a tökéletes engedelmesség kilátásával. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy hajlamainknak mindig van rossz irányzata. Ha Nabukodonozor király azt parancsolta volna, hogy Izrael Istenét kell imádni, s minden templomot, és birodalmának minden oltárát le kell rombolni, kétségtelenül hatalmas tömegek keltek volna fel, mert az ördög úgy megigézi az emberek elméit, hogy rendületlenül kitartanak a tévelygéseikben, melyeket magukba szívtak. Ezért a kaldeusok, az asszírok és mások soha nem indultak volna engedelmességre a legnagyobb nehézségek nélkül. Most azonban, a jel hatására leborultak, és imádták az aranszobrot. Ebből megtanulhatunk odafigyelni a saját jellemünkre mintegy tükörben azzal a céllal, hogy alá vessük magunkat Isten Ígéjének, s rendíthetetlenek maradjunk az igaz hitben, s legyőzhetetlenek a kitartásban, bármit is parancsoljanak a királyok. S fenyegetsen bár minket száz halál, annak sem szabad meggyengíteni a hitünket, mert hacsak Isten nem fog vissza a zabljával, azonnal el kell kezdenünk félretenni minden hiábavalóságot, főleg pedig akkor, ha a király kezdeményezi a romlást közöttünk, mert az azonnal elragad minket, mert amint említettük nagyon is hajlamosak vagyunk az erkölcstelen és romlott istentiszteleti formákra. A próféta megint megismétli a király nevét annak megmutatása végett, milyen kevésbé gondolt a tömeg arra, hogy Isten kedvében járjon. Soha nem vették fontolóra, hogy az imádat vajon szent és megalapozott-e, hanem megelégedtek a király helyeslő biccentésével. A próféta joggal feddi meg ezt a könnyed nemtörődömséget.

Azt is meg kell tanulnunk ebből az igeszakaszból, hogy emberi akaratra ne induljunk fel bármiféle vallás felvételére, hanem tudakozzuk szorgalmasan, miféle istentiszteletet fogad el Isten, s ítéljünk ennek alapján, nehogy elhamarkodottan valamiféle babonáságba keveredjünk. A hangszerek használatát illetően megvallom, hogy ez olyan megszokott dolog az egyházban, amit még Isten is parancsol, de a zsidók és a kaldeusok szándékai eltérőek voltak. Mikor a ugyanis a zsidók használtak trombitákat, hárfákat és egyéb hangszereket Isten dicsőségének ünneplésére, akkor ezzel nem kellett úgy odatolakodniuk Istenhez, mint a kegyesség bizonyítékával, hanem ennek más volt a célja: Isten minden eszközt fel akart használni az emberek felrázásához a tunyaságból. Tudjuk ugyanis, mennyire el tudunk hidegülni a kegyesség követésében, hacsak fel nem ráznak minket. Isten tehát ezeket serkentőként használta arra, hogy a zsidók nagyobb buzgósággal imádják Őt. A kaldeusok viszont úgy vélték, hogy a hangszerek felhalmozásával elégitik ki isteneiket. Másokhoz hasonlóan ugyanis ők is úgy vélték: Isten olyan, mint ők maguk, azaz bármi, ami örömet okoz az embereknek, örömet okoz az Istenségnek is. Innen származik a ceremóniák rendkívüli felhalmozása a pápaságban, miután a mi szemeinket megörvendeztetik a ragyogás, s ezért gondoljuk azt, hogy Isten megköveteli tőlünk, mintha Neki is örömet okozna az, ami nekünk

tetszik. Ez valóban vaskos tévedés. Kétségtelen, hogy a hárfa, a trombita és más zenészerszámok, melyekkel Nabukodonozor a bálványát imádkozta, a tévelygése részét képezték úgy, ahogyan maga az arany is. Isten valóban akarta, hogy a szentélye valamennyire ragyogjon. Nem mintha az arany, az ezüst és a drágakövek önmagukban tetszenének Neki, hanem a saját dicsőségét akarta a népe figyelmébe ajánlani, mert ezzel a jelképpel megérthették, miért kell minden drága dolgot Istennek ajánlani: mert az Neki szenteltetett. A zsidóknak valóban volt sok ceremóniájuk, s azok közül sokat neveztek fenséges ragyogásnak az istentiszteletben, ám a lelki imádat alapelve továbbra is megállta a helyét közöttük. A világiak, miközben otromba istenségeket koholtak, melyeket a saját tetszésük szerint tiszteltek, a tökéletes megszentelődés jeleként értékelték, ha szépen énekeltek, ha nagy mennyiségű aranyat és ezüstöt használtak el, s mutatós eszközöket használtak ezeknél az áldozatoknál. A többit holnapra kell hagynom.

## **Ima**

Add meg mindenható Isten, mivel mindig nyomorultul kószálunk a gondolatainkban, s az istentiszteleti erőfeszítéseinkkel csak megszenteltségtelenítjük a te Istenséged valódi és tiszta tiszteletét, – add meg, hogy megmaradjunk a Te Ígéd iránti tiszta engedelmisségben, és attól soha, semmilyen módon el ne hajoljunk. Taníts minket a Te Lelked legyőzhetetlen kitartásával, hogy soha ne engedjünk emberek félelmének, vagy fenyegetésének, hanem tartsunk ki a Te neved tisztelete mellett mindvégig. Dühöngjön bárhogyan is a világ az ördögi tévelygései miatt, mi soha ne térjünk le a helyes útról, hanem továbbra is a helyes ösvényen haladva, melyre Te hívsz el minket, a futásunkat bevégezve hadd érkezzünk meg abba a boldog nyugalomba, ami a mennyben van félretéve a számunkra a Krisztuson, mi Urunkon keresztül. Ámen.



## Tizennegyedik előadás

### Dániel 3:8-12

8. Elmenének azért ebben az időben káldeabeli férfiak, és vádat emelének a zsidók ellen;

9. Szólának pedig és mondák Nabukodonozor királynak: Király! örökké élj!

10. Te, oh király! parancsolatot adtál ki, hogy minden ember, mihelyt meghallja a kürtnek, sípnek, cziterának, hárfának, lantnak, dudának és mindenféle hangszernek szavát: boruljon le, és imádja az arany állóképet;

11. A ki pedig nem borul le és nem imádja, vettessék be az égő, tüzes kemenczébe.

12. Vannak zsidó férfiak, a kiket a babiloni tartomány gondviselésére rendeltél, Sidrák, Misák és Abednégó: ezek a férfiak nem becsülnék téged, oh király, a te isteneidet nem tisztelik, és az arany állóképet, a melyet felállítottál, nem imádják.

Itaque statim,<sup>184</sup> appropinquarent viri Chaldaei, et vociferati sunt accusationem contra Iudaeos.<sup>185</sup>

Loquuti sunt, et dixerunt Nebuchadnezer regi, Rex, in aeternum vive.

Tu, rex, posuisti edictum, ut omnis homo cum audiret vocem cornu, *vel, tubae, fistulae, citharae, sambucae, psalterii, et symphoniae, et omnium instrumentorum musices, procideret, et adoraret imaginem auream.*

Et qui non p rocid erit, et ado raver it, p rojic iatur in med ium, *vel , int ra, for nacem ign is ar denti s.*

Sunt viri Iudaei, quos ipsos posuisti, *id est, profecisti,* super administrationem, *vel, opus,* provinciae Babylonis, Sadrach, Mesach, et Abednego, viri isti non posuerunt ad to, rex, cogitationem<sup>186</sup> deum tuum<sup>187</sup> non colunt, et imaginem auream quam tu erexisti non adorant.

Noha a Sidrákot, Misákot, és Abednégót vádlók szándékáról itt nem esik szó, ebből az eseményből mégis következtethetünk arra, hogy a dolgot szándékosan akkor vitték véghez, mikor a király az aranyszobrot állíttatta. Látjuk, miképpen figyelték meg őket, s amint tegnap mondtuk, Nabukodonozor a királyok megszokott gyakorlatát követte. Ők ugyanis, noha megvetik Istent, mégis felfegyverzik magukat a vallással a hatalmuk megerősítése végett, s színből Isten imádatára buzdítanak azzal a kizárólagos céllal, hogy engedelmességből tartsák a népet. Mikor tehát a zsidók összekeveredtek a kaldeusokkal és az asszírokkal, a király elvárta, hogy szembesüljenek megannyi nézetkülönbséggel, ezért szobrot állíttatott egy ünnepelt helyen mintegy annak próbájaként és kísérleteként, hogy vajon a zsidók befogadják-e a babiloni rítusokat. Ez az igeszakasz arra is tanít, miképpen uszították valószínűleg a tanácsadói a királyt, akik meg voltak sértődve, amiért idegenek váltak Babilon provinciájának előljáróivá, pedig csak rabszolgák voltak, mert a hadi győzelem jogán váltak száműzöttekké. Mivel tehát a kaldeusok sértve érezték magukat, az irigységtől készíttettek ezt a tanácsot a királynak. Hiszen miképpen fedezték fel nagy hirtelenséggel, hogy a zsidók, de különösen Sidrák, Misák és Abednégó nem tisztelik a szobrot? Az egész dolog tényleg magáért beszél. Ezek az emberek azt lesték, mit tesznek majd a zsidók, s ebből azonnal arra következtetünk, miképpen állítottak csapdát a kezdetektől fogva, azt tanácsolván a királynak, hogy állíttasson

<sup>184</sup> Ugyanabban az órában – Kálvin.

<sup>185</sup> Azaz, zajosan, lármázva vádolták őket. Mások így fordítják: *váddal hozakodtak elő*, mert az אָכַל *akel* szó jelentése *felfalni*, s azt mondják, ennek jelképesen *vádolni* a jelentése, mikor ehhez a főnévhez kapcsolódik. Miután azonban azt is jelenti, *felkiáltani*, ez a jelentése is ideillik, azaz a vádlók lármáztak. – Kálvin.

<sup>186</sup> Mások „értelmenek” fordítják – Kálvin.

<sup>187</sup> Vagy, „a te isteneidet”, de nincs sok különbség – Kálvin.

szobrot. S mikor zajosan vádolják a zsidókat, abból látjuk, mennyire tele voltak irigységgel és gyűlölettel. Mondhatjuk, hogy a féltékenység lobbantotta őket lángra, ugyanis a babonás emberek mindenre ugyanazokat a törvényeket akarják rákényszeríteni, s a szeszélyeiket csak fokozta a kegyetlenség. Az egyszerű versengés, mint láthatjuk, megrontotta a kaldeusokat, s felindította őket a zsidókkal szembeni lármás vádaskodásra.

Bizonytalan, hogy vajon az egész nemzetről, nevezetesen minden száműzöttről beszéltek, vagy csak erre a három emberre mutattak rá. A vádak valószínűleg Sidrákra, Misákra és Abednégóra korlátozódtak. Ha ezt a három embert meg lehetett volna törni, akkor a többi felett már könnyen győzelmet arathattak volna, mert az egész népben csak keveseket lehetett volna találni, akik elég erősek lettek volna ellenállni. Joggal hihetjük, hogy ezek a lármázók azokat akarták megtámadni, akiket mindenki másnál bátrabbnak és következetesebbeknek tartottak, s meg akarták fosztani őket attól a tisztességtől, melyet nem voltak képesek elviselni, hogy birtokoltak. Felmerülhet a kérdés: miért kímélték Dánielt, hiszen ő sem ment volna bele soha, hogy a király által felállítani parancsolt szobor imádatát színlelje? Egy időre békén kellett hagyniuk Dánielt, mert tudták, hogy a király a kegyeibe fogadta, de a másik hárommal szemben azért vádaskodtak, mert tudták, hogy sokkal kisebb erőfeszítéssel el lehet őket nyomni. Úgy vélem, ennél a ravaszságnál azért nem említették Dániel nevét a másik hárommal, nehogy az iránta megnyilvánuló kegy enyhítse a király haragját. S hozzáteszi a kiáltást: *Király! örökké élj!* Akkoriban ez megszokott üdvözlésforma volt. *Te, oh király!* – olyan hangsúlyos, mintha ezt mondták volna: „Királyi tekintélyeddel adtad ki ezt a rendeletet, *hogy minden ember, mihelyt meghallja a kürtnek, sípnek, cziterának, hárfának, lantnak, dudának és mindenféle hangszernek szavát: boruljon le, és imádja az arany állóképet. Aki pedig nem borul le és nem imádja, vettessék be az égő, tüzes kemenczébe. Vannak zsidó férfiak, a kiket a babiloni tartomány gondviselésére rendeltél* – ezt gyűlöletből tették hozzá, így igyekezték bizonyítani azok hálátlanságát, akik ily magas tisztességre jutottak, de mégis megvetik a király tekintélyét, s másokat is a tiszteletlenség eme példájának követésére igyekeznek ösztönözni. Látjuk, mi módon mondták ezt a vétküket felnagyítandó. A király Babilon tartományának fölébe rendelte őket, de *ezek a férfiak... a te isteneidet nem tisztelik, és az arany állóképet, a melyet felállítottál, nem imádják.* Ez a bűnük. Látjuk, a kaldeusok az egész beszédük alatt Sidrákot, Misákot és Abednégót azzal az egyetlen bűnnel vádolják, hogy megtagadják az engedelmisséget a királyi rendelettel szemben. Nem bocsátkoznak vitába a saját vallásukat illetően, mert nem felelne meg a céljaiknak, ha megengednék bármiféle kérdés felmerülését arról az állításról, hogy vajon a legnagyobb imádat az ő isteneiket illeti-e. Ezért kihagynak mindent, amiről úgy látják, hogy nem megfelelő a számukra, s a királlyal szemben engedetlenség fegyverét ragadták meg, mert Sidrák, Misák és Abednégó nem imádták a szobrot úgy, ahogyan a királyi rendelet azt előírta.

Itt ismét látjuk, miképpen nem gondolnak a babonások annak valódi felismerésére, miképpen kell kegyesen és helyesen tisztelni Istent, hanem elhanyagolják ezt a kötelességüket, és követik a maguk vakmerőségét és gerjedelmeiket. Mivel a Szentlélek állít eléink efféle elhamarkodottságot mintegy tükröt, tanuljuk meg, hogy Isten nem fogadja el az imádatunkat, amíg nem igazsággal együtt kínáljuk. Itt az emberi tekintély teljességgel haszontalan, mert amíg nem vagyunk biztosak abban, hogy a vallásunk tetszik Istennek, addig bármit is tesznek értünk az emberek, az csak a gyengeségünket fogja majd fokozni. S bár látjuk, amint ezeket a szent embereket hálátlansággal és lázadással vádolják, mégsem kell megszomorodnunk emiatt. Azok, akik azzal rágalmaznak, azzal feddenek minket, hogy megvetjük a minket a saját tévelygéseikkel megkötni kívánó királyok rendeleteit, de amint majd idővel meglátjuk, a védekezésünk nyilvánvaló és könnyű. Egyébként úgy kell túrnunk ezt a becstelenséget a világ előtt, mintha engedetlenek és nehezen kezelhetők lennénk. Ami pedig a hálátlanságot illeti, még ha ezer gonosz ember önti is ránk a feddéseit, egy ideig

türelemmel kell hordoznunk a rágalmaikat, amíg az Úr ránk nem ragyog, mint az ártatlanságunk megerősítője. Most ez következik:

### Dániel 3:13-15

**13. Akkor Nabukodonozor nagy haraggal és felgerjedéssel meghagyá, hogy hozzák elő Sidrákot, Misákot és Abednégót; erre elhozzák a férfiakat a király elé.**

**14. Szóla Nabukodonozor, és monda nékik: Sidrák, Misák és Abednégó! Szántsándékból nem tisztelitek-é az én istenemet és nem imádjátok-é az arany állóképet, a melyet felállítottam?**

**15. Ha tehát készek vagytok: mihelyt halljátok a kürtnek, sípnek, cziterának, hárfának, lantnak, dudának és mindenféle hangszernek szavát, leboruljatok és imádjátok az állóképet, a melyet én csináltattam. De ha nem imádjátok, tüstént bevettettek az égő, tüzes kemenczébe; és kicsoda az az Isten, a ki kiszabadítson titeket az én kezeimből?**

Tunc Nebuchadnezer cum iracundia et excaescentia,<sup>188</sup> jussit adduci Sadrach, Mesach, et Abednego: viri autem illi adduxerunt coram rege.<sup>189</sup>

Loquutus est Nebuchadnezer, et dixit illis, Verumne, Sadrach, Mesach, et Abed-nego, deos meos non colitis,<sup>190</sup> et imaginem auream quam statui,<sup>191</sup> non adoratis?

Nunc ecce parati eritis,<sup>192</sup> simulac audiveritis vocem cornu, *vel, tuboe*, fistulae, citharae, sambucae, psalterii, symphoniae, et omnium instrumentorum musices, ut procidatis, et adoretis imaginem quam feci. Quoad si non adoraveritis, eadem hora projiciemini in medium fornacis ignis ardentis; et quis ille Deus qui cruat vos e manu mea?

Ez a történet világosan meggyőz minket arról, hogy miképpen törődnek a királyok csakis a maguk nagyságával a kegyesség színjátéka alatt, mikor helyet követelnek a saját isteneiknek. Nagyon csodálatos ugyanis, ahogyan Nabukodonozor sértegeti az isteneket, mintha nem is volna más hatalom a mennyben, csak amit ő elfogad. *Kicsoda az az Isten, kérdezi, a ki kiszabadítson titeket az én kezeimből?* Miért imádnak hát bármiféle istent? Egyszerűen csak az emberek megzabolázása, és a saját hatalmának megerősítése vezette anélkül, hogy a kegyesség iránti legcsekélyebb vonzalom lakozott volna az elméjében. Az elején Dániel elmondja, miképpen lobbant haragra a király. Semmi sem felháborítóbb ugyanis a királyok számára, mint azt látni, hogy a tekintélyüket megvetik. Azt akarják ugyanis, hogy mindenki engedelmeskedjen nekik még akkor is, ha a parancsuk a lehető legigazságtalanabb. Miután a király lehiggad, megkérdezi Sidrákot, Misákot és Abednégót, hogy hajlandók-e imádni az ő istenét, és az aranyszobrot? Mivel kételkedve szól hozzájuk, és választási lehetőséget kínál a szavai önuralomra utalnak. Látszólag felmenti őket minden megszegés alól, ha utóbb hajlandóak meghajolni. S nyíltan kimondja: *ha nem imádjátok, tüstént bevettettek az égő, tüzes kemenczébe*, majd szentségtörő istenkáromlásra ragadtatja el magát: egyetlen isten sem képes kimenteni a szenteket az ő kezéből!

Nabukodonozor személyében látjuk, miképpen fuvalkodnak fel a királyok a gögtől, miközben színlelnek némi kegyes buzgóságot. A valóságban ugyanis nincsen bennük semmiféle Isten iránti tisztelet, de elvárják, hogy minden ember engedelmeskedjen minden parancsuknak. Ezért, amint említettem, inkább önmagukat állítják Isten helyére, semhogy Őt vágnának imádni, és az Ő dicsőségét igyekeznének előmozdítani. Ez a jelentése az *a szobor*,

<sup>188</sup> Egyesek dühöngésnek fordítják – Kálvin.

<sup>189</sup> Meg kell értenünk őket – Kálvin.

<sup>190</sup> Vagy inkább: *az én istenemet* – Kálvin.

<sup>191</sup> Vagy, *az általam állított* – Kálvin.

<sup>192</sup> Egyesek kérdő módban fordítják: *Készen vagytok tehát?* – Kálvin.

*melyet én hoztam létre, és én alkottam.* Mintha ezt mondaná: nektek nem szabad azt fontolgatni, hogy imádjátok-e ezt a szobrot, vagy sem, a parancsaimnak elégnek kell lenni a számotokra. Szándékosan és célzatosan állítottam fel, a ti kötelességetek egyszerűen csak az, hogy nekem engedelmeskedjete. Látjuk, miképpen követeli magának a legfőbb hatalmat egy istenség fabrikálásával. Nabukodonozor itt nem állampolitikai dologgal foglalkozik, hanem azt akarja, hogy a szobrát istenként tiszteljék azét, mert ezt rendelte el, és ki is hirdette a rendeletét. Nekünk pedig mindig emlékeznünk kell a már futólag említettekre, miszerint a gőg eme példája azért van előttünk, hogy megmutassa: ne kapcsolódjunk elhamarkodottan egyetlen valláshoz sem, hanem figyeljünk oda Istenre, s az Ő tekintélyétől és parancsaitól függjünk, mert ha emberre figyelünk, a hibáink száma végtelen lesz. S jóllehet a királyok ennyire gőgösek és bőszeek, nekünk egy vezérelvünk lehet: semmi sem tetszik Istennek, csak amit az Igéjében parancsolt, s a valódi istenfélelem alapja az engedelmesség, mellyel egyedül és kizárólag Neki kell adóznunk. Az istenkáromlást illetően, az világosan alátámasztja előbbi állításomat, miszerint bármennyire is előhozakodnak a királyok a kegyesség iránti bármiféle vággyal, mégis megvetnek minden istenséget, s nem gondolnak másra, csak a saját nagyságuk felmagasztalására. Ezért Isten nevében önmaguknak igyekeznek nagyobb tiszteletet szerezni. Egyidejűleg azonban naponta akár százszor is megváltoztatják az isteneiket, mert a vallás iránti érzés ebben nem gátolja őket. A vallás tehát a földi királyoknak nem más, csak ürügy, de soha nincs az elméjükben sem tisztelet, sem félelem Isten iránt, amit ennek a világi királynak a szavai is bizonyítanak. *Kicsoda az az Isten?* – kérdezi, világos, hogy a számára Isten nem is létezik. Ha valaki azt mondaná, hogy hasonlatban beszél, mert a saját istenének dicsőségét védi, akit imádott, akkor is káromlást szól minden istenség ellen, amire a túrhetetlen arroganciája és ördögi dühe készteti. Ezzel eljutunk arra a lényegi pontra, ahol Dániel beszámol arról az állhatatosságról, mellyel Sidrák, Misák és Abednégó rendelkeztek.

## Dániel 3:16-18

**16. Felelének Sidrák, Misák és Abednégó, és mondának a királynak: Oh Nabukodonozor! Nem gondolkodunk hosszasan feleletről neked.**<sup>193</sup>

**17. Ímé, a mi Istenünk, a kit mi szolgálunk, ki tud minket szabadítani az égő, tüzes kemenczéből, és a te kezedből is, oh király, kiszabadít minket.**

**18. De ha nem tenné is, legyen tudtadra, oh király, hogy mi a te isteneidnek nem szolgálunk, és az arany állóképet, a melyet felállítottál, nem imádjuk.**

Responderunt Sadrach, Mesach, et Abednego, et dixerunt regi; Nebuchadnezer, non sumus solliciti super hoc sermone,<sup>194</sup> quid respondeamus tibi.<sup>195</sup>

Ecce est Deus noster, quem nos colimus, potens, *id est, potest*, liberare nos e fornace ignis ardentis, et e manu tua, rex eruet.

Et si non, notum sit tibi, O rex, quod deos tuos nos non colimus, et imaginem auream quam erexisti, non adorabimus.

Ebben a történetben észre kell vennünk, micsoda töretlen lelkülettel tartott ki ez a három szent ember az istenfélelemben, pedig tudták, hogy az azonnali halál fenyegeti őket. Mikor tehát ezzel a fajta halállal néztek farkasszemet, nem fordultak el az egyenes útról, hanem Isten dicsőségét a saját életüknél, sőt száz életnél is többre becsülték – akár mintha annyiszor is lehetőség nyílt volna a számukra feláldozni azt. Dániel nem számol be minden szavukról, csak azok jelentéséről, melyből a Szentlélek legyőzhetetlen hatékonysága, mely

<sup>193</sup> A Károli-fordítás szerint: *Nem szükség erre felelnünk néked.* – A ford.

<sup>194</sup> Vagy: dolog – *Kálvin*.

<sup>195</sup> Egyesek így fordítják: nem szükséges felelnünk neked ebben a dologban, és feleslegesnek tartják a ḥ betűt, amint az gyakorta felesleges is. – *Kálvin*. (Lásd 193. lábjegyzet.)

által tanítottak, kellően kiviláglik. A megtagadás ugyanis természetesen félelmetes volt, hiszen a király kimondta: *ha nem álltok készen a trombiták hangjára leborulni a szobor előtt, végetek van, s azonnal be lesztek vetve a tűzbe*. Mikor a király ekképpen mennydörgött, összereshettek volna, mint az emberek általában teszi, mert az életünk természetesen drága nekünk, s a halálfélelem minden érzékünket megragadja. Dániel azonban azért mondja el mindezeket a körülményeket, hogy biztosítson minket Isten szolgálóinak nagy bátorságáról, akiket az Ő Lelke vezetett, és akik nem engedtek semmiféle fenyegetésnek és nem adták meg magukat semmiféle rettentésnek. Ezt mondták a királynak: nincs szükségünk hosszas fontolgatásra. Mikor ugyanis azt mondják, hogy *nem gondolkodunk*, ezalatt azt értik, hogy a dolog eldőlt. Pont amiképpen Ágoston számol be Cyprianus ítéletéről,<sup>196</sup> mikor az udvaroncok arról igyekeztek meggyőzni, hogy mentse az életét, mert csak nagyon vonakodva ítélte halálra a császár. Mikor a hízelgők mindenfelől arra biztatták, hogy váltsa meg életét a kegyesség megtagadásával, ezt válaszolta: nem szabad fontolgatni az ennyire szent dolgokban! Így mondják ezek a szent emberek is, hogy *nem kezdjük el fontolgatni*, mi a megfelelő, vagy hasznos válasz, mert már eldöntöttük magunkban, hogy soha semmi okból sem térünk el Isten őszinte imádatától.

Ha jobbnak látjuk így olvasni: *Nem szükséges erre felelnünk néked*, annak ugyanaz lesz az értelme. Arra céloznak, hogy a hiába fenyegetik őket halállal, mert a lelkük legmélyén elhatározták, hogy egy jottányit sem térnek el Isten igaz és törvényes tiszteletétől. Emellett itt két okot is megadnak, amiért megtagadják a király ajánlatát. Azt mondják, Istennek elegendő hatalma és ereje van őket megszabadítani, de ha még meg is kell halniuk, az életüket sem tartják oly drágának, hogy annak megőrzése végett megtagadják Istent. Kijelentik tehát, hogy készek meghalni, ha a király továbbra is rájuk akarja kényszeríteni az akaratát a szobor imáadását illetően. Ez az igeszakasz tehát méltó a legnagyobb figyelemre. Először is meg kell figyelni a választ – mikor ugyanis az emberek arra csábítanak, hogy tagadjuk meg az igaz Istent, be kell csuknunk a füleinket és el kell utasítanunk minden fontolgatást. Már akkor szörnyen megsértettük ugyanis Istent, mikor felmerült bennünk az Ő tiszteletének tisztaságától történő eltérés lehetősége bármiféle indítatásból, vagy okból. S én szívből kívánom mindenkinek, hogy ezt betartsa! Milyen kiváló és szembeszökő Isten dicsősége, s mennyire engedelmeskednie kellene neki mindennek, mikor fellép a csökkenésének, vagy elhomályosodásának veszélye! Napjainkban azonban ez a megtévesztés tömegeket csap be, mivel törvényesnek vélik arról vitatkozni, hogy vajon megengedhető-e egy ideig eltérni az Isten igazi tiszteletétől, ha ennek bármiféle haszna bukkan fel az ellenoldalon. Pont ahogyan manapság látjuk, miképpen keltik a látszatot a képmutatók – akikkel tele van a világ – amivel a bűnösségüket leplezik, mikor vagy bálványokat imádnak az istentelenekkel, vagy a valódi kegyességet tagadják néha nyíltan, néha pedig kerülő úton. „Ő, mi történhet? – kérdezheti közülük valaki, – és mi értéke van az állhatatosságnak? Némi kézzelfogható előnyét látom annak, ha kissé színlelek, s nem árulom el, hogy ki vagyok. A naivitás nemcsak személyesen a számomra ártalmas, hanem az engem körülvevők számára is! Ha a király mellett nincs senki, aki megpróbálja lecsillapítani a haragját, a gonoszok utat engednek a szeszélyeiknek, és a nagyobb szabadosságuk szélsőséges kegyetlenségbe torkollik. Jobb tehát, ha vannak valamiféle közvetítők, akik megfigyelik, ha a gonoszok bármit tervezgetnek. Ők, ha nem is nyíltan, de leplezetten képesek elfordítani a haragot a kegyesek fejéről.” S úgy vélik, efféle gondolkodással képesek Istent kielégíteni. Mintha Sidráknak, Misáknak és Abednégónak nem lett volna meg ugyanaz a mentsége, mintha az alábbi gondolat nem futott volna végig az elméjükön: „Íme, van némi hatalmunk a testvéreink javára. Micsoda barbársággal, micsoda kegyetlenséggel fognak bánni velük, ha az általuk gyakorolt vallás ellenségei lépnek a helyünkre! Mert akkor minden tőlük telhetőt megtesznek a nemzetségünk, valamint a

---

<sup>196</sup> Cyprianust Valerianus rendeletére végezték ki i. sz. 258-ban. Lásd Eusebius, *Eccl. Hist.*, 7. kötet, 10. fejezet.

kegyesség emlékezetének legyőzése és eltörlése végett. Nem jobb hát, ha egy ideig engedünk a zsarnokságnak és a király erőszakos rendeletének, nehogy a helyünk üres maradjon, amit aztán lépésről lépésre elfoglal az a dühödt akarat, amely végleg megsemmisíti a már most is a végsőkéig elnyomott, szerencsétlen nemzetünket?” Sidrák, Misák és Abednégó, azt mondom, összeszedegethették volna mindezeket az ürügyeket és mentségeket a hitszegésük mentegetése végett, ha térdet hajtottak volna az aranyszobor előtt, a veszély elkerülése érdekében, de nem tették. Ezért, amint már mondtam, Isten teljes mértékben megőrzi a jogait, mikor az Ő tiszteletét a legcsekélyebb kétely nélkül tartjuk fenn, és teljesen meg vagyunk arról győződve, hogy semmi sincs olyan fontos, ami törvényessé és jogossá tenné az eltérést attól a gyakorlattól, amit az Ő Ígéje követel meg és vár el.

Egészen véve azt a kegyeseket az istentiszteletben megerősíteni hivatott biztonságot állítja itt szembe azokkal a kacskaringós és téves tanácsokkal, melyeket egyesek elfogadnak, így a túlélés kedvéért még az életet is feláldozzák, amint azt még a világi költők is kijelentik. Mert mi más haszna van az életnek, mint Isten dicsőségének szolgálata? S ha elveszítjük az életnek ezt a tárgyát magának az életnek (túlélésnek) a kedvéért, azaz arra vágyva, hogy teljesen e világ szerint éljünk, akkor az életnek magát a célját veszítjük el! Dániel tehát azt az egyszerűséget állítja szembe a képmutatók által kiagyalt a gonoszságuk leplezésére minden mentséggel, aminek Isten minden gyermekét jellemeznie kell. Sidrák, Misák és Abednégó ugyanis ezt mondják: *mi nem aggodalmaskodunk*. S miért nem? Mivel már elhatároztuk, hogy Isten dicsősége többet jelent ezer életnél, és ezer érzelm kielégítésénél is. Ezért mikor ez a nemesszívűség felvirágzik, minden kétely szertefoszlik. Akiknek pedig veszélyt kell vállalniuk az igazságért tett bizonyosságuk miatt, soha nem kell aggódniuk, mert amint már mondtam, az ő füleik zárva vannak a Sátán minden csábítása előtt. Mikor pedig hozzáteszik: *Isten elegendő hatalommal rendelkezik a megtartásunkhoz, de ha nem tenné is, akkor is készek vagyunk meghalni*, azzal arra mutatnak, aminek minden megpróbáltatás fölé kell emelni az elméinket, nevezetesen életünk értékességére Isten szemében, mert Ő képes megszabadítani, ha úgy akarja. Mivel tehát elegendő védelmünk van Istenben, ne gondolkodjunk az életünk megőrzésének semmiféle módszeréről, hanem inkább bízzuk magunkat teljesen az Ő oltalmára, s vessük Őrá minden gondunkat. Ami pedig a második mondatot illeti, meg kell jegyeznünk: ha az Úr a saját dicsőségét a mi halálunk által akarja felnagyítani, akkor ezt törvényes áldozatként kell Neki felkínálnunk, mert az őszinte istenfélelem nem virágzik a szívünkben mindaddig, amíg elménk nem áll készen állandóan ennek az áldozatnak a meghozatalára. Ezeket akartam futólag megemlíteni, holnap pedig Isten segítségével részleteiben is elmagyarázom.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mivel látjuk, hogy az istenteleneket mindig oly ellenállhatatlan erősséggel ragadják el a tisztátalan vágyaik, s annyira felfuvalkodnak a gőgtől, hogy mi igazi alázatot tanulhassunk, s úgy vessük alá magunkat Neked, hogy mindig a Te Ígédőtől függjünk, és mindig ügyeljünk a Te utasításaidra. Mikor megtanultuk, miféle istentisztelet tetszik Neked, hadd tartsunk ki abban állandóan mindvégig. Soha ne mozdítson ki minket a helyzetünkből, és ne térítsen le utunkról semmiféle fenyegetés, veszély, vagy erőszak, hanem a Te Ígéd iránti kitartó engedelmisséggel mutatkozhassunk eleveneknek és engedelmeseknek, míg végül fiaiddá fogadsz, és összegyűjtesz abban a mennyei örökségben, amit Krisztus, a Te Fiad össze tagja számára elkészítettél. Ámen.

## Tizenötödik előadás

Tegnap láttuk, hogy Sidrák, Misák és Abednégó állhatatossága ezen a két okon alapult: (1) Abbéli biztos meggyőződésükön, hogy Isten az életük védelmezője és kimenti őket ebből a halálos veszélyből a hatalmával, amennyiben az hasznos. (2) Abbéli elhatározásukon, hogy inkább bátran és félelem nélkül meghalnak, ha Isten megkívánja tőlük ennek az áldozatnak a felajánlását. Amit Dániel erről a három emberről mond el, az valamennyiünkre vonatkozik. Ebből pedig az alábbi általános tanítást származtathatjuk. Mikor az igazság kedvéért kerülünk közvetlen veszélyhelyzetbe, meg kell tanulnunk életünket Isten kezébe helyezni, majd bátran és félelem nélkül felkészülni a halálra. Az első dolgot illetően a tapasztalat tanítja nekünk, milyen sokan elfordulnak Istentől, s a hit gyakorlásától, mivel nem biztosak Isten szabadító hatalmában. Valamennyiünk vonatkozásában elmondhatjuk ezt az igazságot: Isten gondoskodik rólunk mert életünk az Ő kezében van és az Ő akaratán múlik. Száz közül azonban talán egy véste a szívében mélyen és szilárdan ezt az igazságot, hisz mindenki a saját maga útját járja életének védelmében úgy, mintha nem is lenne hatóerő Istenben. Ezért annak sikerült némi előrelépésre szert tennie Isten Ígétében, aki megtanulta életét Isten gondoskodására bízni, és biztonságban érzi magát az Ő oltalmában. Ha ugyanis eddig eljutott, akkor kerülhet százszor is veszélybe, mégsem fog vonakodni soha, valahányszor csak elhívást kap. Ez az egyetlen érzés megszabadítja őt minden félelemtől és reszketéstől, mert Isten képes a szolgálait ezer halálból is kimenteni, amint azt a zsoltárokból is olvassuk (Zsolt68:21). A halál dolga az Ő hatalmában áll. A halál ugyanis látszólag mindent felemészt, Isten azonban tetszése szerint bárkit kiragad abból az örvényből. Ezért ennek a meggyőződésnek kell serkentenie minket szilárd és kikezdehetetlen állhatatosságra. Szükséges ugyanis, hogy akik életük és biztonságuk egész gondját így Istenre bízzák, azoknak teljesen tudatában és kétségtelenül biztosaknak kell lenniük abban, hogy Isten megvédelmezi a jó ügyet. S ezt fejezik ki Sidrák, Misák és Abednégó szavai is: *Ímé, a mi Istenünk, a kit mi szolgálunk*. Mikor Isten imádatával hozakodnak elő, bizonyosságot tesznek a támogatásuk biztos mivoltáról. Nem vállalnak semmit elhamarkodottan, hanem az igaz Isten tisztelői, és a kegyesség védelmében munkálkodnak. Ez ugyanis a különbség a mártírok és a gonosztevők között, akik gyakran az örültségük miatt kénytelenek elszenvedni a büntetést, mert mindent megkíséreltek fel forgatni. Valóban látjuk, hogy a többség a saját türelmetlensége miatt hanyódik. Ha pedig büntetést kell elszenvedniük, azért nem szabad őket Isten mártírjai közé sorolni, mert amint Ágoston mondja, mártírrá a maga ügye, és nem a maga büntetése miatt válik valaki. Ebből származik a szavak súlya, mikor ez a három ember bizonyosságot tesz az Isten iránti tiszteletükről, mert ezen a módon dicsekednek az erejükkel, mellyel nem elhamarkodottan szállnak szembe a közvetlen veszéllyel, hanem csak amennyire Isten biztos tisztelete támogatja őket. Rátérek a második dologra.

*De ha nem tenné is, legyen tudodra, oh király, hogy mi a te isteneidnek nem szolgálunk.* Először is azt mondtam, hogy készen kell állnunk szembeszállni bármiféle konfliktussal, odaszánni életünket az Ő szolgálatára, engedelmeskedni akaratának és kezének, valamint felügyelete védelmének. E földi és halványodó élet vágyának azonban nem kellene megragadnia és akadályoznia minket az igazság szabad és őszinte megvallásában. Isten dicsőségének ugyanis száz életnél is drágábbnak kell lennie. Ezért nem lehetünk Isten bizonyágtevői, míg félre nem tesszük ezen életünk minden vágyát, s legalábbis többre tartjuk azoknál Isten dicsőségét. Emellett azt is meg kell jegyeznünk, hogy ezt lehetetlenség megtenni a minket magához vonzó jobb élet reménysége nélkül. Amikor ugyanis semmiféle mennyei örökség ígérete sincs belevésve a szívünkbe, soha nem szakadunk el ettől a világtól. Természetes módon vágyunk a létezésre, s ez az érzés nem törölhető el, amíg a hit felül nem kerekedik rajta, amiképpen Pál mondja: nem kívánunk levetköztetni, hanem felöltöztetni

(2Kor5:4). Pál megvallja, hogy az emberek természetes módon nem indíthatók fel a világból történő eltávozás utáni vágyakozásra, hacsak, mint mondtuk, nem a hit ereje által. Mikor azonban megértjük, hogy a mi örökségünk a mennyben van, a Földön pedig idegenek vagyunk, akkor letesszük a jelen élethez való ragaszkodást, ami túlságosan is jellemző ránk. Ez a két dolog készíti fel tehát Isten fiait a mártíromságra, s törli el a vonakodást attól, hogy életüket áldozatul kínálják Istennek. *Először*, ha meg vannak arról győződve, hogy Isten az életük védelmezője, s biztosan megszabadítja őket, ha szükségessé válik, *másodszor*, mikor a világ felett élnek, és az örök élet reménységére törekednek a mennyben, miközben készek megtagadni a világot. Ezt a nemesszívűséget kell meglátunk a szavaikban, mikor ezt mondják: *legyen tudtadra, oh király, hogy mi a te isteneidnek nem szolgálunk, és az arany állóképet, a melyet felállítottál, nem imádjuk*. Itt közvetve azzal vádolják a királyt, hogy túl sokat követel magának, s azt akarja, hogy a vallás az ő akaratától függően álljon, vagy bukjon. *Te állítottátál szobrot*, de a tekintélyed jelentéktelen a számunkra, mert tudjuk, hogy kitalált istenség az, amelynek a képmását velünk imádtatni akarod. Az Isten, Akit mi imádunk, kijelentette Magát nekünk, s tudjuk, hogy Ő ég és föld Teremtője, Aki megváltotta atyáinkat Egyiptomból, és a büntetésünket is elrendelte, száműzetésbe kényszerítvén minket. Mivel tehát szilárd alapunk van a hitünk számára, ezért a te isteneidet és hatalmatodat haszontalannak tekintjük. Ezután ezt olvassuk:

## Dániel 3:19-20

**19. Akkor Nabukodonozor eltelék haraggal, és az ő orczájának színe elváltozék Sidrák, Misák és Abednégó ellen; azért szóla, és meghagyá, hogy fűtsék be a kemenczét hétszerte inkább, mint szokták vala befűteni.**

**20. És meghagyá a legerősebb férfiaknak az ő seregében, hogy kötözzék meg Sidrákot, Misákot és Abednégót, és vessék őket az égő, tüzes kemenczébe.**

Tunc Nebuchadnezer repletus fuit iracundia, et forma faciei ejus mutata fuit<sup>197</sup> erga Sadrach, Mesach, et Abednego: loquutus est, jussit, *vel, edixit*, accendi fornacem uno septies, *hoc est, septuplo*, magis; quam solebat accendi.

Et viris praestantibus robore, *vel, robustis virtute*, qui erant in ejus satellitio<sup>198</sup> mandavit ut vincirent Sadrach, Mesach, et Abednego, ut Projicerent illos in fornacem ignis ardentis.

Itt első ránézésre Isten elhagyni látszik a szolgálait, mivel nyíltan nem támogatja őket. A király elrendeli, hogy vessék őket bele a tüzes kemencébe, és látszólag nincsen segítségük. Ez a hűségük élő, és figyelemre méltóan erőteljes bizonyítéka volt. Készek voltak azonban, amint láttuk, bármit eltűrni. Ezek a bátor válaszok nemcsak az Isten azonnali segítségébe vetett hitükből származtak, hanem abból is, hogy elszánták magukat a halálra, mert a jobb élet foglalta el a gondolataikat, így akarattal áldozták fel a jelenvaló életet. Ezért nem rettentek meg a király eme rettenetes parancsától, hanem tovább járták útjukat, félelem nélkül alávetvén magukat a halálnak Isten tiszteletéért. Harmadik út nem nyílt a számukra, mikor elébük adatott, hogy vagy meghalnak, vagy elszakadnak az igaz Istentől. Ezzel a példával arra tanít, hogy elmélkedjünk a halhatatlan életünkön a könnyebbség idején, így ha Istennek tetszik, ne vonakodjunk felfedni a lelkünket az igaz hit megvallásával. Olyan félénkek vagyunk ugyanis, hogy mikor megpróbáltatások érnek, eltelünk félelemmel és ernyedtséggel,

<sup>197</sup> A צֶלֶם, *tzelem* itt az előzőtől eltérő értelemben szerepel, mert Dániel néha „képmás”, itt viszont a király „arca”, vagy „ábrázata” jelentéssel használja, ami elváltozott. – *Kálvin*.

<sup>198</sup> Az itt „kísérő”, vagy „szolga” értelemben használt חֵיל, *hil* tulajdonképpen „hadsereget” jelent, mivel azonban a király nem háborúzik, ezért kétségtelenül „kísérő” a jelentése, azaz kiválasztotta a legerősebb kísérőit. – *Kálvin*.



mikor pedig semmi sem szorongat minket, hamis biztonságérzetbe ringatjuk magunkat. Mikor könnyebbségünk van, elmélkedjünk a jövőbeli életen, hogy ez a világ olcsóvá váljon a számunkra, s felkészüljünk akár a vérünk kiontására is az igazságért. Ez a történet pedig nemcsak egyszerűen azért került elénk, hogy e három szent ember bátorságának bámulatára és ünneplésére késztesse, hanem az állhatatosságukat is követendő példaként állítja elénk.

Nabukodonozort illetően Dániel itt megmutatja mintegy tükörben a királyok gögjét és dölyfösségét, ami akkor támad bennünk, ha látják, hogy a rendeleteiknek nem engedelmessé válnak. Bizonyos, hogy még a vas-elmének is meg kellene lágyulnia a választól, hallván, hogy Sidrák, Misák és Abednégó odaszánják életüket Istennek. Mikor azonban a király meghallotta, hogy még a halálos fenyegetés sem tántorította őket el a hűségtől, attól csak fokozódott a haragja. Ezt a dühöt vizsgálva számításba kell vennünk a Sátán ama hatalmát, amivel megragadja és elfoglalja az emberek elméjét. Semmi mérsékeltség sincs ugyanis bennük, még ha mutatják is az erények nagy, és figyelemre méltó reménységét, mert amint láttuk, Nabukodonozor is rendelkezett megannyi erénnyel, de miután a Sátán hergelte, nem látunk mást benne, csak kegyetlenséget és barbárságot. De emlékezzünk arra is, mennyire tetszik Istennek az állhatatosságunk, még ha az nem is terem azonnali gyümölcsöt a világ előtt. Sokan merülnek ugyanis gyönyörökbe azt képzelvén, hogy elhamarkodott dolog lenne halálra adni magukat minden kézzelfogható haszon nélkül. S ezzel az ürüggyel mentegetik magukat, amiért nem harcolnak bátrabban Isten dicsőségéért, azt feltételezve, hogy a munkájuk haszontalan, ezzel pedig a haláluk is gyümölcstelen lesz. De hallottuk, mint jelentett ki Krisztus, nevezetesen hogy mikor a mennyei tanítás bizonyosságáért halunk meg, jóllehet a nemzetség, mely előtt Isten nevéért teszünk bizonyosságot, parázna és romlott, még meg is keményedik az állhatatosságunk által (Mt5:11, Mt10:32, Mk8:38). S azért kerül elénk ez a példa ezzel a három szent emberrel, mert noha Nabukodonozor csak még nagyobb haragra lobbant a megváltásuk szabadsága miatt, az a szabadság azonban tetszett az Istennek, mert akkor sem tértek el tőle, mikor még nem látták az állhatatosságuk gyümölcsét. A próféta a külső körülményekről is beszámol a király dühének jelzése végett: *meghagyá, hogy fűtsék be a kemenczét hétszerte inkább, mint szokták vala befűteni, és meghagyá a legerősebb férfiaknak az ő seregében, hogy kötözzék meg Sidrákot, Misákot és Abednégót, és vessék őket az égő, tüzes kemenczébe.*

Az eredményből azonban nagyon nyilvánvaló, hogy ez nem Isten titkos indíttatása nélkül történt, mert az ördög néha kétségbe von csodákat, amíg minden kétely el nem töröltetik azokkal kapcsolatosan. Mivel tehát a király hétszerte erősebben rendelte befűteni a kemencét a szokásosnál, majd utána a legerősebb szolgáit választotta ki és parancsolta meg nekik, hogy kövessék, Isten a szolgálóinak megszabadításával törölt el minden kételyt, mert a világosság világosabban emelkedik ki a sötétségből, mikor a Sátán is megkísérli azt kioltani. Így szokott Isten csalódást okozni az istentelenekeknek, s minél istentelenebbek azok az Ő dicsőségével szembeállván, az annál látványosabbá teszi az Ő tiszteletét és tanítását. Hasonlóképpen festi le Dániel mint egy képben, miképpen ment el Nabukodonozor király minden mellett, mikor félelmet akart kelteni minden zsidó elméjében ezzel a kegyetlen büntetéssel. Ám mégsem lett más eredménye a tervének, mint Isten hatalmának és a szolgálóinak nyújtott kegyelmének a még világosabb megmutatkozása. Most ez következik:

### **Dániel 3:21-23**

**21. Erre ezek a férfiak alsó ruhástul, köntösöstül, palástostul és egyéb öltönyöstül megkötöztettek, és az égő, tüzes kemenczébe vették.**

**22. A miatt azonban, hogy a király parancsolata szigorú volt és a kemence rendkívül izzó vala: azokat a férfiakat, a kik Sidrákot, Misákot és Abednégót felvitték, megölé a tűznek lángja.**

### 23. Az a három férfiú pedig: Sidrák, Misák és Abednégó, az égő, tüzes kemencébe esék megkötözve.

Tunc viri illi vincti sunt, *vel, ligati*, in suis chlamydis,<sup>199</sup> et cum tiaris suis:<sup>200</sup> in vestitu suo: et projecti sunt in fornacem ignis ardentis.

Propterea quod urgebat, *vel, festinabat, ud verbum* praeceptum regis, et fornacem vehementer jusserat accendi, viros illos qui extulerant Sadrach, Mesach, et Abed-nego occidit t kavilla, *alii vertunt fammam*, ignis.

Et viri illi tres Sadrach, Mesach et Abednego ceciderant in medium fornacis ignis,<sup>201</sup> ardentis vincti.

Dániel itt beszámol a csodáról, mellyel Isten megszabadította a szolgáit. Ennek két része van: az első az, amikor ezek a szent emberek érintetlenül jártak fel-alá a tűzben, de a tűz megemészti azokat a kísérőket, akik a kemencébe vetik őket. A próféta szorgalmasan felsorolja mindazt, ami Isten hatalmát bizonyíthatja. Azt mondja: miután *a király parancsolata szigorú volt*, azaz, mivel a király olyan erősen rendelte el befűteni a kemencét, a lángok megemésztették a parancsot végrehajtó embereket. Jóbnál ugyanis (Jób18:5) a שביב *shebib* szikrát, vagy heves lángolást jelent. A próféta szavainak jelentése egyáltalában nem homályos mivel a tűz hevessége emésztette meg a körülötte tevékenykedőket, míg Sidrák, Misák és Abednégó keresztülmentek a kemencén a tűzben és a lángban. Őket nem bántotta a lángok hevessége, mintha a próféta ezt mondta volna: a király szolgáit már maga a füst is megemésztette, ám a tűz a legcsekélyebb hatással sem volt Isten szolgálóira. Annak kimondásával, hogy *a kemencébe estek*, azt fejezi ki, hogy nem tudtak magukon segíteni, vagy megpróbálni elmenekülni, hisz hozzáteszi: *megkötözve*. Ez természetesen először is megfojthatta volna őket, már amennyiben nem égtek volna meg azonnal, ám sértetlenek maradtak, és szabadon sétáltak a kemencében. Látjuk, mennyire látványos volt Isten hatalma, amit a Sátán semmiféle hamissága sem volt képes elhomályosítani. Azután pedig, mikor a tűz, vagy a heves szikrák megemésztik a szolgálókat, az is Isten cselekedetének bizonyul. A történet vége pedig a három szent ember megmaradása, ami oly meglepően múlja felül a várakozásukat.

Ez a példa azért kerül elénk, hogy megmutassa: semmi sem lehet biztonságosabb, mint Istent megtenni életünk őrének és védelmezőjének. Nem várhatjuk ugyanis, hogy minden veszélyből megmenekülünk azért, mert ez a három szent ember megszabadult. Akkor kell remélnünk a megszabadulást a haláltól, ha az hasznos, de mégsem szabad vonakodni attól, hogy félelem nélkül szálljunk vele szembe, ha Istennek úgy tetszik. Ebből a történetből azonban Isten védelmének elégséges mivoltát kell meglátnunk, amennyiben meg akarja hosszabbítani az életünket, hisz tudjuk, hogy az éleztünk drága Neki, s teljes mértékben a hatalmában áll vagy kiragadni a veszélyből, vagy elszólítani egy jobb létezésbe az Ő jótetszése szerint. Ennek példáját látjuk Péternél, mert az egyik napon kikerült a börtönből, másik napon pedig halálra adatott. Még akkor is kimutatta Isten a gondoskodását a szolgájának életében, ha végül elszenvedte a halált. De miért? Mert befejezte földi pályafutását. Ezért valahányszor csak tetszik Istennek, beveti a hatalmát és megtart minket, ha viszont egyenesen a halálba vezet, akkor meg kell lennünk győződve róla, hogy a legjobb meghalunk, és kárunkra lenne bármennyivel is tovább élni. Ez a lényege a tanításnak, melyet ebből a történetből kaphatunk. Most pedig ez következik:

<sup>199</sup> Egyesek szandálnak, vagy cipőnek fordítják, de a többség a második főnevet nadrágnak veszi. Nem kell azonban túl sokat foglalkoznunk a szavak jelentésével, elég, ha magát a dolgot megértjük. – *Kálvin*.

<sup>200</sup> Tudjuk, hogy a keletiek akkor turbánt viseltek, ahogyan ma is teszik, mert feltekerik a fejükre, s bár nem látunk manapság sokszor effélét, a török öltözképet ismerjük. Ezért szerepel itt az általános megnevezés. – *Kálvin*.

<sup>201</sup> Azaz, a tüzes kemencén belül – *Kálvin*.

## Dániel 3:24-25

**24. Akkor Nabukodonozor király megijedt és sietve felkele, szóla és monda az ő tanácsosainak: Nem három férfiút veténk-e a tűz közepébe megkötözve? Felelének és mondának a királynak: Bizonyára, oh király!**

**25. Felele, és monda: Ímé, négy férfiút látok szabadon járni a tűz közepében, és semmi sérelem sincs bennök, és a negyediknek ábrázata olyan, mint valami istenek-fiáé.**

Tunc Nebuchadnezer rex contremuit,<sup>202</sup> et surrexit in festinatione, *celeriter*: loquutus est, et dixit consiliariis suis:<sup>203</sup> An non viros tres projecimus in fornacem ligatos? *vinctos*. Responderunt, et dixerunt regi, Vere, rex.

Respondit, et dixit, Atqui ego video viros quatuor solutos, ambulantes in igne, et nulla noxa in ipsis est: et facies quarti similis est filio Dei.

Itt Dániel azt mondja el, miképpen mutatkozott meg Isten hatalma az istenteleneknek – mind a királynak, mind az udvaroncainak, akik összeszövetkeztek ezeknek a szent embereknek a halálára. Azt mondja: *a király megijedt* a csoda láttán, mert Isten gyakran kényszeríti az istentelet a hatalmának elismerésére, sőt, mikor eltompulnak, és minden érzékszervük is megkeményedik, akkor is kénytelenek megérezni Isten hatalmát, akár akarják, akár nem. Dániel megmutatja, miképpen történt ez Nabukodonozor királlyal. Azt mondja: *megijedt és sietve felkele, szóla és monda az ő tanácsosainak: Nem három férfiút veténk-e a tűz közepébe megkötözve?* Mikor pedig amazok azt mondták: *Bizonyára, oh király!* – Nabukodonozor kétségtelenül isteni impulzus és titkos ösztönzés folytán volt kénytelen megkérdezni a társait, hogy ezt választ csikarja ki belőlük. Nabukodonozor ugyanis nyugodtan odamehetett volna a kemencéhez, de Isten ezt a választ az ellenségeitől akarta hallani, hogy mind azok, mind a király ismerjék el Sidrák, Misák és Abednégó megmenekülését nem földi közvetítőtől, hanem Isten bámulatos és rendkívüli hatalmától származónak. Itt megemlíthetjük, miképpen váltak az istentelenek Isten hatalmának tanúivá: nem szándékosan, hanem mert Isten helyezte a király szájába ezt a kérdést, azonkívül nem engedte, hogy elmeneküljön az igazság elől, vagy megmásítsa azt. De, mondja Nabukodonozor, *négy férfiút látok szabadon járni a tűz közepében, és semmi sérelem sincs bennök, és a negyediknek ábrázata olyan, mint valami istenek-fiáé.* Kétség sem férhet hozzá, hogy Isten küldte el az egyik angyalát, hogy jelenlétével támogassa a szentek elméit, nehogy elcsüggedjenek. Hisz valóban félelmetes látvány volt látni az izzó kemencét, majd belevettetni abba. S azzal a vigasztalással akarta Isten csillapítani az aggodalmaikat, s enyhíteni bánatukat, hogy egy angyalt adott melléjük társul. Tudjuk, miképpen küldetett sok angyal egyetlen emberhez, amiképpen Elizeusról olvassuk (2Kir6:15). S ez az általános szabály: *az ő angyalainak parancsolt felőled, hogy őrizzenek téged minden útdban,* és az *Úr angyala táborot jár az őt félők körül* (Zsolt91:11 és Zsolt34:8). Ez valóban főleg Krisztusban teljesedett be, de kiterjedt az egyház egész testületére és minden tagjára, mert Istennek megvannak a saját seregei, akik készek mindig szolgálni Őt. De ismét olvassuk, miképpen küldetett angyal néha az egész nemzethez. Istennek valóban nincs szüksége az angyalaira, mikor a közreműködésüket veszi igénybe a gyengeségeinkhez leereszkedve. S mikor nem ismerjük el oly hatalmasnak az erejét, mint kellene, akkor angyalai közvetítésével törli el a kételyeinket, amint már említettük. Egyetlen angyal küldetett ehhez a három emberhez, akit Nabukodonozor az istenek fiának nevez. Nem azért, mert Krisztusnak vélte, hanem az emberek közötti általános vélekedés alapján gondolkodott, mely szerint az angyalok Isten fiai,

<sup>202</sup> Vagy, megrettent – Kálvin.

<sup>203</sup> Egyesek így fordítják: *az ő társainak*, s a szó származtatható mind a *consilium*, mind a *consuetudo* szavakból. Ezért jelentheti azokat az embereket, akik körülvették a királyt, de nem sokkal később már tanácsosokat jelent, ezért nincs szükség a változtatásra. – Kálvin.

ugyanis valamekkora isteni mivolt tündökölt bennük. Ezért nevezik általában istenek fiainak az angyalokat. Ennek az általános szokásnak megfelelően mondja Nabukodonozor, hogy *a negyediknek ábrázata olyan, mint valami istenek-fiáé*. Ő ugyanis nem volt képes megismerni Isten egyszülött Fiát, mert ahogyan azt láttuk, mert oly sok romlott tévelygés vakította el. Ha pedig valaki azt mondaná, hogy ez elragadtatás volt, az erőltetett és rideg lenne. Nekünk elegendő lesz egyszerűen csak azt feltételezni, hogy Nabukodonozor a megszokott módon beszélt, mikor egy angyal küldetett ehhez a három emberhez, mert amint már mondtuk, megszokott volt az angyalokat Isten fiainak nevezni. A Szentírás is beszél így (Zsolt89:7), de Isten soha nem engedte az igazságot annyira eltemetődni a világban, hogy ne maradjon a szilárd tanításnak valamiféle magva, legalábbis bizonyoságként az istenteleneknek, ami aztán még menthetlenebbé teszi őket. Erről majd hosszabban is beszélünk a soron következő előadásban.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mert életünk csak egy pillanat, sőt csak hiábavalóság és füst, hogy megtanuljuk minden gondunkat Te reád vetni, és úgy függeni Tőled, hogy ne kételkedjünk Benned, mint a megszabadítónkban minden közvetlen veszélytől, valahányszor csak az a javunkra válik. Taníts meg minket elhanyagolni és megvetni az életünket, különösen a te dicsőséged bizonyosságának kedvéért, s álljunk készen azonnal távozni, ha elszólítasz bennünket ebből a világból. Szilárduljon meg az örök élet reménysége a szívünkben úgy, hogy akarjuk elhagyni ezt a világot, és egész elménkkel törekedjünk arra az áldott örökkévalóságra, melyről Te tettél bizonyosságot, hogy az el van téve a számunkra a mennyben az evangéliumon keresztül, s melyet a Te egyszülött Fiad szerzett meg a számunkra az Ő vére árán. Ámen.

## Tizenhatodik előadás

### Dániel 3:26

**26. Nabukodonozor ekkor az égő, tüzes kemence szájához járula, és szóla és monda: Sidrák, Misák és Abednégó, a felséges Istennek szolgálai, jertek ki és jőjjetek ide! Azonnal kijövének Sidrák, Misák és Abednégó a tűz közepéből.**

Tunc accessit Nebuchadnezer ad ostium fornacis ignis ardentis: loquutus est et dixit, Sadrach, Mesach, et Abednego servi Dei excelsi, egredimini, et venite. Tunc egressi sunt Sadrach, Mesach, et Abednego e medio ignis.

Itt egy hirtelen változást ír le ennek a kegyetlen és büszke királynak a viselkedésében. Már láttuk, milyen magabiztosan igyekezett kikényszeríteni Isten szolgálóiból az imádatot, mikor azonban látta, hogy nem engedelmeskednek a parancsának, milyen hatalmas dühre gerjedt ellenük. Dániel most megmutatja, milyen rövid idő alatt tört le a gőgje és csillapodott le a kegyetlensége, de meg kell jegyezni: a király nem változott meg annyira, hogy beállítottsága, vagy szokásai is megváltoztak volna. Mikor ugyanis megérintette a csoda, megadta Istennek a dicsőséget, de csak egy pillanatig, s nem tért vissza a bölcsességhez. Nem vonhatunk le mélyenszántó következtetéseket az efféle példákból, amiképpen sokan ítélnék meg másokat egyetlen cselekedetből. Még Isten legkeményebb megvetői is engedhetnek Neki rövid ideig, s nem pusztán azért, mert az emberek előtt színlelnek, hanem valódi komolysággal, mivel Isten kényszeríti őket erre a hatalmával, közben azonban a szívükben megmarad a gőgjük és a vadságuk. Ilyen volt hát Nabukodonozor király átalakulása is. Mikor megdöbbsent a csodától, többé nem volt képes ellenállni a Mindenhatónak, de amint majd látjuk, mégis következetlen maradt. Azt is megemlíthetjük, hogy az Isten Lelke által újjá nem született istentelenek gyakran kénytelenek imádni Istent: ez azonban csak átmeneti, s ez az egyenletes irányzat soha nem marad fenn mindvégig az életükben. Mikor azonban Isten megújítja az övéit, akkor gondoskodik a vezetésükről is mindvégig: megleveníti őket a kitartásra, és Lelkével megerősíti őket.

Meg kell látnunk, miképpen szemlélteti Isten dicsőségét az elvetettek eme átmeneti és szertefoszló megtérése. Miután akár akarják, akár nem, egy ideig engednek Istennek, ezzel pedig az Ő hatalmát ismerik el. Isten tehát egy, az elvetettek számára semmiféle hasznot nem hozó eseményt fordít a saját dicsőségére, egyidejűleg pedig még súlyosabban bünteti őket. Nabukodonozor viselkedése ugyanis még megbocsáthatatlanabbá vált azután, hogy egyszer elismerte Izrael Istenét a legfőbb és egyedüli Istennek, de után visszacsúszott a korábbi babonáiba. Azt olvassuk tehát, hogy *szóla és monda: Sidrák, Misák és Abednégó, a felséges Istennek szolgálai, jertek ki és jőjjetek ide!* Röviddel ezelőtt a saját szobrát akarta imádatolni, s azt szerette volna, ha a saját nevét az egytelenként becsülnék meg égen-földön, mert így látta jónak. Láttuk, miképpen követelte magának a jogot arra, hogy a vallást és az istentiszteletet alávesse a saját akarátának és vágyainak. Most azonban, mintha új ember volna, Sidrákot, Misákot és Abednégót a felséges Isten szolgálóinak nevezi! Miféle hely maradt hát számára, valamint az összes kaldeus számára? Miképpen voltak képesek továbbra is imádni a kitalált isteneiket és bálványaikat, melyeket fabrikáltak maguknak? Isten azonban úgy sajtolta ki ezeket a szavakat a gőgös és kegyetlen királyból, mint mikor a bűnözőket kényszerítik kínzással annak elmondására, amit egyébként megtagadnának. Így vallotta meg Nabukodonozor Istent *Izrael felséges Istenének* úgy, mintha megkínózták volna, de nem saját magától, vagy összeszedett elmével. Amint említettem, nem tetteti ezt az emberek előtt, de elméje nem volt sem tiszta, sem tökéletes, mert az átmeneti felkavarodás állapotában fortygott. S azt is hozzá kell tenni, hogy az ösztön inkább heves volt, mintsem önkéntes.

Dániel később elmondja: a társai *kijövének a tűz közepéből*. Ezekkel a szavakkal ismét a csodát erősíti meg. Isten ugyanis képes lett volna eloltani a kemence tüzeit, de azt akarta, hogy mindenki szeme láttára égjen, s így tette még látványosabbá ennek a szabadításnak az erejét. Emellett azt is meg kell jegyeznünk: a három férfi szabadon járkált a tűz közepében, míg a király nem parancsolta nekik, hogy jöjjenek elő. Isten ugyanis nem adott ki semmiféle parancsot. Tökéletes biztonságban voltak a kemence közepén, és megelégedtek Isten pillanatnyi jótéteményével, de nem volt szabad kijönniük, míg a király hangja erre fel nem szólította őket. Mint Noé is, aki a bárkában látta, hogy abban a sírban adatott meg neki a biztonság, mégsem próbált semmit tenni, míg parancsot nem kapott rá (1Móz8:16). Dániel ezért erősíti meg, hogy a társai a király parancsának elhangzásáig nem jöttek ki a kemencéből. Végül megértették, hogy amit a királytól hallottak, az tetszett Istennek, de nem azért, mert próféta, vagy tanító lett volna, hanem mert ő rendelte el a tűzbe vetésüket. Így mikor hívja őket, abból tudták, hogy a keresztjüknek vége, s kijöhetnek a halálból az életbe.

### Dániel 3:27

**27. És egybegyűlvén a fejedelmek, helytartók és kormányzók és a király tanácsosai, nézik vala ezeket a férfiakat, hogy a tűznek semmi hatalma nem lett az ő testükön, és hogy egy hajszáluk sem égett meg, és az ő alsó ruháik meg nem változtak, és a tűz szaga sem járta át őket.**

Et congregati sunt satrapae, duces, praefecti, et consilarii regis<sup>204</sup> ad conspiciendos viros illos, quod non dominatus esset ignis corporibus eorum, et pilus capitis eorum non adustus esset, et vestibis eorum non esset mutatus, et odor ignis non pervasisset, *vel, non, penetrasset*, ad eos.<sup>205</sup>

Dániel elmondja, miképpen gyűltek össze a szatrapák a király helytartóival, előjáróival és tanácsosaival. Az egybegyűlés csak számszerűleg történt, s ha tanakodtak is bármi fontosról, mindannyian egyetértettek a dologban. Ez pedig megerősíti a csodát, mert ha valamennyien elbódultak volna, miképpen mutatkozhatott volna meg Isten nagy hatalma a vakok szemei előtt? Noha tehát nagyon döbbenet álltak ott, mégsem voltak teljesen vakok. Erre utal Dániel az *egybegyűltek* szóval. Miután megvitatták a dolgot, arra jutottak, hogy ez Isten felfoghatatlan hatalmának a példája. Ezután ennek megannyi okát is felsorolják, melyek világosan megmutatják, hogy a három embert kizárólag Isten páratlan jóakarata mentette meg. Ezt mondják: *a tűznek semmi hatalma nem lett az ő testükön, és hogy egy hajszáluk sem égett meg, és az ő alsó ruháik meg nem változtak, és a tűz szaga sem járta át őket. A szag szó kifejezőbb, mintha csak azt olvasnánk: a tűz sem járta át őket.* A tűznek ugyanis természetesen meg kell emészteni és el kell égetni mindent, amit belevetnek, mikor azonban még füstszaga sincs semminek, ami kapcsolatba került a tűzzel, a csoda még látványosabb. Most már megértjük a próféta szándékát. Egészében véve azt mutatja be, hogy a szabadítás jótéteménye nem volt csekély, mert *kijövének Sidrák, Misák és Abednégó a tűz közepéből*. Emellett ezek a szatrapák, helytartók és kormányzók Isten hatalmának a tanúivá váltak. Az ő bizonyosságuk értékesebb volt, mint ha az összes zsidó lett volna Isten eme kegyelmének szemlélője, melyet még ők is nehezen hittek el. Mivel azonban ezek az emberek világosan és bevallottan a valódi kegyesség ellenségei voltak, így elkendőzték volna a csodát, ha ez a hatalmukban állt volna. Isten azonban az akaratukkal ellentétes cselekedetre, valamint arra kényszeríti őket, hogy szemtanúi legyenek a dolognak, ezért kénytelenek lesznek megvallani

<sup>204</sup> Egyesek az utóbbit „prefektusoknak” fordítják, de tévesen, mert tulajdonképpen vagy tanácsadókat, vagy családi jó barátokat jelent, amint az sok igeversből kiviláglik. – *Kálvin*.

<sup>205</sup> Vagy, „nekik”, mert a viszonyzó vonatkozhat mind a személyükre, mind a ruházatukra, s csekély jelentősége van annak, hogy melyikre vonatkoztatjuk. – *Kálvin*.

azt, ami egyébként a legcsekélyebb mértékben sem lehet amúgy sem kétséges. Ezután ezt olvassuk:

## Dániel 3:28

**28. Szóla Nabukodonozor, és monda: Áldott ezeknek Istene, a Sidrák, Misák és Abednégó Istene, a ki küldötte az ő angyalát és kiszabadította az ő szolgáit, a kik ő benne bíztak; és a király parancsolatát megszegették és veszedelemre adták az ő testöket és nem szolgáltak és nem imádtak más istent az ő Istenökön kívül.**

Loquutus est Nebuchadnezer, et dixit, Benedictus Deus ipsorum, nempe Sadrach, Mesach, et Abed-nego, qui misit angelum suum, et eripuit, servavit, servos suos, qui confisi sunt in ipso, et verbum regis mutarunt,<sup>206</sup> et tradiderunt corpora sua, ne colerent, vel adorarent omnem deum,<sup>207</sup> praeter Deum suum.

Ez valóban nem közönséges megvallás, de maga az esemény bizonyítja, hogy Nabukodonozor hirtelen felindulásból cselekedett, az istenfélelem élő gyökere nélkül a szívében. S azért ismétlem ezt meg, hogy megmutassam: a megtérés nem egy-két cselekedetben foglaltatik, hanem a kitartásban, amiképpen Pál is mondja: „Ha Lélek szerint élünk, Lélek szerint is járjunk” (Gal5:25). Itt állhatatosságot követel az istenfélőkben, mellyel kimutathatják, hogy Isten Lelke által valóban újjászülettek. Nabukodonozor úgy ünnepelte Izrael Istenét, mint akit a lelkesedés fűt, de egyidejűleg össze is keverte a bálványait az igaz Istennel, ezért nem volt benne őszinteség. Mikor tehát az istentelenek megérik Isten hatalmát, nem mernek makacsul továbbra is szembeszegülni Neki, de ki akarják Őt engesztelni a hamis megtéréssel, anélkül, hogy természetes beállítottságukat megváltoztatnák. Azonnal arra a következtetésre jutunk tehát, hogy Nabukodonozor ugyanaz marad, még ha Isten ki is csikarta belőle ezt a megvallást: *Áldott ezeknek Istene, a Sidrák, Misák és Abednégó Istene!* Miért nem inkább úgy beszél róla, mint a saját maga Istenéről? Ez megbocsátható lenne, ha tényleg odaszánta volna magát Izrael Istenének, és megtagadta volna a korábbi babonáit. Mivel azonban nem így cselekedett, a megvallása értéktelen. Nem azért, mert azzal akarta elnyerni az emberek kegyét, vagy jó véleményét, amit mondott, hanem mert a képmutatók módjára csapta be önmagát. Sidrák, Misák és Abednégó Istenét áldottnak vallja ugyan, de ha valóban így érzett volna, akkor egyidejűleg meg kellett volnaátkoznia a bálványait, mert az egy igaz Isten dicsősége nem magasztalható fel anélkül, hogy az összes bálványt semmivé nem tennénk. Mert miképpen létezhetne Isten dicsérete anélkül, hogy kizárólag az lenne látványos? Ha bármi más istenség szemben áll Vele, akkor az Ő fensége máris a teljes homályba burkolózik. Ebből megértjük: Nabukodonozor nem ment keresztül a valódi megtérésen, mikor Izrael Istenét dicsőítette. Hozzáteszi: *a ki küldötte az ő angyalát és kiszabadította az ő szolgáit.* Dániel ezzel világosabban kimutatja a megtérés hiányát Nabukodonozornál, valamint azt, hogy nem ölelte magához Izrael Istenét, és nem imádtá Őt a szeszélyeinek határozott és teljes feladásával. S miért? Mert az istenfélelem mindig az igaz Isten ismeretén alapszik, az pedig tanulást követel. Nabukodonozor tudta, hogy Izrael Istene fenséges az Ő hatalmának megmutatkozásából, mert olyan látványban volt része, amit még ha akart volna, akkor sem vethetett volna meg. Itt azért vallja meg Izrael Istenét fenségesnek, mert a csoda tanította erre, de ez, amint arra már emlékeztettem benneteket, nem elegendő a szilárd kegyességhez, hacsak nem adunk hozzá tanítást is, melynek az első helyet kell elfoglalnia. Elismerem, hogy a csodák valóban felkészítik az embereket a hitre, de ha a csodák az Istennek az Ő Ígéből származó ismerete nélkül történnek, akkor a hit

<sup>206</sup> Áthágták, azaz megfosztották a király rendeletét a bizonyosságától és a tekintélyétől. – Kálvin.

<sup>207</sup> Vagy, nem imádtak semmi más istent. – Kálvin.

szertefoszlik, amiképpen ebből a figyelemre méltó példából is látjuk. Nabukodonozor hitét csak pillanatnyinak tartjuk, mert miközben az érzékszervei a csodára szegeződtek, ő megelégedett a látvánnyal, s nem tudakozódott Izrael Istenének a jelleméről, valamint az Ő törvényének jelentőségéről. Nem izgatta magát a Közbenjáró miatt, mert a kegyesség fő pontját hagyta figyelmen kívül, elhamarkodottan annak csak egy részét ragadta meg. Ez világosan látjuk nagyon sok világi embernél, akiket noha Isten gyakran megaláz azért, hogy könyörgésre, és arra indítsa őket, hogy Hozzá meneküljenek, ők azonban mégis zavarodottan benne maradnak a saját érzeteikben, nem tagadják meg a babonáikat, és nem törődnek az igaz istentisztelettel. Isten iránti engedelmisségünk bizonyítása végett ragaszkodnunk kell ehhez az alapelvhez: semmi sem nyeri el az Ő tetszését, ami nem hitből származik (Rm14:23). Hitre azonban semmiféle csodából, vagy az isteni hatalom semmiféle megfigyeléséből sem lehet szert tenni, mert az tanítást is megkövetel. A csodák csak a kegyességre történő felkészítésre, vagy annak megerősítésére alkalmasak, de önmagukban nem képesek az embereket elvezetni az igaz Isten imádatára. Valóban meglepő, mikor egy istentelen király mondja, hogy *angyal küldetett Istentől*. A pogány művekből kellően világos, hogy valamit mindig is tudtak az angyalokról. Ez mondhatni egyfajta előre megérzés és korábbi meggyőződés volt, mert mindenki hitte, hogy angyalok léteznek, így mindenkinek volt valami elképzelése az angyalokról, jóllehet csak részleges. Mikor nemrég Dániel elmondta, hogy a negyedik személyt a kemencében Babilon királya „az istenek fiának” nevezte, az azt jelentette, hogy Nabukodonozor valamelyest hitt az angyalokban. Most konkrétabban is kimondja: *Isten elküldte az angyalát*. Mivel az angyalok a választottaknak és a kegyeseknek nyújtanak ellátmányt, én itt csak röviden foglalkozom a témával, mert nem szoktam hosszasan időzni a közönséges szakaszokon. Elegendő a jelen igeszakaszból megmutatni, hogy az istentelenek, akik nem tanultak semmit sem Istentől, sem a kegyességről általánosságban, miképpen jutottak mégis ezeknek az alapelveknek az ismeretére abból, hogy Isten az angyalok közreműködését szokta a népe megőrzése végett igénybe venni. Emiatt mondja most Nabukodonozor: *küldötte az ő angyalát és kiszabadította az ő szolgáit*. Majd hozzáteszi: *a kik ő benne bíztak*, és ez méltó a figyelemre, mert annak okaként említi, amiért ez a három ember oly csodálatosan megőriztetek, miután minden reménységüket Istenbe vetették. Jóllehet Nabukodonozor olyan volt, mint egy fatuskó, vagy egy kő a hit tanításának vonatkozásában, Isten mégis ennek a kőnek és fatuskónak a közreműködésével akart minket tanítani, a megszegyenítéssel eltölteni, és a hitelenségünket megfeddeni, mivel képtelenek vagyunk hozzáigazítani az életünket az Ő akaratahoz, s bátran közeledni a veszélyekhez, valahányszor csak ez válik szükségessé. Ha ugyanis teljes mértékben meg vagyunk arról győződve, hogy Isten az életünk őre, akkor biztos, hogy sem fenyegetés, sem rettentés, sem maga a halál nem képes meggátolni minket abban, hogy kitartsunk a kötelességeink ellátásában. A lustaság oka azonban a bizalmatlanság, s valahányszor letérünk az egyenes útról, azzal megfosztjuk Istent az Őt megillető tisztelettől, mert visszaesőkké válunk, mert ilyenkor a hit valamelyes hiánya árulja el magát és válik szemmel láthatóvá. Tanuljuk hát meg teljesen odaszánni magunkat Istennek, ha azt akarjuk, hogy életünket az Ő keze óvja, mert Ő soha nem fog nekünk csalódást okozni, ha Benne bízunk. Látjuk, mennyire kétséges volt Sidrák, Misák és Abednégó számára a sorsuk, de a kételkedésük nem homályosította el a reménységüket és a magabiztosságokat. Ők a következő alternatívával szembesültek: Isten vagy kihoz minket a tüzes kemencéből, vagy, ha meg kell halnunk, akkor egy jobb életre őriz meg minket, és az Ő országába gyűjt. Noha nem merték elhitéteni magukkal, hogy odafigyel majd rájuk, Isten kezébe tették le, és az Ő gondviselésére bízták az életüket. Ezért joggal dicsérte meg őket Nabukodonozor, kimondván, hogy *Istenben bíztak*, továbbá *megszegték a király parancsolatát*, azaz semmivé tették, és érvénytelenítették azt, mivel nagyobb hatalommal lettek felruházva. Bárki is nyugszik meg Istenben, könnyen megveti az egész emberiséget, s mindazt, ami fenséges és magasztos ebben a világban. S ezt a szövegösszefüggést érdemes



megfigyelni, mert a hitet kell alapnak megtenni, majd ehhez kell hozzátenni a bátorságot és az állhatatosságot, amivel Sidrák, Misák és Abednégó rendelkeztek. Bárki ugyanis, aki Istenre támaszkodik, soha nem téríthető el a kötelességének ellátásától, s bármennyi akadállyal szembesüljön is, mégis fel fog emelkedni a magabiztosságának szárnyain. Aki tudja, hogy Isten az ő oldalán áll, felemelkedik az egész világ fölé, s nem fog sem csodálkozni a királyok jogarán és fejékein, sem a hatalmukat nem rettegi, hanem inkább a Föld minden vele szembeszegülő méltóságát felülmúlja, és soha nem tér le az újáról.

Ezután hozzáteszi: *veszedelemre adták az ő testöket és nem szolgáltak és nem imádtak más istent az ő Istenökön kívül.* Azt a konkrét dolgot, amit a király kénytelen volt dicsérni ebben a három emberben, manapság sokan, akik a keresztyén mivoltukkal dicsekednek, el szeretnék kerülni. Ők ugyanis úgy képzelik, hogy a hitüket eltemetik a szívükben, s nem teremnek ennek gyakorlásával semmiféle gyümölcsöt. Kétségtelen azonban, hogy Isten avégett mondatla el mindezt a prófétájával, hogy megmutassa azok megvetendő ravaszkodását, akik meg akarják fosztani Istent az Őt megillető tisztességtől, egyidejűleg pedig el akarnak bújni a tekintete elől, nehogy észrevegye a sértésüket. Az efféle emberek nem méltók arra, hogy Isten Ígéje győzze meg őket, Nabukodonozort azonban itt a mesterüknek, cenzoruknak és bírójuknak nevezi ki. S azt nagyon meg kell jegyeznünk: Nabukodonozor azért dicséri ezt a három embert, mert a sajátjukon kívül minden más isten imádatát megtagadták. Akkor miért keveri össze az istenségek nagy tömegét? Mert nem hagyott fel a tévelygésével, nem adta át magát teljesen Izrael Istenének, és nem karolta fel az Ő tiszteletét a maga tisztaságában. Miért dicsér hát másokat, akik nem utánozzák őt? Ez túlon túl megszokott dolog, mert látjuk, hogy az erényt dicsérik, de mégis halálra fagyasztják, mint például ebben az esetben, mert sokan akarnak Neki az ajkaikkal szolgálni (Juvenal, Sat. 1.). S bár itt úgy látszott: Nabukodonozor komolyan beszél, mégsem fontolta meg mit mond, mert a szavaival elvetett minden mentséget. Később ugyanis nem szinlelhetett tudatlanságot és hibát, mikor már a saját szájával is kimondta, hogy más Istent nem szabad imádni. Ezért szégyeníthet meg mindenkit, akik azt akarják, hogy keresztyéneknek nevezzék őket, amíg nem távoznak el minden babonájuktól, nem szentelik magukat teljességgel Istennek, s nem tartják meg az Ő tiszteletét a maga komolyságában. Emlékeznünk kell arra, hogy Nabukodonozor király nem egyszerűen azért dicséri ennek a három embernek az állhatatosságát, mert nem ismer el semmiféle istent, hiszen Izrael Istenét valódi istenségnek véli. Ebből következik, hogy minden más istenség kitalált és végtelenül hiábavaló. De céltalanul beszélt, mert Isten nem érintette meg úgy az ő szívét, ahogyan a választottaiban szokott munkálkodni, mikor újjászüli őket. Most ezt olvassuk:

## Dániel 3:29

**29. Parancsolom azért, hogy minden nép, nemzetség és nyelv, a mely káromlást mond Sidrák, Misák és Abednégó Istene ellen, darabokra tépessék, és annak háza szemétdombbá tétessék: mert nincs más Isten, a ki így megszabadíthasson.**

Et a me positum est, *hoc est, onitur*, edictum,<sup>208</sup> ut omnis populus, natio,<sup>209</sup> et lingua quae protulerit *aliquid* transversum,<sup>210</sup> contra Deum ipsorum, nempe Sadrach, Mesach, et Abednego, in frustra fiet, et domus ejus in latrinam, *vel, in sterquilinum*, redigetur: quia non est Deus alius qui possit servare hoc modo.

<sup>208</sup> Vagy, *elrendelem* – már magyaráztuk ezt a szót. – Kálvin.

<sup>209</sup> Egyesek *családnak* fordítják. – Kálvin.

<sup>210</sup> שלח *shelch*, tévelygést jelent, mert a főnév származtatott, amit sokan tévelygésnek, mások pedig elhamarkodottságnak fordítanak, de tulajdonképpen romlott beszédet jelent: bérkit tehát, aki romlott beszédeket szól. – Kálvin.

Itt Nabukodonozor még tovább nógattatik – mert ezt a kifejezést kell használnunk – mert nem szívből kezd bele az egy Isten imádatába, s nem mond örökre búcsút a tévelygéseinek. Ezért ez olyan, mintha Isten lökné őt erőszakosan előre, miközben a rendeletét hirdeti ki. Maga a rendelet önmagában kegyes és dicséretre méltó, de amint már említettük, Nabukodonozort egy vak és heves impulzus mozgatja, mert a kegyességnek nincs gyökere a szívében. Noha teljesen leköti a csoda, a hite csak pillanatnyi, s istenfélelme is csak részleges. Akkor viszont miért látszik most Nabukodonozor Isten dicsősége patrónusának? Mert megrettent a csodától, és így csakis felindulásból cselekszik, de egyedül az Isten félelme nem képes őt hatékonyan visszafogni. Végül a kívánsága, amit kifejez, nem egyéb, csak tovatűnő mozdulat. Ezt hasznos megemlíteni, mert sokakat látunk, akik a féktelen buzgóságtól és hévtől hajtva szállnak síkra Isten dicsőségének védelmében, de nincs bennük tapintat és józan megítélés, ezért nem méltók semmiféle dicséretre. Sokan pedig még messzebbre is eltévelyednek – amint azt a pápaságnál látjuk – ahol a királyok és a hercegek megannyi rendelete röpdösnek ide-oda, ha pedig valaki megkérdezné, miért annyira buzgók, hogy még az embervért sem kímélik, akkor az Isten iránti buzgósággal hozakodnak elő, de mindez csak pusztá örület náluk, a valódi tudás egyetlen szikrája nélkül. Azt kell tehát vallanunk, hogy egyetlen törvényt sem lehet megalkotni, és egyetlen rendeletet sem lehet kihirdetni a vallásról és az istentiszteletéről, amíg fel nem ragyog az Isten valódi ismerete. Nabukodonozornak valóban volt oka ennek a rendeletnek a kihirdetésére, de amint mondtam, speciális indítéka volt erre a viselkedésre. Egyesek valóban keresztyén fejedelmeknek akarnak látszani, de mégis csak képmutató buzgalom fűti őket, ezért úgy ontják az ártatlan vért, mint a vadállatok. S miért? Mert nem tesznek különbséget az igaz Isten és a bálványok között. Ezt a dolgot azonban majd holnap tárgyalom részletesebben, ezért most csak átsiklok a felett, amiről majd bővebben is szólok, ha eljön a megfelelő alkalom.

*Minden nép, nemzetség és nyelv, a mely káromlást mond Sidrák, Misák és Abednégó Istene ellen.* Nabukodonozor ismét Izrael Istenét magasztalta, de miképpen tanult Izrael Istenének fenségéről? A hatalma eme egyetlen megmutatkozásából, mert figyelmen kívül hagyta a fő dolgot: a megbizonyosodást Isten természetéről és az Ő akaratának hatalmáról törvényből és a prófétáktól. Látjuk tehát, miképpen jelenti ki itt egyrészt Isten dicsőségét, másrészt viszont a tiszteletének és a valódi kegyességnek a fő dolgával nem törődik, és figyelmen kívül hagyja azt. Nem csekély büntetéssel fenyeget: *darabokra tépessék, és annak háza szemétdombbá tétessék*, mert káromlást szólt Izrael Istene ellen. Ebből kiderül: a szigorúságot nem szabad a végletekig elítélni, mikor az Isten imádatát védik súlyos büntetésekkel. Azonban korrekt ítéletek kell kiszabni minden egyes esetben. De holnapig ezt is félreteszem. Majd hozzáteszi: *mert nincs más Isten, a ki így megszabadíthasson.* Ezzel pedig megerősíti, amit korábban már érintettem, hogy tudniillik Nabukodonozor király a rendeletének megalkotásakor nem veszi figyelembe sem a törvényt, sem a kegyesség egyéb követelményeit, hanem csak a csoda által késztetve és attól felindulva cselekszik, mikor nem tűr, és nem akar semmi káromlást hallani Izrael Isteneire. Ezért a rendelet ebben a dologban elítélendő, mert Isten természetét nem kutatja avégett, hogy elegendő okot származtasson abból a kihirdetéséhez. Végül hozzáteszi:

## Dániel 3:30

**30. Akkor a király nagy tisztességre emelé Sidrákot, Misákot és Abednégót Babilon tartományában.**

Tunc rex prosperare fecit,<sup>211</sup> Sadrach, Mesach, et Abednego, in provincia Babylonis.

<sup>211</sup> A צִלַּח *tzeleh* szó szerint azt jelenti, *bővelkedni*, ezért az ebből származó szó jelentése „megpihenni a bővelkedés állapotában”, azaz ezt a három embert a király bővelkedővé tette. – *Kálvin*.

Ennek látszólag csekély a jelentősége, de a próféta mégsem hiába tette hozzá. Meg kell értenünk, hogy a csoda megerősítést nyert az egész provinciában és régióban mindenütt, mert minden kaldeus tudta, hogy ezek az emberek tűzbe vettek, majd később részt kaptak a királyi hatalomból, és visszaállították korábbi tisztességükbe. Ennek az eseménynek a következtében Isten hatalma nem maradhatott ismeretlen. Isten mondhatni három hírnököt küldött szét az egész régióban, akik *mindenütt* hirdették, miképpen szabadultak meg csodálatos módon a haláltól Isten speciális közbeavatkozása által. Ebből azt is meg kellett érteni, mennyire haszontalan volt a többi istenség, melyeket akkortájt imádtak Káldea földjén, továbbá mi módon vetették meg a Nabukodonozor által felállított nagy istenséget, és miképpen bizonyította az igaz Isten az állhatatosságát a szolgálóinak a halálból való kiragadása által.

## **Ima**

Add meg mindenható Isten, mert Te tanítottál minket a Te törvényed és evangéliumod tanításával, s naponta kegyeskedsz bizalmasan ismertetni velünk a Te akaratodat, hogy megmaradjunk e tanítás iránti szilárd engedelmisségben, melyben a Te tökéletes igazságod jelenttetik ki, és soha ne mozduljunk el a Te imádatodtól. Történjék bármi, hadd legyünk készek inkább száz halált halni, mint elfordulni a valódi kegyesség gyakorlásától, melyben tudjuk, hogy a mi biztonságunk is rejlik. S hadd dicsőítsük úgy a Te neved, hogy közben részesei lehessünk annak a dicsőségnek, amit számunkra a Te egyszülött Fiad vére szerzett meg. Ámen.

## 4. fejezet

### ***Tizenhetedik előadás***

#### **Dániel 4:1-3 (Dániel 3:31-33)<sup>212</sup>**

**31. Nabukodonozor király minden népnek, nemzetnek és nyelveknek, a kik az egész földön lakoznak, mondá: Békességetek bőséges legyen!**

**32. A jeleket és csudákat, a melyeket cselekedett velem a felséges Isten, illendő dolognak tartom megjelenteni.**

**33. Mely nagyok az ő jelei és mely hatalmasak az ő csudái! az ő országa örökkévaló ország és az ő uralkodása nemzedékről nemzedékre száll.**

Nebuchadnezer rex omnibus populis, nationibus, et linguis; quae; habitant in tota terra, pax vobiscum. multiplicetur.

Signa et mirabilia quae fecit mecum Deus excelsus pulchrum coram me enarrare.

Signa ejus quam magna *sunt!* et mirabilia ejus quam fortia! regnum ejus regnum seculare,<sup>213</sup> et dominatio ejus cum rotate, et rotate.

Egyesek ezeket a verseket az előző fejezethez sorolják, de erre semmi ok sincs, s világosan ki fog derülni a szövegkörnyezetből, hogy a kiáltvány itt a király nevében hangzik el, és más eseményekről is szó van. Dániel tehát a király személyében beszél, majd utóbb elmondja, mi történt a királlyal, végül ismét az ő személyében szól. Azok, akik elválasztják ezt a három verset a negyedik fejezet szövegkörnyezetétől, látszólag nem vették kellően fontolóra a próféta szándékát és szavait. Ez az igeszakasz nyersnek és durvának tűnhet, mikor Dániel Babilon királyát mutatja be beszélőként, majd a saját maga nevében beszél, végül ismét visszatér a király személyéhez. Mivel azonban ez a váltogatás nem teszi a fejezet értelmét sem kétségesse, sem homályossá, nekünk sem kell gondot okoznia. Majd meglátjuk, hogy a maguk helyén megmagyarázott mondatok miképpen kapcsolódnak kölcsönösen egymáshoz.

A fejezet tartalma a következő: Nabukodonozor kellően megtanított Izrael Istenének, mint az egyetlen Istennek a tiszteletére, s ezt kénytelen volt meg is vallani, de mégsem távolodott el a babonáitól. Az igaz Istenről alkotott elképzelései csak pillanatnyiak voltak, s ezért szenvedte el a nagy hálátlansága miatti büntetést. Isten azonban egyre jobban meg akarta őt vakítani úgy, amiképpen az elvetettekkel, sőt néha még a választottaival is cselekedni szokott. Mikor az emberek bünt bűnre halmoznak, Isten szabadjára engedi a kantárszárat, és engedi, hogy megsemmisítsék magukat. Utána kinyújtja a kezét felénk, vagy titkos erejével visszavonja, illetve a vesszőjével rendre utasítva teljesen megalázza őket. Babilon királyával is így bánt. Később majd tárgyaljuk az álmot, most azonban röviden meg kell említenünk a király megintését, amiről semmi mentsége sem maradhatott, mikor teljesen összetört. Isten valóban joggal büntethette őt meg, mikor látta, hogy nem igazán tért meg, mielőtt azonban kiszabta a végső büntetést – amint azt majd a maga helyén meglátjuk – meg akarta őt inteni, ha volt némi remény a megtérésére. Látszólag a legnagyobb mértékletességgel fogadta, amit Isten jelentett ki az álma által Dániel magyarázatán keresztül, mégis azt vallotta meg a szájával, amivel valójában nem rendelkezett. S ezt elegendőnek véli, mert mikor félnie és óvatosnak kellett volna lennie, nem tette félre a büszkeségét, hanem úgy

<sup>212</sup> Kálvin Dániel könyve harmadik fejezetének utolsó három versét a negyedik fejezet első három versének tekinti, és mindjárt az elején meg is magyarázza, hogy miért. Egyébként az angol változatok is így osztják fel ezt a könyvet. – *a ford.*

<sup>213</sup> Azaz, örök – Kálvin.

dicsekedett önmagával, mintha ő lett volna a királyok királya, s Babilonnal, mint az egész világ királynőjével! Abból tehát, hogy annyira magabiztosan beszélt még miután a próféta megintette is, látjuk, milyen csekély haszonnal bírt a számára az álom. Isten azonban még megbocsáthatatlanabbá akarta őt tenni, s noha nem termett azonnal gyümölcsöt, mégis, hosszú idővel ez után, mikor Isten megérintette az elméjét, nagyon helyesen fogta fel a büntetését az Isten által kiszabottnak. Ezért az álma egyfajta belépés és felkészülés volt a megtérésre, s amiképpen a mag is elrothadni látszik a földben, mielőtt gyümölcsöt teremne, úgy néha Isten is gyengéd folyamatokkal munkálkodik, és olyan tanításról gondoskodik, mely hosszú időn át haszontalannak tűnik, de végül mégis hatékonynak és gyümölcsözőnek bizonyul.

Most rátérek a szavakra, a rendelet bevezetőjére. *Nabukodonozor király minden népnek, nemzetnek és nyelveknek, a kik az egész földön lakoznak*, tudniillik az ő uralma alatt. Ezt nem terjeszti ki Szkítiára, vagy Galliára, vagy más egyéb távoli régiókra, mivel azonban a birodalma szélében-hosszában nagyon kiterjedt volt, ezért dicsekedve beszélt. Láttuk, hogy a rómaiak is, akiknek az uralma messze nem terjedt ki ennyire, magát Rómát az egész világ birodalma trónjának nevezték! Nabukodonozor itt a saját birodalmának a nagyságát és fenségességét jósolja meg. Ezért küldi a rendeletét *minden népnek, nemzetnek és nyelveknek, a kik az egész földön lakoznak*. Majd hozzáteszi: *A jeleket és csudákat, a melyeket cselekedett velem a felséges Isten, illendő dolognak tartom megjelenteni*. Kétségtelenül úgy érzi, hogy megfizette a hálátlansága árát, amiért oly szertartásosan adott dicsőséget az egy igaz Istennek, ám mégis visszacsúszott a saját babonáiba, és soha nem intett azoknak valóban végleges bűcsút. Látjuk, milyen gyakran kapott büntetést Nabukodonozor, mielőtt hasznára lett volna a Mindenható vesszője. Ezért nem kell meglepődnünk, ha Isten gyakran lesújt ránk a kezével, mert a tapasztalat ostobáknak, és őszintén szólva, a végtelenségig lustáknak mutat minket. Mikor tehát Isten a megtérésre akar vezetni, kénytelen folytonosan ismételni a csapásait vagy azért, mert nem mozdulunk meg, mikor a kezével büntet, vagy azért, mert egy ideig úgy látszik, felébredtünk, de aztán visszasüllyedünk a korábbi szendergésbe. Így kénytelen megkettőzni a csapásait. S ezt úgy látjuk az előttünk levő történetben, mint egy tükörben. Isten páratlan jótéteménye azonban abban rejlett, hogy Nabukodonozor, miután Isten sokszor megbüntette, végül engedelmeskedett. Nem tudni, hogy ez a megvallása vajon a tényleges és őszinte megtérésből fakadt-e – én is kétségben hagyom. Ahhoz viszont a legcsekélyebb kétely sem fér, hogy Dániel azért idézi ezt a rendeletet, hogy megmutassa: a király végül engedett, s megvallotta Izrael Istenét az egyetlen Istennek az uralma alatt álló minden nép előtt.

Ugyanakkor meg kell figyelnünk, hogy Babilon királyának ez a rendelete miképpen kapja meg a Szentlélek bizonyosságát, mert Dánielnek nem volt más célja a rendeletről szóló beszámolóval, mint kimutatni a megtérés gyümölcsét Nabukodonozor királyban. Ezért Nabukodonozor kétségtelenül a megtéréséről tett bizonyosságot, mikor Izrael Istenét ünnepeltette minden nép között, és büntetést helyezett kilátásba mindenki ellen, akik káromlást szólnak Ellene. S ezért idézi ezt az igeszakasz Ágoston oly gyakran a donatisták ellenében.<sup>214</sup> Ők ugyanis büntetlenséget követeltek maguknak, mikor elhamarkodottsággal és a tiszta tanítás megrontásával háborgatták az egyházat, sőt még azt is megengedték maguknak, hogy rablókként támadjanak rá. Kiderült ugyanis, hogy egyeseket ők mészároltak le, másokat pedig megcsonkítottak. Így tehát megengedték maguknak, hogy ennyire féktelenül cselekedjenek, s mégis büntetlenül akartak bűnöket elkövetni. Sőt azt az alapelvet tartották a legfontosabbnak, hogy semmiféle büntetés sem szabható ki azokra, akik a vallásos tanítások terén különböznek másoktól, ahogyan látjuk, hogy egyesek manapság is túlonúl hevesen vitatkoznak erről. Az pedig, hogy mire vágynak, kellőképpen világos. Ha valaki alaposan megfigyeli őket, rájön, hogy Isten hitetlen megvetői ők, akik mindent bizonytalanná

---

<sup>214</sup> Ep. 166. ad Donat. et alibi

akarnak tenni a vallásban, s szét akarják szaggatni a kegyesség minden alapelvét, amennyire csak tőlük telik. Azzal a céllal okádják hát a mérgüket, hogy ezzel is hevesen küzdjenek a büntetéstől való mentességért, s tagadják az eretnekekre és az istenkáromlókra kiszabott büntetés jogosságát.

Közülük való az a kutya Castalio,<sup>215</sup> és társai, s minden hozzájuk hasonló, mint például a donatisták. S amint már említettem, ezért idézi Ágoston oly sokszor ezt a bizonyosságot, és mutatja meg, hogy mennyire kell szégyenkezniük a keresztyén uralkodóknak a hanyagságuk miatt, ha eretnokségekbe és istenkáromlásokba bonyolódnak, és nem szállnak síkra Isten dicsőségéért törvényes büntetések kiszabásával, mert Nabukodonozor király, aki soha nem tért meg igazán, mégis kihirdette ezt a rendeletet egyfajta titkos ösztönzés hatására. A mérsékelt és jó ízlésű emberek számára mindenesetre elegendőnek kell lenni azt tudni, hogy miképpen volt dicséretes Nabukodonozor rendelete a Szentlélek jóváhagyása által. Ha pedig ez így van, akkor abból az következik, hogy a királyok kötelesek megvédeni az Isten tiszteletét, és bosszút állni egyrészt azokon, akik szentségtörő módon megvetik azt, másrészt azokon, akik megkísérlik semmivé tenni, vagy kiforgatják az igazi tanítást a tévelygéseikkel, azzal pedig szertefosztatják a hit egységét és megzavarják az egyház békességét. Ez kellően kiviláglik a próféta szavaiból, mert Nabukodonozor először ezt mondja: *A jeleket és csudákat, a melyeket cselekedett velem a felséges Isten, illendő dolognak tartom megjelenteni.* Már elmagyarázta, milyen csodálatos módon bánt vele az Isten, de ez elmúlt. Most Isten másodszor, sőt harmadszor keríti őt a hatalmába, ami után a saját büszkeségének vallja meg Isten csodálatos jeleinek megmagyarázását. Utána pedig így kiált: *Mely nagyok az ő jelei és mely hatalmasak az ő csudái! az ő országa örökkévaló ország és az ő uralkodása nemzedékről nemzedékre száll.* Kétség sem férhet hozzá, hogy Nabukodonozor a rendeletének figyelmes áttanulmányozására, valamint értékének elismerésére akarta készíteni az alattvalóit, ezen át tehát arra, hogy vessék alá magukat az egy igaz Istennek. *Felséges Istennek* nevezi Őt, s kétségtelenül Izrael Istenére gondol, de persze nem tudjuk, elvetette-e a babonáit. Én azonban az ellentétes következtetésre hajlok, mert nem hagyott fel a tévelygéseivel, hanem kénytelen volt dicsőséget adni a legfelségesebb Istennek. Úgy ismerte el Izrael Istenét, hogy az alsóbbrendű istenségeket a szövetségeseinek és a társainak tartotta, ahogyan a hitetlenek szokták, akik elismernek ugyan egy legfőbb istenséget, a többieket is nagy számban képzelik mellé. Nabukodonozor is megvallotta Izrael Istenét a legfelségesebbnek, de mégsem törölte el a bálványimádást, mely az uralma alatt virágzott, sőt, a hamis isteneket összekeverte és összetévesztette Izrael Istenével. Nem hagyta tehát maga mögött a saját romlottságát. Valóban fennköltén ünnepli a legfőbb Isten fenségét, de ez nem elégséges, ha egyben nem vet el minden babonáságot is, és nem csak azt a vallást támogatja, amit Isten Ígéje ír elő, s nem segíti elő az Ő tiszta és tökéletes tiszteletének virágzását.

Végül, ez a bevezető egy fontos átalakulás bizonyítékának látszik, de majd közvetlenül fogjuk látni, milyen távol állt attól Nabukodonozor, hogy megtisztuljon minden hibájától. Valóban nagyon meg kell minket indítania, mikor látjuk, hogy az oly sok tévelygéssel körülvett királyt mégis bámulatba ejti az isteni kiválóság, mert nem képes a gondolatait kifejezni, csak ezt kiáltani: *Mely nagyok az ő jelei és mely hatalmasak az ő csudái!* Majd hozzáteszi: *az ő országa örökkévaló ország és az ő uralkodása nemzedékről nemzedékre száll.* Itt megvallja, hogy Isten hatalma nem embertől függ, mivel épp az imént mondta, hogy az ő általa felállított szobor azért imádandó, mert ő maga így rendelkezett. Most azonban a jócskán alább hagy a büszkesége, mikor Isten országát örökkévalónak vallja meg. Most pedig a történet következik. Eddig csak az előszóval foglalkoztunk, mert ezt a rendeletet

---

<sup>215</sup> Sebastian Castaliora utal. Ő Kálvin ellensége volt, és az ő közbenjárására száműzték Genfből. Rendkívül tanult ember lévén, görög nyelv kinevezett professzorává vált Bázisban. Lásd Mosheim, *cent.* 16. 3. szakasz, 2. pont, valamint az ott idézett hatóságokat.

azért terjesztette az alattvalói között, hogy figyelmet keltsen bennük a legfontosabb dolgok iránt.

#### Dániel 4:4-6<sup>216</sup>

**4. Én Nabukodonozor békében valék az én házamban, és virágzó az én palotámban.**

**5. Álmodtunk és megrettenge engem, és a gondolatok az én ágyamban, és az én fejemnek látásai megháborítanak engem.**

**6. És parancsolatot adék, hogy hozzák előmbé Babilonnak minden bölcsét, hogy az álom jelentését tudassák velem.**

Ego Nebuchadnezer quietus, *aut, felix*, eram domi meae, et florens aut, *viridis* in palatio meo.

Somnium vidi, et exterruit me,<sup>217</sup> et cogitationes super cubile meum et visiones capitis mei conturbaverunt me.

Et a me positum fuit decretum, ut adducerentur, *hoc est, accerserentur*, coram me omnes sapientes Babylonis, qui interpretationem sorem patet facerent mihi.

Nabukodonozor itt elmagyarázza, miképpen ismerte el a fenséges Istent. Nem számol be a korábban kapott bizonyítékokról, mivel azonban a gögjét az utolsó álma megtörte, futólag utal rá. Egyébként, miután kétségtelenül visszaemlékezik a korábbi álmaira is, s elítélte a hálátlanságát, amiért Isten nagy hatalmát a feledés homályába temette, s kitörölte emlékezetéből a jótéteményeket, melyekkel Isten őt ékesítette. Viszont csak az utolsó álmáról beszél, amit majd a maga helyén megismerünk. Mielőtt azonban rátérne az álomra, azt mondja, hogy *békében vala*. A *שלה* *seleh* jelentése *nyugalom* és *boldogság*, s *miután* a bővelkedés az emberek helyzetét biztonságossá teszi, átvitt értelemben a szó a *biztonság* jelentéssel is használatos. Dávid, mikor ugyanezt az ítéletet mondja ki magára, ugyanazokat a szavakat használja: (Zsolt30:7) „Azt mondtam azért jólétemben”,<sup>218</sup> vagy nyugalomban, *שלוה* *selueh*, ami egyesek „bővelkedésnek” fordítanak, de inkább csendes, vagy virágzó állapotot jelent. Nabukodonozor itt tehát az időszak körülményeit említi, s ebből tudjuk meg, hogy Isten ragadta őt meg, mert a jóléte ostobává és meggittasulttá tette. Semmi meglepő sincs ebben, mert a régi közmondás szerint „a teljesség a vadság szülője”, amint a túltáplált lovagnál is látjuk, hogy ide-oda ágaskodnak és levetik a lovasukat. S ugyanez megtörténik az emberekkel. Ha ugyanis Isten engedékenyen és nagylelkűen bánik velük, mindenkivel szemben vaddá és pimasszá válnak, lerázzák Isten ígáját, és megfélemlenek arról, hogy csak emberek. Ha pedig ez Dáviddal is megtörtént, mi lesz az istentelenekkel, és azokkal, akik még mindig túlságosan ehhez a világhoz ragaszkodnak? Dávid megvallja, hogy oly mértékben megtevéstette őt a nyugalom és a boldogság, hogy eldöntötte önmagában: nincs mitől félnie. „Azt mondtam azért jólétemben”, vagy nyugalomban, „Nem rendülhetek meg soha”. Majd hozzáteszi: „Uram, megfenyítettél, és én elenyésztem” (v. ö. Zsolt39:11).

Miután tehát Dávid örök nyugalmat ígért magának a világban, mert Isten egy időre megkímélte őt, mennyire kell nekünk óvakodnunk, nehogy a nyugalomunk ellustítson? Nabukodonozor tehát nem feleslegesen említi ezt: *békében valék az én házamban, és virágzó az én palotámban*, mert ez volt a magabiztosságának és gögjének, valamint annak oka, hogy gondatlanul lenézte Istent. Utána hozzáteszi: *Álmodtunk és megrettenge engem*. Kétségtelenül meg akarta különböztetni álmait a közönséges álmoktól, melyek gyakorta származnak vagy az

<sup>216</sup> Innentől a fejezet végéig a Kálvin szerinti számozást fogjuk megtartani – a ford.

<sup>217</sup> Vagy, megrettenem. A kötőszó fordítható vonatkozó névmásként: „Álmodtunk, mely megrémített, vagy megijesztett engem”. – Kálvin.

<sup>218</sup> A Károli-fordítás szerint: *Azt mondtam azért én jó állapotomban* – a ford.

agy felkavarodásaiból, vagy a napi gondolatainkból, vagy egyebekből, amint azt máshol már láttuk. De nem szükséges ismételni, amit már bővebben is elemeztünk. Elegendő röviden annyit kijelenteni, miképpen különíthető el ez az álom, melyben Isten arról tájékoztatja őt, hogy a jövőbeli büntetése küszöbön áll, a többtől, melyek ok nélkül voltak vagy zavarosak, vagy hullámzóak. Azt mondja tehát, hogy *álmot látott és megrettent* éber állapotában, s hozzáteszi: *a gondolatai az ágyában és a fejének látásai háborították meg*. Ezek a kifejezések csak arra a mennyei jóslatra, látomásra, vagy álmra tekintenek előre, melyről ez után bővebben is szólunk. Itt azt olvassuk, hogy *parancsolatot adott, hogy hozzák előmbé Babilonnak minden bölcsét, hogy az álom jelentését tudassák vele*, vagy jelentsék ki neki. Kétség sem férhet hozzá, hogy a király sokszor álmodott, és nem hívta össze minden egyes esetben a mágusokat, a jósokat és az asztrológusokat, valamint a jövőmondás mesterségében jártas, illetve magukat legalábbis annak valló egyéb tudósokat. Nem tanácskozott velük minden álmáról. Mivel azonban Isten megkülönböztető jelet vésett a szívébe, mellyel megjelölte ezt az álmot, ezért a király nem volt képes megnyugodni, míg meg nem hallotta a magyarázatát. Amint korábban láttuk: a négy birodalomról és Krisztus királyságáról szóló álom tekintélye alátámasztotta, így a király ezt az álmot is a mennyből származónak fogadta el. Van azonban még egy különbség a korábban magyarázott, valamint e között az álom között. Isten kitörölte az négy birodalommal kapcsolatos álom emlékét Nabukodonozor elméjéből, így Dánielnek kellett azt ismét elmondani a királynak, egyúttal a magyarázatát is hozzáfűzve. Dániel akkor homályosabb volt, s jöllehet felülmúlt minden kaldeust, Nabukodonozor király úgy elcsodálkozott rajta, mintha ő lett volna az egyetlen álomfejtő. Isten tehát nagyobb tiszteletet akart ébreszteni a prófétája és az ő tanítása iránt, mikor összekapcsolta a két dolgot a számára: először magának az álomnak az elmondását, majd az értelmének és a céljának a magyarázatát. A második álomnál Dániel az egyetlen magyarázó. Isten már kellően megbizonyította őt isteni lélekkel felruházottnak, mikor Nabukodonozor nemcsak őt is hívta a többi mágussal egyetemben, de el is különítette. Ezután ezt mondja:

## **Dániel 4:7**

**7. Akkor bejövének az írástudók, varázslók, Káldeusok és jövőmondók; és én elbeszélém nekik az álmot, de az értelmét nem jelentették meg nekem.**

Tunc ingressi sunt magi, astrologi, Chaldaei, *hoc est, sapientes*, et physici, *vel, mathematici*, et somnium, *inquit*, exposui ego coram ipsis, et interpretationem ejus non patefecerunt mihi.

A fent használt szavak vonatkozásában korábban már kikerültünk minden fejtörést, mert nem vagyunk képesek pontosan meghatározni, miféle tudományágakban voltak ezek az emberek jártasak. Az viszont kellően világos, hogy a szégyentelenségüket tiszteletre méltó titulusokkal leplezték, noha minden lehetséges csalafintaságra ráadták a fejüket. A tanult emberek megszokott megnevezéseivel illették magukat, pedig valójában egyetlen művészetben, vagy tudományágban sem voltak jártasak, s nyomorult jóslatokkal csapták be az embereket. Ezért ezekbe a szavakba Dániel beleértette az összes mágust, jóst, asztrológust és madárjóst, akik a jövődőlés mesterségét gyakorolták. Nabukodonozor itt megvallja, hogy hiába küldetett ezekért az emberekért. Ebből következik, hogy ez az egész tudomány megtévesztés volt, vagy legalábbis Dávid álommagyarázata nem emberi ügyességből származott, hanem mennyei kijelentésből. Azért karolom fel ezt a véleményt, mert Nabukodonozor világosan ki akarta fejezni, hogy Dániel képessége az álmának megmagyarázásához nem embertől való dolog volt, hanem a Szentlélek páratlan ajándéka. Számára eldöntött dolog volt, hogy ha létezik bármiféle tudás, vagy képesség a



jövendölésben, akkor azzal a mágusoknak, a jósoknak, a madárjósoknak és más kaldeusoknak kell rendelkezniük, akik a tökéletes bölcsesség birtoklásával dicsekedtek. Ellentmondás nélküli dolog volt tehát, hogy az asztrológusok és a többiek voltak a leghatalmasabbak a jövendölésben, s amennyire csak az emberi képességek lehetővé tették, semmi sem maradt rejtve előttük. Ebből másrészt viszont az következik, hogy Dániel isteni tájékoztatást kapott. Ha ugyanis csak egy mágus, vagy asztrológus lett volna, akkor hosszas inaséveket kellett volna kitöltenie ebben a tudományban. Nabukodonozor tehát úgy akarja felmagasztalni Dánielt minden mágus fölé, mintha ezt mondta volna: íme, egy mennyei próféta! S ez jobban is kiderül mindabból, ami ez után következik:

## Dániel 4:8-9

**8. Végezetre bejőve élém Dániel, a kinek neve Baltazár, mint az én istenemnek neve, és a kiben a szent isteneknek lelke van, és elmondám néki az álmot.**

**9. Baltazár, az írástudók elseje, tudom, hogy a szent isteneknek lelke van benned, és semmi titok sem homályos előtted, az én álmom látásait, a miket láttam, és azoknak jelentését beszéld el.**

Quousque tandem coram me introductus est Daniel cujus nomen Beltsazar secundum nomen dei mei, et in quo spiritus deorum sanctorum: et somnium coram ipso narravi.

Beltsazar princeps, *vel, magister*, magorum, quia ego novi quod spiritus deorum sanctorum in te sit, et nullum arcanum to anxium reddit,<sup>219</sup> visiones somnii mei quod vidi, et interpretationem ejus expone.

Itt Babilon királya kedvesen szól Dánielhez, mert látta, hogy a saját tanítói cserbenhagyták. S ebből kiderül, hogy senki sem jön az igaz Istenhez, amíg a szükség nem kényszeríti. Dániel nem volt sem ismeretlen, sem messze levő, hisz láttuk, hogy a palotában tartózkodott. Miután tehát Dániel a királlyal volt a kezdetektől fogva, vajon miért nem hozzá fordult? Miért a többi mágust hívta össze mindenfelől a rendeletével? Ebből, amint már mondtam, világosan kiderül, hogy soha nem adott dicsőséget Istennek, míg a rendkívüli szükség nem kényszerítette rá. S ezért szándékosan soha nem hódolt meg Izrael Istene előtt, s valahányszor a kegyesség bármi jelét mutatta, az érzelmei is bár tiszták, de csak pillanatnyiak voltak. Miután oly esdeklően könyörgött Dánielnek, látjuk, hogy a hajlama szolgálai, mint minden büszke emberé, akik felfuvalkodnak, mikor úgy vélik, hogy senkinek a segítségére nincs szükségük, s pöffeszkedően vakmerőkké válnak. Mikor azonban szorult helyzetbe jutnak, inkább felnyalják a port is, csak hogy megkaphassák azt a segítséget, amire szükségük van. S ilyen volt a király beállítottsága is, mivel szándékosan nézte le Dánielt, s céltudatosan részesítette előnyben a mágusokat. Ám amint látta, hogy problémái támadtak, s képtelen azokra orvosságot találni másutt, mint Dánielben, ez volt az utolsó mentsvára, s most látjuk, miképpen feledkezik meg látszólag a saját méltóságáról, miközben gyengéden szól Isten szent prófétájához. A többit azonban majd holnap tárgyaljuk meg.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel figyelemre méltó példát társz a szemünk elé, hogy megtanuljunk: oly nagy a te hatalmad, hogy semmiféle emberi dicséret nem képes az méltóképpen ünnepegni. Miután pedig halljuk, hogy egy istentelen, sőt kegyetlen és gőgös király volt annak a hírnöke, sőt később kegyeskedtél bensőségesen kijelenteni Magad

---

<sup>219</sup> Egyesek a „lehet problémás neked” kifejezéssel fordítják, de idővel majd megmagyarázom ezt a szót. – Kálvin.

Krisztusban, ezért add meg, hogy az alázat lelkével vágyakozzunk dicsőíteni Téged, s teljes mértékben Hozzád ragaszkodjunk. Hadd jelentsünk ki Téged a miénknek, s nemcsak szájjal és nyelvvel, de cselekedetekkel is, és nemcsak mint a mi egy igaz Istenünket, hanem Atyánkat – mivel örökbe fogadtál minket a Te egyszülött Fiadban – míg végül élvezhetjük majd azt az örökkévaló örökséget, amit ugyanaz a Krisztus, ami Urunk tett félre a számunkra a mennyben. Ámen.

## Tizennyolcadik előadás

9. *Baltazár, az írástudók elseje, tudom, hogy a szent isteneknek lelke van benned, és semmi titok sem homályos előtted* – vagy kerekedik felül rajtad, amint majd hamarosan magyarázom a szót – *az én álmom látásait, a miket láttam, és azoknak jelentését beszéld el.* Tegnap megmutattuk, miképpen könyörgött Nabukodonozor király Dánielnek, mikor szorult helyzetbe jutott. Először nem őt kereste, hanem a mágusokkal tanácskozott, most viszont kénytelen volt hódolni az előtt a személy előtt, akik megvetett. *Baltazárnak* nevezi őt, s a név kétségtelenül súlyos sértés volt a próféta elméje számára, mert csecsemőkora óta más nevet adtak neki a szülei, amiből megtudhatta, hogy ő zsidó, s eredetét a szent és kiválasztott népből származtathatta. Ez a névváltás kétségtelenül a zsarnok ravaszsága folytán történt, amint korábban említettük, és azt igyekezett elérni, hogy Dániel feledkezzen meg a saját családjáról. Nabukodonozor király a nevének megváltoztatásával Isten eme szent szolgáját meg akarta rontani. Ezért valahányszor ezen a néven szólították, az igencsak nagy sértés volt a számára. Ezt a gonoszságot azonban nem lehetett orvosolni, mert fogoly volt, és tudta: győztes, gögös és kegyetlen néppel van dolga. Így az utolsó igeversben Nabukodonozor az ő istenének neve szerint használta ezt a nevet. Mivel tehát Dánielnek megvolt a saját neve, amit a szülei adtak neki Isten megbízására, Nabukodonozor ezt a szent nevet akarta eltörölni, s ezért nevezte őt a tisztelet egyfajta jeleként *Baltazárnak*, amiről hihetjük, hogy az egyik bálvány nevéből származik. Az pedig megduplázta a próféta bánatát, mikor beszennyeződött a mocsokfolttal, egy bálvány jelét hordozván a nevében, de más megpróbáltatásai mellett Istennek ezt a csapását is el kellett hordoznia. Így edzette Isten a szolgáját minden módon a kereszt tűrésével.

Most a *mágusok fejedelmének* nevezi, s ez kétségtelenül sértő volt a szent próféta érzéseire nézve. Ő nem akart jobban semmit, mint elkülönülni a mágusoktól, akit becsapták a világot a csalásaikkal és a jóslataikkal. Mert bár képzetek voltak az asztrológia tudományában, s ismertek néhány dicséretre méltó alapelvet, mégis biztosak vagyunk abban, hogy megrontottak minden tudományt. Dániel ezért nem akarta, hogy közéjük sorolják, de mégsem tudott teljes mértékben mentesülni ettől a gyalázattól. Látjuk tehát a türelmét, mellyen a különféle isteni megerősítésre várt. S most Nabukodonozor hozzáteszi: *tudom, hogy a szent isteneknek lelke van benned.* Ezt sokan angyalokra értik, s ez a magyarázat, amint már rámutattam, nem kifogásolható. A legfőbb Isten létezése ugyanis tudott dolog volt minden nemzetnél, de az angyalokat alacsonyabb rangú istenségeknek képzelték. De bármi is legyen a szavak valódi jelentése, Nabukodonozor itt a saját tudatlanságát árulta el, mivel nem mutatott előrehaladást az igaz Isten ismeretében, mert belegabalyodott a korábbi hibáiba, és megtartott sok istent, miután a kezdetektől fogva szinte átítatta őt a babonaság. Ezt az igeszakaszt fordíthatjuk egyes számban is, mint teszik azt egyesek, de az túlon túl erőltetett lesz, s az efféle fordítás oka túlságosan gyenge. Ők ugyanis azt hiszik: Nabukodonozor valóban megtért. Ennek hiábavalóságát azonban az egész szövegkörnyezet bizonyítja, pedig ezzel a vélekedéssel akarják őt felszabadítani minden tévelygése alól. Mivel azonban világos, hogy Nabukodonozor eme rendeletében korábbi tudatlanságának sok bizonyítékát láthatjuk, semmi okunk sincs eltávolodni a szavak egyszerű jelentésétől. A király tehát isteni lelket tulajdonít Dánielnek, de közben sok istenséget képzel el. Mivel tehát, mondja, *a szent isteneknek lelke van benned*, ezért *semmi titok sem homályos előtted.* Egyesek az *אֵין* *anes* szót *vesződségesnek* fordítják. Tulajdonképpen azt jelenti: *kényszeríteni*, vagy *erőltetni*, s akik a „nincs titok, mely felülmúlna téged” kifejezéssel fordítják, eltávolodnak az igazi jelentéstől. Mások a „vesződséges” kifejezést használják, ami elfogadhatóbb, de jobb lenne így fordítani: „nincs titok, mely téged izgatottá, vagy zavarttá tenne”. Ha a nyelvtan szabályai megengednék, hogy az *אֵין* *aleph* függő betű legyen, akkor a szó jelentése jobban ideillene. A *נֶסֶח* *neseh* ugyanis azt

jelenti: megpróbálni, vagy próbára tenni, illetve felemelni. Fordíthatjuk így is: „nincs titok, mely magasabb a te értelmednél”, vagy „egyetlen titok sem tesz próbára téged”. Mintha ezt mondta volna: Dániel isteni lélekkel lett felruházva, ezért nem vizsgál semmiféle állítást és nem kell neki tudományos kísérleteket lefolytatnia, mert a válasz számára könnyű és kézenfekvő. Szükséges azonban emlékezni az általam mondottakra: „egyetlen titok sem tesz téged izgatottá, vagy zavarttá”. Nabukodonozor tudta ezt. Akkor viszont miért nem hívta azonnal magához a zavarában? Miután Dániel megszabadíthatta volna minden zavarodottságától, ezzel a hálátlansága nyert bizonyítást, mivel a mágusokat ismerte el tanácsosainak, s Dániellel nem törődött. Látjuk tehát, miképpen igyekezett mindig kikerülni Istent, amíg erős kéz nem kényszerítette, s ezzel kimutatta a megtérés hiányát. A megtérés ugyanis önkéntes, és csak azokat mondjuk megtérteknek, akik az elme megváltoztatásával visszatérnek ahhoz az Istenhez, Akitől elszakadtak. Ez pedig nem tehető meg hit és az Isten szeretete nélkül. A király ezt követően arra kéri Dánielt, hogy mondja el az álmát, és annak jelentését. Az álom azonban nem volt ismeretlen, ezért elmondja Dánielnek. Van tehát némi feleslegesség a szavaiban, de kétségtelen azok jelentése – mert Nabukodonozor csak az álom magyarázatát kéri. Ezután ezt olvassuk:

## **Dániel 4:10-12**

**10. Az én fejem látásai az én ágyamban ezek voltak: Látám, hogy ímé, egy fa áll a föld közepette, és annak magassága rendkívüli volt.**

**11. Nagy volt a fa és erős, és magassága az égig ért, és az egész föld széléig volt látható.**

**12. Levelei szépek és gyümölcse sok, és táplálék vala rajta mindeneneknek; alatta árnyékot talál a mező vada, és ágain lakozának az ég madarai, és róla evék minden élő.**

Visiones autem capitis mei super cubile meum, Videbam, et ecce arborem in medio terrae, et altitudo ejus magna.

Crevit, *multiplicata est*, arbor, et invaluit, et altitudo ejus pertigit, *hoc est, et altitudo ejus pertingeret*, ad coelos, et conspectus ejus ad extremum totius, *vel, universae*, terrae.

Ramus ejus pulcher, et fructus ejus copiosus,<sup>220</sup> et esca omnibus in ea: sub ea umbrabat<sup>221</sup> bestia agri: et in ramis ejus habitabant<sup>222</sup> aves coelorum, et ex ea alebatur omnis caro.

Ehhez hozzá kell kapcsolnunk a soron következő verseket is:

## **Dániel 4:13-16**

**13. Látám fejem látásaiban az én ágyamban, és ímé: egy Vigyázó és Szent szálla alá az égből;**

**14. Erősen kiálta, és így szóla: Vágjátok ki a fát és vagdaljátok le az ágait, rázzátok le leveleit és hányjátok szét gyümölcseit, fussanak el a vadak alóla, és a madarak az ő ágairól.**

**15. De gyökerének törzsökét hagyjátok meg a földben, és vas és ércz lánczokba verve a mező fűvén; égi harmattal öntöztessék, és a barmokkal legyen része a föld fűvében.**

<sup>220</sup> נֶגַע *segia*, nagyot, vagy sokat jelent – *Kálvin*.

<sup>221</sup> Szó szerint: menedéket találtak – *Kálvin*.

<sup>222</sup> Vagy: fészket raktak – *Kálvin*.

**16. Az ő emberi szíve változzék el, és baromnak szíve adassék néki, és hét idő múlják el felette.**

Videbam *etiam* in visionibus capitis mei super cubile meum, et ecce vigil et sanctus descendit e coelis.

Clamavit in fortitudine, *hoc est, fortiter*, et ita loquutus est, Succidite arborem, et diripite folia ejus,<sup>223</sup> excutite ramos ejus, et dispergite fructus ejus: fugiat bestia ex umbra ejus, *de subtus, ad verbum*, et aves ex frondibus ejus, *vel ex ramis ejus*.

Tandem imum radicum ejus in terra relinquite, et in vinculo ferri, *hoc est, ferreo*, et aeneo, in herba agri, et pluvia coelorum irrigetur, etcum bestia sit portio ejus in herba terrae.

Cor ejus ab humano, *simpliciter, ab heroine*, mutent,<sup>224</sup> et cor bestiae detur ei: et septem tempora transeant super eam.

Itt Nabukodonozor elmeséli az álmát, melynek a magyarázatát is megismerjük a maga helyén. Mivel azonban ez történet hűvös és haszontalan anélkül, hogy valamit ne mondanánk magáról a dologról, szükséges néhány megjegyzést tennünk – a többit majd később.

Először is, a fa magát Nabukodonozort jelképezi, de nem azért, mert teljes mértékben megjeleníti a királyi hivatalt, hanem mert Isten a kormányok létezését a világban abból a célból rendelte el, hogy olyanok legyenek, mint a fák, melynek a gyümölcsei minden embert táplálnak, s melyek árnyékában mindenki megpihen. Ezért működik Istennek ez a rendelete, mert a zsarnokok, bármilyen messze is távolodjanak el az igaz és mértékletes uralkodás gyakorlásától, akár akarják, akár nem, kénytelenek a fákhhoz hasonlítani. Jobb ugyanis a legkegyetlenebb zsarnok alatt élni, mint mindennemű kormányzatnak híjával lenni. Tegyük fel, hogy mindenki azonos szintre kerül: mit fog szülni az efféle anarchia? Senki nem akar majd engedelmeskedni a többiekben, s mindenki megtesz majd minden tőle telhetőt a hatalomgyakorlásra, s mindenki a fosztogatásban és a rablásban végzi, valamint a csalás és a gyilkosság pusztá szabadoságában, s az emberiség minden szeszélye teljesen és zabolátlanul eluralkodnak. Ezért mondtam, hogy a zsarnokság jobb az anarchiánál, s könnyebben elviselhető, mert ahol nincs legfőbb kormányzat, ott senki sem uralkodik, és nem tartja féken a többieket. Ezért túlon túl aprólékosan filozofálnak azok, akik úgy vélik, hogy ez egy rendkívül magasztos erényekkel megáldott király leírása, mert efféle magasztosság nem volt megtalálható Nabukodonozor királyban az igazság és az egyenlőség terén. Isten alapvetően azt akarta megmutatni ezzel a jelképpel, hogy milyen céllal és milyen politikai renddel kívánja kormányoztatni a világot, s miért állít fölé királyokat, birodalmakat és egyéb magisztrátusokat.

Másodszor pedig azt szerette volna megmutatni, hogy noha a királyok és más fejedelmek megfeledkeznek a kötelességeikről, az még mindig parancsba van nekik adva isteni módon, és Isten kegyelme minden kormányzásban felragyog. A zsarnokok megpróbálják kioltani az egyenlőség is igazságosság minden világosságát, s igyekeznek összezavarni mindent, de az Úr titkos és csodálatos módon úgy fogja vissza őket, hogy kénytelenek az emberi faj hasznára tevékenykedni, akár akarják, akár nem. Ez tehát a fa jelképének jelentése.

Most hozzátesszi: *és ágain lakozának az ég madarai, és róla evék minden élő* – ezt pedig az emberiségre kell vonatkoztatni. Hisz még a mezei vadaknak is a javára van a politikai rend, sőt tudjuk, hogy a társadalmat is az emberek javára rendelte el Isten. Kétség sem férhet hozzá, hogy az egész értekezés jelképes, sőt tulajdonképpen allegória, mivel az allegória nem más, mint folytatólagos hasonlat. Ha Dániel csak a király alakját jelképezte

<sup>223</sup> Jobb nem ismételni kétszer az ágakat, mint teszik azt egyesek. Elismerem, az itt használt עץ *gnef* szó ugyanúgy jelenti a leveleket is, mint az ágakat, de a ענפה *gnefa* ágakat jelent, így az ismétlés nem felesleges – lefosztani, vagy levágni a leveleit. – Kálvin.

<sup>224</sup> Azaz, meg lesz változtatva, amint az máshonnan kiderül – Kálvin.

volna a fával, az jelkép volna, mikor azonban a saját gondolatmenetét követi, az értekezése allegorikussá válik. Azt mondja tehát, hogy *alatta árnyékokot találta a mező vada*, mert mi a magisztrátusok védelme alatt találunk menedéket, s a Nap melege nem perzseli és égeti úgy a nyomorult embereket, mintha meg lennének fosztva attól az árnyéktól, melyben Isten akarta, hogy megpihenjenek. *Az ég madarai is az ágai és a levelei között lakoznak*. Egyesek túl sok kifinomultsággal különbséget tesznek a vadak és a madarak között. Számunkra azonban elegendő annyit megjegyezni, hogy a próféta azt említi meg, miképpen van a mindenféle rendű és rangú emberek nem csekély hasznára a fejedelmek védelme. Ha ugyanis meg lennének fosztva attól, jobb lenne nekik vadállatokként élni, semmint megbízni egymásban. Ez a védelem szükséges, ha a mindenki számára oly természetes nagy büszkeségre, valamint az önszeretetünk vakságára és a vágyaink hevesességére gondolunk. Miután pedig ez a helyzet, Isten ebben az álomban mutatja meg, miképpen van szüksége minden közöttünk fennálló rendnek a magisztrátusok védelmére. A *legelő*, az *élelem* és a *menedék* pedig a hasznosságnak azokat a különböző formáit jelenik, amiket a politikai rend biztosít a számukra. Egyesek ugyan tiltakozhatnak, mondván, hogy nekik ebből, vagy amabból az okból nincs szükségük kormányzásra, mert ha az életünk minden kötelességét jól ellátjuk, akkor Isten áldását mindig elégségesnek fogjuk találni.

Ez után hozzáteszi: *Nagy volt a fa és erős, majd és magassága az égig ért, és az egész föld széléig volt látható*. Ez csak a Babiloni Birodalomra korlátozódik, mert léteztek akkor már birodalmak is, de azok vagy csekély hatalommal rendelkeztek, vagy kevésbé voltak fontosak. A kaldeusok akkortájt oly hatalmasak voltak, hogy egyetlen fejedelem sem volt képes ekkora fenségre és hatalomra szert tenni. Mivel tehát Nabukodonozor király annyira kiváló volt, az itt leírt fa fensége nem meglepő, miszerint elérte az eget, a kiterjedése pedig az egész Földön látható volt. Egyes rabbik a Föld középpontjába helyezik Babilont, mert Jeruzsálemmel egy szélességi körön helyezkedett el – ez azonban nagy ostobaság. Azok is ugyanúgy gyermetegek, akik Jeruzsálemet tekintik a Föld középpontjának, bár Jeromos, Origenész és más ókori szerzők a világ közepének tekintik azt. Ebbéli elképzelésükben rászolgálnak arra, hogy a cinikus kinevesse őket, akit mikor megkérdeztek arról, hogy a Föld középpontja, a botjával rögtön a talpa alatt levő területre mutatott! Mikor pedig a kérdező megkifogásolta a Föld középpontjának ezt a meghatározását, ezt mondta: „Akkor hát mérd fel a Földet!” Ami Jeruzsálemet illeti, a képzelgéseiket említeni sem érdemes. A gógös Barbinel [Abrabanel] filozófusnak akart látszani, de semmi sem annyira bárgyú, mint mikor a zsidók eltávolodnak a saját nyelvtani szabályaiktól. Az Úr pedig, mikor a szörnyű vakság és az elképesztő ostobaság példáiává akarta tenni őket, valamennyit megvakította, s átadta az elvetett gondolkodásra. S ez a buta fickó kimutatja a saját ostobaságát az apró és jelentéktelen dolgokban is.

Majd ezt olvassuk: *Levelei szépek és gyümölcse sok*. Ez a köznép véleményére kell vonatkoztatni, mert tudjuk, miképpen kápráztatja el az emberek szemét a fejedelmek ragyogása. Ha ugyanis bárki felülmúl másokat a hatalomban, minden ember, a bámulattól megragadva érte rajong, s képtelenek helyesen ítélni. Mikor egy tábornok, vagy egy király fensége elébük kerül, az lenyűgözi őket, nem vesznek észre semmit, és nem vélik törvényesnek aprólékos vizsgálat alá venni a fejedelmek viselkedését. Mivel tehát Nabukodonozor király hatalma és gazdagsága oly nagy volt, nem csoda, hogy a próféta ezt mondja: *Levelei szépek és gyümölcse sok*. Arra is emlékeznünk kell azonban, amit nemrég mondtam: Isten áldása ragyog fel a fejedelmekben még akkor is, ha materiálisan elhanyagolják a kötelezettségüket, mert Isten nem tűri, hogy a bennünk levő kegyelme teljesen kialudjon. Ezért kénytelenek legalábbis valamiféle gyümölcsöt teremni. Sokkal jobb tehát fenntartani valamiféle uralom létezését, mint minden embert egyenlővé tenni, mikor mindenki a felebarátai szemeit vonzza magára. S ez a jelentése annak, amit itt olvasunk – *táplálék vala rajta mindenkinek*- amint azt nemrég magyaráztam.

Ez után következik az álom második része. Eddig Nabukodonozor az állapotának szépségét és kiválóságát írta le a fenséges fa jelképével, mely árnyékot adott a vadaknak, melyek annak gyümölcseivel táplálkoztak, s melynek ágai között menedéket találtak az ég madarai. Most viszont a fa kivágása következik. *Látám fejem látásaiban*, mondja, *az én ágyamban, és imé: egy Vigyázó és Szent szálla alá az égből*. Kétségtelenül angyalt kell értenünk a vigyázó (figyelő) alatt. „Szentnek” nevezi, ami másik kifejezésforma az angyalra, s ők méltók erre a névre, mert állandóan figyelnek Isten parancsainak végrehajtása során. Nincs szükségük alvásra, nem vesznek magukhoz sem ételt, sem italt, hanem lelki életet élnek. Ezért nincs hasznukra a szendergés, mely az ital és az étel eredménye. Végül pedig, miután az angyaloknak nincs testük, maga a lelki természetük teszi őket figyelőkké. Ez a szó azonban nemcsak a természetüket, hanem a kötelességüket is kifejezi, mert Istennek mindig kéznél vannak a rendelései teljesítéséhez, s Ő a parancsai végrehajtására rendeli őket, ezért „vigyázó” a nevük (Zsol103:20). Ebben a zsoltárban olvassuk az angyalokról: azért hajtják végre a parancsait, mert a számunkra elképzelhetetlen élénkséggel futnak ide-oda és szállnak le közvetlenül a mennyből a földre, a világ egyik pontjáról a másikra, napfelkeltétől napnyugtáig. Mivel tehát az angyalok oly könnyedén és gyorsan képesek végrehajtani Isten rendeléseit, joggal kapták a „vigyázó” nevet. „Szenteknek” pedig azért nevezik őket, mert nincsenek megfertőzve az emberi gyengeségekkel. Mi viszont nemcsak azért vagyunk eltelve valódi bűnökkel, mert földiek vagyunk, hanem mert átvettük a szennyeződést ősszüleinktől, mely testünket és lelkünket egyformán megrontja. Ezzel a kifejezéssel Nabukodonozor tehát az angyalok és a halandók között akart különbséget tenni. Jóllehet ugyanis Isten megszenteli a választottait, mégis, amíg a test börtönében élnek, soha nem érik el az angyalok szentségét. Figyeljük hát itt meg a különbséget az angyalok és az emberek között. Nabukodonozor ezt nem érthette meg önmagától, hanem Isten tanította meg rá: a fa megsemmisülése nem embertől, hanem Magától a Mindenhatótól származik.

Majd hozzáteszi: *Az angyal erősen kiáltva szólt: Vágjátok ki a fát és vagdaljátok le az ágait, rázzátok le leveleit és hányjátok szét gyümölcseit* (vagy: vessétek el azokat), *fussanak el a vadak alóla, és a madarak az ő ágairól*. Ezzel a jelképpel Isten azt akarta kifejezni, hogy Nabukodonozor király egy időre a vadakhoz hasonlóvá válik. Ez nem kell abszurdnak látni, bár nyers egy, az emberi szívtől megfosztott fáról beszélni, hiszen az emberek tudják, hogy a fának nincs más életük, csak amit rendszerint vegetálónak neveznek. A fa méltósága, vagy kiválósága nem kisebbsítható az emberi szívének elvételével, mert soha nem is rendelkezett azzal. Ez valóban kissé nyers kifejezés mód, de mégis semmi abszurd benne, jóllehet Dániel kissé elhajlik a szigorúan vett allegóriától. Sőt, magának Nabukodonozornak is allegorikus álma volt, s Isten kevert bele valamit, mellyel megláthatjuk a fa jelképe mögé bújtatott jelentést. Az angyal tehát elrendeli a fa megfosztását az emberi szívtől, ágainak és gyümölcseinek pedig a levagdalását a kivágását követően. Ez után elrendeli, hogy egy barom szíve adassék neki, s így az erdei vadállatok között legyen neki osztályrész. Miután azonban ezt máshol is meg kell ismételni, most inkább gyorsan átlépek felette. Az egész általános jelentése ez: Nabukodonozor királyt egy időre nemcsak a birodalmától, de az emberi értelmétől is meg kellett fosztani, mert méltatlan volt még arra is, hogy a legalantasabb helyet foglalja el az emberek között. S bár látszólag az egész emberi faj fölé emelkedett, mégis le kell őt vetni a legalantasabb állatok szintje alá!

Most pedig a büntetés oka következik, amikor hozzáteszi: *hét idő múlik el felette*, majd *a gyökere törzsöke maradjon a földben, és égi harmat öntözzé azt*, utána pedig *a barmokkal legyen része a föld füvében*. A büntetés kemény és borzalmas, mikor Nabukodonozort kiűzik az emberek közül és a vadállatokhoz hasonlóvá válik. Az viszont némileg az Ő javára szól, hogy Isten nem tépi őt ki gyökerestől, hanem engedi, hogy a gyökér megmaradjon. A fa ugyanis újra kihajt és kivirágzik, majd a maga helyére ültetik, s újra erőre kap a gyökerein keresztül. Dániel itt áttekinti a Nabukodonozor királyra kiszabott büntetést, melyben Isten az

irgalmasságának példáját is adta azzal, hogy megkímélte őt, és nem vágta ki végleg, megtartván a gyökereit. Egyesek itt a büntetés enyhítéséről beszélnek, mikor Isten megtérni látja az Átala megvesszőzöttéket: én azonban nem hiszem, hogy ez erre az esetre is vonatkozik. Amint már említettük, nem volt valódi megtérés Nabukodonozor királyban, s ezt később majd világosabban is meglátjuk. Isten nem akart túl kemény nyomást gyakorolni rá, s ezt az Ő irgalmasságának kell tulajdonítanunk. Mikor ugyanis látszólag nem szab korlátokat az emberek bűnei megbüntetésének, de mégis megízlelteti minden átmeneti büntetésében az Ő könyörületét az emberekkel, azzal még az elvetettektől is levesz minden mentséget. Egyesek állítása, miszerint a büntetéseket nem engedi el anélkül, hogy a vétkeket meg ne bocsátaná, hamis, amint azt Akháb példájában is látjuk. Isten nem másért bocsátotta meg ugyanis az istentelen király vétkét, hanem mert a megtérés némi jelét látván tartózkodott a nagyobb büntetéstől (1Kir21:29). Ugyanezt látjuk Nabukodonozor király esetében is. Isten nem akarta őt gyökerestől kiszaggatni – a fa jelképe ugyanis erre mutat rá – hanem azt akarta, hogy *hét idő múlják el felette*. Egyesek hét hetet, mások hét évet gondolnak, de később majd alaposabban is megvizsgáljuk ezt a dolgot. Végül meg kell jegyeznünk ezt is: miközben Isten haragja tombolni látszott a nyomorult király ellen, ahhoz a jótéteményei is hozzákeveredtek. Ezt megtudjuk *a barmokkal legyen része a föld fűvében* szavakból. Azaz, lesz némi tápláléka, mely fenntartja az életét, s *égi harmat öntözi majd*. Isten ugyanis – noha meg akarta büntetni Nabukodonozor királyt, figyelemre méltó példájává tévén őt a haragjának – kifejezi, hogy tudja, mit képes elhordozni. Ezért enyhíti úgy a büntetését, hogy azzal hagy némi reménységet a jövőre nézve. Ezért noha a vadállatokkal táplálkozott, mégsem volt megfosztva a megöntöző égi harmattól.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mert mi oly nehéznek látjuk elhordozni a gazdagságot az elme sérülése nélkül, hogy emlékezhessünk rá: halandók vagyunk, s a törékenységünk mindig a szemünk előtt legyen. Lágyíts és alázz meg minket, s vezess arra, hogy Neked adjuk meg a dicsőséget. Általad tanácsoltatván hadd tanuljunk meg aggodalomban és félelemben járni, odaszánni magunkat Neked, s mértéktelenül viselkedni a felebarátainkkal. Ne vesse meg és ne sértse meg közülünk senki a testvérét, hanem valamennyien törekedjünk mértéktelenül ellátni a kötelességeinket, míg végül összegyűjtesz minket abba a dicsőségbe, ami a te egyszülött Fiad vére árán lett a számunkra megvásárolva. Ámen.



## Tizenkilencedik előadás

### Dániel 4:17

**17. Vigyázók határozatából van ez a rendelet, és a Szentek parancsolata ez a végzés, hogy megtudják az élők, hogy a felséges Isten uralkodik az emberek birodalmán, és a kinek akarja, annak adja azt, és az emberek között az alábbvalót emeli fel arra.**

In decreto vigilum verbum,<sup>225</sup> et in sermone sanctorum postulatio, ut cognoscant viventes, quod dominator sit excelsus in regno hominum: et cui voluerit tradet illud, et humilem,<sup>226</sup> hominum<sup>227</sup> eriget super ipsum.

Ebben az igeversben Isten megerősíti azt, amit az álom segítségével mutatott meg Babilon királyának. Azt mondja tehát, hogy a király azért kapott tájékoztatást egy bizonyos dologról, mert így lett meghatározva Isten és az Ő angyalai előtt. Az igeszakasz teljes jelentése ez: Nabukodonozornak tudnia kell, hogy nem kerülheti el a büntetést, melynek jelképét látta az álomban. Van azonban némi kétértelműség a szavakban, mivel a fordítóknak nagy nehézséget okoz a második mondat. Azt mondják ugyanis: az angyalok azért kérdeznek, hogy ezzel bizonyítékot nyújtsanak Babilon királyának, s így minden ember elismerhesse az egy Isten legfőbb hatalmát. Nekem azonban ez túl erőltetettnek tűnik. Ami a פתגמה *pethegma* szót illeti, a kaldeus nyelvben ez „szót” jelent, itt azonban úgy vélem, tulajdonképpen a „rendelet” jelentéssel használatos, mint Eszter könyvének első fejezetében (Esz1:20). Ez nagyon alkalmas jelentés, mivel a rendeletet kihirdették, hogy a „szó”, vagy a látomás ne bizonyuljon hiábavalónak és hatástalannak, Isten ugyanis azt akarta megmutatni a királynak, ami már eldöntött és meghatározott dolog volt a mennyben. Most már értjük a próféta szándékát. Felmerül azonban egy újabb kérdés, mert abszurdnak látszik hatalmat és tekintélyt tulajdonítani azoknak az angyaloknak, nehogy ezen a módon egyenlőknek látsszanak Istennel. Tudjuk, hogy egyedül Isten a bíró, s ezért az Ő tulajdonképpeni hivatala eldönteni, mi tetszik Neki. Ha pedig ezt átestáljuk az angyalokra, úgy látszik, mintha az Ő legfőbb tekintélyét kisebbítenénk, mert nem illik őket az Ő fenségének társaivá tenni. Tudjuk azonban, hogy nem új dolog a Szentírásban, mikor Isten az angyalokkal társul: nem egyenlő partnerekként, hanem a segédjeiként, s abban a nagy tisztességben részesíti őket, hogy kegyeskedik tanácskozássra hívni őket. Ezért nevezik az angyalokat gyakran Isten tanácsosainak. S ezen a helyen azt olvassuk, hogy Istennel együtt rendelkeznek – nem a maguk akaratából, vagy jótetszéséből, amint mondani szokás, hanem mert csatlakoznak Isten ítéletéhez. Emellett meg kell említenünk a nekik tulajdonított kettős jellemet. Az első mondatban Dániel azt mondja: csatlakoznak Isten rendeletéhez, a másodikban pedig a *parancsolat* szót használja. S ez a szöveggörnyezetbe jól beilleszkedő jelentés, mivel az angyalok arra sürgetik Istent az imáikkal, hogy alázzon meg minden haladót, és egyedül Önmagát magasztalja fel. Így bármi is homályosítja el az Ő dicsőségét, legyen rendbe téve. Helyes, ha az angyalok folyamatosan erre vágnak, mert tudjuk, hogy semmi másra nem vágyakoznak annyira, mint Isten bámulatára egyedül az egész emberiséggel szövetkezve. Mikor azonban látjuk, hogy az ember gögje és pimaszsága csökkenti Isten tekintélyét, a kérésük arra irányul, hogy Isten vesse igáját azoknak a gögösöknek a nyakába, akik felemelik a tarajukat Ellene.

Most már látjuk, miért mondja Dániel, hogy *Vigyázók határozatából van ez a rendelet, és a Szentek parancsolata ez a végzés*, mintha ez mondaná: „az összes angyal ellened van, mert teljes egyetértésben és hangos szóval vádoltak téged Isten előtt, mert elhomályosítod az

<sup>225</sup> Vagy: rendelet, mert alkalmas módon így is fordítható – *Kálvin*.

<sup>226</sup> Vagy: eltaszítottat – *Kálvin*.

<sup>227</sup> Vagy: az emberek között – *Kálvin*.

Ő dicsőségét, amennyire csak lehetséges. Isten pedig, elfogadván az imáikat, elhatározta, hogy elvet téged, s az egész világ előtt a megvetés és az utálat tárgyává tesz. Ezt a rendelést pedig az összes angyal úgy aláírta, mintha Isten és az ő közös rendeletük volna”. Aláírásukkal és egyetértésükkel ugyanis megingathatja az istentelen király magabiztosságát. Kétségtelen, hogy Isten a szokásos módon igazította hozzá a látomást annak az embernek az értelméhez, aki soha nem tanulta az Ő törvényét, s csak valami zavaros elképzeléssel bírt az Ő isteni mivoltáról, ezért nem volt képes különbséget tenni Isten és az angyalok között. Emellett az is igaz, hogy ez a rendelet az egész mennyei sereg egyetemes egyetértésével és követelésére lett kihirdetve, mert az angyalok a legnagyobb undorral viszonyulnak egyrészt mindenhez, ami elvesz Isten dicsőségéből, másrészt az emberiség ostobaságához, mikor az egyetlen Isten saját attribútumait akarják magukhoz ragadni. Ez látszik a szavak ténylegesen valódi jelentésének. A következő mondta is nagyon alkalmasan illeszkedik ehhez: *a halandóknak tudniuk kell, hogy a felséges Isten uralkodik az emberek birodalmán*. Dániel ugyanis a rendelet célját említi meg: az angyalok azt akarják, hogy Isten jogai ne csorbuljanak, s ne legyen azokra befolyással az emberiség hálátlansága. S az emberek a legcsekélyebb érdemeket sem tulajdoníthatják maguknak anélkül, hogy Isten dicséretét ne kisebbitenék. Ezért kéri az angyalok szüntelenül Istentől, hogy vesse le a gőgösöket, s ne engedje Magát megfosztani a jogaitól, hanem tartsa fenn a maga csorbíthatatlanságában szuverén hatalmát. S ezt is alaposan meg kell figyelünk: *a halandóknak meg kell figyelniük, miképpen uralkodik az Úr az emberek birodalmaiban*. Mert még a legrosszabb emberek is megvallják Isten hatalmas erejét. Nem merik az istenkáromlásaikkal levonni Őt mennyei trónjáról, de azt képzeli, hogy képesek megszerezni és megvédeni világi birodalmaikat vagy az erőfeszítéseikkel, vagy a vagyonukkal, vagy valamilyen más eszközzel. A hitetlenek tehát szándékosan bezárják Istent a mennybe, amiképpen Epikureus képzelte Őt el, hogy a saját örömeit élvezi a maga kényelmében. Ezért mutatja Dániel Isten a jogaitól megfosztottnak, amíg *nem ismerik el Őt uralkodónak az emberek birodalmaiban*, azaz a Földön, aki képes megalázni bárkit, aki csak Neki tetszik. Ezért olvassuk a zsoltárokból is, hogy nem napkelettől, vagy napnyugtától támad a hatalom, hanem a mennyből (Zsolt75:7), illetve máshol, hogy Isten felemeli az alacsonyok a porból (Zsolt113:6). Azután a szűz szent énekében ledönti a trónjukról a gőgösöket, s felmagasztalja a nyomorultakat és alázatosokat (Lk1:52). Ezt valóban mindenki megvallja, de száz közül talán egy érzi az elméjében, hogy Isten uralkodik a Föld felett, s egyetlen ember sem képes magát felmagasztalni, vagy a tisztesség posztján megmaradni, mivel ez Isten különleges ajándéka. Miután az emberek erről csak nehezen győzhetők meg, Dániel elegánsan fejezi ezt ki: *a felséges Isten uralkodik az emberek birodalmán*, azaz nemcsak a mennyben gyakorolja a hatalmát, de az emberi fajt is kormányozza, mindenkinek kijelölve a maga rangját és pozícióját. *A kinek akarja, annak adja azt*. A különböző birodalmakról egyes számban beszél, pont mintha Isten mondaná: egyesek felemelkednek Isten akarata által, mások levettetnek, s minden Isten jótetszése szerint történik. Az igeszakasz jelentése ez: mindenkinek megvan a maga Isten által kijelölt állapota, így az ember becsvágya, vagy ügyessége, vagy éleselméjűsége, vagy gazdagsága, vagy a mások segítése nincs hasznára az embernek abban, hogy bármilyen magasra is kapaszkodjon, amíg Isten kinyújtott kézzel fel nem emeli. Pál is ugyanezt a dolgot tanítja más szavakkal: nincsen hatalmasság, hanem csak Istentől (Rm13:1), utólag pedig Dániel is megismétli ugyanezt a kijelentést.

Hozzáteszi: *az emberek között az alábbvalót emeli fel*. Egy ennyire figyelemre méltó változásban Isten hatalma jobban ragyog, mikor felemeli a porból a korábban ismeretleneket és megvetetteket, s a királyok fölé ülteti őket. Mikor ez bekövetkezik, a világi emberek azt mondják, hogy Isten játszadozik velük, s úgy forgatja az embereket a kezében, mint holmi labdákat, melyek először felfelé repülnek, majd alázuhannak a földre. Nem veszik azonban fontolóra az okot, amiért Isten nyílt bizonyítékokkal akarja kimutatni, mennyire az Ő abszolút

hatalma alatt állunk, melytől a mi állapotunk egésze függ. Mikor ezt nem vesszük saját magunktól észre, akkor példákat szükséges elénk tárni, melyek által kénytelenek vagyunk észrevenni azt, amit mondhatni majdhogynem szántsándékkal hagyunk figyelmen kívül. Most már értjük a próféta egész mondanivalóját. Az angyalok folytonos imában azt kéri Istentől, hogy jelentse ki a saját hatalmát a halandóknak, s ezzel döntse a porba a büszkéket, akik azt hiszik, hogy a maguk ereje és munkálkodása, vagy a véletlen, illetve emberek segítsége által magasztaltatnak fel. S hogy felindítsák Istent az emberek szentségtörő cselekedeteinek megbüntetésére, az angyalok azért könyörögnek Neki, hogy alázza meg őket, s ezzel mutassa ki: Ő nemcsak a menny királya és uralkodója, hanem a Földé is. S ez nemcsak egyetlen király esetében történik meg, hanem tudjuk, hogy a történelem telis-tele van efféle bizonyítékokkal. Honnan, miféle rendből teremtettek hát a királyok? S mikor nem volt nagyobb gőg a világon, mint a Római Birodalomban, látjuk, mi történt. Isten ugyanis előhozott bizonyos szörnyetegeket, melyek nagy megdöbbenést okoztak a görögök és a keletiek, a hispániaiak, az olaszok és a gallok között, mert egyes uralkodóknál nagyobb szörnyetegek nem is léteztek. Miután az eredetük a legalávalóbb és legszégyenletesebb volt, Isten nem is tudta volna világosabban megmutatni, hogy a birodalmaik nem emberi akaratból szálltak rájuk, nem is bátorsággal, bölcsességgel, vagy erős csapatokkal szerezték meg azokat, hanem az Ő keze ruházta rá azokra, akik Neki tetszetek. De folytassuk:

## Dániel 4:18

**18. Ezt az álmot láttam én, Nabukodonozor király, és te, Baltazár, mondd meg annak értelmét; mivelhogy az én országomnak egyetlen bölcse sem tudta nékem megmondani a jelentését; de te tudod, mert szent isteneknek lelke van benned.**

Hoc somnium vidi ego Rex Nebuchadnezer: et tu Beltsazar, interpretationem enarra,<sup>228</sup> quoniam cuncti sapientes regni mei non potuerunt interpretationem patefacere mihi: tu vero potes: quia spiritus deorum sanctorum in te.

Itt Nabukodonozor megismétli, amit korábban mondott az álom értelmének kereséséről. Megértette a neki mutatott jelképet, de nem értette Isten szándékait, sem pedig a dolog vele kapcsolatos vonatkozását. Ezen a ponton könyörög Dánielnek magyarázatért, bizonygatván az álombeli látomását, hogy rávegye Dánielt: fordítson nagy figyelmet annak magyarázatára. Majd ugyanabból a célból hozzáteszi: *az én országomnak egyetlen bölcse sem tudta nékem megmondani a jelentését*, amivel megvallja, hogy minden asztrológus, jós és más efféle a végletekig haszontalanok és félrevezetők, mivel azt állították: mindent tudnak. Egyesek ugyanis jósok, mások álomfejtők, álommagyarázók, egyebek pedig asztrológusok voltak, akik nemcsak a csillagok pályáival, távolságával és rendjeivel, valamint az egyes csillagok sajátosságaival foglalkoztak, hanem a jövőt is előre akarták jelezni a csillagok menetéből. Mivel tehát oly felsőbbrendűen dicsekedtek az összes eseménnyel kapcsolatos ismereteikkel, Nabukodonozor csalóknak mondja ki őket. S az álomfejtés hatalmát a valóságban Dánielnek tulajdonítja, mivel fel volt ruházva a Szentlélekkel. Ezzel Babilon minden bölcsét kizárja ebből a nagy ajándékból az által, hogy saját maga bizonyítja be: híjával vannak Isten Lelkének. Nem bőbeszédűen mondja ezt ki, de szavainak ez a jelentése fokozatosan kiviláglik a kaldeus bölcsek minden fajtájára vonatkozó kifejezéseiből. A második mondatban pedig Dániellel kivételt tesz, ennek okát pedig abban jelöli meg, hogy kiemelkedik az isteni Lélekben. Nabukodonozor itt tehát azt jelenti ki, ami Isten sajátossága, s Dánielt az Ő prófétájának és szolgájának ismeri el. Mikor *szent isteneknek* nevezi az angyalokat, azt, amint már említettük, nem kell meglepő kifejezésnek tekinteni egy

---

<sup>228</sup> Szó szerint: *mondd* – Kálvin.

pogánynál, aki tanulatlan a kegyesség igazi tudományában, s csak annak kezdeti elemeit ismeri. Tudjuk azonban, hogy ez az általános vélekedés az angyalokról keveredett az egy Istennel. Ezért Nabukodonozor a szokásos és elfogadott nyelvezettel szól, mikor azt mondja, hogy a szent isteneknek lelke lakozik Dánielben. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 4:19

**19. Ekkor Dániel, a kinek neve Baltazár, közel egy óráig rémüldözék, és az ő gondolatai háboríták őt. Szóla a király, és monda: Baltazár, az álom és annak jelentése meg ne rettentsenek téged! Felele Baltazár, és monda: Uram, az álom szálljon a te gyűlölőidre, a magyarázata pedig a te ellenségeidre!**

Tunc Daniel, cui nomen Beltsazar, obstupefactus fuit circiter horam unam: et cogitationes ejus turbabant eum. Respondit rex et dixit, Beltsazar, somnium et interpretatio ejus ne conturbet te, *terreat*. Respondit Beltsazar et dixit, Domine mi, somnium *sit* inimicis tuis, et interpretatio ejus hostibus tuis.

Dániel itt azt meséli el, miképpen volt bizonyos értelemben megdöbbenve. S én ezt arra a fájdalomra vonatkoztatom, ami a prófétában a miatt a félelmetes büntetés miatt keletkezett, amit Isten a jelképpel mutatott be. Nem kell meglepődni azon, hogy Dánielt fájdalmasan érintette Babilon királyának megpróbáltatása, mert jóllehet kegyetlen zsarnok volt, aki zaklatta Isten egyházát és mindent megtett annak megsemmisítéséért, mégis, miután az ő hatalma alatt állt, imádkoznia kellett érte. Isten azonban megtanította erre a zsidókat Jeremiás prófétán keresztül: Imádkozzatok Babilon bővelkedéséért, mert a ti békességetek függ majd tőle (Jer29:7). A hetven év leteltével törvényessé vált Isten kegyes imádóinak a szabadulásukért könyörögni Hozzá, de amíg le nem telt a próféta által megjósolt idő, nem volt törvényes sem gyűlölködni a király ellen, sem Isten haragját kérni a fejére. Tudták, hogy ő Isten bosszújának végrehajtója, s az ő szuverén és törvényes uruk. Mivel tehát Dániellel kegyesen bánt a király, mikor a háborúskodás jogán száműzetésbe hurcolták, neki hűségeseznek kellett lenni a királyához, még ha zsarnoki módon lépett is fel Isten népével szemben. Ez volt hát az oka, amiért akkora fájdalmat okozott neki ez a szomorú jóslat. Mások úgy vélik: eksztázisban volt, s ez látszólag jobban ideillik, mert nem egyszerűen csak azt mondja, hogy megdöbben, hanem megzavarodott és megrémült a gondolataiban. Emellett azt is meg kell említenünk, milyen különféle hatásokat gyakorolt a prófétákra, mikor Isten a közelgő ítéleteinek kihirdetésére használta őket. Valahányszor csak a prófétáit jelölte ki Isten a komoly csapások hírnökeinek, ez kétféle módon érintette őket. Egyrésről együtt éreztek azokkal a nyomorult emberekkel, akik megsemmisülését küszöbön állónak látták, másrésről mégis bátran hirdették azt, amit Isten parancsolt nekik. Így a bánatuk soha nem akadályozta meg őket abban, hogy szabadon és következetesen ellássák a kötelességüket. Dániel esetében mindkét érzést látjuk. A szimpátiája tehát helyes volt, mikor együtt érzett a királlyal, s majdnem egy órán át csendben maradt. S mikor a király ráparancsol, hogy legyen bátor, és ne zavartassa magát, akkor itt azoknak a biztonságérzetét látjuk lefestve, akik nem veszik észre Isten haragját. A próféta megretten, de mégis mentes minden gonoszságtól, mert Isten nem fenyegeti őt, sőt, maga a büntetés, amit elkészítve lát a király számára, reménységet nyújtott neki a jövőbeli szabadulást illetően. Miért rettent hát meg? Azért, mert a kegyesek, noha Isten megkíméli őket, s könyörületeseznek és jóindulatúnak mutatkozik irántuk, mégsem képesek az Ő ítéleteit félelem nélkül nézni, ugyanis saját magukat is hasonló büntetések alá vethetőnek tekintik, ha Isten nem lenne velük szemben elnéző. Emellett soha nem teszik félre az emberi érzelmeket, így nagyon elfogja őket a sajnálat, mikor látják, hogy az istenteleneket eléri a büntetés, vagy akár csak a közelgő harag. E két okból szenvedik el a bánatot és a fájdalmat. Az istentelenek azonban, még mikor Isten nyíltan szól is hozzájuk és fenyegeti őket, nem

indulnak meg, hanem bolondok maradnak, vagy nyíltan lenézik az Ő hatalmát, és mesének tekintik a fenyegetéseit, míg súlyosan meg nem érzik azokat. Ezt a példát állítja elénk a próféta Babilon királyában. *Baltazár*, mondja, *az álom és annak jelentése meg ne retentsenek téged!* Dániel azonban mégis megrettent miatta. Amint azonban már említettem, miközben az istenfélők megrettennek, noha érzik, hogy Isten engedelkeny, az istentelenek szunyókálnak a biztonságban, meg nem indulván és meg nem rettenvén semmiféle fenyegetéstől. Dániel pedig elmondja a bánata okát: *Uram*, mondja, *az álom szálljon a te gyűlölőidre, a magyarázata pedig a te ellenségeidre!* Megmagyarázza, miért döbbsen meg annyira: azt szerette volna, ha ez a rettenetes büntetés nem sújtja a király személyét. Bár joggal utálhatta volna őt, de mégis tisztelte az Isten által neki megadott hatalmat. Tanuljuk hát meg a próféta példájából, hogy imádkozzunk a minket megsemmisíteni vágyó ellenségeink áldásaiért, s különösen a zsarnokokért imádkozzunk, ha tetszik Istennek kiszolgáltatni minket azok kényének-kedvének. Jóllehet ugyanis nem méltók az emberségesség bármiféle érzésére, nekünk mégis alázatosan kell az igájukat hordoznunk, hisz nem lehetnének a kormányzóink Isten engedelme nélkül. S nemcsak a haragért, de amint Pál int minket, a lelkiismeretért is (Rm13:5), ellenkező esetben ugyanis nemcsak ellenük, de Maga Isten ellen is lázadnánk. Másrésről Dániel azt is megmutatja, hogy lehetetlenség őt megváltoztatni, vagy meglágyítani a könyörületesség bármiféle érzésével, azzal együtt elfordítani őt a magaválasztotta útról:

## Dániel 4:20-22

**20. A fa, a melyet láttál, a mely nagy és erős volt, és a melynek magassága az eget érte és ellátszék az egész földre;**

**21. És levelei szépek, gyümölcse pedig sok, és táplálék rajta mindenenek; alatta tartózkodék a mező vada, és ágain az égi madarak lakozának:**

**22. Te vagy az, oh király, a ki nagygyá és erőssé lettél, a kinek nagysága megnövekedék és fölér az égig, és hatalmad a föld végéig.**

Arborquam vidisti, quae magna erat et robusta, et cujus magnitudo pertingebat ad coelos, et aspectus ejus ad totam terram.

Et folium ejus pulchrum erat,<sup>229</sup> et fructus ejus copiosus: et in qua,<sup>230</sup> cibus cunctis: sub qua habitabant bestiae agri, et in cujus ramis quiescebant aves coeli.

Tu es ipse rex, qui multiplicatus es et roboratus,<sup>231</sup> ita ut magnitudo tua multiplicata fuerit, et pertingerit ad coelos, et potestas tua ad fines terrae.

Itt látjuk, amit már érintettem: Dániel tisztelettel viselkedett a királlyal, s tudatában volt prófétai kötelességének, így aprólékosan végrehajtotta Isten parancsait. Meg kell jegyeznünk ezt a különbségtételt, mert semmi sem nehezebb az Íge szolgálói számára, mint megmaradni ezen a középúton. Egyesek mindig kiobbannak a buzgóság ürügyén, s megfélekednek arról, hogy ők is csak emberek. Ezért nem mutatják a jóindulatnak semmi jelét, hanem pusztán csak a keserűségbe merülnek bele. Ezért nincs semmi tekintélyük, az intéseik pedig gyűlöletet keltenek. Emellett büszkeséggel és dicsekvéssel magyarázzák Isten Ígését, mikor a bűnösöket mindennemű emberiség, vagy igyekezet, vagy együttérzés nélkül rettentik meg. Megint mások, akik gonosz és álnok hízelgők, elkendőzik a legsúlyosabb vétkeket, s szembeszállnak mind a prófétákkal, mind az apostolokkal, a buzgóságuk hevét úgy értékelve, hogy az minden emberi érzésnek híjával van! Ezzel becsapják a nyomorult embereket, és megsemmisítik őket a hízelgésükkel. A mi prófétánk azonban az összes többihez hasonlóan megmutatja, miképpen kell Isten szolgáinak a középútat járni. Jeremiás

<sup>229</sup> Azaz, aminek a levelei szépek voltak – *Kálvin*.

<sup>230</sup> Szó szerint: „abban” – *Kálvin*.

<sup>231</sup> Azaz, aki nagygyá és erőssé vált – *Kálvin*.

például, mikor nyomorúságot prófétál, lelki bánatot és keserőséget érez, de mégsem fordul el a legsúlyosabb fenyegetésekkel való bőséges korholástól, mert mindkettő Istentől származott (Jer9:1). A többi próféta is ugyanígy járnak el. Dániel itt egyrészt sajnálja a királyt, másrészt tudván, hogy ő Isten haragjának hírnöke, nem retten meg semmiféle veszélytől, miközben a király elé tárja az általa megvetett büntetést. Ebből látjuk, miért nem döbbsent meg. Nem félt a zsarnoktól, jóllehet sokan nem merték volna ellátni a kötelességüket, mikor olyan baljóslatú üzenet bízott rájuk, ami dühöngést vált ki a kegyetlenekből és az istentelenekből. Dániel ezért nem döbbsent meg semmi ilyesféle félelemtől, hanem csak azt szerette volna, hogy Isten bánjon könyörületesen a királlyal. Ezért mondja: *Te vagy az, oh király*. Nem beszél kételkedve, vagy vonakodva, és nem szól homályosan, vagy megannyi mentegetőzés közepette, hanem nyíltan hirdeti: Nabukodonozor király maga a fa, amit látott. Ezért *a fa, a melyet láttál, a mely nagy és erős volt, és a melynek magassága az eget érte és ellátszék az egész földre, és levelei szépek, gyümölcse pedig sok, és táplálék rajta mindeneknek, alatta tartózkodék a mező vada, és ágain az égi madarak lakozának: te vagy az, oh király*, mondja. S miért? Mert *nagygyá és erőssé lettél, a kinek nagysága megnövekedék és fölér az égig, és hatalmad a föld végéig*. Ezután mi következik?

## Dániel 4:23-24

**23. Hogy pedig láta a király Vigyázót és Szentet leszállani az égből, és azt mondá: Vágjátok le a fát és pusztítsátok el azt; de gyökereinek törzsökét a földben hagyjátok, és vas és ércz lánczokba verve a mező fűvén, és égi harmattal öntöztessék és a mezei barmokkal legyen része, a míg hét idő múlik el felette;**

**24. Ez a jelentése, oh király, és a felséges Isten végezése ez, a mely bekövetkezik az én uramra, a királyra,**

Et quod vidit rex, vigilem, et sanctum descendere e coelis, qui dixit:<sup>232</sup> Suceidite arborem, et dispergite eam: tantummodo imum radicum ejus in terra relinquite: et sit in vinculo ferri et aeris in herba agri, et rore coelorum proluatur, et eum bestiis agri portio ejus, donec septem tempora transcant super eam.

Haec interpretatio, rex, et decretum excelsi est, quod spectat ad dominum meum regem.

Dániel kitartóan követi, amit elkezdett, megmutatván, hogy az ítélet már Babilon királya felett lebeg. Valóban urának nevezi őt, mégpedig őszinte jóindulattal. Egyidejűleg azonban a legfőbb Király követe is volt, ezért nem vonakodott a szónoklatát a király parancsa fölé emelni – mint az összes próféta, akik hegyek és halmok ellen emelkednek fel, ahogyan Jeremiás is teszi a Jer1:10-ben. Ez a mondat tehát figyelemre méltó: „Lásd, én e mai napon népek fölé és országok fölé rendellek téged, hogy gyomlálj, irts, pusztíts, rombolj, építs és plántálj!” Isten tehát nagy tiszteletet kíván ébreszteni az Ígéje iránt, mivel semmi sincs a világban oly fenséges, vagy ragyogó, ami ne hajolna meg előtte. Dániel tehát, ami az emberi eseményeket és a politikai rendet illeti, urának vallja meg a királyt, de folytatja a nagyköveti megbízatásának ellátását is. Mikor tehát azt mondja: *a király Vigyázót látott leszállni az égből*, akkor mindig angyalról beszél. Már mondtuk, miért nevezi a Szentírás „Vigyázóknak” az angyalokat: mert állandóan készen állnak Isten parancsainak végrehajtására, s tudjuk, hogy Isten az ő közreműködésükkel hajtja végre a rendeleteit. Mondtam, az angyalok mindig készen állnak ellátni ezt a kötelességüket, s ügyelnek a kegyesekre. A „vigyázó” azonban általános név, s magában foglalja azt a serénységet, amivel az angyalok meg vannak áldva, s ami lehetővé teszi a számukra, hogy gyorsan végrehajtsák mindazt, amit Isten parancsol

<sup>232</sup> Szó szerint: „és mondta”, mert a kötőszót vonatkozó névmásként kell fordítani – Kálvin.

nekik. *Láttál tehát, egy Vigyázót és Szentet leszállani az égből, és azt mondá: Vágjátok le a fát és pusztítsátok el azt.* Megismétli, amit korábban mondott, nevezetesen hogy a büntetés ideje van itt megszabva, mivel Isten meg fogja semmisíteni Babilon királyát és minden emlékezetét. De hozzátesz egy kivételt: *amíg hét idő múlik el felette.* Ezekről az időkről nem mondtam semmit, de azok véleménye látszik valószínűnek, akik határozatlan időtartamnak tekintik, mely azt jelenti, hogy hosszú időszak múlik majd el felette. Mások hónapoknak vélik, megint mások éveknek, s én inkább erre az értelmezésre hajlok, mert Isten nem csekély ideig akarta Nabukodonozor királyt büntetni. Ez tehát szemlátomást hét évet jelent, mert tudjuk, hogy a hét év hosszú időszakot jelent a Szentírásban, ugyanis tökéletességet jelöl.

## **Ima**

Add meg mindenható Isten, mert te állítod elénk a bűneinket, s egyidejűleg a bíránknak jelented ki Magad, hogy ne éljünk vissza a türelmeddel, s ne ébredj nagyobb haragra a lustaságunk és a tompaságunk miatt. Add meg azt is, hogy tisztelettel féljünk téged, s igyekvően körültekintőek legyünk: megrettenjünk a fenyegetéseidtől, de csalogasson a Te édességed. Legyünk hajlandók és alázatosak Irántad, és soha ne vágyakozzunk többre, mint arra, hogy teljes mértékben odaszánjuk magunkat Neked az engedelmességre, s a Te neved dicsőítésére a mi Urunkon, Jézus Krisztuson keresztül. Ámen.

## Huszdik előadás

### Dániel 4:25

**25. És kivetnek téged az emberek közül, és a mezei barmokkal lesz a te lakozásod, és füvet adnak enned, mint az ökröknek, és égi harmattal öntöznek téged, és hét idő múlik el feletted, mígnem megérted, hogy a felséges Isten uralkodik az emberek birodalmán, és annak adja azt, a kinek akarja.**

Et to expellent ab hominibus, et cum bestiis agrestibus erit habitatio tua: et herba sicut boves to pascent, et rotea coelorum to irrigabunt: et septem tempora transibunt super re, donec cognoscas, quod dominator sit excelsus in regno hominum, et eui voluerit det illud.

Dániel folytatja a király álmának magyarázatát, akire a tegnap magyarázott utolsó igevers vonatkozik. Ezt ki kell fejezni, mert ez az üzenet fájdalmas és keserű volt a király számára. Tudjuk, rendszerint mennyire méltatlankodnak a királyok, mikor nemcsak a parancsoknak kell engedelmeskedniük, de még Isten ítélőszéke előtt is meg kell jelenniük, ahol szegény és gyalázat vár rájuk. Tudjuk, miképpen mérgezi meg a gazdagság a plebejus nemzetséget. Mi más történhet a királyokkal, leszámítva a természetünk állapotával kapcsolatos feledékenységet, mikor megpróbálnak megszabadulni minden kényelmetlenségtől és nehézségtől? Ők ugyanis nem tekintik magukat az emberiség általános szükségleteinek kitetteknek. Miután tehát Nabukodonozor király aligha lett volna képes elhordozni ezt az üzenetet, a próféta itt megint őrült szöveget mond, a fa kivágását, mint a romlásnak azt a jelképét illetően, ami már küszöbön áll. S most ez végigmondja, kijelentve: *kivetnek téged az emberek közül, és a mezei barmokkal lesz a te lakozásod*. Mikor Dániel korábban a négy birodalomról értekezett, a király elméje először kétségtelenül felbőszült, ez a dolog azonban sokkal súlyosabb, és a király véleménye szerint sokkal tűrhetlenebb volt, hiszen a vadállatokhoz hasonlították, kivetetik az emberek közül, majd kiűzik a mezőre és az erdőbe, s vadállatokkal együtt fog táplálkozni. Ha Dániel csak annyit mondott volna a királynak, hogy a királyi méltósága fog beszennyeződni, az a gyalázat is súlyos sértést jelentett volna a számára, mikor azonban ennek a rendkívüli megszegésnek volt kitéve, attól belsőleg kétségtelenül őrült haragra lobbant. Isten azonban féken tartotta a dühét, nehogy bosszúra vágyjon az általa elszennvedett feltételezett sértésért. Később ugyanis majd látjuk a szövegkörnyezetből, hogy nem vált újra bölcsé. Miután tehát mindig ugyanazt a büszkeséget táplálta magában, kétség sem férhet a kegyetlenségéhez, mert ez a két bűn egyesült benne. Az Úr azonban visszafogta a dühét, nehogy arra vágyjon, hogy megbosszulja a feltételezett sértést, amit elszennvedett. Később majd meglátjuk a szövegkörnyezetből, hogy többé már nem lett bölcsébb. Mivel tehát mindig ugyanazt a gőgöt táplálta, kétség sem fér a kegyetlenségéhez, mert ez a két bűn egyesül. Az Úr azonban korlátozta az őrültségét, és megóvta szent prófétáját. Emellett Isten szolgálójának állhatatossága is figyelemre méltó, hiszen nem kerülő úton célozgatott arra, mi történik a királlyal, hanem világosan elmondja, milyen alantas és szegényletes állapot vár rá. *Kivetnek téged az emberek közül*, mondja. Ha azt mondta volna, olyanná válsz, mint a közönséges pásztorok egyike, s nem fogsz különbözni a nép hulladékától, az is nagyon komoly dolog lett volna. Mikor azonban a király úgy kivetetik az emberek közül, hogy egy zug sem marad a számára, s még csak azt sem engedik meg neki, hogy a gulyások, vagy a kondások között tengesse életét, akkor bárki megítélheti, mennyire szegényletes lesz ez, s Dániel sem vonakodik itt kimondani ezt az ítéletet.

A következő mondatnak ugyanakkora, vagy legalábbis hasonló a súlya. *A mezei barmokkal lesz a te lakozásod, és füvet adnak enned, mint az ökröknek*, mondja. A többes számot határozatlanul használja az eredetiben, ezért tulajdonképpen így is fordítható: „Füvel



*fogs*z táplálkozni, az ég harmata fog öntözni *téged*, s a vadállatokkal lesz *lakozásod*”. Nem akarok egyesekhez hasonlóan elmésen filozofálgatni, akik itt angyalokat értenek. Elfogadom, hogy ez igaz, de a próféta egyszerűen csak azt tanítja, hogy Babilon királyának büntetése küszöbön áll, akit majd a legnagyobb szegény borít el, és nem fog különbözni a barmoktól. Ez a szabadság tehát figyelemre méltó, s megmutatja nekünk, hogy Isten szolgálói, akiknek a tanítói hivatalt kell ellátniuk, nem járhatnak el a maguk részéről hűségesen, amíg be nem csukják a szemeiket, és meg nem vetnek minden világi pompát. Ezért tanuljuk meg a király példájából a magunk kötelességét, s ne legyünk makacsok és romlottak, mikor Isten fenyeget minket. S noha Nabukodonozor király, amint már említettük, s amint a szöveggörnyezet is megmutatja, nem lett bölcsebb, mégis meglátjuk majd, miképpen hordozta az ellene kihirdetett borzasztó ítéletet. Ha tehát mi, akik senkik vagyunk hozzá képest, nem vagyunk képesek elhordozni Isten fenyegetéseit, mikor azok elénk tárulnak, akkor ő lesz ellenünk a tanú, és a bíránk, aki noha akkora hatalommal rendelkezett, mégsem mert semmit tenni a próféta ellen. Az igevers végén pedig megismétlődik a korábban még magyarázott mondat: *mígnem megérted, hogy a felséges Isten uralkodik az emberek birodalmán, és annak adja azt, a kinek akarja*. Ez az igeszakasz ismét arra tanít minket, milyen nehéz a számunkra a legfőbb hatalmat Istennek tulajdonítani. A mi nyelvünkön valóban Isten dicsőségének nagy hírnökei vagyunk, de mégis, mindegyikünk korlátozza az Ő hatalmát vagy azzal, hogy magához ragad valamit, ami az Ővé, vagy másnak adja azt át. Különösen mikor Isten bármekkora méltóságra emel minket, akkor feledkezünk meg róla, hogy emberek vagyunk, s elragadjuk Istentől az Őt megillető tiszteletet, arra vágyakozván, hogy önmagunkkal helyettesítsük Őt. Ezt a betegséget csak nehezen lehet gyógyítani, s a büntetés, amit Isten szabott ki Babilon királyára, példa a számunkra. Csekélyebb büntetés is elegendő lenne, ha ez az örültség nem járná őt át az ízekig és a velőig, mert az emberek azt követelik maguknak, ami Istené. Ezért van szükségük erőteljes orvosságra, hogy megtanulják a mértékletességet és az alázatot. Napjainkban az uralkodók a titulusaikban mindig királyokként, tábornokokként és grófként lépnek fel Isten kegyelme által, de milyen sokan vannak, akik hamisan vonatkoztatják Isten nevét önmagukra, a legfőbb hatalom bebiztosítása végett! Mert mit is jelent az „Isten kegyelméből” király, vagy herceg titulus, ha nem a felsőbbrendű Úr elismerését? Emellett szántsándékkal taposnak azon az Istenek, Akinek a pajzsával védik magukat – nagyon távol állnak attól, hogy komolyan azt gondolják: az Ő engedélyével uralkodnak! Pusztán ürügy tehát, mikor azzal dicsekednek, hogy Isten kegyelméből uralkodnak. Emiatt könnyen megítélhetjük, milyen gögösen vetik meg Istent a világi királyok, még ha nem is használják hamisan az Ő nevét azokhoz a komolytalan emberekhez hasonlóan, akik nyíltan hízelegnek Neki, s ezzel szentségtelenítik meg az Ő kegyelme nevét! Most ez következik:

## Dániel 4:26

**23. Hogy pedig mondák, hogy a fa gyökereinek törzsökét hagyják meg: országod megmarad néked, mihelyest megismered, hogy az Ég uralkodik.**

Et quod dixerunt de relinquenda radice stirpius arboris, regnum tuum tibi stabit, ex quo cognoveris quod potestas sit coelorum.<sup>233</sup>

Dániel itt befejezi az álom magyarázatát, s megmutatja: Isten nem bánt annyira kegyetlenül Nabukodonozor királlyal, utat engedvén a kegyelemnek. Valóban enyhíti a büntetés rettentő szigorúságát, hogy Nabukodonozort az Ő nevének segítségül hívására és megtérésre ösztökélje, mégpedig úgy, hogy a megbocsátás reménységét, mint világosabb buzdítást teszi hozzá. Most Dániel a bűnbánatra serkenti, megemlítvén, hogy az országa

<sup>233</sup> Vagy: létezik birodalom az égben – Kálvin.

megmarad. Isten ugyanis kivethette volna őt az emberiséggel fennálló minden kapcsolatából, s így örökre a vadállatok között maradt volna, sőt, a világból is kitörölhetette volna azonnali hatállyal. Ezek a szavak azonban az Ő irgalmának jele, mert utóbb helyre akarta őt állítani nem pusztán holmi átlagos állapotba, hanem a korábbi méltóságába, mintha soha nem is esett volna ki abból. Látjuk tehát, mennyire hasznos volt az álom Nabukodonozor király számára, amennyire nem vetette meg a próféta szent intését az Isten iránti hálátlansággal, mert Dániel nemcsak a küszöbön álló kivetetését jósolta meg, hanem egyidejűleg az engesztelés üzenetét is kimondta. Isten tehát mindig is határozott céllal tanította a királyt, amíg nem volt taníthatatlan és romlott, mint az emberiség többsége. Ebből az általános tanításból emellett arra is következtethetünk, hogy akkor kapunk felhívást a megtérésre, mikor Isten véget vet a büntetéseinek, mert azért ízelletti meg velünk, az Ő irgalmát, hogy reménységet keltsen bennünk: Ő elnéző, ha szívből és őszintén járulunk Elé. Figyeljük meg azt is, amit Dániel az igevers második részében tesz hozzá: *mihelyest megismered, hogy az Ég uralkodik*. Ezekben a szavakban ugyanis benne foglaltatik a lelki kegyelem ígérete. Isten ugyanis nemcsak büntetni fogja Babilon királyát őt megalázandó, hanem munkálkodik is majd benne és megváltoztatja az elméjét, amint az be is következett, jóllehet hosszú idő múlva.

*Megismered, mondja, hogy az Ég uralkodik.* Azt mondtam, itt a Lélek kegyelme van megígérve, hiszen tudjuk, milyen csekély haszonnal van az emberek számára, ha Isten akár százszor is megismétli a csapásait. Ilyen a mi szívünk keménysége és makacssága – mert csak egyre csökönyösebbek leszünk, mikor Isten a megtérésre hívogat. S Nabukodonozor kétségtelenül olyan volt, mint a fáraó, míg Isten meg nem alázta őt, mégpedig nemcsak küldő büntetésekkel, hanem hozzátette a Lélek belső ösztökélését is, hogy egyrészt taníthatóvá tegye őt, másrészt vesse alá magát a mennyi ítéletének és hatalmának. Dániel erre gondol, mikor ezt mondja: *ebből megismered*, mert Nabukodonozor soha nem tudta volna magától megszerezni ezt a tudást, amíg a Lélek titkos mozdulata meg nem érintette. S hozzáteszi: *hogy az Ég uralkodik*, ami azt jelenti, hogy Isten kormányozza a világot és gyakorolja a legfőbb hatalmat. Itt ugyanis a mennyet és a földet állítja egymással szembe, mely utóbbi az emberiséget jelenti. Ha ugyanis a királyok mindent nyugalomban látnak maguk közül, és senki sem rettent meg őket, akkor minden veszély felett állóknak tartják magukat, amint mondják, s bár biztosak szeretnének lenni a helyzetüket illetően, körös-körül minden irányba tekingetnek, de fel a mennybe sohasem néznek, mintha Isten nem törődne a földi királyságokkal, s nem adná azokat azoknak, akiknek akarja, s nem döntené porba a gőgösöket. E világ fejedelmei soha nem veszik figyelembe, hogy a hatalmuk a mennyből való, mintha az egyáltalában nem volna Isten kezében. Ettől függetlenül, mint említettem tekingetnek jobbra-balra, előre-hátra. Ez az oka annak, amiért Dániel kimondja: a hatalom a mennyekből származik. Ellentét áll tehát fenn Isten és az egész emberiség között, mintha ezt mondaná: Megtudod majd, hogy Isten uralkodik – amint korábban láttuk. Most ez következik:

## Dániel 4:27

**27. Azért, oh király, az én tanácsom tessék néked, és vétkeidtől igazság által szabadulj és a te hamisságaidtól a szegényekhez való irgalmasság által. Így talán tartós lesz a békességed.**

Propterea, rex, consilium meum placeat apud to,<sup>234</sup> et peccata tua<sup>235</sup> justitia redimas<sup>236</sup> et iniquitatem tuam in misericordia erga pauperes: ecce erit prolongatio pacti tui.<sup>237</sup>

<sup>234</sup> שֹׁפֵר, *shepher*, ami azt jelenti, *gyönyörű*, de itt jelképesen az elfogadásra, vagy egyetértésre vonatkozik, mivel a kifejezés egésze ez: „*azért a tanácsom tessék néked*”. – *Kálvin*.

<sup>235</sup> Vagy „*azaz*”, mert a ו *vav* használható ekképpen – *Kálvin*.

<sup>236</sup> Rendszerint így fordítják. Idővel majd tárgyaljuk a szót – *Kálvin*.

<sup>237</sup> A görögök a „*talán lesz gyógy mód a bajodra*” kifejezéssel fordítják – *Kálvin*.

Mivel az igemagyarázók között nincs egyetértés e szavak jelentésének vonatkozásában, s miután a belőlük származó tanítás részben ettől függ, először is azt kell megjegyeznünk, hogy a מלכי *meleki* jelentése „az én tanácsom”. Egyesek „királyomnak” fordítják, mert mindkét szó a közös מלך *melek* gyökérből származik, melynek jelentése *uralkodni*, de jelenti azt is, hogy *tanácsolni*. Az igeszakaszt kétségtelenül ekképpen kell fordítani: *Tessék neked az én tanácsom, és válj meg bűneidtől*. Az itt a *megválni* (*megszabadulni*) kifejezéssel fordított פרוק *peruk* szó gyakran szerepel *szakítani*, *elkülönülni*, vagy *eltörölni* jelentéssel is. Ebben az igeszakaszban kényelmesen fordítható a *különülj el*, vagy *szabadulj meg a bűneidtől könyörület és emberség által* kifejezéssel, mintha a próféta ezt mondta volna: így véget vetsz a bűneidnek, és új útra lépsz, ettől pedig a kegyetlenséged irgalmasságra változhat, zsarnoki erőszakosságod pedig könyörületre. Ám ennek nincs túl nagy jelentősége. Az ige gyakorta jelent megszabadítást és megtarttatást. A szövegkörnyezet azonban nem engedi meg a fordítást megtarttatás értelemben, annak kimondása pedig nagyon nyersen hangzana, hogy *az igazságod által szabadul meg a bűneidtől*. Ezért és készséggel elfogadom azt az értelmezést, mely szerint Dániel arra buzdítja Babilon királyát, hogy változtassa meg az életmódját, és szakítson a bűneivel, melyekbe már túl régóta belemerült. Az igevers végén álló mondatot illetően – *íme, lesz gyógymód a bajodra* – amint említettem, a görögök a „talán lesz gyógymód” kifejezéssel fordítják, de a másik értelmezés számomra jobbnak tűnik. E szerint „ez a tulajdonképpen és helyes gyógymód”, amit egyesek „közzétételnek” fordítanak, mert az ארך *arek* azt jelenti: „létrehozni”, s egyidejűleg a másik főnév jelentését is megváltoztatják, mert ezt mondják: „talán folytatódni fog a békesség, vagy nyugalmad”. Ez az értelmezés is elfogadható, de a másik jobban illeszkedik a nyelvtani szerkezethez, amellet az elfogadottabb jelentés így hangzik: *ez az orvosság alkalmas lehet a bajodra*. Más értelmezés is kialakítható a szavak bármilyen megváltoztatása nélkül: *lesz orvosság a bajaidra*, ami azt jelenti, hogy megtanulhatod meggyógyítani a bajodat. A bűnbe merülés hosszúsága ugyanis fokozza a gonoszt, s erről már eleget szoltunk. Az igevers utolsó része tehát tekinthető úgy, hogy Dániel ezzel a buzdítással folytatja: itt az ideje felhagyni a tévelygéseiddel, mert eddig teljesen érzéketlenül engedted a vágyaid zablóját teljesen szabadjára. Ha tehát van bármiféle mértékletesség a tudatlanságodban, akkor megnyithatod a szemeidet, és megértheted, miképpen kell megtérni.

Most visszatérek a tanítás lényegéhez. *Az én tanácsom tessék neked*, mondja. Dániel itt engedékenyebben bánik a pogány királlyal, mintha a saját népéhez szólna, hiszen a prófétai hivatalt viselte. Miután azonban a király a kegyesség alapelemeit sem tartotta meg, itt csak a tanácsadói hivatalt látja el, ugyanis nem közönséges tanító volt. Ami pedig azt illeti, hogy Nabukodonozor érte küldött, ez nem mindennapi dolog volt, és nem is azért tette, mert engedelmeskedni akart a tanításának. Dániel tehát megemlékezik arról, miféle emberrel van dolga, mikor mérsékli a szavait és ezt mondja: *az én tanácsom tessék neked!* Utána néhány szóval megmagyarázza a tanácsát: *Szakíts a bűneiddel* – vagy vesd el azokat – *igazság által, valamint a vétkeiddel a szegények iránti irgalmasság által*. Dániel kétségtelenül a megtérésre akarta buzdítani a királyt, de csak egyetlen, a prófétáknál közismerten nagyon szokásos dolgot említett. Mikor ugyanis engedelmességre szólítják fel a népet a megtérés által, nem mindig magyarázzák meg teljesen, s nem is határozzák meg általánosan, hanem csak érintik egy szóképpel, s csak a bűnbánat külső kötelezettségeiről értekeznek. Dániel most ezt a szokást követi. Ha kérdés merülne fel a megtérés természetével kapcsolatosan, az nem más, mint az ember visszafordulása Istenhez, Akitől elidegenedett. Ez a megtérés tehát csak kézzel, lábbal, és nyelvvel történik? Nem inkább az elmében és a szívben kezdődik, majd később terjed át a külsődleges cselekedetekre? Ezért a valódi bűnbánatnak az ember elméjében van a forrása, így aki bölcs akar lenni, annak félre kell tennie a saját éleselméjűségét, és el kell vetnie a saját értelmén alapuló magabiztosságát. Azután le kell győznie a saját romlott vágyait, s alá kell

azokat rendelni Istennek, s így követi majd a külső élet a belső lelket. Emellett a cselekedetek csak a valódi megtérés bizonyosságai, mert ez túl kiváló dolog ahhoz, hogy a gyökere látható legyen az emberi érzékszervek számára. A gyümölcsseinkkel kell tehát bizonyosságot tennünk a megtérésünkről. Miután azonban a második törvénytábla által kirótt kötelességek bizonyos értelemben megnyitják az ember elméjét, ezért követelik a próféták a megtérést egyedül az irgalmasság cselekedeteit élénk tárva, mint teszi azt Dániel is. *Térj meg tehát a bűneidből*, vagy szakíts velük, vagy vesd el azokat- s miképpen? Igazság által. Kétség sem férhet hozzá, hogy az „igazság” szó itt ugyanazt jelenti, mint a „kegyelem”, vagy „irgalom”. Akik azonban a „kegyelmet” a „hitre” helyezik át, túl erőszakosan forgatják ki a próféta szavait, mert tudjuk, hogy semmi sem megszokottabb a hébereknél, mint egy és ugyanazon dolgot két különböző beszédformában megismételni. Miután tehát Dániel itt a bűnt és a hamisságot ugyanabban az értelemben használja, ebből arra következtetünk, hogy az igazságot és az irgalmasságot sem szabad szétválasztani, mert a második szó fejezi ki teljesebben az igazság értelmét. Mikor ugyanis az emberek látják, hogy az életüknek meg kell változni, az engedelmesség megannyi, egyébként szóra sem érdemes cselekedetét színlelik. De nem törődnek azzal, hogy mi tetszik Istennek, sem azzal, amit az Ő Ígésében parancsol, hanem amiképpen elfogadják annak egyik, vagy másik részét, elhamarkodottan Istenhez törtetnek, amint a pápaságnál is látjuk. Mert mi náluk a szent és vallásos élet? Ide-oda rohangálás, esküvel megfogadott zarándoklatok teljesítése, szoborállítás, misézés, ahogyan nevezik, bizonyos napokon böjt, és olyan csip-csup dolgok hangsúlyossá tétele, amiről Isten soha egyetlen szót sem szólt. Miután tehát az emberek oly vaskosan tévelyegnek a valódi igazság ismeretében, a próféta itt magyarázatképpen teszi hozzá az „irgalom” szót, mintha ezt mondta volna: Ne gondold, hogy olyan külső pompával kibékítéd Istent, ami örömet okoz az embereknek azért, mert ők testiek és oda vannak szánva a földi dolgoknak, emiatt rossz elképzelést alakítanak ki Istenről a saját fantáziájuk alapján. De ez a hiábavalóság ne csapjon be téged, hanem tanuld meg, hogy a valódi igazság a szegények iránti könyörületben rejlik. Ebben a második mondatban tehát az elképzelésnek csak egy része fejeződik ki, mivel a valódi igazság nem korlátozódik egyszerűen csak a szó jelentésére, hanem a könyörületesség minden kötelezettségét magában foglalja. Ezért kell hűségesen foglalkoznunk az emberekkel, s nem becsapni sem a gazdagot, sem a szegényt, sem elnyomni bárkit, hanem mindenkinek meg kell adnunk, ami kijár neki. Ennek a beszédmódnak azonban még akkor is ismerősnek kell lennie a számunkra, ha akár csak kevésé vagyunk is jártasak a prófétai írásokban. A kifejezés jelentése ez: Dániel meg akarta mutatni Babilon királyának, miképpen kell igazságosan élni, s a hitet és a becsületességet művelni anélkül, hogy megfélemlenjenek a törvény előző táblájáról. Isten imádata ugyanis drágább, mint az összes igazságosság, amit az emberek egymás között művelnek. A valódi igazság azonban a külsődleges jelei által ismerhető fel, mint már említettem. Itt azonban inkább a második, mintsem az első törvénytáblát taglalja, mert miközben a képmutatók a sok ceremóniával színlelik az istentiszteletet, megengedik maguknak a kegyetlenség, a fosztogatás és a csalás mindenféle módjának elkövetését, a helyes élet bármiféle törvényének betartása nélkül a felebarátaikkal. Mivel a képmutatók a gonoszságukat ezzel a felszínes ürüggyel leplezik, Isten eléjük állítja a valódi próbát, hogy visszatérítse őket a könyörületesség kötelességeihez. Ez tehát az igevers jelentése, melyből kettős értelmezést származtattunk. Ha megtartjuk a jövő időt – *íme, lesz orvosság* – akkor az a korábbi tanítás megerősítése lesz, mintha Dániel ezt mondta volna: Nem szabad hosszú és tekervényes köröket futnunk, mert ez az egyedüli orvosság. Ha viszont jobbnak tartjuk a buzdítás szavát, akkor a szövegkörnyezet illik majd jól hozzá: bárcsak lenne orvosság a bajaidra! Bárcsak ne merülnél a bűneidbe a továbbiakban úgy, mint eddig tetted, hanem nyisd meg a szemeidet, s lásd meg, milyen nyomorult és gonosz módon éltél, s vágyakozz a hibáid kijavítására. Miután a pápisták megrontották ezt az igeszakaszt annak kimutatása végett, hogy Istent ki lehet engesztelni az elégtétellel, ezért túl felszínes és nevetséges cáfolgatni a

tanításukat. Mikor ugyanis az elégtételről beszélnek, akkor a túlbuzgóság cselekedeteit értik alatta. Ha bárki képes lenne Isten törvényének teljességgel eleget tenni, akkor sem lenne képes elégtételt adni a bűneiért. A pápisták kénytelenek ezt megvallani, s akkor mi marad vissza? A felajánlások Istennek, ami több mint amennyit követel, s amit ők cselekedeteknek neveznek, nem szükségesek! Dániel azonban itt nem követeli Nabukodonozor királytól a túlbuzgóság semmiféle cselekedetét, hanem igazságot követel, majd utóbb megmutatja: az ember nem élheti igaz módon az életét, amíg nem az emberiesség uralkodik és virágzik az emberek között, s főleg, mikor könyörületesekek vagyunk a szegényekhez. Itt valóban nem létezik semmiféle túlbuzgóság! Mi célt szolgál akkor a törvény? Bizonyos, hogy semmi köze sincs a jóvátételekhez a pápisták ostoba és nevetséges elképzelései alapján! De ha még engedünk is nekik ebben a dologban, akkor sem következik belőle, hogy a bűneik megvannak váltva Isten előtt, mintha a cselekedeteik ellensúlyoznák akár a hibáikat, akár a büntetéseiket, amiképpen pedig állítják. Először ugyanis megvallják, hogy hibáikat nem lehet megváltani elégtétellel – legalább ennyit – de aztán a büntetést illetően azt mondják, hogy az meg van váltva. Nekünk azonban meg kell néznünk, hogy mindez vajon összecseng-e a próféta szándékával.

Nem nyitok vitát a szóról. Elfogadom, hogy esetleg „megváltást” jelent: megválthatod a bűneidet, de meg kell győződnünk, hogy vajon ez a megváltás Isten, vagy ember ítélete szerinti? Az kellően világos, hogy Dániel itt Nabukodonozor viselkedését tartja igazságtalannak és embertelennek, amiért zaklatja az alattvalóit, és gögösen megveti a szegényt és a nyomorultat. Mivel tehát ennyire átadta magát a gonoszságnak, Dániel megmutatja az orvosságot, s ha ezt az orvosságot megváltásnak, vagy megszabadításnak tekintjük, akkor semmi abszurd sincs annak kimondásában, hogy megváltjuk a bűneinket az emberek előtt, miközben jóvá tesszük azokat. Megváltom a bűneimet a felebarátom előtt, ha miután megsértettem őt, szeretnék vele kibékülni, elismerem a vétkem, és a bocsánatát keresem. Ha tehát a vagyonában okoztam kárt, visszaadom, amit igazságtalanul vettem el, s így váltom meg a vétkem. Ez azonban nem segít a bűnök levezeklésében Isten előtt, mintha a gyakorlatban megvalósított nagylelkűségem bármiféle meglakolást jelentene. Látjuk tehát, mennyire ostobák és bolondok a pápisták, mikor a próféta szavait elcsűrve-csavarva magukra vonatkoztatják.

Utoljára megkérdezhetjük, mi célból buzdította Dániel Nabukodonozor királyt arra, hogy szakítson a bűneivel? Nos, ez vagy következmények nélküli dolog volt – ami abszurd lenne – vagy mennyei rendelkezés, ahogyan a király álma is a rendelet kihirdetése volt, amint azt láttuk. Ez azonban elhatározott dolog volt Istennél, amit semmi módon sem lehetett megváltoztatni, felesleges volt hát a bűnök megváltására vágyni. Ha azonban más magyarázatot követünk, nem marad semmi nehézség, de ha el is fogadjuk, hogy a próféta itt a bűnök megváltásáról beszél, a buzdítás akkor sem haszontalan.

Akárhogyan is, Nabukodonozornak fel kellett készülnie Isten büntetésének elhordozására, ám mégis a leghasznosabbnak bizonyult volna a számára, ha elismeri Istent könyörületesnek. Mégis adatik valamekkora időtartam, ameddig még a makacs gonoszsága tarthat: nem mintha Isten megváltoztatta volna a rendeletét, hanem mert Ő mindig fenyegetéssel figyelmeztet, hogy lágyabban bánhasson az emberekkel, s mérsékelhesse haragjának szigorúságát, mint az oly sok egyéb példából is megmutatkozik. S nem volt haszontalan egy tanítható állapot kialakításához, s nem is maradt gyümölcstelen, mikor Dániel a bűneinek megváltására buzdította Nabukodonozor királyt, mivel kaphatott némi bocsánatot, még ha el is kellett szenvednie a büntetést, hiszen egyetlen nap sem lett elengedve a hét esztendőből. Mégis hatalmas előrelépést jelentett, mikor a király végül megalázta magát Isten előtt, s így alkalmas állapotba került a megígért bocsánat átvételéhez. Mert ahogyan konkrét időtartam volt korábban kiszabva, vagy legalábbis a próféta erre mutatott rá, ezért hasznára lett volna a királynak, ha a bírása kiengesztelése végett felkészítette volna az elméjét a

bocsánat elnyerésére. Ez a tanítás tehát mindenféleképpen hasznos volt, mert ugyanaz az ok nekünk is a segítségünkre van. Mindig fel kell készülnünk Isten büntetéseinek elszenvedésére, mégis, nem csekély vagy közönséges enyhülést jelent a szenvedéseinkben, ha úgy szánjuk oda magunkat Istennek, hogy meg vagyunk róla győződve: Ő meg akar nekünk bocsátani, mikor látjuk, hogy elégedetlen velünk, s őszintén megutáljuk a vétkeinket.

## **Ima**

Add meg, mindenható Isten, hogy türelemmel viseljünk minden kedvezőtlen csapást, és tudjuk, hogy Te gyakorlod velünk szemben a bírói hivatalt, valahányszor csak nyomorgattatunk ebben a világban. Hadd előzzük meg úgy a haragodat, s ítéljük el magunkat valódi alázattal, hogy a Te könyörületedben bízva Hozzád meneküljünk, a Te egyszülött Fiaddal kapcsolatos elmélkedésre támaszkodva. Add meg azt is, hogy a bocsánatodért könyörögjünk, és a valódi megtérésre határozzuk el magunkat, de nem hiábavaló és haszontalan feltevésekkel, hanem valódi és komoly bizonyítékokkal, az igazi könyörületességet és hitet művelve egymás között, s ezen a módon téve bizonyosságot a Te neved iránti félelmünkről, hogy valóban megdicsőülhess ugyanazon Urunk által. Ámen.

## Huszonegyedik előadás

### Dániel 4:28-32

28. Mindez betelék Nabukodonozor királyon.

29. Tizenkét hónap múlva a babiloni királyi palotán sétála.

30. Szóla a király és mondá: Nem ez-é ama nagy Babilon, a melyet én építettem királyság házának, az én hatalmasságom ereje által és dicsőségem tisztességére?

31. Még a szó a király szájában volt, a mikor szózat szálla le az égből: Néked szól, oh Nabukodonozor király, a birodalom elvételét tőled.

32. És kivetnek téged az emberek közül, és a mezei barmokkal lesz a lakozásod, és füvet adnak enned, mint az ökröknek, és hét idő múlik el feletted, a míg megismered, hogy a felséges Isten uralkodik az emberek birodalmán, és annak adja azt, a kinek akarja.

Hoc totum impletum fuit, *vel, incidit*, super Nebuchadnezer regem.

In fine mensiron duodecim,<sup>238</sup> in palatio regni, quod est in Babylone, deambulabat.

Loquutus est rex et dixit, An non haec est Babylon magna, quam ego aedificavi in domum regni,<sup>239</sup> in robore fortitudinis meae, et in pretium, *vel, excellentiam*, decoris mei?

Adhuc sermo *erat* in ore regis,<sup>240</sup> vox e coelis cecidit, Tibi dicitur, rex Nebuchadnezer, regnum *tuum* migravit, *vel, disces sit*, abs te.

Et ex hominibus te ejicient, et cum bestia agri habitatio tua: herbam sicuti bores gustare te facient.<sup>241</sup> Aet septem tempora transibunt super te, donec cognoscas quod dominator sit excelsus in regno hominum, et cui voluerit det illud.

Miután Nabukodonozor elmeséli, hogy Dániel volt Isten közelgő ítéletének hírnöke, most bemutatja, miképpen hajtotta végre Isten a próféta által bejelentett ítéletet. De harmadik személyben beszél, annak megfelelően, amit a héberék és a kaldeusok között megszokhattunk. Dániel tehát nem a király pontos szavait idézi, csak azok lényegét. Ezért először bemutatja a királyt, mint beszélőt, azután maga beszél a saját személyében. Semmi okunk sincs arra, hogy ez a változatosság nehézséget okozzon nekünk, mivel a szöveg jelentését nem homályosítja el. Az első versben Nabukodonozor azt mutatja meg, hogy a Dániel által megmagyarázott álom nem volt hiábavaló. Így maga a csoda mutatja be mennyei eredetét a hatásaival, mert az álmok szertefoszlának, amint azt tudjuk. Mivel azonban Isten a maga idejében beteljesítette azt, amit Babilon királyának mutatott az álom által, világos, hogy semmi riasztó sem volt az álomban, hanem az a királyt sújtó jövőbeli büntetés bizonyos kijelentése volt az. A büntetés mérséklése is kijelentetik. Dániel azt mondja, hogy egy év elmúltával, mikor a király a palotájában sétált, s a nagyságával dicsekedett, abban a pillanatban egy hang hallatszott a mennyből, s megismételte azt, ami már elhangzott az álomban. Ezután elmeséli, miképpen üzték ki az emberek társaságából, s élt hosszú időn át a barmok között úgy, hogy semmiben sem különbözött azoktól. Ami a szavak használatát illeti, mivel a *מהלך mehelek* fordul itt elő, egyesek úgy vélték, hogy a palota tetején sétálgatott, ahonnan az egész várost beláthatta. A keletiek közismerten erre használják a házaik tetejét, de én nem fordítom ennyire kifinomultan a kifejezést, mert a próféta nem akar mást megmutatni, mint azt, hogy miképpen élvezte a király a maga kényelmét, luxusát és fenségét. Semmi homályos sincsen a nyelvezet többi részében.

<sup>238</sup> Azaz, tizenkét hónap elteltével – Kálvin.

<sup>239</sup> Azaz, hogy királyi székhely lehessen – Kálvin.

<sup>240</sup> Azaz, mikor a beszéd a király szájában volt – Kálvin.

<sup>241</sup> Azaz, a fű táplál majd téged, mint az ökröket – Kálvin.

Most rátérek az előttünk levő szövegre. Egyesek úgy vélik, hogy Nabukodonozor felindult a vezeklésre, mikor Isten haragjáról tájékoztatták, ezért a büntetés ideje el lett halasztva. Ez nekem nem tűnik valószínűnek, s inkább más véleményre hajlok: Isten az év végéig visszafogta a kezét, s ezzel a király büszkeségét még megbocsáthatatlanabbá tette. A próféta hangjának ugyanúgy meg kellett volna őt rettentetnie, mint mikor Isten villámlik és mennydörög az égből. Úgy tűnik azonban, ő mindig is ugyanolyan maradt. Nem tagadom, valóban megrettenhetett az első üzenettől, de kételkedem benne. S bárhogyan is legyen, nem hiszem, hogy Isten azért kímélte meg egy időre, mert a megtérés valamiféle jeleit mutatta. Megvallom, néha elnéző az elvetettekkel szemben, ha megalázkodni látja őket. Ennek egyik figyelemre méltó példáját látjuk Akháb király esetében (1Kí21:29). Ő nem tért meg őszintén, de Isten ki akarta mutatni, mennyire meg volt elégedve a bűnbánatával, s megbocsátott az istentelen és a gonoszágában makacs királynak. Ugyanez mondható Nabukodonozorról, ha a Szentírás így mondta, de amennyire a próféta eme szavaiból kikövetkeztethetjük, Nabukodonozor egyre gögösebbé és gögösebbé vált, mígnem a tunyaa el nem érte a csúcát. A király gögje az után is fokozódott, hogy Isten megfenyegette, ez pedig teljességgel tűrhetetlen volt. Innen származik feltűnő ostobasága, mivel ugyanolyan nemtörődöm maradt volna, ha akár száz évig élt volna a fenyegetést követően! Végül azt hiszem, jöllehet Nabukodonozor felfogta, hogy valamiféle félelmetes és szörnyű büntetés áll küszöbön, mégis, bár egy időre megrettent, mégsem tette félre a büszkeségét és elméje gögjét. Emellett gondolhatta hiábavalónak is ezt a jóslatot, s amit hallott, az valószínűleg hosszú időre ki is került az elméjéből, mert az hitte, hogy megúsza a dolgot, pontosan ahogyan az istentelenek szoktak visszaélni Isten elnézésével, s a komolyabb bosszú kincsét halmozzák fel maguknak,<sup>242</sup> amint Pál mondja (Rm2:5). Ezért gúnyolta ki ezt a próféciaát, és vált egyre keményebbé. Bármiféle értelmezést is fogadunk el, semmi másra nem következtethetünk a próféta szavaiból, mint a próféta figyelmeztetésének figyelmen kívül hagyását, valamint azt, hogy a jóslatot, mellyel Nabukodonozort megtérésre szólította fel, ő érvénytelennek tekintette. Ha rendelkezett volna az elme legcsepnyibb szilárdságával, akkor Isten könyörületéhez kellett volna menekülnie, s fontolóra kellett volna vennie, milyen módokon váltotta ki az Ő haragját, s oda kellett volna szánnia magát a könyörületesség kötelezettségeinek ellátására. Miután súlyosan zsarnokoskodott minden emberrel, így a nagylelkűséget kellett volna tanulmányoznia. Mégis, mikor a próféta erre buzdította, nem tett így, hanem hiábavaló dicsekedéseket hangoztatott, ez pedig megmutatta, hogy az elméjét átítatta a gög és Isten megvetése. Ami pedig az időtartamot illeti, az megmutatja, miképpen függesztette fel Isten az ítéleteit, ha véletlenül esély mutatkozott a legrosszabbak megjavulására. Az elvetettek azonban visszaélnék Isten emberségével és engedékenységgel, s kihasználják ezt a lehetőséget az elméjük megkeményítésére, közben pedig azt feltételezik, hogy Isten felhagyott a bírói hivatal gyakorlásával, noha azt csak egy időre tette félre. *Tizenkét hónap múlva tehát a király palotában sétált, majd szólt és mondta.* A kifejezés eme megkettőzése kimutatja, miképpen adott hangot a király az előre megfontolt gög érzéseinek. A próféta mondhatta volna egyszerűbben is: a király ezt mondta, de ezt mondja: *szólt és mondta.* Tudom, mennyire megszokott mind a hébereknél, mind a kaldeusoknál ezeknek a szavaknak az egyesítése, de úgy vélem, itt az ismétlés hangsúlyos, mivel a király azt mondta ki, ami már régen megfogant és titokban lappangott az elméjében: *Nem ez-é ama nagy Babilon, a melyet én építettem királyság házának, az én hatalmasságom ereje által és dicsőségem tisztességére?* Ezekben a szavakban nem látunk semmiféle nyílt istenkáromlást, mely nagyon sértő lehetne Istenre nézve, de úgy kell tekintenünk, hogy a király ezzel a nyelvezettel úgy követeli magának a legfőbb hatalmat, mint a Isten lenne! Ezt láthatjuk meg ebből az igeversből: *Nem ez-é ama nagy Babilon?* – kérdezi: a városának nagyságával dicsekszik, mintha a mennyekhez

<sup>242</sup> A Károli-fordítás szerint: *gyűjtesz magadnak haragot a haragnak és az Isten igaz ítélete kijelentésének napjára – a ford.*



hasonló nagyságúra akarná azt növelni – *a melyet én* – hangsúly a névmáson - *építettem... dicsőségem tisztességére?* Látjuk, hogy mindent magának követelve minden tisztességet elrabol Istentől.

Mielőtt továbblépnénk, meg kell vizsgálnunk, miért mondja, hogy Babilont ő maga alapította. Minden történész egyetért abban, hogy a várost Szemirámisz építette fel. Hosszú idővel ezt követően hirdeti Nabukodonozor a maga dicsőségét a város felépítésében. A megoldás azonban könnyű. Tudjuk, miképpen vágnak a földi királyok minden hatalmukban levő eszközzel mások dicsőségének az eltemetésére abból a célból, hogy önmagukat magasztalják fel, és örök tiszteletet vívjanak ki maguknak. Főleg mikor megváltoztatnak bármit a rendeleteikkel, legyenek azok paloták, vagy városok, akkor akarnak az első alapítóknak látszani, s így eltörölni azok emlékezetét, akik valóban az alapok lefektetői voltak. Hinnünk kell tehát, hogy Babilont Nabukodonozor király felékesítette, s ezzel ragadja magához a teljes dicsőséget, pedig a nagyobb részt Szemirámisznak, vagy Ninusnak kell tulajdonítani. Ezért beszélnek ezen a módon a zsarnokok, ahogyan minden bitorló és zsarnok, mikor a másoknak kijáró dicséretet magukhoz ragadják. *Én*, mondja, *építettem, a kezem erejével*. Könnyű hát meglátni, mi nem tetszett Istennek Babilon királyának ebben a dicsekvésében, nevezetesen a szentségtörő vakmerőség, mellyel a saját nagysága által felépítettnek tulajdonította a város felépítését. Isten azonban megmutatja, hogy ez a dicsőség az Övé, s joggal illeti Őt meg. Ha az Úr nem építi a házat, hiába dolgoznak azon annak építői. Ha az Úr nem őrzi a várost, hiába vigyáz az őriző (Zsolt127:1). Jóllehet az emberek szorgalmasan munkálkodnak a városok alapításán, és mégis semmi hasznuk belőle, amíg nem Isten felügyeli a munkát. Miután Nabukodonozor itt önmagát magasztalja fel, s a bátorságának erejét állítja szembe Istennel és az Ő kegyelmével, így a dicsekvése túrhetetlen volt. Ezért haragudott rá annyira Isten. S látjuk, miképpen bizonyítja ez a példa azt, amit a Szentírás mindig az elménkbe vés: Isten ellenáll a gőgösnek, megalázza önhittségét, és megveti önteltségüket (Zsol18:27). Isten tehát mindenütt a gőgös ellenségének hirdeti Magát, és ezzel a példával is úgy erősíti ezt meg, mintha a saját ítéletének tükörképét mutatná be nekünk egy tükörben (Jak4:6, 1Pt5:5). Ez az egyik dolog. S az okot is meg kell jegyezni, amiért háborút hirdet minden kevélyvel szemben: mivel a legkevésbé sem válhatunk bekapzelve anélkül, hogy háborút ne hirdetnénk Isten ellen. Az erő és az energia ugyanis Tőle származik. Életünk a kezében van, s Nála nélkül nem tehetünk semmit. Bármit is tulajdonít tehát bárki önmagának, azt Istentől ragadja el. Nem csoda tehát, ha Isten bizonyosságot tesz a nemtetszéséről az emberek gőgös önhittsége miatt, mivel szándékosan gyengítik Őt, ha bármit a sajátjukként ragadnak magukhoz. A városokat valóban az emberek munkája építi, és a városokat építő, vagy azokat felékesítő királyok méltók a dicséretre, amíg hagyják, hogy Isten dicsérete sértetlen maradjon. Mikor azonban az emberek felmagasztalják magukat, és a saját bátorságukat akarják látványossá tenni, akkor a tőlük telhetően mindent megtesznek Isten áldásainak eltemetése végett. Ezért szükséges, hogy az istentelen elhamarkodottságot Isten megítélje, amint már említettük. A király a maga hiábavalóságát is kijelenti, mikor ezt mondja: *én építettem királyság házának... és dicsőségem tisztességére*. Ezekkel a szavakkal nem leplezte, hogy kizárólagosan a maga dicsőségét tartotta szem előtt mindazokban az épületekben, melyekkel az utódaira reménykedett hagyni a nevét. Egészében véve tehát azt akarta, hogy a világ úgy ünnepelje őt mind életében, mind a halála után, hogy Isten semmivé legyen hozzá képest, amiképpen már megmutattam, miképpen igyekszik minden gőgös önmagát Isten helyére állítani.

Most ezt olvassuk: *Még a szó a király szájában volt, a mikor szózat szálla le az égből: Néked szól, oh Nabukodonozor király, a birodalom elvételétől tőled*. Isten most nem inteni akarja a királyt akár a próféta szájával, akár éjjeli álomban, hanem a saját hangján szól a mennyből. S miután nem fékezte meg a kevélységet, amitől a király felfuvalkodott, a mennyből most hallott hang nagyobb félelmet kelt, mint a prófétának akár a jóslata, akár a

magyarázata. Így szokott bánni Isten a megkeményedettekkel és megátalkodottakkal, mert a saját prófétáival hirdetteti ki a rájuk váró büntetést. Emellett mikor látja, hogy érdektelenek, vagy érzéketlenek, megkettőzi a fenyegetést, míg nem bekövetkezik a végső végrehajtás, mint ennek a zsarnoknak az esetében is. *A szó még a király szájában volt, mikor hang hallatszott.* Látjuk, miképpen fogja vissza Isten egyetlen pillanat alatt azok örülségét, akik féktelenül felmagasztalják önmagukat. Nem meglepő, hogy ily gyorsan megszólalt a hang, mert Nabukodonozornak adatott elegendő idő a megtérésre. *A neked mondják* beszédformát illetően nem szükséges izgatottan kutatnunk, kire vonatkoznak ezek a szavak. Egyesek az angyalokra értik, én azonban nem értek ezzel egyet. Inkább úgy tűnik, a szokásos módon használatosak ezek: a *neked mondják* annyi, mint, *neked szól*, s ebben általános az egyetértés. Ezért a *neked mondják Nabukodonozor király* szavakban Isten nemcsak egyszerűen név szerint szólítja, hanem a *király* szót is használja – nem a tisztelet jelenként, hanem a nevetségessé tétel érdekében, valamint azért, hogy elszakítson a királytól minden vonzerőt, amivel megtévesztette önmagát. Téged valóban megmérgezett mostani ragyogásod, mert miközben önmagad csodálsz, megfélemledsz a törékenységedről. Királyi fenséged és hatalmad azonban nem fogja meggátolni Istent abban, hogy leterítsen, mert miután nem fogsz megalázkodni, a királyság elvételek tőled! Ez valóban lehetetlenségnek tűnt, mivel Nabukodonozor békében birtokolta a királyságot, és senki sem mert ellenségesen fellépni vele szemben. Legyőzte minden szomszédját, s a birodalma félelmetes volt minden nemzet számára. Ezért jelenti ki Isten: *a birodalom elvételek tőled!* S ez a jóslat bizonyosságát mutatja meg, s ebből Nabukodonozor tudhatta, hogy betelt az idő, s a büntetés tovább már nem késik, miután játszadozott Isten türelmével.

Most ez következik: *És kivetnek téged az emberek közül, és a mezei – vagy a hazai – barmokkal lesz a lakozásod, és füvet adnak enned, mint az ökröknek!* Egyesek úgy vélik, hogy Nabukodonozor változott állattá, de ez túl nyersnek és abszurdnak tűnik. Nem kell fantáziálnunk a természete semmiféle megváltozásáról, de el lett különítve az emberekkel folytatott minden érintkezéstől, s az emberi formát leszámítva semmiben sem különbözött az állatoktól – sőt, olyan torzuláson ment keresztül a száműzetése során, hogy amint majd később látjuk, szörnyűséges látványossággá vált. A szőre megnőtt, mint a saskeselyű tolla, a körmei pedig, mint a madarak karmai. Ezekben a dolgokban tényleg vadállatokra hasonlított, másokban viszont olyan maradt, mint a többi ember. Bizonytalan, hogy Isten ezt a királyt vajon örülséggel sújtotta-e, ami miatt elmenekült és elrejtőzött egy időre, vagy a nemesek felzúdulása és összeesküvése, illetve az egész nép egyetértése folytán vetették őt ki. Mindez kétséges, mert ezeknek az időknek a történelmét nem ismerjük. Nabukodonozort tehát akár az örülsége miatt vetették ki, s amíg örült volt, kiközösítették az emberi társadalomból, vagy úgy taszították ki, ahogyan nagyon sok más zsarnokot is, s az együttélése az állatokkal emlékezetes példa marad a számunkra. Valószínűleg meghülyült oly módon, hogy Isten meghagyta az emberi formáját, de megfosztotta a józan eszétől, amint az a szövegkörnyezetből egyértelművé válik a számunkra. *És kivetnek téged az emberek közül, és a mezei barmokkal lesz a lakozásod, és füvet adnak enned, mint az ökröknek,* azaz mikor meg lesz a fosztva minden örömtől, sőt a legmegszokottabb és legegyszerűbb élelemtől is, nem talál sz majd más táplálékot, mint az ökrökét! Úgy fogod enni a füvet, mint egy állat, és hét idő múlik el feletted. A „hét időről” már beszéltünk korábban. Egyesek ezt napokra korlátozzák, de ez ellentétes nemcsak minden józan ésszel, de minden céllal is. Hónapokként sem magyarázom, mert ez az időtartam is túlságosan rövid lenne. Ezért valószínű azok véleménye, akik hét évnek tekintik. Ha Nabukodonozort lázongás során vetették ki, akkor nem egyhamar hívták vissza. Akkor pedig, miután Isten példának akarta állítani minden következő generáció számára, feltételezem, hogy hosszú időre zárták ki a társadalomból. Ha ugyanis a büntetés mindössze hét hónapig tartott volna, akkor a világ nagyon nyugodtan fogadhatná Isten büntetéseit. Ebből következően, azzal a céllal, hogy ezt a büntetést mindenki

szívébe mélyebben belevésse, hosszabb ideig kívánta fenntartani – nem mondok hét évet, mert korábban megmagyaráztam, hogy a konkrét szám bizonytalan időtartamot jelöl, így ez egy hosszabb időszak.

*Hét idő múlik el feletted*, mondja tehát, *a míg megesméred, hogy a felséges Isten uralkodik az emberek birodalmán*. Ez a büntetés vége, amint már mondtuk, mert nem szükséges megismételni korábbi megjegyzéseinket. De emlékeznünk kell rá: Isten a büntetés keserűségét azzal enyhíti, hogy átmenetivé teszi azt. S azért tervezte e ezt a végét, hogy Nabukodonozort megtérésre indítsa, mert ebből a célból nagyon sok csapásra volt szüksége, amint a régi közmondás mondja a bolondról, aki soha nem ösztönözhető a józanságra megpróbáltatások elszenvedése nélkül. Így kellett Nabukodonozor királyt is csapásokkal sújtani ahhoz, hogy alávesse magát Istennek, mert soha semmi hasznára nem volt semmiféle szent intés, vagy semmiféle mennyei jóslat. Isten nem mindenkivel bánik ezen a módon. Itt tehát az Ő irgalmasságának speciális példáját látjuk, ami gondoskodik arról, hogy a Nabukodonozor királyra kiszabott büntetés előnyös és hasznos legyen. Az elvetettek ugyanis csak egyre jobban megkeményednek Isten ellen, s a büntetés inkább az örületre serkenti és ösztönzi őket. A speciális kegyelem cselekedete volt tehát, mikor Nabukodonozort egy ideig Isten keze büntette, ami kiváltotta a megtérését, és annak elismerését, hogy Isten uralkodik az egész világ felett.

Azt mondja: *a felséges Isten lehessen Úr az emberek birodalmán*, mert semmi sem nehezebb, mint meggyőzni a zsarnokokat, hogy vessék alá magukat Isten hatalmának. Egyrésztől megvallják, hogy az Ő kegyelme által uralkodnak, egyidejűleg azonban azt is feltételezik, hogy a hatalmukat bátorsággal, vagy jó szerencsével szerezték meg, s a saját felügyeletükkel, tanácsukkal, és vagyonukkal tartják meg azt. Ezért amennyire csak tőlük telik, kizárják Istent a világ kormányzásából, s úgy felfuvalkodnak a saját hamis önteltségüktől, mintha minden dolgot a maga jelen állapotában az ő bátorságuk, vagy tanácsuk tartana fenn. Ez volt tehát annak a közönséges hatása, hogy Nabukodonozor elkezdte érezni: *Isten az Úr az emberek birodalmán*, mivel a királyok Őt valahová önmaguk és a tömegek közé kívánják helyezni. Megvallják, hogy a nép Isten hatalmának van alávetve, de kivételnek vélik magukat a dolgok szokásos rendje alól, valamint olyan kiváltságok birtokosainak, melyek a vágyaik kielégítését segítik elő, kiszabadítván őket Isten kezéből és uralma alól. Ezért, amint már említettem, nem megszokott dolog volt Nabukodonozor számára Isten földi uralkodásának elismerése, mert a zsarnokok rendszerint bezárják Istent a mennybe, s úgy vélik, Ő ott megelégszik a saját boldogságával, s nem törődik az emberek gondjaival. Erre vonatkozik az *a míg megesméred, hogy a felséges Isten uralkodik az emberek birodalmán*. Utána hozzáteszi az uralkodás mibenlétét is: *és annak adja azt, a kinek akarja*, másokat pedig ledönt. Isten nemcsak abban az értelemben a legfőbb, hogy egyetemes gondviselésével fenntart minden dolgot, hanem abban is, hogy az Ő akarata nélkül senki nem tesz szert semmiféle birodalomra. Egyeseket övvel kötöz meg, mások köteleit megoldja, amint azt a Jób könyvében olvassuk (Jób12:18). Nem szabad tehát azt képzelnünk, hogy Isten hatalma nyugalomban van, hanem aktív tevékenységet kell ahhoz kapcsolnunk, amint a kifejezés is mutatja. Azt, hogy a zsarnokok kapnak-e hatalmat, vagy az uralkodók kegyesek és igazságosak lesznek-e, teljességgel Isten titkos tanácsvégzése szabályozza, másként ugyanis nem lehetnének királyok a világban. Most ez következik:

## Dániel 4:33

**33. Abban az órában betelék a beszéd Nabukodonozoron: és az emberek közül kivettették, és füvet evék mint az ökrök, és égi harmattal öntöztették az ő teste, mígnem szőre megnöve, mint a saskeselyű tolla, és körmei, mint a madarakéi.**

In ilia hora sermo completus fuit super Nebuchadnezer, et ab hominibus ejectus est, et herbam tanquam boves comedit, et rore coelorum corpus ejus irrigatum fuit, donec pilus ejus quasi a. quillae crevit, et unguis ejus quasi avium.

A próféta lezárja az általa elmondottakat: amint a hang alászállt a mennyből, Nabukodonozor kivettetett az emberek közül! Egyesek úgy vélik, a kivettetése már előbb is bekövetkezhetett, mivel azonban a jóslat bizonytalan, én inkább meghatározatlannak hagynám azt, amit a Szentlélek nem jelentett ki. Csak röviden szeretném azt a dolgot érinteni, mikor Babilonnak a saját lendületének erejével történő alapításával dicsekedett. A saját nemesei is megutálhatták, mikor ekkora büszkeségtől látták őt felfuvalkodni, vagy lehet, hogy akkor beszélt így, mikor úgy vélte, amazok csapdákat állítottak neki, vagy bizonyos tömegek keltek fel ellene. De bármi is a jelentése, Isten kibocsátotta a szavát, s ugyanabban a pillanatban Nabukodonozor király kivettetett az emberek közül. Ezért mondja: *Abban az órában betelék a beszéd Nabukodonozoron.* Ha hosszú időszak lett volna közbeiktatva, akkor okként megjelölhető lett volna a szerencse, vagy más, alantasabb tényezők, mikor azonban ilyen kapcsolat áll fenn a nyelvezet és a hatása között, az ítélet túlon túl világos ahhoz, hogy az emberiség rosszindulata elhomályosítsa. Ezért mondja tehát: *kivetteték, és füvet evék mint az ökrök,* semmiben sem különbözvén azoktól, és *égi harmattal öntözteték az ő teste,* mivel a szabad ég alatt volt lakozása. Mi magunk is gyakran ki vagyunk téve a szakadó esőnek, ami a mezőkön előbb, vagy utóbb biztosan utolér, s teljesen átáztatja az utazókat. A próféta azonban Isten ítéletének folytatólagosságáról beszél, mert nem volt a feje felett fedél, ahol meghúzhatta volna magát, hanem mindig a szabad ég alatt volt. Ezért mondja, hogy *égi harmattal öntözteték az ő teste, míg nem szőre megnöve, mint a saskeselyű tolla, és körmei, mint a madarakéi.* Ez az igeszakasz megerősíti, ami korábban elhangzott a hét idő, mint hosszú időszak magyarázatáról, mert a szőre nem nőhetett meg hét hónap alatt, s nem is torzulhatott volna el ily hatalmas mértékben. Ezért a próféta által leírt eme változás kellőképpen megmutatja, hogy Nabukodonozor király hosszú időn át szenvedte a büntetését, mert gyorsan nem lett volna képes megalázkodni, mivel még egy mértékletes emberben sem szelídíthető meg a gőg túl könnyen, hát még egy ennyire hatalmas uralkodóban! Most ez következik:

## Dániel 4:34

**34. És az idő elteltével én, Nabukodonozor, szemeimet az égre emelém, és az én értelmem visszajöve, és áldám a felséges Istent, és dicsérem és dicsőítém az örökké élő, kinek hatalma örökkévaló hatalom és országa nemzedékről-nemzedékre áll.**

Eta fine dierum,<sup>243</sup> ego Nebuchadnezer oculos meos in coelum extuli, et intellectus meus ad me rediit, et excelsus benedixi, et viventem in secula laudavi et glorificavi, quia potestas eius potestas seculi,<sup>244</sup> et regnum ejus eum aetate et tetate.<sup>245</sup>

A próféta ismét Nabukodonozor királyt mutatja be beszélőként. Ő pedig azt mondja, hogy *az idő elteltével szemeit az égre emelte.* Kétségtelenül azt a hét évet érti alatta. Ami pedig azt illeti, hogy csak ennyi idő múlva emelte a szemeit az égre, megmutatja, milyen soká tartott meggyógyítani a kevélységét, a betegséget, mellyel tevékenykedett. Mikor ugyanis a test bármely része fertőzött és romlott, a gyógyítása nehéz és hosszadalmas. Így mikor a gőg benne van az emberek szívében, és belerágja magát a velőbe, megfertőzvé a lélek legbelső részét, akkor nem könnyű onnan kitépni, ez pedig említésre méltó dolog. Azután megtanuljuk,

<sup>243</sup> Azaz, mikor elmúlt az idő – Kálvin.

<sup>244</sup> Azaz, örökkévaló – Kálvin.

<sup>245</sup> Azaz, örökké tartó – Kálvin.

miképpen munkálkodott Isten az Ígétével Nabukodonozoron úgy, hogy nem azonnal és nyíltan vonta meg a kegyelmének hatását. Nabukodonozornak hasznára vált a hét éven, vagy időn át tartó szégyenletes bánásmód, melynek során ki volt vetve az emberek társaságából. Ezt azonban nem vette azonnal észre, mikor Isten megnyitotta a szemeit. Így tehát Isten gyakran büntet minket, majd fokozatosan hívogat és készít fel a megtérésre, de az Ő kegyelmét nem fogadjuk elé azonnal. De nehogy túl terjengős legyek, a többit holnapra hagyom.

## **Ima**

Add meg, mindenható Isten (mivel önmagunkban semmik vagyunk, de mégsem szűnünk meg saját magunknak örömet okozni, és annyira elvakít minket a hiábavaló magabiztosságunk, hogy értelmetlenül dicsekszünk az erényeinkkel, melyek méltatlanok), hogy tanuljuk meg félretenni ezeket a romlott érzelmeket. Ha vessük alá magunkat Neked oly módon, hogy egyedül a Te kegyességedtől függjünk, s tanuljuk meg úgy dicsőíteni a Te neved, hogy ne csak igazi és tiszta alázattal tiszteljük azt, hanem buzgón könyörögjünk is a Te segítségédért. Ne bízzunk önmagunkban, hanem a Te jóindulatodra, mint egyedüli támaszunkra támaszkodjunk, amíg végül összegyűjtesz minket a mennyei királyságodba, ahol majd élvezhetjük azt az áldott örökkévalóságot, amit a Te egyszülött Fiad szerzett meg a számunkra. Ámen.

## Huszonkettedik előadás

Folytatom a tegnapi félbeszakított megjegyzéseket. Nabukodonozor ama mondasából, miszerint *a szemeit az égre emelte, és az értelme visszajött* arra következtetünk, hogy egy időre elvesztette az értelmét. Véleményem szerint nagyon megdöbbent a saját gonoszságának megérzése miatt, de harapdálja a zablát, s olyan, mint egy őrült. Egyesek teljesen mániákusnak vélik őt, s én nem nyitok erről vitát, de nekem elegendő azt tudni, hogy meg volt fosztva az értelmétől, s teljességgel olyan volt, mint az állatok. Valószínűleg azonban nem maradt értelme, amivel kinnak érezte volna a mézárálását. Emellett a szemeit sem emelte az égre, amíg Isten nem vonta őt Magához. Isten büntetései nincsenek a hasznunkra mindaddig, amíg azok nem munkálkodnak belsőleg is bennünk az Ő Lelke által, ahogyan azt tegnap mondtuk. A kifejezés csak annyit jelent, hogy elkezdte Istent igaz Bírónak tekinteni. Korábban ugyanis már érezte a saját szégyenének fullánkját, mégis, amint máshol mondtuk, nem törődött a verő kezével (Ézs9:13). Most kezdte tehát elismerni Istent a kevélység megbosszulójának, miután a fent említett idő eltelt. Amiképpen fel kellett ébrednie Nabukodonozornak a kábultságából, és a felé az Isten felé kellett fordulnia, Akiről korábban megfélemedezett, úgy kellett a földre borulnia is, miután megkapta a kevélysége jutalmát. Mikor a sajátjának feltételezte, ami Istené volt, azzal az emberi sors fölé emelte fel a fejét. Most viszont nem holmi hiábavaló önteltség által emelte a szemét az égre, mint korábban, mikor a monarchiája ragyogása mérgezte meg, hanem Istenre tekintett, miközben az elméjében a földre borult Előtte.

Ez után hozzáteszi: *és áldám a felséges Istent, és dicsérem és dicsőítém az örökké élő.* Ez a változás megmutatja, hogy a büntetés főleg és szándékosan azért szabott ki Nabukodonozor királyra, mert megfosztotta Istent a Neki jogosan kijáró tisztelettől. Itt pedig az ő megtérésének gyümölcse van leírva. Ha ez az érzés a megtérésből származott, s Nabukodonozor valóban áldotta az Istent, abból az következik, hogy korábban szentségtörő volt, mivel megfosztotta Istent a törvényes tisztességétől, és ő maga akart a helyére kerülni, mint azt már említettük. Ezért azt is meg kell tanulnunk, mi valójában az Isten igazi dicsérete, nevezetesen mikor semmivé leszünk, elfogadjuk és elismerjük, hogy minden az Ő akarata szerint történik, mert amint majd később látjuk, Ő a menny és a föld kormányzója, s az Ő akaratát kell tekintenünk a törvény és az értelem forrásának, valamint az igazság legfőbb bírói szintjének. Néha hivatkozva ünnepeljük Isten dicséretét, ez azonban csak pusztán ürügy lesz, mert senki sem képes őszintén és szívből dicsérni Őt anélkül, hogy minden tulajdonjogot Neki tulajdonítsunk. Nabukodonozor először is azt mondja: *kinek hatalma örökkévaló hatalom és országa nemzedékről-nemzedékre áll.* Itt először is örök királynak vallja Istent, ami egy hatalmas lépés. Az emberi törekenységet állítja ugyanis szembe az Ő örökkévalóságával. A hatalomban kimagasló legnagyobb uralkodókban sincs ugyanis semmi szilárd. Ők ugyanis nemcsak a véletlennek és a változásnak vannak kitéve, ahogyan a világi emberek mondják – vagy inkább Isten akaratától függnék – de a hiábavalóságuk folytán a végtelenségig el is gyengülnek. Látjuk, miképpen hullámozik az egész világ a tenger hullámaihoz hasonlóan. Ha van is bármiféle nyugalom az egyik, vagy másik irányban, mégis, minden pillanatban történhet valami új és hirtelen dolog, mégpedig teljesen váratlanul. Ahogyan a viharok közvetlenül a nyugodt és derűs égből támadnak fel, úgy látjuk ugyanezt bekövetkezni az emberek dolgaiban is. S mivel ez a helyzet, a Földön semmi sincs stabil állapotban, s az uralkodók különösen nyugtalanok a kavargó nyugtalanság miatt. Ez tehát az a bizonyos örökkévalóság, melyről Nabukodonozor király beszél, mert Isten, mint abszolút szuverén, saját Maga uralkodik a birodalma felett, ezért felette áll a változás minden veszélyének. Ez az első dolog. Most pedig ez következik:

## Dániel 4:35

**35. És a föld minden lakosa olyan mint a semmi; és az ő akaratja szerint cselekszik az ég seregében és a föld lakosai között, és nincs, a ki az ő kezét megfoghatná és ezt mondaná néki: Mit cselekedtél?**

Et omnes habitatores terrae quasi nihil reputantur, et secundum voluntatem suam facit in exercitu coelorum, et in habitatoribus terrae; et non est qui prohibeat manure ejus,<sup>246</sup> et dicat ei, Quid fecisti?<sup>247</sup>

Most az ellenkező mondatot teszi hozzá az ellentét betetőzése végett, mert ebből következik, hogy semmi szilárd, vagy tartós nincs az emberiségben, ám ez az alapelv mégis virágzik, nevezetesen, hogy Isten örök. Azonban csak kevesen gondolkodnak így, mivel szavakban mindenki elismeri Istent szilárdnak és örökkévalónak, mégsem szállnak magukba és nem súlyozzák komolyan a saját törekénységüket. Így, nem lévén tudatában a saját helyzetüknek, Isten ellen hadakoznak. Az itt szereplő magyarázatot tehát hozzá kell tenni, mert miután Nabukodonozor dicsérte Istent, ellentétként jegyzi meg, hogy *a föld minden lakosa olyan, mint a semmi*. Egyesek a כֹּלֵה *keleh* kifejezést egyetlen szónak tekintik „bármilyen befejezett” jelentéssel, mert a כֹּלֵה *keleh* azt jelenti: „befejezni”, vagy „beteljesíteni”. Néha azt is jelenti: „elfogyasztani”, s innen vélik származtatni a főnevet, mert az embereket a maguk mércéje korlátozza, de Isten hatalmas. Ez nyers, s az általánosabban elfogadott vélemény az, hogy a ה *h* az א *a* helyett szerepel, s így Nabukodonozor azt mondja, hogy az embereknek semmi értékük sincsen Isten előtt. Már látjuk tehát, milyen jól illeszkedik ez a két mondat egymáshoz, mert Isten az örök király, és az emberek Hozzá hasonlítva semmik. Ha ugyanis bármit, mint tőlük származót tulajdonítunk az embereknek, az Isten legfelsőbb hatalmából és birodalmából vesz. Ebből tehát az következik, hogy Isten nem kapja meg teljes mértékben az Őt megillető jogokat, amíg minden halandó semmivé nem lesz. Mert jóllehet az emberek nagyon nagy fontosságúvá teszik magukat, Nabukodonozor itt a Lélek ösztönzésére mégis értéktelennek mondja önmagát Isten előtt. Ellenkező esetben ugyanis az emberek nem próbálnák felmagasztalni magukat, hacsak nem lennének a végtelenségig vakok a saját sötétségük közepette. Mikor azonban a világosságra vonatnak, megérik a saját semmiségüket és teljes hiábavalóságukat. Bármik is vagyunk ugyanis, az Isten kegyelmének a függvénye, mely minden pillanatban fenntart minket, és új életerővel tölt el. Ezért a mi feladatunk kizárólag Istentől függeni, mert amint visszavonja a kezét és Lelkének megelevenítő erejét, azonnal szertefoszlunk. Istenben bármik lehetünk, amit csak Ő akar, önmagunkban semmik vagyunk. Most ez következik: *és az ő akaratja szerint cselekszik az ég seregében és a föld lakosai között*. Ez abszurdnak tűnhet, mivel úgy hangzik, hogy Isten úgy cselekszik az akarata szerint, mintha nem lenne Nála mértékletesség, vagy egyenlőség, vagy az igazság szabálya. Nekünk azonban észben kell tartanunk, amit máshol olvastunk arról, hogy az embereket a törvények kormányozzák, mert az ő akaratuk romlott, s mindenfelé elbitangolnak a rakoncátlan vágyaik által hajtottan. Isten azonban a törvény Önmagának, mert az Ő akarata a legtökéletesebb igazság. Ahányszor csak tehát a Szentírás élénk állítja Isten hatalmát, és azt parancsolja, hogy elégedjünk meg azzal, akkor nem tulajdonít zsarnoki hatalmat Istennek az istentelenek rágalmai szerint. Mivel azonban nem hagyunk fel az Istennel szembeni szörszálhasogatással, s a magunk értelmét szembeállítván az Ő titkos tanácsvégzésével küzdünk Vele úgy, mintha nem járna el igazságosan és becsületesen, mikor olyasmit tesz, amit mi nem vagyunk képesek elfogadni, azért jelenti ki Istent, hogy minden dolog az Ő akarata szerint fog történni, hogy a Szentlélek visszafoghassa ezt a vakmerőséget.

<sup>246</sup> Vagy, ki tudná érvényteleníteni, mert a מֵחָה *mecha* azt jelenti: kitörölni, vagy meggátolni. – Kálvin.

<sup>247</sup> Vagy: miért cselekedtél így? – Kálvin.

Emlékeznünk kell tehát arra, hogy mikor említést történik Istenről, mennyire lehetetlen bármi romlottságot, vagy igazságtalanságot Hozzá tartozónak tulajdonítani. Az Ő akaratát nem fordíthatja el semmiféle hatás, mert az maga az igazság tökéletessége. Miután pedig ez így van, emlékeznünk kell, milyen szélsőségesen zabolátlan és romlott az elhamarkodottságunk, mikor bármit is ellenezni merünk, amit Isten tesz. Ezért ennek a tanításnak a szükségessége, mely a mértékletesség zablóját teszi ránk, bizonyított, mert Isten mindent a Maga akarata szerint cselekszik, ahogyan az a Zsolt115:3-ban olvasható: „a mi Istenünk az égben van, és a mit akar, azt mind megcselekszi”. Ebből a mondatból megtudjuk, hogy semmi sem történik véletlenül, hanem a világ minden eseménye Isten titkos gondviselésétől függ. Nem szabad elfogadnunk semmiféle különbségtételt Isten megengedése és akarata között. Látjuk ugyanis, hogy a Szentlélek – a legjobb nyelvmester – itt világosan megkülönböztet két dolgot. *Először*, amit Isten tesz, és *másodszor*, amit Ő cselekszik az akarata által. A *megengedés* azonban ama hiábavaló spekulánsok szerint különbözik az *akarattól*, mintha Isten vonakodva, de megengedné, aminek a bekövetkeztét nem akarta! Nos, semmi sem nevetségesebb, mint ezt a gyengeséget Istennek tulajdonítani. Ezért teszi hozzá a tevékenység hatását: *Isten megteszi, amit akar*, mondja Nabukodonozor. Nem testi, hanem lelki értelemben beszél, vagy ösztönszerűen, ahogyan mondani szoktuk, mert a prófétát úgy kell tekinteni, mintha egyenesen a mennyből küldetett volna. Most már értjük, miképpen kormányozza Isten titkos gondviselése ezt a világot: semmi sem történik meg benne, amit ne parancsolt és rendelt volna el, így joggal kell Őt minden dolog szerzőjének tekinteni.

Egyesek itt felvetik annak a kijelentésnek a látszólagos abszurd mivoltát, mely szerint Isten a bűn szerzője, hiszen semmi sem történik az Ő akarata nélkül, sőt Ő Maga cselekszik mindent! Ezt a rágalmat könnyű megválaszolni, mivel Isten cselekvésének módszere materiálisan különbözik az emberekétől. Mikor ugyanis bármely ember vétkezik, Isten a maga módján munkálkodik, ami valóban nagyon különbözik az emberétől, mert az ember a saját ítélőképessége szerint jár el, s ezért mondható vaknak és megkeményedettnek. Miután tehát Isten parancsol mind az elvetettnek, mind az ördögnek, megengedi nekik, hogy mindenféle erkölcstelenségbe merüljenek, de ezt cselekedvén a saját ítéletét hajtja végre. Az viszont, aki vétkezik, joggal válik bűnössé, s nem vonhatja bele Istent társként a saját gonoszságába. S miért? Mert Istennek semmi köze sincs hozzá a bűnösséget illetően. Ezért látjuk, hogy ezek a dolgok, melyeket tarthatunk egymással ellentéteseknek, kölcsönös összhangban állnak: Isten a saját akaratával kormányozza az összes eseményt a világban, ám mégsem a bűn szerzője. S miért, mert a Sátánnal és minden gonosszal a bíró szigorú igazságossága szerint bánik. Nem mindig látjuk a folyamatot, de szilárdan ragaszkodnunk kell ehhez az alapelvhez: a legfőbb hatalom Isten kezében van, azért soha nem szabad akadékoskodnunk az ítéleteinek vonatkozásában, bármennyire is megmagyarázhatatlanoknak tűnnek azok a számunkra. Ebből származik az alábbi mondat is: *nincs, a ki az ő kezét megfoghatná és ezt mondaná neki: Mit cselekedtél?* Mikor Nabukodonozor azt mondja, hogy Isten kezét nem lehet lefogni, ezzel gúnyolja ki az emberi ostobaságot, ami nem áthat Isten ellen lázadni. Már felemelték az ujjukat, hogy ha lehetséges, gátolják az Ő kezének hatalmát, s mikor meggyőződtek a saját gyengeségükről, akkor is tovább tomboltak. Nabukodonozor tehát joggal mutatja be a nevetségés örültségüket, amiért ennyire féktelenül igyekeztek visszafogni, és a maguk kötelékei közé szorítani a Mindenhatót, és láncokat fabrikálni az Ő megfékezése végett. Mikor az emberiség ennyire istentelenül heveskedik, megérdemli, hogy kinevessék, s Dániel eme szavainak is ez a jelentése. Majd hozzáteszi: senki sincs, aki *ezt mondaná neki: Mit cselekedtél?* Tudjuk, miképpen adnak utat a szélsőséges zsémelés nyelvezetének, mert száz között talán egy ember ha van, aki olyan józansággal fogja vissza magát, hogy Istennek adja a dicsőséget, s igaznak vallja Őt meg a cselekedeteiben. Nabukodonozor azonban itt nem arról beszél, amit az emberek tenni szoktak, hanem arról, amit tenniük kellene. Ezért mondja, és teljesen igaza van benne, hogy Isten nem helyesbíthető, meg akárhogyan is locsogjanak az



elvetettek, az ostobaságuk magától értetődő, mert sem az értelem, sem az értelem látszata nem támasztja alá azt. Az egész igeszakasz jelentése az alábbi: Isten akarata törvény a számunkra, ami ellen hiába küzdünk. Ha pedig elegendő szabadságot ad nekünk, s a gyengeségünk fellázad ellene és ennek következtében vitába szállunk Vele, minden erőfeszítésünk hatástalannak fog bizonyulni. Isten Maga lesz igaz az Ő ítéleteiben, ezért minden embernek engedelmeskedni kell Neki (Zsolt51:8). Ez az általános szabály.

Most pedig említést kell tennünk a kiegészítésről: *Isten akaratát meg kell cselekedni mind az ég seregében, mind a Föld lakosai között.* Az „ég serege” alatt más helyektől eltérően nem a Napot, a Holdat és a csillagokat értek, hanem az angyalokat, sőt még a démonokat is, akiket abszurdítás nélkül nevezhetünk égieknek, ha fontolóra vesszük az eredetüket, s „a levegőbeli fejedelem” mivoltukat. Dániel tehát az angyalokat, a démonokat és az embereket egyformán Isten akarata által kormányzottaknak tekinti, s jóllehet az istentelenek féktelenül törnek előre, mégis visszafogja őket a titkos zablá, s meg vannak abban gátolva, hogy bármit megtegyenek a vágyaiknak megfelelően. Istenről tehát azt mondja, hogy *az ég seregében és az emberek között egyaránt megtesz bármit, amit csak akar*, mert a választott angyalok mindig engedelmeskednek neki, az ördögök pedig kénytelenek engedni a parancsainak – nem szándékosan, hanem kényszerítve. Isten azonban pontosan ugyanúgy cselekszik az angyalok és a démonok, mind a földön lakozók között. Másokat, nevezetesen a választottait a Lelkével kormányozza, akik később az Ő Lelke által születnek újjá, s úgy bánt velük, hogy az Ő igazsága ragyogjon fel minden egyes cselekedetükben. De cselekszik az elvetettekkel is, csak más módon: titkos erejével kényszeríti, a kábulat lelkével sújtja őket. Megvakítja őket és átadja illetlen gondolkodásra, a szívüket pedig a csökönyösségre keményíti meg. Íme így tesz meg mindent Isten a Maga akarata szerint az emberek és az angyalok között! Létezik a cselekvésnek egy másik módja is, ami a külső állapotunkat illeti, mert Isten egyet felemel, mást pedig eltorvaszt (Zsol113:7). Így látjuk a gazdagot elszegényedni, másokat pedig a trágyadombról felemelkedve a legnagyobb tisztességre jutni. A világiak ezt a szerencse játékának nevezik! Isten gondviselése azonban a legigazságosabb, még ha felfoghatatlan is. Isten tehát a saját akaratának megfelelően cselekszik az emberek és az angyalok között, de amint mondtuk, a belső cselekvést kell az első helyre állítani. Most ezt olvassuk:

## Dániel 4:36

**36. Abban az időben visszatérek hozzám az én értelmem, és országom dicsőségére az én ékességem, és méltóságom is visszatérek hozzám, és az én tanácsosaim és főembereim fölkeresének engem, és visszahelyeztettem az én országomba, és rendkívüli nagyság adatott nékem.**

Et in tempore illo<sup>248</sup> intellectus meus rediit ad me, et ad excellentiam regni mei,<sup>249</sup> decor meus et dignitas mea reversa est ad me: et me consilarii mei et proceres mei requisierunt: et in regno meo confirmatus sum, et dignitas mea amplior Aucta<sup>250</sup> fuit mihi.

Nabukodonozor itt hosszabban is elmagyarázza, amit korábban futólag említett. Visszanyerte ugyanis elméje épségét, s ezért dicséri Isten könyörületét, amiért beérte egy mérsékelt és átmeneti büntetéssel, majd utána kinyújtotta a kezét, s az állatból ismét embert formált! Nem változott át állattá, amint említettük, de olyan gyalázat érte, melynek során hasonlóvá vált a vadállatokhoz, s velük együtt legelt. Ez a torzulás tehát olyan félelmetes volt, hogy a helyreállítását mondhatjuk egyfajta új teremtésnek. Nabukodonozor ezért nagyon jó okkal ünnepli Isten kegyelmét. *Abban az időben*, mondja, *visszatérek hozzám az én értelmem.*

<sup>248</sup> Jóllehet a זמנא *zemená* tulajdonképpen egy korábban kikötött és meghatározott időszakot jelöl. – *Kálvin.*

<sup>249</sup> Nevezetesen „visszatértem”, mert a kifejezés hiányos – *Kálvin.*

<sup>250</sup> Adatott – *Kálvin.*

Ezt egyszer már mondta korábban. Mivel azonban az értelem és a józan ész Isten felbecsülhetetlen áldásai, Nabukodonozor a szívébe vési ezt az igazságot, s megvallja, hogy Isten páratlan kegyelmét tapasztalta meg, mert visszatért az értelmé. Egyúttal azt is elmondja, hogy *országa dicsőségére az ékessége, és méltósága is visszatért hozzá, és a tanácsosai és főemberei fölkeresték*. Miképpen történt ez meg, nem ismert, mert azoknak az időknek az emlékezete eltemetett. Talán a királyságának fejedelmei könyörületre hajlottak – mi nagyon valószínű – és maguk között kívánták látni a számkivetett királyt. Nem állítjuk, hogy ezt szándékosan tették, mert Isten használta fel őket, ők pedig tudatlanul valósították meg az Ő céljait. Hallották a hangot a mennyből: *Néked szól, oh Nabukodonozor király, a birodalom elvételét tőled*. Ezt valóban minden ember ismerte és megértette, de tudjuk, milyen könnyen rátelepszik a felejtés az emberekre, mikor Isten szól. Ezek a fejedelmek tehát tudatlanul cselekedtek Isten munkáját, mikor a királyukat követelték. Ezen a módon tért vissza a királyi méltóságba, majd később még több méltóság is megadatott neki. Végül ezt olvassuk:

## Dániel 4:37

**37. Most azért én, Nabukodonozor, dicsérem, magasztalom és dicsőítem a mennyei királyt: mert minden cselekedete igazság, és az ő utai ítélet, és azokat, a kik kevélységben járnak, megalázzhatja.**

Nunc ego Nebuchadnezer laudo, et extollo, et glorifico Regem coelorum: quia omnia opera ejus veritas, et viae ejus judicium: et eos qui ambulant in superbia potest humiliare.<sup>251</sup>

A kiáltvány végén Nabukodonozor összekapcsolja a hibái leleményes megvallását Isten dicséretével! Amit a kevélyekről mond, az kétségtelenül tulajdonképpen őrá vonatkozik, mintha azt mondta volna, hogy Isten akart engem megtenni a kevélyeket megalázó módszerének látványos emlékművévé az emberiség okulására. Én ugyanis felfuvalkodtam a büszkeségtől, Isten pedig ezt ezzel a nagyon figyelemre méltó büntetéssel helyesbítette, hogy a példám az egész világ hasznára legyen. Én ezért mondtam, hogy Nabukodonozor király nem egyszerűen csak hálát ad Istennek, hanem egyidejűleg a hibáját is megvallja, mert jóllehet a megszolgált keménységgel lett megfélemezve, a gőgösségét semmi enyhébb orvosság nem lett volna képes meggyógyítani. Először is azt mondja, hogy *dicsérem, magasztalom és dicsőítem a mennyei királyt*. A szavak eme halmozása a heves érzelmek folyamánya. Egyidejűleg egy ellentétet is bele kell érteni a korábban említett alapelv alapján: miután Istent soha nem dicsérjük helyesen mindaddig, amíg az emberek becsstelenségét le nem leplezzük, Őt tulajdonképpen nem is magasztaljuk addig, amíg a fennhéjázásuk le nem törik, s nem dicsőíttetik, amíg az emberek meg nem aláztatnak, és el nem kerülnek a porban. Ezért miközben Nabukodonozor dicséri, magasztalja és dicsőíti Istent, egyben meg is vallja önmagát és a többi halandót semminek – mint korábban – akik nem dicséretet, hanem inkább a legnagyobb gyalázatot érdemlik.

Hozzáteszi: *mert minden cselekedete igazság*. Itt a קֶשׁוּט *kesot* jelentése *egyenesség*, vagy *becsületesség*. A דִּינִי-אַמֶּת *dini-ameth* ugyanis igazi ítéleteket jelent, itt azonban az egyenlőségre vonatkozik. Isten minden cselekedete tehát *igazság*, azaz mindegyik becsületes. Mintha azt mondta volna, hogy Isten egyetlen cselekedete sem szégyenletes. Utána következik a magyarázat. *Az ő utai ítélet*. Itt Isten tökéletes igazságosságának dicséretét látjuk, amit személyesen Nabukodonozorra kell vonatkoztatni, mintha ezt mondta volna: Isten nem bánt velem túl szigorúan, s nincs okom panaszkodni Rá, vagy zúgolódni, mintha túl szigorú lett volna. Megvallom tehát, hogy rászolgáltam bármely büntetésre, amit elszenvedek. S miért van ez így? *Az ő utai ítélet* a legnagyobb becsületességet jelenti. Azután *minden*

<sup>251</sup> Azaz, a kevély megalázása végett – Kálvin.

*cselekedete igazság*, azaz semmi, az egyenlőséggel ellentétes nem található azokban, semmi csalárd, hanem mindenhol a legnagyobb igazságosság ragyog fel. Látjuk, miképpen ítéli el ezzel a nyelvezettel magát Nabukodonozor a saját szájával, kijelentvén, hogy Isten minden cselekedetében igazság van. Ez az általános kifejezésforma nem gátolja meg Nabukodonozort abban, hogy nyíltan és szabadon bünsnek vallja magát Isten ítélőszéke előtt. S példájával még nagyobb erőre tesz szert, mert az Isten igazságának, egyenességének és megbízhatóságának általános megvallásával int minket mindabban, amit Ő cselekszik. S ez figyelemre méltó, mert sokaknak semmiféle nehézséget sem okoz Isten igazságosságának és becsületességének ünneplése, mikor olyan bánásmódban részesülnek, amit maguk is szeretnének, ha azonban Isten elkezd velük szigorúan bánni, akkor rögvest kiokádják a mérgeket, és civakodni kezdenek Istennel, Őt igazságtalansággal és kegyetlenséggel vádolva. Mivel tehát Nabukodonozor itt igazságosnak és becsületesnek vallja meg Istent kivétel nélkül minden cselekedetében, és a saját súlyos büntetése dacára, ez a megvallás nem színlelt, mert szükségszerűen azt mondja ki, ami a szíve a legmélyéből szól, miután már megtapasztalta az isteni büntetés szigorúságát.

Végül hozzátesszi: *azokat, a kik kevélységben járnak, megaláztatja*. Itt Nabukodonozor még nyíltabban a szemünk elé tárja a szégyenét, mert nem szégyelli megvallani a hibáját az egész világ előtt, hiszen a büntetése mindenki számára közismert volt. Ahogyan tehát Isten akarta őt ilyen rémisztő példává tenni a büntetésével, hogy az ostobaságát egyetemesen megvessék, Nabukodonozor úgy hozakodik elő a maga esetével, s tesz bizonyosságot a rendkívüli kevélysége miatt kiszabott büntetés igazságosságáról. Itt tehát összekapcsolódni látjuk Isten hatalmát az Ő igazságosságával, amint korábban már említettük. Nabukodonozor nem tulajdonítja Istent a törvények felett álló zsarnoknak, mert amint megvallotta Isten útjait igazaknak, rögvest utána elítéli a saját büszkeségét. Ezért nem vonakodik feltárni a szégyenét az emberek előtt, hogy Isten dicsőíttethessék. S ez Isten dicséretének a tényleges módja, mikor nemcsak semminek valljuk meg magunkat, de visszatekintünk a bukásainkra is. Nemcsak belsőleg kell vétkeseknek vallani magunkat Őelőtte, hanem arról nyíltan bizonyosságot is kell tenni az emberek előtt, valahányszor csak szükséges. Mikor pedig a „megaláz” szót használja, az vonatkozhat a külsődleges szomorúságra, mert Nabukodonozor akkor aláztatott meg, mikor Isten kivetette őt az erdőkbe, hogy a vadállatokkal együtt élje az életét. De más volt az oka a megaláztatásának, mintha Isten gyermeke lett volna. Mivel ez a megaláztatás kettős, Nabukodonozor itt az előbbi igyekszik kifejezni, mert Isten a kevélyeket teríti és veti le. Ez az egyik fajta megaláztatás, de haszontan lesz, ha Isten utána nem kormányoz minket az engedelmesség lelkével. Ezért Nabukodonozor itt nem Isten kegyelmét öleli magához, ami nem közönséges dicséretre és magasztalásra méltó, s ebben a kiáltványában nem írja le, ami egy, az Isten iskolájában hosszú ideje tanuló istenfélő embertől megköveteltetik. Mégis megmutatja azonban, mi hasznára vált Isten vesszeje, mikor a legfőbb hatalmat tulajdonítja Neki. Emellett hozzátesszi az igazságosság és a becsületesség dicséretét, miközben bünsnek vallja magát, s bizonyosságot tesz az Isten által rá kiszabott büntetés jogosságáról.

## **Ima**

Add meg mindenható Isten, mert a büszkeség betegsége szilárdan megmarad mindannyiunkban az ősatyánkban, Ádámban fellépő romlottságon át, add meg, kérlek, hogy megtanuljunk megöldökölni a lelkeinket, s legyünk kellően elégedetlenek a viselkedésünkkel. Érezzük magunkat híjával Nálad nélkül minden bölcsességnek és becsületességnek. Hadd meneküljünk a Te könyörületedhez, s valljuk meg magunkat teljesen kitetteknek az örök halálnak. Hadd támaszkodjunk a Te jóságodra, amit evangéliumodban kegyeskedtél felkínálni nekünk, s hadd bízzunk a Közbenjáróban, Akit nekünk adtál. Soha ne vonakodjunk Hozzád menekülni, Atyaként téged segítségül hívni, s megújulván a Te Lelked által, járjunk valódi

alázattal és mértékletességgel, míg végül felemelsz minket abba a mennyei királyságba, amit a Te egyszülött Fiad vére szerzett meg a számunkra. Ámen.

## 5. fejezet

### **Huszonharmadik előadás**

#### **Dániel 5:1**

**1. Belszár király nagy lakomát szerze az ő ezer főemberének, és az ezer előtt bort ivék.**

Beltsazar rex fecit convivium magnum proceribus suis mille, et coram mille vinum bibi.

Dániel itt arra a történetre utal, ami Babilon bevételekor ment végbe, de egyben az olvasóinak megfontolására bízta Isten ama ítéleteit, amiket a próféta még azelőtt megjósolt, hogy a nép száműzetésbe ment. Nem prófétai stílust használ, amint azt később majd látjuk, hanem megelégszik a történet egyszerű elmesélésével, miközben a történet gyakorlati része megismerhető a következő kifejezésekből. A mi kötelességünk most az, hogy megvizsgáljuk, miképpen járul hozzá ez a történet az épülésünkhöz a hitben és az istenfélelemben. Először megemlíti az időpontot, mikor Belszár a lakomát tartotta. Hetven év telt el azóta, hogy Dánielt és társait fogságba vitték. S noha Nabukodonozort hamarosan Belszár atyjaként látjuk majd emlegetve, elég világos, hogy Evil-Merodák kettőjük között élt időben, mert huszonhárom évig uralkodott. Egyesek két királlyal is számolnak Belszárt megelőzően, mert Regassárt és Labassardachot is közéjük teszik, e kettő összesen nyolc évig uralkodtak. Ezt Metaszthenész jelentette ki így, és sok követőre talált. A nagy Nabukodonozor azonban, aki Dánielt vitte fogságba, s az első ugyanilyen nevű király fia volt, nyilvánvalóan negyvenöt évig uralkodott. Egyesek az uralkodás két évét az atyjára testálják. Mindenesetre negyvenöt évig volt az övé a királyi hatalom. Ha ehhez hozzátesszük Evil-Merodák huszonhárom évét, az összesen hatvannyolc – melyből Belszár uralkodott nyolc éven át. Látjuk tehát, miképpen múlt el hetvenkét esztendő azóta, hogy Dániel először fogságba esett. Metaszthenész harminc évet számol Evil-Merodák uralkodására, majd ha ehhez még nyolcat hozzáteszünk, az eredmény több mint nyolcvan – ami valószínűnek tűnik, jóllehet Metaszthenész tévedni látszik, mikor különböző királyokat feltételez pusztán csak különböző nevek helyett. Hérodotosz ugyanis nem nevezi Belszárt, akiről beszélünk, királynak, hanem az atyját, Labynetust nevezi annak, és ugyanazt a nevet adja neki.<sup>252</sup> Metaszthenész követ el néhány hibát a nevekkal, de én szívesen felhasználok a számításait, melyben azt mondja, hogy Evil-Merodák harminc évig uralkodott. Mikor ugyanis a Jeremiás által korábban megmondott hetven évet vesszük, akkor nem Dániel száműzetésével kell kezdenünk, nem is a város megsemmisítésével, hanem azzal a mélysárlással, ami Nabukodonozor király első győzelme, valamint a város és a templom felégetése között következett be. Mikor ugyanis atyja halálhíre először elterjedt, visszatért az országába, amint említettük, nehogy a távollétében bármiféle zendülés történjen. Ezért rájövünk, hogy a hetven éves időtartam, ameddig Isten fogságban akarta tartani a népet, Evil-Merodák uralkodásához több mint huszonhárom évet követel meg, jóllehet nincs jelentős különbség, mert Nabukodonozor a visszatérése után nem sokkal elvitte a királyt, de érintetlenül hagyta a várost. S bár állt még a templom, Isten mégis a legsúlyosabb büntetést szabta ki a népre, mely olyan volt, mint egy végső lemészárlás, vagy valami afféle. Bárhogyan is volt, látjuk, hogy Belszár a lakomát pont akkor tartotta, mikor a szabadulás már küszöbön állt.

---

<sup>252</sup> Hérodotosz, 1. kötet, 199. szakasz. V. ö. *Cyropoed*, 4. és 7. kötet.

Itt úgy kell tekintenünk, hogy Isten gondviselése szabályozza az események idejét úgy, hogy az istentelenek, mikor eljön a pusztulásuk ideje, hanyatt-homlok és önként vetik magukat abba. Ez történt ezzel a gonosz királlyal. Csodálatos volt valóban az ostobaság, mellyel a csemegékben dúskáló csillogó lakomát szerezte, miközben a várost a hatalmas hadsereg ostromolta. Círusz ugyanis nagy hadsereggel már régóta elkezdte az ostromot. A nyomorult király félig már fogoly volt, de mégis, mondhatni dacolva Istennel fényes lakomát adott, melyre ezer vendéget hívott. Ebből következtethetünk a lakomának mind a zajára, mind a költségeire. Ha valaki ugyanis csak tíz, vagy húsz vendéget kíván szórakoztatni, az is sok gondot fog neki okozni, amennyiben pazarul akarja őket megvendégszolgálni. Mikor azonban királyi szórakozásról volt szó, ahol ezer nemes volt jelen a király feleségeivel és ágyasaival egyetemben, s ekkora tömeg gyűlt össze, akkor sokfelől kellett összeszedni mindazt, ami ehhez a fesztiválhoz volt szükséges, és ez hihetetlennek tűnhet! Xenophon azonban, noha rengeteg mesét mondott, s nem őrizte meg a történelemnek sem a komolyságát, sem a szavahihetőségét, mert szónokként kívánta ünnepelni Círusz dicsőségét, s ezért sok dologban jelentéktelen apróságokra fecserli az idejét, mégis semmi oka, vagy alkalma a becsapásra. Ő mondja, hogy felhalmozták a készleteket, így a babiloniak tízéves, vagy akár hosszabb ostromot is kiállhattak volna. S Babilont joggal hasonlították egy királysághoz, mert nagysága felülmúlt minden vélekedést. Nagyon népesnek kellett lennie, mert Ázsia egészétől kapta az ellátását, ezért nem meglepő, hogy a babiloniaknak volt raktáron elég élelmiszerük ahhoz, hogy bezárják a kapukat, és kitartsanak hosszú ideig. Ezen a lakomán azonban az volt a legszokatlanabb, hogy a király, akinek ébernek kellett volna vigyáznia, vagy legalábbis öröket kiküldenie a város bevétele megakadályozandó, a csemegéivel törődött úgy, mintha tökéletes békében lett volna, s nem lett volna kitéve a külső ellenség fenyegetésének. Erősebb emberrel állt szemben, mint addig bárki. Círusz páratlan eszésséggel volt megáldva, s a cselekvésének gyorsaságát illetően messze felülmúlt másokat. Miután a király ilyen kemény ellenféllel nézett szembe, meglepő látnunk, mennyire gondatlan, mikor lakomát ad. Xenophon valóban azt állítja, hogy azon a napon fesztivált tartottak. Azoknak a zsidóknak az állítása, akik úgy vélik, hogy a kaldeusok épp akkor győzték le a perzsákat, csak komolytalanság. Xenophon ugyanis – akinek hihetünk, valahányszor csak nem módosítja a történelmet Círusz javára, komoly történész, akinek joggal adhatunk hitelt, viszont mikor Círuszt akarja dicsérni, nem ismer mértékletességet – történelmileg korrekt, mikor azt mondja, hogy a babiloniak egy szokatlan fesztivált tartottak. Azt is elmondja nekünk, miképpen vették be Babilont, mégpedig Gobryas és Gatas, Belsazar tábornokai. Ő ugyanis az első szégyenteljesen kiheréltette, a másoknak pedig megölette a fiát még az atyja életében. Miután a második égett a vágtyól, hogy megbosszulja a fia halálát, s az első is a szégyenérzete fűtötte, összeesküdtek ellene. Ezért Círusz eltereltette az Eufrátesz megannyi csatornáját, és Babilont hirtelen bevették. Emlékezzünk, a várost kétszer vették be, különben semmi szilárdság sem lenne a próféciában. Mikor ugyanis a próféták Isten bosszújával fenyegették a babiloniakat, kimondván: az ellenség a legvadabb lesz, s nem aranyat, vagy ezüstöt keres, hanem emberi vérről szomjazik, majd beszámolnak mindenféle kegyetlenségről, ami megszokott a háborúban (Jer50:42). Semmi efféle nem történt azonban Babilonban, mikor Círusz bevette azt. Mikor azonban a babiloniak megszabadították magukat a perzsa uralomtól, levetvén magukról az igájukat, Dárius visszaszerezte a várost Zophyrus segítségével, aki megcsónkította magát, és azt állította: Dárius király bánt vele ennyire kegyetlenül, hogy a város elárulására ösztönözze őt.<sup>253</sup> S elképzelhetjük, milyen kegyetlen csapás sújtotta a babiloniakat, mikor a 8000 nemest

<sup>253</sup> Egy Zophyrus nevű perzsa drasztikus tervvel állt elő. Levágta az orrát és a füleit, és megcsónkította a testét, majd elment a babiloniakhoz, és azt mondta, hogy Dárius tette ezt vele. Ezután felajánlotta a segítségét a város védelmében. Az ő segítségével a babiloniak visszaverték a perzsák támadását a város öt kapuja közül háromnál. Ez azonban csak a terv része volt, hogy bízzanak benne. Mikor megindult a valódi perzsa támadás a negyedik és ötödik kapunál, Zophyrus beengedte Dárius erőit, és a várost bevették. – *a ford.*

keresztre feszítették! S mi történik rendszerint, mikor 8000 nemest halálra adnak, felakasztanak, sőt talán keresztre feszítenek? Könnyű meglátni, milyen súlyos büntetéssel sújtották a babiloniakat akkor, hiszen idegen uralom alá kerültek, szégyenteljes bánásmódban részesültek, és rabszolgasorba süllyedtek. Tilos volt fegyvert hordaniuk, s a kezdetektől fogva arra tanították őket, hogy Círusz rabszolgáivá váljanak, és ne merészeljenek kardot viselni. Csak futólag kell érintenünk ezeket a dolgokat, hogy meggyőződjünk: az emberi eseményeket Isten kormányzása irányítja, mikor homlokegyenest a pusztulásba taszítja az elvetetteket, ha a büntetésük már küszöbön áll. Ennek látványos példáját látjuk Belsazár királynál.

A Jeremiás által megjövendölt idő eljött – a hetven év letelt – s Babilon ostrom alatt állt (Jer25:11). A zsidók most felemelhették a fejüket és remélhették a jobbat, mert mindannyiunk vélekedése ellenére közeledett Círusz eljövele. Ő ugyanis hirtelen száguldott le Perzsia hegyei közül, mikor még barbár nemzet voltak. Mivel tehát Círusz hirtelen eljövele olyan volt, mint a forgószél, ez a változás adhatott némi reménységet a zsidóknak, de miután már hosszabb idő telt el a város ostromával, ez elcsüggeszthette a lelküket. Miközben Belsazár király a nemeseivel lakomázott, Círusz képessé vált kivetni őt a tivornyából és a vidámságból. Időközben Isten sem üldögélt tétlenül a mennyben, mert elvakította az istentelen király elméjét, hogy szántsándékkal vonja magára a büntetéseket, jóllehet erre senki sem kényszerítette, hanem magamagától tette. S honnan származott volna mindez, ha nem onnan, hogy Isten adta át őt az ellenségei kezébe? Annak a rendeletnek megfelelően történt mindez, aminek Jeremiás volt a hírnöke. Ezért, jóllehet Dániel a történetet mondja el, amint már mondtam, a mi dolgunk feldolgozni a sokkal fontosabb dolgokat, mert Isten, Aki a népének szabadulást ígért, most titokban kinyújtotta a kezét, és beteljesítette a prófétái jövendöléseit (Jer25:26). Most ez következik:

*Belsazár király az ezer előtt bort ivék.* Egyes rabbik azt mondják: „versengett az ezer nemesével, és igyekezett valamennyit felülmúlni a mértéktelen italozásban”, de ez vaskosan nevetségesnek tűnik. Mikor Dániel azt mondja, hogy *az ezer előtt bort ivék*, akkor egy nemzeti szokásra utal. A kaldeus királyok ugyanis nagyon ritkán hívtak vendégeket az asztalukhoz: rendszerint egyedül étkeztek, mint most az európai királyok, mert úgy vélték, a méltóságukat fokozza a magányos étkezés. Káldea királyainak büszkesége is efféle volt. Mikor tehát azt mondja, hogy *Belsazár az ezer előtt ivott*, akkor valami rendkívülit ért alatta, mert ezt a hatalmas lakomát a szokással ellentétben adta, s így kegyeskedett a nemeseit akkora tisztességben részesíteni, hogy vendégül látta őket. Egyesek valóban az képzelik, hogy magányosan itta a bort, amint le szokott részegedni, mikor nem voltak tanúk, de ennek a megjegyzésnek nincs ereje, mert az *előtt* szó azt jelenti: mások társaságában. De folytassuk:

## Dániel 5:2

**2. Borozás közben mondá Belsazár, hogy hozzák elő az arany és ezüst edényeket, a melyeket elvive Nabukodonozor, az ő atyja a jeruzsálemi templomból, hogy iganak azokból a király és az ő főemberei, az ő feleségei és az ő ágyasai.**

Beltsazar princepit<sup>254</sup> in gustu, vel, *sapore*, vini, ut afferrent vasa auri et argenti,<sup>255</sup> quae asportaverat, vel, *extulerat*, Nebuchadnezer pater ejus ex temple quod est in Jerusalem, ut biberent in illis rex, et procures ejus, uxores et concubine.<sup>256</sup>

Itt Belsazár király a saját büntetését keresi, mert ádázul szította Isten haragját önmagával szemben, mintha elégedetlen lett volna a késleltetéssel, amiért Isten ily hosszú

<sup>254</sup> Szó szerinti fordítással *mondta*, de itt azt jelenti, *parancsolta* – Kálvin.

<sup>255</sup> Aranyból és ezüsből készült – Kálvin.

<sup>256</sup> Egyesek így fordítják: *a felesége*, mert egy fő felesége volt, aki egyedül volt a király társa, és viselte a *királynő* nevet, amint majd később látjuk. – Kálvin.

időre elhalasztotta az ítéletét. Ez megfelel annak, amit már mondtam. Mikor a ház romlása küszöbön áll, az istentelenek eltávolítják az öröket és a kapukat, ahogyan Salamon mondja. (Péld17:19). Isten tehát, mikor az ítéleteit akarja végrehajtani, titkos ösztönzéssel készíti az elvetetteket a törtetésre, és ezzel a saját pusztulásuk siettetésére. Belsazar is ezt tette. Gondatlansága az ostobaságának, valamint Isten haragjának a jele volt, mikor a saját kevélységében és bűneiben örömet lelte a mulatozásban. A vaksága tehát világosabban kimutatja Isten bosszúállását, mivel nem elégedett meg a saját mértéktelenségével és szertelenségével, hanem nyílt háborút hirdetett Isten ellen. Elrendelte tehát, olvassuk, *hogy hozzák elő az arany és ezüst edényeket, a melyeket elvive Nabukodonozor, az ő atyja*. Ezek az edények vélhetően a kincstárban voltak. Nem olvassuk, hogy Evil-Merodák bármi effélét tett volna, s Belsazar most szándékosan akarja megsérteni Istent. Kétségtelenül gúnyolódva hozatta elő ezeket az edényeket abból a célból, hogy diadalt üljön az igaz Isten felett, amint azt majd látjuk.

Magyaráztuk már a jelentését annak, ahogyan a próféta Belsazar atyjának mondja Nabukodonozort. Minden nyelvben megszokott dolog az ösökről, mint atyákról beszélni. Belsazar pedig Nabukodonozor leszármazottja volt, konkrétan az unokája, így természetes módon nevezi a fiának, ami majd később is megtörténik. Vannak, akik úgy vélik, hogy Evil-Merodákot sújtotta az előző fejezetben leírt fájdalmas csapás, s valószínűleg az ő neve volt Nabukodonozor, de nincs okunk a magunkévá tenni ezt a véleményt.<sup>257</sup> Felszínes dolog rögvést ehhez a feltevéshez fordulni, mikor az atya nevét látjuk.

A próféta azt mondja, hogy Belsazar *ezt a bor hatása alatt követte el*. Mivel a טעם *tegnem* azt jelenti, *megízlelni*, itt kétségtelenül a megkóstolásról beszél. Mivel ez jelképesen vonatkoztatható az értelemre, egyesek úgy magyarázzák, hogy a bor készítette, s az ittassága átvette a józan ész és a megítélés helyét. Az éjszakákban, a szerelemben és a borban, mondja Ovidius, nincs mértékletesség.<sup>258</sup> Ez a magyarázat szerintem túlon túl erőltetett, szerintem a szavak egyszerűen csak annyit jelentenek: mikor Belsazar felforrósodott a bortól, megparancsolta, hogy hozzák elébe az edényeket, s ez a megszokottabb nézet. Mikor tehát a bor íze eluralkodott – azaz, mikor megragadta a király értelmét, akkor *megparancsolta, hogy hozzák elébe az edényeket*. Érdemes ezt megjegyezni, hogy óvatosságra intsen minket a mértéktelenséggel szemben az italozásban, mivel semmi sem megszokottabb, mint sok mindenbe túl elhamarkodottan belekapni, mikor az értelmünk a bor hatása alá kerül. Ezért mértékkel kell fogyasztanunk a bort, hogy az ne csak a testet, de az elmét és az értelmet is frissítse, és soha ne gyengítse, bágyassza, vagy kábítsa el a testi, vagy a mentális erőnket. Ez pedig ó jaj, de megszokott, hisz jól ismert a közmondás: a büszkeség az ittasságból sarjad ki. Emiatt feltételezték a költők, hogy Bacchusnak szarvai vannak, mivel a mértéktelen emberek mindig felfuvalkodnak, s még a legnyomorultabbak is királynak képzelik magukat. Minek kell hát történnie az uralkodókkal, mikor feledékenyséjükben a királyok királyának, vagy egyenesen istenségeknek képzelik magukat? A próféta ezt a hibát akarja kiemelni, mikor ezt mondja: *Belsazar a bor hatása alatt parancsolta, hogy hozzák hozzá az edényeket*.

## Dániel 5:3

**3. Akkor előhozák az arany edényeket, a melyeket elvivének az Isten házának templomából, mely Jeruzsálemben vala, és ivának azokból a király és az ő főemberei, az ő feleségei és az ő ágyasai.**

<sup>257</sup> Ez a nézete Manchester hercegeének, s ügyesen támasztja alá a *The Times of Daniel* című művében. Mivel máshol már áttekintettük az általános érvet, itt csak utalunk rá.

<sup>258</sup> Ars. Amor., Eleg. 6: A francia fordítás figyelemre méltó:

“La nuit, l’amour, le boire sans mesure,  
N’ induit a rien sinon a toute ordure.” — a szerk.



Tunc attulerunt vasa aurea quae extulerant ex temple domus Dei quae erat in Jerusalem: et biberunt in illis rex, et procures ejus, et uxor,<sup>259</sup> et concubinae ipsius.

A próféta az „arany” szót valószínűleg azért használja, mert a legrágább edényeket hozták elő. Az ezüstöt is hozzátehetjük, de a csillogóbbakat említi. Nem mondja, hogy Nabukodonozor vitte el azokat, hanem erre mint a babiloniak általános szokására utal. Megszerezték a győzelmet a királyuk vezetésével, aki ezért használta fel a zsákmányt, s mivel mindegyikük részese volt a győzelem kivívásának, a próféta valamennyiről egyformán beszél. A „templom” kifejezés használatával többet is kifejez a korábbiaknál? mikor nemcsak Jeruzsálemet, de az Isten házának templomát is említi.

## Dániel 5:4

### 4. Bort ivának, és dicsérék az arany-, ezüst-, ércz-, vas-, fa- és kőisteneket.

Biberunt vinum, et laudarunt deos aureos, et argenteos, aereos, ferreos, ligneos, et lapideos.

Itt a próféta világosabban s konkrétabban mutatja meg, miképpen sértette meg a király az egy igaz Istent azzal, hogy az edényeit magához hozatta. Mikor ugyanis ezeket előhozták, mondja, akkor *dicsérték az arany- és ezüst isteneiket*. Ez azt jelenti, hogy az igaz Istennel dacolva ünnepelték a hamis istenek dicséretét, és adtak hálát azoknak, amint azt Habakkuknál olvassuk (Hab1:16). Noha kétség sem férhet ahhoz, hogy szívből áldozták a munkájuk eredményét, amint a próféta kifejezi, mégis a saját isteneiket magasztalták, s ezzel elhomályosították az igaz Isten dicsőségét. S emiatt igyekszik a próféta azt kihangsúlyozni, hogy ezek az edények *Isten házának templomából* származtak. Itt ugyanis a királynak és nemeseinek az istentelenségét erősíti meg, akik Izrael Istene ellen emelték fel a szarvaikat. Hatalmas tehát az ellentét Isten között, aki megparancsolta, hogy Jeruzsálemben épüljön fel a temploma, valamint a Neki és a hamis isteneknek kínált áldozatok között. S ez volt a fő dolog Belsazar sértésében, mert szándékosan lázadt fel Isten ellen, s nemcsak zsarnoki és nyomorult módon nyomta el a zsidókat, de még az Istenük, a menny és a Föld Teremtője feletti diadalmát is ünnepelte. Ez az örülség meggyorsította végső pusztulását, s a zsidók szabadulásának felgyorsítása végett következett rá. Ezért mutattam őt be úgy, mint akit Isten titkos ösztönzése hajtott ebbe az örületbe, hogy a bosszú beérhessen.

*Bort ittak*, mondja a próféta, *és isteneiket dicsérték*. A próféta az istenek dicséretét nem az ittasságuknak tulajdonítja, hanem közvetetten arra mutat rá, hogy az ingerlékenységük fokozódott az italozás miatt. Ha ugyanis mindegyikük józanul otthon maradt volna, akkor ő sem támad fel ennyire elhamarkodottan Isten ellen. Mikor azonban az istentelenség benne rejlik valaki szívében, a mértéktelenség további serkentéssé válik. A próféta szerintem erre gondol, mikor megismétli, hogy *italoztak*, mert előzőleg kimondta: *ivának azokból a király és az ő főemberei, az ő feleségei és az ő ágyasai*. Most ugyanazt a dolgot súlykolja hasonló szavakkal, de hozzáteszi: *bort ivának* – arra célozván ezzel, hogy az örülségüket a bor csak még tovább fokozta. Azután *dicsérték az arany, ezüst, stb. isteneiket*. A próféta itt feddőleg említi az *arany-, ezüst-, ércz-, vas-, fa- és kőisteneket*, mert tudjuk, hogy Istenben semmi közös sincs sem az arannyal, sem az ezüsttel. Az Ő valódi képmása nem fejezhető ki romlandó anyagokkal, s emiatt nevezi a próféta a babiloniak által imádott isteneiket *arany-, ezüst-, ércz-, vas-, fa- és kőisteneknek*. A pogányok teljesen világosan soha nem annyira ostobák, hogy az Istenség lényegét az aranyban, ezüstben, vagy kőben foglaltként képzelik el, ők is csak istenek képmásainak nevezték ezeket. Mivel azonban a véleményük szerint az

<sup>259</sup> Vagy „feleségei”, többes számban – Kálvin.

istenség ereje és fensége benne rejtett az anyagi szubsztanciában, a próféta jogosan ítéli el teljesen a bűnösségüket, mert tudjuk, mekkora gondossággal koholnak a bálványimádók mindenféle körmönfontóságot. Manapság a pápaság a fényes bizonyítéka annak, miképpen ragaszkodnak az emberek a vaskos babonásokhoz, mikor a tévedéseik megbocsátására vágnak. Ezért nem fogadja el itt a próféta azokat a hiábavaló kifogásokat, melyekkel a babiloniak és más pogányok az aljasságukat leplezik, hanem kimondja: *arany-, és ezüst isteneik voltak*. S miért? Mert jóllehet szóban megvallották, hogy az istenek az égben uralkodnak (oly nagy volt az isteneik sokaságának létszáma, hogy a legfőbb Istent teljesen körülvette a sötétség), tehát a babiloniak is megvallották, hogy isteneik a mennyben lakoznak, mégis a szobrokhoz és a képekhez menekültek. A próféta tehát joggal feddi meg őket az *arany-, és ezüst istenek imádatáért*. Ami pedig ama szavait illeti, miszerint *előhozák az edényeket*, ez megmutatja, mennyire engedelmeskednek a zsarnokok rabszolgái uruknak még a legrosszabbak megcselekvésében is, mert késedelem nélkül hozták ezeket az edényeket a kincstárból. Dániel tehát jelzi, mennyire engedelmes volt a király minden szolgája uruk egyetlen fejbiccentésének is, s miképpen igyekeztek egy brutális és ittas személy vágyait kielégíteni, de megmutatja ennek a mértéktelen részegségnek a rövidségét is, mert ez mondja:

## Dániel 5:5

**5. Abban az órában emberi kéznek ujjai tűnének fel, és írnak a gyertyatartóval szemben a király palotájának meszelt falán, és a király nézé azt a kézfejet, a mely ír vala.**

In ilia hora egressi sunt digiti manus hominis, et scribebant e regione lucernae<sup>260</sup> super calcern parietis<sup>261</sup> palatii regis, et rex cernebat palmam<sup>262</sup> manus scribentis.

Dániel itt azt a változást kezdi elbeszélni, mely bekövetkezett, mert a király abban a pillanatban észrevette, hogy valami fájdalmas és zaklató dolog már küszöbön áll. Mégsem értette meg azonnal, mi volt ez. Isten a jelet csak a csapás előjeleként adta neki a világiak nyelvezete szerint. Ezen a módon figyelmeztette őt Isten, mikor látta, hogy a király és a nemesei örült szabadoszággal tombolnak. *Emberi kéznek ujjai tűnének fel*, mondja a próféta, a kifejezést a jelenség hasonlósága és formája alapján használva. Bizonyos, hogy nem emberi kéz volt, csak arra hasonlított, és ezért nevezi így a próféta. A Szentírás gyakorta használja ezt a kifejezésformát, különösen mikor külső jelképekről értekezik. Ez tehát sákramentális beszédforma,<sup>263</sup> ha használhatom ezt a megnevezést. Isten a feliratot valóban a saját hatalmával írta fel, de úgy mutatja meg Belszár királynak a képet, mintha ember írta volna fel a falra. Ezért *voltak kinyújtva a kéz ujjai*. Ez a kifejezés nem csekély mértékben járul hozzá a csoda valóságához, ha ugyanis Belszár már a kezdetben látta volna a feliratot, feltételezhette volna, hogy valamiféle ravaszsággal került oda a kéz. Miután azonban a fal előzőleg üres volt, majd a kéz hirtelen jelent meg, ebből azonnal megértjük, hogy a kéz mennyei jel volt, amivel Isten valami fontosat akart mutatni a királynak. *Emberi kéznek ujjai tűnének fel, és írnak a gyertyatartóval, vagy lámpával szemben*. Világos tehát, hogy ez egy éjszakai lakoma volt, s Babilont az éjszaka közepén vették be. Nem csoda, ha a lakomáikat meghosszabbították, mert a mértéktelenségnek nincsenek határai. Mikor az emberek a napjaikat luxusban élik, akkor valóban nem szoktak az éjszakába nyúlóan lakomázni, mikor viszont valamiféle csillogó és figyelemre méltó fesztivált tartanak, akkor nem tartják

<sup>260</sup> Vagy, „gyertyatartó”, egyesek magyarázata szerint „ablak”. – Kálvin.

<sup>261</sup> Egyesek a felületét feltételezik, mások a mennyezetet, ami valószínű. – Kálvin.

<sup>262</sup> Mások „ujjnak” fordítják. – Kálvin.

<sup>263</sup> Ez a kifejezés figyelemreméltó. A latin változatban „sacramentalis locutio”, a franciában „est aussi sacramentale”.

elegendőnek a nap hosszát a fesztiváljaikhoz, és a nagyobb belemerülésekhez az asztali örömekbe.

Ezért *jelent meg a kéz a gyertyatartóval szemben*, hogy látványosabbá tegye a dolgot. A kéz, mondja a próféta, a palota falára írt. Ha bárki jelentette volna a királynak ennek az emberi kéznek a megjelenését, ő kételkedhetett volna benne, de azt mondja, a király szemtanú volt, mert amint majd később látjuk, Isten meg akarta őt rettenteni, s ezért tartotta neki ezt az előadást. A *király* tehát *nézte*, a nemesei talán nem, s később majd azt is meglátjuk, miképpen működött a félelem egyedül a királyban, hacsak mások is nem reszkettek vele. Mikor tehát azt mondja, hogy az ábrázata elváltozott és a rémület jeleit mutatta, bár mindenki igyekezett őt vigasztalni. Isten akarta tehát ezt az istentelen királyt az ítélőszéke elé állítani, mikor egy ember keze jelent meg előtte, amely épp írt. Azt is meglátjuk majd a maga helyén, hogy mit.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mert oly hajlamosak vagyunk a feledékenységre, valamint a testi vágyakra és örömekbe történő belemerülésre, szóval add meg, hogy mindannyian visszatérjünk a Te ítéleteidnek szemléléséhez, s igyekezzünk a mintegy a Te szemed előtt járni. Féljünk jogos bosszútól, s ne provokáljuk azt ki a zsémbelődésünkkel, vagy más vétkeinkkel, hanem adjuk át magunkat Neked, hogy a Te kezed támogasson és tartson meg, s vezessen az elhívásod szent útján, míg végül fel nem emelsz minket abba a mennyei királyságba, melyet a Te egyszülött Fiad vére szerzett meg a számunkra. Ámen.

## Huszonnegyedik előadás

### Dániel 5:6

**6. Ekkor a király ábrázatja megváltozék, és az ő gondolatai megháboríták őt, és derekának inai megoldódának és az ő térdei egymáshoz verődének.**

Tunc Regis vultus<sup>264</sup> mutatus est: et cogitationes ejus terruerunt eum, et ligamina lumborum ejus solvebantur,<sup>265</sup> et poplites ejus invicem collisi sunt.

Dániel itt azt mutatja meg, miképpen sújtotta a félelem a királyt, nehogy bárki azt higgye, alaptalanul rettent meg. Sok részlettel fejezi ki, mennyire zavarodott volt a király, s így az ok elégséges mivolta könnyen megmutatkozik. Meg is kellett így rettennie, hogy mindenki megérthesse, miképpen ült Isten a trónjára és idézte őt bűnösként maga elé. Korábban már említettük, miképpen érteti meg velünk Dániel ennek a királynak a kevélységét, és a nemtörődöm biztonságérzete ennek világos bizonyítéka. Miközben aggódnia kellett volna a város naponta folytatódó ostroma miatt, ő a szokásos lakomáit ünnepelte, mintha mindenütt békesség uralkodott volna. Ebből kiderül: egyfajta lelki részességtől ittasult meg, mert a saját bajait sem érezte. Ezért rázta fel, és ébresztette fel őt Isten a letargiájából, mert a közönséges eszközök nem bizonyultak elégségesnek visszavezetni őt a szilárd elmeállapothoz. Az általa megtapasztalt félelem alkalmas előkészítésnek tűnik a bűnbánathoz. De ugyanazt a dolgot látjuk nála is, mint Ézsaunál: őt sem csak a bűnbánat érintette meg, mikor kizárva látta önmagát, hanem hangos és keserves sírásra is fakadt atyja „áldását” keresve, de már késő volt (1Móz27:24). Hasonlót olvasunk itt Belsazar királyról, de mindent a maga sorrendjében kell megtárgyalnunk, Dániel mondja: *a király ábrázatja megváltozék, majd a derekának inai megoldódának, és az ő gondolatai megháboríták*, vagy megrettentették őt, végül *az ő térdei egymáshoz verődének*. A szó tényleges összeütközést jelent. E jelekkel a próféta megmutatja, hogyan rettent meg Belsazar király a már említett látomástól. Kétségtelenül Isten sújtotta őt ezzel a félelemmel, mert tudjuk, hogy még mikor Isten nyíltan ül is be a bírói székébe, akkor is milyen ostobák és érzéketlenek maradnak az elvetettek! Isten azonban fel akarta izgatni ennek az istentelen királynak az elméjét, a tudatlanságát pedig megbocsáthatatlanná kívánta tenni. Itt megjegyezhetjük általánosságban, hogy milyen sok módon érinti meg Isten az emberek szívét – nemcsak az elvetettekét, de a választottakét is, mert látjuk, hogy még a legjobb emberek is lassúak és tunyák, mikor Isten az ítélszéke eléidézi őket. Szükségessé válik őket vesszővel büntetni, mert maguktól soha nem közelednek Istenhez. Ő valóban képes lenne megindítani erőszak nélkül is az elméiket, de a lassúságunkat és a tunyaságunkat akarja elénk állítani mintegy tükörben, mert természetes akarattal nem engedelmessé válnak az Ő szavának. Ezért zabolázza meg a gyermekeit kötelekkel, mikor Ígéje nincsen a hasznukra. Az elvetetteket illetően, gyakran feddi meg a makacsságukat, mielőtt még beülne a bírói székbe, gyengéden csalogatván őket, Mikor azonban ez a számukra haszontalannak bizonyul, akkor fenyeget, s mikor a fenyegetésnek sincs haszna, vagy hatástalan marad, akkor idézi őket a bírói széke elé. Babilon királyának sorsát illetően Isten hagyta, hogy Dániel csendben maradjon, mivel a király hálátlansága és gőgje becsapta az ajtót és meggátolta Dánielt a tanítói hivatal ellátásában, amire pedig készen állt. Babilon királya ezért e nélkül folytatta. Isten azonban hirtelen fellépett, mint bíró, azzal a felirattal, amit már röviden megemlítettünk, de a maga helyén többet is beszélünk majd róla. S bármi is legyen annak a jelentése, látjuk, hogy Belsazar királyt nemcsak a közelgő halálának külső jele intette

<sup>264</sup> Szó szerint „a formája”, vagy „alakja” – Kálvin.

<sup>265</sup> „A csípőizületei”, mert mind a héber, mind a kaldeus körülírást alkalmaznak – Kálvin.

meg, de belsőleg is felkorbácsolódott, és elismerte, hogy Magával Istennel került szembe. Az elvetettek ugyanis gyakorta élvezik az örömeiket, még mikor Isten már fel is lépett bíróként. Belszár királlyal azonban másként akart bánni: félelemmel sújtja, hogy az írás figyelmesebb tanulmányozására serkentse. Ez volt, mint említettem, a felkészítés ideje a bűnbánatra, ő azonban csődöt mondott az útja felében, amint azt sokaknál látjuk, akik megrettennek Isten hangjától és a bosszújának jeleitől. Érzéseik azonban tovatűnnek, s ezzel bizonyítják, milyen keveset tanultak a szükséges leckéből.

Ézsau példája hasonló ehhez, mert ő is megvetette Isten kegyelmét, miután hallotta, hogy meg lett fosztva a neki megígért mennyei örökségtől (1Móz25:33). Úgy tekintett az áldásra, mint holmi mesére, míg aztán rájött, milyen komoly dolog is valójában, s akkor siránkozni kezdett, de már hiába. S ugyanilyen volt Belszár király ijedelmé is, amint azt hamarosan meglátjuk. Még miután Dániel megmagyarázta neki az írás jelentését, akkor sem indult meg, hanem csak Dánielt ékesítette fel a királyi tisztelet jelével. Ennek célja és használata azonban teljességgel más volt. Mikor ugyanis a nemesek megrendültek, s a valóság láthatóvá vált, Isten ezen a módon mutatta ki a dicsőségét, mert Dárius, aki elfoglalta a várost a vejével Círusszal, megértette, hogy nem egyedül a saját bátorsága és kitartása volt a forrása a győzelemnek, s a szatrapák, Gobryas és Gadata sem segítették volna őt oly nagymértékben, ha az egész dolog nem állt volna Isten vezetése alatt. Isten tehát a népe bosszúállójaként mutatta meg Magát mintegy tükörben, amiképpen azt hetven évvel korábban megígérte. Most ez következik:

## Dániel 5:7

**7. Erősen kiáltozék a király, hogy hozzák elő a varázslókat, a Káldeusokat és jövőndölőket. Szóla a király és monda a babiloni bölcseknek: Akárki legyen az az ember, a ki elolvassa ezt az írást, és annak értelmét megjelenti nékem, bíborba öltöztetik és aranyláncz lesz a nyakában, és mint harmadik parancsol az országban.**

Clamavit rex fortiter, ut introducerentur magi, Chaldaei, et astrologi,<sup>266</sup> et loquutus est rex, et dixit sapientibus Babylonis, Quisquis legerit scripturam hanc, et interpretationem ejus indieaverit mihi, purpura vestietur, et torques ex auro, *hoc est, aureus*, super collum ejus, et tertius in regno dominabitur.

A próféta elmeséli, miképpen keresett Belszár király orvosságot a félelmére, ebből pedig megláthatjuk, miképpen sebezte meg a dolog azonnal az elméjét, és miképpen érezte meg, hogy nem menekülhet ki Isten kezéből. Ellenkező esetben ugyanis nem hívatta volna azonnal a bölcseket a lakoma kellős közepén. Annak kimondásával, hogy *erősen kiáltozék a király*, a próféta megmutatja: annyira megdöbben, hogy még a királyi mivoltáról is megfeledkezett, mert kiabálni az asztal mellett nem volt összeegyeztethető a méltóságával. Isten azonban minden gögöt kiűzött belőle, rákényszerítve őt a kiabálásra, mint egy magából teljesen kivetkőzött embert.

Most pedig az orvosságot kell megvizsgálnunk, melyhez folyamodott: megparancsolta, *hogy hozzák elő a varázslókat, a Káldeusokat és jövőndölőket*. Ebből megtanuljuk, milyen szélsőségesen hajlanak az emberek a hiábavalóságra, a hazugságra és a hamisságra. Dánielt kellett volna először hivatni még a kaldeusok között is, hiszen ott volt a király nagyapjának adott válasz, amire érdemes volt emlékezni, mikor megjövendölte, hogy az erdei vadakhoz lesz hasonló. Miután pedig a próféciát megerősítették az események, a tekintélyének akár ezer éven át is virágozni kellett volna. A király naponta láthatta őt, de mégis figyelmen kívül hagyták, miközben a király a kaldeusokat, az asztrológusokat, a

<sup>266</sup> Korábban már magyaráztuk ezeket a szavakat. – *Kálvin*.

jósokat és a mágusokat hívatta. Igaz, hogy ezek az emberek akkora hírnévnek örvendtek, hogy joggal homályosították el Dániel hírnevét, mert sértette őket, hogy a fogoly előnyben részesült a hazai tanítókkal szemben. Jól tudták ugyanis, hogy a saját dicsőségük az emberek előtt attól függ, hogy egyedül őket tekintik-e bölcseknek. Miután tehát meg akarták tartani a jó véleményt önmagukról, mint Isten tanácsosairól, nem meglepő, ha megvetették az idegent. Ez az érzés azonban egy pillanatra sem jelenthet segítséget Isten előtt, mert mit lehetne felhozni a király istentelenségének védelmére? A nagyapja figyelemre méltó példája volt Isten bosszújának, mikor kivettetett az emberek társaságából, s a legvadabb erdei állatok között volt kénytelen lakni. Igaz, ez nem tűnt véletlennek, Isten először egy álomban intette őt meg, majd elküldte a prófétáját, mint a jövődőlés és a látás magyarázóját. Mint mondtam, eme esemény hírének örökösnak kellett volna lennie a kaldeusok között, Nabukodonozor király unokája azonban mégis megfélemedezett róla, sértegette Izrael Istenét, megszenstelenítette a templom edényeit, és dicsekedett a bálványával! Mikor Isten elé tárja az ítéletének jeleit, összehívja a mágusokat és a kaldeusokat, de kihagyja Dánielt. S miféle mentsége lehet erre? Láttuk, hogy a nagyon büszke embereket miképpen csapják be a Sátán trükkjei, s a jól ismert közmondás igazzá válik: A világ szereti, ha becsapják!

Azért is figyelemre méltó ez, mert napjainkban, ezekben a zavaros időkben sokan védekeznek a tudatlanságuk pajzsával. A magyarázat azonban kéznél van: ők szándékosan vakok, s becsukják a szemeiket a legtisztább világosságban is. Ha ugyanis Isten menthetetlennek tartotta Belszár királyt, miután egyszer a próféta megmutatkozott előtte, mi mentséget találhatnak napjaink vakjai? Ó, ha meg tudnám határozni, mi Isten akarata a számomra, azonnal odaszánnám magam, mivel Isten naponta és nyíltan szól és hívogat minket, s mutat utat, de senki sem válaszol Neki, senki sem követi Őt, vagy legalábbis csak nagyon kevesen! Ezért szorgalmasan fontolóra kell vennünk Babilon királyának példáját, mikor látjuk őt izgalommal telve, ám mégsem keresi úgy Istent, ahogyan kellene. S miért? Ide-oda kóborol nagy vonakodások közepette, kényszerítve érzi magát, de mégsem képes elmenekülni Isten ítélete elől, hanem a mágusokban, a kaldeusokban és egyéb csalókban keres vigasztalást, hiszen láttuk, hogy ezek az emberek egyszer-kétszer már ennek bizonyultak. Ennek pedig tudottnak és hírhedtnak kellett volna lenni mindenki számára. Látjuk, mennyire vak volt Belszár király, mivel becsukta a szemeit a neki felkínált világosság előtt. Ma is majdnem az egész világ továbbra is vakságban marad. Nem szabad neki a sötétségben kóborolni, de mikor ráragyog a világosság, becsukja a szemeit, elutasítja Isten kegyelmét és szándékosan rohan homlokegyenest a veszébe. Ez a viselkedés túlon túl megszokott.

A próféta most ezt mondja: *A király megígérte a bölcseknek, hogy akárki olvassa el ezt az írást, aranyláncot kap, sőt bíborba öltöztetik, és mint harmadik parancsol az országban!* Ez megmutatja, hogy nem igazán érintette őt meg az istenfélelem. S ez az ellenszenv figyelemre méltó az istentelenekben, akik ugyan félnek Isten ítéleteitől, de a szívük büszkesége mégsem lesz megfeddve és legyőzve, ahogyan azt ennek a királynak az esetében is látjuk. Mert bár *az ő térdei egymáshoz verődének, és derekának inai megoldódnának*, azaz egész testében reszket, és félholtta válik a félelemtől, mert Isten rettentése minden érzékszervét rabul ejti. Közben látjuk, amint rejtett büszkeség lappang az elméjében, ami abban az ígéletben tör elő, miszerint *bárki, aki megmagyarázza az írást, rangban a harmadik lesz a királyságban!* Isten már megfosztotta őt a királyi máltóságától, de még mindig fel akar emelni másokat, Istent megvetve! Mi hát ennek a jelentése? Látjuk, milyen gyakran rettennek meg a gonoszok, s milyen mélyen táplálják rejtett makacsságot, így Isten soha nem győzi le őket. A megtérésnek valóban sok jelét mutatják, de ha bárki mérlegre teszi a szavaikat és a tetteiket, meglátja, hogy a próféta története Belszár királyról teljesen igazolva van, mert Isten ellen intéznek kirohanásokat, ráadásul soha nem voltak taníthatók, vagy engedelmesek, hanem csak végleg elbutultak. Ezt részben már láttuk az előző igeversben, s még világosabban látjuk majd újra a fejezet végén. Ami az igevers utóbbi

mondatát illeti, miszerint *mint harmadik parancsol az országban*, bizonytalan, hogy az ígéret a harmadrészre, vagy a harmadik legmagasabb rangra vonatkozik. Sokan gondolják ugyanis, hogy a királynő, aki hamarosan meg lesz említve, Nabukodonozor felesége, és Belszár király nagyanyja volt. Most ez következik:

## Dániel 5:8-9

**8. Akkor bemenének a király bölcsei mind, de nem tudták elolvasni az írást, sem annak értelmét megfejteni a királynak.**

**9. Akkor Belszár király igen megrettene, és az ő ábrázatja elváltozék rajta, és az ő főemberei is megzavarodának.**

Tunc ingressi sunt omnes sapientes regis, et non potuerunt scripturam legere, et interpretationem ejus patefacere regi.

Tunc rex Beltsazar multum territus fuit, et vultus ejus mutatus fuit super eum, *in eo*: et principes ejus fuerunt obstupefacti.<sup>267</sup>

Dániel itt elmeséli, mekkorát tévedett a király, mikor az írásnak bármilyen magyarázatát remélte a mágusoktól, az asztrológusoktól, a kaldeusoktól, és a jósoktól, mert egyikük sem tudta elolvasni azt. Ezért kap itt büntetést a hálátlanságáért, amiért figyelmen kívül hagyta Isten prófétáját, noha egyrészt tudta, hogy pontosan úgy jövendölte meg az igazságot a nagyapjának, ahogyan aztán be is következett, másrészt ismerte Dániel általános kiválóságát a bölcsességben. Mivel tehát Dániel elhívásának kellően nagy számú és megbízható bizonyítéka volt, így ezzel a király megvetette Isten páratlan jótéteményét, és tanács nélkül maradt: maga is meglátta, hogy hiába hívta segítségül a kaldeusokat és az asztrológusokat. Dániel ugyanis azt mondja, hogy *senki nem volt képes elolvasni az írást, vagy megfejteni a magyarázatát a királynak*. Mivel ez abszurdnak tűnik, sok rabbi merészelt különféle feltevésekbe bocsátkozni. Egyesek úgy vélték, hogy a betűk felcserélődtek, mások azt találgatták, hogy talán a hasonmásukra változtak, megint mások szerint a karaktereket változtatták meg. De máshol már megmutattuk, mennyire vakmerőek a zsidók a feltételezéseikkel, valahányszor csak nem lelnek biztos vezetésre. Nekünk nem kellene az ő találgatásaik, mert nagyon valószínű, hogy a király látta az írást, de a többi kaldeus nem, mert oly vakok voltak, hogy semmit sem láttak pontosan úgy, ahogyan Isten a zsidókra is jósolt hasonló kábulatot. Látjuk, mit hirdetett Ézsaiás keresztül: „És lesz mind e látás néktek, mintegy bepecsételtetett írás beszédei, a melyet oda adnak egy írástudónak, mondván: Olvasd, kérlek, és ő szól: Nem tudom, mert bepecsételtetett” (Ézs29:11). Tudjuk, hogy mindaz, amivel Isten a zsidókat fenyegette, beteljesedett, s napjainkban is beteljesedik, mert lepel borul a szemükre, ahogyan Pál mondja (1Kor3:14). Ezért vakok ők a legtisztább világosságban is. Csoda hát, ha ugyanez történt a kaldeusokkal is, és nem tudták elolvasni az írást? Semmi szükség betűfelcserélődést, a sorrendjük megváltozását, vagy némely betűk átalakulását másokba feltételezni, mert a תֵּקֵל *tekell* az első, majd utána a מֵנָא, מְנָא *mena, mena*. Ezek a találgatások tehát felszínesek. Annyi mindenestre biztos, hogy Isten akarta figyelmeztetni a királyt a közelgő megsemmisülésére. A király lelke nem a megtérésre indult fel, hanem csak annyira, ami megbocsáthatatlanná teszi a lustaságát, ezért szándékosan, vagy anélkül, de el kellett küldetnie valamiféle orvossáért, mivel tudta, hogy Istennel van dolga.

Ami pedig magát az írást illeti, Isten nem lehetne szabad cselekvő, ha nem rendelkezne azzal a hatalommal, hogy egyszer egyetlen emberhez szóljon, máskor pedig egy egész embercsoporthoz. Ő azt akarta, hogy Belszár király tudatában legyen az írásnak, miközben a mágusok valamennyien olyan képtelenek voltak elolvasni, mintha vakok lettek

---

<sup>267</sup> Vagy, aggodalmaskodtak – Kálvin.

volna. Ami pedig a fordítását illeti, a zavaruknak nem kell meglepnie minket. Isten ugyanis rejtvényekben beszélt, mikor azt mondta: *mene, mene*, majd *tekel*, azaz megmértél, és *peres*, azaz elosztott. Ha a mágusok képesek lettek volna elolvasni ezeket a szavakat akár százszor is, akkor sem tudták volna kitalálni, vagy felfogni azok igazi jelentését. A prófécia mindaddig allegorikus volt, míg egy magyarázó ki nem rendeltetett Isten által. Ami magukat a betűket illeti, nincs okunk csodálkozni, amiért a mágusok szemei megvakítottak, hiszen Istennek tetszett, hogy így legyen, s Ő akarta az ítélőszéke elé idézni a királyt. A próféta elmondja, hogy *a király igen megrettene, és az ő ábrázatja elváltozék rajta, és az ő főemberei is megzavarodának*. Az esemény nyilvánosságának fokoznia kellett volna Isten ítéletének az érzékelését, mert amint majd később látjuk, magát Belsazar királyt is levágták azon az éjszakán. Círusz betört, miközben a babiloniak lakomáztak és biztonságban élvezték a luxust. Isten ítéletének ez a figyelemre méltó példája ugyanis azonnal a feledés homályába merülhetett volna azon a részeges mulatozáson, ha nem lett volna annyi szemtanúja. Ezért ismétli Dániel, *a király megrettent*, miután nem látta sem a segítség, sem a tanács kilátását a mágusaitól és az asztrológusaitól. Azt is mondja: *és az ő főemberei is megzavarodának*, mert nemcsak a királynak kellett megzavarodni, hanem az egész udvarnak, s a beszámolóknak nemcsak a városban kellett elterjednie, hanem idegen nemzetek között is, mivel kétség sem férhet hozzá, hogy Círusznak is beszámoltak utóbb erről a prófeciáról. Ellenkező esetben nem kereste volna annyira a társaságát, és nem tisztelte volna annyira kitüntetően, ha nem tudott volna erről az eseményről. Most ez következik:

## Dániel 5:10-11

**10. A királyasszony a király és az ő főembereinek beszédei miatt beméne a lakoma házába, és szóla a királyasszony, és monda: Király, örökké élj! Ne rettentsenek téged a te gondolataid, és a te ábrázatod ne változzék el!**

**11. Van egy férfiú a te országodban, a kiben a szent isteneknek lelke van, és a te atyád idejében értelem, tudomány, és az istenek bölcseségéhez hasonló bölcsesség találtatik benne, és a kít Nabukodonozor király, a te atyád, az írástudók, varázslók, Káldeusok és jövendőlkő fejévé tön; igen, a te atyád, a király;**

Regina propier verba regis et procerum in domum symposii,<sup>268</sup> ingressa est, loquuta est et dixit, Rex, in aeternum vive: ne terreant te cogitationes tuae, et vultus tuus ne mutetur.

Est vir in regno tuo, in quo spiritus est deorum sanctorum: et in diebus parris tui intelligentia<sup>269</sup> et scientia, et sapientia quasi sapientia deorum reperta est in eo: et Rex Nebuchadnezer pater tuus magistrum magorum,<sup>270</sup> astrologorum, Chaldaeorum, aruspicum constituit ipsum, pater tuus rex, *inquam*.

Dániel itt elmondja az okot, amiért a király elé vitetett, mint az írás elolvasója és magyarázója. A királynő tette ezt. Kétséges, hogy ő vajon Belsazar király felesége volt-e, vagy a nagyanyja. Valószínűleg idős asszony volt, miután a Nabukodonozor király idejében történt eseményekről beszél. Ez a feltételezés azonban nem rendelkezik kellően szilárd alapokkal, ezért jobb inkább tartózkodni a megítéléstől mintsem elhamarkodottan bármit mondani: hacsak, amint korábban láttuk, nem a felesége ült vele egy asztalnál. Amennyire képesek vagyunk bizonyossággal megérteni a próféta szavait, szorgalmasan tanulmányoznunk kell azokat, s ebből kiindulva el kell ítélnünk a királyt a hálátlanságáért, mert nem engedte maga elé Dánielt is a mágusokkal, a káldeusokkal és a csillagjósokkal együtt. A szent ember nem szerette volna, ha ezek közé sorolják, hiszen megérdemelte volna Isten profetikuss

<sup>268</sup> Így kell fordítani, mert a főnév a *שֶׁתֶּהֱ shetheh*, inni igéből származik. – Kálvin.

<sup>269</sup> Szó szerint: „világosság”, jelképesen használva. – Kálvin.

<sup>270</sup> Nem állok meg ezeket a szavakat magyarázni – Kálvin.



Lelkének elvesztését, ha a csalók közé keveredik. Ezért világosan el akart különülni azoktól. Nabukodonozor király az összes mágus fölé helyezte őt, de ő nem akarta gyakorolni ezt a tisztességet, hiszen, amint az imént mondtam, ezzel megfosztotta volna magát a prófétálás páratlan ajándékától. Nekünk ugyanis mindig ügyelnünk kell arra, hogy milyen messzire mehetünk el. Tudjuk, mily nagyon képes elbűvölni minket a világ hízélgése, különösen mikor a becsvágy vakít el minket és zavarja meg minden érzékünket. Nincs rosszabb csapás ennél, mert mikor bárki lehetőséget lát akár a haszon, akár a tisztelet megszerzésére, nem törődik azzal, mit kellene tennie, vagy mit enged meg Isten, hanem vak heveséggel tör előre. Ez történt volna Dániellel is, ha nem fogta volna vissza a valódi kegyesség érzése, s ezért utasította vissza a Nabukodonozor király által felkínált megtiszteltetést. Ő soha nem akarta, hogy a jósok, a csillagjósok és az efféle csalók közé sorolják, akik csodákkal kápráztatták a népet. Itt lép be a királynő, és említi meg Dánielt, de ez nem teszi menthetetlenné a királyt: Amint ugyanis már mondtuk, Dániel az összes kor emberei előtt hírnevet szerzett, és Isten megkülönböztető jellel akarta őt emlékeztetessé tenni, hogy úgy emlékezzen rá mindenki, mintha egy angyal lenne a mennyből. Az pedig, hogy Belsazar király nem tudott ennek a prófétának a létezéséről a királyságában, a vaskos és brutális közönyének következménye volt. Isten tehát egy asszonyon át akarta őt megfeddeni, aki ezt mondta: *Ne retentsenek téged a te gondolataid.* Csendesen lehűti őt, mert látja, mennyire megrettent, de egyben megmutatja neki milyen vaskos tévelygés a toporgása a bizonytalanságban, mikor pedig világosan ott volt előtte az út. Isten azért tette a lámpását a próféta kezébe, hogy megvilágosítsa a királyt, hacsak nem akart szándékosan a sötétségben kóborolni, ahogyan azt minden gonosz ember teszi. Ezért ennek a királynak a példájából megtanulhatjuk a természetünk általános hibáját. Senki nem járja ugyanis a helyes utat, amíg a saját tudatlanságába burkolózik, s ki akar oltani magában minden világosságot. Ami a királynő nyelvezetét illeti – *Dánielben a szent isteneknek lelke van* – máshol már magyaráztuk ennek jelentését. Nem meglepő, hogy a világiak efféle nyelvezetet használnak, mert ők nem képesek különbséget tenni az egyetlen Isten és az angyalok között. Ezért összevissza neveznek minden isteni és mennyei dolgot *istennek*. Ezért nevezi a királynő is az angyalokat *szent isteneknek*, s helyezi közéjük az igaz Istent. A mi kiváltságunk azonban az igaz Isten felismerése, amiképpen felragyog egyedül, s az angyaloké, akik valamennyien úgy veszik a rangjukat, hogy abban nincs semmilyen mennyei, vagy földi, az egy Isten dicsőségét elhomályosító kiválóság. Az írás ilyen célzatú: Istent, valamint az Ő kiválóságát és fenséges felsőbbrendűségét kívánja a legnagyobb mértékben felmagasztalni. Itt látjuk, mennyire szükséges tanulnunk Isten lényegi egységéről. A világ teremtésétől kezdődően meg voltak ugyanis győződve az emberek valamiféle felsőbbrendű Lény létezéséről, de miután hiábavalókká lettek a képzelgéseikben, ez az elgondolás teljességgel elkerülte őket, s teljes zűrzavarban keverték össze Istent és az angyalokat. Valahányszor csak észrevesszük ezt, érezzük a Szentírásnak, mint vezetőnknek és tanítónknak a szükségességét is, mert ez világít utunkon, s arra serkent, hogy úgy gondoljunk Istenre, mint Aki Magához hívogat, és ki akarja Magát jelteni Nekünk.

## Ima

Add meg, mindenható Istent, mivel Te állandóan szólsz hozzánk a prófétáid által, és nem engeded, hogy a tévelygés sötétségében kóboroljunk, szóval add meg, hogy figyeljünk a Te hangodra, s tégy minket fogékonyakká és taníthatókká Irántad főleg akkor, mikor elénk állítasz egy Mestert, Akiben a bölcsesség és a tudás minden kincse megtalálható. Könyörgök, add meg továbbá azt is, hogy alá vessük magunkat a Te egyszülött Fiadnak, maradjunk meg szent elhívásunk helyes útján, s mindig a felé a cél felé törekedjünk, amelyre elhívtál, míg végül sikeresek leszünk e világgal folytatott minden küzdelmünkben és végül megérkezünk abba az áldott nyugalomba, amit a Te Fiad vére árán szereztél meg nekünk. Ámen.

## Huszonötödik előadás

Tegnap elkezdtük magyarázni azt az igeszakaszt, melyben Dániel elmondja, miképpen tanácsolta a királynő Belszár királynak, hogy küldjön prófétáért. Megmutattuk, miképpen vádolta ez meg a királyt hálátlansággal, amiért engedte, hogy Isten eme prófétája oly hosszú időn át a homályban maradjon, pedig a már említett emlékezetes próféciára mindenkinek emlékezni, s azt mindenkinek emlegetni kellett volna, állandó tekintélyt kölcsönözve ezzel a szent embernek. Mivel Dániel azt mondja: a királynő *beméne a lakoma házába*, így nagyon valószínű, hogy nem a király felesége, hanem a nagyanyja volt. Említettem már, hogy nem szándékozom vitákba bocsátkozni ebben a dologban, mivel a kétséges esetekben mindenki saját maga köteles kialakítani a saját, nem részrehajló ítéletét. Mégsem helyénvaló azonban azt mondani: a király a feleségével és az ágyasaival lakomázott, majd utána hozzátenni: *a királyasszony... beméne a lakoma házába*. Ezért azt feltételezzük, hogy az előkelősége, rangja és az őt még mindig övező tisztelet alapján nevezték királynőnek, de mindenféle hatalom nélkül. Hérodotosz bizonyossága is alátámasztja ezt a nézetet, mert Nabukodonozor király feleségét annak páratlan bölcsessége okából dicséri, a királyt Labynetusunak, a feleségét pedig Nitocrisnek nevezve.<sup>271</sup> Sokkal valószínűbb, hogy ez a matróna nem vett részt a lakomán, mert az nem volt összeegyeztethető a korával és a komolyságával, mert aligha lakomázott volna együtt olyanokkal, akik így átadták magukat a luxus élvezetének. Mikor belép a terembe, emlékezteti a király Dánielre, s most pedig megadja az okát is, amiért ő felülmúl minden mágust és jóvendőmondót, jóst és kaldeust.

### Dániel 5:12

**12. Mivelhogy Dánielben, a kit a király Baltazárnak nevezett, nagyobb lélek, tudomány és értelem, álmoknak magyarázata és titkok megjelentése és rejtélyek megfejtése találtatott. Most azért hivatassék elő Dániel, és ő megjelenti az értelmet.**

Propterea quod spiritus excellens, et intelligentia, et cognitio, interpretatio somniorum, et arca. Norton norum, et solutio nodorum<sup>272</sup> inventa est in eo, *nempe* Daniel, cui rex imposuerit nomen Beltsazar: et nunc Daniel vocetur, et interpretationem patefaciat.

A királynő itt megjelöli az okot, amiért Dániel abban a tisztességben részesült, hogy minden bölcs fejedelmének és mesterének tekintették: mert, mondja, *kiváló lélek találtatott benne, miután értelmezte az álmokat, megjelentette a titkokat és megoldotta a nehézségeket*. Az itt felsorolt három ajándék, melyekben Dániel kiemelkedett bizonyítják, hogy felülmúlta a mágusokat, mert senki sem volt hozzá hasonló. A mágusok azzal dicsekedtek, hogy képesek magyarázni az álmokat, megoldani a nehézségeket és megfejteti a rejtvényeket, de ez a dicsekvésük már két alkalommal bizonyult hiábavalóságnak és ostobaságnak. A királynő tehát joggal tulajdonítja ezt a három képességet Dánielnek, miközben rámutat a felsőbbrendűségére is a többiekkel szemben. Ezért tekintéllyel érvel, mikor ezt mondja: ezt a nevet a király adta neki. Beszéltünk már a Baltazár névről, de a királynő most erre a névre hivatkozik, s így tájékoztatja a királyt, milyen nagy megbecsülésnek és tiszteletnek örvendett Dániel a nagyapjánál. A nagyapja nevét említi, mivel Belszár megvethet bárki idegent, de a józan ész a nagyapja ítéletével való egyetértést diktálja, akiről mindenki tudta, mennyire figyelemre

<sup>271</sup> Hérodotosz, lib. i.e. 185 és 188.

<sup>272</sup> Azaz, bölcsességgel és tudással fejt meg nehéz kérdéseket, amint korábban mondtam. Én az egészet egyetlen szövegösszefüggésben olvasom, jóllehet az igék é a főnevek keverednek benne, mert egyszerűvé akarom tenni, elkerülvén minden kétértelműséget. – *Kálvin*.

méltó jellem volt, s akit Isten egy időre megalázott, amiképpen azt láttuk, és amiképpen Dániel is utalni fog itt rá. De folytassuk:

## Dániel 5:13-16

**13. Erre Dániel a király elé vitették. Szóla a király, és monda Dánielnek: Te vagy-é ama Dániel, a ki a júdabeli foglyok fiai közül való, a kit ide hozott a király, az én atyám, Júdából?**

**14. És a ki felől hallottam, hogy az isteneknek lelke van benned, és értelem és tudomány és kiváló bölcsesség találtatott te benned?**

**15. Csak imént hozatának élém a bölcsek és varázslók, hogy elolvassák ezt az írást és jelentését tudassák velem; de nem tudják a dolog értelmét megjelenteni.**

**16. De felőled azt hallottam, hogy te tudod az értelmet megfejteni és a titkokat megoldani; most azért, ha el tudod olvasni ezt az írást és értelmét nékem megmondani, bíborba öltöztetel és aranyláncz lesz a nyakadon, és mint harmadik uralkodol az országban.**

Tunc Daniel adductus est coram rege: loquutus est rex, et dixit Danieli, Tu me *est*<sup>273</sup> the Daniel, qui, ex filiis caprivitatis Jehudah, quem abduxit rex pater mens e Jehudah.

Et audivi de to, quod spiritus deorum in to, et intelligentia, et cognitio, et sapientia excellens, inventa sit in re.

Et nunc producti sunt coram me sapientes, arioli,<sup>274</sup> qui scripturam hanc legerent, et interpretationem ejus patefacerent mihi: et non potuerunt interpretationem sermonis indicare.

Et ego audivi de to, quod possis nodos solvere, et arcana explicare: nunc si poteris scripturam legere et interpretationem ejus patefacere mihi, purpura vestieris, et torques ex auro super collum tuum, et tertius in regno dominaberis.

Itt a király nem ismeri el a saját ostobaságát, hanem minden visszafogottság nélkül kérdezi úgy Dánielt, mint egy rabszolgát: *Te vagy-é ama Dániel, a ki a júdabeli foglyok fiai közül való, a kit ide hozott a király, az én atyám?* Szemlátomást megvetően beszél, hogy szolgálai engedelmességben tartsa Dánielt, bár úgy is olvashatjuk ezt a mondatot, mintha Belszár így kérdezte volna: *Te vagy az a Dániel? Igazság szerint már hallottam rólad!* Hallott korábban, de nem mondott semmit, most viszont, mikor a szélsőséges szükség szorongatja, a legnagyobb tisztelettel viseltetik Dániellel szemben. *Hallottam tehát, hogy az istenek lelke van benned, mivel képes vagy kibogozni a bonyolult dolgokat és megjelenteni a titkokat.* Az istenek lelkét illetően említettük már, hogy Belszár király a nemzetek általános szokásának megfelelően miképpen keverte össze Istent az angyalokkal. Ezek a nyomorult nemzetek ugyanis nem voltak képesek úgy felmagasztalni Istent, amiképpen kellett volna, s az angyalokat teljesen Neki alávetetteknek tekinteni. Ez a mondat azonban megmutatja, hogy az emberek soha nem voltak annyira állatiasak, hogy ne tulajdonítottak volna minden kiválóságot Istennek, ahogyan ezt a pogány szerzőknél is látjuk: mindazt, ami támogatta az emberi haladást, és felkeltette a figyelmet felsőbbrendűsége és a méltósága folytán, az istenektől származó jótéteménynek tekintettek. Így nevezték a kaldeusok az intelligencia ajándékát az istenek lelkének, s tekintették az éleslátás ritka és páratlan hatalmának, mert az emberek elismerik, hogy a maguk munkájával nem jutnak prófétai hivatalra, hisz ez mennyei ajándék. Ezzel kényszeríti őket Isten, hogy megadják Neki az Őt megillető dicséretet. Mivel azonban az igaz Istent nem ismerték, közvetve beszélnek, s amint említettem, az angyalokat isteneknek nevezték, mert a tudatlanságuk sötétségében nem voltak képesek

<sup>273</sup> Ha kérdező módon olvassuk, vagy: Te vagy Dániel? – Kálvin.

<sup>274</sup> Vagy bűvészek. Mondtam már, hogy ezzel nem töltöm az időt. – Kálvin.

megkülönböztetni, mi valójában az igaz Isten. De bármi is legyen a jelentése, Belsazár itt megmutatja, mennyire becsüli Dánielt, mikor kimondja: a másoktól kapott jelentésektől függ, s ezzel kimutatja a saját tunyaságát. Ismernie kellett volna a prófétát személyes tapasztalatból, de megelégedvén az egyszerű szóbeszéddel, gögösen elvetette a neki felkínált tanítót. Nem akart foglalkozni a saját szégyenével, és nem is akarta megvallani azt. Isten azonban gyakran sajtól ki olyan megvallást az istentelenekből, mellyel önmagukat ítélik el, még ha el is akarják kerülni a bírálatot.

A következő kifejezésnek ugyanez a jelentése: *Csak imént hozatának élém a bölcsek és varázslók, hogy elolvassák ezt az írást és jelentését tudassák velem; de nem tudják a dolog értelmét megjelteni*, mondja. Isten azzal büntette, hogy megmutatta, mennyire haszontalanok voltak a jósok és a kaldeusok, akikben a szorult helyzetében bízott. Miközben így csalatkozott a reménységében, azt is elismeri, hogy becsapták, s a mágusokat és a jósokat részesítette előnyben, azt gondolván, hogy a tanácsukkal megerősíti majd magát, amíg azok az ő oldalán állnak. Ugyanakkor a szent próféta eme elutasítása joggal volt túrhetetlen Isten számára. Belsazár ezt akaratlanul is megvallja, ezért mondom, hogy a megvallása nem volt őszinte, vagy önkéntes, hanem Isten titkos belső ösztökélése sajtolta ki belőle. Dánielnek is azt ígéri, amit korábban a mágusoknak ígért: *bíborba öltöztetel és aranyláncz lesz a nyakadon, és mint harmadik uralkodol az országban*. Uralkodásának vége azonban már a küszöbön állt, miközben még biztosra kínálja Dánielnek ezt a méltóságot. Ez megmutatja, hogy az Isten által benne keltett félelem milyen gyorsan szertefoszlott. Rendkívül rossz volt a közérzete, mint holmi örülté, mert akiknek nincs bizonyosságuk, felzaklattatnak a félelmeik közepette, és egyenesen az égbe kívánnak szökkenni, vagy repülni. Így ez a zsarnok is, noha reszket Isten ítéletétől, mégis megőrzi a szívében a rejtett makacsságot, s azt képzei, hogy az országa örökre fennmarad, mikor másoknak vagyont és tisztességet ígér. Most ezt olvassuk:

## Dániel 5:17

**17. Erre Dániel felele, és monda a királynak: Ajándékaid tiéd legyenek, és adományaidat másnak adjad, mindazáltal az írást elolvasom a királynak, és jelentését megmondom néki.**

Tunc respondit Daniel, et dixit coram rege, Dona tua tibi sint,<sup>275</sup> et munera tua alteri da: tamen scripturam legam regi, et interpretationem ejus patefaciam ei.

Dániel itt először is visszautasítja a felkínált ajándékot. Ilyesmiről korábban nem olvasunk: látszólag inkább örült a Nabukodonozor királytól kapott megtiszteltetéseknek. Megkérdezhetjük, miért ez a különbség? Nem valószínű, hogy a próféta szándékai, érzései, vagy érzelmei mások lettek volna. Mi lehetett hát a szándéka, amiért korábban engedte, hogy Nabukodonozor nemesi rangra emelje, most pedig elutasítja a felkínált méltóságot? S felmerül egy másik kérdés is. A fejezet végén látjuk majd, miképpen öltözött bíborba, s miképpen hirdette ki a hírnök, hogy ő parancsol harmadikként az országban. A próféta látszólag vagy megfélemedezett magáról, amiért elfogadta a bíbort, amit korábban oly nemes szívvel utasított vissza, vagy megkérdezhetjük az okát, miért mondja ezt, mikor nem utasította el, hogy királyi ruhával ékesítsék. Az első kérdést illetően nekem kétségem sincs a felől, hogy nagyobb nyerseséggel kívánt bánni az istentelen és kétségbeesett Belsazárral, mert Nabukodonozor esetében még megmaradt benne a tisztelet némi érzése, ezért jó reménységgel volt felőle, és gyengédebben bánt vele. Belsazár király esetében azonban szükséges volt a keményebb bánásmód, mert ő eljutott a végromlása szélére. Kétségem sincs felőle, hogy ez volt a különbség oka, mivel jóllehet a próféta egyenesen járta tovább az útját, a

---

<sup>275</sup> Azaz, maradjon nálad. – Kálvin.

hivatala mégis megkövetelte tőle, hogy különbséget tegyen az egyes személyek között. Belszár királyban pedig nagyobb volt az önfejűség és a makacsság, s így Dániel kimutatja, mennyivel kevésbé alkalmazkodik hozzá, mint a nagyapjához. Emellett az alávetettségének időszaka is a végéhez közeledett, s korábban erre a végcélra tekintve tisztelte a kaldeus birodalmat.

Ami pedig a szavai és a cselekedetei között fennálló látszólagos ellentétet illeti, később majd látjuk, hogy nem kell abszurdnak tekinteni, ha a próféta kezdetben ezt a bizonyosságot tette a király ajándékaival szemben, és a végletekig leszólta azokat. Mégsem tiltakozott azonban nagyon vehemensen, nehogy azt gondolják: ravaszul cselekszik, a veszély elkerülése érdekében. Mindkét esetben elméje legyőzhetetlen nagyságát kívánta kimutatni, mikor kezdetben értékteleneknek nyilvánította a király ajándékait önmaga számára, hisz tudta: a királyság vége küszöbön áll, majd mikor később elfogadta a bíbort más öltözékekkel egyetemben. Ha teljességgel elutasította volna ezeket, akkor azt hibának és a félelem jelének vélhetik, s az árulás gyanúját keltette volna. A próféta tehát kimutatja, milyen fenségesen megvetett minden, Belszár király által kínált méltóságot, aki már amúgy is félhalott volt. Egyben azt is megmutatja, hogy semmiféle veszélytől sem félt, mert a király halála és a város eleste már csak pár órányira volt – sőt, ugyanabban az órában következtek be! Dániel tehát nem utasította el a bíbort, s ezzel megmutatta: kész meghalni, ha szükséges. Biztonságosabb lehetett volna a számára a homályban maradni, ha a nép között éldegélt volna, nem a palotában, s ha megmarad a foglyok között, semmi veszély sem fenyegette volna. Mivel nem vonakodott elfogadni a bíbort, ezzel kimutatja: tökéletesen szabad volt minden félelemtől. Emellett kétségtelenül a király ostoba gögjét is le akarta törni, amitől az felfuvalkodott, mikor ezt mondta neki: *ajándékaid tiéd legyenek, és adományaidat másnak adjad*, én nem törődöm ezekkel. Mivel ennyire nemesen veti meg a király nagylelkűségét, kétségtelen, hogy a király felfuvalkodását kiváltó büszkeséget szeretné helyesbíteni, vagy legalábbis megsebesíteni és felrázni elméjét Isten ítéletének megérzésére, aminek Dániel hamarosan mind a hírnöke, mind a tanúja lett. Ezután ezt olvassuk:

## Dániel 5:18-20

**18. Te, oh király! A felséges Isten birodalmat és méltóságot, dicsőséget és tisztességet ada Nabukodonozornak, a te atyádnak;**

**19. És a méltóság miatt, a melyet ada néki, a népek, nemzetek és nyelvek mind féltek és rettegték tőle; megölt, a kit akart; és életben tartott a kit akart; felemelt, a kit akart; és megalázott, a kit akart;**

**20. De mikor a szíve felfuvalkodott, és a lelke megkeményedett megátalkodottan: levettetik az ő birodalmának királyi székéből, és dicsőségét elvevék tőle;**

O rex,<sup>276</sup> Deus excelsus imperium, et magnitudinem, et praestantiam, et splendorem dedit Nebuchadnezer patri tuo.

Et ob magnitudinem quam dederat ei, omnes populi, gentes et linguae tremuerunt, et formidarunt a conspectu ejus: quem volebat, occidebat;<sup>277</sup> et quem volebat *percutere*, percutiebat: et quem volebat *attol-lere*, attollebat: et quem volebat *dejicere*, dejiciebat.

Quando autem elevatum fuit cor ejus, et spiritus ejus roboratus est<sup>278</sup> ad superbiam, dejectus fuit e solio regni, et gloriam abstulerunt ab eo.

Mielőtt Dániel elolvasná a szöveget, s hozzátenné a magyarázatot, elmeséli Belszár királynak ennek a csodatettnek az eredetét. Nem kezdi azonnal az olvasással, amint azt

<sup>276</sup> Szó szerint: Te. ó király! – mivel hozzá szól. – *Kálvin*.

<sup>277</sup> Azaz, „akit le akart vágatni, az levágattatott”. – *Kálvin*.

<sup>278</sup> Vagy: „megkeményedett”. – *Kálvin*.

kényelmesen megtehetette volna, kimondván a *Mene, mene!* szavakat, amint majd azt a fejezet végén látjuk, mert a király nem jött volna lázba a hiányos beszédűtől. De Dániel itt megmutatja: semmiképpen sem meglepő, ha Isten kinyújtotta a kezét, és bemutatta a király pusztulásáról író kéz jelét, hisz a király oly makacsul szította az Ő haragját. Látjuk tehát, miért kezdi Dániel ezzel a történettel, mivel Nabukodonozor király nagyhatalmú uralkodó volt, aki legyőzte az egész világot, és akinek szavától mindenki reszketett, de később mégis levettetett a trónjáról. Ebből még világosabban kiderül, hogy Belsazár nem élt tudatlanságban, mert előtte volt ez a nagyon jeles és figyelemre méltó példa, így mértékletesebben kellett volna viselkednie. Mivel tehát a házi intés nem vált hasznára, Dániel rámutat: eljött Isten haragja kihirdetésének az ideje a félelmetes és vészjósló jel által. Ez az igeszakasz jelentése. Rátérve magukra a szavakra, először ezt mondja: *A felséges Isten birodalmat és méltóságot, dicsőséget és tisztességet ada Nabukodonozornak.* Mintha azt mondaná: fenségesen felékesítettett, mint a világ legnagyobb uralkodója. Máshol már mondtuk, s Dániel is gyakran ismétli, hogy a birodalmak isteni hatalommal ruháztatnak rá az emberekre, nem a véletlen által, ahogyan Pál is mondja: nincs más hatalom, csak Istené (Rm13:1). Isten azt akarja, hogy az Ő hatalma speciális módon mutakozzék meg a királyságokban. Ezért noha az egész világról gondoskodik, s az emberiség nagy családjának kormányzása során még a legnyomorultabb dolgokat is az Ő keze szabályozza, mégis, páratlan gondviselése ragyog fel a világ birodalmaiban. Miután azonban ezt a dolgot sokszor tárgyaltuk részletesen is, és még bőven lesz alkalmunk visszatérni rá, most elegendő lesz csak megemlíteni a lényegét, a földi királyok Isten keze, s nem pedig a véletlen által történő felemelését. Mikor Dániel megerősíti ezt a tantételt, hozzáteszi: *És a méltóság miatt, a melyet ada néki, a népek, nemzetek és nyelvek mind féltek és rettegtek tőle.* Ezekkel a szavakkal azt mutatja meg, miképpen van rávésve Isten dicsősége a királyokra, még ha meg is engedni nekik, hogy mindenek felett uralkodjanak. Erre valóban nem lehet ujjal mutatni, de a tény kellőképpen világos: a királyok isteni úton kapják a tekintélyüket, s így tartják meg a kezük és az uralmuk alatt az alattvalók nagy tömegeit. Mindenki vágyik a teremtménytársai feletti legfőbb hatalomra. Honnan származik – hiszen a becsvágy természetes dolog minden ember számára – hogy sok ezren vetik alá magukat egyvalaki uralkodásának, és túrnak megannyi elnyomást? Mi más módon lenne ez lehetséges, mint úgy, hogy Isten adja a hatalom kardját azok kezébe, akiket fel kíván emelni? Ezt az okot tehát szorgalmasan tanulmányozni kell, mikor a próféta azt mondja: *minden ember reszketett Nabukodonozor király láttán,* mert Isten ruházta rá a felséget és a világ minden uralkodója fölé kívánta őt emelni. Istennek sok, gyakorta rejtett oka van arra, amiért egyeseket felmagasztal, másokat megaláz, annak azonban vitán felül állónak kell lenni a számunkra, hogy egyetlen király sem rendelkezhet semmiféle tekintéllyel, amíg Isten nem nyújtja ki a kezét feléjük, és meg nem támogatja őket. Mikor pedig le akarja őket váltani a hatalomból, saját maguktól buknak el, s nem azért, mert bármi változás menne végbe a világban, hanem mert amiképpen a Jób könyvében meg van írva (Jób12:18), Isten fosztja meg a kardtól azokat, akiknek korábban a kezébe adta azt.

Most ez következik: *megölt, a kit akart; és életben tartott a kit akart; felemelt, a kit akart; és megalázott, a kit akart.* Egyesek úgy vélik, hogy itt a királyi hatalommal való visszaélést írja le. Én azonban egyszerűen veszem, mert Nabukodonozor képes volt egyeseket ledönteni, másokat felemelni az akarata szerint, mivel a hatalmában állt életet adni egyeseknek, másoktól pedig elvenni azt. Én tehát nem vonatkoztatom ezeket a szavakat a zsarnoki vágyakra, mintha Nabukodonozor sok ártatlant adott volna halálra, s ontotta volna ok nélkül az emberi vért, illetve sokakat megfosztott volna a vagyonunktól, másokat pedig meggazdagított volna, tisztességgel és gazdagsággal ékesítve őket. Nem hiszen, hogy ez történt volna. Inkább úgy vélem, ez arra vonatkozik, hogy élet-halál ura volt, egyeseket felmagasztalhatott, másokat ledönthetett. Egészében véve szerintem Dániel itt annak a királyi hatalomnak a nagyságát írja le, amit a királyok szabadon gyakorolhatnak az alattvalóik felett,

s nem annak törvényessége, hanem mindenki hallgatólagos beleegyezése folytán. Bármilyen is tetszik a királynak, azt mindenki kénytelen elfogadni, vagy legalábbis senki nem mer ellene zúgolódni. Mivel tehát a király jogosítványai oly hatalmasak, Dániel itt azt mutatja meg, hogy Nabukodonozor királyt nem a saját tervei, vagy céljai, vagy a jószerecsse tették azzá, aki volt, hanem azért ruháztatott fel óriási hatalommal és tétetett félelmetessé mindenki számára, mert Isten a saját Maga dicsőségére kívánta őt felhasználni. Emellett a királyok rendszerint megvetik azt, amit élvezhetnek, és amit Isten enged meg nekik. Mert bármennyire is hatalmasak legyenek, később számot kell adniuk a legfőbb Királynak. Nem szabad ebből arra következtetnünk, hogy a királyokat Isten minden törvény, vagy önmegtartóztatás nélkül jelöli ki, hanem hogy a próféta, amint említettem, magáról a királyi hatalomról beszél. Mivel tehát a királyok az alattvalóik felett élet-halál hatalommal rendelkeznek, ezért mondja, hogy minden ember élete Nabukodonozor király kezében volt. Majd hozzáteszi: *De mikor a szíve felfuvalkodott, és a lelke megkeményedett megátalkodottan: levették az ő birodalmának királyi székéből, és dicsőségét elvevék tőle.* Folytatja a saját történetét, és azt igyekszik megmutatni Belsazárnak, hogy miképpen bánik Isten azok pökhendiségével, akik megfélemlenek Róla, miután felérték a hatalom csúcsára. Ezt kívánván ismertetni, mondja ki: Nabukodonozor, a te nagyapád, nagy uralkodó volt. De nem magától szerezte a nagyságát, és nem is lett volna képes azt megtartani, ha nem Isten keze támogatja. S a körülményei eme megváltozása figyelemre méltó bizonyítéka volt annak, hogy az Isten iránt hálátlanok gőgje soha nem tűrhető vég nélkül, mert soha nem ismernék el, hogy az uralmuk az Ő nagylelkűségéből származik. Mikor tehát azt mondja, hogy *a szíve felfuvalkodott, és a lelke megkeményedett megátalkodottan*, bekövetkezett a hirtelen változás. Ebből neked és minden leszármazottjának tanulnotok kell, nehogy a gőg továbbra is becsapjon benneteket, s ne legyen hasznotokra atyátok példája, amint majd később szó lesz róla. Ezért ez az írás a célból jelent meg előtted, hogy megtudd: életed és királyságod a végéhez közeledik.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mivel a mi állapotunk ebben az életben megadatott nekünk, hogy elégedettek legyünk az osztályrészünkkel, s mikor megaláztat bennünket, akkor akarattal vessük alá magunkat Neked, és engedjük, hogy Te uralkodj felettünk. Ne vágyakozzunk semmi afféle felmagasztalásra, ami a pusztulásba vihetne bennünket. S add meg azt is, hogy a különböző elhívásainkban oly szerényen viselkedjünk, hogy Te mindig ragyoghass bennünk. Ne lebegjen a szemünk előtt semmi más, csak hogy segíthessünk a felebarátainknak, akikkel kapcsolatban kerülünk mintegy Előtted, s így dicsőítsük a Te neved minden ember előtt a mi Urunkon, Jézus Krisztuson keresztül. Ámen.

## Huszonhatodik előadás

Az igeszakaszban, melyet tegnap kezdtünk magyarázni, meg kell figyelni Dániel egyik mondatát, ahol azt mondja, hogy *Nabukodonozor király szívét a gőg keményítette meg*. Ez azt jelenti, hogy nem hirtelen ajzotta fel az ostobaság, amiképpen a hiábavaló emberek szoktak ok nélkül felfuvalkodni, s nem is előzte meg ezt az elme valamiféle közbenső vonzalma, hanem a próféta azt az időszakot is ki akarja emellett fejezni, amely alatt ez a gőg megfogant. Mintha azt mondaná, hogy nem holmi hirtelen hiábavalóság ragadta el, hanem a fokozódó gőgjéhez még a makacsság és a csökönyösség is hozzáadódott. Az utána látható váltást egyes számról többes számra egyesek az angyalokra vonatkoztatják, mintha azok fosztották volna meg őt a dicsőségtől Isten parancsára. Én azonban úgy vélem, hogy ezek a szavak egyszerűen csak határozatlanok, pusztán annyit jelentenek, hogy meg lett fosztva a dicsőségétől, amiképpen korábban megfigyelhettünk hasonló beszédformákat. Most ez következik:

### Dániel 5:21

**21. És az emberek fiai közül kivetteték, és az ő szíve olyanná lőn, mint a barmoké; és a vadszamarakkal lőn az ő lakása, és fűvel etették őt, mint az ökröket, és a teste égi harmattal öntöztetett, míg megismeré, hogy a felséges Isten uralkodik az emberek országán, és azt helyezteti arra, a kit akar.**

Eta filiis hominum exterminatus fuit: et cor ejus cum bestils positum est: et cum onagris habitatio ejus: herba sicut tauros ciba-verunt eum: et tore coeli corpus ejus irrigatum fuit, donec cognosceret quod dominetur Deus excelsus in regno hominum, et quem velit imponat in illo.

Először is, a szöveget illetően, a szó szerinti jelentése „odatette”, ezért egyesek így fordítják „a barmok közé helyezte a szívét”, ami elfogadható értelmezés, de mások inkább Istenre vonatkoztatják ezt, aki a szívét a barmokéhoz hasonlóvá tette. Tudjuk, mennyire hiányos néha a főnév a héberben és a káldeai nyelvben, ezért fordíthatjuk szó szerint is: Nabukodonozor maga változtatta el a szívét, azaz tette hasonlóvá az érzelmeit a barmokéhoz, így semmilyen vonatkozásban sem különbözött azoktól. Azt is jelentheti, hogy Isten tette a szívét a barmokéhoz hasonlóvá, azaz úgy megőriztette, hogy azokhoz kezdett hasonlítani. Mások a שֵׁוִי *shevi* szót abszolút értelemben veszik, bár inkább aktív értelemben kellene magyarázni. Megint mások ekképpen fordítják a következő mondatot: „megízleltette vele a fűvet, mint a barmokkal”, vagy, hogy a fűvel táplálkozott. Az egyes szám itt is többes számra vált, de a jelentés nem kétséges, ha így olvassuk: „a mező növénye táplálta őt”. Így a kifejezés a korábbihoz hasonlóan határozatlan. Ha azonban valaki jobbnak látja a többes szám használatát, az is ugyanúgy alkalmazható jelentéshez vezet: „a mező növényei szolgáltak néki táplálékul”.

Ez a vers nem követel meg hosszas magyarázatokat, mert Dániel csak megismétli a korábban megírtakat: Nabukodonozort, a király nagyapját, aki noha nem változott át vadállattá, mégis kiűzték az emberek közül, a teste eltorzult, s az emberek szokásait megutálván inkább a barmokkal lakozott. Borzasztó csoda volt ez, különösen ezzel a hatalmas uralkodóval, s a példa méltó volt a továbbadásra akár ezer generáción át is, ha a királyság fennállt volna mindaddig. Azt unoka azonban gyorsan megfeledkezett erről az eseményről, s ezért a legaljasabb tunyasággal vált vádolhatóvá. Ez az oka annak, amiért Dániel megismétli a történetet. *Az emberek fiai közül kivetteték, és az ő szíve olyanná lőn, mint a barmoké*, azaz megfosztott az értelemről és az ítélőképességről. Tudjuk, hogy ez az alapvető különbség az



emberek és az állatok között – az emberek értenek, és gondolkodnak, míg a barmokat az érzékeik vezetik. Isten tehát emlékezetes példát állít elénk azzal, hogy megfosztja ezt a királyt az értelmétől és az intelligenciájától. *A vadszamarakkal lőn az ő lakása*, mondja: korábban abban a palotában lakott, melynek kiválósága az egész világon ismeretes volt, s ahonnan a Kelet népei a törvényeiket várták. Mivel szokásban volt őt istenként imádni, ez rettenetes ítélet volt, mikor később a vadállatok között lakozott, *és fűvel etették őt, mint az ökröket*, hisz korábban mindenféle csemegében dúskált, hozzászokott a luxushoz, s a királyság minden gazdagságához. Hiszen tudjuk, micsoda fényűző életmódot folytattak a keletiek. Babilon volt minden fényűzés szülőanyja, s mikor a király állapota így megváltozott, senki sem lehetett tudatlan annak okát illetően: nem pusztán véletlenül történt, hanem Isten ritka és páratlan ítélete folytán! Később hozzátesszi: *a teste égi harmattal öntöztetett, míg megismeré, hogy a felséges Isten uralkodik az emberek országán*. Itt ismét a büntetés végét fejezi ki – hogy Nabukodonozor maga is érezhesse: isteni hatalommal vált királlyá – s azt is megmutatja, hogy a földi királyok nem állhatnak meg, ha nem Isten támogatja őket a karjával és a befolyásával. Ők úgy vélik, felülemelkedtek a szerencse forgandósága fölé, s bár szóban azzal dicsekednek, hogy Isten kegyelméből uralkodnak, mégis megvetnek minden istenséget, és az istenségek dicsőségét maguknak sajátítják ki! Ezekből a szavakból megtudjuk, hogy ez minden király ostobasága. Ha ugyanis Nabukodonozor meg lett volna győződve a királyok isteni eredetű kijelöléséről, valamint az Ő akaratától való függőségükről, az Általa megvalósuló bukásukról, vagy megállásukról, akkor nem lett volna szüksége erre a büntetésre, amiképpen ez is világosan kiderül ezekből a szavakból. Ő azonban kizárta Istent a világ kormányzásából. Ez pedig, amint nemrég említettem, minden királynál megszokott dolog. Valóban valamennyien megvallanak majd valamint, de a Szentlélek nem foglalkozik ezekkel a hamis kinyilatkoztatásokkal, ahogyan ezeket nevezik. Ezért Nabukodonozor király jellemében mintegy tükörben tárul elénk a királyok megittasult magabiztossága, akik azt hiszik, hogy a maguk erejéből képesek megállni, és úgy függetlenítik magukat Isten tekintélyétől, mintha nem ülne Bíróként a mennyben. Nabukodonozornak tehát meg kellett aláztatnia, amíg el nem ismerte Isten uralmát a Földön. A közvélemény ugyanis a mennybe zárta Őt, mintha csak megelégedne a saját kényelmével, s nem törődne az emberiség dolgaival. Végül hozzátesszi: *és azt helyezteti arra, a kit akar*. Amit homályosan mondott, azt itt jobban is kifejezi. Nabukodonozor ugyanis a súlyos büntetés és megaláztatás által elismerte Isten uralmát a Földön. Mikor ugyanis a földi királyok öröktől körülvetten látják magukat, dúskálnak a vagyonban, képesek egyetlen biccentéssel hatalmas hadseregeket összegyűjteni, és látják, hogy egyetemes félelmet keltenek, akkor úgy vélik: megfosztották Istent a jogaitól, és nem képesek felfogni semmiféle változást, amiképpen a kevélyekről olvassuk a zsoltárokból (Zsolt10:4). S amiképpen Ézsaiás is mondja ugyanebből a célból: *jöjjön bár vihar, vagy öntse el az áradat az egész Földet, minket mégsem ér utol a gonosz* (Ézs28:15). Mintha azt mondanánk: mennydöröghet Isten a mennyből, mi mégis védettek leszünk mindenféle katasztrófától és zaklatástól. A királyok meg vannak arról győződve. Ezért akkor kezdik elismerni Istent a Föld Királyának, mikor megérik magukon a kezét, mikor Ő a saját jótetszése szerint levet egyeseket, akiket korábban felemelt, s királyi máltóságra emeli az alacsony sorsút és nyomorultat, amint azt már láttuk. Az igeversnek ez a mondata tehát az előző magyarázata. Most ezt olvassuk:

## Dániel 5:22

**22. És te, Belsazár, az ő fia, nem aláztad meg a szívedet, noha mindezt tudtad.**

Et tu filius ejus Beltsazar, non humiliasti cor tuum: qua propter<sup>279</sup> totum hoc cognoveras.

Dániel itt megmutatja, miért beszélt eddig Nabukodonozor király büntetéséről: mert Belsazárnak úgy meg kellett volna indulnia ezen a családi példán, hogy aláveti magát Istennek. Valóban hihetjük, hogy az ő atyja, Evil-Merodák megfeledezett a büntetéseiről, mert egyébként nem viselkedett volna oly zsémbesen Istennel, és nem tiporta volna lábbal az igazi és őszinte kegyességet. Isten ugyanis megőrizte a nyomorult zsarnokot, aki megmaradt a mértékletesség korlátai között. Ami viszont nagyapját Belsazárt illeti, ő teljességgel túrheterlen volt, ezért nyújtotta ki Isten a kezét. A próféta most ezt tanítja. *Te vagy a fia*, mondja. Ez a körülmény még nagyobb erővel kényszeríti rá a kötelezettséget, hogy ne idegen népeknél keresse a példát, mert maga is elismerte, hogy rendelkezik elegendővel otthon is mindabból, ami szükséges és hasznos. Más módon fokozza a bűnét annak kimondásával, miszerint *noha mindezt tudtad*. Az emberek a tudatlanságukkal szoktak takarózni a bűneik súlyosságát enyhítendő, de akik tudván és szándékosan vétkeznek, azoknak a legcsekélyebb mentségük sem marad. A próféta tehát úgy győzi meg a királyt a nyilvánvaló makacsságáról, mintha ezt mondta volna: szándékosan provokáltad ki Isten haragját. Neki ugyanis tudatában kellett volna lennie a minden kevélyre váró borzalmas büntetésnek, mikor ilyen figyelemre méltó és látványos bizonyítékát kapta annak a nagyapjában, amire mindig emlékeznie kellett volna. Most ez következik:

## Dániel 5:23

**23. Sőt felemelkedtél az egek Ura ellen, és az ő házának edényeit elődbe hozták, és te és a te főembereid, a te feleségeid és a te ágyasaid bort ittak azokból; és az ezüst- és arany-, ércz-, vas-, fa- és kőisteneket dícséred, a kik nem látnak, sem nem hallanak, sem nem értenek; az Istent pedig, a kinek kezében van a te lelked, és előtte minden te útat, nem dicsőítetted.**

Et contra Dominum coeli to extulisti, et vasa domus ejus,<sup>280</sup> protulerunt in conspectum tuum: et tu, et procures tui, uxores tuae,<sup>281</sup> et concubinae tuae vinum bibistis in illis: et deos argenti, *hoc est, argenteos*, et aureos, aeneos, ferreos, ligneos, et lapideos, qui non vident, et non audiunt, et non intelligunt, laudasti: et Deum, cui *est* in manu ejus anima tua,<sup>282</sup> et ejus<sup>283</sup> omnia tua, non honorasti.

A próféta a saját mondatát folytatja, és megerősíti az általam mondottakat, nevezetesen hogy Belsazár király taníthatatlan és szándékosan vak volt Isten ítéletével szemben. *Sőt felemelkedtél az egek Ura ellen*. Ha emberek ellen kelt volna fel ilyen pökhendien, a bűne akkor is büntetést érdemelne. Mikor azonban Istent provokáltad szándékosan, ez a gög túrheterlenné vált és nem is volt szabad eltűnni. A próféta tehát ismét annak kimondásával súlyosbítja a király kevélységének vétjét, hogy *az egek Ura ellen emelkedett fel*. Azt is elmondja, miképpen cselekedte ezt: *megparancsolta, hogy hozzák elé a templom edényeit, s ivott azokból*. Ez a megszenstelenítés erkölcstelen dolog volt, de Belsazár nem érte be annyival, hogy az edényeket lakomázásra és bolond kicsapongásra használta, bemocskolván azokat az ágyasok és a szajhák társaságában, hanem még nagyobb szégyent is hozott Istenre, mikor *az ezüst- és arany-, ércz-, vas-, fa- és kőisteneket dicsérte*,

<sup>279</sup> Szó szerint – de azt jelenti, „mivel” – Kálvin.

<sup>280</sup> Azaz, az Ő templomának – Kálvin.

<sup>281</sup> Vagy: feleséged – Kálvin.

<sup>282</sup> Azaz, akinek a kezében van a te életed. – Kálvin.

<sup>283</sup> Akinek a hatalmában áll minden – Kálvin.

*melyek nem éreznek.* Ez nem hangzott el korábban, de miután Dániel itt a tanító jellegét ölti magára, nem olyan röviden meséli el az eseményeket, mint korábban. Mikor a fejezet elején azt mondta, hogy Belsazár ünnepelte ezt a tisztátalan lakomát, akkor történetileg szól, most azonban a tanítói hivatalt látja el. Te, mondja *az ezüst- és arany-, érc-, vas-, fa- és kőisteneket dicséred, a kik nem látnak, sem nem hallanak, sem nem értenek; az Istent pedig, a kinek kezében van a te lelked,* Akitől függsz, és Akitől származik minden, amikkel dicsekszel. Mivel így megvetted az élő Istent, Aki pedig oly kegyes volt hozzád, ez a hálátlanság egyszerre aljas és szégyenletes. Látjuk tehát, milyen keményen megfeddi a próféta a szentségtörés, az örült elhamarkodottság és a bolond hálátlanság istentelen zsarnokát. Most azonban átsiklok ezek felett a dolgok felett, mert máshol részletesebben is tárgyaltuk ezeket. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 5:24

### **24. Azért küldetett ő általa ez a kéz, és jegyeztetett fel ez az írás.**

Tunc a conspectu ejus missa est particula manus,<sup>284</sup> et scriptura haec *notata fuit*.

Némi hangsúlyt kell fektetni a בַּדִּין *badin*, „abban az időben” kifejezésre, mert mostanra Isten haragjának, vagy legalábbis a kihirdetésének eljött az ideje. Dániel tehát azt mutatja meg, mennyire türelmesen bánt Isten Belsazár királlyal, amiért nem ragadott azonnal fegyvert és nem szabta ki rögvést a büntetést. Most azonban bíróként lép fel, s ül be a bírói székre, mert a kevélység már kétségbeejtővé, az istentelenség pedig tűrhetetlenné vált. Láthatjuk tehát, miféle hangsúllyal szerepel itt az *abban* szó. Mintha azt mondta volna: nem panaszolhatod a büntetés gyorsaságát, mintha Isten idő előtt szabta volna azt ki. Nem panaszkodhatsz azért, hogy Isten túl gyorsan büntetett meg, mert gondold és fontold csak meg, hányféleképpen és milyen hosszú időn át szítottad az Ő haragját. Az utolsó bűnödöt illetően pedig, azzal természetesen felértél az istentelenség csúcsára, mikor az a kéz megjelent előtted. Isten tehát a megfelelő időben von téged ítéletre, mivel egészen mostanáig tűrt téged és a bűneidet. E hosszútűrés után viszont mi gátolhatná meg a megsemmisítésedet? Hisz oly gögösen sértegetted Őt, s a végtelenségig megkeményedtél, a megjavulás legkisebb reménysége nélkül.

Azt is mondja: *Ő általa*, mert Belsazárnak nem kellett kérdezősködni, honnan jött, hiszen Isten jelenlétéből érkezett. Azaz, ez a kéz a menny haragjának jele, ne véld hát kísértetnek, mely majd szertefoszlik, hanem lásd meg benne Istennek a gonoszságot által kiváltott nemtetszését. Mivel pedig elértél a mértéktelenséged végső határára, a büntetésed is küszöbön áll. *Azért*, mondja, *és jegyeztetett fel ez az írás*. Mintha ezt mondta volna: Belsazár király szemei nem tévedtek, mert ez valóban Isten keze volt, mely Tőle küldetett a haragjának bizonyos bizonyítékeként. Majd hozzáteszi:

## Dániel 5:25-28

### **25. És ez az írás, a mely feljegyeztetett: Mene, Mene, Tekel, Ufarszin!**

**26. Ez pedig e szavaknak az értelme: Mene, azaz számba vette Isten a te országlásodat és véget vet annak.**

### **27. Tekel, azaz megmértél a mérlegen és híjjával találtattál.**

### **28. Peresz, azaz elosztott a te országod és adatott a médeknek és persáknak.**

---

<sup>284</sup> Egyesek „tenyérnek” fordítják, de a testtől elkülönített kezet értenek alatta – úgy, mintha egy, a testről levágott kéz küldetett volna Isten jelenlétéből, mondja – *Kálvin*.

Et haec est scriptura quae notata est,<sup>285</sup> MENE, MENE, numera-tum est, numeratum est, TEKEL, appensum est,<sup>286</sup> UPHARSIN, et dividentes.

Haec interpretatio est sermonis: MENE, numeravit Deus regnum tuum et complevit.<sup>287</sup>

TEKEL, appende, *vel*, *appensum est*, appensus es in trutina,<sup>288</sup> et inventus es deficiens.

Peres *pro upharsin*, divisum est regnum tuum, et datum Medis et Persis.

Dániel itt megmagyarázza ennek a négy, a falra írt szónak a jelentését. A király nem volt képes elolvasni ezeket vagy a bódultsága folytán, vagy, amint korábban mondtuk, mert Isten eltompította az érzékeit, és megvakította a szemeit. Ugyanez mondható a mágusokról és a csillagjósokról is, mert ők képesek lettek volna elolvasni, ha Isten meg nem vakítja őket.

Dániel először is elolvassa a négy szót: *Mene, Mene, Tekel, Ufarszin*, majd hozzát teszi a magyarázatukat. A Mene szót kétszer ismétli. Ezt egyesek a király életéire, valamint az uralkodásának éveire vonatkozóan tekintik, de ez a találgatás látszólag minden alapot nélkülöz. Én úgy vélem, a szót a megerősítés kedvéért ismétli, mintha a próféta arra gondolt volna, hogy a számot ki kell egészíteni, mert az emberek elismerik, hogy a számítások során lehet hibákat elkövetni. Annak megértetése végett Belsazárral, hogy az élete és a királysága a végéhez érkezett, Isten teljesnek mondja ki a számot, s ez azt jelenti, hogy egyetlen időpillanatot sem lehet már hozzátenni a megszabott határhoz. Dániel maga is ekképpen magyarázza. *Isten*, mondja, *számba vette az országlásodat*, azaz Isten megszabta és előírta a királyságod konkrét végét, ezért annak szükségszerűen vége szakad, mert letelt a kiszabott idő.

Bár itt Isten egyetlen királyhoz szól a szeme elé kerülő írással, mi mégis származtathatunk ebből egy egyetemes tanítást: Isten minden királyságnak konkrét időtartamot szabott ki (Jób14:5). A Szentírás ugyanezt a bizonyosságot teszi mindannyiunk életéről is. Ha Isten mindannyiunk számára megszabta az élet végét, akkor ez bizonyosan sokkal nagyobb jelentőséggel vonatkozik a sokkal fontosabb birodalmakra. Ebből megtudhatjuk: nemcsak a királyok élnek és halnak Isten jótetszésének megfelelően, de még a birodalmak is annak megfelelően változnak, mint azt már korábban említettük. Isten szabja meg azoknak mind a kezdetét, mind a végét. Ebből vigasztalást meríthetünk, mikor látjuk a zsarnokok féktelen törtetését, és a mértéktelen belemerülésüket a vágyaikba és a kegyetlenségbe. Mikor tehát úgy törnek előre, mint ha eget-földet összekeverhetnék, emlékezzünk erre a tanításra: az éveik meg vannak számlálva! Isten tudja, meddig tombolhatnak. Őt nem lehet becsapni. Tudja, hogy vajon hasznos-e az egyháznak és a választottainak, ha zsarnokok uralkodnak egy ideig. Időről időre egészen bizonyosan visszafogja őket, mivel azonban az elejétől fogva meghatározta a napjaik számát, a bosszúállásának ideje még nem telik be, amíg kicsivel tovább engedi őket a visszaéléseikben a hatalmuk és amennyi módon nekik juttatott uralmuk korlátázása nélkül.

Ezután következik a *Tekel*, *megmérétni* szó magyarázata. *Megmérettél a mérlegen és híjjával találtattál*. Dániel itt megmutatja: Isten úgy mérsékli az ítéleteit, mintha mérleget tartana a kezében. A jelképet az emberek szokásától kölcsönzi, mert az emberek ismerik a mérleg használatát a pontos mérésekhez. Ezért mondja Istenről is, hogy mindent megmér és mérlegel, mert semmit sem tesz zűrzavarosan, hanem használja a mértékletességet, s a köznyelvnek megfelelően semmi sem több, vagy kevesebb, mint kellene lennie (Bölcsesség könyve 11:20). Emiatt mondja Dániel, hogy Isten megmérte Belsazárt a mérlegen, mert nem kapkodta el az ítéletet, hanem igazsággal szabta ki azt, a kormányzása saját egyetemes szabályai szerint. *S híjjával találtattott*, azaz könnyűnek, és súlytalannak. Mintha ezt mondta

<sup>285</sup> Vagy: *bevésített* – Kálvin.

<sup>286</sup> Egyesek így fordítják: *szám, szám, mérleg* – Kálvin.

<sup>287</sup> Vagy, *bevégez* – Kálvin.

<sup>288</sup> Vagy: *a mérlegen* – Kálvin.

volna: Úgy véled, a méltóságodat meg kell őrizni, mivel minden ember tisztel téged, ezért méltónak véled magad a tiszteletre. De tévedsz, mert Isten másképpen ítél, s nem a közös, hanem a saját mérleget használja, *azon pedig híjával*, azaz minden vonatkozásban jelentéktelennek *találtattál*. Ezekről a szavaktól a zsarnok kétségtelenül nagyon felbőszült, mivel azonban közelgett a vége, hallania kellett a hírnök szavát. S ahhoz sem férhet kétség, hogy Isten fogta vissza a hevességét, nehogy Dánielre támadjon.

Majd hozzáteszi a פֶּרֶס *Peresz* szót, ami azt jelenti, hogy *elosztatott a királysága* a médek és a perzsák között. Kétségem sincs a felől, hogy Isten ezzel a szóval a birodalom küszöbön álló felbomlását jelezte. Mikor tehát kimondja az Ufarszin, és *elosztják* szót, az a birodalom ingatagságát jelenti, mert megsemmisíteni, vagy végleg eltörölni akarta azt. A próféta azonban nagyon találóan utal a médek és a perzsák közötti megosztásra, így ez a gyalázat csak fokozódott a babiloniakra nézve, akiknek több urat is kellett szolgálniuk. Valóban súlyos és komoly szűgyen, mikor egy nép hatalmas, kiterjedt birodalomra tesz szert, majd azt követően egyetlen úr győzi le és vet rá igát, mikor azonban két úr alatt kell szenvednie, az hatalmasan fokozza a megaláztatást. Dániel itt tehát azt mutatja meg, miképpen bonyolódott Isten haragja Babilon uralkodójának a megsemmisülésében, mivel csak fokozta a büntetésüket, mikor mind a médek, mind a perzsák fölébük kerekedtek. A várost valóban Círus bátorsága és munkája által vették be, mivel azonban Círuszt az apósa emelte a királyi hatalomban történő részvétel nagy tisztességére, ezért mondják, hogy a perzsák és a médek megosztottak a birodalmon, jóllehet a királyság tényleges felosztása nem következett be. Círus utóbb más expedíciókat is vezetett, mert csillapíthatatlan kapzsiság és becsvágy sarkallta. Dárius azonban, amint majd később látjuk, hatvan éves korában hunyt el, s csendesen éldegélt odahaza. Közismert, hogy méd származású volt, s ha hihetünk a történészek többségének, a nővérét, Círusz anyját, Perzsiába száműzték, a Círusz szerencséjéről és nagyságáról szóló jóslat miatt. Miután a nagyapja távolította el őt, később megbosszulta a sértést, bár nem annyira kegyetlenül, hogy az életét is elvette volna, mert akart neki hagyni némi méltóságot, így kinevezte szatrapának. A fia azonban később Círusz teljes engedélyével uralkodott a médek felett, s Círusz később az ő lányát vette feleségül. Ennek a kapcsolatnak az alapján, valamint az így kialakult új szövetség hatására tette őt partnerré az uralkodásban. Ebben az értelemben beszél tehát Dániel a birodalom küszöbön álló megosztásáról, mert a médek és a perzsák elosztják majd azt maguk között. Majd ez következik:

## Dániel 5:29

**29. Akkor szóla Belsazár, és öltöztették Dánielt bíborba, és aranylánczot vetének nyakába, és kikiálták felőle, hogy ő parancsol mint harmadik az országban.**

Tunc jussit Beltsazar, et vestierunt Daniele purpura, et torques aureus super collum ejus:<sup>289</sup> et clamabant coram ipso quod dominaretur tertius in regno.

A király eme rendelete meglepetést okozhat, hisz oly élesen fedtte őt meg a próféta. Úgy tűnik ezután minden lélek kiment belőle, hisz százszorosán elsápadt és ezer halálra adhatta volna Isten szent prófétáját! Miképpen történt hát, hogy királyi díszbe öltöztette, majd a saját hírnökével hirdette őt harmadiknak a királyságban? Egyesek úgy vélik, ez azért történt, mert a királyok törvényeit szentként tisztelték Babilonban, sőt a szavaikat is kötelező érvényűeknek tekintették, bármit is mondtak, mert szilárdnak és sérthetetlennek tartották azokat. Úgy vélik, Belsazár a becsvágytól sarkallva cselekedett, hogy betarthassa ígéreteit. Az én véleményem az, hogy először megdöbbsent, majd a prófétát hallgatván olyanná vált, mint

---

<sup>289</sup> Tettek – Kálvin.

egy tuskó, vagy egy kőszikla! Azt hiszem, ezzel a saját kényelmét és biztonságát igyekezett szolgálni, mert ellenkező esetben megvetendővé vált volna a nemesek előtt. Rendíthetetlennek igyekeztén mutatkozni, megparancsolta, hogy Dánielt öltöztessék fel ezekbe a díszekbe úgy, mintha ez a fenyegetés teljességgel ártalmatlan lett volna. Nem vetette meg a próféta által mondottakat, de meg akarta győzni a nemeseket és a vendégeket az Isten fenyegetése iránti teljes közönyéről, mintha Ő nem azért mondta volna azokat ki, hogy végre is hajtsa, hanem csakis ijesztgetni kívánt azokkal. A királyok tehát, mikor nagyon megrettennek, ügyelnek arra, hogy a gyávaságuk semmi jelét se mutassák, mert úgy vélik, azzal a tekintélyük is nagymértékben meggyengül. A tiszteletének további fenntartása végett tehát az alattvalói között szélsőségesen gondtalannak és zavartalannak igyekszik mutatkozni, s én nem vonakodom kimondani: ez volt a zsarnok célja Dániel bíborba és királyi fenségbe öltöztetésével.

## **Ima**

Add meg, mindenható Isten, hogy amiképpen egykoron bizonyosságát adtad a haragodnak minden kevély ellenében, úgy az manapság nekünk is a hasznunkra váljon. Legyen intésünkre az erre az emberre kiszabott büntetésed, s tanuljunk meg belőle mértékletesen és alázatosan viselkedni. Ne vágyakozzunk semmi, Neked nem tetsző nagyságra, hanem maradjunk meg úgy a saját állapotunkban ebben az életben, hogy Téged szolgáljunk, és a Te szent nevedet magasztaljuk és dicsőítsük anélkül, hogy elszakadnánk Tőled. Add meg azt is, hogy ebben a világban a Te igádat hordozzuk, és Te kormányozz minket, míg végül el nem érünk abba a boldog nyugalomba és örökségbe, amit Te készítettél el és szereztél meg nekünk a Te egyszülött Fiad vére árán. Ámen.

## Huszonhetedik előadás

### Dániel 5:30-31

**30. Ugyanazon az éjszakán megöleték Belsazár, a Káldeusok királya.**

**31. És a méd Dárius foglalá el az országot mintegy hatvankét esztendő korában.**

In ilia nocte occisus fuit Beltsazar rex Chaldaeorum.

Et Darius Medus accepit regnum, cum natus esset annos sexaginta et duos.

Itt Dániel röviden elmeséli, miképpen teljesedett be ez a prófécia még azon az éjszakán. Amint már korábban említettük, egy évenként megszokott fesztivál ünnepet ültek a babiloniak, és ennek alkalmával árulta el a várost két szatrapa, akiket Xenophón Gobryasnak és Gadatasnak nevez. Ezzel az igeszakasszal a rabbik kimutatják mind a pökhendiségüket, mind a tudatlanságukat, mikor a szokásuknak megfelelően vakmerően fecsegnek arról, amit nem tudnak. Azt mondják, a királyt ledöfték, mert az egyik hírnöke hallotta a próféta szavait, s végre akarta hajtani a mennyei ítéletet. Mintha Isten akarata egyetlen pogánytól függött volna! Figyelman kívül kell hagynunk ezeket az együgyű fecsegéseket, és ragaszkodnunk kell a valódi történethez, mert Belsazárt a saját báltermében fogták el, mikor nagyon leittasodott a nemeseivel és az ágyasaival egyetemben. Emellett figyeljük meg Isten csodálatos kedvességét a prófétája iránt. Ő a többiekkel ellentétben a legcsekélyebb veszélybe sem került. Bíborba öltöztetett, s alig telt egy óra ezt követően, mikor a médek és a perzsák betörték a városba. Aligha tudott volna elmenekülni a zűrzavarban, ha Isten nem borítja őt be a kezének árnyékával. Látjuk tehát, miképpen gondoskodik Isten az övéiről, s ragadja ki őket a legnagyobb veszélyekből is úgy, mintha egyenesen a sírból hozná elő őket. A szent próféta kétségtelenül sokat izgult a zűrzavarban, hiszen nem volt érzéketlen.<sup>290</sup> De próbára kellett így tétetnie, hogy elismerje Istent az élete hűséges őrizőjének, s még szorgalmasabban az Ő imádatára adja magát, mert semmit sem látott kíváncsabbnak, mint a gondjait Őrá vetni! Dániel ez után hozzáteszi: *a királyság átadatott a médek királyának*, akit Dáriusnak nevez, Xenophón azonban a Cyaxares néven említi. Világos, hogy Babilon Círusz ügyességével és vezetésével vették be, mivel ő nagy tekintélyű, kitartó harcos volt, még ha nem is esik itt róla szó. Mivel azonban Xenophón elmeséli, hogy Cyaxares, akit itt Dáriusnak nevez Dániel, Círusz apósa volt, így a legnagyobb tisztességben és becsben tartották, nem meglepő, ha Dániel őt állítja elénk. Círusz megelégedett a maga hatalmával, s a győzelme dicséretével és hírével, s készségesen lemondott a titulusról apósa számára, akiről látta, hogy már idős és beteges. Bizonytalan, hogy vajon Astyages fia, így Círusz nagybátyja volt-e. Sok történész egyetért azzal a kijelentéssel, hogy Astyages Círusz nagyapja volt, aki a Cambysest adta a lányát, mert a csillagjósok arról tájékoztatták, hogy születik majd egy leszármazottja, aki egész Ázsia felett fog uralkodni! Sokan hozzáteszik ehhez a csecsemő Círusz meggyilkolása elrendelésének történetét is, de mivel ezek bizonytalan dolgok, én is eldöntetlenül hagyom. Én inkább úgy vélem: Dárius Círusz nagybátyja, s egyben apósa is volt, bár, ha hihetünk Xenophónnak, még nem volt házasság Babilon bevételekor. Nagybátyja, és talán apósa ugyanis utánpótlásért küldte őt, mikor létszámban még alulmaradt a babiloniakkal és az asszírokkal szemben. Bárhogyan is volt, a próféta története jól illeszkedik a körülményekhez, mert Dárius a médek királyaként megszerezte a királyi méltóságot. Círusz valóban felette állt rangban és fenségben, de átadta neki a Babilon királya címet, s Dárius ezen a néven uralkodott a kaldeusok felett. Most ez következik:

<sup>290</sup> A latinban „stipes”, a franciában „une souche de bols”, szó szerint: fatuskó, vagy fadarab – *a szerk.*

## 6. fejezet

### Dániel 6:1-2

**1. Tetszék Dáriusnak, és rende le a birodalom fölé százhusz tisztartót, hogy az egész birodalomban legyenek;**

**2. És azok fölé három igazgatót, a kik közül egy vala Dániel, hogy a tisztartók nékik adjanak számot, és a királynak semmi károsodása ne legyen.**

Placuit coram Dario, et praecepit super regnum praesides provinciarum centum et viginti, qui essent in toto regno.

Et super illos essent, atque ut essent super eos, satrapae tres, quorum Daniel unus esset: et ut praesides provinciarum illis redderent rationem: et rex non pateretur damnum.

Ami a fordítást illeti, egyesek a második vers utolsó mondatát így fordítják: „hogy a királynak semmi baja se legyen”. Mivel azonban a נזק *nezek* szó azt jelenti, „kárt szenvedni” én szándékosan ezt az értelmezést fogadom el. A király ugyanis nem kerülte el a bonyodalmakat a könnyebbségre vágyakozással, amiképpen megtehetette volna, mivel öreg ember volt, hanem akarattal intézte a saját ügyeit és bízta azokat három igazgatóra, nehogy a sok kézen átfolyva valami elveszen az őt illető dolgokból. A tapasztalat ugyanis megmutatja nekünk, miképpen okoz zűrzavart a sokaság. Ha csak a százhusz tisztartó lett volna, sok kényelmetlenség adódott volna, és sok veszteség keletkezett volna. Ezért a rendelt király három igazgatót a fölé a százhusz fölé.

Itt megint megfigyelhetjük, miképpen gondoskodott Isten a prófétájáról, nem egyéni okból, vagy egyénileg rá való tekintettel, hanem azért, hogy a nyomorult foglyok és száműzöttek is hasznát lássák az ő segítségének. Isten Dániel segítségével akarta kinyújtani a kezét a zsidók felé. S joggal nevezhetjük őt Isten a zsidókat megtartó kezének. A perzsák barbárokként nem voltak könyörületesebbek másoknál, ezért Isten közbehelyezte a szolgáját, Dánielt a megsegítésük végett. Ennek a történetnek a szöveggörnyezetében meg kell figyelni, hogy Dárius egyedül Dánielt választotta ki eme igazgatók egyikének. Ő harmadik volt rangban Belsazar király után, s bár csak egy pillanatig, az mégis irigységet kelthetett az új király alatt, hogy ily magas tisztségre jutott. Dáriust nagyon valószínűsíthetően tájékoztatták Dániel korábbi jóvendöléseiről: miképpen jelent meg a kéz a falon, miképpen magyarázta az írást, s vált a menny által küldött hírnökké, aki Belsazar király pusztulását hirdette ki. Ha ugyanis ez a szájról szájra terjedő hír nem jutott volna Dárius fülébe, Dániel soha nem jutott volna ekkora tekintélyre alatta. A saját hadserege is nagy létszámú volt, s tudjuk, miképpen vesz körül minden győztest sok eltartott, akik közül mindenki osztozni kíván a zsákmányban. Dárius tehát soha észre nem vette volna az idegent és a foglyot, amíg nem értette meg, hogy ő Isten ismert prófétája, s a Babiloni birodalom pusztulásának hírnöke. Ebből megértjük, mennyire gondviselészerű volt az, hogy a fő szatrapák közé került, sőt a birodalom harmadik emberévé vált, mert ez gyorsabban felhívta rá Dárius figyelmét. Ha ugyanis Belsazar király elvetette volna őt, akkor megmarad a háttérben, de mikor bíborba öltözötten jelent meg, a király megkérdezte, ki ez? Hallotta, miképpen jutott erre a nagy tisztségre, ezért elismerte őt Isten prófétájának, és kijelölte az igazgatók egyikének. Itt ismét Isten gondviselése kerül a szemünk elé, amint nemcsak a szolgája, de az egész egyház biztonságáról gondoskodik, nehogy a zsidókat még erőteljesebben elnyomja az új úr. A kísértés is megjelent azonban, mely később a szent prófétát és az egész népet súlyos próbák elé állította, mert ezek után ezt olvassuk:



## Dániel 6:3-5

**3. Akkor ez a Dániel felülhaladá az igazgatókat és a tisztartókat, mivelhogy rendkívüli lélek volt benne, úgy hogy a király őt szándékozik tenni az egész birodalom fölé.**

**4. Akkor az igazgatók és tisztartók igyekvének okot találni Dániel ellen a birodalom dolgai miatt; de semmi okot vagy vétket nem találhatnak; mert hűséges volt, és semmi fogyatkozás, sem vétek nem találtaték benne.**

**5. Akkor mondák azok a férfiak: Nem találunk ebben a Dánielben semmi okot, hacsak nem találhatunk ellene valamit az ő Istenének törvényében!**

Tunc Daniel ipse fuit superior,<sup>291</sup> supra satrapas et praesides provinciarum: propterea quod spiritus amplior, *vel, proestantior*, in ipso erat: et rex cogitabat eum erigere super totum regnum.

Tunc satrapæ, et praesides provinciarum quaesierunt occasionem invenire contra Daniele a parte regni,<sup>292</sup> et omnem occasionem,<sup>293</sup> et nullum crimen potuerunt invenire: quia verax<sup>294</sup> ipse: et nulla culpa, et nullum crimen,<sup>295</sup> inveniebatur in ipso.

Tunc viri illi dixerunt, non inveniemus in hoc Daniele ullam occasionem, nisi inveniamus in ipso ob legem Dei sui.

A próféta most, mint említettem, beszámol a kísértés eredetéről, mely elcsüggeszthette volna mind a választott nép, mind az ő saját lelkét. Jóllehet ugyanis egyedül Dánielt vetették be az oroszlánok vermébe, mégis, amíg meg nem szabadult onnan, a nép állapota is fájdalmasabb és súlyosabb volt. Tudjuk ugyanis: a gonoszok zsémbesen sértegetik a nyomorultakat és ártatlanokat, mikor látják, hogy valamiféle megpróbáltatást szenvednek el. Ha Dánielt szétszaggatták volna az oroszlánok, mindenki egy emberként támadt volna a zsidókra. Isten tehát itt a szolgája hitét és türelmét tette próbára, s valamennyi zsidót is ugyanannak a próbának vetette alá, mert a legszélsőségesebb szenvedéseknek vannak látták kiteve magukat egyvalaki személyében, mígnem Isten gyorsan megadta a rendelt segítséget. Dániel először is, *felülmúlt mindenki mást, mert kiválóbb, vagy rendkívüli lélek volt benne*. Nem mindig történik meg, hogy a bölcsességben, vagy más tulajdonságaikban figyelemre méltó emberek nagy tekintélyhez és ranghoz jutnak. A királyok palotáiban gyakorta látunk brutális beállítottságú embereket magas rangot viselni, s ehhez nem kell visszamennünk a történelemben. A királyok napjainkban is gyakran otrombák és eszementek, s inkább hasonlítanak a lovakra és a szamarakra, mintsem az emberekre! Ezért a pimaszság és a vakmerőség a legnagyobb tiszteletet vívják ki a palotákban. Mikor Dániel azt mondja, hogy *felülmúlt másokat*, akkor Isten kettős jótéteményére hívja fel a figyelmünket. Először is nagyobb rész adatott meg neki a Lélekből, másodsor, Dárius is elismerte ezt, s nagy tisztességre emelte, mikor látta, hogy nem közönséges munkabírással és bölcsességgel van megáldva. Most már értjük a próféta eme tanítását, nevezetesen hogy először is bölcsességgel és más ajándékokkal lett felruházva, másodsor, Dárius ennek hozzáértő bírása lett, mikor megbecsülte a bölcsességét és az egyéb erőnyeit, nagy becsben tartván azokat. Mivel tehát, mondja, *nemes lélek volt benne*, ezért *múlt felül másokat, s a király elhatározta, hogy az egész birodalom fölé emeli*, azaz megteszi a három szatrapa közül a legelsőnek. S bár ez egyszeri kiváltság volt, amivel Isten megáldotta a népét és a prófétáját, nekünk mégis siránkoznunk kell ama királyok szívtelenségén manapság, akik gögösen megvetik Isten ajándékait azokban

<sup>291</sup> A נֶזֶח *netzech* szó jelentése: *felülmúlt*, ezért *felülmúlt másokat*, vagy *kiválóbb volt azoknál* – Kálvin.

<sup>292</sup> Azaz, az adminisztrációjában – Kálvin.

<sup>293</sup> Azaz, nincs alkalom rá – Kálvin.

<sup>294</sup> Mivel hűsége és teljességgel megbízható volt – Kálvin.

<sup>295</sup> Kétszer ismétli a שְׁחִיטָה *shechitech* „vétek” főnevet – Kálvin.

a jó emberekben, akik felülmúlják hasznosságban a tömegeket, ugyanakkor élvezik a hozzájuk hasonló tudatlanok társaságát, miközben a kapzsiság és a fosztogatás rabszolgái, s a legnagyobb kegyetlenséget és szabadosságot mutatják. Mivel tehát látjuk, mennyire méltatlanok rendszerint a királyok a birodalmukra és a hatalmukra, siránkoznunk kell a világ állapotán, mert az mondhatni tükörként tárja elénk a menny haragját, és a tanácsnak így híjával levő királyokat. Az utolsó napon egyedül Dárius király elégséges lesz valamennyi elítéléséhez, mert neki kellő belátása volt ahhoz, hogy egy foglyot és idegent tegyen meg a szatrapái vezetőjének. Királyi, sőt mondhatni hősi erény volt ez Dáriusban ezt az embert minden barátjával szemben előnyben részesíteni. Most azonban a királyok nem gondolnak másra, mint a saját cinkosaik, pojacáik és hízelgőik előnyben részesítésére, miközben nem dicsérnek mást, csak az aljas jellemű embereket, akiket Isten a becstelenség kategóriájába sorolt. S noha nem méltók arra, hogy az emberiség tagjai közé sorolják őket, mégis az uralkodók mestereinek tekintik magukat, s úgy kezelik napjaink királyait, mint a szolgálkat. Ez a pusztá nemtörődömségük miatt van így, no meg, mert nem törődnek semmivel, ami aggasztó. Így kénytelenek átadni az irányítást másoknak, s ők semmi mást nem tartanak meg, csak a címeket. Ez, azt mondom, biztos jele a menny haragjának, mert manapság a világ méltatlanná vált arra a kormányzásra, amit Isten a saját kezével gyakorol felette.

A nemesek irigységét illetően ezt a bűnt minden korban látjuk elburjánzani, mert a bármiféle nagyságra ácsingózók soha nem képesek elviselni az erény jelenlétét. A bűnökben vétkesekként ugyanis szükségszerűen megkeserednek mások erényei láttán. S annak sem kell meglepőnek látszani, hogy a perzsák, akik a legnagyobb fáradságokat szenvedték el, s a sors megannyi szeszélyének voltak kitéve, képtelenek voltak elviselni egy homályba burkolózó és ismeretlen valakit, aki nemcsak társult velük, de még a vezetőjükké is vált. Irigységüknek tehát volt némi ürügye, akár valós, akár képzeletbeli. Mindig is méltó az ítéletre azonban, ha azt látjuk, hogy az emberek önző módon a maguk javát keresve semmit sem törődnek a közjával. Bárki is törekszik tehát a hatalomra és az előrejutásra anélkül, hogy törődne mások jólétével, szükségszerűen kapzsi és fosztogató, kegyetlen és álnok, aki nem törődik a kötelességeivel. Miután tehát a birodalom nemesei irigykedtek Dánielre, ezzel elárulták a rosszindulatukat, mert nem törődtek a közjával, hanem mindent saját érdekből igyekeztek magukhoz ragadni. Ebben a példában látjuk az irigység természetes következményeit is. S ezt szorgalmasan meg is kell figyelnünk, mivel nincs nagyobb kísértés annál, mint az egyik bűnből lecsúszni egy még rosszabba. Az irigy ember elveszíti minden igazságérzetét, miközben mindent megpróbál, hogy árthasson az ellenségének. Ezek a nemesek azt jelentik meg, hogy Dániel méltatlanul vált az előjárójükké. Ha megelégednének ezzel a visszaéléssel, már az is a romlott természet bűne és jele volna. De ennél sokkal tovább is mennek, mert alkalmat keresnek Dániel bevádolásához. Látjuk, miképpen sarkallja őket az irigység a bűnelkövetésre. Így figyel állandóan minden irigy ember, miközben azok szerencsésének a kémeivé válnak, akiket irigyelnek, és minden lehetséges eszközzel megpróbálnak elnyomni. Ez egy dolog: mikor azonban nem találnak bennük bűnt, akkor lábbal tipornak az igazságon, mértékletesség és emberiség nélkül, s kegyetlen és álnok módon törnek ellenségük megsemmisítésére. Dániel elmondja mindezt a riválisairól. Azt mondja: *azonnal alkalmat kerestek ellene, de nem találtak*. Majd hozzáteszi, mennyire igazságtalanul és álnokul keresték az alkalmat ellene. Kétségtelenül úgy ismerték Dánielt, mint istenfélő, és Isten által elfogadott embert, ezért mikor tervet szöttek ellene, akkor szándékosan szálltak Magával Istennel háborúba, miközben az irigység romlott szenvedélye megvakította őket. Honnan származik hát ez? Bizonyosan a becsvágyból. Látjuk tehát, mennyire ragályos fertőzés a becsvágy, melyből minden irigység fakad, amit az álnokság és a kegyetlenség követnek!

Emellett Dániel a saját példájával arra is int minket, hogy tanulmányozzuk a becsületességre törekvést, s ezzel vegyük elejét minden alkalomnak, amit a rosszindulatúak és a gonoszok keresnek ellenünk. Nem találunk jobb védelmet az irigyek és a rágalmazók ellen,

mint ha igazságosan és ártatlanul viselkedünk. Bármiféle csapdákat is állítsanak fel nekünk, soha nem lesznek sikeresek, mert az ártatlanságunk pajzsként veti majd vissza a gonoszágukat. Azt is látjuk, miképpen kerülte el Dániel a végromlást, mivel másvalamiben, nevezetesen az istentiszteletében kerestek ellene ürügyet. Ebből megtanuljuk, miképpen kell megbecsülnünk a kegyességet és annak még az életnél is többre becslését. Dániel hűséges és becsületes volt a gondnokságában: a kötelességét úgymond az ellenségei és becsmérői szeme előtt látta el. Azaz, mint mondtam, a becsületesség minden között a legjobb védelem. S Dániel még azért is veszélyben volt, mert nem hagyott fel Isten őszinte imádatával, és annak külső megvallásával. Ezért bátran szembe kell néznünk bármilyen veszéllyel, valahányszor csak az Isten imádata forog kockán. Ez a mulandó élet nem lehet drágább, mint a legszentebb dolog mindenek között – Isten tisztességének mocsoktalanul tartása. Látjuk tehát, hogy ezekkel az eszközökkel miképpen kapunk buzdítást a becsületesség művelésére, mert nem lehetünk annál nagyobb biztonságban, mint mikor a jó lelkiismeret erősít meg minket, amiképpen Péter is ugyanebből a célból buzdít minket első levelében (1Pt3:16). Bármitől is féljünk, bármilyen események is várjanak reánk, még ha száz halálnak is leszünk kitéve, akkor sem szabad elhajlanunk a tiszta istentisztelettől, mert Dániel sem vonakodott alávetni magát a halálnak és az oroszlánok vermébe menni azért, mert nyíltan gyakorolta Izrael Istenének a tiszteletét. Miután ezek a nemesek ebbe a barbár és kegyetlen tanácskozásba kezdtek, hogy a vallás köntösében nyomják el Dánielt, itt ismét az emberek vakságát és vakmerőségét látjuk, mikor a becsvágy és az irigység ejti rabul az elméiket. Csekély jelentőségű dolog a számukra ugyanis összeütközésbe kerülni a Mindenhatóval,<sup>296</sup> mert Dánielhez nem mint teremtmény-társukhoz közelednek, hanem örült és szentségtörő vitába bocsátkoznak vele, igyekeztén kioltani az istentiszteletet és utat engedni a saját szabadosságuknak. Ez tehát, mint mondtam, arra int minket, hogy óvakodjunk a becsvágytól, és kerüljük azt el, ugyanúgy a belőle fakadó irigységet is. Most a vád természete – az istentisztelet leírása – következik:

## Dániel 6:6-7

**6. Akkor azok az igazgatók és tisztartók berohantak a királyhoz, és így szólának: Dárius király, örökké élj!**

**7. Tanácsot tartottak az ország összes igazgatói: a helytartók, fejedelmek, tanácsosok és a kormányzók, hogy királyi végzés hozassék, és erős tilalom adassék, hogy ha valaki harmincz napig kér valamit valamely istentől vagy embertől, tekívéled, oh király, vettessék az oroszlánok vermébe.**

Tunc satrapæ et provinciarum praesides illi sociati sunt<sup>297</sup> apud regem,<sup>298</sup> et sic locuti sunt ei: Dari rex, in æternum vive.

Consilium ceperunt omnes satrapæ regni, procures et praesides provinciarum, consiliarii, et duces, ut statuatur statutum regis,<sup>299</sup> et sanciat edictum, ut quisquis petierit petitionem ab ullo deo et homine usque ad dies triginta hos, præterquam a te, rex, projiciatur in speluncam leonum.

A királyság nemesei szándékosan igyekeztek romba dönteni a szent prófétát akár az oroszlánok vermébe történő belevettetésével, őt elpusztítandó, akár más módon próbálván eltéríteni őt az Isten imádatának külsődleges gyakorlásától. Tudták róla: annyira komoly,

<sup>296</sup> Az 1562-es és 1569-es genfi francia változatok a *susque deque illis est* népnyelvi kifejezést a *ce leur est tout un* szavakkal fordítják, melyek jelentése: „számunkra teljesen mindegy” – szerk.

<sup>297</sup> Mert a *אשר* *reges*, tulajdonképpen azt jelenti: „csatlakozni és társulni” – Kálvin.

<sup>298</sup> Azaz, összeesküdtek, és a király elé járultak – Kálvin.

<sup>299</sup> Azaz, királyi, vagy a királytól származó – Kálvin.

hogy az életét sem kíméli, semhogy ekkora istentelenséget kövessen el, ezért úgy vélték, ezzel halálra ítélték. Látjuk bennünk a hatalmas ravaszságot, de Isten felvette ellenük a kesztyűt, és megsegítette a szolgáját, amint azt majd látjuk. S a gonoszságuk annál is megvetendőbb volt, amiért pontosan ezzel az ürüggyel akarták megsemmisíteni Dánielt. Jóllehet nem imádták Izrael Istenét, azt tudták, hogy a próféta elméje istenfélő és őszinte, majd megtapasztalták annak az Istennek a hatalmát, Akit nem ismertek. Nem ítélték el Dánielt, nem is hibáztatták a vallást, amelyet gyakorolt, mert amint említettem, a gyűlöletük ez iránt az ember iránt akkora kegyetlenségre sarkallta őket, hogy a Mindenható ellen törtek. Maguktól nem voltak képesek letagadni Isten imádatának kötelességét: idegen isteneket imádtak és bámultak, de nem merték elítélni Izrael Istenének imádatát. Látjuk, miképpen ígézte meg őket az ördög, mikor ezt bűnként igyekeztek a szent prófétának tulajdonítani, de nem tudjuk, mi módon változott meg a véleményük.

Egyesek úgy vélik, ez azért következett be, mert Dárius nem volt képes elviselni a veje dicsőségének megszilárdulását. Miután idős ember volt, a rokona pedig akkor ért élete virágjába, lenézettnek érezte magát. Mások úgy vélik, Dáriust titkos vetélkedés ösztönözte, s ezért engedte meg a nemeseinek, hogy a nyomorult és szenilis vénember megtévesztése céljából közeledjenek hozzá, és így hintsenek port a szemébe. Nekem azonban ez a feltételezés nem tűnik nagyon érvényesnek. De nem is kell sokat törnöm magam ezen, mert megtörténhetett, hogy az új uralom kezdetén csak gratulálni akartak a királynak, és elhatároztak valami újat és szokatlant, amint azt a királyság hízelgőinél látjuk. Így az öregembert becsaphatták, mert a királyság épp akkortájt szilárdult meg. A király addig csak a médek felett uralkodott, most azonban a kaldeusok, az asszírok, és megannyi más nemzet is a hatalmába kerültek. Ez a bővülés megmérgezhette őt a hiábavaló dicsekedéssel, s nemesei ezt hihető oknak vélték arra, hogy isteni tiszteletben részesítsék. Ez az egy ok nekem elégségesnek tűnik, ezért nem kutatok más okok után, hanem felkarolom azt, ami első ránézésre is valószínűnek és nyilvánvalónak látszik. A többi holnapra hagyom.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel te kormányoztad a szolgálodat, Dániel, mikor a tisztesség minden oldalról körbevette és a legnagyobb méltóságra emelték, és Te őrizted meg biztonságban az ő becsületességét és ártatlanságát az egyetemes szabadság közepette – add meg, kérlek, hogy megtanulhassuk visszafogni magunkat azzal a mértékletességgel, amellyel Te korlátozol minket. Elégedjünk meg alantas állapotunkkal s törekedjünk ártatlanoknak bizonyulni Előtted, valamint azok előtt, akikkel dolgozunk van. Így dicsőíttessék a Te neved közöttünk, s hadd maradjunk a Te oltalmazásban az emberiség gonoszságával szemben. Valahányszor csak ostromol minket a Sátán minden oldalról, a gonoszok pedig csapdákat állítanak, a vadállatok pedig hevesen támadnak, hadd maradjunk meg biztonságban a Te védelmedben. Ha pedig száz halálon is kell keresztülmennünk, akkor is tanuljunk meg Neked élni és halni, hogy a Te neved dicsőülhessen meg bennünk Krisztuson, a mi Urunkon keresztül. Ámen.

## Huszonnyolcadik előadás

Tegnap mondtuk, hogy a Dánielnek csapdát állító nemeseket hatalmas düh sarkallta, mikor a Dániel által feljegyzett rendeletet merészelték diktálni a királynak. Tűrhetetlen szentségtörés így megfosztani minden istenséget a tiszteletüktől, ő mégis aláírta a rendeletet, amint majd látjuk, s így tette próbára népe engedelmisségét, akire később a veje segítségével tett ígát. Kétség sem férhet ahhoz, hogy le akarta igázni a kaldeusokat, akik egészen addig urak voltak, s tudjuk, miképpen fakad kegyetlenség a tekintély birtoklásából. Miután tehát a kaldeusok korábban szélteben-hosszában uralkodtak, ezért nehéz volt megszelídíteni és engedelmisségre fogni őket, különösen mikor azok rabszolgái lettek, akik a korábbi riválisaik voltak. Tudjuk, mennyi vita volt közöttük és a médek között, s jóllehet legyőzték őket a háborúban, a lelkük még nem volt engedelmes. Ezért kívánt Dárius megbizonyosodni az engedelmisségükről, s ezen okból adta a beleegyezését. Nem provokálta szándékosan az istenek haragját, de az emberek iránti tisztelet miatt megfélelkezett az istenségekről, s úgy helyettesítette az isteneket önmagával, mintha a hatalmában állt volna a mennyei tekintélyt magához ragadni! Ez, amint mondtam, borzasztó szentségtörés volt. Ha valaki belátja a királyok szívébe, akkor talán száz közül egyet találja, aki nem vet meg mindent, ami isteni. Ők jóllehet megvallják, hogy Isten kegyelméből bírnak a trónjukat, mégis azt akarják, hogy őket bámulják Isten helyett. Látjuk, milyen könnyen győzik meg a királyt a hízolgók bármiről, ami látszólag a nagyságukat magasztalja. Ezt olvassuk:

### Dániel 6:8-9

**8. Most azért, oh király, erősítsd meg e tilalmat és add ki írásban, hogy meg ne változtassék a médek és persák vissza nem vonható törvénye szerint.**

**9. Annakokáért Dárius király adott írást és tilalmat.**

Nunc, rex, statue edictum, et obsigna scripturam, quae non ad mutandum,<sup>300</sup> secundum legem Medorum et Persarum, quae non transit.

Itaque ipse rex Darius obsignavit scripturam et edictum.

Itt, amint említettem, kellően világos, mennyire hajlamosak a királyok elméi a téveszmékre, mikor úgy vélik, hogy azok előnyt jelenthetnek a számukra és a saját méltóságukat fokozhatják. A király ugyanis nem vitatkozott hosszasan a nemeseivel, hanem aláírta a rendeletet, mert úgy vélte: hasznos le lehet mind a maga, mind az utódai számára, ha a kaldeusokat engedelmeseknek találja és inkább készen állnak majd minden istenség megtagadására, semhogy elutasítsanak bármit, amit ő parancsolt! Ami a szóhasználatot illeti, egyesek az אסרה *asra* szót *írásnak* fordítják, és a *bevésés* szóból származtatják, mert tudjuk, hogy korábban minden törvényt ércetáblákra véstek. Én azonban egyszerűbben fordítom ekképpen: csak aláírást kértek a királytól az írásra, azaz hogy írja alá a már megírt rendeletet. *Ami meg nem változtatható*, mondják – ez azt jelenti, hogy az írás megváltoztathatatlan és sérthetetlen *a médek és persák vissza nem vonható* – azaz, el nem múló – *törvénye szerint*, amiképpen Krisztus is mondja: Az ég és a föld elmúlnak, de az én beszédeim semmiképpen el nem múlnak, vagyis nem lesznek hiábavalókká (Mt24:35, Mk13:31). S hogy összekapcsolták a médeket és a perzsákat, ez abból fakadt, amit korábban említettünk, mert Círusz és Dárius közösen, társakként uralkodtak. Nagyobb méltóság adatott Dáriusnak, miközben a hatalom Círusz kezében összpontosult. Emellett a fiai vitathatatlanul mindkét királyság és a Kelet Birodalma örökösei voltak, míg el nem kezdtek egymás ellen háborúzni. Mikor azt mondják,

<sup>300</sup> Azaz, megváltoztathatatlan [legyen] – Kálvin.

hogy a médek és a perzsák törvénye meg nem változtatható, az dicséretre méltóvá teszi a tekintélyüket a törvények és a rendeletek terén, mert azok erősek és a hatásuk teljes körű. Mikor a törvények változók, akkor sokakat ér szükségszerűen sérelem, és semmiféle magánérdek sem szilárd, amíg a törvény nem változásmentes. Emellett ahol a változó törvények szabadsága uralkodik, ott az igazságosság helyét átveszi a szabadosság. Azok ugyanis, akik a legfőbb hatalommal rendelkeznek, ha megromlanak az ajándékok által, akkor egyik rendeletet a másik után hozzák. Ezért a jogosság nem virágozhat ott, ahol a változások a törvényekben oly sok szabadosságnak adnak teret. Egyidejűleg azonban a királyoknak először is bölcsen fontolóra kell venniük a dolgot, nehogy komoly és érett megfontolás nélkül adjanak ki bármiféle rendeletet, vagy törvényt. Másodszor, a királyoknak arra is ügyelniük kell, hogy fellépjenek a ravasz és ártalmas tervek ellen, melyeknek gyakran ki vannak téve. Ezért az állhatatosság akkor méltó a dicséretre a királyokban és a rendeleteikben, amennyiben azokat megelőzi a megfontoltság és az egyenlőség. De rögvest meglátjuk majd, milyen ostobán színlelik a királyok az állhatatosságot, s mennyire megrontja a makacsságuk az pártatlanságot. De mindent a maga helyén látunk meg konkrétan.

## Dániel 6:10

**10. Dániel pedig, a mint megtudta, hogy megiratott az írás, beméne az ő házába; és az ő felső termének ablakai nyitva valának Jeruzsálem felé; és háromszor napjában térdeire esék, könyörge és dicséretet tón az ő Istene előtt, a miként azelőtt cselekszik vala.**

Daniel autem ubi cognovit quod obsignata esset scriptura, venit, *vel, ingressus est*, in domum suam (fenestrae autem apertae *erant* ei in coenaculo suo versus Jerusalem) et temporibus tribus in die,<sup>301</sup> inclinabat se super genua sua,<sup>302</sup> et precabatur, et confitebatur coram Deo suo, quemadmodum fecerat a pristino illo tempore.<sup>303</sup>

Dániel most elmeséli, miképpen öltözött fel Isten Lelkének bátorságába, hogy életét áldozatul ajánlja Istennek, mivel tudta: a megbocsátásnak minden reménye elveszett, ha rájönnek, hogy megsérti a király rendeletét. Tudta, hogy a király teljességgel meg van bilincselve, még ha meg is akarna neki bocsátani – amint azt az események is bizonyították. Ha a halál is került a próféta szemei elé, azzal is inkább készen állt félelem nélkül szembenézni, semhogy felhagyott volna a kegyességéből fakadó kötelezettségeivel. Meg kell jegyeznünk, hogy itt nem az Isten belső imádatáról van szó, hanem csak annak külsődleges megvallásáról. Ha Dánielnek megtiltották volna, hogy imádkozzon, akkor ez a bátorság, mellyel felruháztatott, szükségesnek tűnhetne, de sokan vélik úgy, hogy ok nélkül vállalt nagy kockázatot, mivel növelte a halál esélyét, pedig csak a külsődleges istentisztelet lett betiltva. Mivel azonban Dániel itt nem a saját erényeinek hírnöke, hanem a Lélek szól az ő száján keresztül, azt kell feltételeznünk, hogy ez a nemesszívűség a szent prófétában tetszett Istennek. A megszabadulása pedig megmutatja, mennyire nagyon is elfogadható volt a kegyessége, mert inkább az életét is veszni hagyta volna, semhogy megváltoztasson bármit is az Isten imádatával kapcsolatos szokásaiból. Tudjuk, hogy az Isten által megkövetelt fő áldozat az Ő nevének segítségül hívása. Ezzel teszünk bizonyosságot arról, hogy Ő a forrása minden jó dolognak, s azzal mutatjuk be a hitünket, ha Hozzá menekülünk, minden gondunkat Őrá vetjük, és Neki kínáljuk imáinkat. Miután tehát az ima alkotja az imádatunk és az istentiszteletünk fő részét, így természetesen nem csekély jelentőségű dolog volt, mikor a

<sup>301</sup> Azaz, naponta háromszor – *Kálvin*.

<sup>302</sup> Az ige és a főnév közös gyökből származnak: „térde esett, vagy meghajolt” – *Kálvin*.

<sup>303</sup> Azaz, amiképpen szokta – *Kálvin*.

király megtiltotta, hogy bárki Istenhez imádkozzon, hanem a kegyesség vaskos és látványos betiltásának minősült.

Itt ismét észrevevesszük, mennyire vak volt a király büszkesége, mikor képes volt aláírni egy ennyire istentelen és bolond rendeletet! S aztán mennyire örültek voltak a nemesek is, akik megtéve minden tőlük telhetőt Dániel megsemmisítése végett, megpróbálták minden istenfélelmet eltörölni, és igyekeztek Istent is lerántani a mennyből! Mert mi marad, ha az emberek azt hiszik, hogy képesek megszabadulni Isten segítségétől, s biztonsággal túlléphetnek Rajta? Amíg nem támogat meg minket az Ő speciális segítségével, addig tudjuk: teljesen semmivé kell lennünk. Ezért tiltotta meg a király mindenkinek, hogy egy álló hónapon át imádkozzon – azaz, amint említettem, mindenkiből az Isten tagadását igyekszik kicsikarni! Dániel azonban nem engedelmeskedhetett ennek a rendeletnek anélkül, hogy súlyosan ne sértette volna meg Istent és ne hajlott volna el a kegyességtől, mert mint mondtam, az imádságot Isten a legfőbb áldozatként várja el. Ami pedig a kegyesség gyakorlását illeti, szükséges volt az emberek előtt is bizonyosságot tennie a kitartásáról az istentiszteletben. Ha ugyanis bármiben megváltoztatta volna a szokásait, az részleges megtagadást jelentett volna. Nem lehetett volna ugyan azzal vádolni, hogy Dárius kedvében kívánván járni, nyíltan megtagadta Istent, de a viselkedésének pont ez a változása lett volna az álnok elpártolásának bizonyítéka. Tudjuk, hogy Isten nemcsak szívbeli hitet és belső vonzalmakat követel, hanem bizonyosságtételt és a kegyességünk megvallását is. Dánielnek tehát kötelező volt kitartani a szent gyakorlatokban, melyekhez hozzászokott, ha nem akart a legbolondabb hitehagyottá válni! Nyitott ablak mellett szokott imádkozni, ezért folytatta ezt a megszokott tevékenységet, nehogy bárki azzal vádolja, hogy akár egy pillanatig is az istentisztelet felhagyásával tett eleget földi királya kívánságának. Szeretném, ha ez a tanítás minden ember szívébe úgy vésődne be, amint kellene. A próféta eme példáján azonban sokan gúnyolódhatnak, talán nem nyíltan és szembetűnően, de mégis teljesen világos, hogy a prófétát megfontolatlanoknak és oktondinak tartják, mert elhamarkodottan és minden szükség nélkül sodorja magát ily nagy veszélybe. Így választják ugyanis el a hitet annak külső megvallásától, azt feltételezván, hogy teljesen eltemetve is ép maradhat. S a kereszt elkerülése végett százszor is eltávolodnak a hit tiszta és őszinte megvallásától. Nekünk tehát nemcsak az Istenhez való szívbeli imádkozás kötelességét kell fenntartanunk, hanem a nyílt megvallás is megköveteltetik, így istentiszteletünk valóságossága nyíltan megmutatkozhat.

Nem azt mondom, hogy elhamarkodott gondolatainknak azonnal szét kell terjedniük, kiteve minket a halálnak Isten és az evangélium ellenségei részéről. Azt viszont mondom, hogy ezt a két dolgot, nevezetesen a hitet és a megvallást egyesíteni kell, és soha nem szabad szétválasztani. Megvallás ugyanis kétféle van: először is a belső érzéseink nyílt és őszinte megvallása, másodsor az istentisztelet szükséges fenntartása, nehogy bármi jelét mutassuk a romlott és álnok képmutatásnak, s ezzel vessük el a kegyesség útjának követését. Az elsőt illetően nem mindig és mindenhol szükséges a hitünket megvallani, de a másodikat állandóan gyakorolnunk kell, mert soha nem lehet szükséges a számunkra az elhidegülés, vagy a hitehagyás színlelése. Mert jóllehet Dániel sem trombitaszóval adta a kaldeusok tudtára, valahányszor csak imádkozni akart, imáit és fogadalmait a szokásos módon fogalmazta meg otthonában, s nem színlelte, hogy megfélemedezett volna az istenfélelemről, mikor látta a hitét próbára téve, s megkísértetett, hogy vajon kitart-e az állhatatosságában, vagy sem. Konkrétan ezért mondja, hogy *hazament* miután megtudta: a király aláírta a rendeletet. Ha meghívták volna a tanácsba, egészen biztosan felszólalt volna, de a többi nemes ravaszul kizárta őt, nehogy összeütközésbe kerüljenek vele, s úgy vélték, az orvosság túl késői lesz, s végtelenül hiábavaló, amint meglátja a saját halálának bizonyos mivoltát. Ezért ha beengedték volna a királyi tanácsba, ott ellátta volna a kötelességét és szívből közbelépett volna. Miután azonban a király aláírta a rendeletet, s ezzel a király számára történő tanácsadás minden lehetősége elveszett, Dániel hazatért.

Látunk kell itt annak lehetetlenségét, hogy bármiféle mentséget találjunk a király tanácsadói számára, akik szándékosan menekülőre fogták, mikor látták, hogy a véleménykülönbség feloldhatatlan, s úgy vélték, Istent csak úgy lehet kielégíteni, ha teljes csendet tartanak fenn. Azonban nem fogadható el mentség az elme efféle gyengeségére. S kétségtelen, hogy Dániel nem képes megvédeni őket a példájával, mivel, amint említettük, a nemesek ravaszsága és rosszindulata megakadályozta őt abban, hogy elfoglalhassa a helyét közöttük a megszokott módon, s így adhasson tanácsot időben a királynak. Most ezt mondja: *az ő felső termének ablakai nyitva valának Jeruzsálem felé.* Felmerül a kérdés: Miért volt szükséges Dániel esetében így kinyitni az ablakokat? Valaki ugyanis azt mondhatja – téves vélemény alapján, ha ugyanis Isten betölti a mennyet és a földet, akkor mit jelentett, hogy ablakai nyitva voltak Jeruzsálem felé? Kétség sem férhet hozzá, hogy a próféta ezt eszközként használta a buzgóságának serkentésére az imádkozásban. A népének szabadulásáért imádkozva ugyanis a szemeit Jeruzsálem felé fordította, s ez a látvány az elméjét nagyobb jámborságra lobbantotta. Ezért a próféta háza ablakainak kinyitása nem úgy vonatkozott Istenre, mintha ezáltal készségesebben meghallgattatna, megnyitván az eget a lakóhelye és Júdea között, hanem inkább önmagára és természetes gyengeségére volt tekintettel. Nos, ha a szent prófétának, aki ennyire gondos az imáiban, erre a segítségre volt szüksége, akkor nekünk is ügyelnünk kell arra, hogy szükségünk van-e a tunyaságunk folytán ma is több serkentésre, avagy sem! Mikor tehát túl tunyáak és hüvösnek érezzük magunkat az imádkozásban, tanuljunk meg összeszedni minden segítséget, melyek felrázhatják az érzéseinket és helyesbíthetik a kábultságot, aminek tudatában vagyunk. Ez volt hát a próféta szándéka *az ablakainak kinyitásával Jeruzsálem felé.* Emellett ezzel a jelképpel akarta kimutatni a háznépének a kitartását a megígért megváltásba vetett reménységben és várakozásban. Mikor tehát Istenhez imádkozott, Jeruzsálemre tekintett – nem mintha a szemeivel képes lett volna ily messzire ellátni, hanem csak a tekintetét fordította Jeruzsálem felé, hogy ezzel idegennek mutakozzon a kaldeusok között, még ha nagy hatalomra tett is szert közöttük, nagy volt a tekintélye és kiemelkedett a legfőbb méltóságban. Így akarta tehát minden emberrel észre vettetni, mennyire vágyott a megígért örökségre, még ha egy időre száműzetésbe is került. Ez volt a második oka az ablakok kinyitásának. Ezt mondja: *naponta háromszor imádkozott.* Ezt érdemes megfigyelni, mivel amíg nem jelöljük ki a nap bizonyos óráit fixen az imádkozásra, addig könnyen megfélemedezünk arról. Jóllehet tehát Dániel állhatatos volt az imádkozásban, mégis megparancsolta magának az Isten előtti napi háromszori leborulás rítusának szokását. Mikor reggel felkelünk, ha nem Istenhez imádkozva kezdjük a napot, akkor brutális ostobaságról teszünk bizonyosságot, de ugyanez a helyzet, mikor nyugovóra térünk, vagy magunkhoz vesszük az élelmünket, de más alkalmakkor is, ahogyan egyenként a legalkalmasabbnak találjuk. Isten ugyanis itt szabadságot ad mindenkinek, nekünk azonban éreznünk kell a gyengeségeinket, és alkalmaznunk kell a megfelelő orvosságot. Emiatt volt szokásban Dánielnél a napi háromszori imádság. A buzgóságának bizonyítékát is hozzáteszi, mikor elmondja, hogy *térdre esett.* Nem azt jelenti ez, hogy a térdhajlítás szükséges az imádkozás során, mivel azonban, amint mondtuk, szükségünk van segítségre a jámborsághoz, a testhelyzet fontos. Először is emlékeztet minket arra, hogy csak alázattal és tisztelettel állhatunk meg Isten előtt, azután az elménk is jobban felkészülnek a komoly könyörgésre, továbbá az imádatnak ez a jele tetszik Istennek. Ezért Dániel kifejezése semmiképpen sem felesleges: *térdre esett, valahányszor csak Istenhez akart imádkozni.* S most azt mondja, *könyörgött, és megvallást tett Isten előtt, vagy dicsérte Istent,* mert szorgalmasan meg kell figyelnünk, milyen sokan motyognak Istennek az imádkozás során. Mert vagy ezt, vagy amazt a dolgot kéri, ám mégis mértéktelen impulzus ragadja el őket, s amint mondtam, hevesen követelőznek, ha Isten nem teljesíti azonnal a kéréseiket.

Emiatt kapcsolja össze Dániel a dicséretet, vagy hálaadást az imákkal, s Pál is arra buzdít minket, hogy mindkettőt tartsuk tiszteletben. Hálaadással imádkozzatok Istenhez,



mondja (Fil4:6), mintha csak azt mondaná: nem kínálhatunk Istennek helyesen fogadalmakat és imákat, amíg nem áldjuk az Ő szent nevét, még ha nem is hallgatja meg azonnal a könyörgéseinket. Dániel esetében meg kell említenünk egy további körülményt is: hosszú ideje száműzetésben élt, s megannyi bajban és változásban hányódott, de mégis ünnepelte Isten dicséretét. Közülünk vajon ki van felruházva ekkora türelemmel, hogy akkor is dicséri az Urat, ha három, vagy négy éven át sok próba sújtja? Sőt, alig múlik el nap, hogy a szeszélyeink ne forrósodnának fel, és ne sarkallnának az Isten elleni lázadásra! Mivel tehát Dániel képes volt kitartani az Isten dicséretében még megannyi szomorúságtól, izgalomtól és bajtól sújtottan is, ez a legyőzhetetlen türelme figyelemre méltó bizonyítéka volt. S kétségtelenül folytonos cselekvésre utal a **דנ** *deneh* mutatószó használatával, ami a közönséges szokására utal – *amiképpen korábban, az elmúlt időkben cselekedett*. Az idő megemlékezésével, amint mondtam, a kitartást jelzi, mert nemcsak egyszer, vagy kétszer szokott imádkozni, hanem rendszeres állhatatossággal gyakorolta magát a kegyesség eme cselekedetében nap, mint nap. Ez után ezt olvassuk:

## Dániel 6:11

**11. Akkor azok a férfiak berohantak és megtalálák Dánielt, a mint könyörge és esedezék az ő Istene előtt.**

Tunc viri illi sociati sunt,<sup>304</sup> et invenerunt Daniele orantem et precantem coram Deo suo.

Itt Dárius nemesei kimutatják a csalásukat, mikor megfigyelik Dánielt, és összeesküvésben egyesülnek ellene, mert nem diktálhatta ezt a rendeletet más cél, mint Dániel halála. Ezért egyesülnek, és veszik észre, hogy *Dániel imádkozik és könyörög az Istenéhez*. Ha Dániel csak a legcsekélyebb titokban imádkozott volna, nem esett volna áldozatul a csapdájuknak, ő azonban nem utasította vissza a halál kilátását. Ismerte a rendelet célját, és várta a nemesek megérkezését. Látjuk, mennyire szándékosan vetette alá magát az azonnali halálnak, e nem más célból, mint hogy fenntartsa a tiszta istentiszteletet annak külső megvallásával egyetemben. Távozzatok most ti, akik leplezni akarjátok az álnokságokat, azt színlelvén, hogy nem kellene elhamarkodottan a veszélybe rohanni, mikor gonoszok vesznek körül minden oldalról! Óvakodtok attól, nehogy elhamarkodottan elvessetek az életeteket! Dániel ugyanis a véleményük szerint hibáztatható volt a túlságos egyszerűségéért és ostobaságáért, mivel akarattal és tudatosan szállt szembe a veszéllyel. Mondtuk már azonban, hogy nem kerülhette volna el a csapdájukat anélkül, hogy közvetve el ne szakadt volna Istentől, mert azonnal megfeddhatték volna: Miért térsz el a szokásodtól? Miért csukod be az ablakaidat? Miért nem mersz az Istenedhez imádkozni? Úgy tűnik tehát, hogy fontosabbnak tartod a királyt, mint az Isten iránti tiszteletet és félelmet. Miután Isten tisztessége ezzel beszennyeződött volna, Dániel spontán módon kínálta fel önmagát a halálra áldozatként. Példájából azt is megtanuljuk, miképpen állítanak fel csapdákat az Isten gyermekeinek, bármennyire körültekintően járnak is el, és bármennyire józanul is viselkednek. Oly bölcsen kell azonban viselkedniük, hogy ne legyenek se túlságosan ravaszak, se túlságosan aggódalmaskodók, azaz, ne foglalkozzanak úgy a saját biztonságukkal, hogy közben megfélemezzenek Isten követelményeiről, s az Ő nevének becességéről, valamint a hit megvallásának szükségességéről a megfelelő helyen és időben. Ez után az alábbiakat olvassuk:

---

<sup>304</sup> Vagy „összegyűltek”, amint mások fordítják – *Kálvin*.

## Dániel 6:12

**12. Ekkor bemenének, és mondták a királynak a király tilalma felől: Nem megírtad-e a tilalmat, hogy ha valaki kér valamit valamely istentől vagy embertől harmincz napig, teküved oh király, vettessék az oroslánok vermébe? Felele a király és monda: Áll a szó! a médek és persák vissza nem vonható törvénye szerint.**

Tunc accesserunt et dixerunt<sup>305</sup> coram rege super edicto regio, An non edictum obsignasti, ne quisquam homo peteret ab ullo deo vel homine, usque ad triginta dies *hos*, praeterquam abs te, rex,<sup>306</sup> projiceretur in speluncam leonum? Respondit rex et dixit, Firmus est sermo secundum legem Medorum et Persarum, quae non transit.

A király nemesei most győztesekként járulnak a király elé, ám teszik ezt ravaszul, mert nyíltan nem mondanak semmit Dánielről, akiről tudták, hogy a király kedveli, hanem megismétlik korábbi kijelentésüket a rendelet megváltoztathatatlanságáról, mivel a médek és a perzsák törvénye sérthetetlen, és nem helyezhető hatályon kívül. Emellett amennyire csak lehetséges, szentesítik a rendeletet, nehogy a király később felszabaduljon, vagy vissza merje vonni, amit egyszer megparancsolt. Meg kell figyelnünk a ravaszságot, mellyel törbe csalják a királyt, s belegabalyítják, meggátolva akár egyetlen szó megváltoztatását: *Bementek, és a királyi rendeletről társalogtak.* Nem említik Dániel nevét, hanem a királyi rendelet mellett időznek, hogy még bizonyosabban elvakítsák a királyt. Majd ezt olvassuk: *Felele a király és monda: Áll a szó!* Látjuk, mennyire vágyakoznak a királyok a dicséretre az állhatatosságuk miatt, de nem veszik észre a különbséget az állhatatosság és a makacsság között. A királyoknak ugyanis mérlegelniük kell a rendeleteiket, hogy elkerüljék a visszavonása szégyenét annak, amit elhamarkodottan rendeltek el. Ha valamit megfontolatlanul figyelmen kívül hagytak, akkor mind a józanság, mind az egyenlőség azt követeli, hogy helyesbítsék a tévedésüket. Mikor azonban az igazságosság minden szempontján lábbal tiportak, akkor azt akarják, hogy minden megfontolatlan parancsukat szigorúan betartsák! Ez az ostobaság csúcsa, s nekünk nem szabad szentesíteni a kitartást az efféle makacsságban, amint már említettük. A többit majd holnap.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mivel a Te Fiad drága vére által békültél ki velünk, hogy ne a magunkéi legyünk, hanem tökéletes engedelmisségben szánjuk magunkat oda, teljes mértékben Neked szentelvén magunkat. Hadd ajánljuk fel testünket és lelkünket áldozatként, és álljunk készen inkább száz halált elszenvetni, semhogy elhajoljunk az igazi és őszinte istentisztelettől. Különösen pedig azt add meg, hogy gyakoroljuk magunkat az imában, Hozzád menekülünk minden pillanatban és bízunk magunkat a Te atyai gondoskodásodra, hogy a Te Lelked vezethessen minket mindvégig. Óvj és tarts meg minket, mígnem össze nem gyűjtetünk abba a mennyei királyságba, amit a Te egyszülött Fiad készített el a számunkra az Ő vére által. Ámen.

---

<sup>305</sup> Elbeszélték – *Kálvin.*

<sup>306</sup> Jobb ekképpen fordítani: „ha bárki harminc napon át valamit kér bármely istentől, vagy embertől rajtad kívül, ó király” – *Kálvin.*

## Huszonkilencedik előadás

Tegnap elkezdtük magyarázni Dániel történetét arról a rágalmazásról, amit ellene koholtak Dárius király előtt. A királyság nemesei, amint említettük, ravaszkodtak a királlyal folytatott eszmecsereiben. Ha ugyanis Dániellel kezdték volna, a király megszeghette volna a szavát. De a királyi rendelet mellett időztek, s rámutatnak: küszöbön áll a veszély, ha nem tartják fenn minden egyes királyi rendelet tekintélyét. Ezzel a mesterkedéssel látjuk, miképpen érték el a céljukat, mert a király megerősíti azzal kapcsolatos kijelentésüket, hogy gonoszság lenne visszavonni azt, amit a király nevében rendelték el. A királyokat ugyanis lenyűgözi a saját nagyságuk, s azt szeretnék, ha orákulumként kezelnék, ami nekik tetszik. Megvetendő és istentelen rendelet volt az, amelyben Dárius megtiltotta, hogy bármelyik Istenségnek könyörögjenek, de mégis azt akarta, hogy hatályban maradjon, nehogy az ő fenségét lenézzék az alattvalói. Emellett az ebből fakadó következményeket sem veszi észre. Ebből a példából megtanuljuk, hogy nincs ritkább erény a királyokban, mint a mértékletesség, amely mindazonáltal mindennél szükségesebb is egyben. Minél nagyobb ugyanis a hatalmuk, annál óvatosabbak kell lenniük, nehogy belemerüljenek a vágyaikba, miközben törvényesnek gondolják a vágyakozást mindarra, ami csak tetszik nekik. Most ez következik:

### Dániel 6:13

**13. Erre felelének, és mondák a királynak: Dániel, a ki a júdabeli foglyok fiai közül való, nem becsül téged, oh király, sem a tilalmat, a mit megírtál; hanem háromszor napjában elkönyörgi könyörgését.**

Tunc loquuti sunt, et dixerunt coram rege: Daniel, qui est ex filiis captivitatis Jehudah, non posuit super te, rex, sensum,<sup>307</sup> neque ad edictum quod obsignasti: et vicibus tribus in die precatur petitionem suam.<sup>308</sup>

Most, mikor Dániel rágalmazói látják, hogy a királynak nem áll szándékban az ő ügye mellett kiállni, nyíltabban fellépnek azzal, amit korábban rejtegettek, mert mint említettük, ha nyíltan vádolták volna Dánielt, a vádjaikat azonnal és teljesen megcáfolhatták volna. Miután azonban a vélemény kimondatott a királynak, az véglegessé válik, mert a médek és a perzsák törvénye szerint a király rendeletének önműködőnek kell lenni. Ezért, miután ezt elérték, rátérnek a személyre. *Dániel*, mondják, *az egyik júdeai fogoly nem engedelmeskedett a te akaratodnak, ó király, s az általad aláírt rendeletnek sem.* Annak kimondásával pedig, hogy „Dániel az egyik zsidó fogoly” kétségtelenül a bűnét kívánták fokozni, őt magát pedig utálatossá tenni. Ha ugyanis egy kaldeus merte volna megvetni a király rendeletét, a vakmerősége annak sem maradt volna büntetlen. Most azonban Dániel, aki korábban rabszolga és kaldeus fogoly volt, meri megvetni a király parancsát, aki a győztes jogán uralkodott Káldea felett, így ez még tűrhetetlenebbnek látszott. A hatás ugyanaz, mintha ezt mondták volna: „Nemrég még a fogoly rabszolgák között volt. Te vagy a legfelségesebb úr, s az ő urai, akiknek alá volt vetve, most a te igádban vannak, mert te vagy a legyőzőjük. Ő tehát egy fogoly és egy idegen, s mégis fellázadt ellened!” Látjuk, miképpen akarták megmérgezni a király elméjét Dániel ellen ezzel az utalással: *Ő a foglyok egyike!* A szavak önmagukban nagyon ártalmatlanok, de ezek az emberek megkísérlik minden módon ösztökélni az uralkodójukat, és felszítani a haragját Dániel ellenében. *Nem gondol veled, ó király, azaz nem törődik azzal, ki vagy te, s így megveti a te fenségedet, valamint a rendeletet, melyet aláírtál.*

<sup>307</sup> Vagy nem egyezett a véleménye veled, illetve nem adta a fejét az általad elrendeltekre – *Kálvin*.

<sup>308</sup> Azaz, a szokása szerint imádkozik – *Kálvin*.

S egy újabb fokozás: *Dániel* tehát *nem becsül téged, oh király, sem a tilalmat, a mit megírtál*, s te ezt eltűröd? Utána beszámolnak magáról a cselekedetről – *háromszor napjában elkönyörgi könyörgését*. Így elmondva egyszerű történet lenne: Dániel nem engedelmeskedett a parancsodnak a saját Istenéhez könyörögvén, de amint mondtam, súlyosbítják a bűnét, göggel, lenézéssel, és pökhendiséggel vádolván őt. Látjuk tehát, miféle mesterkedésekkel nyomták el Dánielt ezek a rosszindulatú emberek. Most ez következik:

## Dániel 6:14-15

**14. Akkor a király, a mint hallotta ezt, igen restelkedék a miatt, és szíve szerint azon volt, hogy Dánielt megszabadítsa, és napnyugotig törekedék őt megmenteni.**

**15. Erre azok a férfiak berohantak a királyhoz, és mondták a királynak: Tudd meg, király, hogy ez a médek és persák törvénye, hogy semmi tilalom vagy végzés, a melyet a király rendel, meg ne változtassék.**

Tunc rex, postquam sermonem audivit, valde tristatus est,<sup>309</sup> in se: et ad Danielelem apposuit cor,<sup>310</sup> ad ipsum servandum: et usque ad occasum solis fuit sollicitus ad ipsum eruendum.<sup>311</sup>

Tunc conglobati sunt viri illi<sup>312</sup> ad regem, et dixerunt, Scias, rex, quod lex Medis et Persis est, ut omne edictum et statutum quod rex statuerit, non mutetur.

Dániel először is arról számol be, hogy a király összezavarodott, mikor felfedezte nemeseinek rosszindulatát, amit korábban nem vett észre, mert a szándékuk és a céljuk soha nem jutott eszébe. Megérti, hogy becsapták, és csapdába ejtették, s ezért felkavarodik. Itt ismét megtanuljuk, mennyire gondosan kell a királyoknak egyrészt elkerülni a romlott tanácsokat, mivel minden oldalról olyan álnok emberek ostromolják őket, akik egyetlen célja a haszonszerzés mások hamis színben történő feltüntetésével, másrészt elnyomni ellenségeiket, és mindazokat, akik zsákmányt remélnek tőlük, vagy támogatást a gonosz útjaikhoz. Miután oly sok csapda veszi körül a királyokat, nekik annál óvatosabbaknak kell lenniük a ravaszkodással szemben. Túl késő beismerniük, hogy rászedték őket, mikor már nem marad orvosság részben a félelem, részben pedig amiatt, hogy a maguk javát nézik, s inkább az Isten megsértését tartják jobbnak, mintsem bármiféle külső tiszteletlenséget az emberek részéről. Mivel tehát a királyok oly szentnek tekintik a saját tiszteletüket, még akkor is kitartanak a felvállalt gonoszságban, mikor a lelkiismeretük vádolja őket. Ha pedig maga az igazságosság jelenne is meg előttük látható formában, még ez a korlátozás sem lenne elégséges a visszatartásukhoz, mikor a becsvágy sarkallja őket az ellenkező irányba, s nem akarják elveszíteni a nagyrabecsülésük legcsekélyebb morzsáját sem az emberek között. Dárius esete az efféle király példáját szolgáltatja nekünk.

Először is azt olvassuk, hogy *igen restelkedék a miatt, és szíve szerint azon volt, hogy Dánielt megszabadítsa, és napnyugotig törekedék őt megmenteni*. Úgy próbálta ezt megtenni, hogy a maga tisztelete szilárd maradjon, s a nemesei is elégedettek legyenek. De egyrésztől fél a szakadástól, nehogy a nemesei összeesküdve zavargásokat szítsanak, másrésztől az ostoba félelem mozgatta őt, mert nem akarja magára hozni a komolytalanság vádját, ami várt rá. Ezért legyőzték, és engedelmeskedik a gonoszok kívánságainak. Jóllehet tehát

<sup>309</sup> Mások így fordítják: „megzavarodott”, megint mások „nagyon megneheztelt”, vagy megszorodott, mert a *באש* *bas* azt jelenti, *megszomorodni* – *Kálvin*.

<sup>310</sup> Itt egy felcserélődés történt a betűkben, mert a *בל* *bel* szerepel a *לב* *leb* helyett, ami itt azt jelenti: „teljes szívvel azon igyekezett” – *Kálvin*.

<sup>311</sup> Vagy, megszabadítani, mert szerette volna kiragadni a bajból – *Kálvin*.

<sup>312</sup> Azaz összeesküdtek, mintha testületileg járultak volna a király elé, őt még jobban megrettenteni. „Összegyülekeztek tehát” – *Kálvin*.

naplementéig tevékenykedett Dániel megszabadításán, a romlott szégyenérzet, valamint a széthúzástól való, már említett félelem mégis eluralkodott rajta. Mikor ugyanis nem Isten segítségére támaszkodunk, mindig kénytelenek leszünk vacillálni, még ha igyekszünk is őszintén megindulni. Így akarta Pilátus is megszabadítani Krisztust, de megrettent a nép fenyegetéseitől, mikor a császár nemtetszésével fenyegették (Jn19:12). S ez nem csoda, mivel a hit az egyedüli és szilárd támaszték, melyre támaszkodhatunk, miközben félelem nélkül ellátjuk a kötelességeinket, s így győzzük le minden félelmünket. Mikor azonban híjával vagyunk a magabiztosságnak, akkor, amint mondtam, bizonyosan vádolhatók vagyunk. Dárius ezért, a nemesei összeesküvésétől való félelmében megengedte, hogy Dániel a kegyetlenségük ártatlan áldozatává váljon. Majd az említett hamis szégyen is hozzáadódik, mert nem akart megfontolatlanok tűnni a rendelete hirtelen visszavonása miatt, ugyanis a médek és a perzsák törvénye kimondta: bármi származott is a királytól, az megváltoztathatatlan volt! Dániel most kijelenti: *azok az emberek összegyűltek*, s mikor látták a király vonakodását és kételkedését, akkor dühösen veszekedni kezdtek vele. S mikor az összegyülekezésükről beszél, ezzel jelzi: a király eltelt félelemmel. Ezt mondják: *Tudd meg, király! Ő jól tudta, ezért nem kellett volna oktatniuk őt holmi ismeretlen dologra, így megrettentetni akarják fenyegető módon.* „Micsoda? Nem tudod, mily nagyon meg lesz fosztva a királyi név a tekintélyétől, ha büntetlenül megsértheti a rendletedet? Ily módon akarod magad a nevetség tárgyává tenni?” Végül arra céloznak, hogy nem is lesz király, ha nem bosszulja meg a sértés, ami Dániel részéről érte, mikor megszegte a parancsát. *Tudd meg* tehát király, *hogy a perzsák és a médek királya* – ő maga a médek királya volt, de ez ugyanaz, mintha azt mondta volna: *miféle szóbeszéd terjed majd minden provinciában, melyek felett uralkodsz, mert tudod, hogy mennyire elterjed ez a perzsák és a médek között – nem változtathatja meg a rendleted.* „Ha tehát ilyen példát mutatsz, vajon nem fog azonnal fellázadni minden alattvalód ellened?” Látjuk tehát, miképpen civakodnak a szatrapák a királlyal és ijesztik el a tanács bármiféle megváltoztatásától. Egyben összekapcsolják a király által kiadott rendeletet a törvénnyel abból a célból, hogy rákényszerítsék: egyetlen rendeletet se változtasson meg, amit gyakran és ismételten szentesített. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 6:16

**16. Erre szóla a király, és előhozák Dánielt, és veték az oroszlánok vermébe. Szóla a király, és mondá Dánielnek: A te Istened, a kinek te szüntelen szolgálsz, ő szabadítson meg téged!**

Tunc rex loquutus est,<sup>313</sup> et adduxerunt Daniele, et projecerunt *eum* in foveam leonum. Respondit rex, et dixit Danieli, Deus tuus quem tu colis ipsum iugiter,<sup>314</sup> ipse liberabit te.<sup>315</sup>

A király, mint mondtuk, megrettenve a nemesek besúgásától, halálra ítéli Dánielt. S ebből következtethetünk a jutalomra, amire a királyok méltók a gögjükkel kapcsolatosan, mikor kénytelenek szolgai módon engedni a hízelgőiknek. Mennyire megtévesztette Dáriust a nemeseinek ravaszsága! Úgy vélte ugyanis, hogy a tekintélye megerősödik, ha minden ember engedelmisségét azzal teszi próbára, hogy megtilt minden imát istenekhez, vagy emberekhez egy teljes hónapon át. Úgy gondolta, akkor emelkedik mind az istenek, mind az emberek fölé, ha az alattvalói valóban ezzel a fajta engedelmisséggel adóznak neki. Most látjuk, milyen makacsul kelnek fel ellene a nemesek, s jelentik be a végső lázadást, hacsak nem engedelmeskedik nekik. Látjuk, hogy mikor a királyok túl sokat vállálnak magukra, mennyire

<sup>313</sup> Azaz, elrendelte, vagy megparancsolta – Kálvin.

<sup>314</sup> A kötőszó felesleges – Kálvin.

<sup>315</sup> Vagy, ha imaként értelmezzük: *szabadítson meg téged* – Kálvin.

ki vannak téve a becstelenségnek, és válnak a saját szolgálai rabszolgáivá! Ez meglehetősen szokásos dolog a földi fejedelmeknél: akik befolyással vannak rájuk, és bírják a kegyeiket, azok minden dologban tapsolnak nekik, sőt bámulják őket, s mindenféle hízélgéssel igyekeznek elnyerni a kegyeiket, de a bálványaik közben miféle szabadságot élveznek? Nem engednek nekik semmiféle törvényen alapuló hatalmat, sem bármiféle kapcsolatot a legjobb és leghűségesebb barátaikkal, miközben a saját testőreik vigyáznak rájuk. Végül, ha összehasonlítjuk őket azokkal a nyomorultakkal, akiket a legmélyebb pincékbe zárnak be, akkor senki, akit a legmélyebb gödörbe taszítanak, és akit három, vagy négy ór felügyel nem szabadabb, mint maguk a királyok! De amint mondtam, ez Isten legjogosabb bosszúja, mivel mikor nem képesek megelégedni az emberek közönséges rangjával és állapotával, hanem a felhők fölé akarnak emelkedni és egy szintre akarnak kerülni Istennel, akkor szükségszerűen válnak a nevetség tárgyává. Ezért a kísérik szolgálivá válnak, nem mernek semmit szabadon kimondani, nincsenek barátaik, és félnek az alattvalóikat a jelenlétükbe engedni, s rábízni erre, vagy arra az emberre a kívánságaikat. Így a szolgák uralkodnak a világi királyságokban, mivel a királyok felsőbbrendűnek képzelik magukat a halandóknál. Dárius király ennek egy példája, mikor Dánielért küldetett és megparancsolta, hogy vessék az oroszlánok vermébe. A nemesei csikarták ezt ki belőle, ő pedig vonakodva bár, de engedelmeskedik nekik. De meg kell figyelnünk az okot. Korábban megfélemlített a saját halhatatlanságáról, meg akarta fosztani a Mindenhatót az uralmától, s mondhatni le akarta vonni Őt a mennyből! Ha ugyanis Isten a mennyben marad, az embereknek imádkozniuk kell Hozzá, Dárius azonban mindenkinek megtiltotta, hogy imádkozzon, így amennyire tőle tellett, megfosztotta a Mindenhatót a hatalmától. Most azonban kénytelen engedelmeskedni a saját alattvalóinak, bár azok majdnem kegyetlen zsarnokságot gyakoroltak felette.

Dániel most hozzáteszi: *a király azt mondta neki: A te Istened, a kinek te szüntelen szolgálsz, vagy akit imádsz, ő szabadítson meg téged!* Ezt a szakaszt óhajto módon is olvashatjuk, amint említettük. Kétségtelen, hogy Dárius valóban akarta ezt, de jelentheti „A te Istened, akit imádsz, szabadítson meg” ezt is: „Már nem vagyok a magam ura, a vihar ide-oda hánny engem. A nemeseim kényszerítenek erre az akaratommal ellentétes cselekedetre. Ezért most átadlak téged, és az életedet Istennek, mert nincs a hatalmamban a megszabadításod” – mintha ez a melegség megkönnyítené a bűnét, Istenre testálva Dániel megtartásának hatalmát. Egyesek emiatt dicsérik Dárius király istenfélését, de ahogyan az irgalmasságának és emberiességének meg kellett volna nyilvánulnia a beszédében is, így világos, hogy a kegyesség egyetlen morzsája sem volt meg benne, mikor így akarta magát ékesíteni az istenség bemocskolásával! Mert bár a babonások nem félnek komolyan Istentől, mégis visszatartja őket némi rettegés Tőle, itt azonban a király az egész istenséget akarta semmivé tenni. Miféle kegyesség volt ez? Dárius irgalmasságát tehát lehet dicsérni, de szentségtörő gögje semmi módon sem menthető. Akkor miért bánt ennyire humánusan Dániellel? Mivel hűséges szolgának találta, s a törődés, amelynek következtében könyörületessé tette őt iránta, ebből a sajátosságából fakadt. Másokkal szemben nem tanúsított volna efféle beállítottságot. Ha száz, vagy ezer zsidót idéztek volna az ítélszéke elé, azokat gond nélkül elítélte volna, mert nem engedelmeskedtek a rendeletének! Ezért makacsul istentelen és kegyetlen volt. A saját javára kímélte Dánielt, és fogadta a kegyeibe, de az emberiességét dicsérve nem vesszük észre a kegyesség semmi jelét sem benne. Azt mondja: *akit Te imádsz, az fog megszabadítani,* mert korábban tudta Dániel próféciáját a kaldeus birodalom megsemmisüléséről, ezért meg volt arról győződve, hogy Izrael Istene mindenről tud, és mindent az akaratával irányít. Ugyanakkor mégsem imádja Őt, és másoknak sem engedi meg, hogy ezt tegyék, mert amennyire csak tőle tellett, kizárta Istent a saját jogaiból. Így Istennek tulajdonítva tehát Dániel szabadításának hatalmát nem szívből cselekszik, ezért az istentelensége még megvetendőbb, mikor megfosztja Istent a jogaitól, miközben az igaz és egyetlen Istennek

jelenti ki Őt, aki a legfőbb hatalommal van felruházva, s jóllehet ő nem más, mint por és hamu, mégis önmagát állítja a helyére! Most ez következik:

## Dániel 6:17

**17. És hozának egy követ, és oda tevék a verem szájára, és megpecsétlél a király az ő gyűrűjével és az ő főembereinek gyűrűivel, hogy semmi meg ne változtassék Dánielre nézve.**

Ed adductus fuit lapis unus et positus super os speluncæ: et obsignavit eum rex annulo suo et annulo procerum suorum, ne mutaretur placitum in Daniele.<sup>316</sup>

Kétség sem férhet hozzá: Isten tanácsvégzése gondoskodott arról, hogy a nemesek is megpecsételjék a verem száját a saját gyűrűikkel, mert így a csoda még látványosabbá vált. Mikor ugyanis másnap reggel odament a király, minden gyűrű ép, és a pecsétek sértetlenek voltak. Isten eme szolgájának a megőrzése tehát szemmel láthatóan a menny segítségének, és nem emberi mesterkedésnek volt köszönhető. Ebből látjuk, mennyire vakmerően követelték a király nemesei a királytól, hogy tegyen a kedvükre. Látszólag ugyanis minden királyi hatalomtól megfosztották, mikor a számára kedves és hűséges szolgáját átadta nekik, és elrendelte a belevettetését az oroszlánok vermébe. Látjuk tehát, hogy ha egyszer valakitől elragadják a szabadságot, akkor minden odavan, különösen, ha a saját hibáinak rabszolgájává válik, és az istentelenek tanácsára adja a fejét. Mert először az efféle rabszolgaság nem úgy érvényesül, hogy rákényszeríti az embert mindenre, ami saját maga rendelt el, mert az illető szabadnak tűnik, de mikor átadja magát az efféle rabszolgaságnak, akkor nemcsak egyszer, vagy kétszer kénytelen vétkezni, hanem állandóan, és szüntelenül. Például ha bárki elfordul a kötelességétől akár az emberektől való félelem, akár a hízélgés, vagy bármely más romlott vonzalom folytán, akkor különböző dolgokat fog megengedni, s nemcsak amikor megkérlik, de akkor is, amikor sürgetve ösztökélik rá. Miután azonban egyszer megengedte a szabadság elvesztését, ezért, ahogyan már mondtam, kénytelen lesz csatlakozni a legszegényetesebb cselekedetekhez bárki fejbiccentésére. Ha az egyház bármely tanítója, vagy pásztora letér a helyes útról a becsvágy ösztönzésére, ennek a hanyatlásnak a szerzője ismét eljön hozzá, és ezt mondja: Micsoda? El mersz utasítani? Nem kaptam meg tőled tegnap, és tegnapelőtt, amit akartam? Ezért kénytelen lesz másodszor is vétkezni annak a személynek a kedvéért, akihez csatlakozott, majd kénytelen lesz állandósultan folytatni a vétkezést. Így a fejedelmek is, akik nem szabad közreműködők mások zsarnoksága alatt, ha megengedik, hogy a lelkiismeretük ellenében felülkerekedjenek rajtuk, azzal félretesznek minden tekintélyt és az alattvalóik akarata vonja majd őket minden irányba. Ezt a példát látjuk tehát Dárius királynál, aki miután igazságtalan büntetést szabott ki Dánielre, ezt mondja: *Be kell zárni őt a verembe, majd le kell pecsételni a követ, s mi célból? Nehogy az ítélet megváltozzon.* Ez azt jelenti, hogy semmit sem mert megpróbálni Dániel érdekében. Látjuk, miképpen került a király a legnagyobb szegénybe, mivel a nemesei nem bíztak benne. Akkor is elvetették az iránta való bizalmat, mikor elrendelte Dániel belevettetését az oroszlánverembe, s kikövetelték a garanciát a kiszabadítása ellen, nem engedvén, hogy bármit is tegyen. Így látjuk, mennyire szegényletesen vonták meg a bizalmukat a királytól. Utána a tekintélyüket vetik be ellene, nehogy megpróbálja eltávolíttatni a lepecsételt követ anélkül, hogy hamissággal ne válna vádolhatóvá a nyilvános jelzések megrongálásáért, és a nyilvános dokumentumok meghamisítása miatti csalásért. Ezért ez az igeszakasz arra int minket, hogy ne adjuk el magunkat az emberek vágyai rabszolgájának. Szolgálja mindenki a közeli felebarátait úgy,

<sup>316</sup> Azaz, „Dánielt illetően”. Azok, akik az „ellenében” kifejezéssel fordítják, mintha a király szándékosan akart volna szembeszegülni az erőszakosságukkal, az egész értelmet kiforgatják, mivel mindez kétségtelenül az ő ösztökélésükre történt, nehogy a király titokban gondoskodjon a kiszabadításáról – *Kálvin*.

amennyire a könnyörületesség megengedi, és a szokás megköveteli. Emellett senkinek sem kellene megengednie magának, hogy különböző irányokba forduljon el a lelkiismeretével szemben, ha ugyanis elveszíti a szabad közreműködői mivoltát, kénytelen lesz eltérni sok sértést, és engedelmeskedni a legostobább parancsoknak. Ennek példáját látjuk a fejedelmek kapzsiságának, becsvágyának, vagy kegyetlenségének cinkosainál, mert ha egyszer az efféle emberek hatalmába kerültek, akkor a legnyomorultabb áldozatokká válnak. Nem lesznek képesek elkerülni a legszélsőségesebb szükségeket sem: nyomorult rabszolgák lesznek belőlük, akik ezerszer is kihívják maguk ellen mind Isten, mind az emberek haragját. Most ez következik:

## Dániel 6:18

**18. Erre eltávozék a király az ő palotájába, és étlen tölté az éjszakát, és vigasságtevő szerszámokat sem hozata eléje; kerülté őt az álom.**

Tunc profectus est rex in palatium suum, et pernoctavit in jejunio, *jejunus*, et instrumenta musica<sup>317</sup> non fuerint allata coram ipso,<sup>318</sup> et somnus *etiam* discessit ab eo.

Dániel itt elmeséli a király késői megtérését, mert jóllehet a legnagyobb szomorúság vett rajta erőt, mégsem helyesbítette a hibáját. S ez sokakkal megtörténik, akik jóllehet nem keményednek meg Isten megvetése és a saját romlottságuk folytán, de mások elvonják őket, és bár elégedetlenek a bűneikkel, mégis megmaradnak azokban. Bárcsak ritkaságszámba mennének ennek a gonoszságnak a példái a világban! De mindenütt látjuk ezeket. A gonoszok nem vonakodnak felgerjeszteni a Mindenhatót önmaguk ellen, s miután eloszlattak minden félelmet és szégyenérzetet, dáriódóznak a kicsapongásaikban. Azok, akiket az istenfélelem ural, noha kemény csatákat vívnak a testtel, mégis fékezik magukat és megzabolázzák romlott hajlamaikat. Mások e kettő között vannak, s amint mondtam, még nem makacsolták meg magukat a gonoszságban, s nincsenek teljesen megelégedve a romlásaikkal, mégis úgy követik azokat, mintha kötelekkel lennének azokhoz kötve. Dárius is ilyen volt, mert állandóan vissza kellett volna vernie a nemesei rágalmait. Mikor azonban látta, hogy nagyon belegabalyodott azokba, bátran szembe kellett volna velük szállnia, s meg kellett volna feddeni őket, amiért így visszaélnék a rá gyakorolt befolyásukkal. Ő mégsem így cselekedett azonban, hanem inkább meghajlott az szenvedélyük előtt. Emellett a palotájában siránkozik, és tartózkodik minden élelemtől és nyalánságtól. Ezzel fejezi ki a nemtetszését a gonosz viselkedés felett, amely felett szemet hunyt. Látjuk tehát, mennyire hatástalan a saját lelkiismeretünk számára csapást mérni ránk, mikor vétkezünk, s bánatot okozni a hibáink miatt. Túl kell ezen lépnünk, hogy a bánat megtérésre vezessen, amint Pál is tanítja (2Kor7:10). Dárius tehát miután magának okozott bajt, siránkozik a hibáján, de nem próbálja meg azt jóvátenni. Ez valóban a megtérés kezdete volt, de semmi több, s mikor bármiféle lelkiismeret-furdalást érez, az felzaklatja, és nem enged neki sem békességet, sem vigasztalást. Ezt a leckét kell tehát megtanulnunk Dánielnek a Dárius királyról szóló történetéből, aki az egész éjszakát siránkozással töltötte. Ezután ezt olvassuk:

## Dániel 6:19-20

**19. Hajnalban a király azonnal felkele még szürkületkor, és sietve az oroslánok verméhez méne.**

<sup>317</sup> Mások „bankettnek”, vagy „vacsorának” fordítják, de ez nem megfelelő, mert először azt olvassuk, hogy a király étlen töltötte az éjszakát, ezért a másik fordítás, nevezetesen a „hangszerek” alkalmasabb – *Kálvin*.

<sup>318</sup> Azaz, így minden öröm és vidámság megszakadt – *Kálvin*.



**20. És mikor közel ére a veremhez, szomorú szóval kiálta Dánielnek; szóla a király, és monda Dánielnek: Dániel! az élő Istennek szolgálja, a te Istened, a kinek te szüntelen szolgálsz, meg tudott-é szabadítani téged az oroszlánoktól?**

Tunc rex in aurora,<sup>319</sup> surrexit cum illucesceret, et in festinatione,<sup>320</sup> ad speluncam leonum venit.

Et cum appropinquasset ad foveam, ad Danielelem in voce tristi, *aut, lugubri*, clamavit, loquutus est rex, et dixit Danieli, Daniel serve Dei viventis, Deus tuus quem tu colis ipsum iugiter, an potuit ad servandum te a leonibus?<sup>321</sup>

Itt a király kissé több következetességgel kezd el cselekedni, mikor a veremhez közeledik. Korábban lesújtotta a félelem, s ezért engedett a nemeseinek, megfélelvezvén a királyi méltóságáról, mondhatni fogolyként adván át önmagát nekik. Most azonban sem az irigységüktől nem fél, sem a társalgásuk romlottságáról. *Szürkületkor megy az oroszlánok verméhez*, mondja, azaz hajnalban, még a világosságot megelőzően, *mégpedig sietve*. Látjuk tehát, hogy a legkeserűbb bánat mardossa, mely minden korábbi félelmén fölülkerekedik, hisz még mindig szenvedhetett a félelemtől, amely a korábbi korholásra való visszaemlékezésből fakadt: Nem leszel tovább a legfőbb parancsoló, ha nem véded meg a rendeletedet a megvetéstől! A bánat azonban, amint mondtam, felülkerekedik minden félelmen. Ám mégsem dicsérhetjük sem a kegyességét, sem az emberiségét, mivel a veremhez közeledve siránkozó hangon szól: „Dániel!”, mégsem haragszik a nemeseire mindaddig, míg nem látja viszont Isten szolgáját tökéletes épségben. Akkor megelevenedik a lelke, amint majd látjuk. Miután azonban kitart a gyengeségében, s közbülső helyet foglal el Isten romlott megvetői és szívélyes imádói között, akik becsületes szándékkal követik azt, amit igazságnak ismernek.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel megmutatod nekünk szolgád, Dániel példájával, miképpen kell kitartanunk következetesen a Te őszinte imádatodban, s így haladhassunk az elme valódi nagysága felé, s valóban odaszánhassuk magunkat Neked. Add, hogy egyetlen irányba se forduljunk el, de végül megérkezzünk a győzelem gyümölciséhez – ahhoz a boldog halhatatlansághoz, mely a mennyben van eltéve a számunkra Krisztuson, a mi Urunkon keresztül. Ámen.

---

<sup>319</sup> Azaz, „reggel” – Kálvin.

<sup>320</sup> Azaz, „sietősen” – Kálvin.

<sup>321</sup> Azaz, képes volt megőrizni téged? – Kálvin.

## Harmincadik előadás

Az idő hiánya tegnap rákényszerített az előző előadás félbeszakítására azon a ponton, ahol Dániel elmeséli, miképpen *közeledett a király a veremhez*. Most pedig beszámol a szavairól is: *Dániel! az élő Istennek szolgája, a te Istened, a kinek te szüntelen szolgálsz, meg tudott-é szabadítani téged az oroszlánoktól?* – mondja. Dárius Izrael Istenét az élő Istennek jelenti ki. Ha azonban létezik élő Isten, az kizár minden elképzelt istenséget, akiket az emberek fantáziálnak maguknak a saját elmésségük által. Szükséges ugyanis, hogy csak egyetlen Istenség létezzen, s azt még a világiak is elismerjék. Bármennyire is megtévednek az emberek az álmaik folytán, mégis mindenki vallja az egynél több Isten létezésének lehetetlenségét. Valóban eltorzítják Isten jellemét, de nem képesek tagadni az egységét. Mikor Dárius kimondta Izrael Istenének ezt a dicséretét, azzal az összes többi istenséget pusztán feltételezettnek vallja. Dániel azonban megmutatja, miképpen vallják meg a világiak ezt az alapelvet, utóbb azonban engedik, hogy teljességgel elillanjon az elméjükből. Ez az igeszakasz nem bizonyítja, amint egyesek feltételezik, Dárius király valódi megtérését, s a valódi kegyesség tényleges elfogadását általa, mert mindig is imádta a saját bálványait, s elégségesnek vélte Izrael Istenét a legfőbb rangra emelni. Amint azonban tudjuk, Isten nem fogadhat el társakat, mert féltékeny a saját dicsőségére (Ézs42:8). Túlságosan hideg volt tehát, hogy Dárius csak a legfőbbnek ismerte el azt az Istent, Akit Dániel imádozott, minden más istenség között, mert ahol Isten uralkodik, ott minden bálványnak szükségszerűen semmivé kell válnia. A zsoltárokból pedig az is meg van írva, hogy Isten uralkodjon, és a nemzetek istenei bukjanak el Előtte. Dárius tehát nem jutott el addig, hogy odaszánta volna magát az igaz és egyetlen Istennek, de kénytelen volt a legnagyobb tisztelettel adózni Izrael Istenének. Mindemellett mindig is megmaradt belemerülve a maga babonáiba melyekhez hozzászólt.

Ezután hozzáteszi: *a te Istened, a kinek te szüntelen szolgálsz, meg tudott-é szabadítani téged az oroszlánoktól?* Itt kételkedve beszél, ahogyan a hitetlenek szoktak, akik látnak némi alapot a reménykedésre, de elméjükben nincsen szilárd, vagy biztos meggyőződés. Feltételezem, hogy ez a megszólítás természetes, mivel bizonyos titkos ösztönzés arra készíti az embereket, hogy Istenhez meneküljenek, hiszen jóllehet talán hús közül egy támaszkodik Isten Ígétére, időnként mégis minden ember Istent hívja segítségül. Azt akarják megtudni: vajon Isten hajlandó-e támogatni őket, és segíteni nekik a szükségükben, miközben, amint említettem, nincs szilárd meggyőződés a szívükben, s ilyen volt Dárius király elmeállapota is. *Képes volt Isten megszabadítani?* – mondja. Mintha Isten hatalmát meg lehetne kérdőjelezni! Ha azt kérdezte volna: *Megszabadított Isten?* – az elfogadható lenne. Istent ugyanis nem kötelezte semmiféle törvény arra, hogy mindig kimentse az övéit, mert, és ezt nagyon jól tudjuk, ez teljes mértékben az Ő jótetszésétől függ. Mikor tehát engedi, hogy a népe szenvedjen az istentelenek kívánságai miatt, az ő hatalma semmilyen értelemben sem fogyatkozik meg, mert a megszabadításuk egyedül az Ő akaratától és jótetszésétől függ. A hatalmát tehát semmiképpen sem szabad megkérdőjelezni. Látjuk, hogy Dárius soha nem tért meg igazán, és soha nem ismerte el konkrétan az egyetlen és igaz Istent, hanem csak a vak félelem ragadta el, mely miatt akár akarta, akár nem kénytelen volt a legnagyobb tisztességet tenni Izrael Istenének. S ez nem őszinte megvallás volt, hanem inkább kikényszerített. Most ez következik:

### Dániel 6:21-22

#### 21. Akkor Dániel szóla a királynak: Király, örökké élj!

**22. Az én Istenem elbocsátá az ő angyalát, és bezára az oroszlánok száját és nem ártathatt nekem; mert ártatlannak találtattam ő előtt és te előtted sem követtem el, oh király, semmi vétet.**

Tunc Daniel cum rege loquutus est, rex, in eternum vive.

Deus meus misit angelum suum, et conclusit os leonum, et non nocuerunt mihi: quoniam coram ipso innocentia,<sup>322</sup> inventa est in me: atque atiam coram te, rex, pravitatem non commisi.

Itt Dániel mértékletesen és lágyan szól a királyhoz, még ha az ő parancsára vetették is bele az oroszlánok vermébe. Joggal haragudhatott volna, és vitatkozhatott volna a királlyal, amiért oly kegyetlenül bánt vele, hisz Dárius király hű szolgának ismerte meg őt, és a maga javára használta a szolgálatait. Mikor látta magát elnyomatva az igazságtalan rágalmaktól, a király ezt nem vette annyira a szívére, mint kellett volna, s végül a nemesei fenyegetései miatt elrendelte, hogy Dánielt vessék a verembe. Dániel tehát panaszkodhatott volna a király kegyetlensége és álnoksága miatt. De nem teszi, hanem hallgat az őt ért sérelemről, mert a szabadulása kellően fel fogja magasztalni Isten dicsőségét. A szent próféta nem vágyott másra a király jóléte mellett, amiért imádkozik is. Noha közönséges kifejezést használ, mégis a szívéből szól, mikor azt mondja: *Király, örökké élj!* – azaz Isten óvja az életedet és tegyen áldottá örökre. Sokan üdvözlik a királyukat, sőt még a barátaikat is ezen a módon pusztán formálisan, de Dániel kétségtelenül hosszú életet és boldogságot kívánt a királynak. Majd hozzát teszi: *Az én Istenem elbocsátá az ő angyalát, és bezára az oroszlánok száját.* Látjuk: Dániel nyíltan az angyaloknak tulajdonítja a segítségnyújtás kötelezettségét, miközben a teljes hatalom magának Istennek a kezében marad. Azt mondja tehát, hogy egy angyal keze és segítsége által szabadult meg, de megmutatja, miképpen volt az angyal csak közreműködő, és nem a szerzője a biztonságának. Isten, mondja, *bocsátotta el az angyalát.* Gyakran láttuk, mennyire határozatlanul beszéltek a kaldeusok, mikor az Istenséget említették. Az istenségeiket szenteknek nevezték, de Dániel itt minden dicsőséget egyedül Istennek tulajdonít. Nem hozakodik elő az istenségek tömegével a világiak között uralkodó véleménynek megfelelően. Egyértelműen Isten egyetlenségét állítja előtérbe, majd megemlíti az angyalok, mint Isten szolgálóinak segítők jelenlétét, megmutatván, miképpen hajtják végre mindazt, ami megparancsoltatott nekik. Így Isten szolgálói üdvösségének egész dicsősége megmarad az egy Istennél, mert az angyalok nem segítenek bárkinek, akinek csak jónak vélik, s nem a maguk akaratát teljesítik, hanem kizárólag Isten parancsainak engedelmeskednek.

Figyeljük meg, ami ez után következik: *Isten bezára az oroszlánok száját.* Ezekkel a szavakkal a próféta azt mutatja meg, miképpen vannak az oroszlánok és a legkegyetlenebb vadállatok is Isten kezében, s miképpen fogja őket vissza az Ő titkos zablája, ezért nem tombolhatnak, és nem árthatnak senkinek, csak Isten engedélyével. Ebből megtanulhatjuk: a vadállatok csak annyira ártalmasak a számunkra, amennyire Isten megengedi nekik a büszkeségünk megalázását. Emellett azt is megérthetjük: egyetlen fenevad sem oly kegyetlen, hogy megsebezne minket a karmaival, vagy a fogaival, hacsak Isten nem engedi szabadjárá a kötelékeit. S ez a tanítás különleges figyelemre méltó, mivel a legcsekélyebb veszélytől, még egy hulló falevél zajától is reszketünk. Miután pedig szükségszerűen ki vagyunk téve sok veszélynek minden oldalról, s a halál különféle formái vesznek körül, ezért zaklat minket a nyomorult aggodalmaskodás, ha nem ez az alapelv támogat: nemcsak életünk áll Isten védelme alatt, de még csak megsebesíteni sem tud semmi, miközben mindent Ő irányít az akaratával és a jótetszésével. S ezt az alapelvet magukra az ördögökre, valamint az istentelen, gonosz emberekre is ki kell terjeszteni, mert tudjuk, hogy az ördög mindig is igyekszik ordító oroszlánként megsemmisíteni minket, ugyanis szerte jár, keresvén, kit nyelhet el, amiképpen

---

<sup>322</sup> Vagy, becsületesség – Kálvin.

Péter említi az első levelében (1Pt5:8). Látjuk, miképpen tervezgeti minden istentelen az elpusztításunkat, s milyen őrült dühöt táplálnak velünk szemben. Isten azonban, Aki képes bezárni az oroszlán száját, az ördögöket és a gonoszokat és visszafogja attól, hogy az Ő engedelme nélkül bárkinek ártsanak. A tapasztalat is azt mutatja nekünk, miképpen irányítja Ő az ördögöt és minden istentelent, mert minden pillanatban el kellene pusztulnunk, ha Ő nem fordítaná el annak a megszámlálhatatlan gonoszságnak a hatását, melyek a fejünk fölött függenek. Észlelnünk kell, miképpen őriz meg minket Isten páratlan védelme a napi biztonságban az ellenségeink heveségével és őrültségével szemben. Dániel azt mondja: nem szenvedett semmiféle veszteséget, *mert Isten előtt az Ő igazságossága találtatott benne*. Ezek a szavak azt jelentik: a megőrzése abból fakadt, hogy Isten meg akarta védeni a saját dicsőségét és tiszteletét, amit a törvényében parancsolt meg. A próféta itt nem a saját igazságosságával dicsekszik, hanem inkább azt mutatja meg, miképpen származott a szabadulása abból, hogy Isten egy bizonyos és világos bizonyossággal akarta megmutatni: elfogadta azt az imádatot, amit Dániel mindhalálig folytatott. Látjuk tehát, hogy Dániel minden dolgot összekapcsol az istenimádat elfogadásával. A végkövetkeztetés tehát az, hogy Ő a kegyes és szent ügy támogatója, ezért Dániel készen állt a halált is elszenvedni, de nem holmi ostoba képzelgés, vagy elhamarkodott impulzus, illetve vakbuzgóság miatt, hanem mert biztos volt abban, hogy ő az egy Isten imádója. S miután Ő a kegyesség és szentség ügyének védelmezője, ez volt az oka, mint kijelenti, a megtarttatásának. Ez a helyes végkövetkeztetés.

Ebből azonnal meglátjuk a pápisták ostobaságát, akik ebből, valamint hasonló igeversekből megpróbálják a jócselekedetek érdemeit és igazságát alátámasztani. Ó! Dániel azért tarttatott meg, mert igazság találtatott benne Isten előtt: Isten tehát minden embernek a cselekedetei érdemei szerint fizet meg! Nekünk azonban először is Dániel szándékát kell fontolóra vennünk a vizsgált történetben. Amint ugyanis említettem, nem a saját érdemeivel dicsekszik, hanem azt akarja, hogy a megtarttatása az Istenségnek legyen tulajdonítva, mint az ő valódi és tiszta imádata, s ezzel Dárius királyt megszegyenítse, minden babonája istentelennek mutassa, s különösen hogy megintse őt a szentségtörő rendelete miatt, amivel a legfelsőbb uralmat magának tulajdonította, s a tőle telhetően Istennek magát a létezését is igyekezett megsemmisíteni. Dárius megintésének céljával mondja tehát a próféta, hogy az ő ügye igazságos volt. S hogy a nehézség megoldását megkönnyítsük, meg kell említenünk a különbséget az örök üdvösség és a speciális szabadítás között. Isten megszabadít az örök halálból, s befogad minket az örök élet reménységébe, de nem azért, mert bármi igazságosságot talál bennünk, hanem a saját ingyenes kiválasztása által, majd tökéletesíti a saját munkáját bennünk, mindennemű tekintet nélkül a saját cselekedeteinkre. Az örök üdvösségünk vonatkozásában az igazságosságunkat semmi módon nem veszi tekintetbe, mert valahányszor Isten megvizsgál minket, csak az elítélésünkre talál okokat. Ha azonban a konkrét szabadulásokat vessük fontolóra, akkor figyelembe vehetjük az igazságosságunkat – nem mintha az természetes módon lenne a miénk, hanem Ő nyújtja ki a kezét mindazokhoz, akiket a Lelkével vezet, és sürget az elhívása iránti engedelmeszségre. Ha pedig bármi veszéllyel kerülnek szembe az Ő akaratának engedelmeskedve, akkor megszabadítja őket. A szavak jelentése tehát pontosan az, mintha bárki azt jelentené ki, hogy Isten pártfogolja az igaz ügyeket, de ennek semmi köze sincs az érdemekhez. Ezért a pápisták úgy fecsegnek, mint a gyermekek, mikor arra használják ezt az igeszakaszt, hogy az emberi érdemeket csikarják ki belőle, mert Dániel semmi mást nem akart kijelenteni, mint Isten tiszta imádatát. A szabadulásának azonban más oka volt, nevezetesen a Mindenható ama akarata, hogy tapasztalati úton mutassa meg Dániel ügyének igazságát.

Ezért hozzátesszi: *és te előtted sem követtem el, oh király, semmi vétet*. Világos, hogy a próféta megszegte a király rendeletét. Akkor miért nem vallja ezt meg őszintén? Sőt, miért erősítgeti, hogy nem vétkezett a király ellen? Azért, mert hűségesen tevékenykedett minden kötelességének teljesítése során, s megszabadíthatta volna magát minden rágalomtól, melyről

tudta, hogy ellene felmerült, mintha megvetette volna a király szuverenitását. Dániel azonban nem kötődött úgy a perzsák királyához, mikor az istenként követelte azt, amit nem szabad neki megadni. Tudjuk, hogy a földi birodalmakat Isten állítja fel azzal a feltétellel, hogy Ő Maga semmitől sem lesz megfosztva emiatt, hanem egyedül Ő ragyog fel, s minden magisztrátusnak szép rendben kell felállni, és minden tekintélynek alá kell vettetnie az Ő dicsőségének. Dániel tehát, amint azt korábban láttuk nem engedelmeskedhetett a király rendeletének Isten megtagadása nélkül, így nem vétkezett a király ellen, mikor állhatatosan megmaradt a kegyesség ama gyakorlásában, amihez hozzászokott, és naponta háromszor segítségül hívta Istent. S hogy ezt még világossá tegyük, emlékezzünk Péter levelének egyik szakaszára: „az Istent féljétek; a királyt tiszteljétek” (1Pt2:17).

A két parancsot összekapcsolja, s ezek nem is választhatók szét. Az istenfélelemnek kell az elsőnek lenni ahhoz, hogy a királyok is megkaphassák a maguk tiszteletét. Ha ugyanis bárki valamely földi fejedelem tiszteletével kezdi az istenfélelem elvetésével, akkor abszurd módon cselekszik, mert ez a természet rendjének teljes felforgatása. Legyen hát az istenfélelem az első, és akkor a földi fejedelmek is megkapják a maguk tisztességét, amennyiben Isten felragyog. Dániel tehát igazat mondva védi itt magát, mert *nem követett el semmi vétket a király ellen*. Kénytelen volt ugyanis engedelmeskedni Isten parancsának, ezért figyelmen kívül hagyta, amit a király ennek ellenében parancsolt meg. A földi fejedelmek ugyanis minden hatalmukat leteszik, ha felkelnek Isten ellen, és méltatlanná válnak arra, hogy az emberiséghez tartozóknak számítsák őket. Inkább tehát megvetni kell őket, semmint engedelmeskedni nekik, ha csökönyösek és el akarják rabolni Istentől a jogait, mondhatni magukhoz ragadván a trónját és letaszítván Őt a mennyből. Most már értjük az igeszakasz jelentését. Most ezt olvassuk:

## Dániel 6:23

**23. Akkor a király igen örvende, és Dánielt kihozatá a veremből. És kivevék Dánielt a veremből, és semmi sérelem nem találtaték ő rajta: mert hitt az ő Istenében.**

Tunc rex valde exhilaratus in se, *vel, super eo*, Danielelem jussit educi ex spelunca: et eductus fuit Daniel ex spelunca: et nulla corruptio, *vel, laesio*, inventa fuit in eo: quia credidit, *vel, confisus est*, Deo suo.

Dániel megerősíti, amit korábban mesélt Dárius király érzelmeiről. Ahogy aggodalmaktól gyötrődve ment a palotájába, tartózkodván az ételtől és az italtól, félretéve minden örömet és gyönyörűséget, most úgy örvendezett Isten szent szolgájának csodálatosa szabadulásán a halálból. Majd hozzáteszi: *a király parancsára Dánielt kihozták a veremből, és semmi sebesülést nem találtak rajta*. Ezt nem lehet a jószerencsének tulajdonítani. Ezzel tette Isten látványossá a hatalmát, gondoskodván Dániel biztonságáról az oroszlánokkal szemben. Darabokra tépték volna, ha Isten nem zárja be a szájukat, s az sem csekély mértékben nagyítja fel a csodát, hogy egy karcolás, vagy sebesülés sem volt rajta. Az tehát, hogy az oroszlánok megkímélték, Isten titkos tanácsvégzésének volt a következménye, s ezt még világosabban kimutatta, mikor a rágalmozóit bevetették a verembe, akiket az oroszlánok azonnal széttéptek, amint arról majd nemsokára olvasunk. De figyeljük meg az okot, amit megad: *Azért lett megőrizve, mert hitt az Istenében!* Gyakran megtörténik, hogy valakinek jó ügye van, de mégis rosszul és boldogtalanul végzi, mert az egyébként dicséretre méltóhoz túl nagy, a saját tanácsába, eszésségébe és munkálkodásába vetett önbizalmat tesz hozzá. Ezért nem meglepő, ha azok, akik a jó ügyért szállnak síkra, gyakran mondanak csődöt, amint azt gyakorta látjuk a pogányok között. A történelem ugyanis minden korban tesz bizonyosságot azok pusztulásáról, akik jó ügyért munkálkodnak: ez azonban a romlott magabiztosságuknak a következménye, mert soha nem Isten szolgálatát tartják a szemük előtt, hanem inkább a

saját dicséretüket, és a világ tapsát. Ezért, miután a becsvágy ragadta el őket, megelégednek a saját terveikkel. Így keletkezett Brutus híres mondása is: „Az erény lényegtelen dolog!”, mert úgy vélte: méltatlanul bántak vele a Róma szabadságáért folytatott harc után, s az istenek is inkább ellenségesek, semmint kegyesek voltak. Mintha Istennek meg kellett volna neki adni azt a segítséget, amiben soha nem reménykedett, és amit soha nem keresett. Ismerjük ugyanis e hős beállítottságának gögjét. Csak egy példát mondtam. Ha azonban szorgalmasan súlyozzuk az indítékokat, melyek a világiakat készítetik, mikor fáradhatatlanul küzdenek jó célok érdekében, akkor a becsvágyat találjuk az uralkodó indítéknak. Nem csoda tehát, ha Isten elhagyta őket ebben a konkrét dologban, mivel méltatlanok voltak az Ő segítségére. Ezért mondja Dániel, hogy biztonságban megőriztetett, *mert hitt az Istenében*.

Az apostol erre a Zsidókhoz írott levél tizenegyedik fejezetében utal (Zsid11:33), ahol azt mondja, hogy egyesek hit által tömték be az oroszlánok száját, azaz menekültek meg azoktól. Ezért jelöli meg a hitet Dániel biztonságos megmenekülés okaként, és hívogat minket arra. Itt azonban meg kell vizsgálnunk a „hitt” szó jelentését és erejét. A próféta ugyanis nem pusztán úgy beszél a szabadulásáról, mint ami abból csakis fakadt, hogy hitte: Izrael Istene az igaz és egyetlen Isten, az ég és a Föld teremtetője, hanem az életét is Őrá bízta, megnyugodott a kegyelmében, s szilárdan elhatározta, hogy vége boldog lesz, ha Őt imádta. Miután tehát Dániel természetesen meg volt arról győződve, hogy élete Isten kezében van, s a Belé vetett reménysége nem hiábavaló, ezért bátran szembeszállt a veszéllyel, és rettenhetetlenül szenvedett Isten őszinte tiszteletéért: ezért mondja, hogy *hitt Istenben*. Látjuk tehát, hogy a „hit” szót nem szabad hüvösen venni, amiképpen a pápisták álmodoznak, mert az ő fogalmuk magában foglal egy kifejtett, vagy halott és alaktalan hitet. Ők ugyanis azt hiszik, hogy a hit nem más, mint az Istenség zavaros érzékelése. Valahányszor csak az emberek egyáltalában bármiféle fogalmat alkotnak Istenről, a pápisták ezt hitnek vélik, a Szentlélek azonban messze mást tanít nekünk. Figyeljünk oda az apostol szavaira: tulajdonképpen addig nem hiszünk Istenben, amíg nem tekintjük Őt mindazok megjutalmazójának, akik Őt keresik (Zsid11:6). Istent pedig nem ostoba göggel keressük, mintha az érdemeinkkel bármiféle kötelezettséget róhatnánk Rá, hanem hittel, alázattal és könyörgéssel. Mikor azonban meg vagyunk arról győződve, hogy Isten a megjutalmazója mindenkinek, akik Őt keresik, s tudjuk azt is, miképpen kell Őt keresni, nos, ez az igazi hit. Így Dániel sem kételkedett abban, hogy Isten meg fogja őt szabadítani, mert nem volt bizalmatlan a kisfiú kora óta tanult kegyesség tanítása iránt, és azzal a bizalommal hívta Őt segítségül, amivel mindig is viseltetett Iránta. Ez volt tehát a szabadításának oka. Emellett az is világos, hogy Dániel Isten iránti bizalma nem holmi megelőző, a végeredményre vonatkozó ismeretből fakadt, hanem inkább rábízta az életét Istenre, és felkészült a halálra. Dániel nem ismerhette ezt azt megelőzően, hogy belevetették az oroszlánok vermébe, s az oroszlánok elé került, mert nem tudta, vajon Isten meg fogja-e szabadítani, vagy sem, amiképpen azt korábban a társai esetében láttuk: „Isten, ha tetszik Neki, meg fog minket szabadítani, de ha nem, mi akkor is készek vagyunk Őt imádni, és nem engedelmeskedünk a rendeletednek”. Ha Dániel korábban megismerte volna a végkifejletet, akkor az állhatatossága nem érdemelne túl sok dicséretet. Mivel azonban félelem nélkül készen állt szembenézni a halállal Isten imádatáért, és képes volt megtagadni mind önmagát, mind a világot, ez a hitének és az állhatatosságának igazi és komoly bizonyítéka. Nem azért *hitt* tehát korábban *Istenben*, mert reménykedett egy efféle csodában, hanem mert tudta: a saját boldogsága is Isten igazi imádatában rejlik. Ezért mondja Pál is, hogy számára Krisztus mind az életben, mind a halálban nyereség (Fil1:21). Dániel tehát megnyugodott Isten segítségében, de becsukta a szemeit a történések előtt, és nem aggódott szerfelett a saját életéért. Miután elméje a jobb élet reménységére hajlott, még ha száz halált is kellett volna hálnia, akkor sem vesztette volna el a magabiztosságát. A hitünk ugyanis túlterjed e törékeny és romlandó élet határain, amint az minden kegyes tudja. Most epdíg az következik, amit már futólag említettünk:

## Dániel 6:24

**24. És parancsola a király, és előhozák azokat a férfiakat, a kik Dánielt vádolák, és az oroszlánok vermébe vettetének mind ők, mind fiaik és feleségeik; és még a verem fenekére sem jutának, a mikor rájuk rontának az oroszlánok és minden csontjokat összezúzták.**

Et jussit rex, et adduxerunt viros illos qui instruxerant<sup>323</sup> accusationem adversus eum, nempe Danielelem; et in foveam, *speluncam*, leonum projecti sunt ipsi, liberi ipsorum, et uxores eorum, et nondum pervenerant ad fundum,<sup>324</sup> speluncae, quando dominati sunt,<sup>325</sup> in eos leones, et omnia ossa eorum fregerunt.

Ezzel a körülménnyel Isten kiválósága még látványosabban ragyogott fel Dániel megszabadításában, mert azokat, akik vádolták őt, az oroszlánok azonnal szétépték. Ha ugyanis bárki azt állítaná, hogy az oroszlánok jóllakottak voltak, vagy Dániel bármi más okból menekült meg, akkor, miután őt kihozták a veremből, miért készítette a rendkívüli heveség ezeket a vadállatokat arra, hogy nem csak egyetlen embert, de egy egész csoportot szétszaggassanak és felfaljanak? Egyetlen nemes, de még a feleségeik és a gyermekeik sem menekültek meg. Az oroszlánok talán soha nem jutottak el a vadság eme csúcsára, hogy az utolsó szálig mindenkit elpusztítsanak, akkor hát miképpen menekült meg Dániel? Teljesen világosan láthatjuk, miképpen akart Isten bizonyosságot tenni ezzel az összehasonlítással a saját kiválóságáról, nehogy valaki azt gondolhassa, hogy Dánielt azért nem bántották az oroszlánok, mert már jóllaktak, s nem vágytak más prédára, mert akkor megelégedtek volna még három-négy emberrel, de itt felfaltak minden férfit, nőt és gyermeket. Ezért az oroszlánok száját nyilvánvalóan az isteni erő zárta be, mivel Dániel biztonságban megmaradt egész éjjel, ők azonban azonnal elpusztultak, amint a verembe vetették őket. Megint látjuk, miképpen hajtotta a vadállatokat a hirtelen heveség: nem várták meg, míg a prédáik elérték a verem fenekét, hanem már estükben felfalták őket. A többit holnapra hagyjuk.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mert Te teremtettél és helyeztél minket ebbe a világba, s a Te nagylelkűséged táplál minket abból a célból, hogy Neked szenteljük magunkat – add meg, könyörgöm, hogy készen álljunk Neked élni és halni. Hadd keressük egyedül a Te tiszta és őszinte tiszteletedet. Nyugodjunk bele úgy a Te segítségédbé, hogy vonakodás nélkül törjünk keresztül minden nehézségen, s bármikor ajánljuk magunkat az azonnali halálra, valahányszor csak megköveteled. Ne csak az ígéreteidre támaszkodjunk, melyek fennmaradnak örökké, hanem a rengeteg bizonyítékra is, melyeket óriási hatalmad jelen erejéről adtál nekünk. Légy te a szabadítónk minden vonatkozásban, akár élünk, akár halunk, s legyünk áldottak a Te nevedbe vetett bizalomban való kitartásban, és igaz megvallásodban, míg végül egybegyűjtetünk abba a mennyei királyságba, amit Te készítettél el nekünk a Te egyszülött Fiad vére által. Ámen.

<sup>323</sup> „Elrendelte”, „felkiáltott”, *qui avoyent dresse ceste calomnie*. — Kálvin saját francia fordítása.

<sup>324</sup> Vagy: aljára – *Kálvin*.

<sup>325</sup> Vagy: fölébük kerekedtek – *Kálvin*.

## Harmincegyedik előadás

A tegnapi előadás végén Dániel ellenségeit, akik rosszindulatúan, irigyen és kegyetlenül megrágalmazták őt, belevetették az oroszlánok vermébe, ahol az oroszlánok mind őket, mind a feleségeiket és gyermekeiket darabokra szaggatták. Ezzel még látványosabbá vált a csoda, mint azt korábban mondtuk. Itt megint megtanulhatjuk, miképpen kormányozta Isten keze az oroszlánokat, s fogta vissza azokat attól, hogy bárki ellen bárhol kimutathassák a vadságukat, mert erre csak ott és akkor nyílik lehetőségük, ha Isten megengedni nekik. Ahogyan meg van írva a 91. zsoltárban: „Oroszlánon és áspiskígyón jársz, megtaposod az oroszlánkölkyöt és a sárkányt” (Zsolt91:13). Másrészt viszont Isten azt is kihirdeti a hitetlenek ellen Ámós prófétánál, hogy oroszlánokkal találkoznak majd, ha kijönnek a házaikból (Ám5:19). Látjuk tehát, miképpen fogja vissza Isten az oroszlánokat, valahányszor csak jónak látja, s miképpen kergeti őket örületbe, mikor az emberiséget akarja büntetni. Azt illetően pedig, hogy a feleségeiket és a gyerekeiket is a verembe vetették, nem szükséges semmiféle izgalommal azon vitatkoznunk, hogy ez vajon igazságos büntetés volt-e, vagy sem. Az ugyanis az egyenlőség biztos szabályának tűnik, hogy a büntetés ne terjedhet ki az ártatlanra, különösen mikor az megköveteli az életét is. Azonban minden korban szokásban volt a rendezett államokban is, hogy sok büntetést ugyanúgy kiszabtak a gyermekekre is, mint a szüleikre, mint holmi kiárusításkor, vagy az erőszak, illetve árulás bármi vádja esetén. Bűnesetekben is kiterjedt a szülők becsstelensége a gyermekekre (bár sokkal komolyabb dolog a gyermekeket a szüleikkel együtt lemészárolni), bár valószínűsíthetően nem lehettek vétkesek ugyanabban a bűnben. Mégis, jöllehet ez nem egyike a szokott eseteknek, mégsem szabad elhamarkodottan igazságtalannak ítélnünk. Látjuk, miképpen rendeli el Isten egész családok kiirtását ebből a világból a gyűlölete jeleként, de igazságos Bíróként mindig mérsékelt a szigorúságában. Ezt a példát tehát nem tudjuk pontosan megítélni, ezért jobb kérdésesként kezelni. Ismerjük a kegyetlen és barbár módszert, amellyel a keleti királyok végrehajtják az ítéleteiket, vagyis inkább az alattvalóik feletti zsarnokságukat. Ezért nincs ok arra, hogy bárki is gyötörje magát ezzel a kérdéssel, mert Dárius király nagyon megszomorodott, amiért becsapták. Ezért nemcsak Dániel gonosz rágalmozóira szabott ki büntetést Dániel elnyomásáért, mivel az igazságtalanságuk őt magát is érintette. Inkább önmagát akarta megbosszulni, semmint Dánielt, s nem elégedett meg a megtorlással, de a gyermekeiket is halálra ítélte. Most ez következik:

### Dániel 6:25-27

**25. Akkor Dárius király ira minden népnek, nemzetnek és nyelvnek, a kik az egész földön lakozának: Békességtek bőséges legyen!**

**26. Én tőlem adatott ez a végzés, hogy az én birodalmamnak minden országában féljék és rettegjék a Dániel Istenét; mert ő az élő Isten, és örökké megmarad, és az ő országa meg nem romol, és uralkodása mind végig megtart;**

**27. A ki megment és megszabadít, jeleket és csodákat cselekszik mennyen és földön; a ki megszabadította Dánielt az oroszlánok hatalmából.**

Tunc Darius rex, scripsit omnibus populis, et gentibus, et linguis qui habitabant in tota terra, Pax vestra multiplicetur.

A me positum est decretum in omni dominatione,<sup>326</sup> regni mei, ut sint metuentes et paventes,<sup>327</sup> a conspectu Dei Danielis; <sup>328</sup>quia ipse est Deus vivus, et permanens in seculum: et regnum ejus non corrumpetur, et dominatio ejus<sup>329</sup> usque in finem.

<sup>326</sup> Vagy: szerteszét a birodalmakban – *Kálvin*.



Eripiens et liberans, et edens signa et miracula<sup>330</sup> in coelo et in terra: qui eripuit Danielem e manu leonum.

Dániel itt hozzászól a király rendeletét, amit terjeszteni kívánt. Ezzel a rendelettel tett bizonyosságot róla: úgy felindult Dániel szabadulásán, hogy Izrael Istenének adta a legnagyobb dicsőséget. Egyébiránt én nem gondolom, hogy ez a király valódi kegyességének bizonyítéka, amiképpen egyes magyarázók magasztalják itt fel Dárius királyt mértéktelenül, mintha valóban megtért volna, és felkarolta volna a Mózes törvénye által előírt istentiszteletet. Semmi effélére nem következtethetünk a rendelet szövegéből – az a körülmény is az ellenkezőjét támasztja alá, hogy a birodalma soha nem tisztult meg a babonáitól. Dárius király továbbra is megengedte alattvalóinak a bálványimádást, és nem vonakodott beszennyezni önmagát sem az efféle mocsokkal. Izrael Istenét azonban a legmagasabbra kívánta emelni, így próbált meg összekeverni tüzet és vizet! Korábban már tárgyaltuk ezt a dolgot. A világiak ugyanis azt gondolják, hogy eleget tesznek az igaz Istennel szemben fennálló kötelességeiknek, ha nyíltan nem vetik meg őt, s ezt, vagy azt a helyet jelölik ki Neki. Különösen, ha minden bálványnál többre tartják, máris azt gondolják, hogy kielégítették Istent. Mindez azonban hasztalan, mert amíg el nem törölnek minden babonát, Isten semmiképpen sem kapja meg az Őt megillető jogokat, mert Ő nem enged meg Vele egyenlőséget. Ezért ez az igeszakasz semmiképpen sem bizonyít semmiféle igazi és komoly kegyességet Dárius királyban, hanem csak annyit jelent, hogy mélyen megindult a csodán, és ezért ünnepelteti minden neki alávetett területen Izrael Istenének nevét és dicsőségét. Végül, miután ez speciális impulzusként hatott Dárius királyra, nem hozott létre, csak részhatást: ő minden oldalról elismerte Isten hatalmát és jóságát, de leragadt a szeme elé táruló mutatványnál. Ezért nem folytatta Izrael Istenének elismerését azzal, hogy odaszánta volna magát az igazi és őszinte kegyességre, hanem amint mondtam, látványosan fölébe akarta Őt emelni a többi istenségnek, de nem akarta megtenni az egyetlen Istennek. Isten azonban visszautasítja ezt a módosított tiszteletet, így nekünk sincs okunk dicsérni Dárius királyt. Emellett az ő példája elítél mindenkit, akik katolikus, vagy keresztyén királyoknak, vagy a hit védelmezőinek vallják magukat, mert nemcsak a valódi kegyességet temetik el, hanem tőlük telhetően meggyengítik Isten egész tiszteletét, és akarattal kitörölnék Őt a világból, így zsarnokoskodván a kegyesek felett, istentelen babonákat vezetvén be a saját kegyetlenségükkel. Dárius alkalmas bírójuk lesz, s a Dániel által itt idézett rendelet elegendő lesz valamennyiük elítéléséhez.

Most elmondja azt is, hogy a rendelet megíratott *minden népnek, nemzetnek és nyelvnek, a kik az egész földön lakozának*. Látjuk, miképpen akarta Dárius ismertté tenni Isten hatalmát nemcsak a szomszédos népeknél, de igyekezett azt szelvében-hosszában terjeszteni. Nemcsak Ázsiába és Káldeába írt, de a médeknek és a perzsáknak is. Ő maga soha nem volt a perzsák uralkodója, mivel azonban az apósa szövetségesül fogadta őt a birodalomban, a tekintélye odáig is kiterjedt. Ez tehát *az egész földön* kifejezés jelentése. Nem vonatkozik ez az egész lakott világra, csak a Birodalomra, mely majdnem az egész Keletre kiterjedt, ugyanis a médek és a perzsák a tengertől egészen Egyiptomig uralkodtak. Ha fontolóra vesszük ennek a birodalomnak a nagyságát, akkor Dániel joggal mondhatta, hogy a rendeletet *az egész földön* terjesztették.

*Békességtek bőséges legyen!* Tudjuk, miképpen szokták a királyok ezen a módon puhítani az alattvalóikat, a lágy meggyőző módszereket használni a kívánságaik eléréséhez, valamint az alattvalók feltétel nélküli engedelmessége elnyeréséhez. Nekik nem kerül

---

<sup>327</sup> Azaz, félniük és rettegniük kell – *Kálvin*.

<sup>328</sup> Azaz, Dániel Istene előtt – *Kálvin*.

<sup>329</sup> Vagy: hatalom – *Kálvin*.

<sup>330</sup> „Csodákat”, amiképpen egyesek fordítják – *Kálvin*.

semmibe az alattvalóik békességét kérni. Emellett, amint már említettem, ezekkel a csábításokkal keresik a kegyeiket, s készítik fel az alattvalóikat az igájuk felvételére. A „békesség” kifejezés alatt bővelkedő állapotot kell érteni, azaz ezt jelenti: legyetek bővelkedők és boldogok. Ezután hozzáteszi: *a rendeletet a szemük elé tették*, azaz minden alattvaló láthatta azt. Ez a jelentése az *én tőlem adatott ez a végzés* mondatnak, azaz ha az én tekintélyem és hatalmam van uralmon nálatok, akkor engedelmeskednetek kell ebben: minden ember *félje és rettegje a Dániel Istenét!* A félelem és a rettegés alatt egyszerűen a tiszteletet érti, de úgy beszél, ahogyan a világiak szoktak, akik utálják Isten nevét. Szemlátomást azt igyekszik kifejezni, mennyire látványos volt Izrael Istene hatalmának megmutatkozása, aminek tulajdonképpen mindenkit le kell nyűgöznie, s fel kell indítania az imádatra tisztelettel, félelemmel és rettegéssel. S ez a beszédmód egy helyes alapelvből fakad, mert törvényes istenimádatot soha nem kínálhatunk Istennek, amíg meg nem alázzuk magunkat előtte. Ezért nevezi Magát Isten gyakran félelmetesnek – nem azért, mert azt akarja, hogy az imádói rettegéssel közeledjenek hozzá, hanem mert, amint említettük, az emberek lelkét soha nem ragadja meg a tisztelet, amíg komolyan nem szemlélik az Ő hatalmát, s nem rémülnek meg az ítéleteitől. Ha azonban egyedül a félelem virágzik az emberek elméiben, akkor nem képesek magukat a kegyességre adni, hiszen emlékezzünk: „Hiszen te nálad van a bocsánat, hogy féljenek téged!” (Zsolt130:4)

Istent tehát nem lehet helyesen imádni és félni, amíg nem vagyunk arról meggyőződve, hogy Ő kérlelhető, sőt, nem vagyunk teljesen biztosak abban, hogy jóindulatú velünk. Mégis szükséges azonban, hogy a félelem és a rettegés megelőzzék a test gőgjének megalázkodását.

Ez tehát annak a kifejezésnek a jelentése, hogy mindenki *félje és rettegje a Dániel Istenét*. A király nem azért nevezi így, mert Dániel fabrikált magának egy istent, hanem mert ő volt az egyedüli imádója. Nagyon helyesen beszélünk Jupiterről, mint a görögök istenéről, mivel az ostobaságuk folytán megistenítették, s ezért szerzett magának nevet és hírnevet a világ többi részében. Emellett Jupiter, Minerva és a hamis istenségek tömege ugyanebből a forrásból kapták a neveiket. S másik oka is van annak, amiért Dárius király a Dániel által imádott Isten Dániel Istenének nevezi, amiképpen Ábrahám Istenének is nevezték: nem azért, mert holmi bizonytalan tekintélyt nyert Ábrahámtól, hanem amiatt, mert Ábrahámnak jelentette ki Magát. Világosabban megmagyarázandó, miért nevezték Dániel Istenének ahelyett, hogy a babiloniak Istenének nevezték volna? Azért, mert Dániel Mózes törvényéből tanulta a tiszta istentiszteletet, a szövetséget, amit Ábrahámmal és a szent atyákkal kötött, valamint Izraelnek, mint a saját népének az örökbe fogadását. Igazodott a törvényben előírt istentisztelethez, s ez az istentisztelet a szövetségtől függött. Ezért az Ő neve nem úgy adatott, mintha Dániel szabadon koholt, vagy fantáziált volna magának bármiféle istenséget, hanem mert azt az Istent imádta, Aki az Ígéje által jelentette ki Magát neki. Végül, ezt a kifejezést úgy kell érteni, hogy mindenkit félelemre indítson az iránt az Isten iránt, Aki szövetséget kötött Ábrahámmal és az utódaival, és saját népet választott Magának. Ő tanította az istentisztelet igaz és törvényes módját, s felfedte azt a törvényében, ezért imádta őt Dániel. Most már értjük a mondat jelentését. S ezzel megtanulhatjuk megkülönböztetni az igazi Istent az emberek összes bálványától és fikciójától, ha elfogadható módon akarjuk őt imádni. Sokan vélik ugyanis úgy, hogy Istent tisztelik, mikor tévelyegnek mindenféle hibában, ami csak tetszik nekik, és soha nem maradnak meg az egy igaz Istenhez ragaszkodva. Ez azonban romlott, sőt, nem más, mint a valódi kegyesség megszenstelenítése, ha Istent ily zavaros módon imádják. Ezért kell szemügyre vennünk a megkülönböztetést, melyre rámutattam, hogy az elménk mindig megmaradjanak az Íge korlátain belül, s ne kóboroljanak el az igaz Istentől, ha valóban arra vágyunk, hogy megmaradjunk Mellette, és a Neki tetsző vallást kövessük. Azt mondom tehát, hogy az Íge korlátain belül kell folytatnunk, s nem szabad elfordulnunk se erre, se arra, mert azonnal szembesülünk az ördög megszámlálhatatlanul sok

megtévesztésével, mikor az Íge nem tart meg minket szigorú engedelmisségben. Ami pedig Dáriust illeti, ő elismerte az egy igaz Istent, de amint már említettük, nem vetette el a feltételezett és romlott istentiszteletet, amelyben felnőtt – s az efféle keverék Isten számára tűrhetetlen!

Ezután hozzáteszi: *mert ő az élő Isten, és örökké megmarad*. Ez látszólag semmivé teszi az összes hamis istent, de amint korábban mondtuk, s a körülmények is igazolják, mikor a világiak a figyelmüket a legfőbb Istenre irányítják, akkor közvetlenül kezdenek el tévelyegni. Ha folytonosan elismernék az igaz Istent, akkor azonnal kizárnának minden feltételezettet, ők azonban elégségesnek vélik, ha Istent az első helyre teszik, miközben mellé teszik a kisebb istenségeket, így Ő eltűnik a tömegben, még ha élvez is némi kiválóságot. Ez volt tehát Dárius okoskodása és terve, mert nem vallott semmit világosan, vagy komolyan az egy igaz Isten lényegét illetően, hanem azt gondolta, hogy a legfőbb hatalom úgy rejlik Izrael Istenében, ahogyan más nemzetek dicsérik a saját isteneiket! Látjuk tehát, hogy nem távolodott el a babonáitól, melyeket még kisfiú korában szívott magába. Ezért nincs okunk a kegyességének dicséretére máshol, mint ebben a konkrét esetben. Ugyanakkor Isten kicsikart belőle egy nyilatkozatot, melyben leírja az Ő természetét nekünk. Nemcsak azért nevezi „az élő Istennek”, mert Neki Önmagában is van élete, hanem mert Önmagán kívül is Ő az élet eredete és forrása. Ezt a dízító jelzőt aktív értelemben kell felfognunk, mert Isten nemcsak él, de élet van Őbenne, és Ő az élet forrása, mert Tőle független élet nem létezik. Majd ezt is hozzáteszi: *örökké megmarad*, s így különbözteti meg minden teremtménytől, akikben nincsen sem szilárdság, sem stabilitás. Tudjuk, hogy a mennyben minden, sőt maga a menny is ki van téve különböző változásoknak. Ebben tehát Isten minden teremtett dologtól különbözik, mert Ő változhatatlan és állandó. Dárius hozzáteszi: *az ő országa meg nem romol, és uralkodása mind végig megtart*. Itt világosan kimondja, amit korábban kijelentett Isten birodalmának szilárdságáról. Isten ugyanis nemcsak megmarad lényegileg ugyanannak, de az egész világon mindenütt gyakorolja a hatalmát, a saját kiválóságával kormányozza a világot, és tart fenn mindent. Ha ugyanis csak annyit mondott volna, hogy „Isten megmarad örökre”, akkor, mivel mi oly romlottak és szűklátókörűek vagyunk, így gondolkodtunk volna: Isten valóban változhatatlan a saját lényegét illetően, de az elméink nem lettek volna képesek úgy tekinteni az Ő hatalmára, mint egyetemesen mindenre kiterjedőre. Ez a magyarázat tehát figyelemre méltó, mert Dárius király világosan kifejezi: Isten országa romolhatatlan és az Ő uralma örökké tartó.

Másodszor, a Szabadítójának nevezi Istent. Azok, akik ezt a rendeletet a kegyesség látványos példájának tekintik, azt mondják, hogy Dárius evangéliumi módon szól, mintegy Isten kegyelmének hírnökeként. Amint azonban korábban már mondtuk, Dárius soha nem karolta fel azt, amit a Szentírás tanít arról, miképpen táplálja irgalmasan a népét, miképpen segíti őket könyörületesen, és látja el valamennyit atyai jósággal. Dárius király semmit sem tudott erről az okról. Dániel szabadulása közismert lett: ez Isten kegyének különleges bizonyítéka volt. Ha Dárius csak részben vette volna észre Istennek a szolgálói iránt tanúsított jóindulatát, akkor elismerte volna azt is, hogy készen áll megtartani és megszabadítani őket. Túl hüvös lett volna, ha az okot nem teszi hozzá – *Isten a szabadító!* – mivel kegyeskedett kiválasztani a szolgálóit, s bizonyosságot tesz róla, hogy Ő az Atyjuk, meghallgatja imáikat, és megbocsátja vétkeiket. Amíg tehát a szabadulás reménysége nem Isten ingyenes örökbefogadásán és könyörületén alapszik, addig az Ő bármiféle elismerése csak részleges és hatástalan lesz. Dárius tehát nem úgy beszél, mintha valóban és igazán tanították volna Isten könyörületére, hanem csak mint a saját népének szabadítóját emlegeti. Helyesen jelenti ki általánosságban, hogy Ő a szabadító, mert *megszabadította Dánielt az oroslánok szájából*, azaz a *hatalmából* és a *hevesességétől*. Dárius, mondom, helyesen érvel, mikor az egy példából levezeti Isten hatalmának tanítását, mely szerint ő tartja és szabadítja meg a népét, valahol csak tetszik Neki. Emellett Isten látható hatalmát is elismeri egyetlen cselekedetben. Nem érti

azonban Isten Dániel iránti vonzalmának fő okát és forrását. Ez pedig nem más, mint hogy Dániel Ábrahám leszármazottja, s ezért viseltetik iránta atyai kegyességgel, mely a megszabadításában mutatkozik meg. Ennek a tanításnak a számunkra is hasznossá kell válnia és hatékonyan meg kell érintenie az elméinket, miután Isten a mi szabadítónk is. Ezért először is azt kell vallanunk: azzal a feltétellel fogad a kegyeibe, hogy megbocsát nekünk, és nem qa cselekedeteink szerint bánik velünk, hanem a bámulatos nagylelkűségéből fakadóan a fiaiként kezel minket. Ez tehát az igeszakasz valódi jelentése. Ezután hozzáteszi: *jeleket és csodákat cselekszik mennyen és földön*. Ezt a hatalmára és az uralkodására kell vonatkoztatni, amint korábban említettük. Dárius azonban mindig is a szeme elé táruló eseményekkel foglalkozik. Láta, hogy Dániel biztonságban megmaradt az oroszlánok között, pedig mindenki mást szétszaggattak. Ezek Isten hatalmának látványos bizonyítékai voltak. Így helyesen mondja, hogy Isten *jeleket és csodákat cselekszik*. Kétségtelen azonban, hogy Dáriust azok a jelek is lenyűgözték, melyek az ő uralkodása előtt mutatkoztak meg. Kétségtelenül hallott ugyanis arról, mi történt Nabukodonozor királlyal, és Belszár királlyal, akit Dárius vágatott le, mikor elfoglalta a birodalmát. Összeszed tehát több bizonyítást is Isten hatalmáról azért, hogy szemléltesse az Ő Dániel megszabadításában megmutatkozó dicsőségét. Röviden, ha Dárius megtagadta volna a babonáit, a kegyességének megvallása tiszta, teljes és őszinte lett volna, mivel azonban nem hagyott fel a hamis istenek imádatával, s továbbra is ragaszkodott a mocskukhoz, a kegyessége nem érdemel dicséretet, s valódi és komoly megtérésére ebből a rendeletről nem lehet következtetni. Ez az igeszakasz teljes jelentése. Ez után ezt olvassuk:

## Dániel 6:28

**28. És ennek a Dánielnek jó szerencsés lón dolga a Dárius országában és a persa Círus országában.**

Daniel autem ipse prospere egit<sup>331</sup> in regno Darii et in regno Cyri Persae.

A צלח *tzelech* szó tulajdonképpen jelentése „áthaladni”, s a jelentése itt jelképes abban az értelemben, hogy bővelkedett. Kétségtelen, hogy csendes ellentét is van ebben a Perzsa és a Babiloni Birodalmak között, azaz tömörebben és világosabban mondva, Dániel állapota között a két birodalomban. Amint ugyanis említettük, ő egy ideig a homályban maradt Nabukodonozor idején, s csak akkor lépett a színre, mikor az a birodalom már a végét járta. Emellett a kaldeusok egész uralkodása alatt háttérbe szorult és megvetett volt. Valóban hallott róla mindenki, mint figyelemre méltó és látványos prófétáról, de kiutasították a palotából. Egy ideig a király kapujában ült, nagy tisztességnek és hódolatnak részeseként, majd ismét kivetették. A kaldeus birodalom fennállása során Dánielt nem becsülték meg, viszont a médek és a perzsák uralkodása során bővelkedett, és egyetemesen megkülönböztetett tiszteletben részesítették. Círus és Dárius ugyanis nem voltak annyira feledékenyek, hogy azonnal megfeledkeztek volna Isten csodálatos, rajta keresztül elvégzett tetteiről. Ezért az „áthaladt” szó tetszik nekem, mert ez, amint említettem, a folytonos tiszteletet is kifejezi, ugyanis nemcsak Dárius, de Círus is felmagasztalta és a nemesei közé emelte őt, mikor hallották a hírét. Világos, hogy elhagyta Babilont, és máshová került. Nagyon valószínű, hogy nem volt sokáig a médek között, mert Dárius, vagy Cyaxares utódok nélkül halt meg, s egész hatalma egyedül Círusra szállt, aki a nővérén keresztül unokaöccse, a lánya férjeként pedig a veje volt. Dániel itt kétségtelenül Isten iránta megmutatkozó kegyességét és kedvességét dicséri, mert az nem a száműzött közönséges vigasztalása volt, hogy az idegen és barbár nemzetben a legnagyobb jóindulattal bántak vele, vagy inkább a legnagyobb tisztelettel és hódolattal viseltettek iránta. Isten tehát ezzel a vigasztalással csillapította a bánatát a száműzetésben.

---

<sup>331</sup> Vagy, [jól] élt – Kálvin.

Dániel ezért nemcsak önmagára tekint magánemberként, hanem a méltóságának céljára is. Isten ugyanis azt akarta, hogy a neve jusson el külföldre, és mindazokon a területeken ünnepeljék, ahol Dániel ismertté lett, mert senki sem emlegethette anélkül, hogy meg ne emlékezett volna Izrael Istenének hatalmáról és dicsőségéről is. Dániel tehát ezt akarta megjegyezni. Másrészt viszont kétségtelen, hogy a száműzetés az országából nem úgy okozott neki bánatot, mint az emberiség többi részének okozott volna, hanem azért, mert Kánaán földje Isten népének saját öröksége volt. Mikor Dánielt elragadták onnan, és a messzi Médeába és Perzsiába vitték a visszatérés legcsekélyebb reménysége nélkül, emiatt kétségtelenül folytonosan gyötrődött. S a pogányok közti állapotának ragyogása sem vált annyira fontossá a számára, hogy azt előnyben részesítette volna Isten kegyességének és atyai örökbe fogadásának a Kánaán földjén megmutatkozó zálogával szemben. Kétségtelenül a szívébe zárta Dávid eme szavait: „Mert jobb egy nap a te tornáczaidban, hogysem ezer másutt; inkább akarnék az én Istenem házában küszöbén ülni, hogysem lakni a gonosz sátorában!” (Zsolt84:11). Ez Dániel megtanulta. S Ezékiel is joggal sorolja őt a világ teremtése óta élt három legszentebb ember közé. A legnagyobb dolog volt, hogy ifjan, vagy középkorúan csatlakozott Jóbhoz és Noéhoz, és harmadik volt a ritka és majdnem hihetetlen szentségben! Mivel ilyen volt a jelleme, kétségtelenül a legnagyobb fájdalom gyötörte, mikor állandó száműzetésben találta magát a visszatérés legcsekélyebb reménysége nélkül, ahol nem dicsérhette Istent az Ő templomában, és nem mutathatott be Neki áldozatot a többiekkel együtt. S nehogy hálátlanná váljon Isten iránt, szeretné kifejezni: tudatában van annak a szokatlan nagylelkűségnek, amivel száműzöttként és idegenként, a többi fogollyal együttes szegyennek kitéve is bántak vele, sőt tisztelték meg a médek és a perzsák között. Ez tehát az igevers egyszerű jelentése. Közismert, amint nem rég említettem, hogy Círusz Dárius halála után az egész birodalom feletti uralkodóvá vált, s a maga helyén majd látjuk, miképpen élt Dániel Círusszal, aki majdnem harminc éven át uralkodott. Azaz, hosszú idő telt el Dárius és az ő halála között. Mindez tehát nem Isten figyelemre méltó tanácsvégezése nélkül következett be, mert a változás nem gyakorolta az egyébként szokásos hatást Dániel helyzetére. Az új birodalmak ugyanis arról ismertek, hogy mindent a feje tetejére állítanak. Dániel azonban mindig megtartotta a rangját, s bárhová is ment, mindenhová magával vitte Isten jóindulatának ezt a bizonyosságát. Itt most megállok, az új prófécia holnap tárgyaljuk.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel emberi eszközökkel rengeteg hibába esünk, Te pedig bizonyosságot akarsz tenni a hatalmad nagyságáról, hogy ne tapogatózzunk ma a sötétségben, mikor világosságot kínálsz nekünk az igazság Napján, a Te Fiadon, Jézus Krisztuson keresztül. Emellett ne szégyelljünk hasznot húzni azoknak a pogányok szavaiból, aki nem tanulták a Te törvényedet, de oly fenségesen ünnepelték a nevedet, egyetlen csodán felindulva. Ezért tanuljunk meg ebből a példából nemcsak a legfőbb, de az egyetlen Istennek elismerni téged. Miután pedig úgy kötöttél Magadhoz, hogy szövetségre léptél velünk a Te egyszülött Fiad vére által, ezért hadd ragaszkodjunk Hozzá igaz hittel. Hadd tagadjuk meg a tévelygés minden felhőjét, s igyekezzünk mindig ahhoz a világossághoz, amit Te kínálsz nekünk, s amely felé Te vonsz minket, míg végül megérkezünk a te dicsőséged és fenséged látványához, s Hozzá hasonlatosakká lévén végül a valóságban élvezhetjük azt a dicsőséget, amit most csak részleteiben szemlélhetünk. Ámen.

### 7. fejezet

#### Dániel 7:1-2

**1. Belsazárnak, a babiloni királynak első esztendejében álmot látta Dániel és fejeének látásait az ő ágyában. Az álmot akkor följegyzé; a dolog velejét elmondá.**

**2. Szóla Dániel, és monda: Látám az én látásomban éjszaka, és imé, az égnek négy szele háborút támaszta a nagy tengeren;**

Anno primo Beltsazar regis babylonis, Daniel somnium vidit, eer visiones capitis ejus in lecto ejus. Tunc somnium exposuit.

Loquutus est Daniel, et exposuit: Vidi in visione mea per noctem, et ecce quatuor venti coelorum pugnantes,<sup>332</sup> in mari magno.

Dániel itt egy, konkrétan az egyháznak szóló tanításba kezd bele. Isten ugyanis korábban őt jelölte ki magyarázónak és tanítónak a világi királyok számára. Most azonban az egyház tanítójául jelöli őt ki, hogy ezt a hivatalát az egyházon belül gyakorolhassa, s az egyház keblén oktathassa Isten fiait. Ezt mindenekelőtt meg kell jegyeznünk, mivel mindezidáig az ő jóslatai kiterjedtek a hit háza népén túlra is, itt azonban Dániel kötelezettségei megmaradnak az egyházon belül. Ezt olvassuk: *Belsazárnak, a babiloni királynak első esztendejében álmot látta*, mielőtt az a változás végbement volna, amit korábban láttunk. Először is meg kell próbálnunk megérteni a Szentlélek szándékát, azaz a célját és a hasznát annak, amiért megnyitotta Dániel számára ennek a fejezetnek a tartalmát. Minden próféta a szabadulás reménységét mutatta fel a választott népnek, miután Isten megbüntette őket a hálátlanságukért és a makacsságukért. Mikor arról olvasunk, amit más próféták ígértek a jövőbeni szabadulásukat illetően, azt feltételezhetnénk, hogy az egyháznak boldog, csendes és teljes mértékben békés állapotot ígértek, miután a nép visszatért a fogságból. A történelem azonban bizonyítja, mennyire másként történt minden. A kegyesek ugyanis elcsüggedtek és elbuktak volna, ha nem kapnak figyelmeztetéseket a küszöbön álló megpróbáltatásokról. Ez tehát az első ok, amiért Isten kijelentette az Ő prófétájának, amiknek hamarosan be kellett következni, nevezetesen hogy még három birodalom maradt, melyek követik majd egymást, s ezeknek az idejében minden istenfélőnek állandóan és állhatatosan az ígérekbe kell vetni a bizalmát, még ha az egész világot megrendülni látják is, aminek során súlyos és kétségbeejtő társadalmi megrázkódtatások mennek majd végbe mindenfelé. Emiatt mutatja itt be Dániel látomását a négy világbirodalomról. Talán jobb lesz elhalasztani ennek összefoglalását addig, amíg a próféta el nem kezd beszélni a négy vadállatról külön-külön. Az első két verset illetően azonban meg kell említenünk az álom idejét.

A próféta akkor kapta ezt a tanítást, még mielőtt a médek és a perzsák átvették az uralmat a Kaldeus Birodalom felett, hogy a zsidók felismerhessék annak részleges beteljesedését, amit Isten oly gyakran ígért meg nekik és atyáiknak. Ha ugyanis az ellenségeik mindennemű új jóslat nélkül vették volna birtokba Babilont, akkor a zsidók talán nem figyeltek volna annyira figyelmesen a már oly régen az ő javukra elmondott próféciákra. Ezért akarta felfrissíteni az emlékezetüket Isten, s mikor látták annak a birodalomnak a bukását, melyet valamennyien bevehetetlennek véltek, észrevehették Isten titkos tanácsvégzésének kormányzását, valamint annak részletes, ha ugyan nem teljes beteljesedését, amiről a prófétáik tettek bizonyosságot. Dániel ezt mondja: *álmot látott*. Mikor korábban

<sup>332</sup> Egyesek így fordítják: „keltett” – Kálvin.

Nabukodonozor álmáról beszélt, megemlégett egy látomást, de nem ugyanazon okból, mert a hitetlenek, ha látnak is, észre nem vesznek. Valóban látnak valamit, ködösen és részletek nélkül, de a gondolataik rögvest tovatűnnek. A próféta módszere más volt, mivel ő nemcsak álmodott, de konkrét látomást is látott, így hasznosan tudta továbbadni a többieknek a kapottakat. A próféta tehát valami sajátos dolgot említ ezzel a kifejezéssel, mert tudjuk, miképpen szokták a próféták az efféle látomásokat Istennek tulajdonítani, mikor a mennyei titkokat nem a testi szemeikkel, hanem a Lélek megvilágosításával és értelmével szemlélik. Hozzáteszi: *és fejének látásait az ő ágyában*, azaz az álomnak nagyobb súlyt kölcsönöz, nehogy bárki azt gondolja, hogy a zűrzavar uralkodott el Dániel agyában. Azaz, kifejezi, miképpen látta mindazt, amit az Úr akart a tudtára adni egy álomban, nyugodt elmével. Utána hozzáteszi: *Az álmot akkor följegyzé; a dolog velejét elmondá*. Ezzel a kifejezéssel arra tanít minket, hogy a látomás látása nem személyesen a saját javára történt, hanem az egyház egyetemes okulása végett. Azok, akik úgy vélik, hogy Dániel hirtelen kiugrott az ágyából, nehogy megfélemedjen az álomról, hiábavaló és felszínes magyarázatot adnak. Dániel inkább bizonyosságot akart tenni a látomásról, mint nem sajátosan neki szólóról, hanem Isten egész választott népe számára közösről, amit nemcsak szóban kell ünnepelni ezért, de tovább is kell adni az utódoknak örök emlékezetül. Ezt a két dolgot emlékezetben kell tartanunk: először is, Dániel azért írta le ezt a prófécia, hogy annak ismeretét a kegyesek között örökké ünnepelhessék, továbbá, az utódok érdekeit tartotta szem előtt, és ezért hagyta ránk írásban a látomást. Mindkét dolog méltó a figyelemre, hogy nagyobb figyelemre ösztönözzenek minket a látomás iránt, hiszen nem egyvalakinek adatott, hanem Isten kiválasztotta Dánielt, mint a szolgálóját, és mint ennek a jóslatnak a hírnökét. Ebből látjuk, miképpen érint minket: nem egyetlen konkrét kornak szóló tanítás volt ez, hanem egészen hozzánk is elér, s virágoznia kell a világ végezetéig. S ugyanezt ismétli az alábbi szavak hozzáadásával: *a dolog velejét elmondá*. Azok ugyanis, akik szétválasztják ezt a két mondatot, látszólag a sík földön botlanak meg.<sup>333</sup> Dániel tehát *szólt* és *monda* – ez nem a szavakra, hanem az írásra vonatkozik. Mintha a próféta azt mondta volna: teljesítettem a kötelességemet. Tudta ugyanis, hogy amit mi majd később látunk a négy birodalomról, az isteni módon nem azért bízott rá, hogy visszatartson bármi számára ismertté vált dolgot. Inkább Isten választott eszközének tekintette magát, akinek ezen a módon kellett anyagot adnia a kegyeseknek a bizalomhoz és a kitartáshoz. *Szólt* tehát, és *magyarázott*, azaz mikor közzétenni kívánta ezt a jóslatot, akkor bizonyosságot tett arról, hogy nincs különbség közöttük és Isten egyháza között, hanem miután választott és elrendelt tanító volt, így a saját kezével adta át azt, amit kapott. Dániel itt nemcsak a saját hitét dicséri, hanem minden kegyest buzgóságra és figyelemre ösztönöz, nehogy megvessék azt, amit Isten az ő szájával jelentett ki nekik. Megismétli: *éjszakai látomást látott*. Mondom, Dániel azt jelenti ki, hogy semmi mással nem hozakodott elő, csak amit Isten szavahihetően adott át neki. Tudjuk, hogy az egyházban minden emberi hagyományt haszontalannak kellene tekinteni, mert minden ember bölcsessége csak hiábavalóság és hazugság. Miután egyedül Isten érdemli meg, hogy a kegyesek odafigyeljenek Rá, Dániel ezért itt kijelenti, hogy semmi, a saját maga álmából származót sem kínál a megszokott módon, hanem a látomás bizonyos, és nem csaphatja be a kegyeseket.

Ezután hozzáteszi: *ímé, az égnek négy szele háborút támaszta a nagy tengeren*. Én sokkal jobban szeretem ezt a fordítást. A fordítók eltérnek a szeleket illetően, de az igeszakasz valódi jelentése ennek tűnik: Dániel feltételezi, hogy a hasonlat általánosan ismert, mert szilárd talajon aligha hallottak akkora kavargásokról, mint a tengeren, mikor hatalmas vihar támad rajta. Kétségtelen, hogy a dühöngő tenger képével a küszöbön álló félelmetes viharokra kívánta figyelmeztetni az istenfélőket, pont mint mikor a tengert felkavarják a viharok és a fergetegek minden oldalról. Ez a kifejezés jelentése. Azért nevezi meg a *négy szelet*, hogy

<sup>333</sup> A kifejezés a latin szövegben közmondás: *nodum quaerere in scyrpo*. A francia magyarázat helyes: *chercher de la difficulté ou i n'y en a point*. Mind Ennius, mind Terence a közmondást használják. — a szerk.

megmutassa a kegyeseknek: a felkavarodás, mely megrázza majd a világot, nem egyszeri és egyszerű dolog lesz, hanem különféle viharok támadnak mindenfelől – pontosan így is ment végbe. Néha láthatjuk, amint a föld úgy mozdul meg, mintha fergeteg lenne: összevissza hánykolódik, mint a tenger, de a mozgás mégis egyedüli. Isten azonban nem csak holmi egyszerű megrázkódtatást akart mutatni a prófétájának, hanem sok különbözőt, pont úgy, mintha a szelek egyetlen hatalmas zűrzavart keltettek volna. A filozófusok valóban több, mint négy szelet sorolnak fel, mikor pontosan kívánják tárgyalni a számat. Ez azonban általános kifejezés, mikor négy szélről beszélünk, melyek a földgolyó négy sarkától, vagy területéről fújnak. Az igeszakasz jelentése azonban világos és semmiképpen sem erőltetett – a világ olyan, mint a viharos tenger, melyet nem egyetlen vihar, vagy szél kavart fel, hanem különböző, egymással összeütköző szellőkések, mintha az ég egésze fogna össze a vihar felkorbácsolása végett. Ez a látomás első közelítésben nagyon keserű volt a kegyesek számára, mert számolgatták a Jeremiás által említett éveket: a hetven év letelte már küszöbön állt, és Isten a bajaik végét ígérte nekik. Most viszont Isten azt jelenti be, hogy nem szabad belemerülniük a nyugalom és az öröm reménységébe, hanem inkább készüljenek a leghevesebb szelek betörésére, mintha a világot mindenfelé különböző viharok dúlnák. Talán arra gyanakodtak, hogy Isten nem teljesíti az ígéreteit, de az elméjük megnyugtatósához és a szabadulás reménységével történő megtámogatásukhoz elégségesnek kellett lenni, mikor látták, hogy semmi sem történik elhamarkodottan, vagy a véletlen folytán. Emellett Isten elébe ment a kísértéseiknek, nehogy csődöt mondjon a bátorságuk, mikor arra tanította őket: a szabadulásuk módszere nem lesz annyira egyszerű, ahogyan azt a korábbi jóslatok alapján elképzelték. Isten valóban nem változtatta meg a terveit, mert bár hosszú idő telt el azóta, hogy szólt Ézsaiás és más próféták által, mégis fel akarta készíteni a zsidókat a késlekedésre, nehogy letörjön a bátorságuk, melyre szükségük volt ezekhez a nagy megpróbáltatásokhoz. Mikor azonban valóban eljött a szabadulás, Isten teljesebben és bizalmasabban magyarázta meg a módszerét, s megmutatta, milyen nagyok és súlyosak a még hátralevő küzdelmek. Ebből kiindulván a kegyesek, akik ezekből a próféciákból tanultak, bátran harcolnak majd, de mégis, állhatatosan járják majd a hit és a türelem útját. Most ez következik:

## Dániel 7:3

### 3. És négy nagy állat jöve fel a tengerből, egyik különböző a másiktól.

Et quatuor bestiae magnae prodibant e mari, diversae haec ab illa.<sup>334</sup>

Miután Dániel megnézte ezeket a nagy viharokat, melyek a Föld különböző részei rázták meg, újabb látomást kapott. Amit már elmondtunk a háborgó tengerről és a szelek megütközéséről, most kiterjesztjük a négy birodalomra, melyeket most fogunk tárgyalni. Isten, mikor a szelek által felkorbácsolt tenger képét tárta a prófétája szemei elé, akkor egyfajta felkészítés volt a célja. Mintha azt mondta volna: ezek után a kavargások után újabbak támadnak, ezért az emberek hiába várják a békességet és a nyugalmat, mert szenvedniük kell az újabb megpróbáltatásoktól. Most pedig elmondja a megpróbáltatás fajtáját is: *négy nagy állat jöve fel a tengerből*. Innen származik a felkavarodás, a viharok és az egész világ zűrzavaros forrongása, ahogy az egyik királyság a másikat követi. Aligha történhet meg, hogy egy királyság anélkül pusztul el, hogy másokat is magával ne rántsón a romlásba. Egy díszes épület nem omolhat le anélkül, hogy a leomlása ne hallatszana szélteben-hosszában, s látszólag a föld is eltátja a száját a megsemmisülésén. Akkor hát minek kell bekövetkeznie, mikor a leghatalmasabb monarchiák pusztulnak el hirtelen? Ezért ebben az igeversben Dániel bemutatja, miképpen válik olyanná a világ, mint a viharzó tenger, mivel

<sup>334</sup> Azaz, egymástól különbözők – Kálvin.



a birodalmi közötti heves változások már küszöbön állottak. A birodalmak vadállatokhoz történő hasonlítását könnyű megmagyarázni. Tudjuk, miképpen ragyogott fel Isten dicsősége és hatalma minden királyságban, amelyeket helyesen kormányoztak az egyenlőség törvénye alapján. Miután azonban gyakran látjuk annak igazságát, amit Nagy Sándornak mondtak – a legnagyobb királyságok a legnagyobb rablók is egyben, s nagyon kevesen ragadják magukhoz az összes hatalmat egy nagy birodalomban, kegyetlen és kiterjedt zsarnokságot gyakorolva. Itt a próféta nagy és kegyetlen vadállatokhoz hasonlítja a birodalmakat, melyeket majd később tárgyalunk. Most már értjük a szavak jelentését. Ezt a leckét pedig megtanulhatjuk abból, ami rendszerint a világbirodalmakban történik: amint már említettem, ezek a legszebb visszatükröződései az isteni bölcsességnek, erénynek és igazságosságnak, noha azok, akik megszerzik a legfőbb hatalmat, igen ritkán ismerik el, hogy isteni módon teremtettek a feladatuk ellátására. Miután tehát a királyok legtöbbször zsarnokok, akik tele vannak kegyetlenséggel és barbársággal, s megfélemlítik az emberiségről, a próféta ezt a bűnt belőlük, nem pedig Isten szent elrendeléséből származónak jelöli meg. De menjünk tovább:

## Dániel 7:4

**4. Az első olyan, mint az oroszlán, és sas szárnyai valának. Nézém, míg szárnyai kitéptek, és felemelték a földről, és mint valami ember, lábra állították és emberi szív adaték néki.**

Prima scut leo<sup>335</sup> et alae aquilae ei: vidi donec evulsae sunt alae ejus, et sublata fuit e terra, et super pedes suos quasi homo stedit, et cor himinus datum ets ei.

Világos, hogy itt a négy birodalmat festi le. De véleménykülönbség áll fenn a szerzők között arról, melyik az utolsó birodalom, és melyik a harmadik. Az elsőt illetően mindenki egyetért, hogy ez a Kaldeus Birodalom, mely egyesült az Asszírral, amint korábban láttuk. Ninivét ugyanis elnyelték a kaldeusok és a babiloniak. A próféta azonban az Asszír és a Kaldeus Birodalmat tárgyalja hosszabban, amely akkortájt virágzott. Senki nem gondolta azonban, hogy ilyen közel van annak a vége, s azon az éjszakán, mikor Belsazárt levágták, láttuk, milyen magabiztosan és gögösen merült bele az örömekbe, s mennyire hatalmas és közömbös biztonságérzet uralkodott városszerte. Ezt a birodalmat kellett tehát először nekünk bemutatni. S amiképpen ez a birodalom volt a második fejezetben a szobor arany feje, úgy nevezi most oroszlánnak, azaz hasonlítja egy nemes vadállathoz. A vadállat képmása alatt, annak erőszakosságával és kegyetlenségével egyetemben szemléli, de a másik birodalomhoz viszonyítva némi felsőbbrendűséget is tulajdonít neki, mert a világ egyre rosszabb és rosszabb lesz. S noha Círusz nagyon bölcs fejedelem volt, mégsem érte el a korábbi korok mértékletességét, mert a becsvágya, a kapzsisága, és a kegyetlensége csillapíthatatlan volt. Ézsaiás is azt mondta ugyanis a perzsákról beszélve: ezüsttel nem gondolnak, és aranyban nem gyönyörködnek, hanem emberi vérré szomjaznak (Ézs13:17).

Ebből megértjük az okot, amiért a próféta azt mondja: *az első állat olyan volt, mint az oroszlán* – nagyobb becsületesség virágzott ugyanis a kaldeusok alatt, mint mikor a birodalmak összekeveredtek, és a perzsák legyőzték mind a kaldeusokat, mind a médeket. Minden történetből kiderül ugyanis, hogy barbár és erőszakos nemzet voltak. Valóban mutatósan dicsérték az erényt, mert egész életüket spártai egyszerűségben élték le, megvetvén minden luxust, szélsőségesen mértékletesen élvén az életüket, de a heveségük és a brutális kegyetlenségük mégis megvetendőkké tette őket. *Az első állat tehát olyan volt, mint az oroszlán*, mondja, *és sasszárnyai voltak*, azaz bár oroszlán volt, mégis voltak szárnyai. Ez a gyorsaságára vonatkozik, mivel tudjuk, milyen rövid idő alatt növelték meg az asszírok a

<sup>335</sup> Az első vadállat, mint az oroszlán – Kálvin.

birodalmukat: korábban ugyanis egy oroszlán gyorsaságával győzték le a kaldeusokat. Az oroszlánnak ugyanis van ereje, kedve és kegyetlensége a megsebesítéshez. Emellett a próféta szárnyas oroszlánt látott, mivel nemcsak a maguk erejéből növelték a birodalmukat, hanem hirtelen minden irányban kiterjesztették a szárnyaikat. Látjuk tehát, miképpen említi egyrészt az erőt és a hatalmat, másrészt a legnagyobb sebességet. Utóbb hozzátesszi: *szárnyai kitéptek*. Mikor ugyanis a kaldeusok túl kívántak lépni a saját korlátaikon, az Úr viaszorította őket az illendő határok közé, megakasztotta az állandó győzelmeiket. A szárnyaik tehát akkor téptek ki, mikor az Úr megzabolázta őket, hogy többé már ne kóborolhassanak olyan szabadon, mint korábban.

A próféta ez után hozzátesszi: a vadállat *felemelték a földről*, ezzel a birodalom felfüggesztésére utal. Sem a kaldeusok, sem az asszírok nem semmisültek ugyanis meg teljesen, de a dicsőségüket teljesen elvesztették. Ez a vadállat többé már nem mutatkozott, miután Isten ezt a birodalmat átruházta a médekre és a perzsákra. Ezért mondja a próféta: *és mint valami ember, lábra állították és emberi szív adaték neki*. Ezzel a kifejezésformával utal az asszírok és a kaldeusok közöségi állapotának visszaállítására: többé már nem olyanok voltak, mint az oroszlán, hanem mint az erejüktől és a hatalmuktól megfosztott magánemberek. Ezért az *emberi szív adaték neki* szavakat nem dicséretnek szánja, hanem az „ember” alatt bármiféle magánembert ért, mintha azt mondaná, hogy kaldeusok és az asszírok megjelenése többé már nem volt félelmetes. Amíg ugyanis fennállt az uralmuk, minden ember rettegte a hatalmukat. Ezért távolította el Isten a világ elől annak a vadállatnak az ábrázatát, s helyettesítette azt egy emberével, *lábra állítván* azt. Korábban a levegőben szálltak, s megvetették a mélyen a lábuk alatt levő földet, most azonban Isten állította őket a lábukra, hogy ne a tőlük megszokott, és korábbi, hanem közöségi módon viselkedjenek, miután Isten elvette tőlük a birodalmukat. Ez, véleményem szerint, a próféta szavainak egyszerű jelentése. Ha bármi szüksége merül fel, később majd megerősítjük azokat a megjegyzéseket, melyeket most csak futólag említünk. Most ez következik:

## Dániel 7:5

**5. És ímé, más állat, a második, hasonló a medvéhez, és kele egyik oldalára, és három oldalborda vala szájában fogai között, és így szólának neki: Kelj fel és egyél sok húst!**

Et ecce bellua, bestia, posterior altera<sup>336</sup> similis urso (*inquit*) et surrexit ad latus unum: et tres costae in ore ejus inter dentes ejus: et sic dicebant ei,<sup>337</sup> Surge, comede carnem multam.

Itt a próféta azt hirdeti, miképpen tanította őt a második fenevaddal kapcsolatos álom. Ha csak magának az eseménynek az alapján ítéljük meg, akkor ez a fenevad kétségtelenül a médek és a perzsák birodalmát képviseli. Igaz, a próféta csak a perzsákat említi, mert a médek már rég magukra vették az ő igájukat. *És ímé, más állat*, mondja, *hasonló a medvéhez*. Tudjuk, hogy a medve alantas és szennyes állat, ugyanolyan lusta és tunya, mint amennyire kegyetlen. A medvét az oroszlánhoz hasonlítva annak megjelenése mocskos és visszataszító, miközben az oroszlán figyelemre méltó a szépsége folytán, bár félelmetes is egyben. A perzsákat a kegyetlenségük alapján hasonlítja a medvéhez, ahogyan már mi is hevesnek és erőszakosnak említettük azt a nemzetet. S a perzsák nem voltak olyan civilizáltak, mint az asszírok, vagy a kaldeusok, akik az egész világ legszebb területein laktak, a legkedvesebb országban, mint a legnemesebb színházban: a perzsák viszont a barlangjaikban lappangtak, mint a vadállatok. A hegyeik között lakoztak, mint oktan állatok. Ezért a próféta nagyon

<sup>336</sup> Azaz, az első követő második vadállat – *Kálvin*.

<sup>337</sup> Azaz, „ez mondatott neki”, mert ez a szó határozatlan jelentésű – *Kálvin*.

alkalmasan hasonlítja őket a medvéhez, sőt, Isten mutatta ezt a formát a prófétájának. Utóbb hozzáteszi: *és kele egyik oldalára*. Egyesek úgy vélik, ezt azért teszi hozzá, hogy még jobban kifejezze a médek és a perzsák közötti szerződéses uralkodást, de ez a vélemény nem helyénvaló. Tudjuk, mennyire kiterjedt volt a médek uralma, mielőtt Círusz és a perzsák hatalma alá kerültek. Önmagukban a médek voltak a leghatalmasabbak, majd jöttek a perzsák, s végül Círusz ragadta magához a Kaldeus Birodalom feletti uralmat. Még Egyiptom kulcsait is birtokolta, uralkodott Szíriában, övé volt Júdea, s egészen a tengerig kiterjesztette hatalmát, míg végül a szkíták legyőzték. Mikor tehát Dániel azt mondja, hogy *kele egyik oldalára*, azzal a királyság homályos kezdetére utal, mert a perzsák híre a hegyek közé korlátozódott, amíg Círusz a hódításaival nevet nem szerzett nekik. Ő ugyanis bátor harcos volt, és megszolgált, hogy a hírneve mindenki másé fölé emelkedjék. Ezért ez a fenevad először *kele egyik oldalára*, azaz a perzsáknak nem volt semmi hírnevük, vagy tisztességük, nem voltak gazdagok, és soha nem tűntek elő a bűvőhelyeikről. Látjuk tehát, miképpen korlátozódik ez a részlet az eredetükre annak homályossága következtében.

A próféta hozzáteszi: *és három oldalborda vala szájában fogai között, és így szólának neki: Kelj fel és egyél sok húst!* Azok, akik három konkrét királyságot sejtene a három borda alatt, látszólag túlfelül aprólékosan okoskodnak. Én úgy vélem, a szám határozatlan, mert ez a fenevad nem egy bordát harapott ki a szájával, hanem többet. A perzsák ugyanis, amint említettem, magukhoz ragadták a médek hatalmát, majd legyőzték az asszírokat és a kaldeusokat, utóbb Círusz még sok más nemzetet is legyőzött, míg végül egész Kis-Ázsia elismerte a hatalmát. Mikor tehát a próféta három bordáról beszél, azzal a fenevad csillapíthatatlan természetére utal, mert nem elégedett meg egyetlen testtel, hanem együtt falt fel sokakat. A „sok hús” alatt ugyanis sok prédát értett. Ez az egésznek az értelme. S nem vonakodok úgy magyarázni az *így szólának neki* szavakat, hogy azokat angyalok, vagy Maga Isten mondta. Egyesek ezt arra a serkentésre vonatkoztatják, mely Círuszt a kegyetlenségre indította. Mivel azonban Isten az Ő gondviselésének képét tárja a prófétája elé, ezért nagyon valószínűvé válik, amit nemrég említettem, nevezetesen hogy a *Kelj fel és egyél sok húst* nem azért hangzik el, mert Isten volt a kegyetlenség szerzője, hanem mert Isten az Ő titkos tanácsvégzésével kormányozza az eseményeket, melyeket az emberek visznek végbe rendszertelenül, ezért az Ő hatalma jogosan került itt a szemünk elé. Círusz ugyanis nem jutott volna el oly gyorsan minden régióba, s nem ragadott volna magához annyi birodalmat, leigáztatva hatalmas nemzeteket, ha Isten nem akarta volna megbüntetni a világot, s nem tette volna meg Círuszt a mészárlás eszközévé. Miután tehát Círusz Isten bosszúját hajtotta végre annyi emberi vért ontva, a próféta kijelenti, hogy neki mondták: *Kelj fel és egyél sok húst*. Bizonyos vonatkozásban Istennek nem tetszett, hogy Círusz oly sok nemzetet mészárolt le, s ennyi emberi vér kiontása által növekedett meg egyetlen embernek a hatalma és a zsarnoksága, más vonatkozásban viszont azt olvassuk: Isten parancsolta meg mindezt Círusznak, mert büntetni akarta a világot azért a hálátlanságért, amihez a legkétségbeejtőbb makacsság és lázadás adódott hozzá. Ezekre a bűnökre nem volt orvosság, s ezért bízta rá Isten Círuszra az ítéletének végrehajtását. Itt kénytelen vagyok megállni.

## Ima

Add meg, Mindenható Isten, mert Te teszel ki minket különféle nyomorúságoknak ebben a világban a hitünk és a türelmünk gyakorlása végett, szóval add meg, hogy nyugodtan megmaradjunk a magunk állapotában, a Te ígéreteidre támaszkodva. Mikor minden oldalról viharok kelnek körülöttünk, ne essünk el soha, és nem csüggedjen el a bátorságunk, hanem tartsunk ki az elhívásunkban. Történjen bármi, hadd ismerjünk fel Téged, amint kormányozod a világot, s ne csak az elvetettek megbüntetésében, hanem a saját néped megtartásában is a Te hitedben és védelmedben, s a megőrzésükben mindvégig. Hadd viseljük türelemmel,

bármiféle változás is történjék velünk, és soha ne zavarodjunk meg, vagy essünk kétségbe az elménkben, míg végül össze nem gyűjtetünk abba a boldog nyugalomba, ahol mentesek leszünk minden háborúságtól és küzdelemtől, és élvezzük majd azt az örök áldottságot, amit Te készítettél el a számunkra a Te egyszülött Fiadban. Ámen.

## Harmincharmadik előadás

### Dániel 7:6

**6. Ez után látám, és ímé, egy másik, olyan mint a párducz, és négy madárszárnya vala a hátán; és négy feje vala az állatnak, és hatalom adaték néki.**

Post hoc vidi,<sup>338</sup> et ecce alia, bestia scilicet, sicut pardus, similis pardo, et alae quatuor avis super dorsum ejus, et quatuor capita bestiae et potestas data est ei.

Dániel már beszélt két birodalomról, nevezetesen a Kaldeusról és a Perzsáról. Az igemagyarázók egyetértenek abban, hogy ezt itt a Macedón Birodalomra kell vonatkoztatni. Ezt a királyságot a leopárdhoz hasonlítja, vagy ahogyan egyesek fordítják, a párduchoz, mivel Nagy Sándor egyedül a gyorsaságával szerezte meg óriási hatalmát, s jóllehet ez semmiképpen sem látványos állat, mégis, figyelemre méltó sebességével igázta le az egész Keletet. Mások a hasonlóság nagyon sok pontjával hozakodnak elő, melyekben a görög jellem hasonlít a párduc természetéhez. De attól félek, hogy ezek az aprólékos részletek csak csekély súllyal esnek latba: számomra elégséges, hogy a Lélek itt a harmadik birodalomról beszél. Elsőre semmiféle jelentőséggel sem bírt, nem volt képes megrettentetni távoli területeket és nem tudott alattvalókat sem szerezni a saját méltóságával. Így mondhatni hasonlónak vált egy gyors vadállathoz, mivel Nagy Sándor gyorsasága közismert. Nem volt azonban kiemelkedő sem a bölcsességben, sem a megfontoltságban, sem az ítélőképességben, vagy bármely más érényben. A pusztaság hirtelensége ragadta őt el, s még ha soha nem ízlelt volna bort, a becsvágy akkor is megmérgezte volna őt. Ezért Nagy Sándor egész élete megittasult volt: nem volt őbenne sem mértékletesség, sem összeszedettség. Látjuk tehát, milyen alkalmasan felel meg ez a kép Nagy Sándor jellemének, bár kiterjedt az utódaira is, akik valamennyien jórészt a fejedelmük jellemét örökölték. Dániel tehát ezért mondja: *ímé, egy másik, olyan mint a párducz.*

Azt is elmondja: *négy madárszárnya vala a hátán; és négy feje vala az állatnak.* Egyesek, véleményem szerint fonák módon tesznek különbséget a szárnyak, és a fejek között. Azt feltételezik, hogy a királyság azért van szárnyasnak leírva, mert Nagy Sándor erős királyságokat igázott le rövid idő alatt, de az egyszerűbb jelentés az, hogy a fenevadnak azért volt négy szárnya, és négy feje, mert alig vívta ki Nagy Sándor a győzelmeit, minden várakozás ellenére máris meghalt, s a halála után utódai a birodalma egy-egy részét ragadták magukhoz zsákmányként. Egy azonban bizonyos: utóbb a hadseregének tábornokai hosszú éveken át harcoltak egymással, s minden történész egyetért abban, hogy a központi hatalom négy részre oszlott. Szeleukosz ugyanis Ázsia keleti részét, Antigonosz pedig Kis-Ázsiát, ragadta magához. Kasszandrosz Macedónia királya lett, akit Antipater követett, miközben Ptolemaiosz, Lagosz fia Egyiptom uralkodója lett. Amúgy valóban megegyeztek egymással, mert Nagy Sándornak fia született Rhoxanétól, Dárius első leányától. Volt egy testvére, Aridaeus, aki megérte a férfikort, de epilepsziás, és gyengeelméjű volt. Aztán, mivel Nagy Sándor tábornokai ravasz emberek voltak, azzal az ürüggyel jártak el, hogy mindenkinek hűséget kell esküdni fiatal gyámjuknak, majd ami Aridaeust illeti, a gyámjuknak meg kell halnia a felnőttkort megelőzően.<sup>339</sup> Majd Lüsizmakhosz lett a kincstárnok, és más parancsolt a hadseregnek, megint mások különféle provinciákat szereztek meg maguknak. Tizenöt-husz vezető osztotta fel egymás között a hivatalokat és a hatalmat, de senki sem merte felvenni a király nevet. Nagy Sándor fia volt ugyanis a törvényes király, s őt követte az az Aridaeus,

<sup>338</sup> Azaz, egy látomás adatott nekem – *Kálvin*.

<sup>339</sup> A latin szövegben az 1617-es genfi kiadásban a „*populi*” olvasható, aminek helyesen „*pupilli*”-nek kellene lennie. Az 1569-es kiadásban a „*pupilli*” helyesen szerepel. – *a szerk.*

akiről beszéltem. Hamarosan azonban egyesültek, s ez Isten gondviselésének egy figyelemre méltó példája lett, mely önmagában elégséges a Szentírás ama szakaszának bizonyításához, miszerint „a ki ember-vért ont, annak vére ember által ontassék ki” (1Móz9:6). Nagy Sándor egyik tábornoka sem menekült meg, csak az a négy, akiket már említettünk. Nagy Sándor anyja nyolcvanévesen erőszakos halállal halt, feleségét, Rhoxanét megfojtották, a fia nyomorultul pusztult el, s Aridaeus, a gyengeelméjű, majdnem az állatok szintjén álló testvérét levágták a többivel együtt – valójában Nagy Sándor egész családja erőszakos halállal haltak meg. A tábornokokat illetően, ők a csatákban haltak meg: egyeseket a katonáik árultak el, mások a saját nemtörődömségüknek estek áldozatul. Ahogyan véres végzetre számítottak, úgy sokan nem is kerültek el azt. Négy azonban túlélte, így Nagy Sándor egész birodalmát négy részre osztották. Szeleukosz ugyanis, akinek az utódja lett Antiochus Epiphanes, szerezte meg Felső-Ázsiát, azaz a négy keleti birodalmat, Antigonusz Kis-Ázsiát, Cilicia és Frígia egy részével, valamint egyéb szomszédos területekkel együtt. Ptolemaiosz ragadta magához Egyiptomot és Afrika egy részét, míg Kasszandrosz, majd utána Antipater Macedónia királyai voltak. A *négy szárny* és *négy fej* alatt Dániel azt a felosztást érti, mely rögtön Nagy Sándor halála után jött létre. Most tehát megértjük, mit mutatott meg Isten a prófétájának ebben a látomásban, mikor a négyszárnyú és négyfejű leopárdot állította a szemei elé.

Dániel mondja: *és hatalom adaték néki*, mert Nagy Sándor sikerei hihetetlennek tűntek. Hisz ki gondolta volna, mikor átlépte a tengert, hogy le fogja győzni Ázsiát, és az egész Keletet? Mintegy 50 ezer embert vitt magával, és nemcsak a maga felelősségére indította a háborút, hanem különféle fortélyokkal megszerezte a jelölést Görögország vezetőjének a szabad városállamoktól. Nagy Sándor tehát bizonyos értelemben zsoldosa volt a görögöknek, s amint már említettük, nem volt képes 50 ezer embernél többet magával vinni. Így bocsátkozott csatába 150 ezer, majd 400 ezer, utóbb majdnem egymillió fős hadsereggel. Dárius ugyanis az utolsó csatájában több, mint 800 ezer embert szedett össze a tábor kísérek mellett, így majdnem egymillió fő volt vele. Nagy Sándor már maga mellé állított némi segéderőket a frissen leigázott nemzetekből, de nem bízott bennük. Ezért az egész ereje abban az 50 ezer emberben rejlett, s a csata napján, mikor legyőzte Dáriust, úgy a hatalmába kerítette az álom, hogy alig bírták felrázni. A történészek, akik az éleselméjűségét magasztalják, mind egyetértenek abban, hogy majdnem halott volt, s a tábornokai alig tudták felkelteni, s szándékosan kiabáltak a sátra körül, mert senki sem mert hozzá belépni. Nagy Sándor a szemét is alig törölte ki, mikor Dárius már menekülőre fogta. Ezért a próféta kijelentése igaz: egy fenevad ereje adatott neki, hisz mindez minden természetes várakozás és minden emberi vélekedés ellenére történt meg vele, pedig ez a körülmény az egész Görögországot megrettenthette és leteríthette volna a hatalmas hadsereg előtt. Mindezt a harmadik birodalomról mondja. Én nem ismétlem meg itt mindazt, amit el lehetne mondani, és össze lehet szedni a történelemből, mert sok dolgot félre kell tennünk egészen a tizenegyedik fejezetig. Ezért röviden csak azt foglalom össze, ami ennek az igeszakasznak a magyarázatához szükséges. Most ez következik:

## **Dániel 7:7**

**7. Ezek után látám éjszakai látásokban, és ímé, negyedik állat, rettenetes és iszonyú és rendkívül erős; nagy vafogai valának, falt és zúzott és a maradékot lábaival összetaposta, és ez különbözék mindazoktól az állatoktól, a melyek előtte valának, és tíz szarva vala néki.**

Postea, post hoc, vidi, hoc est, videbam, in visionibus noctis; et ecce bestia quarta formidabilis, et metuenda,<sup>340</sup> et fortis valde: et dentes ferri, hoc est, ferrei, illi magni: comedens et conterens, et reliquum pedibus conculcans: et ipsa diversa erat ab omnibus bestiis prioribus, et cornua decem illi.

Nagyok a problémák ezzel a negyedik birodalommal. Azok, akik mértékletes ítélőképességgel vannak megáldva, ezt a látomást a Római Birodalomban vallják beteljesedni. Utóbb azonban különbözőképpen vélekednek, mivel sokan a pápára vonatkoztatják azt, ami itt elhangzik a negyedik vadállatról, mikor hozzáteszi a kicsiny szarv kinövését. Mások úgy vélik, hogy a Török Birodalomról van szó a Római képében. A zsidók legnagyobbbész ezt vallják, de kénytelenek is erre, mivel Dániel később hozzáteszi: láttam az Emberfiának trónját. Mivel ebből a jóslatból világos, hogy Krisztus királysága a római uralom legyőzésével állítatott fel, a zsidók fordítanak a dolgon, és mint mondtam a Török Birodalmat kötik össze a Rómaival, mert nem találják a saját elképzelésük szerinti Krisztust. S a mi szerzőink között is vannak olyanok, akik úgy gondolják, hogy ezt a képet nem, szabad csak a Római Birodalomra korlátozni, hanem a Török Birodalmat is bele kell érteni. De ebben a nézetben semmi sem valószínű. Nekem kétségem sincs a felől, hogy ebben a látomásban a próféta elé a Római Birodalom képe tárult, s ez világosabb lesz, amint majd haladunk előre.

Azt mondja, megjelent a *negyedik vadállat*. Nem ad neki konkrét nevet, mivel semmi hozzá hasonló nem létezett a világban. A próféta azzal, hogy semmihez sem hasonlítja, arra céloz, mennyire félelmetes szörnyeteg volt, mert korábban a Kaldeus Birodalmat az oroszlánhoz, a Perzsát a medvéhez, a Macedónt pedig a leopárdhoz hasonlította. Ezekben a hasonlatokban volt valami természetes, mikor azonban a negyedik vadállatra tér, akkor azt mondja róla: a kinézetében *rettenetes és iszonyú és rendkívül* bátor, vagy *erős* volt, s minden kiegészítés nélkül nevezi *állatnak*. Látjuk tehát, miképpen igyekszik valami rendkívülit mondani erről az állatról, mivel nem volt olyan fékeveszett, vagy kegyetlen vadállat a világban, amely kellő erővel képviselhette volna ennek a fenevadnak a természetét. *Ímé, negyedik állat, rettenetes és iszonyú és rendkívül erős*. Korábról nem ismerünk ilyen monarchiát. Jóllehet Nagy Sándor az egész Keletet legyőzte, a győzelme – ebben biztosak vagyunk – nem volt stabil. Megelégedett egyedül a hírnévvel, és szabadságot adott minden népnek, amíg hízelegtek neki – nem is vágyott többre. Tudjuk azonban, hogy a rómaiak, akkora terület urai lettek, mint Babilon. Az alábbi területek felett szereztek hatalmat: Kis-Ázsia, Szíria, Cilicia, Görögország és Makedónia, a két Hispánia, Gallia, Illíria és Németország egy része. Végül még Britanniát is legyőzte Julius Caesar. Nem csoda, ha ezt a fenevadat félelmetesnek, és nagyon erősnek mondja! Mielőtt ugyanis Julius Caesar vált a Birodalom urává, az egész Földközi-tenger partvidéke a Római Birodalomhoz tartozott. Bámulatos kiterjedtsége közismert. Egyiptomnak valóban megvoltak a saját királyai, de adót fizettek, s bármit is rendeltek el a rómaiak, azt Egyiptomban azonnal végrehajtották. Kisebb önálló uralkodók léteztek Kis-Ázsiában egyfajta kémekként, de a dolgoknak ezt az állapotát most fogjuk tárgyalni. Az is közismert, hogy Földközi tenger-szerre övék volt a legfőbb hatalom, amit Mithridatész legyőzésével értek el. Pompeius az uralma alá hajtotta Pontust. Keleten a dogok békések voltak. A médek és a perzsák okoztak nekik némi fejfájást, de soha nem mozdultak meg, amíg nem provokálták őket. A hispániaiak még nem szoktak hozzá az ígához, de tudjuk, hogy ott mindig két praetor is volt. Julius Caesar volt az első, aki Gallia legyőzése után Britannia területére lépett. Ebből látjuk, milyen messzire terjedt ki szélében-hosszában a rómaiak uralma, s mekkora kegyetlenséggel érték el azt. Ezért nevezi Dániel ezt a vadállatot *iszonyúnak és rendkívül erősnek*.

---

<sup>340</sup> Azaz, amelyik képes félelmet kelteni – Kálvin.

Majd hozzát teszi: *nagy vasfogai valának*. Ezt a vakmerőségére és a csillapíthatatlan mohóságára kell vonatkoztatni. Látjuk, hogy teljes mértékben mentes volt a nemzetük a halálfélelemtől, mert annyira megkeményedtek, hogy ha valaki elhagyta a csapatsorát valami veszély elkerülése érdekében, később úgy megbélyegezték a becsstelenség bélyegével, hogy kénytelen volt önmagát megfojtani, vagy elszenvedni az önkéntes halált! Volt tehát bizonyos brutális kegyetlenség ebben a nemzetben, s azt is tudjuk, mennyire telhetetlenek voltak. Emiatt mondja Dániel, hogy *nagy vasfogai valának*. S hozzát teszi: *falt és zúzott és a maradékot lábaival összetaposta*. Ezeket jelképesen mondja, s nemcsak azért, mert ezt a látomást a szent próféta kapta, hanem mert Isten egyfajta élő képet akart festeni, melyben bemutathatta az egyes kormányok sajátos jellemzőit. Tudjuk, mennyi területet nyeltek be a rómaiak, s miképpen ragadták magukhoz az egész világ luxuscikkeit. Bármilyen értékes és drága dolog volt Kis-Ázsiában, Görögországban, Macedóniában, valamint a szigeteken és Ázsiában, mindent besöpörtek, s még ez sem volt elég ahhoz, hogy megelégedjenek! Ez tehát az a falánkság, amiről a próféta most beszél, mert *falt*, mondja *és zúzott* a fogaival. Majd hozzát teszi: *és a maradékot lábaival összetaposta* – figyelemre méltó hasonlat, hisz tudjuk, hogy a rómaiak szét szokták szórni a prédának azt a részét, amit nem tudtak magukkal vinni. Falták és szaggatták a fogaikkal a kincseket és a drága bútorokat, s minden mást, mert az utánpótlásukat azok az adók biztosították, melyek hatalmas pénzüsségeket jelentettek. Ha volt része a Földközi-tenger partvidékének, amit nem voltak képesek a nélkül védeni, hogy állandó helyőrséget állítottak volna fel benne, tudjuk, miképpen fogadtak a szolgálatukba adófizető királyokat. Így nőtt hatalmasra Eumenes királysága unokája, Attalus idejéig, ám ők részben a rodosziakra, részben pedig a ciprusiakra és másokra testálták azt. Soha nem jutalmazták meg azokat a szövetségeseiket, akik a végletekig kizsarolták a birtokaikat az ő támogatásuk végett a saját forrásaikból, hanem mások földjeivel gazdagították meg őket. S nemcsak elragadták az egyik város javait és a másiknak adták azt, hanem még a földjüket is eladásra kínálták. A lacedaemoniaiak szabadságát a zsarnok Nabisnak árulták el. Masinnissát<sup>341</sup> annyi gazdagsággal halmozták el, hogy ez által megszerezték maguknak Afrikát. Végül úgy üztek sportot a királyságok elfoglalásával és továbbadásával, hogy egyes provinciákat mások rovására és vagyonából tettek békessé. Ez különösen látványosan mutatkozott meg Júdeában, ahol a semmiből hoztak létre kormányzókat, negyedes fejedelmeket és királyokat, akik nem voltak mások, mint az ő csatlósai, s azok is csak egy-egy pillanatig. Amint ugyanis bekövetkezett bármi változás, ugyanolyan könnyedén visszavonták mindazt, amit korábban adományoztak. Ezért ezt a ravasz nagylelkűségüket nevezi Dániel lábbal tiprásnak, mert a maradékot, amit nem tudtak felfalni és a fogaikkal szétzúzni, lábbal taposták szét, mikor alattvalóiként tartották fenn mindazokat, akiket meggazdagítottak, vagy megnöveltek. Látjuk tehát, milyen szolgalelkűséggel hízelegtek nekik azok, akik a bőkezűségük folytán kaptak valamit. S mennyire lealacsonyító volt a görögök szolgálata attól fogva, hogy a rómaiak beléptek az országukba! Minden egyes városállam ugyanis, amint megszerzett egy-egy új területet, azonnal templomot épített a rómaiaknak. Elküldték a követeket is, hogy munkálkodjanak, mint kémek, akik a szomszédos népek megbüntetésének ürügyén, amiért ellenük szervezkedtek, őket fosztogatván meggazdagodtak. A rómaiak tehát mindent a lábaik alatt tartottak, amit másoknak adtak. Látjuk, mennyire alkalmasan és helyesen szól a próféta, mikor azt mondja, hogy a rómaiak összetaposták a maradékot, mert ha valamit nem voltak képesek felemészteni, vagy amit a falánkságuk nem volt képes felfalni, *azt lábaikkal összetaposták*.

Utóbb hozzát teszi: *és ez különbözék mindazoktól az állatoktól, a melyek előtte valának, és tíz szarva vala néki*. Mikor azt mondja, hogy *különbözött a többitől*, azzal a korábban elhangzottakat erősíti meg: félelmetes szörnyeteg volt ez, amelyhez semmi sem volt

<sup>341</sup> Vagy Massinissa, a massiliaiak királya Numidiában, Gyula fia s a második pún háborúban (Kr. e. 213-307) előbb a karthágóiak, majd a rómaiak szövetségese volt. – *a ford.*



hasonlítható a dolgok természetében. S bizonyos, hogy ha valaki figyelmesen és körültekintően áttanulmányozza a rómaiak eredetét, akkor megdöbben majd azon, amilyen figyelemre méltó módon érték el a nagy hatalmukat, mert szokatlan szörnyeteg voltak, amelyhez hasonló még soha nem jelent meg korábban.

A fordítók különféleképpen magyarázzák azt, amit a próféta a *tíz szarvról* mond. Én azt az egyszerű és tiszta véleményt követem, mely szerint a próféta arra céloz: az uralom több, mint egy személyhez köthető. Később ugyanis az angyal a tíz szarvat királyoknak mondja. Nem azt jelenti ez, hogy ennyi király uralkodott Rómában a zsidók ostoba álmodozása szerint, akik minden dologban tudatlanok, hanem a próféta itt a Negyedik Monarchiát különbözteti meg a többitől, mintha ezt mondaná: ez népi kormányzatú lesz, s nem egyetlen király uralkodik felette, hanem valódi fők között lesz megosztva a hatalom. Ők ugyanis még a provinciákat is elosztották egymás közt, és szerződéseket kötöttek, így az egyik Macedónia, a másik Cilicia, megint másvalaki pedig Szíria kormányzója lett. Látjuk tehát, milyen nagyszámú királyságból állt össze. Ami pedig a tízes számot illeti, tudjuk, hogy ez gyakori és megszokott beszédforma a Szentírásban, melyben a tíz sokat jelent. Mikor a többséget fejezi ki, a tízes szám használatos. Azaz, mikor a próféta azt mondja, hogy a negyedik vadállatnak tíz szarva volt, az alatt azt érti: sok provincia létezett, melyek mindegyikének a prokonzulja, vagy kormányzója olyan volt, mint egy-egy király. A legfőbb hatalom ugyanis nekik adatott, míg a város és Itália a konzuloké volt. A konzul valóban írhatott a provinciáknak, és megparancsolhatott a tetszése szerint bármit, s a kegy és a barátság kedvéért bárki neki tetsző embert tisztességre emelhetett. A kormányzók és a prokonzulok mindegyike azonban, mikor megszerezték egy provinciát, egyfajta királyává váltak annak, mivel minden ottani alattvaló felett élet-halál uraivá lettek. Ezért nem kell sokat aggodalmaskodnunk a számot illetően, amint már magyaráztuk. Azok, akik a római provinciákat számolják, nagy hibát követnek el, mert figyelmen kívül a hagyják a legfőbbet: csak egy Hispániát vesznek számításba, pedig tudjuk, hogy kettő létezett. Nem osztják fel Galliát, pedig ott mindig két kormányzó volt Julius Caesar kivételével, aki mindkét Gallia felett megszerezte a hatalmat. S beszélnek Görögországról, pedig se prokonzul, se kormányzó nem küldetett oda soha. Végül a próféta egyszerűen csak azt akarja mondani, hogy a Római Birodalom összetett volt, sok provinciára oszlott, és ezeket a provinciákat jelentős súlyú vezetők kormányozták Rómában, akiknek a tekintélye és rangja a többieké fölött állt. A prokonzulok és megbízott gondnokok sorshúzással szerezték meg a provinciákat, de a részrehajlás gyakran eluralkodott, amint erről az akkori idők történelme kellő bizonysgot tesz. De folytassuk:

## Dániel 7:8

**8. Mialatt a szarvakat szemlélém, ímé, másik kicsiny szarv növekedék ki azok között, és három az elébbi szarvak közül kiszakasztaték ő előtte, és ímé, emberszemekhez hasonló szemek valának ebben a szarvban, és nagyokat szóló száj.**

Intellige bam<sup>342</sup> ad cornua: et ecce cornu aliud parvum exortum fuit inter alia: et tria ex cornibus prioribus ablata sunt e facie ejus: et ecce oculi quasi oculi hominis in cornua illo, et os loquens grandia.

Dániel folytatja a negyedik fenevad leírását. Először azt mondja, hogy *odafigyelt*, s teszi ezt azzal a szándékkal, hogy komoly elmélkedésre serkentsen minket. Ami ugyanis elhangzott a negyedik fenevadról, az figyelemre méltóan emlékezetes és említésre méltó. Ez az oka annak, amiért Isten csodálkozást keltett a szolgálója szívében. A próféta ugyanis nem fordított volna figyelmet a negyedik vadállat tanulmányozására, amíg Isten nem készítette erre

---

<sup>342</sup> Azaz figyelte – Kálvin.

titkos ösztönzéssel. A próféta figyelme tehát mennyei impulzustól eredt. Ebből következően a mi kötelességünk, hogy ne figyelmetlenül olvassuk azt itt megírtakat, hanem mérlegeljünk komolyan, és a legnagyobb szorgalommal, hogy mi a Lélek szándéka ezzel a látomással. *Mialatt a szarvakat szemlélém, mondja, ímé, másik kicsiny szarv növekedék ki azok között.* Itt az igemagyarázók véleménye elkezd megoszlani, egyesek ezt a pápára, mások a törökökre vonatkoztatják, de nekem egyik vélemény sem tűnik valószínűnek. Azért rossz mindkettő, mert ők úgy vélik: itt Krisztus királyságának egész történetét írja le, pedig Isten csak azt akarta kijelenteni a prófétájának, ami Krisztus első eljöveteleig fog megtörténni. Ez tehát mindazok hibája, akik ebbe a látomásba akarják belefoglalni at egyház állandó állapotát a világ végezetéig. A Szentlélek szándéka azonban teljességgel más volt. Az elején magyaráztuk, miért adatott ez a látomás a prófétának – mivel a kegyesek elméi folytonosan cserbenhagyták volna őket a küszöbön álló félelmetes megrázkódtatásokban, mikor látták, hogy a fő hatalom átadatik a perzsáknak. Utána a macedónok törtek rájuk, s szerezték meg mindenütt a hatalmat az egész Keleten. Ezt követően azok a rablók, akik Nagy Sándor alatt kirobantották a háborúkat, hirtelen királyokká lettek részben kegyetlenséggel, részben pedig csalással és álnoksággal, ami nagyobb küzdelmeket gerjesztett, mint a nyílt ellenségeskedés. S mikor a kegyesek látták mindezeket a birodalmakat elpusztulni, s a Római Birodalmat feltámadni újabb szörnyetegként, elveszíthették volna a bátorságukat a zürzavaros és viharos változások közepette. Így tárult ez a látomás a próféta szemei elé, hogy Isten minden gyermeke megérthesse, milyen komoly próbák várnak rájuk Krisztus eljövetele megelőzően. Dániel tehát nem lép túl a megígért megváltáson, de nem karolja fel, mint említettem, Krisztus egész királyságát, hanem megelégszik annak a kegyelemnek az istenfélők elé tárásával, melyben reménykedtek, és amelyre vágyakoztak.

Kellően világos tehát, hogy ezt a jelenetet Krisztus első eljöveteleire kell vonatkoztatni. Nekem kétségem sincs felőle, hogy *a kicsiny szarv* Julius Caesarra és az őt követő többi császárra, nevezetesen Augustusra, Tiberiusra, Caligulára, Claudiusra, Néróra és másokra vonatkozik. De, amint már említettük, a Szentlélek tanácsára kell ügyelnünk, Aki a kegyeseket el akarta vezetni Krisztus uralkodásának kezdetéig, azaz az evangélium prédikálásának megkezdéséig, ami Claudius, Néró és a követőik alatt kezdődött. Azért nevezi *kicsiny szarvnak*, mert Caesar nem nevezte magát királynak, mikor azonban Pompeiust és a szenátus nagyobbik részét legyőzte, nem élvezhette a győzelmét anélkül, hogy a legfőbb hatalmat magához ne ragadta volna. Ezért megtette magát a nép tribunusának és diktátorának. Közben mindig voltak konzulok, s megmaradt a köztársaság némi árnyéka, miközben naponta tanácskoztak a szenátussal, és ült a trónján, mialatt a konzulok a bírói székeket foglalták el. Octavianus, majd utána Tiberius ugyanezt a gyakorlatot folytatták. Egyik császár sem mert ugyanis a bírói székbe beülni, hacsak nem volt konzul: mindegyiknek megvolt a maga trónja, s onnan parancsolt mindenki másnak. Nem meglepő tehát, ha Dániel Julius Caesar és a többi császár monarchiáját *kicsiny szarvnak* nevezi, mert ennek ragyogása nem volt képes elhomályosítani a szenátus fenségét, bár ismeretes, hogy miközben a szenátus megtartotta a tisztesség nevét és formáját, egyetlen ember rendelkezett a legfőbb hatalommal. Ezért mondja, hogy *ez a kicsiny szarv fölébe emelkedett a másik tíznek.* Most felfüggesztem annak magyarázatát, ami következik, miszerint *három az elébbi szarvak közül kiszakasztaték ő előtte.*

## Ima

Add meg, Mindenható Isten, hisz korábban már intetted a szolgálóidat, hogy a gyermekeid, amíg még vándorok ebben a világban, megismerjék a félelmetes és kegyetlen fenevadakat, s ha ugyanezek velünk is megtörténnének, álljunk készen minden küzdelemre. Hadd tűrjünk és győzzünk le minden kísértést, és soha ne kételkedjünk abban, hogy

ígéretednek megfelelően meg akarsz óvni a Te védelmeddel és erőddel. Hadd haladjunk előre a megszámlálhatatlanul sok veszély közepette, amíg végig nem járjuk küzdelmeink útját, s végül meg nem érkezünk abba a boldog nyugalomba, mely a mennyben van félretéve a számunkra Krisztusban, a mi Urunkban.

## Harmincnegyedik előadás

Három dolgot kell még megmagyarázni a negyedik fenevaddal kapcsolatosan. Először is, *három az elébbi szarvak közül kiszakasztaték ő előtte*. Másodszor, a *kicsiny szarvban*, mely a tíz közül nőtt ki, *emberszemekhez hasonló szemek valának*. Harmadszor, *nagyokat szóló szája* volt, vagy pöffeszkedő szavakat szolt. A három szarvat illetően kellően világos az angyal bizonyosságából, hogy ez három király volt. Nem azért, mert három konkrét személyre kell vonatkoztatni – amint azt tegnap cáfoltam – hanem mert a rómaiak minden provinciába királyokhoz hasonló uralkodókat szoktak küldeni, akik ott a legfőbb hatalmat gyakorolták. Azok, akik ezt a próféciát kiterjesztik Krisztus királyságának végéig, úgy gondolkodván, hogy a Krisztus halála után három, vagy ötszáz évvel bekövetkező szétszóratról van szó, hatalmasat tévednek. Teljesen világos, hogy a Római Birodalom ereje kimerült, és a provinciák fokozatosan elszakadtak, míg végül egyfajta megcsonkított testté vált. Tegnap azonban kimutattuk e jóslat bármiféle magyarázatának helytelenségét, amennyiben az nem az egyház állapotára vonatkoztat Krisztus első eljövételének és az evangélium prédikálása megkezdésének idején. Abban az időben még közismerten semmi sem szakadt el a Birodalom határai által határolt területekből. Julius Caesart ugyanis nemcsak a gallok félték, hanem a germánok is, emellett a dolgok Keleten békében mentek. A halála után ugyan Octavius, vagy Augustus elszenvedett két nagyon pusztító mészárlást, különösen Quintilius Varus idején, akit erős hadsereggel küldtek Germániába, de mégis tágította a Birodalom határait, különösen Keleten. Legyőzte egész Hispániát is, ahol azután már nem történt semmiféle zendülés. Miután tehát abban az időszakban egyetlen provincia sem szakadt le a Római Birodalom testéről, mi hát a jelentése a *három az elébbi szarvak közül kiszakasztaték ő előtte*? A megoldás nem nehéz. Csak figyeljük meg, miképpen hasonlítja a kicsiny szarvat a fenevad első megjelenéséhez. Először tíz szarvval jelent meg: mikor pedig kinőtt a kicsiny szarv, megváltozott az alakja. A próféta utóbb ezt mondja: a szarvak egy része kiszakadt, miután a szenátus megszűnt prokonzulokat kijelölni. Tudjuk ugyanis, miképpen ragadott magához Augustus egyes provinciákat, s tette azt abból a célból, hogy a saját akarata szerint jelölhessen ki kormányzókat, és erős csapatokat hozhasson létre, akik mindig kéznél voltak, ha valaki esetleg fellázadna ellene. Nem törődött ugyanis annyira a provinciákkal, mint a hadsereggel, ha bármiféle zendülés következne be. Arra vágyott tehát, hogy zablát vessen mindenki szájába, nehogy bárki forradalmat merészелjen kirobbantani. Bármilyen adatott tehát a *kicsiny szarvnak*, a tíz szarvtól, azaz az egész testtől vétetett el, ahogyan a monarchia állapota teljesen megváltozott. Semmi erőltetett sincs ebben a magyarázatban. Azt is ki kell jelentenünk, hogy adott, konkrét szám szerepel a határozatlan helyett, mintha a próféta azt mondta volna: a fenevad hatalmának egy része elvétetett a kicsiny szarv kinövésével. Ennyit az első mondatról.

Most hozzáteszi: *ezen a kicsiny szarvon emberszemekhez hasonló szemek voltak, továbbá nagy dolgokat szolt*. A szemek vonatkozásában ez a kifejezés arra céloz: az emberi test formája tárult a szem elé, mert a császárok nem törölték el a szenátust, és nem változtatták meg azonnal a kormányzás formáját, hanem – amint tegnap említettük – megelégedtek a hatalommal. Ami pedig a csillogást, a titulusokat és a pompát illeti, ezeket szíves-örömmel ráhagyták a konzulokra és a szenátusra. Ha bárki górcső alá veszi azt, hogy a *kicsiny szarvval* kétségtelenül jelképezett császárok miképpen viselkedtek, a viselkedésük valóban hasonlítani fog egy emberi alakhoz. Julius Caesar, noha diktátor volt, mégis azt állította, hogy aláveti magát a szenátus tekintélyének, a konzulok pedig a régi módon kikérték a szenátorok véleményét. Ő ült középen, s megengedte sok dolog elrendelését anélkül, hogy megvétózta volna. Augustus szintén csak a birodalom irányítása végett élt vissza a törvényszéki hatalom árnyékával. Ezért alávetette magát a konzulok akaratának, mikor pedig

meg akarta magát választtatni arra a hivatalra, más versenytársakkal együtt ő is jelölt lett, s úgy öltötte magára a fehér palástot, mint egy magánember. Tiberius is nagy színlelő volt, s közben a zsarnokság sémáit tervezgette, nem volt sem nyílt, sem őszinte a terveiben. Így *emberszemek jelentek meg a kicsiny szarvon*, azaz miután ez a változás végbement, a szenátus és a nép elvesztették a szabadságukat. Az, aki a köztársaságot kormányozta, nem volt félelmetes, mint egy fenevad, hanem külsőre egy magánemberhez hasonlított.

A próféta hozzáteszi: *a kicsiny szarvnak nagyokat szóló szája* volt. Mert bár a jóindulat kivívása érdekében a császárok emberi módon viselkedtek, tudjuk, milyen galádul fenyegették ellenségeiket, s milyen parancsoló módon akadályozták, vagy követték el, amire vágytak, amiképpen csak jónak látták. Hatalmas különbség volt tehát a szájuk és a szemeik között. Amint ugyanis már láttuk, a birodalom csillogása és méltósága kezdetben a konzulok és a szenátus hatalmában volt. Időközben a császárok ármányos mesterkedésekkel az egész hatalmat magukhoz ragadták, míg már senki sem mert semmit megtenni, csak az ő parancsukra. Sokan ezt istenkáromlásként és istentelenségként magyarázzák, s az angyal a fejezet végén megemlíti majd ezt a dolgot. Ha azonban okosan súlyozzuk az egész kifejezést, akkor amit én mondok, az tűnik majd helyesnek, s a próféta által emlegetett hangos beszéd azt a gőgöt fogja jelenteni, amivel a császárok felfuvalkodtak, hallgatást parancsolván minden embernek, senkinek nem engedvén meg, hogy az akaratuk ellen felszólaljon. A próféta szavai nagyon jól magyarázzák ezt aényt, mert a *három az elébbi szarvak közül kiszakasztaték ő előtte* azt jelenti: a birodalom egyes részei elszakadtak a fő testtől. Utána a *kicsiny szarv emberszemekkel ruháztatott fel*, ami egyfajta mértékletességet jelent, mikor a császárok magánemberekként léptek fel, s a külső cifraságokat meghagyták a szenátusnak és a népnek. Harmadszor, mikor *a kicsiny szarv szája nagyokat szól*t, akkor izgalom lett úrrá minden rómain, különösen azokon, akik bárminemű tiszteletnek örvendtek, s a császár fejbólintását lesték. Ő pedig a legalantasabb szolgálókat kényszerítette rájuk, s a legbolondabb és a legszégénylenebb hízelt fogadta el az egész szenátustól. Most ez következik:

## Dániel 7:9

**9. Nézém, míg királyi székek tétetének, és az öreg korú leüle, ruhája hófehér, és fejének haja, mint a tiszta gyapjú; széke tüzes láng, ennek kerekei égő tűz;**

Videbam usque dum throni erecti sunt,<sup>343</sup> et Antiquus, senex, dierum sedit: vestimentum ejus quasi nix candidum et capillis captias ejus lana munda, solium ejus scintillae ignis, rotae ejus ignis ardens.

Dániel most újabb képet mesél el, nevezetesen: Isten ül a trónján az ítélet végrehajtása végett. Később majd Krisztust illetően látjuk ezt, de Dániel most csak Isten bíróként történő megjelenését tanítja. Ez volt az ok, amiért oly sokan kiterjesztették ezt a prófeciát Krisztus második eljövételéig. Ez a magyarázat semmiképpen sem helyes, amint azt majd a maga helyén részletesebben is megmutatom. De először megéri a fáradságot itt azt fontolóra venni, miért mondja: *az öreg korú*, alatta Magát az Istenséget értve, *felült az ítélet trónjára*. Ez a kép szükségtelennek tűnik, mivel Isten saját hivatala a világ kormányzása, és tudjuk, hogy ez nem lehetséges igazságos ítélkezés nélkül. Ebből következően Isten örök bíró a világ teremtésétől fogva. S még a Szentírás mérséklet ismerete is kimutatja, milyen jól kielégít ez az igeszakasz minket az érzéseinkhez igazodva. Amíg ugyanis Isten hatalma nem válik látványossá, úgy véljük: eltöröltetett, vagy megszakadt. Innen származnak a máshol előforduló kifejezésformák, miszerint: „Uram, meddig hallgatsz? Meddig rejtőzöl el előlünk?” (v. ö.

<sup>343</sup> Vagy eltávolítottak, mert a רמיו *remiv* szót a magyarázók kétféleképpen értelmezik. Szó szerint: „míg trónok vétettek el, vagy emeltettek”. – Kálvin. „A szó fordítható a *felállítottak*, vagy *letétettek* kifejezéssel az Istenség, és ülnökei, a szentek fogadására.” – Wintle.

Zsolt13:1, Zsolt9:7 és máshol). S Isten a trónjára ül, mert nem fogadjuk el mindaddig bírónak, amíg valóban és gyakorlatilag nem bizonyul annak. Ezért mondja Dániel, hogy Maga Isten ült le ítélettelre.

Mielőtt azonban továbblépünk, meg kell vizsgálnunk, milyen értelemben mondja, hogy trónok emeltettek, vagy vettettek le, mert a רום *rum* szó mindkettőt jelenti. Azok, akik a „trónok vettettek le” kifejezéssel fordítják, azok a már említett négy birodalomra vonatkoztatják. A maga részéről azonban más véleményre hajlok. Ha bárki a monarchiákra vonatkoztatva magyarázza, én nem szállok vele vitába, mert az a jelentés valószínűsíthető, s a dolog lényegét illetően nincsen sok különbség. Én azonban úgy vélem, hogy a trónok, vagy székek itt az isteni ítéletet mutatják be, mert a próféta rögvest ez után az Isten előtt álló angyalok sokaságát említi. Tudjuk, milyen gyakran kapják az angyalok ezt a megnevezést, mintha mondhatni az Isten ülnökei lennének, s a Dániel által használt beszédforma is egyezik ezzel, mikor azt mondja, hogy „ítélők ülének le”. Itt úgy beszél a bíró ülnökeiről, mintha Isten nem egyedül ülne le, hanem tanácsosok csatlakoznának hozzá. Véleményem szerint a legjobb magyarázat ez: trónok állítottak fel a Mindenhatónak és tanácsosainak. Nem azt jelenti ez, hogy Neki szüksége lenne rájuk, hanem pusztá jóakaratból és kegyből tünteti ki az angyalait ezzel a tisztességgel, amint azt mindjárt meglátjuk. Dániel tehát emberi módon írja le az előkészületeket az ítékezésre, pont úgy, mint mikor bármelyik király lép fel nyilvánosan bármely fontos ügy lebonyolítása végett, és ül be a bírói székébe. Tanácsosok és nemesek ülnek mellette mindkét oldalon, akik nem a hatalmának részesei, hanem inkább a megjelenésének fenségét fokozzák. Ha ugyanis a király egyedül foglalná el az egész helyet, a méltósága nem volna olyan fenséges, mint mikor a tőle függő nemesek is felsorakoznak a két oldalán, hisz ők messze fölülmúlják a közönséges sokaságot. Dániel tehát az ebben a formában elé táruló látomásról számol be először is azért, mert testben lakozó ember volt, másodsor pedig azért, mert nem csak saját magának láthatta, hanem az egész egyház közös javára. Isten tehát olyan látványt kívánt megmutatni, amely a bámulat érzésével vésődhetett bele a próféta, valamint minden istenfélő elméjébe, de amelyben mindazonáltal volt némi közös az emberi eljárásokkal. *Királyi székek tételének*, mondja, majd hozzáteszi: *és az öreg korú leüle*. Már magyaráztam, miképpen foglalt akkor helyet Isten, Aki korábban tétlennek tűnt, Aki nem szolgáltat igazságot a világban. Mikor ugyanis a dolgok összezavarodnak, és sok sötétséggel keverednek, ki mondhatná, hogy „Isten uralkodik”? Isten látszólag be van zárva a mennybe, mikor a dolgok szétzilálódnak és felkavarodnak a Földön. Másrészt azt mondják, beül a bírói székébe, mikor Magára ölti a bírói hivatalt és nyíltan megmutatja, hogy nem alszik, és jelen van, noha el van rejtve az emberi felfogóképesség elől.

Ez a beszédforma nagyon alkalmas volt Krisztus eljövételének említésére. Isten akkor ugyanis kimutatta a legfőbb hatalmát, amiképpen Pál idéz a zsoltárokból az Ef4:8-ban: „Fölmenvén a magasságba” (v. ö. Zsolt68:7). Mikor a szóban forgó téma Krisztus első eljövele, azt nem szabad az Ő harminchárom éves földi tartózkodására korlátozni, hanem az magában foglalja a mennybemenetelét, valamint az evangélium ama prédikálását is, mely beharangozta az Ő királyságát. Erről majd még beszélünk világosabban és részletesebben is. Dániel alkalmasan mondja el, miképpen foglalt helyet Isten, mikor Krisztus első eljövételét festi le, mivel Isten fensége Krisztus személyében ragyogott fel. Ezért nevezi Őt a Szentírás „az ő dicsősége visszatükröződésének, és az ő valósága (azaz az Atya szubsztanciája, vagy személye) képmásának” (Zsid1:3). Erről a témáról beszélnek a 95-100. zsoltárok: „Az Úr uralkodik, örüljön a föld; örvendezzenek a temérdek szigetek”. Valójában Isten Krisztus eljövele előtt nem élt teljes magányosságban, hanem a birodalom, melyet felállított, rejtett és láthatatlan volt, míg meg nem mutatta a dicsőségét az Ő egyszülött Fiának személyében. Az *öreg korú* tehát *leüle*.

Most elmondja: *ruhája hófehér, és fejének haja, mint a tiszta gyapjú*. Maga Isten mutatkozik meg a próféta előtt emberi formában. Tudjuk, mennyire lehetetlen számunkra

Istent a saját valóságában szemlélni, amíg mi magunk is nem válunk Hozzá hasonlókká, amiképpen János mondja a kánoni levelében (1Jn3:2). Miután a felfogóképességünk képtelen elviselni annak a mindent felülmúló dicsőségnek a teljességét, ami lényegileg hozzátartozik Istenhez, Neki szükségszerűen a mi felfogóképességünkhöz igazodó formát kell öltenie. Istent tehát az egyházatyák soha nem látták a Maga természetes tökéletességében, de amennyire a felfogóképességük megengedte, megadta nekik az Ő jelenlétének ízét, isteni mivoltának bizonyos elismerése végett. Azonban csakis annyira látták Őt, amennyire ez hasznos volt a számukra, és amennyire képesek voltak elhordozni. Ezért jelent meg Isten *hófehér ruhában*, ami a menny jellemzője, és *hófehér hajjal*, ami olyan, mint a fehér és tiszta gyapjú. Ugyanez a célja az alábbiaknak is: *széke tüzes láng*, azaz mint az izzó tűz, *ennek kerekai égő tűz*. Isten a valóságban sem nem foglal el semmiféle trónt, sem pedig nem utazik kereken, de amint már mondtam, Isten a saját lényegében nem szabad úgy elképzelünk, hogy bármire hasonlítana, mondjuk a saját prófétáira, vagy más szent atyákra, hanem különféle megjelenési formákat ölt magára az ember felfogóképességének megfelelően, akinek valamiféle jelet akart adni a jelenlétéről. Nem szükséges tovább időznöm ezeken a beszédformákon, bár az elmés hasonlatok sokakat lenyűgöznek. Én azonban megelégszem a ragaszkodással ahhoz, ami szilárd és bizonyos. Most ez következik:

## Dániel 7:10

**10. Tűzfolyam foly és jó vala ki az ő színe felől; ezerszer ezeren szolgálának néki, és tízezerszer tízezeren állának előtte; ítélők ülének le, és könyvek nyittatának meg.**

Fluvius<sup>344</sup> ignis fluebat, et exibat a praesentia ejus, vel a conspectu: millia millium<sup>345</sup> ministrabant ei: et decies millia millium<sup>346</sup> coram ipso stabant: iudicium sedit, et libri aperti sunt.

Dániel folytatja az előző igeversben elkezdetteket. Azt mondja: tűzragyogás, vagy tűzfolyam, mert a נהר *neher* mindkét értelemben használható. A נהר *neher* jelentése ugyanis „folyó”, vagy „ragyogni”. Mikor korábban a ragyogásról beszél, a „folyam” szó nagyon jól illik majd az igeszakaszhoz. Tüzes folyam áradt ugyanis Isten jelenlétéből, ami elárasztotta és felégette a Földet. Kétség sem férhet hozzá, hogy Isten félelmet kívánt kelteni a prófétájában annak felrázása végett, mert soha nem szemléljük kellőképpen az Ő fenségét, amíg meg nem aláztatunk, s ezt a megaláztatást félelem nélkül nem vagyunk képesek megtapasztalni. Ez az oka annak, amiért Isten mindig valami félelmetest mutat, mikor megjelenik a szolgálóinak: nem pusztán a bámulat kiváltása, hanem a félelmük és a tiszteletük felkeltése végett is. Ezért Isten látszólag ezt a dolgot vette fontolóra a látomásban, mikor az áradat az Ő megjelenéséből indult ki tüzes folyamként. S hozzáteszi: megszámlálhatatlanul sok kísérő álltak Előtte. A legcsekélyebb kétség sem férhet ahhoz, hogy a próféta itt az angyalokról beszél. Azt mondja: ezerszer ezren, vagy tízszer százezren voltak, majd tízezerszer tízezeren. Itt a számokat nem kell tekintetbe venni: Isten csak arra utal, hogy hatalmas erők engedelmeskednek az Ő akaratának, melyek messze meghaladják a legnagyobb és leghatalmasabb fejedelmek által összegyűjtött bármely hadsereget. Ez az igeszakasz arra tanít minket, hogy az angyalok Isten parancsainak fogadására és végrehajtására, valamint azért lettek megteremtve, hogy mintegy Isten kezei legyenek a mennyben és a Földön. Ami a számukat illeti, nem csoda, ha a próféta tízezreket számol. Krisztus mondta: „Avagy azt gondolod-é, hogy nem kérhetném most az én Atyámat, hogy adjon ide mellém többet tizenkét sereg angyalnál?” (Mt26:53) Így ebben az igeszakaszban Dániel azt mondja: számtalan angyal állt rendelkezésére Istennek, s nem volt

<sup>344</sup> Fényes, vagy ragyogó – Kálvin.

<sup>345</sup> Azaz, millió – Kálvin.

<sup>346</sup> Azaz, tízezerszer tízezeren, tehát száz millióan – Kálvin.

szükség a fejedelmek módjára hadseregeket gyűjteni, mivel ők mindig jelen vannak és akarattal engedelmeskednek. Azaz, azonnal végrehajtják a parancsait, mert az angyalok sebesen átfutnak égen-földön. Azt is látjuk, hogy itt a Mindenható legfőbb hatalmát említi: Isten nem olyan, mint egy király, vagy bíró pusztán a titulus folytán, hanem a legnagyobb és legkorlátlanabb hatalommal rendelkezik. Kísérők tízezrei állnak készen mindig legfelsőbb rendű akaratának teljesítésére és végrehajtására. S ebben az értelemben mondja, hogy *előtte álltak*. A *szolgálat* szót használja, majd hozzáteszi az *álltak* igét. A szolgálok ugyanis nem mindig képesek oly gyorsan ellátni a szolgálataikat, ahogyan az uralkodók megkívánják. Az angyali módszer azonban más. Nemcsak készen álltak az engedelmességre, de egy pillanat alatt megértették, mit akar és parancsol Isten, s nem volt szükségük időre az engedelmességhez. Látjuk, hogy még a legnagyobb fejedelmek sem képesek azonnal foganatosítani a rendeleteiket, mert a szolgálóik nincsenek mindig kéznél. De most nem kell tovább foglalkoznunk az angyalokkal.

Dániel hozzáteszi: az ítélet már megállapított, és könyvek nyíltak meg. Jóllehet Isten egyedül kiváló és szembetűnő az angyalok felett, s az ő dicsőségük és méltóságuk magassága nem homályosítja el a Mindenható legfelsőbb rendű birodalmát, mégis, mint korábban említettük, Ő méltónak tartja őket arra, hogy tanácsosokként felsorakozzanak mindkét oldalán, mégpedig az Ő méltósága szemléltetésének érdekében. Mondtuk már, hogy a nemesek nem azért ülnek az uralkodók mellett, hogy elhomályosítsák azok méltóságát, vagy magukhoz ragadják azt, hanem inkább azért, hogy teljesebben visszatükrözzék az uralkodó fenségét és hatalmát. Ezen okból társítja a próféta az angyalokat Istennel – nem szövetségesekként, hanem csak az Ő tanácsosaiként.

A *könyvek nyittatának meg* kifejezést én az evangélium prédikálására vonatkoztatom. Jóllehet Istent elismerték Júdeában, amint arról a 76. zsoltár beszámol (Zsolt76:2), ez az elismerés azonban mégis csak szerény volt és sok képmás keveredett hozzá. Isten Krisztus eljöveteleig rejtvényekben jelentetett ki, akkor azonban ténylegesen kijelentette Magát, mint egy korábban zárt, de akkor megnyíló könyv. Észre kell vennünk itt az ellentétet a Krisztus eljövetele megelőző homályos időszak, valamint a világosság között, ami most az evangéliumból ragyog fel. Mivel tehát Isten világosan megismertetett, miután Malakiás próféta szerint az igazság Napja felkelt (Mal4:2), ezért mondja most, hogy ebben az időben könyvek nyittatának meg. Időközben valljuk, hogy Isten nem volt teljesen elrejtve, s a próféta sem megdöbbenéssel szólt, hanem összehasonlításkeppen mondja ezt, mintha könyvek nyíltak volna meg, valahányszor csak Isten nyíltan megjelent Bíróként, Atyaként és a világ Megtartójaként az Ő egyszülött Fiának személyében. Ezek után ezt olvassuk:

## Dániel 7:11

**11. Nézém akkor a nagyzó beszédek hangja miatt, a melyeket a szarv szóla; nézém, míg megöleték az az állat, és az ő teste elvesze, és tűzbe vetteték megégetésre.**

Videbam tunc, propter vocem<sup>347</sup> sermonum grandium quos cornu proferebat, videbam usque dum occisa fuit bestia, et abolitum corpus ejus, et data fuit incendio ignis.

Mivel a kicsiny szarv fennhéjázó beszéde megrémítette a prófétát, most azt mondja: *az állat erre a részére összpontosított*. Majd kijelenti: *megöleték az állat, és az ő teste... tűzbe vetteték megégetésre*. Ezt világosan a Római Birodalom végére kell vonatkoztatni. Attól az időtől kezdve ugyanis, mikor idegenek ragadták magukhoz a hatalmat a negyedik vadállat megszűnt virágozni. A neve mindig fennmaradt, de annak az ókori birodalomnak a nagy

<sup>347</sup> Azaz, mozdulatlanul néztem a látomást: ez az elme figyelmét jelzi, mégpedig nem emberi módon, hanem mintha a profetikus lélek ragadta volna őt fel. Azt mondja tehát, hogy az érzékszervek erre a látomásra szegeződtek – „a hang miatt” tehát, vagy „a hang következtében”. – *Kálvin*.



gyalázatával. Most nem beszélek el minden Caliguláról, Néróról, Domitianusról és a hasonló szörnyetegekről. Mikor azonban a spanyolok és az afrikaiak megszerezték az abszolút uralmat, akkortól fogva vajon nevezhetjük Rómát a világ úrnőjének? Ez aztán tényleg bolondság lenne! Mind a mai napig a germánok is mondják, hogy ők birtokolják a Római Birodalmat, de miközben a birodalom titulusa átszállt a germánokra, teljesen világos, hogy Róma mindmáig rabszolgasorban van. Mióta ugyanis a pápa ott állította fel a trónját, ez a birodalom méltatlan a monarchia megnevezésre. De bármi is legyen a nézetünk ebben a dologban, mintegy 1500 éven át Róma idegen fejedelmek rabszolgaságában sínylődött. Néró halála után ugyanis Traianus követte, s attól kezdve egyetlen római sem szerzte meg a birodalmat. Isten pedig a szégyen leggyalázatosabb jeleivel jelölte meg, mikor egy disznópásztor vált császárrá, mégpedig a katonaság kívánságára! A szenátus névleg fennmaradt még akkortájt, de ha a katonáknak tetszett bárkit császárrá avatni, a szenátus kénytelen volt azonnal engedelmessé válni a rendeletüknek. A próféta tehát nagyon helyesen mondja, hogy nem sokkal az evangélium kihirdetése után *megöleték az az állat*. Azaz, a kicsiny szarv *nagyzó beszédeinek* vége szakadt, s nagyjából ekkortájt a negyedik fenevad eltűnt a színről. Akkortól ugyanis egyetlen római sem vált császárrá, aki a hatalom bármely szeletét követelhetne volna magának, hanem maga Róma került szégyenletes rabszolgaságba. S nemcsak idegenek uralkodtak benne a legszégyenteljesebb módon, de még barbárok, kondások, és tehénpásztorok is! Mindez annak beteljesedéseképpen következett be, amit Isten mutatott a prófétájának, nevezetesen, hogy Krisztus eljövetele és a könyvek megnyílása után – azaz miután az evangélium prédikálásából származó ismeretek ráragyogtak a világra – a negyedik fenevad és a Római Birodalom megsemmisülése már küszöbön állt.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, hogy bármilyen forradalmak is következzenek be naponta a világban, mi mindig figyeljünk a Te dicsőséged látványára, mely egykor a Te Fiadban mutattatott meg nekünk. Világítsa meg a Te fenséged fénye a szíveinket, s hadd lépjünk túl a látható egeken, a Napon, a Holdon és minden ragyogó dologon. Hadd szemléljük a te országod áldottságát, amit a Te evangéliumod fényében ajánlasz nekünk. Hadd járjunk a világ sötétsége és zűrzavari közepette azzal a világossággal megelégedve, amellyel te hívsz minket az Általad megígért örök örökség reménységére, amit a Te egyszülött Fiad vére árán szereztél meg nekünk. Ámen.

## Harmincötödik előadás

### Dániel 7:12

**12. A többi állatoktól is elvételék az ő hatalmok; de ideig-óraig tartó élet adaték nekik.**

Et reliquis bestiis abstulerant potestatum, vel dominationem. Et longitudo in vita data illis fuerat usque ad tempus at tempus.

A próféta kétségtelenül arra utal, aminek sorrendben az elsőnek kellene lenni, mert a birodalmak, melyekről beszél, még a Római Birodalom előtt megszűntek. Ezeket az ígéket tehát régmúlt idejűeknek kell tekinteni, hisz a hatalom akkora már elvételék a másik három fenevadtól. A zsidók ugyanis meg szoktak ismételni bármit, amit esetleg kihagytak, s nem mindig tartották meg az időrendi sorrendet az elbeszéléseikben. Így miután elmondta, hogy a negyedik vadállatot leölték és elégették, most hozzáteszi, ami kimaradt a másik hárommal kapcsolatosan, nevezetesen hogy *elvételeték az ő hatalmok*. Azt is hozzáteszi, ami figyelemre méltó: *de ideig-óraig tartó élet*, vagy folytonosság *adaték nekik*. Itt két különböző szót használ, de ezek ugyanazt jelentik, nevezetesen a megfelelő időtartamot. Itt érti meg a próféta, hogy semmi sem történik véletlenül, hanem minden dolog a világban a megfelelő időben megy végbe, amiképpen Isten elrendelte a mennyben. Talán amikor az *élethosszúságról* van szó, akkor az ezeknek a megpróbáltatásoknak a hosszadalmas időszakát jelenti, mert ezek nem múlnak el olyan hirtelen, mint holmi fellegek. Nemcsak súlyos, de hosszan is tartó próbák várnak a kegyesekre, melyek gyengeséggel sújtják majd az elméjüket, hacsak a jobb dolgok reménysége meg nem támogatja azt. A Szentlélek tehát azt jelenti ki, miképpen fogja Isten végül megszabadítani az egyházát, miután egy időre próbára tette a türelmüket, mert *a többi állatoktól is elvételék az ő hatalmok*. A kötőszó a *וְאֵרְכָהּ* *ve-arkeh*, „és hosszúság” kifejezésben fordítható ekképpen: „mert [egy adott] hosszúság az életben”, mintha ezt mondta volna: a próbák, melyek Isten fiait fogják sújtani, nem tartanak majd örökké, mert Isten egy konkrétan meghatározott időszakot írt elő. *Ideig-óraig tartó élet adaték* tehát *nekik*. A kötőszót tekinthetjük ellentétes kötőszónak, mintha ezt mondaná: „de ideig-óraig tartó”, azaz jóllehet a nép nem menekül meg azonnal az őket sújtó fájdalmas gondoktól, Isten alkalmas időpontja végül elérkezik, azaz az a bizonyos időpont, amikor majd tetszik Istennek megszabadítani az egyházát. Az előbbi magyarázat azonban valószínűbbnek és következetesebbnek tűnik, mert az időtartamnak megvannak a maga határai és korlátai. Ellentét áll fenn az *אֵרְכָהּ* *arkeh*, *hosszúság*, a *זְמַן* *zemen*, *idő*, és a *עֵדֶן* *gneden*, *idő* szavak között is, mert a hosszúság, vagy „meghosszabbítás” a mi érzékelésünkre vonatkozik. Ha ugyanis fájdalmat szenvedünk el, a legnagyobb sebesség is késlekedésnek tűnik. Azaz bárki, aki aggódik a dolgok jobbra fordulásáért, számol minden pillanatot, s olyan heves a vágyait illetően, hogy még a Mindenhatót is kérdőre vonja a késlekedésért. Mikor tehát az emberek türelmetlensége ily hatalmas, mikor aggódva várják a szabadulást a megpróbáltatásokból, a próféta a kifejezés szokásos jelentésével mondja, hogy *idő[tartam] adatott a fenevadaknak*, de tagadja a konkrét időpontot. Mintha ezt mondta volna: abszurd módon járnak el, akik szenvedélyesen ebbe merülnek vele. Miután Isten kikötötte a saját idejét, tőlük türelmet követel, ezért nem kell számolgatniuk az éveket. Egy dolog azonban bizonyos: mikor az Úr jónak látja, nem fogja tovább késleltetni a segítségét. Ez tehát az igeszakasz teljes értelme. Most ez következik:

## Dániel 7:13

**13. Látám éjszakai látásokban, és ímé az égnek felhőiben mint valami emberfia jőve; és méne az öreg korúhoz, és eleibe vivék őt.**

Videbam in visionibus noctis: et ecce in nubibus<sup>348</sup> coeli, vel coelorum, tanquam Filius hominus veniebat, et usque ad Antiquum dierum venit, et coram eo repraesentarunt.<sup>349</sup>

Miután Dániel elmondta, miképpen látta Istent az ítélet trónján, amint nyíltan gyakorolja a hatalmát, és feltárja a világ előtt, ami korábban el volt rejtve előle, nevezetesen a legfőbb hatalmát a világ kormányzásában, most hozzáteszi a látomás második részét. *Az égnek felhőiben mint valami emberfia jőve.* Ez kétségtelenül Krisztust jelenti, s a zsidók, bármennyire is romlottak, szégyellik tagadni, bár utóbb eltérő véleményeket alakítanak ki Krisztusról. A látomás célja azonban természetesen az volt, hogy a kegyeseknek lehetővé tegye: a maga idejében várják a megígért Megváltót. Ő mennyei erővel ruházott fel, és az Atya jobbára ült. Ezért mondja Dániel: *Látám éjszakai látásokban.* Ez az ismételtség egyáltalában nem felesleges, mert a próféta éberségéről tájékoztat minket, mikor Maga Isten van jelen. Dániel ezt teljes mértékben kifejezi a saját szavaival, mert összeszedte magát mikor fontos, ritka és páratlan dolgok kerültek a szeme elé. A próféta eme figyelmes hajlandóságának minket is arra kell indítani, hogy fásultság nélkül és felrázott elmével olvassuk a próféciáját, s ezzel valódi és őszinte értelmet nyerjünk a mennyből. *Figyeltem az éjszakai látomásokat, mondja, és ímé, mint valami Emberfia jött.* Mondtam már, hogy ez az igeszakasz nem vonatkozhat másra, csak Krisztusra. Most azt kell megvizsgálnunk, miért használja a „mint valami” kifejezést, azaz miért használja a כִּי ke betűt, a hasonlóság jelét. Ez kiforgatható a manicheánusok ostobasága javára, akik úgy képzeltek, hogy Krisztus teste csak képzeletbeli. Mert amint kiforgatják Pál szavait és megrontják azok értelmét, miszerint Krisztus hasonló volt az emberekhez, úgy élhetnek vissza a próféta bizonyosságával is, mikor nem azt mondja, hogy Krisztus ember volt, hanem hogy *mint valami*. Pál szavait illetően, ő nem az Ő emberi természetének a lényegéről, hanem csak az alakjáról beszél, mert Krisztus emberré válásáról, az alázatos és nyomorúságos, sőt szolgai állapotáról szól. Az előttünk álló igeszakaszban azonban a próféta célja más. Ő ugyanis azért mondja, hogy számára olyannak tűnt, *mint az Emberfia*, mert Krisztus akkor még nem öltötte Magára a testünket. S meg kell említenünk Pál szavait is: „Mikor pedig eljött az időnek teljessége, kibocsátotta Isten az ő Fiát, a ki asszonytól lett” (Gal4:4). Krisztus akkor kezdett ember is lenni, mikor Közbenjáróként megjelent a Földön, mert nem öltötte Magára Ábrahám magvát, mielőtt testvéri egységben csatlakozott hozzánk. Ezért nem jelenti ki a próféta Krisztust embernek ebben az időben, hanem csak emberhez hasonlónak mondja. Ellenkező esetben ugyanis nem lenne a törvény alatt Ábrahám és Dávid fiaként megígért Messiás. Ha ugyanis a kezdetektől fogva Magán viselte volna az emberi testet, akkor nem ezeztől az elődöktől származott volna. Ebből következően Krisztus nem volt ember a kezdetektől fogva, hanem csak emberi alakban mutatkozott. Amiképpen Irenaeus<sup>350</sup> is mondja: „előjáték” volt ez – ezt a szót használja. Tertullianus is mondja: „Akkor Isten Fia emberformát vett Magára”.<sup>351</sup> Jelképe volt tehát ez Krisztus jövőbeli testének, jóllehet ez a test akkor még nem is létezett. Látjuk tehát, mennyire

<sup>348</sup> Ebben az igeszakaszban ugyanis a כִּי *gnem* a kaldeus nyelvben ugyanaz, mint a כִּי *b*. Ez a szokásos alkalmazása, s ezért a jelentése „a felhőkben”. – *Kálvin*.

<sup>349</sup> Szó szerint: „közeledésre készítették” – *Kálvin*. Az 1561-es kiadás latin szövegében az igevers végén az „eum” szerepel, s a francia fordítás bele is foglalja. – *a szerk*.

<sup>350</sup> Irenaeus latin fordítása a *proeludium*. A francia itt az *une approche et entree* kifejezést használja, majd hozzáteszi: „olyan szót használ, mely nem fordítható franciára”. Előszót, vagy bevezetést jelent. – *a szerk*.

<sup>351</sup> Tertullianus szavai: „Tunc praeluxit Filius Dei humanitate sua.” – *a szerk*.

alkalmasan egyezik ez az alak a jelképezett dologgal, mellyel Krisztus mint az Emberfia jelent meg, noha Ő akkor Isten örök Ígéje volt.

Majd ezt olvassuk: *és méne az öreg korúhoz*. Ezt véleményem szerint Krisztus mennybemenetelére kell vonatkoztatni, mert akkor kezdte el az uralkodását, amint ezt a Szentírás számtalan szakaszában látjuk. S nem ellentétes ez az igeszakasz a próféta által korábban mondottakkal sem – látta az Emberfiát a felhőkben. Ezzel a kifejezéssel ugyanis egyszerűen csak azt akarja tanítani, hogy Krisztus, jóllehet emberhez hasonló volt, mégis különbözött az egész emberi fajtól, és nem a közönséges emberek közül került ki, hanem méltóságban felülmúlta az egész világot. Sokkal többet is kifejez, mikor ezt mondja a második mondatban: *és méne az öreg korúhoz, és eleibe vivék őt*. Mert bár az Isteni Fenség el volt rejtve Krisztusban, mégis ellátta egy szolga feladatait, és megüresítette Magát, ahogyan Pál mondja (Fil2:7). Így olvassuk János evangéliuma első fejezetében is (Jn1:14): a dicsőség Benne, mint az Atya megszülött Fiában jelent meg, azaz ez csak Isten megszülött Fiához tartozik. Krisztus tehát egy időre leteszi a dicsőségét, de mégis, a csodáival és sok más bizonyítékkal világos és egyértelmű példáját adta az Ő mennyei dicsőségének. Valóban felhőkben jelent meg Dánielnek, mikor azonban felvitetett a mennybe, ott letette ezt a halandó testet, és Magára öltötte az új életet. Így mondja Pál is a Róma levél hatodik fejezetében, hogy Isten életét éli (Rm6:10). A mi Urunk gyakran használ más kifejezéseket is, melyek nagyon jól illenek ehhez, különösen János evangéliumában: „én az Atyához megyek”, „[Jobb az, ha én] elmegyek az Atyához; mert az én Atyám nagyobb nálamnál” (Jn16:7, 14:28). Azaz jobb nekem, ha felemelkedek arra a királyi trónra, melyet az Atya állított fel a számomra az Ő örök tanácsvégszésével, s így az egész világ megérzi, hogy a legfőbb hatalom adatott nekem. Most már értjük a próféta szavainak teljes jelentését.

Miután azonban sok a fanatikus, akik úgy csúrik-csavarják azt, ami a Közbenjáró személyéről elhangzott, mintha Krisztus nem lenne az igaz Isten, hanem az Atyától származott volna egy adott időpillanatban, meg kell figyelniük, hogy a próféta kifejezései itt tulajdonképpen nem Krisztus emberi, vagy isteni természetéről szólnak, hanem itt a Közbenjárót tárja elénk, aki a testben megjelent Isten. Ha ugyanis tartjuk magunkat ahhoz az alapelvhez, hogy Krisztus itt nem Isten Ígéjeként, s nem is Ábrahám magvaként van leírva, hanem Közbenjáróként, azaz örök Istenként, Aki emberré akart válni, és így alávettetni Istennek, az Atyának, hogy hozzánk hasonló és a mi Szószólónk lehessen, akkor semmiféle nehézség sem marad. Így jelent meg Dánielnek Emberfiaként, Aki utóbb ténylegesen és valóságosan azzá is vált. A felhőkben volt, azaz elkülönült az emberiség közös sorsától, mert mindig Magán viselte az isteni mivolt bizonyos jeleit, még a megaláztatása során is. *Méne az öreg korúhoz*, azaz felmegy a mennybe, mert akkor mutatkozott meg az Ő isteni fensége. S ezért mondja: „[Jobb az, ha én] elmegyek az Atyához; mert az én Atyám nagyobb nálamnál” (Jn14:28). Krisztus itt semmivel sem kisebbíti a saját isteni mivoltát, mivel azonban az Ő természetét a világ nem ismerte, mikor isteni fensége el volt rejtve a szolgai formája mögé, az Atyát egyszerűen csak Istennek nevezi, mintha ezt mondaná: ha a Földön maradok veletek, mi hasznára lesz nektek a testem jelenléte? De ha felmegyek a mennybe, akkor látványossá válik a köztem és az Atya között fennálló egység. Mikor tehát a világ megérti, hogy én és az Atya egy vagyunk, s az Istenség egy, akkor minden istenfélő reménysége szilárdabbá és a kísértések számára legyőzhetetlenné válik. Akkor ugyanis megismerik majd, hogy egyformán Isten és ember védelme alatt állnak. Ha tehát Krisztus mindig a Földön maradt volna, s ezerszer is bizonyosságot tett volna arról, hogy az Atya adat Őt nekünk az üdvösségünk öreként, akkor is lenne mindig némi vonakodás és aggodalom. Mikor azonban tudjuk, hogy Ő az Atya jobbára ült, akkor megértjük, hogy Ő valóságosan Isten, hisz nem hajolna meg Előtte minden térd, ha nem Ő lenne az örök Isten. Emlékeznünk kell Ézsaiás szavaira: „Én vagyok az Úr, ez a nevem, és dicsőségemet másnak nem adom” (Ézs42:8). Miután tehát Isten dicsősége soha nem ruházható át sem emberre sem semmiféle más teremtményre, Isten valódi egysége és

természete szükségszerűen felragyog Krisztus emberi természetében, mert minden térd meghajlik Előtte. Most tehát érzük, milyen értelemben mondta a próféta, hogy Krisztus *eljött, mint Emberfia*, azaz emberhez hasonló formában, és *ment az öreg korúhoz*. Miután ugyanis Krisztus túlhaladt a Pál szerinti (Fil2:7) önmegaláztatásának korszakán, felment a mennybe, és hatalom adatott Neki, mint azt a próféta is mondja a következő igeversben. Ezt az igeszakaszt tehát minden kétséget kizáróan Krisztus mennybemenetelére kell vonatkoztatni, miután megszűnt halandó ember lenni. Ezt mondja: *megjelent Isten előtt*, nevezetesen mert a jobbára ült. Most ez következik:

## Dániel 7:14

**14. És ada néki hatalmat, dicsőséget és országot, és minden nép, nemzet és nyelv néki szolgálja; az ő hatalma örökkévaló hatalom, a mely el nem múlik, és az ő országa meg nem rontatik.**

Et ei data fuit potestas, et gloria, vel decus, et regnum: et omnes, populi, nationes, et linguae ei servant: potestas ejus potestas seculi, aeterna, quae non auferetur, et regnum ejus non corrumpetur.<sup>352</sup>

A próféta megerősíti, és világosabban megmagyarázza az előző versben mondottakat. Ebből ugyanis megtudhatjuk, miképpen érkezett meg a korábban említett valaki az öreg korúhoz, Aki az Isten: nevezetesen, *hatalom adatott neki*. Mert bár Krisztus világosan a mennybe ment (Mt28:18), nekünk azonban mérlegelnünk kell annak célját is, amiért ezt tette. Azért történt ez, hogy átvegyen minden hatalmat mennyen és földön, amiképpen Ő Maga mondja. S Pál is említi ezt a célt az efézusbelieknek írott levele első és második fejezetében (Ef1:21, 2:7). Krisztus azért hagyta el a világot és ment fel az Atyához, hogy először is minden hatalmasságot Maga alá vessen és engedelmességre készítse az angyalokat, másodszor pedig korlátozza az ördögöt, és a segítségével védje és megtartsa az egyházat, valamint Istennek, az Atyának minden választottját. Ezzel pedig meg van cáfolva mindazok örültsége, akik azon az alapon tagadják, hogy Krisztus igaz és örök Isten, mert meg van írva, hogy az öreg korúhoz ment. Először is, mint említettük, ezt a Közbenjáró személyére kell vonatkoztatni, másodszor, minden kétség eltöröltetik, mikor a próféta kimondja: *hatalom adatott Neki*. Íme tehát a biztos magyarázat. Nem mondjuk, hogy ez az Ő lényére, és arra vonatkozik, hogy Istennek nevezik. Ez Őrá, mint Közbenjáróra, mint testben megjelent Istenre, s az Ő emberei természetére vonatkozik. Figyeljük meg, milyen jól egyezik itt minden, mikor a próféta kimondja: *a legfőbb hatalom adatott Krisztusnak*. Azt kell hát vallanunk, hogy ez erre a megjelenésére vonatkozik, mivel Krisztus volt kezdettől fogva az emberek élete, a világ Általa teremtetett, s mindig is az Ő energiája tartotta fenn (Jn1:4), hatalom viszont azért adatott Neki, hogy tájékoztasson minket, miképpen uralkodott Isten az Ő keze által. Ha Közbenjáró nélkül kellene keresnünk Istent, az Ő távolsága túlságosan hatalmas lenne. Mikor azonban a Közbenjáró jön el hozzánk, és kínálja fel Magát a mi emberi természetünkben, akkor a közelség Isten és közöttünk olyan, hogy a hitünk könnyedén maga mögött hagyja a világot és behatol magába a mennybe. Emiatt *adatott Krisztusnak hatalom, dicsőség és ország*. S azt is hozzáteszi: *és minden nép, nemzet és nyelv néki szolgálja* azaz, hogy szolgálhassák, mert a köztisztosít helyesen ekképpen kell fordítani: *hogy minden nép, nemzet és nyelv néki szolgáljon*. Kimutattuk, hogy ezt tulajdonképpen Krisztus uralkodásának a kezdetére kell érteni, s nem szabad összekapcsolni annak végső lezáródásával, miképpen sok igemagyarázó erőlteti és eltorzítja az igeszakaszt. Emellett azt is hozzá kell tennünk, hogy az események, melyeket itt a próféta elmond, még nem teljesebbek be. Ennek azonban

<sup>352</sup> Vagy, nem töröltetik el – Kálvin.

ismerősnek kell lennie minden istenfélő számára, mert valahányszor csak Krisztus királyságáról van szó, az Ő dicsősége fenséges módon magasztaltatik fel úgy, mintha minden részében már most abszolút teljes lenne. Nem meglepő tehát, ha a Szentírás gyakori és állandó szóhasználatának megfelelően a prófétának azt kell mondani, hogy *hatalom adatott Krisztusnak* ahhoz, hogy minden népet, nemzetet és nyelvet Maga alá vessen, amint olvassuk a Zsolt110:1-ben: „Monda az Úr az én uramnak: Ülj az én jobbomon, a míg ellenségeidet zsámolyul vetem a te lábaid alá”. Látjuk, miképpen jutott Krisztus uralomra az egyházának kormányzása végett Atyja nevében és hatalmával, miközben sok ellenség is felkelt Ellene. S az ördög és minden istentelen ember makacssága azóta is folytatódik, noha Krisztus kormányozza a mennyet és a Földet, s Ő az a legfőbb Király, Aki előtt minden térd meghajlik. Tudjuk azt is, mennyire észrevehető a különbség ennek a királyságnak a kezdete és a végső befejeződése között. Bármilyen is a próféta szavainak jelentése, ez a látomás nagyon jól illik Krisztus megannyi kijelentéséhez ahol arról tesz bizonyosságot, hogy az Atya által adatott Neki a hatalom (Mt28:18 és máshol). Itt nem az utolsó ítéletről beszél, hanem csak az Ő mennybemenetelének témájában tanít minket.

Ezt a nézetet erősíti meg a próféta annak kimondásával, hogy *az ő hatalma örökkévaló hatalom, a mely el nem múlik, és az ő országa meg nem rontatik*, vagy el nem töröltetik. Ezekkel a szavakkal ugyanis bensőségesen és nyíltan tanítja, hogy miért Krisztus a Legfőbb Király, nevezetesen az egyházának örökkévaló kormányzása miatt a világban. Nekünk ténylegesen a mennybe kell felnéznünk, valahányszor csak az egyház állapota kerül szóba, mivel az egyház boldogsága nem földi, nem veszendő, vagy mulandó, jóllehet semmi evilági dolog sem szilárd, vagy örök. Mikor azonban a próféta azt mondja, hogy Krisztus uralma örök, akkor kétségtelenül a monarchiájának állandó, a világ végéig tartó fennállását jelzi, amikor majd összegyűjti a népét egy boldog életre és a mennyei örökségre. Jóllehet tehát a mennyei halhatatlanságra utal ezekkel a szavakkal, egy korábbi igeszakaszban a próféta rámutatott az egyház evilági örök létezésére is, hiszen azt Krisztus védi majd, bár naponta ki van téve a megsemmisülés számtalan okának. S ki ne jelentené ki az egyház majdnem minden napon bekövetkező megsemmisülését, ha Isten nem őrizné azt meg csodálatos módon az Ő egyszülött Fiának kezével? Ezért helyes megértenünk, mit jelent a kifejezés: *az Ő országa örökkévaló ország lesz*. S így nem közönséges vigasztalást nyerünk, mikor látjuk az egyházat ide-oda hanyódni a különféle hullámok között, s majdnem eltemetik és lenyelik a folytonos hajótörések, Krisztus azonban mindig kinyújtja a kezét a megtartása végett, s megmenti a mindenféle fájdalmas és borzalmas pusztulástól. Most ezt olvassuk:

## Dániel 7:15-16

**15. Megrendülék én, Dániel, az én lelkemben ezek miatt, és fejem látásai megháborítanak engem.**

**16. Oda menék egyhez az ott állók közül, és bizonyosat kérék tőle mindezek felől, és szóla nékem, és e dolognak értelmét tudatá velem:**

Succisus fuit spiritus meus mihi Danieli,<sup>353</sup> in medio corporis,<sup>354</sup> et visiones capitis mei terruerunt me.

Accessi ad unum ex his qui aderant, et sciscitatus sum ex eo veritatum super his omnibus: et dixit mihi, et enarrationem sermonum patefecit mihi.

Dániel azt mondja: a lelke úgy vágatott ki, vagy foszlott szerte, mintha valamiféle elmebeli gyengeséget szenvedett volna el. Isten ezen a módon kívánta közölni a szolgájával a

<sup>353</sup> Vagy szertefoszlott, vagy én, Dániel, híjával voltam a léleknek – *Kálvin*.

<sup>354</sup> Vagy tulajdonképpen „hüvely”, de a főnév itt jelképesen a testre vonatkozik. – *Kálvin*. Aben-Ezra a testet az elme „hüvelyének” nevezi. – *a szerk*.

látomás fenségét. S minket is tiszteletre indít a látomás iránt, nehogy hűvös és közönséges módon kezeljük azt. De meg kell értenünk, miképpen nyitja meg Isten a szolgájának, Dánielnek, és az ő segítsége és szolgálata segítségével nekünk is azokat a titkokat, melyek jelentését emberi érzékszervekkel egyébként felfoghatatlan volna. Ha ugyanis Dániel, akiről tudjuk, hogy figyelemre méltó próféta volt, elégtelennek és majdnem teljesen szertefoszlónak érezte a lelkét, akkor bizonyos, hogy mi, akik oly keveset tudunk Isten titkairól, sőt, aligha ízelünk annak legcsekélyebb alapelemeit sem, soha nem jutunk el ily magasságokba, ha előtte nem kerekedünk a világ fölé és nem rázunk le minden emberi érzetet. Ezeket a dolgokat ugyanis mindaddig nem vagyunk képesek felfogni, amíg elméink nem világosak és teljesen tiszták.

Azt mondta tehát először is, hogy *a lelke kivágatott, vagy szertefoszlott, a testében*. Mintha azt mondta volna: majdnem teljesen élettelen, sőt közel halott volt. S az okot is megjelöli: *a feje látásai háborították őt meg*. Senki sem képes ok nélkül elgyengülni – ami időnként bekövetkezik. Mikor a félelem által kiváltott pánik ragad meg valakit, látjuk, mennyire elveszíti az önuralmát, és majdnem élettelenül hever. Dániel azonban, hogy ezektől különbözőnek tüntesse fel magát, elmondja: *a feje látásai rettentették meg*. Mintha azt mondta volna: nem ok nélkül zavarodott össze, hanem a titok miatt, melyet a látomásban látott.

*Oda menék egyhez az ott állók közül*. Röviddel ezelőtt mondta, hogy tízezerszer tízezen álltak Isten ítélőszékének jobbján. A legcsekélyebb kétség sem férhet hozzá, hogy a próféta ezen angyalok egyikét kérdezte meg. S itt meg kell figyelni a mértékletességét és fogékonyságát, amiért tanítót keresett, mert tudatában volt a saját tudatlanságának és nem talált rá más orvosságot. Ugyanakkor azt is megtanuljuk a próféta példájából, hogy ne utasítsunk el minden látomást, hanem Magától Istentől kérjük a magyarázatát. Igaz, manapság Isten nem keres fel minket látomásokkal, mégis azt akarja, hogy elégedjünk meg a törvénnyel és az evangéliummal, mert angyalok nem jelennek meg nekünk, s nem szállnak alá nyíltan és látványosan a mennyből. Mivel azonban a Szentírás homályos a számunkra a sötétség miatt, mely körbefon bennünket, tanuljuk meg nem elvetni mindazt, ami meghaladja a felfogóképességünket, még ha valami sötét lepelbe is burkolózik, hanem forduljunk a Dániel által használt orvossághoz, de Isten szavainak jelentését ne a nekünk meg nem jelenő angyaloktól, hanem Magától Krisztustól kérdezzük, aki manapság meghitten tanít minket a pásztorokon és az evangélium szolgálóin keresztül. Most, miután a legfőbb és egyetlen Mester megadatott nekünk az Atyától, Ő ellátja a tanító hivatalát is a saját szolgálói által, akiket fölébünk állít (Mt23:8, 10). Így tehát, amiképpen Dániel közeledett a hozzá közel álló angyalhoz, úgy kell nekünk is naponta közelednünk azokhoz, akik megkapták a magyarázat ajándékát, s képesek hűségesen magyarázni a számunkra egyébként homályos dolgokat. A magabiztosságunkat a most következő szavak is növelik: az angyal *szóla nékem, és e dolognak értelmét tudatá velem*. Dániel ezzel azt mutatja meg, hogy a mértékletessége és alázatossága nem volt hiábavaló, mivel Isten megparancsolta az angyalnak, hogy magyarázzon meg minden homályosságot. Ezért manapság Krisztus is kétségtelenül teljesíti az imáinkat, ha valóban az Ő tanítványai vagyunk, azaz ha miután a felfogóképességünket meghaladó és elnyelő titkok megrettentettek, ahhoz a rendhez menekülünk, amit Ő írt elő a számunkra, s megismerjük a hűséges szolgálóktól és tanítóktól azoknak a dolgoknak a magyarázatát, melyek nehezek és homályosak, s teljesen el vannak előlünk rejtve.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel az ősatyák hitét homályos árnyak támogatták, melyekkel táplálni akartad azt, míg a te Fiad láthatóan meg nem jelent testben, add meg, kérlek, hogy ma, miután már megjelent nekünk a legjobb és legtökéletesebb tanító, s megmagyarázta nekünk a Te tanácsvezérségedet, hogy ne legyünk annyira ostobák, vagy

gondatlanok, hogy a te megmutatkozásod nagy világossága az evangéliumban elillanhasson az értelmünkből. Vezérelj minket úgy az örök élet felé, hogy utunk végigjárta után ebben az életben, valamint minden akadály eltávolítását követően, melyeket a Sátán tett az utunkba, hogy késleltessen, vagy eltérítsen, végül megérkezhessünk annak az áldott életnek az élvezetére, amelyben Krisztus, a Te egyszülött fiad megelőzött minket. Hadd legyünk az Ő örökösársai, s miután Őt jelölted ki az egyedüli örökösként, hadd gyűjtsön Ő minket egybe az áldott hallhatatlanság biztos örökségébe. Amen.



## Harminchatodik előadás

### Dániel 7:17-18

17. Ezek a nagy állatok, mik négyen voltak, négy király, a kik támadnak e földön.

18. De a magasságos egeknek szentei veszik majd az országot, és bírják az országot örökké és örökkön örökké.

Hae bestiae magnae quas vidisti quatuor, sunt quatuor regna, quae exsurgent e terra.

Et sortientur, obtinebunt, regnu sancturum excelsorum: et possidebunt regnum usque in seculum, et usque in secular seculorum.

Itt az angyal válaszol Dánielnek a neki álomban bemutatott négy fenevadat illetően. Ezért mondja: *négy király, a kik támadnak e földön*. A király név alatt birodalmakat ért, mert tudjuk, hogy a perzsáknak sok királyuk volt, amíg Nagy Sándor magához nem ragadta az Uralmat egész Kelet felett. Jóllehet Círusnak hét, vagy nyolc utódja is volt, a Perzsa Birodalom valamennyiükön keresztül is fennállt. S amint korábban láttuk, hogy jóllehet amit nagy Sándor megszerzett, az négy követője között oszlott meg, mégis megmaradt azonban Macedón Birodalomnak. Ugyanezt kell mondanunk a negyedik birodalomról is. Tudjuk, hogy konzulok már voltak a korai Rómában is, az a kormányzat addig állt fenn, amíg Julius Caesar meg nem semmisítette, s fel nem emésztette a birodalom erejét, s felül nem múlta a saját hatalmával azt a ragyogó magasságot, mely oly sokáig látszott meg széles körben a világban. Ezért mondja az angyal: *Ezek a nagy állatok, mik négyen voltak, négy király, a kik támadnak e földön*. A kaldeusok viszont ekkor már régóta a színen voltak, sőt Belsazar alatt a birodalmuk már a vége felé közeledett. Az angyal azonban azt akarta megtanítani a prófétának és az egész népnek, hogy nincs okuk túlságosan összezavarodni a forrongások következtében. Az izraeliták akkortájt mondhatni úgy tekintettek magukra, mint holtakra, akiket ténylegesen a föld alá temettek. A száműzetés számukra ugyanis a sírral volt egyenértékű. Emiatt jelenti be az angyal a négy birodalom támadását, miközben az egyik épp akkor virágzott. Amint azonban már mondtam, mindez nagyon jól összeillik a prófécia témájával és céljával. Korábban azt mondta, *a tengerből*, de a „tengert” jelképesen használja, mert a Föld állapota nagyon zűrzavaros volt sok-sok koron keresztül. Miután tehát semmi sem volt stabil, Isten alkalmasan mutatta a világot a tenger jelképével. Majd hozzáteszi: *a magasságos egeknek szentei veszik majd az országot*. Itt az igemagyarázók véleményei jelentős mértékben különböznek egymástól, mert amint azt korábban magyaráztam, egyesek ezt a próféciát a Török Birodalomra vonatkoztatják, mások a római pápa zsarnokságára, s a próféta által itt mondottakat pedig az utolsó ítéletre vonatkoztatják. Semmi meglepő sincs tehát ebben a vélemény-változatosságban, mely főleg a különböző részletekben mutatkozik meg. A *magasságos egek szentei* alatt egyesek angyalokat értenek, ám mégis sok ellentmondás merül fel a szavakkal kapcsolatosan, mert a *szentek* főnév olyan nyelvtani vonzatban szerepel, mintha a próféta azt tulajdonképpen azt mondja volna: a magasságosok szentjei.<sup>355</sup> Hasonló igeszakaszok azok véleményét támasztják alá, akik „abszolút értelemben” veszik. Ha azonban követjük a nyelvtani szerkezetet, nem magyarázhatjuk másképpen. Az előbbi főnevet azonban belehelyezhetjük a nyelvtani vonzat jelentésébe. S én ezt a véleményt karolom fel. Egyesek az egyetlen Istenre vonatkoztatják, de én azt hiszen, ez profán kifejezésmód. Kétségem sincs felőle, hogy a próféta Isten fiaira gondol *a magasságos egek szentjei* alatt, mert jóllehet ők vándorok ebben a világban, mégis magasra emelik elméiket, s a mennyei királtság

<sup>355</sup> A latin változat itt a héber szerkezetre utal. A francia változat Kálvin véleményét fejezte ki anélkül, hogy szorosán ragaszkodott volna a szavakhoz. A *les saints des souverains* a francia olvasata a héber nyelvtani vonzatnak, – *a szerk.*

állampolgáraiként gondolnak magukra. Ezért nem kételkedem abban, hogy a עליונים *gnelionin* „fenségesek” szó alatt a próféta mennyei erőket ért, azaz mindent, amit az isteni mivoltból elképzelhetünk, és mindent, e világ felett álló dolgot. Most röviden felsorolnám, miért szeretem én a legjobban ezt az értelmezést.

Ha a *szent felségesek* Maga Isten, akkor miféle értelmezést lehet kisajtolni az igeszakaszból? Vajon a kaldeusok és a többi monarchia magukhoz ragadták volna Isten hatalmát? Van ebben némi igazság, mert akik anélkül uralkodnak, hogy alávetnék magukat az egy Istennek, elrabolják Tőle az Őt megillető tiszteletet, és inkább rablók, semmint királyok. A próféta azonban véleményem szerint valami mást értett az angyaltól, nevezetesen azt, hogy az egyház elveszíti minden formáját és méltóságát a világban e négy birodalom virágzása alatt. Tudjuk, hogy Isten fiai öröklik a világot, s Pál, mikor az Ábrahámnak adott ígétről beszél, azt mondja, hogy Isten a világ örökösének választotta (Rm4:13, Zsid1:2). S az a tanítás is közzismert, hogy a világ az emberi faj javára teremtetett. Mikor Ádám elveszítette a törvényes jogait, az összes leszármazottja is idegenekké váltak. Isten megfosztotta őket az örökségtől, amit nekik szánt. Most tehát a mi örökségünknek Krisztuson keresztül kell helyreállnia, s ezért nevezik Őt a világ egyedüli örökösének. Nem meglepő tehát, ha az angyal azt mondja, hogy a zsarnokok, mikor a legfőbb hatalmat gyakorolják, magukhoz ragadják és kisajátítják a magasságos egek szentjeinek saját tulajdonát, akik alatt pedig Isten népét kell érteni. S ez nagyon jól illik a jelen igeszakasz kijelentéseihez azt illetően, hogy az egyház meg van fosztva a méltóságától, kiválóságától és a láthatóságától a világban. Akkor ugyanis Isten népe olyan volt, mint egy megrothadt tetem, melynek végtagjait levágták, és mindenfelé szétszórták a helyreállítás mindennemű reménysége nélkül. Végül, noha Dárius engedélyével, valamint Círus rendelete és nagylelkűsége által egy része visszatérhetett a hazájukba, de mi volt az a névleges hazatérés? Csak bizonytalanul tartózkodhattak az Isten által megígért örökségükben. Minden oldalról ellenségek szorongatták őket, s ki voltak téve valamennyiük szeszélyeinek és igazságtalanságának. Az egyháznak ugyanis nem volt birodalma a perzsák alatt. A harmadik változás után pedig tudjuk, mennyire nyomorultul el voltak nyomva, különösen Antiochus Epiphanes alatt. Az a nemzet mindig az ellenségük volt, ám akkor majdnem végromlásra jutottak, mikor Antiochus dühödten igyekezett eltörölni az egész törvényt és az istentiszteletet. A Macedón Birodalom idején a zsidók folytonos rabszolgaságban voltak, mikor azonban a római hadsereg hatolt be azokra a területekre, megérezték a negyedik fenevad borzalmas zsarnokságát, amint azt már láttuk. Végül az is teljesen nyilvánvaló azoknak az időknek a folytatólagos történelméből, hogy Isten fiai mindig igában voltak, és nemcsak kegyetlenül, de egyenesen gyalázatosan bántak velük. Azaz, ez a prófécia beteljesedett, nevezetesen hogy *a négy fenevad magához ragadta azt a birodalmat, mely tulajdonképpen a magasságos egek szentjeié volt*, azaz Isten választott fiaié, akik noha a Földön élnek, a mennytől függenek. Ebben a magyarázatban én semmi erőltetettet nem látok, s bárki mérlegeli bölcsen a dolgot, ugyanazt látja majd, amit én említettem a próféta szavainak jelentéseként. Most pedig lássuk a másik mondatot:

*Ők veszik majd az országot, és bírják az országot örökké és örökkön örökké.* Itt egy nehéz kérdés merül fel, mert ezekkel a szavakkal Dániel, vagy a hozzá szóló angyal látszólag egy örökös állapotra utal a négy birodalom idején. Belszár volt a babiloni dinasztia utolsó királya, s a látomása idején a birodalma bukása már küszöbön állt. A perzsa királyokat illetően belőlük csak nyolc volt Círus mellett. Nagy Sándor vonatkozásában pedig tudjuk, hogy gyors változás ment végbe: a tőle eredő terror viharebesen terjedt, de később szertefoszlott, miután megérintette a Kelet összes népét. A Macedón Királyság is elszenvedett megrázkódtatásokat, mikor azok a vezetők elkezdtek egymás közt azon veszekedni, akik Nagy Sándortól kapták a hatalmukat és a rangjukat. Végül a királyság négy részre esett szét, mint már említettem, s még majd említeni is fogjuk. Ha most összeszámoljuk az éveket, melyek során ezek a birodalmak fennálltak, nem kapunk olyan nagy számot, mely igazolhatná

az „örökkévaló” jelzőt. Erre azt mondom, hogy ennek a kegyesek érzékeire kell vonatkoznia, akik számára ez a várakozás különösen unalmasnak tűnhetett, így elemészhették volna őket a nyomorúságaik, ha ez a prófécia bizonyos módon nem könnyített volna rajtuk. Manapság is látjuk, mennyire nagy a vágyakozásunk, mikor Isten segítségéről van szó. Mikor pedig elméinket a vágy fűti, azonnal hajlamosakká válnak a türelmetlenségre. Így történik meg, hogy Isten ígéretei nem elegendőek a fenntartásunkhoz, mivel semmi sem nehezebb, mint a hosszú késlekedést eltűrni. Ha ugyanis az egyház napjainkban száz évre elnyomás alá kerülne, miféle állandóságot lehetne nálunk megfigyelni? Ha feltámad a forgósél, megdöbbenünk, és így kiáltunk: „Mi jöhet még? Mi jöhet még?” Három, vagy négy hónap sem telne el, mikor már minden ember vitába szállna Istennel, és megmosná a fejét, amiért nem siet azonnal az egyház segítségére. Nem lepődünk hát meg, hogy az angyal az *örökké és az örökön örökké* kifejezéseket használja. Kétségem sincs felőle meghatározta az időt a választottak számára, hogy megerősítse őket a mindenféle baj türelmes tűrésében, mert ezt az Isten rendelte így. A négy fenevadnak ugyanis csak pár évet kellett uralkodnia, de folytatódó korszakokon át, amíg el nem jött a világba a megújulás ideje, amikor Isten teljes mértékben helyreállította az egyházát. De folytassuk:

## Dániel 7:19-20

**19. Akkor bizonyosat kívánék tudni a negyedik állat felől, a mely különbözék mindamazoktól, és rendkívül rettenetes vala; vasfogai és érczkörmei valának, falt és zúzott, és a maradékot lábaival összetaposta.**

**20. A tíz szarv felől is, a melyek a fején valának, és a felől, a mely utóbb növekedék és három esék ki előle; és ennek a szarvnak szemei valának és nagyokat szóló szája; termete is nagyobb a társaiénál.**

Tunc aptavi ad veritam<sup>356</sup> de bestia quarta, quae erat diversa ab omnibus aliis, terribilis valde, cujus dentes erant ferri, ferrei, et ungues aeris, aerei, comedens et conterens, et residuu pedibus suis conculcans.

Et super cornibus decem, de cornibus decem, quae erant in capite ejus, et de postremo quod surgebat, et quod ceciderant ex prioribus tria: et quod cornu illi erant oculi, et os loquens grandia: et aspectus ejus magna prae sociis.<sup>357</sup>

Itt a próféta a negyedik fenevaddal kapcsolatosan kérdezi figyelmesebben és gondosabban az angyalt. Amint korábban láttuk, nagyobb bámulattal töltötte el ennek az állatnak a látványa, mely félelmetesebb volt a másik háromnál, így sem nevet, sem megjelenítést nem lehetett neki találni. Miután tehát Isten valami nagy dolgot mutatott be a negyedik fenevad képében, a próféta felsekint, hogy megérthesse a titkát. Emiatt kérdezi az angyalt, mert azt mondja, *akkor bizonyosat kívánék tudni a negyedik állat felől*, s megismétli, amit korábban láttunk: *különbözék mindamazoktól*. S bizonyos, hogy oly sok király leverése a rómaiak által említésre méltó különbség volt. Gondoljunk annak a nemzetnek az eredetére – néhány rabló hatalmába kerít egy sivatagos helyet, majd kegyetlen vakmerőséggel és erővel naggyá lesznek, s az összes szomszédjukat maguk alá vetették. Azután átkeltek a tengeren, s először egy provinciát kerítették hatalmukba, majd nemsokára még egyet. Mikor pedig a Macedón Birodalom is az uralmuk alá került, az már valóban vészjósló volt. Végül az egész földközi-tengeri partvidék a birtokukká vált, s nem volt egyetlen szeglet sem, ahol ne vették volna magukra az igájukat. Mindezt emberi felfogóképességgel soha nem lehetett volna elképzelni. Azt mondja tehát, hogy *a negyedik állat... különbözék mindamazoktól, és*

<sup>356</sup> A לִיטְבָּא *litzba* szót rendszerint „az igazat” kifejezéssel fordítják, azaz „szeretném tudni”. – Kálvin. A Vulgátában „diligentius discere”, „pontos információ” szerepel. – Wintle.

<sup>357</sup> Azaz „a többi fenevadhoz képest”. – Kálvin.

*rendkívül rettenetes vala.* Ugyanebben az értelemben beszél a vasfogairól és érckörmeiről. Eddig még nem említette a körmeit: a próféta eddig csak a vasfogakról beszél, de most úgy teszi hozzá az érckörmőket, mintha azt mondta volna: ez a fenevad olyan heves örültséggel lesz felruházva, hogy nemcsak megtámadja a dolgokat a szokatlan hevességével, de szét is tépi, szaggatja és fel is falja azokat. Ezért ismétli azt, amit már mondott: *falt és zúzott, és a maradékot lábaival összetaposta.* Miután már magyaráztam mindezeket a pontokat, nem akarom tovább pocskolni az időtöket, és haszontalan ismétlésekkel összezavarni benneteket.

Megkérdeztem, mondja, *a tíz szarv felől is, a melyek a fején valának.* S ezért kell itt rövide fognom a témát, mert közvetlenül következik az angyal válasza. A próféta tehát kétségtelenül azért került mennyei impulzus alá, mert Isten nemcsak magánemberként akarta őt tanítani, hanem ennek a nagy titoknak a tanújává és hírnökévé kellett válnia. Manapság mi is megtanulhatjuk az írásaiból mindazt, amiknek a legnagyobb haszna van a számunkra, ha alaposan megismerjük ezeket. Ezért mondja a próféta: kérdezősködött *a tíz szarv felől is, a melyek a fején valának, és a felől, a mely utóbb növekedék és három esék ki előle.* Láttuk már, miképpen jelölték a szarvak a provinciákat, s miképpen mutatta ez meg a Római és a többi birodalmak közötti különbségeket, mivel soha nem volt Rómának egyetlen fő uralkodója, csak mikor Syria és Marius gyakorolták a bitorolt hatalmukat – de ők sem sokáig. Itt tehát a Római Birodalom folytonos állapotáról van szó, mert ez nem volt egyszerűen csak egy fenevad, mivel tíz szarva volt. Határozott számmal helyettesíti a határozatlan. A kicsiny szarvat illetően mondtam, hogy ez a császárokra vonatkozik, akik az egész állam kormányzását magukhoz ragadták, miután megfosztották a népet a szabadságától és a szenátust a hatalmától, még ha az uralkodásuk idején meg is maradt a szenátus némi méltósága, és a nép valamekkora fensége. Azt is megmagyaráztuk, miképpen szakadt ki a három szarv, azaz milyen ravaszul sértették meg és foszlatták szerte a császárok mind a nép, mind a szenátus erejét. Végül láttuk, hogy a kicsiny szarvnak emberszemek voltak, mivel a császárok fortélyosan gyakorolták a hatalmukat, mikor azt színlelték, hogy ők csak néptribunusok, s engedték, hogy a birodalom jelvényei a konzulok kezében maradjanak. Mikor ugyanis eljöttek a szenátusba, a tribunusok számára fenntartott kuruliszi székekre ültek. Miután tehát ekkora okossággal és ravaszsággal zsarnokoskodtak ahelyett, hogy nyílt erőszakot alkalmaztak volna, ezért mondja róluk az Íge, hogy emberszemekkel voltak felruházva. Ami a nyelvet illeti, az érteleme ugyanaz, mert jóllehet mindig azt vallották, hogy a konzuli hatalom a legnagyobb az államban, mégsem tudták magukat visszafogni, és megannyi feddő beszédet mondtak. Egyrészt figyelemre méltók voltak a szemek, másrészt a száj miatt.

*A termete is félelmetesebb volt a többinél.* Ez szemlátomást nem a kicsiny szarvra vonatkozik, mely a tíz közül nőtt ki, hanem inkább magára a negyedik fenevadra. Ha azonban bárki a kicsiny szarvra akarja vonatkoztatni, én nem vitatkozom vele ebben a dologban, miután ez is elfogadható értelmezés. Azonban inkább megmaradok a saját korábbi véleményem mellett, mert nem meglepő azt látni, hogy a próféta a kicsiny szarv tárgyalása után visszatér magára a fenevadra.

## Dániel 7:21-22

**21. Látám, hogy ez a szarv hadakozék a szentek ellen, és legyőzé őket.**

**22. Mígnem eljöve az öreg korú, és az ítélet adaték a magasságos egek szenteinek; és az idő eljöve, és elvevék az országot a szentek.**

Vide, et cornu illud faciebat praelium cum sanctis, et praevaluit illis.

Donec venit Antiquus dierum, et iudicium datum est sanctis excelsorum, et venit tempus, et regnum acceperunt sancti.

A próféta most hozzáteszi, amit eddig elhagyott. Az angyal még nem kezdett el neki válaszolni, de miután még nem fejezte ki kellőképpen, miképpen vívott háborút a kicsiny szarv Isten fiaival, most pótolja a mulasztottakat. Azt mondja tehát, látta – ez helyesbítésnek kell tekintenünk. *Látám*, mondja, arra célozván, hogy látomásban adatott neki, *hogy ez a szarv hadakozék a szentek ellen, és legyőzé őket*. Teljesen világos, hogy más zsarnokok sokkal jobban bántották Isten népét. Ezért sokan ezt Antiochus Epiphanesre vonatkoztatják, aki mindenki másnál ellenségesebb volt a zsidókkal, s a végletekig el volt rá szánva, hogy eltörli Izrael Istenének a nevét. S tudjuk miképpen vonultatott fel erős hadseregeket mind az Isten népe, mind az Ő tisztelete eltörlése végett. Miután tehát Antiochus kegyetlensége oly súlyos volt az izraelitákkal szemben, sokan úgy vélik, hogy ez a kép tárult a próféta elé kicsiny szarv gyanánt, s amit majd később látunk „az időről”, „az időkről” és a „félidőkről”, ők akként a három és fél évként magyarázzák, melynek során a templom romokban hevert, s a nép nem tudott áldozni. Mivel tehát a vallás gyakorlása megszakadt, ezek a magyarázók úgy vélik, hogy arról a zsarnokságról van szó, amikor a népnek tilos volt bizonyosságot tenni kegyességükről. Bár ez a vélemény hihetőnek tűnhet, és első ránézésre a igazság látszatát kelti, mégis, ha minden körülményt sorban súlyozunk, könnyen megítélhetjük, mennyire nem illik Antiochusra. Miért mondja hát a próféta: *ez a szarv hadakozék a szentek ellen*? Antiochus természetesen háborúzott az egyházzal, ahogyan sokan mások is. Az egyiptomiak, tudjuk, gyakran betörték és beszenyezték a templomot, s a rómaiak is, még a császárok uralkodása előtt. Erre azt mondom, hogy ez viszonylagos, mert soha nem vívtak annyira folytonos és nyíltan egyház-ellenes háborút, mint amelyek a császárok hatalomra jutása után következtek be, mikor Krisztus már megjelent a világban. Az ördög ugyanis annál dühösebbé vált, s Isten is lazára engedte a gyeplőjét, hogy próbára tegye népe türelmét. Természetes, hogy a legkeservesebb összecsapások akkor következtek be, mikor végbement a világ megváltása, s az események világosan megmutatták ezt. A félelmetes példákbl tudjuk, miképpen lett végigpusztítva Júdea, mert ekkora kegyetlenséggel soha nem bántak egyetlen más néppel sem. S a megpróbáltatások nem rövid idejűek voltak: jól ismerjük azt a szélsőséges makacsságot, ami az egyház ellenségeit az irgalmasság teljes feladására kényszerítette. A rómaiak ugyanis kímélni akarták, amennyire csak lehetséges, de akkora volt a makacsságuk és a dühük veszettsége, hogy úgy provokálták ellenségeiket, mintha pusztulásra adták volna a fejüket, míg végül bekövetkezett az a félelmetes mészárlás, amiről a történelem bőségesen tudósított minket. Mikor Titus, atyja, Vespasianus védnöksége alatt lerombolta a várost, a zsidókat úgy ölték és mészárolták egész Ázsia-szerte, mint a barmokat. Ennyit tehát a zsidókról.

Mikor Isten beillesztette a pogányok testületét az egyházába, a császárok kegyetlensége kiterjedt minden keresztyénre, azaz a kicsiny szarv más módon kezdett háborúzni a szentekkel, mint a korábbi állatok, mert az ok is más volt, és a Sátán haragja is Isten minden gyermekével szemben korbácsolódott fel Krisztus megjelenés miatt. Ez tehát a legjobb példája annak, ahogyan *ez a szarv hadakozék a szentek ellen*. Azt is mondja: *és legyőzé őket*. A császárok ugyanis, valamint mindazok, akik a birodalom provinciáit kormányozták, olyan szélsőséges heveséssel tomboltak az egyház ellen, hogy az majdnem teljesen eltűnt a Föld színéről. S így történt meg, hogy a kicsiny szarv a megjelenését és az általános vélekedést tekintve uralkodott, mert a szentek, igaz csak rövid ideig, de majdnem felhagytak minden reménységgel az egyház biztonságát illetően.

Most ez következik: *Mígnem eljöve az öreg korú, és az ítélet adaték a magasságos egek szenteinek*. A próféta kétségtelenül ugyanabban az értelemben mondja, hogy Isten eljött, nevezetesen mikor felállította az ítélőszékét és nyíltan megjelent a világ bírójaként Krisztus személyében. Itt nem úgy állítja elénk az Emberfiát, mint azt korábban tette, mégis ennek az igeszakasznak a teljesebb magyarázata a korábbiiban keresendő. Ott akkor mondja, hogy *Isten eljött*, mikor az egyház szükségleteinek betöltése végett lépett fel hatalommal. Ahogyan az

általános képpel mondjuk, hogy messze van tőlünk, és alszik, vagy pihen, ha nem mutatkozik meg nyíltan a szabadítónkként, viszont azt is mondjuk, hogy eljött hozzánk, mikor nyíltan megbizonyosodunk az irántunk való állandó gondoskodásáról. Ezzel a jelképpel most Dániel azt mondja: Magának Istennek a megjelenését látta. *Eljöve az öreg korú.* Ha megkérdezzük, miért, a válasz kéznél van: ez rögtön az evangélium hirdetése után következett be. Akkor Isten kinyújtotta a kezét az egyháza után és kiemelte azt a mélységből. Miután ugyanis a zsidó nevet hosszú ideje gyűlölték, és minden nép a zsidók kiirtására vágyott a világból, Krisztus eljövele csak növelte ezt a gyűlöletet és kegyetlenséget. S a bántásukhoz még engedélyt is kaptak, mert úgy vélték: Krisztus tanítványai a kormányzat megváltoztatását tervezik, s fel akarják forgatni a dolgok jelenlegi állapotát, amiképpen napjainkban is fájdalmasan szenvednek a kegyesek ugyanettől a gyanúsítástól. A próféta tehát azt mondja: Isten akkor jött el, mikor az evangélium tanítása egyre jobban és jobban terjedt, s némi pihenő adatott az egyháznak. Így ezzel a megpihenéssel *vették el az országot a szentek*, mely korábban elvételétől, azaz Isten és a szentek országa szerzett némi dicsőséget és hírnevet a világban a kegyesség tanításának általános szétterjedésével a világban. Most tehát értjük, mit akart Dániel közvetíteni ezzel a kifejezéssel: *eljöve az öreg korú, és az ítélet adaték a magasságos egek szenteinek.* A többit majd holnap.

## Ima

Add meg mindenható Isten, Aki megannyi próbával gyakorlod a hitünket és az állhatatosságunkat – mivel a mi kötelességünk ebben és minden más vonatkozásban engedelmeskedni a Te akaratodnak – egyszóval kérlek, add meg, hogy ne adjunk utat a megannyi támadásnak, melyekben hanyódnunk. A Sátán és az istentelenek ugyanis minden oldalról támadnak minket, de akárhogy is izzik és tombol kegyetlenül a dühük ellenünk, add meg, hogy soha ne engedjünk annak. Hadd vívjuk a háborúkat a Lélek legyőzhetetlen erejére támaszkodva még akkor is, ha az istentelenek egy időre felülkerekednek. Hadd tekintsünk előre a Te egyszülött Fiad eljövételére, de nem csak az utolsó napira, hanem valahányszor csak eljötnék látja az időt az egyházad megsegítésére, s kiemelésére a nyomorúságos megpróbáltatásaiból. S még ha el is kell túrnunk a nyomorúságainkat, akkor se hagyjon el minket soha a bátorság, amíg végül össze nem gyűjtetünk abba az áldott nyugalomba, amit a Te egyszülött Fiad vére szerzett meg a számunkra. Ámen.

## Harminchetedik előadás

Tegnap elkezdjük magyarázni, miképpen *adaték az ítélet a magasságos egek szenteinek* az evangélium korszakának kezdetén. Tudjuk ugyanis, mennyire részleges volt abban az időben az egyház „nyugalma”. Mikor ugyanis mentes volt a külső üldöztetésről és a vérontástól, belső ellenségei támadtak, akik sokkalta ártalmasabbaknak bizonyultak. Krisztus királysága tehát soha nem virágzott úgy ebben a világban, hogy bármiféle közös dolga lett volna azokkal a birodalmakkal, melyekben a hatalmas csillogás és pompa szemmel látható volt. Isten azonban ezt a vigasztalást akarta nyújtani a prófétájának, megmutatván neki az egyház jövőbeli hírnevét és azt, hogy bizonyos fokú tiszteletet vív ki magának, miután kiemelkedett a homályból, így a választottak nyíltan merészeltek tiszteletet adni Krisztusnak, és megvallani az igazi és őszinte kegyességet. Így a szenteknek adatott ítélet alatt a próféta a korábban elvett jogaik helyreállítását érti. Egyidejűleg a királyságot is visszaszerezték, mert az egyház már többé nem hevert annyira elterülten, mint Krisztus eljövetele előtt. Az evangélium hirdetése ugyanis végre szabadabbá vált, amint azt rögvest látni fogjuk. De nézzük tovább a szöveget:

### Dániel 7:23-24

**23. Így szóla: A negyedik állat negyedik ország lesz e földön, a mely különb lesz minden országnál, és megeszi az egész földet, és eltapodja és szétzúzza azt.**

**24. A tíz szarv pedig ez: Ebből az országból tíz király támad, és más támad utánok, és az különb lesz mint az előbbiek, és három királyt fog megalázni.**

Sic dixit,<sup>358</sup> Bestia quarta, regnum quartum erit in terra, quod erit diversum ab omnibus regnis: et vorabit<sup>359</sup> totam terram, et conteret,<sup>360</sup> et comminuet eam.

Et cornua decem ab illo regno, decem Reges sunt, qui exorientur, qui surgent, et aliud postremum surget post illos Reges,<sup>361</sup> et ipse erit diversus a superioribus,<sup>362</sup> et tres Reges affliget.

Az angyal eme válasza ugyanolyan homályos, mint maga a látomás. Elégségesnek kell azonban lenni a kegyesek elméinek megnyugtatóhoz azt tudni, hogy különféle változások következnek be és rázzák meg a Földet. Ahány megpróbáltatás várt ugyanis a szentekre, annyira erősítette őket meg a bátorság és az állóképesség. Isten nem akarta teljes mértékben megmagyarázni azt, amit a prófétájának mutatott: csak annak végét kívánta a szeme elé tárni – új királyság támad, mely teljességgel más lesz, mint a többi.

Így mondja az angyal: *A negyedik állat negyedik ország lesz e földön, a mely különb lesz minden országnál.* Ezt a korszakot megelőzően egyetlen állam sem volt ennyire kiterjedt az uralmát illetően. A spártaiak és az athéniak ugyan látványos és emlékezetes hőstetteket vittek véghez, de tudjuk, hogy szűk határok közé voltak beszorítva. A görögök becsvágya és szószátyár hiábavalósága arra készítette őket, hogy ünnepeljék azokat a háborúkat, melyeknek aligha volt bármiféle következménye, amiképpen azt a saját történelmükből megismerhetjük. Bárhogyan is tekintünk erre, Spárta csak nehezen szerezte meg a második rangot Görögországban, s Athéné volt az első. Ami a Római Birodalmat illeti, tudjuk, hogy

<sup>358</sup> A kifejezés látszólag tömör, mivel azonban korábban hozzátette, amit kihagyott, a történet összekapcsolása végett megismétli: „így szóla”, nevezetesen „a látomás eme részét illetően ezt mondta az angyal”. – *Kálvin*.

<sup>359</sup> Egyesek passzív alakban fordítják: „nehogy bármi változás történjék”. – *Kálvin*.

<sup>360</sup> Egyesek így fordítják: „darabokra dörzsöli”, de a jelentése ugyanaz. – *Kálvin*.

<sup>361</sup> Vagy, ezek után a szarvak után – *Kálvin*.

<sup>362</sup> A király, vagy maga a szarv más lesz – *Kálvin*.

kiterjedtebb és erősebb volt, mint a többi birodalom. Mikor egész Itália a hatalmukba került, az elég lett volna bármely nemes monarchiának. Hamarosan azonban hozzácsatolták Hispániát, Szicíliát, Görögország egy részét, és Illyrieumot, utóbb az egész Görögországot és Macedóniát, Kis-Ázsiát, Afrikát és a szigeteket. Egyetlen szavukkal úzták el ugyanis Ciprus királyát és adták el a javait nyilvános árverésen. Mikor összegyűjtötték a nép söpredékét, Claudius törvényt alkotott Ciprus királyának a száműzéséről, s ezt egyetlen szavával, mindennemű erő használata nélkül érte el. Nem csoda, ha Isten előre jelezte: *ez a királyság más lesz, mint a többi*: nem egyetlen feje volt, hanem a szenátusé volt a fő tekintély, bár minden hatalom a népben összpontosult. Ez tehát egyfajta zűrzavaros helyzet volt, mert Róma kormányzata soha nem volt állandó. S ha minden dolgot bölcsen mérlegelünk, ez nem volt sem köztársaság, sem királyság, hanem valamiféle zavaros elegy, melyben a nép nagy hatalmat gyakorolt, de rendetlen módon, a szenátus pedig igyekezett elnyomni a népet, amennyire csak tőlük tellett. Három rang volt: a szenátori, a lovagi és a plebejus, s ez a keverék tette ezt a királyságot szörnyeteggé. Az angyal tehát bejelenti: *a negyedik királyság más lesz, mint a többi*.

Utóbb megerősíti, amit korábban mondtunk: *megeszi az egész földet, és eltapodja és szétzúzza azt*. Ez azt követően teljesedett be, miután Galliát és Britanniát legyőzték, Germániát részlegesen leigázták, s Illyrieumot, Görögországot és Macedóniát is meghódoltatták. Végül behatoltak Ázsiába, Antiochust a Tauruson túlra száműzték, s a királysága a prédájukká vált, majd birtokba vették Szíriát is. Az egyiptomi királyok a szövetségeseik voltak, de mégis a fejbőlintásuktól váltak függővé: az uralkodó nem mert örököszt kijelölni anélkül, hogy ne kérte volna ki a véleményüket. Miután ők voltak így szélteben-hosszában a fő uralkodók, beteljesítették a próféciát: *megették az egész földet*. Ekkora hatalomvágy korábban soha nem létezett: háború háborút követett, s egyszerre szomjaztak mások vérére, valamint a magukét sem kímélték. Az örvény csillapíthatatlan volt, míg el nem nyelte az egész világot, a gögjük pedig összezúzta és eltapodta azt. S a büszkeséghez hozzáadódott a kegyetlenség, mert mindenki Rómára nézett, s hízélgéssel nyerték el Róma kegyeit, durva kirohanásokat intézve a saját nemzetük ellen. Ezek miatt a mesterkedések miatt majdnem egész Görögország elpusztult. Tudták ugyanis, mennyi ártatlan ember pusztult el mindenfelé a városokban, s ez egyfajta szórakozásként okozott nekik örömet. Teljesen a tudatában voltak, mennyire könnyen ragadtak magukhoz minden hatalmat az egész világon, mikor a világ nem volt képes sem erővel, sem ügyességgel, sem képességekkel szembeszállni ellenük. A nemeseik ugyanis állandóan civakodtak egymással, s hol az egyik, hol a másik frakció kerekedett felül, így aztán minden város ragyogása könnyen és fokozatosan szertefoszlott. Így egész Görögország beszennyeződött, és a rómaiak minden nehézség nélkül úgy uralkodtak felettük, mint oktan állatok felett. De ugyanezt mondhatjuk Ázsiáról is. Nem lepődünk meg tehát, mikor azt halljuk az angyaltól, hogy *megeszi az egész földet, és eltapodja és szétzúzza azt*.

Majd hozzáteszi: *A tíz szarv pedig ez: Ebből az országból tíz király támad*. Ezt a tíz királyt kétségtelenül és világosan egyetlen birodalom keretein belül szemléli, nem pedig külön személyekről van szó. A Perzsa Királyságban sok királyt láttunk, mégis, a második fenevad képe egyetlen volt, melyben benne foglaltatott minden király, míg be nem következett a változás. Így most is, mikor a rómaiakat tárgyalja, a próféta nem azt állítja, hogy tíz király fogja egymást szabályos sorrendben követni, hanem inkább a birodalom változó formáira utal több, mint egy vezető alatt. A királyi hatalom ugyanis a szenátoroké, vagy a várost vezető polgároké volt, akiknek a tekintélye nagyon kiterjedten eluralkodott mind a szenátusban, mind a népben. Ami pedig a számot illeti, említettük, hogy csupán a többes számot jelzi, a tízes számhoz való mindennemű kötődés nélkül. A végkövetkeztetés tehát ez: ez a birodalom olyan, mint egy sok szarvú, rettenetes fenevad, mivel soha nem egyetlen királyé volt benne a legfőbb hatalom, amiképpen az más területeken megszokott volt. Ehelyett



inkább keverék lesz, egy fő helyen uralkodó megannyi királlyal. Ennek a beteljesedése kellően ismert Róma történelméből. Mintha azt mondta volna: nem egyetlen királyság lesz, mint például Perzsia, vagy más nemzetek esetében, hanem sok király lesz ugyanabban az időben. Ezzel utalt arra a keveredésre és zűrzavarra, ami a központi hatalmat jellemezte.

Következik a kicsiny szarv: *más [király] támad utánok, és az különb lesz mint az előbbiek, és három királyt fog megalázni.* Megmutattuk, mennyire értelmetlen ez, ha nem a császárokra vonatkoztatjuk, akikre hosszas, folytatólagos, és heves küzdelmek után átszállt a monarchia, s az egész hatalmat a Triumvirátus ragadta magához. Lepidus, Marcus Antonius és Octavius kötöttek szövetséget. Octavius akkor még csak kisfiú volt, nem érte el a férfikort, de minden veterán katona őt támogatta Julius Caesar neve és az ő örökbe fogadása folytán. Ezért fogadta be a másik kettő a szövetségbe, melyben Lepidus volt az első és Antonius a második. Végül ellentétek támadtak közöttük, s Lepidust megfosztották a Triumvirátusban elfoglalt helyétől, s mondhatni félholtként édegélt, és az élete is csak azért maradt meg, mert a főpapi hivatalt is elfoglalta.

A főpapi tisztség iránti tisztelete meggátolta Antoniust abban, hogy halára adja őt, amennyiben megelégszik a magánélettel és a visszavonulással. Végül Octavius lett a legfőbb, de miféle mesterkedéssel? Már mondtuk, hogy Julius Caesar nem vett magára többet, mint a diktátor hivatalát, miközben a konzulokat a megszokott rendben évente választották. S nem feszítette túl a húrt a diktátori hatalom gyakorlásával, hanem úgy korlátozta magát, hogy a nép egyes jogai látszólag még mindig virágoztak. Octavianus is követte nagybátyja és örökbe fogadó atyja ravaszságát. S ugyanezt a viselkedést látjuk a többi császárnál is, jóllehet sok volt a különbség is közöttük. Miután a köztársaság árnyéka még fennmaradt, amíg a szenátus valamelyes tisztelete is fennállt, nem csoda, ha az angyal azt jósolja, hogy a fenevad életben marad, *mikor egy kicsiny, a többtől különböző szarv növekszik rajta.* S hozzáteszi: *és három királyt fog megalázni.* Ezt a dolgot azzal a csekély változtatással magyaráztam, amit a császárok foganatosítottak a provinciákban. Ha ugyanis a provinciák bármelyike lázadni látszott, akkor rendszerint erős hadseregeket és veterán katonákat küldtek rájuk. Ennek irányítását a császárok magukhoz ragadták, miközben némi végrehajtó hatalmat meghagytak a szenátusnak a többi provinciák vonatkozásában. Végül, ezzel a beszédformával az angyal úgy festi le a kicsiny szarv eljövendő uralmát, és a korábbiak erejének szertefoszlását, hogy közben a fenevad látszólag egészben marad. Így marad fenn a köztársaság képmása, miután a népet a Fórumon mindig is a jól csengő *rómaiak* névvel illették, a csatákban pedig katonatársakként emlegették. Egyébként, bár a Római Birodalmat így ünnepelték és a fensége ott volt mindenki szájában, a legfőbb hatalom az egyetlen kicsiny szarvhoz tartozott, amely rejtve maradt és nem merte a fejét felemelni. Ez tehát a magyarázat veleje, amit itt az angyal tár elénk. Majd ez következik:

## Dániel 7:25

**25. És sokat szól a Felséges ellen és a magasságosok<sup>363</sup> szenteit megrontja, és véli, hogy megváltoztatja az időket és törvényt; és az ő kezébe adatnak ideig, időkig és fél időig.**

Et sermones ad regionem, vel as lanctus,<sup>364</sup> excelsi loquetur, et sanctos excelsorum conteret, et putabit ad mutantum<sup>365</sup> tempora et legem: et tradetur in manum ejus usque ad tempus, et tempora, et divisionem temporis.

<sup>363</sup> A Károli-fordításban a *magasságos egek* kifejezés szerepel. – a ford.

<sup>364</sup> Mások így fordítják: felemészti, megveri – Kálvin.

<sup>365</sup> Azaz, saját maga által gondolja megváltoztatni – Kálvin.

Az angyal most egy kicsit világosabban magyarázza meg, amit a próféta korábban csak futólag érintett, nevezetesen hogy az utolsó király bevallotta az egyház nyílt ellensége lesz. Tegnap láttuk, milyen nyomorultul és kegyetlenül zaklatta megannyi zsarnok az egyházat. S ha összehasonlítjuk ezeket a zsarnokokat, azt látjuk, hogy az egyház helyzete sokkal nehezebbé vált Krisztus eljövetele után, amikor a császárok nyílt háborút indítottak ellene. Ez pedig a következőképpen ment végbe. Az evangélium tanítása eljutott a Birodalom majdnem mindegyik provinciájába. A zsidó név gyűlöletes volt, s a tanítás újdonsága is jelentősen fokozta a népszerűtlenségüket. Az emberek azt hitték, hogy a zsidók találtak ki maguknak új istenséget – Magát Krisztust, mert a nyelvezetük egy új istenség imádatát foglalta látszólag magában. Miután tehát így megadatott nekik némi alap az Isten tiszta imádata elleni tombolásra, a császárok egyre jobban és jobban felindultak a választottak elleni háborúra és az egyház elnyomására. Nem rajtuk múlt, hogy nem oltották ki a mennyei tanítás egész fényét, nem törölték el az igaz vallást, és nem száműzték Isten ismeretét a világból. Ez nagyon jó összhangban van azzal, amit Dániel mesél el erről a királyról: annyira vakmerő, hogy *a Felséges ellen szól*. Egyesek így fordítják: a Fenséges részéről, de ennek én semmi okát sem látom. A לַצֵּד *letzed* annyit jelent: az oldalán, vagy a területén. Az ennek megfelelő kifejezés ez: akkora lesz a gőgje ennek az új királynak, aki nem nyíltan, hanem rejtett megtévesztéssel gyakorolja a hatalmát, hogy mondhatni Istennel egy oldalon állva szegül Vele szembe. Ez pedig azt jelenti, hogy Isten nyílt ellensége lesz. Azok, akik mindezt az Antikrisztusra értik, úgy vélik, a véleményüket más zsarnokok viselkedése támasztja alá, akik nem szavakkal, hanem fegyverrel és erőszakkal vívtak háborút Istennel. A próféta azonban nem beszél itt ennyire kifinomultan. A *szavak* alatt ugyanis nem tanítást ért, hanem szóbeli kérkedést, amellyel a császárok merészelték kihirdetni a rendeleteiket az egész világon, a helytartókat a keresztyének megbüntetésére ösztönözve, és azt parancsolva nekik, hogy ne engedjék virágozni azt az istentelen és átkozott szektát. Így terjedt szét aztán a terror az egész világon. Amit Dániel most elmesél, a beteljesedett, nevezetesen *a dac szavai a Felséges ellen*, mert azok a zsarnokok azt hitték: a rendeleteik a katonáik fegyverei nélkül is elegendőek lesznek Krisztus emlékezetének eltörlésére. Ezért a valódi kegyességet is gyalázatosan befeketítették, s Magának Krisztusnak a nevét is borzalmas szitkokkal tépték darabokra, amint arról a történészek bőven tájékoztatnak.

A magyarázat tehát a lehető legjobb *a Felséges ellen szóló*, vagy beszélő *kicsiny szarvról*. Dániel azt mondja: *a magasságosok szenteit megrontja*. Röviden már magyaráztuk ennek a kifejezésnek a jelentését a nyelvtani szerkezetének megfelelően. A szentek alatt kétségtelenül Isten fiait, vagy az Ő választott népét, azaz az egyházat érti. Őket nevezi *a magasságosok szentjeinek*, mert szentekként a mennytől függnak, s bár vándorok a világban, az életük a mennyben van, ahol a Krisztus által megvásárolt örök örökség megmarad a számukra. Miután tehát a kincsük most is a mennyben van, joggal dicsekednek mennyei állampolgárságukkal, valamint azzal, hogy az angyalok testvérei és szövetségesei. Azaz, joggal nevezi őket *a magasságosok szentjeinek*: el vannak különítve a világtól, és tudják, hogy itt csak az egyik napról a másikra élnek, míg meg nem érkeznek abba a szilárd és tartós nyugalomba. A kegyesek üldözésének ez az általános engedélye pedig megmutatja, miképpen üldözte a kicsiny szarv abban az időben a szenteket.

A próféta, vagy inkább az angyal ezt mondja: *és véli, hogy megváltoztatja az időket és törvényt; és az ő kezébe adatnak*. Ami az itt említett *időket* illeti, ezt sokan a szent napokra vonatkoztatják. De értelmezhetjük úgy is, hogy a kicsiny szarv felforgat mindent, ami addig megszokott volt a világban. Ezért a רֶתֶת *reth* szót sem Isten törvényeként, vagy az evangéliumként értelmezem, hanem bármilyen rítusra, szokásra és intézményre vonatkoztatom. Miközben az igemagyarázók vitatkoznak erről a szóról, és egyesek a Tízparancsolatot értik alatta, mások az evangélium prédikálását, én úgy vélem, a próféta szavainak egyszerű jelentése az, hogy a császárok megrontottak minden törvényt, mind

emberit, mind istenit. Láttuk, miképpen próbálták ezt meg, s mennyire jutottak. Nem meglepő tehát, ha a próféta ezt a zabolátlan vakmerőséget tulajdonítja ennek az utolsó királynak, *aki úgy vélte megváltoztat mindent, ami korábban elrendeltetett a világban*. S emiatt mondta előbb, hogy ez a szarv emberi szemekkel rendelkezik, továbbá nagyokat szól, félelmetesen mennydörögve, minden embert egyedül a hangjával megrettentve. Tudjuk, hogy ezt mintegy tükörben mutatta be, ha fontolóra vesszük, hová jutottak a császárok a gögjükben. Először is, Octaviust illetően, miközben politikailag megmaradt a megfelelő korlátok között, engedte, hogy istenként imádják és oltárokat állítsanak neki: azt akarta, hogy a nyilvánosság legyen meggyőződve az ő istenségéről, s olyan bankettet adott, amin a főistenek közé ült. Tiberius teljesen figyelmen kívül hagyta a vallásos ceremóniákat, s azt is látjuk, mennyire megvetett minden embert. Noha nehéz felfogású volt, a vakmerőségében mégis szélsőséges, s mindvégig ravaszul félrevezette a szenátust. Majd ami Caligulát illeti, így fenyegette Jupitert: „Micsoda? Te csak egy száműzött vagy itt, és én vagyok itthon – száműzlek téged a szülőföldre, Görögországba!” Gyakran rávágott Jupiter szobrára, s nem elégedett meg a pusztán isten megnevezéssel, hanem a fő áldozatokat is magának követelte. Ez az ördögi tombolás csak fokozódott Domitianusban. S a császárokat, mint embereket megvizsgálva mit mondhatunk a jellemükről? Egyikük ezt mondta: „Azt akarom, hogy a római népnek csak egy szüksége legyen”. Sportként élvezte a szenátus lemészárlását, és a lovát akarta megtenni konzulnak. Micsoda szégyenletes viselkedés! Látjuk tehát, hogy ez a jóslat nem ok nélkül hangzott el, miszerint akkora lesz a kicsiny szarv gögje, hogy megváltoztatni és újjá tenni mer majd minden „törvényt”, ami mindenféle rendeletet jelent, valamint az „időket”, ami minden dolog konkrét sorrendiségét és természetét jelenti. A próféta tehát azt mondja: *véli*. Nem számol be ennek a végeredményéről, hanem csak jelzi a kicsiny szarv oly fokú örületre jutását, amikor már azt hitte, leszedheti a Napot az égről, sötétségre változtathatja a világosságot, s megteheti, hogy nem hagy meg semmit egészben és semmit rendben világszerte. Ezek az események valóban bekövetkeztek ennek a próféciának megfelelően. Nem bocsátkozhatok itt részletekbe, csak röviden említhetem mindazt, ami próféta szavainak és a jóslata jelentésének magyarázatához szükséges.

*És az ő kezébe adatnak.* Ezt azt jelenti: bárhogyan is tör előre kétségbeesett dühvel a kicsiny szarv, Isten mégis mindig uralkodni fog felette, és semmi nem történik majd az Ő engedélye nélkül. Isten volt tehát az, Aki az ő kezébe adta a szenteket, a politikai kormányzást, és a kegyesség intézményeit, engedvén, hogy összevissza ontsa az emberi vért, megszegjen minden nemzeti jogot, s a tőle telhető legnagyobb mértékben leromboljon minden vallást. Nem csekély vigasztalást jelent tehát azt tudni, hogy Isten engedi meg a zsarnokoknak az egyház zaklatását és a szembeszegülést az Ő törvényes tiszteletével. Ha ugyanis a vágyaik könyörületére hagyna minket, milyen kétségbeesett lenne az egyetemes zűrzavar! Az angyal azonban arról tájékoztat, hogy Ő támogat minket, mikor a zsarnokok támadnak minket, és felkavarnak minden rendet a borzasztó szabadságukkal, és nyomorultakkal és az ártatlanokkal szemben megnyilvánuló kegyetlen dühükkel. Azt mondom, Isten úgy támogat minket, hogy ezek a zsarnokok a kisujjukat sem mozdíthatják ellenünk Isten engedélye nélkül. Nem tudhatjuk, miért oldja meg a zablákat Isten az egyház ellenségeinek javára, talán mert ezzel bizonyítja és teszi próbára népe türelmét. Számunkra elegendő, hogy mikor a zsarnokok mindenféle módon mesterkednek és tervezgetnek, isteni engedély nélkül nem képesek megtenni semmit.

Még nagyobb vigasztalást jelent azonban az utolsó mondat: *ideig, időig és részideig*, vagy ahogyan egyesek fordítják, *fél időig*, mert tulajdonképpen részidőt jelent. Az igemagyarázók véleménye nagyon eltérő ezekkel a szavakkal kapcsolatosan, s én nem fogok előhozakodni a véleményeikkel, mert akkor meg is kellene cáfolni azokat. Nem csekély fáradságot jelentene megcáfolni minden nézetüket, ezért a saját szokásomat fogom követni, azaz röviden elmondom a próféta szavainak valódi jelentését, s az minden nehézséget felold

majd. Azok, akik az „idő” szót „évnek” tekintik, véleményem szerint tévednek. Ők az Apokalipszis negyvenkét hónapját idézik (Jel13:5), ami három és fél évet tesz ki. Ez az érv azonban nem döntő, mert abban az esetben az év nem 365 napból fog állni, hanem az évet jelképesen kell érteni bármely meghatározatlan időszakra. Jobb tehát ragaszkodni a próféta szavaihoz. Az „idő” tehát nem adott számú hónapot, vagy napot, sőt még nem is egy évet jelent, hanem bármely konkrét időszakot, melynek vége Isten titkos tanácsvégzésében rejlik. *Átadatnak* tehát *egy időre*, mondja, majd hozzáteszi: *időkre*, azaz az idők folytatólagosságára, majd ismét, *egy időszakra*, vagy *résziidőre*. Ez azt jelenti: ezeknek a megpróbáltatásoknak vége szakad majd, mikor Isten az egyháza iránti kegyelméből haragosan megzabolázza ezeket a zsarnokokat. Amíg tehát a császárok kegyetlensége elnyomta Isten egyházát, az egyház a kezükbe adatott. Már láttuk hány császár volt Isten ellensége. Mindenekelőtt Néró tombolt a legkegyetlenebbül, mert elégetett néhány ezer keresztyént Rómában, hogy kioltsa a vele szemben megnyilvánuló dühöt. A nép nem volt képes elviselni a barbárságát, mert miközben megsemmisítette a város negyed részét, a gyönyöröknek hódolt és élvezte a gyászos látványt! Mivel félt attól, hogy a nép fellázad ellene, elfogatott sok keresztyént és egyfajta engesztelésként kínálta fel őket a népnek. Azok, akik őt követték, nem szüntek meg az ártatlan vért ontani, s azok is, akikben látszólag volt némi irgalmasság és emberiség, végül mind ördögi dűhre lobbantak. Traianust nagyon kiváló fejedelemnek tartották, mégis megparancsolta, hogy mészárolják mindenfelé a keresztyéneket, mivel makacs tévelygőknek tartotta őket. Mások pedig még kegyetlenebbek voltak. Nem csoda tehát, ha az angyal *időt, időket és fél időt* jósol, ameddig szabadság adatik majd a zsarnokoknak és az egyház ellenségeinek minden dolog megrontására, Isten megvetésére, minden jogosság félreállítására és a kegyetlen és barbár mészárlás kivitelezésére. Ezt két okból kellett előre jelezni. Először, nehogy az időszak hossza miatt a kegyesek elcsüggedjenek, mert mikor „az idő” – egy hozzávetőleg tíz éves időszak – letelt, következnek az idők, azaz egy körülbelül ötven-százéves időszak.

Ez volt tehát az egyik ok, amiért Isten intette a kegyeseket *az időről és az időkről*. De a bánatukat is enyhíteni akarta, így megígérte ezeknek a hatalmas csapásoknak némi mérséklését és véget érését is. Urunknak az apostolokhoz szóló szavai a különféle földi zendülésekről nagyon jól illenek ehhez a nézethez. „Lesznek majd háborúk és háborúk hírei, de még ez nem itt a vég”, mondja. Ezeket pedig a még nagyobb gonoszságok előjátéaként jelenti be nekik, melyek során egész Júdea elpusztul a háborúk és egyéb mészárlások folytán. Majd hozzáteszi: „És ha azok a napok meg nem rövidítették” (Mt24:6, Mk13:7, Lk21:9). A napok eme megrövidítését említi itt úgy, mintha maga az Úr vágná rövidre a folytatódásukat. Mikor ugyanis a zsarnokság megszállottsága már ádázzá vált, akkor hirtelen, és mindenki várakozása ellenére Isten végül elragadta az egyházát, s az evangéliumi tanítás felemelkedett, és mindenütt ünnepelni kezdték. Isten tehát a választottaiért megrövidítette azokat a napokat s ezt kell érteni az utolsó mondatban szereplő *résziidő* alatt. A többi holnapra hagyom.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel naponta bocsátkozunk különféle küzdelmekbe, hogy soha ne engedjünk a testi gyengeségeknek, és soha ne feledkezzünk meg szent elhívásodról. Könyörgünk, eleveníts meg minket minden ellenséges küzdelemre, hogy töretlenül megállhassunk a Sátán és a gonoszok támadásaival szemben, így adván át és szánván oda magunkat Neked. Soha ne vonakodjunk magát a halált is elszenvedni, ha szükséges, sőt naponta ajánljuk magunkat a különféle haláloknak, míg majd megszűnünk hadakozni és élvezzük a boldog és örök pihenést, mely a Te egyszülött Fiadban készített el a számunkra. Ámen.

## Harmincnyolcadik előadás

### Dániel 7:26

**26. De ítélők ülnek és az ő hatalmát elveszik, hogy megrontassék és végleg elveszszen.**

Et judicium, sedebit, et potestatem ejus auferent ad dissipandum at perpendum,<sup>366</sup> usque in finem.

Az angyal most válaszol Dánielnek a negyedik fenevad halálát illetően. Mondtuk ugyanis, hogy amikor a császárok magukhoz ragadták a birodalmat, a szenátus és a nép ereje meggyengült. Mivel azonban a név még fennmaradt, a negyedik fenevad addig nem pusztult el, amíg idegenek nem váltak szégyenteljes módon Róma uraivá. Ha ugyanis a rómaiakat százszor is legyőzték volna a bevallott ellenségeik, akkor sem szenvedtek volna el akkora szégyent, mint mikor az alacsony rangú és születésű emberek gyakoroltak kegyetlen és barbár zsarnokságot, mert sem a szenátusnak, sem a népnek nem volt semmiféle tekintélye. Az angyal tehát helyesen jelzi a negyedik fenevad bukásának idejét, mikor a spanyolok, az afrikaiak, és más barbárok, akik még a saját országukban is ismeretlenek voltak, a legmagasabb tisztességre jutottak az egész emberiség várakozását meghaladóan. A bujaságuk ugyanis az egész államot elnyomta: lefejeztették a legnemesebb szenátorokat, s a legaljasabb embereket nevezték ki a helyükre a becstelenségük jeleként. *Azután az negyedik fenevad levágtott*, és az angyal válasza eme részének ez a magyarázata. Azt is mondja: *de ítélők ülnek*, azaz Isten ismét helyreállítja a rendet ebben a zűrzavarban, s a világ megérzi a világ és az emberi faj felett uralkodó gondviselését. Mikor ugyanis minden meg volt engedve büntetlenül, és sem az igazságot, sem az őszinteséget nem becsülték semmire, akkor úgy vélték, Isten élvezi a kényelmet a mennyben és megfélemezte az emberi fajról. Ezért ezzel szemben mondják, hogy beül az ítélőszékébe, valahányszor csak valóságosan és tapasztalati úton érezzük meg a gondoskodását irántunk. Azaz, a helyreállítást nevezi itt *ítélők ülésének*, mikor a Római Birodalom eltöröltetett, és Isten megbüntette a hatalmas és zabolátlan kegyetlenséget, melyről már beszámoltunk. Miután ez a kifejezés nagyon megszokott és gyakori a Szentírásban, itt abba is hagyom a magyarázatát.

*De ítélők ülnek*, azaz miután a dolgok sokáig sötétségben voltak, új világosság ragyog fel, s az emberek készek lesznek elismerni a Mindenható uralmát. *És az ő hatalmát elveszik*, mondja, *hogy megrontassék és végleg elveszszen*. Itt az angyal a negyedik fenevad végső bukását jelenti be. Az ige többes számát illetően már említettük egyesek véleményét, miszerint egynél több angyalra vonatkozik. Jobb azonban egyszerűbben értelmezni, mint a kifejezés abszolút és határozatlan formáját. De mint említettem, mégsem ellenzem azok nézetét, akik angyalokat értenek alatta, ám félek, hogy ez túlságosan kifinomult, ezért az egyszerűbb nézetet tartom jobbnak, mert mentes minden ellentmondástól. Az igeszakasz jelentése tehát ez: Mikor a fenevad, s különösen a kicsiny szarv egy ideje már kegyetlenül tombol, Isten felveszi a bírói hivatalát, s a fenevad a kicsiny szarvával egyetemben el lesz takarítva az útból. Az angyal azt is hozzáteszi, hogy nem lesz reménység semmi újra, mely hasonlítana a sok királyságra, melyek egyszer elbuknak, máskor felemelkednek, hanem úgy jelenti be a végső mézslálást, mintha azt mondaná: a sebesülés gyógyíthatatlan és halálos. Majd ez következik:

---

<sup>366</sup> Azaz, szertefosztatni és eltörölni. – Kálvin.

## Dániel 7:27

**27. Az ország pedig és a hatalom és az egész ég alatt levő országok nagysága átadatik a Magasságos<sup>367</sup> szentek népének; az ő országa örökkévaló ország, és minden hatalmasság néki szolgál és engedelmeskedik.**

Et regnum, et potestas, et magnitudo regni sub toto coelo dabitur populo sanctorum excelsorum. Regnum ejus regnum seculi, hoc est, perpetuum, et omnes potestates ei servient, atque obedient.

Ez az igevers arról tájékoztat minket, miképpen veszik figyelembe a fenevad pusztulásával kapcsolatos jóslatok az egyház biztonságát. A kegyesek tudhatják, hogy Isten ügyel rájuk, s azt is, hogy a folyamatosan bekövetkező változások miképpen mutatnak egy közös végcél felé. Ez pedig nem más, mint hogy az istenfélők elismerjék: Isten gondoskodása és felügyelete alatt élnek. A négy birodalommal kapcsolatos minden értekezés hideg és haszontalan lenne ugyanis, ha nem adatna hozzá Isten különleges gondoskodása az egyházáról, valamint az, hogy a világ ügyeit a népe biztonságára tekintettel igazgatja. Amint máshol már említettük, Isten választott népének nagyobb a jelentősége, mint az összes, a világban oly látványos királyságé (Ézs43:3). Ez tehát a szavak értelme. Ha elválasztjuk ezt az igeverset a szöveggörnyezettől, a prófécia akkor is megmarad a maga haszna. Belőle kikövetkeztethetjük, hogy a világban szilárdnak látszó dolgok mégis mulandók, és semmi sem olyan szilárd, hogy ne lenne minden pillanatban kitéve a szüntelen változásoknak. A fő célja ennek a jóslatnak azonban az, hogy megmutassa az összes esemény kapcsolódását a kegyesek biztonságához. Mikor tehát minden eseményt látszólag a véletlen vak impulzusa irányít, akkor mindig úgy kell tekintenünk Istenre, mint Aki vigyáz az egyházára, s minden vihart és minden kavarodást lecsillapít azoknak az istenfélőknek a szolgálatára és a biztonsága érdekében, akik az Ő gondviselésére támaszkodnak. Ez a két dolog tehát kölcsönös összhangban van, nevezetesen *a fenevad pusztulása, és az ország és a hatalom átadása a szentek népének*. Ez úgy tűnik, nem teljesedett még be, ezért sokan, sőt a zsidók kivételével majdnem mindenki ezt a próféciát Krisztus eljövetelének utolsó napjára vonatkoztatja. Minden keresztyén igemagyarázó egyetért ebben, de amint korábban rámutattam, ezzel kiforgatják a próféta szándékát. Ami a zsidókat illeti, az övék egyáltalában nem is magyarázat, mert ők nemcsak ostobák és buták, de bolondok is.<sup>368</sup> Mivel pedig az ő céljuk a szilárd tanítás megrontása, Isten is megvakítja őket, míg végleg a sötétségben maradván komolytalanokká és gyerekesekké válnak, s ha megállnék megcáfolni az emészthetetlen kotyvalékukat, soha nem érnék a végére.

Ez a prófécia látszólag nem teljesedett be a fenevad pusztulásakor, de ezt könnyű megmagyarázni. Tudjuk, milyen fenségesen beszélnek a próféták Krisztus királyságáról, s ékesítik a méltóságát és a dicsőségét ragyogó dicshimnuszokkal. S jöllehet ezek nem túlzók, ha emberi mércével ítéljük meg, akkor minden bizonnyal szélsőségesen mértékteleneknek véljük, s nem találunk sem szolidságot, sem szilárdságot, a szavaikban. S ez nem is csoda, mert Krisztus királysága és annak méltósága nem szemlélhető testi szemekkel és nem fogható fel emberi értelemmel. Gyűjtsék bár össze az emberek között a legeszesebbek minden éleslátásukat, akkor sem lesznek képesek soha felemelkedni Krisztus királyságának a magasságába, mely még a mennyeket is felülmúlja. Semmi sem ellentétesebb a természetes megítélésünk számára, mint életet keresni a halálban, gazdagságot a szegénységben és a nélkülözésben, dicsőséget a szégyenben és a gyalázatban – vándoroknak lenni ebben a világban, de egyidejűleg az örökösei is lenni annak! Az elméink természetes módon

<sup>367</sup> Károlinál: *magasságos egek – a ford.*

<sup>368</sup> Kálvin kifejezése itt közmondásos. A francia változat így fordítja: *ils n'en approchent ne pres ne loin*; a latin pedig emígy: *neque coelum neque terram attingunt*. – a szerk.

képtelenek felfogni ezeket a dolgokat. Nem csoda tehát, ha a halandók tévesen ítélik meg Krisztus királyságát, s vakok a világosság közepén. Mégsincs hiba a próféták kifejezéseiben, mert ők Krisztus királyságában látható képét írják le nekünk, s igazodnak a tompaságunkhoz. Lehetővé teszik a számunkra hasonlóság meglátását a földi és látható dolgok, valamint a között a lelki áldottság között, amit Krisztus adott meg nekünk, és amelyet most a Belé vetett reménység által birtokolunk. Mert miközben csak reménykedünk, a boldogságunk el van rejtve előlünk: nem látjuk a szemünkkel és nem fogjuk fel egyetlen érzékszervünkkel sem. De térjünk vissza az igeszakaszra.

Dániel először is azt mondja: *Az ország pedig és a hatalom és az egész ég alatt levő országok nagysága átadatik a magasságos egek szentei népének.* Ez részben beteljesedett, mikor az evangélium kiemelkedett az üldöztetésből. Akkortól Krisztus nevét mindenfelé ünnepelték, megbecsülték és tisztelték, pedig korábban a legnagyobb irigység és gyűlölet tárgyát képezte. Semmit sem utáltak és gyűöltek ugyanis hosszú éveken át jobban, mint Krisztus nevét. Isten ezért akkor adta oda az országot a népének, mikor elismerték Őt a világ Megváltójának a sok változáson keresztül, miután korábban megvetették és a végletekig elutasították. Hadd jegyezzem és véssem az emlékezetetekbe ismét itt, amit már gyakran emlegettem, konkrétan a próféták ama szokását, hogy Krisztus királyságáról beszélve kiterjesztik a szavaik jelentését annak az első kezdetein túlra is, s teszik ezt úgy, hogy közben a kezdeteiről értekeznek. Így Dániel, vagy az angyal sem azokat az eseményeket tárgyalja, melyek Krisztusnak, mint a világ Birájának a megjelenésével kapcsolatosak, hanem az evangélium első prédikálásáról és közzétételéről, valamint Krisztus nevének az ünnepléséről beszélnek. Ez azonban nem gátolja meg őt abban, hogy fenséges képet rajzoljon Krisztus uralkodásáról, s abba belefoglalja a végső beteljesedését is. Elegendő a számunkra azt meglátni, miképpen kezdte el Isten átadni az országot a választott népének, mikor az Ő Lelke ereje által a szent evangéliumot mindenütt elfogadták a világon. A végbement hirtelen változás hihetetlen volt, de ez a szokásos végeredmény, mert mikor bármit megjósolnak, azt mesének és álomnak hisszük. Mikor azonban Isten véghezviszi azt, amit soha el nem tudtunk volna képzelni, az ördög csekélynek tűnik a számunkra és jelentéktelenként tekintünk rá. Például, mikor elkezdődött az evangélium prédikálása, senki sem gondolta volna, hogy a sikere ennyire hatalmas és virágzó lesz, sőt, kétszáz évvel Krisztus megjelenése előtt, mikor a vallást majdnem teljesen eltörölték, s a zsidókat az egész világ üldözte, ki gondolt volna arra, hogy Sionból származik a törvény? Isten azonban mégis ott állította fel a királyi jogarát. A királyság méltósága szertefoszlott, Dávid leszármazási vonala eltöröltetett. Jesse családja ugyanis csak egy tuskó maradt az Ézsaiás próféta által használt hasonlatnak megfelelően (Ézs11:1). Ha bárki megkérdezte volna egymásután az összes zsidót, senki se hitte volna el az evangélium hirdetését kísérő események lehetőségességét, de végül Dávid királyságának méltósága és erénye felragyogtak Krisztusban. Ám mégis a szemünk előtt foszlik szerte, s úgy keressük az új csodákat, mintha Isten nem bizonyította volna be kellőképpen, hogy Ő Maga szólt a prófétákon keresztül! Látjuk tehát, miképpen marad meg korlátok között a próféta, mikor azt mondja: *az ország, a hatalom és a birodalom fensége átadatott a szentek népének.* Majd hozzáteszi: *egyetlen birodalom az egész ég alatt.* Abarbanel rabbi, aki okosabbnak gondolja magát mindenki másnál, úgy veti el Krisztus lelki királyságának általunk hangoztatott elképzelését, mint ostoba képzelgést. Isten országa ugyanis, mondja, az egész ég alatt jön létre, s a szentek népének adatik. Ha pedig az ég alatti, mondja, akkor földi, ha pedig földi, akkor nem lelki. Ez valóban nagyon elmés érvnek tűnik, mintha Isten nem lenne képes másképpen uralkodni ebben a világban, csak rendkívüli halandóként. Ennek az érvnek megfelelően, valahányszor csak azt mondja a Szentírás, hogy „Isten uralkodik”, Neki át kell alakulnia emberi természetűre, ellenkező esetben nem lehetséges Isten országa, csak ha földi. Ha pedig földi, akkor mulandó, tehát el fog pusztulni. Ezért kell arra következtetnünk, hogy Isten megváltoztatja a természetét. Az ő országa akkor a gazdagságban, a katonai erőben és

parádében, az élet közönséges luxuscikkeiben fog rejleni, tehát Isten Önmaga ellentétévé válik. Felfogjuk azoknak a rabbiknak a gyermeteg komolytalanságát, akik a saját elmésségükkel dicsekednek a kegyesség egész tanításának teljes megsemmisítése végett. Ők nem akarnak semmi mást, mint megrontani a Szentírás tisztaságát a bolond és érzéketlen megjegyzéseikkel. Mi azonban tudjuk, hogy Isten és Krisztus uralma, jóllehet létezik a világban, mégsem abból való (Jn18:36), a két kifejezés jelentése pontosan egymás ellenkezője. Isten tehát még mindig gyakorolja mennyei uralmát ebben a világban, mivel az Ő népének szíveiben él az Ő Lelke által. S mikor Isten trónja Jeruzsálemben állt, akkor a Ő királysága vajon csakis földi és romlásnak kitett volt? Semmiképpen sem, mert egy földi lakóhelyet birtokolva Ő nem szűnt meg a mennyben is jelen lenni. Az angyal tehát arra tanította a prófétát, hogy a világban vándor szentek mégis élvezik majd a királyságot és a legnagyobb hatalommal rendelkeznek majd az ég alatt. Ebből pedig helyesen jutunk arra a következtetésre, hogy ezt a látomást nem Krisztus végső eljövételére kell vonatkoztatni, hanem az egyház közbenső állapotára. A szentek akkor kezdtek uralkodni az ég alatt, mikor Krisztus az evangélium kihirdetésével szertartásosan bejelentette az Ő királyságát. Még egy dolgot meg kell említeni – ami a Főre vonatkozik, az a testre is. Ebben semmi új nincs, mivel folytonosan a legfőbb hatalmat ígérték az egyháznak a próféták, különösen Ézsaiás, aki megjósolja annak teljes felsőbbségét. A pápisták az efféle bizonyosságokba kapaszkodnak bele, hogy felöltözhessenek az Istentől zsákmányolt javakba, mintha Isten átadta volna a jogait nekik! Ők azonban ugyanabba a hibába esnek, mint a zsidók, akik felfuvalkodnak a büszkeségtől, valahányszor csak méltóság ígértetik a választott népnek. Mintha megmaradhatnának Istentől elkülönülten, s mégis megkapnák a jogot arra, hogy az egész világon tapossanak! A pápisták is pontosan ezt csinálják. Nekünk azonban nagyon más szabály alapján kell eljárunk, nevezetesen a Krisztus és az egyháza közötti bensőséges viszony következtében a Magának Krisztusnak kijáró tisztesség gyakran adatik át az Ő Testének. Nem azt jelenti ez, hogy az egyház önmagában uralkodik, hanem Krisztus, mint a legfőbb Feje jut benne uralomra, s nemcsak a Maga javára – hisz mi szüksége lenne erre az uralomra? – hanem a tagok közös biztonsága végett. Annakokáért Krisztus a mi Királyunk, s közöttünk akarja felállítani a trónját: nem használ fel semmit a Maga javára, hanem minden dolgot megoszt velünk, és hasznossá teszi azokat a számunkra. Ezért joggal neveznek minket királyoknak, mivel Ő uralkodik, s amint már említettem, a kizárólagosan Őrá illő elmondottak ránk is átszállnak annak a bensőséges közösségnek a következtében, ami a Fő és a tagok között áll fenn.

Ugyanez az értelme annak is, amit a próféta hozzátesz: *és minden hatalmasság néki szolgál és engedelmeskedik*. Kétségem sincs felőle, hogy az angyal itt Ézsaiás próféciját erősítette meg, amiképpen a Szentlélek, hogy még jobban megszilárdítsa és megerősítse az istenfélők hitét, gyakorta hozza összhangba az egyik prófétát a másikkal, s így a kölcsönös egyezésük az igazságuk pecsétjévé válik. Ézsaiásnál olvassuk: „Mert a nép és az ország, a mely néked nem szolgáland, elvész, és a népek mindenestől elpusztulnak” (Ézs60:12), királyok jönnek majd és imádnak téged, a népek pedig ajándékokat hoznak. A zsoltárokból pedig meg van írva: „Királyok gyűlnek egybe az Urat szolgálni” (Zsolt102:22).<sup>369</sup> Ézsaiás pedig nagyon alaposan értekezik az egyház birodalmáról. Az angyal most ugyanazt ismétli, hogy amint mondtam, nagyobb magabiztosságot és tekintélyt adjon Ézsaiás prófécijához. Emellett észrevesszük, mennyire teljesen összhangban vannak a próféták, egyidejűleg ezeket a szavakat Krisztus királyságára attól az időszaktól kezdődően magyarázzuk, amikor az evangélium tanítása figyelemre méltóan látványossá vált. Akkor ugyanis Isten királyi jogára elindult Jeruzsálemből, és szelvényben-hosszában ragyogva, közben pedig az Úr kiterjesztette a kezét és a tekintélyét a világ minden része fölé. Miután pedig ezek a fontos események az

<sup>369</sup> A Károli-fordítás szerint: egybegyűlnek a népek mindnyájan, és az országok, hogy szolgáljanak az Úrnak. – a ford.



egyház közös üdvösségéhez kapcsolódtak, ezért olvassuk: *Az ország a szent népe lesz*. Ami pedig a *Magasságos szentjei* kifejezést illeti, már magyaráztam, miért alkalmazza ezt a kifejezést a próféta a kegyesekre, és miért teszi az angyal is ugyanezt. Nevezetesen azért, mert Isten elválasztotta őket a világtól, s ők mindig fölfelé néztek és felülről vették a reménységüket. Ami pedig az általam idézett rabbit illeti, ő összekeveri ezt az igeszakaszt, és azt igyekszik kimutatni, hogy a próféta nem Krisztusról beszél, mikor azt mondja: látta az Emberfia alakját. Ez azonban teljes komolytalanság, mert az állítja, hogy az Emberfia „a szentek népét” jelenti, s így a kifejezés nem Krisztusra, hanem Ábrahám minden leszármazottjára vonatkozik. Nem szabad meglepődnünk a rabbik szégyenletes tudatlanságán, s a baklövéseiken már az alapoknál, mert ők nem ismerik el annak a Közbenjárónak a szükségességét, egyedül Akin keresztül találhat bármiféle kegyet az egyház Isten előtt. Azzal dicsekednek, amit mi is elismerünk – Ábrahám fiai a választottak, s ez a titulus teszi őket szent néppé és Isten örököséivé, valamint papok királyságává. Ez igaz, de mi máson alapult az ő örökbe fogadásuk szövetsége, mint Krisztuson? Ezért mikor elválasztják az egyházat a Közbenjárótól, az olyan, mintha egy megcsontkított testet hagynának hátra külön a levágott fejétől. Emellett a próféta által az Emberfiáról korábban elmondottakhoz képest a témája ebben az igeversben nyilvánvalóan megváltozott. Ott azt jelentette ki, hogy az után adatott hatalom az Emberfiának, miután megérkezett az öreg korúhoz, továbbá az Emberfia, vagy valaki hozzá hasonló jelent meg a felhőkben. Először ezt a hasonlóságot kell megemlítenünk, amint már magyaráztuk a látomást. Bizonyos, hogy Ábrahám utódai ténylegesen emberek voltak, de a prófétának mutatott látomás csak hasonlóság volt, miután Krisztus akkor még nem öltötte Magára a testünket. Így ez az ő jövőbeli testi megjelenésének előjátéka volt csupán. Itt viszont nyíltan és jelképek nélkül beszél *a szentek népéről*, s ez a prófécia az előzőtől függ. Amíg ugyanis Krisztus nem ült az Atya jobbára, s nem kapta meg a legfőbb hatalmat, amittől minden térd meghajlik előtte, az egyház soha nem gyakorolhatta a hatalmát. Látjuk tehát, miképpen egyezik meg minden dolog kölcsönösen egymás között.

Miután azonban bizonyos, hogy sokan romlott módon lázadoztak Isten és az evangéliumának tanításával szemben, abszurdnak tűnhet, hogy az angyal a világ összes hatalmasságát engedelmesnek és behódoltnak mondja. Érdekes azonban tanulmányozni a biblikus kifejezés mód szokásos módszereit. Például, a „minden nép” kifejezés alatt a Lélek nem minden egyes magánszemélyt ért, hanem egyszerűen csak minden népből egyeseket, akik felveszik magukra Krisztus igáját, elismerik Őt királynak, és engedelmesen szót fogadnak az Ő egyházának. Milyen gyakran szerepeltek ezek a kijelentések a prófétáknál? – minden nemzet jönni fog, minden király szolgálni fog. Abban az időben nem létezett király, aki ne lett volna a valódi kegyesség nyílt ellensége, s ne akarta volna eltörölni az Ő törvényének még a nevét is. A próféták tehát, mint korábban mondtuk, az Ő országának jövőbeli helyreállítását nagyítják így fel fenségesen, e végtelenül hihetetlen eseménynek a következtében. Ezért is mondja ezen a helyen, hogy *minden hatalmasság néki szolgál és engedelmeskedik*, azaz egyetlen hatalmasság sem dicsekszik majd úgy a fenségével, mintha nem akarna Krisztus alattvalójává válni, még ha most teljesen meg is veti Őt. Sőt, miközben akik a tőlük telhető legnagyobb mértékben tombolnak a legnyomorultabb egyház ellen, s a leggyalázatosabb módon taposnak rajta, azok is alávetetnek majd. Erről tudjuk, hogy bőven beteljesedett. Egyesek ostoba módon erőltetnek a szavakra egyetemes jelentést ugyanúgy, mint mikor Pál mondja, hogy Isten azt akarja, mindenki üdvözljön. Ezért, mondják, senki sem rendeltetett kárhozatra, hanem valamennyien választottak, azaz Isten nem Isten (1Tim2:4), Nem lepődünk azonban meg ezen az örültségen, mert ez rontja meg az istentelent és a világít, akik a gáncsokodásukkal hitetlenséget akarnak szítani a Lélek minden jóslatával szemben. Figyeljük meg világosan ennek a szóképnek a gyakoriságát: mikor a Szentlélek „mindent” mond, akkor egyeseket ért alatta minden nemzetből, nem pedig mindenkit, egyetemesen.

## Dániel 7:28

**28. Itt vége lőn a beszédnek. Engemet, Dánielt pedig az én gondolatim igen megrettentének és az én ábrázatom elváltozék rajtam; de e beszédet megtartám szívemben.**

Hucusque finis sermonis,<sup>370</sup> mihi Danieli,<sup>371</sup> multum cogitationes meae terruerunt me, et vilgus meus mutatus est super me, vel, in me, et sermonem servavi,<sup>372</sup> in corde meo.

Ebben az igeversben Dániel először azt mondja el, hogy a látomás lezárult, így a kegyesek elfogadhatják azt, semmit sem keresvén mögötte. Tudjuk ugyanis, milyen nyughatatlan az emberiség fantáziája, s milyen örületes betegség a hiábavaló kíváncsiság. Isten tudatában van annak, mi a hasznos a tájékoztatásunk végett, ezért a képességeinkhez igazodó és a javunkra való módszereket alkalmaz. Mégis ingatagok és nyughatatlanok vagyunk, ezt mondván: Miért nem teszi ezt hozzá? Miért állt meg itt Isten? Miért nem megy tovább? Miután tehát az emberi leleményesség annyira heves és türelmetlen, Dániel joggal mondja: *itt vége lett a látomásnak*, hogy ebbe minden istenfélő belenyugodjon, és megelégedjen a részleges ismeretekkel. Utóbb hozzáteszi: *a gondolatai igen megrettentették és az ábrázata elváltozott*, mert félt, nehogy a kegyesek azt higgyék a látomás pusztá fantom. A legfontosabb volt ezt a látomást megkülönböztetni bármely felszínes képzelgéstől. Dániel tehát annak megmutatása végett, hogy a neki megmutatott látvány isteni kijelentés volt, világosan kifejezi, hogy *a gondolatai igen megrettentették*. Ez azért következett be, mert Isten a szívére akarta ütni a prófécia bizonyosságának pecsétjét. Ugyanez a célja *az ábrázata elváltozásának* is. S hozzáteszi: *e beszédet megtartotta a szívében*, s ezzel biztosít minket arról, hogy hűséges magyarázó volt. ha ugyanis hanyagságot feltételeznénk nála, nem fogadnánk olyan tisztelettel a szavaiban közvetített üzenetet, mint ami valóban Istentől származik. Mikor azonban Dániel megerősíti, hogy ellátta a hűséges szolga kötelességét, aki *az egész beszédet megtartotta a szívében*, azzal további tekintélyt kölcsönöz a tanításának. Zárásképpen két dologra kell emlékeznünk: először, a mennyei kijelentés azért adatott a próféta tudtára, hogy Isten szolgájának és hírnökének bizonyulhasson előttünk, másodszor, az istenfélő akkor látja el a kötelességét, ha *megőrzi a szívében* a kapottakat, és így adja át mondhatni a saját kezeivel végül az egyház számára. Most pedig újabb látomás következik:

---

<sup>370</sup> Vagy: itt van vége az értekezésnek. – Kálvin.

<sup>371</sup> Vagy: ami engem, Dánielt illet. – Kálvin.

<sup>372</sup> Vagy: eltettem, hogy megmaradjon. – Kálvin.

## 8. fejezet

### Dániel 8:1

**1. Belszár király uralkodásának harmadik esztendejében látomás jelenék meg nékem, Dánielnek, annak utánna, a mely először jelent meg nékem.**

Anno tertio regni Beltsazar Regnis, visio visa fuit, visio apparuit, mihi, mihi inquam Danieli postquam apparuerat mihi in principio.<sup>373</sup>

Dániel itt újabb látomásról számol be, mely úgy különbözik az előzőtől, mint rész az egésztől. Isten ugyanis először is azt akarta neki megmutatni, milyen változatos fordulatoknak kell bekövetkezni Krisztus eljövetele előtt. A második szabadítás az új élet kezdete volt, mivel Isten nemcsak helyreállította újólág az egyházát, de mondhatni új népet is teremtett. Ezért az elindulást Babilonból és a visszatérést a szülőföldjükre az egyház második megszületésének nevezik. Mivel azonban Isten abban az időben csak az igaz és szilárd szabadításnak csak az előízét adta meg, a próféták valahányszor csak erről a szabadulásról értekeztek, a gondolataikat és a próféciáikat egészen Krisztus eljöveteléig kiterjesztették. Isten tehát nagyon helyesen mutatja meg a négy birodalmat a prófétájának, nehogy a kegyesek elcsüggedjenek, mikor látják a világot annyiszor megrázkódní, miközben folytonosan változik a kinézete és a természete. Azaz, ki lesznek téve a legnagyobb gondoknak, a nevetség tárgyát fogják képezni az ellenségeik számára, s mindig megvetendők és alantasak maradnak, és nem lesz erejük önmaguk megsegítésére ezek között a folytonos megújulások között. A kegyesek tehát előzetes figyelmeztetést kaptak a négy birodalomról, nehogy azt feltételezzék: Isten elvetette őket, ezért teljesen meg vannak fosztva az Ő gondoskodásától. Most azonban Isten csak egy részt akart megmutatni a prófétájának. Mivel a Babiloni Birodalom megsemmisülése már küszöbön állt, s közeledett a második királyság, annak a birodalomnak is gyorsan véget kellett érní, s akkor Isten népének a legnagyobb nyomorúságra kellett jutnia. S ennek a látomásnak a fő célja a kegyesek felkészítése volt, hogy türelemmel viseljék el Antiochus borzasztó zsarnokságát, amelyről a próféta ebben a fejezetben beszél. Most tehát értjük a próféta szavainak jelentését, melyekben két birodalomról beszél. Mivel a Kaldeus Birodalom már a végét járta, ezért először a Perzsa Királyságot említi, majd hozzáteszi a Macedónt, azonban kihagyja a többít, és rögtön Antiochusra, Szíria királyára tér rá. Utána bejelenti a legnyomorúságosabb zűrzavart az egyházban, mert a szentélyt megfosztják a méltóságától, s a választott népet mindenütt mészárolják, még az ártatlan vért sem kímélve. Azt is látjuk majd, hogy a kegyesek miért kaptak előzetes tájékoztatást ezekről a fájdalmas és lesújtó megpróbáltatásokról: azért, hogy mindez a feltekintésre készítse őket Istenre, mikor utoléri őket a szélsőséges sötétség. Manapság pedig azért hasznos nekünk ez a prófécia, hogy ne veszítsük el a bátorságunkat az egyház szélsőséges megpróbáltatásai közepette, mivel az egyház állandó állapotát festi le nekünk ezzel a zűrzavaros és siralmas állapottal. Jóllehet Isten gyakran kíméli a gyengeségeinket, az egyház mégsem mentes soha a megannyi nyomorúságtól, s amíg nem állunk készen arra, hogy bele vessük magunkat minden küzdelembe, soha nem állunk meg szilárdan a hitben. Ez a magyarázata és célja ennek a próféciának. A többít későbbre hagyom.

---

<sup>373</sup> Azaz azon a látomáson kívül, amely korábban adatott. – Kálvin.

## Ima

Add meg, mindenható Isten – mivel korábban is lehetővé tetted a szolgálád számára, hogy megőrizték a bátorságukat ilyen sok és ennyire súlyos zűrzavar közepette – hogy ugyanazt az épülést nyerhessük mi is ezekből a próféciaíkból, s mivel hozzánk már eljött az idők teljessége, legyenek a hasznunkra az ókori egyház példái, valamint azok a szent és kegyes intések, melyeket elénk adtál. Hadd álljunk meg szilárdan és rendíthetetlenül a Sátán és a világ, s az istentelenek minden támadásával szemben, s maradjon a hitünk megdönthetetlen, míg végül majd élvezhetjük annak gyümölcseit a te mennyei királyságodban Krisztuson, a mi Urunkon keresztül. Ámen.

## Harminckilencedik előadás

Rövid előszót írtam ehhez a látomáshoz, melyet a nyolcadik fejezet ír le a számunkra, hogy átláthassátok a tartalmát, s megláthassátok a célt, amiért megadatott a prófétának. Ami az idejét illeti, emlékeznünk kell, hogy a próféta Círusz és Dárius győzelméről kap tájékoztatást, miközben a Babiloni Birodalom még fennáll, és virágzik. Noha Círusz már komolyan előrenyomult, és végigpusztított kaldeus területeket, Belsazar mégis, amint láttuk, gondtalanul élvezte a fesztiválját. Soha senki nem gondolta, hogy Círusz legyőzi ezt a hatalmas birodalmat, mert Belsazar nem kívánt hatalmas hadsereget gyűjteni a birodalma határainak védelmére. Úgy vélte, a lehető legkönnyebben visszaveri majd Círusz minden próbálkozását, s minél erőszakosabbá vált, Belsazar király annál jobban reménykedett a leverésében. Isten most ezeket a jövőbeli eseményeket akarta bemutatni a szolgájának. Először is a közvetlen változásokat jelenti be, majd az utóbb következő megpróbáltatásokat ismerteti – azokat a megpróbáltatásokat, melyek az egyházat sújtják majd Antiochus, valamint a követőinek uralkodása idején. A próféta ezt mondja:

### Dániel 8:2-3

**2. És láték látomásban; és mikor láték, Susán várában voltam, a mely Elám tartományában van; és láték látomásban, és ímé az Ulai folyam mellett valék.**

**3. És felemelém szemeimet és látám, és ímé egy kos álla a folyam előtt, és két szarva vala; és az a két szarv magas vala, de egyik a másiknál magasabb, és a magasabb később növekedék.**

Vidi in visione: et fuit cum videram, ut ego essem in Susan,<sup>374</sup> quae est in Elam provincia. Vidi in visione, et ecce eram super fluvium Ulai.

Et extuli oculos meos, et vidi: et ecce aries unus stabat coram fluvio,<sup>375</sup> et ei cornua duo, et cornua erant excelsa, et unam excelsius altero, et excelsum hoc ascendebat retro.

Kétségtelen, hogy a próféta megértette: új birodalom támad, mely nem következhetett be anélkül, hogy Babilon ne süllyedne rabszolgasorba. Ezért nem csekély mértékben csillapította a kegyesek gondjait, és enyhítette a fájdalmaikat, mikor látták a korábban elképzelhetetlent, nevezetesen annak a borzalmas zsarnokságnak a közelgő pusztulását, mely oly kegyetlenül elnyomta őket. S ha nem is adatott meg nekik azonnal a szabadság a visszatéréshez a szülőföldjükre, mégsem csekély vigasztalás volt látniuk Istennek a kaldeusokra kimondott és a próféták által előre jelzett ítéletét. De meg kell vizsgálnunk a próféta nyelvezetét. *Láték látomásban*, mondja. Ezt a חֲזוֹן *chezon*, „látomás” szót azért teszi hozzá, hogy megmutassa: a szóban forgó kos testi szemekkel nem volt látható. Ez tehát mennyei jóslat volt, s a szemlélőt fel kellett emelnie minden emberi érzékelés fölé, hogy mintegy fennkölt őrtoronyból láthassa azt, ami el volt rejtve az emberiség többi része elől. Nem azt látta tehát, amit a közönséges emberek is láthattak, hanem Isten a látomásban olyasmit mutatott neki, amit halandó érzékszervek nem láthattak. Majd hozzáteszi: *a látomás nekem, Dánielnek mutattatott be, s mikor láttam, Susán várában voltam*. Egyesek úgy vélik, Dániel akkortájt Perzsiában élt, de ez a nézet semmiképpen sem valószínű, hiszen ki feltételezhetné, hogy Isten szent prófétája, aki a többiekkel együtt fogolyként Babilon királyához volt kötve, úgy elindul, mintha teljesen a maga ura lenne, és Perzsiába megy, mikor a perzsák a kaldeusok nyílt ellenségei voltak? Ez egyáltalán nem valószínű, s

<sup>374</sup> הִבִּירָה *hebirah*, amit egyesek várnak, palotának, vagy királyi tartózkodási helynek fordítanak. – Kálvin.

<sup>375</sup> Azaz, a folyóparton – Kálvin.

szeretném tudni, mi indítja fel az embereket a minden józan ésszel ennyire ellentétes elképzelés elfogadására. Nekünk ugyanis nem kell vitatkoznunk a semmiképpen sem homályos dolog jelentéséről, ha kellőképpen súlyozzuk a próféta szavait. Ő ugyanis minden kétséget eltöröl, mikor azt mondja, hogy *Susán várában volt, mikor látta*, azaz, mikor a prófétai lélek önmaga és a világ fölé emelte őt. A próféta nem azt mondja, hogy Susánban, vagy annak szomszédságában élt, hanem csak látomásban járt ott. S az előző ígeversben is azt mondja, hogy Káldeában volt Belsazar király uralkodásának harmadik esztendejében. A király megnevezésével világosan megmutatja, hogy akkortájt az ő hatalma és uralma alatt állt. Ezekből a szavakból a legsekélyebb kétséget kizáróan, világosan kiderül, hogy a próféta akkor Káldeában élt. S talán már Babilon ostroma is megkezdődött, amint azt korábban láttuk. Azt mondja: *Susán várában volt*. A *הבירה* *hebirah* szót nem tudom, miképpen kellene fordítanom, mert nem látom okát, amiért a „palota” szót előnyben kellene részesítenem a „vár” szóval szemben. Bizonyosak vagyunk e vár fennköltségében és hírességében, amely utóbb a Kelet fejévé vált, mert minden nép és nemzet innen kapták a törvényeiket, jogait és ítéleteiket. Ugyanakkor azt is gondolom, hogy ez a vár akkor még fel sem épült, mert az uralma a perzsa területek felett nem szilárdult meg egészen Círusz utódaiig. Talán tekinthetjük különbözőnek Susánt Perzsia egészétől, mivel azonban rendszerint ama birodalom részének veszik, nem erőltetem a megkülönböztetést. Az ország azonban sokkal lágyabb éghajlatú és messze termékenyebb, mint Perzsia, s a nevét is a virágzó, és rózsákban bővelkedő mivoltának köszönheti. A próféta tehát azt mondja, hogy *látomásban volt ott*. Majd meg is ismétli ezt ekképpen: *láték látomásban, és imé az Ulai folyam mellett valék*. A latin szerzők az Eulaeus folyót említik, s miután nagy a hasonlóság a szavak között, nem vonakodom Dániel szavait az Eulaeus folyóra vonatkoztatni. Az ismétlés nem felesleges. Bizonyosságot kölcsönöz a próféciónak, mert Dániel jelenti ki: nem holmi tovatűnő fantom volt ez, amilyennek egy látomást vélhetnénk, hanem világos és bizonyos isteni kijelentés, amint azt később majd meglátjuk. Azt is elmondja, hogy *felemelte a szemeit*. Ennek a figyelmes viselkedésnek is ugyanez a jelentése, mert a tapasztalat tájékoztat minket arról, hogy milyen könnyen becsapódnak az emberek téves képzelgésekbe gabalyodva. Dániel azonban itt arról tesz bizonyosságot, hogy a szemeit felemelte, mivel tudatában volt annak, hogy isteni elhívást kapott a jövő eseményeinek szemlélésére.

Így folytatja: *és imé egy kos áll a folyam előtt, és két szarva vala*. A perzsák és a médek birodalmát most egy koshoz hasonlítja. Ne tűnjön abszurdnak a számunkra, hogy Isten különféle hasonlóságokat mutatott a szolgájának, mivel a próféta kötelessége az volt, hogy a bárdolatlan népet különféle módszerekkel tanítsa, s tudjuk, hogy ez a látomás a prófétának nemcsak a saját maga okulására adatott, hanem az egész nép közös javára. Nem hiszem, hogy nagyon aprólékosan kutakodnunk kellene, miért nevezik a perzsa királyokat kosoknak. Nem tudok rá jó okot, hacsak nem azért, hogy összehasonlítást tegyenek közöttük és Nagy Sándor, valamint az utódai között. Ha így van, akkor Isten a Perzsa Birodalmat a kos képében bemutatván a prófétájának nem abszolút módon szemlélteti annak természetét, hanem Nagy Sándorral összehasonlítva. Jól ismerjük az ellentétet a két birodalom között. A Perzsa Birodalmat a Macedón Birodalomhoz hasonlítva nevezi „kosnak”, mely, amint később látjuk, a „kecskebak” nevet viseli a kibékíthetetlen ellentétükre tekintettel. S kitalálhatjuk ennek az összevetésnek a legjobb okát: ez nem más, mint Perzsia királyainak alacsony származása. Nagyon helyesen van tehát lefestve itt Círusz, a birodalom első uralkodója kosformában. Az ő „szarva” az egész földön megrázkódtatást okozott, mikor senki nem várt semmit egy olyan régióból, ami semmi nemes dologban nem bővelkedett. Ami Nagy Sándort illeti, őt azért nevezi „kecskebaknak” a „koshoz” viszonyítva, mert sokkal gyorsabb volt nála, de még homályosabb a származása. Mert mi más volt Macedónia, mint Görögország egyik sarka? Én azonban nem javasolnám, hogy párhuzamot vonjunk a két dolog között. Legyen elég, hogy Isten akarta megmutatni a prófétájának és az egész egyháznak, miképpen támad a perzsák

között, akik ismeretlenek és a szomszédaik által megvetettek voltak, olyan király, aki – mint majd hamarosan látjuk – felemészti a médek erejét, és legyőzi a Babiloni Birodalmat. *Ímé*, mondja tehát, *egy kos áll a folyó előtt*, vagy a folyó partján, mert Círusz legyőzte mind a médeket, mind a nagyapját, amint a történészek tájékoztatnak róla. Círusz tehát a saját hegyei közül tört elő, és *állt a folyó partján*. Ezt is mondja: *két szarva volt*. Itt a próféta a két birodalmat jelöli a két szarvval, és semmiképpen sem két személyt. Mert jóllehet Círusz a nagybátyja, Cyaxares lányát vette feleségül, mégis tudjuk, hogy a Perzsa Birodalom sokáig fennállt, és a történészeket a királyok hosszú sorával látta el. Miután Círusznak oly sok utódja volt, a két szarvval Isten kétségtelenül azt mutatta meg a prófétájának, hogy a médek és a perzsák két birodalma egyetlen uralkodó alatt egyesül. Így mikor a kos jelent meg a prófétának, az is egy szimbólummal jelképezte a két királyságot.

A szöveggörnyezet is ezt erősíti meg, ezt mondván: *az a két szarv magas vala, de egyik a másikinál magasabb, és a magasabb később növekedék*. A két szarv magas volt, mert jóllehet a perzsa területek nem voltak gazdagok, a nép pedig falusias volt, és erdőkben éltek, egyszerű életmódot folytatva, mindent luxust megvetve, a nemzet mégis mindig harcias volt. Ezért mondja a próféta, hogy ez a szarv magasabb volt, mármint a médek birodalmánál. Círusz felülmúlta apósát, Dáriust hírnévben, tekintélyben és rangban, de mégis megengedte Dáriusnak, hogy élete végéig élvezhesse a királyi fenséget. Miután öreg ember volt, Círusz könnyedén elismerhette őt a legnagyobbnak anélkül, hogy bármi veszteséget szenvedett volna el. Círusz világosan kiemelkedő volt, mert biztosan nagyobb volt Dáriusnál, akit Xenophon Cyaxaresnek nevez. Ezért volt ez a szarv *magasabb*. A szarv „később” növekedett – ez azt jelenti, hogy jóllehet a méd királyság híresebb és látványosabb volt, *a később növekedő* szarv mégis elhomályosította az előbbi fényét és dicsőségét. Ez egyezik a világi történelemmel, mert a világi történelem olvasói nem találnak semmit Dánielnél, ami be ne teljesedett volna. De folytassuk:

## Dániel 8:4

**4. Látám azt a kost szarvaival öklelkezni napnyugot, észak és dél felé; és semmi állat sem állhata meg előtte, és senki sem szabadíthata meg kezéből, és tetszése szerint cselekedék, és nagygyá lőn.**

Vidi arietem ferientem Occasum et Aquilonem, Septentrionem et Meridiem: et nullae bestiae consistebant coram ipso,<sup>376</sup> et nemo eripiens e manu ejus,<sup>377</sup> itaque fecit secundum arbitrium suum, et magnificatus est.

A próféta most gyorsan felvázolja azt a hatalmas sikert, amit majd elér ez a kettős királyság. Ezt mondja: *A kos Nyugat, Észak és Dél felé sújtott a nemzetekre*. A perzsa és méd területek Babilontól, Egyiptomtól, Szíriától, Kis-Ázsiától és Görögországtól Keletre helyezkedtek el. Ez kétségtelenül kiterjedt Círusz minden utódjára, akiket a történelmi jegyzetek a világ felforgatóiként emlegetnek. Magát Círuszt sok történész szerint nem sokkal később kegyetlen és aljas módon lemészárolták, bár Xenophon azt mondja, hogy ágyban fekve halt meg. Említettem már azonban, hogy ne bízzatok ebben a szerzőben, még ha a legkiválóbb is, mivel ennek a királynak a képében a tökéletes férfiasság példáját akarta elélni állítani. Ezért úgy állítja elélni, mint aki még a halálos ágyán is szónokol, és a fiait királyi erényekre buzdítja. Bármi is azonban az igazság, Círusz valóban a karrierje közepén veretett le. Ezen a módon kívánta Isten megbüntetni a kielégíthetetlen kapzsiságát, amiben Nagy Sándorra hasonlított. Ami pedig az utódait illeti, ők akkora kavargást keltettek az egész

<sup>376</sup> Vagy, az arca előtt – *Kálvin*.

<sup>377</sup> Senki sem ragadhatott ki a kezéből – *Kálvin*.

világon, ami felkorbácsolt eget és földet. Xerxész mondta, hogy egyedül is képes megláncolni a tengert! S tudjuk, milyen hatalmas hadserege volt. Ez az igeszakasz pedig nem egyetlen királyt említ, hanem Perzsia valamennyi királyát. Miután szélteben-hosszában kiterjedő birodalomra tettek szert, a becsvágyuk és a gőgjük mindig lángra lobbantotta őket, s vége-hossza nem volt a háborúskodásnak, míg le nem győzték a világ távoli határait is. Ismerjük azt is, hányszor megpróbálták megsemmisíteni Görögország szabadságát is. Mindezt a próféta néhány szóban foglalja össze. Isten annyira akart adni a prófétájának egy rövid bepillantást a jövőbe is, amennyire ez hasznos lehetett. *Láttam*, mondja *egy kos*, nevezetesen egy kétszarvú állatot, mely a közös királyságban egyesült médeket és perzsákat jelképezi.

*Öklelődzött napnyugat, észak és dél felé; és semmi állat sem állhatott meg előtte.* Miután a Perzsa Királyságot írja itt le a kos jelképpel, a „semmi(féle) állatnak” a királyokat és a népeket nevezi. Azaz, *semmi állat sem állhata meg előtte, és senki sem szabadíthata meg kezéből.* Valóban közismert, hogy Xerxész és mások támadásai miképpen mondtak csődöt, és hány háborút indított a Perzsa Birodalom, melyekben a görögök legyőzték őket. De a legyőzőik sem voltak jobb helyzetben, mert kénytelenek voltak esdekelve könyörögni a békéért. De oly nagy lett a perzsák hatalma, hogy az minden nemzetet félelemmel töltött el. Ezért mondja a próféta, hogy *tetszése szerint cselekedék* – ezzel nem ezeknek az uralkodóknak a kívánságaiknak megfelelő teljes sikerére utal, mert a vágyaik gyakran megghiúsultak, amint azt már elmondtuk a történelmi bizonyítékok alapján. Mégis félelmetesek voltak, és nemcsak az igájukat magukra vevő szomszédaik, hanem a legtávolabbi nemzetek számára is, mivel átkeltek a tengeren és Ázsia felől támadtak Görögországra. Az utolsó szavakban ezt a tényt fejezi ki: a kos, *nagygyá lőn.* A perzsa király vált a legnagyobb a világ uralkodói között, s közismert, hogy senki sem volt képes hozzátenni a méltóságához és erejéhez. Most ez következik:

## Dániel 8:5-6

**5. És míg én szemlélém, ímé, egy kecskebak jöve napnyugot felől az egész föld színére, és nem is illetté a földet; és ennek a baknak tekintélyes szarva vala az ő szemei között.**

**6. És méne a kétszarvú koshoz, a melyet láték állani a folyam előtt; és feléje futa erejének indulatában.**

Et ego eram intentus,<sup>378</sup> ecce, inquit hircus caprarum venit ab Occasu,<sup>379</sup> super faciem totius terrae, neque tamen attingebat terram,<sup>380</sup> et hirco cornu illustre erat inter oculos ejus.

Et venit ad arietem, cui erant cornua duo,<sup>381</sup> quem videram standem in ripa fluvii,<sup>382</sup> et cucurrit, ad eum cum furore fortitudinnis suae.

Itt egy újabb változás tárul a próféta szemei elé, nevezetesen Nagy Sándor eljövetele Keletre, és a perzsák nagy birodalmának elfoglalása, amint az később bekövetkezett. A jóslata iránti bizonyosság megerősítése végett mondja tehát, hogy *figyelmes volt.* Kétségtelenül arról a tiszteletről beszél, amivel a látomást fogadta, hogy ezzel is a kegyesség követésére, valamint a mértékletességre és a figyelemre ösztönözzön bennünket. A prófétát tehát nem holmi megkérdőjelezhető álom ragadta el a képzelődésre, hanem tudta, hogy a kapott látomás Istentől származik, s elismerte, hogy köteles azt szerényen és alázatosan fogadni. Ezért mondja tehát, hogy *és míg én szemlélém, ímé, egy kecskebak jöve napnyugot felől.* Meg kell

<sup>378</sup> Azaz, figyeltem, vagy figyelemmel kísértem – Kálvin.

<sup>379</sup> Nyugat felől – Kálvin.

<sup>380</sup> Nem érintette a talajt – Kálvin.

<sup>381</sup> Mely két szarvval, vagy szó szerint a „szarvak mesterével” rendelkezett – Kálvin.

<sup>382</sup> A folyó előtt – Kálvin.



figyelnünk Macedóniának a Perzsiához viszonyított elhelyezkedését. Miután a görögök Perzsiától nyugatra voltak, azért mondja a próféta, hogy *egy kecskebak jöve napnyugot felől az egész föld színére*. Ezek a szavak Nagy Sándor birodalmának rendkívüli kiterjedtségét, valamint a környező nemzetek rettegését jelentik. Közismert, milyen jelentéktelen hadsereggel érkezett meg Ázsiába. Úgy vélte 30,000 ember elegendő, miután a görög városállamok kinevezték a tábornokukká. Ezért az igeszakaszt nem a számokra kell vonatkoztatni, hanem a minden oldalon kellett félelemre, mert bár szerény erővel nyomult előre, mégis megrettentette az egész Földet.

*És nem is illeté a földet*, mondja. Ez a gyorsaságára vonatkozik, mert inkább repült, mintsem haladt akár a szárazföldön, akár a tengeren, olyan hihetetlen volt a haladási sebessége e hadjárat során. Ha ugyanis bárki akár végigvágta volna ezeken a területeken teljes békében, akkor sem szelhetne volna gyorsabban keresztül Ázsiát. Ezért a próféta olyan kecskebakot látott, amelyik *nem érintette a földet*, azaz olyan hatalmas lendülettel, mint a villám maga. *És ennek a baknak tekintélyes szarva vala az ő szemei között*, mondja –egy figyelemre méltó szarv. Tudjuk, mennyi dicsőséget szerzett rövid idő alatt magának Nagy Sándor, de mégsem a saját maga nevében, vagy a saját felelősségére vállalta fel ezt a háborút, hanem felhasználta minden furfangot, hogy megszerezze a görög városállamoktól a főparancsnoki hivatalt a perzsák, mint állandó ellenség ellen. Jól ismerjük a perzsáknak a görögökkel szemben táplált ellenségességét, akik időnként kénytelenek voltak nagy szégyennel és gyalázzal, s nagy veszteségekkel, de mégis felújították a háborút, mivel bőségben voltak az emberanyagnak és a pénzügyi forrásoknak. Mikor Nagy Sándor egész Görögország hadvezére lett, akkor (a kecskebaknak) figyelemre méltó szarva nőtt a szemei között, azaz gondoskodott arról, hogy a hadvezéri titulusa ismertté válva növelje a személyes felsőbbrendűségét. Emellett meglehetősen kézenfekvő volt egyedül őt tekinteni az egész hadsereg vezérének, mivel minden dolog az ő akaratának megfelelően történt, mivel ő szállt háborúba. Ezért mondja a próféta, hogy *a szarv a kecskebak szemei között látszott*. Majd ezt olvassuk: *és méne a kétszarvú koshoz*, azaz nekitámadt a médek és a perzsák királyának. Círus is hatalmába kerítette Babilont, és legyőzött sok királyt, de két szarv adatott a kosnak, mert a perzsa királyok szövetségben egyesítették önmagukkal a médeket. Ezért *a kecskebak a szarvával nekitámadt a kétszarvú kosnak, és erejének indulatában feléje futott*. Azaz, Nagy Sándor kitartását említi, mert ő annyira sietett, hogy felülmúlt minden várakozást az érkezésének sebességével. Dárius továbbra is a biztonságot tartotta szem előtt, s noha nagy hadsereget gyűjtött, Nagy Sándor azonban *erejének indulatában futott feléje*, és a sebességével fogta őt körül. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 8:7

**7. És látám a koshoz érni; és néki dühödött és leüté a kost, és letöré két szarvát, és nem vala erő a kosban megállani előtte, és leüté a földre és megtapodá, és nem vala a kosnak senkije, a ki őt megmentse annak kezéből.**

Et vidi appropin quantem ad arietem, et exasperantem seipsum<sup>383</sup> et confregit duo cornua ejus, et non fuit virtus in ariete ad standum coram facie ejus et dejecit eum in terram,<sup>384</sup> et calcavit eum: et non fuit qui erueret e manu ejus.

Itt Isten megmutatja a prófétájának, Nagy Sándornak azt a győzelmét, mellyel legyőzte majdnem az egész Keletet. Noha sok nemzettel szállt csatába, főleg az indiaiakkal, mégis, a

<sup>383</sup> Azaz, mikor a kecskebak elérte a kos, feldühödött, vagy megharagudott rá. – *Kálvin*.

<sup>384</sup> Leterítette. – *Kálvin*. Újra összeszedte az erejét másodszorra, majd elvesztette a királyságát, elárulták a követői, és kegyetlenül levágták. Azaz, *a kecskebak leütötte a kost és letörte a két szarvát*, mert Nagy Sándor megszerezte mind a Méd, mint a Perzsa Birodalmat.

Perzsa Birodalom nevét azonban mégis annyira magasztalták a világban, hogy másoké soha nem ért fel azzal. Nagy Sándor tehát Dárius legyőzésével majdnem az egész Kelet birtokába jutott. Isten pedig a prófétájának ennek a győzelemnek a könnyűségét akarta bemutatni ezzel a jelképpel: *és néztem, mondja, mikor eljött a földre*. Dáriust erősítették mind a az állomáshelyeinek távolságai, mind az erődjeinek ereje, mert sok városa bevehetetlen volt a közvélemény szerint. Hihetetlen volt tehát, hogy a kecskebak megközelítette a kost, melyet minden oldalról oly erős és hatalmas helyőrségek vettek körül. A próféta azonban ezt mondja: *közeledett a koshoz, majd neki dühödött*. Ez Nagy Sándor heves támadásaira vonatkozik. Jól ismerjük tehetségének nagyságát és bátorságának kiválóságát. Mégis akkora volt a zabolátlan vakmerősége, hogy a gyorsasága inkább az elhamarkodottságának, semmint a királyi bátorságnak volt betudható. Gyakran vak ösztönösséggel vetette magát az ellenségeire, és nem rajta múlt, hogy a macedón név nem semmisült meg tízszer is. Miután tehát ennyire heves dühvel tört előre, nem lepődünk meg, mikor a próféta azt mondja: *magától nekidühödött és leüté a kost*. Két csatában győzte le Dáriust, mikor a perzsa uralom Kis-Ázsia felett teljességgel összeomlott. Valamennyien ismerjük ezeknek a kockázatos csatáknak a végeredményét, mely azt mutatja, hogy a háború egész nehézsége arra a csatára jutott, amelyben Dáriust először legyőzték. Mikor ugyanis azt mondja, hogy *nem vala erő a kosban megállani előtte*, s noha hatalmas tömegeket gyűjtött össze, annak a készülődésnek nem volt semmi haszna, csak üres pompának bizonyult. Dárius ugyanis aranytól, ezüsttől és drágakövektől ragyogott, s inkább ezeket a luxuscikket mutatgatta a háborúban, mintsem a férfias és eleven erőt. *Nem vala erő tehát a kosban megállani a kecskebak előtt, ezért leüté a földre és megtapodá, és nem vala a kosnak senkije, a ki őt megmentse annak kezéből*. Dáriust valóban a kísérői vágták le, de Nagy Sándor tiporta a sárba minden dicsőségét, és a Perzsa Birodalom méltóságát, amitől a Kelet minden népe rettegett. Ismerjük a gögöt is, amellyel visszaélt a győzelmével, amíg a ringyók és a züllött alakok befolyására egy részeg rohamában fel nem gyújtotta Szúza magasztalt várát. Miután oly dühösen taposta meg a Perzsa Birodalom dicsőségét, látjuk, az események mennyire találóan teljesítették be a próféciát az összes világi történész által feljegyzett módon.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mert te akarod, hogy ide-oda hányódjunk a sok és változatos megrázkódtatásban, hogy elméink mindig a mennyre nézzenek, ahol biztos nyugalmat és nyugodt örökséget készítettél nekünk minden kavarodás és zendülés felett. Mikor az egész Föld, melyen vándorlunk, zűrzavarba jut, a viharai közepette mi hadd álljunk nyugodtan a te ígéreteidbe vetett hitre alapozva, míg meg nem vívtuk a háborúnkat, s össze nem gyűjtetünk a boldog nyugalomba, ahol majd élvezzük győzelmünk gyümölcsét a mi Urunkban, Jézus Krisztusban. Ámen.

## Negyvenedik előadás

### Dániel 8:8

**8. A kecskebak pedig igen nagygyá lőn; de mikor elhatalmasodék, eltörék a nagy szarv, és helyébe négy tekintélyes szarv növe az égnek négy szele felé.**

Et hircus caprarum magnificatus est admodum: et cum in robore suo esset, fractum fuit cornu magnum, et prodierunt loco ejus illustria quatuor alia, versus quatuor ventos coelorum.

Ez a prófécia Nagy Sándor haláláról számol be. Megmagyaráztuk, miképpen tárja elénk a próféta a Nagy Sándor személyével kezdődő Macedón Birodalmat a kecskebak képében, amely vele azonban nem ért véget, mert négy részre oszlott. Az angyal mondta, vagy legalábbis Dániel így jegyezte le a szavait, hogy *a kecskebak pedig igen nagygyá lőn*, mivel mondhatni játékból az egész Keletet bejárta, s egyben le is győzte, *de mikor elhatalmasodék, eltörék a nagy szarv*. A nagy szarv alatt azt a birodalmat érti, mely kizárólagosan Nagy Sándor hatalmában volt még életében, miután ő volt a nemzetségének első és utolsó uralkodója. Annak következtében pedig, hogy azok a tábornokai váltak királyokká, akik a világ négy sarkában szerezték meg a hatalmat, a „kecskebak” szó nem korlátozódik csak Nagy Sándor személyére, hanem kiterjed az utódaira is. Ő maga nevezte önmagát „nagy szarvnak”. Ezért, *akkor tört el a nagy szarv, mikor a kecskebak ereje teljében volt*. Nagy Sándor ugyanis a bővelkedése csúcsára jutva halt meg. Az hogy betegségben, vagy mérgezésből halt meg, nem ismert, mert a történészek beszámolnak a büntett nagy gyanújáról. Az angyal nem említi a korát, ami a halála pillanatában harminchárom év volt, mert miközben látszólag az egész világ leigázására született, hirtelen ragadtatott el. Az angyal a folytonos sikereket veszi figyelembe, mert Nagy Sándor szinte egy pillanat alatt győzte le az egész Földet, s rohant tovább helyről helyre. Ezért állandóan újabb és újabb győzelmeket aratott, jóllehet az élete kockáztatásával, mert sokkal nagyobb volt a vakmerősége, mint a tapasztaltsága. *Mikor elhatalmasodék*, mondja, azaz miután legyőzte az egész Keletet. Visszatért Indiából, és újra át akart kelni a tengeren, hogy Görögországot az uralma alá hajtja, mert a városállamok fellázadtak ellene, s az athéniak máris nagy sereget gyűjtöttek ellene, de Ázsia keleti államai behódoltak Nagy Sándornak a halála idején. Az angyal erre utal *a nagy szarv eltörésével*.

Majd hozzáteszi: *és helyébe négy tekintélyes szarv növe*. A חזות *chezeveth*, *tekintélyes főnevet* használja ugyanis, mint a tegnapi előadásban.<sup>385</sup> Négy királyság létezett tehát, melyek felemelkedtek, s ezek mindegyikét ünnepelték és magasztalták. S ez nem felesleges, mivel tudjuk, milyen sokan váltak királyokká, akik Nagy Sándor szolgálatában állva hírnevet és méltóságot szereztek. Perdikkász volt az első, s mindenki úgy vélte: Nagy Sándor őt speciális tiszteletben részesítette. Mikor megkérdezték az utóbbitól, kit szeretne követőnek, a lelke gőgjének nagyságával ezt válaszolta: „akivel ő törődik, az a legméltóbb a birodalomra”. Volt egy fia Roxánától, Dárius leányától, majd született még egy fia, majd a testvére, Aridmus következett, de egyiket sem tartott arra méltónak, hogy az utódja legyen, mintha nem is lenne vele egyenlő ember a világon. A válasza tehát a kevélysége bizonyítéka. Mikor azonban már képtelen volt megszólalni, levette a kezéről a gyűrűjét és Perdikkásznak adta. Ezért mindenki úgy vélte, hogy Nagy Sándor őt részesíti előnyben, és ő szerezte meg a legfőbb hatalmat. Ezt követően az alatta szolgáló Eumenest legyilkolták. Noha szövetséges volt, ellenségnek tekintették, és az emberei elárulták. A másik oldalon Lüszimakhoszt mészárolták le. Tizenöt

<sup>385</sup> Ez a főnév kapcsolódik a חזון *chezeven*, látomás főnévhez, és különféleképpen fordítják. Az Ézs28:18-ban „frigynak”, a Dán8:5-ben „tekintélyesnek”, a széljegyzetben pedig „látványosnak”. Kálvin latin változatának „illustre” szava nagyon ideillő. – a szerk.

tábornokot végeztek ki. S miután oly sokan kerültek Nagy Sándor helyére és gyakorolták a királyi hatalmat, ezért az angyal helyesen fejezi ki, miképpen *nőtt négy tekintélyes szarv az egy nagy helyébe*. Mert mintegy tizenöt évig tartó különféle összeütközések és megannyi változást követően Nagy Sándor birodalma végül négy részre oszlott. Kasszandrosz, Antipater fia megszerezte a makedón királyságot, miután levágta Olümpiászt, Nagy Sándor anyját, a nővérét, a fiait és feleségét Roxánát. Borzasztó mészárlás volt ez, s ha Isten valaha is mutatott olyan szembetűnő látványosságot a világnak, melyben nyíltan elítélte az emberi vér ontását, akkor ennek emlékezetes bizonyítéka adatott Nagy Sándor egész családjára nézve! Közülük senki sem marad életben a halálát követő húsz évben. Jóllehet az anyja megöregedett, mégsem szállt természetes módon a sírba, hanem meggyilkolták. Felesége, fia, testvére és minden rokona osztoztak a sorsában. S a mészárlások még kegyetlenebbek voltak, mert egyetlen vezető sem kímélte a társai életét, hanem mindegyikük vagy nyíltan megrohanta, vagy fortélyosan támadta a barátait és szövetségeseit! A részleteket elhagyván azonban, a nagy pusztítások után négy királyság maradt fenn. Kasszandrosz, Antipater fia szerezte meg ugyanis Macedóniát és Trákia egy részét, Görögország városaival egyetemben. Szeleukosz vált Szíria uralkodójává, Antigonusz Kis-Ázsiáé, melyhez hozzákapcsolta Frígiát, Paphlagoniát, és a többi ázsiai területet, miután öt, vagy hat tábornokot kivégeztek. Ptolemaiosz pedig Egyiptom uralkodójává vált. Ez teszi a négy szarvat, melyekről az angyal beszél, „tekintélyesekké”, mert a történelem bizonyossága alapján az összes többi fejedelemség letűnt. Nagy Sándor tábornokai felosztottak maguk között sok nagy és termékeny provinciát, de végül ez a négy fő emésztette fel valamennyit. Azt mondja: *az égnek négy szele felé*. A kecskebak, mint azt korábban láttuk, a Föld négy sarkáig uralkodott: Egyiptom, amint mondtuk, déli irányban volt, a perzsa királyság, amit Szeleukosz birtokol, kelet felé, és egyesült Szíriával, Ázsia királysága észak felé, s a Macedón királyság nyugat felé, mint korábban láttuk, hogy a kecskebak nyugat felől jött. Most ez következik:

## Dániel 8:9

**9. És azok közül egyből egy kis szarv támada, és nagyon megnöve délre, napkeletre és a kellemes<sup>386</sup> föld felé.**

Et ex uno illorum egressum est cornu unum parvum, et magnificatum fuit eximie versus Meridiem, et ad Orientum, et ad glorium.<sup>387</sup>

Isten most azt mutatja meg a prófétájának, ami konkrétan az Ő egyházának jólétére vonatkozott. Nagyon fontos volt ugyanis figyelmeztetni a zsidókat azokra a csapásokra, melyek már-már rájuk zúdultak. Nincs semmi, ami jobban kínozná az emberek elméjét, mint mikor megrémítik őket a hamis képzelgések, és a világot a véletlen játékszerének tekintik, de soha nem elmélkednek Isten gondviselésén, és nem gondolnak az ítéleteire. Ebből a célból akarta Isten megtanítani a prófétáját és minden istenfélőt a jövőbeni megpróbáltatásaik természetéről, mert így érhatték meg, hogy az események soha nem véletlenül következnek be, hanem mindezek a csapások Istentől származnak, mert egy és ugyanaz az Isten határozza el és foganatosítja a rendeléseit, s jelzi előre a jövő eseményeit is. Ha ugyanis semmit sem jelzett volna előre, akkor a kegyesek lassan lecsúsznának a kétségbeesésbe az őket érő súlyos csapások következtében. Azt is tudjuk, mily fenségesen magasztalják a próféták Isten kegyelmét mikor a visszatérést és a szabadulást ígérik. Ézsaiás máshol szintén beszélt erről: Nem sietséggel, vagy futással mentek ki, hanem látható mértékkel. Vagy megint: Hozzád jó a

<sup>386</sup> A Károli-fordításban a *kívánatos* szó szerepel. – *a ford.*

<sup>387</sup> Vagy kívánatos. Egyesek birtokos esetben fordítják, és „kívánatos földet” értenek alatta. Júdeát gyakran nevezték kívánatos földnek, mivel Isten szabad akaratú úgy döntött, hogy ott imádják Őt, mi azonban egyszerűen fordíthatjuk *dicsőségesnek*. – *a ford.*

népek gazdagsága; királyok jönnek, meghódolnak és térdet hajtanak neked. (Ézs52:10, 60:5, 60:14). A zsidóknak megengedték a hazatérést, de tudjuk, milyen keményen zaklatták őket minden szomszédaik, ezért nem lakozhattak a világnak abban a sarkában a legnagyobb nehézségek nélkül. A város és a templom építését sok ellenség hátráltatta, míg végül Szíria királyainak adófizetői lettek. Antiochus, akire itt a próféta utal, valóban kegyetlen zsarnoksággal lépett fel Isten népével szemben. Ha ez nem lett volna előre jelezve, becsapva érezhették volna magukat a visszatérésükkel kapcsolatos ragyogó ígéretektől. Mikor azonban rájöttek, hogy minden úgy történik, amiképpen az előre meg lett jósolva, az nem csekély vigasszá vált a fájdalmaikban. Végül ugyanis meg tudták határozni, mennyire teljes mértékben Isten hatalmában állt megszabadítani őket a megannyi és efféle elnyomó gonoszságoktól. Miféle céllal jelezte hát előre Isten mindezeket a dolgokat Dánielnek, a prófétájának? Világosan azért, mert így a zsidók előre tekinthettek a boldog végkifejletre és nem engedtek a kétségbeesésnek az ennyi aggodalommal és zűrzavarral teljes események súlya alatt. Ez volt tehát az erre a konkrét időszakra vonatkozó prófécia célja.

Mikor a próféta kimondja: *és azok közül egyből egy kis szarv támad*, akkor a legkonkrétabban Antiochus Epiphanesre mutat. Az Epiphanes titulus maga után vonja a „látványost” is, mert atyja elfogása után túszként tartották vissza Rómában, de megszökött az őrizetből. A történészek beszámolnak szolgálai hajlamáról, s arról, hogy rabja volt a vaskos hízelgésnek. Miután semmi királyi, vagy hősi nem volt az érzéseiben, hanem egyszerűen csak a ravaszságról volt híres, a próféta joggal nevezi őt *kicsiny szarvnak*. Sokkal nagyobb hatalma volt, mint a szomszédainak, de a *szarvat* nem Egyiptommal, Ázsiával, vagy Macedóniával összehasonlítva nevezi *kicsinynek*, hanem mert soha senki nem feltételezte, hogy valaha is király lesz és követi atyját. Ő volt a legidősebb a testvérei között, páratlanul szolgálalkú és ravasz, egyetlen, a jövőbeli királyi mivolthoz méltó jellemvonás nélkül. Ő volt tehát *a kicsiny szarv*, aki titokban és csalárd módon szökött meg a fogságból, s tért vissza a szülőföldjére, amit a későbbiek során kormányzott.

Majd hozzátesszi: ez a szarv *nagyon megnöve délre, napkeletre és a kellemes föld felé*. Ha ugyanis a rómaiak nem állítják meg, Egyiptomot is birtokba vette volna. Ismeretes Pompilius figyelemre méltó és híres története. Őt küldték el Antiochushoz, hogy megparancsolja neki: a szenátus utasítására tartózkodjon Egyiptomtól. Miután átadta az üzenetet, Antiochus gondolkodási időt követelt, de Pompilius egy kört rajzolt köré a kezében tartott bottal, és megtiltotta, hogy kilépjen belőle, amíg választ nem ad. S jóllehet Antiochus a győztes jogán követelte magának Egyiptomot, mégsem merete nyíltan megtagadni a rómaiak követelését. Először csak arra hivatkozott, hogy ő unokafivérének gyámja, de természetesen a saját nevében ragadta magához a királyságot. De nem mert szembeszállni a rómaiakkal, viszont indítékot váltva igyekezett elmozdítani Pompiliust. Kölesönösen ismerték egymást és nagy bizalom ébredt közöttük, amíg Antiochus római fogságban volt. Ezért üdvözölte Pompiliust a találkozáskor, aki megvetően elutasította, és amint említettem, egy kört rajzolt köré, így szólva: „Mielőtt kilépsz ebből a körből, adj nekem választ: ne áltass engem, időt kérve a tanácsosaiddal való tanácskozásra, válaszolt azonnal, vagy tudni fogom, miképpen bánjak veled”. Antiochus kénytelen volt elhagyni Egyiptomot, noha korábban ezt megtagadta. A próféta szavai tehát nem hiábavalók, miszerint *nagyon megnöve délre*, azaz Egyiptom felé, valamint *napkeletre*, mert egészen addig terjesztette ki a királyságát, mint Ptolemaiosz. Harmadjára a *dicsőség* szót használja, amit Júdeára, azaz Isten szentélyére vonatkoztat, mert Ő azt választotta Magának lakóhelyül, s azt akarta, hogy az Ő nevét ott hívják segítségül. Azaz, ez a kicsiny szarv *megnöve a dicsőség*, vagy a dicsőség földje, vagy a kíváncsi föld felé. Semmi kétséges nincs ebben az jelentésben, bár a magyarázat alig egyezik a szavakkal. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 8:10

**10. És megnöve mind az ég seregéig; és a földre vete némelyeket ama seregből és a csillagokból, és azokat megtapodá.**

Et magnificatum est *cornu illud parvum* ad exercitum coelorum, dejecit in terram ex illo exercitu, *nenipe coelesti*, et ex stellis, et calcavit eas.

Dániel itt folytatja a beszámolót kapott látomásról. Már rámutattuk, hogy a Mindenható célja a kegyesek felkészítése volt a súlyos csapások elhordozására, mert semmi új, vagy váratlan dolognak nem történhetett velük. Az pedig, hogy Dániel ennél a dolognál időzik, nem meglepő, mert az ő kötelességévé vált tájékoztatni a kegyeseket a küszöbön álló súlyos megpróbáltatásokról, ezzel együtt a türelemre és a méltányosságra formálni őket. Ezért mondja, hogy a szarv *megnöve mind az ég seregéig*. A legcsekélyebb kétség sem férhet hozzá, hogy ez Isten választott népét jelenti. Bár az egyház gyakorta hevert leterítve a világban, miközben tapossák és temetik, Isten szemében mindig drága. Ezért ékesíti a próféta az egyházat ezzel a figyelemre méltó dicsérettel – nem azért, hogy bármiféle tisztességet szerezzen az emberek előtt, hanem mert Isten választotta el a világtól, s biztos örökséghez juttatta a mennyben. Isten fiai jóllehet vándorok a Földön, s alig van valamiféle lakóhelyük itt és kitaszítottakká válnak az emberek előtt, mégis a mennyek polgárai. Ennek a tanításnak a hasznossága nyilvánvaló a számunkra, mert arra indít minket, hogy türelemmel viseljük, valahányszor csak a földre terítenek minket, és valahányszor csak a zsarnokok és Isten megvetői megvetéssel tekintenek le ránk. A mi helyünk mennyben van, és Isten a csillagok közé számlál minket, még ha, amint Pál mondja, szinte a világ szemetjévé, mindenkinek söpredékévé lettünk is (1Kor4:13). Végül tehát Isten mintegy tükörben mutatja meg a prófétájának azt a megbecsülést, melyben az egyházát részesíti, bármennyire is megvetett is legyen az a Földön.

*Az a szarv tehát, megnöve mind az ég seregéig; és a földre vete némelyeket ama seregből és a csillagokból, és azokat megtapodá.* Mintha pontosan a zsarnok gyeplőjének szabadjára engedését hirdetné, amikor majd meg lesz neki engedve, hogy megvetéssel tekintsen az egyházra, lábbal tiporja azt, és úgy levesse a csillagait az égről, mintha Isten soha nem lépett volna fel a védelmében. Mikor ugyanis Isten megengedi, hogy biztonságban legyünk a kezében, s lehetetlenségnek jelenti ki az uralkodást az Ő segítségével ellenében, de a zsarnokok kényük-kedvük szerint zaklatnak és nyomnak el minket, az olyan, mint mikor a földre vetik az ég csillagait. Isten tehát, miközben a felügyelete alá von minket, nem kínál semmi támogatást, hanem úgy figyelmen kívül hagy, mintha el akarna árulni minket az ellenségeinknek. Semmi sem felesleges tehát a prófétának ezekben a kifejezéseiben: *a csillagokat megtaposta és a mennyei sereget a földre vetette*. Majd hozzáteszi:

## Dániel 8:11

**11. És a seregnek fejedelméig növekedék, és elvette tőle a mindennapi áldozatot, és elhányattaték az ő szentségének helye.**

Et ad Principem exercitus magnificatum est<sup>388</sup> et ab eo ablatum fuit jüge,<sup>389</sup> et projectus fuit<sup>390</sup> locus sancturii ejus.

<sup>388</sup> Azaz, eljutott egészen a sereg vezéréig. – Kálvin.

<sup>389</sup> Nevezetesen az áldozatot. – Kálvin.

<sup>390</sup> Vagy, szétszórták. – Kálvin.

Dániel valami még borzasztóbbat jelent itt be: nevezetesen a kicsiny szarv felemelkedését Isten ellenében. Egyesek a „sereg fejedelme” alatt a főpapot értik, mert a fejedelmeket néha a כהנים *kuhnim*, vagy a שרים *serim* szavakkal nevezik meg, de ez túlságosan erőltetett. Az igeszakasz valódi jelentése akkora gögőt és ostobaságot tulajdonít Antiochusnak, ami arra indítja őt, hogy kezdjen háborúzni az ég csillagaival. Ebbe nemcsak azt érti bele, hogy szembeszáll Istennek a világtól elkülönített egyházával, de azt is, hogy vakmerően megveti Istent és ellenáll az Ő hatalmának. Nemcsak az istenfélőkkel kegyetlenkedett, de magát a templomot is beszennyezte, s megpróbált kioltani minden kegyességet, és eltörölni az istentiszteletet egész Júdeában, amint azt majd máshol részletesebben is magyarázzuk. Miután tehát Antiochus nemcsak az emberek ellen heveskedett, de tőle telhetően mindent megtett a vallás megdöntéséért, Dániel elmeséli, miképpen emelkedett fel az a szarv *a seregnek fejedelme ellen*. Isten jogosan kapja ezt a megnevezést, mivel védi az egyházát, és a szárnyai alatt táplálja azt. Ezt a kifejezést nemcsak Isten dicsőségére és birodalmára kell vonatkoztatni, hanem az irántunk megnyilvánuló atyai jóindulatára is, mivel kegyeskedik úgy kimutatni a gondoskodását felénk, mintha a Fejedelmünk volna.

*És elvette tőle a mindennapi áldozatot, és elhányattaték az ő szentségének helye.* Ezek a szavak szörnyűségesek a jelentésükben: Istent ezen a módon fosztották meg a jogaitól, mivel Ő csak azt az egyetlen helyet választotta ki az Ő tiszteletére a világon. Miféle pogány ne vetné hát meg Isten eme hosszútűrését, amellyel megengedi, hogy megfossza a törvényes tiszteletétől ez a mocskos zsarnok? Amint már említettük, Antiochus sem az elme nagyságával, sem a hadi bátorsággal nem dicsekedhetett, és csak a ravaszkodás művészetében és a hízélgés legalantasabb cselekedeteiben volt ügyes. De ha feltesszük, hogy száz Nagy Sándorral ért is fel a személyében, akkor is mi lehet a Mindenható célja azzal, hogy megengedte a temploma beszennyezését, és az összes igazi áldozat megszűnését világszerte? Egyetlen szeglet maradt, ahol Isten akarta, hogy tiszteljék, s most Antiochus hatalmába keríti a templomot, s megszenteltetlenséget és beszennyezi a lehetséges legnagyobb aljassággal, azaz nem hagy egyetlen, a Mindenhatónak szentelt helyet sem. Emiatt mondtam, hogy a prófécia látszólag nagyon nyers. A próféta még fokozza is az aljasságot, mikor a *mindennapi áldozatról* beszél. Isten ugyanis gyakorta tett bizonyosságot arról, hogy az Ő temploma az Ő örök „nyugvóhelye”, vagy „állomása”, vagy „trónja”, most azonban mégis úgy ki van taszítva innen, mintha az egész Földről száműzték volna. A templom nem létezhetett áldozattok nélkül, mert az egész istentisztelet a törvény alatt mintegy tartozéka volt a templomnak. Miután Isten megígérte, hogy az áldozat mindennapi és örök lesz, ki ne állította volna, miután Antiochus eltörölte azt, hogy vagy az összes ígéret volt megtévesztő, vagy minden hatalom eltávozott Istentől, aki nem volt képes megvédeni a jogait azzal az istentelen zsarnokkal szemben. Bizonyos, hogy ennek minden kegyest kétségbe ejtő, lesújtó csapásnak kellett lennie! S még ebben a pillanatban is, mikor olvassuk ezt a próféciát, minden érzékszervünk összeborzad a figyelmes tanulmányozása során. Nem csoda tehát, ha Isten előre figyelmeztette a szolgáját ezekről a fájdalmas eseményekről, és hihetetlen gonoszságokról, hogy időben intse az egész egyházat, s felfegyverezze őket a legkomolyabb kísértésekkel szemben, melyek egyébként a legbátrabbakat is lesújthatták volna. *Az áldozat*, mondja, *elvéttetett Magától Istentől, és elhányattaték az ő szentségének helye.* Majd ez következik:

## Dániel 8:12

**12. És idő<sup>391</sup> rendeltetett a mindennapi áldozat ellen, a vétek miatt; és földre veti az igazságot, és cselekszik, és jó szerencséje van.**

---

<sup>391</sup> Károlinál: *sereg – a ford.*

Et tempus<sup>392</sup> datum est super jugi sacrificio in scelere,<sup>393</sup> et projiciet veritatem in terram et faciet,<sup>394</sup> et prospere agat.

A próféta enyhíti a nyersséget, melyet most jegyez fel. Abszurdnak tűnik, hogy Isten akkora szabadságot ad Antiochusnak, amellyel beszennyezi a templomot, és megszüntet minden áldozatot és istentiszteletet. Nehéz ezzel megbékélni, mert természetes módon belopakodik az a vélemény, miszerint talán Isten kénytelen volt erre, és elvesztette az ellenségei legyőzéséhez szükséges erejét. A próféta tehát világosan kimondja, hogy az egyház zaklatásának és elnyomásának ez a szabadsága soha nem adatnak meg Antiochusnak Isten engedélye nélkül. *Idő adatik* tehát *neki*, mondja. Az *idő adatik neki* szavakat Isten akaratára vonatkoztatja, azt értvén alatta, hogy a kegyeseknek nem lesz okuk elcsüggedni mikor látják, hogy mindenfelé minden felkavarodik és zürzavarossá válik, mert Isten irányítja mindezeket a kavargásokat az Ő titkos ítélkezésével. *Idő adatik majd*, s ez azt jelenti: Antiochus semmit sem tehet a maga zabolátlan és dühödt vakmerőségével, csak amit az Isten meg nem enged és előzetesen meg nem határoz. A צְבָא *tzeba* jelent „sereget” is, „időt” is, de az utóbbi illik ide a legjobban, mert ha az *és sereg rendeltetett* kifejezéssel fordítjuk, az erőltetettnek tűnik. Én szívesebben támogatom a *megadatott idő* értelmezést, az Isten próbára teszi az egyháza türelmét egy bizonyos megszabott ideig, majd véget vet a bajaiknak. Tudjuk, lehetetlenség megtámogatni a kegyesek lelkeit másképpen, mint a várakozással a kedvező végkifejletre, és a reménységgel, hogy ki fognak emelkedni a bánat mélységeiből. Ez tehát az ok, amiért Isten megmutatja a prófétájának Antiochus uralkodásának átmenetiségét. *Idő rendeltetett* tehát a számára *a mindennapi áldozat ellen*, s ez azt jelenti, bármit is akar, akkor sem törli el Isten tiszteletét. Bárhogyan is törekedjen, Isten nem fogja megengedni, hogy az áldozatok végleg és örökre eltöröltsenek: a maga idejében ezeket helyre fogja állítani, amint azt majd látjuk, s mikor közeledünk a végkifejlethez, rájövünk majd, hogy a szöveg is ennek megfelelően folytatódik – *idő adatik neki a mindennapi áldozat felett*.

Utóbb hozzáteszi: בִּפְשַׁע *beph-seng*, „a gonoszságban”, vagy „a bűnben”. Én jobbnak tartom az „a bűnben” kifejezéssel fordítani, noha különféle fordítások keletkeztek az igemagyarázók eltérő nézeteinek megfelelően. Jobb ezt mindenki szabad választására hagyni, és egyszerűen csak az „a gonoszságban”, vagy az „a bűnben” kifejezéssel fordítani. Egyesek Antiochusra vonatkoztatják, mivel ő szennyezte be gonoszul Isten templomát, és törölte el az áldozatokat. Ez az értelmezés valószínűsíthető, de megemlítek másokat is, és majd megmondom, melyiket tartom a legjobbnak. Egyesek a papok „bűnében” kifejezéssel fordítják, mert Jázon hitszegésének következtében jutott be Antiochus a városba, mocskolta be a templomot és vezette be azokat az ocsmányságokat, melyek megszüntettek minden kegyességet és istentiszteletet (2Makk4:7). Miután Jázon a testvérétől, Oniásztól akarta elragadni a főpapi tisztséget, megnyitotta a kapukat Antiochus előtt. Ezután nagy mézárulás következett, melynek során Oniász minden hívét levágták. Később Menelaosz hasonló hitszegéssel üzte el Oniászt. Mások „a gonoszság eszközeivel” kifejezéssel fordítják, mivel ezek a papok ösztönözték Antiochust a kegyetlenségre a szent városban, és a templom meggyalázására is. Megint mások jobban megközelítik a tényleges jelentést annak feltételezésével, hogy az áldozatok a gonoszság folytán szűntek meg, mivel ezeket a papok rontották meg. Ez azonban nekem túl leszűkítettnek tűnik. Én inkább azoknak a nézetét osztom, akik „a gonoszságot” oknak és eredetnek vélik, azt tanítván ezzel, mennyire jogosan kaptak büntetést a zsidók a bűneikért. Már magyaráztam, miképpen volt tulajdonképpen időben korlátozva a látomás melynek eseményeit Isten engedélye és titkos tanácsvezése

<sup>392</sup> Mások a „hadsereg” szóval fordítják, én azonban más jelentést tartok jobbnak, amit majd idővel megmagyarázok. – *Kálvin*.

<sup>393</sup> Vagy, „a gonoszság miatt”, verbálisan „idő adatik majd” – jövő időben – *Kálvin*.

<sup>394</sup> Azaz, készen áll a végrehajtásra, ahogy rendszerint mondani szoktuk. – *Kálvin*.



irányította. Itt az okot fejezi ki, mert még mindig lehetne ellenkezni: „Miképpen történhet meg, hogy Isten aláveti Magát és az Ő szent nevét az istentelen gúnyolódásának, sőt a saját népét is cserbenhagyja? Mi a szándéka ezzel?” A próféta tehát az okot jelöli meg: a zsidóknak meg kell érezniük a templom megszenteltségtelenítését, az egész város szomorú pusztulását, és a borzalmas mészárlást mintegy jutalmul a bűneikért. *Idő rendeltetik tehát a mindennapi áldozat ellen, a véték miatt.* Látjuk, hogy egy oldalról miképpen mérsékli Isten a zsidókra nehezedő gonoszságok súlyát, s mutat nekik némi jóindulatot, nehogy a bánat, az aggodalom, és a kétségbeesés feleméssze a nyomorult népet, más oldalról viszont miképpen alázza meg és inti őket a bűneik megvallására, majd sürgeti őket arra, hogy adják a fejüket a megtérésre, mikor a nyomorúságaik okaként a bűneiket jelöli meg. Ezzel kimutatja: minden őket ért gonoszság forrása magukban a zsidókban rejtett, mert Isten haragját a bűneikkel provokálták ki. Itt azonban meg kell állnunk holnapig.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel te világosítottál meg minket az evangéliumod tanításával, és te állítottad eléink a Te egyszülött Fiadat, mint az igazság Napját, hogy uralkodjon rajtunk, és kegyeskedtél elválasztani minket az egész világtól, a saját népeddé téve minket, biztos helyet készítvén a számunkra a mennyben – add, meg, kérlek, hogy az örök élet örökösei lehessünk. Add meg azt is, hogy tudatában lehessünk a Te szent elhívásodnak, és felfelé néző, Feléd hajló lélekkel járassuk földi vándorutunkat. Hadd elmélkedjünk a Te királyságod igazságán, s legyünk teljesen odaszántak neked. Védj minket a Te kezeddel egészen mindvégig, hogy bátran masírozhasunk a Te zászlód alatt, míg végül megérkezünk abba az áldott nyugalomba, ahol a győzelmünk gyümölcsei vannak félretéve a számunkra Jézus Krisztusban, a mi Urunkban. Ámen.

## Negyvenegyedik előadás

Dániel itt Antiochus sok más bűne közül egyet említ meg: *földre veti az igazságot*. Ezt a mondatot az előzőhöz kell kapcsolni, mert Antiochus nem volt képes megfosztani Istent az Ő törvényes tiszteletétől anélkül, hogy ne törölte volna el a szilárd tanítást is. Az angyal itt látszólag a szentély megsemmisítésének okáról számol be, mivel Isten tisztelete a törvényen alapult, amit itt az „igazság” szó alatt kell értenünk. Ez az igeszakasz tehát azt jelenti ki, hogy egyetlen vallás sem kedves Istennek, ami nem az igazságon alapszik. Isten ugyanis a Szentírás egyetemes tanítása alapján nem akarja, hogy az ember szeszélyeinek megfelelően tiszteljék őt, hanem inkább azzal teszi próbára az emberek engedelmességét, hogy előírja nekik, mit követel meg és mit fogad el, nehogy az emberek átlépjék ezeket a korlátokat. Itt meg kell figyelni az egységet, amit Dániel állít fel az Isten tiszteletének felforgatása és megsemmisítése, valamint az igazság földre vetése között, amikor is az egyik sem kapja a megillető rangot, és nem is uralkodnak a halandók felett.

Olvasható a *ledönti az igazságot a Földön* kifejezéssel is, különbséget téve ezzel a menny és a Föld között. Ha így olvassuk, az értelme az alábbi lesz: az igazság szilárd marad, még ha el is pusztul a Földön, mert megvan a maga helye a mennyben. S az igeszakasz jelentése így alakul: miután letöröltetett az istentisztelet, és megszűntek az áldozatok, a kegyesség többé már nem létezhet a halandók között. Végül hozzáteszi: *és cselekszik, és jó szerencséje van*. Az első szó itt a végrehajtást jelenti. Isten egészében véve inteni akarta az egyházát Antiochus nagy sikerességéről, nehogy az istenfélők elcsüggedjenek, látván az istentelen zsarnokot, amint ingerülten és fékezhetetlenül beszennyezi Isten templomát, s a végletekig megsemmisíti az Ő vallását – mintha Magát Istent hívta volna ki csatára. A viselkedése ugyanis egyenértékű volt a nyílt hadüzenettel Isten ellenében. A sikere pedig úgy megzavarhatja minden istenfélőt, mintha a zsarnok még Istennél is nagyobb volna. Ezért ez a jövődőlés inti a kegyeseket bárminek az új és hirtelen mivoltára, ami bekövetkezhet. Majd ezt olvassuk:

### Dániel 8:13-14

**13. És hallék egy szentet szólni; és monda egyik szent annak, a ki szól vala: Meddig tart e látomás a mindennapi áldozat és a pusztító vétek felől? s a szent hely és a sereg meddig tapostatik?**

**14. És monda nékem: Kétezer és háromszáz napig,<sup>395</sup> azután kiderül a szenthely igazsága.**

Et audi vi sanctum unum loquentum: dixit ergo sanctus unus mirabili, *dicemus postea de voce*, loquens, Quousque visiom jugis *sacrificii*, et sceleris vastantis *ad dandum*,<sup>396</sup> et sanctuarium, et exercitus conculcatio.<sup>397</sup>

Et dixit mihi, ad vesperum, mane,<sup>398</sup> duo millia et trecenti *anni*: et justificabitur sanctuarium.

Itt világosabban fejezi ki, amit korábban mondtam, feltárván Istennek a kegyesek vigasztalására fájdmának enyhítésére irányuló szándékát, nehogy összeroskadjanak a

<sup>395</sup> Károlinál: *estvéig és reggelig*. Később Kálvin is így magyarázza. – *a ford.*

<sup>396</sup> Egyesek így fordítják: Meddig lesz megengedve a látomás? De inkább a nyelvtani szabályoknak megfelelően így kellene fordítani: Mennyi idő adatik a látomásnak a mindennapi áldozat és a pusztító vétek felől? – *Kálvin*.

<sup>397</sup> Azaz, a letapogatáshoz. A szó ismételtetű. – *Kálvin*.

<sup>398</sup> Azaz, estig és reggelig. – *Kálvin*. Wintle megjegyzései ezekkel az ígéresekkel kapcsolatosan nagyon magyarázóak, és egészében véve egyeznek Kálvin megjegyzéseivel. – *a ford.*

megpróbáltatásai súlya alatt, mikor látják az istentelen zsarnokot a szentélyben önkényeskedni. Emellett a hely, melyről Isten azt ígérte, hogy örökké ott lakozik majd, szintén ki volt téve az istentelen babonának, mert az olimposzi Zeusznak állítottak benne bálványszobrot (2Makk6:2). Isten tehát meg akarta támogatni a szolgálait, nehogy a kísértés maga alá gyűrje őket, s nehogy a változatos formákban őket érő megpróbáltatások miatt engedjenek és megfogyatkozzanak a kegyességben a bátorság hiánya folytán. Miközben azonban Dániel elkábul a megdöbbenéstől, Isten gondoskodik a gyengeségéről az angyal segítségével. Dániel maga is kétségtelenül kérdezősködött a látomásról, amint azt később majd látjuk. Itt azonban Isten meg akarta őt előzni, mert látta, hogy a szent ember annyira a félelem hatása alá került, hogy majdnem kérdezni sem mert. Isten tehát itt nem közönséges bizonyítékát adja atyai jóságának és engedékenységének, mikor közbeavatkozik és elküldi az angyalát, hogy a próféta nevében kérdezősködjön. Dániel azt mondja tehát, hogy *és hallék egy szentet szólni*, azaz egy angyalt. Mert jóllehet Isten ezzel a tiszteletre méltó megnevezéssel kegyeskedik illetni az istenfélőket, amíg ebben a világban lakoznak, az angyalok legnagyobb tisztasága ismerős a számunkra, mivel ők teljesen mentesek a testi vágyaktól. Mi viszont, ó jaj, be vagyunk zárva ebbe a börtönbe, leköt minket a bűn rabszolgasága, és beszennyez a sok romlottság. Az angyalok szentsége azonban sokkalta nagyobb, mint a halandóké, s így ez a „szent” attribútum jogosan vonatkozik rájuk. Mikor Dániel elragadtatott a profetikus lélek által, elvált az emberek társadalmától és befogadtatott az angyalokéba.

*És monda egyik szent annak, a ki szól vala.* A héberek gyakran használják ezt a kifejezést, mikor azt akarják mondani: „bárki” – *ploni almoni* és helyekre ugyanúgy vonatkoztatják, mint személyekre. Használják bármely, számukra ismeretlen, vagy előlük rejtett helyre is. A főnevet két szóból állóként kezelik, és sokan fordítják *bárki ismeretlen* értelemben, de szerintem a szó ennél hangsúlyosabb.<sup>399</sup> Dániel itt egy angyalt mutat be beszélőként és azzal kölcsönöz méltóságot a leírásának, hogy „szentnek” nevezi. Kétségtelen tehát, hogy az angyal által megkérdezett személy a felettese volt, mert nem valószínű, hogy „ama bizonyosnak” nevezné, miközben az angyalt szentnek mondja. A józan ész tehát azt követeli meg, hogy a kifejezést olyan angyalra vonatkoztassuk, akinek a dicsősége felfoghatatlan, vagy legalábbis sokkal nagyobb volt a közönséges angyalokénál, mert amiképpen Dániel „szentnek” nevezi az egyik angyalt, úgy nevezi annak a többit is, amint majd látjuk. Mikor azonban egy konkrét lényről szól, a פלמוני *palmoni* szót használja, e ennek etimológiája elvezet minket a szavainak jelentéséhez: valami felfoghatatlan és titokzatos. Ki ne látná tehát, hogy itt Krisztusról van szó, Aki az angyalok között a legfőbb, és messze mindegyikük felett áll? Ézsaiás a könyvének kilencedik fejezetében פלא *pela*, *csodálatosnak* nevezi (Ézs9:6). A szó a szövegben, amint említettük, összetett, de miután a פלא *pela* a héberben azt jelenti, „rejtett”, és miután Krisztust nevezi így, továbbá miután a Bír3:1-ben Isten ezt a nevet konkrétan a sajátjának mondja, mindezek jól összhangban vannak. Az igeszakasz értelme tehát az, hogy az angyal Krisztushoz járul Dániel kedvéért, és Tőle kérdezi, mint legfőbb tanítótól és Mestertől az imént elhangzott kijelentések jelentését. Nem kell azon meglepődnünk, ha az angyalok úgy kutatják az örökkévalóságot, mintha az ismeretlen volna a számukra. Egyedül az Istenség tulajdonsága a mindentudás, miközben az angyalok tudása szükségszerűen korlátozott. Pál arra tanít minket, hogy csodáljuk az egyház összegyűjtetését a pogány és furcsa népekből: ez a titok még az angyalok elől is el volt rejtve, míg Isten nem mutatkozott meg az egész világ Atyjaként (Ef3:10). Ezért nem abszurd azt feltételezni, hogy az angyalok is kérdezősködnének a titkok után, mert a nem tudás nem szükségszerűen szégyenletes, mivel Isten nem emelte a teremtményeit a saját Maga szintjére. Az Ő saját illetékessége mindent tudni, és mindet szemmel tartani. Az angyal nem annyira a saját maga, hanem inkább az egész egyház kedvéért szeretné megérteni ezt a titkot, hisz

<sup>399</sup> Kálvin látszólag arra utal, hogy a zsidók ezeket a szavakat a latin „*omne ignotum pro magnifico*” kifejezés jelentésének közvetítésére használták. – a szerk.

tudjuk, hogy ők a mi szolgálónk az apostol világos bizonyosságának megfelelően (Zsid1:14). Miután oly gondosan ügyelnek ránk, nem meglepő azt látni, hogy az angyal oly buzgón tudakozódik a látomás iránt, s így az egész egyház hasznára válik Dániel keze által.

Emellett azt is meg kell figyelnünk, miképpen felettese, valamint tanítója Krisztus az angyaloknak: mivel Ő Isten örök bölcsessége. Az angyaloknak tehát értelmük minden világosságát ebből a forrásból kell meríteniük. Példájukkal tehát Krisztushoz vezetnek minket, s arra serkentenek, hogy szánjuk oda magunkat Neki azzal a meggyőződéssel, hogy Ő az egyetlen és kizárólagos bölcsesség. Ha az Ő tanítványai vagyunk, akkor engedelmesek, alázatosak és taníthatók vagyunk, s csak azt akarjuk tudni, amit Ő jelent ki nekünk. Az angyal azonban ezt kérdezi: *Mi a mindennapi áldozattal és a pusztító vétekekkel kapcsolatos látomás jelentése?* Azaz, mi a mindennapi áldozat eltörléséről és a pusztító vétekről szóló látomás célja? Ami a második dolgot illeti, tegnap magyaráztuk a különböző fordítók véleményeit: egyesek Antiochusra vonatkoztatják, aki istentelen vakmerőséggel feldúlta Isten templomát, mások viszont a papokra. De mondtuk, hogy a népről van szó, nehogy sokan – amiképpen szokták – a Mindenhatót vádolják, amiért ennyire súlyosa csapásokat mér az egyházára. Isten azonban bizonyóságot akart tenni arról, hogy ennek a pusztításnak az eredete a nép bűneiben keresendő. Mindez ugyanazt jelenti, mintha az angyal ezt kérdezte volna: mennyi időre szűnik meg a mindennapi áldozat? Meddig tart majd ez a bosszú, amivel Isten a népe gonoszságát bünteti? A vétket ugyanis azért nevezi pusztítónak, mert ez annak a megpróbáltatásnak az oka. Majd hozzáteszi: *s a szent hely és a sereg meddig tapostatik?* Azaz, meddig tapostatik az istentisztelet, a valódi kegyesség, és maga a nép is Antiochus eme kegyetlen zsarnoksága alatt? Ennek a kérdésnek azonban sokkal nagyobb hatása, mintha a próféta csak azt mondta volna, hogy a büntetésnek egyetemesnek és átmenetinek kell lennie. Most szükségessé vált azt megmagyarázni, ami már világosabban is kijelentetett. Ez a kérdés tehát azt a célt (is) szolgálta, hogy Dániel figyelmét még jobban felkeltsse, s a történettel a népet is a tanulásra ösztönözze. Nem közönséges esemény az ugyanis, amikor az angyalok Krisztushoz járulnak a mi kedvünkért, s azokról az eseményekről kérdezősködnék, melyek az egyház állapotával és biztonságával kapcsolatosak. Miután tehát az angyalok ezt a kötelességüket is ellátják, nekünk a köveknél is rosszabbaknak kell lenünk, ha minden nem serkent minket az isteni tudás követése iránti buzgóságra és gondosságra. Látjuk tehát, miért került bele a szövegbe ez az igeszakasz az angyalról.

Ez után az *és monda nekem* kifejezés következik. Ezt nem a kérdező angyalra, hanem a Csodálatosra kell vonatkoztatni. Ebből még inkább meglátjuk, hogy az angyal nagy buzgalma a prófécia magyarázatának tudakolásában nem a maga, hanem a kegyesek közös javát szolgálta. A Csodálatost illetően én meg vagyok arról győződve, hogy Isten Fia volt. Bárki volt is azonban, az bizonyos, hogy nem utasította el az angyal kérését. Miért inkább Dánielhez, és nem az angyalhoz beszél? Mivel az angyal nem a maga javát kereste, hanem az egész egyház ügyét vállalta fel, amint láttuk, miképpen vannak az angyalok elfoglalva a mi üdvösségünkkel. Azt is látjuk, miképpen veszi észre az angyal a próféta megdöbbenését, mikor már majdnem holt volt, s nem a maga nevében kérdezősködött, vagy legalábbis nem mert azonnal fellépni. Később ugyanis megemberelte magát, s az angyal keze segítségével felállt, amint majd hamarosan látjuk. *A Csodálatos mondta nekem* – azaz a felfoghatatlan és titokzatos szólt hozzám: *Kétezer és háromszáz reggeli és estig, azután kiderül a szenthely igazsága.* Itt a héberek véleménye kölcsönösen eltérő, mert azon vitatkoznak, hogy itt az évek, vagy a hónapok számát kell érteniük, de meglepő látni, milyen hatalmasat tévednek egy ennyire világos dologban. A *reggelig és estig* kifejezés nem kétséges, mert Krisztus világosan kétezer-háromszáz napot ért alatta, hisz mi mást jelentene a *reggelig és estig* beszédfordulat? Nem használható sem hónapokra, sem évekre. Nyilvánvalóan természetes napokat kell itt érteniünk, melyek huszonnégy órából állnak. Egyesek ugyanis Sámueltől kezdenek számolgatni, mások Saul, megint mások Dávid uralkodásától. Így fecsegnek ostobán, nem

értvén meg Krisztus szándékát, Aki előre akarta figyelmeztetni az egyházát az eljövendő birodalmakról és mészárlásokról, hogy legyőzhetetlenné tegye a kegyeseket, bármennyire fájdalmasan szorongassák is őket minden oldalról. Krisztus tehát világosságot akart felmutatni, hogy ezzel vezesse Antiochus zsarnokságának közeledő sötéttségén keresztül az istenfélőket, s biztosítsa őket róla: annak a legnagyobb mélységeiben sem lesznek megfosztva Isten kegyeitől. A reménység így emeli majd fel az elméiket és minden érzékszervüket a megígért befejeződéshez. Mi célból beszélnek hát az igemagyarázók Saul és Dávid királyságáról? Látjuk, hogy ez teljességgel idegen és ellentétes Krisztus szándékával, valamint a prófécia felhasználásával. Nem kevésbé abszurd azok találgatása sem, akik hónapokról fecsegnek. A cáfolatuk eltartana három-négy órán keresztül, s teljesen haszontalan időpocsékolás volna. Elegendő azt az egyszerű jelentést tulajdonítani a szavaknak, hogy Krisztus nem évekről, vagy hónapokról, hanem napokról beszél. Most pedig meg kell vizsgálnunk az igeszakasz tényleges jelentését a teljes szövegkörnyezet alapján.

Megmutattuk, miképpen lehetetlenség ezt a próféciát másra, mint Antiochusra vonatkoztatni: maga az esemény bizonyítja, hogy ez a jelentése. Valóban vakoknak kell lenniük azoknak, akik nem tartják magukat ehhez az alapelvhez – a kis szarv ama négy figyelemre méltó és látványos személy egyikéből támadt, akik a nagy szarv helyébe nőttek. Ezt még a gyermekek is tudják, akik azoknak az időknek a hiteles történelmét olvassák. S miután Krisztus itt Antiochus zsarnokságára utalt, meg kell figyelünk, mennyire vannak összhangban a szavai a tényekkel. Krisztus 2300 napot említ a szentély bemocskolására, s ez az időszak hat évet és körülbelül négy hónapot ölel fel. Tudjuk, hogy a zsidók holdhónapokat és holdéveket használtak. Utóbb szökőnapokat is használtak, mivel tizenkét holdhónap nem felelt meg teljességgel a Nap járásának. Ugyanez a szokás dívott a görögöknél és a rómaiaknál is. Julius Caesar vezette be a számunkra először a napévet, és az eltérést a szökőnapokkal javította ki, hogy a hónapok a Nap járásához igazodjanak. De bárhogyan is volt, ezek a napok, amint említettem, hat évet, valamint három és fél hónapot tettek ki. Ha most összevetjük a történelem bizonyágtételével, s főleg a Makkabeusok könyvével, látjuk, hogy ez a nyomorult nemzet hat éven át sínylődött Antiochus zsarnoksága alatt. Az olimposzi Jupiter-bálvány nem maradt meg folyamatosan hat éven át a templomban, de a szennyezés kezdete az első támadás idejére esett, mintha Magát Istent sértette volna meg. Nem csoda tehát, ha Dániel ezt a látomást hat és mintegy egyharmad évnének értette, mert Antiochus ennyi időn sértette Isten tiszteletét és a törvényt. Mikor pedig válogatás nélkül ontotta az ártatlan vért, senki sem mert nyíltan szembeszállni vele. Miután tehát a vallást a sárba tiporták a templom megtisztításáig, látjuk, mennyire világosan egyeznek a prófécia és a történelem, ami ezt a történetet illeti. Az is világos, hogy a templom megtisztítása nem pont a hatodik év végén történt, mert az október-novembernek megfelelő כסלו *keslu* hónapban, következett be a beszennyezése, amint azt a tanult emberek körültekintően meghatározzák. Ez a hónap ugyanis a zsidók között néha október közepén, néha a végén kezdődik a Hold járásának megfelelően, mert amint mondtuk, ők holdhónapokkal számoltak. A *Keslu* hónapban lett a templom beszennyezve, s az אדר *Ader* hónapban, mintegy három hónappal később, annak majdnem a vége felé tisztították meg a Makkabeusok (1Makk4:36). A történelem tehát minden módon megerősíti azt, amit Dániel sok-sok idővel korábban megjövendölt – majdnem háromszáz évvel azelőtt, hogy ténylegesen bekövetkezett. Mindez ugyanis Nagy Sándor halála után 150 évvel történt. Némi idő szintén eltelt, mert Perzsiának is volt nyolc-tíz királya Círusz és Dáriusz halála között. Most nem emlékezem meg másról, csak a fő eseményekről, s ezeknek elégnek kell lenniük a számunkra annak észrevételéhez, miképpen teljesedtek be Dániel jövendölései a maguk idejében, ahogyan arról a történészek beszámolnak. A legcsekélyebb kétség sem férhet hozzá, hogy Krisztus a templom beszennyezését jövendölte, és ez úgy elcsüggeszthette volna a kegyesek lelkét, mintha Isten elhagyta volna őket, felhagyott volna minden gondoskodással a templomáról, és teljes mértékben feladta volna a választottjait és a

szövetségét. Krisztus tehát a kegyesek lelkét kívánta megtámogatni ezzel a jövődőléssel, tájékoztatván őket arról, mennyire megérdemlik ezeket a jövőbeli gonoszságokat annak következtében, hogy felszították Isten haragját. A büntetésük azonban mégis átmeneti lesz, mivel ugyanaz az Isten, Aki bejelentette annak közeledtét, bejelentette egyben a jó végkimenetelt is.

A *kiderül a szenthely igazsága* kifejezést egyesek így fordítják: „aztán a szentély meglakol a bűneiért”, de én jobbnak látom megtartani az Íge tényleges jelentését. Tudjuk, miképpen használják rendszerint a „megigazulás” szót a héberek, mikor a jogokról beszélnek: mikor visszanyerik a saját jogaikat az azoktól megfosztottak – mikor egy rabszolga visszanyeri a szabadságát – mikor egy igazságtalanul elnyomott ügye diadalmaskodik, a héberek ezt a „megigazult” szót használják. Miután Isten szentélyét az olimposzi Jupiter ott felállított képmásával becstelenítették meg, annak minden tisztessége szertefoszlott, hiszen tudjuk, miképpen származott a templom dicsősége az istentiszteletből. Miután a templomot ekkora gyalázat szennyezte be, így megigazult, mikor Isten helyreállította benne a saját áldozatait, s visszaállította a törvény által előírt tiszta istentiszteletet. A *szenthely igazsága* tehát *kiderül*, azaz érvényre jut abból a gyalázatból, aminek egy ideig ki volt téve. Most ez következik:

## Dániel 8:15

**15. És lőn, hogy mikor én, Dániel, látám e látomást és keresém az értelmét: ímé előmbe álla egy férfiúhoz hasonló alak.**

Et factum est. cum videram ego Daniel visionem, et quaererem intelligentiam, ecce stetit coram me quasi aspectus, *vel species*, viri.

Dániel ismét megerősíti eredeti kijelentését. Mielőtt azonban rátérne a magyarázatra, készít egy bevezetőt a jövődőlés szavahihetőségének és bizonyosságának vonatkozásában, nehogy az egyház vonakodjon felkarolni ezt a kijelentést valóban az Istentől származóként. Ez cselekedve nem mesterkedik, ahogyan a szónokok szoktak, hanem Isten akarta serkenteni mind őt, mind minden istenfélőt az elmélkedésre ezen a próféción, melynek ismerete oly sajátosan volt szükséges és hasznos. Ezért mondja, hogy mikor *kereste a látomás értelmét, egy férfiúhoz hasonló alak állt elé*. Isten elébe ment a próféta eme óhajának azzal a válasszal, amit az angyal kapott Krisztustól, Aki a válaszában részben megmagyarázta a látomás értelmét. Most pedig Dániel, aki látja, hogy Isten megelőzte, mert nem várta meg, amíg ő kérdez, összeszedi a bátorságát és bízván abban, hogy Isten kész választ adni, világosabban is meg akarja ismerni a látomás jelentését. Nem mintha teljességgel tudatlan lett volna a témában, de még nem fogta fel a kellő világossággal azt ami hasznos volt mind a saját maga, mind az egész egyház számára. Látjuk, hogy Krisztus válasza csak a látomás ízét adta meg neki, és tovább ösztökölte annak teljes megértése felé. Sokan azonnal megelégszenek a pusztán mérsékelt információmennyiséggel, s amint megértik valamely dolog egyik részét, elvetnek minden kiegészítést, és gyakran leragadnak az alapelemeknél: a makacsságuk gátolja meg őket a szükséges teljes tudás megszerzésében. Dániel tehát messze távol állónak mutatja magát ettől a válogatóságtól, miután még figyelmesebbé vált azáltal, hogy Krisztus ajkairól hallotta a látomás igazi tárgyát. *Mikor figyeltem és megpróbáltam megérteni*, mondja, *íme, egy ember formájú alak állt előm*. Ezt az igeszakaszt valószínűleg Krisztusra kell vonatkoztatnunk, Akit most férfiúhoz hasonlóan nevez, mint korábban is (Dán7:13). Ő ugyanis még nem öltötte Magára a mi testünket, hogy ténylegesen embernek is nevezhetnénk, hanem csak hasonlított az emberhez, mert előízt akart adni a szent atyáknak, amiből megérthették az Ő jövőbeli eljövetelét Közbenjáróként, mikor majd Magára ölti a mi

természetünket, mint a testben megjelent Isten (1Tim3:16). Dániel tehát alkalmasan beszél, mikor azt mondja, hogy Krisztus *férfiúhoz hasonlóként jelent meg előtte*. De ezt is hozzáteszi:

## Dániel 8:16

**16. És emberi szót hallék az Ulai közén; kiálta pedig és monda: Gábriel, értesd meg azzal a látást!**

Et audivi vocem hominis in Ulai<sup>400</sup> et clamavit, et dixit, Gabriel, doce hanc visionem.

Nem az alkalmasságot jelző viszonyiszót használja, hanem azt mondja, hogy emberi hangot hallott, azaz többé már nem az emberről, vagy az emberhez hasonlóról, hanem egy hangról beszél. Elég csak annyit mondani, hogy egy férfiúhoz hasonló volt, nem ténylegesen, csak annak képében és megjelenésében. Krisztus tehát *emberhez hasonlóan jelent meg*, s úgy nevezi annak, amiképpen a Szentírás gyakorta feljegyezi, mi módon jelentek meg az angyalok emberi formában, akiket azután válogatás nélkül nevez vagy angyaloknak, vagy embereknek. Ezen a helyen tehát Dániel egy ember, vagy emberhez hasonló lény megjelenéséről számol be – valóban pontatlanul, de a tévedés minden veszélye nélkül. Később ugyanis figyelmezteti a kegyeseket, hogy ez az illető nem öltötte magára a test szubsztanciáját, hanem csak emberi formája és kinézete volt. *Emberi szót hallottam a folyó közepén*. Ebből megértjük: ugyanarról a személyről van szó, akiről nemrég tett említést, mert parancsol az angyalnak, s ezért nem lehet más, csak Maga Krisztus.

*Gábriel*, mondja, *értesd meg*. Látjuk, hogy a beszélő a folyó közepéről úgy szól Gábrielnek, mint a felettese. Gábriel, mint angyalnév kellően ismert a Szentírás más részeiből (Lk1:19, 26), s az etimológiája, „Isten ereje”, nagyon ideillő. Az angyal itt minden kétséget kizáróan Krisztustól kapja a parancsot. Látjuk tehát, hogy a legfőbb hatalom és tekintély emberi formában és külsőben jelenik meg, s látjuk Gábriel engedelmességét, aki teljesíti a rá ruházott kötelezettséget. Ebből következtethetünk Krisztus isteni mivoltára, mivel nem adhatott volna parancsokat az angyaloknak anélkül, hogy speciális hatalma lett volna erre, vagy Ő Maga ne lett volna Isten. Mikor azonban Dániel az „emberhez hasonló” kifejezést használja, abból megtanuljuk az Ő nyilvánvaló felsőbbrendűségét is az emberhez viszonyítva. S mi mást jelentene ez, mint nem angyali, hanem isteni természetet? Így tehát valóban az egyház Fejeként, és a kegyesek üdvösségének őreként lép fel. Megmutatja ugyanis, hogy hatalma van az angyalok felett, mikor megparancsolja Gábrielnek a próféta tanítója hivatalának ellátását. A többit majd holnap.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mert manapság a Föld tele van mocsokkal, melyek beszennyezik a te neved szent imádatát, hisz aligha van hely, amit a Sátán meg ne rontott volna, s mert a te igazságodat mindenütt meghamisították, hogy kitartsunk és szilárdak maradjunk a kegyesség úján. Figyeljünk mindig a világosságra, amit először a törvényedben tettél elénk, s amely teljesebben ragyog ránk az evangéliumban. Hadd ne merüljünk bele abba a sötétségbe, amibe a világot látjuk beburkolózni, s amelybe a magukat a legéleselméjűbbnek látók is belegabalyodnak. Add meg, hogy mindig kövessük azt az életet, amit Te mutatsz nekünk, míg meg nem érkezünk ahhoz a céloz, amit Te állítasz elénk, s ahová naponta hívogatsz minket a Te egyszülött Fiad által. Ámen.

---

<sup>400</sup> Azaz, a folyó két partja között. – *Kálvin*.

## Negyvenkettedik előadás

### Dániel 8:17

**17. És oda jöve, a hol én állék, és a mint jöve, megrettenék és orczámra esém, és monda nékem: Értsd meg, embernek fia! mert az utolsó időre szól ez a látomás.**

Et venit ad stationem meam: et cum veniret territus sum, et cecidi super faciem meam: tunc dixit ad me, Intellige, fil hominis, quai ad tempus finis visio.<sup>401</sup>

Nem fogom megismételni azt, amit már magyaráztam. Azzal folytatom, amibe belekezdtem, nevezetesen hogy a prófétának szüksége volt tanításra, mert magyarázó nélkül nem volt képes megérteni a látomást. Ezért angyal rendeltetett Isten kijelentésének teljesebb megmagyarázására. Mielőtt azonban ezt elmondaná, megemlíti, hogy *megrettent az angyal közeledtére*. Ez a tisztelet kétségtelenül mindig jelen volt az elméjében. Valahányszor észrevette, hogy Isten hívja, vagy tanítja, kétségtelenül megrettent. Itt azonban valamiféle speciális érzést fejez ki, mert Isten úgy akarta befolyásolni az elméjét, hogy azzal elének is példát állítson és figyelmesebbé tegyen minket. Dániel itt a saját elméjét magyarázza nekünk, dicsérvén a látomás nagyságát és fontosságát, nehogy felületesen olvassuk, amit majd ez után mond el, s ne kezeljük az eseményt kellő komolysággal. Isten ugyanis arra használta az angyalt, mint szolgáját, hogy elmagyarázza a szándékát a prófétájának. Egyidejűleg az elméjét is megérintette belülről az Ő Lelkével, hogy utat mutasson nekünk, s így ne csak a fogékonyságra, de a félelemre is tanítson bennünket. Ezért mondja tehát Dániel, hogy *megrettent és az arcára esett*. Ez, amint mondtam, megszokott volt a prófétánál, s annak kell lennie minden kegyes esetében is. Pál is, a prófécia hatását és erejét magasztalva mondja, hogy ha egy hitetlen belép a gyülekezetbe és hall egy prófétát Isten nevében beszélni, akkor arcra fog borulni (1Kor14:25). Ha ez megtörtént a hitetlenekkel, mekkorák lesznek a mi aggodalmaink, hacsak nem fogadjuk a legnagyobb tisztelettel és alázattal mindazt, amiről tudjuk, hogy Isten szájából származik! Emellett arra is emlékeznünk kell, amit nemrég érintettem: a jelen jövődölés fontosságát, ahogyan itt a próféta ajánlja nekünk, mert *arcára esett a félelemtől*, ahogyan azt a következő igeverben meg is ismétli.

S a következő buzdítás sem felesleges: *értssd meg, ó Ádám fia*. Csekély haszna lenne megindulni és fellobbanni egy időre, ha utána az elméink nem lennének összeszedettek a hallgatásra. Sokakat megérint ugyanis a félelem, mikor Isten megjelenik nekik, azaz mikor megéreztetni velük az uralmának erejét és hatalmát, de aztán folytatják a maguk ostobaságában, s így a megrettenésük haszontalanná válik. Dániel azonban itt különbséget tesz önmaga és a világiak között, akik csak megdöbbennek, de semmiképpen sem készek engedelmeskedni. Egyidejűleg azt is elmondja, miképpen váltotta ki az izgalmát az angyal segítsége. A félelem tehát, amit az imént említettünk, felkészülés volt a tanulékonyságra. Ez a félelem azonban önmagában haszontalan lenne, ha nem tenné hozzá, hogy *megérthessen*. Meg kell értenünk, hogy a kegyesség nem pusztán az istenfélelem elismerésében rejlik, hanem engedelmességre is szükség van, mert az készít fel minket arra, hogy nyugodt és összeszedett érzelmekkel fogadjuk mindazt, amit meg kell tanulnunk. Alaposan meg kell figyelnünk ezt a sorrendet.

Majd ez következik: *Mert megszabott időben vége szakad a látomásnak*. Egyesek összekapcsolják a קֶצַח-לֵת *legneth-ketz* szavakat, az „idő vége” jelentést kölcsönözve azoknak. A קֶצַח *ketz* ebben az esetben díszítő jelzőként birtokos esetben szerepel, amiképpen a héberek rendszerint használják. Ők ezt a jelentést erőltetik: a látomás megszabott időre szól. Mások

<sup>401</sup> Vagy a látomás végén. – Kálvin.



azonban jobbnak látják így fordítani: a látomásnak konkrét időpontban lesz vége. Én azt hiszem, ez az utóbbi a jobb, mert az előbbi nekem erőltetettnek tűnik. Egészében véve nincs túl sok jelentősége, mégis, az a kifejezésforma a könnyebb, miszerint a látomás vége, vagy beteljesedése konkrét időponthoz kötött – ezért én inkább ezt a magyarázatot követem. Az angyal azt jelenti ki, hogy ez nem hiábavaló spekuláció volt, hanem ok, ami kapcsolódik az okozatához, s amelynek vége lesz egy konkrét időpontban. *Vége lesz tehát a látomásnak a maga idejében*, azaz amit most látsz, az nem foszlik szerte és nem töröltetik le, hanem a vége bekövetkezik, mikor eljön annak az Isten által megszabott ideje. A *כֵּץ* *ketz* szó gyakorta szerepel ebben az értelemben. Ezért *vége szakad a látomásnak*, azaz a látomás bekövetkezik, mikor eljön a megfelelő idő. Emlékeznünk kell az angyalnak erre a buzdítására, mivel amíg nem vagyunk meggyőződve mindannak bizonyosságáról, amit Isten mond, addig nem állunk készen elfogadni mindent, amit kihirdet. Mikor azonban meg vagyunk győződve ennek a mondásnak az igazságáról, miszerint Isten soha nem választja szét a kezét és a száját – ami azt jelenti, hogy soha nem tér el Önmagától, hanem a hatalma mindig követi a szavait és beteljesíti mindazt, amit kimond – az a hitünk biztos és szilárd alapjává válik. Az angyalnak ezt az intését ki kell terjeszteni általánosan az egész Szentírásra, mert Isten nem a levegőbe beszél, ahogyan a mondás mondja. Semmi sem történik ugyanis elhamarkodottan, de amint kimondja az igazságát, maga a dolog és szükségszerű hatása összhangban állnak. Most ez következik:

## Dániel 8:18

**18. És mikor szóla velem, ájultan esém orczámmal a földre; de megillete engem és helyemre állíta;**

Et cum loqueretur mecum, sopitus corruui super faciem meam in terram, et tetigit me,<sup>402</sup> et restituit me super stationem meam.<sup>403</sup>

A próféta megismétli, amit mondott, nevezetesen hogy miképpen rettent meg a látomás nagyságától. Közben az angyal talpra állította, nehogy a kábulat állapotában maradjon. Ezt a két mondatot azonban meg kell jegyeznünk: Dániel először megdöbbszent, mert ellenkező esetben nem lett volna kellően összeszedett az angyal hangjának meghallására. Ugyanakkor másik mondatot is hozzátesz, kijelentvén, hogy az angyal állította őt a helyére. Valahányszor csak szól hozzánk Isten, szükségszerűen félelem és rettegés lesz az osztályrészünk, mert abból fakad az alázat, ami taníthatóvá és engedelmessé tesz bennünket. A félelem a valódi felkészülés az engedelmességre, de amint korábban mondtuk, ezt újabb érzelemnek kell követnie. Mikor ugyanis Isten előzetesen leterít, és a földre dönt, utóbb fel is emel, ezzel készítvén fel minket az odafigyelésre, s ez az állapot nem érhető el másképp, csak ha az elménk nyugodtak és összeszedettek. A próféta tehát itt az elme mindkét állapotát kifejti. Ez, amint említettem, általánosan vonatkozik minden istenfélőre. Meg kell azonban említeni egy sajátosságot, nehogy a látomás olvasói eltunyuljanak, és figyelmetlenül fogadják azt. Össze kell ugyanis szedniük minden érzékszervüket, tudatában lévén annak, hogy képtelenek megérteni, amíg Isten félelme meg nem előzi azt, és nem formálja az elmét engedelmességre. *És mikor szóla velem, ájultan esém orczámmal a földre*, azaz a megdöbbenés leterített, *de megillete engem*. Már említettem mások véleményét, miszerint az angyal közeledett hozzá, de az is elfogadható. Most hozzát teszi:

<sup>402</sup> Egyesek így fordítják: *közeledett hozzám*, ez a magyarázat elfogadható. – Kálvin.

<sup>403</sup> Szó szerint: *a lábamra, álló helyzetbe*, mint a régi franciában az „en mon estre”. – Kálvin.

## Dániel 8:19

**19. És monda: Ímé, én megmondom néked, mi lesz a haragnak végén? Mert a végső időre szól.**

Et dixit, Ecce ego docebo te<sup>404</sup> quod erit in fine irae: quia ad praefixum, *vel statutum tempus finis*.

Azok, akik a *ketz*, vég főnevet birtokos esetben olvassák a Dán8:17-ben, ezen a helyen a „látomás” szót ismét úgy értik, mintha a próféta azt mondta volna: „A végidőkben lesz egy látomás”. Mivel azonban a מועד *meveded*, vagy *moed* azt jelenti: „kikötött és előre meghatározott idő”, semmi felesleges sincs ebben a beszédmódban. Így a *ketz*, mint mondtam, tulajdonképpen magát a hatást fejezi ki, s nyers és erőltetett lenne azt mondani, hogy „a végidőkben lesz egy látomás”, látomás beteljesedésére értve. Ez a szó ugyanis kifejez mindent, amit a fordítók akarnak, hogy kifejezzén. Emellett valamennyien egyetértenek magát a dolgot illetően, mert az angyal bizonytságot tesz róla, hogy Isten által választott magyarázó, aki a jövőt magyarázza a prófétának. *Ímé*, mondja, *én megmondom néked*. Itt bizalmat ébreszt önmaga iránt a hivatalából kiindulva, mivel az Isten által adott parancsokat fogadta el. S ezt is meg kell jegyeznünk, mert a hitünk soha nem nyugszik, vagy szilárdul meg, amíg a tekintély, melyen alapul, szintén nem változatlan. Miután tehát az angyal kijelenti, hogy az Isten által rábízott hivatalát látja el, így nekünk vajon bizalommal kell lennünk az emberekhez, akik meggondolatlanul viselkednek, s noha Isten nevében színlelik a tekintélyt, mégis bizonyos és törvényes elhívásuk? Megtanulhatjuk tehát, hogy sem angyalokat, sem embereket nem szabad abban a tisztességben részesíteni, hogy bármit elfogadunk tőlük, mivel csak előhozakodnak, amíg nem a Mindenható jelölte ki őket szolgálóul és magyarázóul.

Ezt mondja: *én megmondom néked, mi lesz a haragnak végén*. Ezzel a kifejezéssel az angyal kétségtelenül Isten haragjának hirtelenségére utal. Tudjuk, mennyire azonnal támadták meg a népet az ellenségeik a Júdeába történő hazatérést követően, és soha nem szüntek meg megszámlálhatatlanul sok gondot okozni nekik. Ezért tehát amint a zsidók hazatértek a száműzetésből, Isten elkezdte őket különféle módokon próbára tenni, s nem minden jó ok nélkül. Mindegyikük a saját magánérdekeit tartotta szem előtt, és semmit sem törődve a templommal, s nem vágyva az istentiszteletre, teljességgel átadták magukat a kapzsiságnak és az önféjségnek. Istent is megfosztották a tizedtől és az áldozatoktól, amint az kiderül Malakiás és Aggeus próféták könyveiből (Agg1:12, Mal3:8).

Ettől az időszaktól kezdődően kezdte őket büntetni Isten, de Antiochus idejéig elhalasztotta a bosszúállását. Az angyal tehát *a harag végének* azt a súlyosabb büntetést nevezi, amit Isten szabott ki azt követően, hogy a nép visszaélt a hosszútűrésével. Ezért *megtanítalak*, vagy elmondom idő előtt, *mi történik majd a bosszúállás végén, mert, mondja, ez a végső idő lesz*. Itt megismétli, amit a prófécia hatásáról mondott, nevezetesen hogy a saját megszabott idejében beteljesedik. Most meg kell figyelni a *moed* főnevet, mert itt a hevességünkkel és a türelmetlenségünkkel van szembeállítva. A sietség a vágyakozásban bármire, késlekedéshez vezet, amint mondják, mert amint Isten bizonytságot tesz bármiről, mi azt szeretnénk, ha abban a pillanatban be is teljesedne. Ha pedig felfüggeszti a végrehajtását akár csak néhány napra is, akkor nemcsak csodálkozunk, de bosszankodva kiáltozunk is. Isten tehát arra int itt minket az angyala segítségével, hogy Ő szabta meg mindennek az idejét, ezért tanuljunk meg megzabolázni magunkat, s ne legyünk az általános szokásunknak megfelelően elhamarkodottak és időszerűtlenül hirtelenek. Emlékeznünk kell tehát az adott magyarázatra és észre kell vennünk, miképpen tárul itt elénk a látomás hatása, mert abból merítjük majd a kellő tiszteletet. Most ez következik:

<sup>404</sup> Vagy, megnyitom neked, vagy szó szerint, a tudtadra adom. – *Kálvin*.

## Dániel 8:20-21

**20. Az a kétszarvú kos, melyet láttál, Médiának és Persiának királya.**

**21. A szőrös kecskebak Görögország királya, a nagy szarv pedig, a mely szemei között vala, az az első király.**

Et aries quem vidisti habentem duo cornua, reges sunt Medorum et Persarum.

Et hircus caprae, qui natus erit ex hirco, rex Graecae, et cornu magnum quod erat inter oculos, ejus, est rex primus.

A „Jáván” szóval a héberek nemcsak a görögöket jelölik, hanem a macedónokat is, valamint annak az egész tájegységnek a részét, melyet a Hellészpontosz választ el Kis-Ázsiától egészen Illyricumig. A jelentése tehát: Görögország királya.

## Dániel 8:22-23

**22. Hogy pedig az letöretteték, és négy álla helyébe: négy ország támad abból a nemzetből, de nem annak erejével.**

**23. És ezek országai után, mikor elfogynak a gonoszok, támad egy kemény orczájú, ravaszságokhoz értő király.**

Et confractum est,<sup>405</sup> et extiterunt quatuor, cornua scilicet, loco ejus: quatuor regna a gente exsurgent, vel, existent, et non pro fortitudine illius.

Et in fine regni illorum, ubi perfecti fuerint scelerati, existet rex prae fractus facie,<sup>406</sup> et intelligens aenigmata.

Itt Luther, túlságosan szabadjára engedve a gondolatait, az igeszakaszt az Antikrisztus jeleire vonatkoztatja, de később majd mi is végigvizsgáljuk ezt a dolgot.

## Dániel 8:24-25

**24. És annak nagy ereje lesz, noha nem a maga ereje által, és csudálatosképen pusztít és jó szerencsével halad és cselekszik, és elpusztítja az erőseket és a szenteknek népét.**

**25. És a maga eszén jár, és szerencsés lesz az álnokság az ő kezében, és szívében felfuvalkodik és békesség által<sup>407</sup> elveszt sokakat; sőt a fejedelmek fejedelme ellen is feltámad, de kéz nélkül rontatik meg.**

Et roborabitur fortitudo ejus, et non in fortitudine sua,<sup>408</sup> et mirabilia<sup>409</sup> evertet, prosperabitur, et efficiet, et perdet, *repetit idem verbum*, robustos, et populum sanctorum.

Et pro intelligentia sua prosperabitur dolus in manu ejus, et in corde suo magnificabit se, et in pace perdet multos, *vel fortes*, et contra Principem principum stabit, *vel exsurget*, et absque manu frangetur.

Korábban már megadtuk mindezeknek a dolgoknak a rövid magyarázatát. Itt azonban az angyal elvesz minden kételyt, nehogy továbbra is aggodalmaskodva kérdezősködjünk a Dániel által látott kos, valamint az azt követő és földre döntő kecskebak jelentését illetően. Az

<sup>405</sup> Tudniillik a szarv. – Kálvin.

<sup>406</sup> Szó szerint: „ábrázatban (kemény)”. – Kálvin.

<sup>407</sup> Károlinál: *hirtelen – a ford.*

<sup>408</sup> Vagy: a kitartása által – majd elemezzük ezt a kifejezést. – Kálvin.

<sup>409</sup> Azaz, „csodálatos módokon”, „csodálatosan” – a főnevet a határozószó helyén használja.

angyal tehát kijelenti, hogy a kos két, egymásba olvadó királyságot jelképez. Círusz, mint mondtuk egy időre bevette a hatalomba az apósát, Cyarexest, de mégis magához ragadta az egész hatalmat, és a perzsák elkezdtek kiterjeszteni az uralmukat a Kelet többi birodalma felett. Isten azonban ebben a látomásban annak a birodalomnak a kezdetét tartotta a szeme előtt. Mikor azonban a perzsák és a médek egyesültek, akkor a kosnak két szarva lett, majd a kecskebak következett, amelyik ledöntötte a kost, amint azt már láttuk. Annak a kecskebaknak először egy nagy, majd négy kis szarva volt. S az angyal azt válaszolja a kecskebakot illetően, hogy az a görögök királysága. S ehhez a legcsekélyebb kétség sem férhet, mert Nagy Sándor ragadta magához az egész Keletet, s így a Perzsa Birodalom végleg megsemmisült. A kecskebak tehát a Görög, vagy Macedón királyságot jelképezte, a szarvak azonban valami konkrét dolgot jelentenek.

*A nagy szarv, mondja Dániel, volt az első király,* nevezetesen Nagy Sándor, amiből aztán a négy kis szarv nőtt ki. Ezt már magyaráztuk. Miután ugyanis sok vért ontottak, a vezetők nagyobbik részét lemészárolták, és Nagy Sándor utódai kölcsönösen megtámadták és megsemmisítették egymást, a megmaradtak felosztották egymás között a birodalmát. Antipater fia, Kasszandrosz megszerezte Macedóniát, Szeleukosz Szíriát, Ptolemaiosz Egyiptomot, és Antigonus a maga saját negyedik részét. Ezen a módon követték a kis szarvak Nagy Sándort a világi történelem világos bizonyosságának megfelelően. Abból a gyakoriságból kiindulva, amellyel Isten ezt a próféciát a szemünk elé tárja, kitalálhatjuk arra irányuló szándékát, hogy az Ő fenségének látványos jelét adja a számunkra. Mert miképpen találhatta volna ki Dániel a jövő eseményeit oly hosszú idővel a tényleges bekövetkezésük előtt? Nem pusztán rejtvényeket hirdet, hanem pontosan úgy mondja el a dolgokat, mintha máris végbementek volna. Manapság az epikureánusok megvetik a Szentírást, és úgy nevetik az egyszerűségünket, mintha túlságosan nevetségesek lennénk. Azzal azonban inkább a saját rendkívüli örültségüket és vakságukat mutatják be, mikor nem ismerik el Dániel jóvendöléseinek isteni eredetét. Sőt, ebből az egyetlen prófeciából is biztosan alátámaszthatjuk Isten egységét. Ha bárki hajlana ennek az alapelvnek a tagadására, és a végtelenségig elvetné az Ő isteni mivoltának tantételét, ebből az egyetlen prófeciából meggyőződhetne róla. S itt nemcsak erről a dologról beszél, hanem Dániel ujjal mutat Izrael Istenére, mint egyetlenre, Akinek a kezében és akarataiban vannak mindenek, s Akitől semmi sem menekülhet, és semmi sincs elrejtve. Egyedül ebből a prófeciából alátámasztható a Szentírás hitelessége tökéletesen biztos és kétségtelen bizonyítékokkal, amint a próféta tökéletes világossággal értekezik az akkor még ismeretlen időpontban bekövetkező eseményekről, melyeket soha ember meg nem jósolhatott volna.

Először is ezt mondja: *a kétszarvú kos, melyet láttál, Médiának és Persiának királya.* Ez nem akkor történt, mert a kos még nem emelkedett fel, és nem foglalta el Babilont, mint azt már mondtuk. Dániel tehát mondhatni a mennybe emelkedett, és onnan szemlélte, mintegy őrtoronyból, az emberi elme számára láthatatlan dolgokat. Majd hozzáteszi: *a szőrös kecskebak Görögország királya.* Filipposz, Nagy Sándor atyja, noha serény és nagyon képzett harcos volt, aki minden más macedón királyt fölülmúlt az okosságban, mégis, hiába volt a legelső, soha nem mert átkelni a tengeren. Elegendő volt a számára, ha Görögországon belül megerősíthette a hatalmát és félelmetessé válhatott a kis-ázsiai szomszédai szemében. Soha nem merte azonban megtámadni Perzsia hatalmát, vagy akár csak zaklatni őket – még kevésbé az egész Kelet fölé kerekedni. Nagy Sándor, akit inkább az elhamarkodottság és a gőg, semmint a józan megítélés mozgatott, úgy vélte, a számára semmi sem lesz nehéz. Abban az időben azonban Dániel látta ezt a látomást, ki gondolhatta volna, hogy Görögország bármelyik királya megtámadja majd azt a legerősebb birodalmat, s nemcsak egész Ázsiát keríti a hatalmába, de még Egyiptom, Szíria, és más területek felett is uralomra jut? Jóllehet Kis-Ázsia kiterjedt terület volt, és közismerten sok gazdag és termékeny provinciára oszlott, mégis csak egy kis kiegészítése lett annak a roppant birodalomnak. Sőt, mikor Babilon

legyőzte Ninivét, és a kaldeusok váltak Asszíria uraivá, ez is csak a Perzsa Birodalom kiegészítésévé vált. Ismerjük a médek bámulatos gazdagságát, ám mégis teljességgel elnyelettek. Dárius 800,000 emberrel vonult fel, és az egész földet elborította a hadseregével. Nagy Sándor 30,000 ember vezetésével szállt vele szembe. Micsoda összehasonlítást lehet tenni közöttük? Mikor Xerxész<sup>410</sup> Görögországra támadt, 800,000 fő hadsereggel érkezett, és azzal fenyegetőzött, hogy a tengert is leláncolja. Dániel mégis úgy beszél ezekről a hihetetlen eseményekről, mintha azok már bekövetkeztek volna, s történelem volnának. Ezeket a dolgokat szorgalmasan meg kell figyelni, hogy a Szentírás azt a bizalmat keltse bennünk, amit megérdemel.

*A nagy szarv pedig, a mely szemei között vala, az az első király, s mikor kitörött négy másik nőtt a helyébe.* Nagy Sándor, mint említettük, élete virágjában pusztult el: alig múlt el harminc éves, mikor meghalt mérgezés, vagy betegség következtében. Bizonytalan, hogy a kettő közül melyik miatt, de a halála módjához a cselszövés hatalmas gyanúja tapad, s bármiképpen is történt, az a szarv letörtetett. Helyette nőtt a négy szarv, mely, mint mondja, *abból a nemzetből támadt.* Itt ezt meg kell jegyeznünk, mertén nagyon csodálkozom, mi merült fel egyesek elméiben, ami miatt „a nemzetekből” kifejezéssel fordítják, pedig képzettek a héber nyelvben. Először is nagy tudatlanságot árulnak el az egyes-többes szám megváltoztatásával, aztán az angyal szándékát sem értik meg. Ő ugyanis a korábban a királyság egységéről, valamint a négy részre oszlásáról mondottakat erősíti meg, és az okát is megmondja. Ezek, mondja, *egy nemzetből* támadnak, a görögöket értve alatta, és egyetlen forrásból. Hisz milyen joggal szerzett Ptolemaiosz birodalmat? Pusztán azért, mert Nagy Sándor egyik tábornoka volt. Kezdetben nem merte viselni a király megnevezést és nem merte hordani a koronát, de az idő múlásával igen. Ugyanez igaz Szeleukoszra, Antigonusra és Kasszanderre. Látjuk, mennyire helyesen van jelképezve a görögök királysága egyetlen állat képével, még ha rögvést szét is esett és szakadt négy részre. A királyságok tehát, melyek *abból a nemzetből* származtak, Görögországot jelentik, mely megáll, *de nem annak erejével.* Nagy Sándor ugyanis az Indiai-tengerig jutott és élvezte a birodalma nyugodt birtoklását szerte az egész Keleten, eltöltvén minden embert félelemmel a kitartása a bátorsága és a sebessége miatt. Ezért jelenti ki az angyal a négy szarvat olyan kicsiknek, hogy azok egyike sem lesz egyenlő azzal az első királlyal.

*És az uralkodásuk végén, mikor a gonoszok a csúcsra érnek, egyetlen király marad meg.* A királyságuk végéről beszélve nem a négy királyság megsemmisüléséről beszél. Antiochus utódait nem közvetlenül vetették ki a hatalomból, és Szíria nem csökkent le provinciális szintre csak mintegy 80-100 évvel a nagy Antiochus teljes veresége után. Aztán örökösöket is hagyott, akik kétségtelenül követték őt a trónon, amint azt majd világosabban is látjuk a tizenegyedik fejezetben. Egy dolog azonban bizonyos – Perseus volt az utolsó macedón király, s a Ptolemaioszok egészen Julius Caesar és Augustus idejéig fennmaradtak – jól ismert, miképpen győzte le és döntötte romba teljesen Antonius Kleopátrát. Miután asszonyok következtek a trónon, nem tehetjük a Macedón Birodalom pusztulását Antiochus Epiphanes idejére. Az angyal azonban úgy érti, hogy *a királyságuk végén*, mikor valóban az uralkodásuk végéhez közeledtek, és a végromlásuk már küszöbön állt. Mikor ugyanis Antiochus Epiphanes visszatért a maga országába, látszólag helyreállította a hatalmát, amely azonban nagyon gyorsan fogyatkozni kezdett. Hasonló körülmények jöttek létre Egyiptomban és Macedóniában, mert valamennyi királyuk uralkodása bizonytalan volt, s bár nem döntötték le őket konkrétan, mégis Rómától függtek, ezért a királyi méltóságuk csak gyorsan továtűnő volt.

*És ezek országai után* tehát, azaz mikor feljutottak a csúcsra, és a bukásuk a végromlásukat okozta, azaz, mondja, *mikor elfogynak a gonoszok.* Egyesek ezt az egyház

---

<sup>410</sup> Az 1617-es genfi kiadásban helytelenül *Merces* szerepel, Vincent 1571-es, valamint French of Perrin 1569-es kiadásában viszont helyesen, mint itt a szövegben. – a szerk.

nyílt és külső ellenségeire vonatkoztatják, én azonban inkább azt a másik véleményt fogadom el, miszerint az angyal azokról az istentelenekről beszél, akik addig szították Isten haragját, amíg végül szükségessé vált fájdalmas és súlyos büntetéseket kiszabni arra a népre, akiknek Isten oly fenségesen ígért boldog és nyugodt állapotot. Nem közönséges kísértés volt azonban szemlélni a szörnyű szétszóródást, és látni, hogy ezek a zsarnokok nemcsak az embereket támadják, de Magának Istennek a templomát is, miután a próféták akkora részletességgel beszéltek a nép boldog és bővelkedő állapotáról a fogságból való visszatérésük után. Ezért az angyal, ahogyan korábban is, megerősíti a prófétát és valamennyi istenfélőt ezzel a kísértéssel szemben, s megmutatja, hogy Isten nem változtatta meg a tanácsvégzését azzal, hogy szenvedni engedi az egyházát, aminek korábban nyugalmat ígért, hanem csak a nép bűnei provokálták Őt fájdalmasan. Az angyal tehát megmutatja annak sürgető szükségességét, ami Istent ennek a szigorúságnak a gyakorlására készítette. Mikor tehát *az istentelenek felérték a csúcsra*, azaz elérték a legnagyobb magasságot, s túrhetetlen makacsságuk kétségbeejtővé vált. Látjuk, miképpen néz szembe az angyal a próbával, s előre tájékoztatja a kegyeseket, feltárván előttük Isten Ígétének sérthetlenségét, még ha a nép istentelensége arra is kényszerítette Őt, hogy szigorúan bánjon velük, noha eldöntötte, hogy minden módon nagylelkűséget fog mutatni. Ezután azt mondja: *támad egy kemény orczájú, ravaszságokhoz értő király*. A többi azonban majd holnap.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel látjuk, hogy a te egyházad különböző módokon gyakoroltatott a kereszt által, és állandó szenvedéssel, hogy mi is felkészülhessünk rá, bármit is helyezel ránk. Hadd tanuljuk meg a bűneinket minden minket érő megpróbáltatás okaként látni. S hadd tekintsünk Téged ne csak hűségesnek minden ígéretedben, de Atyának is – jóindulatúnak mindazokhoz a nyomorultakhoz, akik könyörögve fordulnak Hozzád bocsánatért. Mikor a Te erős kezed megaláz minket, hadd emelkedjünk fel a számunkra elkészített örök üdvösség reménysége által. Így nézzünk minden küzdelmünk boldog és örömteli végére, míg majd élvezzük a győzelmünk gyümölcsét a te mennyei királyságodban, amit a Te egyszülött Fiad vére szerzett meg a számunkra. Ámen.

## Negyvenharmadik előadás

Miután az angyal megmagyarázta a görög monarchiát, elismétli egy király jövőbeli eredetét, aki *kemény orcájú* lesz. A legcsekélyebb kétség sem férhet hozzá, hogy ezzel a kifejezéssel Antiochus romlottságára utal. Ő közismerten híjjával volt az elme mindennemű nemességének, híres volt az álnokságáról, s ehhez a beállítottsághoz olyan pökhendiség is adatott, ami semmitől sem riadt vissza. Így értem én a *kemény orcájú* kifejezést. A következő kifejezés pedig a fortélyosságát támasztja alá: *ravaszságokhoz értő*. Ez ugyanazt jelenti, mint hogy kiemelkedő lesz majd a ravaszágban, és nem egykönnyen lehet majd becsapni. Ezzel a két jelzővel nem dicséri, hanem inkább gyalázza Antiochus Epiphanest, olyan keménynek mutatva őt, mint amilyenek rendszerint a gonoszok, a józan ész, vagy az igazságosság, vagy a szégyen egyetlen morzsája nélkül. Majd gyalázza a ravaszságát és az álnokságát, kimondván: *ravaszságokhoz értő*. Utóbb hozzáteszi: *és annak nagy ereje lesz, noha nem a maga ereje által*. Egyesek úgy vélekednek, hogy itt Antiochus Epiphanest veti össze Nagy Sándorral, mivel az angyal korábban már kifejezte a négy király alacsonyabbrendűségét az első királyhoz viszonyítva, mert négy kicsiny szarv jelképezte őket. Hisz közülük még a legnagyobb hatalmú sem uralkodott az ötödén sem annak a birodalomnak, amit Nagy Sándor erőszakkal és háborúkkal szerzett meg magának. Mások úgy magyarázzák: jöllehet Antiochus hatalma nagy, mégsem hasonlít Nagy Sándoréhoz, s messze alatta marad annak, a *nem a maga*, hanem Nagy Sándor *erejéből* [*erejéhez viszonyítva*] kifejezésnek megfelelően. Sokan azonban Antiochusra vonatkoztatják, bár nem értenek egyet. Megint mások valamiféle helyesbítést akarnak tenni, mintha az angyal arra célzott volna, hogy Antiochus hatalma nagy lesz, de nem egészen nyíltan. Ezért a *bátorsága meg lesz erősítve*, de a „bátorság” alatt nem azt a hősiességet értik, amivel a királyok rendszerint felruháztatnak, s nem is a nagylelkűségben mutatott bármiféle növekedést, sőt még azt sem, hogy Antiochus majd utánozza az efféle királyokat, hanem hogy az ereje rejtve marad. Ravasz cselekedetekkel araszol előre, s nem bocsátkozik nyílt csatába a bátorságban kiemelkedőkhöz hasonlóan: titokban mesterkedik majd, és lopakodva terjeszti ki a birodalmát. Ez elfogadható magyarázat. Megint mások úgy vélik, hogy ezt Istenre kell vonatkoztatni, mert Antiochus ereje nem a saját erőfeszítéseinek, vagy bátorságának, hanem Isten ítéletének volt a következménye. Aki felfegyverezte őt ezzel az erővel, mert ostorként akarta használni a zsidókra kiszabott büntetések végrehajtásában. A bátorsága tehát megerősödik, de nem a saját hősiessége folytán, mivel ez teljes mértékben Isten jogos céljaitól és bosszújától függött. Jöllehet ez a legutolsó értelmezés hasznosabb, és sok hasznos tanítást tartalmaz, én mégis félek attól, hogy eltorzított. Így az utolsó mondat vagy az előző szavak helyesbítése, „mivel nem fog növekedni elmés buzgósággal” jelentéssel, vagy az angyal még mindig az ő erejét hasonlítja Nagy Sándoréhoz. *Az ő ereje*, tehát *megerősödik*, de mégsem hasonlítható össze Nagy Sándoréval. Vagy, az ereje megnövekszik, de nem háborús habitus, vagy nyílt nemesszívűség következtében, hanem fondorlatos és titkos mesterkedéssel, mivel egyrészt ő volt a legistentelenebb, másrészt szolgalelkű is, amint korábban említettük.

Majd ez következik: *és csudálatosképen pusztít és jó szerencsével halad*, azaz végrehajt, és cselekszik, és elpusztítja az erőseket és a szenteknek népét. *עֲצוּמִים gentzumim* alatt én nemcsak a zsidókat értem, hanem a velük szomszédos nemzeteket is, mintha az angyal azt mondta volna: Antiochus mindenfelé győzni fog, akármerre nyújtja ki a karját, míg végül legyőzi Júdeát, és nyomorultul lesújtja Isten népét. *Elpusztítja az erőseket és a szenteknek népét*, azaz a szent nemzetet, amint korábban láttuk.

*És a maga eszén jár, és szerencsés lesz az álnokság az ő kezében*. Az „és” kötőszó itt lehet felesleges. Rendszerint ebben az értelemben fogadják az igeszakaszt, egyetlen értelmi összefüggésben olvasva: a maga eszén járva szerencsés lesz, s bár ott van az útban az „és”

kötőszó, ami gyakran felesleges a héberben. Azt jelenti ez, hogy *a megtévesztés virágzik majd a kezében*. Itt az angyal megerősíti a korábbi kijelentést Antiochus szolgai álnokságáról, mert nem ügyes férfiassággal cselekedett, hanem a vakmerőségével és az arcátlanságával egyesítette a rosszindulatú mesterkedést és a királyhoz méltatlan ravaszságot. *Az álnokság tehát virágzik majd a kezében, amennyire a saját eszén múlik*. Egyesek azt feltételezik, hogy itt Antiochus éleselméjűségéről van szó, mintha az angyal azt mondta volna: az álnokság majd virágzik a kezében a kiváló képességeinek és éleselméjűségének következtében. De az igeszakasz alkalmas módon így is magyarázható: Antiochus a felfogóképességének megfelelően cselekszik és virágzik majd, s a ravaszsága úgy támogatja, hogy mindent megszerez, amit megragad.

Ez után ezt olvassuk: *és szívében felfuvalkodik, és békesség által elveszt sokakat*, vagy felemelkedik, és fennköltten viselkedik, bár ez a kifejezés dicsekvést és gögöt foglal magában, és szégyenletes értelemben szerepel. *Pökhendi lesz tehát a szívében*. Az angyal látszólag különbséget tesz itt Antiochus cselszövései és éleslátása, valamint a szíve büszkesége között, mert jóllehet arat majd nagy győzelmeket és legyőz majd sok nemzetet a kívánságainak megfelelően, mégis elnyomja majd a zsidókat, s *szívében felfuvalkodik*, azaz megnövekszik majd a gögje a sorozatos győzelmek következtében. *S békesség által elveszt sokakat*, vagy a bátrakat, mert a רבִּים *rabbim* szó mindkettőt jelenti. Egyesek így fordítják: a bővelkedése miatt, mivel az Úr akarta szabadjára engedni a zabláját, hogy senki ne akadályozza a győzelmeinek menetét. Szóval, e miatt a sikeresség miatt vesz el sokakat. A világi emberek, akik valóban nem értenek semmit Isten gondviseléséből, mondták ki, hogy az ostobaság és a véletlen jobban érvényesülnek a háborúban, mint a képesség, vagy a fegyverek. A tábornokok sikere nem a véletlenből, vagy a szerencséből ered, hanem mivel tetszik Istennek különféle módokon irányítani a világ dolgait, így időnként sikeressé teszi a gonosz és képzetlen harcost, miközben mások sok gyümölcstelen erősfeszítést tesznek és próbálkoznak hiába, bár a legjobbak a tervezésben, és el vannak látva a legjobb ékességekkel. Én azonban inkább a másik jelentéshez húzok, amit a fordítók nem említene: nevezetesen Antiochus sok nemzetet fog megsemmisíteni és elpusztítani minden nehézség nélkül, a legnagyobb könnyedséggel, mondhatni szórakozásból. Ezzel jelzi a próféta, vagy inkább a prófétához szóló angyal, hogy Antiochus legyőz majd sok nemzetet, s nemcsak azért, mert nagy ravaszsággal lesz felruházva és inkább az árulással, mint a nyílt erőszakkal vívja a háborúit, hanem mert amint Timóteus, az athéni tábornok is beszámol róla, városokat és földeket hódít meg, mert a szerencse úgy veti ki a hálóját a számára, hogy ő közben alszik. Az angyal tehát látszólag erre az egykedvűsége mutat rá, megjövendőlvén a rengeteg pusztítást Antiochus keze által a látszólagos könnyedséggel és hidegvérűséggel. Mások így magyarázzák: a nemzeteket az a rabló pusztítja el, akinek nem adtak okot a támadásra, mivel soha nem szítottak semmiféle ellenségességet ellene. Mikor azonban megpróbálnak békét fenntartani, a legcsekélyebb ürügy nélkül is zaklatja őket. Ez a magyarázat azonban erőltetettnek tűnik.

Majd hozzátesszi: *sőt a fejedelmek fejedelme ellen is feltámad, de kéz nélkül rontatik meg*, vagy romlik meg. A וַ *vav* itt ellentétes értelemben használatos: *de kéz nélkül semmisül meg*. Ez sokkal bántóbb volt a próféta és az egész nép számára, mert az angyal azt jövendöli, hogy Antiochus nemcsak halandókkal, de Magával Istennel is harcba száll majd. Egyesek a שר-שרים *sar-sarim* kifejezést a főpapra értik, de ez túlon túl kifinomult és lélektelen. Nekem a legcsekélyebb kétségem sincs a felől, hogy itt a *fejedelmek fejedelme* alatt Istent érti. Ebből következően az igeszakasz teljes jelentése: Antiochus nemcsak vakmerő, kegyetlen és az emberekkel szemben gögös lesz, de ez az örültség odáig fajul nála, hogy rátámad Istenre is, és ellenáll Neki. Ez a teljes jelentés. De rögvest hozzátesszi a vigasztalást is: *kéz nélkül rontatik meg*. Valóban túrhetetlen lett volna a zsidók számára csak Antiochus vakmerőségéről hallani, hogy még Istennel is szembeszegül, ha nem tette volna hozzá ezt a helyesbítést – a küzdelem vége Antiochus önmegsemmisítése lesz a saját istentelensége által. *Meg lesz tehát semmisítve*.



De hogyan? *Kéz nélkül*, mondja. Mert miután annyi népet legyőzött, és elérte, amit csak akart, mi mást remélhetett volna még, ami az embert illeti? Ki mert volna szembeszállni vele? Teljesen világos, hogy ha Szíria királyai megmaradtak volna a saját határaikon belül, nem kellett volna félniük senkitől, mert egyetlen ellenség se zaklatta volna őket. Miután azonban arra provokálták a rómaiakat, hogy támadják meg őket, mikor később Egyiptomra akartak támadni, nem voltak sikeresek az erőfeszítéseik. Bármi is legyen a jelentése, az angyal itt az Antiochus megsemmisítéséhez és leveréséhez minden emberi segítségtől mentes isteni hatalom elégségességét jelenti ki. Egyesek úgy vélik, hogy ez a próféta az Antikrisztusra utal, s teljességgel figyelmen kívül hagyják Antiochust, és úgy írják le nekünk az Antikrisztus megjelenését, mintha az angyal azt mutatta volna meg Dánielnek, hogy minek kell megtörténnie az egyház második helyreállítása után. Az első helyreállítás akkor ment végbe, mikor a nép visszakapta a szabadságát, s visszatértek a száműzetésből a szülőföldjükre. A második pedig Krisztus eljövetelkor. Ezek a magyarázók azt feltételezik, hogy ez az igeszakasz azt a pusztítást tárja elénk, mely az egyházban Krisztus eljövetele és az evangélium hirdetésének megkezdése után következett be. Amint azonban korábban már láttuk, ez nem a megfelelő értelmezés, s én csodálkozom, hogy a Szentírásban jártas emberek miért felhősítik el a tiszta világosságot. Mert, amint tegnap említettük, semmi sem világosabb, vagy átláthatóbb, sőt ismertebb, mint ez a prófécia. S mi más célja lenne oly hevesen az Antikrisztusra vonatkoztatni azt, amiről még a gyermekek is látják, hogy Antiochusra vonatkozik, mint megfosztani a Szentírást minden tekintélyétől? Mások mérsékeltebben és megfontoltabban beszélnek, mikor azt feltételezik, hogy az angyal azért számolt be Antiochusról, mert az ő személyében festi le nekünk az Antikrisztust. Én azonban nem gondolom ezt az érvelést kellően szilárdnak. Szeretném, ha a szent jövendölésekkel akkora tisztelettel bánnának, hogy senki sem változtatgatná azokat az ember akarata szerint, hanem egyszerűen csak tartaná magát ahhoz, ami pozitíven bizonyos. Sokkal jobban tetszene nekem azt látni, ha ezt a próféciát bárki az egyház mostani javára szeretné fordítani, és csak hasonlatként vonatkoztatná az Antikrisztusra azt, ami Antiochusról hangzik el. Tudjuk, hogy mindaz, ami megtörtént az egyházzal a régi időkben ránk is vonatkozik, mert hozzánk érkezett el az idők teljessége.

Kétségtelen, hogy a Szentlélek arra akart minket tanítani, miképpen hordozzuk a keresztet ezt a példát felhasználva. Amint azonban már említettem, nekem túlonúl felszínesnek tűnik allegóriák után kutatni. Meg kell elégednünk a valódi egyszerűséggel, s át kell ruháznunk magunkra, ami az ókori néppel történt (1Kor10:11). Milyen eszesen mondja az apostol, hogy Krisztus királyságában úgy kell lenniük hamis tanítóknak, ahogyan korábban a hamis próféták léteztek! (2Pt2:1) Ezért meg kell állapítanunk: az ördög, aki embergyilkos volt a kezdetektől fogva, mindig megtalálja majd azokat, akiket felkorbácsol és rákényszerít az egyház üldözésére. Az ördög manapság is harcol, s nemcsak a hamis tanokkal és istentelen tévelygésekkel, valamint csalafintaságokkal, de kegyetlen zsarnoksággal is, mikor sok istentelen embert kerget az örületbe, és így zaklatja Isten gyermekeit. Miután a zsidóknak nem volt szabad meghunyászkodni az őket elnyomó csapások alatt Dánielnek az Antiochusra vonatkozó jóslatain át, ezért ugyanennek a tanításnak manapság minket is meg kell erősítenie, nehogy a ránk zúduló csapások új mivolta megrémítsen minket, mikor az egyházak súlyos terhek nyomják, a zsarnokok pedig tombolnak, és tűzzel-vassal ostromolják (Rm8:28). Az egyházatyák ugyanis hasonló próbákat tapasztaltak meg, pedig nekik Krisztus még nem szabta meg az életmódjukat, és velünk ellentétben nem látták olyan világosan azt a kötelezettséget, hogy idomulnunk kell az egyszülött Fiúhoz, mert Ő az elsőszülött az egyházban, s Ő a mi Fejünk, mi pedig a tagjai vagyunk. Ez nem volt akkora mértékben feltárva azok előtt a szent emberek előtt, akiknek mégis oly sok csapást kellett eltűrniük, hogy már-már azt feltételezhették volna: az egyház teljes mértékben eltemetett. Ezért természetesen meglepő, hogy nem roskadtak össze akár százszor is a megannyi félelmetes

megpróbáltatás során. Ez a tanítás tehát akkor válik a legalkalmasabbá a mi tanításunkra, ha meg vagyunk győződve annak igazságáról, hogy a mi állapotunk semmivel sem jobb, mint az egyházatyáké volt. Mi történt tehát velük? *Ezeknek a gonoszoknak meg kell semmisülni*, nevezetesen azoknak a zsidóknak, akik Isten választott népének és Ábrahám szent családjának vallották magukat, mégis számtalan módon, makacsul szították Isten haragját, így az egyháznak nyomorúságos zaklatásban volt része. Különösen Antiochus, mint száguldó vihar, mindent addig rombolt, amíg a nép már a végtelenségig elveszettnek érezte magát, s minden emberi látszat szerint a legcsekélyebb reménység sem maradt a számukra. S miután Isten ennyire súlyosan büntette az ókori nép gonoszságát, nem lep meg minket, ha érezzük az Ő mostani csapásait, mert manapság a föld megtelt bűnösséggel, és mi sem szűnünk meg állandón és szándékosan Isten haragját szítani (1Thess3:3). Végezetül, a bűneink miatti büntetés elkerülése végett vegyük fontolóra az elhívásunk végcélját, ami nem más, mint egész életünk alávetése a keresztnak. Ez az a háború, amire a mi mennyei Atyánk szán minket. S mivel ez a sorsunk, bele kell néznünk ebbe a tükörbe, s ott kell szemlélnünk az egyház állandó állapotát. Nem meglepő tehát, ha az egyetlen Antiochus helyébe Isten sokakat támaszt, akik megkeményedtek és meggyőzhetetlenek a makacsságukban, s a kegyetlenségükben sok erőfeszítést tesznek, ármányosan mesterkedve, és tervezgetve az egyház megsemmisítését. Ha az egyházatyák ezt tapasztalták meg, nem meglepő, ha manapság mi is ugyanezeket szenvedjük el. Ez, azt mondom, hasznos hasonlóság, s nem torzítja el a Szentírás egyszerű jelentését. De folytassuk:

## Dániel 8:26

**26. És az estvéről és reggelről való látomás, a mely megmondattott, igazság; te azonban pecsételd be a látomást, mert sok napra való.**

Et visio matutina, et vespertina, quae pronuntiata fuit, veritas est, Tu ergo obsigna, vel claude, visionem, quia ad dies multos, protenditur.

Az angyal ismét megerősíti, hogy a látomás egyetlen része sem mutattatott be a prófétának hiába, mert a legkisebb részének is meglesz a maga hatása. A hitünk megerősítésének ez a módszere közsímet, mert bár az események lehetnek jól ismertek előttünk, mégsem nyugszunk bele Isten szavaiba, amíg nem tesz többször is bizonyosságot a kijelentéseinek igazságáról, s nem szentesíti ezekkel az ismétlésekkel mindazt, ami a számunkra kétértelműnek tűnik. Mikor tökéletesen nyilvánvalóvá válik, hogy az angyal homályos eseményekről beszél, melyek abban az időben teljességgel hihetetlenek voltak, nem meglepő, ha ismét bejelenti: a prófeta semmi olyat nem látott, amit Isten ne teljesítene be. *Ez a látomás*, mondja *igazság*. Azért nevezi „az estvéről és a reggelről való látomásnak”, mert mikor az angyal a majdnem hat és fél éves időszakról beszélt, ezt a kifejezésformát használta. S mondtuk, hogy ezt szándékosan tette, nehogy valaki évekre, vagy hónapokra terjessze ki, amint egyesek tették. Mintha az angyal ezt mondta volna: Íme, hat és fél évnek számítván a napokat a prófécia beteljesedése, mikor a templomot majd megtisztítják, pontosan megláttatik. Emellett azt is kijelenti, hogy a látomás bizonyos, mert Isten számolta meg naponként a templom megszenteltségének időszakát a megtisztításának idejéig. *Te azonban*, mondja, *pecsételd be a látomást, mert sok napra való*. Meglehető lehet, miért akarta Isten, hogy a szolgájának megmagyarázottak rejtve maradjanak. Azért, mert Dániel nem a saját maga javára, hanem az egész nép közös hasznára kapott tanítást a jövőről. Ellentétesnek tűnhet tehát a hivatalával a parancs, hogy pecsételje be a látomást, és tartsa azt teljes homályosságban. Az angyal azonban azt érti ez alatt, hogy ha a nép nagyobbik része elveti ezt a próféciát, az ne legyen ok, amiért Dániel vonakodna. *Légy tehát a prófécia őrzője* – mintha Isten kincset adott volna a szolgája kezébe, és ezt mondta volna: „Ne figyelj senkire, aki

megveti ezt a próféciaát, mert sokan gúnyolódhatnak rajta, mások pedig úgy vélhetik, hogy meséket mondasz, és csak nagyon kevesen lesznek, akik megbíznak benned. Te azonban ne nyugodj ebbe bele és hűségesen őrizd ezt a kincset”, *mert sok napra szól*. Azaz, lehet, hogy a hatása nem mutatkozik meg azonnal, mert Isten elhalasztja egy időre a büntetéseket, melyekkel fenyeget, s nem állítja helyre a templomot, és nem ragadja ki azonnal a népét a zsarnok kezéből. Az ítélet eme elhalasztásának, valamint az oly sok napra kiterjedő könyörületének következtében *pecsételd be a látomást, mert sok napra való*, azaz tartsd úgy magadnál, mintha egyedül lennél. Isten tehát nem egyszerűen csak azt parancsolja meg a prófétájának, hogy hallgasson, vagy tartsa titokban, amit tanult, hanem inkább megerősíti őt a következetességében, nehogy a honfitársai általános vélekedése szerint becsülje fel ezt a próféciaát. Egyidejűleg azt is megmutatja, hogy noha a zsidók nem figyeltek arra, amit Dániel hirdetett ki nekik, abból mégsem volt semmi hiábavaló. Most ez következik:

## Dániel 8:27

**27. És én, Dániel, elájulék és beteg valék néhány napig, de felkelék és a király dolgát vegezém; és álmélgodám ezen a látáson, és senki sem értette.**

Et ergo Daniel deliquium passus, *vel, fractus sum*, et aegrotavi dies,<sup>411</sup> et surrexi,<sup>412</sup> feci opus regis,<sup>413</sup> et obstupui propter visionem: neque intelligens.<sup>414</sup>

Dániel ismét megmutatja: annyira megindította Isten titkos ösztönzése, hogy biztos volt benne: a látomás isteni módon adatott neki. Isten ugyanis úgy akarta befolyásolni a szolgáját, hogy még nagyobb tisztelettel karolja fel, amit látott és hallott. Utaltam már rá: mindaddig híjával vagyunk Isten Ígését, megillető figyelemnek, amíg valamiféle megrettentés nem előzi azt meg, ami képes bizonyos módon felrázni az elménket a kábultságból. Ennek a próféciaának azonban volt egy különleges célja. Általános esetben Isten nem alázza meg a szolgáját, de az itt említett betegséggel azt kívánja megmutatni, hogy miképpen viszonyul ez a jóslat bizonyos nagy fontosságú eseményekhez. Dániel tehát *olyan megdöbbennek mondja magát, mintha valami fogyatékosága lenne, és betegség sújtaná*. Ez a betegség nem természetes úton érte utol a prófétát, hanem annak következtében sújtotta, hogy hirtelen megrettent. Utóbb erre rámutat annak kimondásával, hogy senki sem értette a látást. Itt tehát arra inti a kegyeseket, hogy ne gondatlanul hallgassák, vagy olvassák ezt a történetet, és értsék meg: Isten itt a legnagyobb fontosságú dolgokat tárja eléjük, melyek szoros összefüggésben állnak az üdvösségükkel. Emiatt kell Dánielnek elájulnia és megbetegednie. Ez után azt mondja, hogy visszatért *a király dolgához*, ami a megszokott elfoglaltságát jelenti. Ebből a kifejezésből következtethetünk azok fájdalmas tévedésére, akik úgy vélik, hogy ebben az időszakban Dániel Perzsiában volt, hisz nem térhetett volna vissza a kötelességeihez, ha nem lett volna a királyi palotában. De miért teszi ezt hozzá? Azért, hogy meggyőzzön minket: a prófétát nem vonta el a király által rá szabott kötelezettség teljesítésétől, mikor Isten a prófétai és az egyháztanítói hivatalra kiválasztotta. Ritka példa ez, és nem szabad példának tekinteni, ahogyan mondani szokták. Hiszen közülünk ki lenne elégséges a politika kormányzás Dánielre kiszabott kötelezettségeinek ellátására, egyidejűleg pedig arra is, hogy pásztor és tanítója legyen a rá támaszkodóknak? Isten azonban rendkívüli módon használta a szolgáját, mivel sok oka volt arra, hogy a király palotájában találjon neki elfoglaltságot. Korábban láttuk, miképpen látszott meg Isten dicsősége a pozíciójában, mert Dánielt intette meg Belsazár királyt a közeledő haláláról, mikor az ellenségei már részben

<sup>411</sup> Azaz, egy ideig. – *Kálvin*.

<sup>412</sup> Azaz, miután felkeltem. – *Kálvin*.

<sup>413</sup> Azaz, elláttam a kötelességemet, amit a király bízott rám. – *Kálvin*.

<sup>414</sup> Azaz, nem volt senki, aki megérthette volna. – *Kálvin*.

elfoglalták a várost. S ennek hasznosságát bizonyította az, mikor Círusz és Dárius megkímélték a zsidókat. Miután a kaldeusoké volt a fő hatalom, Dániel nem csekély hasznára volt a nyomorult száműzötteknek, hisz még ha kegyetlen zsarnokok alatt élt is, mégis maradt valamekkora tekintélye, ami lehetővé tette a számára, hogy enyhítse a népe sok szenvedését. Isten tehát az egész nép javát tartotta szem előtt, mikor azt akarta, hogy Dániel a szokásos tevékenységeit folytassa. Emellett a prófétálás rendkívüli ajándékát is rá akarta ruházni képességként. Most ez következik:

## 9. fejezet

### Dániel 9:1-3

**1. Dáriusnak, az Asvérus fiának első esztendejében, a ki a Médiabeliek nemzetségéből vala, a ki királylyá tétetett vala a Káldeusok országán;**

**2. Uralkodásának első esztendejében én, Dániel, megfigyeltem a könyvekben az esztendőik számát, a melyről az Úr ígéje lőn Jeremiás prófétához, hogy hetven esztendőnek kell eltelni Jeruzsálem omladékain.**

**3. És orczámat az Úr Istenhez emelém, hogy keressem őt imádsággal, könyörgéssel, böjtöléssel, zsákban és hamuban.**

Anno uno, id est, primo, Darii filii Assueri e semine Medorum, qui rex fuit constitutus,<sup>415</sup> in regno Chaldaico.

In anno primo, inquam,<sup>416</sup> regni illius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quibus fuerat sermo Jehovae, ad ad Jeremiam prophetam,<sup>417</sup> ad implendum desolationem Jerusalem annos septuaginta.

Et levavi faciem meam ad Dominum Deum, ut quaererem oratione et precationibus,<sup>418</sup> cum jejunio, sacco, et cinere.

Ebben a fejezetben Dániel két dolgot fog elmagyarázni nekünk. Először azt, mennyire buzgón szokott imádkozni mikor szabadulásnak a Jeremiás által megszabott ideje már közeledett, utána pedig elmondja, milyen választ kapott Istentől a legbuzgóbb könyörgéseire. Így oszlik ez a fejezet két részre. Először Dániel arról tájékoztat, *miképpen imádkozott, mikor megértette a könyvekből az évek számát*. Ebből megtudjuk, hogy Isten nem földi áldásokat, hanem örök életet ígér a gyermekeinek, s mikor lomhakká válván könnyedén félretesznek minden gondosságot és lelki törődést, annál nyomatékosabban ösztökéli őket az imádkozásra. Mert mi haszna van Isten nekünk adott ígéreteinek, ha nem öleljük azokat hit által magunkhoz? Az ima pedig a hit fő gyakorlása. Dániel eme megfigyelése figyelemre méltó. *Az serkentette őt az imádkozásra, hogy megfigyelte a könyvekben az esztendőik számát*. A többit azonban holnapra hagyom.

### Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel manapság hasonló sorsra hívtál el minket, mint amit az egyházatyák korábban a törvény alatt megtapasztaltak, s mivel Te erősítetted meg őket a türelemre, fegyverezted fel őket a hadakozásra, és tetted őket győztessé a Sátánnal és a világgal folytatott minden küzdelemben, szóval add meg kérlek, hogy manapság mi is, akiket hozzájuk akarsz csatlakoztatni, jártasakká váljunk a Te Ígédben. Had tekintsünk előre a kereszt hordozására egész életünkben mindvégig. Hadd álljunk készen a küzdelemre, és hadd tartsuk többre a nyomorúságos megpróbáltatásokat a kereszt mércéje alatt annál, hogy életünket biztonságban és luxusban éljük a magunk örömére, s ezzel megfosszuk magunkat a győzelem ama reménységétől melyet Te ígértél meg nekünk, s melynek gyümölcsei a mennyben Te tettél a számunkra a mi Urunkon, Jézus Krisztuson keresztül. Ámen.

<sup>415</sup> Szó szerint: megkoronázták, azaz király lett. – Kálvin.

<sup>416</sup> Megismétli az első esztendő szavakat. – Kálvin.

<sup>417</sup> Egyesek בִּינְתִּי *binthni* szót a *figyeltem, szorgalmasan fontolgattam* kifejezéssel fordítják, de ennek csekély a jelentősége az igeszakasz értelmére nézve. – Kálvin.

<sup>418</sup> Egyesek az „imádság és könyörgés” kifejezést tárgyesetben értik – Kálvin.

## Negyvennegyedik előadás

Tegnap elkezdtük vázolni, hogy a kegyesek nem úgy nyugodnak bele Isten ígéreteibe, hogy attól eltunyulnak, s tétlenekké és lustákká válnak abbéli meggyőződésük következtében, hogy Isten be fogja teljesíteni az ígéreteit, hanem inkább felbuzdulnak az imádkozásra. A hit valódi bizonyítéka ugyanis az a meggyőződés, hogy mikor imádkozunk, Isten valóban teljesíteni fogja azt, amit megígért nekünk. Dániel itt példaként áll előttünk. Mikor ugyanis megértette, hogy küszöbön áll a szabadulás, ez a tudás a számára serkentővé vált a még annál is buzgóbb imádkozásra, ahogyan egyébként szokott. Világos tehát, amint már láttuk is, hogy a próféta ebben szorgalmas és igyekvő volt. Nem tért el a szokásától mikor látta, hogy a halálos ítélet legnagyobb veszélye leselkedik rá, mert miközben a királyi rendelet mindenkinek megtiltotta az imádkozást Istenhez, ő még akkor is Jeruzsálem felé fordította az arcát. Ez volt a szent próféta napi szokása. Látni fogjuk azonban a jelen ima rendkívüli természetét, mikor azt mondja, hogy zsákban és hamuban imádkozott. Ebből kiderül, mennyire felszította őt a könyörgésre Isten ígérete, s ebből megértjük, amire nemrég utaltam: a hit nem gondtalan spekuláció, mely meglepszik a sima egyetértéssel Istennel. Mikor valóban magunkhoz öleljük Isten kegyelmét, Ő szembejön és megelőz minket a jóságával, s így időben válaszolunk az ajánlataira, és bizonyosságot teszünk az ígéreteivel kapcsolatos várakozásainkról. Semmi sem lehet tehát jobb a számunkra, mint kérni Tőle, amit megígért. Ezért a szentek imáiban ezek az érzések egyesülnek, amint előhozakodnak Isten ígéreteivel, s ezzel könyörögnek Neki. S nem gyakorolhatjuk a valódi magabiztosságot az imádkozásban, amíg szilárdan nem Isten Ígéjére alapozunk. S efféle példát látunk itt Dániel esetében. Mikor megértette, hogy az évek száma, amiről Isten beszélt Jeremiás által kezd betelni, könyörgésre adta a fejét. Erdemes megjegyezni, amit említettem: Dániel itt nem a napi imáiról beszél. Könnyen megismerhetjük egész életéből, hogy miképpen gyakorolta magát Dániel az imádkozásban még mielőtt Jeremiás beszélt a hetven évről. Miután tudta, hogy a megváltás ideje küszöbön áll, a szokásos könyörgéseinél jobban felbuzdult. Ezt annak kimondásával fejezi ki, hogy *bőjtöléssel, zsákban és hamuban* imádkozott. A szentek ugyanis nem szoktak hamut szórni a fejükre naponta, s nem is vonulnak félre bőjtöléssel, vagy zsákban imádkozni. Ez a cselekedet ritka volt, s csak akkor alkalmazták, mikor Isten valamiféle jelét adta a haragjának, vagy mikor valamiféle ritka és páratlan jótéteményt mutatott fel. Dániel mostani imája nem a szokásainak megfelelő volt, hanem mikor zsákba öltözött, hamut szórt a fejére és bőjtölésbe kezdett, azzal könyörögve borult Isten elé. S könyörgött a bocsánatért is, amint az később majd látjuk, s kérte annak beteljesítését, amit a Mindenható biztosra ígért.

Ebből két leckét kell megtanulnunk. Először is kitartóan kell gyakorolnunk a hitünket az imádkozásban, másodszor, mikor Isten bármi figyelemre méltót és értékeset ígér, annál jobban fel kell buzdulnunk, és élesebb ösztökélésnek kell éreznünk ezt a várakozást. Ami a bőjtölést, a zsákruhát és a hamut illeti, röviden megemlíthetjük, hogy a szent atyák a törvény alatt miképpen szoktak rendkívüli ceremóniákat hozzáadni az imáikhoz, különösen mikor a bűneiket akarták megvallani Istennek, s teljesen vétkesként és elítéltként akartak elé borulni, egész reménységüket a kegyelemért való könyörgésbe helyezve. Napjainkban is megtehetik a kegyesek, hogy különféle külső rítusokat tesznek hozzá az imáikhoz, noha erre előzetes szükség nem kényszerítheti és nem is kényszeríti őket. Azt is tudjuk, hogy a keletiek jobban ragaszkodnak a ceremóniákhoz, mint mi. S ezt a különbséget meg kell említeni az ókori nép és az új egyház között, mert Krisztus az eljöveteleivel sok ceremóniát eltörölt. Az atyák a törvény alatt ugyanis ebben az értelemben olyanok voltak, mint a gyermekek, ahogyan Pál mondja (Gal4:3). Az Isten által korábban bevezetett rendtartás több ceremónia használatát foglalta magában, mint amennyit később gyakoroltak. S miután ez egy fontos különbség a mi helyzetünk és az ő helyzetük között, bárki akarja utánozni őket minden cselekedetükben, az

illető inkább majomná, semmint a klasszikus ókor utánzójává válik. Emellett azt is meg kell jegyeznünk, hogy a valóság megmarad a számunkra, még ha a külső rítusok el is töröltettek. Kétfajta ima létezik tehát: az egyik, amit naponta kell gyakorolnunk reggel, este, s ha lehetséges, minden pillanatban, mert látjuk, miképpen ajánlja nekünk a Szentírás az állhatatosságot az imádkozásban (Lk18:1, Rm12:12, 1Thessz5:17). A második fajta imát akkor használjuk, mikor Isten kihirdeti a haragját ellenünk, vagy mikor az Ő speciális segítségére van szükségünk, illetve valami szokatlan dolgot kérünk Tőle. Ez volt Dániel imádkozási módszere, mikor zsákba öltözött, és hamut szórt a fejére. Mivel azonban máshol már részletesen tárgyaltam ezt a dolgot, itt tömörebb leszek.

Mikor Dániel látta, hogy a szabadulás ideje elközelgett, akkor nemcsak a szokásos módon imádkozott, hanem felhagyott minden tevékenységével, hogy könnyed és ráérő legyen, s elméjét teljes mértékben az imádkozásra adhassa, illetve más eszközökkel is elősegíthesse az áhítatát. A zsák és a hamu ugyanis sokkal többet jelentettek, mint pusztán külső ceremóniákat: ezek segítenek növelni a buzgóságot az imádkozásban, mikor valaki lassúnak és erőtlennek érzi magát. Valóban igaz, hogy mikor az egyházatyák a törvény alatt zsákban és hamuban imádkoztak, ezt a megjelenést a tevékenységük külső megjelenítésére használták. Ez tett bizonyosságot az emberek előtt miképpen járultak Isten elé vétkes könyörgőkként, s vetették az üdvösséggel kapcsolatos összes reménységüket egyedül a megbocsátásba. S ez a viselkedés még más módon is hasznos volt: az imádkozás iránti hevesebb vágyakozásra készítette őket. S ezt a két dolgot meg kell jegyeznünk Dániel esetéből. Ha ugyanis a prófétának szüksége volt efféle segítségre, akkor mit lehet mondani a mi szükségünkönkről? Mindenkinek biztosan meg kell látni, mennyire tompa és hideg ennek a kötelességnek az ellátásában. Semmi más nem marad tehát, mint hogy mindenki a tudatára ébredjen a saját gyengeségének, s szedjen össze minden segítséget, amit csak felhasználhat a lassúsága kijavításához, és így serkentse a könyörgésének hevességét. Mikor ugyanis Dániel a napi szokásának megfelelően úgy imádkozott, hogy ezzel közvetlen életveszélybe került, ebből azt kell megértenünk, mennyire természetesen volt ő élénk az imádkozásban Istenhez. Tudatában volt annak, hogy önmagában ő nem elégséges, s ezért alkalmazza a zsákot, a hamut és a böjtölést.

Futólag érintem, amit bővebben is lehetne tárgyalni: miképpen adatik a böjt gyakran a rendkívüli imákhoz. Arra is következtethetünk, hogy maguk a cselekedetek miért nem képesek Istennek tetszővé válni a mai pápisták fikciói, valamint mások ostoba képzelgése szerint. Ők ugyanis úgy vélik, hogy a böjt az istentisztelet része, jóllehet a Szentírás mindig más célja ajánlja azt. Önmagában nincs is semmi következménye, mikor azonban az imákkal, a bűnbánatra buzdítással, és a bűnösség megvallásával keveredik, akkor elfogadható, de másképpen nem az. Látjuk tehát, hogy Dániel helyesen használta a böjtöt: nem kiengesztelni akarta az Istent ezzel a tevékenységgel, hanem buzgóbbá akart válni az imádkozásban.

Most egy másik dolgot kell megemlítenünk. Jóllehet Dániel az álmok magyarázója volt, nem telt el annyira a magabiztossággal, vagy a göggel, hogy megvetette volna más próféták tanításait. Jeremiás akkor Jeruzsálemben volt, mikor Dánielt száműzetésbe vitték, ahol utóbb a tanítói hivatalt látta el hosszú időn át, így Babilon egyfajta pulpituussá vált.<sup>419</sup> Ezékiel pedig a harmadiknak mondja őt Isten legkiválóbb szolgái között (Ezék14:14), mert Dániel kegyességét, becsületességét és életének szentségét már akkor ünnepelték. Ami Jeremiást illeti, tudjuk róla, hogy vagy pont akkortájt hunyt el Egyiptomban, vagy talán még élt, mikor ez a látomás adatott Dánielnek, aki korábban figyelmesen olvasságta a próféciáit emiatt. S látjuk a szent ember nagy mértékletességét is, aki Jeremiás írásait olvasságta, s nem szégyellte elmondani, hogy miképpen váltak a hasznára. Tudta ugyanis, hogy ez a próféta mind az ő, mind a többi istenfélő tanítására lett kijelölve. Ezért szándékosan vetette alá magát

---

<sup>419</sup> Kissé váratlan kifejezés-fordulat. A latin szövegben a *quasi suggestus*, s mindkét francia szerkesztő a *comme une chaire pour prescher* kifejezéssel fordítja. – a szerk.

Jeremiás tanításainak, és sorolta magát a tanítványai közé. S ha méltóságán alulinak tartotta volna olvasni ezeket a próféciákat, akkor méltatlanná vált volna arra, hogy részt vegyen a megígért szabadulásban. Az egyház tagjaként Jeremiás tanítványának kellett lennie, de hasonlóképpen, Jeremiás sem vonakodott volna a maga javára fordítani, ha Dániel valamelyik próféciáját bemutatták volna neki. A szerénység eme lelkületének kell virágozni Isten szolgái között még akkor is, ha kiemelkedőek a prófétálásban, s ennek arra kell indítani őket, hogy tanuljanak egymástól, de senkinek sem szabad az átlag fölé emelkednie. Miközben tanítók vagyunk, továbbra is meg kell maradnunk diákoknak. S Dániel erre tanít minket azt kimondva, hogy *megértette az évek számát a könyvekből, s ez a szám az Úr Jeremiásnak adott szavának megfelelő volt*. Megmutatja, miért olvasta Jeremiás írásait: mert meg volt arról győződve, hogy Isten szólt az ő hangjával. Ezért nem okozott neki gondot azt olvasni, amit Istentől származónak tartott.

Most meg kell figyelnünk a prófécia idejét: *Dáriusnak... első esztendejében*. Nem időzöm ezzel, mert inkább akkor tárgyalom az éveket, mikor rátérünk a fejezet második részére. Tegnap kijelentettem, hogy ez a fejezet két fő részből áll. Dániel először a saját imádságát jegyzi le, majd hozzáteszi a jövőndölést, ami az angyal keze által jutott el hozzá. Ezután a hetven esztendőről beszélünk, mert az értekezés elég hosszasan bizonyul majd. Csak röviden érintek most egy dolgot: a szabadulás ideje küszöbön állt, mert a Babiloni Birodalom lassan megváltozott, és átadta a helyét a médeknek és a perzsáknak. S hogy a népe szabadulását még látványosabbá tegye, Isten az egész Keletet fel akarta rázni, miután a médek és a perszák legyőzték a babiloniakat. Círusz és Dárius nagyjából egy időben hirdették ki a rendeleteiket, mely megengedte a zsidóknak a visszatérést a szülőföldjükre. Az *abban az évben* tehát azt az évet jelenti, amikor Dárius uralkodni kezdett. Itt megkérdezhető: miért csak Dáriust említi, mikor Círusz sokkal felette állt a katonai vitézség, az okosság és már tehetségek tekintetében? Az azonnali válasz az, hogy Círusz azonnal újabb hadjáratokra indult, mert tudjuk, micsoda csillapíthatatlan becsvágy ragadta őt meg. Nem a kapzsiság, hanem az örült becsvágy sarkantyúzta őt, és soha nem tudott egy helyen megnyugodni. Így mikor megszerezte Babilont és annak a birodalomnak az egészét, útnak indult Kis-Ázsiába, s majdnem halálra fárasztotta magát a folytonos nyughatatlansággal. Egyesek azt mondják, hogy csatában esett el, míg Xenophón úgy írja le a halálát, mintha ágyban feküdt volna és pihenés közben tájékoztatta volna a fiait arról, amit meg akart még tenni. De bármi is legyen az igazság, az egész történelem bizonyosságot tesz arról, hogy állandóan helyről helyre ment. Nem lepődünk meg tehát, hogy a próféta csak Dáriusról beszél, aki korban idősebb, és mozgásában lassabb volt egész életében. Kellően megbizonyosodott, hogy nem volt háborút kedvelő ember. Xenophón Cyaxaresnek nevezi, s kijelenti, hogy Astyages volt az atyja. Tudjuk, hogy Astyages Círusz anyai nagyapja volt, így Dárius egyszerre volt Círusz nagybátyja és apósa is ugyanúgy, ahogyan Círusz anyja volt a testvére. Az, hogy a próféta Asvérusnak nevezi az atyját, ne jelentsen nekünk semmi problémát, mert a nevek nagyon megváltoznak, mikor a görögöt és a hébert hasonlítjuk össze. A legcsekélyebb kétség sem férhet hozzá, hogy Astyagest nevezi Asvérusnak, vagy legalábbis ez volt az egyik neve, vagy mellékneve. Minden kételyt eltöröl ez a mondat: *Dárius a médek magva volt*. Itt különbséget tesz a médek és a perzsák között, mert a médek gazdag és ragyogó területeket ragadtak magukhoz, míg a perzsák be voltak zárva a hegyeik közé, és életmódjukat tekintve szerényebb körülmények között éltek. A próféta azonban itt erről a Dáriusról a méd eredetét jelenti ki, s még egy körülmény tesz hozzá, nevezetesen hogy övé lett a kaldeusok országa. Círusz ugyanis nemcsak az életkora, valamint a nagybátyja és apósa miatt engedte, hogy királynak nevezzék, hanem mert nem mert semmit tenni az ő tekintélyével szemben. Tudta, hogy nincs örököse, aki a jövőben problémát jelenthetne a számára. Círusz tehát átengedte apósának az üres titulust, miközben az egész hatalom és befolyás teljesen a birtokában maradt.



A próféta tehát azt mondja: *megfigyeltem a könyvekben az esztendőők számát... hogy hetven esztendőnek kell eltelni Jeruzsálem omladékain*. Ez a prófécia Jeremiás könyvének 25. fejezetében található, majd a 29. fejezetben meg van ismételve. Isten előre kikötötte a hetven évet a népe fogságára, s fájdalmas próba volt a számukra a kiűzetés a Kánaán földjéről, mely örök örökségként adatott nekik. Emlékeztek az ünnepelt mondatokra: „Ez lesz nyugovóhelyem örökre” és „örökre a tiétek lesz a föld” (Zsolt132:14). Mikor pedig kiűzték onnan őket és szétszórattak a Föld különböző országaiba, úgy tűnt, mintha Isten szövetsége eltöröltetett volna, s mintha többé már semmi előnyük sem származna abból, hogy az eredetüket azoktól a szent atyáktól származtatják, akiknek a földjük meg lett ígérve. A kísértéssel történő szembeszállás végett Isten előre megszabta a száműzetésük idejét, s Dániel most ehhez a jövődőléshez tér vissza. Hozzáteszi: *arcomat feleemeltem*. Ez tulajdonképpen אָרָא *ath-neh, helyeztem*, de mivel egyes fordítók túlföntül szeszélyesen értelmezik ezt a szót, mintha Dániel a szentély felé nézett volna, én jobbnak láttam a *feleelte arcát Istenhez* értelemben fordítani. Teljesen igaz, hogy amíg állt az oltár, és a szövetség ládája a szentélyben volt, Isten arca is ott volt, ami felé a kegyeseknek mind a fogadalmait, mind az imáikat irányítani kellett. Most azonban megváltoztak a körülmények, miután a templomot lerombolták. Korábban olvastuk, hogy Dániel imádkozott és abba az irányba, Júdea felé fordította a tekintetét, de a célja nem az volt, hogy az atyjai módjára kívánt imádkozni. Akkor ugyanis már nem létezett sem a szentély, sem a szövetség ládája (Dán6:10). A célja az arcának Jeruzsálem felé fordításával az volt, hogy nyíltan kimutassa: mentálisan azon a földön él, amit Isten különített el Ábrahám nemzetségének. Ezzel a külső gesztussal és ceremóniával a próféta a szentföld birtoklását fejezte ki, még ha fogoly és száműzött is volt abban a pillanatban. A jelen igeszakaszt illetően én egyszerűen úgy értem, hogy Istenhez emelte az arcát, *hogy keressem őt imádsággal, könyörgéssel*, mondja. Egyesek így fordítják: hogy kereshessem a könyörgést és az imádságot. Mindkét változat egyformán illik az igeszakasz jelentéséhez, de az előbbi kevésbé erőltetett, mivel a próféta könyörgéssel és imádsággal kereste Istent. Ez a beszédforma pedig meglehetősen megszokott a Szentírásban, mivel akkor mondjuk, hogy Istent keressük, ha bizonyosságot teszünk arról a reménységünkről, hogy Ő beteljesíti, amit megígért. Most ez következik:

## Dániel 9:4

**4. És imádkozám az Úrhoz, az én Istenemhez, és vallást tevék, és mondám: Kérlek, oh Uram, nagy és rettenetes Isten, a ki megtartja a szövetséget és a kegyességet azoknak, a kik őt szeretik és teljesítik az ő parancsolatait.**

Et oravi Jehovam Deum meum, et confessus sum,<sup>420</sup> et dixi. Quaesio Domine Deus magne et terribilis, custodiens foedus et misericordiam diligentibus ipsum, et custodientibus praeccepta ejus.

Dániel itt elmondja az imájának lényegét. Azt mondja, *imádkozott és vallást tett Isten előtt*. Ennek az imának a legnagyobb része könyörgés, hogy Isten bocsásson meg a népnek. Valahányszor csak bocsánatért esedezünk, a megtérés bizonyosságának meg kell előznie a kérést. Isten ugyanis azt jelenti ki, hogy kegyes és könnyen kiengesztelhető lesz, mikor az emberek komolyan és szívből megtérnek (Ézs58:9). Azaz, a bűnvallás a megbocsátás megszerzésének az egyik módja, s Dániel emiatt tölti ki imájának nagyobbik részét a bűnösségének megvallásával. Erre nem a dicsekvés kedvéért emlékeztet minket, hanem azért, hogy a saját példájával tanítson minket úgy imádkozni, ahogyan kell.

<sup>420</sup> Ugyanez a szó hifil ragozásban Isten dicséretének ünneplését jelenti, itt azonban a bűnök megvallására vonatkozik. – *Kálvin*.

Azt mondja tehát, hogy *imádkozott és vallást tett*. „Az én Istenemhez” kiegészítés az „Úrhoz” szó mellett semmiképpen sem felesleges. Ezzel azt mutatja ki, hogy nem reszketve imádkozott, mint az emberek teszik túlfőny gyakran, mert a hitetlenek sokszor menekőlnék Istenhez, de mindennemő meggyőződés nélkül. Magukban vitatják, hogy imáinknak vajon lesz-e bármiféle győmőlcse, ezért Dániel nyőltan és konkrétan bemutat nekőnk két dolgot, mivel hittel és bőnbánó szővvel imádkozott. A megvallás szóval a megtérésőre utal, az *Istenhez imádkoztam* szavakkal pedig a hitét, valamint az imáiban a kapkodás teljes hiányát fejezi ki, mert őgy a hitetlenek tesznek, mikor zavarosan imádkoznak Istenhez, de közben egész idő alatt elvonják őket a befurakodó gondolatok. *Imádkozám*, mondja, *az őn Istenemhez*. Senki sem használhatja ezt a nyelvezetet anélkül, hogy ne támaszkodna szilárdan Isten ígéreteire, s ne feltételeznő, hogy Ő ne bizonyulna későnek a megbocsátásra. Most hozzátesszi: *kérlek, Uram*. Az אָנָּה ana kötőszót különféleképpen fordítják, tulajdonképpen azonban, a nyelvészek nyelven, a könyőrgés kötőszava. *Oh Uram*, mondja, *nagy és rettenetes Isten*. Dániel látszólag saját maga elé állít akadályt ennek a nyelvezetnek a használatával, mert Isten szentsége akkora, hogy az azonnal távolra szorít vissza minket, amint felfogjuk az elmőnkben. Ez a félelem törőlteti el látszólag, mikor meghittten keressőűk a Mindenhatót. Valaki őgy vélhetnő, hogy az imádkozásnak ez a módszere teljességgel alkalmatlan, mivel Dániel az Isten nagyként és félelmetesként állítja őnmaga elé. Látszólag mintegy megrettentí őnmagát, azonban mégis megőrdemli a kellő mértékletességet, mikor egyrészlől nagynak és félelmetesnek ismeri el Istent, másrészlől elismeri, hogy *megtartja a szövetséget és a kegyességet azoknak, a kik őt szeretik és teljesítik az ő parancsolatait*. Később látjuk majd, hogy egy harmadik dolgot is hozzátessz: Isten visszafogadja a hálátlanokat, s mindazokat, akik elszakadtak az Ő szövetségétől. A próféta ezt a két dolgot összekapcsolja.

A nagy és rettenetes díszítő jelzőket illetően azt kell vallanunk, amit már emlőtettem, nevezetesen hogy lehetetlenség helyesen imádkoznunk, amőg meg nem alázzuk magunkat Isten előtt. Ez a megalázkodás pedig előkészőlet a megtérésre. Dániel tehát Isten fenségét állítja őnmaga elé, hogy mind őnmagát, mind másokat a Mindenható előtti leborulásra ősztőnőzzőn, s őgy az ő példájának megfelelően valódi bőnbánatot érezhessenek Előtte. *Isten* tehát, mondja, *nagy és rettenetes*. Soha nem adjuk meg a kellő tiszteletet Istennek, amőg nem borulunk a földre Előtte őgy, mintha holtak lennőnk. S ezt alaposan meg kell jegyeznőnk, mivel túlfőny gyakran vagyunk gondatlanok az imádkozásban Istenhez mindaddig, amőg nem félelemmel és reszketőssel lépőnk Elő, és nem válunk igazán alázatosakká az Ő jelenlétében. Ez az első megjegyezendő dolog. Utőbb Dániel enyhíti ennek a kifejezésnek a nyerseségét, hozzátőve: *a ki megtartja a szövetséget és a kegyességet azoknak, a kik őt szeretik*. Itt egy személyválás történik: a harmadik személy váltja fel a másodikat, de semmi homályosság sincs a jelentésőben. Mintha ezt mondta volna: *Megtartod a szövetségedet azokkal, akik szeretnek Téged, és teljesítik a parancsolataidat*. Dániel itt nem magyarázza meg teljesen a témát, mert ez a kijelentés túl gyenge a nép magabiztosságában elérésőhez. Ők hitszegő módon elszakadtak Istentől, s ami Őt illeti, az szövetsége megszakadt. Dániel azonban fokozatosan és biztos lépésekkel fekteti le az alapokat a nép számára ahhoz, hogy meggyőződéső bizalomra ihlesse őket Isten szeretetőben. Két dolgot őlel fel ez a mondat. Először is megmutatja nekőnk: a zsidóknak nincs okuk Istennel vitatkozni, és arról panaszkodni, hogy túl szigorúan bánik velőnk. Dániel tehát a lázadás minden kifejeződéső elhallgattatja annak kimondásával, hogy *Te, ő Isten megtartod a szövetségedet*. Itt meg kell figyelelnőnk a nép valóő állapotát: az izraeliták számőzetésőben voltak, s tudjuk, mennyire kemény volt a zsarnokság, miképpen nyomták el őket a legkegyetlenebb feddésőkkel és megsőgyőnyítéssel, s milyen brutálisan bántak velők a legyőzőők. Ez sokakat felkiáltásra készíthet, amit kétségtelenől meg is tettek: „Mit akar velőnk Isten? Mi jó van az őrőkbe fogadásunkban, ha még mindig mi vagyunk a legnyomorultabbak az ősszes nemzet között?” A zsidók tehát a legkeservesőbb bánattal és kimerőűtséggel panaszkodhattak az Isten által

rájuk mért büntetés súlya miatt. Dániel azonban azt jelenti ki, hogy nem akadékoskodás és zúgolódás végett járult Isten elé, hanem csak az Ő bocsánatárét könyörögni. Ezért mondja tehát először is, hogy *Isten megtartja a szövetségét azokkal, akik Őt szeretik*, egyidejűleg azonban a bocsánatért is esedezik, amint azt utóbb majd látjuk. Ezt a szövetséget és a Mindenható jószívűségét a következő előadásban tárgyaljuk.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel manapság joggal büntetsz minket a bűneinkért a te ókori néped példájára, hogy arcunkat igazi bűnbánattal és alázattal fordíthassuk Feléd. Hadd boruljunk eléd könyörögve és arccal a földnek, s kétségbeesvén magunktól hadd vessük egyedüli reménységünket abba a könyörületbe, amit Te ígértél nekünk. Hadd támaszkodjunk arra az örökbe fogadásra, ami a Te egyszülött Fiadon alapszik, és Általa vált érvényessé, és soha ne vonakodjunk Hozzád, mint atyánkhoz járulni, Mikor Hozzád menekülünk. Emellett gyakorolj olyan alapos hatást az elménkre, hogy ne csak kötelességképpen imádkozzunk Hozzád, hanem valóban és komolyan Nálad leljünk menedéket, érintsen meg minket a bűneink érzete és soha nem kételkedjünk abban, hogy kegyesen viszonyulsz hozzánk a Te egyszülött Fiad, a mi Urunk nevében. Ámen,

## Negyvenötödik előadás

Az utolsó előadásban Dániel azt mondta, hogy *imádkozott és vallást tett*. Most, az ima formájának elmondását megvallással kezdi. Meg kell ezt figyelni ahhoz, hogy megértsük a Dániel kiszemelt célját, valamint az imája speciális tárgyát. Ez egyfajta kiindulási pont a részéről: a nép bűnös Isten előtt, ezért esdekelve könyörög bocsánatért. Mielőtt azonban a próféta rátérne erre a könyörgésre, tanúsítja, miképpen büntette az Úr a legkeményebben és igazságosan a népet, miután oly gyalázatosan és különféle módon provokálták a haragját. Először is rettenetesnek nevezi Istent, amint már ismertettem és lefordítottam a szavait. Mikor a próféta Isten kegyét kívánja elnyerni, akkor először az Ő fenségével hozakodik elő. Ezekkel a szavakkal tiszteletre ösztönzi önmagát és a többi istenfélőt, arra serkentve őket, hogy hódolattal közeledjenek Istenhez, magukat véglegesen elítélteknek ismervén el, akik meg vannak fosztva minden reménységtől, kivéve az Isten pusztá kegyelmébe vetett reménységét. Így tehát *nagynak és rettenetesnek* nevezi Őt, s ezzel minden istenfélő elméjében alázatot ébresztvén Isten előtt, megakadályozza, hogy bármiféle önös felmagasztalásra vágyakozzanak, vagy a magabiztosságtól felfuvalkodjanak. Amint ugyanis már említettük, Isten díszítő jelzői egyszer örökösök, másszor változók a szóban forgó téma körülményeinek megfelelően. Istent mindig lehet nagynak és rettenetesnek nevezni, de Dániel itt azért nevezi Őt így, hogy mind önmagát, mind másokat alázatra és tiszteletre indítsa, mint már említettem. Majd hozzáteszi: Ő hűségesen megtartja a szövetségét és könyörületet minden valódi imádójával szemben. Utaltam a személyváltásra ebben a mondatban, ami semmi módon sem homályosítja el a jelentését, vagy teszi azt kétségesé. Magyaráltam azt is, miképpen tesznek ezek a szavak bizonyosságot arról, hogy semmi ok sincs arra, amiért a népnek zúgolódnia, vagy panaszkodnia kellene a túl kemény bánásmódra. Ahol ugyanis Istennek az ígéreteivel kapcsolatos hűségét egyszer leszögezték, ott az embereknek a legcsekélyebb okuk sincs a panaszkodásra, mikor kevésbé elnézően bánik velük, vagy csalódást okoz nekik, mert hamisakká és álnokokká válnak. Isten ugyanis mindig hűséges marad az Ő szavaihoz. (1Kor1:9; 1Kor10:13; 2Thessz3:3) Ebben az értelemben jelenti ki Dániel, hogy Isten *megtartja a szövetséget... azoknak, a kik őt szeretik*.

A következő, amit meg kell figyelni, hogy miképpen adja hozzá a „könyörület” szót a „szövetséghez”. Nem úgy használja a ברית *berith* és a חסד *chesed* szavakat, mint egymástól különbözőket, hanem egyesíti azokat, s a mondatot a szokásos szókép alapján úgy kell értelmezni, hogy Isten egy ingyenes szövetséget alkotott, amelynek forrása az Ő könyörülete. Mi tehát Istennek ez az egyezsége, vagy szövetsége és a kegyessége? A szövetség Isten könyörületéből ered: nem az emberek arra méltó mivoltából, vagy érdemességéből származik, ezért az oka, a stabilitása, a hatása és a beteljesülése egyaránt Isten kegyelmében keresendő. Észre kell ezt vennünk, mert azok, akik nem eléggé ismerik a Szentírást, megkérdőjelezhetik, hogy Dániel miért különíti el a könyörületet a szövetségtől, mintha kölcsönös kikötés állna fenn, mikor Isten szövetségre lép az emberrel, így Isten szövetsége egyszerűen csak az ember engedelmségétől függene. Ez a probléma akkor oldódik meg, mikor megértjük az itt használt kifejezés értelmét, mert ez a kifejezés gyakori a Szentírásban. Valahányszor ugyanis Isten szövetsége említetik, ahhoz mindig hozzátételek az Ő irgalmassága, jósága, vagy hajlandósága a szeretetre is. Dániel tehát elsősorban Istennek az Izraellel kötött szövetsége visszateher nélküli jellegét vallja meg annak kijelentésével, hogy annak nincs más oka, vagy eredete, mint Isten ingyenes jósága. Utána Isten hűségéről tesz bizonyosságot, mert Ő soha nem szegi meg az egyezségét, és nem távolodik el attól, amiképpen sok más helyen is Isten igazsága és hűsége összekapcsolódnak az Ő irgalmasságával (Zsolt36:6 és máshol). Szükséges, hogy egyedül Isten jóságára hagyatkozzunk, mivel az üdvösségünk egyedül csak Tőle függ, s így adjuk meg neki a könyörületességéért kijáró dicsőséget. Másodszor pedig

szükséges, hogy világosan lássuk Isten irgalmasságát. A próféta nyelvezete mindkét dolgot kifejezi, mikor megmutatja, hogy Isten szövetsége miképpen függ az Ő kegyelmétől, és származik is abból, s ehhez hozzáteszi a Mindenható hűségét az egyezsége magtartásában. De hozzáteszi azt is, hogy *azoknak, a kik őt szeretik és teljesítik az ő parancsolatait*. Ezt szorgalmasan meg kell figyelni, mert Dániel itt elvesz minden védekezést a néptől, mellyel előhozakodhatnának. A képmutatók szándékosan haragszanak meg Istenre, sőt vakmerően meg is feddik Őt, mert nem bocsát meg nekik, és nem elnéző velük. Dániel tehát, hogy visszaszorítsa a gőgöt, és elvegyen minden ürügyet a küzdelemre az istentelenek részéről, kimondja: *Isten hűséges mindazokhoz, akik szeretik Őt*. Ezzel int minket: Isten soha nem szigorú, amíg az emberek bűnei nem provokálják Őt. Mintha ezt mondta volna: Isten szövetsége önmagában is szilárd, s mikor az emberek megszegik, nem meglepő, ha Isten visszavonja az ígéreteit és eltávolodik az egyezségétől, mikor látja, hogy álnokul és bizalmatlanul viselkednek Vele. Ez tehát a nép közvetett megfeddése, mikor Dániel bizonyítást tesz *Isten állhatatosságáról az ígéreteinek megtartásában*, mintha az emberek a maguk részéről jó hittel járnának el Vele. Egészében véve azt mutatja meg, miképpen zendült fel az egész nép, mikor Isten megváltoztatta a kegyes és nagylelkű bánásmódjának szokásos menetét, s helyette a legsúlyosabb bosszúállását hajtotta végre a nép kiűzésével Kánaán földjéről, ami az ő örök örökségük volt. Dániel itt elmagyarázza, miért nem okolható egyáltalában Isten mindezért, hiszen a nép szakadt el Tőle és szegték meg álnokságukkal a megállapodást. Látjuk tehát, miképpen terheli az összes felelősséget a megpróbáltatások miatt magára a népre, s menti fel Istent minden hibáztatás és igazságtalan vádaskodás alól. A próféta emellett azt is megmutatja, miképpen kell az istentisztelet speciális céljának arra ösztönözni minket, hogy szeressük Őt. Sokan ugyanis rabszolgai módon tekintenek Isten törvényére, nekünk azonban emlékeznünk kell arra az igeszakaszra, miszerint a jókedvű adakozót szereti az Isten (2Kor9:7). Mivel tehát a képmutatók is hevesen törekednek az engedelmisségre, a próféta különbséget tesz Isten valódi tisztelői, valamint azok között, akik csak felszínesen, és nem szívből látják el a kötelességeiket. Kijelenti: az istentisztelet alapeleme az Ő szorgalmas szeretete, s ez a kijelentés gyakran előfordul Mózes írásaiban (5Móz10:12). Vallanunk kell tehát: Istennek mindaddig lehetetlenség engedelmisséggel tetszeni, amíg az nem az elme őszinte és szabad hajlandóságából fakad. Ez a legelső szabálya az istentiszteletnek. Szeretnünk kell Őt, készen kell állnunk teljességgel odaszánni magunkat az engedelmisségre Neki, s a szándékos teljesítésére mindannak, amit Ő kér tőlünk, amint meg van írva a zsoltárokból: „a te törvényed a gyönyörűségem” (v. ö. Zsolt119:24). S ugyanabban a zsoltárban Dávid azt is kijelenti, hogy Isten törvénye értékesebb a számára az aranyból és az ezüstből, s édesebb a méznél (Zsolt119:72, 103). Amíg nem szeretjük Istent, nincs okunk arra következni, hogy bármely cselekedetünket elfogadjon majd: minden tevékenységünk romlott lesz Előtte, amíg nem az Iránta érzett szabad vonzalomból fakad. Ezért teszi hozzá a próféta: *akik teljesítik az Ő parancsolatait*. A külső engedelmisség soha nem lesz a hasznunkra, ha azt nem előzi meg Isten szeretete. Viszont azt is meg kell jegyeznünk: Istent mindaddig nem tudjuk őszintén szeretni, amíg minden külső tagunk nem követi a léleknek ezt a vonalmát. A kezeink, valamint mindaz, ami hozzánk tartozik, állhatatosan végzik majd a kötelességüket, ha ez a spontán szeretet virágzik a szívünkben. Ha ugyanis valaki akár ezerszer is hangoztatja az Isten iránti szeretetét, akkor is hiábavalónak és hamisnak bizonyul, ha az egész élete nem felel meg ennek. Soha nem választhatjuk szét a szeretetet és az engedelmisséget. Most ez következik:

## Dániel 9:5-7

**5. Vétkeztünk és gonoszságot műveltünk, hitetlenül cselekedtünk és pártot ütöttünk ellened, és eltávoztunk a te parancsolataidtól és ítéleteidről.**

**6. És nem hallgatánk a te szolgálidra, a prófétákra, a kik a te nevedben szóltak a mi királyainknak, fejedelmeinknek, atyáinknak és az ország egész népének.**

**7. Tied Uram az igazság, mienk pedig orczánk pirulása, a mint ez ma van Júda férfiain, Jeruzsálem lakosain és az egész Izráelen, a közel és távol valókon, mindama földeken, a melyekre kivetted őket az ő gonoszságuk miatt, a melylyel vétkeztek ellened.**

Peccavimus, et inique egimus et imprope nos gessimus, et rebellavimus, et recessimus a praeceptis tuis, et iudicii tuis.<sup>421</sup>

Et non auscultavimus servis tuis prophetis, qui loquuti sunt in nomine tuo ad reges nostros, principes nostros, et patres nostros, et ad populum terrae.

Tibi domine justitia, et nobis pudor vultus,<sup>422</sup> scuti hodie viro Jehudah,<sup>423</sup> et incolis Jerusalem, et toti Israeli, propinquis, et longinquis, in omnibus terris, quo expulsisti eos, ob transgressiones,<sup>424</sup> quibus transgressi sunt contra te.

Dániel itt folytatja a bűnének megvallását. Amint már említettük, itt kell kezdenie, mivel általánosságban kell megállapítanunk annak lehetetlenségét, hogy imáinkkal elnyerjük Isten tetszését, amíg nem bűnösökként közeledünk hozzá, s minden reményünket az Ő kegyelmébe nem vetjük. Volt azonban egy speciális oka a próféta imája rendkívüli természetének, a böjtölésének, a zsákba öltözésének és a hamunak. Ez volt a megvallás szokásos módja, mellyel Dániel csatlakozott a néphez, hogy minden kor számára bizonyosságot tegyen Isten ama ítéletének igazságosságáról, amivel kiűzte az izraelitákat az ígért földjéről, és teljesen megfosztotta őket az örökségüktől. Dániel tehát ehhez ragaszkodik. Itt először is azt jegyezhetjük meg, hogy az imák nem fogannak helyesen, amíg nem a hiten és a megtérésen alapulnak, s miután így nincsenek összhangban a törvénnyel, nem találnak sem kegyelemre, sem kegyességre Isten előtt. Hatalmas súlya van azonban a kifejezéseknek, ahol Dániel több szót is használ annak kimondására, hogy a nép istentelenül cselekedett. Első helyre a חטאנו *chetanu*, *vétkezünk* szót helyezi, mivel a szó nem valamiféle hiányosságot, hanem inkább súlyos bűnt, vagy sértést jelent. *Vétkezünk* tehát, majd *hitetlenül cselekedtünk*, mert a רשע *reshegn* erősebb, mint a חטא *cheta*. Gonoszul cselekedtünk, lázadók voltunk, *megszegvén a rendeleteidet és parancsolataidat*. Honnan származik hát a kifejezés eme terjengőssége, ha nem onnan, hogy Dániel önmagát és az egész népet bűnbánatra akarta ösztönözni? Mert jóllehet könnyedén felindulunk önmagunkat vétkesnek vallani Isten előtt, mégis, száz közül ha egyet rendít meg komolyan a lelkiismeret. Azok pedig, akik felülmúlják a többieket, s tisztán és tisztelettel félik az Istent, még mindig nagyon tompák és hűvösek a vétkeik számbavételében. Először is száz közül talán egy ismeri el azokat. Azután azok, akik tudatára is ébrednek, mégsem mérik fel teljességgel szörnyű vétkeiket, hanem inkább kisebbitik azok nagyságát. S jóllehet méltónak vélik magukat száz halálra is, mégsem érinti meg őket a saját keserűségük, és félnek úgy megalázkodni, amint kellene. Sőt, aligha elégedetlenek önmagukkal, és nem utálják a saját romlottságaikat. Dániel tehát nem hiába szaporítja annyira a szót, mikor meg akarja vallani a saját és a nép bűneit. Tanuljuk hát meg, milyen messze állunk mi a bűnbánattól, mikor csak szóban ismerjük el a vétkeinket, majd vegyük észre, milyen sok buzdításra van szükségünk ahhoz, hogy felrázzanak a tunyaságunkból. Bárki érezhet ugyanis nagy rettegést és félelmet Isten ítéleteit megelőzően, az ijedség mindeme érzései túl gyorsan foszlanak szerte. Szükséges tehát némi erőszakkal rögzíteni az istenfélelmet a szívünkben. Dániel ezt mutatja meg nekünk, mikor az alábbi kifejezéseket használja: *A nép vétkezett, hamisan cselekedtek, gonoszul viselkedtek, lázadókká*

<sup>421</sup> Vagy: elszakadtunk a Te előírásaidtól és ítéleteidről. – *Kálvin*.

<sup>422</sup> Szó szerint: az arcaink. – *Kálvin*.

<sup>423</sup> Azaz, minden zsidón. – *Kálvin*.

<sup>424</sup> Vagy, a vétkeik miatt. – *Kálvin*.

*váltak, és távoztak el Isten rendeléseitől és parancsolataitól.* Ezt a tanítást tehát alaposan meg kell jegyezni, mivel amint említettem, minden ember úgy véli, hogy eleget tett az Isten iránti kötelezettségének, ha gyengéden vétkesnek vallják magukat Őelőtte, és egyetlen szóval elismerik a hibájukat. Miután azonban az igazi megtérés szent dolog, sokkal fontosabb, mint az effajta képzelgés. Jóllehet a többség nem fogja fel, hogy csak önmagukat csapják be, mikor így meg vallják a vétkeiket, közben azonban csak játszadoznak Istennel, mint a gyerekek. Egyesek azzal védekeznek, hogy ők csak emberek, mások pedig a vétkesek tömegében igyekeznek elrejtőzni. „Mit tehetnék? Csak ember vagyok, s csak sokak példáját követem.” Végül, ha általánosságban vizsgáljuk meg az emberek megvallásait, mindig találunk holmi lappangó képmutatást, s nagyon kevesen vannak, akik úgy borulnak le Isten előtt, amint kellene. Meg kell éretnünk tehát, hogy Dániel ezzel a megvallásával önmagát és másokat serkent az istenfélelemre, valamint nagy hangsúlyt helyez a nép bűneire, hogy mindenki maga érezhessen valóságos és komoly riadalmat.

Ezután megmutatja, milyen *istentelenül, gonoszul és álnokul lázadtak fel az izraeliták*, és miképpen *távoztak el Isten rendeleteitől és parancsolataitól*. Dániel felnagyítja a nép vétkeit, mivel nem volt mentségük a tudatlanságukra, miután tanulták Isten törvényét. Olyanok voltak, mint az ember, aki fényes nappal megbotlik. Bizonyosan nincs mentsége annak, aki a mennyre emeli a szemeit, vagy járás közben becsukja azokat, illetve vak impulzus által veti magát előre, ha ugyanis elesik, nem talál majd senkit, aki könyörülne rajta. Dániel tehát itt súlyosbítja a nép bűnét, mert Isten törvénye mintegy lámpásként mutatta nekik olyan világosan az utat, hogy szándékosan, sőt rosszindulatúan voltak vakok (Zsolt 119:105). Hacsak nem csukták be a szemüket, nem tévedhettek el, amíg Isten hűségesen mutatta nekik az utat, melyet követniük, és amelyen kitartaniuk kellett. Ez az első dolog. Azonban egy másik tanítást is le kell szűrünk az igeszakaszból. Nevezetesen: semmi ok nincs arra, hogy az emberek teljesen elforduljanak Istentől, még ha meg is szegték a parancsolatait, mivel bár mind maguknak, mind másoknak tetszenek, és úgy vélik, az egész világ jó véleményrel van róluk, az mégsem lesz az embereknek semmi hasznára, ha elhajlanak Isten parancsolataitól és rendeléseitől. Bárkinek van tehát a törvény a kezében és fordul el bármely irányba, használhatja az összes szónok ékesszólását, akkor sem lesz semmiféle védelme. Erre az álnokságra biztosan nincs mentség – nem engedelmeskedni a Mindenhatónak, amikor megmutatja nekünk, hogy mit fogad el, és mit követel meg. Azután, mikor bármit megtilt, ha a legcsekélyebb mértékben elfordulunk a tanításától, akkor álnokok és gonoszok, lázadók és hitehagyottak vagyunk. Végül, ez az igeszakasz azt bizonyítja, hogy nincs más szabálya a szent, kegyes és mértékletes életnek, mint Isten parancsolatainak teljes végrehajtása. Ezért hozakodik elő Isten *parancsolataival és ítéleteivel* annak megmutatása érdekében, hogy a nép nem tudatlanságból vétkezett. Kimondhatta volna az ítéletet egyetlen szóval is: eltávoztunk a parancsolataidtól, de hozzákapcsolja az ítéleteket is a parancsolatokhoz. S miért? Annak megmutatása végett, hogy milyen világos és kellően ismert lett volna Isten intézménye, ha az izraeliták taníthatók lettek volna. Itt megemlíthetjük ennek az ismétlésnek a gyakori előfordulását. A tapasztalatlanok úgy gondolják, hogy ezek a rokon értelmű szavak céltalanul halmozódnak, mikor a rendeletekről, ítéletekről, törvényekről és előírásokról beszél. A Szentlélek azonban arra használja ezeket, hogy biztosítson minket: semmivel nem leszünk híjával, ha Isten szájától kérdezősködünk. Ő tökéletesen tanít minket életünk egész menetének szabályozásáról, ezért a hibáink tudatosak és szándékosak lesznek, mikor Isten törvénye világosan tárul elénk, s önmagában is tartalmazza a tanítás tökéletes szabályát a mi tanításunkhoz.

Utána hozzáteszi: *nem hallgatánk a te szolgáládra, a prófétákra, a kik a te nevedben szóltak.* Ez is alaposan meg kell figyelnünk, mert az istentelenek gyakran gonoszul elmulasztják észrevenni Isten jelenlétét, valahányszor csak nem nyíltan száll alá a mennyből és nem szól hozzájuk az angyalai által. S így növekszik korról korra az istentelenségük. Így

manapság is sokan gondolják, hogy öndicsérettel megúszták bármiféle mennyei kijelentés hiányában. Az egész dolog, mondják, telve ellentmondásokkal, az egész világ a zűrzavar állapotában van, mit akarnak hát az egyháztanítók az efféle küzdelem szításával egymás közt? Azután dicsérik önmagukat, és úgy gondolkodnak, ahogyan nekik tetszik, így saját maguktól vakok. Dániel azonban itt azt mutatja meg, mennyire nem jár a legcsekélyebb haszonnal sem az odafordulás Istenhez, amíg nem figyelnek Rá, mikor elküldi a prófétáit. Mindenki ugyanis, akik megvetik ezeket a prófétákat, *akik az Ő nevében beszélnek*, álnokok és hitehagyottak, gonoszok és lázadók. Látjuk tehát Dániel nyelvezetének alkalmasságát, és ennek a magyarázatnak a szükségességét: *A nép gonosz, igazságtalan, lázadó és istentelen volt, mert nem engedelmeskedtek a prófétáknak.* Nem azt jelenti ki, hogy a népnek ez a gonosz, istentelen, ez a gonosz, istentelen, csökönyös és álnok jelleme abból származik, hogy nem figyeltek Isten mennydörgésére a mennyből, vagy az Általa küldött angyalokra, hanem abból, hogy nem engedelmeskedtek a prófétáinak. Emellett a prófétákat *Isten szolgáinak nevezi, akik az Ő nevében szólnak.* Különbséget tesz a valódi és a hamis próféták között, mert tudjuk, mennyi csaló élt vissza korábban ezzel a titulussal az ősegyházban. Ahogyan manapság is, a gyülekezeteink megzavarói hamisan hivatkoznak Isten nevére, s ez a vakmerőség sok egyszerű embert megtéveszt. Dániel tehát különbséget tesz az igazi és a hamis próféták között, akik mindenütt dicsekednek a mennyei kiválasztásukkal a tanítói hivatalra. Itt a hatásról beszél, mindezeket a dicsekvéseket hiábavalónak és hamisnak mondván, hisz nem vagyunk tudatlanok a módszert illetően, amellyel a Sátán szolgálói változtatják át magukat a világosság angyalaivá (2Kor11:14). Így tehát mind a gonosz, mind a jó Isten nevében szól, azaz az istentelen tanítók nem kevésbé hozakodnak elő Isten nevével, mint a jók. Itt azonban, mint mondtuk, Dániel a hatásra utal, valamint magára a dologra, a kifejezésnek megfelelően. Ezért mikor Krisztus azt mondja: Mikor ketten, vagy hárman összegyűlnek a nevemben (Mt18:20), ezt nem szabad az afféle csalafintaságokra vonatkoztatni, ami a pápaságban figyelhető meg, mikor gögösen felhasználják Isten nevét bizonyos összegyűlézéseik jóváhagyására. Nem új dolog tehát az egyház becsapása, elrejtve annak aljasságát ez alá az álarc alá. Mikor azonban Krisztus mondja: Mikor ketten, vagy hárman összegyűlnek a nevemben, ez a valódi és őszinte vonzalomra vonatkozik. Így mondja Dániel is ebben az igeszakaszban: *az igazi próféták Isten nevében szólnak* – nem azért, mert e mögé a név mögé rejtőznek a tekintélyessége kedvéért, hanem mert Isten tekintélye gyakorlásának szilárd bizonyítékaival rendelkeznek, és valóban tudatában vannak igazi elhívásuknak.

Utóbb hozzátesszi: *a mi királyainknak, fejedelmeinknek, atyáinknak és az ország egész népének.* Ezzel Dániel leteríti minden magasröptű gondolatot ebben a világban abból a célból, hogy egyedül Istent magasztalja fel, és meggátoljon minden, ebben a világban keletkező büszkeséget, ami elhomályosítaná az Ő dicsőségét, ami egyébként bekövetkezne. Így tehát *a királyokat, a fejedelmeket és az atyákat* ugyanabba a bűnbe vonja bele, mintha azt mondta volna: kivétel nélkül mindenki vétke Isten előtt. Ezt megint csak alaposan meg kell jegyezni. Látjuk ugyanis, hogy a köznép azt hiszi: nekik mindent szabad, amit a királyaik és a tanácsosaik megengednek. Mert a közvélekedésben mi máson nyugszik a jó és a rossz egész alapja, mint a királyok önkényes akaratán és vágyain? Bármilyen is tesz a királyoknak és a tanácsosaiknak, azt törvényesnek, szentnek, és minden vitán felül állónak tartják, s így zárják ki Istent a legfőbb uralkodásából. Miután tehát így burkolóznak az emberek felhőkbe, s akarattal merülnek a sötétségbe és akadályozzák meg a közeledésüket Istenhez, Dániel itt azt fejezi ki, mennyire menthetetlen minden olyan ember, akik nem engedelmeskednek a prófétáknak, még ha ezer király akadályozza is őket ebben, és az egész világ ragyogása vakítja is őket el. Az efféle felhők által Isten fensége soha nem homályosítható el, sőt, ez nem képezheti a legcsekélyebb akadályát sem Isten uralmának és nem gátolhatja a tanításának menetét. Ezeket a dolgokat bővebben is kell tárgyalni: én itt csak a próféta szavainak jelentését, valamint az azokból megszerzendő gyümölcsöt magyarázom röviden. Végül



figyelemre méltó bizonyosság a próféta tanításának javára, mikor a királyok és a tanácsosaik kénytelenek engedelmeskedni, s a világ minden fennköltisége alávetetik a prófétáknak, ahogyan Isten mondja Jeremiásnál (Jer1:10): „Lásd, én e mai napon népek fölé és országok fölé rendellek téged, hogy gyomlálj, irts, pusztíts, rombolj, építs és plántálj!” Itt Isten a tanításának tekintélyét jelenti ki, s megmutatja a felsőbbrendűségét bármihez viszonyítva ebben a világban. Ezért mindenki, aki szabadulni akar ettől, mintha fel volna ruházva holmi speciális kiváltsággal egyszerre ostoba és nevetséges. Ezt kell tehát megjegyeznünk a próféta szavaiban, mikor azt mondja, hogy *Isten szólt a prófétái által a királyokhoz, hercegekhez és atyákhoz*. Az „atyákat” illetően látjuk, menyire felszínes azok mentegetőzése, akik az atyáikat használják pajzsként a szembeszegüléshez Istennel. Dániel ugyanis itt ugyanabban a vétekben egyesíti atyákat é fiaikat, s megmutatja, miképpen szolgálnak rá valamennyien egyformán a kárhoztatásra, mikor nem hallgatnak Isten prófétáira, vagy inkább Istennek a próféták által elhangzó beszédére.

Ezután hozzáteszi: *Tied Uram az igazság, mienk pedig orczánk pirulása, a mint ez ma van*. Ennek jelentése az, hogy Isten haragja, mellyel a népe iránt viseltetik, igazságos, és nem marad más az egész nép számára, mint zavarodottan leborulni, és őszintén elismerni magukat méltónak az ítéletre. Ezt az ellentétet azonban, mely ellentétes mondatokat egyesít, szintén meg kell figyelnünk. A próféta szavaiból ugyanis megértjük: sem Isten nem tekinthető igazságosnak, sem az Ő méltányossága kellően látványosnak, amíg az emberek szája be nem zárul, valamennyiüket el nem borítja, és be nem temeti a szégyen, s nem vallják magukat jogos vádakkal illetetteknek, ahogyan Pál is mondja: Isten legyen igaz, és minden ember szája záruljon be (Rm3:4, 26). Azaz, hagyjanak fel az emberek a gáncsoskodással, s azzal, hogy ravasz kibúvókat keressenek a vétkességük megkönnyítésére. A próféta most ugyanazt a tanítást mondja el a két ellentétes értelmű mondat egyesítésével. *Tiéd az igazságosság, a miénk a szégyen*. Nem dicsérhetjük hát Istent, s különösen akkor nem, mikor a bűneinkért sújt és büntet minket, amíg nem szégyenkezünk miattuk, és nem érezzük magunkat minden igazságot nélkülözőknek. Végül, mikor érezzük és megvalljuk az elítéltetésünk jogosságát, s ez a szégyenérzet elborítja az elménket, akkor kezdjük megvallani Isten igazságosságát, mert bárki, aki nem képes elviselni önmaga megbélyegzését, azzal azt mutatja ki, hogy Isten ellen szándékozik küzdeni. Jóllehet a képmutatók látszólag Isten igazságosságáról tesznek bizonyosságot, mégis, valahányszor csak a saját érdemeiknek köszönhető dolgot említenek, annyszor csorbítják a bírójukat, mert világos, hogy Isten igazságossága nem ragyoghat fel, amíg nem temetkezünk szégyenbe és gyalázatba. *A mint ez ma van*, mondja Dániel. Ezt a tanítást megerősítő teszi hozzá, mintha azt mondta volna, hogy a nép istentelensége kellőképpen látható a büntetésükből. Emellett azt az alapelvet vallja, hogy a nép jogos büntetést kapott, mert a képmutatók, mikor kénytelenek is elismerni Isten hatalmát, még akkor is vitatják a méltányosságát. Dániel mindkét dolgot összekapcsolja: Isten sújtott a népre, s pont ez a tény bizonyítja azt, hogy gonoszok és álnokok, istentelenek és lázadók voltak. *A mint ez ma van*, s ez azt jelenti: nem panaszkodom semmiféle mértéktelen szigorúságra, nem mondom azt, hogy kegyetlenül bántál a népemmel, mert még ha a ránk kiszabott büntetésed súlyos is, abban mégis a Te igazságosságod ragyog fel. *Júda férfiai*, mondja. Dániel itt látszólag szándékosan tépi le az izraeliták álarcát, ami alatt elrejtőzni véltek. Tiszteletreméltó titulus volt ugyanis a zsidó, a Jeruzsálem lakója, az izraelita megnevezés. Szent nemzet volt ez, Jeruzsálem pedig egyfajta szentély, és Isten királysága. Most azonban, mondja, noha eddig olyan magasra voltunk felemelve, hogy az egész világ fölé kerültünk, s noha Isten méltóztatott ránk ruházni oly sok kegyet és jótéteményt, a miénk az arcunk pirulása, és a mi Istenünk legyen igaz. Továbbá senki se dicsekedjen többé üresen, például a származásunkkal a szent atyáktól, vagy a lakozásunkkal a szent földön. Ne ragaszkodjunk tovább ezekhez a dolgokhoz, mondja, mert ezeknek semmi hasznát nem fogjuk venni Isten előtt. De látom, hogy már túl terjengős voltam a beszédben.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mivel nem vezet más út Hozzád a számunkra, csak az őszinte alázat, hogy tanuljuk meg magunkat gyakran megalázni az igazi megtérés érzéseivel. Legyünk annyira elégedetlenek önmagunkkal, hogy ne elégedjünk meg vétkeink egyszeri megvallásával, hanem folytassuk az elmélkedést és egyre jobban és jobban járjon át minket a valódi bánat. Utána hadd meneküljünk a Te könyörületedhez, hadd boruljunk le Előtted, ne ismerjünk el más reménységet, csak a Te egyszülött Fiad könyörületét és közbenjárását. Hadd béküljünk úgy ki Veled, hogy ne csak a bűneink alól kapjuk meg a feloldozást, de egész életünkben mindvégig a Te Szentlelked kormányozzon minket, míg végül élvezhetjük majd a győzelmet mindenféle küzdelemben, s megérkezünk abba az áldott nyugalomba, amit Te készítettél elő nekünk a mi Urunk Jézus Krisztus által. Ámen.

## Negyvenhatodik előadás

### Dániel 9:8

**8. Miénk, oh Uram, orczánk pirulása, a mi királyainké, fejedelmeinké és atyáinké, a kik vétkeztünk ellened.**

Jehovah, nobis pudor faciei, regibus nostris, principibus nostris, et patribus nostris, quia peccavimus in te.

Ebben az igeversben Dániel befejezi a megvallását. Említettük, hogy az imája kezdete ez volt: Bűnősként borult Isten elé, és buzgón imádkozott bocsánatért. Kötelessége volt így kezdeni. Korábban az egész népet említette, most *a királyokról, a fejedelmekről és az atyákról* beszél, s így szemléli a köznépet. Miután a királyok fel szokták magukat és a hozzájuk közel állókat menteni minden közönséges törvénytől, s ezért használja Dániel *a királyok, a fejedelmek és az atyák* kifejezést. Mikor a népről beszélt, megmutatta, miképpen álltak mind a távollevők, mind az otthon maradtak Isten haragja alatt, mert Ő egyformán mindenkin végrehajtotta a bosszúállását, ugyanis senki sem volt annyira mentes a gonoszságtól, hogy mentesülhetett volna a büntetéstől. Isten nem üzött el minden zsidót Káldeába, vagy Asszíriába, és sokan a környező népek között maradtak. Dániel mégis tagadja, hogy a bűnök bármennyivel is kisebb lett volna, még ha Isten humanusabban bánt is velük, mert megkímélte őket a szenvedéseik bizonyos részétől. Ebből az igeszakaszból megtanuljuk, hogy az emberek bűneit, vagy vétkességét nem mindig a büntetésük mértékének megfelelően kell felbecsülni. Isten ugyanis nagyon gyengéden bánik egyesekkel, akik nagyobb szigorúságot érdemelnek. Ha nem kímél meg minket teljes mértékben, és részben fenntartja a szigorúságát velünk szemben, akkor ezt vagy azért teszi, hogy a megtérésre ösztökéljen, vagy más, számunkra egyelőre ismeretlen oka van erre. De bármi is legyen az oka, ha Isten nem is büntet valamennyiünket nyíltan, annak nem szabad minket arra vezetnie, hogy felmentsük magunkat, vagy a saját vágyaink kielégítésébe merüljünk, mikor nem tapasztalunk egyforma szigorúságot Isten részéről. A levonandó végkövetkeztetés tehát az, hogy az izraelitákat joggal sújtották a csapások, mert az elsőtől az utolsóig istentelenül viselkedtek. Dániel ugyanis megismétli a szót, mely nem pusztán hanyatlást jelent, hanem a legnagyobb gonoszsgal való cselekvést, mintha azt mondta volna: az izraeliták nem közönséges büntetésre szolgáltak rá, ezért ne lepjen meg minket, ha Isten ilyen félelmetes módon állt rajtuk bosszút. Most ez következik:

### Dániel 9:9

**9. A mi Urunké Istenünké az irgalmasság és a bocsánat, mert pártot ütöttünk ellene;**

Domino Deo nostro miserationes, et veniae,<sup>425</sup> quamvis rebelles fuerimus in ipsum.<sup>426</sup>

Dániel itt Isten könyörületére, mint szent menedékre bízta magát. Nem elégséges ugyanis elismerni és megvallani a bűneinket, amíg nem támogat minket a meggyőződés, hogy Isten kegyelméből bocsánatot nyerünk azokra. Sokakat látunk, akik nagyon terjengősen tesznek bizonyosságot arról az igazságról, miszerint bőségesen rászolgálnak mindenféle

<sup>425</sup> A סֵלַח *selech* azt jelenti: „megbocsátani”. „Engesztelésnek” fordítják, de nem kétséges a jelentése. – *Kálvin*.

<sup>426</sup> Vagy, mert lázadók, mert a כִּי *ki* kötőszó tulajdonképpen oksági. A Szentírás sok részében azonban ellentétes értelemben veendő, ami szemlátomást ehhez az igeszakaszhoz is jobban illik. – *Kálvin*.

büntetésre, de ebből semmi jó nem származik, mert a kétségbeesés borítja el és taszítja őket a mélybe. A vétkek elismerése valóban a legcsekélyebb haszonnal sem jár, amíg nem tesszük hozzá a megbocsátás reménységét. Dániel tehát, miután őszintén megvallotta a bánásmódot, amiben az egész népnek része volt Isten részéről – s amire rászolgáltak – noha az nagyon kemény és szigorú volt, mégis magához öleli Isten könyörületét. A közmondás szerint ez olyan, mint amikor a fuldokló ember egy szalmaszálba kapaszkodik. Látjuk, miképpen használja Dávid ugyanezt az alapelvet. „Hiszen te nálad van a bocsánat, hogy féljenek téged!” (Zsolt130:4) S ezt a mértékletességet alaposan meg kell jegyeznünk, mivel a Sátán vagy a lomha biztonságérzetbe ringat minket, vagy úgy felkavar, hogy elméink teljesen belemerülnek a bánatba. A Sátán eme két mesterkedését elég jól ismerjük. Ezért az általam említett mértékletességet meg kell őriznünk, nehogy eltunyuljunk a vétkeinkben, s úgy belemerülünk az Isten megvetésébe, hogy azzal a feledékenységre ösztönözzük. Másrészt nem szabad megrettennünk, és ezzel zárni be magunk előtt a reménység és a megbocsátás kapuját. Dániel tehát itt a legjobb elrendezést követi, és ugyanezt a szabályt írja elő nekünk is. A nép bűneinek megvallásával ugyanis nem veti el teljességgel a megbocsátás reménységét, hanem mind önmagát, mind másokat azzal vigasztalja, hogy Isten könyörületes. A megbocsátás eme reménységét Istennek magára a természetére alapozza, mintha azt mondta volna: semmi sem annyira sajátos jellemzője Istennek, mint a könyörület, ezért soha nem szabad kétségbe esnünk. *Istené, mondja, az irgalmasság és a bocsánat.* Ezt a kifejezést Dániel kétségtelenül Mózesztől kölcsönözte, főleg attól a figyelemre méltó és emlékezetes igeszakaszról, ahogy Isten szigorú bosszúállónak, de mégis kegyelemmel teljesnek jelenti ki Magát, Aki hajlik az irgalmasságra és a megbocsátásra, és nagyon nagy türelmet gyakorol (2Móz34:6). Miután tehát Dániel vallotta a lehetetlenségét annak, hogy Isten félretegye a könyörületesség gyengéd érzéseit, ezt veszi a tanítása fő pontjaként, és ez lesz a reménységének és a bocsánatért folytatott könyörgésének fő alapja. Így érvel: *Istenünké az irgalmasság*, ezért – mivel soha nem tagadhatja meg Önmagát – mindig könyörületes lesz. Ez az attribútum nem választható el az Ő örök lényegétől, s bármennyire is lázadoztunk Ellene, Ő mégsem veti el, vagy hagyja figyelmen kívül soha az imáinkat. Ebből az igeszakaszról arra következtethetünk, hogy egyetlen ima sem törvényes, vagy helyesen összeállított, amíg nem tartalmazza a következő két részt: először is, bárkik közelednek Istenhez, le kell borulniuk Előtte, és el kell ismerniük magukat méltónak akár ezer halálra is. Másodszor ahhoz, hogy kiemelkedhessenek a kétségbeesés mélységéből, s felemelkedjenek a megbocsátás reménységéhez, félelem, vagy kétségek nélkül kell segítségül hívniuk Istent, szilárd és állandó meggyőződéssel. Ez a rátámaszkodás Istenre nem kaphat máshonnan támogatást, mint magából az Isten természetéből, s erről a próféta bőséges bizonytságot tesz. Az igevers végét kétféleképpen magyarázhatjuk: *mert*, vagy *jóllehet pártot ütöttünk Ellene*. Mondtam már, hogy a ׀ ki kötőszót inkább ellentétes értelemben fordítom. *Jóllehet pártot ütöttünk Isten ellen*, Ő *mégis* kérlelhető marad, és soha nem feledkezik meg a könyörületességéről. Ha bárki oksági értelemben látja jobbnak fordítani, az is egészen alkalmas lesz, mintha Dániel azt mondta volna, hogy a népnek nem maradt más reménysége, mint Isten kegyelme, miután újra és újra bűntudatra ébredtek. *Mivel* gonoszul cselekedtünk Vele, mi más maradt a számunkra, mint teljes bizalommal Isten irgalmasságába és jóságába kapaszkodni, mert ő bizonytságot tett arról, hogy elnéző a bűnösökkel, akik igazán és szívből könyörögnek a kegyeiért? Most ez következik:

## Dániel 9:10

**10. És nem hallgattunk az Úrnak, a mi Istenünknek szavára, hogy járjunk az ő törvényeiben, a melyeket előnkbe adott, az ő szolgálai, a próféták által.**

Et non auscultavimus voci Jehovae Dei nostri, ut ambularemus in legibus ejus, quas proposuit coram facie nostra per manum servorum suorum prophetarum.

Dániel itt ismét megmutatja, miképpen szították az izraeliták Isten haragját önmaguk ellen a gonosz viselkedésükkel. Rámutat egy speciális bűnre, és a gonoszul cselekvés módjára, nevezetesen annak a tanításnak a megvetésére, ami Istentől, mint szerzőtől származik, s amit az Ő prófétái magyaráztak nekik. Ezt alaposan meg kell jegyeznünk, ahogyan már korábban is megfontoltuk. Miután ugyanis senki sem menthető Isten előtt a tudatlanság ürügyén, mégis látjuk, miképpen fokozódik a gonoszságunk, mikor tudatosan és szándékosan vetjük el azt, amit Isten parancsol és tanít. Dániel tehát felnagyítja a nép bűnét ennek a körülménynek a hozzáadásával: *nem hallgattak a prófétákra*. Mindaz, ami hiba volt a kaldeusoknál, vagy az asszíroknál, a legfájdalmasabb gonoszságnak bizonyult a választott népnél. A makacságuk még dühítőbb volt, mert miközben Isten megmutatta az utat a prófétái által, ők hátat fordítottak Neki.

*Nem hallgattunk.* Teljesen világos, hogy ezt az igeverset magyarázatképpen teszi hozzá, ahogyan Dániel kifejezhette az okát is a gonoszságuknak. Ezért nevezi Isten törvényeit „tanításnak”, mely sok részből áll. Bizonyos ugyanis, hogy Isten semmit nem hagyott ki abból, amit hasznos volt tudni, ezért Dániel az igazság egész tökéletességét belefoglalja ebbe az értekezésbe. Itt nemcsak Mózes törvényéről beszél, amint az a szóból világosan kiderül, s a תורה *Tóra, törvény* főnevet *tanítás* értelemben. Mintha Dániel pont ezt mondta volna: Istent elvetették, mikor a prófétái által akarta igazgatni a népét. A többes szám azonban látszólag arra utal, amit említettem, hogy a tanítás tökéletességét beleérti a prófétákba, mert Isten nem hagyott el semmit, mikor befejezte a kijelentését mindannak, ami szükséges volt az élet vezetéséhez. Mindez azonban teljességgel haszontalanná vált a nép természetének romlottsága folytán, ami abban mutatkozott meg, hogy elvetették Isten törvényeit.

Dávid ezt a kijelentést az alábbiak hozzáadásával erősíti meg: *ezek a törvények a nép elé adattak*. Ez megmutatja, miképpen állt minden a nép rendelkezésére, mivel Isten családiásan megadta nekik mindazt, ami szükséges volt a legnagyobb fokú kegyességhez és igazságosságához. Az *elébe adattak* kifejezés ugyanis minden szükséges tanítás nyílt, világos, és érthető módon történő átadását jelenti, mégpedig nagyon családiásan és ügyesen. Azaz, semmi sem maradt kétséges, vagy bonyolult, semmi sem maradt homályos, összefüggéstelen, vagy zavaros. Miután Isten a törvénye által teljes mértékben felfedte az igazságot, a nép istentelensége annál súlyosabbá és megvetendőbbé vált, mert nem származott előnyük ebből a bensőséges tanításból sem. A próféta ezekkel a szavakkal azt kívánja megmutatni, hogy mennyire méltók a szándékosan vétkezők a kettős büntetésre. Először is makacssággal vádolhatók, mert nincs mentségük a tudatlanságukra. Nyílt és dühödt támadást intéztek Isten ellen, mert jóllehet az út megmutatott nekik, ők mégis mindenfelé elfordultak és csak azért is a maguk útját járták. Emlékeznünk kell arra, amit korábban már érintettem, nevezetesen a külső szolgálat értékére, mivel tudjuk, hogy az ókori nép, mikor a próféták ellen lázadtak, azt szokták színlelni, hogy valójában nem vetik meg Istent. Miután tehát a képmutatók úgy vélik, hogy a bűneik el vannak rejtve az efféle lepellettel, Dániel világosan kifejezi, hogy Istent a prófétáiban vetik meg, jóllehet sem Ő nem száll alá a mennyből, sem az angyalait nem küldi le. S ez a *próféták az Isten szolgái* kifejezés jelentése. Ezzel jelenti ki, hogy semmit sem tanítottak elhamarkodottan, a saját maguk nevében, vagy saját indíttatásra, hanem a Mindenható parancsai hajtották hűségesen végre. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 9:11

**11. És az egész Izráel áthágta a te törvényedet, és elhajlottak, hogy ne hallgassanak a te szódra. Ezért reánk szakad az átok és eskü, a mely meg van írva Mózesnek, az Isten szolgájának törvényében; mert vétkeztünk ellene!**

Et totus Israel transgressi sunt legem tuam, et defecerunt,<sup>427</sup> ne auscultarent voci tuae. Ideo,<sup>428</sup> effesa est super nos,<sup>429</sup> maledicto,<sup>430</sup> et iusjurandum, quod scriptum est in lege Mosis sevei Dei, quai peccavimus contra ipsum.

Dániel ismét megerősíti, amit korábban mondtam arról, hogy a büntetést teljesen jogosan kapta a nép. A legkisebb panaszra sem volt okuk a szélsőséges szigorúság miatt Isten részéről. Most ezt mondja: *az egész Izrael vétkezett*. Nem sorolja fel a nép különböző osztályait úgy, amint azt korábban tette, hanem egyetlen szóval jelenti ki vétkesnek valamennyiüket, mivel a legkisebtől a legnagyobbig valamennyien megszegték Isten törvényét. Néha második, néha harmadik személyt használ a szenvedélyességének és hevességének jelenként, mivel Dániel most az egész világ nevében beszél, majd Isten elé borul és felkészül az Ő törvényszéke elé járulni. Pontosan olyan ez, mintha egyszer vétkesnek vallaná magát Isten és az angyalai előtt, majd a színpadra lépne, és bizonyosságot tenne a saját és az egész nép gyalázatosságáról az egész emberiség előtt. *Elhajlottak*, mondja, *hogy ne hallgassanak a te szódra*. Ezekkel a szavakkal a próféta kifejezi a nép szándékos makacsságát, arra célozva, hogy minden nem tévedés, vagy tudatlanság következménye. Sőt, még a lustaság sem okozta Izrael szándékos vakságát és figyelmetlenségét Isten rendelkezéseire, hanem ez csak a lázadás kezdete volt. *Elhajlottak*, tehát, *hogy ne hallgassanak a te szódra*. Most már értjük a próféta szavainak jelentését, Nem elégedett meg a nép egyszerű elítélésével, hanem konkrétan meg akarta jelölni a lázadás különféle formáit, hogy éreztesse az izraelitákkal azt a fájdalmas módot, ahogyan kiprovokálták Isten haragját. Nemcsak letértek a helyes útról a hanyagság, vagy az ostobaság miatt, hanem tudatosan szegték meg Isten törvényét. Ezt alaposan meg kell jegyeznünk. Jóllehet a képmutatók bizonygatják, hogy készek engedelmeskedni, amennyiben biztosak lehetnek abban, hogy Isten szól hozzájuk, ám mégis biztosan visszatartja őket valamiféle rejtett romlottság attól, hogy nyíltan kilépjenek a világosságra. S valahányszor Isten Ígéje kerül elénk, aki nem bizonyul taníthatónak, az esküdjön meg akár százszor is, hogy összezavarodott és el kell utasítania a neki felkínált tanítás elfogadását, mert nem lehet biztos abban, hogy Isten szól-e hozzá, vagy sem, az hazudik, Dániel kijelentésének igazsága pedig mindig világos lesz. Mindazok ugyanis, akik nem hallgatják meg Istent, mikor szól hozzájuk, visszaeső bűnösök és belsőleg romlottak, s a természetük romlottsága által leplet borítanak magukra, ami elhomályosítja az érzékelésüket, s meggátolja, hogy az elméjük engedelmeskedjen Istennek.

Majd hozzáteszi: *Emiatt kitöltetett ránk az átok, melyről Mózes írt*. Ezzel a körülménnyel nagyítja fel a nép vétkét, mert már régen kaptak figyelmeztetést a küszöbön álló ítéletről, de mégis becsukták a szemeiket, és megvetették mind az ítéletet, mint a tanítást. Ez volt a gonoszság csúcsa, mert az izraeliták hajthatatlanok voltak, noha Isten kinyújtotta a kezét feléjük, megmutatta nekik a biztonságos utat, és hűségesen tanította őket mindarra, ami hasznos volt a számukra. Ez azonban csak fokozta a romlottságukat, miközben úgy tekintettek a fenyegetéseire, mint a végtelenségig semmit sem jelentő dologra. Emellett még meg is vetették a tanításait, és ki is nevették a fenyegetéseit, mintha Isten csak hitegetné őket, mikor Mózesen át bejelentette a közelgő bosszúállását, ha nem engedelmeskednek a törvényének, vagy talán azt képzelték, hogy mindezt Mózes találta ki és Isten képtelen beváltani a fenyegetéseit. A nép tehát kétségbeejtő istentelenséggel volt vádolható, mivel sem a

<sup>427</sup> Szó szerint: meghátrált előle, vagy elutasította. – Kálvin.

<sup>428</sup> A köztöszónak itt következtető jelentése van. – Kálvin.

<sup>429</sup> Vagy: kiáradt, mert a נֶתַח *nethak* mindkettőt jelenti. – Kálvin.

<sup>430</sup> Egyesek „utálatnak” fordítják. – Kálvin.

Mindenható tanításaira nem figyeltek, sem pedig a fenyegetéseinek szavahihetőségében nem hittek. Ha egy atya fenyegeti a fiát, vagy az úr a szolgáját, a bosszúállás akkor is igazságos lesz, amint a komikus költő mondja: Ne mondd, hogy nem figyelmeztettek (Terence Ardia, 1. felvonás, 2. szín). Miután Isten oly sok idővel korábban megjövendölte, hogy az izraeliták nem maradnak büntetlenek, ha megszegik a törvényt, ez bizonyítja, mennyire teljesen kezelhetetlenek voltak (4Móz26, 5Móz28). S mikor azt mondja, hogy *az átok kitöltetett*, vagy kiáradt, azzal megvallja, hogy miképpen áradt rá Isten haragja az egész népre, mint holmi özönvíz, bár teljesen ellenőrzött módon. Isten ugyanis Mózes szájával előre jelezte, mit kíván tenni, s bárki elolvassa azokat az átkokat, melyeket Mózes hirdet ki a törvény megszegői ellen, semmiképpen sem fogja azokat mértékteleneknek mondani. Mikor tehát ténylegesen bekövetkezik a végrehajtás, vajon nem kell-e elismernünk, hogy abban Isten igazsága ragyog fel a legcsekélyebb hibáztathatóság nélkül? Mondtam már, hogy a שבוּעָה *shebugneh* szót egyesek *átoknak*, mások *eskünek* fordítják. Tulajdonképpen átkot jelent, és a שבוּעָה *shebugn* szóból származik, amit látszólag rendkívüli értelemben kell fordítanunk, mert a szó jelentése tulajdonképpen *hét*, a belőle származó szó pedig *megesküvést* jelent oly módon, amikor bizonyos számú tanút állítanak, s ezért jelent a főnév *esküt*. Miután azonban az átok is nagyion gyakran felmerül, s az esküt tevő Istent hívja tanúbizonysággul önmaga ellen, ha nem teljesíti a szóban vállaltakat, egyes fordítók a kiöntetett átok jelentést erőltetik. Lehet azonban ebben némi szerkezeti változás, ezért szívesen megmagyarázom.

*Az átok és az eskü* tehát kitöltetett, azaz az átok, amit Isten esküvel szentesített – olyan beszédforma ez, amit a nyelvészek jól ismernek és szerkezetkeverésnek neveznek. Az átokra tehát Magának Istennek a szája tett esküt, s tudjuk, miképpen keltenek az esküvel megerősített fenyegetések nagyobb félelmet pont úgy, ahogyan Isten másrésről a kegyes ígéreteit is megerősíti azzal. Ezzel a kifejezéssel Dániel röviden, de világosan kifejezi, hogy a népnek nincs oka panaszkodni, mert a megpróbáltatásaik nem baleset, vagy a véletlen műve. Az őket ért gonoszságok forrását magában Isten törvényében láthatják, mert ha nem lett volna semmi efféle jövendölés, akkor az izraeliták kételkedhettek volna, sőt, még vitatkozhattak is volna egymás közt arról, mi az eredet és oka annak, hogy ellenségeik szolgáskorba hurcolták őket, s a legnagyobb megvetéssel és kegyetlenséggel száműzettek távoli földekre. Akkor kutathatták volna az őket ért gonoszságok okát, mint teljesen ismeretlen dolgot. Mikor azonban Mózes törvénye a szemük előtt volt, s Isten megesküdött róla, hogy úgy hajtja végre a fenyegetéseket, amiképpen azok azután be is következtek, semmi további kételkedés számára nem maradt hely. Ez tehát Dániel szavainak summája: maga a fenyegetés ezekkel a büntetésekkel már elégséges volt az izraeliták elítéléséhez, mivel bűneiket újra és újra elkövették, ezért Isten végrehajtotta rajtuk mindazt, amit korábban a szolgája, Mózes által jelzett előre. Most ez következik:

## Dániel 9:12

**12. És teljesíté az ő szavait, a melyeket szóla ellenünk és a mi bíránk ellen, a kik minket ítélték, hogy nagy veszedelmet hoz reánk; mert nem történt olyan az egész ég alatt, a milyen történt Jeruzsálemben.**

Et stabilivit sermonem suum, quem loquutus fuerat super nos, et super iudices,<sup>431</sup> ut adduceret super nos malum magnum quod non factum est sub toto coelo, sicut factum est<sup>432</sup> in Jerusalem.

<sup>431</sup> Azaz, a bíránk és a minket kormányzó uralkodóink ellen, mert a héber az „ítélkezni” szót „kormányozni” értelemben használja. – *Kálvin*.

<sup>432</sup> Azaz, amint bekövetkezett. – *Kálvin*.

Dániel ugyanazt a kijelentést folytatja, megmutatván, hogy miképpen nincs semmi okuk az izraelitáknak vitatkozni Istennel azért, amiért ilyen súlyos csapások érték őket, kételkedvén azok eredetében, vagy céljában, mert minden pontosan úgy következett be, ahogyan már régen megmondott. *Isten tehát beteljesítette az ellenünk mondott szavait.* Mintha azt mondta volna: nincs okunk Istennel civakodni, mert látjuk az igazságosságát a ránk kiszabott büntetésekben is, s az Ő fenyegetései nem pusztán madárijesztők, vagy meseszerű koholmányok a gyermekek ijesztgetésére. Isten most valóban bebizonyítja, mennyire komolyan beszélt. Mi haszna van hát, ha hátat fordítunk Neki, vagy miért kellene hiábavaló mentségeket keresnünk, mikor Isten igazságossága világosan felragyog a mi pusztulásunkban? Talán meg akarjuk fosztani Istent az igazságosságától? Bizonyos, hogy bármennyire is buzgólkodunk ezen, soha nem leszünk sikeresek. Legyen hát elég az elítélésünkhöz, hogy Isten megjövendőlt mindent, ami bekövetkezik, s ezzel hatékonyan és gyakorlatilag bizonyítja bosszúálló mivoltát. *Isten tehát teljesíté az ő szavait,* azaz Isten szava a legcsekélyebb hatékonyságot és szigor is nélkülözné, ha ez az átok nem függne a fejünk felett. Miközben azonban elterülünk a földön, és majdnem betemetnek a megpróbáltatásaink, egyedül Isten szava emelkedik magasra, azaz Isten az Ő igazságosságát szembetűnően láthatóvá teszi, mert az egyébként aligha lenne észrevehető. Amíg Isten meg nem büntette az emberek gonoszságát, ki ne tekintené gyerekesnek az Ő törvényének fenyegetéseit? Mikor azonban biztos bizonyítékokkal mutatja be a legjobb okokat az emberiség megrettetésére, akkor a hatékonyság és a szigor rögvest társulnak a szavaihoz. Emellett Dániel el kíván vetni minden kibúvót, s azt akarja, hogy a nép őszintén ismerje el és valóban érezze jogosnak a csapásokat. Azt mondja: *ellenünk és a mi bíránk ellen, a kik minket ítélték.* Dániel itt ismét leteríti a test minden gögjét abból a célból, hogy egyedül Istent magasztalja fel, és meggátoljon minden mulandó dicsőséget a törvény tekintélyének elhomályosításában. Tudjuk ugyanis, miképpen gondolkodik a köznép: szerintük pajzs a védelmükre a bűneik miatt, mikor a királyok és a bírák példáival hozakodhatnak elő. Manapság, valahányszor csak felszólalunk a pápaság babonái ellen, ők ezt mondják: „Nos, ha követünk is el hibákat, akkor is Isten állított fölénk királyokat és bírakat, akik a maguk módján uralkodnak felettünk. Miért kellene hát szégyenkezünk, mikor Isten parancsolta meg nekünk azok követését, akik fel vannak ruházva hatalommal és méltósággal?” Miután tehát a köznép általában az efféle kibúvókhoz folyamodik, Dániel ismét kijelenti: jóllehet az Isten törvényét megszegők fel vannak ruházva hatalmas világi tekintéllyel, mégsem mentesülnek sem a szégyentől, sem a büntetéstől, és a közönséges tömeg is menthetetlen, ha az ő példájukat követi. Ezért, *mivel Mózes által szóla ellenünk és a mi bíránk ellen, a kik minket ítélték,* mondja – azaz noha hatalmat kaptak, hogy uralkodjanak rajtunk, de ennek egész elrendezése Istentől származik – utóbb mégis a végtelenségig visszaéltek a kormányzati hatalmukkal és megszegték Isten igazságát. Ezzel még Istent is megpróbálták lerántani a trónjáról. Ezért Dániel azt is kijelenti, hogy a méltóságuk semmiképpen sem mentesíti őket a vétkezés következményei alól.

Utóbb hozzáteszi: *nagy veszedelmet hoz reánk; mert nem történt olyan az egész ég alatt, a milyen történt Jeruzsálemben.* Dániel itt előre látta azt az ellenvetést, melynek volt némi ereje. Eszerint noha Isten joggal büntette az izraelitákat, mégis, mikor jobban kimutatta ellenük a haragját, mint bármely más nemzettel szemben, akkor látszólag megfélemlített az egyenlőségéről. Dániel itt eltörli az abszurditás minden látszatát, még ha Isten szigorúbb is volt a választott népével, mint a világi nemzetekkel, mivel ennek a népnek az istentelensége sokkal nagyobb volt az összes többinél a hálátlanságuk, a makacsságuk, és a kezelhetetlen csökönységük folytán, amint már említettük. Mivel az izraeliták felülmúltak minden más nemzetet rosszindulatban, hálátlanságban és a mindenféle vétkekben, Dániel itt kijelenti, mennyire alaposan rászolgáltak az őket érő katasztrofális csapásokra. S valahányszor csak súlyosan bünteti Isten az egyházát, ez arra az alapelvre emlékeztet minket, hogy az istentelenségünk annál utálatosabb a számára, minél közelebb kerül hozzánk, továbbá, minél



kedvesebb hozzánk, annál vétkesebbek vagyunk, hacsak nem bizonyulunk viszonzásképpen hálásaknak és engedelmeseknek. A dolgoknak ez az állapota nem szabad, hogy zavarosnak tűnjön a számunkra, mert a bosszúállás Isten házában kezdődik, s Ő a haragját sokkal jobban kimutatja a saját népével szemben, mint mások iránt. Ezt, mondom, nem szabad rosszul fogadnunk, mert már magyaráztam az okát. Nem meglepő látnunk, amint a pogányok a sötétségben tapogatóznak, mikor azonban Isten ránk ragyog, mi viszont határozott akarattal ellenállunk Neki, akkor kétszeresen is istentelenek vagyunk. Ezt az összehasonlítást tehát észben kell tartanunk, miután nagy veszedelem sújtotta Jeruzsálemet. Ez azt jelenti, hogy hasonló büntetésben más nemzeteknek nem volt részük, *mert nem történt olyan az egész ég alatt*, mondja Dániel *a milyen történt Jeruzsálemben*. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 9:13

**13. A mint írva van a Mózes törvényében, az a veszedelem mind reánk jöve! És az Úrnak, a mi Istenünknek színe előtt nem esedeztünk, hogy megtértünk volna a mi álnokságainkból, és figyeltünk volna a te igazságodra.**

Sicuti scriptum est in lege Mosis, totum malum hoc venit super nos, et non deprecati sumus faciem Jehovae Dei nostri, ut reverteremur ab iniquitatibus nostris, et attenti essemus ad veritatem tuam.

Megismétli, amit már mondott, mégpedig mindenféle feleslegesség nélkül, rámutatván, hogy miképpen bizonyítják Isten ítéleteit azok hatásai, mert Mózes törvénye tartalmazza mindazokat a büntetéseket, melyeket az izraeliták elszenvedtek. Miután ennyire nyilvánvaló egyezőség állt fenn Isten törvénye és a nép megtapasztalása között, nem kellett volna csökönnyé válniuk, és haszontalanul mindenféle kibúvót keresniük. Isten már egyedül ezzel is a bűneik jogos bosszúállójának bizonyult, mert már hosszú idővel azt megelőzően előre jelezte, amit utóbb teljes mértékben végre is hajtott. Ez a célja az ismétlésnek, mikor Dániel kimondja, hogy a nép érezte az ellenük a Mózes törvényében kihirdetett büntetések igazságosságát, mert hozzátézi: *a mi Istenünknek színe előtt nem esedeztünk*. Itt súlyosan feddi a nép keménységét, mert mikor már rájuk zúdultak a csapások, akkor sem lettek bölcsebbek. Azt szokták mondani, hogy a bolondoknak csapásokra van szükségük a bölcsesség tanulásához. Ez tehát a nép örültségének csúcsa volt, mikor a Mindenható vesszője alatt is makacsok maradtak, még a legsúlyosabb csapások elszenvedésekor is. S miután a nép ennyire megmakacsolta magát a gonoszságban, ki ne látná, hogy milyen őszintén kellett volna bánni ezt a viselkedést? *A mi Istenünknek színe előtt tehát nem esedeztünk*. Ez az igeszakasz arra tanít minket, hogyan hajtja végre az Úr az ítéleteit: nem semmisíti meg teljes mértékben az embereket, hanem a végső ítéletét felfüggeszti, mert ezzel kívánja az embereket megtérésre ösztönözni. Először gyengéden és kegyelmesen hívogatja mind a rosszat, mind a jót az Ő Ígéjével, ígéreteket is hozzátéve a csalogatásuk végett, majd mikor látja, hogy lassúak, vagy vonakodók, akkor használja a fenyegetéseket a tünységből való felrázásukhoz. Ha pedig ezek a fenyegetések nem járnak eredménnyel, akkor fegyveresen előlép, és bünteti az emberiség lustaságát. S ha még ezek a csapások sem járnak eredménnyel, azzal az emberek kétségbeesztő jelleme válik nyilvánvalóvá. Így panaszkodik Isten Ézsaiásnál a szilárdság hiányáról az embereknél: az egész nemzet tetőtől talpig csupa seb (Ézs1:6), s hogy minden munkája veszendőbe megy, mert a végtelenségig kezelhetetlenek. Dániel most ugyanennek a hibának a meglétét mondja ki a népben, mikor elbeszéli: az izraeliták annyira érzéketlenek maradtak a csapásaikkal szemben, hogy soha nem könyörögtek bocsánatért. A többi ma már nem tudom befejezni.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, hogy komolyan fontolóra vegyük, mennyi módon váltunk vétkéssé Előtted, különösen mikor nap, mint nap szítjuk a haragodat magunk ellen. Hadd alázzuk meg magunkat a valódi és komoly megtéréssel, s hadd meneküljünk buzgón Tehozzád, mert semmi sem maradt a számunkra a könyörületen kívül. Mikor elterülünk, összezavarodunk, és önmagunkban semmivé válunk, hadd meneküljünk ehhez a szent horgonyhoz, hisz te könnyen megengesztelődsz, és megígérted, hogy könyörületes Atyaként bánsz minden bűnőssel, akik keresnek téged. Hadd közeledjünk Hozzád valódi bűnbánattal, a Te jóságodra támaszkodva, soha nem kételkedvén abban, hogy teljesíted a kéréseinket, s kegyelmeddel megszabadítasz a Sátán és a bűn rabságából. Kormányozzon minket a Te Szentlelked, és vezessen úgy az igazság útján, hogy egész életünkben a Te nevedet dicsőítsük, míg végül majd megérkezünk abba a boldog és halhatatlan életbe, melyről tudjuk, hogy a mennyben tette félre a számunkra Krisztus, a mi Urunk. Ámen.

## Negyvenhetedik előadás

A tegnapi előadásban azt vizsgáltuk meg, miképpen súlyosbítja a próféta a nép bűneit, mikor ellenálltak az Isten büntetései által keltett benyomásnak. Most pedig világosabban is szemlélteti az általuk tanúsított makacsság fajtáját. *Nem fordultak el az álnokságaiktól, és nem figyeltek Isten igazságára.* Korábban azt mondta: *nem esedeztek Isten haragjának az elhárítása végett.* Itt azonban ennél többet is kifejez. Nevezetesen: azzal, hogy elismeri, volt némi okuk az imádkozásra, jelzi, hogy nem voltak ténylegesen őszinték. Tudjuk, milyen istentelen módon élnek vissza a képmutatók Isten nevével, és színlelik az imádkozás külső formáját, sőt a legnagyobb buzgóságot, pedig semmi valóságos sincsen az imáikban. A prófétának tehát jó oka volt egyesíteni azt, amit soha nem volna szabad szétválasztani, majd meggyőzni az izraelitákat a makacsságukról, mivel nem folyamodtak alázatosan könyörögve Isten kegyelméért megtéréssel és hittel. Kétségtelenül létezett a kegyesség valamelyes formája a nép között, de Dániel itt Isten Ígéje alapján becsüli fel az imádságokat, és teszi elénk ezt a két dolgot, nevezetesen a megtérést és a hitet. Ezt szorgalmasan meg kell figyelünk. Semmi sem megszokottabb ugyanis, mint a buzgó könyörgés a bocsánatért, mikor Isten haragjának jelei megmutatkoznak. Ez mindig is megszokott dolog volt minden nemzetnél minden időben, ám mégsem létezett sem a megtérés, sem a hit. Így minden imájuk hamissággá és hiábavalósággá lett. Ez a próféta szavainak jelentése, mikor ezt mondja: *És az Úrnak, a mi Istenünknek színe előtt nem esedeztünk, hogy megtértünk volna a mi álnokságainkból, és figyeltünk volna a te igazságodra.* Végül, ebből az igeszakaszból megérthetjük, hogy valójában mi a kegyes és elfogadható ima szabálya. Először is szegyenkeznünk kell a bűneink miatt, majd a Mindenható fenyegetéseire és ígéreteire kell tekintenünk. A mondat első részét illetően a tapasztalat arra tanít minket, hogy milyen elhamarkodottan kezdenek sokan imádkozásba, még mikor a gonosz viselkedésük nyíltan Isten ellen irányul is. Egyrésről annyira elragadtatják magukat, hogy nem vonakodnak háborút indítani Isten ellen, de mégis Hozzá imádkoznak, mert a félelem megragadja az elméiket és arra készíti őket, hogy engedelmeskedjenek Istennek. A próféta tehát itt a külső magamutogatás, valamint a zaj és a hízélgés romlott keverékének végtelen hiábavalóságát mutatja meg, mivel Isten nem fogad el semmiféle imát, amíg azok nem egyenlően a megtérésből és a hitből fakadnak. Mikor azt mondja, hogy *a nép nem figyelt Isten igazságára*, akkor véleményem szerint ez vonatkozott mind a fenyegetésekre, mind az ígéretekre, mert a hit egyformán szemléli Istennek mind a könyörületét, mind az ítéleteit. Amikor a félelem megrettenti az istenfélőket, akkor Isten kegyelméhez menekülnek – nem is történhet másképp. Ahogyan tehát Isten minden minőséget felkarol ebben a világban, s ahogyan mindenkit az ítélőszéke elé idéz, akik vétkeztek, majd megadja nekik a kibékülés reménységét, ha a bűnös valóban megtér Hozzá, úgy most Dániel is, annak kimondásával, hogy *az izraeliták nem figyeltek Isten igazságára* kétségtelenül mindkét dologra utal. Nevezetesen arra, hogy Isten ítéleteit nem vették kellőképpen fontolóra, továbbá az ostobaságukra, amiért megvetették az Ő könyörületét, mikor az világosan eléjük tárult. Egészében véve ez az igeszakasz megmutatja: lehetetlenség, hogy az imáink Istennek tetszők legyenek, amíg azok nem a tényleges megtérésből és a hitből fakadnak. Azaz, mikor szívből érezzük a bűnösségünket, akkor menekülünk Isten könyörületéhez és támaszkodunk az ígéreteire. Itt megláthatunk három dolgot, melyek szükségesek ahhoz, hogy Isten engedelmes legyen irántunk. Először is, elégedetlenség önmagunkkal, mely szomorúságot szül, mikor tudatára ébredünk a bűneinknek, s annak, hogy felszítottuk Isten haragját. Ez az első dolog. Másodszor, ehhez hozzá kell tenni szükségszerűen a hitet. Végül az imának kell következnie a megtérésünk és a hitünk bizonyítékeként. Mikor az emberek megtérés és hit nélküliek, látjuk, miképpen

szentségtelenítik meg Isten nevét: még ha sok ima fogan is meg bennünk és mondjuk is el azokat, miközben a két fő hajlandóság teljes mértékben hiányzik belőlünk. De folytassuk:

## Dániel 9:14

**14. Azért készen tartotta az Úr a veszedelmet, és azt reánk hozá: mert igaz az Úr, a mi Istenünk minden cselekedetében, melyeket cselekszik; mert nem hallgattunk az ő szavára.**

Et vigilavit Jehovah super malum, et immisit illud<sup>433</sup> spuer nos: quai justus est Jehovah Deus noster in omnibus operibus suis quae fecit, *hoc est, facit*, et non auscultavimus voci ejus.

Dániel megerősíti, amit korábban mondott arról, hogy az izraelitákat sújtó mérszárlás nem a véletlen műve, hanem Isten biztos és figyelemre méltó ítélete. Ezért használja a שקד *seked* szót, ami azt jelenti: figyelni, és figyelmesen elmélkedni valamiről. Tulajdonképpen a városok őreire mondják, akik éjjel-nappal figyelnek. Számomra úgy tűnik, hogy ez a kifejezés nem sietségre, hanem inkább folytonos gondosságra utal. Isten gyakran használja az odafigyelésének ezt a hasonlatát azoknak az embereknek a megbüntetésére, akik túlságosan buzgón vetik bele magukat a bűnökbe. Ismerjük az emberiség nagy türelmetlenségét, s azt, hogy mennyire nem törődnek a mértékletességgel, mikor a testi vágyak elragadják őket. Isten viszont azt mondja, hogy nem lesz sem lusta, sem figyelmetlen ennek a mértéktelenségnek a helyesbítésében. Ennek a hasonlatnak a magyarázatát Jeremiás könyve negyvennegyedik fejezetében találjuk meg, ahol azt olvassuk, hogy az emberekből kitörtek a vágyaik és elragadták őket, Isten pedig folytonosan figyel, míg el nem jön az Ő bosszúállásának ideje. Említettem, miképpen jelent ez a szó inkább folytatólagos szorgalmat, mintsem elhamarkodott gyorsaságot, s a próféta itt látszólag arra utal, hogy jóllehet Isten eltúrte a nép gonoszságát, végül mégis beváltotta a korábbi fenyegetéseit, mert mindig figyelt, és lehetetlenné tette, hogy a nép elkerülje az Ő ítéleteit azok miatt a gonoszságok miatt, melyekbe belemerültek. Ezért *készen tartotta az Úr a veszedelmet, és azt reánk hozá*, mondja. A próféta szándékának teljesebb meglátásához meg kell említenünk, amit Isten hirdetett ki Jeremiás által a Jeremiás siralmaiban (JSir3:38), ahol tunyasággal vádolja a népet, mert nem fogadják el az elszenvedett büntetések jogosságát. Ezért vádolja őket ekképpen: Ki az, aki tagadja, hogy mind a jó, mind a gonosz az Úr szájából származik? Mintha átkot mondana azokra, akik tudatlanok az Istentől származó csapások eredetét illetően, mikor Ő a népét bünteti. Ez a kijelentés nem korlátozódik egyetlen igeversre. Isten ugyanis gyakorta mennydörög az ellen az ostobaság ellen, ami veleszületett az emberiséggel, és arra indítja őket, hogy mindent a szerencsének tulajdonítsanak, az őket sújtó kezének figyelmen kívül hagyásával (Ézs9:13). Ezt a fajta tanítást mindenütt meg lehet találni a prófétáknál, akik megmutatják, hogy semmi sem lehet rosszabb, mint úgy tekinteni Isten ítéleteire, mintha azok a véletlen művei lennének. Ezért időzik Dániel ennél a dolognál. Azt is tudjuk, mit jelent ki Isten az Ő törvényében: Ha ti ellenem jártok, én is ellenetekre járok (3Móz26:27-28), azaz, ha nem szüntök meg minden elszenvedett gonoszságot a szerencsének tulajdonítani, én is ellenetek török becsukott szemmel, és hasonló elhamarkodottsággal küzdök majd veletek. Mintha azt mondta volna: Ha nem vagytok képesek különbséget tenni a szerencse és az én ítéleteim között, mindenfelől csapásokkal sújtalak titeket, jobbról is, meg balról is, a legcsekélyebb tartózkodás nélkül – mintha részeg lennének a kifejezésnek megfelelően: a visszással visszás vagy. Emiatt vallja meg most Dániel, hogy *Isten készen tartotta a veszedelmet, s Ő hozta a népre mindazokat a csapásokat, melyek sújtották őket*.

---

<sup>433</sup> Okozta azt, hogy ránk jött – Kálvin.

Ebben az igeszakaszban megtanuljuk felismerni Isten gondviselését mind a bővelkedésben, mind a szűkölködésben, hogy az hálaadásra indítson minket a jótéteményeiért, míg a büntetéseinek alázatra kell minket indítani. Mikor ugyanis bárki a szerencsével magyarázza ezeket a dolgokat, azzal bizonyítja a tudatlanságát Isten létezését, vagy legalábbis az általunk imádott Istenség jellemét illetően. Mi marad ugyanis Istennek, ha megfosztjuk a gondviselésétől? Elegendő itt csak érinteni ezeket a pontokat, melyek gyakran előfordulnak, s amelyekről rendszerint mindennap hallunk valamit. Elegendő ennek az igeszakasznak a magyarázatához megfigyelni, miképpen állítja mellesleg szembe Isten ítéletét és gondviselését a véletlen minden fogalmával.

Ez után hozzáteszi: *igaz az Úr, a mi Istenünk minden cselekedetében*. Ebben a mondatban a próféta a korábbi tanítását erősíti meg, s az *igaz az Úr* kifejezés úgy jelenik meg, mint oka a cselekedeteinek, ugyanis Isten természete adja meg az okot, hogy miért nem történhet semmi a szerencse vak impulzusának hatására. Isten bíróként ül a mennyben: ezért ez a két elképzelés közvetlen ellentétben állnak egymással. Ha tehát a két kijelentés egyikét kimondjuk, azzal egyidejűleg tagadjuk a másikat. Ha Isten a világ bírója, akkor a szerencsének nincs helye annak kormányzásában, s bármit is tulajdonítanak a szerencsének, azt Isten igazságából veszik el. Azaz, ez a korábbi mondatunk megerősítése az ellentétek, vagy ellentmondások felhasználásával. Nekünk ugyanis szükségszerűen Isten ítéletének kell tulajdonítani mind a jót, mind a rosszat, mind a szűkölködést, mind a bővelkedést, amennyiben Ő kormányozza a világot a gondviselésével, és gyakorolja a bírói hivatalt. S ha a legcsekélyebb mértékben elhajlunk a szerencse felé, akkor Isten ítéletét és gondviselését többé már nem ismerjük el. Emellett Dániel nem csak hatalmat tulajdonít Istennek, hanem az igazságát is ünnepli. Mintha azt mondta volna: nem önkényesen kormányozza a világot, az igazság, vagy az egyenlőség mindennemű szabálya nélkül, hanem *Ő igaz*. Nem feltételezhetjük semmiféle felsőbbrendű, a Mindenhatót is megkötő törvény létezését: Ő a saját Maga törvénye, s az Ő akarata minden igazság szabálya. De le kell szögeznünk azt is, hogy Isten nem uralkodik zsarnokként a világ felett, mikor a maga tökéletességében olyasmit cselekszik, ami nekünk abszurdnak tűnik, csak mert az elméink nem képesek elég magasra emelkedni a csak részben megmutatkozó, de Isten ítéleteiben majdnem teljesen elrejtett és felfoghatatlan ok megértéséhez. Dániel tehát ezt akarta kifejezni az *igaz az Úr, a mi Istenünk minden cselekedetében* szavakkal. Ez azt jelenti: a nép nem lett volna olyan komolyan büntetve és fenítve a megannyi nyomorúságos csapással, ha nem provokálták volna Isten haragját. Ez könnyen megérthető a fenyegetésekből, melyeket Isten hosszú idővel azelőtt már bejelentett, s melyekről abban az időben bizonyította, hogy semmiképpen sem tekintendők jelentékteleneknek. Ezután a második részt is hozzáteszi, mert nemcsak Isten hatalma, de az Ő igazsága is felragyog a nép mézszárlásában. Röviden már érintettem mindegyik dolgot, amennyire szükséges volt a magyarázathoz. Észre kell azonban vennünk, hogy a próféta ezekben a szavakban arra a nagyszámú megpróbáltatásra utal, melyek a kegyesekre zúdultak a hitük próbára tétele végett. Ők a halandók között a leginkább megvetetteknek és legnyomorultabbaknak érezték magukat: Isten saját és szent népe a legnagyobb székelyben és gyűlölködés közepette szenvedett, noha Isten a törvényével fogadta őket örökbe azzal a szándékkal, hogy minden más nemzetet felülmúljanak. Miközben tehát azt látták, hogy a megpróbáltatások és a székely mély örvényében fuldokolnak, mi mást feltételezhettek volna, mint azt, hogy Isten becsapta őket, vagy, hogy teljes mértékben felbomlott az Ő szövetsége? Dániel tehát megállapítja Isten igaz mivoltát minden cselekedetében, hogy elejét vegye ennek a kísértésnek, megerősítse az istenfélőket a magabiztosságban, s arra ösztökélje őket, hogy Istenhez meneküljenek a megpróbáltatásaik szélsőségességében.

S hozzáteszi az okot is: *mert nem hallgattak az ő szavára*. Itt ismét a nép bűnére mutat rá, akik nem tudatlanságból, vagy tévedésből vétkeztek, hanem szándékosan ragadtak fegyvert Isten ellen. Valahol csak megismerjük egyszer Isten akaratát, többé már nincs

mentségünk a tudatlanságra, mert a Mindenhatóval szembeni nyílt dac a testi kívánságok által félrevezetett lényünkéből fakad. S ebből megértjük, mennyire megvetendő mindazok vétke, akik nem engedelmeskednek Isten hangjának, valamikor csak tanítani kegyeskedik minket, és nem nyugodnak azonnal bele a szavába. Most ez következik:

## Dániel 9:15-17

**15. Most azért, oh mi Urunk, Istenünk! a ki kihoztad a te népedet Égyiptom földéből hatalmas kézzel, és nevet szereztél magadnak, mint ma is van: vétkeztünk, gonoszul cselekedtünk!**

**16. Uram, a te minden igazságod<sup>434</sup> szerint forduljon el, kérlek, a te haragod és búsulásod a te városodtól, Jeruzsálemtől, a te szentséges hegyedtől, mert a mi bűneinkért és a mi atyáink hamisságaiért gyalázatára van Jeruzsálem és a te néped mindeneknek mi körülünk.**

**17. És most hallgasd meg, oh Istenünk, a te szolgádnak könyörgését és esedezéseit, és világosítsd meg az Úrért a te orczádat a te szent helyeden, a mely elpusztítottott.**

Et nunc Domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum e terra Aegypt cum manu forti, et fecisti, comparasti, tibi nomen secundum diem hanc,<sup>435</sup> peccavimus, impie egimus.

Domine secundum omnes justitias tuas avertatur, quaeso, ira tua, et excandescencia tua ab urbe tua Jerusalem, monte sanctitatis tuae: quoniam ob peccata nostra, et ob iniquitates,<sup>436</sup> patrum nostrorum, Jerusalem, et populus tuus est in probum cunctis vicinis,<sup>437</sup> circuitibus nostris.<sup>438</sup>

Et nunc audias, Deus noster, precationem servi tua, et orationem ejus atque illumina faciem tuam<sup>439</sup> super sanctuarium tuum quod vastatum est, *vel, desolatum*, propter Dominum.

Miután Dániel kellőképpen megvallotta azoknak az ítéleteknek a jogosságát, amit Isten a népre szabott ki, most visszatér a könyörgésre a bocsánatért. Először magának szeretne kegyet elnyerni, majd utána a kegyesek elméjét szeretné magabiztosságra ösztönözni, s ezért helyezi a szemük elé a kegyelemnek azt a bizonyítékát, melynek a kegyesek elméjének kellene támogatást nyújtani egészen a világ végéig. Mikor ugyanis Isten kivezette a népét Egyiptomból, akkor nem holmi mulandó jótéteményt állított elébük, hanem Ábrahám nemzetének örökbe fogadásáról tett tanúbizonyságot azzal a feltétellel, hogy Ő lesz az örök Szabadítójuk. Valahányszor tehát Isten össze akarja gyűjteni a szétszórottakat, és fel akarja emelni az elméiket a kétségbeesés állapotából a vidám reménységre, akkor emlékezteti őket, hogy Ő a Megváltójuk. Én vagyok az Isten, mondja, Aki kihozott benneteket Egyiptomból (3Móz11:45, és sok más igehely). Isten nemcsak dicséri a hatalmát ezekben az igeversekben, de megjelöli a szabadításuk okát is: akkor fogadta őket a gondviselésébe pontosan azon az alapon, hogy soha nem szűnik meg egy atya szeretetével és buzgalmával bánni velük. Mikor viszont olyan aggodalom fogta el a kegyeseket, ami miatt úgy vélték, hogy Isten végleg elhagyta őket, akkor ezt a pajzsot szokták felragadni: Isten nem hiába hozta ki atyáinkat Egyiptomból. Dániel most ezt az érvelést követi: *Te, ó Urunk Istenünk*, mondja, *Aki kihoztad a Te népedet* – mintha ezt mondta volna: Istent hívta segítségül, mert egyetlen bizonyítékkal minden kor számára bizonyította Ábrahám nemzetségének szent jellegét. Látjuk, miképpen

<sup>434</sup> A Károli-fordítás szerint: *a te igazságod teljessége – a ford.*

<sup>435</sup> Azaz, amint maga az esemény mutatott rá – *Kálvin.*

<sup>436</sup> Vagy a bűneinkben és a vétkeinkben – *Kálvin.*

<sup>437</sup> Szó szerint: „mindennek” – *Kálvin.*

<sup>438</sup> Azaz azok, akik a mi köreinkben vannak. – *Kálvin.*

<sup>439</sup> Azaz, tedd ragyogóvá az arcodat. – *Kálvin.*

serkenti önmagát és minden istenfélőt az imádkozásra, mert ezt az alapot lefektetvén egyrésről panaszkodhatott bizalmasan, másrésről félelem nélkül könyöröghetett Istennek, hogy könyörüljön a népén, és vessen véget a megpróbáltatásaiknak. Most már értjük a próféta ama szavainak jelentését, mikor azt mondja: *a nép kivezettetett Egyiptomból.*

Utóbb másik okot is hozzátesz: *Isten hírnevet szerzett Magának, ahogyan az esemény megmutatta.* Itt összekapcsolja Isten hatalmát a könyörületével, s arra utal, hogy a nép kihozatala nemcsak az Ábrahám családja iránti atyai szeretet példája volt, de az isteni hatalom megmutatkozása is. Ebből következően az Ő népe nem volt elvethető anélkül, hogy ennek a nagy hatalomnak az emlékezete is el ne töröltessék, amellyel Isten hírnevet szerzett. S ugyanez a mondat gyakran előfordul a prófétáknál, amikor ezt az érvet használják: ha ennek a népnek el kell pusztulnia, mi gátolja majd meg a te dicsőséged fényének kialakulását, így bármi, amit erre a népre ruháztál, a feledés homályába fog merülni? Így mondja tehát most Dániel: *kihovván a népedet Egyiptom földjéről, nevet alkottál magadnak, azaz dicsőséget szereztél magadnak, melynek minden korban virágoznia kell egészen a világ végéig.* Mi történik hát, ha most az egész nép megsemmisül? Majd hozzáteszi: *vétkeztünk, gonoszul cselekedtünk.* Ezekkel a szavakkal Dániel azt jelenti ki, hogy mennyire nem maradt más Isten számára, mint nem a nép, hanem Önmaga figyelembe vétele, mert rájuk tekintve nem láthatott mást, csak okot a bosszúállásra. A népnek szükségszerűen el kell pusztulnia, ha Isten úgy bánik velük, ahogyan megérdemlik. Dániel azonban itt bizonyos eszközökkel elfordítja Isten tekintetét a nép bűneitől, a figyelmét egyedül Önmagára, a saját könyörületére, valamint az állhatatos hűségére irányítva az iránt a szövetség iránt, amit az atyáikkal kötött. Végül, nem engedné meg, hogy elbukjon a megváltás, ami az Ő erényeinek, kegyességének és jóságának látványos és örök bizonyítéka. Ezért kapcsolja hozzá: *Uram, a minden te igazságod szerint forduljon el, kérlek, a te haragod és búsulásod a te városodtól, Jeruzsálemtől, a te szentséges hegyedtől.* Látjuk, miképpen zár itt ki Dániel bármiféle lehetséges érdemet a nép részéről. Valójában semmi érdemük sincs, én azonban arról az ostoba képzelgésről szólok, amit az emberek aligha tudnak félretenni. Ők mindig maguknak tulajdonítják az érdemeket, és még ha százszor meg is győződnek a bűneikről, akkor is úgy akarják kiengesztelni Istent, hogy valamiféle érdemekkel hozakodnak elő Őelőtte. Dániel azonban itt minden efféle megfontolást kizár, mikor Isten saját igazságát emlegeti, és az *a minden te igazságod szerint* erőteljes kifejezést használja. Akik az „igazság” szót „ítéletnek” fordítják, tévednek, és tapasztalatlanok a Szentírás magyarázatában, mert azt feltételezik, hogy Isten igazsága ellentétes az Ő könyörületével. Mi azonban ismerjük Isten igazságát, amiképpen az kijelentetett, s különösen a jótéteményekben, melyeket nekünk adományoz. Mintha Dániel pontosan azt mondta volna: a nép egyedüli reménysége abban rejlik, hogy Isten nem a viselkedésükre Önmagára lesz tekintettel. Ezért Isten igazsága alatt érti az Ő nagylelkűségét, ingyenes kegyességét, állhatatos hűségét, és védelmét, amit a szolgálóinak ígért. *Ó Isten,* mondja tehát, *a Te megígért könyörületed szerint,* azaz ne hagyd cserben azokat, akik Benned bíznak, mert Te nem szoktál semmit elhamarkodottan megígérni, és nem szoktad cserbenhagyni a Hozzád menekülőket – a Te igazságod szerint támogass minket a nyomorúságainkban. Meg kell figyelniünk a „minden” egyetemes kötőszót is, mert Dániel annyi bűnt szed össze, melyek ezerszer is mélybe húzhatják a népet, s ezzel a *mindennel* állítja szembe Isten megígért könyörületét. Mintha azt mondta volna: noha a vétkeink száma oly hatalmas, hogy százszor is el kell pusztulnunk, a te megígért könyörületeid mégis többek annál, azaz a Te igazságod fölülmúlja mindazt, amit a legrosszabb fajta bűnökből bennünk találhatasz.

Majd ezt mondja: *forduljon el, kérlek, a te haragod és búsulásod a te városodtól, Jeruzsálemtől, a te szentséges hegyedtől.* A haragot és a búsulást összekapcsolva a próféta nem holmi szélsőségességre utal Isten részéről, mintha túlságosan nagy szigorúsággal büntetné meg a nép bűneit, hanem ismét a bűneik halmozódását mutatja be, ami annyira felbőszítette Őt, hogy félretette a szokásos jellemét, s hiábavalóként és gyümölcstelenként

kezelte az örökbe fogadásukat. Dániel ebben az esetben nem a büntetés szigorúságát panaszolja, hanem inkább önmagát és a nép többi tagját ítéli el, amiért ennyire súlyos büntetésekre volt szükség. Még egyszer felmutatja Istennek a szent hegyet, melyet Ő választott, s ezzel fordítja el a tekintetét az ítélettől, nehogy azt a rengeteg bűnt tartsa a szeme előtt, ami joggal bősztette fel Istent. Itt tehát Isten kiválasztását helyezi közbe, mivel Ő szentelte magának a Sion hegyét, s akarta azt, hogy ott imádják Őt, ott ünnepeljék a nevét, és ott kínáljanak fel Neki áldozatokat. Ebben a vonatkozásban szerez magának kegyet Dániel Isten előtt, és, amint említettem, zár ki mindenféle más megfontolást.

Majd hozzáteszi: *mert a mi bűneinkért és a mi atyáink hamisságaiért gyalázatára van Jeruzsálem és a te néped mindeneknek mi körülünk.* Újabb érvel kívánja Istent könyörületességre indítani, mert Jeruzsálem, valamint a nép gyalázatára volt a nemzeteknek, ez azonban Magára Istenre is szégyent hozott. Miután tehát a pogányok számára a közneveltség tárgyát képezték a zsidók, nem kímélték Isten szent nevét sem, sőt, a zsidókat annyira megvetették, hogy a pogányok még szóba sem elegyedtek velük, Izrael Istenét pedig úgy befeketítették, mintha legyőzték volna, hiszen eltúrte, hogy a templomát lerombolják, és Jeruzsálem egész városát felégessék és kegyetlenül lemészárolják. A próféta tehát most ezzel az érvel hozakodik elő, s a szent városról beszélve kétségtelenül Isten nevének a szentségére is utal. A szavaiban benne foglaltatik: Jeruzsálemet választottad egyfajta királyi székhelyül, azt akartad, hogy ott imádjanak, most pedig ez a város a legnagyobb gyalázatot szenved el a szomszédainktól. Kimondja tehát, miképpen lett Isten szent neve kitéve a pogányok gyalázkodásainak. Utána ugyanazt mondja Isten népéről is – nem panaszképpen, mert mikor a zsidók elszenvedték ezeket a feddéseket, akkor rá is szolgáltak azokra a bűneikkel – de a nyelvezet hangsúlyos, és ők mégis Isten népe voltak. Isten neve bensőségesen kötődött ahhoz a néphez, s bármiféle becstelenséget szórtak is rájuk a pogányok, az főleg Magán Istenen tükröződött vissza. Dániel itt a saját nevét állítja a Mindenható elé, mintha azt mondta volna: ó Uram, légy Te a saját dicsőséged védelmezője, aki azzal a feltétellel fogadtál egykor minket örökbe, hogy a Te neved emlékezete legyen örökre ránk vésve, s ne engedd, hogy ennyire szégyenteljesen gyalázzanak minket, és ne törd, hogy a pogányok ezen az alapon sértégessenek. Ám még azt is kijelenti, hogy mindez *a mi bűneinkért és a mi atyáink hamisságaiért* történt, s ezzel a kifejezéssel minden kétely lehetőségét is eltörli. Ó, miképpen lehetséges, hogy Isten ennyire leteríti a népét? Miért nem kímélte meg legalább a saját nevét? Dániel tehát itt arról tesz bizonyosságot, hogy Ő igazságos, mert a nép és atyáik bűnei öltöttek oly mértéket, amikor már Isten kénytelen volt ez a bosszúállást végrehajtani rajtuk.

A következő imája így szól: *És most hallgasd meg, oh Istenünk, a te szolgádnak könyörgését és esedezéseit, és világosítsd meg az Úrért a te orczádat.* Ezekben a szavakban Dániel a bizalmatlansággal veszi fel a küzdelmet, de nem a saját maga kedvéért, hanem az egész egyház kedvéért, aminek az imádkozás helyes módját is bemutatja egyúttal. S a tapasztalat azt tanítja nekünk, mennyire szükséges ez az orvosság azokkal a kételyekkel szemben, melyek minden imánkba befurakodnak, s tompává és hűvössé tesznek minket az imádkozásban, vagy legalábbis minden összeszedett, vagy nyugodt magabiztosság nélkül imádkozunk, és ez az ingadozás megront mindent, ami csak megfogant bennünk korábban. Miután tehát ez naponta megtörténik minden istenfélővel, akik akár csak rövid időre felhagynak az imádkozás kötelességének ellátásával, mert némi kétely vonja félre őket és csukja be az ajtót a bensőséges bejárás előtt Istenhez, ezért ismétli Dániel oly gyakran a mondatot: *Halld meg Uram, a Te szolgád imádságát.* Dávid is belefoglal efféle mondatokat az imáiba, s a legnagyobb szüksége is van erre. Azok pedig, akik valóban gyakorolják az imádkozást, érzik: Isten szolgálainak jó okuk van az efféle nyelvezet használatára imádkozás közben. A többit azonban majd holnap fejezem be.



## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel Te kegyeskedtél egykor a Te néped közé választani minket, s akartad, hogy a nevedet, valamint a Te egyszülött Fiad nevét viseljük – noha oly gyakran szítjuk fel a haragodat a bűneinkkel, és soha nem szűnünk meg gonoszságot gonoszságra halmozni – add meg, hogy soha ne képezzük a nevetség és a gúny tárgyát, szégyent hozván a Te szent nevedre. Mivel látod, hogy az istentelenek minden lehetőséget megragadnak arra, hogy rágalmazzanak Téged, a Te szent evangéliumodat, és a Te egyszülött Fiad nevét, kérlek, ne engedd meg nekik, hogy zsémbesen sértegessenek téged. Kormányozzon minket a Te lelked, hogy a Te neved megdicsőítésére vágyakozzunk. S dicsőüljön az meg a Sátán és minden istentelen ellenére, míg végül összegyűjtetünk abba a mennyei birodalomba, amit ugyancsak Krisztusban, a mi Urunkban ígértél meg nekünk.

## Negyvennyolcadik előadás

Tegnap elkezdünk magyarázni azt az igeszakaszt, melyben Dániel azt kéri a Mindenhatótól, hogy *ragyogtassa arcát az Ő szentélyére*. Jól tudjuk, milyen gyakran előfordul ez a kifejezés a Szentírásban, ahol azt olvassuk, hogy Isten az arca elrejtésével mutatja ki az ellenkezését, mikor nem segíti a saját népét, hanem úgy elrejtőzik, mintha elfelejtette volna őket. Miután a Szentírás a megpróbáltatásainkat és a nyomorúságainkat mindenütt a sötétséghez hasonlítja, ezért mondja, hogy Isten, Akinek a kegyességében rejlik a boldogságunk, elrejtí arcát, mikor nem támogat minket, illetve akkor mondja, hogy az arca ragyogó és tisztán látható, mikor valami jelét adja atyai mivoltának. Isten látszólag hosszú időre magára hagyta a szentélyét, ezért könyörög Neki a próféta, hogy világosítsa meg az arcát. Meg kell említenünk az *a te szent helyeden, a mely elpusztítottatott* kifejezést is. Ebből kiderül, hogy jóllehet a próféta mindent elveszettnek látott testi értelemben, mégsem esett kétségbe, és nem is hagyott fel az imádkozással. S ezt a szabályt meg kell figyelni: Isten kegyelmét nem a dolgok pillanatnyi állapota alapján kell felbecsülni, mivel gyakorta mutatkozik haragosnak irántunk. Felül kell kerekednünk a testi gondolkodásunkon, ha a nyomorúságban akarunk Istenhez imádkozni, ahogyan a próféta itt a saját példájával tanít minket. A szentély ugyanis elpusztult, s a pusztulása okot adhatott volna Dánielnek és minden istenfélőnek arra, hogy hagyjanak fel az imádkozással. Miféle sikerben reménykedhettek a dolgok ilyen siralmas állapota láttán? Dániel ezzel a körülménnyel megmutatja, miképpen folytatta a küzdelmet, nem engedvén, hogy bármi akadály megszakítsa az imádkozásának menetét. Hozzáteszi: *az Úrért*. Minden héber nyelvtudós egyetért abban, hogy az אדוני *Adoni* szó, mikor a nagy *kamec* ponttal írják, egyedül Istent jelenti, bár a Szentírás egyes igeverseiben ugyanolyan világosan a Közbenjáróra is vonatkozik. S nagyon valószínűen itt is ez az értelme, s noha a héberek *az Úrért*, vagy *az Ő kedvéért* kifejezést használják, mikor közvetlenül hivatkoznak az Istenségre, bevallom, mégis gyakran használják a harmadik személyt. Mi szükség van azonban erre a nyersebb beszédformára, mikor a másik értelmezés jobban illik az igeszakaszhoz? Utóbb majd azt mondja: miattad, Istenem, most azonban *az Úrért* kifejezést használja. Bevallom, ha valami gáncsokszóval vitatkoznék, nem tudnám meggyőzni őt ebből az igeszakaszról. Ha azonban vita nélkül súlyozzuk a próféta szavait, akkor inkább a dolog eme nézetére fogunk hajlani. Itt tehát Isten elé állítja a Közbenjárót, Akinek a kegyessége által reméli elnyerni a kérését. Ha ezt bárki mégis inkább Istenre vonatkoztatná, hadd maradjon meg a véleménye mellett. De folytassuk:

### Dániel 9:18

**18. Hajtsad, én Istenem, a te füledet hozzánk és hallgass meg; nyisd meg szemeidet és tekintsd meg a mi pusztulásunkat és a várost, a mely a te nevedről neveztetik; mert nem a mi igazságunkban, hanem a te nagy irgalmasságodban bízva terjesztjük elődbe a mi esedezéseinket.**

Inclina Deus mi, aurem tuam, et audi: eperi oculos tuos, et respice desolationes ostras,<sup>440</sup> et civitem super quam invocatum est nomen tuum, super eam,<sup>441</sup> quia non propter justitias nostras nos prosternimus preces nostras coram facie tua, sed propter misericordias tuas<sup>442</sup> multas, *vel, magnas*.

<sup>440</sup> Vagy: a letaroltságunkat – Kálvin.

<sup>441</sup> A *super eam* szavak nélkülözhetők – Kálvin.

<sup>442</sup> Vagy: a Te könyörületességed alapján – Kálvin.

Ez a rövid mondat az imádkozás csodálatos forrását és hevesességét árasztja, mert Dániel úgy ontja ki a szavai, mintha magán kívül lenne. Isten gyermekei gyakran kerülnek elragadtatott állapotba imádkozás közben: nyögnek és könyörögnek Istennek, különböző beszédformákat használnak, gyakori szóismétlésekkel, s nem képesek betelni vele. A beszédformákban a képmutatók néha valóban felülmúlnak mindenkit: nemcsak Isten igazi imádóival versengenek, hanem teljesen elragadja őket a külsődleges pompa, és a hatalmas szószaporítás az imáikban, mely végül nagy ékesszólást és ragyogást eredményez, sőt néha nagy szónokokká válnak. Dániel azonban itt csak az érzéseinek egy részét mutatja be. Kétség sem férhet hozzá: az egész egyháznak akar bizonyosságot tenni, milyen hevesen és forrón imádkozott, hogy másokat is hasonló buzgóságra ösztönözzön. Ebben a versben ezt mondja: *Hajtsad, én Istenem, a te füledet hozzánk és hallgass meg.* Nem lenne elegendő csak annyit mondani: *hallgass meg*, hanem mivel Isten látszólag süket maradt annyi imára és könyörgésre, ezért a próféta azt is kéri, hogy hajtsa hozzá a füleit. Van itt egy csendes ellentmondás is, mivel a kegyesek látszólag egy sükethez beszéltek, mikor a hetven év során a nyögéseiket a menny felé irányították a legcsekélyebb hatás nélkül. Ezek után hozzáteszi: *nyisd meg szemeidet és tekintsd meg.* Annak ugyanis, hogy Isten elhanyagolta a válaszádat, el kellett csüggesztenie a kegyeseket, mert az izraelitákkal nagyon igazságtalanul bántak. A megszégyenítés mindenféle formája sújtotta őket és a legfájdalmasabb zaklatásokat szenvedték el mind a vagyonuk, mind minden más vonatkozásában. Isten mégis úgy figyelmen kívül hagyta a népének eme szenvedéseit, mintha csukva lettek volna a szemei, s emiatt imádkozik most hozzá Dániel azért, hogy nyissa meg azokat. Ezeket a körülményeket hasznos dolog szorgalmasan megfigyelni, hogy tudhassuk, miképpen imádkozzunk Istenhez: először is, mikor békességben vagyunk, és elmondhatjuk a könyörgéseinket a legcsekélyebb nyugtalanság nélkül, másodsor, mikor a bánat és az aggodalom ragadja meg minden érzésünket, és a sötétség vesz körül minden oldalról – még akkor is állhatatosan folytatnunk kell az imádkozást ezek között a hatalmas akadályok között is. Egyben azt is megértjük, hogy miközben Isten az életünk legszorultabb helyzete felé kényszerít minket, miképpen kell még követelődőbbeknek lennünk, mert ezeknek a súlyos megpróbáltatásoknak az is a céljuk, hogy felrázzanak minket a tunyaságból. Így olvassuk a Zsolt32:6-ban: „Azért hozzád fohászkodjék minden kegyes, alkalmas időben”. A lehetőség akkor nyílik meg a számunkra, mikor a legsúlyosabb szükségre jutunk, mert Isten akkor serkent fel minket, s amint mondtam, helyesbíti a lassúságunkat. Tanuljuk hát meg megszokni a hevesességet az imádkozásban, valahányszor csak Isten efféle ösztönzéssel serkent és buzdít minket.

Majd ezt mondja: *tekintsd meg a mi pusztulásunkat* – erről már eleget beszéltünk – *és a várost, a mely a te nevedről neveztetik.* Dániel itt ismét a magabiztosságának szilárd alapjára tekint – Jeruzsálemet választotta Isten a szentsége helyének. Tudjuk, hogy Isten örökbe fogadása megbánhatatlan, amint Pál mondja (Rm11:29). Dániel tehát itt a legerősebb módszerhez folyamodva hivatkozik Isten tiszteletére: azzal az akaratával hozakodik elő, amivel egyrészt megszabta, hogy Őt a Sion hegyén imádják, másrészt Jeruzsálemet királyi trónnak jelölte ki Önmaga számára. *A te nevedről neveztetik* kifejezés vagy a helyet, vagy a népet számítja Istenhez tartozónak. Akkor mondjuk ugyanis, hogy Isten nevével neveztetünk, mikor az Ő népének valljuk magunkat, Ő pedig a saját jelével különböztet meg minket oly módon, mintha megnyitná az emberiség szemeit, és megláttatná velük, hogy elfogadja a megvallásunkat. Jeruzsálem tehát azért neveztetett Isten nevével, mert az Ő kiválasztását ott már hosszú évszázadok óta ünnepelték, Ő pedig egy népet gyűjtött össze Magának, és kijelölte a helyet, ahol akarta, hogy áldozzanak Neki.

Utána hozzáteszi: *mert nem (a ׀ ki kötőszó itt véleményem szerint ellentétes értelemben használatos) a mi igazságunkban, hanem a te nagy irgalmasságodban bízva terjesztjük elődbe a mi esedezéseinket.* Dániel világosabban is megerősíti, amit tegnap

mondtunk, megmutatván, miképpen alapozta a reménységét egyedül és kizárólag Isten kegyelmére. Már mondtam, miképpen fejezi ki világosabban a gondolatait a mondat két, természetes módon ellentétes részét szembeállítva. *Nem a mi igazságunkban, mondja, hanem a te nagy irgalmasságodban bízva.* Jóllehet ez az összehasonlítás nem szerepel mindig ennyire konkrétan, a szabályhoz mégis ragaszkodnunk kell – valahányszor csak a szentek Isten kegyelmére támaszkodnak, azzal egyben minden saját érdemüket is megtagadják, és nem találnak önmagukban semmit, ami kiengesztelné Istent. Ezt az igeszakaszt azonban szorgalmasan meg kell figyelni, melyben Dániel gondosan kizár mindent, ami ellentétes Isten ingyenes jóságával, majd utóbb megmutatja, hogy bármi saját dologgal előhozakodván – mintha az emberek kiérdemelhetnék Isten kegyelmét, – az miképpen csökkenti ugyanolyan mértékben az Ő kegyelmét. S Dániel szavaiban még egy igazság rejlik, mely megmutatja a két ellentétes dolog összeegyeztethetőségének a lehetetlenségét: konkrétan, a kegyesek Isten kegyelmében találnak menedéket, de mégis valami saját dologgal hozakodnak elő és az érdemeikre támaszkodnak. Miután tehát teljes ellentét áll fenn Isten ingyenes jósága, valamint az emberek mindennemű érdemei között, milyen ostobák azok, akik ezeket próbálják összeszerkeszteni a pápaság megszokott gyakorlatának megfelelően! Manapság is, akik nem akarattal engedelmeskednek Istennek és az Ő Ígéjének, azzal kívánnak leplet borítani a tévelygésükre, hogy a dicsőség felét Istennek és az Ő kegyelmének adják, míg a másik felét az ember sajátjának tekintik. Azonban minden kétség eltöröltetik, mikor Dániel ezt a két alapösszetevőt állítja egymással szembe – az ember igazságát, és Isten kegyelmét. A mi érdemeink valójában nem fognak jobban egyesülni Isten kegyelmével, mint a tűz és a víz, mert ennyire ellentétes dolgokat hiába is keverünk össze, némi azonosságot keresvén közöttük. Majd „nagyak” nevezi az irgalmasságot, amint korábban már megjegyeztük a szavak nagy változatosságának használatát azoknak a változatos módzatoknak a kifejezésére, amikkel az emberek Isten ítélete alá vonhatók. Itt tehát Isten bőséges és nagy irgalmasságáért könyörög, mert a nép gonoszsága elérte a legmagasabb csúcst.

Ami pedig a következő, *a nép Isten elé terjeszti az esedezéseit* kifejezést illeti, a Szentírás látszólag némi ellentmondásba kerül önmagával egy másik jelző gyakori használata folytán, mely a menny felé irányítottaknak mutatja be az imákat. Ez a kifejezés gyakran olvasható: ó Uram, Hozzád emeljük, vagy irányítjuk imáinkat. Itt, mint egyébként más helyeken is, a Lélek más kifejezésformát diktál, úgy mutatván be az istenfélőket, mint akik a fogadalmait és az imákat a földre öntik. E kifejezések mindegyike egyformán alkalmas, mert amint már tegnap említettük, mind a megtérésnek, mind a hitnek egyesülniük kell az imáinkban. A megtérés azonban a földre dönti az embert, majd utóbb a hit felemeli őt. Első ránézésre ezt a két elképzelést nem könnyű összeegyeztetni, de a beszéd igazi és logikus formájának eme két tagját súlyozva nem találjuk majd lehetségesnek az imáink és a fogadalmaink felemelését a mennybe anélkül, hogy ne nyomnánk le azokat úgymond a legnagyobb mélységekbe. Egyrésről ugyanis, mikor a bűnös Isten jelenlétébe lép, szükségszerűen teljesen le kell borulnia, sőt élettelenül el kell terülnie Őelőtte. Ez a megtérés igazi hatása. S ezen a módon ontják ki a szentek az imákat, valahányszor csak alázatosan méltatlannak ismerik el magukat a Mindenható figyelmére. Krisztus efféle képet tár elénk a vámszedőben, aki a mellét verve könyörög bocsánatért, leszegett tekintettel (Lk18:13). Isten ontják a földre Isten gyermekei az imákat alázatos lelkülettel, mely a bűnbánatból származik. Utána felemelik imáikat hit által, mert mikor Isten Magához szólítja őket, felemelkednek a felhők fölé, sőt egyenesen a mennybe szállnak. Ebből pedig még az alábbi tanítás is kiviláglik: Te könyörgést meghallgató Isten vagy – amiképpen a zsoltárokból olvassuk (Zsolt65:3). Miután a kegyesek megértik, hogy Isten jóindulatú, bátran lépnek a jelenlétébe, s felemelt elmével imádkoznak hozzá azzal a meggyőződéssel, hogy elfogadja az általuk felkínált áldozatokat. Most ez következik:

## Dániel 9:19

**19. Uram, hallgass meg! Uram, légy kegyelmes! Uram, légy figyelmes, és cselekedd meg, ne késedelmezzél tennen magadért, oh én Istenem; mert a te nevedről neveztetik a te városod és a te néped.**

Domine audi, Domine propitius esto, Domine attende, *vel, animadvertete*, et fac, ne moreris propter te, Deus mi, quia nomen tuum invocatum est super urbem tuam, et super populum tuum.

Itt még jobban kifejeződik az a heveség, amit korábban említettem. Dániel itt ugyanis nem az ékesszólását fitogtatja, amint a képmutatók szokták tenni, hanem egyszerűen az imádkozás valódi törvényére és módszerére tanít a példájával. Kétségtelenül páratlan buzgóság ösztökelte azért, hogy másokat is magával ragadjon. Isten tehát az Ő Lelke által munkálkodott a prófétában, hogy őt mások vezetőjévé, az imáját pedig az egész egyház számára általános imaformává tegye. Ezzel a szándékkal meséli most el Dániel a saját elképzeléseit. Tanúk nélkül imádkozott, most azonban az egész egyházat egybehívja, s azt szeretné, ha a buzgósága és a forrósága tanújává válna, és minden embert ennek a szokásnak a követésére hívogat, nem önmagától, hanem Istentől indítatván. *Uram, hallgass meg*, mondja, majd *Uram, légy kegyelmes!* Ezzel a második mondattal utal a Mindenható folytatólagos és szándékos sükettségére, mivel Ő joggal haragudott a népre. S ezt meg kell figyelnünk, mert ostoba módon szoktunk azon csodálkozni, hogy Isten nem válaszol az imáinkra rögtön azt követően, amint elhagyták a szánkat. S ennek okát is meg kell jegyeznünk. Isten lassúsága a mi hűvösségünkől és tompaságunkból fakad, miközben még a bűneink is akadályt képeznek köztünk és az Ő fülei között. *Légy könyörületes*, tehát, *ó Uram, hogy hallhass.* Így kell ezt a mondatot értenünk. Majd hozzáteszi: *Uram, légy figyelmes.* Ezzel a szóval Dániel azt kívánja közvetíteni, hogy miközben a nép megannyi módon, és hosszú időn át szította Isten haragját, méltatlan elnyomatást szenvedett el az istentelen és kegyetlen ellenségeitől, s ennek a súlyos megpróbáltatásnak kellene Istent könyörületre indítania irántuk. *Uram, mondja tehát, légy figyelmes, és cselekedd meg.* Isten már hetven éve elvetette a népét, s tűrte, hogy ellenségeik annyira szorongassák őket, hogy a kegyesek már a végső mentális kétségbeesés állapotába jutottak. Látjuk tehát, miképpen küzdött bátran a szent próféta a legkomolyabb kísértéssel. Kéri Istent, hogy *ne késlekedjen*, vagy ne térjen ki. Hetven év már eltelt azóta, hogy Isten formálisan elvetette a népét, és megtagadta tőlük a jóakarata minden jelét.

A gyakorlati következtetés ebből az igeszakaszból az, hogy képtelenek vagyunk elfogadható módon imádkozni, amíg felül nem emelkedünk mindenben, ami ránk szakad. Ha pedig Isten kegyességét a pillanatnyi állapotunk alapján becsüljük fel, akkor még a kedvünk is elmegy az imádkozástól, sőt, százszor is elcsüggedünk a megpróbáltatásainkban, s teljesen képtelenné válunk az elméinket Istenhez emelni. Végül, valahányszor csak késlekedni látszik Isten hosszú időn keresztül, folytonosan könyörögni kell neki, hogy *ne késlekedjen.* Ehhez teszi hozzá: *tennen magadért, oh én Istenem.* Emellett Dániel a magabiztosság ama forrásait is semmivé teszi, melyekkel a képmutatók képzelik elnyerni Isten kegyeit. S noha az igeszakasz egyik mondata nem is ellentéte a másiknak úgy, mint korábban, mégis, mikor azt mondja, hogy *tenned magadért*, abba beleérthetjük a *tehát nem miértünk* következtetést. Ezt a nézetet a szöveg további részével erősíti meg: *tennen magadért, oh én Istenem; mert a te nevedről neveztetik a te városod és a te néped.* Látjuk tehát, miképpen nem hagyott Dániel kipróbálatlan módszereket a kívánságainak elnyerésére, jóllehet az ingyenes örökbe fogadására támaszkodott, és soha nem kételkedett Istennek a saját népe iránti jóindulatú érzelmeiben. Valóban nem talál semmi okot ezekre sem a halandókban, sem pedig az érdemeikben, hanem azt akarja, hogy az emberiség állandóan Isten jótéteményeit szemlélje, és szilárdan kitarson mindvégig. Most ez következik:

## Dániel 9:20-21

**20. És még szólék és imádkozám, és vallást tevék az én bűnömről, és az én népemnek, az Izráelnek bűnéről; és esedezésemet az Úr elé, az én Istenem elé terjesztém az én Istenemnek szent hegyéért.**

**21. És még az imádságot mondom vala, mikor ama férfiú, Gábiel, a kit elébb a látomásban láttam vala, sebességgel repülvén, megillete engem az estvéli áldozat idején.**

Et adhuc ego loquens,<sup>443</sup> et precarer, et confiterer peccatum meum, et peccatum populi mei Israel, et prosternerem,<sup>444</sup> precationem meam coram Jehova Deo meo, super montem<sup>445</sup> sanctuarii Dei me.

Cum, inquam, loquerer in precatione mea, tunc vir Gabriel quem videram in visione principio voluntam volatu, tetigit me circa tempus oblationis vespertinae.

Ami a fordítást illeti, egyesek hozzám hasonlóan vélekedve mondják: „gyorsan repülvén”, utalván a fáradtságra és a fűrgeségre. Egyesek a „repülvén” szót a גּוֹף *gnof* szóból származtatják, ami azt jelenti, *repülni*, majd összekapcsolják a saját viszonzszavával, ami megszokott dolog a héberben. Mások úgy vélik, hogy a יֶגֶעַף *yegnef* szóból ered, aminek a jelentése *kifáradni*, majd jelképesen magyarázzák a gyorsan repülve kifejezéssel.<sup>446</sup>

Dániel itt elkezdí megmutatni, hogy az imái cseppet sem voltak sem haszontalanok, sem pedig gyümölcstelenek, mivel Gábiel küldetett el, hogy magabiztossággal felemelje az elméjét, és vigasztalással enyhítse a bánatát. Ez után Isten kegyelme szolgájaként állítja őt elénk az egész egyház számára, hogy a gyors hazatérés reménységével ihlesse a kegyeseket, s arra buzdítsa őket: tűrjék a megpróbáltatásokat, míg Isten megnyitja nekik az utat a hazatérésre. Ami pedig minket illet, nem kell csodálkoznunk, ha Isten időnként nem ad választ az imáinkra, mert még azok is, akik látszólag sokkal jobban imádkoznak másoknál, is alig rendelkeznek annak a buzgóságnak és forróságnak akár a századrészével, ami szükséges. Összehasonlítván a mi imádkozásunk módszerét a prófétaéval, bizonyos, hogy messze mögötte maradunk, és semmiképpen sem meglepő, hogy miközben ekkora a különbség, a siker is olyannyira eltérő. De mégis biztosak lehetünk abban, hogy az imáink soha nem lesznek hiábavalók, ha akár hosszú időn át követjük a szent próféta példáját. Ha hitünk korlátozott mértéke meggátol abban, hogy az imádkozásban utánozzuk a próféta buzgóságát, Isten mégis meghallgatja majd azokat, amennyiben a hiten és a bűnbánaton alapulnak.

Dániel tehát ezt mondja: *még szólék és imádkozám, és vallást tevék az én bűnömről, és az én népemnek, az Izráelnek bűnéről*. Mindenekelőtt észre kell vennünk, miképpen diktált a Szentlélek célzatosan a prófétának, s miképpen van előkészítve és kiterjesztve Isten kegyelme mindazon nyomorultak számára, akik ahhoz menekülnek és könyörögnek érte. A próféta tehát azt tárja elénk, miért vagyunk olyannyira megfosztva a segítségtől, hisz még ha a fájdalom nyögdecselesre is kényszerít, akkor sem tekintünk fel Istenre, pedig Tőle kell várnunk a vigasztalást minden gonoszság közepette. Így biztat minket az imádkozás szokására, elmondván, hogy a kérései meghallgattak. Nem hozakodik elő semmiféle páratlan példával, hanem amint már mondtam, egyetemesen hirdeti, hogy azok imái, akik Istent, mint Szabadítót keresik, soha nem lesznek haszontalanok, vagy gyümölcstelenek. Említettem, hogy a könyörgéseinket Isten nem mindig fogadja ugyanakkora, vagy hasonló figyelemmel, mert a tunyaságunk miatt más-más módon nyújt segítséget. A próféta ezen a módon azonban azt mutatja meg, hogy akikben megvan a – bármennyire is csekély mértékű – valódi hit és a bűnbánat, azok soha nem imádkoznak Istenhez hiába.

<sup>443</sup> Azaz, miközben még beszéltem. – Kálvin.

<sup>444</sup> Vagy, terítettem: ugyanaz a szó, mint az előbb. – Kálvin.

<sup>445</sup> Azaz, a hegy miatt, vagy a hegy kedvéért. – Kálvin.

<sup>446</sup> Lásd Wintle világos és átfogó megjegyzését a maga helyén. – a szerk.

Utána hozzáteszi, ami Isten kegyeinek elnyeréséhez szükséges, nevezetesen az, hogy az emberek önmaguk elítélésével vágjanak elébe Isten ítéletének. Ezért jelenti ki, hogy *vallást tevék az én bűnömről, és az én népemnek, az Izráelnek bűnéről*. Nem egyféle bűnről beszél itt, hanem a חֵטָא cheta szóba beleérti a gonoszság mindenféle fajtáját. Mintha azt mondta volna: mikor megvallottam, hogy bűnbe estem és romlottságba süllyedtem, ugyanazt vallottam meg a nép vonatkozásában is. Meg kell figyelnünk *az én népemnek, az Izráelnek bűne* kifejezést. Elhagyhatta volna ezt a főnevet, de bizonyosságot akart tenni Isten előtt, hogy az egyház vétkes és híjával van a felmentés mindennemű reménységének, amíg Isten, Aki oly jogosan sértődött meg, nem kegyeskedik kibékülni velük. Az első mondat azonban még méltóbb a figyelemre, melyben ahol Dániel a saját maga bűneinek Isten előtti megvallásáról számol be. Tudjuk, mit mond Ezékiel, vagy inkább a Lélek az ő száján keresztül (Ezék14:14). Isten ugyanis ott megnevezi a három legtökéletesebb jellemű embert, akik ebben a világban éltek, és közöttük Dániel is ott van, bár akkor még ő is élt. Jóllehet Dániel az angyali igazságosság példája volt, s ekkora tisztességgel dicsőítettett, mégis, ha előttem volna, és könyörögne ezért az országért, akkor sem hallgatnék rá, és csak a saját igazsága miatt szabadítanám meg őt magát. Miután tehát Isten így felmagasztalja a prófétáját, s oly magasra emeli, mintha a világ mocska és bűnei felett állna, mi hol találhatunk hát olyan embert a Földön, aki azzal dicsekedhet, hogy mentes mindennemű szennytől és bukástól? Lépjenek elénk a legtökéletesebb jellemek – mekkora a különbség köztük, és Dániel között! De még ő is bűnösnek vallja magát Isten előtt, s végleg megtagadja a saját igazságát, nyíltan bizonyosságot téve arról, hogy egyedül Isten kegyelmébe veti az üdvösségének reménységét. Azért idézi gyakran Ágoston nagyon bölcsen ezt az igeszakaszt Pelágus és Celestinus követőivel szemben. Jól tudjuk milyen tetszetős kifogásokkal homályosították el Isten kegyelmét ezek az eretnekek, mikor azt állították, hogy Isten fiainak nem kell mindig börtönben maradniuk, hanem el kell érniük a céljukat. Az a tanítás valóban egészen tűrhető, hogy Isten fiainak menteseknek kell lenniük minden hibától, de valóban lehetséges ekkora épséget találni? Ágoston tehát a legnagyobb helyességgel mindig annak megmutatásával válaszolt ezeknek a fecsegőknek, hogy soha senki nem létezett ebben a világban, aki annyira igaz lett volna, hogy ne lett volna szüksége Isten kegyelmére. Ha ugyanis lett volna ilyen jellem, akkor az Úr, Aki alkalmas bíró, egészen biztosan megtalálta volna az illetőt. S Ő azt jelenti ki, hogy szolgája, Dániel, a legtökéletesebbek között van, amennyiben a világ megalapítása óta csak három személy lenne kiválasztva. Mivel azonban Dániel itt a bűnösök közé sorolja magát, mégpedig nem holmi hamis színleléssel, vagy alázattal, hanem azzal, hogy elméjének teljességé tárja Isten elé, ki követelne magának nagyobb szentséget ennél? Mikor tehát *megvallom a bűneimet az én Istenem előtt*. Itt bizonyosan nincs feltételezés, amiből következően azok, akik ezt a képzelte tökéletességet színlelik, emberbőrbe bújt démonok, mint Castalio és a többi cinikus, vagy inkább a hozzá hasonló kutyák.

Ragaszkodnunk kell tehát ehhez az alapelvhez: egyetlen ember sem közeledhet Istenhez, legyen bár félig angyal, amíg nem nyeri el a jóindulatát a bűneinek komoly és őszinte megvallásával, mivelhogy valójában bűnös Isten előtt. Ez tehát a mi igazságunk, mikor azért valljuk magunkat bűnösnek, hogy Isten ingyenesen felmenthessen bennünket. Az izraelitákra vonatkozó eme megjegyzések ránk is vonatkoznak, amint azt a Krisztus által nekünk adott parancsból is megláthatjuk, miszerint ezt kell mondanunk: Bocsásd meg a mi vétkeinket (Mt6:12, Lk11:4). Kiktől akarta Krisztus, hogy ezt a könyörgést használják? Pontosan a tanítványaitól. Ha pedig valaki azt hiszi, hogy nincs szüksége erre az imaformára, valamint erre a bűnvallásra, akkor hagyja el Krisztus iskoláját és csatlakozzon egy disznókondához.

Majd hozzáteszi: *az én Istenemnek szent hegyéért*. Itt a prófeta újabb okkal hozakodik elő, hogy meghallgatásra találjon, nevezetesen az egyház közös jóléte és biztonsága iránti aggodalmával. Valahányszor csak valaki a saját magánérdekeit tartja szem előtt, és nem

törődik a felebarátai javával, méltatlanná válik arra, hogy bármit is elérjen Istennél. Ha tehát azt szeretnénk, hogy az imáink tetsszenek Istennek, és hasznos gyümölcsöt teremjenek, tanuljuk meg az egyház egész testületét is magunkhoz kapcsolni, s ne csak azt nézzünk, ami nekünk hasznos, hanem legyünk tekintettel mindara is, ami a választott nép egészének a javát szolgálja.

*És még szólék és imádkozám*, mondja. Úgy tűnik, Dániel nem csak az érzelmeivel imádkozott, hanem valamiféle hallható hangot is adott. Nagyon igaz, hogy ezt az Ígét gyakran korlátozzák az elmebeli imádkozásra, hiszen ha nem is használja valaki a nyelvét, akkor is mondható, hogy szól, mikor csak a gondolatai forognak az elméjében. Mivel azonban Dániel azt mondja: *még szólék és imádkozám*, így látszólag hangot is adott, mert még ha a szenteknek nem is áll szándékában bármit hangosan kimondani, elragadja őket a buzgalom, és kicsúsznak szavak a szájukon. Ennek van még egy természetes oka: a természetünkönél fogva lassúak vagyunk, s a nyelv segíti a gondolatokat. Ezért vált képessé Dániel nemcsak csendben és a gondolataiban megfogalmazni az imáit, de hangos szóval ki is mondani azokat.

Majd hozzáteszi: *eljött Gá브리el*, de ma már nem tudom befejezni az ezzel kapcsolatos megjegyzéseimet.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, hogy egyre teljesebben és teljesebben megtanuljunk magunkat megpróbálni, és a hibáinkat, melyektől vétkesek vagyunk, felfedni. Sőt, ténylegesen alázzon meg minket a vétkeiségünk komoly súlya, mikor Te eléd járulunk, s Téged hívunk segítségül még a legnagyobb mélységekből is. Soha ne szűnjünk meg a Te kegyelmedben reménykedni, s hadd emelkedjünk fel e reménység által a legmagasabb egekbe, és hadd legyünk szilárdan meggyőződve arról, hogy Te mindig jóindulatúnak fogsz bizonyulni. S miután Te biztosítottál a számunkra Közbenjárót, Aki kegyességet szerezhetsz a számunkra Tőled, hadd ne vonakodjunk soha bizalommal közeledni Hozzád, Őrá támaszkodva. Valahányszor csak kétségbe ejtenek a nyomorúságaink, soha ne engedjünk azoknak, hanem az elme győzhetetlen szilárdságával tartsunk ki a Te neved segítségül hívásában és az esedezésben a Te könyörületedért, míg végül meglátjuk imáink gyümölcsét, s megszabadulván minden háborúságtól, megérkezünk abba az áldott nyugalomba, amit Maga Krisztus, a mi Urunk tett félre a számunkra a mennyben. Ámen.



## Negyvenkilencedik előadás

Az utolsó előadásban megindokoltuk az angyal megjelenését Dánielnek, aki kielégítette kívánságainak hevedését. Ő nagyon hevesen imádkozott, mikor észrevette, hogy letelt az Isten által előzőleg Jeremiás szájával kiszabott idő, amennyit a népnek fogságban kellett töltenie (Jer25:11). Már megmutattuk, miképpen küldte Isten az angyalt a szent prófétához a bánata enyhítése és az aggodalma nyomásának megszüntetése végett. Egy dolgot kell még megmagyarázni: azt mondja, hogy a látomás *az estvéli áldozat idején* adatott meg neki. Noha már hetven év telt el azóta, hogy Dániel soha nem látott semmiféle áldozati ceremóniát, mégis úgy említi az áldozatokat, mintha azok a napi szokása lettek volna a templomban, mely akkor nem is létezett. Ebből kiderül, hogy Isten szolgálói – noha pillanatnyilag meg vannak fosztva a kegyelem külsődleges eszközeitől – mégis képesek azokat gyakorlatilag hasznossá tenni Istene, az áldozatokon és más rítusokon, valamint az Ő általa elrendelt ceremóniakon elmélkedve. Ha manapság bárkit börtönbe vetnek, sőt úrvacsorát sem vehet élete végéig, ezen az alapon mégsem kell elvetnie a szent jelkép emlékeztetőt, hanem naponta meg kell fontolnia önmagában, hogy miért adatott nekünk az úrvacsora Krisztus által, s milyen javakhoz kívánt Ő minket azzal juttatni. Látjuk tehát, mik voltak a szent próféta érzései, hisz úgy beszél ezekről a napi áldozatokról, mintha azok még tényleges használatban lettek volna. Tudjuk azonban, hogy eltöröltettek, s ő nem lehetett azokon jelen hosszú-hosszú éveken keresztül, még ha a templom állt is. De folytassuk:

### Dániel 9:22

**22. És értésemre adá, és szóla nékem és monda: Dániel, most jöttem ki, hogy értelemre tanítsalak.**

Et docuit me, et loquutus est mecum, et dixit, Daniel, nunc exivi ut te intelligere facerem intelligentiam.<sup>447</sup>

Itt az angyal annak kimondásával készíti fel a próféta elméjét, hogy *a mennyből jött őt tanítani. Kijöttem*, mondja, *hogy értelemre tanítsalak*. Dánielnek ennek az angyalnak az engedelmességéből kellett megtanulnia, amit neki magának is tennie kellett. Miután Isten abban a nagy megtiszteltetésben részesítette, hogy az egyik angyalát állította elé, mint mestert és tanítót, a prófétának nem volt szabad nemtörődöm módon kezelnie ezt a páratlan kegyet, nehogy hálátlannak bizonyuljon Isten iránt. Most már értjük, miért tesz az angyal arról bizonyosságot, hogy *tanítani jött a prófétát*. S nekünk is erre kell gondolnunk, valahányszor csak belépünk Isten templomába, s elismerjük: a tanítókat Isten küldte, hogy segítségül legyenek a tudatlanságunkban, magyarázzák nekünk a Szentírást. Azt is el kell ismernünk: a Szentírás azért adatott, hogy megtaláljuk benne azt, ami egyébiránt rejtve maradna előttünk. Isten ugyanis mondhatni a saját szívét nyitja meg előttünk, mikor megismerteti velünk a titkait a törvény és a próféták, valamint az apostolok segítségével. Így mondja Pál, hogy az evangéliumot a hitbéli engedelmesség okáért kell prédikálni (Rm1:5), mintha azt mondta volna: nem ússzuk meg büntetlenül, ha nem karoljuk fel engedelmesen az evangélium tanítását. Más szóval, minden tőlünk telhetőt megteszünk Isten céljainak megghiúsítása, valamint a kitérés végett az Ő tanácsvégzése elöl, ha nem engedelmeskedünk hűségesen az Ő Ígéjének. Most ez következik:

---

<sup>447</sup> Azaz, hogy megtanítsalak téged arra, amit tudni szükséges. – Kálvin.

## Dániel 9:23

**23. A te esedezésed kezdetén egy szózat támadt, és én eljöttem, hogy megjelentsem; mert te kedves vagy: vedd eszedbe azért a szózatot, és értsd meg a látomást!**

Principio precationum tuarum exivit verbum, et ego veni ut annuntiarem, quia tu desideriorum vir,<sup>448</sup> itaque intellige in sermone, et intellige in visione.

Itt az angyal nemcsak taníthatóságot követel a prófétától, de nagyobb figyelemre is buzdítja őt. Később majd látjuk, hogy ez a páratlan és rendkívüli prófécia nem közönséges tanulmányozást igényel. Ezért az angyal nemcsak azt parancsolja Dánielnek, hogy hitbéli engedelmséggel fogadja azt, hanem a szokásosnál nagyobb figyelmet is követel tőle, mivel fontos és páratlan titkot fog vele megosztani. Először is ezt jelenti ki: *a szózat akkor támadt, amikor a próféta könyörögni kezdett*. Nem késlekedem mások véleményének ismertetésével, mert úgy vélem, értem az igeszakasz tényleges jelentését. Nevezetesen: Isten meghallgatta a szolgájának imáját, majd kihirdette azt, ami már el volt határozva. A *támadt* szóval ugyanis a korábban megalkotott rendelet kihirdetését fejezi ki: pont úgy adatott ki, mint ahogyan a fejedelmek rendeleteiről mondják, hogy megjelennek, mikor elkezdik azokat nyilvánosan terjeszteni. Isten eldöntötte, mit fog elvégezni egyenesen az után, hogy Dániel befejezte, mert Isten tanácsvégzése soha nem hiúsul meg. Itt azonban arra mutat rá: lehetetlenség, hogy a szentek imái haszontalanok legyenek, mert Isten megadja nekik azt, amire vágnak, még ha nem is imádkoztak érte, mintha a vágyaiknak engedne, és helyeselné a viselkedésüket. Eléggé világos: magukkal az imáinkkal nem kaphatunk meg semmit anélkül, hogy Isten előzetesen ne döntött volna úgy, hogy megadja. Ezek a dolgok azonban mégsem ellentétesek egymással, mert Isten odafigyel az imáinkra, amint meg van írva a zsoltárokból: Teljesíti kívánságainkat, de végrehajtja mindazt is, amit a világ teremtése előtt már elhatározott (Zsol145:19). Ő előre jelezte, amint említettük, Jeremiáson keresztül (Jer25:11) a nép hetven éves száműzetésének végét. Dániel tudta ezt, hiszen elmondta a fejezet elején, de mégsem pihent meg az imádkozásban, mert tudta, hogy Isten ígéretei nem adnak nekünk alapot vagy alkalmat a lustaságra, vagy a figyelmetlenségre. A próféta tehát imádkozott, és Isten megmutatja, hogy a kívánságai egyáltalán nem voltak hiábavalók, mivel az egész egyház jólétére vonatkoztak. Ez után az angyal kijelenti: *szózat támadt, amint Dániel imádkozni kezdett*, azaz amint megnyitotta az ajkait, máris megkapta az isteni választ. Utóbb hozzáteszi: *eljött, hogy megjelentse*, mert mint mondja, *te kíváncsi vagy*. Egyesek a „kíváncsi” szót aktív értelemben veszik, mintha Dániel heves buzgóságban izzott volna, de ez erőltetett, és ellentétes a nyelv szokásos használatával. A próféta a szót kétségtelenül abban az értelemben használja, hogy Isten elfogadta őt, s a fordítók többsége teljesen egyetért velem. Az angyal tehát az ő javát szolgálónak jelenti be érkezését, mivel Dániel élvezte Isten kegyét. S ezt érdemes megjegyezni, mert ebből az igeszakaszból megértjük: addig lehetetlen, hogy fogadalmaink és imáink tetszésre találjanak Isten előtt, ha előzőleg már nem fogadott a kegyeibe. Semmi más módon nem találjuk ugyanis Istent jóindulatúnak, csak ha hit által az Ő szeretetreméltóságához menekülünk. Utána Krisztusra, mint Közbenjárónkra és Szószólónkra támaszkodva merünk úgy közeledni Hozzá, mint a fiak a szülőhöz. Ezek miatt az okok miatt hatástalanok az imáink Isten előtt, amíg bizonyos fokig nem a hiten alapulnak, mert egyedül ez békít minket össze Istennel, hiszen bűnbocsánat nélkül soha nem lehetünk kedvesek Előtte. Azt is látjuk, milyen értelemben kedvesek a szentek Istennek, amikor néha a bukásaikon át nyerik el azt, amit kérnek. Dániel ugyanis hosszú éveken keresztül folytonosan nyögött, és nagyon sok bánat sújtotta, de mégsem látta soha, hogy a munkálkodásával bármi méltó dolgot

<sup>448</sup> Azaz, kíváncsi ember vagy. – Kálvin.

elért volna. Valóban juthatott volna arra a következtetésre, hogy minden munkája végleg elveszett, miután oly gyakran és oly kitartóan imádkozott, de eredménytelenül. Végül azonban eljön hozzá az angyal és bizonyosságot tesz neki arról, hogy Isten előtt kedves, s a tudtára adja: semmiféle visszautasításban nem volt része, bár noha nem kapta meg azt, amire a legjobban vágyakozott. Ezért, mikor aggodalmaskodni kezdünk a gondolatainkban, és hajlunk a kétségbeesésre imáink teljes haszontalansága, vagy gyümölcstelensége, valamint a nyílt és azonnali válasz hiánya folytán, akkor nekünk is azt kell levezetnünk az angyal tanításából, hogy Dániel, aki a legkedvesebb volt Isten számára, végül meghallgattatott, anélkül, hogy a testi szemeivel megláthatta volna a kívánságainak tárgyát. A száműzetésben halt meg, és soha nem látta a próféta prófeciáinak beteljesedését az egyház boldog állapotáról úgy, mintha közvetlenül ünnepelhette volna annak győzelmét. Az igevers végén, amint már említettem, az angyal még nagyobb buzgalomra ösztökéli Dánielt, s arra serkenti, hogy elméjét és minden érzékszervét annak a prófeciának figyelmes megértésére összpontosítsa, amire az angyal parancsot kapott, hogy elébe tárja. Most ez következik:

## Dániel 9:24

**24. Hetven hét szabatott a te népedre és szent városodra, hogy vége szakadjon a gonoszságnak és bepecsételtessék a bűn, és hogy eltöröltessék a hamisság és elhozassék az örök igazság, és bepecsételtessék a látomás és a próféták, és felkenettessék a Szentek szente.**

Septuaginta hebdomades finitae sunt super populum tuum et super urbem tuam sanctum,<sup>449</sup> ad claudendum scelus, et obsignandum peccatum, et expiandum iniquitatem, et adducendam justitiam aeternam, et obsignandum visionem,<sup>450</sup> et prophetiam, et ungendum sanctum sanctorum.<sup>451</sup>

Ezt az igeszakaszt különféleképpen értelmezték, s a fordítók különféle véleményei úgy összezavarták, és majdhogynem darabokra is szaggatták, hogy a homályossága folytán akár haszontalannak is tekinthetnénk. Azzal a meggyőződéssel azonban, hogy egyetlen jövődőlés sem haszontalan, reménykedhetünk a megértésében, amennyiben az angyal intésének, valamint a próféta példájának megfelelően vagyunk figyelmesek és taníthatók. Rendszerint nem utalok az egymással ellentétes véleményekre, mert nem lelem örömet ezek megcáfolásában, s az általam elfogadott egyszerű módszer tetszik nekem a legjobban: nevezetes az, amit úgy vélem, Isten Lelke mond nekünk. Nem tudom azonban elkerülni a jelen igeszakaszról alkotott különféle nézetek cáfolatát. A zsidókkal fogom kezdeni, mert ők nemcsak a tudatlanság, de a szégyenletes arcátlanság folytán is megrontják az igeszakasz jelentését. Valahányszor csak a Krisztustól származó világosság ragyogásába kerülnek, azonnal a legszégyentelenebbül hátat fordítanak annak, és az eszeség teljes hiányát mutatják. Olyanok, mint az ugatással megelégedő kutyák. Különösen ennél az igeszakasznál árulják el nyűgösségüket, mert rézhomlokkal térnek ki a próféta szavainak jelentése elől. Vizsgáljuk hát meg, mit gondolnak ők, mert csekély haszon származik az elítélésükből, ha nem tudjuk őket egyúttal szilárd és biztos érvekkel meg is győzni. Mikor Jeromos számol be a saját korát megelőzően élt zsidók tanításáról, nagyobb mértékletességet és belátást tulajdonít nekik, mint amennyit azután a leszármazottaik mutattak. Beszámol a megvallásukról, miszerint ezt az igeszakaszt csakis a Messiásra lehet vonatkoztatni. Talán nem akart velük nyílt összetűzésbe keveredni, mivel ennek szükségességéről nem volt meggyőződve, így aztán többet feltételezett annál, mint amennyit elismertek. Ezt nagyon valószínűnek tartom, mert nem

<sup>449</sup> Szó szerint: a Te szentséged városára – Kálvin.

<sup>450</sup> A חַתֵּם *chetem*, *bepecsételni* szó kétszer ismétlődik. – Kálvin.

<sup>451</sup> Vagy, a szentség szentsége: utalás a templomra. – Kálvin.

enged elveszni egyetlen szót sem azt a magyarázatot illetően, amit elfogad, és mentegeti magát, amiért mindenféle vélekedéssel hozakodik elő anélkül, hogy bármiféle előítélettel viseltetne ezek iránt a maga részéről. Ezért nem meri kijelenteni, hogy a zsidó magyarázók vajon helyesebbek-e, vagy sem a görög és a latin magyarázóknál, hanem az olvasóit hagyja teljes bizonytalanságban. Emellett nagyon világos, hogy a rabbik Dániel eme próféciját úgy magyarázták, hogy arra a folytatólagos büntetésre vonatkozik, melyet Isten szabott ki a népére a fogságból való visszatérésüket követően. Így tehát teljes mértékben kizárják Isten kegyelmét, és úgy megszegyenítik a prófétát, mintha tévedett volna azzal kapcsolatban, hogy Isten jóindulatú lesz ezekkel a nyomorult száműzöttekkel, visszahozván őket az otthonaikba, és újjáépítve a templomukat. Az ő nézetük szerint a hetven hét a korábbi templom lerombolásakor kezdődött, és a második feldúlásakor fejeződött be. Egy dologban egyetértenek velünk – ők is azt feltételezik, hogy a próféta nem hetekről, hanem évekről beszél, mint a 3Móz28:8 is. Az évek számát illetően nincs közöttünk és a zsidók között nézetkülönbség: ők is 490-nek mondják az évek számát, de teljes mértékben eltérő a nézetünk a prófécia végét illetően. Ők azt mondják – amint már utaltam rá – hogy itt azokról a folytonos megpróbáltatásokról van szó, melyek a népre nehezedtek. A próféta remélte, hogy a bajaik gyorsan véget érnek, mert Isten Jeremiás által arról tett bizonyosságot, hogy teljesen elégségesnek tartja a hetven évnyi fogságot. Azt is mondják, hogy a népet kegyetlenül zaklatták az ellenségeik, ismét feldúlván a második templomot, s így fosztották meg őket az otthonaiktól, s a város romjait a pusztítás és a katasztrófa fájdalmas színterévé tették. Megmutattam, miképpen zárják ki Isten kegyelmét. A tanításukat pedig röviden úgy lehet összefoglalni, hogy a lényege a következő: a próféta tévedett, mikor azt gondolta, hogy az egyház állapota javulni fog a hetven év eltelte után, mert maradt még hetven hét, azaz Isten ezen a módon növelte meg az időtartamot a megbüntetésük végett, míg végül lerombolta a várost és a templomot, az egész Földön szétszórta a nemzetüket és eltörölte a nevüket addig, amíg az általuk várt Messiás meg nem érkezik. Ez a magyarázatuk, de az egész történelem cáfolja mind a tudatlanságukat, mind az elhamarkodottságukat. Mert, amint majd később meglátjuk, senki, aki rendelkezik a helyes ítélőképességgel, nem fogadja ezt el. Minden történész ugyanis a Dániel által számítottnál hosszabb időszakról számol be Círusz és a perzsák birodalma, valamint Krisztus eljövetele között. A zsidók megint belefoglalják a korábbi templom pusztulása és a Krisztus eljövetele, valamint a városuk végső megsemmisülése közötti éveket. Ezért az általánosan elfogadott vélemény alapján mintegy hatszáz évet halmoznak fel. Utóbb megmutatom, mennyiben fogadom el, illetve mennyiben utasítom el ezt a számítást. Elegendően világos azonban, hogy a zsidók szégyenletesen tévednek és másokat is megtévesztenek, mikor minden józanság nélkül így kapcsolnak egymáshoz különböző időszakokat.

Ennek a tévedésnek a pozitív cáfolata azonnal adódik Jeremiásnak a fejezet elején szereplő prófécijából, valamint Ezdrás véleményéből. A szélhámos és csaló Barbinel, aki minden rabbi között a legokosabbnak képzei magát, úgy véli, hogy kényelmes menekülő útvonalat talált itt magának, miután egyetlen szóval kikerüli a témát, és csak egyetlen ellenvetésre válaszol. Én azonban röviden megmutatom majd, miképpen játszadozik felszínes apróságokkal. Josephust elvetve könnyű győzelemmel dicsekszik. Őszintén megvallom, Josephusban sem vagyok képes kivétel nélkül mindig megbízni. De miféle végkövetkeztetésre jutnak Barbinel és a követői ebből az igeszakaszból? Térjünk rá Jeremiás ama prófécijára, amit említettem, s amelyben ő menedéket találni vél. Azt mondja, hogy a keresztyének Nabukodonozor uralkodását negyvenöt évnnyinek tekintik, de ő nem uralkodott addig. Azaz, elvesz félévet, vagy talán egy egészet is ezektől a monarchiáktól. De mit használ ez? Még mindig marad 200 év, s a vita közöttünk erre az időtartamra vonatkozik. Látjuk tehát, mennyire gyerekesen fecseg, levonván öt, vagy hat évet egy nagyon nagy számból, de még mindig ott van a 200 év terhe, amit nem tud eltörölni. Azonban már említettem, hogy

Jeremiás próféciája a hetven évet illetően változhatatlan marad. De mikor kezdődnek ezek az évek? A templom lerombolásakor? Ez egyáltalában nem lesz megfelelő. Barbinel az évek számát negyvenkilencnek, vagy ahhoz közelítőnek tekintti a templom lerombolása és Círusz uralkodása között. Korábban azonban már láttuk, hogy a próféta a fogság végével kapcsolatosan kap tanítást. Nos, ez a tisztátalan fickó és a követői nem szégyellik azt állítani, hogy Dániel rosszul értelmezte Jeremiás próféciájának ezt a részét, mert úgy vélte: elérkezett a büntetés vége, bár maradt még némi idő. Egyes rabbik is ezt a kijelentést teszik, de annak felszínes jellege kiderül az alábbiakból: Dániel itt nem vall meg semmiféle tévedést, hanem meggyőződéssel azt jelenti ki, hogy azt követően imádkozott, miután megértette Jeremiás könyvéből a fogság időszakának leteltét. Ezsdrás a következő szavakat használja: Mikor a hetven év letelt, amit Isten Jeremiás által előre jelzett, Ő indította fel Círusznak, Perzsia királyának a lelkét arra, hogy uralkodásának első évében szabadítsa fel a népet (Ezsdr1:1). Itt Ezsdrás nyíltan kimondja, hogy Círusz a Lélek titkos indíttatására adott szabadságot a népnek. Vajon Isten Lelke feledékennyé vált, mikor a népet a hazatérésre sürgette? Akkor ugyanis szükségszerűen csalással és hamissággal kell vádolnunk Jeremiást, miközben Ezsdrás a nép hazatérését a próféciára adott válaszreakciónak tekintti. Másrészről idéznek egy igeverset Zakariás könyvének első fejezetéből: Seregeknek Ura! Meddig nem könyörülsz még Jeruzsálem és Júdának városain, a melyekre haragszol immár hetven esztendő óta? (Zak1:12) Itt azonban a próféta nem a hetven év letelésének pillanatára mutat rá, hanem miközben a nép bizonyos része már hazatért Círusz engedélyével a szülőföldjükre, a templom építése viszont még mindig akadályokba ütközött húsz, vagy harminc év eltelte után is, így azért panaszkodik Istennek, amiért nem szabadította meg végleg és teljesen a népet. Akár így volt, akár nem a zsidóknak a hetven évet a korábbi száműzetéstől kezdve kell magyarázniuk a templom lerombolását megelőzően, másként az idézett igeszakaszok Dánieltől és Ezsdrástól nem fognak megegyezni. Így kénytelenek vagyunk lezárni ezt a hetven évet még Círusz uralkodását megelőzően, mert Isten azt mondta, hogy akkor vet majd véget a népe fogságának és az időszak akkor ért véget.

Emellett majdnem minden világi szerző 550 évet számol Círusz uralkodásától Krisztus eljöveteleig.

Nem vonakodok itt némi tévedést feltételezni, mivel nem csekély nehézség marad fenn a számunkra ezzel a számolással, de később majd elmondom az évek számításának helyes módszerét. Egyébként észrevevesszük, hogy a zsidók mindenképpen túllépik a 600 éves számot a „hetven éves” fogságot értvén a hetven hét alatt. Utána hozzáadják azt az időt, ami Krisztus halála és Vespasianus uralkodása között telt el. Azonban maguk a tények alkotják a legjobb cáfolatot. Az angyal ugyanis azt mondja, hogy *a hetven hét letelt*. Barbinel a חתך *chetek* szót „kivágattni” jelentéssel értelmezi, és azt akarja, hogy figyeljük meg azokat a folytatólagos nyomorúságokat, melyek a népet sújtották. Mintha az angyal azt mondta volna, hogy a megváltás ideje még nem jött el, mert a népet folyamatosan nyomorgatták, amíg Isten rájuk nem mérte a végső csapást, a kétségbeejtő mészárlást. A szó azonban „befejeződni”, vagy „véget érni” jelentésű, s az angyal egyértelműen azt jelenti be, hogy a hetven hét véget ért. Ez a csaló hiába vitatkozik ezzel a kijelentéssel – hiába használunk itt évheteket, hacsak nem a fogságra vonatkoztatva. Ez részben igaz, de ő hosszabbra nyújtja a kelleténél. Dániel Jeremiás hetven évére utal, s meg vagyok lepve, hogy a mi oldalunkon álló szószólók ezt miért nem vették észre, ugyanis senki nem említ semmiféle okot, amiért Dániel hetekkel számolja az éveket. Tudjuk azonban, hogy céllal használja ezt a jelképet, mert a hetven évhetet akarta összevetni a hetven évvel. S bárki felvállalja a fáradságát a hasonlóság, vagy hasonlat vizsgálatára, rájön, hogy a zsidókat a saját kardjukkal vágják le. A próféta ugyanis itt Isten kegyelmét az ítéletével veti össze, mintha azt mondta volna: a népet hetven éves száműzetéssel büntette, de most eljött a kegyelem ideje, sőt felvirradt a szabadulásuk napja, s az folytonos csillogással ragyogott – még ha néhány felhő néha el is homályosította – 490

éven át, egészen Krisztus eljöveteléig. A próféta nyelvezetét az alábbiak szerint kell magyarázni: Fájdalmas sötétség borult rátok hetven éven át, de Isten most a kegyesség hétszeresen hosszabb időszakával váltja ezt fel, mivel a gondjaitok enyhítésével és a bánatokat csillapításával jóindulatúan bánik majd veletek egészen Krisztus eljöveteléig. Ez az esemény volt közismerten a szentek fő reménysége, akik várták a Megváltó megjelenését. Most már értjük, miért az angyal miért nem az éveket, vagy a hónapokat, vagy a napokat számlálja, hanem az évheteket, ugyanis ez hallgatólagosan utal arra a büntetésre, amit a nép Jeremiás próféciájának megfelelően szenvedett el. Másrésről ez Isten nagy szívjóságát is megmutatja, mert egészen az Ő Krisztusában megígért üdvösségük kezdetéig gondoskodik a népéről. *Hetven hét*, mondja tehát, *szabatott a te népedre és szent városodra*. Nem értek egyet Jeromos nézetével, aki úgy véli, hogy ez utalás a nép elvetésére, mintha azt mondta volna: a nép a tiéd és nem az enyém. Biztosra vélem, hogy ez teljesen ellentétes a próféta szándékával. Jeromos azt jelenti ki, hogy a népet és a várost itt azért kell Dánielének nevezni, mert Isten elvált a néptől, és elvetette a várost. Amint azonban már említettem, Isten némi vigasztalást kívánt nyújtani a szolgájának, és minden istenfőlőnek, s ezzel a biztosítékkal akarta támogatni őket az ellenségeiktől elszenvedett elnyomásban. Isten ugyanis már eldöntötte a Megváltó elküldésének idejét. A népet és a várost azért mondja Dánielének, mert amint azt korábban láttuk, a próféta az Isten népének közös biztonságára, valamint a város és a templom helyreállítására vágyakozott. Végül az angyal megerősíti a korábbi kifejezését: Isten meghallgatta szolgája imádságát, és kihirdette a jövőbeli megváltással kapcsolatos próféciát. Az utána következő mondat bűnösnek nyilvánítja a zsidókat, amiért szándékosan megrontják Dániel szavait és azok jelentését. Az angyal ugyanis azt mondja: *bevégeződött az idő, hogy vége szakadjon a gonoszságnak és bepecsételtessék a bűn, és hogy eltöröltessék a hamisság*. Ebből a mondatból megértjük, hogy Isten könyörületes érzései a népe iránt a hetven hetet követően elmúltak. Hisz mi célból határozta meg Isten ezt az időt? Bizonyosan azért, hogy vége szakadjon a gonoszságnak és bepecsételtessék a bűn, és hogy eltöröltessék a hamisság. Itt nem látjuk a büntetés folytatódását, ahogyan azt a zsidók tévesen képzelik. Ők ugyanis úgy vélik: Isten mindig ellenséges a népével, és a legfájóbb sérelem jelének a templom végleges megsemmisítését tekintik. A próféta, vagy inkább az angyal pont az ellentétes nézetét vázolja fel az eseménynek, megmagyarázván, miképpen akart Isten véget vetni a bűnnek és bepecsételni azt, valamint eltörölni a hamisságot. Utóbb hozzáteszi: *és elhozassék az örök igazság*. Először is látjuk, mennyire örömteli üzenet ez Istennek a néppel történő kibéküléséről, majd itt valami sokkal jobb és kiválóbb van megígérve, mint ami a törvény alatt adatott, még akár a zsidók virágzása idején is, Dávid és Salamon alatt. Az angyal itt arra buzdítja a kegyeseket, hogy valami jobbat várjanak, mint amit az Isten által örökbe fogadott atyáik megtapasztaltak. Egyféle ellentét van itt a törvénynek megfelelő engesztelő áldozat, valamint az angyal által hirdetettek között, valamint az itt megígért ama megbocsátás között, amit Isten mindig is megadott az Ő ókori népének. Ugyanez az ellentét áll fenn az örök, valamint a között az igazság között, ami a törvény alatt virágzott.

Majd hozzáteszi: *és bepecsételtessék a látomás és a próféták*. Itt a „bepecsételni” szó kettős értelemben vehető. Vagy Krisztus eljövetelének kell szentesítenie mindazt, ami korábban előre megmondatott – és a hasonlat ezt elég jól alátámasztja – vagy más értelemben is vehetjük. Nevezetesen: a látomást be kell pecsételni, és le kell zárni végleg oly módon, hogy minden próféciának abba kell maradnia. Barbinel úgy véli, hogy itt egy hatalmas abszurditásra mutat rá, mikor kijelenti: semmiképpen sem egyeztethető össze Isten jellemével, hogy megfossza az egyházát a prófétálás jelentős áldásától. Ez a vak ember azonban nem fogja fel a prófécia jelentését, mert nem ért meg semmit Krisztusról. Tudjuk, hogy az evangéliumot a törvénytől az a sajátosság különbözteti meg, hogy korábban, az apostol szavainak megfelelően, a próféták hosszú sorával volt dolguk (Zsid1:1). Isten korábban különféleképpen szólt a prófétái által, de ezekben az utolsó időkben egyszülött Fia által szól.

Emellett a törvény és a próféták Jánosig léteztek, mondja Krisztus (Mt11:11-13, Lk16:16, Lk7:28). Barbinel nem veszi észre ezt a különbséget, s amint már említettem, úgy véli, hogy talált egy érvet ellenünk arra vonatkozólag, miért nem vétethetik el a prófétálás ajándéka. S valóban nem lehetett minket megfosztani ettől az ajándéktól, hacsak Isten nem akarta az új nép kiváltságát növelni, hiszen a mennyek országában a legkisebb is nagyobb kiváltságokkal rendelkezik, mint a próféták, amiképpen ezt Krisztus másutt ki is jelenti. Ezután hozzáteszi: *és felkenetessék a Szentek szente*. Itt ismét hallgatólagos ellentétet látunk a törvény felkenetései, valamint az utóbbi között, aminek meg kell lennie. Itt nemcsak azzal kínál vigasztalást minden istenfélőnek, hogy Isten enyhíteni akarta az Átala kiszabott büntetést, hanem, hogy a könyörületének teljességét is ki akarta árasztani az új egyházra, mert amint említettem, a zsidók nem kerülhetik ki az angyal részéről elhangzó eme összehasonlítást az egyház állapotai között a törvényi, valamint az új szövetség idején. Az utóbbi kiváltságainak ugyanis sokkal jobbaknak, sokkal kiválóbbaknak és sokkal kívánatosabbaknak kell lenni, mint amik léteztek az ókori egyházban, annak kezdetétől fogva. A többit majd holnap.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mert a szélsőséges vakságunk folytán képtelenek vagyunk meglátni a nappali világosságot, hogy megvilágosodhassunk a Te Lelked által. Hadd húzzunk hasznát minden próféciádból, melyekkel a Te egyszülött Fiadhoz akarsz vezetni minket, hogy valódi és biztos hittel öleljük Őt magunkhoz, és engedelmesek maradjunk Iránta, mint irányítónk és vezetőnk iránt. Mikor pedig eltávozzunk ebből a világból, hadd érkezzünk meg végül abba a mennyei nyugalomba, amit ugyanezen Fiad vére szerzett meg a számunkra. Ámen.

## Ötvenedik előadás

Tegnap elkezdtük megmutatni, hogy a rabbik milyen ostoba módon rontják meg a megjegyzéseikkel a most tárgyalt prófeciát. Ők ugyanis azt feltételezik, hogy az angyal Isten folytatólagos haragjáról beszél, amit a zsidó nemzet részben megtapasztalt, s amely a feltételezéseik szerint még tovább tartott és még súlyosabb volt. Megmagyaráztuk, mennyire nyíltan ellentétes ez Dániel szavaival, aki itt Isten kegyének visszatérését ígéri az Ő népének, majd megmutatja a Szentlélek célját és szándékát. Ezzel a vigasztalással akarta enyhíteni a szent ember bánatát, aki, már láttuk, mily nagyon aggódott az egyház állapotáért, mikor azt oly szálnalmasnak látta. A kifejezés, melyhez már hozzáfűztük a megjegyzéseinket, szintén ezt erősíti meg, mert az angyal az előre jelzett időszak eljövételét ígéri, *a bűnnek és a gonoszságnak a végét, a hamisság eltörlését, mert a hamisságnak el kell törölnie*. Utána megígéri *az örök igazság eljövételét*, s végül hozzáteszi *a látomás és a prófécia bepecsételését, valamint a Szentek Szentjének felkenetését*. Mindenki elismeri, hogy ez egy sokkal kiválóbb áldás ígérete, mint bármi másé a törvény alatt. Más magyarázat nem is fogadható el, csak ami Krisztus eljövételére, valamint Isten egész egyházának a helyreállítására vonatkoztatja ezt. Majd újabb érvek következnek. A próféta ugyanis azt teszi hozzá, amit én is megismétlek, mert teljesebben is meg kell magyaráznom, amin eddig csak futólag mentem keresztül.

### Dániel 9:25

**25. Tudd meg azért és vedd eszedbe: A Jeruzsálem újraépítettése felől való szózat keletkezésétől a Messiás-fejedelemig hét hét és hatvankét hét van és újra megépítettnek az utcák és a kerítések, még pedig viszontagságos időkben.**

Cognosces ergo et intelliges,<sup>452</sup> ab exitu verbi de redivit,<sup>453</sup> et de aedificanda Jerosolyma usque ad Christum ducem hebdomadas septem, et hebdomadas sexaginta duas, et redivit,<sup>454</sup> et re-aedificabitur platea,<sup>455</sup> et murus, idque in angustia temporum.

Dániel itt megismétli az időnek a már említett felosztását. Korábban hetven hetet mondott, most azonban két részre osztja: az egyik hét hetes, a másik hatvankét hetes időszak. Nyilvánvalóan más oka van annak, amiért két részre akarta osztani az angyal által megnevezett számot. Az egyik rész hét hetet foglal magába, a másik hatvankettőt, egy hetet pedig kihagy, ami később majd megemlítésre kerül. A zsidók hét hetet számolnak Heródes uralkodásától Vespasianus uralkodásáig. S megvallom, ez összhangban van a zsidó beszédmóddal: hatvankettő és hét helyett hetet és hatvankettőt mondanak, a kisebb számot helyezve előre. Az ember éveinek száma (mondja Mózes) legyen húsz és száz (1Móz6:3), a görögök és a latinok viszont százat és húszat mondanának. Elismerem, hogy ez megszokott kifejezés lenne a héberek között, itt azonban a próféta nem az évek bármiféle sorozatáról beszél, mintha egy ember életéről beszélne, hanem először megemlít egy hét hetes időszakot, majd megjelöli a második, hatvankét hétig tartó időszakot is. Időrendi sorrendben a hét hetes időszak világosan az első, ellenkező esetben ugyanis nem lennének képesek kielégítően megmagyarázni az angyal szavainak teljes jelentését.

<sup>452</sup> Vagy: tudd és értsd meg. – Kálvin.

<sup>453</sup> Vagy: a nép visszahozatala felől. – Kálvin.

<sup>454</sup> Vagy: a nép visszatér. – Kálvin.

<sup>455</sup> A síkság, a szétterjedni szóból. – Kálvin.



Vizsgáljuk meg, milyen értelemben kell felfognunk *a rendelet (szózat) keletkezését*. Közben persze nem tagadható, hogy az angyal ezt azzal a rendelettel kapcsolatosan mondja, ami a nép hazatérésével és a város helyreállításával kapcsolatosan lett kihirdetve. Ostobaság lenne tehát arra az időszakra vonatkoztatni, amikor a város még nem volt helyreállítva, s efféle rendeletet még nem mondtak, vagy hirdettek ki nyilvánosan. Először is azonban arról kell beszélnünk, amit az angyal mond: *Krisztusig, a Messiásig*. Egyesek ezt az egyes számban szereplő főnevet többes számban kívánják értelmezni, mintha az Úr Krisztusa a papokat jelentené. Mások Zorobábelre, megint mások Jósuára vonatkoztatják. Az angyal azonban elég világosan Krisztusról beszél, Akinek a törvény alatt mind a királyok, mind a papok csak előképei voltak. Egyesek pedig úgy vélik, hogy Krisztus méltóságát kisebbíti a נגיד *negid*, *fejedelem*, vagy *vezető* megnevezés, mintha az Ő vezetésében nem létezne sem királyi fenség, sem jogar, sem korona. Ez a megjegyzés teljességgel indokolatlan, mert Dávidot is a nép fejedelmének nevezték, sőt Ezékiást is, mikor koronát viselt és a trónján ült (2Sám5:2, 2Kir20:5). Kétség sem férhet hozzá, hogy a szó a legfelsőbb rendű kiválóságot jelenti. Minden király egyben uralkodó is volt Isten népe felett, s a papok is felruháztattak bizonyos fokú tisztességgel és tekintéllyel. Itt tehát az angyal fejedelemnek nevezi Krisztust, mivel messze felülmúlt másokat, akár királyokat, akár papokat. S ha az olvasó nem akadékoskodik, ezt az ellentétet végül elismeri.

Majd hozzáteszi: *a nép hazatér, vagy visszahozatik, s az utcák és a fal újra felépülnek, mégpedig szűk időkeretben*. Majd másik érv következik – nevezetesen az, hogy hatvankét hét múlva Krisztus kivágitik. Ezt a zsidók Agrippára értik, aki természetesen kivágitott, mikor Augustus hatalomra jutott. Ezzel csak mondani próbálnak valamit, mert minden alapos és értelmes olvasó tökéletesen biztos lesz abban, hogy józan és, vagy szégyenérzet nélkül járnak el, és csak az okádják ki magukból, ami éppen az eszükbe jut. Ők teljesen megelégednek azzal, ha bármi hihetőre bukkannak, amit hangoztathatnak. A fecsegő Barbinel, akiről korábban már beszéltem, úgy véli, hogy Agrippa ugyanolyan joggal nevezhető Krisztusnak, mint Círusz. Elismeri a rómaiaktól elszenvedett vereségét, de kijelenti, hogy ez akarata ellenére történt, mert még mindig Isten imádója volt. Jóllehet világosan hitehagyott volt, mégis úgy tekint rá, mint semmivel sem rosszabbra másoknál, és ezért akarja őt Krisztusnak nevezni. Mi azonban tudjuk, hogy Agrippa először is nem a törvényes király volt, s a zsarnoksága közvetlen ellentétben állt Jákób jóslatával, mivel a jogar elragadtatott Júda törzsétől (1Móz49:10). Őt semmiképpen sem nevezhetjük Krisztusnak, még ha felül is múlt volna minden angyalt bölcsességben, erényben, hatalomban és minden másban. Itt a nép törvényes kormányzásáról van szó, s ezt Agrippa személyében nem lehet megtalálni. Ezért a zsidók érvek teljességgel haszontalanok.

Utóbb újabb kijelentést tesz hozzá: *sokakkal megerősíti a szövetséget*. A zsidók nagyon tisztességtelenül és a legcsekélyebb szégyenérzet nélkül forgatják ki ennek a mondatnak a jelentését. Ők Vespasianusra és Titusra vonatkoztatják. Vespasianust Néró küldte Szíriába és Keletre. Tökéletesen igaz, hogy el akarta kerülni a katonái súlyos lemészárlását, ezért megtett mindent a béke érdekében, és minden lehetséges indokkal arra csábította a zsidókat, hogy adják meg magukat neki, s ne kényszerítsék őt elmenni a végsőikig. Valóban igaz, hogy Vespasianus a békessége buzdította a zsidókat, s Titus, miután az atyja elhunyt Itáliában, ugyanezt a politikát követte, de vajon ez a szövetség megerősítése volt? Mikor Isten angyala maradandó fontosságú eseményekről beszél és az egyház egész állapotát felkarolja, azok magyarázata komolytalan, akik a néppel szövetségre lépni kívánó római vezetőkre vonatkoztatják azt. Ők vagy az egész keleti birodalom birtokba vételét kísérelték meg a szövetség útján, vagy el voltak szánva arra, hogy minden erejüket bevessék a város elfoglalása végett. Ez a magyarázat tehát a végtelenségig abszurd. Teljesen világos, hogy a zsidók nemcsak minden józan észnek vannak híjával, mikor ezt az igeszakaszt Isten folytonos haragjával kapcsolatosan magyarázzák, és kizárják az ő kegyességét és megbékélését a

népével, de a végtelenségig tisztességtelenek és minden szégyenérzet nélkül valók is, akik ködbe borítják az igeszakaszt annak elhomályosítása végett. Egyben a hiábavalóságuk is lelepleződik, mert semmivel sem képesek alátámasztani a kijelentéseiket.

Most rátérek a régi szerzőkre. Jeromos, amint tegnap említettem, különböző véleményeket sorol fel. Mielőtt azonban egyenként megvizsgálnám ezeket, néhány szóban válaszolnom kell a tisztátalan és megátalkodott rabbinak, Barbinelnek a rágalmainra. A keresztyének megfosztása végett minden magabiztosságtól és tekintélytől a kölcsönös ellentéteiket kifogásolja, mintha az emberek közötti különbségek, melyeket a Szentírás nem kellően kezel, képesek lennének megdönteni annak igazságát. Tegyük fel például, hogy én vele szemben is azzal lépnék fel, hogy maguk között a zsidók között sincs egység. Ha bárki igyekszik összeszedni a különböző véleményeiket, akkor győztesként ülhet diadalt, mert nincs egyetértés a rabbik között. Sőt, Barbinel még nem is mutatja ki teljes mértékben a keresztyének közötti különbségeket, mert én hajlandó vagyok sokkal tovább is menni, mint amennyit ő követel. Ez a civakodó ugyanis nem tudott mindent, így csak zsémbességét és a bőbeszédűségét árulja el. A könyvei kétségtelenül nagyon hihetők a zsidók számára, akik semmi mást nem keresnek. De ő szakemberekként emlegeti Africanust, Nicolaus de Lyrat, Burgensist, és egy bizonyos Remond nevű tanítót. Nem ismeri azonban Eusebius,<sup>456</sup> Origenész, Tertullianus, Hippolytus, Apollinaris, Jeromos, Ágoston és más hasonló szerzők neveit. Látjuk mennyire arcátlan ez a fecsegő, aki olyasmikről merészel összevissza beszélni, amik teljesen kívül állnak az ismereteinek körén. Én azonban, amint említettem, elismerem, hogy sok a különbség a keresztyének között is. Eusebius maga is egyetért a zsidókkal abban, hogy a „Krisztus” szót a papokra vonatkoztatja, s mikor az angyal Krisztus haláláról beszél, azt Aristobulusra érti, aki mártírhálált halt. Ez azonban teljes ostobaság. Azt mondod, ő keresztn – ez igaz, de akkor is tudatlanságba és tévelygésbe merült. Africanus vélekedése közelebb áll az igazsághoz, de az idő semmiképpen sincs összhangban Dáriusnak, Hüsztaszpész fiának az idejével, amint az majd utóbb megmutatom. Utána még egyet téved a másik fejezetben, holdéveknek tekintvén az éveket, ahogyan Lyranus teszi. Ez kétségtelenül csak az ő gáncoskodása volt. Mivel ők nem találták a saját éveiket alkalmasnak, úgy vélték, a teljes szám kiadódik a 490 évvel együtt szökő éveket is használva. Mielőtt ugyanis az éveket a Nap járásához igazították, az ókoriak tizenkét holdhónapot számoltak, majd ehhez tettek még egyet. Az évek teljes száma kiadódik az ő elképzelésük szerint, amennyiben ezeket a pótlólagos időszakokat is hozzáteesszük a próféta által számba vett évekhez. Én azonban ezt teljességgel elvetem. Hippolytus szintég téved, bár más irányban: ő ugyanis a hét hetet a Krisztus halála és feltámadása közötti időszakként számolja, s ebben egyetért a zsidókkal. Apollinaris is téved, mert úgy véli, hogy Krisztus születésével kell kezdenünk, utána pedig kiterjeszti a próféciát a világ végéig. De Eusebius is, aki vitatkozik vele egy adott igeszakaszt illetően, az utolsó hetet annak az egész időszaknak tekinti, melynek el kell telnie, míg eljön a világ vége. Én tehát inkább mindezeket az igemagyarázókat tartom hamisaknak, sem hogy Isten igazságát elbukni engedjem.

Miképpen juthatunk tehát bármiféle biztos végkövetkeztetésre? Nem elegendő csak mások tudatlanságát cáfolnunk, amíg nem tudjuk láthatóvá tenni az igazságot, s világos és kielégítő érvekkel bizonyítani is azt. Szeretném mellőzni a fennmaradó igemagyarázók neveit, valamint azokat, akik a mi korunkban éltek, de mégis beszélnem kell arról, ami hasznos lehet az olvasóim számára. De óatosan fogok beszélni, mert leszámítva azt, amit hasznos és szükséges tudni, nagyon szeretnék csendben maradni minden dologban. Ha bárki hajlamos szorgalmasan kutatni az itt említett időt, és megvan hozzá az ideje is, akkor amint Oecolampadius tanácsolja helyesen és bölcsen, a világ kezdetétől kell a számítást végeznünk. A templom lerombolásáig és a város elpusztításáig ugyanis biztonsággal kiszámíthatjuk a

---

<sup>456</sup> Lásd ezt az igeverset Eusebius által idézve a *Historie Ecc.* 1. kötet, 6. fejezetében

világ teremtése óta eltelt éveket, itt tehát nincs helye a tévedésnek. A sorozat elég világos a Szentírásban. Ez után azonban az olvasót más információforrásokra hagyják, mivel Eusebius és mások szerint a számítás a templom lerombolásától kezdve laza és pontatlan. Így a nép visszatérésétől Krisztus eljövételéig 540 évet számolhatunk össze. Látjuk tehát, mennyire lehetetlen kielégíteni az értelmes olvasókat, ha csakis Oecolampadius módszerével számoljuk az éveket.<sup>457</sup>

Philip Melanchton, aki tehetségben és tanultságban kiemelkedő, és nagyon jártas a történelemtudományokban, kettős számítást végez. Az egyiket Círusz második évétől, azaz a Perzsa Birodalom kezdetétől kezdi, de a hetven hét végét nagyjából Augustus halálának idejére teszi, ami Krisztus születésének időszaka. Mikor eljut Krisztus megkeresztelkedéséig, új számítási módszerrel is előhozakodik, mely Dárius idejében kezdődik. Ami pedig az itt szóban forgó rendeletet illeti, ő úgy véli, ezt Hüsztaszpész fia, Dárius hirdette ki, mivel a templom építése mintegy hatvanhat évre abbamaradt. Ami ezt a számítást illeti, én semmiképpen sem fogadhatom el. Mégis megvallom, hogy lehetetlen bármiféle más magyarázatot találni az angyal által mondottakra – *Krisztusig, a Fejedelemig*, hacsak nem Krisztus keresztségére vonatkoztatjuk.

Ezt a két dolgot tehát az én véleményem szerint ki kell kötni: először, hogy a hetven hét a Perzsa Birodalommal kezdődik, mert a szabad hazatérés akkor adatott meg a népnek. Másodszor, hogy a hetven hét nem ért véget egészen Krisztus megkeresztelkedéséig, amikor nyíltan megkezdte az Atyja által ráruházott hivatal ellátásának megfelelő munkáját. Most azonban meg kell néznünk, miképpen lesz ez összhangban az évek számával. Megvallom, itt akkora a nézetkülönbség az ókori szerzők között, hogy találgatnunk kell, mert nem tudunk előhozakodni bizonyos magyarázattal, melyre rámutathatnánk, mint az egyetlen kielégítőre. Ismerem azok rágalmait, akik mindent el akarnak homályosítani, és az éjszaka sötéttségét akarják ráarasztani a legtisztább nappali világosságra. A világiak és a kételkedők ugyanis közvetlenül ebbe kapaszkodnak bele: mikor ugyanis bármiféle véleménykülönbséget látnak, akkor az egész tanításunk bizonytalanságát szeretnék kimutatni. Ha tehát bármiféle eltérést vesznek észre a különböző igemagyarázók nézeteiben – akár a legkisebb dolgokban is – akkor mindjárt arra a végkövetkeztetésre jutnak, hogy minden a teljes sötétségbe merül. Romlottságuknak azonban nem kell minket megrettenteni, mivel mikor bármiféle eltérés mutatkozik a világi történészek beszámolóiban, attól még nem mondjuk azt, hogy az egész történelem meseszerű. Vegyük a görög történelmet: milyen jelentős mértékben különböznek a görögök egymástól! Ha bárki ezt ürügynek tekinti ahhoz, hogy valamennyit elvesse, és hamisnak jelenti ki minden történetüket, vajon nem fogja az illetőt mindenki páratlanul pimasznak ítélni? Nos, ha a Szentírás nem önellentmondó, hanem csak kisebb eltéréseket mutat akár az évek, akár a helyszínek tekintetében, akkor vajon az egészet hiteltelennek fogjuk kihirdetni? Nagyon jól ismerjük bizonyos eltérések létezését minden történetben, ám ettől még azok nem veszítik minden hitelességüket – továbbra is idézik azokat, és megbízunk bennük.

A jelen igeszakaszt illetően elismerem, hogy képtelen vagyok tagadni a sok ellentmondás létezését ezekkel az évekkel kapcsolatosan a görög és a latin szerzők között. Ez igaz, de vajon ettől eltemetünk-e mindent, ami elmúlt, és véljük-e azt, hogy a világ menete megszakadt? Miután Círusz áttestálta a perzsákra az uralmat Kelet felett, egyes királyoknak világosan követni kellett őt, bár nem világos, hogy kik voltak ezek, és a szerzők is eltérő véleményen vannak az uralkodásuk időtartamát illetően, de a fő dolgokban mégis általános az egyetértés. Egyesek ugyanis 200 évet számolnak, mások 125-öt, megint mások pedig a kettő

---

<sup>457</sup> Lásd az ő Kronológiáját teljes terjedelmében a jelen igeverssel kapcsolatos kommentárjában, 2 kötet, szerk. f. 1567. A szerkesztő meri ajánlani Kálvin Dániel könyvével kapcsolatos magyarázatának olvasói számára, hogy olvassák át figyelmesen Oecolampadius bölcs megjegyzéseit. Ezek több figyelemre is méltók, mint amennyit Angliában kaptak.

közötti értéket, 140 évet. Bármi is legyen a helyes érték, világosan létezett valamiféle egymásutánosság a perzsa királyoknál, és sok pótlólagos esztendő múlt el addig, amíg a macedón Nagy Sándor megszerezte az uralmat az egész Kelet felett. Ez teljesen világos. S Nagy Sándor halálától kezdve az évek száma jól ismert. Philip Melancton idéz egy részletet Ptolemaiosztól, ami 292-ben állapítja meg az évek számát, és megannyi bizonyosságot lehet megemlíteni, melyek megerősítik ezt az időtartamot. Ha bárki kifogásolja ezt, akkor az évek számolhatók ötéves ciklusokban, amiképpen a rómaiak rendszerint tették, vagy az olimpiákkal,<sup>458</sup> mint a görögök, nos, megvallom, az olimpiákkal számolás minden hibaforrást eltöröl. A görögök nagyon szorgalmasak és pontosak voltak, s nagyon szomjaztak a dicsőségre. Nem mondhatjuk el ugyanezt a Perzsa Birodalomról, mert nem vagyunk képesek pontosan meghatározni, sem azt, hogy az egyes királyok mely olimpiák idején éltek, sem pedig az uralkodásuk kezdetének és a haláluk éveit. De bármely végkövetkeztetést fogadjuk is el, a korábbi állításom tökéletesen megállja a helyét: ha a gáncsoskodó emberek lázadók és elhomályosítják a történelem világos fényét, akkor sem forgathatják ki ennek az igeszakasznak a valódi jelentését, mert a görög és a latin szerzők segítségével képesek vagyunk kideríteni az évek teljes összességét, ami nagyon világosan egyezik Dániel eme prófécijával. Bárki is veti össze a történelmi bizonyosságokat a tanulás vágyával és mindennemű civakodás nélkül, gondosan összeszámolván az éveket, lehetetlennek fogja tartani azt az angyal kifejezésénél jobban kifejezni – hetven hét. Például vegyünk bárki tanulni szerető, éleselméjűséggel, tapasztalattal és tehetséggel megáldott embert, aki felfedezi, mi van megírva görögül és latinul, s különböző rovatokban különíti el minden egyes szerző bizonyágtételét, majd egybeveti valamennyit, és meghatározza mindegyik megbízhatóságát, valamint azt, hogy külön-külön mindegyik mennyire alkalmas és klasszikus tekintély, ugyanarra az eredményre jut, mint itt a próféta. Ennek elégnek kell lenni a számunkra. Közben emlékeznünk kell, hogy a tudatlanságunk miképpen származik főleg abból a perzsa szokásból, amikor bárki, aki háborúskodásba kezdett a saját fiát jelölte ki alkirálynak. Így Cambyses egyesek szerint húsz, mások szerint csak hét évig uralkodott, mert a korona még atyja életében került a fejére. Emellett volt egy további ok is. A kelet népe közismerten nyughatatlan, könnyen izgalomba jön, és mindig az uralkodók leváltására vágyakozik. Ezért civakodások gyakran támadtak a közeli hozzátartozók között is, amiről bőségesen olvashatunk Hérodotosz munkáiban. Mások mellett említem őt, mert a tény kellően ismert. Mikor az atyák látták, hogy a fiaiknál fellép a kölcsönös megsemmisítés veszélye, akkor rendszerint az egyiket királlyá tették. Ha pedig a fiatalabbat akarták előnyben részesíteni az idősebbel szemben, akkor a tanács egyetértésével nevezték őt „királynak”. Így az uralkodásuk évei összekeveredtek, s nem volt semmiféle rögzített módszer a számbavételükhöz. Így tehát, ha azt mondta is, hogy az olimpiák nem soha vezethetnek félre bennünket, ez nem mondható el a Perzsa Birodalomról. Ha el is ismerünk sok különféleséget és ellentmondást, melyek nagy homályossággal egyesülnek, akkor is vissza kell térnünk ugyanahhoz a dologhoz: valamiféle végkövetkeztetés található, ami összhangban lesz a próféta eme jövendölésével. Én ezért nem fogom ezeket az éveket egyenként számolni, hanem csak azt javaslom mindegyikötöknek, hogy mindenki maga vegye számba a képességeinek megfelelően mindazt, amiről a történelemben olvas. Így minden megalapozott és mérsékelt ember egyetért majd, mikor belátják, hogy Dániel eme prófécija általános területét illetően mennyire jól egyezik a világi szerzők bizonyosságaival az én korábbi magyarázataimnak megfelelően.

Azt mondtam, hogy Círusz uralkodásával kell kezdenünk. Ez világosan kideríthető az angyal szavaiból, de különösen a hetek megosztásából. Ő ugyanis ezt mondja: *a hét hetes időszak a város és a templom helyreállítására vonatkozik*. Semmiféle gáncsoskodás sem képes semmilyen módon eltörölni a próféta szavainak valódi jelentését: *a Jeruzsálem*

<sup>458</sup> Négy éves időszakokkal – *a ford.*

*újraépíttetése felől való szózat keletkezésétől a Messiás-fejedelemig hét hét és hatvankét hét van.* Majd hozzát teszi: *a hatvankét hét után Krisztus kivágattatik.* Mikor tehát a hét hetet teszi az első helyre, s világosan kimondja, hogy ezt a rendelet kihirdetésétől számolja, mi másra vonatkoztathatjuk ezt a hét hetet, mint Círusz, valamint Hüsztaszpész fia, Dárius uralkodásának idejére? Ez kiderül mind a makkabeusok történetéből, mind János evangélista bizonyosságából, s ugyanezekre a következtetésekre juthatunk Aggeus és Zakariás könyveiből, miután a templom építése mintegy negyvenhat éves időszakra megszakadt. Círusz engedte meg a templomépítést. Az alapokat akkor tették le, mikor Círusz háborúba ment Szkítiába, majd a zsidók kénytelenek voltak abbahagyni a munkálkodást, s Círusz utóda, Cambyeses ellenségesen viselkedett ezzel a nemzettel. Ezért mondják a zsidók: Negyvenhat esztendeig épült ez a templom, és te három nap alatt megépíted azt? (Jn2:20) A gúny tárgyává akarták tenni Krisztust, amiért azt mondta: Rontsátok le a templomot, és három nap alatt megépítem azt, mivel közmondásszerű volt közöttük, és az atyáiktól szállt rájuk, hogy a templom építése ilyen hosszú időszakot vett igénybe. Ha most hozzátesszük a három évet, melyek során az alapokat fektették le, akkor kiadódik a negyvenkilenc év, vagyis a hét hét. Miután az esemény nyilvánvalóan mutatja annak beteljesedését, amit az angyal jövendölt Dánielnek, bárki is akarja elcsúrní-csavarni az igeszakasz jelentését, csak a saját vakmerőségét mutatja ki. S vajon nem kell elvetnünk minden más magyarázatot, mint amelyek csak elhomályosítják ezt a világos és egyértelmű jelentést? Emlékeznünk kell arra is, amit korábban mondtam. A tegnapi előadásban láttuk: hetven hét volt a nép kivágatásának ideje, s az angyal bejelentette a rendelet megjelenését is, amelyért Dániel imádkozott. Mi szükség van tehát arra, hogy a bizonyosságot kétségességeként kezeljük? S miért vitatnánk a dolgot, mikor Isten jelenti be ennek az időszaknak a kezdetét a Jeremiás által megjövendölt hetven év leteltekor? Teljesen bizonyos, hogy a hetven évet és a hetven hetet össze kell kapcsolni. Miután pedig ezek az időszakok folytonosak, bárki is vonatkoztatja ezt az időszakot Hüsztaszpész Dáriusra, az először is megszakítja az egymáshoz kapcsolódó események láncolatát, majd megrontja az egész igeszakasz lelkületét. Amint ugyanis tegnap kijelentettük, az angyal célja a vigasztalás nyújtása volt a bánatban. A népet ugyanis hetven évig nyomorgatták a száműzetésben, s úgy tűnt, végleg el is voltak vetve úgy, mintha Isten többé már nem fogadta volna el Ábrahám eme gyermekeit a saját népeként és örökségeként. Mivel pedig ez volt a Mindenható célja, teljesen világos, hogy a hetven hét kezdete nem magyarázható másként, mint Círusz uralkodására vonatkoztatva. Ez az első pont.

Most rá kell térnünk a hatvankét hétre, s ha nem tudok mindenkit megelégtíteni, akkor is megelégszem majd a legnagyobb egyszerűséggel, s bízom abban, hogy Krisztus minden igaz és alázatos szolgája könnyen beleegyezhet majd ebbe a magyarázatba. Ha összeszámoljuk az éveket Dárius uralkodásától Krisztus keresztségéig, akkor kiadódik a hatvankét hét, vagy körülbelül annyi. Mint korábban már megjegyeztem, nem aprólékoskodok pár nap, vagy hónap, vagy akár egy egész esztendő vonatkozásában, hisz mekkora az a romlottság, amely arra késztetne minket, hogy vessük el a történészek beszámolóit, amiért egyetlen évet illetően nem egyezik a véleményük? Bármilyen legyen a helyes végkövetkeztetés, nagyjából 480 évet látunk majd Dárius ideje és Krisztus halála között. Ezért válik szükségessé ezeknek az éveknek a meghosszabbítása Krisztus keresztségéig, mivel amikor az angyal az utolsó hétről beszél, világosan kijelenti: *abban az időben a szövetség megerősítést nyer, és a Messiás kivágattatik.* Mivel pedig ez az utolsó héten történt, szükségszerűen ki kell terjesztenünk az időt az evangélium prédikálására. S ez az oka annak, amiért Krisztust „vezetőnek (fejedelemnek)” nevezi, mivel már a fogantatásakor az ég és a Föld Királyának volt szánva, bár ne kezdte meg az uralkodását, amíg nyilvánosan nem rendeltetett a népe Mesterének és Megváltójának. A „vezető (fejedelem)” szót névként használja, mielőtt a hivatalt elvállalta volna, mintha az angyal azt mondta volna: a hetven hét vége akkor jön el, mikor Krisztus nyíltan felveszi a királyi tisztet a népe felett, összegyűjtve őket abból a

nyomorúságos és szörnyű szétszóratásból, mely oly sokáig sújtotta őket. A többit majd holnap.

## **Ima**

Add meg mindenható Isten, mivel a Te szolgálodat a Te egyszülött Fiad megjelenése előtt azok a jövendölések támogatták, melyek nem valósultak meg az esemény által, hogy mi manapság megtanuljunk bízni a mi Urunkban, Aki oly világosan jelentette ki Magát az evangéliumával. Hadd álljunk meg oly szilárdan és állhatatosan ennek az evangéliumnak a hitében, hogy soha ne hányjanak minket ide-oda a világ zűrzavarai és viharai. Hadd haladjunk mindenkor a Te szent elhívásod útján, míg végül megszabadulván minden küzdelemtől megérkezünk abba az áldott nyugalomba, melyet a mennyben tett félre a számunkra a mennyben a mi Urunk Jézus Krisztus. Ámen.

## Ötvenegyedik előadás

A tegnapi előadásban magyaráztam a hetven héttel kapcsolatos nézeteimet. Most visszatérek az angyal szavaihoz, amit csak futólag érintettem. Először is azt mondja: *Hetven hét szabatott a te népedre és szent városodra*. Ezekkel a szavakkal először is arra utal, hogy az izraelitáknak Isten gondoskodása és védelme alatt kell állniuk Krisztus eljöveteleig, majd arra, hogy Krisztus a hetven hét leteltét megelőzően jön el. Az angyal ezt a két dolgot jelenti be, hogy biztosítsa az istenfélőket: Isten örökké emlékszik a szövetségére, és fenntartja őket minden aggodalmuk és megpróbáltatásuk közepette. Most pedig egy figyelemre méltó igeszakasz következik Krisztus hivataláról. Az angyal előre megmondja, mit várhatnak Krisztustól. Először is bejelenti a bűnbocsánatot. Erre egy kifejezésformával mutat rá: *vége szakadjon a gonoszságnak és bepecsételtesék a bűn, és hogy eltöröltessék a hamisság*. Nem meglepő azt látnunk, hogy az angyal mennyi szókapcsolatot használ egy ennyire fontos dologban. Az efféle ismétlések a nyelvezetben számunkra feleslegesnek tűnnek, de ebben a szakaszban az üdvösség ismerete kerül szóba. Így kapunk tájékoztatást arról, miképpen békül meg velünk Isten ingyenes megbocsátással, s ez az oka annak, amiért az angyal oly sok szóban tárgyalja a dolgot (Lk1:77). Emlékeznünk kell azonban arra, amit tegnapelőtt mondtam: hallgatólagos ellentét rejlik ebben az evangélium alatt most nekünk kínált megbocsátás, valamint az atyáknak korábban a törvény alatt kínált megbocsátás között. A világ teremtése óta ugyanis senki sem volt képes nyugodt elmével és szilárd magabiztossággal segítségül hívni Istent, amíg nem támaszkodott a megbocsátás reménységére. Hiszen tudjuk, hogy a kegyelem ajtajának valamennyiünk előtt be kell zárulnia, mert joggal vagyunk Isten haragja alatt. Így amíg nem ragyog fel a bűnök ingyenes megbocsátásának tanítása, addig nincs szabadságunk Istent segítségül hívni, s egyidejűleg az üdvösség reménysége is kialszik. Ebből következik, hogy az atyáknak a törvény alatt velünk együtt közösen adatott meg ez a jótétemény, nevezetesen a biztos meggyőződés, hogy Isten jóindulatú velük, és megbocsátja a vétkeiket. Mit jelent hát az a kifejezés, mely szerint Krisztus az eljövetelekor bepecsételi a bűnöket, és eltörli a hamisságokat? Itt, amint említettem, egy, a régi és az új egyház közötti különbség mutatkozik meg. Az atyáknak valóban volt reménységük a bűnbocsánatra, de az ő állapotuk alantasabb volt a miénknél két vonatkozásban. Az ő tanításuk nem volt oly világos, mint a miénk, s az ígéreteik sem voltak annyira teljesek és szilárdak. De más vonatkozásban is felülmúljuk őket. Isten bizonyosságot tesz nekünk arról, hogy Ő az Atyánk, így a legnagyobb szabadsággal és félelem nélkül menekülünk Hozzá. Emellett Krisztus már kibékített minket az Atyával a vére árán (Rm8:15, Gal4:6). Így tehát nemcsak a tanítás, de annak hatása és teljessége vonatkozásában is felülmúljuk őket, mivel manapság Isten nemcsak a bűneink bocsánatát ígéri, hanem bizonyosságot tesz róla és kijelenti, hogy azok teljességgel eltöröltettek és megsemmisültek az Ő Fiának, Krisztusnak az áldozata által. Ezt a különbséget az angyal nyíltan kimondja, mikor így szól: *vége szakad a gonoszságnak és bepecsételtesék a bűn, és eltöröltetik a hamisság*, mikor eljön Krisztus. Ezért jelentettük ki korábban, hogy valami jobb van itt megígérve, mint amit az atyák tapasztaltak meg Krisztus eljövetele megelőzően.

Látjuk, milyen értelemben *pecsételi be a bűnt, vet véget a gonoszságnak és törli el a hamisságot* Krisztus: nemcsak az ingyenes megbocsátás tanítását tárta elénk, s ígérte azt, hogy Isten megbékél a néppel, de azt is valóban elvégezte, ami ahhoz volt szükséges, hogy az emberek és Isten kibéküljenek. A vérét ontotta, amivel eltörölte a bűneinket, s engesztelő áldozatként kínálta Magát, s a halálának áldozatával eleget tett Istennek, és teljesen felmentett minket a bűneink alól. Mózes gyakran használja a חטא *cheta* szót, mikor az áldozatokról beszél, de az angyal itt közvetve arra tanít minket, miképpen volt minden engesztelés a törvény alatt pusztán előkép, s a jövőnek csak az árnyéka. Ha ugyanis valódi engesztelés történt volna a bűnökért, akkor nem lett volna szükség Krisztus eljöveteleire. Miután tehát az

engesztelés fel lett függesztve Krisztus megjelenéséig, ezért a törvény alatt nem történt valódi engesztelés, hanem minden ceremónia annak csak árnyékszerű előképei voltak. Utána hozzátesszi: *elhozassák az örök igazság*. Ez az igazság az engeszteléstől függ. Miképpen tekinthetné ugyanis Isten a kegyeseket igaznak, vagy tulajdoníthatna nekik igazságot, amiképpen Pál tájékoztat róla, ha nem a bűneik elfedésével és eltemetésével, és a megtisztításukkal Krisztus vérében? (Rm4:11) Vajon nem Maga Isten engesztelődik meg az Ő Fiának áldozata által? Ezeket a kifejezéseket tehát egyesíteni kell. *Eltöröltetik a hamisság, és világosan elhozzatik az örök igazság*. Soha semmiféle igazság nem lesz található a halandó emberben, hacsak nem Krisztustól kapja azt, s ha a kifejezésnél nagy pontosságra törekszünk, akkor az igazság nem létezhet bennünk másként, csak azon az ingyenes megbocsátáson keresztül, ami Krisztus áldozatán keresztül lesz a miénk. Emellett a Szentírás céllal egyesíti a bűnbocsátatot és az igazságot, ahogyan Pál is mondja: Krisztus meghalt a bűneinkért, és feltámadt a megigazulásunkért (Rm4:25). Az Ő halála kiérdemelte az elégtételt a számunkra, így nem kell örökké vétkeseknek maradnunk, s nem leszünk az örök halálra ítélve, az Ő feltámadása pedig kiérdemelte az igazságot a számunkra, és megszerezte az örök életet. Az ok, amiért a próféta itt az igazságok öröknek, vagy „a korok igazságának” nevezi ez: az atyák a törvény alatt kénytelenek voltak napi áldozatokkal Isten kedvében járni. Nem lett volna szükség az áldozatok ismételtesére az apostol intésének megfelelően, ha lett volna bármiféle öröklött érdem akár egyetlen áldozatban a Mindenható kiengeszteléséhez (Zsid10:1). Mivel azonban a törvény minden rítusa Krisztus, mint egyetlen és örök, az Istent és az embereket összebékítő áldozat beharangozásának célját szolgálta, ezért naponta kellett áldozatokat bemutatni. Ebből következően, amint mondtuk, ezek az áldozatok nyilvánvalóan nem voltak elégségesek az igazság kiérdemeléséhez. Következésképpen egyedül Krisztus hozta el az örök igazságot – egyedül az Ő halála volt elégséges az elégtétel megadásához összes vétékért. Krisztus ugyanis nemcsak azért szenvedett, hogy elégtételt adjon a mi bűneinkért, hanem a saját halálát is elének állítja, amit el kell fogadnunk. Ez az örök igazság tehát Krisztus halálának maradandó hatásán alapszik, mivel Krisztus vére mondhatni Isten előtt folyt ki, s miközben naponta mos és tisztít meg minket a mocsoktól, Isten is naponta békél meg velünk. Látjuk tehát, hogy az igazság nem jelentetett ki teljesen a törvény alatt, de most előttünk van az evangéliumban. Majd ez következik: *és bepecsételtessék a látomás és a próféták*.

Ennek a mondatnak lehet két jelentése is, mert amint már említettem, Krisztus pecsételt el minden látomás és próféciát, mert azok Benne lettek igenné és ámenné, ahogyan Pál mondja (2Kor1:20). Miután tehát Isten ígéretei Krisztusban valósultak meg és teljesedtek be a kegyesek üdvösségére, ezért helyesen mondja az angyal az Ő eljövetelével kapcsolatban, hogy *ez fogja bepecsételni a látomást és a próféciát*. Ez az egyik jelentése. A másik jelentése szerint a látomás bepecsételtetik az eltűnésének értelmében, mintha az angyal azt mondta volna, hogy Krisztus vet véget a prófeciáknak, mivel a mi lelki helyzetünk különbözik az atyákétól. Isten ugyanis sok módon szólt, ahogyan az egyháznak át kellett élnie a különféle ellentmondásos állapotokat és körülményeket. Mikor azonban megjelent Krisztus, eljutottunk a prófétai idők végéhez. Ezért nevezik az Ő eljövetelét az idők teljességének (Gal4:4, Zsid1:1), illetve, ahogyan Pál mondja másutt, eljött hozzánk az idők vége (1Kor10:11), mert Krisztus második eljövetelére várunk, és nincs úgy szükségünk friss prófeciákra, mint korábban. Akkor minden dolog nagyon homályos volt, s Isten a felhő sötét árnyéka alatt vezette a népet. A mi állapotunk manapság más. Ezért nem lepődünk meg azon, mikor az angyal bejelenti *minden látomás és prófécia bepecsételését*, mert a törvény és a próféták Jánosig voltak, de attól az időtől kezdve kezdődött meg Isten országának hirdetése, azaz Isten sokkal világosabban mutatkozott meg, mint annakelőtte (Mt11:13, Lk16:16). Magának a látomásnak a neve is valami homályosat és kétségeset jelent. Most azonban Krisztus, az igazság Napja ránk ragyogott, s mi nappali világosságban vagyunk. A törvény csak gyertyaként látszott meg életünk kormányzásában, mivel Krisztus teljes fényözönben mutatja



nekünk az üdvösség útját. Az angyal itt kétségtelenül különbséget kíván tenni a törvény homályos tanítása, s annak minden ókori jelképe, valamint az evangélium nyílt világossága között. Emellett a „prófécia” név ugyanúgy jelenti a prófétai hivatalt is, mint magukat a prófeciákat.

Utóbb hozzátesszi: *hogyan felkenetessék a Szentek szente*. Az angyal itt a felszentelés rítusára utal, amit a törvény alatt tartottak, mert a szentélyt a tartozékaival együtt felkenetéssel szentelték fel. Itt azt látjuk, hogy a tökéletes és igazi felkenetés el lett halasztva Krisztus eljöveteleig. Őt Magát joggal és méltán nevezik a szentek Szentjének, vagy Isten Szentélyének, mivel az Ő teste valóban az Istenség temploma volt, és a szentséget Nála kell keresnünk (Kol2:9). A próféta itt arra emlékeztet: a szentélynek a törvény alatt történő felkenetése csak előkép volt, de Krisztusban a valóság igazi bemutatását látjuk, jóllehet nem látható módon kenetett fel olajjal, hanem lelkileg, mikor Isten Lelke megnyugodott rajta minden ajándékával egyetemben. Ezért mondja Krisztus (Jn17:19): És én ő érettek oda szentelem magamat.

Most ez következik: *Tudj meg azért és vedd eszedbe: A nép hazatérése Jeruzsálem újraépítése felől való szózat (vagy rendelet) keletkezésétől a Messiás-fejedelemig hét hét és hatvankét hét van és a nép hazatér, és újra megépítetnek az utcák és a kerítések, még pedig viszontagságos időkben*, mert én így oldom fel a viszonyozót. Amint már említettük, az időszak, mely korábban lett megszabva az egyház tökéletes állapotához, két részre oszlik. Először a hét hetet különíti el, majd hozzátessz hatvankettőt, egyet kihagyva, amelyről majd később szólunk. Rögtön megmagyarázza, miért különíti el a hét hetet a többitől, ezzel minden más magyarázatot szükségtelenné téve. Utána, ami a szózat megjelenését illeti, elmondtuk mennyire elfogadhatatlan minden más magyarázat, mint az, hogy ez Círusz első rendelete, mely szabad hazatérést engedett a népnek a szülőföldre. A Perzsa Birodalom kezdetétől kezdve Hüsztaszpész fia, Dárius uralkodásáig az összes szomszédos nemzet ellenségessége a zsidókkal szemben közismert, s különösen a város és a templom építésének megszakításában mutatkozott meg. Noha a nép engedélyt kapott a hazatérésre, ott mégis annyira zaklatták őket az ellenségeik, hogy majdnem panaszkodni kezdtek Isten kegyének erre a jelére. A többség inkább a korábbi száműzetését választotta, ahelyett, hogy a legzaklatottabb és zűrzavaros életet éljen a legkegyetlenebb ellenségek között. Ez az oka annak, amiért az angyal tájékoztatja őket arról, hogy hét hétnek kell eltelnie, miután a nép hazatér, mert nem várhatják, hogy az életük békében telik, és a templomot, vagy a várost kényelmetlenség nélkül építgetik, mert ezt az eseményt *viszontagságos időkben* végbemenőnek jelenti be. A צוק *tzok* szóval nem az időszak rövidségét, hanem a viszontagságos mivoltát jelzi annak a nagyszámú megpróbáltatásnak a következtében, ami minden szomszédjuk részéről sújtotta a nyomorult népet. Érdemes volt az istenfélőket ezzel az előzetes intéssel támogatni, nehogy elvesse a vágyat a templom felépítésére, vagy végleg kétségbeessenek a rájuk nehezedő megpróbáltatások súlya miatt. Tudjuk, micsoda ragyogó jóslatokat mondtak a próféták az egyház boldog állapotáról a visszatérés után, de a valóság nagyon eltért ettől, s a kegyesek teljesen a kétségbeesésbe süllyedhettek volna, ha az angyal nem emeli fel a lelkeiket ezzel a prófeciával. Látjuk tehát ennek az intésnek a hatalmas hasznát, ami egyidejűleg nekünk magunknak is gyakorlati példaként szolgálhat. Noha Isten irántunk megnyilvánuló jóindulata csodálatos volt, mikor a tiszta evangélium kiemelkedett abból a félelmetes sötétségből, amelybe oly hosszú időn át beletemetkezett, mégis tapasztaljuk a dolgok zűrzavaros állapotát. Az istentelenek továbbra is szüntelenül és dühödten szembeszegülnek a nyomorult egyházzal karddal és támadó nyelvvel egyaránt. A belső ellenségek titkos mesterkedésekkel tervezgetik az építményünk felforgatását: a gonoszok megsemmisítenek minden rendet, és megannyi akadályt állítanak elé az előre haladásunk meggátolása végett. Isten manapság továbbra is akarja építeni a lelki templomát *viszonytagságos időkben*, a kegyeseknek még mindig az egyik kezükben a vakolókanalat, a másikkban a kardot kell tartaniuk, ahogyan Nehémiás

könyvében olvassuk (Neh4:17), mert az egyház építéséhez még mindig nagyon sok küzdelem is kapcsolódik. Most ezt olvassuk:

## Dániel 9:26

**26. A hatvankét hét múlva pedig kiirtatik a Messiás és senkije sem lesz. És a várost és a szenthelyet elpusztítja a következő fejedelem népe; és vége lesz mintegy vízőzön által, és végig tart a háború, elhatározott a pusztulás.**

Et post hebdomadas sexaginta duas excidetur Christus, et nihil erit, et urbem et sanctuarium perdet populus ducis venientis, et finis ejus cum inundatione erit, vel, in diluvio, et ad finem belli definitio desolationum.

Dániel itt arról a hatvankét hétről beszél, mely Dárius uralkodásának hatodik esztendeje és Krisztus megkeresztelkedése között telt el, amikor is megkezdődött az evangélium hirdetése. Ugyanakkor nem hanyagolja el azt a hét hetet sem, amiről már beszélt. Ő ugyanis azt az időszakot szemléli, mely a Perzsa Birodalom és a második rendelet között telt el, ami újra szabadságot adott a népnek Cambyzes halála után. *A hatvankét hét múlva*, mely az előző hét hetet követi, *kiirtatik a Messiás*, mondja. Az angyal itt Krisztus halálát jövendőli meg. A zsidók ezt Agrippára vonatkoztatják, de ez, amint már láttuk, a végtelenségig haszontalan és ostoba dolog. Eusebius és mások Aristobulusra vonatkoztatják, de ennek ugyanúgy nincsen semmi oka. Ezért beszél az angyal az egyedüli Közbenjáróról úgy, ahogyan az előző versben a *Messiás fejedelmet* emlegette. Ennek kiterjesztése az egész papságra egyszerre erőltetett és abszurd. Az angyal inkább így érti: Krisztusnak akkor kell megjelennie, hogy átvegye a népe kormányzását, vagy más szóval, amíg a Messiás meg nem jelenik, és el nem kezd uralkodni. Már megemlítettük azokat, akik tévesen és gyermeketeg módon úgy magyarázzák a „fejedelem” nevet, mintha az méltóságban alulmaradna a király mögött. Miután az angyal a „Krisztus” nevet a Közbenjáró értelmében használja, így ebben az igeversben is ugyanebben az értelemben ismétli meg. S bizonyos, hogy miután korábban Isten kegyességének azokat a páratlan jeleit tárgyalta, amelyek miatt az új egyháznak felül kellett múlnia a régit, nem értelmezhetjük másképpen az igeszakaszt, csak egyedül Krisztusra, Akinek a papok és a királyok a törvény alatt egyformán az előképei voltak. Az angyal tehát azt jelenti ki, hogy *Krisztusnak meg kell halnia*, egyidejűleg pedig a halála fajtáját is meghatározza: *és senkije sem marad*. Ezt a rövid mondatot többféle értelemben fordíthatjuk. Én nem vonakodom az alábbiak szerint értelmezni: Krisztusnak úgy kell meghalnia, hogy semmivé lesz. Egyesek így magyarázzák: a város, vagy a nép semmi sem lesz a számára. Ez pedig azt jelenti, hogy elválík a néptől, s az örökbe fogadásuk megszűnik, mivel tudjuk: a zsidók úgy elszakadtak a kegyességtől a hitszegésükkel, hogy teljességgel elidegenedtek Istentől, és elvesztették az egyház nevet. Ez azonban erőltetett. Mások úgy vélik, ez nem lesz sem ellenséges, sem barátságos, megint mások szerint pedig hogy nem lesz senkije, azaz minden segítségtől meg lesz fosztva, de mindezek a megjegyzések túlonúl ridegeknek tűnnek a számomra. Az igeszakasz valódi jelentése, e felől kétségem sincs, az alábbi: Krisztus halála nélkülöz majd minden vonzerőt, vagy csinosítást, ahogyan Ézsaiás mondja (Ézs53:2). Az angyal valójában Krisztus halálának megalázó jellegéről tájékoztat, miszerint Neki a báj teljes hiányával kell eltűnnie az emberek szeme elől. *Senkije sem marad* tehát, mondja, s ennek nyilvánvaló oka az, hogy az emberek azt hiszik: végleg eltöröltetett.

Majd hozzáteszi: *És a várost és a szenthelyet elpusztítja a következő fejedelem népe*. Itt az angyal azt szűrja be, ami inkább a fejezet végére vonatkozik, mert később visszatér Krisztusra. Itt említi meg, minek kell bekövetkeznie Krisztus halálakor, és céllal szakítja meg a történet sorrendjét annak bemutatása végett, hogy az istentelenségük nem marad büntetlen, amiért nemcsak elvetették Isten Krisztusát, de el is pusztították Őt, s még az emlékezetét is

igyekeztek kitörölni a világból. S jóllehet az angyal speciálisan csak a kegyesekre utal, a hitetleneknek is figyelmeztetésnek kell tekinteni, hogy menthetetlennek lesznek. Jól ismerjük ennek a népnek a gondatlanságát és brutalitását, mely Krisztus halálra adásában mutatkozott meg. Ennek kapcsán ugyanis a papok és az egész nép ünneplésbe fogtak. Ezért a két dolgot össze kell kapcsolni. Az angyal azonban az istenfélők érdekét tartotta szem előtt, mivel őket nagyon megrázza majd Krisztus halála, amelyre utaltunk, valamint az ezzel kapcsolatos gyalázat és elvettetés. Miután ez szörnyűséges kivégzési mód volt az emberek szemében, az összes istenfélő elméje végleg elcsüggedhetett volna, hacsak az angyal nem siet a segítségükre. Ezért ajánl alkalmas orvosságot: *a várost és a szenthelyet elpusztítja a következő fejedelem népe*. Mintha azt mondta volna: nincs bátorítás a hitetlenek számára, hogy örvendezzenek és hízelegjenek maguknak, amiért testi értelemben megsemmisült Krisztus, mert a bosszú azonnal lesújt rájuk: *a várost és a szenthelyet elpusztítja a következő fejedelem népe*.

Megnevezi *a következő fejedelmet*, így meggátolja az istenteleneket abban, hogy önös hízélgéssel hamis biztonságérzetbe ringassák magukat, mintha Isten nem nyújtaná ki azonnal a kezét a bosszúállásra. S bár a várost és a szenthelyet megsemmisítő római hadsereg nem jelent meg azonnal, a próféta mégis biztosítja őket egy fejedelem eljöveteléről, akinek a hadserege majd megsemmisíti a várost és a szentélyt. A legcsekélyebb kétség sem férhet ahhoz, hogy itt azt jelzi: Isten félelmetes bosszút fog állni a zsidókon Krisztus meggyilkolásáért. A fecsegő Barbinel, mikor meg akarja cáfolni a keresztyéneket, azt állítja, hogy több, mint kétszáz év telt el a templom megsemmisítése és Krisztus halála között. Mennyire tudatlan! Még he meg is vonnánk minden bizalmunkat az evangélistáktól és az apostoloktól, a világi szerzők is hamarosan meggyőznék őt az ostobaságáról. De akkor a népe barbársága, s oly hatalmas a makacsságuk, hogy semmit sem szégyellnek. Ami minket illet, mi kellő világossággal megértjük az igeszakaszból, miképpen szólt röviden az angyal város jövőbeli lemészárlásáról és a templom lerombolásáról, nehogy a kegyesek maguk alá gyűrjék a megpróbáltatások Krisztus halála következtében, s nehogy az istentelenek ezen az alapon még jobban megkeményedjenek. Egyes szerzők magyarázata az eljövendő fejedelem népét illetően, miszerint Titus meg szeretne volna őrizni a legszebb várost, nekem túl kifinomultnak tűnik. Én egyszerűen csak úgy tekintem őt, mint vezetőt, aki eljött a hadseregével a várost megsemmisíteni és a templomot lerombolni.

Majd hozzáteszi: *és vége lesz mintegy vízözön által*. Az angyal itt minden reménységet elvesz a zsidóktól, akiknek a makacssága arra vezethette volna őket, hogy valamiféle előnyöket várjanak a maguk javára, hiszen ismerjük, milyen ostobák, mikor kétségbeesett helyzetben vannak. S nehogy a kegyesek a hitehagyottakkal és a lázadókkal azonos érzéseket tápláljanak, ezt mondja: *a fejedelem, Titus vége mintegy vízözön által lesz*, azaz megsemmisíti a várost és a nemzeti politikát, s véget vet a papságnak és a nemzetnek, közben pedig Isten is megvonja tőlük minden kegyét. Ebben az értelemben lesz vége *mintegy vízözön által*. Végül, *a háború végén bekövetkezik a legteljesebb pusztulás*. A נחרצת *nech-retzeth*, „beteljesedés” szó aligha tekinthető másnak, mint főnévnek. Utána egy többes számú főnév következik: שממות *shem-moth*, „a pusztításé”, vagy „a rombolásé”, és ez szó szerint „határozott, vagy befejezett elpusztítást” jelent. A legképzettebb nyelvészek elfogadják, hogy az előzőt ezek közül a szavak közül vehetjük önállónak is „véget érés” értelemben. Mintha az angyal ezt mondta volna: még ha a zsidóknak lesznek is különféle sikereik a csatában, s remélhetik, hogy felülkerekednek az ellenségeiken, sőt kirohanásokkal meg azt is meggátolják, hogy az ellenségeik bejussanak a városba, sőt visszaverik őket, a háború akkor is teljes pusztulással fog véget érni, s az ő pusztulásuk is világosan elhatárolt. Két dolgot kell tehát itt megjegyeznünk: először is minden reménység elvételét a zsidóktól, mert meg kell tanulniuk a pusztulásuk szükségességét. Másodszor, ennek okát is megemlíti, ami nem más, mint a Mindenható elhatározása és az Ő megszeghetetlen rendelete. Most ez következik:

## Dániel 9:27

**27. És egy héten át sokakkal megerősíti a szövetséget, de a hét felén véget vet a véres áldozatnak és az ételáldozatnak, és útálatosságok szárnyán pusztít, a míg az enyészet és a mi elhatároltatott, a pusztítóra szakad.**

Et roborabit,<sup>459</sup> foedus multis, hebdomade una: et dimidia hebdomade quiescere faciet<sup>460</sup> sacrificium, et oblationem: et super extensionem<sup>461</sup> abominationem obstupescet,<sup>462</sup> et ad finem, et ad determinationem stillabit super stupentem.

Az angyal most visszatér Krisztusra. Már magyaráztuk, miért említi az eljövendő mérsárlást: először is megmutatja vele a kegyeseknek, hogy nincs okuk előnyben részesíteni a megmaradást a nemzet testületében az abból való kivágatással szemben, másodszer pedig meg akarja gátolni a hitetleneket abban, hogy megelégedjenek a makacsságukkal és megvessék a felbecsülhetetlen áldásokat Krisztus elvetésével. Azt a mondatot tehát a város és a templom jövőbeli elpusztítását illetően szúrta be. S az angyal most Krisztusról folytatja a beszédét, kimondván, hogy *egy héten át sokakkal megerősíti a szövetséget*. Ez a mondat válasz az előzőre, melyben Krisztust fejedelemnek nevezi. Krisztus a fejedelem jellegét, vagyis királyi hivatalt öltött Magára, mikor kihirdette Isten kegyelmét. Ez annak a szövetségnek a megerősítése, amelyről az angyal most beszél. Amint már kijelentettük, a többi rituális ceremónia jogi beszüntetése, melyeket Isten kegyeskedett az atyáknak előírni, van itt szembeállítva a Krisztustól származó áldásokkal, s most ugyanazt az elképzelést közvetíti a szövetség megerősítése kifejezés is. Tudjuk, mennyire bizonyos és szilárd volt Isten szövetsége a törvény alatt: Ő a kezdetektől fogva mindig igaz és hűséges volt, s következetes Önmagával. Ami viszont az embert illeti, a törvény szövetsége gyenge volt, mint azt megtanulhatjuk Jeremiástól (Jer31:31-32): Új szövetséget kötök veletek, mondja, nem olyat, mint az atyáitokkal kötöttem, mert azt ők hiábavalóvá tették. Itt meglátjuk a különbséget a között a szövetség között, amit Krisztus szentesített a halálával, valamint a zsidók törvényének szövetsége között. Isten szövetsége azért kötött meg velünk, mert egykor megbékéltünk Krisztus halála által. Egyúttal a Szentlélek hatását is hozzáteszi, mivel Isten a szövetséget a szívünkbe vési bele, így ez a szövetség nem kötáblákra, hanem a hússzíveinkre van felírva Ezékiel próféta tanításának megfelelően (Ezék11:19). Most tehát értjük, mit mond az angyal: Krisztus *egy héten át sokakkal megerősíti a szövetséget*, s miért került ez a hét sorrendben az utolsó helyre. Ezen a héten *sokakkal megerősíti* majd a szövetséget. Ma azonban már nem tudom befejezni ezt a magyarázatot.

## Ima

Add meg, mindenható Isten mivel a te jóságod és megbocsátásod minden kincsét oly nagylelkűen osztogattad, mikor egyszülött Fiad megjelent, s ma is naponta kínálsz nekünk ezeket az evangéliumon keresztül, szóval add meg, hogy ne fosszuk meg magunkat ezektől a fontos áldásoktól a hálátlanságunk által. Hadd öleljük magunkhoz a Te Fiadat igaz hittel, s hadd élvezzük a megváltás jótéteményét, amit Ő szerzett meg nekünk. Megmosatván és megtisztulván az Ő vérében hadd legyünk elfogadhatók a Te szemedben, s hadd szólítsunk teljes és szilárd magabiztossággal Téged Atyánknak. Hadd meneküljünk a Te könyörületedhez és segítségedhez minden nyomorúságunkban és bajunkban, míg végül össze

---

<sup>459</sup> Megerősíti – Kálvin.

<sup>460</sup> Megszünteti – Kálvin.

<sup>461</sup> Vagy: kiterjesztésével, szó szerint a szárnyán – Kálvin.

<sup>462</sup> Vagy elkábít, mert egyesek tárgyas alakban fordítják – Kálvin.

nem gyűjtesz minket abba az örök nyugalomba, amit a Te egyszülött Fiad vére szerzett meg a számunkra. Ámen.

## Ötvenkettedik előadás

Az utolsó előadásban magyaráztuk, miképpen *erősítette meg* Krisztus *egy héten át sokakkal a szövetséget*: összegyűjtötte Isten fiait a szétszórásból, ahol az egyház pusztulása oly borzalmas és nyomorúságos volt. Jóllehet az evangéliumot nem hirdették azonnal a külföldi nemzetek között, Krisztusról mégis helyesen mondja, hogy *megegyeztetette a szövetségét sokakkal*, mivel a nemzetek közvetlen elhívást kaptak az üdvösség reménységére (Mt10:5). Noha megtiltotta a tanítványoknak, hogy a pogányoknak, vagy a samaritánusoknak prédikálják akkor az evangéliumot, mégis arra tanította őket, hogy sok juh él szétszórva, s hogy küszöbön áll az idő, amikor Isten egy aklot fog megalkotni (Jn10:16). Ez a feltámadása után teljesedett be. Földi élete során elkezdte finoman előre jelezni a pogányok elhívását, s ekképpen értelmezem én a prófétának az *egy héten át sokakkal megerősíti a szövetséget* szavait. A רבים *rebim*, „sokak” szót ugyanis viszonylagosan veszem, mert a hívő pogányok egyesültek a zsidókkal. Közismert, hogy Isten szövetségét egyfajta örökösödési jogon kapták meg az izraeliták, míg ugyanaz a kegy ki nem terjedt a pogányokra is. Ezért Krisztusról azt mondja, hogy nemcsak egyetlen nemzettel, hanem általánosan, az egész világgal újította meg Isten szövetségét. Valóban elismerem, hogy a *sok* szó használatos mindenkire, mint a Róma levél ötödik fejezetében (Rm5:19), de itt látszólag ellentét van a nagyon szűk határok közé szorult ókori egyház, valamint az egész világra kiterjedő új egyház között. Tudjuk, hogy a korábban idegenek közül milyen sokan hívtak el a világ különböző részeiből az evangélium által, és csatlakoztak, szövetségben a zsidókkal, hogy valamennyien egyetlen közösség részesei legyenek és valamennyien Isten fiainak számítsanak.

A próféta most hozzáteszi: *de a hét felén véget vet a véres áldozatnak és az ételáldozatnak*. Ezt a feltámadás idejére kell vonatkoztatnunk. Miközben ugyanis Krisztus a földi életét élte nem vetett véget az áldozatoknak, de miután áldozatként felkínálta magát, a törvény minden rítusa véget ért. A „véres áldozat és ételáldozat” szavakkal a próféta az összes ceremóniára utal, a részt szerepeltetve az egész helyett. Mintha azt mondta volna: miután Krisztus felajánlott egyetlen örök áldozatot, a törvény összes megszokott ceremóniája eltöröltetett. Ellenkező esetben ugyanis Krisztus halála felesleges lett volna, ha nem vetett volna véget a törvény régi árnyképeinek. S jóllehet az áldozatok Krisztus halála után még hosszú éveken át folytatódtak, többé már mégsem nevezhetjük azokat „törvényeseknek”, mert semmi okot nem adhatunk arra, amiért a törvény áldozatainak Istennek tetszőknek kellene lenniük, kivéve azok utalását arra a mennyi mintára, amit Mózes látott a hegyen (2Móz25:40). Ezért miután Krisztus megjelent és engesztelést szerzett a világ összes bűnéért, az összes áldozatnak meg kellett szűnni (Zsid8:5). Ez a próféta célja annak kimondásával, hogy Krisztus *a hét felén véget vet a véres áldozatnak és az ételáldozatnak*. Egyidejűleg két dolgot karol fel: először is, Krisztus ténylegesen és hatékonyan véget vetett a törvény minden áldozatának, másodszor, ezt bizonyította is a világnak az evangéliumának prédikálásába az apostolai által. Látjuk tehát, milyen értelemben tett Isten bizonyosságot a prófétájának az *áldozatok megszűnéséről Krisztus feltámadása után*. Akkor a templom kárpitja kettéhasadt, az igazi szabadság kihirdettetett, s a kegyesek teljesen felnőtt embereknek érezhették magukat, akik már nem voltak kitéve annak a gyermekkori kormányzásnak, amit alá voltak vetve a törvény idején.

Következik az ígevers második mondata: korábban már olvastuk, de most megismételjük az emlékezetünk felfrissítése végett. *S az utálatosságok kiterjesztése, vagy kiszélesítése felett megdöbbenést, sőt elképedést okoz, sőt egészen az enyészetig, s addig, ami elrendeltetett, kitölti magát a pusztítóra*. Egyesek így fordítják: kitöltetik, vagy kiöntetik: majd később tárgyaljuk a szavakat. Az igeszakasz homályos, és többféleképpen fordítható, következésképpen az igemagyarázók véleménye meglehetősen eltérő. Egyesek a כנף *knaph*

„szárny” szót „kerubnak” fordítják, majd az egyes számot többes számra változtatják, s úgy vélik, hogy a próféta szárnyas kerubokra utal. Ez azoknak, akik ezt elfogadják, kettős módszert biztosít a magyarázatra. Egyesek azt mondják, hogy a pusztítás *a szárnyak felett*, azaz a frigyláda felett megy végbe, mivel a templomot megszenteltetlennítették, s a pusztítás olyan romboló volt, ami még magukat a kerubokat is megsemmisítette. Mások oksági értelemben fordítják – az utálatosságok a kerubok kedvéért lesznek. Én azonban hagyom ezeket az elmésségeket, mivel semmiféle szilárdságot sem látok bennük. Megint mások a Krisztus által a Máté 24-ben és máshol idézett görög változatot követik, jóllehet Krisztus inkább a Dániel könyvének 12. fejezetére látszik hivatkozni. Miután azonban ez a két igeszakasz ugyanazokra az utálatosságokra vonatkozik, nem ragaszkodom ehhez a dologhoz, hanem csak megjegyzéseket teszek a szó fordításához. Azok, akik „a pusztulás utálatosságainak” fordítják, túl gondatlanul kezelik Dániel szavait, mert az egyik szó nem függ nyelvtanilag a másiktól, vagy technikailag szólva *nincs nyelvtani vonzás*. A vonzóbb vélemény az, amelyek a „szárny” szót szélsőségnek, vagy kiterjedésnek tekinti. Mások úgy kezelik a „szélsőség” szót, mintha az a kétségbeesés állapotát jelentené, mintha az angyal azt mondta volna: az utálatosságok szélsőségessége folytán, mivel gonoszság gonoszságra fog vég nélkül halmozódni, míg a dolgok el nem jutnak a végső kétségbeesés állapotába. Megint mások az „utálatosságok szárnya” kifejezést egyszerűbben, magára a kiterjedésre vonatkoztatják, mintha az angyal azt mondta volna, hogy a templomot nyíltan megszenteltetlennítik, és a szennyezés széltében-hosszában láthatóvá válik.

A fordítók véleménye eltér a מִשְׁמֵם *mesmem* és a שִׁמְשֵׁם *semem* szavak vonatkozásában is, amiket rendszerint a „pusztít” és a „pusztítás” szavakkal fordítanak. Egyesek az előbbi tárgyasan fordítják, mások tárgyatlanul, az utóbbi pedig azt jelenti: megsemmisíteni és pusztává tenni, valamint csodálkozni és megdöbbenni. Én ezt hiszem, ezt a két szót ugyanabban az értelemben kell vennünk, mintha a próféta azt mondta volna: mindenki csodálkozik majd az utálatosságok mértékétől. Mikor látják, hogy a templomi istentiszteletet mintegy özönvízszerűen seprik el, akkor minden emberen hatalmas döbbenet lesz úrrá. Utána hozzátesszi a csapást, ami akkor kezdődött, mikor Isten megmutatta: a templom beszennyezése *rászakad*, vagy ráárad *arra, aki megdöbben*. Majd tárgyaljuk magát az eseményt is, hogy jobban megértsük a szavak jelentését. Nem vonakodom kijelenteni, hogy Isten a helyreállítás minden reménységét el akarta venni a zsidóktól, akikről tudjuk, mennyire megvakította őket az ostoba magabiztosság, s akik azt feltételezték, Isten jelenléte a látható templomhoz kötődik. Miután ily módon voltak meggyőződve annak lehetetlenségéről, hogy Isten valaha is elhagyja őket, meg kellett őket fosztani a hamis magabiztosságtól, hogy többé ne csapják be magukat efféle kecsegtető reménységgel. Így mutatta meg Ezékiel a templom átmeneti beszennyeződését (Ezék10:18). Mikor ugyanis a próféták folytonosan hirdették az ellenségeik közeledését a város és a templom elpusztítása végett, a nép nagyobbik része csak gúnyolta őket. Az ő véleményük szerint ez megdöntene minden Istenbe vetett bizalmat, ha nem maradna hű az Ígétéhez, melyben örökös nyugalmat ígért a Sion hegyén (Zsolt132:14). Itt Ezékiel arról a látomásáról számol be, melynek során Istent látta ülni a templomban – azután elenyészett, és a templom elvesztette minden dicsőségét. De csak mulandó volt.

Most azonban a templom olyan beszennyezéséről van szó, amely, ha használhatom ezt a kifejezést, örök és kijavíthatatlan lesz. Az a prófécia a legcsekélyebb kétséget kizáróan akkor teljesedett be, mikor Titus, Vespasianus fia elfoglalta és lerombolta a várost, a templomot pedig végleg megsemmisítette. Ez kielégítően megmagyarázza az itt megjövendölt eseményeket. Egyesek az „utálatosságok” szót jelképesnek tekintik, és a város elfoglalását értik alatta, de nekem ez erőltettnek tűnik. Mások pedig Caligula szobrának felállítására vonatkoztatják a templomban, megint mások Tiberius zászlajára, aki elrendelte, hogy sasokat helyezzenek a templom csúcsára. Én azonban egyszerűen csak azt a megszenteltetlennítést értem alatta, ami az evangélium hirdetésének megkezdése után történt, valamint azt a

büntetést, ami a zsidókat sújtotta, mikor látták a templomuk legsúlyosabb meggyalázását, mivel nem voltak hajlandók elfogadni Isten egyszülött Fiát, mint a templom igazi dicsőségét. Megint mások az istentelen tanításokat és babonákat, valamint azokat a romlott tévelygéseket értik alatta, melyekbe a papok merültek. Én azonban azt hiszem, hogy az igeszakasz általánosságban azt a változást jelöli meg, ami Krisztus feltámadása után ment végbe, mikor a nép makacs ellenszegülése teljes mértékben lelepleződött. Akkor felszólítást kaptak a megtérésre. Bár megpróbálták kioltani a Krisztuson keresztüli üdvösség minden reménységét, Isten mégis kinyújtotta feléjük a kezét, és megvizsgálta, hogy a gonoszságuk gyógyítható-e, vagy sem. Miután Krisztus kegyelmét makacsul elutasították, következett *az utálatosságok kiszélesedése*, azaz Isten megszenstelenítette és lerombolta a templomot, végleg megvonva attól a szentségét és a dicsőségét. S jóllehet ez a bosszú nem következett be azonnal az utolsó hét lezárultával, Isten mégis kellő bosszút állt az evangéliuma istentelen megvetéséért. A próféta emellett azt is megmutatja, hogy miképpen nem volt már szüksége látható templomra, miután most Kelettől Nyugatig az egész világot Magának szentelte.

Most visszatérek a szavak magyarázatára. Az angyal mondja: *az utálatosságok kiterjedése miatti megdöbbenés*, vagy meglepődés, mert egyesek melléknévnek, mások főnévnek vélik. A jelentése azonban ez: *mindenki elkábul*, vagy megdöbben. Én nem vetem el teljes mértékben a már említett jelentést, nevezetesen mikor a „szárnyat” „szélsőségnek” fordítják, így ugyanis a szavak jelentése az alábbi lesz: mikor az utálatosságok elérik a csúcukat, vagy a szélsőségességüket. A szavak jelentése ugyanaz, ha a „kiterjedés” szót használjuk. Isten a szennyeződések kiterjedt tartományát akarta bemutatni – felfelé, lefelé, és körbe mindenfelé ezeknek el kell homályosítaniuk és temetniük a templom dicsőségét. Ezért *az utálatosságok szélsőségessége*, vagy *kiterjedtsége folytán eluralkodik a megdöbbenés*, mert mindenki bámulatba esik. Az angyal látszólag ezt a kábulatot állítja szembe a göggel, mert a zsidók teljes mértékben meg voltak arról győződve, hogy Isten szigorúan kötődik hozzájuk, és lehetetlenség Őt elszakítani a templomától, amit örök lakóhelyül jelölt ki. Az angyal ennek a megdöbbenésnek a közeledtét jelzi az egykedvű biztonságérzetük helyébe.

Majd hozzáteszi: *az enyészet*. A כלה *keleh* „véget”, és „tökéletességet”, valamint „megsemmisítést” jelent. Én itt az enyészet, vagy megsemmisülés értelemben fordítom. *Végig tart majd a megdöbbenésig*. Már megjegyeztem, hogy a szó ezt a megdöbbenést jelenti: a mészárlást, vagy valami ahhoz hasonlót kell a szó előtt a szövegbe érteni. Semmi kétség sincs a próféta szavainak jelentését illetően. Azt mondja: ez a mészárlás olyan lesz, mint a folyamatos áradás. Beszél a csapásaitól megdőbönt népről, valamint arról, hogy elveszítik a megmenekülés minden reménységét, mert a mészárlás rázúdul a megdőbönt népre. Mellette azt is megmutatja, hogy milyen ostobán merültek bele a zsidók a gögbe, és mennyire hamisan kecsegtették magukat azzal, hogy a Mindenható hozzájuk és a látható templomunkhoz van kötve. *Végig tart a háború, a megemésztetésig*, azaz amíg az egész nép el nem pusztul. Hozzátesz még egy kifejezést: *egy elhatározott végig*. Már elmagyaráztuk ennek a kifejezésnek a jelentését. Itt magyarázza meg a próféta annak az örök megkülönböztetésnek az okát, amit a Mindenható határozott el és jelentett ki visszavonhatatlannak.



## 10. fejezet

Most következik a 10. fejezet, melyet Dániel mintegy előszóként mutat be a tizenegyedik és a tizenkettedik fejezetekhez. Elmondja, miképpen hatott rá az utolsó látomás. Ezt röviden úgy magyarázza, mint a Krisztus eljöveteléig bekövetkező eseményeket, majd kiterjeszti a feltámadás utolsó napjaira. Isten korábban megjövendölte a prófétájának az egyház jövőbeli állapotát a Babilonból történt hazatérés és Krisztus eljövetele közötti időszakban, de a tizenegyedik fejezetben konkrétabban és világosan mintegy ujjal mutat rá az eseményekre, ahogyan majd látjuk. Ebben a fejezetben Dániel arról biztosít minket, hogy a próféciák, melyekről szólni készül, több mint közönséges figyelemre méltók. Mikor megjelent az angyal, őt azonnal elfogta a fájdalom és a bánat, majd az egyik pillanatban megdöbbsent, a másikban a földre zuhant a Lélek titkos belső ösztönzésére, s úgy feküdt ott, mint egy halott, míg Isten angyala helyre nem állította. Majd látjuk ezeket a dolgokat is, ahogyan haladunk előre. Először ezt mondja:

### Dániel 10:1

**1. Círusnak, Persia királyának harmadik esztendejében egy ige jelenteték Dánielnek, a ki Baltazárnak nevezteték; igaz az ige, bár a megszabott idő hosszú volt;<sup>463</sup> és figyele az ígére és megérté a látomást.**

Anno tertio Cyri regis Persarum sermo revelatus fuit Danieli, cujus nomen Beltsazar, et veritas sermo,<sup>464</sup> et tempus magnum,<sup>465</sup> et intellexit sermonem, et intelligentia ei fuit in visione.

Látjuk, hogy a próféta semmiképpen sem elégszik meg a megszólítás szokásos módjával, hogy felkeltse a kegyesek figyelmét és biztosítsa őket arról, mennyire méltók a soron következő próféciák a különleges figyelemre. Megemlíti az időt: Círusz uralkodásának harmadik esztendeje, mivel a zsidóknak ekkor tiltották meg a templomépítést, noha korábban szabadságot kaptak erre. Azt mondja, „*egy ige*” *jelentetett ki neki*, majd hozzáteszi: *igaz az ige*, bár az idő hosszú. Az időt majd részletesebben is tárgyaljuk a következő fejezetben. Annak kijelentésével, hogy *ige jelentetett ki neki*, kívánta elkülöníteni ezt a próféciát a többitől, mert ez nem álomban, vagy látomásban adatott meg neki. A מראה *merah*, „látomás” szót használja az igevers végén, de nem látom, miért kellene az „Íge” szót ennyire korlátozott értelemben használni. A fordítók keresik az okát, amiért önmagát Baltazárként említi: egyesek úgy vélik, hogy bizonyos tisztességet ünnepel vele, melyre felemeltetett, mások úgy tekintik, hogy a képességeinek felsőbbrendűségét dicséri, amint a név sugallja – mennyből alászállott. Megint mások különféle elképzelésekkel hozakodnak elő. Én nem vonakodom azt kimondani, hogy Dániel valamiféle látványos emlékművet kíván állítani a médek, a perzsák és a kaldeusok közötti hivatásának. Ott a legvalószínűbben Baltazárnak nevezték, s a Dániel név majdnem teljesen a feledés homályába merült. Ezért akart bizonyosságot tenni arról, hogy nem idegen az Isten népében, még ha idegen nevet kényszerítettek is rá, mivel már láttuk: ezt lehetetlenség volt elkerülnie. Én ezért úgy vélem, a prófétának nincs más célja, mint ennek a próféciának a híressé tétele mindazokon a területeken, ahol őt Baltazárként jól ismerték. Emellett bizonyosságot kívánt tenni a honfitársainak is, hogy nem teljesen szakadt el az egyháztól, mikor a kaldeusok átnevezték Baltazárnak, mert ő mindig ugyanaz maradt, s

<sup>463</sup> A Károli-fordítás szerint: *igaz az ige és nagy bajról való – a ford.*

<sup>464</sup> Azaz maga az Íge a legigazabb volt. – *Kálvin.*

<sup>465</sup> Azaz, jóllehet a beteljesedésének ideje lehet nagyon hosszú. – *Kálvin.*

miközben száműzték a szülőföldjéről, megkapta a prófétálás lelkét, amint azt korábban láttuk. Miután pedig a Dániel név majdnem teljesen ismeretlen volt Káldeában, ismertté akarta tenni mindkét nevét.

Most ez következik: *igaz az ige*. Dániel itt a prófécia bizonyosságát dicséri, mintha azt mondta volna: nem hozok elétek semmi mást, csak ami szilárd és biztos, s aminek a tényleges beteljesedését a kegyesek magabiztosan várhatják. *Igaz az ige*, mondja, s ez azt jelenti, hogy nincs helye a kételkedésnek a kijelentéseit illetően, mert isteni tájékoztatást kapott azokról az eseményekről, melyeknek a maguk idejében kell majd beteljesedni. Én úgy értelmezem az ez után következőket, hogy *még ha az idő hosszú is lesz*. A rabbik közül egyesek a צְבָא *tzeba* szót az angyali seregekre vonatkoztatják, ami teljesen abszurd ezen a helyen. A szó ugyanúgy jelent hadsereget, mint megszabott időt, de a magyarázat, amit ráerőszakolnak az igeversre, nem állja meg a helyét. Az „és” kötőszót úgy vélem, itt ellentétes értelemben kell vennünk, „noha” jelentéssel. Azaz, a próféta azt hirdeti, hogy nyugodt elmével, s türelemmel szükséges várakoznunk, amíg Isten valóban befejezi és beteljesíti azt, amit szóban bejelentett. Ezt az érzést ki kell terjeszteni az összes prófeciára. Tudjuk, mennyire hevesek az emberek hajlamai, és mennyire gyorsan elragadják őket a saját kívánságaik. Kénytelenek vagyunk tehát visszanyesegetni a féktelenségünket, ha előbbre akarunk jutni Isten iskolájában, és el kell fogadnunk ezt az általános alapelvet: ha egy ígéret késik, várni kell rá, mert biztosan eljön, nem marad el (Hab2:3). Dániel itt speciális értelemben jelenti ki, hogy *hosszú lesz az idő*: ez majd visszatartja a kegyeseket attól, hogy homlokegyenest törtessenek előre, túlzott sietséggel – majd megzabolázzák az érzéseiket, és nyugodtan várakoznak addig, amíg el nem jön az idők teljessége.

Utóbb hozzáteszi: *megértette a látomást*. Ezzel a kijelentéssel erősíti meg a prófeciát, amit elmagyarázni készül, s így biztosít minket arról, hogy nem mond semmi zavarosat, vagy homályosat. Egyben felindítja a kegyeseket, hogy reménykedjenek ugyanazt a megértést gyakorolni, amit ő maga is elért, mintha azt mondta volna: tudom, mit akart Isten. Az angyala segítségével magyarázta el nekem a különböző eseményeket, melyeket most a maguk sorrendjében elsorolok. Használja ezeket a prófeciákat mindenki figyelmesen és tisztelettel, s Isten adja meg neki a megértés ugyanazon ajándékát és vezesse el a biztos tudásra. A próféta által közvetített információ minden kegyesre tartozik, hogy felrázza őket a tunyaságból és a kétségbeesésből. Első pillantásra ez a tanítás nagyon homályosnak tűnhet, de az Úrtól kell várnunk a kinyilatkoztatásnak azt a világosságát, amit magára a prófétára kegyeskedett ráruházni. Most ez következik:

## Dániel 10:2-3

**2. Azokon a napokon én, Dániel, bánkódtam három egész hétig.**

**3. Kívánatos étket nem ettem, hús és bor nem ment az én számba, és soha sem kentem meg magamat, míg el nem telék az egész három hét.**

Diebus illis ego Daniel dedi me luctui tribus hebdomadibus dierum.

Panem deliciarum<sup>466</sup> non comedi: et caro et vinum non intravit in os meum: et unguendo non fui unctus donec impletae sunt tres hebdomades dierum.

Ebből az igeszakaszból megértjük, miért Círusz uralkodásának harmadik évében jelent meg az angyal Dánielnek. Azt mondja ugyanis, hogy akkor *a legnagyobb bánatban volt*. S mi volt ennek az oka? Tudjuk, hogy abban az időszakban szakad meg a templom és a város újjáépítése. Círusz messzire távozott: elment Kis-Ázsiába és a szkítákkal háborúzott. Cambysest, a fiát megrontották a kísérői, s ő megtiltotta a zsidóknak a városuk és a

<sup>466</sup> „Kívánatos”, szó szerint: „vágott” – *Kálvin*.

templomuk helyreállításának folytatását. A nép szabadsága ily módon hiábavalónak tűnt. Isten ugyanis ragyogó nyelvezettel ígérte meg a zsidóknak a hazatérést kibontott zászlókkal. Emellett ismert a próféták fényes nyelvezete is a második templom dicsőségével kapcsolatosan (Ézs52:12, Agg2:9 és másutt). Mikor tehát így megfosztattak a templom építésének minden lehetőségétől, mi másra gondolhattak volna a zsidók, mint arra, hogy becsapták őket a hazatérésük után, s Isten azokat a megghiúsult várakozásokat vonultatja fel, melyek pusztán csak a nevetség és a megtevesztés tárgyaivá váltak? Ez volt az oka a szent prófétára nehezedő bánatnak és az aggodalomnak. Most már értjük, miért említi Círus uralkodásának harmadik esztendejét, miután annak az időszaknak a körülményei még ma is megmutatják az okot, amiért tartózkodott minden kíváncsú étektől.

Azt mondja: *három teljes naphétig bántódott.*<sup>467</sup> A héberek gyakran használják az egész hét, vagy egész idő kifejezést a teljes időszakok megjelölésére. Dániel itt a „napok” kifejezést nagyon valószínűsíthetően azért használja, hogy elejét vegye a tévedésnek, ami abból fakadhat, hogy utoljára az évhetekről beszélt. A különbség így világosabban meglátható a korábban magyarázat hetven évhet, valamint e között a három naphét között. S az angyal látszólag céllal időzik ennek a három hétnek a letelésén, mivel ez volt Círus uralkodásának harmadik esztendeje. Dániel ezt mondja: *nem evett kíváncsú étet, tartózkodott a hústól és a bortól* – ezzel utal arra a szokására, amikor a böjtöt és a gyászt kapcsolja össze. A szent prófétát itt úgy látjuk, mint aki szabadon eszik húst és más élelmiszereket, míg az egyház a nyugalom állapotában volt. Mikor azonban fellépett annak veszélye, hogy a hazatértek elfogynak, sokan pedig még mindig Babilonban szenvedték azokat a fájdalmas csapásokat, melyeknek ki voltak téve a száműzetésük során az ellenséges szomszédaik részéről, akkor a próféta minden kíváncsú étektől tartózkodott. A könyve kezdetén kijelentette: megelégszik kenyérrel, hüvelyesekkel és vízzel étel és ital gyanánt. Ez a kijelentés nem ellentétes a jelen igeszakasszal. Nem szükséges ahhoz a finomításhoz menekülni, mely megengedi az idős embernek a bor használatát, amit az ifjúságában és fiatal felnőtt korában soha nem érintett meg. Ez a megjegyzés messze túlontúl felszínes. Láttuk, hogy a száműzetése kezdetén a próféta egyetlen okból tartózkodott a palota ingyencségeitől: meg akarta óvni magát minden romlástól. Mert mi is volt a király fondorlatos célja annak elrendelésével, hogy Dánielt és társait ennyi finomságon és luxusban tartsák? Azt akarta, hogy fokozatosan elfeledjék nemzetüket, vegyék fel a kaldeus szokásokat és hagyjanak fel a törvény betartásával, Isten imádatával, és a kegyesség gyakorlásával. Mikor Dániel észrevette a mesterkedést, ahogyan vele és a társaival bántak, azt kérte, hadd táplálkozzanak zöldségfélékkel, megtagadta a király borának megízlelését és megvetette minden csemegéjét. Az indítéka tehát a szükséghelyzetből fakadt, amint azt ott részletesen elmagyaráztam. Emellett nem kell vonakodnunk azt feltételezni, hogy miután így bizonyítékát adta az állhatatosságának, s kimenekült az ördög és a kaldeus uralkodó csapdájából, inkább szabadon, semmint szerényen élt, s jobb ételeket, húst és bort fogyasztott, mint annakelőtte. Ez az igeszakasz tehát, noha kijelenti a tartózkodását a hústól és a bortól, mégsem jelent szükségszerűen tényleges böjtölést. Dániel életmódja világosan megfelelt a kaldeusoknál megszokottnak, és semmiképpen sem hozta magával a bor, vagy a hús, illetve bármiféle más élelem elutasítását. Mikor azt mondja, hogy *nem evett kíváncsú étet*, ez a bánat és a gyász jele volt, a hústól és a bortól való tartózkodáshoz hasonlóan. Az, hogy Dániel elutasította a kíváncsú étkeket és a bort ez alatt a három hét alatt, nem pusztán a mértékletesség támogatását jelentette, hanem alázatos könyörgést is a Mindenhatónak, hogy ne engedje az egyházát ugyanazon szenvedésektől sújtatni, melyeket korábban is megtapasztaltak. Itt azonban nem tárgyalhatom semmiféle részletességgel a böjt célját és hasznát. Ezt már megtettem máshol, s ha akarnám is, ma már nem volna rá idő. Holnap talán mondhatok majd pár szót a témában, azután folytatom az észrevételeimet.

<sup>467</sup> Szó szerint (ימים). A Károli-fordításban ezért szerepel a három egész hét kifejezés. – a ford.

## Ima

Add meg, Mindenható Isten, mivel Te állítasz elénk oly figyelemre méltó példát a Te szent prófétádban, akit oly sok módon ékesítettél fel, hogy egészen nagyon idős koráig küzdött a különböző és majdnem megszámlálhatatlanul sok próbában, de mentálisan mégsem tört meg soha. Add meg, hogy mi is rendelkezessünk ugyanazzal a lankadatlan bátorsággal. Hadd haladjunk előre szent elhívásunk útján a legkisebb csüggedés nélkül, bármi is történjen. Mikor a tönk szélén látjuk egyházadat, amint az ellenségei kétségbeejtő terveket szőnek a megsemmisítésére, hadd tekintsünk állandóan az Általad megígért szabadságra. Hadd menjünk előre rendíthetetlen bátorsággal, míg végül befejeződnek a küzdelmeink, és összegyűjtetünk abba az áldott nyugalomba, ami a mennyben van eltéve a számunkra Krisztuson, a mi Urunkon keresztül. Ámen.

## Ötvenharmadik előadás

Tegnap elmondtuk annak okát, amiért Dániel három héten át tartózkodott a hústól és a bortól. Az egyház gyászos és elnyomott állapota miatt, amikor a zsidóknak megtiltották a templomépítést. Beszámoltunk azok téves nézeteiről, akik úgy vélték, hogy Dániel mindig is ennyire tartózkodó volt élete virágjában. Bár kenyéren és zöldségféléken élt, ezt csakis azért tette, hogy tiszta maradhasson, mindennemű elhajlástól mentesen a kaldeusok szokásai felé, mivel a király célja az volt, hogy mind őt, mind a társait úgy elvonja Isten népétől, mintha valamennyien kaldeus eredetűek lettek volna. Ez tehát csak mulandó ok volt. Most azonban kijelenti: *nem kóstolt ízletes, azaz finomlisztből készült kenyeret, s nem ízlelt sem bort, sem húst* az alatt az időszak alatt, amíg a templom építését felfüggesztették. Ezt alaposan meg kell figyelnünk, ugyanis sokan úgy ünneplik a böjtöt, mintha az egyik alapvető része lenne az istentiszteletnek. Az engedelmesség cselekedetének vélik, mely különösen tetszik Istennek. Ez azonban vaskos tévedés, mivel a böjtöt önmagában nem fontos és közömbös dolognak kell tartanunk. Nem méltó a dicséretre, csak a céljának vonatkozásában. S a böjt célja többféle lehet. Az egyik fő célja az, hogy lehetővé tegye a kegyeseknek: esdekelve könyörögjenek Isten haragjának elhárításáért a megtérésük ünnepélyes bizonyítékával, valamint egymást nagyobb buzgóságra serkentve általa az imádkozásra. A közönséges napi imák nem követelik meg a böjtöt, mikor azonban valamiféle nagy szükség nehezedik ránk, ezt a gyakorlatot segítségképpen adjuk hozzá, hogy ezek serkentsük elménk élénkségét és buzgóságát az imádkozásban. Ezért a Szentírás gyakran összekapcsolja a böjtöt a bánattal, s Dániel itt a szokásos gyakorlatot követi. Látjuk tehát, miért utasított vissza minden csemegét az ételben és az italban: el akarta vonni magát teljes mértékben minden akadálytól, és még elszántabbá akart válni az imáiban. Most csak röviden érintem a böjtöt, mert nem állhatok meg az ehhez hasonló alkalmi igeverseknél. Meg kell azonban említenünk, mennyire ostobán és abszurd módon tartják a böjtöt manapság a pápisták, akik azt hiszik, hogy eleget tettek ennek a kötelezettségüknek, ha naponta egyszer esznek, és tartózkodnak a hústól. A böjt szabálya a pápistáknál a hústól való tartózkodás, valamint a tartózkodás az ebédétől és a vacsorától. A valódi böjt azonban ettől valami nagyon eltérő dolgot követel meg, nevezetesen a tökéletes tartózkodást minden csemegétől. Dániel ugyanis még kíváncsi eledelekre is kiterjeszti ezt a böjtöt. Azt mondja, *nem ízlelt bort*, azaz minden bortól tartózkodott. Ami pedig a „hús” szót illeti, nemcsak az ökrök, vagy marhák, vagy bárányok, vagy szárnyasok, vagy madarak húsát érti alatta általánosságban, hanem minden élelmiszert, a kenyeret kivéve. Dániel ugyanis nem tréfálkozott gyermeki módon Istennel, mint teszik azt napjaink pápistái, akik a legcsekélyebb vallásos skrupulus nélkül eszik a legjobb és legkiválóbb csemegéket, amennyiben azok nem húsételek. Ez még világosabban kiderül a próféta kijelentéséből: *nem evett kíváncsi étet*, azaz amelyet a legjobb gabona legfinomabb lisztjéből készítettek. Ez bőségesen bizonyítja azok babonását, akik különbséget tesznek a hús, a tojások és a hal között. Nos, a böjt lényege az, hogy megzabolazza az ember a vágyait, takarékosan és könnyen, az abszolút szükséges módon táplálkozik, megelégedvén a fekete kenyérrel és a vízzel. Most már értjük, hogy ebben és a hasonló igeszakaszokban nem a böjtöt kell tekintenünk annak a mértékletességnek, amit Isten ajánl nekünk életünk teljes folyamán. Az istenfélőknek szokásszerűen kell mértékleteseknek lenniük, s állandósult böjtöt tartaniuk. Nem szabad belevetniük magukat a mértéktelen evésbe, ivásba, és a fényűző életvitelbe, nehogy meggyengítsék az elmét és erőtlenné tegyék a testet az efféle élvezetekkel. A bánat és az alázat gyakorlásának jelenként a kegyesek magukra vállalhatják a böjt törvényét a megszokott mértékletességen felül is, mikor Isten haragjának bármi jelét érzik, s korábbi kijelentéseinknek megfelelően buzgóságra akarják magukat serkenteni az imádkozásban és bűnösnek akarják magukat vallani Isten ítélőszéke előtt az egész világ szemeláttára. Ez volt

Dániel szándéka azzal, hogy kíváncsi étet nem evett, s bor, vagy hús nem ment a szájába. Most ezt olvassuk:

## Dániel 10:4

**4. És az első hónapnak huszonnegyedik napján, ímé én a nagy folyóvíznek, azaz a Hiddekelnek partján valék.**

Die vicessima quarta mensis primi, ego fui super ripam fluvii magni, nempe Hidekel.<sup>468</sup>

Dániel most beszámol az imáinak elfogadásáról, mert egy angyal jelent meg neki és tájékoztatta őt az egyház jövőbeli állapotáról. A leírt böjtölés kétséget kizáróan felkészülés volt az imádkozásra, ahogyan azt kijelentettük, s következtethetünk is rá a Szentírás megannyi részéből, de különösen Krisztus kijelentéséből, Aki azt mondja, hogy a démon nem űzhető ki, csak könyörgéssel és böjtöléssel (Mt17:21). Dániel tehát nem azzal a céllal tartózkodott minden élelemtől és bortól, valamint luxusciktől, hogy ezzel elnyerje Isten tetszését, hanem ezzel tett bizonyosságot a saját bánatáról, továbbá ezzel igyekezett magát imádkozásra serkenteni, s az alázat eme jelével készült fel sokkalta jobban a bűnbánatra. Most azt mondja: *az első hónapnak huszonnegyedik napján* – ez márciust jelenti, a zsidó év első hónapját – *a nagy folyó*, nevezetesen a Tigris *partján állt*. A יד *yid* szót átvitt értelemben használja a folyópartra, s az igemagyarázók egyetértének abban, hogy a Hiddekel a Tigris folyóval azonos. A földrajztudósok szerint ennek a folyónak a neve egyes helyeken, de különösen a forrásvidékén *Diglton*, ami megfelel a megszokott héber Hiddekel névnek. S kétségtelenül ezt a folyót nevezi Mózes Pisonnak, mert a Tigris folyónak a pogányok között három neve is van. A megszokott neve a Tigris, de a folyása mentén az egyik helyen Hiddekel lesz belőle, s illetik a *Pasitigris* és *Phasis* nevekkel is, ami a Pisonnak felel meg. A próféta elmeséli, hogy ennek a folyónak a partján állt. Bizonytalan, hogy vajon akkoriban ténylegesen a világnak ezen a részén tartózkodott, vagy Isten tárta a szeme elé a folyó látványát, amint azt máshol láttuk. Én inkább arra a véleményre hajlok, hogy elragadtatott a prófétálás lelke által, s látomást kapott a folyóról, semhogy ténylegesen ott lett volna. Valószínű, hogy az a provincia az ő kormányzása alá került azoknak a nagy változásoknak a következtében, melyek abban az időkből mentek végbe. Mikor Belsazar még élt, Dániel nem járhatott Susánban, ezért kénytelenek vagyunk prófétai elragadtatással magyarázni korábbi szavait. Ami a jelen igeszakaszt illeti, nem fogok vitatkozni senki véleményével, aki azt feltételezi, hogy Dániel azon a területen élt. Amint azonban korábban már mondtam, a legvalószínűbbnek azt tartom, hogy ez a látvány akkor került a szent próféta szemei elé, mikor messze volt a folyóparttól, s csak szemlélni volt képes, miután elkezdett tartózkodni a hústól, a bortól és a kíváncsi eledelektől, majd három héten át folytatta a böjtjét – amiképpen említi is a 24. napot. Mindezt azonban meghagyom bizonytalanul, mert lehetetlenség eldönteni a dolgot bizonyossággal. Folytassuk:

## Dániel 10:5-6

**5. És felemelém szemeimet, és látám, és ímé: egy férfiú, gyolcsba öltözve, és dereka ufázi aranynyal övezve.**

**6. És teste olyan mint a társiskő, és orcája olyan mint a villám, és szemei olyanok mint az égő szövétnekek, karjai és lábatája mint a csiszolt<sup>469</sup> ércnek színe, és az ő beszédének szava olyan, mint a sokaság zúgása.**

<sup>468</sup> A mutató névmás itt a magyarázat kedvéért szerepel. – *Kálvin*.

Et levavi oculos meos, et vidi, et ecce vir unus indutus lineis, *vestibus scilicet*, et lumbi ejus accincti auro Uphaz.

Et corpus ejus sicut tharsis, et facies ejus quasi lampades ignis: et brachia ejus, et pedes ejus quasi conspectus aeris politi,<sup>470</sup> et vox sermonum ejus quasi vox multitudinis.<sup>471</sup>

Ami az Ufáz szót illeti, egyesek gyöngynek, vagy drágakőnek vélik, s ők az ezt megelőző כֶּתֶם *kethem* szó jelentését tekintik tiszta aranynak. Mások melléknévnek tekintik az *ufáz* szót, *tiszta* arany jelentéssel. Nem gondolnám, hogy díszítő jelző lenne, hanem inkább azoknak a nézetéhez csatlakozok, akik egy hely tulajdonnévnek tekintik, mivel ez a nézet összhangban áll Jeremiás könyve tizedik fejezetének kifejezésmódjával. Létezik más vélemény is, mely azonban alkatlan. Eszerint az Ufáz a Fáz főnévből származik, s ezért jelent „tisztát”, az alef betű pedig felesleges. Jeremiás könyvének fent említett szakasza elegendő az én állításom bizonyításához, miszerint bizonyos területet jelöl, ezért egyesek az Ofír szóval fordították. A תַּרְשִׁשׁ *tharsis* szó egyesek szerint krizolitot, mások szerint a tenger színét jelenti, így egy szóképen keresztül bármiféle tengert is jelöl. Azt is mondják, hogy a jelentése: égszínű.

Dániel most elkezd elmondani a módot, ahogyan a látomás eljutott hozzá. Azt mondja, mikor a folyó partján állt, megjelent előtte egy ember, aki különbözött a közönséges emberektől. Férfiúnak nevezi, de olyan attribútumokkal felruházottnak, vagy ékesítettnek mutatja be őt, amely teljes bizonyosságot sugall az ő mennyi dicsőségét illetően. Máshol már említettük, hogy az angyalok miképpen neveztetnek férfiakként, valahányszor csak Isten ezt a külső formát akarta, hogy felöltse. A férfiú megnevezés tehát jelképesen használatos, valahányszor csak felöltötték azt a formát Isten parancsára, s Dániel most a megszokott módon beszél. Egyébként egyesek abszurd módon azt képzelik, hogy az angyalok valóban emberek voltak, mert ezt a megjelenést öltötték magukra és emberi testet vettek fel. Nekünk azonban nem szabad valódi embereknek képzelni őket azért, mert emberi formában jelentek meg. Krisztus valóban ember volt annak következtében, hogy Ábrahám, Dávid és Ádám magvából származott. De ami az angyalokat illeti, Isten csak egy napra, vagy rövid időre öltözteti őket testbe, konkrét céllal és speciális alkalmazáshoz. Ezért mondom, hogy vaskosan tévednek, akik azt feltételezik, hogy az angyalok mindannyiszor emberekké válnak, ahányszor csak testileg láthatóak emberi formában. Mégis nevezhetők embereknek, mert a Szentírás a mi képességeinkhez igazodik, amint azt nagyon is jól tudjuk. Dániel tehát azt mondja: *látott egy férfit*, majd megkülönbözteti őt az emberi fajtól, meghatározott és látványos jeleket mutatván rajta, mely kimutatja: egy mennyből küldött angyal volt, nem csak egy földi halandó. Egyesek elmésen filozofálnak a *feleml* szón, mintha Dániel úgy emelte volna fel a szemeit, hogy nem is tudott a földi dolgokról, de nekem ez nem tűnik kellően bizonyosnak. A próféta a látomás bizonyosságát akarja közvetíteni: nemcsak az elméje volt nyugodt és összeszedett, de minden érzékszerve egyetlen célra irányult – valamiféle vigasztalás megszerzésére Istentől. A próféta tehát a vágya hevességét jelzi, mert mikor körülnézett, sok gond és aggodalom által sújtottnak látta önmagát. Ami pedig azokat a jeleket illeti, melyekből Dániel arra következtethetett, hogy a látomása tárgya se nem földi, se nem halandó, nos először azt mondja, hogy *gyolcsba volt öltözve*. Ez a fajta öltözködés meglehetősen szokásos volt a Kelet népei között. Ezek a területek nagyon melegek, s a lakosoknak nem kell védekezniük úgy a hideg ellen, ahogyan mi kénytelenek vagyunk megtenni. Ők alig viselnek gyapjúruhát. Különleges alkalmakkor azonban, mikor fényes ruházatot akarnak viselni, len tunikát öltenek magukra, amint arról nemcsak a Szentírás megannyi igeverseből, hanem a világi szerzőktől is értesülünk. Ezért úgy tekintem, mintha Dániel azt mondta volna, hogy az előtte megjelenő

<sup>469</sup> Károlinál: *izzó*. Lásd a következő lábjegyzetet. – *a ford.*

<sup>470</sup> Egyesek izzónak fordítják. – *Kálvin.*

<sup>471</sup> Egyesek a חֲמִין szót zajnak, vagy felfordulásnak fordítják. – *Kálvin.*

férfiú fényes ruházatban jelent meg. A בדים *bedim* ugyanis nem közönséges lent jelent, hanem finom szövetet. Ez az egyik dolog.

Utána azt mondja: *Fel volt övezve tiszta arannyal.* A keletiek korábban övekkel, vagy övzsinórokkal szokták magukat felövezni, mivel a ruhájuk hosszú volt, s majdnem a földig ért. Ezért volt szükséges övvel felövezni magát annak, aki gyorsabban akart haladni. Mikor az angyal efféle öltözékben jelent meg, a különbséget közte és a többi ember között a próféta megláthatta. A len ruhát egyesek Krisztus papságára vonatkoztatják, s az övet a szigorúság jelképének tartják. Ezek azonban pusztán elmésségek, s nekem úgy tűnik, nélkülöznek minden valóságtartalmat. Én ezért megelégszem azzal az egyszerű véleménnyel, amit már érintettem, nevezetesen: ez az öltözék megkülönböztette az angyalt a közönséges halandóktól. Dániel ugyanis elmondja: *a teste égszínű volt,* vagy mint a berill nevű drágakő színe, arany árnyalattal. Kétségtelen, hogy a próféta valami, az emberi formától eltérőt látott, hogy világosan meggyőződhesen róla: akit lát, az nem ember, hanem egy emberi formát öltött angyal. Itt hagyom az allegóriát, bár végighúzódik az egész igeversen. Tudatában vagyok az allegóriák hihető természetének, ha azonban tisztelettel súlyozzuk a Szentlélek tanítását, akkor az elsőre minket rendkívül lenyűgöző spekulációk szertefoszlanak a szemünk előtt. Engem magamat nem nyerne meg ezek a csábítások, és azt szeretném, ha ebben minden hallgatóm követne – semmi sem jobb, mint a Szentírás józan kiértékelése. Soha nem szabad megengedni, hogy bizonyos távolságról elbűvöljenek minket az elmés magyarázatok, mert a valódi jelentés, amint korábban említettem, természetes módon adódik az igeszakaszból, ha azt felnöttebb megfontolással súlyozzuk.

Dániel mondja: *és orcája olyan mint a villám.* Ez ismét arról győzte meg a prófétát, hogy nem csak egy földi halandóval van dolga. A szemei is ugyannerre engedik következtetni: *és szemei olyanok mint az égő szövétnekek.* Majd a *karjai és lábatája mint a csiszolt ércnek színe,* s végül az *ő beszédének szava olyan, mint a sokaság zúgása.* Az egész summája ez: az angyal, noha emberi formát öltött magára, rendelkezett bizonyos látványos jelekkel, melyekkel Isten elkülönítette őt a közönséges emberek tömegétől. Dániel tehát világosan látta az angyal isteni küldetését: Isten akarta biztosítani azoknak a próféciáknak a bizonyosságát, melyek majd a tizenegyedik fejezetben következnek. De folytassuk:

## Dániel 10:7

**7. És egyedül én, Dániel láttam e látomást, a férfiak pedig, a kik velem valának, nem látták a látomást; hanem nagy rettenés szálla reájok, és elfutának, hogy elrejtőzzenek.**

Et vidi ego Daniel solus visionem, et viri qui erant mecum, non viderunt visionem, imo<sup>472</sup> terror magnus irruit super eos, et fugerunt in latebras.<sup>473</sup>

Folytatja a saját történetét, melyben szószátyárnak tűnik, de nem céltalanul. Ez a prófécia megkövetelt mindenféle szentesítést azért, hogy vonakodás nélküli bizalmat ébresszen, s nemcsak a zsidók akkori generációjában, de minden utódjukban is. S jóllehet a tizenegyedik fejezet próféciái már beteljesedtek, a hasznosságuk mégis az alábbiakban mutatkozik meg: először is, bennük szemléltethetjük Isten állandó gondoskodását az Ő egyházáról, másodszor észrevesszük, hogy a kegyesek soha nem maradnak híjával a szükséges vigasztalásnak. Végül pedig mintegy szemüvegen át, vagy élőképpen szemléltethetjük Istennek a prófétákban megszólaló Lelkét, amint azt már említettem, s lesz még okunk ismét felemlíteni. Dánielnek tehát jó oka volt meggyőzni minket a látomásának bizonyosságáról,

<sup>472</sup> Az אָבֶל *abel* „de” szó ellentétes értelemben szerepel, ez nemcsak egyszerű kijelentés. – Kálvin.

<sup>473</sup> Szó szerint: hogy *elrejtőzzenek.* – Kálvin.



és beszámolni mindenről, ami annak valóságát támaszthatja alá. Ezt mondja: *Egyedül én láttam a látomást, a velem levők viszont nem* – pont amiképpen Pál kísérei sem hallották Krisztus hangját, csak valami zavaros zajt: nem értették a nyelvét, mert egyedül Pál számára vált lehetővé annak megértése (Csel9:7). Ezt a próféciába vetett hit támogatása végett mondja el. Dániel hallási képessége nem múlta felül a társaiét, de Isten csak hozzá akart szólni. Így a hang, noha olyan volt, mint a sokaság hangja, nem hatolt be azoknak a fülébe, akik vele voltak. Egyedül ő kapta ezeket a próféciákat, mivel egyedül ő volt felruházva a jövőbeli események megjövendölésének, valamint annak képességével, hogy vigasztalja és buzdítsa az istenfélőket a jövő eseményeinek megismertetésével, egészen az utolsó napig. Ha bárki megkérdezné, miképpen vitte magával a társait, miközben valószínűleg az ágyában feküdt, nagyobb távolságra a folyóparttól, a válasz könnyű. A háza népe vele volt, a folyópart viszont csak a látomásban létezett, ő pedig teljesen magán kívülre került. Így a családja csak az elragadtatását látta anélkül, hogy az okát tudták volna. Dániel tehát továbbra is otthon maradt, s csak a látomásban járt a folyóparton. S bár sok szemtanú volt jelen, Isten valamennyit megdöbbenett, s csak Dániel látta azt, amit ez után elmesél. Isten méltónak találta őt arra a megkülönböztetett tisztességre, hogy mások tanítója és oktatója lehessen. *A kik velem valának*, mondja, *nem látták a látomást; hanem nagy rettenés szálla reájok*. Ez a megkülönböztetés, amint említettem, megmutatja, hogy egyedül Dániel lett kiválasztva az angyal hangjának meghallásához, és annak az információnak a meghallgatására, amit később továbbadott másoknak. Emellett Isten azt akarta, hogy sok tanú lássa: Dániel teljesen mentes minden tévelygéstől, ami álomból, vagy futó képzelgésből származhat. *A társai tehát megrettentek*. Ez a megrettenés bizonyítja, hogy a próféta isteni tanítást kapott és nem holmi önkívület hatása alatt állt. *A társai elfutának, hogy elrejtőzzenek*. Ez után ezt olvassuk:

## Dániel 10:8

**8. És én egyedül hagyattam, és látám ezt a nagy látomást, és semmi erő sem marada bennem, és orcám eltorzula, és oda lőn minden erőm.**

Et ego relictus fui solus, et vidi visionem magnam hanc, et non fuit residuum in me robur<sup>474</sup> atque etiam decor<sup>475</sup> meus eversus fuit super me, *in me*, ad corruptiones<sup>476</sup> et non retinui vigorem.

Ez az egész nyelvezet ugyanazt a célt szolgálja – biztosít minket arról, hogy Dániel nem elhamarkodottan írja a kommentárjait, hanem ténylegesen és világosan az angyal tanította minden dologban, melyet elkezdett leírni. Így aztán minden kétely eltöröltetik a számunkra azzal kapcsolatban, amit majd később hallunk, mivel ő Isten hűséges magyarázója. Először azt jelenti ki, hogy *látott egy látomást*. Korábban is mondta ezt, de most megismétli, hogy kettős benyomást gyakoroljon. *Nagynak* nevezi a látomást, hogy felkeltse a figyelmünket a fontossága iránt. Hozzáteszi: *semmi erő sem maradt benne*, mintha a lélek fuvallata minden élete kifűjt volna belőle. Látjuk tehát a célját e külső jelek felsorolásának: ezek nemcsak Isten szavait hozzák elénk az angyala szájával, hanem magát a prófétát is felkészítik, és tiszteletre tanítják. Isten azonban nem úgy rettent meg a fiait, mintha a mi nyugtalanságunk örömet okozna neki, hanem csak annyira, amennyire hasznos a számunkra. Amíg ugyanis a testi érzelmeink nincsenek teljes mértékben legyőzve, addig soha nem leszünk alkalmasak semmiféle továbbfejlődésre. A perpatvarok szükségszerűen megkövetelik az erőszakot a velünk született romlottság következtében, s ez az oka annak, amiért a próféta az élettelenységnek ebbe az állapotába jutott. *Még a csinosságom*, vagy szépségem, vagy

<sup>474</sup> Vagy: nem maradt bennem elevenség. – Kálvin.

<sup>475</sup> Szó szerint: és bája [sem maradt] – Kálvin.

<sup>476</sup> Azaz: szertefoszlott. – Kálvin.

megjelenésem *is megromlott*, ami azt jelenti: a torzulásom hasonlatos volt ahhoz, amit a halál okoz. Végül hozzáteszi: *oda lőn minden erőm*. Különböző kifejezéseket használ annak megmutatására, miképpen sújtotta őt le úgy a mennyei csapás, hogy alig maradt valami élettereje, s éppen csak megmenekült a tényleges haláltól. Meg kell tanulnunk ezt a tanítást magunkra vonatkoztatni, de nem a keménységünk szertefoszlása, vagy a megjelenésünk megváltozása által, valahányszor csak megszólít minket Isten, hanem minden ellenállásunk feladásával, továbbá mindengőgünk és fennhéjázásunk Isten elé helyezésével. Végül, a testi beállítottságunkat teljes mértékben semmivé kell tennünk, mert igazi taníthatóság csak akkor lesz bennünk, ha minden érzékünket teljeséggel megöldököljük. Nekünk ugyanis mindig emlékeznünk kell arra, hogy mennyire ellenségesek a természetes gondolataink Isten akaratával. Tovább ma már nem tudok menni, a következő igeverseket majd holnap kommentálom.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel Te jelentél meg korábban Dánielnek, a Te szent szolgáltnak, és más prófétáknak, s a Te tanításoddal teszed látványossá manapság is a dicsőségedet, hogy tisztelettel közeledhessünk, és szemlélhessük azt. Mikor már teljesen odaszántuk magunkat Neked, hadd kapják meg tőlünk a méltó megbecsülést azok a titkok, melyeket tetszett Neked a Te kezeddel és munkáddal felkínálni. Hadd zuhanjunk alá önmagunkban, s emelkedjünk fel a menny felé a reménység és a hit által. Mikor pedig leborulunk Előtted, hadd viselkedjünk úgy ebben a világban, mint egy átmeneti helyen, ahol megszabadulunk a testünk minden romlott vágyától és szeszélyétől, és hadd éljünk mentálisan a mennyben. Végül hadd vonuljunk vissza ebből a földi küzdelemből, s hadd érkezzünk meg abba a mennyei nyugalomba, amit Te készítettél el nekünk a mi Urunk, Jézus Krisztus által. Ámen.

## Ötvennegyedik előadás

### Dániel 10:9-10

**9. És hallám az ő beszédének szavát; és mikor hallám az ő beszédének szavát, én ájultan orczára esém, és pedig orczámmal a földre.**

**10. És ímé, egy kéz illete engem, és felsegített térdeimre és tenyereimre;**

Et audiui vocem sermonum ejus, et cum audirem vocem sermonum ejus, tunc ego fui sopitus super faciem meam,<sup>477</sup> et facies mea in terram, *projecta fuit scilicet.*

Et ecce manus tetigit me,<sup>478</sup> et movere me fecit super genui mea, et palmas, *aut volas, manum mearum.*

A tegnapi előadásban Dániel megvallotta, hogy megdöbbsent az angyal látványától, s elment minden belső ereje. Majd hozzáteszi: *Mikor hallotta a hangját, a földre zuhant*, mert ez a kilencedik vers jelentése, amit az imént olvastunk. *Ájultnak* mutatja magát, abban az öntudatlan állapotban levőnek, melyben minden érzékszervünk megbénul a szélsőséges félelem következtében. Miközben így feküdt a földön, ímé, teszi hozzá, *egy kéz illete engem, és felsegített térdeimre és tenyereimre*. Megemlíti, hogy részben az angyal állította fel, s nemcsak a hangjával, hanem a kezének érintésével is. Arra utal, hogy nem került bár ülő, vagy álló helyzetbe, csak a térdeire és tenyereire támaszkodó helyzetbe emelkedett fel, s ez a testhelyzet a levertségének jele volt. Részben tehát felszabadult, s a félelem többé nem szorongatta sem az elméjét, sem a végtagjait. Ebből az igeszakaszból megtanuljuk, hogy mikor elterülünk Isten hangjára, akkor csak az Ő erejével állhatunk helyre. Tudjuk, hogy a kéz az erő jele. Amíg Isten Maga nem nyújt kezet nekünk, addig mindig látszólag halottak maradunk. A próféta ez után elmondja, mit mondott neki az angyal.

### Dániel 10:11

**11. És monda nékem: Dániel, kedves férfiú! Értsd meg a beszédeket, a melyeket én szólok néked, és állj egyenesen,<sup>479</sup> mert most te hozzád küldtettem! És mikor e szót szólá velem, felállék reszketve.**

Et loquutus est ad me, Daniel vir desideriorum intellige, *attentus sis*, ad verba quae loquor tecum et sta super stare tuum: quia nunc missus sum ad te. Et cum loqueretur mecum sermonem hunc, steti tremens, *vel, trepidus.*

Itt elmondja, miképpen erősítette meg az angyal buzdítása. Most elkezd felállni korábbi helyzetéből, s az angyal is azt parancsolja: emelje fel kókadtságot, és *nagyon szeretettnak* nevezi őt. Korábban már tárgyaltuk ezt a szót, amit egyesek Dániel buzgóságára vonatkoztatnak, és passzív értelemben veszik, mivel a leglegyőzhetetlenebb hæv fűtötte őt az egyház közös jólétéért érzett aggodalmán keresztül. Én inkább az ellentétes nézetre hajlok, s úgy vélem, a vágyai erőssége folytán nevezte őt így, mert kedves és drága volt Isten számára. Ezzel a díszítő jelzővel akarta megeleveníteni az angyal a szent prófétát, s lecsillapítani és megnyugtatni az elméjét annak meghallására, amit oly esengve várt. *Értsd meg tehát a beszédeket, a melyeket én szólok néked, és állj egyenesen*. Egyesek az *állj helyedre* kifejezéssel fordítják, de a „helyedre” nem vonatkozik a testtartásra. Már említettem, hogy a

<sup>477</sup> Azaz, úgy estem arcomra, mint egy alvó. – Kálvin.

<sup>478</sup> Megérintett, de a 3 bét felesleges. – Kálvin.

<sup>479</sup> Károlinál: áll helyedre – a ford.

próféta nem teljesen feküdt a földön: arccal a föld felé, de térdeire és tenyereire támaszkodva volt ott, s most látjuk, hogy még egy lépést tett a felegyenesedés felé. Ez a tanítás hasznos a számunkra, mivel sokan gondolják magukat a végtelenségig figyelmen kívül hagyottnak és elvetettnak, ha nem nyerik vissza azonnal mentális szilárdságukat. Isten azonban nem mindig állítja helyre azonnal az életre azokat, akiket majdnem életteleenné tett, hanem fokozatosan közvetíti az új életet, és friss lendülettel serkenti a holtakat. Látjuk, hogy Dániel esetében is ez történt. Ezért soha nem lepődök meg, mikor Isten fokozatosan, lépésről lépésre állít helyre minket, s gyógyítja a gyengeségünket. Ám ha még az Ő életerejének egyetlen cseppjét is kapjuk, akkor is hálásaknak kell lennünk ezért a vigasztalásért, amíg befejezi azt, amit elkezdett bennünk. Végül, ez az igeszakasz feltárja, miképpen munkálkodik Isten a szolgálóban – nem teszi őket azonnal tökéletesekké, hanem engedi, hogy maradjon bennük némi gyengeség, amíg be nem fejezi a munkáját.

Dániel hozzáteszi: *mikor ezeket a szavakat hallotta, felállt.* Itt látjuk az angyal buzdításának hatását és gyümölcsét, mert Dánielnek többé már nem volt arra szüksége, hogy a térdeire és a tenyereire támaszkodjon. Képes volt felállni, de megemlíti, hogy *továbbra is reszketett.* Noha kiegyenesedett, nem volt teljesen mentes a félelemtől, s noha a lábain állt, továbbra is reszketett az angyal parancsának hallatán is. Ez megerősíti a korábbi megjegyzésemet – Isten meghagyja a félelem egyes jeleit a szolgálóban. Ők megpróbálnak a reménység által a világ fölé emelkedni, de nem felejtik el, hogy ők csak por és hamu, így megmaradnak az alázat és a mértékletesség korlátai között. Most ez következik:

## Dániel 10:12

**12. És monda nékem: Ne félj Dániel: mert az első naptól fogva, hogy szívedet adtad megértésre és sanyargatásra a te Istened előtt, meghallgattattak a te beszédid, és én a te beszédeid miatt jöttem.**

Et dixit ad me, ne timeas Daniel, quia a die primo quo adjecisti cor tuum ad, intelligendum, et affigendum te, vel, *humiliandum*, coram facie Dei tui, exaudita sunt verba tua: et ego veni in verbis tuis, *hoc est, propter verba tua.*

Abból, hogy az angyal vidám és nyugodt elmét parancsol a prófétának, arra következtetünk: a félelme folytatódott, és még nem volt képes összeszedetten figyelni. A reszketés azonban mégis fokozta a taníthatóságát. Isten ezen a módomban akarta felkészíteni őt, hogy még figyelmesebbé tegye a tanítványai iránt, ám mégis pont ez a félelem gátolta meg Dánielt abban, hogy minden érzékszervével odafigyeljen az angyal szavaira. Az orvosság ezekben a szavakban rejlik: *ne félj Dániel.* Az angyal nem akarta kitörölni az összes félelmet Dániel elméjéből, hanem inkább csak megnyugtatni akarta, nehogy a reszketés miatt ne adózhasson a kellő figyelemmel a hamarosan tárgyalt prófécia iránt. Már mondtam eleget ezzel a megszólítással kapcsolatban. Miután Isten tudja, hogy a félelem hasznos a számunkra, nem akar attól teljes mértékben megszabadítani, mert a túl nagy magabiztosság azonnal lustaságot és gögöt eredményezne. Isten tehát a félelmeinkkel, mintegy zablával akar visszafogni minket, egyúttal azonban mérsékli a félelmet a szolgálóban, nehogy az elméik lesújtottakká és összezavarodottakká váljanak, s így képtelenek legyenek nyugodtan közeledni Hozzá.

Az angyal hozzáteszi: *az első naptól fogva, hogy szívedet adtad megértésre és sanyargatásra a te Istened előtt, meghallgattattak a te beszédid.* Ez az ok kellően megmutatja, milyen értelemben és milyen szándékkal tiltotta az angyal a próféta félelmeit: *mivel, mondja, az imáid meghallgatást nyertek.* Nem akarta elűzni Dániel minden félelmét, de kínált némi reménységet és vigasztalást. S erre a várakozásra támaszkodva várhatja Dániel azt a kijelentést, melyre oly hevesen vágyakozott. Az angyal kijelenti: *imái attól a pillanattól*

*meghallgattattak, amint az elméjét a megértésre adta, s sanyargatni kezdte magát Isten előtt.* Ezt a két dolgot megjegyezhetjük: először is, az angyal a „megértés” szóval tájékoztat arról, hogy Isten jóindulatú a szolgálja imádságaihoz, mert azok őszinték és törvényesek voltak. Mit szemlélt ugyanis Dániel? Láta az egyház teljesen összezavarodott állapotát, s szerette volna a kegyesség valamiféle jelét megkapni, ami meggyőzhette volna őt arról, hogy Isten még mindig emlékszik a szövetségére, és nem veti meg azokat a nyomorult izraelitákat, akiket örökbe fogadott. Miután ez volt a próféta imájának célja, ez a kérése teljesült is, és az angyal bizonyosságot tesz, hogy Isten meghallgatta. Ebből az igeszakaszból tehát megtanuljuk: ha aggódunk azért, hogy a könyörgéseinket Isten meghallgassa és elfogadja, akkor nem szabad utat adnunk azoknak a bolond vágyaknak és kívánságoknak, melyek csábítanak és elbűvölnek minket. Be kell tartanunk az angyal által itt leírt szabályt, s Isten akarata szerint kell alakítanunk a könyörgéseinket. Tudjuk Jánostól, hogy ha bármit kérünk az Ő akarata szerint, meghallgatja azt (1Jn5:14). Ez az első dolog. A második a bűnbánat hozzáadása a könyörgés hevületéhez, mikor az angyal azt mondja: *Dániel elméje megsanyargattatott*, vagy megaláztatott. Az igazi ima második feltétele tárul itt elénk, mikor az istenfélők megalázzák magukat Isten előtt, s kiöntik Elé a nyögéseiket. Az angyal tehát megmutatja, miképpen kapta meg Dániel, amit kért: könyörögve megsanyargatta magát Isten előtt. Nem pusztán formális módon imádkozott az egyházért, hanem amint korábban láttuk, összekapcsolta a böjtöt a könyörgéssel, s tartózkodott minden csemegétől. Emiatt nem utasította el Isten a kéréseit. Az angyal azt mondja, *a te Istened előtt*: ez a kifejezése arra utal, hogy a próféta könyörgése igaz hitből fakadt. Azt istentelenek imáit viszont a Mindenható mindig visszautasítja, és soha nem lehetnek abban biztosak, hogy jóindulatúan bánik majd velük. A hitetlenek vonakodása és ingadozása következtében az igazi hitnek ez a bizonyossága kerül Dániel szemei elé – *a saját Istenéhez imádkozott*. Bárki közeledik Istenhez, mondja az apostol (Zsid11:6), el kell ismernie a létezését, s Ő könnyen kiengesztelődik azokkal, akik keresik és segítségül hívják Őt. Ezt szorgalmasan meg kell jegyeznünk, mivel az a hiba a legáltalánosabb minden korban, amikor az emberek ugyan imádkoznak Istenhez, de a vonakodásuk miatt mégis csak a levegőbe ontják a könyörgéseiket. Nem ismerik Istent Atyjukként. S egy másik igeszakasz is emlékeztet minket arra, hogy mennyire haszontalan a reménység, ha ima által szeretnének bármit megkapni, mikor ide-oda hányódunk az érzelmeinkben (Jak1:6-7). Amíg fel nem ragyog a hit, nem szabad meglepődnünk mindazokon, akiknek Isten segítségül hívása közben minden erőfeszítésük hiábavalóvá válik az Ő nevének megszenteltségeltetése miatt. Végül, ezzel a kifejezéssel az angyal azt mutatja meg, miképpen alapult Dániel imádsága a hiten. Ő nem elhamarkodottan kereste Istent, hanem világosan meg volt arról győződve, hogy szívesen fogadják Isten fiai között. Ő tehát *a saját Istenéhez imádkozott*, s a könyörgései emiatt hallgattattak meg. Végül az angyal hozzáteszi: *én a te beszédeid miatt jöttem*, amint a Zsoltárokból is olvassuk (Zsolt145:19). Isten szívesen meghallgatja azokat, akik félik Őt, és ebben az értelemben vár az angyal Dánielre. Most ez következik:

## Dániel 10:13

**13. De Persiának fejedelme ellenem állott huszonegy napig, és ímé Mihály, egyike az előkelő fejedelmeknek, eljőve segítségemre, és én ott maradék a persa királyoknál;**

Et Princeps regni Persarum stetit coram me, *vel, e regione*, viginti diebus et uno. Et ecce Michael unus principum primorum<sup>480</sup> venit ad opem ferendam mihi,<sup>481</sup> et ego residuus<sup>482</sup> fui apud reges Persarum, *vel, Persidis*.

<sup>480</sup> Azaz, egyike a fő vezetőknek. – Kálvin.

<sup>481</sup> Vagy, hogy megerősítsen engem. – Kálvin.

<sup>482</sup> Azaz, ott hagyatott. – Kálvin.

Az angyal most megjelöli az okot, amiért nem jött azonnal, a legelső pillanatban a prófétához, aki így panaszkodhatna: „Miféle bánásmód ez, hogy ilyen hosszú időn át hagysz a bánatban sorvadozni?“, hiszen Dániel három héten át maradt a legnagyobb nehézségekben. Isten valóban a legelső naptól fogva meghallgatta őt, miképpen lehetséges hát, hogy képes volt ezt a nyomorult embert elnézni, amint leterítve hever a gyászban? Miért nem mutatta ki Isten nyíltan és valóságosan, hogy nem imádkozik hiába? Az angyal most megválaszolja ezt a ellenvetést, s megmutatja, mi mással volt elfoglalva a próféta jólétének támogatása helyett. Ez alaposan meg kell figyelünk, mert a késlekedés gyakorta zavar minket, mikor Isten nem nyújt azonnal segítséget, és hosszú időre elrejtí előlünk az imáink gyümölcsét. Valahányszor csak kitörnek a szeszélyeink erős zabolátlansággal, s könnyedén mutatjuk a türelmetlenség jeleit, emlékeznünk kell az angyalnak erre a kifejezésére, miszerint az imáink már akkor meghallgatást nyertek, mikor Isten jóindulata és kegyelme még el vannak rejtve előlünk. Dániel tapasztalatai naponta beteljesedtek az egyház minden tagja életében, s a legcsekélyebb kétség sem férhet ahhoz, hogy ugyanezt megtapasztalja minden istenfélő. Ez a gyakorlati észrevételünk. Másodszor pedig meg kell említenünk Isten leereszkedését, mikor kegyeskedik Önmaga viselkedésére magyarázatot adni a prófétának az angyal által. Megadja az okot, amiért késett az angyal visszatérése, s ennek az akadályoztatásnak az oka, mint említettem, az Ő törődése a választott nép biztonságával. Isten csodálatos irgalmasságát bizonyítja itt az, hogy oly kegyelmesen kínál mentséget a prófétájának, mivel nem mutatta Magát könnyen kiengesztelhetőnek azonnal azon a napon, amikor az imádság elhangzott. S még egy gyakorlati hasznat kell húznunk ebből az igeszakaszból – Isten nem szűnik meg kegyesen bánni velünk akkor sem, mikor még nem kegyeskedik minket ennek a tudatára ébreszteni, hanem inkább elrejtí azt a szemünk előtt. Mindebből következtetünk Isten folytonos gondoskodására a biztonságunkról, noha az nem pontosan azon a módon mutatkozik meg, amit képesek lennénk felfogni és meglátni. Isten minden felfogóképességünket felülmúlja azzal a móddal, ahogyan a biztonságunkról gondoskodik, s ahogyan az angyal is beszámol a teljesen más irányú, de mégis az egyház szolgálatában álló küldetéséről. Most megmutatkozik, miképpen kapott választ Dániel az imáira az első naptól fogva, hogy imádkozni kezdett, noha mégsem ébredt ennek tudatára, amíg Isten nem küldött némi vigasztalást neki a bajaiban. Ennek az igeversnek nagyon más magyarázatát is adták, mert egyes igemagyarázók úgy vélték: az angyal azért küldetett Perzsiába, hogy megvédje azt a királyságot. Van némi valószínűség ebben a magyarázatban, mivel az izraeliták még mindig a Perzsa Birodalomban éltek, és Isten nyújthatott némi segítséget a perzsa királyoknak a saját népe javára. Én azonban úgy vélem, hogy az angyal közvetlen ellentétben és összeütközésben állt Cambysszel, s meggátolta őt az Isten népe elleni még hevesebb kitörésekben. Ő kegyetlen rendeletet hirdetett ki, mely meggátolta a zsidókat a templom építésében, s teljesen ellenségesen viszonyult a helyreállításához. S nem elégedett volna meg ezzel a szigorú bánásmóddal, ha Isten nem fogta volna vissza a kegyetlenségét az angyal segítsége és keze által.

Ha józanul súlyozzuk ezeket a szavakat, azonnal arra a végkövetkeztetésre jutunk, hogy az angyal inkább Perzsia királyai ellen harcolt, semmint mellettük. *Perzsia fejedelme*, mondja, s ez Cambysest jelenti atyjával Círusszal egyetemben, aki átkelt a tengeren, és harcba szállt a szkítákkal, valamint Kis-Ázsiában. A Perzsa királyság fejedelme, küzdött ellene – mintha ezt mondta volna: meggátolt abban, hogy eljöhessek hozzád, de ez a javára volt a nemzedetnek, mert ha Isten nem használt volna engem a megsegítésedben, az ő kegyetlensége még jobban fokozódott volna, s a helyzetetek végleg kétségbeejtővé válik. Látod tehát, hogy részemről nem volt híja a buzgóságnak, mert Isten soha nem süket a könyörgéseidre. *Persianak fejedelme ellenem állott huszonegy napig*, s ez azt jelenti, attól az időszaktól kezdve, hogy imádkozni kezdél Istenhez, én soha nem hátráltam meg semmiféle támadás elől, ha ezzel védhettem a te népedet. *Persianak fejedelme ellenem állott*, azaz annyira

heveskedett az izraeliták ellen, hogy a teljes haragját rájuk akarta zúdítani, s meg is teszi, ha az általam neked nyújtott segítség isteni módon meg nem akadályozza őt ebben.

Majd hozzáteszi: *ímé Mihály, egyike az előkelő fejedelmeknek, eljőve segítségemre.* Egyesek szerint a Mihály szó Krisztust jelenti, s én sem ellenzem ezt a vélekedést. Teljesen világos, hogy ha minden angyal ügyel is a kegyesekre és választottakra, Krisztus akkor is az első közöttük, mert Ő a Fejük, s felhasználja a küldetésüket és a szolgálatukat egész népe védelmében. Mivel azonban ez nem általánosan elfogadott, én nyitva hagyom a kérdést ebben a pillanatban, s majd a tizenkettedik fejezetben mondok többet róla. Ebből az igeszakaszból világosan levonhatjuk az alábbi következtetést: az angyalok Isten egyházáért mind általánosan, mind személyenként küzdenek, amiképpen felmerül a szükség a segítségükre. Tudjuk, hogy az istenfélőket oltalmazó angyalok tevékenységének ez az egyik része a 34. zsoltárnak megfelelően (Zsolt34:8). Ők tábort járnak körülöttük. Isten tehát a Sátán erőfeszítéseivel, valamint az istentelenek dühével állítja szembe az angyalait, akik a megsemmisítésünkre vágnak, s örökké a teljes megrontásunkat tervezgetik. Ha Isten nem védene minket ezen a módon, azonnal végünk lenne. Tudatában vagyunk a Sátán irántunk érzett rettenetes gyűlöletének, s hatalmas dühének, mellyel támad minket, s tudjuk, milyen ügyesen és változatosan űzi a mesterkedéseit. Tudjuk, hogy e világ fejedelmeként az emberiség nagyobbik részét vonja maga után, miközben istentelen módon öntik ránk a fenyegetéseiket. Mi gátolja meg a Sátánt abban, hogy naponta akár százszor is feleméssze az egyházat mind egyénileg, mind kollektíven? Világosan szükségessé válik, hogy Isten szembeszegüljön a dühöngésével, s ezt az angyalaival teszi. Miközben ők értünk és a biztonságunkért küzdenek, mi nem vesszük észre ezt a rejtett gonoszságot, mert elrejtik előlünk. S most kissé részletesebben is elemezhetjük ezt az igeszakaszt. Az angyal Perzsiába küldetett, hogy visszaszorítsa Cambyzes vakmerőségét és kegyetlenségét, aki nem elégedett meg az egyszerű rendelettel, hanem erőszakkal vissza is hozta volna az izraelitákat egy újabb száműzetésbe. S ez sikerült is volna neki, ha az első angyal, majd a második nem gátolják meg ebben. S az angyal elmondja, miképpen jött el Mihály, az egyik angyalfejedeleme a szükséges utánpótlással. Egyetlen angyal védelme is elegendő lehetett volna, mert az angyaloknak nincs több erejük, csak amennyi megadatik nekik. Isten azonban nincs semmiféle konkrét módszerhez kötve, nincs korlátozva sem egyre, sem ezerre, hisz mikor Jósafát a kis hadseregről beszél, kijelenti: Istennek nem számít, hogy kevesen, vagy sokan vagyunk (2Krn14:11, 1Sám14:6). Isten ugyanis képes megszabadítani a népet akár csekély, akár hatalmas erővel, s ugyanez igaz az angyalokra is. Isten azonban igyekszik bizonyosságot tenni egyrészt arról a gondoskodásról, mellyel a népe jólétére ügyel, másrészt az izraelitákkal szembeni jóindulatáról a második angyal küldetésével. Megkettőzte a megerősítést, s ezzel tett bizonyosságot ezen nyomorult és ártatlan emberek iránti szeretetéről, akiket az ellenségek rágalmai, valamint az istentelen király zsarnoksága nyomtak el. Végül az angyal azt mondja: *ott maradt a perzsa királyoknál*, hogy elvegye a sok akadályt a választott nép útjából. Ha ugyanis Isten a fegyverek eme áradatát nem a saját pajzsával verné vissza, az a zsidókat ott helyben maga alá temette volna. De folytassuk:

## Dániel 10:14

**14. Jöttem pedig, hogy tudtadra adjam, a mi a te népedre az utolsó időkben következik: mert a látomás azokra a napokra szól.**

Et veni ut tibi patefacerem<sup>483</sup> quod occurret populo tuo<sup>484</sup> in extremitate dierum, diebus postremis, quia adhuc visio ad dies.

<sup>483</sup> Hogy megérttessem veled. – Kálvin.

<sup>484</sup> Azaz, ami a népeddel történik majd. – Kálvin.

Az angyal ugyanazt a kijelentést folytatja. Eljövetele céljaként Dániel tájékoztatását jelöli meg a közeli, valamint a távoli jövő eseményeiről. Tovább bizonygatja, hogy Dániel imái nem voltak sem hiábavalók, sem gyümölcstelenek, mivel ezt az összeütközést eredményezték a perzsa királyokkal, atyával és fiúval egyaránt. S most ennek újabb bizonyítékával hozakodik elő, mivel Isten azt akarta megtanítani a prófétájának, hogy türelemmel várákozzon az események bekövetkeztére, miután megtudta: a választott nép Isten gondoskodása és védelme alatt áll. Ezt rögtön elismeri majd a következő fejezet próféciaiból. Majd az angyal hozzáteszi: *a látomás azokra a napokra szól*. Ezzel a kifejezéssel az Istennek a próféta iránti speciális kegyelmét dicséri, mivel ennek speciális szolgálója volt. A küldetése nemcsak az elkövetkezendő három-négy év, vagy ehhez hasonlóan rövid időszak eseményeinek hirdetése volt Dániel számára, hanem ki kellett terjesztenie a jövőbeli események hosszú évekre előre, egészen a napok végéig. Én szívesen vonatkoztatom ezt az egyház megújításának időszakára, ami Krisztus eljövetelekor következett be. A Szentírás ennek az utolsó idők, vagy napok kifejezésnek a használatával mindig Krisztus megjelenésére utal, ami által a világ arculata megújult. Ez pontosan megfelel az angyal szavainak, aki megismerteti majd Dánielt minden jövőbeli eseménnyel egészen a nép végső megváltásáig, mikor Krisztus megjelent az egyháza üdvözítése végett. Az angyal tehát az elmondottakkal 490 évet ölel fel. Krisztus eljövetele határozta meg ugyanis az idők teljességét, s a hozzátett indok rendkívül kiválóan illik az igeszakaszhoz. *A látomás még [további] napokra szól* – egyesek ilyen rideg módon magyarázzák a szavakat. Én meg vagyok győződve róla: az angyal azt akarja megmutatni, hogy Isten most a jövőbeli eseményeket tárja fel a szolgálja előtt, így ezek a próféciaák örökké világító lámpásokká válnak az egyházban. Az istenfélők a 74. zsoltárban panaszkodnak (Zsolt74:9) a jelek hiányáról, mivel nem maradt próféta. *Jeleinket nem látjuk, próféta nincs többé, és nincs közöttünk*, mondják. Ez annak jele volt, hogy Isten elvetette és elhagyta őket. S bármennyire halványan is essék ránk ennek a tanításnak a fénye, a legkisebb felcsillanásnak is elegendőnek kell lenni ahhoz, hogy türelmet és nyugalmat eredményezzen. Ha azonban az Íge minden fénye kialszik, akkor látszólag alvilági sötétségbe burkolódunk. Miután az izraeliták sok csapást szenvedtek el majdnem 500 éven keresztül, ennek az orvosságnak teljesen meg kellett őket gyógyítani. Mikor ugyanis az angyal bizonyosságot tesz arról, hogy *a látomás az utolsó napokra vonatkozik*, az alatt azt érti: Isten jóllehet megengedi a népe keserves nyomorgatását, de ezzel az új bizonyítékkal mégis azt mutatja be, hogy nem teljesen vetette el őket. Nemi látomás megmaradt, azaz a prófécia fényével mindig kimutatja majd a választottak iránti gondoskodását, s mindig várhatják a boldog végkifejletet minden fájalmuk közepette is. Most már értjük az angyal szavait, miszerint *a látomás az utolsó napokra vonatkozik*. A próféciaák ez után hamarosan valóban megszűntek, s Isten többé nem küldött prófétákat a népéhez, a tanításuk azonban mégis olyan állandó maradt, mint az útjelző pózna, mert azokban beteljesedett az idők egész egymásutánisága egészen Krisztus eljöveteléig. Az Ő gyermekei soha nem voltak híjával semmilyen szükséges vigasztalásnak, bár nem voltak már túlélő próféták, akik élő hangon taníthatták volna a népet Isten parancsaira. Dániel tanítása azonban majdnem 500 évig virágzott a halála után is. S elvégezte a maga részét a kegyesek bátorításában is, megmutatván nekik Isten szövetségének szilárdságát, minden ellenállás dacára. S noha az egyházat változatos módokon zaklatták, Isten mégis következetes minden ígéretében, egészen egyházának teljes megváltásáig az Ő egyszülött Fiának eljövetele által.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel a hitünk gyengesége akkora, hogy a legcsekélyebb okból is majdnem szertefoszlik az, szóval add meg, hogy ne vonakodjunk támogatást venni



ebből a figyelemre méltó és emlékezetes példából, melyet Dánielben kívánsz elébünk tártatni, még ha egy időre el is rejtetted az arcodat, s mi elterülünk a sötétségben. Te mégis közel maradsz hozzánk, ezért hadd maradjunk nem kételkedő reménységgel meg az imádkozásban és a könyörgésben, amíg végül megmutatkozik majd imáink gyümölcse. Így harcoljunk folytonosan minden próbában, és álljunk meg legyőzhetetlenül, míg ki nem nyújtsz felénk a kezdet a mennyből, és fel nem emelsz abba az áldott nyugalomba, amit ott tett el a számunkra Krisztus, a mi Urunk. Ámen.

## Ötvenötödik előadás

### Dániel 10:15

**15. És mikor ilyen szavakkal szóla velem, orczámmal a földre esém és megnémulék.**

Et cum loqueretur mecum secundum verba haec, posui faciem meam in terram, et obmutui.

Dániel ismét jelzi ezekkel a szavakkal: olyan tiszteletet keltett benne az angyal, hogy képtelen volt megállni. Ez is a próféciát igyekszik a figyelmünkbe ajánlani – azt mutatja be, hogy a szent prófétát nemcsak tanította az angyal, de mindazt meg is erősítette, amit utóbb a 11. fejezetben jegyzett fel, s megtisztította azt minden kételytől. Végül lehetővé teszi a számunkra, hogy higgyünk az angyal szavainak, melyek nem közönséges módon hangzottak el, hanem annyira nyilvánvalóan isteni eredetűek voltak, hogy Dániel arccal a földre zuhant. Véleményem szerint azok, akik a *megnémulék* kifejezést – azt feltételezve, hogy az imái nem hallgattak meg – a prófétai hivataltól történő visszavonulására vonatkoztatják, tévednek. Ez nagyon erőltetett, mivel a próféta nem mond többet annál, hogy eltöltötte a félelem, amely miatt mind a lábai, mind a nyelve felmondták a szolgálatot. Elterülve a földön a tiszteletét, megnémulván pedig a csodálkozását mutatta ki. Már magyaráztam röviden mindezeknek a kijelentéseknek a célját – azt hivatottak bizonyítani, hogyan volt az angyal felruházva a saját attribútumaival, és mennyire teljes hitelességet kell tulajdonítani a szavainak. Majd ezt olvassuk:

### Dániel 10:16-18

**16. És ímé, olyan valaki, mint egy ember-fia, megilleté ajkaimat és megnyitám a számat és szólék és mondtam annak, a ki előttem állta: Uram, a látomás miatt reám fordulának az én fájdalmaim, annyira, hogy semmi erőm nincsen.**

**17. És mi módon szólhat ezzel az én Urammal ennek az én Uramnak szolgálja? Hiszen bennem attól fogva nem állta meg az erő, és lélekzet sem marada bennem.**

**18. És ismét illete engem az emberhez hasonló, és megerősíte engem.**

Et ecce secundum similitudinem filiorum hominis,<sup>485</sup> tetgit labia mea, et aperui os meum, et loquutus sum; et dixi ad eum qui stabat ad conspectum meum,<sup>486</sup> Domine, in visione conversi sunt dolores mei super me, et non continui robur.

Et quomodo poterit servus Domini mei hujus loqui cum domino meo hoc? Et exinde non stetit in me<sup>487</sup> robur; et anima, *halitus*, non fuit residuus in me.

Et addidit, *hoc est, secundo*, tetigit me secundum similitudinem<sup>488</sup> hominis, et roboravit me.

Dániel itt elmeséli, miképpen hozott egyidejűleg orvosságot is a sebesülést okozó angyal. Jóllehet őt lesújtotta a félelem, az angyal érintése mégis felemelte. Nem azért, mintha bármiféle életerő lett volna a pusztaságban, hanem tudjuk, hogy Isten erősen ösztönzi a jelképek használatát, amint azt korábban láttuk. Az angyal tehát nemcsak a hangjával emelte fel a prófétát, de az érintésével is. Ebből látjuk az attól a nehézségtől való félelem lesújtó

<sup>485</sup> Azaz valaki, aki az emberek fiainak alakját hordozta. – *Kálvin*.

<sup>486</sup> Azaz, aki szemben állt velem, vagy adott távolságra állt tőlem. – *Kálvin*.

<sup>487</sup> Az eredeti szószaporításban szerepel az „és én” kifejezés, amit a latin nyelv nem enged meg. – *Kálvin*.

<sup>488</sup> Azaz az, aki ember fiainak formáját viseli. – *Kálvin*.

természetét, melyből kiemeltetett. Ezt a saját céljára kell vonatkoztatni, ami nem volt más, mint a próféciára a hitelesség pecsétjének ráütése, s annak nyílt hirdetése, hogy Dániel küldetése Istentől való. Azzal is tisztában vagyunk, miképpen változtatja át magát a Sátán a világosság angyalává (2Kor11:14), s ezért különbözteti meg Isten ezt a jövődölést fix jelzésekkel a Sátán minden megtévesztésétől. Végül, mindezekkel a körülményekkel a próféta Istent mutatja be a később elhangzó prófécia szerzőjének, mert az angyal megbízható bizonyítványokat hozott magával, melyekkel támogatást szerzett magának, és nyíltan bizonyította a küldetését Dánielnek. Azt mondja: *emberhez, vagy az ember fiaihoz hasonló formában* jelent meg. Itt látszólag másik angyalról beszél, de ahogyan majd megyünk előre, látni fogjuk, hogy ez ugyanaz az első angyal. Korábban az ember megnevezést alkalmazta rá, most, hogy megkülönböztesse az emberektől, s bizonyítsa, hogy csak az alakja emberi, de nem a természete, azt mondja róla: az emberek fiainak formáját viselte magán. Egyesek ezt Krisztusra korlátozzák, de félek, hogy ez túlon túl erőltetett, s mikor majd minden pontot pontosabban megtárgyalunk, az általam előre jelzett eredményre jutunk, mivel a legvalószínűbb, hogy itt ugyanarról az angyalról van szó, akiről Dániel eddig beszélt. Mondtuk már, hogy ez nem Krisztus, mivel ez a leírás jobban illik Mihályra, akit már említett, és újra megemlít a fejezet végén. Ezért egyszerűbb ekképpen értelmezni: az angyal az *ajkainak érintésével erősítette meg Dánielt*, s az angyal, akit korábban embernek nevezett, csak alakjában volt az, ember formáját és képét viselve magán, de a természetünkben nem osztozott velünk. Mert ha el is fogadjuk, hogy Isten gyakorta küldte az angyalait emberi testbe öltöztetve, mégsem teremtette őket soha emberré abban az értelemben, ahogy Krisztus lett emberré, mert ez a speciális különbség az angyalok és Krisztus között. Korábban elmondtuk, miképpen volt leírva Krisztus ebben az alakban. S ebben semmi meglepő sincs, mert Krisztus Magára öltötte az emberi természet bizonyos formáját, mielőtt megjelent testben, s az angyalok is magukra öltik az emberi hasonlatosságot.

Utána ezt mondja: *megnyitotta a száját, és szólt*. Ezekkel a szavakkal teljesebben megmagyarázza, amit korábban mondtunk, mert teljesen megdermesztette a félelem, s teljesen holtnak tűnt. Azután elkezdte megnyitni a száját, majd felbátorodott a magabiztosságra. Nem csoda tehát, ha az emberek a földre zuhannak és elerőtlenednek, mikor Isten a dicsőségének ilyen jeleit mutatja. Mikor ugyanis Isten az erejével lép fel velünk szemben, kik vagyunk mi? Egyedül az Ő megjelenésétől megolvadnak a hegyek, s egyedül az Ő hangjától megremeg a Föld (Zsolt104:32). Miképpen állhatnának meg egyenesen a csak por és hamu emberek, mikor Isten megjelenik a saját dicsőségében? Dániel tehát elterült, utóbb azonban visszanyerte az erejét, mikor Isten helyreállította a bátorságát. Meg kell értenünk: a lényünknek szükségszerű bizonyossággal szertefoszlik, valahányszor csak Isten az Ő erejének és fenségének valamely jelét mutatja nekünk. Utóbb mégis helyreállít, s Atyánknak mutatja Magát, és tanújelét adja az irántunk való jóindulatának mind szavakkal, mind egyéb jelekkel. Ennek a mondatnak a nyelvezete feleslegesnek tűnhet – *megnyitotta a száját, szólt, és mondta* – de ezzel az ismétléssel, mint említettem a saját beszédképességének a helyreállítását akarta világosan kifejezni, miután az angyal érintése felfrissítette.

Azt mondja, ahhoz szólt, *aki előtte állt*. Ez a kifejezés lehetővé teszi, hogy arra a következtetésre jussunk: az ide küldött angyal ugyanaz, mint a korábbi, s ez világosabban kiderül majd a fejezet végéről, amint majd tovább haladunk a témában. Aztán ezt mondja: *Uram, a látomás miatt reám fordulának az én fájdalmaim, annyira, hogy semmi erőm nincsen*. Itt az angyalt „uramnak” nevezi a héber szokás szerint. Pál kijelentése igaz volt a törvény alatt – csak egy Úr létezik (1Kor8:6), de a héberek összevissza használják ezt a szót, mikor valakit tisztelettel megszólítanak. S nem kevésbé volt szokásban náluk ennek a kifejezésnek a használata speciális esetekben, mint nálunk. Megvallom, ez gyengeség, mivel azonban ez volt az általános kifejezésforma, a próféta nem túlzottan udvariaskodik, mikor az angyalokat uraknak szólítja. Az angyalt tehát egyszerűen csak a tisztelet jeleként nevezi *úrnak*

pontosan úgy, ahogyan a titulust a méltóságban kiemelkedő emberekre is alkalmazzák. A *látomás miatt* – azaz mielőtt elkezdte beszélni, eltemetett a fájdalom és elment minden erő. Miképpen vagyok hát képes, mondja, most beszélni? Te magával a megjelenéssel lesújtottál: nem csoda, ha teljesen megnémultam. Most pedig, ha megnyitom a számat, nem tudom, mit mondjak, mivel a megrettenés, amit a te jelenléted okozott, mintegy varázslattal tartja fogva teljesen minden érzékszervemet. Látjuk, hogy a próféta csak részben egyenesedik fel, mert még mindig van benne valamennyi félelem, ezért képtelen szabadon kimondani elméjének gondolatait. Ezért teszi hozzá: *És mi módon szólhat ezzel az én Urammal ennek az én Uramnak szolgálója?* A *וְהִנֵּה* zeh mutatószó látszólag a megerősítés végett használatos, a manapság eléggé szokásos *egy effélével* kifejezésnek megfelelően. Dániel nemcsak rámutat az angyal jelenlétére, de igyekszik a ritka és páratlan kiválóságát is kifejezni. Felesleges és nem helyénvaló vitát lehetne kezdeményezni, ha valaki annak törvénytelenységét hangoztatná, hogy ekkora tekintélyt tulajdonít az angyalnak. A korábbi megjegyzéseimnek megfelelően ugyanis a próféta a kor megszokott nyelvezetét használja. Soha semmilyen módon nem akart elvenni Isten birodalmából. Tudatában volt az egyetlen Isten létezésének, s annak, hogy egyedül Krisztus az egyház fejedelme, de közben szabadon megengedte magának az általános és népszerű beszédformát. S valóban nekünk is meg kell próbálnunk elkerülni, vagy figyelmen kívül hagyni a vallásos ceremóniát a szavak használatában. S noha azt valljuk, hogy a próféta a megszokott kifejezésformákat követte, mégsem vett el semmit Istentől és nem ruházta át azt az angyalra úgy, mint ahogyan a pápisták teszik, mikor megszámlálhatatlanul sok támogató szentet fabrikálnak, s megfosztják Krisztust az Őt megillető tisztességtől. Dániel ezt nem szentesítene, de olyan tisztelettel viselkedett az angyallal, mint amilyenel tette volna bármely figyelemre méltó és híres halandóval is, a korábbi kijelentéseimnek megfelelően. Tudta, hogy angyallal áll szemben, de ebben a vele folytatott beszélgetésben nem adott utat semmiféle üres lelkiismereti aggálynak. Miután emberi formában látta őt, ekképpen is beszélgetett vele, ami pedig a prófécia bizonyos mivoltát illeti, világosan meg volt győződve arról, hogy az angyal mennyei tanítóként küldetett.

Ez után hozzáteszi: *Hiszen bennem attól fogva nem álla meg az erő, és lélekzet sem marada bennem.* Egyesek ezt jövő idejű alakban fordítják s valóban, az *יָמָד* ignemed, megáll ige jövő idejű, de utána múlt idő következik, mikor azt mondja, hogy *lélekzet sem marada bennem.* Ez kétségtelenül csak annak megismétlése, amit már korábban említettünk, mert Dánielt nemcsak a félelem fogta el, de az elképedés is az angyal láttán. Ebből kiderül, mennyire elhagyták őt mind az értelem, mind a nyelv, hogy érthessen, és kifejezhesse magát, válaszképpen az angyalnak. Másodjára hozzáteszi: *megerősítette őt az emberhez hasonló érintése*, mert, mint mondja *megérintett engem.* Ezekkel a szavakkal Dániel világosabban megmagyarázza: képtelen volt helyreállítani a teljes erejét az első érintésre, így csak fokozatosan egyenesedett fel, és nem volt képes három-négy szónál többet mondani. Látjuk tehát mennyire lehetetlenség az Isten által leterítettek számára összeszedni az erejüket a legelső pillanatban, s miképpen nyerik vissza részben és fokozatosan az elveszített erőt. Ebből fakad a második érintés szükségessége, mely lehetővé tette Dániel számára, hogy az angyal neki mondott szavait teljesen összeszedett elmével hallgassa. S itt ismét hitre indít minket a prófécia iránt, mivel semmiképpen sem volt eksztázisban, miközben az angyal a jövőbeli eseményeket taglalta. Ha végig elterülve maradt volna, akkor soha nem figyelhetett volna az angyal üzenetére, és soha nem láthatta volna el a próféta és a tanító hivatalát a számunkra. Isten tehát összekapcsolta ezt a két állapotot – a megrettenést és az erő megújulását – hogy lehetővé tegye Dániel számára az angyal tanításának nyugodt befogadását, valamint a továbbadását mindannak az istenfélők számára, amit Istentől kapott az angyal kezein át. Most pedig ezt olvassuk:

## Dániel 10:19

**19. És monda: Ne félj, te kedves férfiú; békesség néked, légy erős és bizony erős! És mikor szóla velem, megerősödém, és mondek: Szóljon az én Uram, mert megerősítél engemet.**

Et dixit, ne timeas vir desideriorum,<sup>489</sup> Pax tibi, confortare, et confortare.<sup>490</sup> Et cum loqueretur mecum, roboravi me: tunc dixi, Loquatur dominus meus, quia roborasti me.

Először is elmagyarázza, miképpen tért vissza belé a lélek az angyal buzdítására. Erre a buzdításra ugyanis úgy utal, mint parancsra, hogy legyen bátor. *Ne félj*, tehát *te kedves férfiú*. Az angyal itt nyugtató hangon szólítja meg Dánielt a félelmét enyhítendő, mert szüksége volt némi csábításra mikor az angyal szavai és a kinézete miatti félelem sújtotta. Ez az oka annak, amiért *kívánatos embernek* nevezi. Majd hozzáteszi: *békesség néked* – megszokott köszöntés a hébereknél, melynek ugyanaz a jelentése, mint a latin *legyen jó dolgod* kifejezésnek. A békesség, ahogyan a zsidók értik a bővelkedés, a boldogság, a nyugalom, és minden efféle állapotát jelenti. A *békesség néked* tehát azt jelenti: virágozzál. Ezzel a szóval jelenti be az angyal az érkezését a próféta javára, hogy bizonyosságot tegyen Istennek az izraelitákkal szemben táplált kegyelmes érzéseiről, valamint a próféta imáinak elfogadásáról. Ezt alaposan meg kell figyelni, mivel amit már említettem, valahányszor csak Isten élénk tárja a fensége valamilyen jelét, mi szükségszerűen megrettenünk. Semmi más orvosság nem hasonlítható Isten irántunk való kegyességének teljes megmutatkozásához, s a bizonyosághoz, miszerint Atyaként közeledik hozzánk. Az angyal ezt az érzést általa használt kifejezéssel fejezi ki, bemutatván, mennyire jogosan feküdt Dániel mondhatni élettelenül az Isten jelenléte iránti tisztelet folytán, s mennyire szükséges nyugodtnak és összeszedettnek lennie, miután megtudta, hogy ő maga is bizonyágtevőként küldetik el Isten jóindulatáról. *Békesség néked*, tehát. Majd hozzáteszi: *légy erős és bizony erős!* Ezzel az ismételéssel az angyal azt tanítja, milyen erőteljes ráhatás vált szükségessé a próféta felrázása végett. Ha ugyanis csak kissé rettent volna meg, egy szó is elégnek bizonyult volna a helyreállításához. Miután azonban magán kívül volt, és minden érzékszerve cserbenhagyta, az angyal kétszer is kimondja ugyanazt a biztatást: *légy erős. Légy erős*, majd *és bizony erős*, azaz elevenedjen meg a lelke. Ha pedig ez nem megy egyetlen pillanat alatt, tarts ki abban az éledezésben, hogy az élénkség alkalmas tanítvánnyá tehessen téged, mert amíg döbönt maradsz, én hiába szólok hozzád. Két ok miatt kell megjegyeznünk, miért tájékoztat arról ismét a próféta, hogy mennyire elcsüggedt. Az első: ez bizonyítja, hogy valójában mennyire mentes volt ez a kijelentés a kétértelműségtől, s mennyire világosan volt elpecsételve az eredetiség jeleivel. Másodszor meg kell tanulnunk, mennyire félelmetes Isten jelenléte a számunkra, hacsak nem vagyunk arról meggyőződve, hogy atyai szeretettel viseltetik irántunk. Végül azt kell észrevennünk, hogy ha egyszer elzuhantunk, és nem vagyunk képesek azonnal és teljesen megelevenedni, akkor azzal is meg kell elégednünk, ha Isten fokozatosan és folytonosan élesztget minket a megújított erővel.

Dániel ez után elmeséli, hogy *megerősödött, és ezt monda: Szóljon az én Uram, mert megerősítél engemet*. Ezekkel a szavakkal jelzi elméjének békességét, miután az angyal kétszeri érintéssel felemelte őt, s a buzdításával bátorságot öntött belé. Nagyon hasznos megfigyelni ezt a mentális nyugodtságot, mivel a prófétának először szorgalmas tanulóvá kellett válnia ahhoz, hogy később elláthassa a hűséges tanító hivatalát a számunkra. A legnagyobb helyességgel ismétli meg az állítását az erejének megújulásáról, ami lehetővé tette a számára, hogy megkönnyebbülten szóljon az angyalhoz. Most ez következik:

<sup>489</sup> Azaz óhajtott, amint korábban mondtuk. – *Kálvin*.

<sup>490</sup> Egyesek így fordítják: „Cselekedj, mint ember, és légy erős”. Mind a két szó ugyanaz az eredetiben. – *Kálvin*.

## Dániel 10:20

**20. És monda: Tudod-é, miért jöttem hozzád? És most visszatérek, hogy küzdjek a persa fejedelem ellen; és ha én kimegyek, ímé Görögország fejedelme jó elő!**

Et dixit, An cognoscia, scisne, quare venerim ad te, et nunc revertar ad pugnandum cum principe Persarum; et ego egrediens, *hoc est ubi egressus fuero*, tunc ecce princeps Javan, *hoc est, Graecorum*, veniet.

Az angyal itt látszólag hiába vezeti a prófétát kacskaringós úton, mert közvetlenül és egyszerűen is elmondhatta volna neki, hogy miért jött. Szükséges volt helyreállítani a próféta érzékszerveit, mivel egy ideig aligha volt ura a cselekedeteinek. Valóban nem érte az elméjét maradandó sérülés, de az érzelmi zavara, melyet átélt, átmenetileg felforgatta a gondolatainak nyugalmit. Ez az esemény is bekövetkezett, és a mi okulásunkra hangzik el. Ez az oka annak, amiért az angyal ezt az előszót használja: *Tudod-e?* – mintha össze akarta volna szedni a próféta korábban szanaszét kóborló érzelmeit. Arra ösztökéli, hogy nagyon figyeljen: *És most visszatérek*, mondja, azaz, miután elmagyaráztam neked mindazt, amit majd később hallasz, *visszatérek, hogy küzdjek a persa fejedelem ellen*. Itt az angyal megjelöli a késlekedés okát a küldetésének teljesítése során: nem azért késett, mert Isten figyelmen kívül hagyta a prófétája sóhajtozását és imáit, hanem mert a megfelelő idő még nem jött el. Az angyal korábban kijelentette, miképpen állt ellene a perzsa fejedelem. Ez azt jelenti, ő tartott vissza engem, s kénytelen voltam összeütközni vele, mert a nép iránti kegyetlensége sokkal félelmetesebbé és arcátlanabbá vált. Így számol be az elfoglaltságáról. De hozzáteszi: *visszatérek, hogy küzdjek a persa fejedelem ellen*, arra célozván: Isten azzal a céllal küldött engem, hogy feltárjak három jövőbeli eseményt, de most már tudod, mennyire nem voltam szabad, vagy nem leszek az a későbbiekben. Most Isten tanúbizonysága leszek, s hírnöke az ő jóakarátának irántad és a néped iránt. Valójában a te biztonságod őre vagyok, mert folytonosan küzdöttem érted a perzsák fejedelmével. Ez alatt Cambysest érti. Én követem a korábbi magyarázatomat a küzdelemről az angyal és a perzsa fejedelem között, akit a gonosz emberek kegyetlenségre ösztönöztek, mert visszavonta atyja rendeletét. Az angyal ellene állt a király dühének, ami a természeténél fogva nagyon tombolt, s a világi szerzők is ilyennek írják le a király jellemét.

Majd hozzáteszi: *küzdeni fogok a perzsák fejedelme ellen*, mert a *נא* *gnem* itt, és sok már igeversben „ellené” jelentéssel bír. S megjegyzi: *ha én kimegyek*, azaz ha elmegyek, *ímé Görögország fejedelme jó elő*, azaz Isten más módon fogja majd használni őt. Ezt nem Cambysestre vonatkoztatja, hanem más perzsa királyokra, amint azt majd elmondjuk a megfelelő helyen. Teljesen rendjén való azt feltételezni, hogy a macedónok királya Isten engedélyével jött el, az angyal azonban egyszerűen csak azoknak a változatos módszereknek a létezését akarja kijelenteni, melyekkel Isten gátolja a királyok kegyetlenségét, valahányszor csak azok megpróbálnak ártani az Ő népének. Ő fogja elküldeni a görögök fejedelmét, mondja. Isten tehát így korlátozta Cambysest az angyal közreműködésével, s védte meg a népét a macedónok királya, Nagy Sándor kegyetlenségétől. Isten mindig gondoskodik a népe biztonságáról, s mindig különböző módszerekkel tevékenykedik. Az angyal valamennyiünket erre akart egyszerűen megtanítani. Végül hozzáteszi:

## Dániel 10:21

**21. De megjelentem néked, a mi fel van jegyezve az igazság írásában; és senki sincsen, a ki én velem tartana ezek ellenében, hanem csak Mihály a ti fejedelmetek.**

Verum indicabo tibi quod exeratum est in Scriptura veraci: et non unus qui se roboret, *vel, qui viriliter agat*, mecum in his, nisi Michael princeps vester.

Kihagyom azok magyarázatát, akik azt mondják, hogy az angyal távozása után azért jött elő Görögország fejedelme, mert Isten többé már nem támogatta a Perzsa Birodalmat. Ez teljesen különbözik a próféta szavainak jelentésétől, s nekünk ahhoz a magyarázathoz kell tartanunk magunkat, amit én adtam. Az angyal most a küldetésének céljáról számol be – Dániel megismertetése azzal, amit majd később fog elmondani. Ismét biztosít minket az üzenetének bizonyosságáról, s nemcsak a próféta kedvéért egyénileg, hanem valamennyi istenfélő meggyőzése végett is arról, hogy mennyire mentesek Dániel írásai mindenféle emberi megtévesztéstől, vagy koholmánytól, s mennyire felülről ihletettek azok. *Megjelentem néked, tehát, a mi fel van jegyezve az igazság írásában.* Ezzel az „igazság írása” kifejezéssel kétségtelenül Magának Istennek az örök és megszeghetetlen rendeletére utal. Istennek nincs szüksége könyvekre: a papír és a könyvek csak a mi emlékezetünket segítik, melyből egyébként könnyen kicsúsznak a dolgok. Mivel azonban Ő soha nem szenved feledékenységben, ezért nincs szüksége könyvekre. Tudatában vagyunk annak, mennyire gyakran alkalmazza a Szentírás az emberi szokásoknak megfelelő beszédmódokat. Ez a mondat is ugyanazt sugallja, mintha az angyal azt mondta volna, hogy semmi mást nem hozott magával, csak amit Isten már korábban elhatározott, ezért a próféta várhatja annak teljes és tökéletes beteljesedését.

Majd hozzáteszi: *és senki sincsen, a ki én velem tartana ennek a kötelezettségnek a teljesítésében, hanem csak Mihály, akit a ti fejedelmeteknek nevez.* Meglepő, hogy miért csak az angyal és Mihály küzdöttek a nép biztonságaért. Hiszen meg van írva: az angyalok táborat járnak azok körül, akik félik az Istent (Zsolt34:7), s akkor csak egyetlen gyülekezet létezett a világban. Miért nem bízta Isten ezt a feladatot egynél több angyalra? Miért nem küldött hatalmas erőket? Elismerjük, hogy Isten nem kötődik semmiféle konkrét szabályhoz, ugyanúgy képes minket megsegíteni egy, vagy több angyallal, mint nagy erővel. S nem azért használja az angyalokat, mintha nélkülük nem tudna meglenni. Ez az oka annak a változatosságnak, amit látunk: először megelégszik egyetlen angyallal, majd utóbb még többet is küld. Valakinek nagy hadsereget ad, ahogy Elizeusról olvassuk, s ahogyan más igeszakaszok is bizonyítják a Szentírásban (2Kir6:17). Elizeus szolgája látta, hogy a levegő tele van angyalokkal. Krisztus is így mondta: Nem kérhetném Atyámat, s akkor Ő nem küldene nekem nemcsak egy, hanem egy egész légiónyi angyalt? (Mt26:53) Emellett Isten Lelke sok angyalt rendel ki minden istenfélő mellé (Zsol91:11). Most már értjük, miért küld Isten több angyalt nem mindig ugyanazzal a céllal, vagy szándékkal, hogy tájékoztasson: Ő elegendő a védelmünkre, még akkor is, ha nincs más segítség. Gondoskodik a gyengeségünkről, megsegítvén minket az angyalok közreműködésével, akik mint kezek tevékenykednek a parancsai végrehajtása során. Korábban azonban már említettem, hogy ez nem változhatatlan gyakorlat, s nem szabad Őt semmiféle rögzített feltételekhez kötnünk, hogy mindig ugyanazon a módon gondoskodjon a szükségleteinkről. Isten, legalábbis egy időre, látszólag segítség nélkül hagyja a népét, utóbb pedig két angyalt küldött, hogy küzdjenek értük. Először az egyikük küldetett Dánielhez, majd utána Mihály, akit egyesek Krisztusnak vélnek. Én nem ellenzem ezt a nézetet, mert a másik angyal az egyház fejedelmének nevezi őt, s ez a titulus semmiképpen sem látszik az angyalokra vonatkozóan, hanem csakis Krisztust illeti meg. Egészében véve az angyal azt jelzi, hogy Isten nem vetette be a teljes erejét az egyházáért folytatott küzdelemben, s az egyház biztonságát támogató szolgaként mutatkozik be, míg el nem jön a szabadulás ideje. Utóbb pedig a következőket teszi hozzá – mert a következő igeverset tárgyalhatjuk röviden, s össze kell kapcsolnunk a most tárgyalttal, közös kontextusban:

## 11. fejezet

### Dániel 11:1

**1. Én is a méd Dárius első esztendejében mellette állék, hogy őt támogassam és segítségére legyek.**

Et ego anno primo Darii medi steti in roboratorem, et auxilium illi.<sup>491</sup>

Az igemagyarázók különféleképpen magyarázzák ezt az igeverset. Egyesek úgy vélik, hogy az angyal a perzsa királyért küzdött, s kitartanak a véleményük mellett, mivel nem most először kezdte védeni azt a monarchiát a választott nép javára, hanem a kezdetektől fogva ezt tette. Mások ezt Mihályra vonatkoztatják, mivel az angyal azt jelenti ki, hogy Mihály segítségét mutatja be. Ez azonban erőltetett és hideg. Én nem vonakodom kimondani, hogy ez az érvelés a nagybóttól a kisebb felé mutat, s ennek egy példáját látjuk Ovidius tragédiájában is: Képes voltam megőrizni téged, s most azt kérdezed képes vagyok-e megsemmisíteni téged? Azaz, az angyal ezt mondja: én állítottam fel a perzsa monarchiát, s a legcsekélyebb kétségem sincs arról, hogy a mostani hatalmam képes megzabolázni ezeket a királyokat, nehogy a dühüket kitöltsék a népre. Az igeszakasz teljes jelentése ez: a perzsa király semmi, és nem tehet semmit rajtam kívül. Én voltam Isten szolgája a médek és a kaldeusok monarchiájának átruházásakor a perzsákra, de a babiloniakénak is a médekre. Isten bízott meg engem ezzel a hivatallal, mondja, így én ültettem Dáriust a trónra. Most már látod, mennyire a hatalmamban áll, s mennyire meg tudom akadályozni abban, hogy kárt okozzon a népnek, ha erre hajlana. Mikor az angyal azzal dicsekszik, hogy *Dárius mellett állt*, akkor semmit sem tulajdonít magának, hanem mondhatni Isten személyében beszél. Az angyaloknak ugyanis nincsen Istentől független hatalmuk, mikor Ő a közreműködésüket és a segítségüket veszi igénybe. Nincs okunk kérdezősködni, hogy kellene-e az angyalnak ezt a dicsekvő nyelvezetet használnia, és bármit magának tulajdonítani, vagy sem. Ő ugyanis nem beszél semmiről, ami valóban a sajátja lenne, hanem csak közreműködőként mutatkozik be a dinasztiaaváltásban, mikor Babilont legyőzték a médek, és a birodalom átszállt a médekre. Mert jóllehet, ahogyan már megmutattuk, Círusz szerezte meg a győzelmet, de átruházta a tiszteiséget és a kormányzást nagybátyjára Cyaraxesre. A zsidók úgy tekintik őt, mint királyt az első két esztendőben. Círusz utána kezdett uralkodni, s most, mikor az angyal megjelent Dánielnek, elkezdődött a harmadik év, amint láttuk a fejezet elején.

### Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel Te naponta és bensőségesen kegyeskedsz megadni nekünk a mennyei tanítás világosságát, hogy valódi alázattal és mértékletességgel mehessünk a Te iskoládba. Legyen valóban látható a taníthatóságunk, s fogadjunk tisztelettel mindent, ami a Te ajkaidról származik, s legyen a te fenséged látványos közöttünk. Hadd ízleljük meg azt a jóságot, amit Te mutatsz meg nekünk Ígédben, s hadd örvendezzünk Benned, mint Atyánkban. Soha ne féljünk a te jelenlétedtől, hanem hadd élvezzük a te atyai kegyelmed és jóindulatod édes bizonyosságát. Hadd legyen a Te Ígéd drágább a számunkra, mint az arany és a világi kincsek, s hadd táplálkozzunk annak édességével, míg meg nem érkezünk abba a teljes biztonságba, ami a mennyben van félretéve a számunkra Krisztuson, a mi Urunkon keresztül. Ámen.

---

<sup>491</sup> Azaz, mellette álltam, hogy megerősítsem és támogassam. – *Kálvin*.



## Ötvenhatodik előadás

### Dániel 11:2

**2. És most igazságot jelentek néked: Ímé, még három király támad Persiában, és a negyedik meggazdagul nagy gazdagsággal mindenki felett, és mikor hatalomhoz jut az ő gazdagsága által, mindent megmozdít Görögország ellen.**

Et nunc veritatem annuntio tibi: ecce adhuc tres reges stabunt in Perside, et quartus ditabitur opibus mignis,<sup>492</sup> prae omnibus et secundum fortitudinem suam, in, *inquam*, opibus suis,<sup>493</sup> excitabit omnes contra regnum Graecorum.

Most meg kell értenünk Isten szándékát, amiért így tájékoztatja a szolgáját, Dánielt a jövő eseményeiről. Teljesen világos, hogy nem akart holmi hiábavaló kíváncsiságot kielégíteni, s azokat az eseményeket taglalta részletesen, melyeket szükséges volt ismerni, így téve lehetővé, hogy ne csak a próféta támaszkodjon egyénileg Isten kegyelmére az egyházzal kapcsolatos gondoskodása eme kinyilatkoztatása alapján, hanem másokat is kitartásra buzdítson a hitben. Ez a fejezet olyan, mint egy történelmi elbeszélés, a jövő eseményeinek rejtélyes leírása formájában. Az angyal később bekövetkező eseményeket mesél el Dánielnek és tárja azokat a szeme elé. Ebből nagyon világosan látjuk, miképpen beszélt Isten a prófétáin keresztül, s Dániel is, a maga próféta mivoltában világos bizonyítéka Isten speciális, az izraelitákkal szembeni jóindulatának. Itt az angyal nem a világ általános állapotát taglalja, hanem először a perzsa királyságot, majd Nagy Sándor birodalmát, végül pedig Szíria és Egyiptom két királyságát. Ebből világosan meglátjuk, mennyire a kegyesekre irányult az egész értekezés. Isten nem törődött a többi nemzet jólétével, hanem az egyházának akart a javára tenni, s főleg a kegyeseket akarta támogatni a közelgő megpróbáltatásokban. Meg akarta őket arról győzni, hogy Isten soha nem feledkezik meg a szövetségéről, s úgy mérsékli a világot átjáró rengéseket, hogy mindig óvja a népét a támogatásával. Ezt azonban majd még megismételjük többször is, amint haladunk előre.

Az angyal először is azt jelenti ki, hogy *még három király támad Persiában*. Az *és most igazságot jelentek néked* mondatot illetően a tegnapi előadásban magyaráztam, milyen gyakran erősítette meg ezt a próféciát, valahányszor csak azokról a legnagyobb fontosságú eseményekről beszélt, melyek majdnem hihetetleneknek tűntek. *Igazságot jelentek néked: még három király támad*. A zsidók nemcsak nagyon tudatlanok mindennel kapcsolatosan, de nagyon buták is – nincs szégyenérzetük, s romlott vakmerőséggel vannak felruházva, mert úgy vélik, hogy csak három király volt Perzsiában, figyelmen kívül hagyják az egész történelmet, s összekeverik és felforgatják a teljesen világos és tökéletesen különböző dolgokat. Nyolc királya volt Perzsiának, akikről itt nem történik említés. Miért mondja hát az angyal, hogy *még három király támad*? Ez volt Dárius első esztendeje, amint azt korábban láttuk. Ezért a királyok számában Círusz, az első király a fiával, Cambyssessel együtt szerepel. Mikor ezt a két királyt meghatároztuk, új kérdés merül fel, mert egyesek Smerdist hozzátesszik Cambysseshez, noha ő csak egy csaló volt. A mágusok ugyanis hamisan bíztak benne, mint Dárius fiában abból a célból, hogy magukhoz ragadhassák a felségjogot. Így ismerték őt el királynak hét hónapon át, de mikor kiderült a csalás, hét nemes levágták, akik között ott volt Dárius, Hüsztaszpész fia is, s az ismert történet szerint a lova nyerítésére vált királlyá a többiek egyetértésével. A fordítók változatai akadályozhatnak minket az olvasásukban, így magából az eseményből kell kiderítenünk az igazságot. Smerdis ugyanis,

<sup>492</sup> Vagy, nagy gazdagsággal lesz gazdag. – Kálvin.

<sup>493</sup> Vagy, a gazdagságával, mikor uralkodik. – Kálvin.

amint említettem, nem számolható a perzsa királyok közé, mert csak egy csaló volt. Én ezért kizárom őt, követvén mások bölcsességét, akik figyelmesen vizsgálták a dolgot.

Most azt kell megértenünk, miért említ Dániel négy királyt, melyek közül a negyedik *meggazdagul nagy gazdagsággal*. Cambyes követet Círuszt, aki akkor uralkodott, mikor a prófécia elhangzott. Ő mindig messze levő helyeket keresett fel, alig engedvén magának pihenőt akár egyetlen évre is. Rendkívül vágyott a dicsőségre, csillapíthatatlan volt a becsvágyának tekintetében és folyton újabb és újabb háborúkat robbantott ki. Cambyes, a fia, aki levágta a saját testvérét, Egyiptomban halt meg, de mégis hozzákapcsolta ezt az országot a Perzsa Birodalomhoz. Dárius, Hüsztaszpész fia következett, őt pedig Xerxész követte. Tévednek, akik azt hiszik, hogy Dárius a negyedik király, mert a próféta kétségtelenül Xerxészre gondolt, aki hatalmas hadsereggel kelt át a tengeren. 900,000 embert vitt magával, s bármennyire hihetetlennek is tűnik ez, a történészek folytonosan bizonygatják. Ő annyira felfuvalkodott a gögtől, hogy megláncoltatta a Hellészpontoszt, miközben a hadserege teljesen elborította a szomszédos országot. Ez az első: a négy király Círusz, Cambyes, Dárius, Hüsztaszpész fia és Xerxész voltak, Smerdist kihagyva. Most megkérdezhetjük, miért korlátozza az angyal négyre a számot, hisz Xerxész követője volt Artaxerxész, vagy Dárius Longimanus, a hosszú kezű, akit mások is hamarosan követtek. Ezt a problémát valószínűleg az alábbi módszerrel lehet megoldani: Xerxész a sietségével megsemmisítette a Perzsa Birodalom erejét, a legnagyobb szegénnyel fogta menekülőre, de még a futásának alávalósága is alig tudta megmenteni. Csak néhány társát vitte magával nagy sietséggel egy kicsiny csónakban, s nem volt képes egyetlen szállítóhajót sem találni, pedig a hajói korábban elborították a Hellészpontoszt. Majdhogynem darabokra tépték egész hadseregét, először Thermopülainál, majd Leuctránál, utóbb egyéb helyeken is. Ettől az időszaktól kezdve kezdett a Perzsa Birodalom hanyatlani. Mikor ugyanis a hadi dicsősége szertefoszlott, a nép átadta magát a tunyaságnak és a tétlenségnek, amiképpen Xenophón beszámol róla. Egyesek a *még három király támad* kifejezést a perzsa monarchia virágzó időszakára vonatkoztatják: a *támad* szót kihangsúlyozzák, mert attól az időszaktól kezdve kezdett a nemzet ereje apadni. Xerxészt ugyanis a visszatérése után az egész nép gyűlölte először is az ostobaságáért, utána azért, mert halálra adta a fivérét a nővéreivel szembeni gyalázatos viselkedése és más bűnök miatt. S miután ennyire megszégyenült a saját népe előtt, Artabanus végül levágta, aki hét hónapon át uralkodott. Miután Perzsia ereje majdnem teljesen megsemmisült, vagy legalábbis megkezdődött a hanyatlása, egyes magyarázók szerint ez a három király támadt, majd hozzáteszik Xerxészt, mint negyediket és a leggazdagabbat. De tegyük fel, hogy a *támad* szót viszonylagosan vesszük, az egyházra vonatkozóan? Az angyal ugyanis azt jelenti ki, hogy a perzsa fejedelem, Cambyes, ellenségesen és harcra készen állt előtte. Az angyal látszólag inkább azért utal a *négy perzsa király megjelenésére*, hogy tájékoztassa a zsidókat a komoly gonoszságokra, és fájdalmas megpróbáltatásokra, amiket majd az uralmuk alatt kell elszenvedniük. Ebben az értelemben fogom én fel a *támad* szót,<sup>494</sup> azokra a küzdelmekre vonatkoztatva, melyekkel Isten zaklatta az egyházat Xerxész haláláig. Abban az időszakban ugyanis, mikor a perzsák hatalma már hanyatlott, egy hosszabb nyugalmi- és pihenőidőszak adatott meg Isten népének. Ez az oka annak, amiért az angyal nem említi a királyokat Artabanustól Dáriusig, Arsaces fiáig, mert Arsaces volt az utolsó előtti király, s bár Ochus előtte uralkodott, a világi történészekről tudjuk, miképpen váltak a legalacsonyabb rangúakká az utódai az utolsó Dárius alatt, akit Nagy Sándor győzött le, amint majd lépésről lépésre meglátjuk. Ezért én úgy vélem, ez az igeszakasz valódi jelentése – Círusztól Xerxészig a perzsa királyok fellépnek majd az izraeliták ellen, s annak az időszaknak az egészében a zsidók már-már elpusztulnak a kétségbeeséstől a gonoszságok folytonos sorozata miatt. Egyesek azt mondják, négy királynak kell támadnia, amíg minden zsidó haza nem indul, de

<sup>494</sup> Az angol eredetiben végig a *stand up* szó szerepel a *támad* helyén, mely nem támadást, hanem keletkezést, színre lépést jelent. Én azonban inkább meghagytam a Károli-fordításban szereplő szót. – *a ford.*

tudjuk, hogy ez soha nem történt meg, mert csak egy nagyon kis részük tért haza. Ami a saját véleményemet illeti, én nem akarok vitatkozni másokkal, mégsem vonakodok megerősíteni az angyalnak azt a kívánságát, hogy kitartásra buzdítson minden istenfélőt, hisz *ennek a négy királynak a színre lépését* jelentette be, akik majd különböző megpróbáltatásokat hoznak rájuk. Ami a negyedik királyt illeti, az igeszakasz kijelentése pontosan illik Xerxészre. A *negyedik*, mondja, *meggazdagul nagy gazdagsággal*, mert a főnév az ígéhez hasonló jelentésű, ugyanis mindkettő azonos gyökérből származik. Nagyon igaz, hogy Dárius, Hüsztaszpész fia elhatározta a háborút Görögországgal – megkísérelte, de sikertelenül, különösen a maratoni csatában. Hirtelen halállal halt meg, mikor a kincseit előkészítette, és sok erőt gyűjtött össze. Így a háború dolgát a fiára hagyta. Xerxész, élete virágjában, látott minden háborús készülődést, s a háború órá maradt. Meg is ragadta a kínálkozó lehetőséget, s nem törődött komoly tanáccsal. Amint ugyanis már mondtuk, mind önmagát, mint a birodalmat megsemmisítette, de nem egyetlen, hanem négy mészárlás során. S ez az erő, mely képes volt egy 900 ezer fős hadsereget összetoborozni, nem volt közönségesnek mondható. Ha csak 100 ezer emberrel kelt volna át a tengeren, az is nagy erő lett volna. De a hatalom, mellyel ekkora erőket ellátott, miközben azok megannyi tartományon, majd a tengeren is átkeltek, túllép a hitünk szokásos határain. Nem lepődünk meg tehát azon, hogy az angyal ennek a királynak a rendkívüli gazdagságát említi.

Hozzáteszi: *mikor hatalomhoz jut az ő gazdagsága által, mindent megmozdít Görögország ellen.* Ezt nem Dárius, Hüsztaszpész fia teljesítette be. Korábban már említettem, hogy megtámadott bizonyos görög városokat, de nem keltett zűrzavart az egész Keleten, ahogyan az utódja, Xerxész megtette. Ami a Jáván királysága kifejezést illeti, én szívesen csatlakozom azok véleményéhez, akik szerint ez a szó azonos a görög Jón szóval. Jáván ugyanis abba az irányba távozott, s utódaival együtt a görög területeken élt, s innen kapta majdnem az egész Görögország a nevét. Az egész görög nemzetet gyakran nevezik „Kittimnek”, s egyesek a „maketae” megnevezés okát Jáván fia Kittimtől származtatják, így egy betű hozzáadásával máris eljutunk a makedónokhoz. Valószínű ugyanis a feltételezés, hogy ezt a népet először a maketae, majd utóbb a makedón névvel illették. Kétségtelen, hogy ebben és még megannyi igeszakaszban a Jáván az egész Görögországot jelenti, mert Jónia az a része volt ennek az országnak, melyet a leginkább magasztaltak Júdeában, valamint általánosságban is az egész Keleten. Xerxész tehát Jáván – azaz Görögország – ellen támasztotta fel a Kelet minden népét, hiszen közismert, mennyire kiterjedt volt a birodalma minden irányban. Most ezt olvassuk:

## Dániel 11:3

**3. És támad egy erős király és uralkodik nagy hatalommal és tetszése szerint cselekszik.**

Et stabit rex fortis, et dominabitur dominatione magna, et faciet secundum voluntatem suam.<sup>495</sup>

Ez a macedón Nagy Sándorra vonatkozik. Röviden már említettem az okát, amiért az angyal átsiklott az összes perzsa király felett Artabanustól az utolsó Dáriusig: ők nem bocsátkoztak semmiféle vitába a zsidókkal egészen Xerxészig. Mikor azonban Nagy Sándor megtámadta Ázsiát, az, más nemzetekhez hasonlóan, félelemmel töltötte el a zsidókat. Úgy jött, mint a villám, és nem csoda, ha a zsidók megrettentek a jövetelétől, mivel lenyűgöző sebességgel haladt előre. Nagy Sándor tehát nemcsak a gazdagságával, és a hadi készülődésével lépett színre, de meg is reszkettette a zsidókat, mikor látták, hogy nem

<sup>495</sup> Azaz, ahogy akarja, vagy a kívánságának megfelelően. – Kálvin.

képesek szembeszállni vele. S méltán volt velük ellenséges, hisz megvetették a birodalmát a kezdetektől fogva. Josephus elmondja nekünk azt is, miképpen indult meg a főpap láttán, és miképpen határozott úgy, hogy enyhíti a zsidókkal szembeni haragját. Mikor ugyanis még odahaza volt, mielőtt elindult volna Ázsiába, látomást kapott a főpapról, mert Isten küldött egy angyalt hozzá annak öltözetében.<sup>496</sup> Nagy Sándor holmi istenségnek vélte, mikor azonban a főpap ténylegesen találkozott vele, visszaemlékezett a látomásra, és úgy megdöbben, mintha Maga Isten jelent volna meg előtte a mennyből. Bármilyen is volt ennek az eseménynek a célja, Nagy Sándor világosan azzal a céllal érkezett Júdeába, hogy teljesen megsemmisítse az egész nemzetet. Ez az oka annak, amiért az angyal gondosan megjövendőli ezt a változást. *Támad egy erős király, mondja, és uralkodik nagy hatalommal és tetszése szerint cselekszik,* azaz úgy megy előre, mintha minden háborús esemény végkimenetele az ő kezében volna és a saját jótetszése szerint irányíthatná azokat – amiképpen maga ez az esemény is a legteljesebb mértékben bizonyította. Most ez következik:

## Dániel 11:4

**4. De alighogy támadt, megrontatik az ő országa és elosztatik az égnek négy tája szerint, de nem száll az ő maradékira, és nem az ő hatalma szerint, a melylyel ő uralkodott, mert szétszaggattatik az ő birodalma, és másoknak adatik ezeken kívül.**

Et ubi constiterit, frangetur, vel, conteretur, regnum ejus, et dividetur in quatuor ventos coelorum, *hoc est, in quatuor plagas mundi*, et non posteritati ejus, et non secundum dominationem ejus, qua dominatus fuerit: quia extirpabitur, *radicitus evelletur*, regnum ejus, et aliis absque illis.

Ez a nyelvezet tömör, de a jelentése semmiképpen sem homályos. Először is azt mondja az angyal: miután ez a bátor király színre lépett, a birodalma darabokra törik. Mikor ugyanis Nagy Sándor a hatalma csúcsára ért, hirtelen megbetegedett, majd gyorsan meg is halt Babilonban. A követek a világ minden tájáról köré gyűltek. Őt teljesen mámorossá tette a vagyon, s nagy valószínűséggel megmérgezte magát. A történészek azonban a páratlan bátorság figyelemre méltó példáját látják benne, s azt állították és úgy mesélték, vagy legalábbis úgy gondolták, hogy álnok módon Kasszander mérgezte őt meg. Valamennyien tudjuk azonban, mennyire hevesen és mértéktelenül vetette bele magát az italozásba: majdnem beletemette magát a borba, s a poharazás közepette betegedett meg és omlott össze, mert nem volt orvosság a számára. Ez volt tehát a méreg Nagy Sándor számára. Bármiképpen is értjük, az bizonyos, hogy hirtelen bukott el, majdnem közvetlenül a színre lépése után. Miután majdnem az egész Keletet legyőzte, Babilonba ment, s nem volt biztos benne, mihez kezdjen a hadseregével, miután megteremti a békét az egész Keleten. Ezért igyekezett a seregeit átvinni Európába, vagy Afrikába. Az angyal azt mondja: *de alighogy támadt*, azaz miután megszerezte az uralmat az egész Kelet felett, *megrontatik az ő országa*. Ezt a hasonlatot használja, mert Nagy Sándor hatalma nem eltöröltetett, hanem darabokra tört. Tudjuk, hogy a tizenkét vezető, akik a tábornokai voltak, miképpen ragadták magukhoz a zsákmányt: mindegyikük elvett egy darabot a királyságából, s úgy osztották el egymás között, mintha a mesterük testéből szaggatták volna ki azokat. Valamennyien egyetértettek abban, hogy a testvérét, Aridaeust emelték királyi méltóságra, s Fülöpnek nevezték, hogy amíg a fiai ifjak voltak, az atyjuk emlékezete dicsérje őket a világ előtt. Végül azonban négy birodalom származott Nagy Sándor királyságából. Itt azonban szükségtelen kitérni arra, amit a történészek írásaiban mi magunk is elolvashatunk.

<sup>496</sup> Különböző kisebb hibák vannak az 1617-es kiadásban, melyek nincsenek meg az 1571-esben. Például a 94. oldalon a 3. versben *violavit* szerepel a *volavit* helyett, míg a 95. oldal 3. versében a mondat kezdőszava *non*, a *nam* helyett. – a szerk.

A próféta csak röviden érinti azokat a dolgokat, melyeket az egyház tanítása végett említ: nem sorrendben, vagy részletesen számol be a történelmi eseményekről, hanem csak annyit mond, hogy *megrontatik az ő országa és elosztatik az égnek négy tája szerint*. Az angyal kihagyja azt a felosztást, mely egynek juttatta a kincset, s a tanácsosi hivatalt Fülöpnek adta: Perdikkas volt a fia őrizője, s ő másokkal egyetemben részt kapott a birodalmából. Szeleukosz kapta Szíriát, akit a fia, Antiochus követett, Antigonusz lett Kis-Ázsia prefektusa, Kasszander, Antipater atyja ragadta magához Macedóniát, Lagus fia, Ptolemaiosz, aki közkatoná volt, birtokolta Egyiptomot. Az angyal most négy királyságról beszél. Egyiptom ugyanis Júdeától délre feküdt, Szíria pedig északra, amint majd később lesz alkalmunk megemlíteni. Ez után Macedónia következik majd Kis-Ázsia, mindkettő keletre és nyugatra. Az angyal azonban nem bocsátkozik bonyolult részletekbe, hanem röviden felsorolja mindazt, amire szükség volt a választott nép tanításához. Az összes szerző közös egyetértése közvetítette az alábbi tényeket – négy királyság alakult végül a sok részből, miután azoknak a vezetői kölcsönösen úgy lemészárolták egymást, hogy csak négy maradt meg közülük, nevezetesen Ptolemaiosz, Szeleukosz, Antigonusz és Kasszander. Antiochus birodalma később kibővült, mikor Antiochust legyőzték, mert Antiochus adta Kis-Ázsiát Szíria királyságához. Antiochus azonban csak egy ideig maradt fenn, s ezért az angyal joggal és helyesen mondja, hogy ez a birodalom négy részre oszlott.

Majd hozzáteszi: *de nem száll az ő maradékira*. Senki sem lett volna képes megjósolni, amit az angyal jövendölt oly sok évvel Nagy Sándor születése előtt, mert ő még vagy száz évvel ez után született. Azokat, akik ismerik a haditervei bátorságát, a hadmozdulatainak gyorsaságát, és az intézkedéseinek sikerességét, soha nem lehetett volna meggyőzni erről a végkimenetelről – utódainak teljes megsemmisítéséről és a nemzetségének végleges eltörléséről. Ha Nagy Sándor csendben éldégt volna otthon, megnősülhetett volna, s gyermekeinek atyjává válva kétségtelenül azok lett volna az utódai. Fiatalon halt meg, alig a harmincadik életéve betöltését követően, de mégis megnősülhetett volna, és lehettek volna utódai. Volt egy testvére, Aridaeus, és más rokonai, közöttük nagybátyja, Pyrrhus, Epirusz királya, így fennmaradhatott volna a királyi vérvonal, és lehetett volna utódja. Miután legyőzte felső és alsó Ázsiát, urává vált Szíriának, Egyiptomnak, és Júdeának, majd kiterjesztette a hatalmát a perzsákra, a híre pedig elterjedt Afrika és Európa-szerte. Mivel senki a kisujját sem merete mozdítani ellene, hisz a leghatalmasabb hadsereggel rendelkezett, s minden tábornoka a legfontosabb jótétemények által kötődött hozzá, és a prefektusai közül nagyon sokan gazdagodtak meg rendkívüli nagylelkűsége folytán, ki gondolhatta volna tehát, hogy minden utódja és rokona úgy töröltetnek majd ki, amiképpen történt? Két fia maradt, de azokat ugyanúgy levágták, mint a testvérét, Aridaeust, s a feleségei, valamint a nyolcvan éves anyja is osztoztak a sorsukban. Kasszander sem kímélte meg őt, mert áskálódott ellene. Végül mintha Isten büntette volna meg a Nagy Sándor által elkövetett sok mézsárlást azzal, hogy minden leszármazottját ki akarta irtani. De amint említettem, nem külső ellenség volt a közreműködő ennek a súlyos büntetésnek a végrehajtásában. Legyőzte az egész Keletet, s az egész viselkedése olyan volt, mintha a világ ama részének monarchiája az őseitől szállt volna rá örökösödési joggal. Miután a világban nem volt ellensége, az ellenségei a családjából támadtak. Levágták az anyját, a feleségeit, a gyermekeit, s valamennyi rokonát, s végleg eltörölték egész nemzetségét. Látjuk tehát, mekkora világossággal és bizonyossággal jövendöl meg az akkori kor elől teljes mértékben elrejtett, száz évvel később bekövetkező olyan eseményeket, melyek emberi megítélés szerint soha be nem következhetek volna. Hatalmas ellentét látszik ezekben a szavakban: *megrontatik az ő országa és elosztatik az égnek négy tája szerint, de nem száll az ő maradékira*, azaz jóllehet négy királyság támad a világ négy sarkában. De Nagy Sándor utódai közül egy sem marad a helyén, és nem kapja meg a legcsekélyebb részt sem az ő birodalmából. Ez figyelemre méltó bizonyítéka volt Isten Nagy Sándor kegyetlensége miatti haragjának. Nem mintha a természeténél fogva lett volna

kegyetlen, de elragadta és vérszomjassá tette a becsvágy, s elvette a kedvét attól, hogy véget vessen a háborúskodásnak. Isten tehát azzal bosszulta meg Nagy Sándor ragadozó hajlamát, hogy engedte az egész nemzetségét szégyenletesen és borzasztó kegyetlenséggel elpusztulni. A büszkesége következtében, amelyből fakadóan azt akarta, hogy Jupiter fiának tartsák és halálra ítélte minden barátját és követőjét, akik nem borultak úgy le előtte, mint egy isten előtt. Ez a büszkeség soha nem volt képes egyetlen utódjának sem megszilárdítani az ő helyét az uralkodásban, sőt még egyetlen alkirályságot sem tudott biztosítani nekik. *Nem száll az ő maradékira, mondja az angyal, és nem az ő hatalma szerint.*

Ez után rátér a már említett négy királyra. Már említette idegen eredetüket, mert egyáltalán nem az első király családjából származtak, s a négy közül egynek sem lesz hozzá hasonló hatalma, mert a királysága szétszaggattatik. Itt az angyal látszólag átsiklik a közbenso események felett és a végső pusztulásról beszél. Tudjuk, hogy az utolsó királyt, Perszeuszt, miképpen győzték le a rómaiak, s miképpen semmisült meg Antiochus birodalma részben háborúk, részben pedig a csalások folytán bekövetkező elnyomatás miatt. S az angyal látszólag ezt említi. Jobban a lényegre törve magyarázhatjuk úgy is, hogy Nagy Sándor birodalmának megszűnését tartjuk szem előtt a saját nemzetsége vonatkozásában, mintha az angyal azt mondta volna: a követői közül senkinek sem lesz akkora hatalma, mint neki. S miért? Mert egyikük sem képes azt megszerezni. Nagy Sándor akkora nevet szerzett magának, hogy a népek szántsándékkal vetették magukat alá az uralkodásának, de egyetlen követője sem volt képes elhordozni ennek a tehernek az egészét. Ezért a királysága az ő magát és utódai vonatkozásában elosztott, és senki sem követte őt sem a hatalomban, sem a gazdagságban. *És másoknak adatik.* Az angyal itt magyarázza meg a szavainak jelentését. A királyság megsemmisülését nem szabad főként az egyes részekre vonatkozóan magyarázni, mert mindenki magához ragadott egy-egy darabot belőle, s a követői valamennyien idegenek voltak. *Másoknak adatik ezeken kívül.* Ez azt jelenti: a királyságát azok a hivatalnokok ragadják majd magukhoz, akik nem az ő leszármazottai, azaz idegenek törnek Nagy Sándor helyére, és egyetlen követője sem lesz a rokonságából. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 11:5

**5. És elhatalmasodik a déli király, és<sup>497</sup> az ő vezérei közül is egyik, és ez hatalmat vesz rajta és uralkodik, nagy uralkodás lesz az ő uralkodása.**

Et roborabitur rex austri, et ex principibus ejus, et roborabitur adversus eum, et dominabitur: dominatio magna, dominatio ejus.

Itt az angyal elkezd a beszámolóját Egyiptom és Szíria királyairól. Nem említi még Szíria királyát, de majd megteszi a következő igeversben: Egyiptom királyával kezdi, az Izraellel szomszédos birodalommal. Azt mondja, *a déli király*, Egyiptom királyát értve alatta, *bátor lesz*. Majd hozzáteszi: *a vezérei egyike is*. Ezt sokan egyetlen szövegösszefüggésben értik, de én úgy vélem, hogy az angyal Szeleukosz fiára, Antiochusra tér át. *És az ő vezérei közül is egyik*, azaz Nagy Sándor egyik vezére erősödik meg ellene. A 11 vav betűt ugyanis ellentétes kötőszóként kell érteni, ami kifejezi az ellentétet Lagus fia, Ptolemaiosz és Antiochus, Szíria királya között. Ezért *elhatalmasodik a déli király* – Nagy Sándor másik vezérei hatalmasodik el vele szemben, és kezd uralkodni. Tudjuk, mennyivel nagyobb és gazdagabb volt Szíria királysága Egyiptoménál, különösen mikor hozzákapcsolták Kis-Ázsiát is. Az angyal kétségtelenül ismerte Antiochus jövőbeni fölényét Ptolemaiosszal szemben, amikor ezt a két királyt hasonlítja össze. De a többit majd holnap.

<sup>497</sup> A Károli-fordításban az *és* helyett a *de* szerepel. - *a ford.*

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel Te nemcsak feltárni kegyeskedtél a jövő eseményeit a szolgád, Dániel előtt, és az istenfélők előtt, akik vártak a te egyszülött Fiad eljövetelére, hogy felkészültek legyenek minden szenvedésre, s megérthessék, hogy az egyház a Te gondoskodásod és védelmed alatt áll, de azt is akartad, hogy ezek a próféciaák ma is a hasznunkra legyenek, s megerősítsenek bennünket ugyanabban a tanításban – add megtanulnunk, miképpen bízzuk minden gondunkat és aggodalmunkat atyai gondviselésedre. Add, hogy soha ne kételkedjünk az egyházad felett ma is gyakorolt felügyeletedben, valamint az istentelenek dühével szembeni védelmedben, akik minden eszközzel próbálják azt megsemmisíteni. Hadd nyugodjunk meg békességben az általad megígért védelemben, hadd folytassuk a küzdelmet a kereszt zászlaja alatt, és hadd bírjuk a lelkünket a türelemre, míg végül megjelenysz kinyújtott kézzel a Megváltónkként a Te egyszülött Fiad megjelenése által, Aki ítélni tér vissza a világot. Ámen.

## Ötvenhetedik előadás

### Dániel 11:6

**6. És esztendőök mulva szövetkeznek, és a déli király leánya az északi királyhoz megy, hogy békéltessen, de a kar erejét meg nem tarthatja, és ő sem áll meg, sem az ő magva,<sup>498</sup> hanem kiszolgáltatják őt és az ő kíséreit és az ő nemzójét és azt, a ki őt egy ideig gyámolította.**

Et in fine annorum sociabuntur, *convenient inter se*, et filia regis austri veniet ad regem aquilonis ut faciat recta: et non retinebit vires brachii, et non stabit ipse, neque semen ejus, et dabitur ipsa, et qui adduxerit eam, et qui genuerit ipsam, et roborabit eam temporibus illis, *vel, roboraverit*.

Ami a szavak magyarázatát illeti, kimondtuk, hogy a déli király Egyiptom királya, míg az északi Szíriáé. Helyesen cselekedni a kölcsönös békekötést jelenti. Az *a kar erejét meg nem tarthatja, és ő sem áll meg, sem az ő karja* atyjára, Ptolemaioszra, vagy Antiochus Theosra vonatkozik, amint azt később majd látjuk. Akkor viszont a *1* *vav* kötőszót tagadó értelemben kell olvasnunk *sem az ő magva* jelentéssel, amit egyesek az *ő karjának* fordítanak. A *kiszolgáltatják őt* arra utal, hogy halálra adják, egyesek pedig a *nemzője* alatt az anyját, vagy a dajkáját értik. Itt az angyal Egyiptom és Szíria királyságainak állapotáról prófétál, de mégis Isten egyházát tartja a szeme előtt, amint tegnap mondtuk, mert az e két nemzet között helyezkedett el. Nekünk mindig a Szentlélek céljának megértésére kell törekednünk. Ő támogatni kívánta a kegyeseket azok között a felfordulások között, melyek felzaklatták és lesújtották őket. A magabiztosságuk végleg megsemmisülhetett volna, ha nem lettek volna biztosak abban, hogy semmi sem történik véletlenül, mivel ezeket az eseményeket már jó előre megjövendölték. Emellett Isten küldte az angyalát Dánielhez, Aki mind a hatalmát, mint az eltökéltségét bizonyította, hogy megvédi egyházát, mert nem elhamarkodottan, vagy haszontalanul akarta jó előre inteni a kegyeseket. Először azonban a történetet kell elmondanunk – az angyal ezt mondja: *az idők végén két király szövetségre és barátságra lép*. Kijelentette Szíria királyának felsőbbrendűségét, mikor ugyanis Antigonust legyőzték, s a fia meghalt, Szeleukosz, Szíria első királya messze felülmúlta Ptolemaioszt a birodalmának erejében és ragyogásában egyaránt. Kölcsönös versengés támadt azonban közöttük, s kisebb csatározások is lezajlottak mindkét oldalon, míg végül Ptolemaiosz helyzete meggyengült, s aztán Szeleukosz hevesen rátört inkább egy rabló vadságával, mintsem egy király nemesszívűségével. Miután egy ideig folytatták az egymással vívott küzdelmet, Bereniké, a második Ptolemaiosz, név szerint Philadelphus lányát hozzáadták Antiochus Theoshoz. Nevezték őt Beronikének és Bernikének is. Antiochust úgy eltöltötte a gőg, hogy felvette a Theos nevet, ami Istent jelent. Ő volt a harmadik ezen a néven, a korábbi király Szótérnek nevezték, aminek a jelentése birtokos, mert miután Szeleukosz annyi és oly hatalmas javadalmakra tett szert, hogy a fiai nem tekintették a hatalmukat teljesen megszilárdultnak, ezért felvették ezeket a fenséges titulusokat, hogy az összes nemzetet félelemmel töltse el a hírnevük. Így az első Antiochus mellékneve Szótér volt, a másodiké Theos. S a második Ptolemaiosz, név szerint Philadelphus adta a lányát feleségül Antiochus Theoshoz. Ezzel a kötelékkel jött létre közöttük a béke és a barátság pontosan úgy, ahogyan Rómában Pompeius elvette Caesar lányát. S naponta látunk hasonló eseteket, mert ha egy királynak van lánya, vagy unokahúga, illetve más rokona, s a másik király is rendelkezik férfi, vagy nő rokonokkal, akkor ezek összeházasításával erősítik meg a béke szövetségét. Így történt ez

<sup>498</sup> A Károli-fordításban itt a *karja* szó szerepel. Lásd a magyarázatot a szövegben. - *a ford.*



ebben az esetben is, bár a történészek bizonyos fokú ravaszságot tulajdonítanak Philadelphusnak azért, amiért Antiochus Theosnak adta a lányát. Ő ezt ugyanis eszköznek tekintette ahhoz, hogy végül megkaparintsa az uralmat egész Szíria, valamint más, Antiochus uralma alatt álló területek felett. Így történt-e mindez valójában, vagy sem, a világi történészek megerősítik az angyal jövendöléseinek beteljesedését. A legcsekélyebb kétséget kizáróan Isten az Ő csodálatos tanácsvégzésében diktálta ezeknek a történészeknek azt, amit manapság olvasunk, s tette őket a saját igazsága tanúivá. Ez a gondolat persze soha fel nem ötlött az elméikben, mikor azonban Isten kormányozza az emberek elméjét és nyelvét, akkor világos és meggyőző bizonyosságát akarja adni ennek a próféciának, minden esemény valódi jövendölésének megmutatása céljából. *És esztendőők mulva szövetkeznek*, mondja.

Majd hozzáteszi: *és a déli király leánya*, azaz a már említett Bereniké, *az északi királyhoz megy*, aki Antiochus Theos. Ezt a szövetséget a törvényeknek fittyet hányva kötötték. Antonius ugyanis eltaszította magától a feleségét, Laodicet, aki két fiút is szült neki: Szeleukosz Kallinikoszt, és a fiatalabb Antiochust, akit a kapzsisága miatt a Hierax, azaz sólyom névvel illették. Látjuk tehát, miképpen kötött második házasságot, miután igazságtalanul és törvénytelenül elvált az első feleségétől. Nem meglepő hát, ha ezt a szövetséget a Mindenható megátkozta. Boldogtalan véget ért mind Egyiptom, mind Szíria királya számára. Ptolemaiosznak nem lett volna szabad a már nős Antiochushoz adnia a lányát, s nem lett volna szabad megengednie, hogy a második felesége legyen, még ha el is vált az elsőtől. Látjuk, miképpen bosszulta meg Isten ezeket a bűnöket, miközben Antiochus és Philadelphus tervei napvilágra kerültek. Egyesek úgy vélik, Antiochust első felesége mérgezte meg fondorlatosan, mivel azonban a dolog kétséges, én nem mondok véleményt. Így volt vagy sem, Antiochusnak fia született Berenikétől, s azonnal meghalt, miután kibékült első feleségével. Egyes történészek beszámolnak róla, hogy miután helyreállt a királynői méltósága és rangja, mivel egyszer már megtapasztalta a férje ingatagságát és álnokságát, biztos módszerekkel gátolta meg újabb esetleges eltaszítását. Mikor Antiochus meghalt, ez az asszony a bosszúvágytól fűtötten és a beállítottsága romlottságától hajtva arra kényszerítette a fiát, hogy ölje meg a vetélytársát, főképpen Szeleukosz Kallinikoszt ösztönözve, aki követte atyját a trónon. Hierax akkortájt Kis-Ázsia előljárója volt, ezért ösztökélte dühödten a fiát a vetélytársa meggyilkolására. Jóllehet ugyanis Antiochus Theos kibékült vele, bizonyos rangot és tisztességet mégis meghagyott Berenikének, Ptolemaiosz lányának. S a fia a legnagyobb kedvvel, valamint a legaljasabb kegyetlenséggel és álnoksággal hajtotta végre ezt a gyilkosságot, mert meggyőzte, hogy bízta magát a gondoskodására, utóbb pedig mind őt, mind a fiát legyilkolta.

Az angyal most azt mondja: *mikor a déli király leánya az északi királyhoz megy, ő a kar erejét meg nem tarthatja*. A nyelvezet jelképes, mert az a házasság közös kart jelentett mindkét fél számára. Egyiptom királya nyújtotta ugyanis ki a kezét Szíria királya felé a közös védelem érdekében. *Az a kar* azonban *nem tartotta meg az erejét*, mert mint említettük, Berenikét a leggonoszabbul vágta le a mostohafia, Szeleukosz Kallinikosz. Az angyal azt is mondja, hogy *szövetséget kötni jön*. Itt az angyal mondhatni engedményt téve nevezi azt a házastársi köteléket מִשְׁרִים *misrim*-nek, „rectitudines”-nek, „az egyezés feltételeinek”, mert először az összes fél úgy vélte, ez lesz a végeredménye. Antiochus azonban már megszegte házastársi esküjét, s elszakadt a törvényes szövetségétől. A részéről tehát semmi sem volt jogos. Kétségtelenül jutott némi előnyhöz a tervből, mert a királyok mindig ezt szokták tenni. Ptolemaioszt illetően pedig sok történész feltételezi, hogy amit említettük, Szíria királyságára vágyott. Akár így volt, akár nem, az bizonyos, hogy a kölcsönös ügyleteik nem voltak őszinték, így tehát az „becsületességet” jelentő szót csak engedményként használja. Az angyal nem dicséri őket, hanem inkább felnagyítja a bűnüket, s ebből megértjük, miképpen éltek vissza mind a házasság, mint a szövetségkötés szentségével, amikkel kapcsolatosan Isten azt akarta, hogy az egész emberiség szentként tartsa meg. Ezért jóllehet a szó önmagában

tiszteletreméltó, itt mégis szégyenteljes értelemben használatos és megmutatja nekünk, miképpen ítélte el az angyal Ptolemaiosz királyt a lánya eme gyalázatos áruba bocsátásáért, Antiochus pedig a felesége eltaszításáért, és az olyasvalakivel történt összeházasodásáért, aki nem volt a valódi felesége, hanem csak az ágyasa. Isten talán az angyal ajkait akarta használni az összes királyi szövetség tendenciájának bemutatása végett. Ezek mindig a legutósebb megjelenésük – nemzetiek, a közbékét, és más hasonló célokat szolgálnak, melyek ügyesen szembetűnővé tehetők. A királyok ugyanis mindig igyekeznek az ostoba köznép jóindulatát és dicséretét elnyerni, valahányszor csak szövetséget kötnek a békéért. Így ezeknek a szövetségeknek nincs más céljuk, mint a szociális megtévesztés, s végül kölcsönös álnokságba torkollnak, mikor valamelyik fél álnok és gonosz terveket sző a másik ellen.

Az angyal ezután hozzáteszi: *és ő sem áll meg*, hímnemű alakot használva, s a legvalószínűbben Antiochusra, valamint apósára, Ptolemaioszra utalva. *Ő sem áll meg, sem az ő magva*, a fiát értve alatta. Akit Bereniké, Ptolemaiosz lánya szült neki. Nem merem „karnak” fordítani, mert véleményem szerint a *ו* *vav* betűre szükség van a „kar” szóban, ezért fordítom inkább „magnak”. Majd hozzáteszi: *hanem kiszolgáltatták őt* – árulás által, vagy halálra, így tér vissza Berenikére – *és az ő kísérőit*, a társait értve alatta. Valahányszor csak nyélbe ütnek egy vérfertőző házasságot, egyes aljas jellemű emberek bizonyosan érintettek az új feleség eljuttatásában a királyhoz. S nagy valószínűséggel léteztek klikkek Antiochus palotájában: az egyik csoport jobban vonzódott Szeleukoszhoz, a testvéréhez, és Laodice -hez, az anyjához, míg mások kormányváltást szerettek volna, ahogyan az már lenni szokott. Az Antiochus és Bereniké közötti házasság támogatói a tisztesség öreiként küldettek Szíriába, s ezért mondja az angyal, hogy a királynővel együttesen szolgáltattak ki. Utána hozzáteszi: *és az ő nemzőjét*. A *ה* *he* betű alatti nyelvtani pont hiányából kiindulva sokan vélik a főnevet nőneműnek. S miután jelenthet anyát, úgy értelmezik, mintha a dajkájáról lenne szó, de én nyitva hagyom a kérdést. Majd ezt mondja: *és azt, a ki őt egy ideig gyámolította*. Kétségtelenül azokat kívánja megjelölni, akik el akarták nyerni a király kegyeit, ezért kivették a részüket ennek a házasságnak a létrejöttéből közte és Egyiptom királyának leánya között. Ez az egész klikk megsemmisült, mikor Szeleukosz Kallinikosz lemészárolta Berenikét. Ha tehát nem kímélte a mostohaanyját, mennyivel inkább nem kímélte azt a klikket, amely miatt megfosztott a királyság reménységétől, s amely által anyja, Laodice elszenvet a válás szégyenét. Most ezt olvassuk:

## Dániel 11:7

**7. De támad helyébe az ő gyökerének csemetéje közül, a ki a had ellen jön majd, és tör az északi király erősségeire, és azokat megszállja és beveszi.**

Et stabit ex germine, *vel*, *surculo*, radicum ejus, *nempe Berenice*,<sup>499</sup> in gradu suo,<sup>500</sup> et veniet cum exercitu,<sup>501</sup> et veniet in munitionem regis Aquilonis, et faciet in illis,<sup>502</sup> et praeualebit.

Az angyal itt Ptolemaiosz Euergetésről, Egyiptom harmadik királyáról beszél, aki atyja, Philadelphus után következett. Ő nagy sereget gyűjtött össze megbosszulni a nővérén esett sérelmeket, és háborúzni kezdett Szeleukosz Kallinikossal, aki király lett atyja halála után. Az angyal tehát nagyon röviden most erre a háborúra utal, mikor azt mondta: *De támad helyébe az ő gyökerének csemetéje közül*. Nagyon valószínű, hogy fiatalabb volt, mint a

<sup>499</sup> A viszonszó nőnemben szerepel. – Kálvin.

<sup>500</sup> Egyesek „az ő rangjában” kifejezéssel fordítják, de ennek nem látom az okát. – Kálvin.

<sup>501</sup> Az *ל* *al* itt -val, -vel értelemben használatos, egyesek mégis szó szerint, a *hadserege ellenkifejezéssel* fordítják, az előbbi magyarázat azonban jobb. – Kálvin.

<sup>502</sup> Azaz vagy az erődök közé, vagy a nép közé. A szám változik, és csak a népe vonatkoztat. – Kálvin.

testvére, Bereniké. Ezt mondja: *Az ő rangjában támad*, azaz királyi rangú lesz. Azok magyarázata, akik így fordítják: *az atyja rangjában*, erőltetett. Mi hát a helyzet? *A saját rangjában támad*, azaz a saját rangját örökösödési jogon kapja. Jóllehet először mindenki azt gondolta, hogy Bereniké halála megbosszulatlan marad az atyja halála következtében, az angyal itt azt jelenti ki, hogy a testvére olyan lesz, mint a gyökerének csemetéje, s ő áll majd bosszút ezért a nagy gonoszságért. *A saját rangjában támad* tehát, ami azt jelenti, hogy *az ő gyökerének ága*, vagy *csemetéje* lesz, tudniillik Berenikéé. *Hadsereggel jön Kallinikosz ellen*. A világi szerzők bizonyosságot tesznek minderről. *És tör az északi király erősségeire*. Belépett Szíriába, és akkora félelmet keltett, hogy sok megerősített város megadták magukat neki. Ebben a háborúban nagyon sok, bevehetetlennek látszó várost ragadott magához, ezért nem meglepő, hogy az angyal bejelenti az erősségek elleni támadását. Egyesek „lakóhelyeknek” fordítják, de ok nélkül, s ezzel eltorzítják a próféta szavainak jelentését. *Tör az északi király erősségeire*, azaz belép Szíriába, és bevesz sok megerősített várost.

Utána hozzáteszi: *és azokat megszállja*, azaz virágozni fog, mert mikor ez a szó mindenféle kiegészítés nélkül használatos a héberben, akkor nagy tettek végrehajtását jelenti. *Azokat megszállja*, és hatalmába keríti Szíria nagyobbik részét, *és beveszi*. Ezzel az utolsó szóval azt magyarázza, mennyivel erősebb lesz Kallinikosznál. Ez a király ugyanis az öccsért küldött, akinek a hűségében kételkedett, amellet úgy vélte, így bánhat el a legbiztosabban az ellenséggel. A fiatal Hierax azonban úgy döntött, hogy a maga javára használja ki ezt a küldetést. Nem elégedett meg a saját provinciájával Kis-Ázsiában, hanem atyja egyedüli örökösének tartotta magát, különösen miután csapatokat fogadott fel Galliából, s ezekkel támadta meg Kis-Ázsiát, Bithyniát, és más tartományokat. Rendkívül felfuvalkodott, és elárulta kapzsiságát. Szeleukosz Kallinikosz jobbnak látta békét kötni az ellenségével, de ezzel a testvére találékonyságát mozdította elő. Végül Hierax elméje egyre jobban és jobban megromlott. Nyílt háborút hirdetett ugyanis a testvére ellen, pedig állítólag az ő segítségére jött, miután az egyezségnek megfelelően elküldetett. Testvére, Szeleukosz, neki ígérte Ázsia egy részét egészen a Taurus hegyig, mikor azonban látta, hogy belesett annak istentelen és aljas csapdáiba, nyílt háborút indított a testvére ellen. Ptolemaiosz Euergetész ekképpen kerekedett felül, majd távozott Szíriából, miután végigfosztogatta azt, a következők szerint:

## Dániel 11:8

**8. És azoknak isteneit is bálványaikkal és drága arany- és ezüstedényeikkel együtt fogságba viszi Egyiptomba, és több évig marad fenn,<sup>503</sup> mint az északi király.**

Atque etiam deos ipsorum cum conflatus ipsorum, et cum vasis pretiosis ipsorum,<sup>504</sup> auri et argenti in captivatem ducent in Aegyptum,<sup>505</sup> et ipse pluribus annis stabit quam rex aquilonis.

Az angyal részletesebben is megmagyarázza, amit röviden már említett, nevezetesen hogy Ptolemaiosz fog győzni, és végigfosztogatja egész Szíriát majdhogynem a kénye-kedve szerint. A világi szerzők is beszámoltak a nagy számú bálványról, amiket elvittek, s arról, miképpen szerezte vissza Egyiptom az ezüst, és arany isteneit, melyeket réges-rég vesztett el. Az esemény tehát bizonyította az angyal próféciáját. A **גִּם** *gem* kötőszót a téma felerősítése végett szúrja be, hogy tájékoztasson minket az egyenlőtlen békefeltételekről, valamint arról, hogy miképpen gyakorolta Ptolemaiosz a győztes jogát, mikor egész Szíriát végigfosztogatta

<sup>503</sup> A Károli-fordítás szerint: *és néhány esztendeig erősebb lesz – a ford.*

<sup>504</sup> Azaz, kívánatos edényekkel, amint már korábban magyaráztam erről a szóról. – *Kálvin*.

<sup>505</sup> Vagy, fogságba viszi Egyiptomba az isteneiket, azok képmásaival, valamint a kívánatos arany-, és ezüstedényeikkel egyetemben. – *Kálvin*.

a tetszése szerint. Majd hozzáteszi: *Több évig marad fenn, mint az északi király.* Egyesek ezt a királyok életének hosszára korlátozzák, mások azonban tovább is kiterjesztik. Az angyal valószínűleg Ptolemaiosz Euergetésről beszél, aki hatvanhárom évig uralkodott. Miután Isten ilyen hosszú életet adott neki, nem meglepő, hogy az angyal azt mondja: tovább él majd, mint Szíria királya. Ez a magyarázat itt megfelelő, mert ha korábban halt volna meg, akkor Kallinikosznak alkalma nyílt volna visszanyerni a háborús veszteségeket, mivel azonban Ptolemaiosz túlélte őt, nem mert semmit sem tenni, mert meg volt győződve a próbálkozások hiábavalóságáról azzal a királlyal szemben, aki legyőzte őt. Most ezt olvassuk:

## Dániel 11:9

### **9. A déli király ugyan bemegy az ő országába, de visszatér a saját földére.<sup>506</sup>**

Et veniet in rename rex austri, et redibit in terram suam.

Ez a mondat az előző igevershez tartozik, mintha azt mondta volna, hogy Ptolemaiosz békés meneteléssel tér haza a Szíria elleni ellenséges inváziója után. Maradhatott volna valamennyi aggodalom benne, hogy nem kellene-e teljesen leverni az ellenségét, miután azonban győztesként indult el, az angyal a biztonságos hazatérését jelenti ki. A „bemegy” és a „visszatér” szavakat hangsúlyosan használja, jelezvén a zaklatás, az aggodalom és a veszély hiányát.<sup>507</sup> Visszatért a királyságába, a saját földjére, mert nem bízott abban, hogy az általa legyőzött ellenség békében marad. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 11:10-11

### **10. De az ő fiai fegyverkeznek és sok nagy sereget gyűjtenek, és hirtelen jön és beözönlik, és átmegy és visszatér, és hadakoznak mind az ő erősségéig.**

### **11. És felháborodik a déli király, és kimegy és megütközik vele, az északi királlyal, és az nagy sokaságot állít fel, de ez a sokaság annak a kezébe adatik.**

Et filii ejus provocabuntur, et congregabunt multitudinem copiarum magnarum: et veniendo veniet, inundabit et transibit: revertetur et incitabitur usque ad munitionem ejus.

Tum exacerbabitur rex austri, et egressus pugnabit adversus eum, adversus regem aquilonis, et stare faciet, *statuet*, multitudinem magnam, tradeturque multitudo illa in manum ejus.

Itt az angyal rátér a harmadik háborúra, nevezetesen arra, amelyet Kallinikosz fia robbantott ki Ptolemaiosz Philopator ellen. Euergetész halálát követően Kallinikosz két fia egyesítették erőiket, s megpróbálták visszaszerezni Szíriát, különösen annak elszakított részét. Mikor már megindult a hadjárat, és az erők masíroztak, az idősebb Szeleukosz meghalt, s a túlélő testvére a Nagy Antiochus volt. Ptolemaiosz Philopator, ami atyját szeretőt jelent, akkor még életben volt. Annak az apagyilkosságnak a következtében nevezték így, melyben bűnös módon mindkét szülőjét halálra adta a testvérével együtt. A jelzőt gúnyként használták, s az értelmé az ellentéte annak, amit természetes módon közvetít, s ami önmagában tiszteletre méltó, hiszen a gyermeki jámborság erényét fejezi ki. Ő azonban lemészárolta apját, anyját és a testvérét, s ezen istentelen gyilkosságok miatt kapta a Philopator nevet a gyalázat jeleként. Miután tehát a saját népe is ennyire gyűlölte, Kallinikosz fiai, nevezetesen Szeleukosz Ceraunus, az idősebb, és Nagy Antiochus, úgy vélték, eljött az idő visszaszerezni Szíria

<sup>506</sup> A Károli-fordítás szerint: *Ez ugyan bemegy a déli király országába, de visszatér az ő földére – a ford.*

<sup>507</sup> Az 1617-es kiadásban a *modestia* szerepel helytelenül a *molestia* helyett. Ezt a hibát az utána következő kiadásokban kijavították. Az eredeti szöveg olvasójának fel kell készülnie arra, hogy sok hibát talál ebben a kiadásban. – a szerk.

elvesztett városait. Őt ugyanis megvetették és lenézték a rengeteg bűne miatt. Ők tehát csekély erőfeszítésre számítottak a birtokaik visszaszerzése során, mikor ellenségük ennyire gyalázatosnak volt bélyegezve, és oly sok belső ellensége is volt. Ez az oka annak, amiért az angyal ezt mondja Kallinikosz fiáról: *az ő fiait fegyverkeznek és sok nagy sereget gyűjtenek*. „Nagy erőket” is jelenthet, mert egyes történészek elbeszélnek a két nagyon erős hadsereg összegyűjtését. Ha nem tévedek, Nagy Antiochusnak 70,000 gyalogosa, és 5000 lovasa volt. Ptolemaiosz felülmúlta a lovasság tekintetében, mivel 6000 fős volt a lovassága, de csak 62,000 gyalogossal rendelkezett, amint Polybios beszámol róla ötödik könyvében.<sup>508</sup> Nagyjából egyforma erővel rendelkeztek, de Kallinikosz két fiának magabiztossága, akikről az angyal most kizárólagosan beszél, megnövekedett, mikor látták, hogy gonosz ellenségüket mennyire gyűlölik az apagyilkossága miatt. Utóbb az angyal azt mondja: *beözönlik*. Áttér egyes számra, mert Kallinikosz idősebb fia, név szerint Szeleukosz Ceraunus meghalt, mikor még csak készültek a háborúra: azt mondják, a segédei vágták le, miközben áthaladtak Kis-Ázsián. Így történt-e, vagy sem, nem tudni, de az összes történész egyetért abban, hogy Nagy Antiochus egyedül vívta meg a háborút Philopattal. *Beözönlik, és átmegy és visszatér*. Visszavette Szíria elvesztett részét, s mikor közeledett Egyiptomhoz, Philopator akkor szállt szembe vele. A világi történészek elmondják, hogy gyáva ember volt, soha nem jutott hatalomra bátorsággal, hanem csak félelemmel. Már túl késő volt a számára felkészülni az ellensége fogadására. Ezért mondja az angyal, hogy *Szíria királya*, vagyis az északi király *bejön egészen az erődökig*, vagy várakig. Végül ugyanis Philopator kirázta magát a tunyaságból, mert soha nem emelte fel a kezét az ellenség visszaverése végett, hacsak nem a közvetlen szükség kényszerítette erre. Ezért teszi hozzá: *És felháborodik*, vagy *felbőszül a déli király*. A *felháborodik* szót használja, mert mint említettem, soha nem szállt szembe az ellenséges Antiochusszal, amíg nem látta a saját királyságát is hatalmas veszélyben. S tekinthetett volna nyugodtan Szíria elvesztésére, amíg Egyiptom biztonságban marad, mikor azonban már az élete és összes birtoka is veszélybe kerültek, akkor kellően felbőszült az ellenség megtámadása végett, s ő kerekedett felül. Ma már nem tudom befejezni ezt a témát, ezért lezárom. Philopator végül győzött, de annyira lusta volt, hogy nem bízott sem a barátaiban, sem az ellenségeiben, s pontosan ez a félelem készítette a békekötésre az ellenségével, akit legyőzött, és birtokba vehette volna a területeit. Mégsem merte ezt megtenni, mert tudatában volt az apagyilkosságának, és tudta, mennyire gyűlöletes volt a neve minden ember számára. Ezért jöllehet erősebb volt, s tényleges győztes a csatában, nem mert tovább lépni. A többit majd máskor magyarázzuk el.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mivel Te kegyeskedtél a szemünk elé tárni mintegy tükörben a sajátos gondviselésedet, mellyel az egyházadat véded, hogy ezektől a példáktól megerősödvén megtanuljunk teljes mértékben Rád támaszkodni. A sok háborgás közepette, melyek manapság dúlnak a világnak, hadd maradjunk nyugodtak a Te védelmed alatt. Hadd bízzuk rád a védelmünket úgy, hogy történjen bármi, mégse ingadozzunk soha a jövőbeni biztonságunkat illetően. Bármit is szenvedjünk el, szolgálja mindaz az üdvösségünket, miközben a Te kezed véd minket. Így hívjuk segítségül a Te nevedet az elme őszinteségével, s ennek viszonzásaképpen térj vissza hozzánk Atyaként a Te egyszülött Fiadban. Ámen.

<sup>508</sup> Kálvin emlékezetből idézve nem pontosan említi a számokat. Lásd Polybios, 5. kötet, 421. oldal, szerk. Casaubon, Párizs. – a szerk.

## Ötvennyolcadik előadás

A legutolsó előadásunkban megmagyaráztuk, miért említi az angyal Ptolemaiosz király felbőszülését. Amíg bele nem rántották a háborúba, annyira hajlott a lustaságra, hogy inkább tűrte, hogy sok várost elszakítsanak tőle, és nem indította fel sem a gyalázat, sem a veszteség. Végül azonban fegyvert ragadott, mikor látta, mennyire könyörtelen és vakmerő ellenséggel van dolga. Ezután az angyal hozzáteszi: *kimegy és megütközik vele, az északi királylyal*, tudniillik a szíriai Antiochusszal. *És az nagy sokaságot állít fel*. Ez bármelyikükre vonatkozhat, mert Antiochus nagy sereggel vonult fel: 5000 lovassal és 70,000 gyalogossal. Ptolemaiosznak több lovasa volt, mintegy 6000. Ez a mondat tehát Antiochusra vonatkozhat. *És az nagy sokaságot állít fel, de ez a sokaság annak a kezébe adatik*, mármint Ptolemaioszéba. A szöveggörnyezet így folyékonyabbnak látszik, ha azonban bárki jobbnak látja Ptolemaioszra vonatkoztatni, én nem vitatkozom. Nem túl nagy a jelentősége, mert az angyal egyszerűen csak Ptolemaiosz fölényét jelenti ki ebben a csatában, melyben legyőzte Nagy Antiochust. Emellett azt is meg kell említenünk, hogy nem a maga tevékenysége, bátorsága, vagy tanácsa, vagy hadi képességei folytán győzött, hanem az Úr, Aki a csaták eseményeit irányítja, akarta abban az időben letörni Nagy Antiochus gögjét. Most ez következik:

### Dániel 11:12

**12. És a mint a sokaság elfogatott: felfuvalkodik annak szíve, és sok ezeret letipor; mégsem erősödik meg ettől.<sup>509</sup>**

Et tolletur multitudo illa, *hoc est, sese attollet*, et elevabitur cor ejus, et dejiciet myriades, *hoc est, magnas copias*, et non roborabitur.

Az angyal itt a háború végkimeneteléről beszél. Ha Ptolemaiosz bátorságát támogatta volna a jó szerencséje, könnyedén magához ragadhatta volna Szíria egész királyságát, amint erről a világi szerzők beszámolnak. De annyira elragadták a vágyai, hogy szántsándékkal lépett szövetségre az ellenségével. A hazatérése után meggyilkolta a feleségét, Euridikét, s más gaztetteket is elkövetett. Tűrte, hogy egy gonosz asszony, Agatloches testvére, a szeszélyeinek áldozata uralkodjon a királyságában, s végül a nagyon kegyetlen és megromlott ember nagyon gyalázatos példájává vált. Ezért mondja az angyal, hogy kezdetben *a hadserege magasra fogja őt emelni, s a szíve felfuvalkodik* a bővelkedése következtében. Nemcsak Antiochust rettentette meg, hanem minden szomszédos régiót is. Ahol magához ragadhatta volna a Kelet egész hatalmát, ott hanyatlott le az életútja. Valóban legyőzött egy ellenséges hadsereget a nővére Arsinoe segítségével, amint a történészek beszámolnak róla, ám a nagy mézárulás után mégsem tartotta meg a pozícióját. S mi volt az akadály? A tunyasága és a részegeskedése, valamint az, hogy nem törődött mással, csak a lakomákkal és a kicsapongásokkal, valamint a legobszcénabb szórakozásokkal. Ez okozta a bukását, miután a győzelmei folytán egészen a felhőkig emelkedett. Majd ezt olvassuk:

### Dániel 11:13-14

**13. Mert az északi király visszatér, és az előbbinél nagyobb sokaságot állít; néhány esztendő múlva nagy sereggel és nagy készlettel jó bizony.**

<sup>509</sup> A Károli-fordítás szerint: *még sem lesz hatalmas*, tulajdonképpen ugyanazt jelenti. – *a ford.*

**14. És azokban az időkben sokan támadnak a déli király ellen, a te néped erőszakos fiai is felkelnek, hogy beteljesítsék a látomást, de elhullanak.**

Et redibit rex aquilonis, rex Syriae, et statuet multitudinem magnam praeut antea,<sup>510</sup> et circiter finem<sup>511</sup> temporum annorum, *ad verbum*, veniendo veniet cum exercitu magno, et cum opibus magnis.<sup>512</sup>

Et temporibus illis multi stabunt contra regem Aegypti, et filii dissipatores populi tui sese attollent, ad stabiliendam visionem, et corruent.

Itt az angyal más háborúkról prófétál. Először ugyanis azt a háborút írja le, amint Antiochus vívott az egyiptomiak ellen Philopator, aki örökösként hagyott maga után egy Ptolemaiosz Epiphanes nevű kisfiút. Mikor tehát látta, hogy az a föld elveszítette a királyát, felsorakoztatta a hadseregét és megtámadta Egyiptomot. Miután az egyiptomiaknak nem volt erejük ellenállni neki, követet küldtek Rómába, s tudjuk, hogy Róma milyen buzgón igyekezett belekeveredni a világ minden dolgába. A birodalmuk további kiterjesztését szem előtt tartva azonnal elküldtek Nagy Antiochushoz, és megparancsolták neki, hogy álljon el a háborúskodástól. Miután azonban sok próbálkozása sikertelen maradt, végül nagyon kétségbeesett csatába bonyolódott Scopasszal, s végül győzött. Időközben az egyiptomiak sem tétlenkedtek: jóllehet abban reménykedtek, hogy képesek lesznek legyőzni Antiochus birodalmát a Szenátus segítségével, mégis, maguk is felfegyverkeztek Scopas tábornokuk alatt, aki megannyi tervét sikerrel megvalósította, de végül vereséget szenvedett Júdea határainál. Az angyal most ezt a háborút írja le. *Szíria királya visszatér*, mondja, mármint Ptolemaiosz Philopator halálát követően egy ideig nyugton maradt, mert elkerülték a hadi sikerek, s a hadserege annyira szétszilált volt, hogy semmiféle hadjárat sikerében sem bízott. De úgy vélte, Egyiptom nem jelent neki problémát, hisz elvesztette a fejét, és olyanná vált, mint egy élettelen test. Így friss magabiztossággal tért vissza Egyiptomhoz. *És az előbbinél nagyobb sokaságot állít*. Hatalmas és erős hadserege volt, mint említettük, és nemesi lovassága: volt 70,000 gyalogosa, s még nagyobb erőket gyűjtött össze. Az angyal jelzi Szíria királyának eljövételét egy bizonyos időszak leteltével. *Néhány esztendő múlva nagy sereggel és nagy készlettel jó bizony*, azaz tör be. Az angyal látszólag azért használja ezt a kifejezést, hogy tovább növelje az elmondottak bizonyosságát. A király ugyanis először megvetette Rómát, amiért az oly messze volt tőle, s nem félt az utóbb bekövetkezőktől. Soha nem feltételezett akkora vakmerőséget a részükről, hogy átkelnének a tengeren ellene.

Majd hozzáteszi: *és azokban az időkben sokan támadnak a déli király*, azaz Egyiptom ellen. Az angyal arra utal, hogy nemcsak Nagy Antiochus lesz az ellenségük, s történészek beszámolnak az egyezségről és a szövetségről Fülöp makedón királlyal, amit ehhez a háborúhoz kötöttek. A két király egész Kis-Ázsiát kétségtelenül felszították, s együtt olyan hatalmasak voltak, hogy sokan igyekeztek csatlakozni hozzájuk. Úgy látszott, Egyiptom királyságának vége van, s ezért mondja az angyal: *sokan támadnak a déli király ellen*. Majd hozzáteszi: *a te néped erőszakos fiai is*. A héberek פריצים, *pheritzim* „rablóknak” nevezik őket. Ennek a szónak a gyökere, a פרץ *pherez* azt jelenti: megtörni, szétszórni, néha pedig megsemmisíteni. Az angyal itt kétségtelenül a viszályokat szító emberekre utal, mert a népnek nem volt más esélye a fennmaradásra, csak ha megmaradnak békében és egységben. A szó tehát azokra vonatkozik, akik megsértették ezt az egységet. Mikor ugyanis bárki csatlakozott idegen monarchiákhoz, Júdea azonnal a szírek, vagy az egyiptomiak prédájává vált. Egyes magyarázók ezt az igeszakasz a fiatalabb Oniasra vonatkoztatják, aki a hatalmába kerítette Héliopoliszt, s magával hurcolva néhány száműzöttet, ott épített templomot, amint arról Josephus és a Makkabeusok könyve tájékoztat. Azzal az ürüggyel tette ezt, hogy az Ézsaiás

<sup>510</sup> Azaz, a korábbiánál nagyobb hadsereget gyűjt. – Kálvin.

<sup>511</sup> Azaz, a végén, megszabott időben. – Kálvin.

<sup>512</sup> Vagy, „sok”, mert az eredetiben két szó is szerepel: „nagy és sok”. – Kálvin.

könyve 19. fejezetében olvasható prófécia övele kapcsolatos: „Ama napon oltára lesz az Úrnak Egyiptom földének közepette” (Ézs19:19). A próféta itt kétségtelenül Isten országának az egész világra kiterjedő növekedését jövendőli a vallás terjedése által. Miután Egyiptom a legteljesebb mértékben bálványimádó volt, Ézsaiás itt azt mutatja meg, miképpen fog eluralkodni Isten tiszta és tökéletes tisztelete Egyiptomban. Mintha azt mondta volna: még az egyiptomiak is, akik eddig megpróbálták megsemmisíteni az igazi és őszinte kegyességet, hozzáadódnak majd Isten népéhez, és elfogadható módon fogják imádni Őt. Tudjuk, hogy a próféta itt jelképes nyelvezettel értekezik Krisztus lelki királyságáról, de mindig is a saját korának árnyképeivel hozakodik elő. Az „oltár” szó alatt egyszerűen csak az istentiszteletet érti. S a csaló Onias, mikor felépítette profán templomát, és beszennyezte a szent oltárt, azzal dicsekedett, hogy ő töltötte be Ézsaiás próféciaját.

Ez tehát az igeszakasz jelentése. *A fiak – néped erőszakosai – felkelnek, hogy beteljesítsék a látomást*, azaz Ézsaiás próféciaja beteljesítésének megtévesztő ürügyével, *de elhullanak*. Lehet határozatlan jelentése is, mintha az angyal azt mondta volna, hogy ezek a tömegek nem kelnek fel, csak Isten titkos tanácsvégzése által. Tudjuk, mennyire enyhíti a kegyesek szomorúságát és mennyi vigasztalást jelent, mikor a világ összes felkavarodását Isten fix tanácsvégzéséből származónak ismerjük meg. Semmi sem történik véletlenül, hanem a halandók azért zaklatódnak fel, mert Isten kívánja kiszabni rájuk a büntetését. Az egyház pedig azért rendül meg gyakran, mert Isten próbára akarja tenni és meg akarja vizsgálni népe türelmét. Vethetjük tehát ezt a próféciát abszolút értelemben mintha az angyal ezt mondta volna: Ezek a hitehagyottak és erőszakosak soha nem szándékoztak beteljesíteni Ézsaiás eme próféciaját, de ezekben az eseményekben mégsem volt semmi összezavarodott, vagy rendkívüli, mert Isten teljesítette be azt, amint a prófétáin át előre megmondott. Emiatt vethetjük egyszerűen ezt a jövendölést úgy, ahogyan a prófétákon keresztül terjesztett más jövendölésekkel is tesszük. Hallottuk már, miképpen kapott a próféta előzetes figyelmeztetést az egyház sok nyomorúságáról abból a célból, hogy a kegyeseket belenyugtassa Isten gondviselésébe, mikor azok majd látják, mennyire felkavarodnak világszerte a dolgok. Most ez következik:

## Dániel 11:15

**15. Mert eljő észak királya, és töltést emel és beveszi az erősített várost; és délnek seregei meg nem állnak, sem az ő válogatott népe, és semmi erő nem bír ellene állni.**

Et veniet rex aquilonis et fundet aggerem,<sup>513</sup> et capiet urbem munitionum; et brachia austri, *hoc est, AEgypti*, non stabunt, neque populus electorum ejus, neque virtus erit ad standum.

Az angyal ugyanazt a kijelentést folytatja. Ezt mondja: mikor a Nagy Antiochus rájuk tör, az egyiptomiakban nem marad hősiesség az ellenálláshoz, mert be fogja venni az erősített várost. Van itt egy többes szám – egyes szám váltás, mert erősített városokat ért alatta, ugyanis a korábban elvesztett városokat szerzi vissza, majd megérkezik az egyiptomi Raphia városához. Itt egy magyarázat következik: Egyiptom *seregei meg nem állnak, sem az ő válogatott népe*. Ez Scopasra vonatkozik, aki nagy erővel küldetett harcba, s elért kezdeti sikereket, de utóbb megverték a csatában és nem volt bátorsága kitartani az ellenállásban. Most ez következik:

---

<sup>513</sup> Azaz kövek, fa és föld felhalmozásával dombot épít. – Kálvin.



## Dániel 11.16

**16. És az, a ki reátört, a maga tetszése szerint cselekszik, és senki sem lesz, a ki ellene álljon, és megállapodik a dicső földön, és megsemmisül az az ő kezétől.**

Et faciet veniens ad eum pro beneplacito suo, *hoc est, pro suo libidine*, et nullus stabit coram facie ejus, et stabit in terra desiderabili, et consumetur, *alii nomen esse volunt, consumptio*, in manu ejus.

Az angyal ugyanazt a témát folytatja. Azt mondja, a Nagy Antiochus véghezviszi, amit akar, s minden irányban kiterjeszti a fegyvereitől való félelmet, így senki sem mer majd szembeszegülni vele. *A maga tetszése szerint cselekszik* tehát, *és senki sem lesz, a ki ellene álljon*, mondja, *és megállapodik a kívánatos földön*, azaz bemegy a győztes hadseregével Júdeába, *és megsemmisül az az ő kezétől*. Korábban már említettük, hogy az angyal nem kapott arra felhatalmazást, hogy a küldetése során úgy tárgyalja ezeket az eseményeket, ahogyan a történészek szokták a hadjáratokat elbeszélni. Elegendő jelentetett ki ahhoz, hogy a kegyeseket ráébressze: Isten folytonosan ügyel a biztonságukra. A tapasztalat is megerősíti őket abban, hogy Isten előre látott minden eseményt, s ebből megértik, miképpen szolgálja minden az ő javukat. Isten jövődölései a jövőbeli eseményekről soha nem voltak hiábavalók, s az angyal most Antiochus jövőbeli eljövetelét jelenti ki *a kívánatos földre*. Korábban már említettük az okát, amiért ezt a jelzőt használja Júdeára – nem bármiféle természetes kiválósága miatt más területekkel szemben, hanem mert Isten választotta Magának trónként és lakóhelyként. Ennek a földnek a kiválósága teljes mértékben Isten ingyenes nagylelkűségén múltott. Következetlenségnek tűnhet ekkora szabadságot adni egy istentelen zsarnoknak és rablónak, s megengedni neki Júdea végigdúlását, amit Isten abban a különleges tisztességben részesítette, hogy lakóhelyül választotta és nyugvóhelyének nevezte (Zsolt132:14). Mi azonban tudjuk, hogy az egyház, miközben a vándorútját járja ebben a világban, nem mentes a sok csapástól. Isten fiai számára hasznos dolog megaláztatni a kereszt alatt, nehogy türelmetlenekké váljanak a világban, és átadják magukat a luxusnak, elszunnyadván a test vágyaiban. Az angyal valóban nem említi annak okát, amiért Isten türte, hogy Antiochus ennyire kegyetlenül elnyomja a szent földet. A kegyesek azonban megtanulták a törvényből és a prófétáktól, miképpen volt kitéve az egyház a különböző megpróbáltatásoknak. Elegendő tehát egyszerűen beszámolni az eseményekről: *megállapodik a dicső földön, és megsemmisül az az ő kezétől*, vagy megemésztetik. A jelentés szempontjából csekély jelentőségű, melyik módon olvassuk. Az angyal itt a türelem gyakorlására buzdítja Dánielt és mindenki mást, nehogy elcsüggedjenek ez alatt az isteni ostromlás alatt. Isten ugyanis megengedte Antiochusnak, hogy rablóként járja be a területet, és súlyosan zsarnoki és kegyetlen módon bánjon a zsidókkal. Ezeket az eseményeket nem kell részletesen magyarázni, mert megtalálhatók a Makkabeusok könyvében. Én csak egyetlen dolgot érintek futólag: Antiochus nem magától zaklatta a zsidókat, átvezetvén a hadseregét az országukon, hanem az istentelen papok ösztökélték erre. Akkor volt az álnokságuk és a barbárságuk, hogy szándékosan árulták el Isten templomát, s tették ki a nemzetüket a legsúlyosabb nehézségeknek. Komoly próba volt ez: ezért ügyelt Isten a saját imádóinak érdekeire azoknak az eseményeknek az előre jelzésével, melyek meggyengíthették a magabiztosságukat és kétségbe ejthették őket. Most ez következik:

## Dániel 11:17

**17. Azután maga elé tűzi, hogy bemegy az ő egész országának erejével, és békés szándékot mutat, és leányasszonyt ad néki feleségül, hogy megrontsa, de az nem áll meg és nem tart vele.**

Et ponet faciem suam<sup>514</sup> ad veniendum cum potentia totius regni, et rectitudines cum eo:<sup>515</sup> et faciet, et filiam mulierum dabit illi ad perdendum eam, sed non stabit ipsa, et non erit ipsa ei.<sup>516</sup>

Itt Antiochus második háborúját írja le Epiphanes ellen, aki akkor már megöregedett, s hozzáadta a lányát, Kleopátrát feleségül, így remélve a ravasz mesterkedésekkel, hogy megszerzi Egyiptom királyságát. Úgy vélte ugyanis, hogy a lánya hű marad az érdekeihez. Ő azonban inkább a házastársi hűséget tartotta fenn a férje iránt, és nem vonakodott csatlakozni a férje apjával szembeni ellenségeségéhez. Hűségesen ragaszkodott a férje érdekeihez az elkötelezettségének megfelelően, és soha nem hallgatott Antiochus ravasz céljaira. Így ő csalódott a várakozásában, és a lánya soha nem vált az Egyiptom feletti hatalom megszerzésének eszközévé. A lánya és Ptolemaiosz összeházasodását megelőzően megpróbálta kirobbantani a háborút, de ebbéli terve meghiúsult, s mikor látta a rómaiak közbelépését, elállt a további ellenségeskedéstől, és az általunk már említett gondolattal vigasztalta magát, miszerint majd a lányán keresztül kap közvetlen segítséget Egyiptom ellenében. *Maga elé tűzi tehát, hogy bemegy az ő egész országának erejével*, s ezt azt jelenti: összeszedi minden erejét Ptolemaiosz Epiphanes legyőzőse végett, aki akkor még csak fiatal ember volt, s nem volt sem túl nagy tekintélye, se nem rendelkezett még szilárd bölcsességgel és józan ítélőképességgel sem. Mikor Antiochus látta, hogy a hadi sikerek elkerülnek, *az asszonyok lányát adta néki feleségül*, utalván a szépségére. Ez azoknak a fordítóknak a magyarázata, akik úgy vélik: a kifejezés a figyelemre méltó szépségére utal. Ami a következő mondatot illeti, azok, akik így fordítják: *és az igazakat vele*, úgy vélik, a zsidókról van szó, mert Antiochus elfogadta a megadásukat, és közülük sokan nyíltan támogatták az ő ügyét. Ezek a fordítók úgy gondolják, hogy a zsidókat a tisztelet jeléül nevezik így, s igazak az istentisztelet vonatkozásában. Nekem azonban ez erőltetettnek tűnik. Én nem vonakodom azt feltételezni, hogy az angyal az Antiochus és Ptolemaiosz közötti szerződés rendkívüli jellegére utal, mikor az előbbi rájött, hogy ellenfele királyságát nyílt háborúban nem szerezheti meg. Noha a rómaiak még nem léptek fel fegyveresen, Antiochus mégis félni kezdett tőlük, s jobbnak látta ravaszkodással támogatni a saját érdekeit. Emellett, mint nemrég említettük, más hadizsákmányra is áhítozott, mert rögvest átvitte a háborút Görögországba, amint majd arról az angyal is tájékoztat minket. Először azonban azt jelenti ki, hogy *odaadta a lányát a másik megsemmisítése végett*. Itt megfeddi Nagy Antiochus mesterkedését, amiért ennyire aljas módon adta el a lányát, mintha egy ribanc lett volna. S amennyire csak tőle tellett, arra ösztökeltek, hogy ölje meg a férjét vagy méreggel, vagy más módon. Ezért *adta néki feleségül, hogy megrontsa, de az nem állt meg és nem tartott vele*: nem egyezett bele apja istentelen kívánságába és nem volt hajlandó elkövetni ezt a szörnyűséges gáztettet. A világi szerzőknél elolvashatjuk az angyal eme jóslatának beteljesedését, s így világosabban is meglátjuk, miképpen helyezett Isten mondhatni tükröt a kegyesek szeme elé, melyben megláthatták az egyháza kormányzásában és megőrzésében megnyilvánuló gondviselését. Most ez következik:

## Dániel 11:18

**18. És fordítja orcáját a szigetekre, és sokat elfoglal; de az ő gyalázatosságának véget vet egy vezér, a mellett, hogy megfizet néki az ő gyalázatosságáért.**

<sup>514</sup> Azaz, ő maga dönt így. – Kálvin.

<sup>515</sup> Egyesek így fordítják: „az egyenesekkel (*recti*) együtt”. A kötőszó lehet felesleges, amint gyakorta látjuk a Szentírásban. Egy szövegösszefüggésben kell olvasnunk: szövetségeket köt vele, amint korábban láttuk. – Kálvin.

<sup>516</sup> Azaz, ő nem tiszteli az akaratát és nem áll meg általa. – Kálvin.

Et vertet faciem suam ad insulas, et capiet multas, et quiescere faciet, *hoc est, retorquet*, princeps opprobrium ejus apud ipsum. Ideo non torquebit opprobrium suum in ipsum.

Van némi homályosság ezekben a szavakban, de a történelem később rámutatott az angyal szavainak jelentésére. Először is, ami a „szigetek” szót illeti, kétségtelenül Kis-Ázsiát, a tengerpartokat, valamint Görögországot, Ciprust és a Földközi-tenger szigeteit érti alatta. Zsidó szokás volt minden tengeren túli területet „szigeteknek” nevezni, mivel nem voltak túlontúl képzetek a navigációban. Ezért mondja: *és fordítja orczáját a szigetekre*, azaz a világ szemben fekvő területei felé fordul. Tudjuk, hogy a Földközi tenger van Szíria és Kis-Ázsia között, s Cilicia és közöttük terül el, ami szintén Antiochus birodalmához tartozott, jóllehet a hatalma központja Szíria volt. Ezért nevezi Kis-Ázsiát, Görögországot és a földközi-tengeri szigeteket mind „szigeteknek” Szíriához és Júdeához viszonyítva. S mindez akkor történt, mikor az aetoliaiak újból elkezdtek a háborúskodást Fülöp vereségét követően. Ennek a görögországi háborúnak a kezdeményezői rómaiak voltak, akiknek megvolt az a tisztes ürügyük, hogy felszabadítják egész Görögországot, miután a macedón Philipposz megannyi, a legügyesebben megerősített várost elfoglalt. Az aetoliaiak azonban büszkék voltak, és felfuvalkodtak a vágyakozástól a kiválóságra, amint az esemény végül bebizonyította. Görögország felszabadítóinak szerepében tetszelegtek: felhasználták a rómaiak segítségét, s mikor látták, hogy Khalkiszt és más városokat a rómaiak megtartottak, elfogta őket az irigység lelke. Titus Flaminius visszavonta a helyőrségeit ezekből a városokból, de az aetoliaiak nem voltak elégedettek: teljes elsőséget akartak maguknak, és a rómaiak teljes távozását. Erre való tekintettel küldték a követeket a lacedaemoniaiak zsarnokához, Philipposz királyhoz, valamint Antiochushoz. Thoas volt a fő szerzője ennek a küzdelemnek, mert miután felszította a környező nemzeteket, elindult Antiochushoz. Mikor az aetoliaiak felfuvalkodtak a nagy ígéretektől, amiket ő hozott vissza, azt várták, hogy a legkisebb nehézségek nélkül teremtenek békét egész Görögországban. Időközben Antiochus csak Kis-Ázsiáig jutott, mégpedig csekély erővel. Magával vitte Hannibált is, akinek csak a hírneve is félelemmel töltötte el a rómaiakat, s ha élt volna az ebből származó előnnyel, természetesen semmi nehézséget sem okozott volna neki a rómaiak kiűzése. De az udvari hízelgői nem hagyták, hogy ez a bolond király elfogadja Hannibál tanácsát. Utóbb Villius is ravaszul gyanút keltett benne Hannibál tanácsa iránt, mert követként küldte őt Kis-Ázsiába, s befurakodott a kegyeibe, elnyerte a barátságát, és naponta tanácskozott vele, így Antiochus elkezdett gyanakodni Hannibál az ő érdekeivel kapcsolatos hűsége iránt. Ezért folytatta a háborút minden módszer, vagy terv, vagy kitartás nélkül. Mikor eljutott Khalkiszba, ott nagy csapásként érte egy kisasszony iránti szenvedélye, s ostobán lakodalmat tartott vele úgy, mintha teljes békében lettek volna. Így vált Khalkisz polgárává az apósa miatt, miközben hatalmas uralkodó is volt, akinek párja nem volt az egész világon. Noha ennyire megfontolatlanul viselkedett, mégis inkább a hírneve, semmint a személyes erőfeszítései tették lehetővé a számára sok város bevételét nemcsak Kis-Ázsiában, és a Földközi-tenger partvidékén, de Görögországban is. Visszavette Khalkiszt, és más városokat, melyeket a rómaiak foglaltak el. Az angyal úgy meséli ezt el, mint már bekövetkezett eseményt, mi azonban tudjuk, hogy akkor ez még mind a jövő volt.

*És fordítja orczáját a szigetekre, és sokat elfoglal; de az ő gyalázatosságának véget vet egy vezér, a mellett, hogy megfizet neki az ő gyalázatosságáért.* Antiochus gyakran hadakozott a rómaiak ellen, de mindig sikertelenül, noha néha győztesnek vélte magát. Attól az időtől kezdve azonban, mikor Attilius a flotta prefektusa elfogta az utánpótlását, és ezzel megakasztotta az előre haladását, M. Acilius, a konzul elkezdett fölébe kerekedni először a szárazföldön, s Antiochus hatalma fokozatosan gyengülni kezdett. S mikor egy tengeri ütközetben Livius praetor legyőzte, és súlyos veszteségeket szenvedett, túl későn ismerte el a

tévedését, amiért nem hallgatott Hannibálra. Utána elvesztette a lehetőséget újabb háború indítására. Ezért mondja az angyal: *egy vezér visszafordítja a gyalázatosságát az ő fejére*. Ez megmutatja, mennyire felfuvalkodik majd Antiochus a bolond gögtől, s az örült hengegés miképpen fordul majd vissza a saját fejére, miután teli torokból okádta azt a rómaiak ellen. Mikor a *gyalázatosságát* említi, ezt én aktív értelemben veszem, mármint fennmarad a gyalázata, mert a חרפת *cherepheth* szó gyalázatot jelent, de két módon értelmezhető: aktívan, és passzívan. Amint azonban már említettem, az angyal valószínűbben az ostoba dicsekvéséről beszél, mert megvetve és sértegetve nézte le a rómaiakat. Tudjuk, milyen ostoba módon sértegette őket a követe által a görögországi gyűlések mindegyikén. *Egy vezér* tehát, vagy Acilius, vagy Lucius Scipio, aki elvonta őt a Taurus hegyén túlra, *visszafordította rá a gyalázatát, s a saját gyalázatától nem fog megszabadulni*, azaz Antiochus felfúvódott arccal, de végtelen haszontalansággal okádta a gyalázkodásait a rómaiakra. Mindezek a gyalázkodó beszédek semmivé váltak, és a legcsekélyebb mértékben sem sértették soha a rómaiakat. Ez *a vezér* azonban, vagy Acilius, vagy Lucius Scipio, visszafordította a fejére a gyalázkodását, amivel a rómaiakat gondolta porba dönteni, s amelyek nem másnak, csak tovalibbenő szélnek bizonyultak. Az angyal tehát gúnyolja Antiochus büszkeségét annak kimondásával, hogy *jön egy vezér, aki majd visszafordítja rá a gyalázkodását*, s meggátolja, hogy akár erre a vezérre, akár a rómaiakra szálljanak. A főt itt az egész test képviselőjében szerepelteti.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, hiszen tetszik Neked azzal gyakoroltatni a magabiztosságunkat, hogy nem adsz nekünk szilárd vagy rögzített nyugvóhelyet a Földön, hogy megtanuljunk Benned megnyugodni, még ha a világ akár százszor újra is lehengerel. Add, hogy soha ne kételkedjünk se a védelmünkben a Te kezed alatt, se a dolgoknak a mi javunkra történő végkimenetelében. Noha nem vagyunk túl a dárdák hatótávolságán, mégis tudjuk: lehetetlen halálos sebet kapnunk, ha Te a kezeddel védelmezel minket. Hadd legyünk irántad teljes bizalommal, és soha ne szűnjünk meg a Te zászlód alatt masírozni állandó és legyőzhetetlen bátorsággal, míg végül össze nem gyűjtesz minket abba a boldog nyugalomba, melyet Krisztus, a mi Urunk tett el nekünk a mennyben. Ámen.

## Ötvenkilencedik előadás

### Dániel 11:19

**19. És fordítja orcáját a maga országának erősségeire, és meghanyatlik, elesik és nem találta meg.**

Et vertet faciem suam ad munitiones terrae suae, et impinget, et cadet, neque inuenietur.

Itt vagy Antiochus gyalázatos haláláról van szó, akit egy népi zavargás közben vágta le, miközben Belus templomát szennyezte be, vagy a közte és Róma közötti háború van leírva. Ez a háború Lucius Scipio védnöksége alatt folyt, mert Cneius Scipio, Afrika legyőzője felkínálkozott, mint a testvére altábornagya, s a halála után az a provincia elkötelezte magát iránta. Amint azonban említettük, Antiochus forrásait már ezt megelőzően elvágta. Elvesztette az ázsiai városokat, s ha ezeket először átengedte volna, nyugodtan megtarthatta volna Kis-Ázsia nagyobbik részét. Mivel azonban kiterjesztette a szárnyait Görögország fölé, s azt remélte, hogy ezzel az egész Görögország és Macedónia urává válik, nem lehetett rábírni, hogy vonja vissza a helyőrségeit ezekből a városokból, ezért végül kénytelen volt feladni egész Kis-Ázsiát. *És fordítja orcáját a maga országának erősségeire*, azaz mikor kénytelen feladni Görögországot, a megerősített helyekre veszi be magát. Ott nagy biztonságban volt, egy viszonylag békés területen, majdnem bevehetetlen városoktól körülvéve, minden hadakozástól mentesen. A történészek szerint ez Cneius Scipio képességeinek volt köszönhető. Az ő fia ugyanis ekkor fogoly volt Antiochus alatt, s őt nagyobb tekintélyűnek ismerte el a testvérénél, bár csak altábornagyi rangot viselt. Feljegyzik, miképpen győzködte Antiochust, hogy ne tegye próbára a szerencsáját semmiféle mindent eldöntő ütközzetel. Azonban teljesen nyilvánvaló, hogy addig késleltette a csatát, amíg rá nem kényszerült a szégyenérzettől vezérelve, mert mindenki gyávasággal vádolta, amiért nem mert a küzdelembe bocsátkozni ily nagy hadsereggel. A rómaiak talán soha nem kezdtek csatába egy ennyire erős hadsereg ellen, ám mégis, Titus Livius elmondása alapján, soha nem mutattak kevesebb félelmet, vagy aggodalmat. Antiochus seregeinek nagysága azonnal kiderül az ott végbement mészárlásból: egy nap alatt 50,000 ember halt meg. Ez majdhogynem lehetetlennek tűnne, ha nem támasztaná alá megannyi megbízható bizonyág. Így mondja az angyal, hogy *Antiochusnak vissza kell térnie*, mert nem szállt szembe Lucius Scipióval, hanem engedte előre haladni. Ha az ellenállás legcsekélyebb jelét mutatta volna, akkor Philipposz kétségtelenül a kezében és a hatalmába keríthette volna az egész római hadsereget. Valóban sokan nyilvánították Lucius Scipio viselkedését elhamarkodottnak, amiért ekkora szabadságot merészelt adni Philipposznak, mivel később vereséget szenvedett, de felbőszült az elszenvedett veszteségek és gyalázat miatt. Ha ugyanis Antiochus ügyelt volna az ellenség féken tartására, akkor az egész római hadsereget felszámolhatták volna azokban a szűk és rögzös hegyszorosokban. Azonban, amint már említettük, tétlenségben és luxusban tartotta a hadseregét a megerősített városokban. Ha azonban másik és valószínű értelmezést tartunk jobbnak, akkor a mondat az Ázsiából történő gyalázatos visszavonulására utal, ahol elbukott, és a falusi nép vágta le.

*Meghanyatlik, elesik és nem találta meg.* Antiochus valójában tovább uralkodott a hadseregének megsemmisülése, valamint ama feltételek elfogadása után is, amit a rómaiak kényszerítettek rá. Megszerezte a békét, de súlyos büntetést kellett fizetnie, bár megtartotta a király megnevezést. Noha tisztességes szerződéssel egyesült a rómaiakkal, mégis kénytelen volt visszavonulni a Taurus hegyén túlra, hadisarcként hatalmas összeget fizetni, túszoikat adni, és egyenlő mértékben osztozni a hajókon a rómaiakkal. Az utóbbi dologban csúfosan és

fondorlatosan becsapták, mert Lucius Scipio megparancsolta, hogy az összes hajót vágják darabokra, s azok anyagát juttassák el Antiochusnak, ami teljesen haszontalannak bizonyult a számára. Tudta, hogy fondorlatos és nyughatatlan emberrel van dolga, ezért barbárul bánt vele, érdemeinek megfelelően. Ami a tűszokat illeti, még a halálát követően is közöttük látjuk Antiochust és Demetriust, a fiait. Ő t magát valóban békén hagyták, de elvették tőle a kis-ázsiai városokat, s megparancsolták neki, hogy vonuljon vissza a Taurus hegyén túlra. Ezek a vízmosások képezték a birodalmának határait. Ázsia egy részét Eumenesnek adták, nagyon sok város pedig független lett. Antiochus, a szégyenét takargatva viccet csinált mindebből, azt mondván, hogy ügyesen kormányzott, mert Kis-Ázsia mindig csak nagy problémát jelentett neki. Volt még egy nagy és gazdag királysága, amivel teljesen megelégedhetett. Mostanáig, mondta, csak tisztartó voltam Ázsiában, s a rómaiak megszabadítottak ettől a teheről. Mikor tehát az angyal azt mondja, hogy *a bukása után már nem lesz király*, ezt érthetjük a borzasztó halálára, ami nem sokkal ez után következett be. A kapzsisága csillapíthatatlan volt, s mikor hatalmas sarcot kellett fizetnie a rómaiaknak, arra hivatkozott, hogy rendkívüli szegénységre jutott, majd be akarta mocskolni a dodonai Jupiter templomát, s az ott kirobbant zavargásban ölték meg. Ezt az utolsó szót tulajdonképpen erre az eseményre kell vonatkoztatni, mert Antiochus királyt nem találták meg, miután a kirobbant zavargásban a parasztok levágták őt. Ennyit Nagy Antiochusról. Most az első utóda, Szeleukosz következik. Három fia volt ugyanis, Szeleukosz, akit sokan Ceraunusnak neveznek, majd Antiochus Epiphanes, és Demetrius. Szeleukoszlól ezt mondja az angyal:

## Dániel 11:20

**20. Ennek helyébe jön az, a ki adószedőt jártat végig az ország dicső földén, de rövid időn megrontatik, noha nem haraggal, sem viadalban.**

Et stabit super locum ejus transire faciens exactorem *in* honore regni,<sup>517</sup> et diebus paucis conteretur, idque non ira, neque in praelio.

Szeleukosz, amint ez közismert, nem élte túl sokkal az atyját, mert vagy méreggel, vagy a szolgálai ölték meg. A gyanú a bátyjára, Antiochusra terelődött, akit visszaküldtek a hazájába, miután atyja halálhíre megérkezett. Egyedül Demetriust tartották vissza, aki később megszökött, mert vadászat ürügyén hagyta el a várost, majd egészen Ostiáig követte a Tiberis folyót, ahol egy kis hajóra szállt, jobbnak látván mindent kockára tenni, semmint az örök száműzetésben maradni. Szeleukoszlól az angyal ezt mondja: *ennek helyébe jön*, ami azt jelenti, hogy örökösödési jogon lép Nagy Antiochus helyére. *S adószedőt jártat végig*. Egyesek így fordítják: *és eltávolítja az adószedőt*, mert a עבר *gneber* hifil ragozásban azt jelenti: *eltávolítani*. A zsidók ezt az ígét ebben a mondatban az eltávolítás értelemben használják. Egyes igemagyarázók úgy vélik, hogy ez a nyelvezet Szeleukosz dicséretét is magában foglalja, amiért csökkentette az atyja által kiszabott adókat, de a történészek megmutatják, hogy ez a nézet hamis, s itt a kapzsisága és a mohósága megfeddésével van dolgunk. Bizonyos dolgokban bátyja Antiochus felett állt, noha mindketten kéjsóvárok és kegyetlenek voltak az őket körülvevőkkel szemben. Mivel hatalmas költségekbe verte magát, nem lehetett mértékletes és elnéző az alattvalóival, mivel a luxus és a tékozlás mindig maga után vonja a kegyetlenséget az adószedésben. Aki ugyanis ily módon bőkezű, annak szükségszerűen még a népe vérét is ki kell sajtolnia. Miután Szeleukosz így belemerült a kicsapongásba, ez a jelentés a helyesebb: *adószedőt jártat végig*, azaz új adókat vetett ki minden alattvalójára. Semmi más nem hangzik el róla, csakis ez, mivel azonnal halálra adatott, amint erről az igevers második mondata is tájékoztat. Ha a szavakat – a királyság

<sup>517</sup> Egyesek ezt a szót az utolsóval ellentétesként fordítják: „a birodalom tisztessége, vagy dicsősége” – Kálvin.

dicsőségét – jobbnak látjuk ellentétes értelemben venni, akkor Szeleukoszt mintegy tisztességgel és ékességgel dicséri. Én azonban úgy vélem, hogy be kell szúrunk a ḫ, l betűt, s ekképpen értelmezni az igeszakaszt: *aki adószedőt jártat végi, a helyére áll, és néhány nap alatt megsemmisül*. A „megsemmisül” szó alatt véres halált ért. *Noha nem haraggal*, mondja. Csodálkozom, miért fordítják ezt egyesek a „kölcsonös konfliktusban” kifejezéssel, mivel a héberek a „haragra” utalnak ezzel a szóval. Ez azt jelenti, hogy nem nyílt harcban, vagy csatában, hanem a szolgálai kezétől fog meghalni. A történészek véleménye nem egyezik a halála fajtáját illetően, mert egyesek úgy vélik, megmérgezték, míg mások szerint kard által halt meg. Ez azonban nem jelentős különbség. S őt Antiochus Epiphanes követi.

## Dániel 11:21

**21. És ennek helyébe egy utálatos áll, a kire nem teszik az ország ékességét; hanem békességgel jó,<sup>518</sup> és hízelkedéssel jut az országhoz.**

Et stabit super locum ejus probrosus, et non dabunt ei<sup>519</sup> decorem regni,<sup>520</sup> et veniet cum pace, et apprehendet regnum per blanditias.

A történészek egyetértenek abban, hogy Antiochus Epiphanes rendkívül ravasz ember volt, s egyesek azt állítják, Rómából is lopva távozott. A legvalószínűbb, hogy elbocsátották a rómaiak az atyja halálhíre miatt, mert megelégedtek a testvérével, Demetriusszal. Mellette más túszai is voltak, közöttük annak a földnek a főnemesei, valamint a király eme harmadik fia. Bárhogyan is történt, valamennyien egyetértenek a ravaszságát illetően. Olyan kegyetlen és heves volt, hogy Polybus szerint ráakasztották az Epimanes gúnynevet, mivel az Illusztris melléknevet vette fel, a hirtelen természete miatt nevezték örültnek.<sup>521</sup> Egy, különféle bűnöktől felfuvalkodott szörnyeteg volt, szolgálai és hízelgő jellemű, aki különféle mesterkedéssel próbálta meg elnyerni Róma kegyeit, amint azt majd látjuk. Mikor azonban nem a félelem mozgatta, a kegyetlensége és a vadság minden határon túlment. Emiatt nevezi az Íge *utálatosnak*. Róma bizonyos megbecsülésben részesítette, s a népe egy része is nagy tapssal fogadta. De nem volt felruházva semmiféle hősies, vagy akár királyi tulajdonságokkal, mert mindig hízelgett a rómaiaknak, s ezzel a módszerrel igyekezett befurakodni a polgárok kegyeibe, míg végül könyörgőként jutott a királyságához. Ezért nevezi az angyal utálatos, vagy megvetendő személynek. Ennek másik, ugyanolyan valószínű oka, hogy csalással és gonoszussággal szerezte meg a trónt, miután félreállította annak törvényes örökösét. Szeleukosz ugyanis hagyott maga után követőt, akit ez az álnok összeesküvő megfosztott a jogaitól, s így szerezte meg csalással a királyságot. Tudjuk, mekkora fontosságot tulajdonít Isten minden ember elhívásának, s miképpen gátolja az embereket abban, hogy elhamarkodottan magukhoz ragadjanak bármit, mert mindig meg kell elégedniük azzal az állapottal, amit Isten juttat nekik. Miután tehát Antiochus teljesen jogtalanul ragadta magához a királyságot, s vetette ki abból a törvényes örököst, utálatossá vált Isten előtt, és soha más módon nem lehetett volna király, mint erőszakossággal és zsarnoksággal, valamint megtévesztéssel és ravaszsággal a maga részéről. Én nem vonakodom kijelenteni, hogy az angyal itt Antiochus romlott viselkedését feddi meg, mikor *utálatosnak* mondja a nemes érzelmek teljes hiánya miatt.

Utána hozzáteszi: *akire nem ruházzák rá a királyság tisztességét*. Ezekkel a szavakkal jelenti be az uralkodásának igazságtalan mivoltát: nem a nép szavazataival jutott a királysághoz. Mondtuk, hogy Szeleukosz fiának kellett volna vitathatatlanul uralkodnia, de pont az a személy, akinek az unokaöccse védelmezőjének kellett volna lennie, fosztottja meg

<sup>518</sup> A Károli-fordítás szerint: *alattomban jó – a ford.*

<sup>519</sup> Azaz, nem bízzák rá. – *Kálvin.*

<sup>520</sup> Azaz, nem ruházzák rá a királyság dicsőségét. – *Kálvin.*

<sup>521</sup> Az *Epiphanes* jelentése *megtestesült Isten*, míg az *Epimanes* dühöngő örültet jelent. – *a ford.*

a felügyeletére bízott atyai örökségétől. Ezért beszél az angyal úgy róla, mint egy rablóról, semmit királyról, mivel úgy ragadta el a királyságot, és nem megválasztották. Majd ezt olvassuk: *hanem békességgel jő, és hízkeléssel jut az országhoz*. Ez az utolsó mondat magyarázata. Megkérdendő, miképpen fosztotta meg az unokafivérét a királyságától? A válasz ez: *békességgel jött*, azaz mindent félretéve, ami amannak izgalmat okozhatott volna, és nyíltan nem dicsekedett azzal, hogy ő lesz a király, hanem az ő szerepében tetszelgett megtévesztő módon, míg meg nem szerezte a védelmezettje megsemmisítéséhez szükséges hatalmat. *Békességgel jő, tehát, és hízkeléssel jut az országhoz*. Látjuk tehát az angyal szavainak jelentését. Emellett jóllehet sem Dániel, sem a választott nép közül sokan nem látták mindezeket a dolgokat, mégis megízlelhettek ezekből a próféciaiból eleget ahhoz, hogy megelégedjenek és elűzzenek minden aggodalmat az elméikből. Lehetőségük nyílt Isten beszédének meghallására az angyalon keresztül, s a tapasztalat megtanította őket mindannak igazságára, ami itt elhangzik, még ha sok minden el is volt rejtve előlük. Isten célja azonban a kegyesek lelkének támogatása volt egészen Krisztus eljöveteleig, s a megtartásuk a nyugalomban a legnagyobb háborgások közepette. Így elismerhették a Megváltó ígéretének értékét, miután arról is szó volt, amint majd elmondjuk a fejezet végén. De lássuk a soron következőket.

## Dániel 11:22

**22. És a beözönlő seregek elárasztatnak az ő orcája előtt és megtöretnek; még egy szövetséges fejedelem is.**

Et brachia inundatione obruentur, *ad verbum*, *inundabuntur*, a conspectu ejus, et conterentur, atque etiam dux foederis.

Természetesen azt képzeljük, hogy Antiochus birodalma nem vált azonnal békéssé, hiszen udvarának egyik része a törvényes örökösöt támogatta. Amiképpen az minden kormányváltáskor bekövetkezik, nagyon sok zendülés támadt Szíriában, mielőtt Antiochus eltehetné volna az útjából az ellenségeit. Mert bár Egyiptomnak akkor nem volt fője, hisz Ptolemaiosz Philometor még csak kisfiú volt, a tanácsadói Szeleukosz fiát támogatták, így titkos módon nyújtottak segítséget az Antiochusszal szemben álló klikknek. Sok problémája volt nemcsak a saját népével, de a szomszédos nemzetekkel is. Valamennyien nagyon sajnálták a gyámja miatt, és a teljesen méltatlan bánásmód sokakat arra indított, hogy minden lehetséges segítséget megadjanak neki. A fiút Egyiptom és más nemzetek is támogatták. Antiochusnak tehát sok komoly zendüléssel kellett szembenéznie, de az angyal a végső ütközetéről beszél. *Beözönlének a seregek*, mondja. Ez jelképes kifejezés, mert bármi segítséget is kapott Szeleukosz fia, azt nem a saját erőfeszítéseinek köszönhetné, mert nem fordulhatott senki máshoz, csak a barátaihoz. *A seregek*, s ez alatt minden olyan segítséget kell érteni, akik Szeleukosz fiának a helyreállítását támogatják, *elárasztatnak és megtöretnek*. Ez újabb hasonlat, mely szerint mondhatni özönvíz által ragadtatnak el, s ezzel a jelképpel az angyal nemcsak Antiochus győzelmére, de annak nagy képességére is utal. Olyan volt, mint egy özönvíz, de nem a maga erejéből, hanem Isten által, mert Ő akarta felhasználni ennek a zsarnoknak a kezét az izraeliták bántására, amint majd később látjuk Egyiptom és Szíria zaklatásában is. Antiochus valójában Isten ostora volt, s ezért hasonlítja az angyal özönvízhez, s ezért mondja: *az ő orcája előtt*. Ezzel megmutatja: az Antiochustól való félelem oly hatalmas volt, hogy a pusztá megjelenése elcsüggesztette és leterítette az ellenfeleit, jóllehet ő maga nélkülözte az erőket, és nem volt sem bátor, sem kitartó harcos. *Megtöretnek; még egy szövetséges fejedelem is*. Ez azt jelenti, hogy Ptolemaiosz hiába állt a rokona oldalára. Szeleukosz fia ugyanis unokatestvére volt Ptolemaiosz Philometornak, mivel, amint említettük, Kleopátra hozzáment Ptolemaiosz Philopatorhoz, ahonnan ez a Philometor



származott, Szeleukosz pedig Kleopátra testvére volt. Ő volt tehát a *szövetséges fejedelem*. Ptolemaiosz valóban kisfiú volt, aki semmit sem tudott se felvállalni, se elvégezni saját magától, de akkora volt a méltósága Egyiptom királyságában, hogy jogosan nevezték *szövetséges fejedelemnek*, mert mindenki más alatta volt hatalomban ennek a királynak. Az esemény teljes mértékben bebizonyította, mennyire sikertelenül harcoltak mindazok Antiochus ellen, akik ki akarták vetni őt a birtokaiból. Most ez következik:

## Dániel 11:23

**23. Mert a vele való megbarátkozás óta csalárdul cselekszik ellene, és reátör és győzedelmet vesz rajta kevés néppel.**

Et a conjunctione cum eo faciet dolum, et ascendet, et praevalebit cum exigua gente, vel, manu.

Az angyal a háborúskodás bizonyos megszakadására utal, Antiochus egy időre megelégszik majd Szíriával, és nem tör Egyiptom ellen. Nagy jelentőségű dolog volt visszaverni mindazok próbálkozásait, akik az unokafivére jogait igyekeztek helyreállítani. Kétség sem férhet hozzá, hogy az egész ország elerőtlenedett, és kimerült a folytonos háborúskodás következtében, mert valahányszor csak újabb zavargások kezdődtek, újabb adókat kellett kivetni ezekre a tartományokra, és ez hatalmas költséget jelentett. Nem meglepő tehát, ha a ravasz beállítottságú Antiochus átmeneti békét kötött az unokafivérével, Ptolemaiosz Philometorral, Egyiptom királyával. A nővére, Kleopátra még mindig élt, és az tiszteletre méltó mentség volt. Az angyal tehát először is kijelenti a fegyverszünetet, mert békekötéshez vezetett a két uralkodó között. De hozzáteszi Antiochus álnok viselkedését ebben a barátságban. *Mert eme egyezségek idején, vagy azokat követően áruló módon viseltetik majd iránta.* Jóllehet tehát azt színlelte, hogy az unokafivére barátja és szövetségese, csalárd módon viselkedett vele. *Reátör és győzedelmet vesz rajta kevés néppel*, azaz hirtelen támad a fiúra. Mikor ugyanis Ptolemaiosz tartós barátságot várt a nagybátyjától, Antiochus élt a lehetőséggel, és álnok módon, csekély erővel megtámadott néhány várost. Ezzel megtévesztette az ellenségét, aki úgy vélte, minden rendben lesz majd vele, s mikor Ptolemaiosz nem félt már a nagybátyjától, hirtelen elveszített néhány várost. Az angyal így érti: *csalással rátör, és csekély erővel győzelmet arat*, mert amaz nem gyanítja majd ezt a támadást. Az ellenséget könnyű legyőzni, mikor nyugodt, és nincs benne semmi félelem. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 11:24

**24. Békében<sup>522</sup> még az ország kövér<sup>523</sup> részeibe is behatol, és azt cselekszi, a mit nem cselekedtek sem az ő atyái, sem az ő atyáinak atyái: zsákmányt, prédát és gazdagságot tékozol előlők, és az erősségek ellen is cselt kohol, de csak egy ideig.**

In pace, et in pinguedinibus regionis, aut provinciae, veniet, hoc est, in deliciis, et faciet quae non fecerunt patres ejus, et patres patrum ejus: spolia et praedam, et substantiam illis dissipet,<sup>524</sup> et super munitiones cogitabit cogitationes suas, idque ad tempus.

Folytatódik a történet: az angyal megmutatja, miképpen vesz be rövid idő alatt Antiochus sok várost, mert *békében még az ország kövér részeibe is behatol*, utalván ezzel

<sup>522</sup> A Károli-fordítás szerint: *Alattomban – a ford.*

<sup>523</sup> Károlinál: *gazdag – a ford.*

<sup>524</sup> Vagy elszórja a vagyonukat. – *Kálvin.*

arra, hogy elnyomja őket, miközben nyugodtan alszanak. Azt is megmutatja, miképpen válik győztessé: nem Egyiptom elleni invázióval, hanem ravaszsággal és titokban fosztja meg Ptolemaiosz királyt a városaitól akkor, amikor ő ezt a legkevésbé sem várja. Látszólag nem lesz háború, ezért mondja, hogy *békében még az ország kövér részeibe is behatol*. A „kövér” szót jelképesen, „gazdag” értelemben használja. Egyesek a zsákmány és a préda szavakat „katonák” értelemben veszik, és összekapcsolják az יבזור *ibzor*, *tékozol* igével, arra vonatkoztatva, hogy a javaikat elosztja a katonái között a jóakaratauk elnyerése érdekében, valamint hogy felkészítse őket az újabb háborúkra, mert tudjuk, milyen könnyen elcsábulnak a katonák, mikor megkapják a szolgálatuk jutalmát, mert csakis a mohóság és a kapzsiság mozgatja őket. Egyesek így magyarázzák: Antiochus elosztja a zsákmányt a katonái között. Én azonban más értelmezést tartok jobbnak: *eltékozolja az egyiptomiak prédáját, zsákmányát és javait*. Miután hirtelen rátört az egyiptomiakra, úgy fosztja ki őket, mint holmi rabló.

Utóbb hozzáteszi: *és az erősségek ellen is cselt kohol*. Ez azt jelenti, hogy a megerősített városok bevételét is tervezgeti. Először ugyanis csak bizonyos városokig hatolt be, elsőként Coele-Szíriát, majd Phoeniciát elfoglalva, de nem volt képes gyorsan bevenni a megerősített városokat, ezért felfüggesztette a terveinek végrehajtását, alkalmasabb időszakra várva. Ezért mondja az angyal, hogy *az erősségek ellen is cselt kohol, de csak egy ideig*. Ez azt jelenti, hogy nem azonnal mutatja ki a szándékait, remélvén, hogy egy óvatlan pillanatban kerekedik majd felül az unokafivérén. Azaz, a béke látszata alatt a hozzáférés ezekhez a városokhoz mindig is nyitva áll majd előtte, s képes lesz mindenkit magához édesgetni, akiket megronthat ajándékokkal, vagy egyéb eszközökkel. Látjuk tehát, miképpen tárul itt a szemünk elé azoknak a mesterkedéseknek és terveknek az összefoglalása, melyekkel Antiochus fogja majd megfosztani az unokafivérét a területeinek és a városainak egyik részétől, miképpen támad meg hirtelen néhányat a leggyengébbek közül a gyanútlan béke állapotában, s miképpen kohol fokozatosan terveket az erősebb városok tőle telhető elfoglalására. Az angyal azt is mondja: *de csak egy ideig*. Antiochus ravaszsága és rosszindulata mindig is megmutatkozott ezekben a mesterkedésekben. Nem bocsátkozott nyílt háborúba, de mindig is próbálta növelni a birtokait közvetett csalásokkal – és sikeresen.

Mikor azt mondja: *és azt cselekszi, a mit nem cselekedtek sem az ő atyái, sem az ő atyáinak atyái*, ezt kizárólag Egyiptomra kell korlátoznunk. Szeleukosz ugyanis, Szíria első királya nagy kiterjedésű birodalommal rendelkezett, sikerei voltak a háborúskodásban, és a hírneve öreg koráig fennállt, s noha utóbb már nem volt sikeres a csatározásban, egészében mégis nagy és ünnepelt harcosnak tartották. Emellett tudjuk, hogy Nagy Sándor egyik tábornoka volt. Ami Antiochust, a fiát illeti, korábban már említettük kiterjedt birodalmát, s azt, hogy milyen nagyra becsülték bölcsessége és hősiessége folytán. Az angyal nem általánosságban, hanem csak Egyiptom vonatkozásában hasonlítja Antiochus Epiphanest atyjához, nagyapjához, vagy dédapjához. Az ősei ugyanis mindig vágytak Egyiptomra, de a terveik állandóan meghiúsultak. Ő azonban sikeresebb volt az agressziójával ott, ahol ősei csődöt mondtak a próbálkozásaikkal. Ebből világosan kiderül, miképpen bírálja felül Isten a háború eseményeit: a győztes és a hős nem az, aki kiemelkedik a megfontoltságban, az eszességben, vagy a bátorságban, hanem az, aki a mennyei vezető alatt hadakozik. Istennek tetszik egy időben egész nemzeteket sújtani, máskor pedig olyan királyokat állít föléljük, akik valóban az Ő szolgálói. Így Egyiptomot is büntetni akarta ennek a rablónak a keze által. Most ez következik:

## Dániel 11:25

**25. És felindítja az ő erejét és szívét a déli király ellen nagy sereggel, és a déli király is hadra készül nagy sereggel és igen erőssel, de meg nem állhat, mert cselt koholtak ellene.**

Et excitabit robur suum, et cor suum adversus regem austri, cum exercitu magno: et rex austri irritabitur ad praelium cum exercitu magno, et robusto valde: et non stabit, quia cogitabunt contra eum cogitationes.<sup>525</sup>

Az angyal itt azt jelenti be, miképpen bátorodik fel Antiochus Epiphanes, miután a csalárdságával sikert arat. Megpróbál majd hadsereget toborozni, és nyíltan, leplezetlenül megtámadni Egyiptomot. Ezért mondja, hogy *végül összeszedi az erejét és a bátorságát*. Korábban rejtek-, és búvóhelyeken keresztül lopakodott, és nem szedte össze sem az erejét, sem a bátorságát, mikor csendben meghúzta magát odahaza, s a különböző városokat árulással és egyéb mesterkedésekkel szerezte meg. De mindez csak földalatti settenkedés volt. Most azonban nyílt háborút hirdet, s kivonul az erőivel a csatamezőre, azaz *felindítja az ő erejét és szívét*. Amint már említettem, a hadakozásának ezt az újabb módszerét szokatlannak írja le a számára, mivel igaz ugyan, hogy a bátorsága az elért sikerek következtében fokozatosan növekedett, mert ezek folytán erősebbé vált az unokafivérénel a megtévesztés gyakorlásával. Az angyal azt is hozzáteszi, hogy *nagy sereggel*. Korábban kisebb csapatot említett, most egy nagy hadsereget állít ezzel szembe, hiszen hosszú időre volt szükség nagy pénzforrásokat összeszedni a háború megvívásához, valamint a határainak kibővítéséhez és kiterjesztéséhez. Ezért volt képes új adókat bevezetni, miközben a bővelkedése sokakat arra indított, hogy a szövetségesei legyenek. Miután minden vonatkozásban az unokafivére felette állónak vélte magát, nagy hadsereget gyűjtött össze. *A déli király is hadra készül*, azaz nem meri majd zaklatni Antiochust, a saját nagybátyját, de rákényszerül a nyílt háborúra. Jön tehát *nagy sereggel és igen erőssel, de meg nem állhat, mert cselt koholtak ellene*, azaz árulással fogják legyőzni. Az angyal itt arra utal, hogy Ptolemaiosznak elegendő bátorsága lenne az ellenálláshoz, ha a támogatói nem árulnák el. Ezt majd jobban látjuk holnap, a következő igeversből.

## Ima

Add meg mindenható Isten, hogy megmaradjunk nyugodtan a Te menedékedben és oltalmadban a megannyi zűrzavar közepette, amiket a szemeink elé társz ebben a világban. Hadd ne veszítsük el soha a bátorságunkat mikor alkalom nyílik a Sátán és ellenségeink számára, hogy elnyomjanak minket, de hadd maradjunk meg biztonságban a Te védelmedben, s hadd menekülhessünk minden órában és minden pillanatban a Te oltalmadba. A Te legyőzhetetlen erődre támaszkodva soha ne vonakodjunk úgy áthaladni minden felkavarodáson, hogy közben nyugodt elmével támaszkodjunk a Te kegyelmedre, míg végül össze nem gyűjtesz minket abba a boldog és örök nyugalomba, amit a mi Urunk Jézus Krisztus készített el a számunkra a mennyben. Ámen.

---

<sup>525</sup> Azaz, álnok terveket sző majd ellene. – Kálvin.

## Hatvanadik előadás

### Dániel 11:26

**26. És a kik az ő ételét eszik, megrontják őt, és az ő serege elszéled, és sokan elhullanak seb miatt.**

Et qui comedent portionem cibi ejus, conterent eum, et exercitus ejus obruetur, et cadent vulnerati multi.

Az angyal tegnap megjövendölte, hogy Ptolemaiosz nem áll meg a csatában a támogatói árulása következtében. Most beszámol az árulás fajtájáról, mert a fő udvaroncai, vagy tanácsadói lesznek ennek az álnokságnak a szerzői. Szembeállítja a közkatonákat a vezetőikkel, mert a második mondatban megmutatja, miképpen kell ellátniuk a katonáknak a kötelességüket, életüket, vagy vérüket sem kímélve. Most már értjük a Szentlélek szándékát ebben az igeversben, mert azt mondja: ennek az álnokságnak a szerzői nem lehetnek közönséges emberek, csak főtanácsosok. Ezekről azt olvassuk, hogy a király asztalánál ettek, amint az első fejezetben is láttuk, miképpen adatott rész Dánielnek, és a társainak a király ételéből a király asztalánál. Így tehát megmutatja, mennyire gyalázatos volt ez az árulás, hiszen az asztalánál ettek, és a bizalmas társai voltak. *Megrontják őt*, mondja *és az ő serege elszéled*. Megmutatja: sokan voltak készek ennek a kötelességnek az ellátására, akik bátran és önként kockáztatták életüket a király biztonságaért, de *sokan elhullanak seb miatt*. Jelzi, hogy hatalmas mészárlás lesz a hadseregében, s a csata végkimenetele nem az ő kívánsága szerinti lesz, mert a tábornokai nem maradnak hűségesek az uralkodójuk iránt. Ezzel a példával az angyal a királyok szokásos állapotát írja le. Ők a tanácsosaikat nem a hűségük, hanem a fizikai tulajdonságaikban és a hajlamaikban látszólagosan megmutatkozó alkalmasságuk alapján választják ki. Ha a király kapzsi, ravasz, kegyetlen, vagy érzéki, akkor olyan barátokra és kísérőkre vágyik, akik nem feddik meg sem a kapzsiságát, vagy ravaszságát, sem a kegyetlenségét, vagy a vágyait. Ezért megérdemlik, ahogyan viselkednek velük szemben, s azoktól tapasztalnak meg árulást, akikkel nem kellene akkora tisztességgel bánniuk, ha fontolóra vennék az Isten és a népük iránti kötelezettségeiket. Most ez következik:

### Dániel 11:27

**27. De ennek a két királynak szíve is gonoszt forral, és egy asztalnál hazugságot szólnak egymásnak; de siker nélkül, mert a vég még bizonyos időre elmarad.**

Et duorum regum cor ipsorum, hoc est, et cor his duobus regibus, in malum: et in mensa eadam, una, mendacium loquentur, et non prospere eveniet, quia adhuc finis ad tempus statutum.

Az angyal itt beszámol arról, hogy a háborúnak egy szövetségekötés és a béke üres színlelése vet majd véget a Ptolemaiosz által elszenvedett mészárlást követően. Noha Antiochus követhette volna a saját jószerencsáját, mégsem merte a szélsőségességig kihasználni az előnyt, hanem a beállítottságának megfelelően úgy vélte, hogy inkább az a békekötés az ellenfelével áll az érdekében. Utaltunk már a ravaszságára, valamint a nyitottságának és a becsületességének hiányára. Az angyal előre jelzi a rosszhiszeműség meglétét mindkét királyban: a nagybáty és az unokaöcs találkoznak, mondja, együtt esznek, a legnagyobb barátságot színlelik, de *egy asztalnál hazugságot szólnak egymásnak*. Ez azt jelenti, hogy terveket szőnek egymás ellen, s mindegyik álnokul jár el a maga céljainak érdekében. Ennek a próféciaának látszólag valóban csekély a jelentősége a kegyesek számára,

de szükséges volt megmutatni, hogy egy ennyire zűrzavaros állapotban nem tudtak volna kitartani, ha nem kapnak mindenféle támogatást. Ha az angyal csak általánosságban mondta volna, hogy először háború lesz, majd utána átmeneti béke, ez nem lett volna elégséges az istenfélők elméjének megtámogatásához. Mikor azonban a részletekre is ennyire világosan rámutat, azzal figyelemre méltó megerősítést biztosít a számukra. Így a kegyeseknek nincs okuk kételkedni abban, hogy Isten szólt, mikor az angyal ennyire pontosan megmondja a jövőt, s olyan nyíltan számol be róla, mintha már történelem lenne. Majd hozzáteszi: *de siker nélkül, mert a vég még bizonyos időre elmarad*. Az angyal Isten gondviselésére hívja fel a kegyesek figyelmét, mivel az elménk természetes módon mindig a földi dolgok közepette nyugszanak meg. Csak addig szemlélünk az elménkkel, ameddig a szemeinkkel ellátunk. Mindig így kutatjuk az okot: „miért történik mindez”, és „miért nem fordult jóra az események menete”, de Isten akaratát teljesen figyelmen kívül hagyjuk. Az angyal ezért megy elébe az emberek hibájának és ostobaságának annak kimondásával, hogy bármit is terveztek ezek a királyok, az sikertelen maradt, *mert a vég még bizonyos időre elmaradt*, azaz Isten sok esemény bekövetkeztét feltartóztatja. Miközben tehát mi csak a másodlagos okokat vesszük figyelembe, meglátjuk, miképpen rendelkezik egyedül Isten a legfőbb hatalommal, és kormányozza akaratával az emberek egymás közti ügyes-bajos dolgait. Ebből a tanításból az istenfélők nem csekély hasznot húzhatnak, mert miközben a királyok megannyi tervet szőnek, s használják a nagy ravaszságukat, valamint a diplomácia minden romlott mesterkedését, Isten továbbra is visszafogja elméiket. Titkos zablájával tartja féken az események menetét, és semmit sem enged megtörténni mennyei elrendelés nélkül. Jóllehet ebből az igeszakaszból ezt az általános tanítást származtathatjuk, az angyal mégis kétségtelenül csak az előttünk álló történelmi eseményekre korlátozza. A vég még nem jött el, s az alkalmas időt Isten titkos tanácsvégezése határozta meg, ezért Antiochus egyszer győz, másszor visszavonul, amint látjuk. Majd ezt olvassuk:

## Dániel 11:28

**28. Azért visszatér az ő földére nagy gazdagsággal; de az ő szíve a szent szövetség ellen van, és ellene tesz, és újra visszatér az ő földére.**

Et revertetur in terram suam cum opibus magnis, et cor ejus ad foedus sanctitatis, et faciet, et revertetur in terram suam.

Itt az angyal ennek a békének a megpróbáltatásokkal teli természetét írja le Isten népe számára, mert Antiochus a seregeit Jeruzsálem és az egész zsidó nép ellen fogja fordítani. Ezt olvassuk: *visszatér az ő földére*, mert nem veszi birtokba Egyiptomot. Ez a visszatérés magában foglalja Antiochus győzelmét, sőt még azt is, hogy beveszi magát a saját birodalmának határai közé. Mikor hozzáteszi, hogy nagy pompával, vagy *nagy gazdagsággal*, egyben a forrást is megmutatja, ahonnan ez a gazdagság származik: *az ő szíve a szent szövetség ellen van*. Részben megsemmisítette Jeruzsálemet és Isten templomát. Azonban kénytelen volt békén hagyni a templomot és annak kincseit a szégyenérzet, vagy a tisztelet, vagy a csoda folytán, ahogyan a Makkabeusok 2. könyvében olvashatjuk (2Makk2:2). Szándékában állt kifosztani az egész templomot, de Isten ellene állt neki, miközben nagy vagyont gyűjtött. Ezért az angyal itt összekapcsol két eseményt: vissza fog térni nagy gazdagsággal Szíriába, de a szíve a szent szövetség ellen lesz. Egyesek ezt személyekre vonatkoztatják, mintha az angyal az Istennel szövetségben álló népet értette volna alatta. Az egyszerűbb jelentés azonban nekem jobban tetszik: háborút fog vívni Isten ellen, mert nem gazdagodott meg oly bőséges zsákmánnyal, amelyet elképzelt. Említettük már, miképpen kötött békét az ellenségével – nehogy gyümölcstelen legyen tehát ez a hadjárata, kifosztotta

Isten templomát. Azaz, az ő szíve Isten ellen és az Ő szent szövetsége ellen van. A másik magyarázat túlon túl hüvös, és túlon túl erőltetett.

*És ellene tesz, és újra visszatér az ő földére.* Ez a visszatérés az igevers végén már értelemben szerepel, mint az elején levő, mivel most a maga akaratából, győztesként tér haza, és senki nem fog szembeszállni vele a saját területeire történő visszatérés közben. Ezt a két kifejezést együtt kell olvasnunk: *ellene tesz, és újra visszatér az ő földére.* A „tesz” szó jelentését már magyaráztuk. Az angyal itt az akadályok hiányát jelzi, melyek meggátolhatták volna Antiochust a város és a templom megsemmisítésében. Súlyos próba volt ez, ami a kegyesek elméjét felzaklatta, és ide-oda hányta, mert Isten adta át a templomát ennek a kegyetlen zsarnoknak, s engedte, hogy a legaljasabb módon elvigye a szent edényeket és a rejtett kincseket. Szükséges volt tehát előzetesen tájékoztatni a kegyeseket erről a fájdalmas mészárlásról, nehogy annak új mivolta megdöbbenesse őket, és megingassa a hitük állandóságát. Ebből azt a gyakorlati tanítást nyerjük, hogy Isten sokszor megengedi megannyi ránk nézve fájdalmas esemény bekövetkezését – de ennek a tanításnak mégsem szabad minket megkeserítenie, hiszen pont azzal a próbával szemben kíván minket megerősíteni, ami az események újdonságából fakad. Az angyal tehát, miközben a semmiképpen sem kellemes eseményekről számolt be, hasznos hírnöke volt valamennyi csapásnak, amiknek be kellett következniük, nehogy bármi szokatlan, vagy váratlan érje az istenfélőket. Azaz, a csapásokat Isten kezéből származóknak ismerik majd el, mikor ki lesznek téve Antiochus szeszélyeinek. Isten azonban az ő bizonyos és felfoghatatlan tanácsvégzésével mégis sok szabadságot adott ennek az istentelen zsarnoknak. Most ez következik:

## Dániel 11:29-30

**29. Bizonyos időben megjő, és délre megy: de nem lesz utolszor úgy, mint először volt.**

**30. Mert kitteus hajók jőnek ellene és megijed, és visszatér és dühöng a szent szövetség ellen és cselekszik ellene; visszatér és ügyel azokra, a kik elhagyják a szent szövetséget.**

Ad tempus revertetur et veniet in AEgyptum: et non erit ut prius, ita a posterius.<sup>526</sup>

Et venient contra eum naves Cithim, et debilitabitur,<sup>527</sup> et revertetur, et indignabitur adversus foedus sanctitatis, et faciet, et revertetur, et intelliget,<sup>528</sup> ad desertores foederis sanctitatis.

Először is, mondja az angyal, Antiochus vissza fog térni rövid idő múlva, azután hatalmába keríti Egyiptomot. Ez volt a gyümölcse annak a színlelt békének és álnok barátságnak, amit már említettünk. A nagybáty és az unokaöcs ugyanis együtt lakomáztak kölcsönös bizalmatlanságban, amint mondta az angyal, s amint mi is láttuk ennek a fejezetnek a 27. versében. Ez a megtévesztés röviddel ez után szertefoszlott, mikor Antiochus minden ésszerű indíték nélkül visszatért Egyiptomba. Ezen a módon mutatta meg, hogy nem akar mást, csak alkalmat a tűzszünet megszegésére, s csak azért késleltette ezt egy időre, mert nem akarta elhamarkodottan elnyomni az unokaöccsét. Ez tehát az egyik dolog. A מועד *mogned, idő* szót vehetjük egy isteni módon előre meghatározottnak. Mivel azonban ez a magyarázat túl erőltetettnek tűnhet, én megelégszem a szokásossal. *Bizonyos időben megjő*, mondja, *és délre megy: de nem lesz utolszor úgy, mint először volt*, mert az egész háborús készülődés, ami akkora félelmet keltett Egyiptomban, elveszíti a hatását. Elragadta az ország egyik részét, s már Ptolemaiosz Philometor királyt ostromolta, mikor Publius Popilius megérkezett, akiről

<sup>526</sup> Azaz, más lesz a helyzet, mert az utóbbi hadjárat nem lesz oly sikeres, mint az előző volt. – Kálvin.

<sup>527</sup> Vagy megszomorodik, s én ezt az értelmezést tartom jobbnak. – Kálvin.

<sup>528</sup> Azaz, adja rájuk a fejét. – Kálvin.

az angyal majd most fog beszélni. Elmondja ugyanis Antiochus visszavonulásának okát – *kitteus hajók jönnek ellene*. Ezt a szót máshol már magyaráztuk. A Szentírás összes igehelyét egybevetve, melyekben szerepel ez a szó, meglátjuk, hogy valamennyi pogányt jelenti: a macedónoktól kezdve egész Görögországon át Illíriáig és Itáliáig. Az ókorban más kifejezést használtak a makedónokra: a *maketoe* névvel illették őket, s egyesek úgy vélik, az *m* betű szükségtelen kiegészítés. Akár így van ez azonban, akár nem, a körülmények azt mutatják, hogy a macedónokat, a görögöket és már tengerentúli nemzeteket nevezték *kitteusoknak*. Ha bárki továbbra is vitatja ezt a szót, mi álljunk el minden vitától: nem tehetünk egyebet, mint elmondjuk, amit a Szentírás örök tartalma alapján kideríteni vagyunk képesek: a macedónokat, a görögöket és az itáliaiakat érti bele ebbe a kifejezésbe. Ez az igeszakasz minden kételytől mentes, mert Antiochust nem a görögök, hanem a rómaiak zabolázták meg. Követeket küldtek hozzá, bár nem pusztán ezért, hanem Görögország és Kis-Ázsia állapotának felmérése végett is. A görög ügyek rendezetlenek voltak, és a rómaiak figyelme Achaia felé fordult, mert úgy vélték, hogy az akháj liga túlságosan megerősödött. Ezek között a követek között volt Publius Popilius, egy – feltételezhetjük – szigorú ember, aki merev és faragatlan is volt. Mikor találkozott Antiochusszal, aki akkor Alexandriát ostromolta, s a fiúkirályt fogságban tartotta, a maga módján szólt hozzá. Antiochus király kegyelmesen és gyengéden, sőt nyájasan fogadta, s még köszönteni is akarta, mert amint már említettük, a beállítottsága alapvetően szolgai volt. Popilius elutasította mindezeket a formaságokat, és megparancsolta neki, hogy korlátozza a bizalmas hangvétel a magánbeszélgetésekre, mert Antiochus baráti viszonyban volt vele, mikor még fogolyként Rómában volt, apja halálát megelőzően. Elutasította az udvariasság mindezen cselekedeteit, s elmagyarázta neki a Szenátus parancsait, majd arra utasította, hogy azonnal vonuljon ki Egyiptomból. A király azt válaszolta, hogy ezt majd megvitatja a barátaival. Popilius azonban nem tudta félretenni a zordonságát: egy kört rajzolt köré a kezében tartott pálcával, és megparancsolta a királynak, hogy hívja a tanácsadóit, és azonnal döntsön, vagy rögvest hadüzenetet a át neki. Mikor a király látta, hogy ez a barbár ennyire határozottan cselekszik, nem mert tovább vonakodni, vagy színlelni, hanem meghunyászkodott a Szenátus hatalma előtt, és hirtelen visszavonult az országból. Az angyal most ezt a történetet írja le. Mindezek az események akkor még nem történtek meg, de Isten azt tárja a kegyesek szeme elé, ami teljes mértékben el volt rejtve az emberek elől, és ellentétes volt minden várakozásukkal. Az angyal tehát az okot mondja meg, amiért Antiochus eme hadjárata teljesen más lesz, mint az előző. *Mert kitteus hajók jönnek ellene és megijed, és visszatér, azaz engedelmeskedik, noha megsértődik a parancsoló bánásmód miatt, de kénytelen lesz a megszegyenülés minden jelét magán viselve visszavonulni. Egy királyhoz méltatlan volt ennyire megalázkodni az ellensége pusztá szavára.*

Ez ad számot a sértődöttségéről: *visszatér és dühöng a szent szövetség ellen*, azaz a haragját Isten templomára és városára zúdítja. Ez a második visszatérése sokkal tovább tartó mérsárlást jelentett, mint a korábbi. Antiochus tehát nem akart hazatérni, míg megfelelő mennyiségű zsákmányt nem szerzett, miután a béke megerősítését színelte. Most azonban nagy szégyennel volt kénytelen visszavonulni, s ez csak felbőszítette és kihozta a sodrából. Ezért mondja az angyal: *dühöng a szent szövetség ellen és cselekszik ellene*. Ugyanazt a nyelvezetet ismétli meg kétszer, mintha azt mondta volna: Antiochusnak vissza kell térnie Szíriába anélkül, hogy elérné a célját, engedelmeskedvén a római Szenátusnak, vagy inkább öreg barátjának, akit még Rómában ismert meg. Említettük már annak okát, amit utóbb bővebben is megmagyarázunk, amiért az angyal azt jövendölte, hogy a király dühe *a szent szövetség* ellen fordul. Ez pedig nem más, mint az, hogy a kegyesek magabiztossága természetes módon megsérül, mikor látják: a zsarnok isteni engedélyt kap a templom beszennyezésére.

Majd hozzáteszi: *visszatér és ügyel azokra, a kik elhagyják a szent szövetséget*. Az angyal itt rámutat, miképpen jön majd létre titkos egyezés Antiochus, valamint azok között a hitehagyottak között, akik elhagyják Isten szent szövetségét. Teljesen világos, hogy először Jázon, majd Menelausz hívta őt be Jeruzsálembe (2Makk4:19-23). Csak röviden említem a történelemben feljegyzett eseményeket. A világi szerzők pontosan tájékoztatnak minket ezekről az eseményekről, emellett a Makkabeusok egész könyve is hasonló információt ad, és világosan a szemünk elé tárja az angyal által megjövendölteket. Mindenkinél, aki haszonnal akarja olvasni ezeket a próféciákat, meg kell ismerkednie ezekkel a könyvekkel, és meg kell próbálnia emlékezni az egész történetre. Az idősebb Oniász szent ember volt, a fiát már korábban említettük (2Makk3:1). Ő ugyanis a csapdákat elkerülendő, elment Egyiptomba, és templomot épített, amint arról Josephus tájékoztat, és azt állította, hogy beteljesítette Ézsaiás ama próféciáját, mely szerint lesz egy oltár Isten számára Egyiptom földjén. Az idősebb Oniászt azonban, aki hűséges és szent módon látta el a főpapi hivatalt, először menekülésre készítették, majd végül halálra adták. Utána Jázon, akit elküldtek kiengesztelni Antiochust, felvette a főpapságot, s elárulta a templomot és az egész nemzetet, valamint az Isten tiszteletét (2Makk4:35-35 és 7). Később elnyerte megérdemelt jutalmát, mert levágták, és Menelausz követte őt, elnyervén Antiochus jóindulatát (2Makk5:9, 4:27). A főpapi tekintély lehetővé tette, hogy a nép nagy részét maga után vonja. Itt tehát az angyal azt jövendöli, miképpen társulnak a városhoz közeledő Antiochushoz a dezertőrök és a hitehagyottak. A *visszatér és ügyel azokra, a kik elhagyják a szent szövetséget* szavak és azok értelme egyáltalában nem homályos. Antiochus nem vív majd nyílt háborút a zsidókkal, de azok egyik klikkje elébe megy és befurakszik a kegyeibe. Gyorsan megyek végig ezeken az eseményeken, mert mikor majd elérkezek az általános összefoglaláshoz, sokkal kényelmesebb lesz napvilágra hozni a dolgok egyetemes menetét. Az angyal ezután ezt mondja:

## Dániel 11:31-32

**31. És seregek állanak fel az ő részéről, és megfertéztetik az erősség szenthelyét,<sup>529</sup> és megszüntetik a mindennapi áldozatot, és felteszik a pusztító útálatosságot.**

**32. És a kik gonoszul cselekesznek a szövetség ellen, azokat hitszegésre csábítja hízeltetésekkel; ellenben az Istenét ismerő nép felbátorodik és cselekeszik.**

Et brachia ab ispso stabunt, et profanabunt sanctuarium roboris, *aut virtutis*, et abolebunt iuge, *sacrificium scilicet*, et ponent abominationem quae obstupefaciet.<sup>530</sup>

Et impie agentes contra foedus abducet in errorem blanditiis,<sup>531</sup> et populus intelligentes<sup>532</sup> Deum suum roborabuntur et facient.

Itt az angyal az egyház belső gonoszságait írja le, s részletesebben is megmagyarázza, amit az utolsó igeversben már érintett. Ezt mondja: *és seregek állnak fel Antiochus részéről*. Egyesek ezt a helyőrségre vonatkoztatják, amit a zsarnok Jeruzsálemben állított fel. Nekem azonban ez túlságosan erőltetettnek tűnik. Én nem vonakodom azt feltételezni, hogy az angyal itt a hitehagyottakra és a törvényt elhagyókra utal. *Seregek állnak tehát fel neki*, ami azt jelenti, hogy nem a maga erejéből fog küzdeni, hanem a nép együttműködésére támaszkodik. Sokan adóznak majd neki engedelmisséggel, és Antiochus talál majd egy őt szerető klikket Jeruzsálemben. Akik szándékosan engedelmeskednek az ő akaratának. Ehhez tesz hozzá: *és megfertéztetik az erősség szenthelyét*. Az angyal itt egy kalap alá veszi Antiochust és ezeket az istentelen hitehagyottakat (2Makk5:2). Hogy a kedvében járjanak, mondja, beszennyezik a

<sup>529</sup> A Károli-fordítás szerint: *a szenthelyet, az erősséget – a ford.*

<sup>530</sup> Már elemeztük ezt a szót korábban – *Kálvin*.

<sup>531</sup> Azaz, hízeltetéssel egyre jobban és jobban megrontja őket. – *Kálvin*.

<sup>532</sup> Azaz, mindenki, akik ismerik – *Kálvin*.



templomot, s ez akkor következett be, mikor az olimposzi Jupiter szobrát állították benne fel. Antiochus zsarnoksága és erőszakossága még hosszú ideig folytatódott ezt követően, amint azt majd a maga helyén látni fogjuk. Ő vitte be az olimposzi Jupiter-szobrot a templomba abból a célból, hogy megszüntesse az istentiszteletet, majd egyéb züllöttségeket is bevezetett, melyek beszennyezték Isten szolgálatának tisztaságát. Egy pillanat alatt is véget vethetett volna az egész törvénynek, de először megpróbált sok babonáságot hozzákeverni ahhoz, és így idegeníteni el a zsidókat az igazi és őszinte kegyességtől. Az angyal *az erősség szenthelyéről* beszél, és ezzel mutatja meg a kegyeseknek, hogy Antiochus nem Isten legyőzője, mert Ő soha nem vesztette el a hatalmát, hanem továbbra is a temploma őrizője és megtartója maradt mindvégig. Ezt a díszítő jelzőt a templomra vonatkoztatja, hogy meggyőzze a kegyeseket: Isten soha nem engedett a zsarnok erőszakosságának. Az ő tekintélye érintetlen és romlatlan maradt, még ha a temploma ki is volt téve ennek a dögletes szennyezésnek. Végére azt akarta, hogy a kegyesek ezzel a tanítással őrizzék meg Isten legyőzhetetlen hatalmának érzését, mellyel ezt a templomot választotta lakóhelyül, még ha egy ideig Antiochus sértegethette is, és meg volt neki engedve, hogy megszenteltségtelenítse azt az istentelen bandájával. Ez a tanítás arra ösztökölte az istenfélőket, hogy a hit szemeivel tekintsenek Isten hatalmára, még ha el is van rejtve előlük, s az istentelenek lábbal tiporják azt a vakmerőségük gögijében. Valóban fájdalmas látvány volt a templomban felállított szobor, mert Isten megígérte, hogy a védelmezője lesz ennek a szent hegynek. Mikor az istentelenek sértő módon így tomboltak, ki ne gondolt volna arra, hogy Istent teljességgel legyőzték, és Ő képtelen tovább is védelmezni a lakóhelyét? Az angyal tehát itt arra buzdítja a kegyeseket, hogy teljesen más gondolatokat tápláljanak, mint amilyeneket az eléjük táruló látvány sugall. A templom akkor gyengének, és minden védelemtől megfosztottnak tűnt, de Isten vonatkozásában továbbra is az erő szentélye maradt. Ezután hozzáteszi: *és megszüntetik a mindennapi áldozatot*, ami valóban be is következett, de most csak futólag említem, mert lesz lehetőségem alkalmasabban és teljesebben említeni. *És felteszik a pusztító útálatosságot*, ami megdöbbenést okoz. Ki ne döbbenne meg ugyanis, mikor látja, hogy a Mindenható elhagyta a templomot? Ha ugyanis Isten törődik a templomi szolgálatokkal, miért nem gátolja meg az efféle tombolást? Miért engedi, hogy ilyen gyalázatos módon sértegezzék? Az angyal elébe megy az efféle kísértéseknek annak kimondásával, hogy még ha a legjobbak is megdöbbennek ettől a gyalázattól, akkor sem történik semmi véletlenül, mert Isten előre látott és előre elrendelt mindent. Mindezeket a dolgokat nem jelentené ki, ha Isten nem akarta volna próbára tenni a kegyesek hitét, s kiszabni a büntetést a hálátlanságukért. Ma már azonban nem tudom a témát befejezni.

## Ima

Add meg, mindenható Isten hisz a Te Lelked tanít és a szent tanítás fegyverez fel, hogy bátran folytathassuk a küzdelmet a nyílt ellenségekkel, és mindazokkal, akik vakmerően szembeszállnak az igaz vallással. S hadd vessük meg állandóan a belső ellenségeket és hitehagyottakat, s hadd álljunk ellenük férfias bátorsággal. S ne kavarodjunk fel akkor sem, mikor különféle felfordulások következnek be az egyházban. Hadd szegezzük Rád a szemeinket, s hadd várjunk mindig boldogabb végkifejletet, mint amit a pillanatnyi körülmények láttatnak, míg végül majd beteljesíted ígéreteidet. S a most minket sújtó események is szolgálják az üdvösségünket, mikor a Te Fiad, a mi Megváltónk megjelenik. Ámen.

## Hatvanegyedik előadás

Az utolsó előadásban említettük annak a próbának a komolyságát, mellyel Isten a népének hűségét tette próbára, mikor korlátlan szabadságot adott Antiochusnak a templom beszennyezésére, és az áldozatok és szolgálatok átmeneti eltörlésére. Ő ezután felállította a templomban azt az utálatosságot, ami elcsüggesztette a kegyesek lelkét, mert ezt a tettet lehetetlenség volt a legnagyobb megdöbbenés nélkül szemlélni. Senki sem tartotta lehetségesnek, hogy Isten kiteszi a saját szentélyét ekkora gyalázatnak, mert ez volt az egyetlen, amit az egész világból kiválasztott. Most ez következik: *És a kik gonoszul cselekesznek a szövetség ellen, azokat hitszegésre csábítja hízeltkedésekkel; ellenben az Istenét ismerő nép felbátorodik és cselekeszik.* Dániel itt világosabban fejezi ki azt, amit korábban mondott Isten tiszteletének megrontásáról és eltörléséről, mert Antiochus magához csábítja majd az álnok részét azoknak, akik legalábbis névlegesen Isten népét alkották. Azt ismétli tehát meg, amit mi is mondtunk korábban. Ezek a képmutatók mintegy a karjai lettek Antiochusnak. Ha ugyanis erővel vette volna be a várost, akkor sem merete volna így megszentésteleníteni Isten templomát, ha nem kapott volna segítséget azoktól a hitehagyottaktól, akik elvetettek minden istenfélelmet, s akik egyedül a becsvágyuktól és kapzsiságuktól hajtva csatlakoztak ahhoz az istentelen zsarnokhoz, aki nyíltan és bevallottan a vallásuk ellensége volt. Az angyal tehát azt erősíti meg, amit korábban mondtunk, megmutatván, miképpen válnak a szövetség gonosz és istentelen megvetői eszközzé ennek a rablónak a kezében. A 32. ígevers első szava ugyanis a רשע *reshegn*, *gonoszul cselekedni* szóból származik, s a gonoszság ama speciális cselekedetére utal, amellyel megvetették Isten szövetségét. Mindez azokra a belső ellenségekre vonatkozik, akik korábban azzal dicsekedtek, hogy ők Ábrahám fiai, s a körülmetélkedést, mint annak a szövetségnek a jelét viselték álarcként. Itt nem egyszerűen a nép legaljára, hanem az istentelen papokra mutat rá. Menelausz, Jázon és más hozzájuk hasonlókra, amint már magyaráztuk az igeszakaszt. Azt mondja, ezeket *megtéveszti Antiochus hízeltgése*. Ő kétségtelenül azt kínálta a papoknak és másoknak, amiről úgy gondolta, hogy a legtöbbre értékeli: egyiket a templom főnökének tette meg, a másikat hiábavaló és félrevezető ígéretekkel csapta be, különböző ajándékokat osztogatván közöttük. Ezen a módon rontotta meg hízeltgéssel valamennyit. Velük állítja szembe a próféta Isten őszinte imádóit, s a héber kötőszót itt ezt az ellentétet kifejezőként kell értelmeznünk. Már beszélt sokakról, akiket becsaptak a hiábavaló ígéretek, és ezeket a szövetség megszegőinek nevezte. Most pedig hozzáteszi: *ellenben az Istenét ismerő nép felbátorodik és cselekeszik.* Az angyal úgy érti: azok álnoksága, akikről beszélt, nem kerekedik felül a kegyeseken, hogy ők is csatlakozzanak a gonoszságnak ugyanahhoz a szövetségéhez, és homlokegyenest essenek bele ugyanazokba a csapdába. Az elszakadók eme álnoksága ellenére *az Istenét ismerő nép felbátorodik.* Ez az igeszakasz különösen méltó a figyelemre, mivel a tapasztalat megtanítja, milyen kevesen állnak meg akkor, amikor sokan elpártolnak. Egyvalaki példája gyakran felindít százat is ugyanarra a döntésre, de száz ember állhatatossága is alig elegendő ahhoz, hogy egyvalakit megtartsa a maga helyén. Ebben az esetben a természetes romlottságunk mélységét szemlélhetjük. Nemcsak megmozdít, hanem meg is rendít minket a legcsekélyebb szellő, s még ha Isten szilárd nyughelyet tár is elénk, akkor sem szűnünk meg vonakodni. Mikor az apostol a szentek példáit tárja a szemünk elé, azt mondja, a bizonyságok fellege vesz körül minket, hogy megtartsa az istenfélelemben, és a hitünk tiszta megvallásában (Zsid12:1). Ez a felhő azonban túlon túl hamar szertefoszlik előttünk. Emellett ha valamilyen haszontalan ember, akit súlytalannak ismerünk, és mi magunk is elítélünk, a legcsekélyebb mértékben is letér a helyes útról, az efféle példát elégségesnek véljük a saját magunk mentségére. Ezért volt jó okom elmondani, hogy ez az igeszakasz miképpen tárja elénk a romlott és gonosz beállítottságunkat. Az eszközök tömege

is alig-alig képes minket Isten felé húzni, de könnyen odavonzódunk az ördöghöz a saját romlásunkra. Ezért kell szorgalmasan elmélkednünk ezen az igeszakaszon, s folytonosan figyelni a próféta nyelvezetét. Jóllehet a hitehagyottak hízélgéssel becsaphatók, s elvetik az istentiszteletet, elárulják az egyházat és felhagynak a kegyesség minden látszatával is, a kegyesek valamennyien szilárdan meg fognak állni a hitben. Senki se hozakodjon hát elő a meggondolatlan ember példájával a saját hibájának mentségeképpen, ha a magaviselete álnok, kétszínű, és képmutató. Az angyal itt az egyház képét festi elénk, rámutatván, milyen sokan fognak visszaesőknek bizonyulni. Ez a léhaság, következtelenség és álnokság azonban soha nem akadályozza majd Isten ellenségeit abban, hogy meggátolják a fejlődésüket a hitben és a kegyességben.

Meg kell figyelnünk azt a díszítő jelzőt is, amit az istenfélőkre mond. Őket *az Istenét ismerő népnek* nevezi. A nép szóról feltételezhető, hogy a köznépet jelenti, de ez erőltetett. Egyszerűen szembeállítható a világi pogányokkal is, de én úgy vélem, hogy itt egy benne foglalt ellentét rejlik Ábrahám igazi és őszinte gyermekei, valamint a hamis izraeliták között, akik azzal dicsekedtek, hogy az egyház tagjai, miközben ez csak üres titulussal volt az ő esetükben. Mert a prófétáknál, ahogyan Mózesnél is a „nép” megnevezés gyakran vonatkozik kedvező értelemben arra a választott nemzetre, akiket Isten a sajátjaiként fogadott örökbe. Valamennyi izraelita, akik Ábrahám testi leszármazottai voltak teljesen hiábavalóan szoktak azzal dicsekedni, hogy ők a választott nép, így a szó mindig az ajkukon volt. Ezért feddi meg a próféta azok bolond hencegését, akik Isten neve alatt szoktak menedéket keresni, de semmi valóságos sincsen bennük. Így *a nép*, azaz Isten népe, *felbátorodik*, de minden téves nézet helyesbítésekként teszi hozzá: *akik ismerik az Istent*, mint a 73. zsoltárban (Zsolt73:1). Milyen jó Izrael Istene azokhoz, akik tiszta szívűek! A próféta itt az Izrael nevet itt Ábrahám választott fiaira korlátozza, akik komolyan és szívből gyakorolják a kegyességet, mivel uralkodó szokássá vált a gondatlan visszaélés Isten eme nevével. Így itt *az Istenét ismerő nép* az Ő valódi népét jelenti – azokat, akiket elismer a választottjainak. Az angyal itt különbséget tesz Ábrahám testi fiai és Isten kegyes imádói között. Érdemes gondosan megfigyelni, hogy az angyal az istenismeretüket jelöli meg az állhatatosságuk okaként és alapjaként. Megkérdezhetjük: miképpen lehetséges, hogy kevesek mégis megálltak, mikor a hitehagyottak így elbuktak? Mivel az istenismeretük felülkerekedik és lehetővé teszi a számukra ezeknek a támadásoknak a bátor visszaverését, és bármely kísértés legyőzését. Látjuk tehát a forrást, ahonnan a bátorságunk ered – ez az istenismeret. Ez az ismeret nem hiábavaló és hideg képzelgés, hanem abból a hitből fakad, mely szétterjeszti élő gyökereit s szívünkben. Ebből következően nem ismerjük el valójában Istent mindaddig, amíg nem küzdünk bátran, valahányszor csak próbára tételünk, s szilárdak és stabilak maradunk, bár a Sátán a különféle mesterkedésekkel igyekszik meggyengíteni a hűségünket. S amíg nem tartunk ki abban a szilárdságban, amelyről itt van szó, addig teljesen világos, hogy Istent soha nem fogadtuk el igazán és valójában. Ez a kapcsolat sem súlytalan a kifejezésben: *az Istenét ismerő nép*. Csendes feddés ez, mert Isten annyira kijelentette Magát az izraelitáknak, amennyire szükséges volt ahhoz, hogy hűségesek maradjanak. Senki nem hozakodhatott tehát elő semmiféle mentséggel anélkül, hogy ne lett volna vétkes az istentelenségben, a szentségtörésben és az álnokságban, miután alapos tanítást kapott a törvényből és a prófétáktól. Ezt a tanítást most a saját korunkra is vonatkoztatnunk kell.

Látjuk, miképpen szakadnak el manapság sokan az egyháztól. Az üldöztetés megrostálja azokat, akik Krisztushoz tartozónak vallják magukat, így sokan úgy kirostáltatnak, mint a pelyva, s csak egy csekély maradék marad állhatatos. A többiek visszacsúszásának nem kellene felforgatni a hűségünket, mikor oly gondatlanul hagynak fel minden kegyességgel akár a Sátán csábításai által megbűvölve, akár az istentelenek viselkedése által megtévesztve. Tartsuk észben az angyal kijelentését, s így az igaz istenismeret veszi át a legfőbb uralmat a szívünkben, s nyugodtan haladunk majd tovább az

eddig követett úton. Annak megmutatása végett pedig, mennyire állhatatosan fejlődnek a kegyesek a törvény és az evangélium tanításában, azt mondja: *felbátorodnak és cselekszenek*. Itt a „cselekedni” szó „végrehajtás” – „végrehajtó” értelemben szerepel, ahogyan azt Franciaországban mondjuk. Ez azt jelenti, hogy összeszedik a bátorságukat a kötelességeik teljesítéshez, mert a „cselekedni”, vagy „végrehajtani” szó a kegyesek elhívására vonatkozik. Nem szabad tunyáknak, vagy lustáknak bizonyulniuk a kötelességeik teljesítésében, hanem össze kell szedniük a bátorságukat ezekhez a küzdelmekhez. S honnan? Az istenismeretből. Azt is látjuk, hogy a hit nem tétlen érzelem, vagy hűvös képzelgés, mely elfojtva lappang az elménkben, hanem egy megelevenítő kútfő. Ezért mondhatjuk, hogy a hitből erő, az erőből pedig végrehajtás származik, s így kerüljük el a lustaságot az elhívásunkban. Most ez következik:

## Dániel 11:33-34

**33. És a nép értelmesei sokakat oktatnak, de hullanak fegyver és tűz miatt, fogság és rablás miatt sok napig.**<sup>533</sup>

**34. És miközben elhullanak, megsegíttetnek kicsiny segítséggel, és sokan csatlakoznak hozzájuk képmutató beszédekkel.**

Et intelligentes populi docebunt multos, et cadent in gladio, et flamma, et exilio, *vel, captivitate*, et direptione, diebus multis.

Et in cadendo,<sup>534</sup> juvabuntur auxilio<sup>535</sup> modico: et adjungent se illis multi in blanditiis.

A szavakat illetően, ezek jelentése az alábbi: *azok, akik tanultak lesznek a nép között, sokakat oktatnak majd*. Egyesek az igevers első szavát tárgyasan fordítják ekképpen: „azok, akik oktatni fognak”. Ez azonban helytelen, s a tudatlanságukat árulják el azzal, hogy a vonatkozó névmást a rá következő ige elé kell érteni, mintha ezt jelentené: „akik tanítani fognak”. Az igeszakasz egyszerű jelentése ez: „akik bölcssek lesznek a nép között, sokakat tanítanak majd”. Itt a próféta az angyal vezetésével előre jelzi a hitehagyottak nagy tömegeit, valamint néhány ellentétes jellemű ember létezését, akik megtartják a népet a tiszte istentisztelet és istenfélelem határain belül. Kétségtelen, hogy konkrétan a papokról szól. A nagyobb részük nem teljesítették a kötelességeiket, s belevonták az ostoba közembereket is a gonoszságukba. Hasonló hatásokat látunk manapság a pápaságnál, mivel az egész világot megrontják a miséikkel. Abban az időben is csapdákat állítottak a papok a nép számára, és majdnem valamennyiüket maguk után vonták ugyanabba az istentelenségbe. Én ezt nem korlátozom teljes mértékben a papokra, bár feltételezem, hogy az angyal velük kezdi. Egy kicsiny részük tanította az igazságot, s Isten csatlakozott hozzájuk, de az angyal előre jelzi másik maradék létezését is. Még utóbb, másodjára beleért másokat is, akik tényleg jártasak voltak Isten törvényében, s bár a papság kötelességei nem kötötték őket, mégis azon munkálkodtak, hogy a tévelygőket visszahívják az üdvösség útjára. Ezért mondja tehát, hogy *aki csak jártas lesz, sokakat tanít*. Van itt egy hallgatóságos ellentét is Isten őszinte szolgálói, valamint azok között a látszólagos tanítók között, akik a titulussal kérkednek. Ennek példáját látjuk manapság a pápaságban. A püspökök és kardinálisok, abbék és efféle tettetők így fitogtatják magukat pökhendi módon, és butítják el a nyomorult közembert. Micsoda? Vajon nem mi képviseljük az egyházat? Vajon nem nálunk van a ítélet, valamint a törvény és a Szentírás magyarázata? Ahogyan tehát ezek a csalók maguknak követelnek minden ismeretet és azt akarják, hogy az angyalokkal egyenrangúaknak gondolják őket manapság,

<sup>533</sup> Károlinál: *napokig – a ford.*

<sup>534</sup> Mikor elbuknak. – *Kálvin.*

<sup>535</sup> Ez a két szó azonos gyökből származik, ahogyan a „felbátorodnak” a „bátorságból”, úgy a „megsegíttetnek” is a „segítségből”. – *Kálvin.*

úgy tudjuk, hogy az ókori népnél is megtörtént mindez. A próféta itt tehát ezt a bolond magabiztosságot ostromozza ezekkel a szavakkal: *a nép értelmesei*, azaz a valóban bölcseket értve alatta. Mintha azt mondaná: ezek az álarcos képmutatók jó hírnevet szereznek maguknak, de a legcsekélyebb ok nélkül. Isten csak azokat tartja értelmeseeknek, akik egyszerűen és őszintén gyakorolják a kegyességet. Ezért nevezi őket *a nép értelmeseinek*. Ugyanabban az értelemben ismétli meg a „nép” szót, mint annakelőtte, jelezvén, hogy nem mindenki igazi izraelita Isten előtt, akik ezt a nevet használják, mivel szükséges az Ő valódi ismerete. Azt pedig, hogy miféle képességekről van szó, könnyen kiderítjük a következő versből. Minden tudás ugyanis, melyről az emberek azt hiszik, hogy rendelkeznek vele, istenismeret nélkül nem más, csak hiábavalóság.

Ezek az emberek tehát *sokakat fognak tanítani*. Az angyal eme jövendölése nemcsak azt állítja, hogy lesznek a nép között olyanok, akik állhatatosak maradnak ezek között a fájdalmas támadások között is, és megőrzik a hitük épségét, hanem azt is mondja, hogy ők lesznek mások irányítói. Mintha azt mondta volna: Isten minden egyes választottjának megadja nemcsak a bátor ellenállás, valamint önmaga megőrzésének képességét tisztán és fertőzetlenül a sok romlás közepette, hanem egyidejűleg ezeket a jó embereket mások támogatóivá is teszi, hogy megakadályozza az elhajlásukat, vagy ha már elbuktak, visszavezesse őket a helyes útra.

Az angyal végül azt jelzi, milyen csekély magot őriz majd meg Isten az egyházában tanítókként és mások vezetőiként. Számszerűen kevesen lesznek, ahogyan Ézsaiás mondja, mert Isten felemésztí a népet, de ennek során meghagy majd némi maradékot, s az utóbb majd kivirágzik (Ézs10:22). Ennek az igeszakasznak a lényege ugyanaz: még ha sokan el is korcsosulnak, és eltávoznak a hittől, s ez a lelkiület kiterjed az egész népre, néhányan, talán ezerből tízen akkor is szilárdan megállnak – s ők lesznek Isten szolgálói az új egyház összegyűjtésében. Így a föld, mely korábban terméketlen volt, e megöntözés folytán hasznosul, és új magot terem. *A nép között bölcssek tehát sokakat tanítanak majd*. Miközben az angyal a jövőt jövendöli, nekünk magunkra kell vennünk ezt az intést: minél nagyobb előrehaladást mutat közülünk mindenki a hitben, annál jobban igyekeznünk kell minden erőfeszítéssel tanítani a faragatlan és tudatlan felebarátainkat az angyal buzdításának megfelelően. Isten nem azért nyújtja ki a kezét felénk, hogy mindenki közülünk a maga útját járja, hanem hogy másokat segítsünk, és előmozdítsuk a lelki fejlődésüket. Itt tehát egy azok lustaságának elítélését olvassuk, akiknek Isten sok ismeretet és hitet adott, ha a rájuk ruházott bizalmat nem használják a felebarátaik oktatására. Az angyal eme jövendölésének mindannyiunkat törvényként és szabályként kellene befolyásolnia: keressük a felebarátaink hasznát, mindenki a neki megadott értelemnek megfelelően. Az angyal azt is hozzáteszi, hogy ezek nem árnyék-tanítók, akik a maguk könnyebbségére írják elő az emberek kötelezettségeit, és kényelmetlenség, veszélyek, vagy személyes nehézségek nélkül vitatkoznak arról, mi helyes és Istennek tetsző önmagában, hanem az igazság tevékeny harcosai lesznek. Ezért kapcsolja össze az angyal a tanításukat a bátorsággal, mivel ennek segítségével kerekednek felül minden veszélyen, aggodalmaskodáson és félelmen. Az igeszakasz ezen a módon válik a leghasznosabbá a számunkra manapság, ha megtanulunk elmélkedni azon, amit Isten az angyala és a prófétája által mond nekünk. Befejezésésképpen tehát az angyal azt mutatja be, hogy Isten soha nem fogad el semmiféle tanítót igaznak és törvényesnek, amíg nem úgy közlik a mondanivalójukat, hogy készek azt meg is védeni, s felkészültek azt elpecsételni akár a vérükkel is, valahol csak szükségessé válik. A két mondatot együtt kell olvasnunk: *azok, akik sokakat oktatnak, kard és tűz által hullanak majd*, azaz inkább százszor is elbuknak, vagy elpusztulnak kard és tűz által, semhogy felhagyjanak a tanítói hivatalukkal. S az angyal itt a különféle halálnemeket buzdításképpen említi, mert ha csak a *kardot* említette volna, akkor nem fejezte volna ki teljesen ennek a tanításnak a hasznosságát. Bármilyen tanítókat is jelöl ki Isten az egyházában, ők nem a kísértés egyetlen formájának legyőzésével tétetnek teljesen

próbára a kötelességük ellátásában, hanem jobbra is, balra is küzdeniük kell az ellenségekkel, és nem szabad megengedniük, hogy a tőlük származó veszélyek változatossága meggyengítse akár az állhatatosságukat, akár a bátorságukat. Ha a kard fenyegeti őket az egyik oldalról, és a tűz a másiktól – ha el kell szenvedniük a javaik elrablását és a kiűzetést az otthonaikból, ezeknek a tanítóknak mindazonáltal ki kell tartaniuk az útfukon. Látjuk tehát, hogy az angyal itt a konfliktusok sokaságát sorolja fel, hogy a Lélek kegyelmének erejére tanítson minket, ami az egyház tanítóit és vezetőit támogatja, és megakadályozza, hogy bármiféle kísértésnek engedjenek, miközben akár a karddal, akár a tűzzel, akár a száműzetéssel, vagy akár a javaik elrablásával küzdenek.

Hozzáteszi: *és túl sok napon át*. Ez a körülmény hatalmas súllyal esik latba, mert látjuk, hogy egy ideig sokan férfiasan és bátran kitartanak, de később meggyengülnek, elenyésznek, és teljesen különbözőek lesznek a korábbi énüktől. Az angyal azonban az Isten Lelke által támogatottaknak itt legyőzhetetlen állhatatosságot ígér. Új bátorságot fognak meríteni az új konfliktusokból, s nemcsak egy napig, hónapig, vagy évig, hanem az soha nem fogja elhagyni őket. Utána hozzáteszi: *és miközben elhullanak*, megerősíttetnek, vagy megsegíttetnek *kicsiny segítséggel*. A legcsekélyebb kétség sem férhet hozzá, hogy az angyal itt a makkabeusokról beszél, akiknek a segítségével az istenfélők összegyűltek és teljesen elszakadtak ama hitehagyottaktól, akik elárulták az Isten templomát és tiszteletét. A segítséget *kicsinynek* mondja, s valóban az is volt. Hisz mit tehettek a makkabeusok Antiochusszal szemben? Ennek a királynak a hatalmas befolyása közismert, s mi volt akkor Júdea Szíriához képest? A zsidók valóban megsemmisítették a maguk erejét: már láttuk, miképpen szegték meg az egyezményeket és rontották meg a saját népük többségét úgy, hogy nem volt közöttük sem jártasság, sem terv, sem összhang. *A segítség* tehát *kicsiny* volt, amit Isten küldött. De aztán az angyal megmutatja, miképpen nyújt támaszt Isten a népének a nyomorúságban, s ad nekik némi enyhítést a zsarnok kegyetlenségéből.

Utána hozzáteszi: *és sokan csatlakoznak hozzájuk képmutató beszédekkel*. Még ebből a csekély létszámból is kivágja az angyal a többséget, s tájékoztat az egyház nyomorúságos állapotáról, mert nagyon kevesen mernek majd szembeszegülni a zsarnok örültségével, és ebből a kevésből is sokan lesznek képmutatók. Ezt az egész fejezetet Antiochusra kell értenünk, de Isten kétségtelenül a mi fejlődésünket is akarja támogatni ezekkel a próféciákkal. Ezek ugyanúgy vonatkoznak ránk is, mert amennyire különféle módokon kormányozza Isten az Ő egyházát, úgy tartja is meg a különféle keresztek alatt és próbákban.

Emellett a régi ellenség, az ördög, aki korábban szembeszegült az egyházzal, most nekünk is ugyanolyan bosszantó. Részben a külső, részben a belső ellenségekkel támad minket. Az efféle tanítás, mint ez, nemcsak az ókoriaknak volt hasznos, de nekünk is az manapság. Először is, az angyal azt jelenti ki, hogy a kegyeseknek nyújtott segítség *kicsiny*. Tanuljuk hát meg: mikor Isten támogatni és segíteni akar minket, akkor nem mindig ereje teljében teszi ezt meg. Nem mennydörög a mennyből, és nem sújtja le villámával az ellenségeinket, hanem sikeres harcot tesz a számunkra lehetővé a kereszt alatt, ezáltal messze elkülönülünk az elvetettektől az ellenállásban tanúsított szilárdságunkkal. A második mondatból pedig következtethetünk annak abszolút bizonyosságára, hogy rengeteg képmutató keveredik Isten gyermekeivel, s mikor Isten megtisztítja az egyházát, csak egy csekély maradék marad őszinte – pontosan úgy, ahogyan manapság is ennek a próféciának mintegy a másolata tárul a szemünk elé. Az egész pápaságot Isten egyházának nevezik, mi viszont létszámban csekélyek vagyunk, de mégis, micsoda keverék van közöttünk is! Manapság hányan vallják magukat az evangéliumhoz ragaszkodóknak, pedig nincsen bennük semmi szilárd, vagy őszinte! Ha Isten aprólékosan megvizsgálná a kis gyülekezeteket, e kevesek között még találna csalókat. Nem volt ez soha másként, és nem is lesz, egészen a világ végéig. Itt tehát arra int minket, hogy amennyire csak tőlünk telik, vágyjuk az egyház tisztaságát, és kerüljünk el minden tisztátalanságot, mert ha túl hevesen vágyunk szövetségesekre valamely

sürgős szükség folytán, bizonyosan megannyi folttal szennyeződünk majd be, melyek végül zűrzavarba taszítanak. Az angyal itt kétségtelenül a Makkabeusok viselkedésének hibáját feddi meg. Noha Isten arra indította őket, hogy bizonyos vigaszt nyújtsanak az egyháznak, az eljárásaikat nem szabad elfogadni, mert abból, hogy kegyes és szent ügyet szolgáltak, nem következik, hogy minden cselekedetük dicséretre méltó volt. Ezt a témát azonban holnapra kell halasztanom.

## **Ima**

Add meg, mindenható Isten, mivel manapság is megannyi próbával próbálsz a te néped hitét, hogy a Te Szentlelked legyőzhetetlen bátorságából meríthessenek erőt. Hadd masírozzunk állandóan a Te zászlód alatt egészen végig, és soha ne engedjünk semmiféle kísértésnek. Hadd kapcsoljuk össze az értelmességet a buzgósággal a Te egyházzad építésében. S miután mindegyikünket hatalmas ajándékokkal áldottál meg, hadd törekedjünk felebarátaink oktatására nagyobb bátorsággal, férfiassággal, és buzgalommal, miközben megpróbáljuk növelni a Te ügyed résztvevőinek számát. Ha pedig a Te egyházzad megvallott tagjainak száma csökken, akkor is maradjon mindig némi maradék, míg bőséges termés nem származik abból, s olyan termékenység fakad, ami az egész világon megdicsőíti a Te nevedet Jézus Krisztusban, a mi Urunkban. Ámen.

## Hatvankettedik előadás

Tegnap azt kezdtük magyarázni, amit az angyal mondott az egyház jövőbeni üldöztetéséről, majd utána következő vigasztalásáról. Először megmutatta, miképpen lesznek kitéve a nép értelmesei ellenségeik kegyetlenségének annak következtében, hogy férfias bátorsággal kitartanak mások tanításában. Megmutattuk, mennyire hatástalanok maradnak az Isten által az egyházban kijelölt tanítók, ha csak kényelmesen és a háttérben látják el a kötelességeiket, és nem készülnek fel a küzdelmekre, s arra, hogy rettenhetetlenül kitegyék az életüket is a különféle veszélyeknek. Ez tehát a tanítás élő és hatékony módja, mikor a kard és a tűz közepette sem hagyjuk abba a kötelességeink teljesítését. Másrészről azt is meg kell figyelnünk, mennyire keresetté vált ezt a tanítás, mikor ezek a végzetes összeütközések bekövetkeztek. Manapság sokan figyelnek a Krisztussal kapcsolatos tanításunkra, csak ne érje őket semmiféle sértés, vagy bosszúság. Sokakat látunk, amint szomszamosan isszák az evangéliumi tanításokat, mikor azonban bármi szétszórja a tömeget, azonnal futóra veszik, ugyanolyan kevésbé fontolgatva, mint mikor először csatlakoztak a gyülekezethez. Ez a viselkedés, melyet naponta látunk, ugyanolyan megszokott volt a korábbi időkben is. Teljesen világos, hogy ez a hiba minden korban burjánzott, s nemcsak a keresztes és minden más viszontagságos dolog elkerülése vesztetett dolog az emberekkel, hanem főleg a saját erőtlenségeink feltárása is, mert vonakodnak bármi veszéllyel szembenézni az istentisztelet és az igazság szabad megvallása érdekében. Ezt az igeszakaszt tehát meg kell figyelni, mert a próféta nemcsak a tanultakat és az értelmeseket buzdítja mások tanítására, hanem szabályt is előír a gyenge és a tanulatlan számára, ösztökélvén őket arra, hogy erősödjének meg minden kísértéssel szemben, mikor mindent zűrzavarosnak látnak, és a Sátán a kegyesség teljes megsemmisítését tervezi. Miután ez az angyal nyelvezete, alaposan meg kell figyelnünk az idők körülményeit, mert itt nem egy békés iskolát alapít, s nem úgy értekezik, mint a filozófusok, mikor könnyedén csevegnek az erényről minden gyakorlati küzdelem nélkül, hanem kötelezővé teszi mind a tanulást, mind tanítást, még ha különböző halálnemek tárulnak is a szemünk elé. Utána viszont, amint már említettem, a vigasztalás nyelvén beszél. Isten megmutatja, miképpen segíti majd meg a választottait, még ha ez látszólag nem is jár semmiféle következménnyel a számukra. Az angyal ugyanis kihangsúlyozza a *segítség kicsiny mivoltát* – ami szó szerint be is következett. Az angyal kétségtelenül Mattatíasra és fiaira gondol, őket nevezik rendszerint makkabeusoknak (1Makk2:1). Egy korlátozást is megfogalmaz ezt a segítséget illetően, mert utal azokra a tagokra, akik a kis csoportból képmutatók lesznek. Teljesen tisztában vagyunk azzal, miképpen fog lecsökkenni az egyház a méreteiben, mert nem mindenki bizonyul majd szilárdnak a hitben, hanem a nagyobbik részt elvonják majd azok a megtévesztések, melyeket az angyal itt *hízelgésnek* nevez. Nagyon fájdalmas próba volt ez a kegyeseknek, mikor látták a saját csekély létszámukat és gyengeségüket az ellenséggel szemben. Emellett nem mertek megbízni azokban a szövetségesekben, akik megesküdtek a hitükre neki, és csodás ígéretekkel tettek, mivel sokakat megtévesztettek ezek a hízelgések, és elhagyták a jó ügyet az elme őszinteségének hiánya következtében.

Utaltunk már ezeknek a tanításoknak a hasznosságára a saját korunkban is, mert személyesen önmagunkra kell ezeket vonatkoztatnunk, ugyanis a körülményeink hasonlítanak az ókoriakéhoz. A nagy tömegekből, akik azt akarják, hogy keresztyéneknek tartsák őket, látjuk, milyen kevesen vannak, akik fenntartják a tiszta és romlatlan istentiszteletet. A pápisták a saját közösségüket szövögetik egyetlen egyházként, mely mindenféle mocsoktól szennyezett. Az ő kegyességük a végletekig ki van forgatva, mert a végletekig be van szennyezve a babonások tömegével. S még abban a kicsiny közösségben is, mely visszahúzódott a pápai bálványimádástól, a többség tele van álnoksággal és csalással.



Figyelemre méltó buzgóságot színlelnek, de ha alaposan megvizsgáljuk azt, meglátjuk, hogy tele van becsapással. Ha ugyanis Isten olyan húsba vágó módon tenné próbára az egyházát, mint tette azt néhány évvel ezelőtt Németországban, s hamarosan megteheti a mi esetünkben is mindezekben a komoly összetűzésekben, és eme üldöztetések közepette, akkor majd sokan dicsekednek a bajnoki bátorságukkal, de a buzgóságuk mégis gyorsan elpárolog. Mikor tehát az Úr próbára tesz minket ahhoz hasonló módszerekkel, mint tette azt az ókori egyház esetében, mindig emlékeznünk kell erre a tanításra, nehogy az elménk eltompuljanak és elerőtlenedjenek.

Ez az igeszakasz arra indíthat minket, hogy feltegyük a kérdést: vajon az angyal jóváhagyta a makkabeusok minden erőfeszítését? A kérdésre két, egymással ellentétes módon válaszolhatunk. Először is, ha valaki az angyal szavaiból kiindulva kitart amellett, hogy Isten a makkabeusok minden cselekedetét elfogadja, ez a nézet semmiképpen sem helyes. Isten felhasználhatta a makkabeusokat a nyomorult izraeliták megtámogatására, de ebből nem következik, hogy helyesen és törvényesen igazgatták a jó ügyet. Nagyon gyakran megtörténik, hogy mikor a kegyesek felajánlják szolgálataikat Istennek, s kitűznek egy célt, akkor elbuknak vagy a megfontolatlan buzgóság, vagy a részleges tudatlanság következtében. Akár elfogadjuk ezt a nézetet, akár nem, a célunk gyakorta jó akkor is, amikor a ténykedésünk módja megkérdőjelezhető. S így volt ez a makkabeusokkal is: Isten kétségtelenül arra ösztönözte Mattatiást, hogy gyűjtse össze a nép szétszórt maradványát, és tisztítsa meg a templomát azoktól az utálatosságoktól, melyeket Antiochus vitt be abba. Mégis, a zűrzavaros időkben a fiai kétségtelenül csődöt mondtak a kötelezettség ellátásának sok pontján. Az ügy, amit felvállaltak, igaz volt, de a konkrét cselekedeteiket nem helyeselhetjük. Most ez következik:

## Dániel 11:35

**35. És elhullanak az értelmesek közül is, hogy megpróbáltassanak, megtisztíttassanak és megfehéρίtessenek a vég idejéig; mert a rendelt idő még hátra van.**

Et ex intelligentibus cadent ad probandum<sup>536</sup> in ipsis,<sup>537</sup> et mundandos,<sup>538</sup> et dealbandos usque ad tempus finis, *id est, finitum*, quoniam adhuc usque ad praefixum tempus.

Az angyal a korábbi kijelentést folytatja, megmutatván nekünk, miképpen lesznek kitéve Isten gyermekei megannyi fájdalmas üldöztetésnek, miközben buzgón védik a kegyesség ügyét. Az *és elhullanak az értelmesek közül is* azt jelenti, hogy a csapások nem pusztán egy pillanatig tartanak majd. Azok ugyanis, akik buzgón védelmezni kívánják a tiszta istentiszteletet, kard, tűz, és egyéb eszközök által fognak majd elpusztulni, s a követőikre is ugyanez a sors vár. Az *elhullanak az értelmesek közül* kifejezés az egyház színe-javának pusztulását jelenti. Mindig is sok megtagadás lesz a nép között, s a nagyobbik részük elmenekül és fellázad, ha a vallásuk az életük feláldozását követeli tőlük. Kevesen maradnak, akiket itt értelmeseknek nevez, s akik mint tegnap említettük, nem test szerint bölcsek. A testi gondoskodás az önmagukról és a saját érdekeikről történő gondoskodást foglalja magában mindenféle kockázatvállalás nélkül és a nehézségek kikerülésével, de az angyal azokat nevezi értelmeseknek, akik megfellebbezve a saját életükről, áldozatul kínálják magukat Istennek. Nem vonakodnak magukra vonni az egyetemes gyűlöletet, s készek bátran szembeszállni a halállal. Az angyal tehát az egyház színe-javának pusztulását jövendőli. Ki várhatta volna, hogy Isten neve létezik a Földön, mikor az Ő összes őszinte imádóját büntetlenül így

<sup>536</sup> Vagy próbára tétessenek, a szó tulajdonképpen kiöntetést jelent. – Kálvin.

<sup>537</sup> Azaz, hogy megtisztíttassanak. – Kálvin.

<sup>538</sup> Vagy, hogy még egyszer megtisztuljanak. – Kálvin.

legyilkolták? Antiochus zsarnokságának súlyossága hírhedt: senki nem mert egyetlen szót sem szólni, minden szent könyvet megégettek, s úgy vélte, teljességgel eltörölte az Isten tiszteletét. Az asszonyokat és a gyermekeiket válogatás nélkül adták tűzhalálra, és a zsarnok darabontjai nem kímélték a szoptatós anyákat és csecsemőiket sem (1Makk1). Ennek az embertelen kegyetlenségnek a menetében ki ne gondolt volna arra, hogy Isten egész magva eltöröltetett? Az angyal azonban itt rámutat: a valódi végeredmény más lesz, nevezetesen Isten fiai *megpróbáltatnak, megtisztítatnak és megfehéřítetnek*. Jelzi: az események nem lesznek annyira pusztítók, hanem inkább az üdvösségüket mozdítják elő. Ez az igeszakasz feltárja előttünk az igazi okosság természetét Isten szemében. Nekünk ugyanis inkább a halálra kell készülnünk, semhogy elfordulunk a mennyei tanítás szabad és elmés megvallásától, valamint a tiszta istentisztelettől. Isten fiai ugyanis ezzel a lehetőséggel kerültek szembe – elbukni kard, vagy tűz által, s elszenvedni a javaik elrablását, és a kiűzetést otthonaikból. Az angyal a végeredményből mutatja meg, hogy a látszólag az egyház végét jelentő üldöztetések miképpen hasznosak és üdvösek mégis az Isten fiai számára, mert ez a *megpróbáltatásuk, megtisztulásuk és megfehéřítésük* módja. Nekünk azonban mindig emlékeznünk kell arra, hogy bizonyos szennyező üledék, mely megköveteli a megtisztulást mindig marad a választottakban, sőt még a szent mártírokban is. Az angyal itt nem a képmutatókról, vagy a közönséges hívőkről beszél, hanem arról, akik a leglátványosabbak, és legtökéletesebbek az egyházban, s mégis azt mondja, hogy szükségük van megtisztulásra. A végkövetkeztetése tehát az, hogy senki sem rendelkezik akkora szentséggel és tisztasággal, ami megakadályozna némi szennyeződést, amit el kell takarítani. Ezért kell átmenniük az olvasztókemencén, és megtisztulniuk az ezüsthöz és az aranyhoz hasonlóan. Ez kiterjed Isten minden mártírjára.

S ez eszünkbe juttatja a pápisták hatalmas ostobaságát, akik azt képzelik, hogy a szentek érdemei átadatnak nekünk is, mintha ők önmagukban a szükségesnél többel is rendelkeznének. Az elégtételek, ahogyan nevezik ezeket, ezen a tévelygésen múlnak a következő okoskodás alapján: ha Péter a szokásos élettartamot élte volna meg, akkor hűségesebb bizonyult volna mindvégig, és kiérdemelte volna a mennyei királyság koronáját. Mikor azonban ezen túlmenően a vérét is ontotta mártírként, bizonyos érdemek túlradóknak bizonyultak. Ezeknek nem szabad elveszniük, ezért Péter és Pál vére manapság nekünk van a hasznunkra a bűnök eltörlésében. Ez a pápai teológia, és ezek a nyomorult szofisták nem szégyellik ezeket a vaskos istenkáromlásokat, mikor efféle szentségtöréseket okádnak ki magukból. Az angyal tanítása azonban teljesen más: maguknak a mártíroknak volt a javára, mikor szembenéztek a halállal az igazsághoz való ragaszkodásukért, mert Isten ezzel *megpróbálja, megtisztítja és megfehéříti őket*. Az angyal ezt nem mondta volna, ha valamiféle szennyeződés még nem mocskolta volna be a szentek tisztaságát. Ennek a tanításnak azonban több mint elegendőnek kell lenni a megelevenítésünkhöz, hogy felvállaljunk minden veszélyt, mikor látjuk, hogy a rejtett salak foltot ejt rajtunk és beszennyez. Emellett természetesen azt is el kell fogadnunk, hogy a halál ebben az értelemben hasznos lesz, mivel Isten akkor majd megtisztít azoktól a bűnöktől, melyek most még megfertőznek és beszennyeznek. Ebből származik az ismétlés értéke, mert az angyal nem egyszerűen csak azt mondja, hogy *megpróbálja*, hanem hogy *megtisztítja és megfehéříti őket*. Bármiféle szentség ragyog is fel az emberek legjobbjában, mégis sok pecsét és megannyi szennyeződés marad elrejtve bennük. Így a sok bukásuk miatt az üldöztetés mindig is hasznos volt a számukra.

Az angyal annak kimondásával enyhíti, ami rendkívül keserűnek tűnhet, hogy *a vég idejéig*, azaz megszabott és konkrét időtartamban csupán. Ezek a szavak magukban foglalják Isten könyöröletes jellemét, amiért nem teszi erejük feletti próbára a népét, ahogyan Pál is kijelenti az Ő hűségét, ami abban nyilvánul meg, hogy boldog végkifejletet biztosít nekik, és nem kísérti őket a rájuk ruházott erőt és bátorságot meghaladó módon (1Kor10:13). Az angyal ezeknek a gonoszságoknak a végét jövendőli, s ezt a nézetet erősíti meg *a vég idejéig*

kifejezéssel. Azt utolsó mondatban jelezte az általa említett üldöztetések átmeneti jellegét, ezek ugyanis nem közvetlenül, s nem két-három év alatt szűnnek majd meg. Az *a vég idejéig* szavakkal arra ösztökéli Isten fiait, hogy készüljenek új küzdelemre, mivel nem érik majd el a céljukat mindössze egyetlen év alatt. S ha Isten három, vagy tíz, vagy száz évre akarta őket megalázni, akkor sem szabad kétségbe esniük, hanem várniuk kell a kiszabott idő leteltét, a saját akaratukra pedig nem szabad támaszkodniuk. Ez a lényege az itt átadott tanításnak. Most ezt olvassuk:

## Dániel 11:36

**36. És a király a maga tetszése szerint cselekszik és felfuvalkodik és felmagasztalja magát minden isten felett, és az istenek Istene ellen is vakmerőn szól, és szerencsés lesz, mígnem betelik a harag; mert a mi elhatározott, az végre is hajtatik.**

Et faciet secundum voluntatem suam, *vel, libidinem*, rex: et extollet se, et magnificabit se supra omnem Deum, et contra Deum deorum loquetur mirabilia, et prospere aget usque ad consummationem irae, quoniam decisio facta est, *vel decisa est, nempe consumptio*.

Ez az igeszakasz nagyon homályos, ezért aztán nagyon ellentétes magyarázatokat adtak rá a fordítók. Ami pedig homályos, az rendszerint kétséges is, így nagyon csekély haszonnal járna, és soha nem lenne vége, ha felidézném mindegyikük véleményét. Ezért más módszerhez folyamodok, és elhagynám minden felesleges munkát, egyszerűen megvizsgálom az angyal szavainak jelentését. Röviden azonban ki kell térnem a többség által elfogadott véleményekre, mert azok sokak elméjét elfoglalják, és becsapják az ajtót a helyes magyarázat előtt. A zsidók például egymás között sem egyeznek meg, s a véleményeik különbsége csak a sötétség létrehozását és állandósítását szolgálja, semhogy elősegítené a világosság beáradását. Egyesek Antiochusra vonatkoztatják, mások a rómaiakra, de attól eltérő módon, ahogyan majd a későbbiekben én magyarázom. A keresztyén magyarázatok is igen változatosak, de a nagyobb részük Antiochusra, mint a prófécia betöltőjére hajlik. Mások nagyon mértékletességgel feltételezik, hogy Antiochusra történik itt közvetett utalás, és nem zárják ki Antiochust, mint az Antikrisztus előképét. Ennek az utóbbi vélekedésnek nagy a valószínűsége, de én nem fogadom el, és könnyen meg is tudom cáfolni. Antiochus nem sokkal élte túl a templom beszennyezését, és a soron következő események semmiképpen sem illenek össze a jelen eseményekkel. S a fiaival sem lehet elfogadhatóan helyettesíteni őt, ezért tovább kell lépünk valamely más királyra, aki nem Antiochus, vagy az ő örökösei. Amint már mondtam, egyes rabbik mindezt a rómaiakra vonatkoztatják, mert először Vespasianusra, majd a fiára, Titusra vonatkoztatják, azután kiterjesztik egészen napjainkig, ami teljességgel ésszerűtlen, mert ostobán fecsegnék, amiképpen szoktak. Azoknál, akik az Antikrisztusra vonatkoztatják, van a józan észnek némi színezete az érvelésükben, de aztán nincs szilárdság a végkövetkeztetésükben, s ezt majd jobban látjuk a saját magyarázatunk menetében. Most meg kell állapítanunk, milyen királyról beszélt itt az angyal. Először is, én ezt teljességgel a Római Birodalomra vonatkoztatom, de a kezdetét nem<sup>539</sup> a császárok uralkodására teszem, mert ez alkalmatlan és korszerűtlen volna, amint azt majd látjuk. A „király” szóval úgy vélem, nem egy konkrét személyt jelez, hanem egy birodalmat, bármi is legyen annak a kormányzata, akár a szenátus, akár a konzulok, akár a prokonzulok. Ennek nem kell nyersnek, vagy abszurdnak tűnni, mivel a próféta korábban már tárgyalta a négy monarchiát, s mikor a rómaiakról beszélt, úgy nevezte a hatalmukat királyságnak, mintha csak egyetlen uralkodójuk lett volna. S mikor a Perzsa Birodalomról beszélt, nem egyetlen uralkodóra utalt, hanem Círusztól az utolsó Dáriusig valamennyit beleértette, akit Nagy Sándor győzött le. Ezt a

<sup>539</sup> Az 1617-es kiadásban a *nunc* szerepel a *non* helyett, s ez a helyes olvasat. – *a szerk.*

beszédmódot már jól ismerjük, mivel a „király” szó gyakran jelent „királyságot”. Az angyal tehát, mikor azt mondja, hogy a király bármit tesz, akkor nem Antiochusra utal, mert az egész történelem cáfolja ezt. S nem is egyvalakit ért alatta, mert holt találnánk olyasvalakit, aki felmagasztalta volna magát minden isten fölé? Aki elnyomta Isten egyházát, majd két tenger között vont a sátrát, és az egész Keletet elfoglalta volna? Egyedül a rómaiak tették ezt meg. Holnap szándékozom majd világosabban megmutatni, milyen szépen és találóan illik mindaz, amit az angyal elmond, a Római Birodalomra. Ha pedig valami homályosnak, vagy kétségesnek tűnik, a folytatólagos magyarázat fogja azt napvilágra hozni és megerősíteni.

Szögezzük le rögtön, hogy az angyal nem Antiochusról, vagy bármely konkrét uralkodóról prófétál, hanem egy új birodalomról, éspedig a Rómairól. Kézenfekvő az ok, amiért az angyal közvetlenül áttér Antiochusról a rómaiakra. Isten támogatni kívánta az istenfélők lelkét, nehogy elcsüggedjenek a rájuk és az egész egyházra egészen Krisztus eljöveteleig váró mézárások számától és súlyától. Nem volt elegendő megijöendőlni a csak az Antiochus zsarnoksága alatt lezajló eseményeket, mert utána a zsidó vallást egyre nagyobb és nagyobb sérelmek érték, s nemcsak a külső ellenség, de a saját papságuk részéről is. Semmi sem marad beszennyezetlenül, mivel a kapzsiságuk és a becsvágyuk olyan csúcsokat döntögetett, hogy Isten egész dicsőségét és magát a törvényt is lábbal tiporták. A kegyeseket meg kellett erősíteni a nagyszámú kísértéssel szemben, míg el nem jött Krisztus, és Isten meg nem újította az egyháza állapotát. A makkabeusok kora és Krisztus eljövedele között eltelt időszakot tehát szintén nem hagyhatjuk figyelmen kívül. Most már elég világos annak oka, amiért az angyal Antiochusról azonnal a rómaiakra tér rá.

Most azt kell megállapítanunk, miképpen kapcsolódnak a rómaiak Isten választott népéhez. Ha az uralmuk egyedül Európára korlátozódott volna, akkor a rájuk való utalás haszontalan és nem helyénvaló lenne. De attól az időszaktól kezdődően, hogy Szíria királyait elnyomta a sok és állandósult háborús pusztítás mind odahaza, mind külföldön, többé már nem voltak képesek olyan sérelmeket okozni a zsidóknak, mint korábban, s újabb bajok támadtak a rómaiakon keresztül. Valóban tudjuk, hogy mikor Szíria megannyi királya önteltségbe merültek, miképpen nyirbálták meg a rómaiak a hatalmukat, mégpedig rosszhiszeműen, azzal a céllal, hogy uralmuk alá vonják a Keletet. Így mikor Attalus a római népet tette meg örökösévé, az egész Kis-Ázsiát benyelték. Ők váltak Szíria uraivá az ostoba király akaratából, aki becsapta törvényes örököseit, mert ezzel a viselkedésével remélte, hogy némi tiszteletet szerez az emlékezetének a halála után. Ettől az időszaktól kezdve, amikor a rómaiak először ízlelték meg e területek gazdagságának ízét, soha nem mulasztottak el valamilyen okot találni a háborúskodásra. Végére Pompeius legyőzte Szíriát és Lucullus, aki korábban Mithridatesszel háborúzott, helyreállította a királyságot Tigranes számára. Pompeius pedig, mint említettük, Szíriát a rómaiak uralma alá hajtotta. Valóban érintetlenül hagyta a templomot, de ennek a népnek a megszokott gyakorlatából kiindulva elképzelhetjük a kegyetlenséget, amelyet a zsidók iránt tanúsított. A rómaiaknak a legyőzött népek iránti irgalmassága közismert. Miután Crassus, a legkapzsisabb minden ember között, már sokat hallott a zsidók gazdagságáról, megkívánta azt a provinciát a saját maga számára. Azt is tudjuk, hogy Pompeius és Caesar, mikor barátok voltak, az egész világot felosztották egymás közt. Galliát és Itáliát teljesen Caesar kapta, Pompeiusé lett Spanyolország, az afrikai partvidék és Szicília, míg Crassusnak jutottak Szíria és a keleti területek, ahol aztán nyomorultul elpusztul, és az arannyal kiöntött fejét gúnyolódva helyről helyre vitték. A második csapássorozat Crassus betörésével kezdődött, s azt követően a zsidókat sok és folytonos háború zaklatta. Ezt megelőzően szövetségre léptek a rómaiakkal, amint azt megtudjuk a Makkabeusok könyvéből, valamint a világi szerzőktől. Így mikor szabadságot adtak a zsidóknak (1Makk8 és 14), akkor, mint mondják,<sup>540</sup> mások rovására voltak

<sup>540</sup> A latin változatban „*ille dicebat*,” a franciában „*un quidam disoit*,” – furcsa keverék, mely bizonytalanságot foglal magában. Lehet Crassus? – a szerk.

nagylelkűek. Ez volt a közönséges és szokásos eljárásuk: először barátsággal fogadták mindazokat, akik a tárgyalással akartak velük szövetséget kötni, majd utóbb a legnagyobb kegyetlenséggel bántak velük. A nyomorult zsidókkal is ekképpen jártak el. Az angyal először rájuk céloz, majd Antiochusról beszél. Mindezeket a röviden említett dolgokat észben kell tartanunk, hogy megérthessük a szövegösszefüggéseket, és megmutassuk, a rómaiakon kívül másra lehetetlen magyarázni ezt a prófeciát.

Most rátérek az *a király a maga tetszése szerint cselekszik* szavakra. Mondtam már, hogy nem szabad ezt a kifejezést egyetlen konkrét személyre korlátoznunk, mivel az angyal a Római Birodalom folyamatos menetéről prófétál. *Felfuvalkodik és felmagasztalja magát minden isten felett.* Azt majd lépésről lépésre magyarázzuk, hol válik a király minden istenség megvetőjévé. A jelen igeszakaszt illetően azonban, jóllehet az istentelenség és Isten megvetése elterjedt az egész világon, tudjuk, mennyire konkrétan lehet ezt elmondani a rómaiakról: a gőgjük oda vezette őket, hogy ők véleményezték minden egyes istenség imádásának jogát. Ezért használ majd az angyal díszítő jelzőt Istenre, aminek a jelentése lelkierő és muníció, מעזים *megnezim*, mint a Dán 1:38-ban is. Holnap majd megmutatom: azt az igeverset rosszul magyarázták, mert az igemagyarázók végképp zavarban vannak a jelentését illetően. Itt azonban az egyetlen Isten és minden más istenség megvetését említve a rómaiak erőteljes büszkeségére és gőgjére utal, amivel felülmúltak más pogány nemzeteket. S valóban, még a babonás istenfélelmet sem őrizték meg. Miközben kérkedve fitogtatták mind a saját, mint az őseik kiemelkedő kegyességét, az írásaik figyelmes átolvasása feltárja, mit is gondoltak valójában. A gúny tárgyává tettek minden istenséget, nevetségessé tették a kegyesség fogalmát és külső megjelenését, s csak arra használták, hogy az alattvalóikat engedelmisségben tartsák. Az angyal a legjogosabban mondja erről a birodalomról, hogy *felmagasztalja magát minden isten felett, és az istenek Istene ellen is vakmerőn szól*, ami alatt a zsidó vallást érti. Mielőtt ugyanis eljutottak Kis-Ázsiába valamint a Taurus hegyén túlra, nem ismerték Isten törvényét, és soha nem hallották Mózes nevét. Utána elkezdtek megfigyelni: ez a nép valamiféle sajátos Istent imád, és a kegyességük minden más nemzet kegyességétől eltérő. Attól kezdve, hogy a zsidó vallás részletei elkezdtek terjedni a rómaiak között, ők is elkezdtek az istenkáromlásaikat okádni az istenek Istene ellen. Nem szükséges bizonyítékokat gyűjteni erről a történelmükből, de Cicero a Flaccus számára írt szónoklatában (28. szakasz) a legmegvetőbb módon tépi darabokra az igaz Isten nevét. Ez a tisztátalan rágalmozó – rászolgál erre a névre – úgy fecsegi a rágalmaid, mintha az Isten, Aki a törvény által jelentette ki magát a választott népnek, nem volna méltó arra, hogy Vénusszal, vagy Bacchusszal, vagy más bálványokkal együtt emlegessék. Végül beszél a rengeteg mészárlásról, melyeknek a zsidók ki voltak téve, mint annak bizonyítékáról, hogy minden istenség gyűlöli az ő vallásukat. Ez, mint véli, elégséges jele a vallásuk undorító jellegének. Az angyalnak tehát minden oka megvolt annak kijelentésére, hogy a rómaiak felfuvalkodtak a büszkeségtől és a gőgtől, mert nem vonakodtak az igaz Isten nevét ilyen feltűnő megvetéssel emlegetni.

*Az istenek Istene ellen is vakmerőn szól.* Az angyal látszólag egy konkrét személyre utal, de már említettük, hogy ez az utalás egy birodalomra vonatkozik. Majd hozzátesszi: *és szerencsés lesz, míg nem betelik a harag; mert a mi elhatározottat, az végre is hajtatik.* Az angyal itt a győzelmek hosszú sorozatáról beszél, s emiatt nem lehet az igeszakaszt Antiochusra vonatkoztatni. Ő ugyanis rögtön az után meghalt, hogy beszennyezte a templomot, s minden leszármazottja is elpusztul, mégpedig egymás kezétől, s nagy gyalázatokra a rómaiak megszerezték Szíriát, és a Kelet ama részét. Ezét muszáj a rómaiakra vonatkoztatnunk, mivel közismerten nagy sikereket arattak a háborúikban, különösen az ázsiai kontinensen. S ha néha voltak is nehézségeik, amint azt majd holnap látjuk az angyal ott használt szavait elemezve, gyorsan ismét sikeresekké váltak. Az angyal itt azt mondja: *ez a*

*király a harag végéig lesz jó szerencsés, azaz amíg Isten meg bünteti a képmutatókat és megalázza az egyházát. Én ezt Istenre értem, amint majd holnap jobban is elmagyarázom.*

## **Ima**

Add meg mindenható Isten, miután manapság a világ dolgai zűrzavaros állapotban vannak, s bármerre nézünk, csak borzasztó kavardást látunk, egyszóval add meg, hogy figyeljünk a tanításodra. Soha ne tévelyegjünk a saját képzelgéseink után, soha ne vonjanak félre a gondok, és soha ne forduljunk el kijelölt utunktól. Hadd maradjunk meg szilárdan a Te Ígédben, hadd keressünk mindig Téged, és hadd támaszkodjunk mindig a Te gondoskodásodra, mert Te felvállaltad, hogy az üdvösségünk őre leszel. Hadd hívjunk Téged mindig segítségül a Te egyszülött Fiad nevében. Ámen.

## Hatvanharmadik előadás

Tegnap elkezdjük annak a próféciaának a magyarázatát, melyben az angyal a Római Birodalomról kezd beszélni. Ott megmutattam, hogy lehetetlenség bármi más magyarázatot adni az igeszakaszra, mert abszurd dolog lenne mellőzni azt a dolgot, amit a legszükségesebb ismernünk. A letelején elmondtuk, hogy Isten nem azért tájékoztatta Dánielt más eseményekről, hogy sokak ostoba és hiábavaló kíváncsiságát kielégítse, hanem azért, hogy megerősítse a szolgáját, és megakadályozza az elbukásukat ezekben a legfájdalmasabb küzdelmekben. Antiochus halála után azonban tudjuk, milyen változatos és fájdalmas mesterkedésekkel próbálta a Sátán legyőzni az istenfélők hitét. Emiatt kellett megtámogatni a bátorságukat. Ha ennek az időszaknak az egésze csendben múlt volna el, úgy tűnhetett volna, hogy Isten elhanyagolta a szolgáit. Így tehát vagy a tegnapi témához fűzött megjegyzéseink lennének feleslegesek, vagy ezt a mondatot hozzá kellett tenni, nehogy a prófécia hibásnak, vagy csonkának tűnjön. S korábban megjegyeztük: miközben az angyal a jövőbeli változásokat jövendölte, nem hagyta ki a Római Birodalmat, ami itt ismét felbukkan. Emlékezzünk tehát arra, hogy az angyal nem Antiochusról beszél, s nem is ugrik előre az Antikrisztusig, mint azt egyesek gondolják, hanem az egymást követő eseményekről beszél. Így az istenfélők felkészülhetnek minden támadásra, ami a hitüket érheti. Most már csak az igevers maradékát kell magyaráznunk: *mígnem betelik a harag; mert a mi elhatároztatott, az végre is hajtatik*. Az angyal beszámolt ennek a királynak a romlottságáról, amiért nem kímélte az élő Istent, hanem csak úgy szórt rá a rágalmait. S most hozzátesszi: *és szerencsés lesz, mígnem betelik a harag*. Az angyal itt kétségtelenül a következő próbának megy elébe, mely végleg elboríthatta volna a kegyeseket, ha nem remélhették volna annak valamikori végét. A *harag* alatt nem azok dühét téri, akiket prokonzulként küldtek Ázsiába és a Keletre, vagy akár a római nép és a szenátus keserűségét, vagy szigorúságát, hanem a szó Istenre vonatkozik. Emlékeznünk kell arra, amit korábban már hangoztattam: Isten fiai arra kapnak felszólítást, hogy vizsgálják meg a hibáikat, s alázzák meg magukat Isten előtt anélkül, hogy zúgolódnának, vagy panaszkodnának az Ő vesszőjének csapásaira. Tudjuk mennyire türelmetlen az emberi természet a megpróbáltatások elviselése során, s milyen kelletlenül vetik magukat alá a keresztnak, nemcsak makacsul elutasítván azt, hanem nyíltan lázadván Isten ellen. Ezért azok, akikre az Ő keze nehezedik, mindig erőszakosak, amíg nem lép fel a Bírjukként. Az angyal tehát itt megjelöli az okát, miért nem teszi ki az Isten az egyházát az istentelenek vágyainak: ő csak a bűneikért kijáró büntetést akarta kiszabni, s az ítéletnek mindig Isten házában kell kezdődnie, amint azt más prófétáktól tudjuk (Ézs10:12, Jer25:29, 1Pt4:17). A végkövetkeztetés tehát az, hogy angyal először is megtérésre buzdítja az istenfélőket, s megmutatja nekik, mennyire megérdemelték, ha Isten keze rájuk nehezedett, mert az abszolút szükséges volt. Utána pedig enyhíti azt, ami egyébként túl szigorúnak tűnne, hozzátéve: *a végéig*, vagy *míg betelik*. A szó egyformán jelent pusztulást és véget, itt azonban véget, vagy befejeződést jelent. Ez után jön a magyarázat: *mert a mi elhatároztatott, az végre is hajtatik*. Ez azt jelenti, hogy Isten nem teszi ki a gyermekeit a szélsőségeknek mérték nélkül, hanem véget vet a büntetéseiknek, miután megaláztattak. Ahogyan Ézsaiás könyve 40. fejezetében olvashatjuk, a háborúságuk ideje akkor ért véget, mikor Isten megkönyörült az egyházának, és megszabadította az ellenségeinek zsarnokságától (Ézs40:2). Ézsaiás itt Isten személyében beszél: az egyházat kétszeresen sújtotta, azaz elegendő büntetés lett kiszabva. Majdnem az foglaltatik ebben, hogy elégedetlen Önmagával, mert túl szigorú volt az egyházával, hiszen ismerjük az engedelkenységét, amellyel a gyermekeivel szokott bánni. Ezért mondja ebben az igeversben: *mígnem betelik a harag*. Ez azt jelenti, hogy a büntetés csak átmeneti lesz, mert Isten megszabott egy bizonyos időszakot, melynek leteltével véget vet majd minden megpróbáltatásuknak és aggodalmuknak. Most ez következik:

## Dániel 11:37

**37. Nem gondol atyáinak isteneivel, nem gondol az asszonyok kedvenczével, és egy istennel sem; hanem mindennek fölibe magasztalja magát.**

Et ad deos patrum suorum non attendet, et ad desiderium, *vel, amorem*, mulierum, et ad ullum Deum non attendet, quia super omne, *super omnia*, sese magnificabit.

Nem csodálkozom, ha azok, akik Antiochusra vonatkoztatják ezt a prófeciát, megtapasztalnak bizonyos nehézségeket ezekkel a szavakkal. Ők ugyanis nem képesek megnyugodni, mivel az angyalnak ez a jövendölése soha nem teljesedett be Antiochus által, aki sem az összes, sem pedig atyái istenét nem hanyagolta el. Ami pedig az asszonyok szerelmét illeti, az sem illik erre a személyre. Azonban más, a már említett okok miatt könnyű bebizonyítani, hogy nem Antiochusra vonatkoznak az itt olvasható utalások. Egyesek ezt a prófeciát a pápára és Mohamedre vonatkoztatják, s az asszonyok kedvence kifejezés látszólag valószínűsíti ezt. Mohamed ugyanis brutális szabadságot adott az embereknek a feleségeik megbüntetésére, s ezzel rontotta meg azt a házastársi szeretetet és hűséget, ami a férjet a feleséghez kötötte. Amíg nem elégszik meg mindenki egyetlen feleséggel, addig nem lehet szeretet, mert nem lehet házastársi boldogság sem ott, ahol rivalizálás áll fenn az alárendelt feleségek között. Miután tehát Mohamed tág teret adott a különféle vágyaknak azzal, hogy megengedte a férfiaknak a többnejűséget, ez lehet a magyarázata a figyelmetlenségének a nők iránt. Akik pedig úgy vélik, hogy itt a pápáról van szó, emlékeztetnek minket a cölibátus általa történő erőltetésére, amivel a házasság tisztességét tiporják lábbal. Tudjuk, mekkora trágársággal ugatnak Róma püspökei, mikor a házasságra tesznek nekik célzást, amint azt láthatjuk Sziriciusz pápa rendeleteiben, a zsinat első kötetének hetedik fejezetében.<sup>541</sup> Idézik az igazsakaszt, miszerint az érzéki ember nem tetszhet Istennek, s így hasonlítják a házasságot a házasságtöréshez, ezzel gyalázatosan és szemrehányó módon teszik a gúny tárgyává az Isten által megszentelt rendelt. Látunk tehát némi csekély egyezést, de az igeversek többi része nem támogatja ezt az elképzelést. Egyesek azt állítják, hogy Mohammed úgy vallást alapított, ahogyan a pápa is. Ez valóban igaz, de itt nincs szó egyikükről sem, s ennek pedig az oka az, hogy Isten a kegyeseinek lelkét akarta támogatni Krisztus első eljövételéig. Ezért jelzi előre az angyala által azokat a szenvedéseket, melyeket az egyháznak kellett elviselnie Krisztus testi megjelenéséig. Most pedig vissza kell térnünk a rómaiakhoz, akikkel az igazsakaszt magyarázni kezdtük.

Az angyal azt mondja: *a király nem törődik majd atyái Istenével*. Ennek az igazsakasznak a jelentése első ránézésre homályos, de ha a rómaiak kirívó gőgjére és barbárságára gondolunk, többé már nem kételkedünk a próféta szavainak jelentésében. Az angyal két körülményt említ: a király minden istenség megvetője lesz, de mégis imád majd egyetlen istent, miközben a páratlan és fenséges pompa, amit majd mutatnak, minden szokásos gyakorlatot felülmúl. A magyarázatunk még világosabbá válik a következő igeversek hozzáadásával:

## Dániel 11:38-39

**38. De a helyett tiszteli az erődök istenét annak helyén; és azt az istent, a kit nem ismertek az ő atyái, tiszteli arannyal, ezüsttel, drágakövekkel és becses ajándékokkal.**

**39. És az erődített városokban így teszen az idegen istenek nevében: a ki hódol, annak dicsőségét megsokasítja és sokak felett ad nekik hatalmat; a földet elosztja jutalom gyanánt.**

<sup>541</sup> A francia változatból teljes mértékben kimaradt ez az utalás a zsinatra. – *a szerk.*



Et Deum fortitudinum, *vel, munitionum*, in loco suo honorabit: et Deum quem non cognoverunt patres ejus honorabit cum auro, et argento, et lapide pretioso, et desiderabilibus,<sup>542</sup> *hoc est, rebus omnibus pretiosis*.

Et faciet adversus munitiones fortitudinum cum Deo alieno, quem agnoverit, multiplicabit gloriam, et dominari faciet eos in multis, et terram dividet pretio.

Mint arra már utaltam, első ránézésre ezek a kijelentések egymással ellentéteseknek tűnnek: a most tárgyalt király megvet majd minden istenséget, de egyet mégis imád, mégpedig nem közönséges módon. Ez nagyon jól illik a rómaiakra, ha tanulmányozzuk a beállítottságaikat és a viselkedésüket. Miután az istenségeik imádatát egyszerűen csak üzleti ügynek tekintették, nyilvánvalóan meg voltak fosztva az istenség minden érzékelésétől, és csak színlelői voltak a vallásnak. Jóllehet más pogány nemzetek is tapogatóztak hozzájuk hasonlóan a sötétségben, mégis imádtak babonás módon bizonyos istenségeket. A rómaiak azonban nem tévelyegtek, és nem voltak tudatlanok, hanem vaskosan megvetették Istent, miközben fenntartották a kegyesség látszatát. Erre a véleményre az egész viselkedésük tanulmányozása után jutunk. Mert jóllehet összeszedtek megannyi istenséget a világ minden sarkából, s a többi nemzettel együtt imádták Minervát, Apollót, Merkúrt és másokat, mégis látjuk: minden más rítust haszontalannak tartottak. Jupitert tartották a fő istenüknek. De mi volt Jupiter a számukra a saját országában? Vajon értékelték-e egyetlen fillére, vagy tartották-e olimposzi istenségnek? Nem, sőt gúnyolták mind az imádóit, mint őt magát. Mi volt hát akkor valójában a fő istenük? Miért volt a Capitolium ragyogása? Hiszen a Capitolium Ura titulus nélkül nem volt senki. Az a titulus különböztette őt meg úgy, mint speciálisan hozzájuk kötődőt. Emiatt nevezi a próféta *az erődök*, vagy *az erő istenének*. A rómaiakat soha nem lehetett meggyőzni arról, hogy más Jupiter, vagy Juno méltó az imádatra. Ők mindig is a saját erejükre támaszkodtak, fontosabbnak tartották magukat az isteneknél is, és egyedül Jupitert tartották a sajátjuknak. Mivel az ő trónja a fővárosukban volt, többet jelentett a számukra száz mennyei uralkodónál, mert a gőgjük az istenség összes hatalmát a fővárosukba összpontosította. A szerencse minden forgandósága felett állóknak vélték magukat, s akkora volt a vakmerőségük, hogy mindenki alkotott új istenségeket a saját tetszése szerint. Volt templomuk, melyet a lóháton ülő szerencsének szenteltek, mert ő jutalmazta meg annak a tábornoknak a hiúságát, aki jól használta a lovasságát, és a segítségükkel vívta ki a győzelmet. Templomot építvén a lovas szerencsének azt akarták, hogy a tömegek istenként imádják. Azután Jupiter Stator is isten volt, és miért? Mert valaki másnak tetszett, s így telt meg Róma templomokkal. Az egyik a szerencsének állított szobrot, a másik az erénynek, a harmadik a bölcsességnek, a negyedik pedig bármely más istenségnek, s bárki merészelte ezt tenni a saját fantáziájának megfelelően, míg Róma végül teljesen meg nem telt velük. Ezen a módon istenült meg Romulus, s miféle követelése lehetett erre a tisztességre? Ha bárki azt veti ennek ellenébe, hogy más nemzetek is ugyanezt tették – elismerjük, de azt is tudjuk, hogy az ókor micsoda ostoba, brutális és barbár időszakában éltek. A rómaiakat azonban, mint már említettem, nem a tévelygés, vagy a babona ösztönözte erre a bálványgyártásra, hanem a gőgös hibavalóság, amivel az első helyre tették magukat az emberiség között, és minden más istenség felett állóknak tulajdonították magukat. Például, megengedték, hogy Ázsiában templomot építsenek, áldozatokat mutassanak be, és isteni nevet adjanak nekik. Micsoda gőg! Vajon ez annak bizonyítéka, hogy hittek egy, vagy több istenség létezésében? Bizonyosan Róma az egyetlen istenség, és őt kell tisztelettel imádni mindenekelőtt!

Látjuk tehát, hogy ennek az igeversnek a kifejezése nagyon ráillik a rómaiakra: *az erődök istenét tisztelték*, azaz isteni hatalmat maguknak tulajdonították, s csak annyit ruháztak át az isteneikre, amennyit hasznosnak gondoltak a saját céljaik érdekében. Bizonyos erények

---

<sup>542</sup> Azaz, minden drága dologgal. – Kálvin.

maguknak követelése céljából kitaláltak mindenféle istenségeket a saját szájizük szerint. Kihagyom Plutarkhosz bizonyágtételét, mert nem teljesen illik a mostani témához. A problémáiban elmondja, hogy törvénytelen volt bármely istenség nevének kimondása, akinek a védelme és felügyelete alá helyezték a római államot. Elmondja, miképpen vitték el Valerius Soranust, amiért ostoba módon nyilvánosságra hozta ennek az istenségnek a nevét, lett légyen az akár férfi, akár nő. Ezek az ő szavai. S okként jelöli meg a mágikus ráolvasást az ismeretlen istenségük imádása során. Emellett tudjuk, micsoda figyelemre méltó tiszteletben részesítették „a jó istennőt”. Biztos, hogy ott mindig létezett *az erődök istene*, de a rómaiak önmagukon kívül nem ismertek el más istenséget. Oltárokat állítottak maguknak, és mindenféle áldozatokat áldoztak a saját sikereiknek és jó szerencsájuknak. Ezen a módon kerítették a hatalmukba minden istenséget, miközben csak a tisztelet tetszetős és megtévesztő képét kínálták nekik. Semmit erőltetett sincs az angyal szavaiban – *nem gondol atyáinak isteneivel*, ami azt jelenti, hogy nem követi a többi nemzet szokásait a babonás ceremóniák fenntartásában a tévelygés és a tudatlanság okából. Mert jóllehet a görögök nagyon éles elméjük voltak, mégsem mertek semmiféle továbblépést tenni, vagy vitákat kezdeményezni a vallási dolgokban. Egy dologról tudjuk, hogy biztos volt a számukra: az atyáiktól örökölt istenek imádata. A rómaiak azonban szabadsággal és türelmetlenséggel merészeltek megsérteni minden vallásost, s a tőlük telhető legnagyobb mértékben támogatták az ateizmust. Ezért mondja az angyal, hogy *nem gondolnak atyáik isteneivel*. S miért? Mert csak önmagukkal törődtek és nem fogadtak el más istenséget a saját különleges jószerencsájukbe vetett meggyőződésükön kívül. Az *asszonyok kedvence* kifejezést én szóképnek tartom, ami egészében véve az erkölcsaik barbárságára mutat rá. Az asszonyok szeretete bibliai kifejezés a nagyon sajátos vonzódásra, s Isten ezt a kölcsönös vonzalmat azért ültette be a nemekbe, hogy egyesülve maradjanak, amíg megtartják önmagukban az emberi mivolt legkisebb szikráját. Így van megírva, hogy Dávid az asszonyok szerelménél jobban szerette Jonathánt (2Sám1:26). Nincsen hát semmiféle hiba ebben az egyetértésben, ellenkező esetben ugyanis Dávid Jonathán iránti szeretetét a gyalázatoság jellemezné. Tudjuk, mennyire szentek voltak az érzelmei iránta, de „az asszonyok szerelme” kifejezést itt *par excellence* használja, a vonzalom rendkívüli erejének kifejezésére. Miután tehát Isten ezt a rendkívül kemény köteléket jelölte ki a nemek között az egység természetes kötelékeként az emberi fajban mindenütt, nem meglepő, ha egy szóképpel az emberiség összes kötelezettségét szemléli. Pontosan olyan ez, mintha az angyal azt mondta volna: ez a király, melyről prófétál, istentelen és szentségtörő lesz, mivel az összes istenséget megvetni merészezi, továbbá oly gonosz is lesz, hogy a könyörület semmiféle érzése sem lesz megtalálható benne. Látjuk, hogy mennyire teljesen kiveszett a rómaiakból a természetes vonzalom, mert nem szerették sem az asszonyaikat, sem a női nemet. Nem szükséges még kevés példát sem említenem, amivel ezt az állítást bizonyítani lehet. egész nemzet-szerte akkora barbárság létezett, aminek valóban borzalommal kell minket eltöltenie. Senki sem képes megfelelő elképzelést kialakítani erről, amíg nem ismerkedik meg alaposan a történelemmel, de bárki tanulmányozza majd a tetteiket, mintegy tükörben látja majd az angyal szavainak jelentését. Ez a király tehát nem fogja művelni sem a kegyességet, sem az emberiséget.

*Nem törődik más istenekkel, mert valamennyi fölébe magasztalja majd magát.* Itt megjelöli az okot, amiért ez a király vaskos megvetője lesz mindenféle istenségnek, továbbá heves és barbár minden halandóval szemben: *mert valamennyi fölébe magasztalja majd magát.* Ez a gőg annyira elvakította a rómaiakat, hogy elfeledtette velük mind a kegyességet, mind az emberiséget, s a túrhetetlen magabiztosságuk volt az ok, amiért nem tiszteltek egyetlen istenséget sem, és tiportak lábbal minden halandót. Az emberiség természetesen a kezdete minden valódi kegyességnek, s a vallásnak ez a magva bele van ültetve az ember szívébe, s emiatt akár akarja, akár nem, valamiféle istenséget elismer. A rómaiak azonban úgy felfuvalkodtak a magabiztosságtól, hogy a bámulat minden tárgya fölé magasztalták magukat,

s megvetéssel tekintettek minden vallásra. Így megvetvén a mennyei lényeket szükségszerűen az egész emberiséget is lenézték, s ez szó szerinti és hírhedt tény volt. A második mondat ezzel ellentétes: *Imádja, vagy tiszteli majd az erődök istenét*. Korábban ezt a szót a templomra használta, de ez nem tűnik itt alkalmasnak, mert az angyal korábban kimondta Isten egyetlenségét, most pedig az istenségek sokaságáról beszél. Így az „erődök”, vagy „muníció” istenét arra a romlott magabiztosságra használja, amitől a rómaiak felfuvalkodtak, s ami arra indította őket, hogy Istent és embert egyaránt semminek tekintsék önmagukhoz képest. Miképpen egyezik hát ez a két dolog – az összes istenség megvetése a rómaiak között, ám ennek ellenére valamiféle imádat létezése? Először is megvetettek minden, az istenségekkel kapcsolatos hagyományt, majd utólag felmagasztalták magukat minden mennyei dolog fölé, de szégyellvén a barbár istentelenségüket, azt színlelték, hogy imádják az istenségeiket. Ám hol keresték azokat az istenségeket, például Jupitert, akinek az összes többi alá volt vetve? A saját fővárosukban. Az istenségeik a képzelgéseik leszármazottai voltak, és semmi mást nem tartottak isteninek, csak ami nekik is tetszett. Ezért mondja az angyal, hogy *tiszteli az erődök istenét annak helyén*. Ezzel eltöröl minden kételyt a helyet illetően, ahol az erődöknek ezt az istenét imádják majd. A rómaiak tiszteltek minden istent, akikkel csak találkoztak, de ez pusztán külsődleges színlelés volt. Jupitert kétségtelenül a fővárosukra korlátozták, s bármit is vallottak az istenségekről, abban semmi igaz vallás sem volt, mert szívesebben bámulták azokat a feltételezett lényeket. Így tehát *tiszteli az erődök istenét annak helyén; és azt az istent, a kit nem ismertek az ő atyái*.<sup>543</sup>

Továbbá *tiszteli arannyal, ezüsttel, drágakövekkel és becses ajándékokkal*. Ez azt jelenti, hogy a saját istenségét látványosan, és figyelemre méltó pompával tiszteli majd. S tudjuk, hogy a világ összes gazdagságát felhalmozták a templomaik díszítésére. Amint ugyanis valaki templomot akart építeni, kénytelen volt mindent mindenfelől összeszedni, és kifosztani a provinciákat a templomaik gazdagítása végett. Róma nem a babonáság kedvéért kezdeményezte ezt a ragyogást, hanem csak önmaga magasztalására, hogy minden nemzet bámulatát kivívja. Ebből látjuk, milyen jól magyarázható ez a prófécia a soron következő eseményekkel. Egyes nemzetek valóban babonásan imádták a bálványait, de Róma mindenki mást felülmúlt. Mikor először váltak Szicília uraivá, tudjuk, mekkora gazdagságot vittek el egyetlen városból. Ha voltak ugyanis nagy és bőséges ragyogással és sok gazdagsággal díszített templomok, akkor tudjuk, hogy ebben a szicíliaiak kimagaslottak. Marcellus azonban kifosztott majdnem minden templomot Róma gazdagítása végett, valamint a hamis istenségeik szenthelyeinek ékesítése céljából. S miért? Talán mert Jupiter, Juno, Apolló és Merkúr jobbak voltak Rómában, mint máshol? Egyáltalán nem: a várost akarta gazdagítani, s a nevetség tárgyává tenni az istenségeket, diadalmenetet tartván felettük annak megmutatása végett, hogy nincs más istenség, vagy kiválóság Rómán, a világ úrnőjén kívül.

Utána hozzáteszi: *Így tesz*. Itt az angyal látszólag ismét a bővelkedésről beszél. Kétségtelen, hogy ezzel bátorságot önt a kegyesek szívébe, akik egyébként meginognának és visszacsúsznának, látván a folytonos és hihetetlen sikerét ennek az istentelen és szentségtörő nemzetnek, mely a barbár kegyetlenségéről híres. Itt kijelenti, miképpen jön el a rómaiak vége mindabban, amit megpróbáltak, még ha a sikereik olyan tartósak is lesznek, mintha istenségek lennének. Noha megvetettek minden istenséget, s csak becsvágyó lélekkel fabrikáltak maguknak új istent, még ez is sikeressé fogja tenni őket. Ezt nevezi most *idegen istennek*. A Szentírás ezt a szót arra használja, hogy különbséget tegyen a kitalált bálványok és az egy igaz Isten között. Az angyal látszólag semmi olyat nem mond, ami speciálisan a rómaiakra vonatkozna, ugyanis az athéniak és a spártaiak, a perzsák és az ázsiaiak, valamint más nemezek is idegen isteneket imádtak. Mi hát ennek a megnevezésnek a jelentése? Világos ugyanis, hogy az angyal nem közönséges módon beszél. *Idegennek* nevezi, mivel nem adták

<sup>543</sup> A „Mahuzzim” szót rendkívül sokféleképpen fordították. Lásd Wintle *in loco*.

generációról generációra. Miközben ugyanis azzal dicsekedtek hiábavaló módon, hogy mélységes hódolattal adóznak az őseiktől örökölt bálványoknak, azok minden megszentelt intézményével és sérthetetlen rítusaival egyetemben, belsőleg mégis gúnyolták azokat, és fikarcnyira sem becsülték, mindössze a vallás valamiféle színlelt formáját akarták fenntartani a szégyenérzetük miatt. Emlékszünk Cato jósokkal kapcsolatos mondására: „Csodálkozom, hogy mikor találkoznak egymással, miképpen képesek megállni a nevetést!” – így mutatván meg, mennyire gúnyolta őket. Ha bárki megkérdezte Catót akár a szenátusban, akár magánemberként: Mit gondolsz a jósokról és az egész vallásunkról, ő azt válaszolta: „Ah, Pusztuljon el az egész világ a jósok előtt, mert ezek alkotják a nép és az egész köztársaság biztonságát. Az őseinktől kaptuk őket, tartsuk hát meg örökké!” Így beszélt ez a ravasz fickó, és így beszélt mindenki más. De miközben így fecsegték egymásnak, nem átalították tagadni az Istenség létezését, s így tették nevetségessé mindazt, amiben a kezdetektől fogva hittek, teljességgel semmivé téve mindazokat a hagyományokat, melyeket az atyáiktól örökölték. Nem meglepő hát, ha az angyal *idegen* istenről beszél, akit Rómában imádtak, de amint mondtam nem babonáságból, vagy tévelygésből, hanem csak azért, hogy a barbárságuk ne váljon gyűlöletessé az egész világ előtt. Az *istent*, mondja, *akit elismert*: hatalmas súlya van ezeknek a szavaknak. Az angyal úgy érti, hogy az egész istenség a szuverén nép véleményétől és akaratától függött, mert a hajlamainak megfelelő volt, és a magánérdekeit támogatta. Imádásra bármiféle isteneket elfogadnak majd, s a maguk tetszése szerint fognak kérkedni, s dicsekedni oly hatalmas magabiztossággal, miszerint sehol másutt nem lehet valódi kegyesség, csakis Rómában. De miért? Mert elfogadnak idegen isteneket, s ők döntenek el és határozzák meg a fenntartandó istentiszteleti formákat. Az angyal így helyezi Róma egész vallását a vágyakba, s mutatja be őket Isten tisztátalan megvetőiként.

Majd hozzátesszi: *annak dicsőséget megsokasítja*. Ezt lehetne Istenre is vonatkoztatni, de én inkább más magyarázatot fogadok el. A rómaiak hatalmas gazdagságot gyűjtenek maguknak, s csodálatosan megnövekednek majd a vagyon, a birodalmuk nagysága és az erő minden más forrása tekintetében. Azaz a *dicsőséget megsokasítja* kifejezés azt jelenti: új területeket szereznek, növelik a hatalmukat, és a kincsek sokaságát halmozzák fel. Ez a magyarázat nagyon jól illik az igevers végéhez, ahol hozzátesszi: *és sokak felett ad nekik hatalmat*. Ez annak a dicsőségnek az a része, amit ez a király önmagának halmoz fel, mert kiemelkedik majd sok föld királya közül, s elosztogatja majd a megszerzett hadizsákmányt, mégpedig *áron adván azt*. Azt mondja tehát, hogy *sokak felett teszi őket uralkodóvá*, mert a névmás alany nélkül szerepel, ami sűrűn előforduló dolog a héberben. Kit tesz hát ez a római király, vagy a Római Birodalom uralkodóvá? Bárki, aki segítséget nyújt nekik, megkapja a jutalmát az idegentől, ahogyan tudjuk, miképpen gazdagodott meg Eumenes Antiochus hadizsákmányából és prédájából. S a provinciákat is az akaratuk szerint osztogatták. Egy szigetet adtak a rodosziaknak, miközben egy királyságot elszakítottak valaki mástól, s az aetoliaiak növelték a birtokaikat. Miután minden fél keményen munkálkodott a maga javára, s hatalmas költségekbe verték magukat, a rómaiak vagyonokat ruháztak rájuk. Miután elgyőzték Antiochus, nagylelkűbbekké váltak Attalus és Eumenes iránt, s ezzel lettek Ázsia nagyobb részének uraivá. Mikor pedig megfosztották Nabist, Spárta zsarnokát a területeinek nagyobb részétől, akkor azok kapták a tőle elragadott zsákmányt, akik igyekeztek a rómaiaknak eleget tenni. S ott van a Massinissára ruházott kegy példája, miután legyőzte Karthágót. Miután ugyanis kiűzték a saját királyságából, a birodalma szélteben hosszában kiterjedt Afrikában, Miután pedig megfosztották szülői szuverenitásáról, nem volt egy talpalatnyi hely sem a Földön a számára, míg meg nem kapta azt, amit a karthágóiaktól ragadtak el. S miképpen érték ezt el? *A földet áron elosztja*, mondja az angyal, ezzel közvetve megfeddi a szenátus és a római nép ravaszságát, mert ezeket a nagy uradalmakat nem ingyenesen osztogatták. Ők ugyanis szívesen benyeltek bármit, amit megszereztek, de jobbnak látták ezeket eladni, semmint fenntartani. Nem holmi szabott áron adták – mert az *ár*

szót itt nem szabad egy határozott pénzösszeggel helyettesíteni – hanem kimutatták a kapzsiságukat, s az eladásokat és az osztogatásokat a nyereségszerzésnek rendelték alá pontosan úgy, mintha ezeket a területeket azonnal birodalmi provinciákká züllesztették volna le. Hatalmas forrásokra volt szükségük: kérdéses volt, hogy fenn tudják-e tartani örökösen a helyőrségeiket Görögország városaiban, ezért tökéletes szabadságot hirdettek nekik. De miféle szabadság volt ez? Mindegyik állam megválaszthatta a maga, a rómaiak tetszése szerinti szenátusát, s így mindenki, akik rangra és tisztességre tettek szert a saját nemzetükben, a római néphez lettek kötve azok szolgálaként. S a dolgok eme állapotában, ha bárhol háború robbant ki, ezektől a barátoktól és szövetségeseiktől várták a segítséget. Ha ugyanis csak szövetségesek lettek volna, a rómaiak soha nem mertek volna ennyit kizsarolni az egyes hűbérállamoktól. Vegyük csak a karthágóiak példáját. Miután a sok uzsorával a szegénység legnagyobb mélységeibe taszították őket, mégis, mikor a rómaiak Philipposz és Macedónia ellen hadakoztak, ezektől a szövetségeseiktől követeltek hajókat. Anyagi támogatásként pedig követeltek még hatalmas mennyiségű aranyat, ezüstöt, élelmiszereket, ruhákat és fegyvereket, míg végül ezek a nyomorult karthágóiak, akiknek az életerejét a rómaiak elszívták, elküldték minden maradék aranyukat, amit csak összes tudtak kaparni. Így aztán Philipposz, Macedónia királya kénytelen volt öngyilkosságot elkövetni a saját kardjába dőlve, mert Görögország minden városállamát arra kényszerítették, hogy járuljon hozzá a maga részével a háborúhoz.

Látjuk tehát, miképpen lettek *áron elosztva a földek*, mindegyik a saját hasznának megfelelően: nem kikötött pénzösszegért, hanem a politikai elvárások mércéjének megfelelően. S utóbb miféle cserekereskedelmet folytattak? Ennek látjuk egy példáját, noha tiltás volt érvényben a rómaiak között, ezzel mégis a saját kapzsiságukat fordították a szövetségeseik ellen. Korábban elkobozták ellenfeleik javait. Philipposznak hatalmas összeget kellett fizetnie a királyi cím, valamint a tulajdonában maradó területrészek visszavásárlásáért. Antiochusnak és a karthágóiaknak ugyanezt a terhet kellett elviselniük. Röviden, a rómaiak soha senkit nem győztek le úgy, hogy egyúttal ne merítették volna ki mind az uralkodót, mind a birodalmát a csillapíthatatlan kapzsiságuk és érzéki vágyaik kielégítése végett. Most már értjük, *hogyan osztották el áron a földet*, minden királyt a maguk alárendeltségében tartva, s nagy vagyonokat ruházva az egyik javaiból a másikkra. S így értjük meg az angyal szavainak jelentését: *a király olyan hatalmas lesz, hogy tetszése szerint osztogat uralmakat, akiknek csak jónak látja sokak esetében*, valamint kiterjedt területeket, de nem ingyenesen. Láttuk egyesek példáját, akiket megfosztottak a királyi címüktől és hatalmuktól, valamint másokét, akiknek helyreállították a korábban elvett hatalmát. Lucullus például eltávolította az egyik királyt a hatalomból, míg egy másik tábornok visszaadta neki a javait. Az egyszerű római polgár így volt képes hatalmas uralkodókat alkotni, ahogyan az gyakran meg is történt. Claudius megígérte a népnek Ciprus királyának száműzését, még ha királyi családból származott is. Az atyja a római nép barátja és szövetségese volt, nem követett el bűnt a Római Birodalom ellen, s nem volt oka háborút hirdetni ellene. Emellett biztonságban megmaradt az otthonában, miközben egyetlen ceremónia sem zajlott le azok közül, melyekkel rendszerint kihirdetik a hadiállapotot. Néhány csavargó üzte őt el a piactéren, s Cato azonnal elküldetett, hogy álljon bosszút az egész szigeten. Birtokba is vette azt a rómaiak számára, és ez a nyomorult ember kénytelen volt kétségbeesésében a tengerbe vetni magát. Látjuk tehát, hogy az angyal eme jövendölése semmiképpen sem volt felesleges. A római prokonzulok *áron* osztogatták a királyságokat és a provinciákat, mert mindent magukhoz ragadtak a világból. Belerántottak minden gazdagságot, kincset, és minden értéktárgyat a csillapíthatatlan kapzsiságuk örvényébe. A többi azonban holnapra hagyjuk.

## Ima

Add meg mindenható Isten, mivel az emberiség a hatalmas vaksága miatt Téged minden korban tévesen és babonásan tiszteltek, s akkora kétszínűséget és gőgöt mutattak, hogy megvetették a Te neved, de a bálványokét is, melyeket maguknak fabrikáltak – szóval add meg, könyörgöm, hogy az igaz kegyesség mélyen belegyökerezzen a szívünkbe. Hadd vésődjék belénk úgy a Te félelmed, hogy őszintén és fenntartás nélkül szánjuk oda magunkat Neked. Hadd vágyakozzon közülünk mindenki a Te neved dicsőítésére, s hadd próbáljuk meg felebarátainkat is ezen az úton vezetni. Tisztíts meg minket egyre jobban és jobban az alakoskodástól, míg végül el nem jutunk ahhoz a tökéletes tisztasághoz, ami a mennyben van félretéve a számunkra Jézus Krisztuson, a mi Urunkon keresztül. Ámen.

## Hatvannegyedik előadás

### Dániel 11:40

**40. De a vég idején összetűz vele a déli király, és mint a forgószél, úgy megy reá az északi király szekerekkel, lovasokkal és sok hajóval, és betör az országokba, előzőnli és végigjárja azokat.**

Et im tempore finis configet cum eo rex austri, et tanquam turbo iruet rex aquilonis, cum curru et equitibus, et navibus multis: et veniet in terras, et exundabit, et transibit, pervadet.

Az itt említett idő vonatkozásában ez egy bizonyos, előre meghatározott időszak. A déli és az északi királyokról megmutattuk, hogy ez Egyiptomra és Szíriára vonatkozik, mert ezek helyzete volt ennek megfelelő Júdeához viszonyítva. A נגח *negech*, *összetűz* szó szerint azt jelenti „szarvakkal nyomni”, míg az „úgy megy rá, mint a forgószél” kifejezéssel fordított szó a שער *segner*, *viharosnak lenni* kifejezésből ered. Az angyal itt azt a sok győzelmet említi, melyekkel a rómaiak szélteben-hosszában kiterjesztik a birodalmukat, persze nagy nehézségek és veszélyek árán. Kijelenti: *a déli király egy konkrét ideig hadakozik majd a rómaiakkal*. Én nem merem megállapítani a pontos időtartamot, melyre az angyal utal. Egyiptom ereje oly hatalmas volt, hogy ha annak az országnak a királyai a saját természeti erőforrásaikra támaszkodnak, összeszedhették volna a bátorságukat a rómaiak elleni hadviselésre. A prokonzul Gabinius Ptolemaiosz helyreállítása végett vitte oda a hadseregét. Különösebb nehézségek nélkül űzte el Archelaust, majd mint zsoldos kockáztatta ott a maga, valamint a hadserege életét és hírnevét. Caesar is veszélyben volt Pompeius legyőzése után, majd Antonius indított háborút Augustus ellen Kleopátra erőinek segítségével. Ezt követően Egyiptom vetette be minden erejét, de miután vereséget szenvedett, a Római Birodalom egyik provinciájává süllyedt. Az angyal itt nem folyamatos időbeli eseménysorozatról beszél, hanem csak röviden inti a kegyeseket: álljanak meg szilárdan a küszöbön álló, nagyon fájdalmas megrázkódtatások között. Bármilyen legyen az igeszakasz pontos jelentése, az angyal kétségtelenül a rómaiak és az egyiptomiak között folyó küzdelem bonyolult természetére utal. Mondtam már: a történelem bizonyosságot tesz a tényről, hogy az egyiptomiak soha nem háborúztak a rómaiakkal a maguk nevében. Néha az események annyira zavarosak voltak, hogy az egyiptomiak egybeolvadtak a szíriaiakkal, így a szavakat egybefüggően kell olvasnunk – a déli király az északi királytól támogatva hadat fog viselni a rómaiakkal. Az angyal tehát az mutatja be, hogy Szíria királya miképpen jön nagyobb erővel és utánpótlással, mint az egyiptomi uralkodó, s ez valóban be is következett a triumvirátus kezdetén. Utána kijelenti: *az északi király szekerekkel, lovasokkal és sok hajóval* jön. S nincs is szükség itt a pontos időtartam megjelölésére, mivel a rómaiak sok háborút vívtak Keleten, melyek során elfoglalták Ázsiát, Líbia egy része pedig annak királya akaratából lett az övék fegyverek, vagy bármiféle erő alkalmazása nélkül.

E két királyság vonatkozásában, melyeket oly gyakran említ, Szíriában nagyon sokan uralkodtak egy rövid időszakban. Először egy bennszülött került a trónra, majd egy másik, míg végül a nép megunta őket, és idegeneknek adta át a hatalmat. Utóbb Alexander került fokozatosan hatalomra, majd tett szert végül hatalmas hírnévre. Ő nem volt nemesi születésű, az atyja származása nem ismert. Ez az ember egy homályos család szülte, s egy időben nem volt sem hatalma, sem erőforrásai. Azért tették meg Szíria királyává, mert Szeleukosz fiának vallotta magát, de rögvést le is mészárolták, s közvetlen utósa is csak rövid ideig uralkodott. Utána Szíria a rómaiakra szállt ennek a Szeleukosznak a halála után. Ezt követően Tigranes, Örményország királya küldetett oda és lett Szíria ura, míg Lucullus le nem győzte és Szíria

nem vált mindössze a provinciák egyikévé. Egyiptom felett pedig a legaljasabbak uralkodtak. Physcon, akit a rómaiak zaboláztak meg, mikor megpróbálta elszakítani Szíriát az uralkodója hatalmától, rendkívül omlott volt mind testben, mind elmében, s ezért kapta ezt a szégyenteljes nevet. A szó ugyanis görög eredetű, és ugyanazt jelenti, mint a francia *andouille*.<sup>544</sup> A *psyche* ugyanis azt a vastag bélt jelenti, amelybe a többiek becsatlakoznak. Ez a formátlanság adta a közismert nevét, melynek jelentése „hordóhasú”, utalván a testi deformálódásra és a hasonlóságára az állatokhoz, mivel nem volt megáldva sem értelemmel, sem eszességgel. Az utolsó király, aki a rómaiakat tette meg a fia öreinek, az Auletes nevet kapta, és Cicero ezt a „fuvolajátékos” jelzőt használja, mert mértéktelenül ragaszkodott a hangszeréhez. Minden királyságban tehát borzasztó torzulás lépett fel, mivel a királyi hatalmat gyakorlók inkább kutyákra, vagy disznókra hasonlítottak, semmint emberekre. Tigranes, amint közismert, sok fejfájást okozott a rómaiaknak. Másrésről Mithridates kötötte le nagyon hosszú időn át a figyelmüket, változó, és kétoldali sikerekkel. A rómaiak egy időben Ázsia-szerte mindenkit kardélre hánytak, de mikor szoros küzdelmet vívtak, Mithridates gyakran felülkerekedett, s utóbb egyesítette erőit Tigranes erőivel, aki az apósa volt. Mikor Tigranes Örményországot birtokolta, akkor más királyok királya volt, s később Szíria egyik részét is a birodalmához csatolta. Végül, mikor Lucullus az utolsó Antiochust tette úrrá Szíria felett, eltávolították a parancsnokságból, s amint említettük, Szíria Róma provinciájává vált. Pompeius átkelt a tengeren és legyőzte egész Júdeát, ahogyan Szíriát is, majd bement a templomba és elvitte a javainak egy részét, ám megkímélte a szent kincseket. Crassus követte őt – egy lecsillapíthatatlan örvény, aki nem másért vágyott erre a provinciára, mint azért, mert határtalanul vágyott a gazdagságra. Beszennyezte a templomot, majd végül Kleopátra legyőzése után Egyiptom is levesztette a királyi nemzetségét és római provinciává süllyedt. Ha a rómaiak még száz másik provinciát is legyőztek volna, az angyal itt akkor sem említene ezeket, mert amint mondtam, speciálisan a választott néppel törődött. Ezért csak ama mézszárlásoknál időzik, melyeknek több-kevesebb közük volt a nyomorult zsidókhoz is. Először is előre jelzi a hatalmas küzdelmet, mely Egyiptom és Szíria királyai között támad, *aki majd forgószélként jön*, miközben a rómaiak *özönvízként törnek be a földekre, és áthaladnak azokon*. Szíria királyát forgószélhez hasonlítja, mert először féktelenül tör be, betöltvén a földet és a tengert a seregeivel. Rendelkezni fog tehát egy jól irányítható flottával, így friss rémületet kelt, de mégis úgy foszlik szét, mint a forgószél. Az új király, akiről beszélt *özönvízként jön el*, elborítván mind Egyiptom, mind Szíria seregeit. Ezzel arra utal, hogy mindkét birodalom alapjai félre lesznek söpörve, mikor a rómaiak átzúdulnak rajtuk. *Végigjárja azokat*, azaz bárhová is mennek, minden út nyitva áll majd előttük, semmi sem lesz bezárva. Ezt az elképzelést más formában is meg fogja ismételni. S most nemcsak egyetlen régióról beszél, hanem azt mondja: *betör az országokba*, utalván a nagy kiterjedésű pusztításra, miközben senki sem mer majd velük szembeszállni a vadságuknak ellenállva.

## Dániel 11:41-42

**41. És bemegy a dicső földre, és sokan elesnek; de ezek megszabadulnak az ő kezéből: Edom, Moáb és az Ammon fiainak színe-java.**

**42. És kezeit az országokra veti, és Egyiptom földe meg nem menekedhetik.**

Et veniet in terram desiderii, et multae, *regiones scilicet*, cadent, et hae evadent e manu ejus, Edom, Moab, et principium filiorum Ammon.

Et mittet, *hoc est, extendet*, manum suam in terras, et terra AEgypti non erit in evasionem.<sup>545</sup>

<sup>544</sup> A jelentése: hurka, de jelent mamlaszt, maflát is. – a ford.

<sup>545</sup> Azaz „nem menekül meg”, vagy „nem menekül a kezéből”. – Kálvin.



Júdea földjét nevezi dicső, vagy kívánatos földnek, mert Isten méltónak vélte azt a különös kegyeiben részesíteni. Lakóhelyül választotta, nyugvóhelyének nevezi, s megmarasztotta rajta az áldását. Ebben az igeversben szintén régiókról, s nem pusztán városokról, például Edom és Moáb régióiról van szó. Miután az angyal röviden előre jelezte a legfájdalmasabb háborúkat a rómaiakkal, most hozzáteszi, amit már elkezdett mondani a legutolsó igeversben – nevezetesen hogy minden nemzet legyőzői lesznek. *Bemennek, mondja a dicső földre.* Ez az oka annak, amiért az angyal a Római birodalomról prófétál. Nem azért küldetett ugyanis Dánielhez, hogy az egész világ történelmét elmagyarázza neki, hanem hogy megtartsa őket a hűségükben, és meggyőzze őket: maradjanak meg Isten védelme és őrizete alatt a legfelkavaróbb megrázkódtatások közepette is. Ezt az okot jelöli meg ugyanis – *bemennek a kívánatos földre.* Félelmetes kísértés lenne ez, s felboríthatja az istenfélők minden érzését, mikor a zsidókat minden oldalról zaklatják: először a szíriaiak, majd az egyiptomiak. S tudjuk, micsoda kegyetlenséggel próbálta Antiochus nemcsak elnyomni, de végleg el is törölni az egész nemzetet. Sem a szíriaiak, sem az egyiptomiak nem kímélték őket. A rómaiak majdnem a földgömb másik oldaláról jöttek. Először szövetséget kötöttek ezekkel az államokkal, majd ellenségként léptek Júdea földjére. Ki feltételezte volna, hogy az a régió Isten védelme alatt áll, mikor ennyire ki volt téve a rablásnak és az elnyomásnak? Ezért volt szükséges inteni a kegyeseket, nehogy elcsüggedjenek ebben a végzetes zűrzavarban.

*És bemennek a dicső földre, és sok terület elesik.* Ez azt jelenti, nem marad reménység a zsidók számára a rómaiak megérkezése után, mert a győzelmük már elő volt készítve. Nem azért tárta az angyal ezt a kétségbeejtő dolgot a kegyesek elé, hogy magabiztosságot és vigasztalást gerjesszen, mivel azonban tudtak ezekről az isteni jövődölésekről, azt is tudták: az orvosságot is előkészítette ugyanaz az Isten, Aki az angyal segítségével figyelmeztette őket. Az Ő hatalmában állt megőrizni az egyházat száz haláltól is. Ez a prófécia felbecsülhetetlen kincsé vált, mely a megígért szabadulás reménységével ihlette a kegyeseket. Az angyal utóbb hozzáteszi azt az ígéretet is, mely a csüggedő lelkeiket volt hivatott támogatni és megeleveníteni. Itt azonban azt jelenti be, hogy Isten segítsége nem mutatkozik majd meg azonnal, mert teljes engedélyt ad nekik a kegyetlen uralom, a zsarnokság és a rablás gyakorlására egész Ázsiában és a Keleten. Azt mondja: *Edom, Moáb [földje] és az Ammon fiainak színe-java el fogják kerülni a mészárlást.* Ez a próba nem csekély hatást gyakorol majd az istenfélők elméire. Mire gondol? Engedi, hogy a földet, melynek nyugalmat ígért, most elfoglalják, és végigpusztítsák az ellenségek! Moáb földje pedig békés, a legnagyobb nyugalmat élvezi, s Ammon fiainak állapota is bővelkedő! Itt emlékeznünk kell arra, amit a próféták mondanak ezekről a területekről: Ézsaut a vad hegyek közé száműzték, s Isten a moabitáknak az áldások földjének határain kívül jelölt ki területeket (Mal1:3). Egyedül a zsidóknak volt sajátos joguk és kiváltságuk azt a területet maguknak követelni, melyen az Úr tökéletes nyugalmat ígért nekik. Most pedig, miután Júdeát végigpusztították, és ellenségeik nemcsak tetszésük szerint elragadtak minden értékest a városból és az országból, de látszólag még különleges engedélyt is kaptak a terület feldúlására az akaratuk szerint, mit gondolhattak a zsidók? Az angyal tehát ennek az ellenvetésnek megy elébe, s csillapítja az aggodalom érzését, aminek az istenfélők lehetnek kitéve ezektől a mészárlásoktól. Kijelenti, hogy *Edom, Moáb és az Ammon fiainak színe-java* békés lesz, és mentes ezektől a felfordulásoktól. Az *Ammon fiainak kezdete* kifejezéssel valószínűleg arra a menedékhelyre utal, ahonnan az ammoniták eredtek. Kétségtelen ugyanis, hogy a rómaiak nem kímélték volna az ammonitákat, ha nem rejtőztek volna el a hegyek között, mert egész Júdea alá volt vetve ugyanannak a nyomorúságnak. Azok, akik az Antikrisztusra vonatkoztatják ezt az igeszakaszt, azt feltételezik, hogy a biztonság az istenfélőknek csak arra a részére terjed ki, akik elmenekülnek a világ elől és a sivatagban húzzák meg magukat. De ennek a vélekedésnek nincsen oka, s elegendő a már említett értelmezést megtartani

valódiként. Majd hozzáteszi: *a rómaiak elküldik majd a hadseregüket a földre, és még Egyiptom földje sem menekül meg.* Az angyal itt kétségtelenül arról a sok győzelemről beszél, amiket a rómaiak aratnak majd viszonylag rövid idő alatt. Hosszú időn keresztül háborúskodtak Mithridatesszel, s majdnem elvesztették Ázsiát, de azután elkezdték kiterjeszteni a hatalmukat először Kis-Ázsiára, majd Szíriára és Örményországra, majd Egyiptom következett. Mérsékelt bővülés volt ez, míg végül Perzsiát is elfoglalták, s a hatalmuk félelmetessé vált. Így teljesedett be ez a prófécia *a hatalmuk kiterjesztéséről megannyi területre*, valamint arról, hogy *Egyiptom földje is zsákmányul esik nekik.* Majd ezt olvassuk:

### Dániel 11:43

**43. És ura lesz Egyiptom arany- és ezüst-kincseinek és minden drágalátos javainak; libiabeliek és szerecsenek is lesznek az ő kíséretében.**

Et dominabitur thesauris auri, et argenti, et omnibus desiderabilibus<sup>546</sup> Aegypti, et Lybiae, et Aethiopiae ingressibus suis.

Korábban már említettem, hogy noha ez a nyelvezet egy királyt említ, mégis egy királyságot kell érteni alatta, s a korábbi észrevételeink itt nyernek megerősítést. Noha sok nemzet próbál majd ellenállni a rómaiaknak, ők mégis teljesen sikeresek lesznek, és végül hatalmas hadizsákmányt gyűjtenek. Kapzsiságuk és mohóságuk teljesen megdöbbenő volt, mert az angyal azt mondja, hogy *urai lesznek arany- és ezüstkincseknek, s magukhoz ragadják Egyiptom, Líbia és Etiópia minden drágaságát, mégpedig a lábuk nyomában.* Ezekkel a szavakkal világosabban megmagyarázza a mi korábbi kijelentéseinket is az özönvívről. Minden földterület nyitva áll majd előttük, s bár a városok megerősítettek, s zárt kapukkal állnak majd ellenük, mégis új nyitvatartást majd előttük, és senki nem gátolja majd őket a végigszárguldasban az egész Keleten, miközben városokat és falvakat győznek majd le. Erről tudjuk, hogy ténylegesen be is következett. Így tehát semmi erőltetett dolog nincs ebben a szövegben, s a próféciát a történelem ténylegesen megerősítette. Most ez következik:

### Dániel 11:44

**44. De megriasztják őt napkeletről és északról való hírek, és kivonul nagy haraggal, hogy elveszessen és megöljön sokakat.**

Rumores vero,<sup>547</sup> terrebunt eum ab oriente, et ab aquilone: egredieturque cum ira magna, ut perdat et interneccione debeat multos.

Az angyal története itt némileg eltérni látszik az előzőtől, mert a rómaiak nem aratnak annyira teljes sikert, hogy ne lennének megállítva félúton a győztes menetelésben. Azt mondja, hogy *megriadnak a hírektől*, s az események illenek ehhez, mert jóllehet a rómaiak az egész Keletet az uralmuk alá hajtották szinte nehézségek nélkül, mindössze néhány év alatt, később mégis féken tartották őket a csapások. Crassus ugyanis nyomorultul pusztult el, miután beszennyezte a templomot, és megsemmisült mind ő maga, mind a római hadsereg virága. Carrhae mellett, Babilonhoz közel győzték le egy fontos csatában: egy kém árulta el, akiben túlságosan megbízott. Antonius, miután három részre osztotta a világot önmaga, Octavianus és Lepidus között, nyomorultul szenvedett ugyanazon a környéken a parthusoktól. Nem lepődünk meg az angyal szavain: *a rómaiak megriadnak a keletről és északról jövő*

<sup>546</sup> Azaz, minden drága dolognak. – Kálvin.

<sup>547</sup> Valószínűleg „jelentések”, vagy „beszámolók”, melyeket meg kell hallania. – Kálvin.

*hírektől*, mert ez ténylegesen be is következett. Majd hozzáteszi: *kivonulnak nagy haraggal*, azaz noha sok csapatot veszítenek, a komoly mérsárlás nem csüggeszti el a lelküket. Mikor a körülményeik kétségbeesztőkké váltak, úgy feldühödtek, mint a vadállatok, és törtettek előre a saját pusztulásukba. Ez főleg Augustus uralkodása alatt következett be, mert egy rövid ideig sikerrel csatázott a parthusokkal, és meghátrálásra kényszerítette őket. Utána békefeltételeket kényszerített rájuk, s mivel a római sasokat Perzsiába vitték azok nagy gyalázatára, ezt a népet kényszerítette a visszaadásukra. Ezzel a kényszerítéssel törölte el az Antonius alatt elszenvedett szégyent. Látjuk tehát, mindez mennyire jól illik a szövegkörnyezetbe: *a rómaiak nagy haraggal jönnek sokak megsemmisítésére*, mert a parthusok nyugalmat vártak hosszú időn át, valamint tökéletes mentességet minden jövőbeli római próbálkozástól, vagy támadástól. Most ez következik:

## Dániel 11:45

**45. És felvonja az ő sátor-palotáját a tengerek és a dicső szent hegy között; és végére jut, és senki sem segít rajta.**

Et figet tabernacula palatii sui inter maria ad montem desiderii sanctitatis, et veniet ad finem suum, et non auxiliator ei.

Az angyal végül a rómaiak megszilárdult uralmával fejezi be Kis-Ázsiában és a tengerparti területeken, valamint Szíriában, Júdeában és Perzsiában. Már láttuk, hogy az itt elhangzottakat miképpen mesélik el a világi történészek, s minden egyes esemény jól ismert mindenki számára, aki akár csak mérsékeltten ismeri ezeket a korokat. Most meg kell vizsgálnunk a kifejezést, miszerint a római király *felvonja a sátor-palotáját*. Ez a kifejezés nemcsak a rómaiakkal folytatott háborút jelenti keleten, de azt is, hogy ők lesznek az egész terület urai. Mikor azt mondja, hogy felállítják a sátraikat a háborúban megszokottak szerint, akkor megelégedhetne a szokásos beszédmóddal, de a „palota” szót állítja szembe a gyakori költözködéssel, s jelzi: a táborukat nem a háborús szokásoknak megfelelően állítják fel, hanem állandó állomáshelyet foglalnak tartósan el. Miért beszél hát sátráról? Mert Ázsia nem a birodalmi székhelyük volt. Gondosan ügyeltek ugyanis arra, hogy ne ruházzanak több méltóságot bármely helyre, mint ami hasznos volt a számukra. Emiatt a prokonzulok nagyszámú kíséreléssel rendelkeztek, s a palota szükségességét elkerülendő sátrakkal utaztak és efféle átmeneti szállásaik voltak útközben. Az angyal nyelvezete – *felvonja az ő sátor-palotáját* – nagyon jól illik a rómaiakra, mivel nyugalomban uralkodtak, miután a Keletet legyőzték. Mégsem volt azonban fix lakóhelyük, mivel nem akarták megerősíteni egyik helyet sem úgy, hogy az utóbb fellázadjon ellenük. Mikor azt mondja, *a tengerek között*, egyesek a Holt-tengerre gondolnak, valamint a Földközi-tengerrel szemben fekvő Aszfalt-tóra. Én nem vonakodok azt gondolni, hogy a Perzsa-tengerre gondolt az angyal. Nem azt mondja, hogy a rómaiak lesznek az urai minden, a két tenger között elterülő területnek, hanem csak azt mondja, hogy *felvonja az ő sátor-palotáját a tengerek között*, s tudjuk, hogy ez akkor következett be, mikor a Fekete-tenger és a Perzsa-öböl között uralkodtak. Mithridates uralmának kiterjedése közismert, mert a történészek huszonkét nemzetet sorolnak az uralma alá. Utána egyik oldalon ott volt Kis-Ázsia, melyben sok nemzet élt a máshol tett kijelentésünknek megfelelően, s Örményország is az övék lett, miután legyőzték Tigranest. Cicilia, noha csak egy része volt egy provinciának, nagyon kiterjedt és gazdag terület volt. Sok sivatagja, valamint sok sziklás, műveletlen hegyvidéki területe volt, de nagyon sok gazdag város is volt Ciciliában, bár nem alkotott egy egész provinciát Szíriához, vagy Júdeához hasonlóan. Ezért nem meglepő, ha az angyal azt mondja, hogy a rómaiak *a tengerek között állítják fel a sátraikat*, hisz a lakóhelyük a Földközi-tenger túlsó oldalán helyezkedett el. Először Szicíliába, majd Spanyolországba mentek, harmadjára elkezdtek Görögország és

Kis-Ázsia felé terjeszkedni Antiochus ellenében, majd hatalmukba kerítették az egész Keletet. Az egyik parton Kis-Ázsia volt, s sok más nemzet, a másikon a Szír-tenger, beleértve Júdeát is, egészen az Egyiptomi-tengerig. Látjuk tehát a Római Birodalom nyugodtságát *a tengerek között*, ám mégsem rendelkeztek ott állandó lakóhellyel, mivel a prokonzulok külföldiekként éltek egy idegen országban.

Végül hozzáteszi: *eljönnek a dicső szent hegyig*. Mondtam már az okot, amiért ez a prófécia elhangzott: nehogy ezeknek az eseményeknek az újdonság a megzavarja a kegyesek elméjét, mikor látják, hogy egy ennyire barbár és távoli nemzet tapos rajtuk, s uralkodik gögösen, pökhendi módon és kegyetlenül. Mikor tehát ennyire fájdalmas látvány tárult a kegyesek szeme elé, akkor nem közönséges támogatásra volt szükségük, nehogy engedjenek a kétségbeesés nyomásának. Az angyal tehát azért jövőből jövőbeli eseményeket, hogy elismerjék: semmi nem történik véletlenül, továbbá annak megmutatása végett, miképpen irányítja ezeket az egész világra kiterjedő zűrzavaros eseményeket az isteni hatalom. Majd következik a vigasztalás: *és végre jut, és senki sem segít rajta*. Ez nem következett be azonnal, mert miután Crassus beszennyezte a templomot, majd vereséget szenvedett a parthusokkal vívott csatában, a rómaiak nem buktak el azonnal, hanem a birodalmuk egyre jobban és jobban virágzásnak indult Augustus alatt. A várost utóbb Titus tette a földdel egyenlővé, s a zsidó nemzet neve és létezése majdnem teljesen eltöröltetett. Ezután a rómaiak szégyenletes vereségeket szenvedtek el. Ki lettek űzve majdnem az egész Keletről, s kénytelenek voltak tárgyalásokba bocsátkozni a parthusokkal, a perzsákkal, s más nemzetekkel, míg végül a birodalmuk teljesen megsemmisült. Ha tanulmányozzuk a következő száz év történelmét, akkor látjuk, hogy egyetlen nemzet sem szenvedett el olyan súlyos büntetéseket, mint a rómaiak, és egyetlen monarchia sem bukott el szégyenletesebben. Isten tehát olyan haragot zúdított arra a nemzetre, hogy a bámulat tárgyává tette őket az egész világ előtt. Az angyal szavai nem hiábavalók: *hamar eljön a végük*, mert miután végigpusztítottak és elnéptelenítettek minden földet, behatoltak mindenhová és átjártak mindent, s az egész világ engedett a hatalmuknak, a rómaiak végleg megsemmisültek és el lettek söpörve. *És senki sem segít rajtuk*. Ezt a próféciát kétségtelenül ki lehet itt terjeszteni az evangélium prédikálására, mert jóllehet Krisztus nagyjából egy generációval korábban született az evangélium prédikálását megelőzően, a világban mégis ennek a prédikálásnak a következtében ragyogott fel. Az angyal tehát ehhez az időponthoz kapcsolja a prófeciáját. Majd hozzáteszi:

## 12. fejezet

### Dániel 12:1

**1. És abban az időben felkél Mihály, a nagy fejedelem, a ki a te néped fiaiért áll, mert nyomorúságos idő lesz, a milyen nem volt attól fogva, hogy nép kezdett lenni, mindezideig. És abban az időben megszabadul a te néped; a ki csak beírva találta a könyvben.**

Et tempore illo stabit Michael princeps, magnus stans pro filiis populi tui, et erit tempus afflictionis, quale non fuit abesse gentem, *hoc est, ex quo coeperunt esse gentes*, ad tempus illud usque: et tempore illo servabitur populus tuus quicumque inventus fuerit scriptus in libro.

Az angyal nem mond el további jövőbeli eseményeket, hanem azt jelenti be, hogy Isten általánosságban az egyházának védelmezője úgy, hogy Ő tartja meg csodálatos módon a sok nehézség és félelmetes kavargások közepette, a katasztrófa és a halál mélységes sötétségében. Ez a jelentése ennek mondatnak. Az igevers két részből áll: az első beszámol arról a legnyomorúságosabb időszakról, mely telis-tele lesz különféle és szinte megszámlálhatatlanul sok csapással, a második pedig biztosít minket arról, hogy Isten soha nem szűnik meg a saját erejével védeni és fenntartani az egyházát. Ebben a második részben az ígéret csak a választottakra korlátozódik, s így egy harmadik mondat is megkülönböztethető, ami azonban csak kiegészítése a most említett másodiknak. Az igevers végén az angyal megadja nekünk az egyház meghatározását is, mert sokan vallották magukat Isten népéhez tartozónak, akik valójában nem voltak azok. S azt mondja: *felkél Mihály, a nagy fejedelem*. Majd elmondja ennek okát is: *ennek az időszaknak a csapásai olyanok lesznek, amilyeneket még soha meg nem tapasztaltak a világ kezdete óta*. Mivel Dánielhez szól, ezért használja *a te néped fiai* kifejezést, ő ugyanis Ábrahám egyik fia volt, s a nemzet, melyből Dániel származott, ebben az értelemben volt az „övé”. Ebből következően a csapások, melyekről idővel majd beszámol, az egyházat érik, s nem a világi nemzeteket. Mihály rendkívüli segítségére nem volna szükség, ha az egyházat nem nyomnák el a legkatasztrofálisabb nyomorúságok. Látjuk tehát az angyal szavainak jelentése a magyarázatomnak megfelelő. Az egyházat nagyon sok és nagyon fájdalmas csapás éri majd egészen Krisztus eljöveteléig, mégis éreznie kell Isten jóindulatú hozzáállását, s biztosnak kell lennie a saját, Isten segítségével és védelmével megvalósuló biztonságában. Mihály alatt sokan Krisztust értik, mint az egyház fejét. Ha azonban valaki jobbnak látja Mihályra, az arkangyalra vonatkoztatni, ez az értelmezés is megfelelő, mert Krisztus, mint Fő alatt az angyalok az egyház őrei. Bármilyen is az igazi jelentés, Isten volt az egyház megőrzője az Ő egyszülött Fia keze által, s miután az angyalok Krisztus irányítása alatt állnak, rábízhatta ezt a feladatot Mihályra. A bolond képmutató Servetus nem átalította ezt az igeszakaszt önmagára vonatkoztatni, mert felvкте a borzalmas kommentárjainak címlapjára, mivel az ő keresztnéve is Mihály volt! Látjuk, micsoda ördögi tombolás ejtette rabul, mikor a magáénak merte azt követelni, amiről itt azt olvassuk, hogy a Krisztus által az Ő egyházának nyújtott páratlan segítség. Servetus a legtisztátalanabb érzelmek embere volt, amint azt már jócskán megtudhattuk. Az azonban a pimaszságának és a szentségtörő örültségének a bizonyítéka volt, mikor a Krisztusra vonatkozó díszítő jelzőt aggatta magára mindennemű pironkodás nélkül, s Krisztus helyére emelte magát azzal dicsekedve, hogy ő Mihály, az egyház védelmezője, s a nép nagy fejedelme! Ez a tény közismert, mert kéznél van a könyve, ha valaki nem hinne a szavainak.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, mivel ahhoz hasonló nyomorúságok közepette élünk, amilyenekről figyelmeztetni akartál az angyalod által az ókori népedhez hasonlóan, hogy a Te világosságod ragyogjon ránk a Te egyszülött Fiad közreműködésével. Hadd érezzük magunkat mindig biztonságban az Ő legyőzhetetlen ereje alatt. Hadd lakozzunk biztonságban az Ő árnyékában, s hadd küzdjünk komolyan és bátran mindvégig a Sátán és istentelen bandája ellen. S mikor minden hadakozásunknak vége lesz, hadd érkezzünk meg végül abba az áldott nyugalomba, ahol a győzelmünk gyümölcse vár minket Krisztusban, a mi Urunkban-Ámen.

## Hatvanötödik előadás

A tizenkettedik fejezet, amint a tegnapi előadásban említettük, az angyalnak az egyházra vonatkozó jövendölésével kezdődött Krisztus megjelenését követően. Sok nyomorúságnak volt kitéve, ezért ez az igeszakasz Dániel és minden istenfélő bánatát hivatott csillapítani, mert továbbra is biztonságot ígér az egyháznak segítségén keresztül. Dániel tehát az egyház őreként mutatta be Mihályt, s Isten ezt a kötelességet Krisztusra róta, amint azt megtudjuk János evangéliumának tizedik fejezetéből (Jn10:28-29). Amint tegnap említettük, Mihály jelenthet egy angyalt is, de én azok véleményét teszem a magamévá, akik ezt Krisztus személyére vonatkoztatják, mert az illik legjobban a témához, ha Őt mutatjuk be úgy, mint Aki fellép a választott népének védelmében. *Nagy fejedelemnek* nevezi, mert nyilvánvalóan Isten legyőzhetetlen bátorságát állította szembe azokkal a veszélyekkel, melyekkel az angyal szerint az egyház szembesül. Jól ismerünk csip-csup okokat, amelyek miatt a félelem megragadja az elménket, s mikor reszketni kezdünk, semmi sem képes lecsillapítani a felkavarodottságunkat és aggodalmunkat. Az angyal tehát a nagyon fájdalmas küzdelmekről és az egyházat fenyegető, küszöbön álló veszélyekről beszélve nevezi Mihályt *nagy fejedelemnek*. Mintha azt mondta volna: Mihály lesz a választott nép őre és védelmezője, aki hatalmas erővel bír, s a legcsekélyebb kétség sem férhet ahhoz, hogy ő egyedül elégséges lesz a védelmükre. Krisztus, amint az imént láttuk, ugyanezt a kijelentést erősíti meg a János evangélium 10. fejezetében. Ott azt mondja, hogy minden választottat az Atya adott Neki, és közülük senki nem fog elpusztulni, mert az Ő Atyja mindenkinél nagyobb. Senki, mondja, nem ragadja ki az én juhaimat a kezemből. Az én Atyám, Aki nekem adta őket, mindenkinél nagyobb – ez azt jelenti, hogy Isten végtelen hatalommal rendelkezik, s meg is mutatja azok biztonságáért, akiket kiválasztott a világ teremtését megelőzően, majd rám bízott, vagy a kezembe adott. Most már látjuk ennek a díszítő jelzőnek az okát: *Mihály, a nagy fejedelem*. A küzdelem nagyságának következtében ugyanis a legyőzhetetlen erőt kell nekünk felajánlani ahhoz, hogy elérjük a nyugalmat a legnagyobb zavargások közepette. Semmiképpen sem volt felesleges az angyal részéről ezeknek a hatalmas, az egyházat fenyegető csapásoknak az előre jelzése, s ezek a kifejezések manapság is a leghasznosabbak a számunkra. Látjuk tehát, miképpen képzeltek a zsidók a boldogság állapotát Krisztus alatt, s ugyanezt a hibát elkövették az apostolok is, akik mikor Krisztus a város és a templom megsemmisüléséről beszélt, úgy vélték, közel a világvége, s ezzel összekötötték a saját dicsőségüket és győzelmüket (Mt24:3). A prófétát tehát itt arra tanítja az angyal, hogy Isten miképpen fogja majd irányítani az egyházának útját, mikor majd elébük állítja egyszülött Fiát. Súlyos nyomorúság várt még minden istenfélőre, mintha ezt mondta volna: nem jött még el a győzelmek ideje, még folytatnotok kell a küzdelmet, ami fáradságos és emésztő lesz. Az új nép állapota van itt összehasonlítva az ókoriéval, akik sok veszélyt és csapást szenvedtek el Isten kezéből. Az angyal tehát azt mondja, hogy noha a hívők nagyon súlyos szenvedéseket éltek át a törvény és a próféták alatt, mégis, még terhesebb időszak következik, melynek során Isten a korábbinál sokkal szigorúbban bánik majd az egyházával, és sokkal gyötrőbb próbáknak veti majd alá. Ez az igeszakasz jelentése: *egy csapásokkal teljes időszak következik, amelyet a nemzetek még soha nem láttak azóta, hogy elkezdtek létezni*. Ez utalhat a világ teremtésére, s ha magára a népre vonatkoztatjuk, a magyarázat helyesnek fog bizonyulni, mert jóllehet az egyház a korábbi időszakokban is nyomorult volt, Krisztus megjelenése után mégis a korábbinál sokkal súlyosabb csapásokat fog elszenvedni. Emlékszünk a zsoltáros szavaira: Sokat szorongattak engem ifjúságom óta; szántók szántottak hátamon (Zsolt129:1-3). Isten minden korban kitette egyházát valódi gonoszságoknak és katasztrófáknak. Itt azonban egy összehasonlítást látunk az egyház két különböző állapota között, s az angyal megmutatja, hogy Krisztus megjelenését követően miképpen áll majd ez

nagyon távol mind a csendességtől, mind a boldogságtól. Miután súlyosabb csapások érik majd, nem meglepő, ha az egyházatyák azt akarták, hogy változzunk el az Ő egyszülött Fiának ábrázatára (Rm8:29). Krisztus feltámadása óta még emésztőbb háború vár ránk, s még nagyobb lelki nyugalommal kell azt elhordoznunk, mert a menny dicsősége sokkal világosabban kerül a mi szemünk elé, mint egykor az atyáké elé.

Végül hozzát teszi: *abban az időben megszabadul a te néped*. Ezzel a kifejezéssel az angyal megmutatja nekünk Mihály védelmének nagy fontosságát. Biztos szabadítást ígér a választott népének, mintha azt mondta volna: noha az egyház a legnagyobb veszélyeknek lesz kitéve, mégis, Maga Isten vonatkozásában, mindig biztonságban lesz, és győzni fog minden küzdelemben, mert Mihály felülkerekedik majd minden ellenségen. Az angyal tehát, így buzdítván az istenfélőket a keresztyük hordozására, megmutatja, mennyire mentesek lesznek minden kételytől az eseményt illetően, s mennyire abszolút bizonyos a győzelmük. Jóllehet első ránézésre ez a prófécia eltölthet minket megdöbbenéssel és félelemmel, ennek a vigasztalásnak mégis elégségesnek kell lenni a számunkra: „Győztesek leszünk a tűz és a kard között, s a sok halál között biztosak vagyunk az életben”. Miután a tökéletes biztonságot állítja itt elé, biztonságban kell éreznünk magunkat, és fürgén bele kell vetnünk magunkat minden küzdelembe. Valóban szükséges küzdenünk, de Krisztus már győzött értünk, amint Ő Maga mondja: bízzatok: én meggyőztem a világot (Jn16:33). Az angyal azonban helyesbítésképpen korlátozza azt, amit általánosságban mondott. Sokan vallották magukat Isten népéhez tartozóknak, s mindenki, aki testileg Izraeltől származott, azzal dicsekedett, hogy isteni magból származnak. Miután összevissza mindenki Isten népéhez akart tartozni, az angyal ezzel a szóhasználatlaltal korlátozza a kifejezését: *mindenki*, mondja, *a ki csak beírva található a könyvben*. Ez nem a testi Izraelt jelenti (Rm9:6-8), hanem azokat, akiket Isten egyedül az Ő ingyenes kiválasztása alapján tart valódi izraelitáknak. Itt különbséget tesz Ábrahám testi és lelki gyermekei, a külső egyház, és a mindenható által elfogadott belső és valódi közösség között. Mitől függ hát a különbség azok között, akik azzal dicsekednek, hogy Ábrahám gyermekei, s azok között, akik valóban és igazán az ő fiai? Egyedül Isten kegyelmétől és jóindulatától. Ő akkor hirdeti ki a kiválasztását, mikor újjászüli a választottait a Szentlelke által, és így jelöli meg őket biztos jellel, ők pedig egész életútjukkal bizonyítják ezt a fiúságot, és erősítik meg a saját kiválasztásukat. Emellett azonnal a forráshoz kell járulnunk: Isten egyedül az Ő ingyenes kiválasztásával különbözteti meg a külső egyházat, melynek csak a titulusa van meg, a valódi egyháztól, mely soha nem pusztulhat, vagy bukhat el. Látjuk tehát, hogy a Szentírás mennyi verse utasítja el a képmutatókat a dagadó göggyükben, mert semmi közös nincs bennük Isten fiaival, csak a megvallás külső jelképei.

Oda kell figyelni erre a korlátozásra, ami biztosít minket a külső pompa teljes haszontalanságáról, és a külső egyház akár magasztos helyzetéről is, amíg valóban nem vagyunk Isten fiai közül való. Ezt teljesen a 15. és 24. zsoltár fejezi ki, míg a 73. zsoltár megerősíti ugyanezeket a kifejezéseket. Milyen jó Izrael Istene, főleg a tiszta szívűekhez! Ezekben a zsoltároknak nem Isten titkos kiválasztása, hanem a viselkedés külső bizonyossága van okként megjelölve, amely noha alacsonyabb rendű a fokozatát tekintve, mégsem ellentétes a kiváltó elsődleges okkal. Ennek is megvan a maga helye, de Isten kiválasztása mindig a legfelsőbb rendű. A *könyv* szó Isten örök tanácsvégzésére utal, amivel kiválasztott és fiaiként örökbe fogadott minket a világ teremtetését megelőzően, ahogyan olvashatjuk ezt az efézusi levél első fejezetében (Ef1:4). Ugyanebben az értelemben mennydörög Ezékiel is a hamis próféták ellen, akik becsapták Izrael népet (Ezék8:9). Az én kezem, mondja Isten, ama próféták ellen lesz, akik megtevesztik a népet: ők tehát nem lesznek benne a népem titkos gyülekezetében, és nem lesznek megtalálhatók Izrael házának tekercsében sem. Az írást jelentő szót használja itt – nem lesznek beírva Izrael házának lajstromában. A *könyv* szó ugyanebben az értelemben használatos itt, de mégsem szabad elfogadnunk azt a vaskos elképzelést, miszerint a Mindenhatónak könyvre lenne szüksége. Az Ő könyve az a bizonyos



örök tanácsvégzés, ami Őhözza predesztinál minket, és kiválaszt az örök üdvösség reménységére. Most már értjük ennek a tanításnak a teljes értelmét: az egyház biztonságban marad a sok halál közepette, s még a kétségbeesés végső fázisában is megmenekül majd Isten kegyelméből és segítségével. Emlékeznünk kell az egyháznak erre a meghatározására is, mivel sokan dicsekednek azzal, hogy ők Isten fiai, pedig teljesen idegenek a Számára. Ez a kiválasztás témáján történő elmélkedésre indít minket, mivel az üdvösségünk ebből a forrásból származik. Az elhívásunk, mely ennek a külső bizonyítéka, csak követi azt az ingyenes örökbe fogadást, ami el van rejtve önmagában, s Isten, mikor megelevenít a Lelkével, ránk vési az Ő jeleit és jelzéseit. Amelyekből képes a valódi gyermekeinek elismerni minket. Most ez következik:

## Dániel 12:2

**2. És sokan azok közül, a kik alusznak a föld porában, felsekrennek, némelyek örök életre, némelyek pedig gyalázatra és örökkévaló útálatosságra.**

Et multi ex dormientibus in terra pulvere, evigilabunt hi in vitam seculi, *hoc est, perpetuo*, hi vero in opprobrium et in abominationem perpetuam.

Ami az első szavak fordítását illeti, az szó szerint az alábbi: sokan, akik alszanak a föld porában, vagy akik a földben és a porban vannak, mert a birtokos esetet díszítő jelzőként használja, bár olvasható az előbbi, alvás szóval ellentétben állóként is, ekkor azokat jelenti, akik földdé és porrá lettek.

Az angyal itt látszólag egy átmenetet jelez az evangélium prédikálásának kezdetétől a feltámadás utolsó napjáig, mégpedig kellő ok nélkül. Miért siklik át ugyanis a közbenső időszak felett, melynek eseményei képezhetik tárgyát a próféciaának? Nagyon alkalmasan és helyesen egyesíti ezt a két témát: az egyház üdvösségét a végső feltámadással és Krisztus második eljövételével. Akárhová is nézünk magunk köré, sehol nem találjuk az üdvösség semmiféle forrását a földön. Az angyal az összes választott üdvösségét hirdeti. Ők vannak mindenfelől a legnyomorultabbul elnyomva, s bárhová is tekintenek, nem látnak mást, csak zűrzavart. Ezért a megígért üdvösség reménysége nem fogható fel ember által, amíg a kegyesek nem emelik fel elméiket Krisztus második eljövételéhez. Pont mintha az angyal azt mondta volna: Isten lesz az állandó megtartója az egyházának mindvégig, de a módot, ahogyan majd megtartja, nem szabad testi értelemben venni, mert az egyház olyan lesz, mint egy holttest, amíg újra fel nem támad. Látjuk tehát, hogy az angyal ugyanazt az igazságot tanítja, amit Pál is tanított más szavakkal, nevezetesen hogy meghaltunk, és a mi életünk el van rejtve Krisztussal. Csak akkor mutatkozik majd meg, mikor Ő is megjelenik az egekben (Kol3:3). Először is azt kell vallanunk, hogy Isten elegendően erős megvédeni minket, s nem kell vonakodnunk biztonságban érezni magunkat az Ő keze és védelme alatt. Emellett hozzá kell tenni azt a második dolgot is, hogy amíg a dolgok jelenlegi állapotára nézünk, s annál időzünk, amit a világ kínál nekünk, mindig olyanok leszünk, mint a holtak. S miért? Az életünknek elrejtve kell lennie Krisztussal az Istenben. Az üdvösségünk bizonyos, de mi még mindig reménykedünk abban, amint Pál mondja egy másik igeszakaszban (Rm8:23-24). Amit remélnek, azt nem látják, mondja. Ez megmutatja nekünk, mennyire teljesen helyénvaló áttérni az Isten kiválasztásának tantételéről Krisztus utolsó eljövételére. Ez tehát elegendő a kontextust illetően. A *sokan* szó itt világosan mindenkit jelent, s ezt egyáltalában nem szabad abszurdnak tekinteni, mert az angyal ezt a szót nem a *mindenkivel*, vagy a *néhánnyal*, hanem az *eggyel* ellentétben használja. A zsidók közül néhányan eltorzítják ezt a kifejezést, mert szerintük az egyház helyreállítását jelenti ebben a világban az alárendeltségükben, de ez tökéletesen felszínes. Ebben az esetben ugyanis a következő szavak nem állnák meg a helyüket: ... *felsekrennek, némelyek örök életre, némelyek pedig gyalázatra és örökkévaló*

*útálatosságra.* Ha tehát ez nem vonatkozna másra, csak Isten egyházára, akkor természetesen senki sem támadna fel *gyalázatra és örökkévaló útálatosságra.* Ez megmutatja: az angyal az utolsó feltámadásról beszél, mely mindenki számára közös, és ez alól nincs kivétel. Mivel a világban minden történés folytonosan zavaros lesz, az elméinknek szükségszerűen fel kell emelkedni, s megszereznie a győzelmet a szemeinkkel látottak, s az érzékszerveinkkel felfogottak felett.

*A kik alusznak a föld porában* azt jelenti, hogy bárhol, amerre csak föld és por létezik, feltámadnak, arra utalván ezzel, hogy a feltámadás reménysége nem természetes okokon alapszik, hanem Isten felbecsülhetetlen hatalmától függ, mely minden elképzelésünket felülmúlja. Ezért bár a választottak és a gonoszok egyformán földdé és porrá válnak, ez semmiképpen sem lesz akadálya annak, hogy Isten feltámassza őket. *A földet* és a *port* említi. Véleményem szerint az *אֲדָמָה admeth, földnek a...* az osztály, míg a *עֶפֶר gnepher, por* a fajta, ami azt jelenti, hogy csak rothadó testek, sőt porrá álnak, ami a föld apró részeiből áll. Isten viszont elégséges hatalommal rendelkezik ahhoz, hogy előszólítja a holtakat az élet újságára. Ez az igeszakasz méltó a különleges figyelemre, mert a prófétáknál sehol nem találkozunk a végső feltámadás világosabb bizonyosságával, különösen mivel az angyal konkrétan kijelenti mind az igazak, mind a gonoszok jövőbeli feltámadását. Itt az örökkévalóság van szembeállítva azokkal az átmeneti nyomorúságokkal, melyeknek most ki vagyunk téve. Itt megfigyelhetjük Pál intését, mely szerint a pillanatnyi szenvedéseink, amikkel Isten próbál minket, nem hasonlíthatók ahhoz az örök dicsőséghez, ami soha nem múlik el (Rm8:28). Ez tehát az oka annak, amiért az angyal olyan világosan fejezi ki, hogy örök élet vár a választottakra, s örök gyalázat és kárhozat lesz a sorsa az istenteleneknek. Majd hozzáteszi:

## Dániel 12:3

**3. Az értelmesek pedig fénylenek, mint az égnek fényessége; és a kik sokakat az igazságra visznek, miként a csillagok örökkön örökké.**

Et prudentes fulgebunt quasi fulgor expansionis,<sup>548</sup> et qui justificant multos,<sup>549</sup> sicut stellae in seculum et seculum, *id est, in perpetuum.*

Az „értelmesek” az értelemmel felruházottakat jelenti. Egyesek tárgyasan értik, s ebben az igeszakaszban a véleményük valószínűleg helyes, mivel a megigazítás hivatala hamarosan ezekre az értelmesek számára lesz kijelölve. De a korábbi értelmezés jobban illik a 11. fejezethez és a 10. versben abszolút módon szerepel majd. Ezért ez azokat jelenti, akik értelemmel felruházottak. Az angyal itt azt erősíti meg, amit nemrég mondtam a végső feltámadásról, s megmutatja, miképpen fogjuk élvezni a gyümölcseit, hisz az örök dicsőség a számunkra van félretéve a mennyben. Nem szabad azt panaszolnunk, hogy méltatlan bánásmódban részesülünk, ha látszólag keménységet tapasztalunk meg Isten kezéből, mert meg kell elégednünk a mennyi dicsőséggel, és a nekünk megígért élet az örök létezésével. Azt mondja tehát, hogy *a tanítók*, vagy akik kiemelkedően értelmesek, *ragyognak majd, mint a menny világossága.* Ha a „tanítók” szót tartjuk jobbnak, akkor egy szóképpel a rész szerepel az egész helyett, ezért én a szokásos magyarázatot követem. Az „értelemmel felruházottak” kifejezést azokra vonatkoztatja, akik nem távoznak el a valódi és tiszta istenismerettől, amint azt majd később teljesebben is elmagyarázzuk. Az angyal ugyanis szembeállítja egymással a világiakat, akik gögösen és megvetően tombolnak Isten ellen, valamint az istenfélőket, akik egész bölcsessége abban rejlik, hogy alávetik magukat Istennek és az elméjük legtisztább vonzalmával imádják Őt. Erről majd holnap mondunk többet. Most azonban azt mondja, hogy

<sup>548</sup> Az egeké, az égboltot értve alatta. – *Kálvin.*

<sup>549</sup> Azaz, akik sokakat megigazítanak. – *Kálvin.*

akik megtartották az őszinte kegyességet, olyanok lesznek, mint *az égbolt világossága*, azaz ők lesznek a mennyei királyság örökösei, ahol olyan dicsőséget fognak élvezni, amely felülmúlja a világ minden ragyogását. Az angyal itt kétségtelenül jelképeket használ a felfoghatatlan megmagyarázására, arra utalván, hogy semmi sem található a világban, amely megfelelné a választott nép dicsőségének.

*És a kik sokakat az igazságra visznek*, olyanok lesznek, mint *a csillagok örökkön örökké*, mondja. Más szavakkal ismétli meg ugyanazt a dolgot, most a *csillagokról* beszélve, ahogyan korábban *az ég fényességét* említette ugyanebben az értelemben. *Az értelemmel felruházottak* helyett pedig *a sokakat az igazságra visznek* kifejezést használja. Az angyal itt kétségtelenül főként az igazság tanítóit említi, de véleményem szerint ebbe beleérti Isten minden kegyes imádóját is. Isten egyetlen gyermekének sem kellene a figyelmét kizárólag önmagára korlátoznia, hanem amennyire csak lehetséges, mindenkinek törődnie kell a felebarátjai jólétével is. Isten nem azért bízta ránk az üdvössége tanítását, hogy megtartsuk azt magunkban, hanem hogy az egész emberiségnek megmutassuk az üdvösség útját. Ez tehát Isten gyermekeinek közös kötelessége: támogatni a felebarátaik üdvösségét. A „megigazít” szó alatt az angyal nem azt érti, hogy ember hatalmában áll a másik ember megigazítása, hanem hogy Isten tulajdona ruháztatik itt a szolgálóira. Emellett mivel ugyanolyan világosan megigazulunk bármely tanítástól, ami elérhető közelségbe hozza hozzánk a hitet, ahogyan a tanításból fakadó hit által igazulunk meg. Miért tulajdoníttatik mindig a megigazulásunk a hitnek? Mert a hitünk Krisztushoz vezet minket, akiben a teljes tökéletesség, vagy megigazulás rejlik, így a mi megigazulásunk is tulajdonítható egyformán a tanított hitnek, illetve az azt tanító tanításnak. Azok pedig, akik elénk hozzánk ezt a tanítást, a megigazulásunk szolgálói. Más szóval, az angyal kijelentése ez: Isten fiai, akik teljes mértékben odaszánták magukat Istennek, a bölcsesség Lelke vezeti őket, és másoknak is megmutatják az élet útját, nemcsak maguk üdvözülnek, de olyan dicsőségük is lesz, mely messze minden evilágit fölülmúl. Ez a teljes magyarázat. Ebből látjuk, hogy a valódi értelmesség természete abban rejlik, ha odaszánjuk magunkat Istennek egyszerű taníthatósággal, s annak a további képességnek a kimutatásával, hogy gondosan igyekszünk előmozdítani felebarátaink üdvösségét. E munkálkodásunk hatására a bátorságunknak és a jókedvünknek növekedni kell. Hisz kicsoda nagy tisztességben részesített a mennyei Atyánk, mikor azt akarja, hogy mi legyünk az Ő igazságának szolgálói? Ahogyan Jakab mondja: mi mentjük meg a pusztulástól azokat, akiket visszatérítünk a helyes útra (Jak5:19). Jakab úgy nevez minket megmentőknek, ahogyan az angyal megigazítóknak: sem az angyal, sem az apostol nem akarják csorbítani Isten dicsőségét, hanem ezekkel a beszédformákkal a Lélek mutat be minket a megigazulás és az üdvösség szolgálóiként, mikor ugyanazokkal a kötelekekkel egyesülünk mindazokkal, akiknek a mi segítségünkre és fáradozásunkra van szükségük. Most ez következik:

## Dániel 12:4

**4. Te pedig, Dániel, zárd be e beszédeket, és pecsételd be a könyvet a vég idejéig: sokan kapkodnak majd ide-oda,<sup>550</sup> és nagyobbá lesz a tudás.**

Et tu Daniel, claude, *vel, observa* verba, *sermones*, et obsigna librum ad tempus finis; discurrent multi, et augebitur scientia.

Már magyaráztuk „a vég ideje” kifejezést: ez egy időszak, melyet Isten korábban meghatározott és tanácsvégzésével megszabott. A következő szó a végiggondolásra, és az ide-oda kapkodásra vonatkozik, de nem feltétlenül rossz értelemben, mert vizsgálódást is jelent.

<sup>550</sup> A Károli-fordítás szerint: *és pecsételd be a könyvet a végső időig: tudakozzák majd sokan – a ford.*

Az igemagyarázók úgy magyarázzák majd az angyal szavait, mintha sokan nem lennének méltók ennek a próféciónak az átvételére Dánieltől, s azért kellett azt bezárni, és csak rejtvényes formában átadni keveseknek, mert száz közül talán ha egy ügyel majd a kapottakra. Én azonban azt hiszem, hogy a Szentléleknek itt más a szándéka. Az angyal intése ez: semmi ok sincs arra, hogy ez a prófécia reményvesztettséget, vagy megdöbbenést keltsen, mert csak kevesek fogják érteni. Noha általánosan megvetik és gúnyolják majd, *te zárd úgy be*, mint valami kincset. Ézsaiásnak is van egy hasonló része: „Kösd be e bizonyágtételt, és pecsételd be e tanítást tanítványaimban” (Ézs8:16). Ézsaiás lelke elcsüggedhetett volna, mikor látta, hogy ő maga a köznevetség tárgyát képezi, Isten szent orákulumait pedig lábbal tiporják. Elveszíthette volna minden bátorságát, és felhagyhatott volna a tanítói hivatal ellátásával. Isten azonban vigasztalást ad neki: Kösd be e bizonyágtételt, és pecsételd be e tanítást tanítványaimban, és ne figyelj erre a világi csúrré. Jóllehet ők minden tanításodat megvetik, ne gondold, hogy a te hangod érdemelte ki azt, hogy nevetségessé váljék. Kösd be, pecsételd be a tanítást a tanítványaimban, mondja, bármilyen kevesen öleljék is magukhoz ezt a tanítást, az mégis szent marad, és megmarad a kegyesek szívében. A próféta utóbb ezt mondja: Ímhol vagyok én és a fiak (Ézs8:18). Itt azzal dicsekszik, hogy megelégszik nagyon kevéssel, s ezzel arat győzelmet az istentelen és pökhendi tömeg felett. Napjainkban a pápaságban és az egész világon mindenütt oly széles körben eluralkodott az istentelenség, hogy aligha van a világnak olyan sarka, ahol a többség egyetért az Isten iránti valódi engedelmességben. Miután Isten előre látta, milyen kevesen karolják majd fel ezt a próféciát illő tisztelettel, az angyal meg akarta eleveníteni a prófétát, nehogy elcsüggedjen, és kevésre becsülje ezt a próféciát, amiért nem vívja ki az egész világ tapsát.

*Zárd be a könyvet*, de mit jelent ez a kifejezés? Nem azt, hogy rejtse el minden ember elől, hanem hogy elégedjen meg a próféta, mikor látja, hogy csak kevesen karolják fel tisztelettel az angyal által oly világosan elé tárt tanítást. Nem parancs ez tulajdonképpen: az angyal egyszerűen csak azt mondja Dánielnek, hogy rejtse, vagy pecsételje el ezt a könyvet és szavait, egyidejűleg sok vigasztalást is nyújtván neki. Ha minden ember meg is veti a tanításodat, és elveti, amit eléjük társz – ha a többség megvetően átsiklik felette – *zárd be e beszédeket, és pecsételd be a könyvet*, nem értéktelennek tartván, hanem kincsként őrizvén. Egy időre letétbe helyezem, tedd félre a tanítványaim között. *Te pedig Dániel*: itt a próféta nevét említi. Ha úgy véled is, hogy egyedül vagy, később majd mégis lesznek társaid, akik igazi istenfélelemmel kezelik majd ezzel a próféciát. *Zárd be, és pecsételd be a vég idejéig*, mert Isten majd az eseményekkel fogja bizonyítani, hogy nem beszélt hiába, s a tapasztalat mutatja majd meg, hogy Ő küldött engem, mert minden esemény előre volt jelezve. Most pedig ezt olvassuk:

*Az emberek majd vizsgálják, és a tudás növekedni fog.* Egyesek ellentétes értelemben veszik ezt az utolsó mondatot, mintha sok tévelygő lélek bocsátkozna ködös spekulációkba, és kóborolna el az igazságtól. Ez azonban túlonúl erőltetett. Én nem vonakodok akképpen gondolkodni, hogy az angyal itt egy olyan időszak eljövételét jelzi, amikor Isten majd sok tanítványt gyűjt Magához, bár a kezdetben a számuk nagyon kevés és jelentéktelen lesz. *Sokan vizsgálják majd*, mondja, s ez azt jelenti: noha a leggondatlanabbak és lustábbak, miközben azzal dicsekednek, hogy ők Isten népe, Isten mégis hatalmas tömegeket gyűjt Magához máshonnan. Valóban csekély és lényegtelen ama kegyesek látszólagos száma, akik gondját viselik Isten igazságának, s akik mutatnak bármiféle buzgóságot annak megtanulásában, de ez a szűkösség ne indítson meg téged. Isten fiainak száma hamarosan növekedni fog. Ez a prófécia nem lesz mindig a homályba temetve: az Úr végül sokakat készítet majd arra, hogy öleljék magukhoz a saját üdvösségükre. Ez a dolog ténylegesen be is következett. Krisztus eljövedele előtt ezt a tanítást nem becsülték meg az értékének megfelelően. A nép rendkívüli tudatlansága és otrombasága közismert, amikor már majdnem elbukott a vallásuk, de Isten utóbb elkezdte növelni az Ő egyházát. Manapság pedig bárki, aki

gondosan megvizsgálja ezt a jövődölést, rá fog jönni annak hasznosságára. Ezt aligha lehet szavakkal kifejezni, mert amíg ezt a próféciaát nem őrzik, és nem teszik el úgy, mint felbecsülhetetlen kincset, a hitünk nagy része szertefoszlik. Ez az isteni segítség erőt ad nekünk, s lehetővé teszi, hogy felülkerekedjünk a világ és az ördög támadásain.

## **Ima**

Add meg, mindenható Isten, mivel egész életünkben csatáznunk kell, s az erőnk különféle módokon mondhat csődöt, hogy a Te erődtől támogatva mindvégig kitarthassunk. Soha ne csüggedjünk el, hanem tanuljuk meg legyőzni az egész világot, s várjuk azt a boldog örökkévalóságot, ahová te hívogatsz minket. Soha ne húzódozzunk, miközben a Te Fiad harcol értünk, Akinek a kezében és hatalmában van a mi győzelmünk. Hadd fogadjon be minket abba a szövetségbe, melyet Ő alapított a számunkra, míg végül összegyűjt minket az utolsó napon annak a győzelemnek az élvezetére, melyben előttünk járt. Ámen.

## Hatvanhatodik előadás

### Dániel 12:5-7

5. És széttekinték én, Dániel, és ímé másik kettő álla ott, egyik a folyóvíz partján innét, a másik túl a folyóvíz partján.

6. És mondá egyik a gyolcsba öltözött férfiúnak, a ki a folyóvíz felett vala: Mikor lesz végök e csudadolgoknak?

7. És hallám a gyolcsba öltözött férfiút, a ki a folyóvíz felett vala, hogy felemelé az ő jobb kezét és bal kezét az ég felé, és megesküvék az örökké élőre, hogy ideig, időkig és fél időig, és mikor elvégezik a szent nép erejének rontását, mindezek elvégeztetnek.

Et aspexi ego Daniel, et ecce duo alii stantes, unus hac ad ripam fluminis, et unus, *id est, alter*, illac ad ripam fluminis.<sup>551</sup>

Et dixit ad virum qui indutus erat lineis, *vestibus subaudiendum est*, qui erat supra aquas fluminis,<sup>552</sup> Quousque finis mirabilium?

Et audiui virum indutum lineis, qui erat supra aquas fluvii, et sustulit dextram suam, et sinistram suam versus coelos, et iuravit per viventem in aeternum, quod ad tempus praefixum, tempora praefixa, et dimidium: et ut consumpserint, *vel, compleverint*, dispersionem, *vel, contritionem*, manus populi sancti, complebuntur omnia haec.

Dániel itt beszámol arról, hogy még két angyalt látott állni a folyó két partján. A Tigris folyóra utal, amit korábban említett, mivel a látomást ott látta. Ezt mondja: *az egyik megkérdezte a másikat: Mikor lesz vége mindennek?* A megkérdezett a menny felé emelt kezekkel megesküdött az élő Istenre, hogy egyetlen jövődőlés sem volt hiábavaló, mivel az igazság nyilvánvaló lesz a maga idejében, s az embereknek *ideig, időkig és fél időig* kell várniuk. Ez az igeszakasz összefoglalója. Mikor azt mondja: *ímé láttam*, azzal a látomás bizonyosságára hívja fel a figyelmünket. Ha nem lett volna figyelmes, és nem adta volna a fejét komolyan ezeknek a titkoknak a tanulmányozására, a története nem adott volna bizonyosságot. Mivel azonban az elméje teljesen nyugodt volt, s át akarta venni az Istentől származó és az angyalon keresztül közvetített tanítást, a legcsekélyebb kétség sem férhet ahhoz, amit hűségesen közvetít nekünk. Úgy beszél az angyalokról, mint emberekről, s ennek okát korábban már említettük. Nem azt sugallja, hogy ők valóban emberek, hanem a külső megjelenésük miatt használja ezt a kifejezést, mert emberi arcuk volt, és ezért nevezi őket emberekké. Nem állítom, hogy a testük pusztán kitalált volt, s azt sem mondom, hogy Dániel csak speciális formákat és emberi alakokat látott, mert Isten valódi testbe öltöztethette az angyalait egy időre, de ezen az alapon mégsem váltak emberekké. Krisztus felvette Magára a mi testünket, s valóságos emberré vált, miközben a testben megjelent Isten volt (1Tim3:16). Ez azonban nem igaz az angyalokra, akik csak átmeneti testet kaptak a hivatali kötelességeik ellátása végett. Kétség sem férhet a kijelentéshez – az „ember” megnevezés tulajdonképpen nem vonatkoztatható az angyalokra, de mégis jól illik az emberi formára, vagy hasonlóságra, amit időnként viselnek.

Nem lepődünk meg azt látván, hogy az egyik angyal kérdezi a másikat. Mikor Pál a pogányok elhívásának titkát magasztalja, mely el volt rejtve a korábbi korok elől, hozzáteszi: csoda volt ez az angyalok számára is, mert ők sem remélték soha, így nem volt kijelentve nekik sem (Ef3:10). Olyan csodálatosan munkálkodik Isten az Ő egyházában, hogy bámulatot vált ki a mennyei angyalok között is, sok dolgot előttük is rejtve hagyván, ahogyan Krisztus

<sup>551</sup> Azaz, egyik az egyik, a másik a másik parton. – Kálvin.

<sup>552</sup> Azaz, a folyópart felett állt. – Kálvin.

tesz bizonyosságot az utolsó napról (Mt24:26). Ez az oka annak, amiért az angyal felteszi a kérdést: *Mikor lesz végők e csudadolgoknak?* Isten itt kétségtelenül arra ösztönözte az angyalt, hogy a homályba rejtőző esemény után kérdezősködjön, a figyelmünk felkeltése végett. Valóban abszurd lenne a részünkről, ha figyelmetlenül átsiklanánk ezek felett a dolgok felett, mikor maguk az angyalok mutatnak nagy izgalmat a kérdéseikkel, mikor észlelik Isten titkos hatalmának nyomait. Hacsak nem vagyunk látványosan ostobák, az angyal eme kételkedésének nagyobb szorgalomra és figyelemre kell serkentenie minket. Ez a פלאות *phlaoth*, *csudadolgok* szó jelentése is, mert az angyal mindent, amit nem ért, csodálatosnak nevez. Ha megengedhető a hasonlat, mekkora lesz a hálátlanságunk, ha nem adózunk teljes figyelemmel e csodáknak, melyekről az angyalok is kénytelenek voltak bevallani, hogy meghaladja a felfogóképességüket! Az angyal, mondhatni megdöbbenően nevezi „csodálatosnak” azokat a dolgokat, melyek nemcsak az emberek elméi előtt voltak elrejtve, hanem előre és a társai előtt is. *A másik azonban válaszol*, ezért némi különbség, ha nem is örökös, fennáll az angyalok között. Dionüszosz filozófiáját nem szabad itt elfogadni, aki túl ravaszul, vagy inkább túl világiasan spekulál, mikor az angyalok rendjeiről értekeznek. Én azonban csak bizonyos különbség fennállását jelentem ki, mert Isten különféle kötelezettségeket ró az egyes angyalokra, s mindegyiknek a kegyelem és a kijelentés különböző mértékét adja, ahogyan Neki tetszik. Tudjuk, hogy embereknek és angyaloknak egy tanítójuk van – Isten Fia, Aki Isten örök bölcsessége és igazsága. Ez az igeszakasz vonatkoztatható Krisztusra, mivel azonban nem vagyok képes semmiféle pozitív kijelentést tenni, megelégszem a már tett egyszerű kijelentéssel.

Azt olvassuk, *ez az angyal gyolcsba volt öltözve*, ami a ragyogásra utal. A gyolcs öltözetek akkor nagyon drágák voltak, ezért a dísz és dekoráció itt az angyalokra vonatkozik, mivel Isten elkülöníti őket az emberek közönséges tömegétől. Dániel annál könnyebben észreveszi, hogy ezek nem földi halandók, hanem angyalok, akiket Isten egy rövid időre emberi formába öltöztetett.

Azt mondja: *az angyal a menny felé emelte a kezét*. Azok, akik ezt a hatalom jelének tekintik, tévednek, mert a próféta kétségtelenül az eskü szokásos módját akarta kiemelni. Ők rendszerint a jobb kezüket emelték fel a Szentírás megannyi részének bizonyossága szerint. „Felemeltem az én kezem az Úrhoz” (1Móz14:22). Itt az angyal mindkét kezét felemeli, s ezzel a cselekedettel akarja kifejezni a téma fontosságát. A két kéz együttes felemelése tehát – mintha megkettőzné az esküt – erősebb, mint a jobb kéz szokásos felemelése. A két kéz használatát tehát az eskü megerősítésének kell tekintenünk, mivel a dolog rendkívüli fontosságú volt. Ezután ez következik: *ideig, időig és fél időig*. Már említettem az ellenvetésemet azokkal szemben, akik úgy vélik, itt egy évről, és kettőről és fél évről van szó. Elismerem, az igeszakaszt a templom ama beszenyezésére kell érteni, amiről a próféta már beszámolt. A történelem világosan kijelenti, hogy a templom nem volt megtisztítva a harmadik év vége, majd még azt követő hét, vagy nyolc hónap letelte előtt. Ez a magyarázat illeszkedhet a maga igeszakaszához, de az itt közölt tanítás vonatkozásában a szavak jelentése nagyon egyszerű: az *idő* egy hosszú időszakot jelent, az *idők* egy még hosszabbat, a *fél idő* pedig a véget, vagy záró időszakot. Az egész summája ez: sok év telik el addig, amíg Isten beteljesíti majd a prófétája által bejelentetteket. Az *idő* tehát hosszú időszakot jelent, az *idők* annak a kétszeresét, mintha ezt mondta volna: miközben Isten ily sokáig bizonytalanságban tartja őket anélkül, hogy választ kapnának a könyörgéseikre, az idő még meg is lesz hosszabbítva, sőt kettőzve. Látjuk, hogy az *idő* nem jelent pontosan egy évet, s az *idők* sem kettőt, hanem egy határozatlan időszakot. A *fél időt* a kegyesek vigasztalása végett teszi hozzá, nehogy elcsüggedjenek a késlekedés miatt, amiért Isten nem elégíti ki a vágyaikat. Így tehát türelemmel nyugszanak, míg az „idő”, valamint az „idők” időszakok elmúlnak. Emellett a dolgot a *fél idő* szavak tárják eléjük, nehogy összeroskadjanak a szélsőséges kimerültségtől.

Elfogadom az utalást az évekre, de a szavakat nem szó szerint, hanem jelképesen kell felfognunk úgy, hogy azok, amint már említettem, egy határozatlan időszakot jelölnek.

Majd hozzáteszi: *Isten népe kezének szétszórása*, vagy megtörése során *mindezek a dolgok beteljesednek*: először az időnek kell elmúlnia, majd az időnek kell hozzáadódni, amit a fél időnek kell követni. Mindezeknek meg kell lenni, s mikor teljességgel befejeződtek, mondja, akkor *elvégeztetik a szent nép kezének megtörése*. Az angyal ismét azt hirdeti, miképpen nyomja majd el Isten egyházát a sok csapás, s így az egész igevers egy buzdítást tartalmaz a kitartásra, hogy a kegyesek ne legyenek teljesen reményvesztettek, és ne legyenek teljesen elcsüggedjen a lelkük azért, mert súlyos és sok gond gyötri őket, és pedig nemcsak pár hónapon, hanem hosszabb időszakon át. Ezt a kifejezést használja: *a szent nép kezének meggyengítése* – ha tetszik, jelképesen – ami azt jelenti, hogy a szent nép úgy lesz megfosztva az erejétől, mintha a kezeik teljességgel kifáradnának. Bármiféle élénkséggel rendelkeznek is az emberek, azt rendszerint a kezeikben mutatkozik meg, s a kezeket abból a speciális célból adta az Isten az embernek, hogy elérjenek a test minden részéhez, és elvégezzék az emberiség szokásos műveleteit. Ez a hasonlat most nagyon alkalmas, mivel a népet annyira megcsonkították, hogy elveszítette minden erejét és keménységét. Ez az igeszakasz jelentésének rövid vázlata.

Ha a „szétszórás” szót a szokásos jelentésében olvassuk, az is nagyon ideillő lesz, mert a szent nép keze szóratik majd szét, ami azt jelenti, hogy az egyház idegen lesz ebben a világban és szét lesz szórva abban. Ez folytonosan beteljesedett attól kezdődően egészen napjainkig. Milyen fájdalmasan szét van szórva manapság is az egyház! Isten valóban védi az Ő erejével, de ez felülhalad minden emberi várakozást. Hisz miképpen jelenik meg előttünk az egyház testülete? Miképpen mutatkozott meg a korokon keresztül? Bizonyos, hogy mindig szét volt szaggatva és szórva. Ezért az angyal jövődöleése nem hiábavaló, ha elfogadjuk a magyarázatot – a szent nép keze szétszóratik – de a vége virágzó lesz, amint azt korábban hirdette, mikor a feltámadásáról és a végső üdvösségéről beszélt. Most ez következik:

## Dániel 12:8

### 8. Én pedig hallám ezt, de nem értém, és mondtam: Uram, mi lesz ezeknek vége?

Et ego audiui, et non intellexi: et dixi, Domine mi, quod postremum horum?<sup>553</sup>

Dániel most az angyal példájához hasonlóan kérdéseket kezd el feltenni. Először hallotta, amint az egyik angyal kérdezi a másikat. Most összeszedi a bátorságát, s információra vágyva megkérdezi, mi lesz mindennek a vége? Azt mondja: *hallotta, de nem értette*. A „hallotta” szóval bizonyosságot tesz a tudatlanság, a lustaság, vagy megvetés hiányáról. Sokan mennek tovább a dolog bárminemű felfogása nélkül, mert jóllehet az nagyon jól magyarázható, de ők nem figyeltek arra. Itt azonban a próféta megerősíti, hogy hallotta, arra célozván, hogy nem a szorgalmának hiányossága volt, hogy nem értette. Korábban ugyanis láttuk, hogy akart tanulni, és minden erőfeszítést meg is tett ezért, de mégis megvallja, hogy *nem értette*. Dániel nem végzetes ostobaságról akar bizonyosságot tenni, hanem a meg nem értését korlátozza a témával kapcsolatos kérdezősködésére. Mit nem értett Dániel? A végkimenetelt. Nem volt képes felfogni ezeknek a jövődöleéseknek a jelentését, melyek oly rendkívüli mértékben voltak homályosak, hogy kérdeznie kellett a teljes és alapos megértésükhöz. Teljesen világos, hogy Isten soha nem mondja ki az Ígését anélkül, hogy várná annak gyümölcsét is, ahogyan Ézsaiásnál olvassuk: „Nem titkon szóltam... nem mondtam Jákób magvának: hiába keressetek engem” (Ézs45:19). Isten nem akarta meghagyni a prófétáját a hallás, de meg nem értés eme zavarában, azonban ismerjük az előrehaladást

<sup>553</sup> Azaz, mikor lesz mindezeknek vége? – Kálvin.



különböző fokozatait Isten iskolájában. Emellett közismerten elégséges kijelentés adatott a prófétáknak a hivataluk ellátásához, de mégsem értette soha senki közülük tökéletesen az általuk közvetített jövődöléseket. Azt is tudjuk, mit mondott Péter: „nem magoknak, hanem nekünk szolgáltak azokkal” (1Pt1:12). Ezek semmiképpen sem voltak haszontalanok a maguk korában sem, de ha a mi korunkat összevetjük az övékével, akkor bizonyos, hogy a proféták tanítása és tudománya hasznosabb a számunkra, továbbá gazdagabb és érettebb gyümölcsöt eredményez a mi korunkban, mint az övében. Nem lepődünk tehát meg, ha Dániel megvallja, hogy *nem értette*, már amennyiben a szavait erre az egy konkrét esetre korlátozzuk. Most ez következik:

## Dániel 12:9

**9. És monda: Menj el Dániel, mert be vannak zárva és pecsételve e beszédek a vég idejéig.**

Et dixit, Vade Daniel, quia clausi sunt, et obsignati sermones ad tempus finis.<sup>554</sup>

Noha Dánielt nem holmi ostoba kíváncsiság mozgatta, mikor az angyalt kérdezte ezekről a csodálatos eseményekről, mégsem teljesült a kérése. Isten azt akarta, hogy egyes jövődölései megmaradjanak részben érthetőknél, a többi pedig rejtve maradjon, míg el nem jön a teljes kijelentés időszaka. Ezért nem válaszolt az angyal Dánielnek. A kérés valóban kegyes volt, és amint említettük, nem volt benne semmi törvénytelen, de Isten, tudván azt, hogy neki mi a jó, nem teljesítette a kérését. Az angyal azért küldte el, mert *be vannak zárva és pecsételve e beszédek*. Az angyal ezt a kifejezést más értelemben használja, mint előbb. Ott ugyanis arra utasította Dánielt, hogy a szavakat zárja és pecsételje be, mint drága kincset, mert azokat sok hitetlen, és majdnem az egész nép semminek fogja tartani. Itt tehát azt mondja, hogy a *szavak be vannak zárva és pecsételve*, mivel nem volt jó alkalom a felfedésükre. Mintha azt mondaná: semmi sem volt hiába, vagy elhamarkodottan megjövendőlvé, de a teljes világosság még nem ragyogott rá a jövődölésre. Ezért várnunk kell, míg az események erősítik meg magát az igazságot, s így az angyal által adott isteni kijelentés is világossá válik. Ez a summája. Majd azt mondja: *a vég idejéig*. Valaki megkérdezheti: mi célból adatott ez a jóslat? Hisz maga Dániel, akit az angyal tanított, sem volt képes teljesen megérteni a saját üzenetét, s a többi istenfélő, jóllehet járatosak voltak ezekben a prófétai tanulmányokban, mégis mintegy labirintusban érezték magukat. A válasz kéznél van: *a vég idejéig*, s emlékeznünk kell arra, hogy sem Dániel, sem a többi istenfélő egyáltalában nem voltak megfosztva ennek a próféciaának az előnyeitől, mert Isten elmagyarázta nekik mindazt, ami elégséges volt a saját koruk szükségleteihez. Néhány ponton gyorsabban átsiklunk, hogy még ma befejezhessük. Most ez következik:

## Dániel 12:10

**10. Megtisztulnak, megfehérednek és megpróbáltatnak sokan, az istentelenek pedig istentelenül cselekesznek, és az istentelenek közül senki sem érti; de az értelmesek értik,**

Mundabuntur, et dealbabuntur, et fundentur multi,<sup>555</sup> et impie se gerent impii: et non intelligent omnes impii, et prudentes intelligent.

<sup>554</sup> Azaz, a megszabott időig, amint azt korábban magyaráztuk. – Kálvin.

<sup>555</sup> Vagy „megolvasztatnak tűz által”. A szó eredetileg azt jelenti „kitölttetni”, de itt átvitt értelemben szerepel, megtisztulás jelentéssel. – Kálvin.

Az angyal ismét abból a célból említi a küszöbön álló megpróbáltatásokat, hogy felfegyverezze a kegyeseket a közelgő konfliktusokra. Más forrásokból tudjuk, hogy mennyire lágy és gyenge az elménk, mert amint bármi okunk támad a félelemre, rettegve terülünk el élettelenül, még mielőtt a tényleges csapásokra kerülne a sor. Miután az ostobaságunk oly hatalmas, rengeteg serkentőre van szükségünk a nyugalomhoz, s azért, hogy komolyan küzdjünk, és soha ne engedjünk semmiféle kísértésnek. Ez az oka annak, amiért az angyal hirdeti ennek a sokszoros megtisztulásnak a szükségességét: *megtisztulnak*, mint a gabona a pelyvától, *megfehérednek*, mint a ruha a ványolás során, és *megolvasztatnak*, mint a fém, mikor megtisztul a salaktól. Először is, amint korábban már magyaráztam, Dánielt és a többi kegyest az egyház jövőbeli állapotára inti, hogy rávegye őket: készüljenek fel és övezzék fel magukat a csatára, és szedjék össze a legyőzhetetlen bátorságukat, mert az elébük táruló életkörülmények a bajokon keresztüli útra kényszerítik őket. Ez az első dolog. Azután az angyal megmutatja az efféle élet gyakorlati hasznosságát, ami egyébként túlonúl keserűnek tűnhet a számukra. Természetüknél fogva mi elutasítjuk a keresztest, mert ellentétesnek érezzük azt a hajlamainkkal, de Isten megmutatja a kegyeseknek: semmi sem hasznosabb a számukra, mint a megpróbáltatások sokfélesége. Ez a második dolog. Önmagukban a megpróbáltatások azonban felemésztethetnek minket, ezért vettetünk a kemencébe. De várhatjuk-e, hogy ezek a szenvedések az üdvösségünket mozdítják elő, hacsak Isten meg nem változtatja csodálatos módon a természetüket, hiszen a természetüknél fogva az elpusztításunkra irányulnak? Miközben azonban *megolvadunk*, *megfehéredünk* és *megtisztulunk*, észrevevesszük, miképpen törődik Isten a jólétünkkel, ránk tévén a keresztyét, és kiteve minket a bajoknak. Harmadszor, az angyal rámutat az egyetlen tisztítási cselekedet elégtelenségére, s arra, hogy ennél sokkal többre van szükségünk. Ez a célja a szószaporításának: *Megtisztulnak, megfehérednek és megpróbáltatnak*, vagy kitölttetnek. Az egész elképzelést kifejezhetné volna egyetlen szóval is. Mivel azonban egész életünkben mindvégig Isten egy pillanatra sem szűnik meg különféle módokon próbálni minket, az angyal azért halmozza a szavakat, hogy megmutassa a kegyeseknek: amíg a testben vannak, folyamatos tisztogatásra van szükségük, amiképpen a naponta hordott ruhákat is folytonosan mosni szükséges. Bármilyen hófehér legyen is egy köpeny, azonnal bepiszkolódik, ha csak egy napig hordjuk, így állandó mosást igényel az eredeti tisztaságának helyreállítása. Így kerülünk kapcsolatba a bűn szennyezésével, mert amíg vándorok vagyunk ebben a világban, szükségszerűen ki vagyunk téve a folyamatos beszennyeződésnek. S miután a kegyesek is meg vannak fertőzve a sok bűn fertőzésével, napi tisztogatásra van szükségük különféle módokon. Szorgalmasan meg kell hát figyelniünk ezt a három különböző eljárást.

Az angyal utóbb hozzáteszi: *az istentelenek pedig istentelenül cselekesznek, és az istentelenek közül senki sem érti; de az értelmesek értik*. Itt az istenfélőket akarja megerősíteni az útjukban heverő botránykövel szemben, mikor azt látják, hogy Isten világi megvetői mindenfelé ujjonganak, és szemtől-szembe dacolnak Istennel. Mikor a kegyesek látják, mennyire tele van a világ istentelennel, akik látszólag oly szabadon vetik bele magukat a vágyaik kielégítésébe, mintha nem is létezne Isten a mennyben, akkor természetesen fájdalmas bánat és kétségbeesés fogja el őket. Az angyal pedig azért jelenti be, hogy *az istentelenek pedig istentelenül cselekesznek*, mert ezzel igyekszik meggátolni, hogy a próba felzaklassa az elméiket. Ezzel arra utal: nincs okod, ó Dániel sem neked, sem a többi istenfélőnek, hogy mások példájára támaszkodjatok. A Sátán ravaszul elétek fogja állítani mindazokat az akadályokat, ami Isten megvetésére készíthet benneteket, s az istentelenség mélységét, hacsak nem vagytok valóban óvatossak, de az istentelenek viselkedése miatt se te, se a többi istenfélő meg ne botránkozzatok. Viselkedjenek bárhogyan is, ti álljatok meg legyőzhetetlenül. Utóbb megmondja a viselkedésük okát is: *nem értenek semmit*, tökéletesen vakok. De mi a vakságuk forrása? Az, hogy átadtak az elvetett gondolkodásra (Rm1:28). Ha bárki lát egy vak embert elbukni, majd utána veti magát, vajon van mentsége? Bizonyos, hogy

amannak a vaksága volt az oka a nyomorúságos pusztulásának, de mások miért pusztítják el magukat akarattal? Valahányszor csak látjuk, amint az istentelenek dühödten rohannak a saját pusztulásukba, miközben Isten arra inti őket, hogy a vakságuk a Sátántól származik, s átadottak az elvetett gondolkodásra, vajon nem vagyunk kétszeresen is örültek, ha követjük őket? Jó okkal teszi hát hozzá ennek a gonoszok részéről tanúsított istentelen viselkedésnek az okát: nem értenek semmit. Emellett a kegyeseket is hívogatja a valódi orvossághoz, majd hozzáteszi: *de az értelmesek értik*, azaz nem engedik meg maguknak, hogy belekeveredjenek azok hibáiba, akikről látják, hogy teljességgel a saját pusztulásuknak szánták magukat oda. Végül az angyal rámutat a valódi orvosságra, ami majd meggátolja egyrészt a Sátánt abban, hogy az istentelenség felé vonjon minket, másrészt az istenteleneket abban, hogy gonosz példáikkal megfertőzzenek bennünket. Ez pedig nem más, mint hogy szorgalmasan adjuk a fejünket a mennyei tanítás követésére. Ha tehát szívből vágyunk arra, hogy Istentől tanítottak legyünk, és az Ő tanítványaivá váljunk, a tőle kapott tanítás kiment minket a pusztulásból. Ez az igeszakasz valódi jelentése. Most ezt olvassuk:

## Dániel 12:11-12

**11. És az időtől fogva, hogy elvétetik a mindennapi áldozat, és feltétetik a pusztító útálatosság, ezerkétszáz és kilenczven nap lesz.**

**12. Boldog, a ki várja és megéri az ezerháromszáz és harminczöt napot.**

Et a tempore quo ablatum fuerit iuge, *nempe sacrificium*, et posita fuerit abominatio obstupefaciens,<sup>556</sup> erunt dies mille ducenti et nonaginta.

Beatus qui expectaverit, et attigerit usque ad dies mille trecentos et triginta quinque.

Az igeszakasz homályossága következtében sokféleképpen csúrték-csavarták. A kilencedik fejezet végén megmutattam, hogy lehetetlenség a templom ama beszennyezésére vonatkoztatni, ami Antiochus zsarnoksága idején következett be. Itt az angyal a templom oly teljes megsemmisítésére tesz bizonyosságot, ami nem hagy helyet a kijavításával és helyreállításával kapcsolatos reménységeknek. S az időbeli események is erről győznek meg minket. Ott ugyanis azt mondta, hogy Krisztus megerősíti majd egy héten át a szövetséget sokakkal, s megszünteti a véres áldozatot és az ételáldozatot. *Utána feltétetik a pusztító útálatosság*, és a pusztulás, vagy elképedés, utána pedig a halál tölteti ki a pusztítóra. Az angyal ott tehát a templom maradandó megsemmisüléséről beszél. Ebben az igeszakaszban pedig, kétségtelenül a templom elpusztulása utáni időszakot említi: nincs reménység a helyreállításra, mert a törvénynek az összes ceremóniájával egyetemben vége szakadt. Ebből a szemszögből idézi Krisztus ezt az igeszakaszt a Máté 24-ben, ahol arra inti a hallgatóit, hogy szorgalmasan figyeljenek rá. Aki olvassa, értse meg, mondja. Ezt a prófétát homályosnak mondtuk, ezért nem közönséges figyelem szükséges a megértéséhez. Először is azt kell kijelentenünk, hogy az angyal által itt említett időszak a templom utolsó elpusztításával kezdődik. Ez a pusztulás nem sokkal az után következett be, hogy az evangélium prédikálása megkezdődött. Isten akkor elpusztította a templomát, mivel csak egy időre épült, és csak előkép volt, amíg a zsidók annyira teljes mértékben meg nem szegték a szövetséget, hogy nem maradt semmi szentség sem a templomban, sem a népben, sem pedig magán a földjükön. Egyesek ezt azokra a zászlókra vonatkoztatják, amit Tiberius állíttatott fel a templom legmagasabb csúcsán, mások Caligula szobrára, de már említettem, hogy véleményem szerint ezek a nézetek túlságosan erőltetettek. Én nem vonakodom az angyal eme szavait a templom ama megszenteltetésére vonatkoztatni, ami Krisztus megjelenése után történt, mikor

---

<sup>556</sup> Korábban így fordítottuk. Egyesek a „feldúlásnak a...” szerkezettel fordítják. A szó jelentése „feldúlni”, de a másik jelentése jobban illik ide. – *Kálvin*.

megszűntek az áldozatok, és a törvény előképei eltöröltettek. *Az időtől fogva*, tehát *hogyan elvétetik a mindennapi áldozat*: ez arra az időszakra utal, mikor Krisztus az Ő eljövételével el fogja törölni a törvény előképeit, minden Istennek felkínált áldozatot értéktelenné téve. *Az időtől fogva* tehát. Majd miután *feltétetik a pusztító utálatosság*. Isten haragja követte a templom megszenteltelenítését. A zsidók soha nem számítottak a ceremóniáik végső megszűnésére, s mindig is dicsekedtek a sajátos külsődleges istentiszteletükkel, s amíg Isten nyíltan a szemük elé nem tárta azt, soha nem tagadták volna meg az áldozataikat és rítusaikat, mint pusztá előképeket. Ezért lett kitéve Jeruzsálem és a templom a pogányok bosszújának. Ez volt tehát a pusztító utálatosság felállítása: világos bizonyossága volt ez Isten haragjának, arra ösztökélvén a zsidókat a megdöbbenésükben, hogy többé már ne dicsekedjenek a templomukkal és annak szentségével.

*Ezerkétszáz és kilenczven nap lesz.* Ez az időszak három és fél évet tesz ki. Én nem vonakodom azt gondolni, hogy az angyal jelképesen beszél. Amiképpen korábban egy évet, vagy két évet, vagy fél évet mondott egy hosszú időszakra, majd egy boldog végkimenetelre, úgy mond most 1290 napot. S miért? Hogy megmutassa nekünk, mi történik, mikor aggodalmak és bajok szorongatnak. Ha valaki megbetegszik, nem azt mondja, hogy egy hónapja így vagyok, hanem egy év áll előttem – nem azt mondja majd, hogy három napja így vagyok, hanem hogy nyomorultul sorvadozok harminc, vagy hatvan óta. Az angyal tehát céllal mond napokat az évek helyett, utalván ezzel arra, hogy az idő látszólag számba vehetetlenül hosszúvá nyúlhat, s megrettenthet minket a hosszúsága, sőt teljességgel elcsüggesztheti a kegyesek lelkét, de mégis túrni kell. A napok száma tehát 1290, de még sincs ok rá, hogy Isten fiai ettől a számtól kétségbe essenek, mivel mindig vissza kell térniük ehhez az alapelvhez: ha ezek a megpróbáltatások ideig és időig várnak ránk, a fél idő következik majd utána.

Ezután hozzáteszi: *Boldog, a ki várja és megéri az ezerháromszáz és harminczöt napot.* A számolásban nem vagyok bűvész, s akik ezt az igeszakaszt túl kifinomultan magyarázzák, csak az idejüket fecsérik a spekulációikkal és elvesznek a prófécia tekintélyéből. Egyesek úgy vélik, hogy a napokat évekként kell érteni, s így 2600-ra teszik az évek számát. Az időszak, ami eltelt a prófécia elhangzásától Krisztus megjelenéséig, körülbelül hatszáz évet tett ki. Az Ő eljövételétől 2000 év marad, s úgy vélik, ez a kijelölt időszak a világ végéig, mert a törvény is 2000 évig virágzott a kihirdetésétől kezdődően Krisztus eljövételének bekövetkeztéig. Ezért ragaszkodnak ehhez az értelmezéshez. Ám teljes mértékben tévednek az 1290 nap elkülönítésekor az 1335-től, mert ezek világosan ugyanarra az időszakra vonatkoznak, kis különbséggel. Mintha az angyal azt mondta volna, hogy noha a fél idő meghosszabbodik, a kegyeseknek mégis folytonosan ki kell tartaniuk a szabadulás reménységében. Kettő, vagy másfél hónapot tesz ugyanis hozzá körülbelül. A fél idővel maga a dolog lett kijelölve, ahogyan Krisztus tájékoztat minket a Mt24:22-ben: „És ha azok a napok meg nem rövidítenének, egyetlen ember sem menekülhetne meg”. Az utalás világosan az idő megrövidítésére történik az egyház kedvéért. Most azonban az angyal 45 napot tesz hozzá, ami másfél hónapot tesz ki, arra utalván, hogy Isten elhalasztja egyházának megszabadítását hat hónapról hosszabb időre. Nekünk azonban mégis erőseknek és bátraknak kell lennünk, s ki kell tartanunk az éberségben. Isten végül nem okoz majd csalódást nektek: támogat majd minden bajotokban és össze fog gyűjteni az áldott nyugalomba. Ezért a prófécia következő mondata az alábbi:

## **Dániel 12:13**

**13. Te pedig menj el a vég felé; és majd nyugszol, és felkelsz a te sorsodra a napoknak végén.**

Et tu vade ad finem, et quiesces, et stabis in sorte tua ad finem dierum.

Itt az angyal megismétli, amit korábban mondott: a tökéletes világosság ideje még nem jött el, mert Isten bizonytalanságban akarta tartani a népe elméit Krisztus eljöveteléig. Az angyal tehát elbocsátja a prófétát, s megparancsolván neki, hogy menjen, ezt mondja: elégedj meg a sorsoddal, mert Isten félre akarja tenni ennek a próféciaának a teljes kijelentését más időre, melyet alkalmasnak tart. Majd hozzáteszi: *és majd nyugszol, és felkelsz*. Mások így fordítják: *nyugodj és kelj fel*, de nekem nem úgy tűnik, hogy az angyal megparancsolja, vagy elrendeli, aminek a bekövetkeztét akarja, hanem inkább a jövő eseményeit jelenti be, mintha ezt mondta volna: majd megnyugszol, azaz meg fogsz halni, és felkelsz, azaz a halálod nem lesz teljes megsemmisülés. Isten ugyanis feltámaszt a sorsodra a többi választottal egyetemben: *felkelsz a te sorsodra a napoknak végén*, azaz, miután Isten kellőképpen próbára tette népe tűrőképességét, s hosszú, nagyszámú, sőt végtelen küzdelmekben alázza meg az egyházát, és megtisztította azt, mire eljön a vég. *Abban az időben felkelsz a magad sorsára*, de közben szükséges időt szakítani a pihenésre.

## Ima

Add meg, mindenható Isten, hisz Te nem állítasz elénk más célt, mint a folytonos küzdelmet élethossziglan, s kiteszel minket megannyi gondnak, míg el nem érjük a földi versenypályánkon a célt, add meg, könyörgöm, hogy soha ne csüggedjünk el. Legyünk mindig felfegyverezve és felkészülve a csatára, s bármiféle próbáknak vess is alá minket, soha ne bizonyuljunk elégteleneknek. Hadd törekedjünk mindig a menny felé egyenes lélekkel, és próbáljunk minden erőfeszítésünkkel eljutni abban az áldott nyugalomba, ami a mennyben van félretéve a számunkra Jézus Krisztusban, a mi Urunkban. Ámen.

**SOLI DEO GLORIA.**